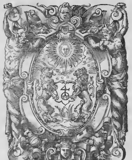
[illegible]

TOMVS

SECVNDVS OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

complectens illius epistolas, non mediocri cura emendatas per Des. Erasmum Roterodamum.

Nunc postremo accuratiori quàm anteà, diligentia excusus.

PARISIIS,

Apud Carolam Guillard viduam Claudij Chevallonij, & Gulielmum Desboys, sub Sole aureo, in via diui Iacobi.

1555.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS PIO LECTORI S. D.

Ex calce secundi libri Retractationum, item ex epistola, quæ præfixa est catalogo hæreseōn ad Quoduult deum, satis quidē perspicuum est id temporis nec epistolas, nec populares orationes ab Augustino fuisse digestas: nec post id ab eo curatum, vel illud arguit, quod in hoc volumine, neque temporum, neque personarum, neque materiarum vlla videtur habita ratio. Certius autem id arguit, quod quædam admistæ fuerant, quæ primo statim gustu deprehendebātur Augustini non esse, quas addita censura notauimus: nonnullæ simpliciter confictæ, quod genus sunt illæ Bonifacij ad Augustinum, Augustini ad Bonifacium. Nullam tamen omnino loco mouimus, præter vnam, & vehementer prolixam, & insigniter illiteratam, ne id quidem facturi nisi eadem in Tomis haberetur. Tanta nobis cautio fuit, ne quis quid de nostra quæri possit industria. Ad hæc insperse sunt nonnullæ, quas Augustinus ipse in Retractationibus libros appellat. Quāquam interdum subdifficile est epistolam à libro distinguere. Augustinus alicubi sic loquitur, quasi breuitas aut prolixitas tribuat adimátve nomen epistolę verius, quàm orationis genus, aut argumēti ratio, præsertim quum hoc exemplum ab Apostolis venerit, vt argumenta quamuis seria committerentur epistolis. Siquidem exceptis euangeliis, quo nomine complectimur & Apostolorum gesta, præter epistolas nihil scripto prodiderunt, sed eas de rebus haud quaquam familiaribus, tum quas vellent ab omnibus legi. Alicubi putat epistolam non videri, quæ non præferat nomen & scribentis, & eius ad quem scribitur. Et sanè sunt aliquot, quas vere possis epistolas dicere, referentes familiare quiddam, & instar humani colloquij, licet perpaucæ. Verùm hac de re liberum esto suum cuique iudicium. Illud ausim affirmare, non alio in opere magis elucere sanctissimi viri pietatem, charitatem, mansuetudinem, humanitatem, ciuilitatem, studium crediti gregis, amorem concordiæ, & zelum domus dei. Vt satagit, vt molitur, vt se vertit in omnia, quoties affulsit aliqua spes pertrahendi vel Paganum ad Christum, vel hæreticum ad ecclesiæ communionem, vt se submittit, vt iuxta Paulum, mutat vocem suam, vndequaque venans occasionē excitandæ propagandæq; pietatis, vbicunque sentit aliquam bonæ mentis scintillam residere. Cui muherculæ, cui plebeio, cui aulico, cui pagano, cui hæretico non promptè, mansuetè, blandeq; respondet? Quàm anxia solicitudine, pro sceleratissimis, nec vna morte dignis Circumcellionibus intercedit? Quis maiori studio pro suis amicis interpellauit, quàm ille pro suis hostibus? Quanto nixu parturit omnes Christo, quàm gratulatur resipiscentibus, quàm solicite prospicit periclitantibus, quàm sedulo docet errantes, mederi studens omnibus, perdere neminem. Quàm misere vritur, ad quoduis exortum offendiculum? Videas verò gallinam euāgelicam solicitam & anxiam, vt sub alas colligat foueátque pullos suos. In nonnullis epistolis agnoscere licebit & illud forense dicendi genus, quod Græci δικανικὸν appellant, præcipue quum agit aduersus Donati factionem: nec deest argumentorum subtilitati quæ illi peculiaris est, δείνωσις. Verum siue docet, siue corripit, siue pugnat cum deploratis hostibus, nusquam tamen non sentias Christianæ charitatis natiuam dulcedinem, vt, si tamen congruit hæc collatio, mihi videatur quendam è Comœdia referre Mitionem, qui tum mitis etiam est, quum obiurgat maxime. In hoc vno velut in speculo contemplari licet episcopum qualem depinxit Paulus, ἀνεπίληπτον, νηφάλιον, 1. Timo. 3.
σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικὸν, μὴ πάροινον, μὴ Tit. 1.
πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, φιλάγαθον, ἐγκρατῆ, ὅσιον, δίκαιον, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, δυνατὸν καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινούσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, μετὰ πάσης …τητος. ~~Ad hoc speculum sese contemplentur episcopi, & qui præcipuam episcoporum functionem occupant theologi, pudebit opinor quosdam sui speculi, cum infantes sunt, pudebit infantiæ, cum impuris moribus copulatæ. Ex aliis Augustini libris perspicere licebit, qualis fuerit adhuc infans in Christo,~~ ex aliis, qualis fuerit iuuenis, qualis senex, ex hoc vno volumine semel totum Augustinum cognosces. Vberiores fructus nobis dedisset illud ingenium, si in Italia, Galliave vel nasci, vel viuere contigisset. Rudis erat Africa, voluptatum auida, studiorum inimica, curiosarum rerum appetens. Vnde frequenter exercent illum quæstionibus subfriuolis, nec multum facientibus ad pietatem: & ad suæ gentis affectus sæpe cogitur attemperare calamum. Verùm tali excolendo senticeto, tali opus erat agricola. Quāquàm digniora lectu scripturus erat, si vel ad Romanorum aut Græcorum iudicia se cōposuisset, vel minus indulsisset simpliciū imperitiæ. Sed Christiana charitas prius habet prodesse quàm plurimis, quàm probari præcipuis, fraternæ salutis, quàm suæ gloriæ sitientior. Quosdam autem, præcipue mulierculas, pia quædam habebat ambitio, pulchrum esse ducentes, qualecunque scriptum impetrasse ab episcopo. Ita factum est, vt dum vir pius omnium votis obsequitur, minus alicubi satis faciat lectori fastidioso. Vix quēquam crediturū opinor, quantum mihi sudoris exhaustum sit in tollendis mendis, ac reponenda sermonis confusissima distinctione. Sed ea demum perfecta est eleemosyna, quæ confertur nesciēti: generosior etiā, quæ confertur auersanti. Hæc Christo fœneramus, nō hominibus, quorum vix credibilem ingratitudinem in nimium multis experimur. Quanquam horum malicia nequaquam nos à benefaciendi studio deterrebit vnquam. Cum optimæ fidei debitore nobis res est. Ne quid omittam, ab huius voluminis calce resecuimus loquacissimam Coronidē sub titulis Cyrilli, subito latine loquentis, & Augustini Græco male latinè scribentis, impudentissimè confictam. Cuius tamen legendæ si quem forte tenet libido, reperiet inter ea quæ diui Hieronymi Tomis adiuncta sunt. Illic expleat sese affatim, qui talibus capitur deliciis. Hæc cordate lector, fac euoluas attentè, non pœnitebit insumpti temporis. Bene Vale. Datum Basileæ Anno 1527 mense Octobri.

Nomenclaturam eorum ad quos scripsit Augustinus, reperies ad calcem huius voluminis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis episcopi Liber epistolarũ fœliciter incipit.

Augustinus Volusiano, exhortans illum ad scribendum, & indicans quid ex literis sacris illi potissimum sit legẽdum. *Epistola I.*

A DOMINO illustri, & meritò præstantissimo filio Volusiano, Augustinus Episcopus.

De salute tua quã & in hoc seculo, & in Christo esse cupio, sanctæ matris tuæ votis sum fortasse etiã ipse non impar. Vnde meritis tuis reddẽs salutationis obsequium, † hortor vt valeo, vt literarum vera & certe, sanctarum studio te curam nõ pigeat impendere. Sincera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multum mouet, non verborum sed rerum auidum, & multum terret, facturâ securum. Præcipuè Apostolorum linguas exhortor vt legas, ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis, quorum testimoniis vtuntur Apostoli. Si quid B autem vel cùm legis vel cùm cogitas tibi oritur quæstionis, in quo dissoluendo videar necessarius, scribe vt rescribam. Magis enim hoc fortè domino adiuuante potero, quàm præsentialiter † loqui tecum, non solùm propter occupationes varias & meas & tuas, quoniam non cùm mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet, verumetiam propter eorum irruentem præsentiam, qui plerunque non sunt apti tali negocio, magisq; linguę certaminibus, quàm scientię luminibus delectãtur. Quod autem scriptũ habetur, semper vacat ad legẽdum, cùm vacat legenti. nec onerosum fit præsens, quod cùm voles sumitur, cùm voles ponitur.

† officium.
Quid in primis legẽdũ.
† præsens tabla.
Cõmodius scribere.

Volusianus Augustino proponens illi quæstiones quo modo deus immensus claudi potuerit vtero virginis, & an mundi curam deseruerit interim, & an miraculis satis declarata sit eius diuinitas. *Epistola II.*

C DOMINO verè sancto ac meritò venerabili patri Augustino Episcopo, Volusianus. Petis à me vir probitatis iusticiæq; documẽtum, vt aliqua ex ambiguis lectionis peritæ discenda percunter. Amplector gratiam muneris imperati, mẽque libens in disciplinas tuas offero, veteris sententiæ authoritatem sequutus, quæ nullam ad perdiscendum abundare credit ætatem. Neq; immeritò sapiens prudentiæ studia nullis terminis neq; fine conclusit, quãdo primordiis suis remota virtus nunquam adeò referatur adeuntibus, vt omnis protinus ad agnitionem patescat. Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater, est operæprecium cognoscere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibusdam amicorum conuentibus aderamus frequentes, proferebantur illic pro ingeniis studiisque sententiæ. Erat tamen sermo * Rhetorica particio (apud agnoscentem loquor) nam etiam ista paulo antè docuisti. Adstruebatur quid esset inuentio, quæ inuentionis acrimonia, quantus disponendi labor, quæ translationis gratia, quæ * iconismarum pulchritudo, & pro ingenio naturaque materiæ, apposita etiam dicendi facultas. Alij rursus poeticam eleuabant fauentes. Ne hanc quidem eloquentiæ partem tacitam aut inhonoram reliquis, vt conuenienter poeta dixerit: Inter victrices hederas tibi serpere lauros. Dicebatur ergo quãtus iconiæ esset ornatus, quæ metaphorarum venustas, quanta in comparatione sublimitas, iam leues enodesq; versus, atque vt ita dixerim, cæsurarum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philosophiam sermo deflectitur, quam ipse Aristotelico more tanquàm * Esocraticam fouere consueueras. Quærebamus & quid egerit præceptor ex Lycio. quid Academiæ multiplex & continuara cunctatio? quid ille disputator ex porticu quid Physicorum peritia. quid Epicureorum voluptas quid inter omnes infinita disputandi libido. Túncque magis ignorata veritas, postquam præsumptum est quod posit agnosci. Dum in his confabulatio nostra remoratur, vnus è multis & quis, inquit, est sapientia ad perfectum Christianitatis imbutus, qui ambigua in quibus hæreo posit aperire, dubiósque sensus meos vera vel verisimili credulitate firmare? Stupemus tacentes.† Tunc in hæc sponte prorupit: Miror vtrum mundi dominus & rector, intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit solẽnitate pariendi, & post hæc virginitas putetur intacta. * His & alia subnectit: Intra corpusculum vagientis infantiæ latet, cui parua *† putatur vniuersitas: patitur puerilitatis annos, adolescit, iuuentute solidatur: tamdiu à sedibus suis abest ille regnator, atque ad vnum corpusculum totius mundi cura transfertur. Deinde in somnos resoluitur, cibo alitur, omnes mortalium sentit affectus, nec vllis competentibus signis tantæ maiestatis indicia clarescunt, quoniam larualis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, [hæc] si & alia cogites, deo parua sunt. Interuenimus vlterius inquirenti, solutoq; conuentu, ad potioris peritiæ merita distulimus, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Accepisti vir totius gloriæ capax imperitiæ confessionem, quid à partibus nostris † desyderetur agnoscis. Interest famæ tuæ, vt quæsita nouerimus. Vtcunque absque detrimẽto cultus diuini in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cum ad antistitem Augustinum venitur, legi deest quicquid contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuã diuinitas summa tueatur domine vere sancte ac meritò venerabilis pater.

** Hæc tituli Cicero dedit libro suo.*
** εἰκασμὸς græcè imago, schema est.*
Quæ maiores potentur ob oculos.
** Esocraticã vox notha est. quidam codex esothericã ab ἐσωτερικῶς vt dicam* neotericã. Scribẽdũ opinor Esotericam*
† hærentes.
Noua verò quæstio.
** aliàs, intacta permanserit.*
**† aliàs, par vix.*
Significat leprosos mũdatos, ęgrotos sanatos, & mortuos excitatos.
† vestris.
Subscriptio.

D E F

Augustinus Volusiano ad singula respondet.
Epistola III.

DOMINO illustri & meritò insigni, & præstãtissimo filio Volusiano, Augustinus in domino salutem. Legi literas tuas, in quibus vidi magni cuiusdam dialogi specimen, laudabili breuitate comprehensum. Respondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere. Accidit enim opportunè, vt ab aliis† negociis mihi aliquantulum vacaret. Quibus autem dictandis hoc ocium statueram impendere, paululum distuli, nequaquam iustum esse arbitratus, vt quem ad quærendum exhortatus ipse fueram, differrem quærẽtem. Quis autem nostrum, qui Christi (vt possumus) gratiam ministramus, cũ tua verba legerit, ita te velit doctrina instrui Christiana, vt tibi tantum sufficiat ad salutem, non huius vitæ quàm vaporis esse simillimam, tantillum apparentis & ilico vanescentis atque pereuntis, sermo di-

[illegible] † talicuis.

G minus admonere curauit, sed illam salutem propter quam adipiscendam & in æternũ obtinendam Christiani sumus? Parum est ergo nobis sic re instrui, vt tibi sit liberando satis. Ingenium quippe & eloquium tuum tam excellens tamque luculentum, prodesse debet etiam cæteris, contra quorum tarditatem seu peruersitatem, conuenientissime defendenda est tantæ gratiæ dispensatio, quam superbæ animulæ nihili pendunt, quæ nimis affectant plurimùm posse, & ad sua vicia sananda vel etiam refrenanda, nihil possunt. Quæris igitur: Vtrum mundi dominus & rector intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit, solennitate pariendi, & post hæc virginitas inuiolata permanserit. Vtrum intra corpusculum vagientis infantiæ latuerit, cui parua *† putatur vniuersitas, passus fuerit puerilitatis annos, adoleuerit, iuuentute solidatus sit, tam diu à sedibus suis abfuerit regnator ille, atque in vnum corpusculum, totius mundi cura translata sit, deinde in somnos resolutus sit, cibo alitus, omnes mortalium senserit affectus, neque vllis competentibus signis claruerint tantæ maiestatis indicia, quoniam laruahs illa purgatio, debilium curæ, reddita vita

*† al, vix par.

H

Laruales purgatio.

defunctis, hæc & alia si cogites, deo parua sunt. Hanc scribis in quodam conuentu amicorum ab vno ex multis qui aderant illatam esse quæstionem, vos autem interuenisse vlterius inquirenti, solutumque conuentum, ad potioris peritiæ merita distulisse, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Deinde ad me literarum tuarum dirigis intentionem, & post hanc imperitiæ confessionem, admones vt à partibus nostris quid desyderetur agnoscam. Adiungis etiam famæ meæ interesse vt quæsita noueritis, quod vtcunque absque detrimento diuini cultus in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad me antistitem venitur, legi deesse quicquid contigerit ignorari. Primum igitur hanc de me opinionem facile præsumptam, quæso deponas, eúmque animum quamuis erga me beneuolentissimum soluas atque exuas: ac de me mihi magis quam vlli abj ciedas, si mihi dilectionis vicẽ rependis. Tanta est enim Christianarũ profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: Non quo ad ea quæ necessaria sunt saluti, tãta in eis perueniatur difficultate, sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine qua piè rectéque non viuitur, tam multa, támque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantáque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, verumetiam in rebus quæ intelligendæ sunt latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, flagrãtissimisq; cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet, Cum consummauerit homo, tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendum potius est ad rem quam requiris. Vbi primùm scire te volo, non hoc Christianam habere doctrinam quòd ita sit deus infusus carni qua ex virgine nasceretur, vt curam gubernandæ vniuersitatis, vel deseruerit vel amiserit, vel ad illud corpusculum quasi contractam materiam collectámque transtulerit. Hominum iste sensus est, nihil nisi corporea valentium cogitare, siue ista crassiora, sicut sunt humor atque humus, siue subtiliora, sicut aeris & lucis, sed tamen corpora, quorum nullum potest esse vbique totum,

Scripturæ profunditas.

I

Lux corpus.

quoniam per innumerabiles partes aliud alibi abeat†*, necesse est. Et quantumcunque sit corpus seu quantulumcunque corpusculum loci occupet spacium, eum démque locum sic impleat, vt in nulla eius parte sit totum, ac per hoc densari ac rarescere, contrahi & dilatari, in minutias deteri, & grandescere in molem, non nisi corporum est. Longe aliud est animæ natura quam corporis, quanto magis dei, qui creator est & animæ & corporis? Non sic deus dicitur implere mundum, velut aqua, velut aer, velut ipsa lux, vt minore sui parte, minorem mundi impleat partem, & maiore maiorem. Nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco. Nouit venire non recedendo vbi erat. Nouit abire non deserendo quò venerat. Miratur hoc mens humana, & quia non capit, fortasse nec credit. Seipsam primitus ingrata miretur, seipsam paululum si potest attollat à corpore, & ab eis rebus quas solet sentire per corpus: & videat ipsa quid sit quæ vtitur corpore. Sed fortè non potest: Magni quippe est ingenij, vt ait quidam, seuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Ipsos ergo corporis sensus, aliquanto insuetius & vigilãtius perscrutetur. Sunt certe quinquepartiti corporis sensus, qui nec sine corpore, nec sine anima esse possũt, quia neque sentire est nisi viuentis, quod ab anima est corpori, neque sine corporeis instrumentis, & quasi vasis atque organis videmus, audimus, cæterisque tribus vtimur sensibus: intendat hæc anima rationalis, & sensus corporis non sensibus corporis, sed ipsa mente atque ratione consyderet. Certe sentire homo non potest nisi viuat, viuit autem in carne, antequam morte vtrunque dirimatur. Quo modo igitur anima quæ sunt extra carnem suam sentit, quæ non nisi in carne sua viuit? An non ab eius carne longissimè absunt sidera in cœlo? An nõ in cœlo videt solem? An sentire non est videre, cùm sit in quinque sensibus cæteris excellentior visus? An & in cœlo viuit, quia & in cœlo sentit, & sensus esse non potest * vbi vita non est? An sentit, & vbi non viuit, quia cùm in sua tantum carne viuat, sentit etiam in his locis quæ præter eius carnem continent ea quæ tangit aspectu? Videsne quam hoc sit latebrosum in sensu tam conspicuo qui visus dicitur? Attende & auditum. Nam & ipse se foras quodam modo diffundit a carne. Vnde enim dicimus: Foris sonat, nisi ibi sentiamus vbi sonat? Ergo & illic extra carnem nostram viuimus. An sentire possumus, & vbi non viuimus, cùm sensus sine vita esse non posit? Cæteri tres sensus, apud seipsos sentiunt, quamuis de olfactu vtcunque posit dubitari. De gustu autem atque tactu, nulla controuersia est, quòd ea quæ gustamus & tangimus, non alibi quàm in carne nostra sentimus. Proinde isti tres sensus, ab hac consyderatione semoueantur. Visus auditúsque afferunt mirabilem quæstionem. Aut quo modo anima sentiat vbi non viuit, aut quo modo viuat vbi nõ est. Neque enim nisi in carne sua est. Sentit autem etiã prę ter carnẽ suam. Ibi quippe sentit vbi videt, quia & videre sentire est. Ibi sentit vbi audit, quia & audire sentire est. Aut ergo & ibi viuit, ac per hoc, etiam † & † ibi est, aut sentit & † vbi non viuit, aut viuit & vbi nõ est. Hæc omnia mira sunt, nihil horum affirmari sine quadã velut absurditate potest: & de sensu loquimur morticino. Quid igitur est ipsa anima, præter corporis sensum, id est in mente qua ista consyderat? Neque enim sensu corporis, de ipsis sensibus corporis iudicat: & putamus nobis de omnipotentia dei incredibile dici aliquid,

† al, aliàs, habeat.

K

Cicero.

Sensus corporis.

L

*esse potest.

M

† etiã Mēs, ô voūs.

A quid, cùm dicitur verbum dei per quod omnia facta sunt, sic assumpsisse corpus ex virgine, & sensibus apparuisse mortalibus, vt immortalitatem suam nō corruperit, vt æternitatem suam non mutauerit, vt potestatem suam non minuerit, vt administrationem mundi non deseruerit, vt à sinu patris, id est à secreto quo cum illo & in illo est, non recesserit? Verbum dei sic intellige per quod facta sunt omnia, non vt eius transire aliquid cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet sicuti est, & vbique totum est. Venit autem cum manifestatur, & cum occultatur abscedit. Adest tamen siue occultum siue manifestum, sicut lux adest oculis & videntis & cæci, sed videnti adest præsens, cæco verò absens. Adest & vox audientibus auribus, adest etiam surdis, sed illis patet, istis latet. Quid autem mirabilius quàm id quod accidit in vocibus nostris, verbisque sonantibus, in re scilicet raptim transitoria? Cùm enim loquimur, ne secundæ quidem syllabæ locus est nisi prima sonare destiterit, & tamen si vnus assit auditor, totum audit quod dicimus, & si duo assint, tantundem ambo audiunt, quod & singulis totum est. Et si audiat multitudo silens non inter se particulatim B comminuunt sonos tanquam cibos, sed omne quod sonat & omnibus totum est, & singulis totum. Ita ne iam non illud est potius incredibile, si verbum hominis transiens quod exhibetur auribus, verbum dei permanens non exhibetur † rebus, vt quemadmodum hoc simul auditur à singulis etiam totum, ita illud simul vbique sit totum? Non itaque metuendum est corpusculum infantiæ, ne in illo tantas deus angustias passus esse videatur. Neque enim mole sed virtute magnus est deus, qui prouidentia sua meliorem sensum magis formiculis & apiculis dedit quàm asinis & camelis. Qui ex grano minutissimo seminis tantam ficulneæ arboris magnitudinem creat, cùm ex multo maioribus seminibus longè minora multa nascantur. Qui pupillam tam paruam ditauit acie, qua per oculos emicante, in ictu temporis cœlum propè dimidium lustraret. Qui ex puncto & quasi centro cerebri, sensus omnes quinaria distributione diffudit: Qui corde membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta dispensat, his atque huiusmodi rebus, insinuans magna de minimis, qui non est paruus in paruis. Ipsa enim magnitudo virtutis ei⁹, quæ nullas in an-C gusto sentit angustias, vterum virginalem, non aduētitio sed indigena puerperio fœcundauit. Ipsa enim † animam rationalem, & per eandem etiam corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptauit, nomē humanitatis ab eo dignanter assumens, diuinitatis ei largiter tribuens. Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia, membra iuuenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus deum aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus, tota ratio facti est potentia facientis. Iam illud, quod in somnos soluitur, & cibo alitur, & omnes humanos sentit affectus, hominem persuadet hominibus, quem non consumpsit vtique sed assumpsit. Ecce sic factum est, & tamen quidam hæretici, peruersè mirando laudandóque eius virtutem, naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerunt, vbi est omnis gratiæ cōmendatio, qua saluos facit credentes in se, profundos thesauros sapientiæ & scientiæ continens, & fide mentes imbuens, quas ad æternam contemplationem ve- D ritatis incommutabilis proueheat. Quid si omnipotens, hominem vbicunque formatum non ex materno vtero crearet, sed repentinum inferret aspectibus? Quid si nullas ex paruulo in iuuentam mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos? nónne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse vllo modo crederetur? & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit? Nunc verò ita inter deum & homines mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtrāque naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Quid autem nō mirum facit deus in omnibus creaturæ motibus, nisi consuetudine quotidiana viluissent? Denique quàm multa vsitata calcantur, quæ consyderata stupentur: sicut ipsa vis seminum, quos numeros habet & quàm viuaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quam in paruo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio? Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerum natura sine seminibus operatur & semina. Ille in suo corpore numeros temporum mensurásque seruauit ætatum, qui sine vlla sui mutabilitate mutando contexuit ordinem seculo- E rum. Hoc enim creuit in tempore, quod cœpit ex tēpore. Verbum autem in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit quo susciperet carnem, non tempori cessit vt verteretur in carnem. Homo quippe deo accessit, non deus à se recessit. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quo modo deus homini permistus sit, vt vna fieret persona Christi, cum hoc semel fieri oportuerit, quasi rationem ipsi reddant de re quæ quotidie fit, quo modo misceatur anima corpori, vt vna persona fiat hominis? Nam sicut in vnitate personæ anima vnitur corpori vt homo sit, ita in vnitate personæ deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mistura est animæ & corporis, in hac persona mistura est dei & hominis, si tamen recedat auditor a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam, quanquam & in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mistura est animæ & corporis: persona autem Christi, mistura est dei & hominis. Cùm enim verbum dei permistum est animæ habenti corpus, simul & animam suscepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines: F hoc semel factum est ad liberandos homines. Verumtamen duarum rerum incorporearum commistio facilius credi debuit, quàm vnius incorporeæ, & alterius corporeæ. Nam si anima in sua natura non fallitur, incorpoream se esse comprehendit, multomagis incorporeum est verbum dei, ac per hoc verbi dei & animæ credibilior debuit esse permistio, quàm animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipsis experimur, illud in Christo credere iubemur. Si autem vtrunque nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum citius crederemus? Quo modo nō fateremur duo incorporea, quam vnum corporeum alterumque incorporeum facilius potuisse misceri, si tamen non indignè ad ista mistionis vel misturæ nomen admittitur propter cōsuetudinem corporalium rerum, longe aliter se habentium aliterque notarum? Verbum igitur dei, idémque dei filius, patri coæternus, eademque virtus & sapientia dei, à superno fine creaturæ rationalis vsque ad infimum finem creaturæ corporalis attingens fortiter, & disponens omnia suauiter, præsens & la-

† non alibi exhiberet.

† sibi.

Deus hominis permistio dura sequitur.

Mistura.

Mistura.

Permistio.

G tens, nusquam conclusa, nusquam discissa, nusquam tumida, sed sine mole vbiq; tota, longè alio modo quodam quam eo quo creaturis cæteris adest, suscepit hominem, seq; & illum fecit vnum Iesum Christum, mediatorem dei & hominum, æqualem patri secundum diuinitatem, minorem patre secundum carnem, hoc *Minor.* est secundum hominem, incommutabiliter immortalem secũdum æqualem patri diuinitatem, eundemq; mutabilem atque mortalem secundum cognitam * † nobis infirmitatem, in quo Christo eo tempore, quod **† aliàs, cognatam.* opportunissimum ipse nouerat, & ante secula disposuerat, venit hominibus magisterium & adiutorium, ad capessendam sempiternam salutem. Magisterium quidem vt ea quę hic antedicta sunt vtiliter vera, non solum à prophetis sanctis qui omnia vera dixerunt, verumetiam à philosophis atque ipsis poëtis, & huiuscemodi authoribus literarum, quos multa vera falsis miscuisse quis ambigat? illius etiam in carne præsentata confirmaret authoritas, propter eos qui [illa] non possent in ipsa intima veritate cernere atque discernere: Quæ veritas & antequam hominem assumeret, ipsa aderat omnibus qui eius participes esse potuerunt:
H Maximè verò suæ incarnationis exemplo id salubriter persuasit, vt quoniam homines plerique diuinitatis auidi, per potestates cœlestes quas deos putarent, ritusque varios illicitorum nõ sacrorum sed sacrilegiorum, ambiendum sibi arbitrarentur ad deum, magis superbè quàm piè, qua in re pro angelis sanctis eis se dæmones superbæ cogitationis supponunt: scirent homines tam proximum esse deum pietati hominum, ad quem velut longè positum per interpositas potestates ambiebant, vt hominem suscipere dignaretur, & cum illo vniri quodã modo, vt ei sic coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus, excepta concretione mutabili, in quam nõ conuertitur deus, & quam videmus quod habeat & corpus & animus. Adiutoriũ autem, quod sine gratia fidei quæ ab illo est, nemo potest vincere concupiscentias viciosas, & si qua earum residua non vicerit veniali remissione purgari. Quod ergo ad magisterium eius attinet: quis nunc extremus idiota, vel quæ abiecta muliercula non credit animæ immortalitatem, vitamque post mortem futuram? Quod apud Græcos olim primus Pherecydes *Pherecydes* Assyrius cùm disputasset, Pythagoram Samium illi- *Pythagoras*
I us disputationis nouitate permotum ex athleta in philosophum vertit. Nunc ergo quod Maro ait, & om- *Cicero in Tusculanis* nes videmus, Amomum Assyrium vulgo nascitur.
Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet quæ in *Virgilius Aeglo 4.* Christo est, ipse est omnino, Quo duce si qua manent sceleris vestigia nostri Irrita perpetua soluent formidine terras. Sed nullis inquiunt, competentibus signis claruerunt tantæ maiestatis indicia, quia laruali illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, si & alia considerentur, deo parua sunt. Fatemur qui- *1.Reg.17.* dem & nos talia quædam fecisse prophetas. Nam in *4.Reg.4.* his signis quid excellentius quàm mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias, fecit hoc Helisæus. Nam de magorum miraculis, vtrum etiam mortuos suscitauerint, illi viderint qui & Apuleium se contra magica- *Apuleius.* rum artium crimina copiosissimè defendentem, conantur non accusando sed laudando conuincere. Nos legimus magos Aegyptiorum artium istarum peritis- *Exod. 7. & sequen.* simos, à Moyse famulo dei fuisse superatos, cùm illi quædam mira nefandis artibus agerent, ille deo supplici- *† simpliciter* ter † inuocato, machinamenta eorum cuncta sub- uerteret. Sed & ipse Moyses & cæteri prophetæ vera- K cissimi dominum Christum prophetauerunt, & gloriam magnam ei dederunt, hunc non tanquam parem sibi nec in eadem miraculorum potentia superiorem, sed planè dominum deum omnium & hominẽ propter homines factum venturum prænunciauerunt. Qui propterea & ipse talia facere voluit, ne esset absurdum, quæ per illos fecerat, si ipse non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit: Nasci de virgine, à mortuis resurgere, in cœlum ascendere. Hoc deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem facere non debuit. Nam in principio erat verbum, & verbum erat *Ioan. 1.* apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt. Num homine assumpto, alium mundum facere debuit, vt eum esse crederemus, per quem factus est mundus? Sed nec maior mundus, nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mũdum, noua fecit in mũdo. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam resuscitatus, & super cœlos exaltatus, potentius fortasse opus est quàm L mundus. Hic fortè respondent, se factum hoc esse non credere. Quid ergo fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur quia & alij fecerunt, & parum est deo. Caro propria de virgine creata, & à morte in æterna vita super cœlos leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & competit deo: ac per hoc quæ sibi quisque facilia non factu sed captu putat, æquo animo accipit, *Salustius.* supra ea veluti ficta pro falsis ducit. Noli eis esse similis obsecro te. Disputantur hæc latius, & omnis quæstionum necessariarum sinus perscrutati discussiq; panduntur: sed intellectui fides aditum aperit, infidelitas *Series fidei* claudit. Quem non moueat ad credendum tantus ab *Christianæ.* initio ipse rerum gestarum ordo, & ipsa cõnexio temporum præteritis fidem de præsentibus faciens, priora posterioribus & recentioribus antiqua cõfirmans? Eligitur vnus ex gente Chaldæorum, pietate fidelissima *Gene 12.* præditus, cui promissa diuina post tantam seculorum seriem nouissimis temporibus complenda produntur, atque in eius semine omnes gentes habituræ benedictionem prænunciantur. Sic vnum deum verum colens vniuersitatis creatorem, gignit filium senex, de M coniuge quam spe pariendi penitus destitutam sterilitas ætásque iam fecerat. Propagatur ex illo numerosissimus populus, multiplicatus in Aegypto, quò illam stirpem ex orientalibus partibus, promissis effectísque crebrescens dispositio diuina transmiserat. Educitur ex Aegypti seruitute gens valida, horrendis signis atq; miraculis, pulsisq; impiis gentibus, in terram promissionis perducta & constituta, regno etiam sublimatur. Deinde præualescente peccato, sacrilegis ausibus deum verum qui eis tanta beneficia † contulerat sæpis- *† bona.* sime offendens, variisq; flagellata cladibus, & prosperitatibus consolata, vsque ad Christi incarnationem declarationẽmque perducitur. Quem Christum, dei verbum, dei filium, deum in carne venturum, moriturum, resurrecturum, in cœlum ascensurum, præpollentissimo suo nomine, in omnibus gẽtibus dicatos sibi populos habiturum, Inq; illo remissionem peccatorum, salutémque æternam futuram esse credentibus, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, templum, & cuncta omnino sacramenta

A menta sonuerunt. Venit Christus, complentur in eius
ortu, vita, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectio-
ne, ascensione omnia præconia prophetarum. Mittit
spiritum sanctum, implet fideles vna in domo con-
gregatos, & hocipsum promissum orando atque desy-
derando expectantes. Impleti autem spiritu sancto, lo-
quuntur repente linguis omnium gentium, arguunt
fidenter errores, prædicant saluberrimam veritatem,
exhortantur ad pœnitentiam præteritæ culpabilis vi-
tæ, indulgentiam de diuina gratia pollicentur, prædi-
cationem pietatis veræq; religionis signa congruentia
& miracula consequuntur. Excitatur aduersus eos sæ-
ua infidelitas, tolerant prædicta, sperant promissa,
docent præcepta, numero exigui per mundum disse-
minantur, populos facilitate mirabili conuertunt, in-
ter inimicos augentur, persequutionibus crescunt, per
afflictionum angustias vsque in terrarum extrema di-
latantur. Ex imperitissimis, ex abiectissimis, ex paucis-
simis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præ-
clarissima ingenia, cultissima eloquia, mirabilesq; pe-
ritias acutorum, facundorum atque doctorum subiu-
gant Christo, & ad prædicandum viam pietatis salu-
B tisq; conuertunt: Alternis aduersitatibus & prosperi-
tatibus rerum, patientiam & temperantiam vigilan-
ter exercent: mundo declinante in extrema fessisq; re-
bus ætatem vltimam protestante, multo fidentius, quia
& hoc prædictum est, æternam ciuitatis cœlestis fœli-
citatem expectant. Atque inter hæc omnia cōtra ec-
clesiam Christi impiarum gentium infidelitas fremit:
euincit illa patiendo, & inconcussam fidem inter obsi-
stentium sæuiciam profitendo: reuelatæ veritatis, quæ
diu promissis mysticis velabatur, sacrificio succeden-
te, illa sacrificia quibus hoc figurabatur, templi ipsius
euersione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ip-
sa Iudæorum à sedibus exstirpata, per mundum vsque-
quaque dispergitur, vt vbique portet codices sanctos,
ac sic prophetiæ testimonium, qua Christus & eccle-
sia prænunciata est, ne ad tempus à nobis fictum existi-
maretur, ab ipsis aduersariis proferatur, vbi etiam ip-
sos prædictum est non fuisse credituros. Templa & si-
mulacra dæmonum, ritusq; sacrilegi paulatim atque
alternatim secundum prędicta prophetica subuertun-
tur: hæreses aduersus nomen Christi, sub velamento
C tamen nominis Christi, ad exercendam doctrinā san-
ctæ religionis, sicut prænunciatæ sunt pullulant. Hæc
omnia sicut leguntur prædicta, ita cernuntur impleta,
atque ex his iam tot & tantis quæ restant expectantur
implenda. Quæ tandem mens auida æternitatis, vitæq;
præsentis breuitate permota, contra huius diuinæ au-
thoritatis culmen lumenq; contendat? Quæ disputa-
tiones, quæ literæ quorumlibet philosophorum, quæ
leges quarumlibet ciuitatum, duobus præceptis, ex qui-
bus Christus dicit totam legem prophetásque pēdere,
Matth. 22. vllo modo sint comparandę. Diliges dominum deum
tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
ta mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum?
Hic physica, quoniā omnes omnium naturarū causæ
in deo creatore sunt: Hic Ethica, quoniam vita bona
& honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ
diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, dili-
guntur, hoc est deus & proximus: Hic logica, quoniam
veritas lumenq; animæ rationalis nō nisi deus est. Hic
etiam laudabilis reipublicæ salus. neque enim condi-
tur & custoditur optima ciuitas, nisi fundamento &
vinculo fidei, firmæq; concordiæ, cùm bonum com-

mune diligitur, quod summū ac verissimum, deus est, D
atque in illo inuicem sincerissimè se diligūt homines,
cùm propter illum se diligant, cui quo animo diligant
occultare nō possunt. Modus autem ipse dicendi, quo
sancta scriptura contexitur, quam omnibus accessibi-
lis quamuis paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta cō-
tinet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur
indoctorum atque doctorum. Ea verò quæ in myste- *Scriptura*
riis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò non *& doctis*
audeat accedere mens tarduscula & inerudita, quasi *& indoctis*
pauper ad diuitem, sed inuitat omnes humili sermo- *prodita v-*
ne, quos non solum manifesta pascat sed etiam secre- *tilisque.*
ta exerceat veritate, hoc in promptis quod in recondi-
tis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus o-
perta desyderantur, desyderata quodam modo reno-
uantur, renouata suauiter intimantur. His salubriter
& praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna
oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est a-
nimus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam,
vel odit ægrotando medicinam. Vides quàm proli-
xam epistolam fecerim? Si quid ergo te mouet, atque
inter nos pertractari tanti habes, non tibi faciat angu-
stias vsitatarum epistolarum, velut custodiendus mo- E
dus: quia & optime nosti quàm grandes eas veteres ha
buerint, cùm aliquid agerent quod explicare breuiter
non valerent: & si authorum ad alias literas pertinen-
tium, mos esset alius, nostrorū nobis in hac re dignius
imitanda præberetur authoritas. Inspice itaque modū
epistolarum Apostolicarum, vel eorum etiam qui illa
diuina eloquia tractauerunt, & non pigeat te vel mul-
ta quærenda proponere, si multa te permouent, vel ali-
quando diutius versare quod quæris, vt quantum fieri
per tales quales (nos) sumus potest, non remaneat du-
bitationis nubilum, quod obstet lumini veritatis. Scio
enim excellentiam tuam, quorundam perpeti obstina-
tissimas contradictiones, qui propterea putant, vel pu-
tari volunt Christianam doctrinam vtilitati nō con-
uenire reipublicæ, quia nolunt stare rempublicam fir-
mitate virtutum, sed impunitate viciorum. Non au-
tem sicut regi homini † vel cuilibet principi ciuitatis, *† hominū.*
ita etiam deo quicquid à multis peccatur inultum est.
Misericordia verò eius & gratia prædicata hominibus
per hominem Christum, impartita autem per deum,
deiq; filium eundem ipsum Christum, non deserit eos F
qui ex eius fide viuunt, eumq; piè colunt, siue mala hu-
ius vitæ patienter fortiterq; experiātur, siue bonis eius
misericorditer ac temperanter vtantur, æternum pro
vtroque præmium recepturi in ciuitate superna atque
diuina: vbi iam non sit molestè toleranda calamitas,
nec laboriose frēnanda cupiditas, sed sola sine vlla dif
ficultate, & perfecta libertate retinenda dei & proximi
charitas. Incolumem fœliciorémq; te misericordis-
sima dei omnipotentia tueatur domine illustris & me-
ritò insignis, ac præstātissime fili. Sanctam & in Chri-
sto dignissimè honorandam matrem, cuius pro te de°
preces exaudiat, pro meritis vestris officiosissimè salu-
to. Sanctus frater & coepiscopus meus Possidius, præ-
stantiam vestram multùm salutat.

*Marcellinus Augustino Narrans quosdam calumnia-
ri, quòd deus veterem legem abrogarit, quòdque doctri-
na Euangelica sit inutilis reipublicæ, denique Chri-
stianos principes multum malorum īnnexisse reipub.*

Epistola IIII.

G DOMINO nimiumq́; venerabili, & omnibus mihi officiis vnicè percolēdo, patri Augustino, Marcellinus. Vir illustris Volusian' beatitudinis tuæ mihi literas legit, imò me quidem cogēte pluribus legit, quæ scilicet omnia quæ à te dicuntur quia verè mirāda sunt, vsquequaque miratus sum. Sermonis enim diuini gratia humiliter tumens, facilè vt placeret emeruit. Hinc enim plurimum placuit quòd hominis gressus aliquanto titubātes, boni propositi exhortatione statuere & firmare cōtendis. Est enim nobis cum eodem quotidiana pro viribus nostris, & pro ingenij paupertate disputatio. Sanctæ siquidem matris eius precatione compulsus, cura mihi est eum frequentius salutandi gratia cōuenire, licet vicem in hac parte reddere, etiam ipse dignetur. Accepta autem venerabilitatis tuæ epistola, homo qui à veri dei stabilitate, multorum (quorum in hac vrbe copia est) persuasione reuocatur, ita motus est, vt si quantum ipse confirmat literarū prolixitatem minimè formidasset, omne beatitudini tuæ quod habere potest, insinuasset ambiguū. Sed tamen satis, sicut etiam ipse p̄robare dignaberis,

Solœcism'.

H culto accuratoq́; sermone, & Romanæ eloquentiæ nitore perspicuo, aliqua sibi exolui impendiò postulauit. Quæ quidem quæstio vsquequaque detrita est, & eorum super hac parte satis nota calliditas, qui dispensationem dominicæ incarnationis infamant. Sed tamen etiam ego in hac parte, quia plurimis quicquid rescripseris profuturum esse confido, precator accessi, vt ad ea vigilantius respondere digneris, in quibus nihil amplius dominum quàm alij homines facere potuerunt, fecisse vel gessisse mentiuntur. Apollonium siquidem suum nobis, & Apuleium aliosq́; magicæ artis homines in medium proferunt, quorum maiora contendunt extitisse miracula. Ipse autem vir illustris superius memoratus, multa esse dixit præsentibus aliquantis, quæ huic possent iungi non immerito quæstioni, si vt antè dixit, non ab eius partibus, epistolaris cōsyderata breuitas fuisset. Quæ tamen licet scribere noluerit, tacere nō est passus. Dicebat enim quod & si sibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderetur, reddi vix ad liquidū posit, cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis delectatus est nouis. Nihil enim corrigi posse

Apolloni'. *Apuleius.*

I asserēbat, nisi quod ante factum non rectè probaretur, vel quod semel rectè factum sit, immutari vllatenus non debuisse. Rectè enim facta dicebat mutari nisi iniustè non posse, maximè quia ista vanitas inconstantiæ dominum † posit arguere. Tum deinde quòd eius prædicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte cōueniat, vtpote, sicut à multis dicitur, cuius hoc constet præceptum vt nulli malum pro malo reddere debeamus, & percutienti aliam præbere maxillam, & pallium dare persistenti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit ire debere spacio itineris duplicato, quæ omnia reipublicæ moribus asserit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatori non mala velit belli iure reponere? & cætera quæ dici ad rem † posse intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipsi posse adiungi æstimo quæstioni, intantum vt per Christianos principes, Christianā religionem maxima ex parte seruantes, tanta (etiam si ipse de hac parte taceat) reipublicæ mala euenisse manifestum sit. vnde beatitudo tua mecum dignetur agnoscere. Ad hæc omnia, quoniam multorum manibus sine dubio tradetur sancti-

† deum. *Matth. 5.* *† reliqua.*

tatis tuæ desyderata responsio, plenus debet & elucubratus solutionis splendor ostendi, maximè quia cùm ista gererentur, eximius Hipponensis regionis possessor & dominus præsens aderat, qui & sanctitatē tuam sub ironiæ adulatione laudaret, & sibi cum de iis quæreret, minimè satisfactum esse contenderet: Ego verò ad hæc omnia promissionis non immemor sed exactor, libros cōfici deprecor ecclesiæ, hoc maximè tempore, incredibiliter profuturos. K

Augustinus Marcellino ad hæc respondet.

Epistola V.

DOMINO eximio & meritò insigni, charissimo ac desyderantissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem. Illustri viro & eloquētissimo nobisque dilectissimo filio Volusiano, non amplius quàm ad illud quod inquirendum putauit respondendum fuit. Ad ea verò quæ mihi pertractanda atque soluenda [in] epistola tua ipse misisti, siue ab illo, siue etiam ab aliis, vel suggerantur vel ingerantur, ad re potius pro viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerunt: non sic quemadmodum agēdum est de his librorum negocio, sed quemadmo- L dum potis es epistolari adesse colloquio, † vt si tibi visum fuerit, qui eorum motus quotidianis disputationibus experiris, & illis legantur hæ literæ. At si auriculis eorum minus pietate fidei præcultis, sermo iste nō sufficit, prius inter nos quod eis putas sufficere peragatur, tum demum ad illos quod peractū fuerit perferatur. Multa enim sunt à quibus sensus eorum si adhuc abhorret & resilit, vel vberiore vel subtiliore ratione vel certè authoritate, cui resistere indignum putent, persuaderi aliquando forsitan posit. Ergo in epistola tua posuisti, moueri quosdam, cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis, delectatus sit nouis. Nihil enim corrigi posse asserunt, nisi quod ante non rectè factum probaretur, vel quod semel rectè factum sit, nullatenus immutari debuisse. Rectè enim facta dicunt, mutari nisi iniustè non posse. Hæc verba ex literis tuis in has meas transtuli. Quibus si respondere copiose velim, tempus me citius quàm exempla defecerint, quibus rerum ipsa natura, & opera humana certa ratione, pro temporum opportunitate mutētur, nec tamen eadem ratio sit mutabilis qua ista mutantur. Vnde pauca cō- M memorem, vt ex his excitata quodam modo iam per plura similia vigil currat intentio. Nónne hyemi æstas addito sensim calore succedit? Nónne diurnis, tempora nocturna vertuntur? Quotiens nostræ variantur ætates? adolescentiæ pueritia non reditura cedit: iuuentus adolescentiæ non mansura succedit: finiens iuuentutem senectus: senectus autem morte finitur. Hæc omnia mutantur, nec mutatur diuinæ prouidentiæ ratio, qua fit vt ista mutentur. Non autem opinor cùm agricola æstate aliud iusserit quàm iusserat hyeme, ratio mutatur agriculturæ. Et cùm mane surgit qui nocte quiescebat, vitæ consilium non mutauit. Aliud magister adolescenti quàm puero solebat, imposuit. Doctrina igitur constans, mutato præcepto non mutat instructionem. Nam magnus ille nostrorum temporum medicus Vindicianus consultus à quodam, dolori eius adhiberi iussit quod in tempore congruere videbatur, adhibitum sanitas consequuta est. Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa commota, hoc idem ille putauit adhibendum, adhibitum vertit in peius. Miratus recur-

† potis est epistolaris sat esse colloquutio. *Vindiciani dictum.*

rir

A rat ad medicum, indicat factum: at ille vt erat acerrimus, ita respondit. Ideo malè acceptus es, quia nó ego iussi vt omnes qui audissent, parumq; hominem nossent, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cùm esset à quib^9 pote-
†quibusdā posita. rat † stupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum. Tantum igitur valet ratione atque artibus non mutatis, quid secundum eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaque verum est quod dicitur, Semel rectè factum nullatenus esse mutandum. Mutata quippe temporis causa, quod rectè ante factū fuerat ita mutari vera ratio plerunque flagitat, vt cùm ipsi dicant rectè non fieri si mutetur, contrà veritas clamet, Rectè non fieri nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectum, si erit pro temporum varietate diuersum.
Terētius in Adelphis. Quod enim in diuersitate personarum vno tempore accidere potest, vt huic liceat aliquid impune facere, ‹ quod › illi non liceat, non quòd dissimilis sit res, sed [quod] is qui facit: ita ab vna eademq; persona diuersis temporibus tunc oportet aliquid fieri, tunc non oporter, non quòd sui dissimilis sit qui facit, sed quando fa-
B cit. Hæc quæstio quàm latè pateat, profectò videt quisquis pulchri aptique distantiam sparsam quodam modo in vniuersitate rerum valet neque negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum cósyderatur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrarium est. Aptum verò, cui ex aduerso, est ineptū, quasi religatum pēdet aliunde, nec ex semetipso, sed ex eo cui connectitur iudicatur: nimirū etiam decēs atque indecens, vel hoc idem est vel perinde habetur: Age nunc ea quæ diximus, refer ad illud vnde agitur. Aptum fuit primis temporibus sacrificium, quod præceperat deus, nunc verò non
12. de Ciuitate dei ca. 4. & 5. ita est. Aliud enim præcepit quod huic tempori aptum esset, qui multo magis quàm homo nouit, quid cuique tempori accommodate adhibeatur. quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatve, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator, donec vniuersi seculi pulchritudo, cuius particulę sunt quæ suis quibusq; temporibus apta sunt, velut magnum carmē cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat, atque inde transeant in æternam contemplationem speciei qui deum ritè colunt, etiam cùm tempus est fidei. Falluntur autem qui existimant hæc deum iubere cau-
C sa suæ vtilitatis vel voluptatis. Et meritò mouentur, cur deus ista mutauerit, quasi delectatione mutabili a-
10. de Ciuitate dei. cap. 5. liud sibi iubens offerri illo prius tempore, aliud isto: Non autem ita est. Nihil enim deus iubet quod sibi prosit, sed illi cui iubet. Ideo * verus est dominus, qui
*aliàs ipse. seruo non indiget, & quo seruus indiget. In ea quippe scriptura quæ vetus dicitur testamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur sacrificia: quæ hoc tem-
Psal. 15. pore non offeruntur, dictum est: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nó eges. Nec illorum ergo sacrificiorū egebat deus, nec cuiusquam eget vnquam, sed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternæ saluti adipiscendæ quædam signa sunt, quorum celebratione atque functione, non deo sed nobis vtilia pietatis officia exercentur. Nimis autem longum est conuenienter disputare de varietate signorum, quæ cùm ad res diuinas pertinent sacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis homo, quia mane aliud, aliud vespere: illud hoc mense, illud alio, non hoc isto anno

quod illo ita non ideo mutabilis deus, quia vniuersi se- D
culi priore volumine aliud, aliud posteriore sibi iussit offerri, quò conuenienter significationes ad doctrinā religionis saluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora sine vlla sui mutatione disponeret. Nam vt nouerint ‹ homines ›, quos hæc mouent, iam hoc fuisse in ratione diuina, nec cùm ista noua constituerentur, subito priora displicuisse velut mutabili voluntate, sed hoc iam fixum & statutum fuisse in ipsa sapientia dei, cui de maioribus etiam rerum mutationibus,
eadem scriptura dicit. Mutabis ea & mutabuntur, tu Psal. 101.
autem idem ipse es. insinuandum est eis mutationem istam sacramētorum testamenti veteris & noui etiam prædictam fuisse propheticis vocibus. Ita enim videbunt, si poterunt, id quod in tempore nouum est, non esse nouū apud eum qui condidit tempora, & sine tēpore habet omnia quæ suis quibusque temporibus pro eorum varietate distribuit. Nam & in illo psalmo vnde commemoraui aliquid quo demonstrarem non e-
gere deum sacrificiis nostris cui dicitur: Dixi domino Psal. 15.
deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges: Paulo pòst legitur ex persona Christi. Non con-
gregabo conuenticula eorum de sanguinibus, hoc est E
pecorum victimis, quibus prius congregabantur con-
uenticula Iudæorum. & alibi dicit: Non accipiam de Psal. 49.
manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et a-
lius propheta. Ecce, inquit, dies veniēt, dicit dominus, Hiere 31.
& confirmabo super domum Iacob testamentum nouum, non sicut testamentum quod disposui patribus eorum cùm eduxi eos de terra Aegypti: & alia multa sunt de hac re testimonia, quibus hoc deum facturum esse prædictum est, quæ commemorare nunc longum est. Hic iam si satis constitit, quod rectè alio tempore constitutum est, itidem alio tempore posse mutari, mutantis opere nó dispositione mutata, quam dispositionem intelligibilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quæ in temporibus simul fieri non possunt, quia tempora non simul currunt. Quispiam fortassis expectet causas à nobis ipsius mutatiōis accipere, quod ipse nosti quàm prolixi sit negocij. Veruntamen breuiter dici potest, quod homini acuto fortasse suffecerit, aliis sacramentis prænunciari Christum cùm venturus esset, aliis cùm venisset annunciari oportuisse, sicut modo nos idipsum loquentes diuersitas rerum cópulit
etiam verba mutare. Siquidem aliud est prænunciari, F
aliud annunciari, aliud cùm venturus esset, aliud cùm venisset. Nunc deinde videamus quale sit illud quod in epistola tua sequitur. Adiecisti enim eos dicere, quòd Christi prędicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat, cuius hoc constat esse
præceptum, vt nulli malum pro malo, reddere debea- Matth. 5.
mus. & percutienti, aliam præbere maxillā: & pallium dare ei, qui tunicam auferre perstiterit. & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere spacio itineris duplicato. Quæ omnia reipublicæ moribus asseruntur esse contraria. Nam quis, inquiunt, tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatorib^9
non mala velit belli iure reponere? Hæc atque huius- Bellum.
modi verba obtrectantium, siue non obtrectando, sed quærendo talia loquentium operosius fortasse refellerem, nisi hæ disceptationes haberentur cū viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diuti^9 laborem^9, ac non ipsos potius percōtemur, quo modo poterāt gubernare atque augere rempublicam, quam ex parua & inopi,

G inopi, magnam opulentámque fecerunt, qui accepta iniuria ignoscere quam persequi malebant? Quo modo Cæsari administratori vtique reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat, quòd nihil obliuisci soleret nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator, talem Cæsarem nouerat. Si autem adulator, talem esse debere ostendebat principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci? Hæc cùm in eorum leguntur authoribus, exclamatur & plauditur, describi atque prædicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere ciuitatē, quæ tot gētibus imperaret, quòd accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant. Cùm verò legitur præcipiente authoritate diuina, non reddendum malum pro malo, cùm hæc tam salubris admonitio congregationibus populorum tanquam publicis vtriusque sexus, atque omnium ætatum & dignitatum scholis de superiore loco personat, accusatur religio tanquam inimica reipublicæ. Quæ si vt dignum est au-
H diretur, longè melius Romulo, Numa, Bruto, cæterisq; illis Romanæ gentis præclaris viris constitueret, consecraret, firmaret, augerétque rempublicā. Quid enim est respublica nisi res populi? Res ergo communis, res vtique ciuitatis. Quid est autem ciuitas, nisi multitudo hominum, in quoddam vinculum redacta concordię? Apud eos enim ita legitur: Breui multitudo diuersa atque vaga, concordia ciuitas facta erat. Quæ porrò præcepta concordiæ in suis templis vnquā illi legēda censuerunt, quandoquidem miseri quærere cogebantur, quô nam modo sine offensione cuiusquam eorum discordes inter se deos suos colere possent? Quod si imitari discordantes vellent, rupto concordiæ vinculo ciuitas laberetur, quod postea paulatim decoloratis corruptísque moribus, agi cœpit per bella ciuilia. Quanta verò præcepta concordiæ non humanis disputationibus exquisita, sed diuina authoritate cōscripta in Christi ecclesiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita surdus est vt ignoret? Ad hoc enim & illa pertinēt quæ malunt exagitare quàm discere, alteram percutienti præbendam esse maxillam: volenti
I auferre tunicam dandum etiam pallium: cū angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit, vt vincatur bono malus, imò in homine malo, vincatur bono malū, & homo liberetur à malo, non exteriore & alieno, sed intimo ac suo, quo grauius & perniciosius, quam cuiusuis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malum, patienter amittit temporalia commoda, vt doceat quàm pro fide atque iusticia cōtemnenda sint, quæ ille nimis amando fit malus, ac sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriā, discat qualia sint propter quæ fecit iniuriā atque inconcordiā qua nihil est vtilius ciuitati, pœnitens acquiratur, victus non sæuientis viribus, sed beneuolentia patientis. Tunc enim rectè fit, cum videtur ei profuturum esse propter quem fit, ad operandam in eo correctionē atque concordiā. Hoc certè animo faciendum est, etiā si alius exitus cōsequatur, nec corrigi velit atque pacari propter quem corrigendum atque pacandum, velut curādum & sanandum adhibita est ista medicina. Alioquin si verba attenderimus, eorumq; proprietati seruiendum putauerimus, non est præbenda maxilla dextera, si sinistra

Lib. 1. de ser. domini

fuerit percussa. Quoniam si quis te, inquit, percusserit in maxillam dexteram, præbe illi & sinistram. Magis autem sinistra percutitur, quod in eā potius partē, quàm ad dexteram, ferientis facilior ictus est. Sed sic intelligi solet, ac si dictum esset: Si quis in te meliora fuerit persequutus & inferiora ei præbe, ne vindictæ potius, quā patientiæ studens, contemnas æterna pro temporalibus, cùm potius temporalia pro æternis contemnenda sint, tanquam sinistra pro dexteris. Hæc semper fuit sanctorum martyrū intentio: vindicta enim vltima iustè poscitur, quādo nullus iā restat correctionis locus, extremo scilicet, summoq; iudicio. Nunc verò cauendū est ne vindicandi cupiditate amittatur, vt nihil aliud dicam, ipsa patientia, quę pluris est habenda, quā omne quod potest etiam inuito inimicus auferre. Namque alius Euangelista in eadem sententia nullā fecit dexteræ mentionem, sed tantum maxillam & alteram nominauit, vt aliquāto distinctius intelligeretur in altero, ipsum alterum simpliciter eandem patientiam cōmendare. Paratus itaque debet esse homo iustus & pius patienter eorum maliciam sustinere, quos fieri bonos quærit, vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malicia se quoque numero addat malorum. L
Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis quę intus est pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, hinc liquidò ostenditur, quòd ipse dominus Iesus exemplum singulare patientiæ cùm percuteretur in faciem, respondit: Si malè dixi, exprobra de malo. si autem bene, quid me cædis? Nequaquam igitur præceptum suum si verba intueamur impleuit: neque enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat iniuriam augeret: & tamen paratus venerat, non solùm in faciem percuti, verumetiam pro his quoque à quibus hæc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Pater, ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Nec Paulus Apostolus præceptū domini & magistri sui videtur implesse, vbi etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum: Percutiet te deus paries dealbate, sedens iudicas † me secundum legem, & contra legem iubes me percuti. Et cùm à circunstantibus diceretur: Iniuriam facis prin- M
cipi sacerdotum, incidenter † eos admonere voluit quid dixerit, vt qui saperent intelligerent iam destruendum esse aduentu Christi parietem dealbatum, hoc est, hypocrisim sacerdotij Iudæorum. Ait quippe: Nesciui fratres quia princeps est, Scriptum est enim, Principi populi tui non maledices. Cùm proculdubio qui in eodem populo creuerat, atque ibi lege fuerat eruditus, illum principem sacerdotum nescire non posset, nec eos quibus ita notus erat, vllo modo falleret quo † nesciret. Sunt ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsaque beneuolentia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius vtilitati cōsulendum est quàm voluntati, quod in principe ciuitatis luculentissimè illorum literæ laudauerunt. Nam in corripiendo filio quamlibet aspere, nunquam profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista respublica

In mont. cap. 20. & 21.
Luca. 6.
Ioan. 18.
Luc. 23.
† sedes iudicare.
† irridenter
Exod. 22.
† quod.

A blica præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine beneuolentia non gerentur, vt ad pietatis iusticiæque pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur, Quoniam nihil est infœlicius fœlicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium, fœlices res humanas putant, cùm tectorum splēdor attenditur, & labes non attenditur animorum. cùm theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum. Cùm gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur. Cùm ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones & necessaria vix habent pauperes. Cùm deus qui doctrinæ suæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat, ab impus[populis] blasphematur, & dij tales requiruntur, in quorum honorem ea ipsa theatrica corporum & animorum dedecora celebrētur. Hæc si deus pollere permittat, tunc indignatur grauius Hæc si impunita dimittat, tunc punit infestius, Cum verò euertit subsidium viciorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Mi-

B sericorditer enim si fieri posset etiam bella gererentur à bonis, vt licentiosis cupiditatibus domitis, hæc vicia perderentur, quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abiicerent arma, seque militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis. Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitū talem quales doctrina Christi esse milites iussit, dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parētes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ, imò verò [non] dubitent eam cōfiteri magnam si ei obtemperetur salutem esse reipublicæ. Vt quid autem ad illud respondeam quod dicunt per quosdam Imperatores Christianos multa mala imperio accidisse Romano? Hæc generalis conquæstio calumniosa

C est. Nam si apertius certè de præteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, possem similia vel fortasse etiam grauiora de Imperatoribus non Christianis & ego commemorare, vt intelligerent vel hominum hæc esse vicia non doctrinæ, vel non Imperatorum, sed aliorum sine quibus Imperatores agere nihil possunt. Ex quo enim tēpore pessum ire cœperit Romana respublica, satis liquet, literæ loquuntur ipsorum, longè antequam Christi nomen eluxisset in terris, dictum est: O vrbem venalem, & maturè perituram, si emptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinæ, ante aduentum vtique Christi, idem nobilissimus historicus eorum, non tacet quando primùm insueuerit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, & ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sacra prophanáque omnia polluere. Quando ergo nec hominibus nec ipsis etiam quos deos putabant motum corruptorum & perditorum auaricia rapacitásque parcebat, tunc cœpit perire laudabile illud decus salúsque reipublicæ. Quos deinde

Belli patrocinium. Luc. 3.

4. de Ciuitate dei. cap. 2.

2. de Ciuitate dei. c. 18.

Salustius.

D vicia pessima successus habuerint, & quanto humanarum rerum malo illa iniquitas prosperata sit, nunc longum est dicere. Audiant satyricum suum garriendo vera dicentem, Seruabat castas humilis fortuna Latinas Quondam, nec vicijs contingi parua sinebat Tecta labor, somniq; breues, & vellere Thusco, Vexatæ durę q. manus, ac proximus vrbi Hannibal, & stantes Collina in turre mariti. Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem. Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo Paupertas Romana perit. Quid ergo expectas, vt ego exaggerem, quanta mala importauerit successu prospero iniquitas subleuata, quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attēderunt, plus dolendam viderunt paupertatem, quàm opulentiam perisse Romanam? In illa enim morum integritas seruabatur, per hanc autem non muros vrbis, sed mentes ipsius ciuitatis dira nequicia omni hoste peior irrupit. Gratias domino deo nostro, qui cōtra ista mala misit nobis adiutorium singulare. Quò enim non tolleret, quem non inuolueret, in quod profundum non demergeret fluuius iste horrendæ

E nequiciæ generis humani, nisi crux Christi in tanta velut mole authoritatis eminentius firmiusque figeretur, cuius apprehenso robore, stabiles essemus, ne malè suadentium vel in mala impellentium, tam vasto huius mundi gurgite abrepti sorberemur? In ista enim colluuie morum pessimorum, & veteris perditæ disciplinæ, maximè venire ac subuenire debuit cœlestis authoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ continentiam, beneuolentiam, iusticiam atque concordiam, verámque pietatem persuaderet, cæterásque vitæ luminosas validásque virtutes, nō tantùm propter istam vitam honestissimè gerendam, nec tantùm propter ciuitatis terrenæ concordissimam societatem, verumetiam propter adipiscendam sempiternam salutem, & sempiterni cuiusdam populi cœlestem diuinamque rempublicam, cui nos ciues adsciscit fides, spes, charitas: vt quandiu inde peregrinamur, feramus eos, si corrigere non valemus, qui vicijs impunitis volunt stare rempublicam, quā primi Romani constituerunt, auxeruntque virtutibus, & si non habentes veram pietatem, erga deum verum, quæ etiam illos in æternam ciuitatem posset salubri regione† perducere, custodientes tamen quandam sui generis probitatem, quæ posset terrenæ ciuitati constituendæ, au-

F gendæ, conseruandæque sufficere. Deus enim sic ostendit in opulentissimo & præclaro imperio Romanorum, quantum valerent ciuiles, etiam sine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Quis autem vel risu dignum non putet, quòd Apollonium & Apuleium cæterósque magicarum artium peritissimos, conferre Christo, vel etiam præferre conantur? quanquam tolerabilius ferendum sit, quando istos ei potius comparant, quàm deos suos? Multo enim melior (quod fatendum est) Apollonius fuit, quàm tot stuprorum author & perpetrator, quem Iouem nominant. Ista inquiunt fabulosa sunt. Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam, licentiosam, planèque sacrilegam fœlicitatem†, quæ ista deorum probra confinxit, quæ non solum in fabulis audienda posuit, verumetiam in theatris spectanda proposuit: vbi crimina plura essent quàm nomina†, quæ ipsi dij sibi exhiberi habebāt

Iuuenalis saty. 6.

† religione.

† facultatē.

† numina.

G ri habebant libenter, qui in suos cultores vindicare debuerunt, quòd ea saltem viderent patienter, Sed non sunt ipsi, inquiunt, qui talium fabularum mendacio celebrantur. Qui ergo sunt isti, qui talium turpitudinũ celebratione placantur? Horum dæmonum peruersitatem atque fallaciam, per quos & magicæ artes, humanas metes decipiunt, quia prodidit Christiana doctrina, quia mundo vniuerso patefacit, quia angelos sanctos ab eorum malignitate distinxit, quia cauendos potius, & quemadmodum cauerentur, admonuit, reipublicæ dicitur inimica, quasi non si omnino per istos esset temporalis obtinenda fœlicitas, quælibet potius fuerit infœlicitas eligenda Sed neque hinc deus voluit dubitari, qui primum populum vnum verum deum colentem, deos autem falsissimos contemnentem, quandiu oportuit testamentum vetus vbi velamentum testamenti noui est, obumbrari, tanta rerum terrenarum fœlicitate honestauit, vt quiuis intelligat, nec ipsam esse in dæmonũ potestate, sed in illius vnius, cui angeli seruiunt, quem dæmones contremiscunt.

Apuleius magus. Apuleius enim vt de illo potissimum loquamur, qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnum,
H sed nec ad aliquam quidem iudiciariam reipublicæ potestatem, cum omnibus suis magicis artibus potuit peruenire, Honesto patriæ suæ loco natus, & liberaliter educatus, magnáque præditus eloquentia. An fortè ista, vt philosophus voluntate contempsit, qui sacerdos prouinciæ pro magno fuit, vt munera ederet, veneratorésque vestiret, & pro statua sibi apud Coënses locanda, ex qua ciuitate habebat vxorem, aduersus contradictionem quorumdam ciuium litigaret? Quod posteros ne lateret, eiusdem litis orationẽ scriptam, memoriæ commendauit. Quod ergo ad istam *† magnus.* terrenam pertinet fœlicitatem, fuit magus † ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil amplius fuisse, non quia noluit, sed quia non potuit. Quanquam & aduersus quosdam, qui ei magicarum artium crimen intenderent, eloquentissimè se defendit. Vnde miror laudatores eius, qui eum nescio quæ fecisse miracula illis artibus prædicant, contra eius defensionem testes esse conari. Sed viderint vtrùm verum ipsi perhibeant testimonium, & ille falsam defensionem. Illud si sapiunt, attendant, qui magicas artes, non vtique nisi
I pro fœlicitate terrena vel damnabili curiositate conquirunt, vel ab eis innocentes, periculosa tamen eas admiratione collaudant, & videant Dauid nostrum sine vllis talibus artibus ex pastore ouium peruenisse ad regiam dignitatem: cuius & peccata & merita fidelis scriptura non tacuit, vt sciremus & quibus modis non offenderetur deus, & quibus modis placaretur offensus Quantùm autem attinet ad miracula, quæ humanis sensibus stupenda monstrantur, multum errant qui prophetis sanctis miraculorum magnorum nobilitate præstantibus magos comparant: quantomagis si eos comparent Christo, quem prophetæ illi quibus magi quilibet nullo modo sunt comparandi, prænunciauerunt esse venturum, & secundum carnem, quam *† sumpsit.* suscepit † ex virgine, & secundum diuinitatem, qua nunquam separatur à patre? Video me fecisse prolixissimam epistolam, nec tamen de Christo dixisse omnia, quæ vel eis, qui tardiore ingenio diuina non valent assequi, vel eis, qui licet acute moueantur, contentiosum tamen studium & præoccupatio diuturni erroris ab intelligendo impedit, sufficere vtcunque possint. Veruntamen cognosce, quid eos contra mo-
ueat, atque rescribe, vt vel epistolis, vel libris, si ad- K
iuuerit deus, ad omnia respondere curemus. Sis in domino fœlix. gratia & misericordia eius domine eximie & meritò insignis, charissime ac desyderantissime fili.

Augustinus Italicæ viduæ consolans illam super obitu mariti, ac refellens eorum opinionem, qui dicebant deum videri corporeis oculis.

Epistola VI.

DOMINAE eximiæ & meritò præstantissimæ atque in Christi charitate honorandæ filiæ Italicæ: Augustinus Episcopus in domino, salutem. Non solùm literis tuis, verumetiam ipso referente qui pertulit, comperi, multùm te flagitare literas meas, credentem quòd ex eis consolationem habere plurimam possis. Tu itaque videris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre nõ debui. Consoletur autem te fides & spes tua, & ipsa charitas quæ diffunditur in cordibus piorum, per spiritum sanctum, cuius nũc aliquid pro pignore accepimus, vt ipsam plenitudinem desyderare nouerimus Non enim
te desolatam putare debes, cùm in interiore homine L
habeas præsentem Christum per fidem in corde tuo:
Aut sic te contristari oportet quemadmodum gentes, *1. Thes 4.*
quæ spem non habent, cùm veracissima promissione
speremus nos in † hac vita, vnde migraturi quosdam *† de.*
nostros migrantes non amisimus, sed præmisimus, ad eam vitam esse venturos, vbi nobis erunt quanto notiores, tanto vtique chariores, & sine timore vllius dis-
sensionis † amabiles. Hic autem & † coniux tuus, cuius *† discessu-*
abscessu vidua diceris, tibi notissimus erit † : qui quã- *nis.*
uis & hic tibi notus esset, † sibi tamen notior erat quàm *† etsi.*
tibi. Et vnde hoc cùm tu eius corporalem faciem vi- *† erat.*
deres, quam ipse vtique non videbat, nisi quia noticia nostri certior intus est, vbi nemo scit quæ sunt homi-
nis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: sed cùm vene- *1. Corin. 2.*
rit dominus & illuminauerit abscondita tenebrarum, *& 4.*
& manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux verò ipsa qua illuminabuntur, hæc omnia quæ modo
in cordibus reconduntur, qualis aut quanta sit, quæ † *† quis.*
lingua proferat, quis saltem infirma mente contingat?
Profecto lux illa deus ipse est quoniam deus lux est, & M
tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentium purgatarum, nõ istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc vi-
dendum non † est. Hoc autem oculus videre corporis *† quod nũc*
neque nunc potest, neque tunc poterit. Omne quippe *nondum.*
quod oculis corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, & maiore maiorem. Nõ ita est deus inuisibilis, & incorruptibilis qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quẽ nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc e-
nim videri ab homine non potest, per quod videt ho- *1. Timo. 6.*
mo corpore * corpora. Nam etsi mentibus piorum es- **aliàs, cor-*
set inaccessibilis, non diceretur: Accedite ad eum & il- *poreus cor-*
luminamini. Etsi mentibus piorum esset inuisibilis nõ *porea.*
diceretur Videbimus eum sicuti est. Nam perspice to-
tam ipsam in epistola Ioannis sententiam Dilectissi- *Psal 33.*
mi, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid e- *1. Ioan. 3.*
rimus. Scimus quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. In tantum

ergo

A ergo videbimus, inquantum similes ei erimus, quia & nunc intantum non videmus, inquantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, vnde similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit, corpore nos vel esse, vel futuros esse similes deo. In interiore igitur ho-
Colos. 3. mine ista similitudo est, qui renouatur in agnitionem
2.Cor. 4. dei, secundum imaginem eius qui creauit illum. Et tanto efficimur similiores illi, quanto magis in eius cognitione & charitate proficimus, quia & si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem: Ita sanè vt in hac vita quantuscunque profectus sit, longè absit ab illa perfectione similitudinis, quæ idonea erit ad videndum deum, sicut dicit Apostolus, facie ad faciem. In quibus certè verbis si corporalem faciem voluerimus accipere, consequens erit, vt etiam deus talem habeat faciem: & sit aliquod interuallum inter nostram & ipsius cùm eum videbimus facie ad faciem. Et si interuallum, vtique finis & membrorum habitus terminatus, & cætera absurda dictuque & cogitatu impia: quibus animalis homo non percipiens ea quæ sunt spiritus dei, fallacissimis
B vanitatibus luditur. Dicunt enim quidam eorum qui
† sicut. talia garriunt, quantum † ad me potuit peruenire, nos deum videre nunc mente, tunc corpore, ita vt etiam impios eum pari modo asseuerent esse visuros. Vide quantum in peius proficiunt, cùm sine limite timoris vel pudoris, hac atque illac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc præstitisse Christum, vt corporeis oculis videret deum: Deinde addiderunt etiam omnes sanctos receptis in resurrectione corporibus, eodem modo deum esse visuros. Nunc iam istam possibilitatem etiam impiis donauerunt. Donent sanè quãtum volunt & quibus volunt: quis audeat contradicere hominibus, de
Ioan. 8. suo donantibus. Qui enim loquitur mendacium, de
Matth. 5. suo loquitur. Tu autem cum iis qui sanam doctrinam
1.Cor. 13. tenent, nihil istorum audeas vsurpare de tuo: Sed cùm legis: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt, intellige impios non visuros: neque enim
† mundicordes. beati & mundo corde † sunt impij. Item cum legis. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Intellige inde nos tunc visuros facie ad faciem, vnde videmus nunc per speculum in
C ænigmate. Hoc autem vtrunque interioris hominis munus est, siue cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur in qua vtitur speculo & ænigmate, siue in illa patria cùm per speciem contemplabitur. Pro qua visione positum est: Facie ad faciem. Audiat caro
Ioan. 4. carnalibus ebria cogitationibus. Spiritus est deus, & ideo qui adorant deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Si adorare, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare dei substantiam corporaliter videri, cùm eam noluerit corporaliter adorari? Sed argutè sibi videntur dicere, & quasi interrogando premere: potuit Christus carni suæ præstare, vt oculis corporeis videret patrem, an non potuit. Vt si non potuisse responderimus, omnipotentiæ dei nos derogasse proclament: Si autem potuisse concesserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto iam tolerabilius desipiunt, qui carnem
† hoc. asserunt conuersum iri in substantiam dei, & hanc † futuram esse quod deus est, vt sic eam saltem videndo deo faciant idoneam, non tanta diuersitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos abigere à fide sua fortasse & ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter vrgeantur, possit ne deus hoc, an non ef- D
ficere possit, vtrum eius potestati detrahent si non posse responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse concesserint? Quo modo ergo exierint de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporeis Christi, hoc donum attributũ esse contendunt, num etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit deus, vt possit eius etiam auribus percipi? Et halitus erit vt sentiri possit eius olfactu? Et liquor aliquis erit vt possit & bibi? Et moles erit vt possit & tangi? Non, inquiunt. Quid ergo? An illud potest deus, & hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentiæ dei? Si posse & nolle responderint, cur solis oculis fauent, inuident autem cæteris sensibus corporis Christi? An quousque volunt desipiunt? Quanto nos melius, qui non eorum insipientiæ terminos figimus, sed vt desipiant prorsus nolumus? Multa proferri possunt, ad istam dementiam refutandam: Sed si aliquando irruerint auribus tuis hæc interim eis lege, & quid respondeant non pigeat te rescribere vt potes. Ad hoc enim fide corda nostra mundantur, quia nobis fidei merces visio dei promittitur. Quæ si per corporis ocu- E
los erit, frustra ad eam percipiendam sanctorum animus exercetur. Imò verò tam peruerse sentiens animus non in se exercetur, sed totus in carne est. Vbi enim tenacius habitabit & fixus, nisi vnde se deum visurum esse præsumit? Quod certè quantum malum sit, intelligẽtiæ potius dimitto tuæ, quàm longo sermone moliar explicare. In protectione domini semper habitet cor tuum domina eximia & meritò præstãtissima, atque Christi charitate honoranda filia. Honorabiles tecum nobisque in domino dilectissimos filios tuos debito meritis nostris officio resaluta.

Augustinus Marcellino, respondens quæstiunculæ: mox ostendens, quantum suis scriptis tribui vellet, explicans locum taxatum ex libris de libero arbitrio. Deinde tractat varias opiniones de origine animarum. Postremò reiicit quorundam argumentum, qui ideo non credebant Mariam virginem peperisse, quod id nunquam aliàs factum sit. *Epistola VII.*

DOMINO eximio, & meritò insigni, mul- F
túmque charissimo filio Marcellino: Augustinus in domino salutem. Epistolam tuam quam per sanctum fratrem & coepiscopum meũ Bonifacium accepi, quæsiui vt † rescriberem, nec inueni. † cum.
Recolui tamen te in ea quæsisse, quo modo inuenerint magi Pharaonis, conuersa in sanguinem tota aqua Aegypti, vnde simile aliquid facerent. Quæ duobus modis solui quæstio solet: Siue cùm † marina aqua po- † quod.
tuerit offerri, siue (quod est credibilius) quia in ea regione in qua erant filij Israel, istæ plagæ non fiebant. Hoc enim quibusdam scripturę illius locis apertissimè expressum, admonet etiam vbi non dictũ est quid intelligi debeat. Illæ autẽ literæ tuæ, quas presbyter Vrbanus attulit, habent quæstionem mihi propositam ex libris non diuinis, sed meis, quos scripsi de libero arbitrio. In talibus autem quæstionibus non multùm laboro, quia etsi defendi sententia mea liquida ratione non potest, mea est, nõ eius authoris cuius sensum improbare fas non est, † etiam † cùm in eo non intelligo hoc vnde † sentitur quod improbandũ est. Ego proinde † cũ eo non intellecto hoc inde.
fateor, me ex eorũ numero esse conari, qui proficiendo scribunt, & scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel incautius,

G incautius, vel indoctius à me positum est, quod non solum ab aliis qui videre id possunt meritò reprehendatur, verumetiam à me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis peruerse seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat. Quanto enim melius & vtilius, [vt] vbi ipse errauit, alij non errant, quorum admonitu errore careat. Quòd si noluerit, saltem comites erroris non habeat. Si enim mihi deus quod volo præstiterit, vt omnium librorum meorum quæcunque mihi rectissime displicent, opere aliquo ad hoc ipsum instituto colligam atque demonstrem: tunc videbunt omnes homines quàm non sum acceptor personæ meæ. Vos autem qui me multùm diligitis, si talem me asseritis aduersus eos, quorum malicia vel imperitia, vel intelligentia reprehendor, vt me nusquam scriptorum meorum errasse dicatis, frustra laboratis, non bonam causam suscepistis, facile in ea me ipso iudice superamini: Quoniam non mihi pla-
H cet, cùm à charissimis meis talis esse existimor qualis non sum. Profecto enim non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum diligunt. Nam inquantum me nouerunt, vel de me verum credunt, ego ab eis diligor: Inquantum autem mihi tribuunt quod in me non cognoscunt, alium talem qualem me putant, pro me diligunt. Ro-
Lucian versus. mani maximus author Tullius eloquij, nullum vnquam verbũ inquit quod reuocare vellet emisit. Quæ quidem laus quamuis præclarissima videatur, tamen credibilior est de nimium fatuo, quàm de sapiẽte perfecto. Nam & illos, quos vulgo moriones vocãt, quãto magis à sensu communi dissonant, magísque absurdi & insulsi sunt, tanto magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint, quia dicti mali vel stulti vel incommodi pœnitere, vtique cordatorum est. Sed si in bonam partem accipiatur, vt quẽpiam talem fuisse credamus, qui cum sapienter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: Hoc potius de hominibus dei, qui spiritu sancto acti, loquuti sunt, quàm de illo, quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ego excel-
I lentia tam longè absum, vt si nullum verbum quod reuocare vellem protulero, fatuo sim quam sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt authoritate dignissima, qui nullum verbum non quod reuocare
Secunda partes modestiæ. vellet, sed quod reuocare deberet emisit. Hoc quisquis nondum est assequutus, secundas habeat partes modestiæ, quia primas non potuit habere sapientiæ, quia nõ valuit omnia non pœnitenda diligenter dixisse, pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cùm ergo non sicut quidam charissimi mei putant, nulla vel pauca, sed potius plura fortasse quàm etiam maledici opinantur verba dixerim, quæ mallem reuocare, si possem, non mihi Tulliana illa blanditur sententia, qua dictum est, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: sed angit me planè Horatiana sententia, Nescit vox missa reuerti. Hinc est quod periculosissimarum quæstionum libros, de Genesi scilicet, & de Trinitate, diutius teneo quam vultis & fertis, vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ meritò reprehendantur, saltem pauciora sint quàm esse possent, si præcipiti festinatione inconsultius ederentur. Vos enim vt vestræ indicant literæ (nam hoc mihi etiam sanctus fra-

ter & coepiscopus meus scripsit Florentius) ideo vt e- K dantur vrgetis, quo possint à me dum in hac carne viuo, defendi, cùm vel ab inimicis mordentibus, vel etiam ab amicis parum intelligentibus, fortasse in quibusdam cœperint accusari. Quod vtique propterea dicitis, quia non putatis esse in eis aliquid quod vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem, sed ad diligentiorem emendationem potius hortaremini. Ego autem iudices veros, & veritate seueros, magis intueor, inter quos & meipsum primitus constituere volo, vt ad illos ea tantum reprehendẽda perueniant, quæ à me quãuis sedulò perscrutante minimè videri potuerunt. Quæ cum ita sint, hoc tamen quod in tertio libro de Libero arbitrio, cùm de substantia rationali agerem, sic à me positum est vt dicerem, In corporibus autem inferioribus anima post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges vniuersitatis sinunt. diligenter aduertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certum statuisse atque fixisse, quod vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cœlestis peccauerit, vt L corruptibili carni mereretur includi: & videant sic à me verba fuisse perpensa, vt retento eo quod certum habeo, post peccatum primi hominis, natos esse atq; nasci cæteros homines in carne peccati, cui sanandæ venit in domino similitudo carnis peccati, ita omnia sonarent, vt nulli præiudicarent opinioni quatuor illarum, quas postea digessi atque distinxi, non confirmans aliquam, sed interim quod agebam sequestrata illarum discussione determinans, vt quæcunque illarum vera esset, deus sine dubio laudaretur. Siue enim ex illa vna omnes animæ propagentur, siue singillatim in singulis fiant, siue extra creatæ mittãtur, siue in corpora sponte mergantur, proculdubio creatura ista rationalis, id est, humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc est terrenis, post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio interim quod constat [post] peccatum primi hominis. Non enim dictum est, post peccatum suum, aut postea quàm peccauit: sed dictum est, post peccatum: vt quodlibet postea si fieri posset, discussa ratio declararet, siue peccatum eius, siue peccatum parentis carnis eius, rectè dictum intelligeretur quod di- M
ctum est: Post peccatum in inferioribus corporibus *Gala.5.* ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro suo arbitrio, quia & caro concupiscit aduersus spiritum, *2.Cor.5.* & ingemiscimus grauati, & corpus quod corrumpitur *Sap.9.* aggrauat animam. Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? Quæ vtique non erunt, cùm corruptibile hoc induerit corruptionem, vt absorbeatur mortale à vita. Tunc itaque spiritale corpus reget omnimodo pro ° libero ° arbitrio, nunc verò nõ omnimodo, sed sicut leges vniuersitatis sinunt, per quas constitutũ est, vt corpora orta occidant, & aucta senescant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatũ etiamsi nondũ spiritale corpus sed animale, tamẽ pro arbitrio regebat. Post peccatum autem, id est, postea quàm peccatũ in illa carne cõmissum est, ex qua deinceps ꝓpagaretur caro peccati, anima rationalis sic est in inferioribus corporibus ordinata, vt non omnimodo pro arbitrio regat corpus suũ. Quod si nondum acquiescunt in paruulis, qui nulla adhuc peccata propria cõmiserunt, iam tamen esse carnẽ peccati, quia & huic sanandæ cùm baptizantur necessaria est medicina, similitudo

A militudo illa carnis peccati, nec sic istis * verbis nostri habent quod succenseant. Constat quippe, nisi fallor, eandem carnem etiam si non vicio, sed natura infirma est, tamen post peccatum cœpisse nasci, quia neque ita creatus est Adam, neque aliquem genuit ante peccatum. Quærant ergo alia, quæ recte reprehendant, non solum in aliis festinantius editis, verumetiam in hisipsis libris meis de lib. arbitrio. Neque enim eos inuenturos nego vnde mihi beneficium conferant, quoniam si illi (quòd iam in multorum manus exierunt) corrigi non possunt, ego certe quoniam viuo adhuc possum. Hæc autē verba tam cautè à me posita, vt nulli de animæ exortu, quatuor illarum opinioni rationive præscriberem, hi tantum reprehendant, qui reprehendendam putant eandem ipsam de re tam obscura cũctationem meam: contra quos me nō defendo, quod recte faciam in hac quæstione cunctari, cum omnino non dubitem & immortalem esse animam, non ita vt deus, qui solus habet immortalitatem, sed modo quodam sui generis, & eam esse creaturam non substantiam creatoris, & si quid aliud de natura eius certissimum teneo. Sed quia hoc me facere compellit de animæ exortu caliginosis-

*alias, istis.

B simæ quæstionis obscuritas, manum potius porrigant confitenti, & quicquid illud est nosse cupienti, & doceant si possunt, vel ostendant si quid de hac re vel certa ratione didicerunt, vel apertissimo diuino eloquio crediderunt. Si enim ratio contra diuinarum scripturarum authoritatem redditur, quàmlibet acuta sit, fallit verisimilitudine, nam vera esse nō potest. Rursus si manifestissimæ certæq; rationi velut scripturarum sanctarum obiicitur authoritas, non intelligit qui hoc facit & non scripturarum illarum sensum ad quem penetrare non potuit, sed suum potius obiicit veritati, nec quod in eis sed quod in seipso velut pro eis inuenit opponit. Exempli gratia: Diligenter attende quod dicam. Scriptum est prope finem libri qui vocatur Ecclesiastes, cum de solutione hominis, quæ fit per mortem istam, qua dirimitur anima à corpore, scriptura loqueretur: Et conuertatur puluis in terram sicut fuit, & spiritus reuertatur ad deum qui dedit eum. Sententia huius authoritatis proculdubio certa est, nec quenquam decipit falsitate, sed si quispiam voluerit eam sic interpretari, vt inde animarum propaginem, quod ex illa vna quam

Eccle. 12.
2. Retrac. 1.

C deus primo homini dedit omnes cæteræ veniant, conetur astruere, videtur illi suffragari quod ibi de carne dictum est pulueris nomine. Nam vtique puluis & spiritus nihil aliud hoc loco, quàm caro & anima intelligitur: vt eo modo affirmet animam reuerti ad deum, quod sit de traduce illius animæ quam primo homini dedit deus, quemadmodum cōuertitur caro in terram, cum sit etiam ipsa de traduce illius carnis, quæ in primo homine de terra facta est: ac si contendat, ex hoc quod de carne notissimum est, debere nos credere illud quod de anima occultum est. De traduce quippe carnis non ambigitur, sed de animæ ambigitur. Vtrunque autem ita positum est in hoc testimonio, velut singula singulis parili ratione reddantur. caro scilicet conuertatur in terram sicut fuit. Inde enim sumpta est quādo factus est primus homo. Et spiritus reuertatur ad deum qui dedit eum, quando insufflauit in faciem hominis, quem finxerat flatum vitæ, & factus est homo in animam viuam, vt deinceps ex vtraque re vtriusque rei propago decurreret. Veruntamen si illud est verum, quod animas non ex illa vna propagatas, sed alibi creatas singulis singulas deus dat, etiā huic sententiæ congruit, quod dictum est: Spiritus reuertatur ad deum, qui dedit eum. Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur

D excludi. quia si fierēt in singulis hominibus animæ propriæ cum creantur, non putaretur dici debuisse: Spiritus reuertatur ad deum qui dedit eum, sed ad deū qui fecit eum. Dedit enim veluti sic sonat, quasi iam extra fuerit, quod dari posset. Deinde quod dictum est, Reuertatur ad deum, vrgent verbo & premunt dicentes, Quo modo reuertetur vbi nunquam antea fuerit? Potius enim dici debuisse asserunt, & ad deum vel pergat, vel vadat ad deum, quàm reuertatur ad deum, si nunquam illic antea spiritus iste fuisse credendus est. Item quo modo animæ sponte labātur in corpus, cum scriptum sit, Dedit eum, non tam in promptu est explicare: ac per hoc vt dixi duæ istæ opiniones sub verbis huius testimonij laborant, Vna qua putantur singulæ quæque animæ in singulis suis corporibus fieri (singulæ). alia qua putantur in corpora sponte demergi. Duabus autem illis siue de traduce illius vnius veniant, siue antea iam creatæ & apud deum constitutæ, singulis corporibus dentur, sine labore verba ista coaptantur. Et tamen si assertores eius sententiæ, qua creduntur animę in suis

E singulis corporibus fieri, affirment, ita esse dictum de spiritu, qui pro anima positus est, deus dedit eum, quemadmodum recte dicitur dedisse nobis oculos, vel aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra vtique non extra iam fecerat & alicubi reposita habebat, quæ cum opus esset, daret, hoc est, adderet & adiungeret. sed illic ea fecit in corpore cui dedisse illa dicitur: quid ei respondeatur nō video, nisi forte alia vel (alia) testimonia proferantur, vel certa ratio vnde ista opinio refellatur. Itemque illi qui putant animas in corpora sponte defluere, sic accipiunt dictum: deus dedit eum, quo modo dictum est. tradidit illos deus in concupiscentiam cordis eorum. Proinde vnum verbum relinquitur, quod dictum est: Reuertatur ad deum, pro peccato accipi possit reuerti vbi ante non fuit, si animæ in suis quæque corporibus fiunt, quo solo verbo vna illarum quatuor angustatur opinio. Sed neque propter hoc vnum verbum temere existimo illam sententiam esse refutandam, ne forte possit ostendi aliquo genere locutionis, quo sancta scriptura vti solet, hoc quoque recte dici potuisse, vt reuerti intelligatur ad deum spiritus creatus, tanquam ad authorem à quo creatus est,

F non tanquam ad eum apud quem primitus fuit. Hæc ideo scripsi, vt quisquis illarum quatuor de anima sententiarum aliquam voluerit astruere atque defendere, talia proferat vel de scripturis in authoritatem ecclesiasticam receptis, quæ non possint aliter accipi, sicuti est, quod deus hominem fecit. vel rationem tam certam vt contradictio aut nulla existat, aut insaniæ similis merito iudicetur: velut si quisquam dicat, nec veritatem cognoscere, nec falli quenquam posse nisi viuentem. Neque enim vt videamus, quàm sit hoc verum, scripturarum authoritas necessaria est, ac non sensus ipse communis ita verum esse perspicua ratione proclamet, vt quisquis contradixerit, dementissimus habeatur. Hoc si in ista obscurissima quæstione quæ de anima est præstare aliquis potest, adiuuet imperitiam meam. Quod si non potest, non culpet cunctationem meam. De virginitate autem sanctæ Mariæ, si hoc quod scripsi non persuadet fieri potuisse, neganda sunt omnia, quæ mirabiliter in corporibus acciderunt. Quod si propterea non creditur, quia semel factum est, quære ab amico quem hoc adhuc mouet, vtrum nihil inueniatur in li-

1. Retrac. 1.
2. Retr. 23.

teris

G teris secularibus, quod & semel factum sit, & tamen creditum non fabulosa vanitate, sed sicut existimant historica fide, quære obsecro te. Si enim tale aliquid in illis literis inueniri negauerit, admonendus est. si autem fassus fuerit, soluta quæstio est.

Augustinus Hieronymo de noua post lxx. veteris testamenti versione, déque Petro reprehenso à Paulo Galat. ventilans quæstionem de mendacio officioso. Hæc epistola nõ est reddita Hierony. quòd is cui tradita fuerat mutato consilio non est profectus, eam scripserat adhuc presbyter.

Epistola *VIII.*

DOMINO dilectissimo & cultu syncerissimo charitatis obsequendo, atque amplectẽdo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus. Nunquam æque quisquam tam facie † [† quicquam facile.] cuilibet innotuit, quàm mihi tuorum in domino studiorũ quieta lætitia, & vere exercitatio liberalis. Quanquam ego † [† ergo.] percupiam omnino te nosse, tamen exiguũ quiddã tui munus habeo, præsentiam videlicet corporis, quam ipsam etiam postea quàm te beatissimus nũc episcopus, tunc vero iam episcopatu dignus, frater Aly-
H pius vidit, remeánsque à me visus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam, & ante reditum, cum te ille ibi videbat, ego videbam sed oculis eius. Non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui nouerit, dixerit, concordia duntaxat & familiaritate fidissima, non meritis quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione spiritus, quo in vnum nitimur, † [† nectimur.] deinde illius ex ore iam diligis, nequaquam impudenter quasi aliquis ignotus commendo germanitati tuæ fratrem Profuturum, quem nostris conatibus adiutorio tuo vere profuturum speramus, nisi forte quod talis est vt ipse tibi per eum fiam commendatior, quàm ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim, si esse vellem epistolarum solennium more cõtentus. Sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris quæ habemus in Christo Iesu domino nostro, qui nobis multas vtilitates & viatica quædam demonstrata à se itineris etiam per tuam charitatem non mediocriter ministrare dignatur. Petimus ergo & nobiscum petit omnis Africanarum ecclesiarum studiosa societas, vt interpretandis eorum libris,
I qui Græce scripturas nostras quàm optime tractauerũt, curam atque operam impendere non graueris. Potes enim efficere, vt nos quoq; habeamus tales illos viros, & vnum potissimum quem tu libẽtius in tuis literis sonas. De vertendis autem in Latinam linguam sanctis literis canonicis, laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es, vt signis adhibitis quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorum est grauissima authoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autem nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim septuaginta, de quorum vel [18. De ciuita dei cap. 42.43.] consilij vel spiritus maiore concordia quàm si vnus homo esset nõ audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis præminentẽ authoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus mouent, qui cum posteriores interpretarentur, & verborum locutionumque Hebræarum viam atque regulas mordicus vt fertur, tenerent, non solum inter se [Prouerb. ὅπλέξ.] non consenserunt, sed etiam reliquerunt multa, quæ [Dilemma.] tanto pòst eruenda & prodenda remanerent. Et aut obscura sunt aut manifesta. Si enim obscura sunt, te K quoque in eis falli potuisse, † non immerito credit[ur]. [† posse.] Si autem manifesta superfluum est te voluisse explanare, quod illos latere non potuit. † [† manifesta illos in eis falli potuisse non creditur.] Huius igitur rei pro tua charitate, expositis causis, certũ me facias obsecraverim. Legi etiam quædã scripta quæ tua dicerentur, in epistolas Apostoli Pauli, quarum vnã ad Galatas, cum enodare velles, venit in manus locus ille quo Apostolus Petrus à perniciosa simulatione reuocatur. [Perniciosa simulatio] Ibi patrocinium mendacij susceptum esse vel abs te tali viro, vel à quopiam si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur, si forte refelli possunt ea quæ me mouent. Mihi enim videtur exitiosissime credi aliquod in libris sanctis esse mendacium, id est, eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni. Et alia quæstio est, vtrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit. Immò vero non alia, sed nulla quæstio est. Admisso enim semel in tantum authoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non vtcunque † [† vtcunque, aliàs, vtrũque.] videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadẽ perniciosissima regula ad mentientis authoris consilium, officiumque referatur. Si e-
L nim mentiebatur Apostolus Paulus, cum Apostolum Petrum obiurgans diceret: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaice viuis, quemadmodum gentes co- [Galat. 2.] gis Iudaizare? & recte illi videbatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse, & dixit & scripsit, vt quasi animos tumultuantium deliniret: quid respondebimus, cum exurrexerint peruersi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænũciauit, & dixerint totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum iure firmando locutus est, propter homines qui dilectione coniugum tumultuari poterãt fuisse mentitum, scilicet non quod hoc senserit, sed vt illorum placaretur aduersitas? Non opus est multa commemorare. Possunt enim videri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia, vt apud homines pigriores dilectio eius ardescat, atque ita nusquam certa erit in libris sanctis castæ veritatis authoritas. Nõnne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura commendandæ veritatis dicere: Si autem [1. Corin. 15.]
M Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides nostra. † [† vestra.] Inuenimur autem & falsi testes dei, quia testimoniũ diximus aduersus deum, quod suscitauit Christum quem non suscitauit? Si quis huic diceret, quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit ad laudem dei maxime pertinet? Nõnne huius detestatus insaniam, quibus posset verbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret, clamans non minore aut fortasse etiam maiore scelere, in deo laudari falsitatem, quàm vituperari veritatem? Agendum est igitur, vt ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris, tam sancte & veraciter existimet, vt nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia, potiúsque id quod non intelligit transeat, quàm cor suum præferat illi veritati. Profecto enim cum † [† qui.] hoc dicit, credi sibi expetit, & id agit vt diuinarũ scripturarum authoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunque viribus quas dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt astruendæ vtilitati mendacij, aliter oportere intelligi ostenderem, vt vbique eorũ firma veritas doceretur. Quàm enim testimonia men-

A nia mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admota enim lectioni diligentiori consyderatione, multo id fortasse facilius videbis quàm ego. Ad hanc autem consyderationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare authoritatem scripturarum diuinarum, † vt in eis quod vult quisque credat, quod nõ vult non credat, si semel fuerit persuasũ aliqua illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiosè potuisse mentiri. Nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus vbi oporteat mẽtiri, vbi nõ oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubijsq; rationibus id explices quæso, nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatem veracissimam domini nostri. Nam vt non dicam nulla, certè non magna culpa meus error veritati fauet, si rectè in te potest veritas fauere mendacio. Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desyderio meo nulla epistola satis est. Vberius idipsum possum per fratrem, quem miscendum & alendum dulcibus atque vtilibus sermoci-

† scripturarũ diuinarũ.

B nationibus tuis, misisse me gaudeo: Et tamen quantum vellem, nec ipse (quod pace eius dixerim) forsitan capit, quanquã nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorẽ, sed ipsum video fieri pleniorem, quo me sine dubitatione antecellit: & posteaquam redierit (quod domino adiuuante prosperatum iri spero) cùm eius pectoris abs te cumulati, particeps fuero, non est impleturus quod in me adhuc vacuum erit atque auidum sensorum tuorum. Ita fiet vt & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater, aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram atque fraternam seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, quàm adulator vngẽs caput. Ego autem difficillimè bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vicia mea, sed hæc malo audire à melioribus, ne cum me rectè fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar,

Psal. 140.

C & meticulosam potius mihi videar in me quàm iustã tulisse sententiam.

Augustinus Hieronymo. De titulo libri De scriptoribus ecclesiasticis. Deinde de Petro reprehenso, de quo supra, hortatur illum, vt prodat Origenis & singulorum hæreticorum errata. *Epistola* IX.

DOMINO dilectissimo & cultu sincerissimo charitatis obseruando, atque amplectendo, fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus Habeo gratiam quòd pro subscripta † salutatione, plenam mihi epistolam reddidisti, sed breuiorem multò, quàm ex te vellem sumere tali viro, à quo tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quãquam itaq; nos negociorum alienorum, eorumq; secularium curis circunstemur ingentibus, tamen epistolæ tuæ breuitati facilè non ignoscerem, nisi cogitarem quàm paucioribus verbis meis redderetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam colloquutionem, ne multũ ad nos disiungendos liceat absentiæ corporali, quãquam simus in domino spiritus vnitate coniũcti, etiam si ab stylo quiescamus & taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti, penè totum te nobis exhibent. Si enim propterea te non

† pro sic scripta.

nouimus, quia faciem tui corporis non vidimus, hoc D modo nec ipse te nosti. Nam tu quoq; non vides eam. Si autem tibi nõ ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum nõ mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus domino, quòd tibi & nobis, omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidem tuus inter cætera non diu est vt venit in manus nostras, quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Nõ enim hoc codex ipse, vt assolet, in liminari pagina prætendebat Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inuentus est Quod ei nomen tibi placuisse vt inderetur, crederemus, si eorum tantũ hominum vel vitas vel scripta ibi legissemus, qui iam defuncti essent. Cùm verò multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc vsque viuentium ibi commemorẽtur opuscula, miramur cur hunc ei titulũ vel imposueris, vel imposuisse credaris. Sanè vtiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus In expositione quoque epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit authoritatis? Quæ tandem E de scripturis illis sententia proferetur, cuius põdere cõtentiosæ falsitatis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicit illud quod prolatũ erit, honesto aliquo officio scriptorẽ fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus Apostolus ait: Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior, credi, affirmariq; mentitus, eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba: Cum viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij. Si enim rectè illi ingrediebantur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, vbi verum dixit? An ibi verum dixisse videbitur, vbi hoc dixerit quod lector sapit? Cùm verò contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse potuerunt causæ, cur existimetur non solum potuisse, verũetiam debuisse mentiri, si huic regulæ cõceditur locus. Non opus est hãc causam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapienter prouidenti dictum sat est. Nequaquam verò mihi arrogauerim, vt ingenium tuum diuino dono aureũ, meis obolis ditare contendam, nec quisquam te magis idoneus, F qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es quo modo intelligatur quod idem dicit Factus sum Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera, quæ ibi dicuntur cõpassione misericordię, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquã ægrotus, qui ministrat ægroto: non cùm se febres habere mentitur, sed cũ animo condolentis cogitat quemadmodũ sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret, & sic ipse alius ægrotantibus ministrando compatitur. Nam vtique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus quòd insuetos à fidei reuocarẽt onere graui & non necessario, nullo modo imponẽda esse censebat. Quapropter nõ ideo Petrũ emẽdauit, quòd paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet,

Galat. 1. / Gala. 2. / 1. Corin. 9. / Gala. 2.

G nec mendaciter, nec incongruè faceret. quamuis enim *Hoc nūquā fecit Petr, nec tamen mētitus est Paulus.* iam superflua, tamen solita non nocerent. Sed quoniam gētes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post domini aduentum necessaria saluti forent, quod vehementer per Apostolatum Pauli † veritas dissuasit. *† Apostolū Paulum.* Nec Apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat, timēs eos qui ex circuncisione erant. Itaq; & ipse verè correctus est, Et Paulus vera narrauit, ne sancta scriptura quæ ad fidem posteris edita est, admissa authoritate mendacij, tota dubia nutet & fluctuet. Non enim potest aut oportet literis explicari, quanta & quàm inexplicabilia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem opportunè minusque periculosè demōstrari, si coram inter nos colloqueremur. *Roma. 10.* Hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant, & in primis illud quod ignorantes dei iusticiam, & suam iusticiam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum or-
H dinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta vetera, non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremò illud quod prædicatores gratię Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequebantur. Hos itaque atque huiusmodi errores & vicia dicit se damnare, & vt stercora arbitratum, vt Christū lucrifaceret, non obseruationes legis si more patrio celebrarentur, sicut & ab ipso celebratæ sunt sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebrandas putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. *Fallax simulatio.* Nā si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret. cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege erant tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totum dixit, non vt fallaciter se fingeret esse quod non erat, sed vt misericorditer eis ita subueniendū esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Sicut eo ipso loco generaliter intulit. *1. Corin. 9.* Factus sum infirmis infir-
I mus, vt infirmos lucrifacerem, vt sequens conclusio: Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem, ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusque infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim & cùm diceret Quis infirmatur, & ego non infirmor? infirmitatem alterius simulasse [se] potius quàm condoluisse volebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuam & verè Christianam cum charitate seueritatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & παλινῳδίαν, vt dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulchrior est veritas Christianorū, quàm Helena Græcorum. *Helena causa belli.* Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam, quàm pro illa illi heroes aduersus Troiam dimicauerunt. Neque hoc ideo dico, vt oculos cordis recipias, quos absit vt amiseris, sed vt aduertas, quos cùm habeas sanos & vigiles, nescio qua dissimulatione auertisti, vt non intenderes, quæ consequātur aduersa, si semel creditum fuerit, posse honestè atq; piè accipi, scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquando ad te epistolam, quæ non perlata est, quia nec perrexit cui perferendam tradideram. Ex qua mihi illud suggestum est, cum istam dictarem, quod in hac quoq; prætermittere non debui, vt si alia est sententia tua, ea- K demque est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, verùmque tu sentis (Nam nisi verum sit, melius esse non potest) vt non dicam nulla, certe nō magna culpa, meus error veritati fauet, si rectè in quoquam veritas potest fauere mendacio. De Origene au- *Origenes.* tem quod rescribere dignatus es, iam sciebam, nō tantum in Ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & vera quæ inuenerimus approbare atque laudare, falsa verò & praua improbare atque reprehēdere. Sed illud de prudentia doctrinaque tua desyderabam, & adhuc desydero, vt nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In libro etiam quo cunctos quorū meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorum scripta cōmemorasti, cōmodius vt arbitror fieret, si nominatis eis, quos hæresiotas esse nosti (quando ne ipsos quidem prætermittere volueris) subiungeres etiam in quibus cauēdi essent, quanquam nonnullos etiam prætereris, quod scire cuperem quo consilio factum sit. Aut si illud volumen fortè onerare noluisti, vt commemoratis hæreticis, nō L adderes in quibus eos catholica dānauit authoritas. † *† ecclesia.* Peto ne graue sit literario labori tuo, quo non mediocriter per domini dei nostri gratiam in Latina lingua sanctorum studia, & accendisti & adiuuisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, vt si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ, vsque ad hoc tempus, vel imprudētia, vel peruicacia deprauare conati sunt, vno libello breuiter digesta edas in noticiam eorum, quibus aut non vacat, propter alia negocia, aut non valent, propter alienam linguam, tam multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus præsumentis de charitate. Hunc interea fratrem nostrum Paulum in Christo, multum commendo benignitati tuæ, cuius in nostris regionibus existimationi bonum coram deo testimonium perbibemus.

Augustinus Hieronymo, dehortans à libris testamenti veteris ex Hebræo vertendis, & exhortans vt Septuaginta versionem miré deprauatam ac variantē reddat suæ veritati. Nouum testamentū ab eo castigatū probat. M

Epistola X.

DOMINO venerabili & desyderabili sancto fratri, & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Ex quo cœpi ad te scribere, aut tua scripta desyderare, nunquam mihi melior occurrit occasio, quàm vt per dei seruum ac ministrum fidelissimum, mihiq; charissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. Per hunc certe ita spero literas tuas, vt certius in hoc rerum genere quicquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis. tantum si aliquo modo merear, adiuuet dominus, & assit cordi tuo & desyderio meo, vt fraternam voluntatē nulla maior voluntas impediat. Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tuam postea recepi, easdē ipsas rursus mittere volui, credens eas non peruenisse. Quæ etsi peruenerunt, ac fortasse tuæ potius ad me peruenire minimè potuerunt, ea ipsa scripta, quæ iam misisti, iterū mitte, si fortè reseruata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legā, dū tamen

A men his respondere ne graueris, quod iã diu est, vt expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc presbyter literas præparaueram, mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturũ, qui postea collega nobis factus iam ex hac vita migrauit, nec eas tunc ipse perferre potuit, quia continuo dum proficisci disponit, episcopatus sarcina detentus, ac deinde in breui defunctus est, etiam nunc mittere volui: vt scias in tua colloquia quàm olim inardescam, & quam vim patiar, quòd à me tam longè absunt sensus corporis tui, per quos adire possit ad animum tuum, animus meus, mi frater dulcissime, & in domini † membris honorande. *Christi.* In hac autem epistola, hoc addo, quod postea didicimus, Iob ex Hebręo à te interpretatum, cùm iam quandam haberemus interpretationem tuam eiusdẽ prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum, vbi tamen asteriscis notasti quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt, obeliscis † autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo nõ sunt, *obelis.* tam mirabili diligentia, vt quibusdam in locis ad verba singula, stellas significantes videamus eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porrò in hac posteriore interpretatione, quæ versa est ex Hebræo, B non eadem verborum fides occurrit, nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, vt minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: vel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit, vt non eædem particulæ locis suis inuenirentur. Aliquid inde, exempli gratia, volui ponere. Sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non solùm quid dixerim, verumetiam quid dicere voluerim, satis vt opinor, intelligis, vt causa reddita, quod mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari scripturas, quæras, quæ lxx. interpretum authoritate perhibentur. Perdurum erit enim, si tua interpretatio, per multas Ecclesias frequẽtius cœperit lectitari, quod à Græcis Ecclesiis Latinæ Ecclesię dissonabunt. maximè quia facilè contradictor conuincitur Græco prolato libro, id est, lingue notissimæ. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo trãslatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit, vix aut vnquam ad Hebræa testimonia perueniutur, C quibus defendatur obiectum. Quòd si etiam peruentum fuerit, tot Latinas & Græcas authoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi, possunt aliud respondere, vt tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis conuincere: sed tamen qui iudicet, † *quo iudice.* mirum si potueris inuenire. Nam quidam frater noster episcopus, cùm lectitare instituisset in Ecclesia cui pręest, interpretationem tuam, mouit quiddam lõgè aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus ꝯ ibi ꝯ memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflammantibus calumniam falsitatis, vt cogeretur episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi imperitia an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus respõderunt, quod & Græci & Latini habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum nõ remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur, aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis vsitatarum linguarum testimoniis emendari. D Proinde non paruas deo gratias agimus de opere tuo, quòd Euangelium ex Græco interpretatus es, quia penè in omnibus nulla offensio est, cum scripturam Græcam contulerimus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus fauerit, prolatis collatisq; codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur. Etsi quædam rarissima meritò mouent, quis tam durus est, qui labori tam vtili, non facilè ignoscat, cui vicè laudis referre non sufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum authoritas, aliter Græcorũ quæ dicitur lxx. vellem dignareris aperire. Neque enim paruum põdus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua vsos Apostolos non solùm res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Græcam scripturam, quam lxx. operati sunt, Latinæ veritati reddideris, quæ in diuersis codicibus ita varia est, vt tolerari vix possit: & ita suspecta ne in Gręco aliud inueniatur, *Et hodie variant.* vt inde aliquid proferri aut probari dubitetur. Breuem putabam futuram hanc epistolam, sed nescio quo modo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia respõdere, & præsta- E re mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

Hieronymus Augustino respondens ad officiosi mendacij calumniam, deque translatione veteris testamenti, ac de hederæ vocabulo apud Ionam Epistola XI.

DOMINO verè sancto & beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in domino † salutem. *† Christo.* Tres simul epistolas, immò libellos breues, per diaconum Cyprianum tuæ dignationis accepi, diuersas vt tu nominas quæstiones, vt ego sentio reprehensiones opusculorum meorum continentes. Ad quas si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere possum, modum non egredi longioris epistolæ, & festinanti fratri moram nõ facere, qui ante triduum quàm profecturus erat, à me epistolas flagitauit, vt penè in procinctu, hæc qualiacunque sunt, effutire cõpellerer, & tumultuario respondere sermone, non maturitate scribentis, sed dictantis temeritate, quæ plerunque nõn in doctrinam, sed in casum vertitur, vt fortissimos quosque milites, subita bella conturbãt, & antè coguntur fugere, quàm possint ar- F ma corripere. Cæterùm nostra armatura Christus est, *Abenius exord sum.* & Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma dei, vt possitis resistere in die malo. Et rursum: State succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iusticiæ, & calciati pedes in præparationem Euangelij pacis, super omnia accipientes scutũ fidei, in quo possitis vniuersa tela maligni ignita extinguere, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est verbum dei. His quõdam telis, rex Dauid ar- *1. Reg. 17.* matus, procedebat ad prælium, & quinque lapides de torrente accipiens lęuigatos, nihil asperitatis & sordiũ inter huius seculi turbines in sensibus suis esse mõstrabat, bibens de torrente in via, *Psal. 109.* & idcirco exaltatus caput superbissimum Goliam, suo potissimùm mucrone truncauit, percutiens in fronte blasphemum, & in ea parte corporis vulnerans, in qua & præsumptor sacerdotij Ozias lepra percutitur, & sanctus gloriatur in domino, dicens. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo:

G vt in nobis posit impleri, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Et dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Te quoque ipsum orare non dubito, vt inter nos contendentes, veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. Cumque tu viceris, & ego vincam, si meum errorem intellexero: & econtrario, me vincente, tu superas, quia non filij pa-

1.Corin. 12. rentibus, sed parentes filiis thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quòd filij Israel ad pugnandū processerint mente pacifica, inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorum, non suam, sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæstiones, si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput, taceo de blanditus, quibus reprehensionem mei niteris consolari, Ad ipsas causas veniam. Dicis accepisse te librum meum à quodam fratre, qui titulum non ha-

De claris scriptorib⁹. beret, in quo scriptores Ecclesiasticos, tā Græcos quàm Latinos enumerauerim. Cumque ab eo quæreres, vt tuis verbis vtar, cur liminaris pagina non esset inscrip-

H ta, vel quo censeretur nomine, respondisse, appellari epitaphium. Et argumentaris, quod rectè sic vocaretur, si eorum tantùm vel vitas, vel scripta ibi legisses, qui iam defuncti essent. Cùm verò multorum, & eo tempore quo scribebatur, & nunc vsque viuentium commemorarentur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorum illustrium descripserunt, quòd nunquam epitaphium huic operi scripserint, sed de illustribus viris: Verbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, tragicis, comicis. Epitaphium autem propriè scribitur mortuorum. Quod quidem in dormitione (sanctæ memoriæ) Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber vel de illustribus viris, vel propriè de scriptoribus Ecclesiasticis appellandus est, licet à plerisque emendatoribus imperitis, de auctoribus dicatur inscriptus. Secundo loco quæris, cur

Gala. 2. dixerim in commentariis epistolæ ad Galatas, Paulum id in Petro non potuisse reprehendere quod ip-

I se fecerat, nec in alio arguere simulationem cuius ipse tenebatur reus. Et asseris reprehensionem Apostolicam non fuisse dispensatoriam sed veram, & me non debere docere mendacium, sed vniuersa quæ scripta sunt ita sonare vt scripta sunt. Ad quę primum respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ commentariorum meorum meminisse dicentis ex persona mea. Quid igitur? ego stultus aut temerarius, qui id pollicear, quod ille non potuit? Minime. Quin potius in eo mihi videor cautior atque timidior, quòd imbe-

Origenes super ad Gal. cillitatem virium mearum sentiens, Origenis commentarios sequutus sum. Scripsit enim ille vir in epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum stromatum suorum librum, cōmatico super explanationem eius sermone compleuit. Tractatus quoque varios & excerpta, quæ vel sola possent sufficere

Didym⁹ videns. Apollinaris. Alexāder. Eusebius. Theodor⁹. composuit. Prætermitto Didymum videntem meum, & † Apollinarem Laodicenum, de Ecclesia nuper egressum, & Alexandrum veterem hæreticum, Eusebium quoque Emisenum, & Theodorum Heracleotem, qui & ipsi nonnullos super hac re commentarios reliquerunt. E quibus vel si pauca decerperem, fieret aliquid quod non penitus contemneretur. Itaque vt sim-

K pliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario, vel mea vel aliena dictaui, nec ordinis, nec verborum interdum, nec sensuū memor. Iam domini misericordiæ est, ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant, & non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos. Si quid igitur reprehensione dignum putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere, vtrum ea quę scripsimus haberentur in Græcis, vt si illi non dixissent, tunc meam propriè sententiam condēnares: præsertim cum libere in pręfatione confessus sim, Origenis commentarios me esse sequutum, & vel mea vel aliena dictasse, † & in fine eiusdem capituli quod reprehen- *† dicta esse*
dis, scripserim, Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem, debet exponere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat quod ipse cōmisit. Ex quo ostendi me non ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ legeram, vt lectoris arbitrio derelinquerem, vtrum probanda essent an improbanda. Tu igitur ne quod ego petieram non faceres, novum argumentum reperisti vt assereres gentiles qui L
in Christum credidissent, legis onere liberos, eos autē qui ex Iudæis crederent legi esse subiectos, vt per vtrorumq; personam, & Paulus rectè reprehenderet eos qui *Gala. 2.*
legem seruarent, quasi doctor gentium, & Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circuncisionis id imperauerit gentibus, quod soli qui ex Iudæis erant debuerint obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, vt quicū- *Gala. 5.*
que credunt ex Iudæis debitores sint legis faciendæ, tu vt episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiā, & in assensum tuū omnes coepiscopos trahere. Ego in paruo tuguriolo, † cum monachis, *† tuguriunculo.*
id est, cum cōpeccatoribus meis, de magnis statuere nō audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorum scripta legere, & in commentariis secundum omnium consuetudinem varias ponere explanationes, vt e multis sequatur vnusquisq; quod velit. Quod quidem reputo & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse. Hanc autem explanationem, † quā primus Ori- *† expositionem.*
genes in decimo stromatum libro, vbi epistolam Pau- *Origenes.*
li ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt sequuti, illa vel maximè causa subintrodu- M
cunt, vt Porphyrio respondeant blasphemāti, qui Pau- *Porphyr⁹.*
li arguit procacitatem, quòd principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione constringere quod malè fecerit, id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse qui aliū arguit delinquentem. Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontifica- *Ioan Chrysostomus.*
li gradu Constantinopolitanā rexit Ecclesiam, & propriè super hoc capitulo latissimum exarauit librum, in quo Origenis & veterū sententiam est sequutus. Si igitur me reprehendis errantem, patere me quæso errare cum talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tuæ saltem vnum adstipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione vnius capituli epistolæ ad Galatas. Sed ne videar aduersus rationem tuam niti testium numero, & occasione virorum illustrium subterfugere veritatem, nec manum audere cōserere, breuiter de scripturis exempla proponam. In Actibus Apostolorum, vox facta est ad Petrum *Acto. 10.*
dicens: Surge Petre, occide & manduca, id est, omnia animalia quadrupedum & serpentium terræ, & volatilium cœli. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum, sed æqualiter omnes ad

A nes ad Christi Euangelium prouocari. Ad quod respōdit Petrus. Absit, quia nunquam manducaui commune & immundum. Et vox ad eum de cœlo secundò facta est dicens. Quæ deus mundauit, † tu ne commune dixeris. (*† purificauit.*) Iuit itaque Cæsaream, & ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iusticiam, acceptus est illi. Denique cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia spiritus sancti esset effusa. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur ij qui spiritum sanctum acceperūt sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. (*Acto. 11.*) Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gentes recepissent verbum dei. Cum autem ascēdisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Quibus omni ratione exposita, B nouissime orationem suam hoc sermone conclusit. Si ergo eandem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gētibus, deus pœnitentiam ad vitam dedit. (*Acto. 14. & 15.*) Rursum cum multo pōst tēpore Paulus & Barnabas venissent Antiochiam, & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cum illis, & quia aperuisset deus gentibus ostium fidei, quidam descendentes de Iudæa docebant fratres atque dicebant: Nisi circuncidamini secundum mōrem Moysi, non potestis salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerunt ascendere & ipsi qui accusabantur, & ij qui accusabant, ad Apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac quæstione. Cunque Hierosolymam perrexissent, exurrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum dicētes. Oportet circuncidi eos & præcipere illis, vt seruent legem Moysi. Et cū magna super hoc verbo oriretur quæstio, Petrus solita libertate, Viri, inquit, fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os C meum audire gentes verbum Euangelij & credere: & qui nouit corda, deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc autem quid tentatis deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & in sententiam eius Iacobus Apostolus & omnes simul presbyteri transierunt. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & illi & mihi vtilia, vt probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum, imò principem huius fuisse decreti, legem post Euangelium non esse seruandam. Denique tantæ Petrus authoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit, (*Gala. 1.*) Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus XV. Rursumq; in consequentibus: Post annos XIIII. ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito. (*Gala. 2.*) Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis Euangelium quod prædico inter gentes: ostendens se non habuisse securitatem Euangelij prædicandi, nisi Petri & qui cum eo erant fuisset sententia roboratum. D Statimque sequitur. Separatim autem iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem aut cucurrissem. Quare separatim & non publice? † (*† non publice*) Ne forte fidelibus ex numero Iudæorum, qui legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam, licet hoc Apostolorum acta non scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit, in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat, cum autem venissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas adduceretur ab his in illam simulationem. Sed cum vidissem, inquit, quòd non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus. Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non iudaice viuis, quo modo cogis gentes iudaizare? Et cætera. Nulli ergo dubium est, quòd Petrus Apostolus sententiæ huius cuius nunc præuaricator arguitur, primus author exstiterit. E Causa autem præuaricationis, timor est Iudæorum. Dicit enim scriptura, quòd primum edebat cum gentibus, cùm autem venissent quidam à Iacobo, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Timebat autem Iudæos quorum erat Apostolus, ne per occasionem gentilium à fide Christi recederent, & imitator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ, sed ad simulationem obseruandæ eius timore compulsum, videamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro. Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmās ecclesias, peruenitque in Derben, & Listram, & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre autem gentili, Huic testimonium reddebant qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumēs circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. (*Acto 15. & 16.*) Sciebant enim omnes quòd pater eius gentilis esset. O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem quare subtraxisset se à gentibus propter metum Iudæorum, qui à Iacobo ve- F nerant, cur Timotheum filium hominis gentilis vtique & ipsum gentilem (neque enim Iudæus erat qui non fuerat circuncisus) contra sententiam tuam circuncidi coegisti? Respondebis mihi. Propter Iudæos qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circuncisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce & Petro præcessori tuo, quòd aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est. Paulus verò cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus vale dicens nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput, votum enim habuerat. Esto vt ibi timore Iudæorum compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex voto, & postea eam in Cenchreis totondit ex lege, quod Nazaræi qui se deo vouerint iuxta præceptum Moysi facere consueuerunt. Verum hæc ad comparationem eius rei quæ sequitur, parua sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor. Cùm venissemus Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres, & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant, (*Acto. 21.*) Euangelio illius comprobato, dixerunt ei: Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderūt in Christo, & hi om-

G nes æmulatores sunt legis. Audierũt autem de te quod
discessionem doceas à Moyse, eorum qui per gentes
sunt Iudæorum, dicens non debere eos circũcidere fi-
lios suos, neque secundum consuetudinem ingredi.
Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudi-
nem, Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac
quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum ha-
bentes super se, his assumptis, sanctifica te cum ipsis, &
impende in eos vt radant capita, & scient omnes quia
quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse cu-
stodiens legem. Tunc Paulus assumptis viris, poste-
ra die purificatus cum illis intrauit in templum, an-
nuncians expletionem dierum purificationis, donec
offeretur pro vnoquoque eorum oblatio. O Paule &
in hoc te rursus interrogo, Cur caput rasens, cur nu-
dipedalia exercueris de ceremoniis Iudæorũ, cur ob-
tuleris sacrificia, & secundum legem hostiæ pro te fue-
rint immolatæ? Vtique respondebis. Ne scandaliza-
rentur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iu-
dæum, vt Iudæos lucrifaceres, & hanc ipsam simula-
tionem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed ta-
H men euadere non potuisti. Orta enim seditione cum
occidendus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus
Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Iu-
dæi quasi simulatorem ac destructorem legis occide-
rent, atque inde Romam perueniens, in hospitio quod
tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gentibus præ-
dicasti, & sententia tua Neronis gladio confirmata
est. Didicimus quod propter metum Iudæorum, &
Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcep-
ta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in
altero reprehendat quod ipse commisit? Ego imò alij
ante me exposuerunt causam quam putauerant, non
Mendaciũ officiosum. officiosum mendacium defendentes sicut tu scribis,
sed docentes honestam dispensationem, vt & Apo-
stolorum prudentiam demonstrarent, & blaspheman-
tis Porphyrij imprudentiam coercerent, qui Petrum
& Paulum puerili dicit inter se pugnasse certamine,
imò exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri, &
ea scripsisse iactanter, quæ vel non fecerit, vel si fece-
rit, procaciter fecerit, id in alio reprehendens quod ip-
se commiserit. Interpretati sunt illi vt potuerunt, tu
I quo modo istum locum edisseres, vtiq; meliora dictu-
rus qui veterum sententiam reprobasti. Scribis ad me
in epistola tua, Neque enim à me docendus es, quo
1.Corin.9. modo intelligatur quod idem Apostolus dicit: Factus
sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem,
& cætera quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ,
non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam æger qui
ministrat ægroto, non cum se febres habere mentitur,
sed cum animo condolentis, cogitat quemadmodum
sibi seruiri vellet, si ipse ægrotaret. Nam vtique Iudæus
erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacra-
menta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & le-
gitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque su-
scepit ea celebranda cum iam Christi esset Aposto-
lus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent si-
cut à parentibus per legem acceperant custodire, eti-
am cum in Christo credidissent, non tamen in eis iam
constituerent spem salutis, quoniam per dominum Ie-
sum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur ad-
uenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione lon-
gissima protraxisti hic sensus est, vt Petrus non erra-
uerit in eo quod iis qui ex Iudæis crediderant, putaue-
rit legem esse seruandam, sed in eo à recta linea deuia-
rit, quod gentes coëgerit iudaizare. Coëgerit autem K
non docentis imperio, sed conuersationis exemplo. Et
Paulus non contraria sit loquutus iis quæ ipse gesse-
rat, sed quare Petrus eos qui ex gentibus erant iudai-
zare compelleret. Hæc ergo summa est quæstionis, imò
sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi bene faci-
ant Iudæi credentes si legis mandata custodiant, hoc
est si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios cir-
cumcidant, si sabbatum seruent, vt Paulus in Timo-
theo, & omnes obseruauere Iudæi. Si hoc verum est,
in Cherinthi & Hebionis hæresim dilabimur, qui cre-
dentes in Christo, propter hoc solum à patribus ana-
thematizati sunt quod legis ceremonias Christi Euan-
gelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, vt vetera
non amitterent. Quid dicam de Hebionitis qui Chri-
stianos esse se simulant? Vsque hodie per totas orien-
tis synagogas inter Iudæos hæresis est quæ dicitur Mi-
neorum, & à pharisæis nũc vsque damnatur, quos vul-
go Nazareos nuncupant, qui credunt in Christum fi-
lium dei natum de virgine Maria, & eum dicunt esse
qui sub Poncio Pilato passus est & resurrexit, in quem
& nos credimus. Sed dum volũt & Iudæi esse & Chri- L
stiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, vt
qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu fo-
ratum, imò punctum, vt dicitur, huius sententiæ
medearis vulneri, quod lancea, & (vt ita dicam) pha-
laricæ mole percussum est. Neque enim eiusdem est
criminis in explanatione scripturarum diuersas ma-
iorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam
rursum in ecclesiam introducere. Sin autem hæc no-
bis incumbit necessitas, vt Iudæos cum legitimis suis
suscipiamus, & licebit eis obseruare in ecclesiis Chri-
sti quod exercuerũt in synagogis Sathanæ, dicã quod
sentio, non illi Christiani fient, sed nos Iudæos faci-
ent. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat,
quod in tua epistola continetur: Iudæus erat Paulus,
Christianus autem factus, non Iudæorum sacramen-
ta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legiti-
mo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque susce-
pit celebranda ea cum iam Christi esset Apostolus, vt
doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à pa-
rentibus per legem acceperant custodire? Rursum ob-
secro te, vt pace tua meum dolorem audias Iudæorum M
Paulus ceremonias obseruabat, cum iam Christi esset
Apostolus, & dicis eas non esse perniciosas iis qui eas
velint sicut à parentibus acceperant custodire? Ego e-
contrario loquar, & reclamante mundo, libera voce
pronunciem, ceremonias Iudæorum & perniciosas es-
se & mortiferas Christianis. Et quicunque eas obser-
uauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in bara-
thrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Christus *Roma.10.*
[est] ad iusticiam omni credenti, Iudæo scilicet atque
gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad iusti-
ciam, si Iudæus excipitur. [Et] in Euangelio legimus. *Lucæ 16.*
Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem Baptistam. Et in *Ioan 5.*
alio loco. Propterea ergo magis quærebant eum Iu- *Ioan.1.*
dæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed
& patrem suum dicebat esse deum, æqualem se fa-
ciens deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes
accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysem
data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum
facta est. Pro legis gratia quæ præterijt gratiam Euan-
gelij accepimus permanentem, & pro vmbris & ima-
ginibus veteris instrumenti, veritas per Iesum Chri-
stum facta est. Hieremias quoque ex persona dei va- *Hiere.31.*
ticinatur:

A ticinatur. Ecce dies veniūt dicit dominus, & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentū nouum, nō secundum testamentū quod disposui patribus eorū, in die quando apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Obserua quid dicat, quòd nō [† tēū quo ante non fecerat.] populo gentilium ei, qui ante non receperat † testamentum, sed populo Iudæorū cui legem dederat per Moysem, testamentum nouum Euangelij repromittat, vt nequaquam viuant in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Paulus autem super cuius nomine nunc quæstio ventilatur, crebras huiuscemodi ponit sententias, è quibus breuitatis studio pauca subnectam. Ecce ego [Gala. 5.] Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil prodest. Et iterū Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infra: Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, sed verè vt tu intelligis, eum spiritum sanctum non habere. Qualia sint autem præ- [Ezech. 20.] cepta legalia, deo docente discamus. Ego, inquit, dedi eis pręcepta non bona, & iustificationes in quibus non

B viuant in eis. Hæc dicimus, non quo legem iuxta Manichæum & Marcionem destruamus, quam & sanctam & spiritalem iuxta Apostolum nouimus: sed quia postquam fides venit, & temporum plenitudo, misit deus filium suum natum † ex muliere factum sub le- [† factum.] ge, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam sub pædagogo, sed sub adulto & domino & hærede viuamus. Sequitur in epistola tua. Non ideo Petrum emendauit quod paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet, nec mendaciter nec incongrue faceret. Iterum dico: Episcopus es ecclesiarum Christi magister. vt probes verum esse quod asseris, suscipe aliquem Iudæorum qui factus Christianus, natum sibi filium circuncidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione, qui quartodecimo die mensis primi agnum mactet ad vesperam, & cum hoc feceris, imò non feceris (scio enim te Christianum, & rem sacrilegam non esse facturum) ve- [† disces.] lis nolis tuam sententiam reprobabis, & tunc scies † opere difficilius esse confirmare sua, quàm aliena repre-

C hendere. Ac ne forsitan tibi non crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (Frequenter enim in longum sermo protractus, caret intelligentia, & dum non sentitur, ab imperitis minus reprehenditur) inculcas & replicas, hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant. Quod est malum Iudæorum, quod Paulus dimiserat? Vtique illud quod sequi- [Roma. 10.] tur, quod ignorantes, inquit, dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quòd post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedech: adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequerentur. Hos atque huiusmodi errores & vicia, dicit se damnare, & vt stercora arbitratur, [Philip. 3.] vt Christum lucrifaceret. Didicimus per te, quæ Apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum. Rursum te docente discamus, quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes inquies legis quas more patrio celebrant, sicut

D ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine vlla salutis necessitate. Id quid velis dicere, sine vlla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur obseruantur? Si autem obseruanda sunt, vtique salutem afferunt, maxime quæ obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarentur, nisi salutem afferrent. Neque enim indifferentia sunt inter bonum & malum, sicut philosophi disputant. Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter vtrunque indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamenta proijcere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum nec malum est. Siue enim feceris siue non feceris, nec iusticiam habebis nec iniusticiam. Obseruare autem legis ceremonias, non potest esse indifferens, sed aut malum est, aut bonum est. Tu dicis bonum, ego assero malum, & malum non solum iis qui ex gentibus, sed & iis qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc nisi fallor loco, dum aliud vitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, iis qui credunt ex Iudæis obseruandam legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis es-

E se quod dicis, rursum illud superfluis verbis temperare conaris: sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi ce- [Fallax simulatio.] lebranda putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus. Petrus igitur simulauit legis custodiam, iste autem reprehensor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequitur enim in epistola tua: Nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totum dixit, non vt Paulus se fingeret esse, quod non erat, sed vt misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Bene defendis Paulum, quod non simulauerit errorem Iudæorum sed verè fuerit in errore. Neque imitari voluerit Petrum mentientem, vt quod erat metu Iudæorum dissimularet, sed tota libertate Iudæum se esse diceret. Noua clementia Apostoli, dum Iudæos Christianos vult facere, ipse Iudæus factus est. Non enim poterat luxu-

F riosos ad frugalitatē reducere, nisi se luxuriosum probasset, & misericorditer vt ipse dicis subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Verè enim miselli, & misericorditer deplorandi, qui contentione sua & amore legis abolitæ, Apostolum Christi fecere Iudæum. Nec multum interest, inter meam, & tuam sententiam, quia ego dico & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorū, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris, hoc eos fecisse clementer, non mentientis astu, sed compatientis affectu, dummodo illud constet vel metu, vel misericordia, eos simulasse se esse, quod non erant. Illud autem argumentum, quo aduersus nos vteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, si Iudæis Iudæus factus est, magis pro no- [βλαϲφ.] bis facit. Sicut enim non fuit verè Iudæus, sic nec verè gentilis erat: & sicut non fuit verè gentilis, sic nec verè Iudæus erat. In eo autem imitator gentilium est, quia præputium recipit in fide Christi, & indifferenter permittit vesci cibis, quos damnant Iudæi, non cultum vt tu putas idolorum. In Christo enim Iesu [Galat. 5. & 6.] nec circuncisio est aliquid, nec præputium, sed obseruatio mandatorum dei. Quæso igitur te & iterum atque iterum deprecor, vt ignoscas disputatiunculæ meæ,

G & quod modum meum egressus sum, tibi imputes qui coegisti vt scriberem, & mihi cum Stesichoro oculos abstulisti Nec me putes magistrum esse mendacij, qui sequor Christum dicentem Ego sum via, veritas, & vita. *Ioan. 14.* Nec potest fieri, vt veritatis cultor mendacio colla summittam. Neque mihi imperitorum plebeculam concites qui te venerantur vt Episcopum, & in ecclesia declamantem sacerdotij honore suscipiunt, me autem ætatis vltimæ, & pene decrepitum, ac monasterij & ruris secreta sectantem, paruipendunt, & quæras tibi quos doceas siue reprehendas. *Declamare* Ad nos enim tantis maris atque terrarum à te diuisos spaciis, vix vocis tuæ sonus peruenit Et si forsitan literas scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipient, quàm ad me cui mittendæ sunt deferantur. Quod autem in aliis quæris epistolis, cur mea prior in libris canonicis interpretatio asteriscos habeat, & virgulas prænotatas, & postea aliam translationem absque his signis ediderim, pace tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæsisti. Illa enim interpretatio septuaginta interpretum est, & vbicunque virgulæ, id est obeli sunt, significa-
H tur, quòd septuaginta plus dixerint, quàm habetur in Hebræo. vbi autem asterisci, id est, stellæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est. Et ibi Græca transtulimus, hic de ipso Hebraico quod intelligebamus expressimus, sensuum potius veritatem, quàm verborum interdum ordinem conseruantes. Et miror quo modo septuaginta interpretum libros legas, non puros vt ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, siue corruptos per obelos & asteriscos, & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris, præsertim cùm ea quæ addita sunt ex hominis Iudæi atque blasphemi post passionem Christi editione transtulerit. Vis amator esse verus sepuaginta interpretum, non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immò rade de voluminibus, vt veterum te fautorem probes. Quod si feceris, omnes ecclesiarum bibliothecas condemnare cogeris. Vix enim vnus, aut alter inuenietur liber, qui ista non habeat. Porrò quod dicis, non debuisse me interpretari post veteres, & nouo vteris syllogismo, Aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt LXX. aut manifesta. Si obscura, te quo-
I que in eis falli potuisse credendum est. Si manifesta, illos in eis falli non potuisse perspicuum est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui nos in domino præcesserunt, & qui scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, quo modo tu post eos ausus es disserere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifesta, superfluum est te voluisse differere, quod illos latere non potuit, maxime in explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, Primus Origenes, Secundus Eusebius Cæsariensis, Tertius Theodorus Heracleotes, Quartus Asterius Scythopolitanus, Quintus Apollinaris Laodicenus, Sextus Didymus Alexandrinus, Feruntur & diuersorum in paucos psalmos opuscula, Sed nunc de integro psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictauiensis, & Eusebius Vercellensis episcopi, Origenem & Eusebium transtulerunt, Quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam sequutus est *Ambrosi.* Respondeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos & tales interpretes in explanatione psalmorum diuersa senseris? Si enim obscuri sunt psalmi, te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per K
hoc vtroque modo superflua erit interpretatio tua. & hac lege post priores nullus loqui audebit, & quodcũque alius occupauerit, alius de eo scribendi non habebit licentiam quin potius humanitatis tuæ est, in quo veniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim nõ tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendate de Græco in Latinum transtuli, quam ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt vel corrupta, proferre in medium, vt scirent nostri quid Hebræa veritas contineret, si cui legere non placet, nemo compellit inuitum. Bibat vinum vetus cum suauitate, & nostra musta contemnat, quæ in explanatione priorum edita sunt, vt sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiunculæ diuinorum voluminum quas editioni nostræ præposuimus explicant, ad illasq; prudentem lectorem remittendum puto. Et si me vt dicis in noui testamenti emendatione suscipis, exponisque causam cur suscipias, quia plurimi linguæ Græcæ ha- L
bentes scientiam, de meo possent opere iudicare, eandem integritatem debueras etiam in veteri credere testamento, quod nõ nostra cõfinximus, sed vt apud Hebræos inuenimus, diuina transtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed fortè dices: Quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri voluerint? Tota frequentia Iudæorum in mea interpretatione reticebit, nullúsque inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat notionem: aut omnes imitabuntur illos Iudæos, quos dicis in Africæ repertos oppidulo in meam conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epistola tua texis fabulam. Quidam frater noster coepiscopus, cum lectitare instituisset in Ecclesia cui præest interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter à te positum apud Ionam prophetam, quàm erat omnium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflammantibus calumniam falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare.
Vtrum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in He- M
bræis codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens post magnum periculum nõ remanere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse Dicis me in Iona propheta male quiddam interpretatum, & seditione populi conclamante, propter vnius verbi dissonantiam, Episcopum pene sacerdotium perdidisse. Et quid sit illud quod male interpretatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ, ne quicquid dixeris me respondente soluatur: nisi fortè vt ante annos plurimos cucurbita venit in medium, afferente illius temporis Cornelio & Asinio Pollione, me hederam pro cucurbita transtulisse. *Vide Hie. in 4. cap. Ionæ.* Super qua re in commentario Ionæ prophetæ, plenius respondimus Hoc tantum nunc dixisse contẽti, quod in eo loco vbi LXX. interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis hederam transtulerunt, id est, κισσόν, in Hebræo volumine cicaion scriptum habetur, quã vulgo Syri ciceiam * vocant. ** In cõmẽt. Ionæ habetur elkeroa* Est autem genus virgulti, lata habens folia, in modum pampini. Cumq; plantatum fuerit, cito consurgit in arbusculam, absq; vllis ca-

lamorum

A lamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserẽs, si cicion transferre voluissem, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem quod in Hebraico non habetur: hederam posui, vt cæteris interpretibus cõsentirem. Sin autem Iudæi vestri, vt ipse asseris, malicia, vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebræas ignorare literas, aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, vt quiescentem senem, olimq; veteranum, militare non cogas, & rursum de vita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare. [קיקיון]

Augustinus Hieronymo, negans se scripsisse librum in eum, in hoc errans, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset. *Epistola XII.*

B DOMINO charissimo & desyderantissimo & honorando in Christo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas, sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnosco à me dominum potius deprecandum, vt tuæ voluntati det facultatem mittendi quod rescripseris. Nam rescribẽdi iam dedit, quia cum volueris facillimè poteris. [Vtrũ q. an.] Etiam hoc ad me sanè perlatum, vtrum quidem crederem dubitaui, sed hinc quoque tibi aliquid vtrum scriberem dubitare non debui. Hoc autem breue est, suggestum esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim, Romámque miserim. Hoc falsum esse noueris, deum nostrum testor, hoc me non fecisse. Sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quàm tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur à me scriptum esse, puto te debere cognoscere, aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, vt ego non tantũ paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere quid contra sentias, aut C de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus, verumetiam hoc à te postulem ac flagitem. O si licuisset, & si non cohabitante, saltem vicino te in domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id nõ est datum, peto vt hoc ipsum, quod in Christo quia possumus simul sumus, cõseruari studeas, & augeri, ac perfici, & rescripta quamuis rara, non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum, ac de te, in domino gaudent. Memor nostri exaudiaris à domino in omni sancto desyderio tuo, domine charissime & desyderantissime & honorande in Christo frater.

Hieronymus Augustino, iam accepta epistola quæ calumniatur de mendacio officioso, sed dubitãs etiamnum an sit Augustini, negans se responsurum, nisi certus de authore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Epistola XIII.

DOMINO verè sancto, ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutem. In ipso profectionis articulo, sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ superuenerunt, quibus satisfacis, te D contra paruitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi ad me scriptæ, per fratrem nostrum Sysinnium diaconum, huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortaris me vt παλινωδίαν super quodam Apostoli capitulo canam, & imiter Stesichorum inter vituperationes & laudes Helenæ fluctuantem, vt qui detrahendo oculos perdiderat, laudando reciperet. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stylus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderentur, tamen non temere exemplaribus literarum credendum putaui, ne fortè me respondente læsus iuste expostulares, quod probare ante debuissem tuũ esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus, penè epistolæ tuæ, vel eius qui sub tuo nomine scripserat, obliti sumus, memores illius versiculi: Musica in luctu importuna narratio. [Eccles.] Itaque si tua est epistola, aperte scribe, vel mitte exemplaria veriora, vt absque vllo rancore stomachi, in scripturarum disputatione versemur, & vel nostrum emendemus errorem, vel alium frustra re- E prehendisse doceamus. Absit autem à me, vt quicquam de libris beatitudinis tuæ attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. [70. dist. vtinam.] Cæterum optime nouit prudentia tua, vnumquenque in suo sensu abundare, & pueriles esse iactantiæ (quod olim adolescentuli facere consueuerant) accusando illustres viros, suo nomini famam quærere. Nec tam stultus sum, vt diuersitate explanationum tuarum me lædi putem, quia nec tu læderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, si nostram peram non videntes, aliorum iuxta Persium manticam consyderemus. [Persius. Sed præcedẽti spectatur mantica tergo.] Superest vt diligas diligentem, & in scripturarum campo, iuuenis senem non prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus. Nunc te currente, & longa spacia transmeante †, nobis debetur ocium: simúlque vt cum venia & honore tuo dixerim, ne solus mihi de poetis aliquid proposuisse videaris, memento Daretis & Entelli: & vulgaris prouerbij, quod bos lassus fortius figat pedem. [† transmittente. Virgil. 5. Aeneid.] Tristes hæc dictauimus. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus F aliqua vel disceremus. Misit mihi temeritate solita, maledicta sua Calphurnius cognomento Lanarius, quæ [Ruffinus.] ad Africam quoque studio eius didici peruenisse. Ad quæ breuiter ex parte respondi, & libelli eius vobis misi exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo missurus tempore. In quo illud caui ne in quoquam existimationem læderem Christianam, sed tantum vt delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem. Memento mei sancte ac venerabilis papa. Vide quantum te diligam, vt ne prouocatus quidem voluerim respondere, nec credam tuum esse quod in altero forte reprehenderem. Frater Communis suppliciter te salutat.

Hieronymus Augustino, expostulans de epistola seu libro illius per Italiam sparso, quo taxabatur locus non rectè expositus in epistola ad Galatas, hortans Augustinum, vt si pruriat amore gloriæ, iuuenes innenis potius ad certamen prouocet, senem emeritum sinat quiescere.

Epistola XIIII.

DOMINO verè sancto & beatissimo papę Augustino, Hieronymus in domino † salutem. [† Christo.] Crebras ad me epistolas dirigis, & sæpe cõ-

pellis

G pellis vt respondeam cuidam epistolæ tuæ, cuius ad me vt ante iam scripsi, per fratrem Sysinnium diaconum exemplaria peruenerunt, absque subscriptione tua, & quæ primum per fratrē Profuturum, secundo per quendam alium te misisse significas, & interim Profuturum retractum de itinere, & episcopum constitutum, veloci morte subtractum: illum cuius nomen retices, maris timuisse discrimina, & nauigationis mutasse consilium. Quæ cum ita sint, satis mirari nequeo, quo modo ipsa epistola, & Romæ & in Italia haberi à plerisque dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: præsertim cum idem frater Sysinnius inter ceteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperisse. De amicicia omnis tollenda suspicio est, & sic cum amico quasi cum altero se est loquendum. Nonnulli familiares mei & vasa Christi, quorum Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est, suggerebant non simplici à te animo factum, sed laudem atque rumusculos & gloriolam populi requirente, vt de nobis cresceres, vt multi cognoscerent, te prouocare, me timere: te scribere vt doctum, me tacere vt imperitum:
H & tandem repertisse qui garrulitati meæ modum imponeret. Ego autem vt simpliciter fatear, dignationi tuæ, primum idcirco respondere nolui, quia tuam liquido epistolam non credebam, nec vt vulgi de quibusdam prouerbium est, litum melle gladium. *Litus melle gladius.* Deinde illud cauebam, ne episcopo communionis meæ, viderer procaciter respondere, & aliqua in reprehēdentis epistola reprehendere, præsertim cum quædam in illa hæretica iudicarem. Ad extremum ne tu iure expostulares & diceres: Quid enim? Epistolam meam videras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehenderas, vt tam facile amicum læderes, & alterius maliciā in meam verteres contumeliam? Igitur vt ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolam tua subscriptam manu, aut senem latitantem in cellula lacessere desine. Sin autem tuam vis vel exercere vel ostentare doctrinam, quære iuuenes & disertos & nobiles, quorum Romæ dicuntur esse quamplurimi, qui possint & audeant tecum congredi, & in disputatione sanctarum scripturarum iugum cum episcopo ducere. Ego quōdam miles, nunc veteranus, & tuas & aliorum debeo laudare victorias,
I non ipse rursus effœto corpore dimicare, ne si me frequenter ad rescribendum impuleris, illius recorder historiæ, quòd Hannibalem iuueniliter exultantem *Titus li.* Q. Maximus patientia sua fregerit. Omnia fert ætas, *Virgil. Aegl. 9.* animum quoque: sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles. Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrim Iam fugit ipsa. Et vt magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis Dauid beneficia, omnésque delicias iuueni delegans filio, ostendit senectutem hæc appetere non debere nec oblata suscipere. *2. Reg. 19.* Quod autem iuras te aduersum me librum non scripsisse, neque Romam misisse quem non scripseris, sed si fortè aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent, non me à te læsum, sed à te scriptum quod tibi rectum videbatur. Quæso, vt me patienter audias. Non scripsisti librum, & quo modo mihi reprehensionis à te meæ, per alios scripta delata sunt? *Epistolam appellat librum.* Cur habet Italia, quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis vt rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Nec tam habes sum, vt si diuersa senseris, me à te læsum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, & rationem scriptorum expetas, & quæ scripserim emendare compellas, & ad παλινῳδίαν K
prouoces, & oculos mihi reddas, in hoc læditur amicicia, in hoc necessitudinis iura violantur. Ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi, hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quicquam in mea mente retinere, quod distet à labiis. Non enim conuenit, vt ab adolescentia vsque ad hanc ætatem, in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans, aliquid contra episcopum communionis meæ scribere audeam, & eum episcopum, quem ante cœpi amare quàm nosse, qui me prior ad amiciciam prouocauit, quem post me orientem in scripturarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum, si fortè non tuus est, & desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti: aut si tuus est, ingenuè confitere, vt si in defensionem mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui prouocasti, non in me qui respondere compulsus sum. Addis præterea te paratum esse, vt si quid me in tuis scriptis mouerit, aut corrigere voluero, fraterne accipias, & non solum mea in te beneuolentia gauisurum, sed vt hoc ipsum faciam deprecaris. L
Rursum dico quod sentio. Prouocas senem, tacentem stimulas, videris iactare doctrinam. Non est autem ætatis meæ putari maleuolum erga eum, cui magis fauorem debeo. Etsi in Euangeliis ac prophetis peruersi hominēs inueniunt, quod tentantur reprehendere, miraris si in tuis libris & maxime in scripturarum expositione, quæ vel obscurissimæ sunt, quædam à recti linea discrepare videantur. Et hoc dico, non quod operibus tuis quædam reprehendenda iam censeam. *Obscuritas scripturarū.* Neque enim lectioni eorum vnquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud nos copia est, præter soliloquiorum tuorum libros & quosdam commentarios in psalmos, quos si vellem discutere, non dicam à me (qui nihil sum) sed à veterum Græcorum docerem interpretationibus discrepare. Vale mi amice charissime, ætate fili, dignitate parens, & hoc à me rogatus obserua, vt quicquid mihi scripseris, ad me primum facias peruenire.

Augustinus Hieronymo, Offensus aculeis quibusdam literarum Hieronymi, de quibus multa argutatur, blandiciis leniens sententiarum asperitatem, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum, tam amicos doctos, celebres, senes, & monachos, tam amarulentam discordiam incidisse, non sine graui totius ecclesiæ scandalo. M

Epistola XV.

DOMINO venerando & desyderantissimo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Quāuis existimem antequam istas sumeres, venisse in manus tuas literas meas, quas per dei seruum filium [nostrum] Cyprianum diaconum misi, quibus certissime agnosceres meam esse epistolam, cuius exemplaria illuc peruenisse commemorasti, Vnde iam me arbitror rescriptis tuis *Virgil. Aeneid. 5.* velut Entellinis grandibus atque acribus cestibus, tanquam audacem Daretam cœpisse pulsari atque versari. Nunc tamen eis ipsis respondeo literis tuis, quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium mittere dignatus es. In quibus multa in me comperi tuæ beneuolentissimæ charitatis, & rursus quædam nonnullius à me tuæ offensionis iudicia. Itaque vbi mulcebar legens, ibi continuo feriebar, hoc sane vel maxime admirans,
quòd

A quòd cum dicas te exemplaribus literarũ mearum ideo temere non putasse credendum, ne forte te respondente læsus iuste expostularem, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere, postea iubeas si mea est epistola, aperte me scribere, aut mittere exemplaria veriora, vt absque vllo rãcore stomachi in scripturarum disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari, si me lædere paras? Aut si non paras, quo modo ego te nõ lædente, abs te læsus iustè expostularẽ, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere? Hoc est & sic lædere. Nisi enim rescribendo læsisses, ego iustè expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis vt lædas, quis locus nobis relinquitur in disputatione scripturarum, sine vllo rancore versandi? Ego quidem absit vt lædar, si mihi certa ratione volueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, vel quid aliud scripturarum sanctarum te verius intellexisse quàm me. Imò verò absit, vt non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus, aut emendante correctus. Veruntamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me pu-

φλυκ- ἐῖ.

B tares lædi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quòd non te arbitraris læsum, si sic tamen rescribis vt lædas. Aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stulticiam meam lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti planè, quòd de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talem crederes, qui literarum mearum exemplaribus etiam cum stylum meũ nosses, temere credere noluisti. Si enim non immeritò vidisti, me iustè expostulaturum fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ: quanto iustius expostularem meipsum temere putatum talem, qualem me expertus non esset qui putauisset? Nequaquam ergo ita prolabereris, vt te non rescribente quo læderer, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur vt lædere me rescribendo disponeres, si certo documento meas esse illas literas nosses. Atque ita, credo quod iniuste me lædendum putares, superest vt agnoscam peccatum meum, quòd prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac

C non potius veniam peto? Obsecro te ergo per mansuetudinem Christi, vt si læsi te, dimittas mihi, nec me vicissim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem fortè inueneris in factis vel dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non sunt, te lædis magis quàm me: quod absit à moribus & sancto proposito tuo, vt hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica esse scis non culpandum. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiam si caret delicto, quem arguendum putas, aut paterno affectu mulceas, quem abiicere nequeas. Potest enim fieri vt tibi aliud videatur quàm veritas habet, dum tamen abs te aliud non fiat quam charitas habet vt & ego amicissimam reprehensionem gratissime accipiam, etiam si reprehendi non meruit quod rectè defendi potest, aut agnoscam simul & beneuolentiam tuam, & culpam meam, & quantum dominus donat in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo, fortasse dura, sed certè salubria verba tua, tanquam cestus Entelli pertimescam? Cædebatur ille, non curabatur: & ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. Si verò infirmitas velut humana mea,

D etiam cum veraciter arguor, non potest nisi aliquantulum contristari, melius tumor capitis dolet dum curatur, quam dum ei parcitur & non sanatur. Hoc est enim quod acute vidit, qui dixit. Vtiliores esse plerunque inimicos iurgantes, quàm amicos obiurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera quæ corrigamus. isti autem minorem quàm oportet exhibent iusticiæ libertatem, dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter etsi bos, vt tibi videris, lassus senectute forte corporis, non vigore animi, tamen in area dominica fructuoso labore desudans, ecce sum, si quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desyderij suspiro vel lego vel recolo. Vtinam, inquis, mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus. Ego autem dico, vtinam saltem propinquis terrarum locis habitaremus, vt si non possent misceri nostra colloquia, literæ

E possent esse crebriores. Nunc verò tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, vt de illis verbis Apostoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim, & ecce iam senex necdum rescripta meruerim, faciliusque ad te exemplaria epistolæ meæ peruenerint, nescio qua occasione perueniente, quàm ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in literis tuis, quæ in manus nostras venire potuerunt, apparent res, vt nihil studiorum meorum mallem si possem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in domino filiorum erudiendum ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neque in me tantum scientiæ scripturarum diuinarum est, aut esse iam poterit, quantum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis, vtcunque impendo populo dei. Vacare autem studiis diligentius quàm quæ populi audiunt instruendis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam peruenisse audiuimus. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, il-

Fatetur ru- rum.

F lis respondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multum dolui inter tam charas familiarésque personas, cunctis penè ecclesiis notissimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum extitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantúmque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Veruntamen eas ipsas cum legissem, contabui dolore, & obrigui timore, quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas fortè venissent? Væ mundo ab scandalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod veritas ait. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quæ sibi enim iam fida pectora tuto refundantur? In cuius sensus tota se proiiciat secura dilectio? Quis denique amicus non formidetur quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymũ & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, vbi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemẽdum putem, quando nec ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Nouit enim vtcunque

Ruffinus.

Legẽdũ arbitror, In cuius sinũ totam.

G vtcunque vix fortè nunc qualis sit, qualis autem postea futurus sit ignorat Hæc porrò non tantum sciētia qualis quisque sit, verumetiam præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis, quo modo fuerit diabolus beatus aliquando, cum adhuc angelus bonus esset, sciens futuram iniquitatem suam & sempiternum

Quæstio curiosa. supplicium, omnino non video. De qua re, si tamen eam nosse opus est, vellem audire quid sentias. Vide quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt Si hæc epistola mea, quam legis ego essem, iam mihi diceres quod quæsiui. Nunc verò quando rescribes? quando mittes? quando perueniet? quando accipiam? Et tamen vtinam quandoque fiat, quod tam cito fieri non posse quàm volumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Vnde recurro ad illa verba epistolæ tuæ dulcissima, sanctique desyderij tui plenissima, & ea facio vicissim mea. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus, si tamen esse vllo modo posset quod ego te docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum, sed etiam meis vbi delector & reficior, & ipso quāuis pen-

H dente & non attingente, vtriusque nostrum desyderio non parua ex parte consolor Ibi rursus acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus deus hocipsum quod vterque nostrum optauit, largum prolixumque concesserat, vt coniunctissimi & familiarissimi mella scripturarum sanctarum pariter lamberetis, tantæ amaritudinis irrepsisse perniciem, quando non, vbi non, cui non homini formidandam, cum eo tempore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iam expediti dominum sequebamini, & in ea terra viuebatis

Ioan. 14. simul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacem meam, inquit, do vobis, pacem meam relinquo vobis, viris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus

Iob 7. vobis accidere potuit? Verè tentatio est vita humana super terram. Heu mihi, qui vos alicubi simul inuenire non possum, fortè vt moueor, vt doleo, vt timeo, prociderem ad pedes vestros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem. nunc vnumquenque vestrum pro seipso, nunc vtrunque pro alterutro, & pro alijs & maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui vos tanquam in theatro vitę huius cum magno sui periculo spectant: ne de vobis ea conscribēdo spar-

I gatis, quæ quandoque concordantes delere non poteritis, qui nunc concordare non vultis, aut quæ concordes legere timeatis, ne iterum litigetis. Verum dico charitati tuæ, nihil me magis quàm hoc exemplum tremuisse, cum quædam ad me in epistola tua legerem tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue lasso, vbi mihi potius hilariter iocari, quàm iracunde minari visus es, q̃ illud quod serio te scripsisse satis appa ret: Vnde supra eloquutus sum, plus fortasse quàm debui, sed non plus quàm timui, vbi aisti, ne fortè læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest vt inter nos quæramus & disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem non possum dicere quid mihi emendandum videatur in scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspicione inuidię, aut læsione amicitiæ, quiescamus ab his, & nostræ vitæ salutique parcamus. Minus certè assequatur illa quæ inflat, dum non offendatur illa quæ ędificat. Ego me longe esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: Si

Iacob. 3. quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Sed planè in dei misericordia puto me posse facilè abs te petere veniam, si quid offendi: quod mihi aperire debes, vt cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Neque e- K nim quia hoc propter longinquitatē terrarum non potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me Prorsus quod ad ipsas res quas nosse volumus, attinet, si quid veri me tenere vel scio vel credo vel puto, in quo tu aliter sentis, quantum dat dominus sine tua iniuria conabor asserere. Quod autem pertinet ad offensionē tuam, cum te indignatum sensero, nihil aliud quàm veniā deprecabor. Nec omnino arbitror te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerem quod non debui, aut nō sic dicerem vt debui, quia nec miror minus nos scire inuicem, quàm scimus à cōiunctissimis & familiarissimis nostris. In quorum ego charitatem, fateor, facile me totum proijcio, pręsertim fatigatum scandalis seculi, & in ea sine vlla solicitudine requiesco. Deū quippe illic esse sentio, in quem me securus proijcio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate crastinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo superius gemui, omnino formido. Cùm enim hominem christiana charitate flagrantem, eaq; mihi fidelem amicum factum esse sentio, quicquid ei consiliorum meorum cogitationumq; committo, non homini commit- L

1. Ioan. 4. to, sed illi in quo manet vt talis sit. Deus enim charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet: quam si deseruerit, tantum faciat necesse est dolorem, quantum manens fecerat gaudium. Veruntamen ex amico intimo factus inimicus, quęrat sibi potius quod fingat astutus, non inueniat quod prodat iratus Hoc autem vnusquisque facile assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciendo quod occultare velit. Quod misericordia dei bonis pijsq; cōcedit, vt inter inimicos quoslibet futuros liberi securique versentur, aliena peccata sibi commissa non prodant, quę prodi timeant ipsi nulla committant. Cum enim falsum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certè integra salutę sola fama vexatur. Cum autem malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur Quapropter quis prudentium non videat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amicissimi quōdam & familiarissimi incredibiles nunc inimicicias, consolante conscientia, & quemadmodum vel quod iactitat, vel quod à quibusdam forsitan creditur, in sinistris armis deputes, quibus non minus quàm dextris contra diabolum dimicatur? Veruntamen illum ma- M luerim aliquo modo mitiorem, quàm te isto modo armatiorem. Hoc magnum & triste miraculum est, ex amicicijs talibus ad has inimicicias peruenisse lętum erit & multo maius, ex inimicicijs talibus ad pristinam cōcordiam reuertisse.

Augustinus Præsidio, quem consacerdotem appellat quum Hieronymus appellet Diaconum, si tamen idem est.
Epistola XVI.

DOMINO beatissimo & meritò venerando fratri & consacerdoti Præsidio, Augustinus in domino salutem. Sicut præsens rogaui syncerritatem tuam, nunc quoque commoneo, vt literas meas sancto fratri & cōpresbytero nostro Hieronymo mittere non graueris Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, misi exemplaria literarum & mearum ad ipsum, & ad me ipsius, quibus lectis pro tua sancta prudentia facilè videas, & modum meum quem seruandum putaui, & motum eius quem non frustra

A stra timui. Aut si ego quod non debui, vel quo modo non debui, aliquid scripsi, non ad illum de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem, quo correctus petam vt ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

Hieronymus August. commendans illi Præsidium, & salutare iubens Alipium. *Epistola XVII.*

DOMINO verè sancto & beatissimo Papę Augustino Hieronymus in Christo salutem.

Anno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram, promptum reddēs salutationis officium, quam tibi arbitror redditā. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium diaconum obsecro primùm vt memineris mei. Deinde vt baiulum literarū habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunque necessitas postulauerit, foueas atque sustentes, non quo aliqua re (Christo tribuente) indigeat, sed quòd bonorum amicicias auidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad Occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cognoscere. Nos in monasterio cō-
B stituti, variis hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego vici mundum, quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum victoriam consequamur. Sanctum & venerabilem fratrem nostrum papam Alipium vt meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio domino seruire festinãt, oppidò te salutant. Incolumem te & memorem mei, Christus dominus noster tueatur omnipotēs, domine verè sancte & suscipiende papa.

Hieronymus Augustino, hoc agens, quanquam illi respondit de mendacio & cucurbita, tamen amiciciam oportere manere incolumem, rogatq; vt posthac abstineant ab huiusmodi quæstionibus, quæ ferè in contentionem exeunt.

Epistola XVIII.

DOMINO verè sancto & beatissimo papę Augustino Hieronymus in domino salutem.

Cum à sancto fratre nostro Firmo solicitè quęrerem quid ageres, sospitem te lætus au-
C diui. Rursum cùm tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te de Africa se profectum esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te vnico amore complectitur, simulq; obsecro vt ignoscas pudori meo, quòd diu præcipienti vt rescriberem, negare non potui. Nec ego tibi, sed causę causa respondit. Et si culpa est respondisse, quæso vt patienter audias, multo maior est prouocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas, & deinceps non quæstionum, sed charitatis ad nos scripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiscum domino seruiunt, affatim te salutant. Sanctos, qui tecum Christi leue trahunt iugum, præcipuè sanctum & suscipiendum papam Alipium vt meo obsequio salutes, precor. Incolumem te & memorem mei Christus deus noster tueatur omnipotens. Domine vere sancte & beatissime papa, si legisti librum explanationū in Ionam, puto quòd ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Si autem amicus qui me primus gladio petiit, stylo repulsus est, sit humanitatis tuæ atque iusticię, accusantem reprehendere, non respondentem. In scripturarum campo si placet, sine nostro inuicem dolore ludamus.

Augustinus Hieronymo, accuratius respondet de mendacio officioso, docens Petrum verè errasse, atque à Paulo verè iureq; reprehensum: deprecaturq; veniam quòd dictis quibusdam incautioribus Hieronymi animum offenderit, excusans quòd nulla sua culpa epistola per multorum obambularit manus, priusquam ad eum, cui scripta erat, peruenerat. *Epistola XIX.* D

DOMINO dilectissimo, & in Christi visceribus honorando, sancto fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Iam pridem tuæ charitati prolixam epistolam misi, respōdens illi tuæ, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc iam non solum fratrem, verumetiam collegam meū misisse te recolis. Quæ vtrum in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi quòd per fratrem syncerissimum Firmum scribis, Si ille qui me primum gladio petiit, stylo repulsus est, vt sit humanitatis meæ atque iusticiæ accusantem reprehendere non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio vtcunque coniicio, legisse te illam epistolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitisse discor- E
diam, de quorum tanta amicicia, quaquauersum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouisse non ausus sum dicere, sed dolendo humanam miseriam, cuius in amiciciis mutua charitate retinendis, quantalibet illa sit, incerta permansio est. Verùm illud malueram tuis nosse rescriptis, vtrum mihi veniam quam poposceram dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam vultus literarum tuarum etiam hoc me impetrasse significare videatur, si tamen post lectam illam missæ sunt, quod in eis minimè apparet. Petis vel potius fiducia charitatis iubes, vt in scripturarum campo, sine nostro inuicem dolore ludamus. Equidē quantum ad me attinet, serio nos ista quàm ludo agere mallem. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate virium tuarum, prudentiáque tam docta & ociosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia, hæc tibi non tantum donāte, verumetiam dictante spiritu sancto, vt in magnis & laboriosis quæstionibus, non tanquam ludentem in campo scripturarum, sed in monti- F
bus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter charissimos differentes decet, putasti dicendum esse, ludamus: siue illud apertum & planum sit vnde colloquimur, siue arduum atque difficile: hocipsum edoce obsecro te, quo nam modo assequi valeamus, vt cùm fortè aliquid nos mouet, quod nobis etsi non cautius attendentibus, certè tardius intelligentibus non probatum est, & quid nobis videatur contrà conamur asserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, nō incidamus in suspicionem puerilis iactantię, quasi nostro nomini famam, viros illustres accusando quæramus. Si autem aliquid asperum quod refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circunfundamus eloquio, ne litum melle gladium stringere iudicemur. Nisi fortè ille modus est, quo vtrūque hoc vicium vel vicij suspicionem caueamus, si cū doctiore amico sic disputemus, vt quicquid dixerit, necesse sit approbare, nec quærendi saltem causa liceat aliquantulum reluctari. Tum verò sine vllo timore offensionis tãquam in campo luditur, sed mirum si nobis nō illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, so- *Dist. 9. cap. Ego solis.*

lis eis

G lis eis scripturarum libris qui iam canonici appellãtur, didici hunc timorē honoremq; deferre, vt nullum eorum authorem scribēdo aliquid errasse firmissimè credam, Ac si aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quàm vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate doctrináque præpolleant, non ideo verum putem quia ipsi ita senserũt, sed quia mihi vel per illos authores canonicos, vel probabili ratione quod à vero nõ abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te mi frater sentire aliquid aliter existimo, prorsus, inquam, nõ te arbitror sic legi tuos libros velle, tanquam prophetarum vel Apostolorum, de quorum scriptis quod omni errore careant, dubitare nefarium est. Absit hoc à pia humilitate & veraci de temetipso cogitatione, qua nisi esses præditus, non vtique diceres: Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus. Quod si teipsum, cõsyderatione vitæ ac morum tuorum, non simulatè, non fallaciter dixisse credo, quantomagis æquum est me credere Apostolũ Paulum non aliud sensisse quàm scripserit, vbi ait de Petro
H
& Barnaba. Cùm viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè viuis, quo modo gẽtes cogis Iudaizare? De quo enim certus sum quòd me scribendo vel loquendo non fallat, si fallebat Apostolus filios suos, quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est veritas formaretur? Quibus cùm præmisisset dicens: Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior, non tamen veraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, vidisse se Petrum & Barnabã non rectè ad Euangelij veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, non ob aliud, nisi quòd gentes cogeret Iudaizare. At enim satius est credere Apostolum Paulum aliquid non vere scripsisse, quàm Apostolum Petrum non rectè aliquid egisse? Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius est credere mentiri Euangelium, quàm negatum esse à Petro Christum: & mentiri regnorum librum, quam tantum prophetam à domino deo tam excellenter electum, & in concupiscenda atque abducẽda vxore aliena, commisisse adulterium, & in marito eius necando tam horrẽdum homicidium. Imò verò sanctam scripturam in summo & cœlesti authoritatis culmine
I
collocatam, de veritate eius certus ac securus legam, & in ea homines vel approbatos, vel emẽdatos, vel damnatos veraciter discam, potius quàm facta humana, dum in quibusdam laudabilis excellentiæ personis aliquando credere timeo reprehendenda, ipsa diuina eloquia mihi sint vbique suspecta. Manichæi plurima diuinarum scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate cõuincitur, quia in alium sensum detorquere nõ possunt, falsa esse contendunt: ita tamen, vt eandem falsitatem non scribentibus Apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus siue *† antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ authoritate (vnde Latini libri interpretati sunt) probare aliquando potuerunt, notissima omnibus veritate superati confusiq; discedunt. Itáne non intelligit prudentia sancta tua, quanta maliciæ illorum patescat occasio, si non ab aliis Apostolicas literas esse falsatas, sed ipsos Apostolos falsa scripsisse dicamus? Non est, inquis, credibile, hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus
K
fecerat, arguisse. Non nũc inquiro quid fecerit, sed quid scripserit quæro. hoc ad quæstionem quam suscepi maximè pertinet, vt veritas diuinarum scripturarũ, ad nostram fidem ædificandam memoriæ commẽdata, non à quibuslibet, sed ab ipsis Apostolis, ac per hoc in canonicum authoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atque indubitanda persistat. Nam si hoc fecit Petrus quod facere debuit: mẽtitus est Paulus quòd eum viderit non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, rectè vtiq; facit. Et ideo falsum de illo dicit, qui dicit eum non rectè fecisse, quod eum nouit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quòd Petrus non rectè tunc ingrediebatur ad veritatem Euangelij. Id verò † faciebat quod facere non debebat: & si tale aliquid Paulus ipse iam fecerat, correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionem potuisse negligere, quàm mendaciter aliquid in sua epistola posuisse, & epistola qualibet, quantomagis in illa, in qua præloquutus ait: Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior. Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, vt gentes cogeret iudaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitũ esse nõ credo, & ideo non
L
rectè agebat hoc Petrus. Erat enim contra Euãgelij veritatem, vt putarent, qui credebant in Christum, sine illis veteribus sacramentis saluos se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex circũcisione crediderant: contra quos Paulus perseueranter acritèrque confligit. Ipsum verò Paulũ non ad hoc id egisse, quod vel Timotheum circuncidit, vel Cenchreis votum persoluit, vel Hierosolymis à Iacobo admonitus, cum eis qui vouerant, legitima illa celebranda suscepit, vt putari videretur per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari, sed ne illa quæ prioribus vt congruebat temporibus, in vmbris rerum futurarum deus fieri iusserat, tanquam idololatriam gentilium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Iacobus ait, auditum de illo esse quod discissionem † * doceat à Moyse. Quod vtique nefas est vt credentes in Christum discindantur à propheta Christi, tanquam eius doctrinam detestantes atque damnantes, de quo ipse Christus dicit: Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, de me enim ille scripsit. Attẽde enim obsecro ipsa verba Iacobi. Vides, inquit, frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderunt in Christum, & hi omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te quia discissionem † doces à Moyse, eorum qui
M
per gentes sunt Iudeorum, dicens non debere circuncidere eos filios suos, neque secundum cõsuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem, audierunt enim te superuenisse: hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, his assumptis sanctifica te cum ipsis, & impende in eos vt radant capita, & scient omnes quia quæ de te audierũt, falsa sunt, sed sequeris & ipse, custodiens legem de gentibus autẽ qui crediderũt, nos mandauimus, iudicantes nihil eiusmodi seruare illos, nisi vt se obseruent ab idolis immolato, & à sanguine, & à fornicatione. Non, vt opinor, obscurum est & Iacobũ hoc ideo monuisse, vt scirent falsa esse quæ de illo audierãt, ij qui cùm Christum ex Iudæis credidissent, tamẽ æmulatores erant legis: ne per doctrinam Christi velut sacrilega, nec deo mandante conscripta damnari putarentur, quæ per Moysem patribus fuerant ministrata: hoc enim de Paulo iactauerant, non illi qui intelligebant quo

Gala. 2.

Galat. 4.

Galat. 1.

† ergo.

Galat. 1.

† desertionem.

* Nõ est discissio sed ἀποστασία hoc est discessio siue defectio.

† discessionem.

Omisit sanctificationem.

*† alias nec

A bant quo animo à Iudæis fidelibus obseruari tunc ista
deberent, propter commendandam scilicet authorita-
tem diuinam, & sacramentorum illorum propheticam
sanctitatem, non propter adipiscendam salutem, quæ
iam in Christo reuelabatur, & per baptismi sacramen-
tum ministrabatur, Sed illi hoc de Paulo sparserant,
qui sic ea volebât obseruari, tanquam sine his in Euan-
Ceremonis.c. gelio salus crēdentibus esse nō posset. Ipsum enim sen-
serant vehementissimum gratiæ prædicatorem, & in-
tentioni eorum maxime aduersum, docentem non per
illam hominem iustificari, sed per gratiam Iesu Christi,
cuius prænunciandæ causa illæ vmbræ in lege manda-
tæ sunt. Et ideo illi inuidiam & persequutionem mo-
lientes concitare, tanquam inimicum legis mandato-
rumq; diuinorum criminabantur. cuius falsæ crimina-
tionis inuidiā congruentius deuitare non posset, quàm
vt ea ipse celebraret, quæ damnare tanquam sacrilega
putabatur: atque ita ostenderet nec Iudæos tunc ab eis
tanquam à nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea
tanquam ad necessaria compellendos. Nam si reuera
sic ea reprobaret, quemadmodū de illo auditum erat,
B & ideo celebranda susciperet, vt actione simulata suam
posset occultare sententiam, non ei diceret Iacobus, Et
scient omnes, sed diceret, Et putabūt omnes, quoniam
quæ de te audierunt falsa sunt: præsertim quia in ipsis
Hierosolymis Apostoli iam decreuerant, ne quisquam
gentes cogeret iudaizare non autē decreuerāt, ne quis-
quam tunc Iudæos iudaizare prohiberet, quāuis etiam
ipsos iam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si
post hoc Apostolorum decretum Petrus habuit illam
in Antiochia simulationē, qua gentes cogeret iudaiza-
re, quo iam nec ipse cogebatur, quamuis propter com-
mendāda eloquia dei, quæ Iudæis sunt credita, nō pro-
hibebatur: quid mirum si constringebat eum Paulus li-
bere asserere, quod cum cęteris Apostolis se Hierosoly-
mis decreuisse meminerat? Si autē hoc (quod magis ar-
bitror) ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus
fecit, nec sic mirum est, quòd eum volebat Paulus nō ti-
midè obtegere, sed fidenter asserere quod eum pariter
sentire iam nouerat: siue quod cum eo cōtulerat Euan-
gelium: siue quod in Cornelij Centurionis vocatione
etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat:
siue quod antequam illi, quos timuerat, venissent An-
C tiochiam, cum gentibus eum conuesci viderat. Neque
enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in
qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re
verum esset docebat, sed eius simulationem, qua gentes
iudaizare cogebantur, arguebat. non ob aliud, nisi quia
sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanquam verum
esset quod illi dicebant, qui sine circuncisione prępucij
atque aliis obseruationibus vmbræ futurorum putabāt,
33.q.9.sen- credentes saluos esse non posse. Ergo & Timotheum
tentiam. circuncidit propterea, ne Iudæis, & maximè cognatio-
ni eius maternæ sic viderentur qui ex gentibus in Chri-
stum crediderant, detestari circuncisionem, sicut ido-
lolatria detestanda est, cùm illam deus fieri præcepe-
rit, hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non
† illa. circuncidit, ne occasionem daret eis, qui sine vlla † cir-
cuncisione dicebant credentes saluos esse non posse, &
ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire
iactarent. Quod ipse satis significat, vbi ait: Sed neque
Gala.2. Titus, qui mecum erat, cùm esset Gręcus, compulsus est
circuncidi. propter subintroductos autem falsos fra-
tres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram,
vt nos in seruitutem redigerent, quibus nec ad horam

cessimus subiectioni, vt veritas Euangelij permaneat D
apud nos, Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt
non faceret quod in Timotheo fecerat, & quòd ea li-
bertate facere poterat, qua ostenderat illa sacramenta
nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sa-
crilega debere damnari. Sed cauendum est videlicet
in hac disputatione, ne sicut philosophi quædam facta
hominum media dicamus inter rectè factum & pec-
catum, quæ neque in recte factis, neque in peccatis nu-
merentur, & vrgeamur eo, quod obseruare legis cere-
monias, non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut
malum: Vt si bonum dixerimus, eas nos quoque ob-
seruare cogamur: si autem malum, non verè, sed simu-
latè ab Apostolis obseruatas esse credamus. Ego verò
Apostolis non tam exemplum philosophorum timeo,
quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt,
quàm forensium aduocatorum, quando in alienarum
causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si
in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirman-
dam simulationem Petri & Pauli putata est decenter
induci, quid ego apud te timeam nomen philosopho-
rum? qui non propterea vani sunt, quia omnia falsa di- E
cunt, sed quia & falsis plerisque confidunt, & vbi vera
inueniuntur dicere, à Christi gratia, qui est ipsa veri-
tas, alieni sunt. Cur autem non dicam præcepta illa ve-
terum sacramentorum nec bona esse, quia non eis ho-
mines iustificantur. vmbræ enim sunt, prænuncian-
tes gratiam qua iustificamur: nec tamen mala, quia di-
uinitus pręcepta sunt, temporibus personisque congru-
entia, cum me adiuuet etiam prophetica sententia, qua
dicit deus se illi populo dedisse præcepta nō bona. For-
te enim propterea non dixit mala, sed tantum non bo-
na, id est non talia, vt illis homines boni fiant, aut sine
illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna synce-
ritas tua, vtrum simulatè quisquam sanctus orientalis,
cum Romam venerit, ieiunet sabbato, excepto illo die
paschalis vigiliæ? Quod si malum esse dixerimus, non
solum Romanam Ecclesiam, sed etiam multa ei vici- *Dis.12.*
na, & aliquāto remotiora damnabimus, vbi mos idem *Illa.*
tenetur & manet. Si autem non ieiunare sabbato ma-
lum putauerimus, tot ecclesias orientis, & multo maio-
rem orbis Christiani partem, qua temeritate crimina-
bimur? Placet ne tibi vt medium quiddam esse dica-
mus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simu- F
latè, sed congruenti societate atque obseruantia fece-
rit? Et tamē nihil inde legimus in canonicis libris præ-
ceptum esse Christianis. quantomagis illud malum di-
cere non audeo, quod deum præcepisse ipsa Christiana
fide negare non possum, qua didici, non eo me iustifi-
cari, sed gratia dei, per Iesum Christum dominum no-
strum? Dico ergo circuncisionem prępucij, & cętera hu
iusmodi, priori populo per testamētum quod vetus di-
citur, diuinitus data, ad significationem futurorum, quę
per Christum oportebat impleri, quibus aduenienti-
bus, remansisse illa Christianis legenda tantum ad in-
telligentiam præmissæ prophetiæ, non autem necessa-
riò facienda quasi adhuc expectandum esset, vt veniret
fidei reuelatio, quæ his significabatur esse ventura. Sed
quamuis gentibus imponenda non essent, non tamen
sic debuisse auferri à consuetudine Iudęorum, tanquam
detestanda atque damnanda. Sensim proinde atque
paulatim feruente sanè prædicatione gratiæ Christi,
qua sola nossent credentes se iustificari saluósque fieri,
non illis vmbris rerum antea futurarum, tunc iam ve-
nientium atque præsentium, vt in illorum Iudæorum
vocatione,

G vocatione, quos præsentia carnis domini, & Apostolica tempora sic inuenerant, omnis illa actio cōsumeretur vmbrarum. hoc eis sufficisse ad commēdationem, vt non tanquam detestāda, & similis idololatriæ vitaretur, vltra verò non haberet progressum, ne putaretur necessaria tanquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putauerunt hæretici, qui dum volunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi nec Christiani esse potuerunt. Quorum sentētiam mihi cauendam, quamuis in ea nunquam fuerim, tamen beneuolentissimè admonere dignatus es. In cuius sententiæ non consensionem sed simulationem Petrus timore inciderat, vt de illo Paulus verissimè scriberet, quod eum vidisset non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique verissimè diceret quod gētes iudaizare cogebat. Quod Paulus vtique non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda non esse monstraret: prædicans tamen instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenquam velut necessaria ° suscipienda ° compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quenquam factum ex Iudæo Christianum, vel cogo vel sino talia veraciter celebrare, sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum vel sinis talia simulare. H An vis vt etiam ego dicam hanc esse summam quæstionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi, bene faciant credentes Iudæi, si sacrificia offerant quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum obseruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi, dum hæc simulatè ac fallaciter agant? Hoc si ita est, non iam in hæresim Hebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem, sed nescio in quam nouam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo non errore sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, vt te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarētur infirmi qui ex Iudæis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant. Nunc verò confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Christianæ, † confirmata etiam per omnes Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quo modo hæc intelligenda non obseruanda recitentur, quisquis ea simulando agere voluerit, ° videatur ° insanire: cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera sacramenta paululum obseruando veraciter commendare debuisse, ne putarētur illæ propheticæ significationis obseruationes à piissimis patribus custoditæ, tanquam sacrilegia diabolica à posteris detestatæ? Iam enim cum venisset fides quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post mortem & resurrectionem domini reuelata est, amiserant tanquam vitam officij sui. Veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducēda erant quodam modo ad sepulturā, nec simulatè sed religiose, non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus proiicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quamuis sit ex Iudæis similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Fateor sanè in eo, quod epistola mea continet, quod ideo sacramenta Iudęorū Paulus celebranda susceperat, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire. minus me posuisse, illo duntaxat tempore, quo primum fidei gratia reuelata est. Tunc enim K hoc non erat perniciosum, progressu vero temporis erat perniciosum, nisi ° illæ obseruationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fierent, non discerneretur quod deus populo suo per Moysem præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm obiurgatio tua. Verūtamen longe antequam literas tuas accepissem, scribens contra Faustum Manichæum quo modo eundem locum, quamuis breuiter explicauerim, & hoc illic non prætermiserim, & legere poterit si non dedignetur benignitas tua, & à charissimis nostris, per quos nunc hęc scripta misi, quo modo volueris tibi fides fiat, illud me ante dictasse: mihique de animo meo crede, quod coram deo loquens iure charitatis exposco, nunquam mihi visum fuisse, etiam nunc Christianos ex Iudæis factos, sacramenta illa vetera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis nullo modo coli † cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt, sicut nec tibi videtur hoc tempore, cuiquam esse simulanda ista, cum hoc fecisse Apostolos credas. Proinde sicut tu è cōtrario loqueris, & licet reclamante (sicut scribis) mundo, libera voce pronuncias L ceremonias Iudęorum, & perniciosas esse & mortiferas Christianis, & quicūque eas obseruauerit, siue ex Iudæis siue ex gētibus eum in barathrum diaboli deuolutum. Ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, & addo: Quicunque eas obseruauerit, ° siue ex Iudæis siue ex gentibus, ° non solum veraciter, verumetiam simulatè, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus cōuersationem ab huius temporis, quamuis minime simulata ceremoniarum Iudaicarum obseruatione secerno. quoniam tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetæ vsque ad Ioannem baptistā, & quia propterea quærebant Iudæi Christum interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciēs deo: & quia gratiam pro gratia accepimus, & quoniā lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est, Et per Hieremiam promissum est daturū deum testamentum M nouum domui Iuda, non secundum testamētum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter à parentibus circuncisum. Aut si hoc propter ætatem minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certè non illa per Moysem pręcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & offer pro te sacrificiū quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nec fallaciter ascēdit ad diem festum, vsqueadeo non causa ostentationis coram hominibus, vt non euidenter ascenderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ergo Paulus dico vobis quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit nec ait, Si circuncidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine vlla exceptione dixit: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, vt velis subintelligi nisi fallaciter, ita non impudenter flagito, vt etiam nos illic intelligere finas eis dictum: Si circuncidamini, qui propterea volebant circuncidi,

Marginal notes: † Christi. — 2. Retra 7. — † affectu celebrari debere, aut vllo modo licere. — Luc. 16. — Ioan. 5. — Ioan. 1. — Hiere. 31. — Galat. 5.

A cıncıdı, quod aliter se putabant in Christo saluos esse nó posse. Hoc ergo anımo, hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circuncidebatur, Christus ei nihil omnino proderat. Sicut alibi aperte dicit. *Gala.* Nam si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est? Hoc ergo declarat, & quod ipse commemorasti. Euacuati estis à Christo, qui lege iustificamini, a gratia excidistis. Illos itaque arguit qui se iustificari in lege credebant, non qui legitima illa in eius honore, à quo mandata sunt, obseruabant, intelligentes & qua ** al. quæ.* præhunciandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare. Vnde est illud quod ait. Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. vnde velut colligis apparere, qui sub lege est, non dispensatiue, vt nostros putas voluisse maiores, sed vere vt ego intelligo, eum spiritum sanctum non habere, magna mihi videtur quæstio, quid sit esse sub lege sic, quemadmodum Apostolus culpat. Neque enim hoc eum propter circuncisionem arbitror dicere, aut illa sacrificia, quę tunc facta à patribus, nunc à Christianis non fiunt, & cætera huiusmodi, sed hoc ipsum etiam quod lex iubet: Non concupisces. quod fatęmur certè Christianos de-

B bere obseruare, atque Euangelica maximè illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum, & bonum. *Roma 7.* Deinde subiungit. Quod ergo bonum est mihi factum est mors? Absit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccator aut peccatum, per mandatum. Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri supra modum, *Roma. 5.* hoc alibi ait. Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi, cùm superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet. velut interrogans ait: Quid ergo lex? Atque huic interrogationi continuo *Gala. 3.* respondit: Præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas. *Roma. 13.* Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris, *Roma. 5.* non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ,

C prolixior fortasse & sui proprij voluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet, & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem, quanto magis illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio & cætera, quæ reuelatione gratiæ latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant? Non tamen adeo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat prænunciata. sed permittenda paululum eis maxime qui ex illo populo cui data sunt venerant. Postea verò tanquam cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabiliter de- *Dispēsatio.* ferenda. Hoc autem quod dicis, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, quid sibi vult oro te? Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendacium, vt hæc dispensatio sit officium velut honeste mentiendi. aut quid aliud sit omnino non video, nisi fortè addito nomine dispensationis fiat, vt mendacium non sit mendacium. Quod si absurdum est, cur ergo non a-

pertè dicis officiosum mendacium defendendum, nisi D fortè nomen te mouet, quia non tam vsitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum officij, quod Ambrosius noster non timuit, *Ambrosius.* qui suos quosdam libros vtilium præceptionum plenus, de officiis voluit appellare? An si officiose mentiatur quisque culpandus est, si dispensatiue approbandus? Rogo te mentiatur vbi legerit qui hoc putat, quia & in hoc magna quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, immo viri Christiani, qualibus dictum est, Sit in ore vestro, est est, *Matth. 5.* non non, vt non sub iudicio decidatis. Et qui cùm fide audiunt. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. *Psal. 5.* Sed vt dixi & alia & magna quæstio est. eligat quod voluerit qui hoc existimat vbi mentiatur, dum tamen à scribentibus authoribus sanctarum scripturarum & maxime canonicarum, inconcusse credatur & defendatur omnino abesse mendacium. ne dispensatores Christi de quibus dictum est, Hic iam quæritur in- *1. Cor. 5.* ter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, tanquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, cùm ipsa fides, in La- *Fides.* tino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vtique E non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus, proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem quia veritatis dispensator erat, non falsitatis, Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse verò Petrus, quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit. atque ita rarius & sanctius exemplum posteris præbuit, quo non dedignarentur, sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda Euangelica veritate salua fraterna charitate resistere. Nam cùm satius multo sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multo est tamen mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deuiantem. Est laus itaque iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantem Porphyrium defendenda, quàm vt ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius crimi- F naretur Christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me vt aliquem saltem vnum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cùm tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod adstruis, præcesserunt, petens vt in eo, si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus. quorum ego fateor, neminem legi, sed cùm sint ferinè sex vel septem, horum quatuor authoritatem tu quoque infringis, Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem veterem hæreticum. Origenem verò ac Didymum, reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non errauerint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulopost commemoras, Ioannes, qui dudum in pontificali gra-

G du Constantinopolitanã rexit ecclesiam. Porrò si quæras vel recolas quid hinc senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus, inuenies fortasse nec " nobis defuisse, quos in eo quod asserimus sequeremur: " quanquam sicut pauloante dixi, tantummodo scriptu- " ris canonicis hanc ingenuam debeam seruitutem, qua " eas solas ita sequar, vt conscriptores earum nihil in eis " omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde cùm quæro tertium, vt tres etiam ego tribus opponam, possem quidem (vt arbitror) facile reperire si multa legissem, veruntamen ipse mihi pro his omnibus, imò supra hos omnes Apostolus Paulus occurrit. Ad ipsum confugio, ad ipsum omnes † qui aliud sentiunt literalibus suis tractatibus ‡ prouoco, ipsum interrogans interpello & requiro, in eo quod scriptum est * ad Galatas, vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Euangelij, eique in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gentes iudaizare cogebat. Vtrum verum scripserit, an forte nescio qua dispensatiua falsitate mentitus sit. Et audio eum paulo superius in eiusdem narrationis exordio, religiosa voce mihi clamantem, Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior. Dent veniam quilibet a-

† ab aliis.
† literarum eius tractatoribus.
* scripsit.

H liud opinantes, ego magis credo tanto Apostolo in suis & pro suis literis iuranti, quàm cuiquam doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum defendere, quod non simularit errorem Iudæorum, sed vere fuerit in errore quoniam neq; simulabat errorem, qui libertate Apostolica, sicut illi tempori congruebat, vetera illa sacramenta, vbi opus erat agendo, commendabat ea, non Satanæ versutia decipiendis hominibus, sed dei prouidentia prænunciandis rebus futuris propheticè cõstituta. Nec verè fuerat in errore Iudæorum, qui non solum nouerat, sed etiam instanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponenda, vel iustificationi quorumcunque fidelium necessaria. Quod autem dixi eum factum Iudæis tanquam Iudæum, & tanquam gentilem gentilibus, non mentientis astu, sed compatientis affectu, quemadmodum dixerim parum mihi visus es attendisse, immò ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis

Galat. 2.

I quemadmodum nec illa, quæ faciebat similia gentibus, quæ tu quoque commemorasti, atq; in eo me quod non ingrate fateor adiuuisti. Cùm enim abs te quæsissem in epistola mea, quo modo putetur, ideo factus Iudæis tanquam Iudæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudæorum, cùm & gentibus tanquam gentilis factus sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium. tu respondisti, in eo factum gentibus tanquam gentilem, quòd præputium receperit, quòd indifferenter permiserit vesci cibis, quos damnant Iudæi. Vbi ego quæro, vtrum & hoc simulatè fecerit? Quod si absurdissimum atque falsissimum est. Sic ergo & illa, in quibus Iudæorum consuetudini congruebat libertate prudenti, non necessitate seruili, aut quod est indignius dispensatione fallaci potius quàm fideli. Fidelibus enim & iis qui cognouerunt veritatem, sicut ipse testatur, nisi fortè & hic fallit omnis creatura dei bona est, & nihil abiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipsi Paulo non solùm viro, verumetiam dispensatori maxime fideli, non solum cognitori, verumetiam doctori veritatis, omnis vtique in cibis creatura dei non simulatè sed verè bona erat. Cur igitur nihil simulatè suscipiendo sacrorum ceremoniarúmque gẽtilium, sed

K de cibis & preputio vera sentiendo atque docendo, tamen tanquam gentilis factus est gentibus, & non potuit fieri tanquam Iudæus Iudæis, nisi fallaciter suscipiendo sacramenta Iudæorum? Cur oleastro inserto seruauit dispensationis veracem fidem, & naturalibus ramis, non extra, sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoriæ simulationis velamen obtendit? Cur factus tanquam gentilis gẽtibus, quod sentit docet, quod ait sentit: Factus autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud in pectore claudit, aliud promit in verbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere. Vtrisque enim debebat charitatem de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret, non mentientis astu, sed compatientis affectu, Id est, non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus, tanquam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cùm itaque illa testamenti veteris sacramenta etiam sibi agenda minime recusabat, non misericorditer fallebat, sed omnino non fallens, atque hoc modo à domino deo illa vsque ad certi temporis dispensationem iussa esse commendans, à sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc autem non mentien-

1. Corin. 9.

L tis astu, sed compatientis affectu, Iudæis tanquam Iudæus fiebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Christum credere nolebant, vel per vetera sacerdotia sua ceremoniarumque obseruationes, se à peccatis posse mundari fierique saluos existimabant, sic liberare cupiebat, tanquam ipse illo errore teneretur, Diligens vtique proximum tanquam seipsum, & hæc aliis faciens, quæ sibi ab aliis fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod cùm dominus monuisset adiunxit: Hæc est enim lex & prophetæ. Hunc compatientis affectum, in eadem epistola ad Galatas præcipit dicens: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spiritales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis, attendens teipsum ne & tu tenteris. Vide si non dixit, fieri tanquam ille, vt illum lucrifacias. Non vtique vt ipsum delictum fallaciter ageret, aut se id habere simularet, sed vt in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet, atque ita alteri tanquam sibi ab altero vellet, misericorditer subueniret, hoc est, non mentientis astu,

Matth 22.
Gala. 6.

M sed compatientis affectu sic Iudæo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo constituto, non simulando quod non erat, sed compatiendo quia esse potuisset, tanquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret. Teipsum si placet obsecro te paulisper intuere, teipsum inquam erga memetipsum & recole, vel si habes conscripta re lege verba tua in illa epistola quam mihi per fratrem nostrum, iam collegam meum Cyprianum breuiorem misisti, quàm veraci, quàm germano, quàm pleno charitatis affectu, cùm quædam me in te commisisse expostulasses grauiter subiunxisti, In hoc læditur amicicia, In hoc necessitudinis iura violantur, ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem, vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi. Hæc abs te verba, non solum ex animo dicta sentio, verumetiam benigno animo ad consulendum mihi. Deniq; addis quod etiam si nõ adderes appareret, & dicis: Hæc scribo quia purè & Christianè diligere te cupio, "
nec quicquam in mea mente retinere quod distet à labiis. "
O vir sancte mihique (vt deus videt animã meam) "
veraci corde dilecte, hoc ipsum quod posuisti in literis "
tuis,

A tuis, quod te mihi exhibuisse non dubito, hoc ipsum omnino Apostolum Paulum credo exhibuisse in literis suis, non vni cuilibet homini, sed Iudæis & Græcis, & omnibus gentibus filiis suis quos in Euangelio genuerat, & quos[iterum] pariendos parturiebat, & deinde posterorum tot milibus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ mandabatur epistola, vt nihil in sua mente retineret, quod distaret à labiis. Certè factus es etiam tu tanquam ego, non mentientis astu, sed compatientis affectu, cùm cogitares tam me non relinquendum in ea culpa in quam me prolapsum existimasti, quàm nec te velles, si eo modo prolapsus esses. Vnde agens gratias beneuolæ menti erga me tuæ, simul posco vt etiã mihi non succenseas, quod cum in opusculis tuis aliqua me mouerent, motum meum intimaui tibi, hoc erga me ab omnibus seruari volens, quod erga te ipse seruaui, vt quicquid improbandum putant in scriptis meis, nec laudent subdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, vt taceant apud me, Hinc potius existimans lædi amiciciam & necessitudinis iura violari. Nescio enim vtrum Christia-

B næ amiciciæ putandæ sint, in quibus magis valet vulgare prouerbium: Obsequium amicos, veritas odium parit, quàm ecclesiasticum · Fideliora sunt vulnera amici, quàm voluntaria oscula inimici. Proinde charissimos nostros qui nostris laboribus syncerissimè fauent, hoc potius quanta possumus instanria doceamus, quo sciant fieri posse, vt inter charissimos aliquid alterutro sermone contradicatur, nec tamen charitas ipsa minuatur, nec veritas odium pariat, quæ debetur amiciciæ, siue illud verum sit quod contradicitur, siue corde veraci qualecunque sit dicitur, non retinendo in mente quod distet à labiis. Credant itaque fratres nostri familiares tui, quibus testimonium perhibes quod sint vasa Christi, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorem inesse cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus venerunt, quàm ad te ad quem scriptæ sunt peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluum, cùm sufficiat si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur, nec omnino meæ fuisse voluntatis aut dispositionis aut consensionis aut saltem cognitionis vt fieret. Hoc si non credunt,

C quod teste deo loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen, absit vt eos credam hæc tuæ sanctitati maleuola mente suggerere, ad excitandas inter nos inimicicias, quas misericordia domini dei nostri auertat à nobis, sed sine vllo nocendi animo, facilè de homine humana vicia suspicari. Hoc enim me de illis æquum est credere, si vasa sunt Christi, non in contumeliam, sed in honorem facta & disposita in domo magna à deo in opus bonum. Quod si post hanc attestationem meam, si in noticiam eorum venerit facere voluerint, quàm non rectè faciant, & tu vides. Quod sanè scripseram nullum me librum aduersus te Romam misisse, ideo scripseram, quia & libri nomen, ab illa epistola discernebam. Vnde omnino nescio quid aliud te audisse existimaueram, nec Romam ipsam epistolam, sed tibi miseram, & aduersus te non esse arbitrabar, quod synceritate amiciciæ, siue ad admonendum, siue ad te, vel me abs te corrigendum fecisse me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obsecro per gratiam qua redempti sumus, vt quæcunque tua bona quæ tibi pietate† domini concessa sunt, in literis meis posui, non me existimes insidioso blandi-

Terentius. Prouer. 27. †bonitate.

loquio posuisse. Si quid autẽ in te peccaui, dimittas mi-

D hi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetæ factum, ineptius fortasse quã literatius à me commemoratum est, amplius quam dixi, ad te trahas, cum continuo subiecerim, nõ hoc ideo me dixisse, vt oculos cordis reciperes, quos absit vnquam vt amiseris, sed vt aduerteres quos sanos ac vigiles haberes Propter solã ergo παλινῳδίαν, si aliquid scripserimus, quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attingendum illud existimaui: atq; identidem rogo, vt me fidenter corrigas, vbi mihi hoc opus esse perspexeris. Quanquam enim secũdum honorum vocabula, quæ iam ecclesiæ vsus obtinuit, Episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est, licet etiã à minore quolibet, non sit refugienda vel dedignanda correctio De interpretatione tua iam mihi persuasisti, qua vtilitate, scripturas volueris transferre de Hebræis, vt scilicet ea quæ à Iudæis prætermissa, vel corrupta sunt, proferres in medium. Sed insinuare digneris peto, à quibus Iudæis, vtrum ab eisipsis, qui an-

E te aduentum domini interpretati sunt, & si ita est, quibus, vel quo nam eorũ: an ab istis posterius, qui propterea putari possunt, aliqua de codicibus Græcis, vel subtraxisse vel in eis corrupisse, ne illis testimoniis de Christiana fide conuincerentur Illi autem anteriores, cur hoc facere voluerint, non inuenio. Deinde nobis mittas obsecro, interpretationẽ tuam de septuaginta, quam te edidisse nesciebam Librum quoque tuũ, cuius mentionem fecisti, de optimo genere interpretandi, cupio legere, & adhuc nosse, quo modo coæquanda sit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum, qui scripturas edisserendo pertractant, quos necesse est etiam si rectæ atque vnius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obscuritate sententias, quamuis nequaquam ipsa varietas ab eiusdem fidei vnitate discordet. Sicut etiam vnus tractator secundum eandem fidem, aliter, atq; aliter, eundem locum potest exponere, quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autem desydero interpretationem tuam de septuaginta, vt & tanta Latinorum interpretum, qui qualescunque hoc ausi sunt, quantum possumus imperitia careamus & ij qui me inuidere putant vtilibus laboribus tuis, tandem aliquando, si

F fieri potest, intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in ecclesiis legi, ne contra septuaginta authoritatem, tanquam nouum aliquid proferentes, magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures & corda illam interpretationem audire consueuerunt, quæ etiam ab Apostolis approbata est Vnde illud apud Ionam virgultum, si in Hebræo nec hedera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixum, nullis sustentandum adminiculis erigatur, mallem iam in omnibus Latinis, cucurbitam legi Non enim frustra hoc puto septuaginta posuisse, nisi quia & huic simile sciebant. Satis me, imò fortasse plus quàm satis, tribus epistolis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, vnam per Firmum. Rescribe quod visum fuerit ad nos vel alios instruendos. Dabo autem operam diligentiorem, quãtum me adiuuat dominus, vt literæ quas ad te scribo, prius ad te perueniant, quàm ad quenquam à quo latius dispergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle, de tuis ad me, quod de meis, ad te factum iustissimè expostulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, verum etiam libertas amiciciæ, ne apud me

Graceas, vel ego apud te, quod in nostris literis vicissim nos mouet, eo scilicet animo qui oculis dei in fraterna dilectione nõ displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis perniciosa offensione nõ putas, nõ fiat. Illa enim charitas, quam tecũ habere vellem, profectò maior est, sed melior hæc minor, quàm nulla est.

Augustinus Longiniano Pagano philosopho, prouocans illum ad scribendum quæ sit optima ad fœlicitatem via, indicans quæ sit apud Christianos

Epistola XX.

LONGINIANO Augustinus. Solere, aiunt quendam veterum dicere, quibus satis persuasum esset, vt nihil mallent se esse quàm viros bonos, his reliquam facilem esse doctrinam. Hæc sententia, si rite recolo, Socratica est. longè antiquior prophetica præcesserat, præcipiens hominibus breuiter & simul, non tantum vt se nihil malint esse quàm bonos, verumetiam, vnde fiant boni. Diliges, (Matth. 22.) inquit, dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum, tanquam teipsum. Hoc cui persuasum esset, non ei reliquam facilem, sed eam totam esse doctri- H nam duntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctrinæ sunt, si tamen doctrinæ dicendæ sunt, vel superfluæ vel noxiæ. Veterum libris Christus attestans: In his, inquit, duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Proinde quia mihi videor inspexisse tanquam in speculo sermocinationis (mecum) tuæ, nihil te esse malle, quam virum bonum, deum quo nihil est melius, & vnde humanus animus haurit vt bonus sit, quo nã modo colendum credas, audeo percontari: nã quod eum colendum credas, iam teneo. Quæro etiã quid de Christo sentias. Quod enim eum non paruipendas, aduerti: sed vtrum ea, & sola via, quæ ab illo demonstrata est, ad vitam beatam peruenire posse existimes, & aliqua ex causa non eam negligas ire, sed differas, an & aliam vel alias, ad tam optimam, & pre omnibus appetendam possessionem vias esse arbitreris, & aliquam earum, iam te ingredi credas, nosse cupio, vt opinor, non impudenter. diligo enim te, propter id quod supra dixi, néque abs te diligi non temere existimo, nec vlla de re alia inter eos qui se beneuole nouerũt, sermo fructuosior, vel impenditur, vel reposcitur, vel accipitur, vel recipitur, I quàm vnde boni beatique simus.

Longinianus Augustino ad id respondens iuxta Trimegistũ & Platonicos, per minores deos perueniri ad summũ deum, sed non sine sacris purificatoriis.

Epistola XXI.

DOMINO venerando & verè ac meritô percolendo sancto patri Augustino, Lõginianus. Beatus sum & relucentis puræ virtutis tuæ lumine admodum illustratus, qui dignum me diuini tui affaminis honore cumulandum esse duxisti. Sed graue mihi onus, & difficillimam respondendi prouiden- (†prouinciã.) tiam † domine venerande, satis imponis, & præcipuè tuis contationibus, & sub hoc tempore in talibus explicandis, per meæ opinionis sententiam, id est, à Pagano homine quæstionibus siquidem abundet, quod ex parte vel iamdudum inter nos conuenerit, vel nunc identidem literis magis magisque conueniat præceptis, nõ dicam tãtum Socraticis, nec tuis Romanorum vir verè optime propheticis, aut paucis Hierosolymiticis, sed etiam Orpheicis atque Ageticis, & Trimegisticis: longè ante illis antiquioribus, & penè rudibus adhuc seculis, diis authoribus enatis, & toti orbi terræ certis limitibus partiti trifariam diuinitus ostensis, priuusquam no- K men aut Europa caperet, aut Asia acciperet, aut Libya possideret, virum bonum, vt tu mediusfidius & eris & fuisti. Siquidem adhuc post hominum memoriam, nisi Xenophontis figmentis compositæ fabulæ schema concedas, audhuc audierim, legerim, viderim neminem, aut certè post vnum nullum, quod deo teste bono periculo certóque dixerim, nisi te, deũ conniti semper agnoscere, & posse puritatem animi corporisque projecta grauedine sectari facillimé, & spe perfectæ cõscientiæ non dubia credulitate tenere. Verum qua via effici possit magis est vt tu non nescias, & mihi non insinuato extrinsecus aliquo differas, quàm vt à me domine percolende scias. Qua tunc fateor huius boni in sedem profecturus sufficiem, vt mea expetunt sacerdotia, minimè necdum, & si tamen potuero, viaticum colligo. Verum quid traditum sancte atque antiquitus teneam atque custodiam, vt potuero paucis edicam. Via est in deum melior qua vir bonus, pius, iustis, puris, castis, veris dictis factísque suis, sine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus, & deorum comitatu vallatus, dei vtique potestatibus emeritus, † id est e- L (†temeritus.) ius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & ineffabilis infatigabilisque creatoris impletus virtutibus. Quod (†vestrum.) (vt verum † est) angelos dicitis, vel quid alterum post deum vel cum deo, aut à deo, aut in deum intentione animi mentisque ire festinat. Via est inquam qua purgati antiquorum sacrorum, piis præceptis expiationibúsque purissimis & obscœnis † obseruationibus de- (†absconis.) cocti, anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuæ iam credulitatis carnali & spiritu (†spiritu do-) dei, † per quem in illum summum beatum virum † & (no ad deu.) patrem omnium ire securus es domine pater percolen- (†verum.) de, non audeo nec valeo, quid sentiam exprimere, quia quod nescio difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarum virtutum, dignatus es iam olim scienti insinuare, quod diligas, satis ad bonæ vitæ testimonium habeo, quòd cum ne tibi displiceam, qui deo per te animamque tuam quotidie insinuas custodio, intelligis proculdubio quòd & ego te delectabiliter diligam, cum tui iudicij de me habiti normam lineámque accipiens teneam. Sed ante omnia quæso te, vt exiguæ opinioni meæ veniam concedas, & sermoni meo ad te, quia coegisti, remisso fortè incongruo fa- M cile indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid sentias, sanctis scriptis tuis, vt ille ait, iam non melle, sed nectare dulcioribus, si mereor informare digneris. Dei pietate perfruaris domine pater, ac perpetua sanctitate deo placeas quod necesse est.

Augustinus Longiniano, cætera probans, hoc tantum explanari quærens, quur putarit opus sacrificiis ei, qui iam diuinis virtutibus sit circumuallatus.

Epistola XXII.

LONGINIANO Augustinus. Cepi fructum scripti mei, rescriptum scilicet beneuolentiæ tuæ. Vnde iam video exortum & exorsum inter nos magnæ hac de re magna disputationis quasi sementem, hoc est quod volebam prius, deinde quod adhuc volo, deus adiuuabit. Id autem est vt hoc cœptũ debito ac salubri fine claudatur. Proinde quod de Christo nihil temere tibi vel negandum vel affirmandum putasti, hoc in Pagani animo temperamentum non inuitus acceperim. Quod verò etiam scriptis meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam neque desistam huic tam bonæ mihique charissimæ

seruire

A seruire voluntati tuæ. Sed prius opus est eliquare, quo modo recipiam † sententiam tuam de antiquis sacris. Cùm enim dixisses eam viam in deum esse meliorem qua vir bonus, pius, iustis, puris, castis, veris dictis factísque sine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus, & deorum comitatu vallatus, dei vtique potestatibus emeritus, † id est, eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & infatigabilis, ineffabilísque creatoris adimpletus virtutibus, quos, vt verum † est, angelos dicitis, vel quid alterum post deum vel à deo vel cum deo, in deum intentione animi mentisq; ire festinat. Quæ verba ex epistola tua recognoscis, cum † addidisti & aisti: Via est, inquam, qua purgati antiquorum sacrorum piis præceptis, expiationibúsque purissimis, & obscœnis † obseruationibus decocti, anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio, ni fallor, videri tibi non sufficere ad viam qua itur ad deum, vti vir bonus, piis, iustis, puris, castis, veris, dictis factísque promereatur deos, quorum comitatu vallatus in illum summum deum omnium creatorem ire festinet, nisi etiam sacrorum antiquorum piis B præceptis expiationibúsque purgetur. Quamobrem velim scire quid arbitreris esse per sacra purgandum, in eo qui piè, iustè, purè veracitérque viuendo promeretur deos, & per eos vnum illum deorum deum. Si enim adhuc sacris purgandus est, vtique mundus non est, & si mundus non est, piè, iustè, purè, casteque non viuit. Si enim iam ita viuit, iam mũdus est. Porrò iam mundum atq; purum, quid opus est sacris expiando purgari? Itaque hic nodus est disputationis nostræ, quo soluto consequentia videbimus. Viuat ne homo bene vt sacris purgetur? An sacris purgetur vt bene viuat? An ipse quantuscunq; bene viuendi in homine modus nondum sit idoneus ad beatam vitam quæ ex deo capitur, nisi accedant adiumenta sacrorum? An bene viuendi quædam velut portio sit etiam sacra percipere, scilicet vt non aliud sit bene viuere, aliud sacratè viuere, sed bene viuendi terminus † etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quæ proposui quod potissimũ probes, quæso te literis aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id quod suscepimus inter nos colloquendo peragere, ne cùm multa non necessaria, tanquam ea sentias quæ forte non sentis, refellere molior, tempus necessariũ in suC perfluis insumatur. Onerare te itaq; epistola nolui, vt te cito rescribente cætera contexamus.

† eliquare quodã modo, perspicuam q; facere. † emeritus. † vestrum. † postea † abstemiis. † terminus.

Augustinus Bonifacio episcopo, respondens qui fiat vt infantibus in baptismo prosit parentum fides, quum post baptismum non noceat illis parentũ impietas. Deinde quo modo susceptores in baptismo respondeant illos credere, quum paruuli reuera nõ credant, & incertum sit, an sint credituri.

Epistola XXIII.

De cõs. dist. 4. quæru.

BONIFACIO coëpiscopo, Augustinus in domino salutem. Quæris à me vtrum parentes baptizatis paruulis suis noceant, cùm eos dæmoniorum sacrificiis sanare conantur. Et si non nocent, quo modo eis prosit cum baptizantur parentum fides, quorũ eis non potest obesse perfidia. Vbi respondeo tantam illius sacramenti, hoc est baptismi salutaris esse virtutem in sancta compage corporis Christi, vt semel generatus per aliorum carnalem voluptatem cùm semel regeneratus fuerit, per aliorũ spiritalem voluntatem, deinceps non posit vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Et anima enim patris mea est, inquit, & anima filij mea est: D Anima quæ peccauerit ipsa morietur: non autem peccat ipsa, cum parentes ei omnino nescienti, vel quilibet alius adhibet sacrilegia dæmoniorum. Sed ideo ex Adam traxit, quod sacramenti illius gratia solueretur, quia nondum erat anima separatim viuens, id est, altera anima de qua diceretur: Et anima patris mea est, & anima filij mea est. Iam itaque cum homo in seipso est, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius sine sua consensione nõ tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia vnus erat cũ illo & in illo à quo traxit, quando quod traxit admissum est. Non autem trahit alter ab altero, quando sua vnoquoque propria vita viuente iam est vnde dicatur: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Vt autem possit regenerari per officium voluntatis alienæ, cum offertur consecrandus, facit hoc vnus spiritus, ex quo regeneratur oblatus. Non enim scriptum est: Nisi quis renatus fuerit, ex parentum voluntate, aut ex offerentium vel ministrantium fide. sed, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu. Aqua igitur exhibetis forinsecus sacramentum gratiæ, & spiritus operans intrinsecus beneficium gratiæ, soluens vincuE lum culpæ, reconcilians bonum naturæ, regenerat † hominem in vno Christo, ex vno Adam generatum. Regenerans ergo spiritus in maioribus offerentibus, & paruulo oblato renatóque communis est. Ideo per hanc societatem, vnius eiusdemque spiritus prodest offerentium voluntas paruulo oblato. Quando autem in paruulum maiores peccant, offerentes eum, atque obligare conantes dæmonum sacrilegis vinculis, non est anima vtrorumque communis, vt etiam culpam possint habere communem. Non enim sic communicatur culpa, per alterius voluntatem, quemadmodum communicatur gratia per sancti spiritus vnitatem. Potest enim, & in hoc, & in illo homine esse vnius spiritus sanctus, etiam si inuicem nesciant, per quem fit † vtriusque gratia communis. Non autem potest spiritus hominis esse & huius & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, sit tamen culpa communis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum carne generatus, dei spiritu regenerari, vt & illius † obligatio contracta soluatur. Non potest autem semel dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, vt obligatio quæ soluta est, iterum contrahatur. Et F ideo semel perceptam paruulus Christi gratiam, non amittit nisi propria impietate, si ætatis accessu, tam malus euaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. Veruntamen rectè dicuntur parentes, vel quicunque maiores, filios seu quoslibet paruulos baptizatos dæmoniorum sacrilegus obligare conantes, spiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est interfectores fiunt. Rectéque illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Dicit enim & Apostolus: Spiritum nolite extinguere, non quia ille extingui potest sed quantum in ipsis est, extinctores eius meritò dicuntur, qui sic agunt vt extinctum velint. Isto sensu rectè intelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus, in epistola delapsis, cùm eos qui tempore persecutionis, idolis immolauerant, arguens, Ac ne quid deesset, inquit, ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attrectati, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio, fuerant consequuti.

Ezech. 18. 1. q. 2. nam & Ioan 3. † regenerãt. De cõs. dist. 4. c. quæru. † fit. † ex illis. 1 Thess. 5. Cyprianus excusatur.

G Amiserunt, dixit, quantum attinuit ad illorum scelus, à quibus amittere coacti sunt. Amiserunt in eorum mente ac voluntate, qui in illos tantum facinus commiserunt. Nam si in seipsis amisissent, remansissent vtique diuina sententia, sine vlla defensione damnandi. Quod

~~Error infan[illegible]~~

si sanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum defensionem continuo subiiceret, dicens. Nónne illi, cum iudicij dies venerit, dicent Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo domini, ad prophana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrē, illi patrem deum negauerunt, vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminis iungimur, aliena fraude caperemur. Hanc defensionem non subnecteret, nisi iustissimam crederet, & in dei iudicio paruulis profuturam. Si enim vere dicitur: Nos nihil fecimus, anima quæ non peccauerit, ipsa cur morietur? nec illi peribunt sub dei iusto iudicio, quos parentes suo scelere, quantum ad seipsos attinet, perdiderūt. Illud verò quod in eadem commemoratur epistola, quandam paruulam turbatis in

H fugam parentibus, nutrici derelictam, atque ab eadem nutrice dæmonum sacrilegiis impactam, postea in ecclesia illatam sibi Eucharistiam, miris motibus respuisse: Ideo mihi videtur diuinitus factum, ne maiores putarent nihil se in paruulos in illa iniquitate peccare, sed potius intelligerent, per illum significantem quodam modo gestum corporis eorum qui loqui non poterant, se mirabiliter admoneri quid ipsi facere deberent, qui post tantum illud nefas sacramentis salutaribus † irruebant, vnde se vtique pœnitendo abstinere deberent. Nec cum tale aliquid diuina prouidentia per infantulos agit, ipsos id agere scientia vel ratione credendum est. Neque enim quia cuiusdam prophetæ dementiam deus voluit, etiam asina loquente coercere, ideo admiranda est asinorum sapientia.

† gratiæ sacramētis salutaris.

Porrò si † per animal irrationale sonuit aliquid homini simillimum, quod miraculo diuino non cordi asinino tribuendum sit, ita potuit omnipotens per infantis animam, non vbi ratio nulla erat, sed vbi adhuc sopita erat, gestu corporis eius ostendere, quid illi qui & in se, & in paruulos suos peccauerant, curare deberent. Cæterùm cum infans non redeat in parentem, vt cum illo, & in illo, vnus homo sit, sed omnino alter sit, ha-

† sicut.

I bens carnem suam, & animam suam: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Nec illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum paruulos ferunt, vt gratia spiritali, ad vitam regenerentur æternam, sed quod eos putant hoc remedio, temporalem retinere, vel recipere, sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos necessaria ministeria. Filios autem seu quoslibet paruulos, dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter sunt homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem nō faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores sunt. Et rectè illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Non autem rectè his dicitur: Nolite verba sacramentorum, sine quibus consecrari paruulus non potest, recitare. Spiritus autem ille sanctus, qui habitat in sanctis, ex quibus vna illa columba deargentata charitatis igne conflatur, agit quod agit etiam per seruitutem, aliquando non solum simpliciter ignorantium, verumetiam damnabiliter indignorum. Offeruntur quippe paruuli, ad perci-

De cōs. dis. 4. queris.

piendam spiritalem gratiam, non tam ab eis, quorū gestantur manibus, quamuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sunt, quàm ab vniuersa societate sanctorum atq; fidelium. Ab omnibus namq; offerri rectè intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atque indiuidua charitate, ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. Tota hoc ergo mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Nā si Christiani baptismi sacramentum, quod vnum atque idipsum est, etiā apud hæreticos valet & sufficit ad consecrationem, quamuis ad vitæ æternæ participationem non sufficiat, quæ consecratio reum quidem facit hæreticum extra domini gregem habentem dominicum characterē, corrigendum tamen admonet sana doctrina, non iterum similiter consecrandum: quanto potius in catholica ecclesia, etiam per stipulæ ministerium, frumenta purganda portātur, vt ad massæ societatem, mediante area perducantur? Illud autem nolo te fallat, vt existimes reatus vinculum, ex Adam tractum, aliter nō posse dirumpi, nisi paruuli ad percipiendam Christi gratiam, à parentibus offerantur. Sic enim scribens dicis, vt sicut parentes fuerunt authores ad eorum pœnam, per fidem parentum identidem iustificentur, cum videas multos non offerri à parentibus, sed etiam à quibuslibet extraneis, sicut à dominis serui aliquando offeruntur: Et nonnunquam mortuis parentibus suis, paruuli baptizantur ab eis oblati qui[in] illis huiusmodi misericordiam præbere potuerunt. Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos à quibuslibet, nonnunquam à sacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum. Quæ certè proprios filios non habuerūt vllos, nec habere disponunt: ac per hoc nihil aliud hic fieri vides, nisi quod in Euangelio scriptum est, cùm dominus interrogasset, quis illi a latronibus sauciato, & semiuiuo in via derelicto proximus fuisset. Responsum est enim, Qui in illum fecit misericordiam. Difficillimam sanè quæstionem tibi proposuisse visus es, in extremo inquisitionis tuæ, ea videlicet intentione qua soles vehementer cauere mendacium. Si constituam, inquis, ante te paruulum, & interrogem, vtrum cum creuerit, futurus sit castus, vel fur non sit futurus, sine dubio respondebis, nescio. Et vtrum in eadem paruula ætate constitutus, cogitet aliquid boni vel mali, dices, nescio. Si itaque de moribus eius futuris nihil audes certi promittere, & de eius præsenti cogitatione, quid est illud quod quando ad baptismum offeruntur, pro eis parentes tanquam fidei doctores † respondent, & dicunt illos facere, quod illa ætas cogitare non potest, aut si potest, occultum est? Interrogamus enim eos à quibus offerūtur, & dicimus, credit in deum, de illa ætate, quæ vtrum sit deus ignorat, respondent, credit, & ad cætera sic respondetur singula quæ geruntur. Vnde miror parentes in istis rebus tam fidenter pro paruulo respondere, vt dicant eū tanta bona facere quæ ad horam qua baptizatur, baptizator interrogat, tamen eadem hora si subiiciam: erit castus qui baptizatur, aut non erit fur, nescio vtrum audet dicere aliquis, aliquid horum erit, aut nō erit, sicut mihi sine dubitatione respōdet, quòd credat in deū, & quòd se conuertat ad deum. Deinde scripta tua concludens adiungis & dicis. Ad istas ergo quæstiones peto breuiter respondere digneris, ita vt non mihi de consuetudine præscribas, sed rationem reddas. His literis tuis lectis & relectis, & quantum temporis angustiæ sinebant consyderatis, recordatus sum Nebridium amicum meum,

Margin notes (right): K; Societas sanctorum.; Character.; L; Lucæ 10.; Susceptorū fides tacita.; M; † fidedictores.; Nebrid.

A um, qui cùm esset rerum obscurarũ ad doctrinam pietatis maxime pertinentium diligentissimus & acerrimus inquisitor, valde oderat de quæstione magna responsionem breuem. Et quisquis hoc poposcisset, egerrime ferebat, eumq; si eius persona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignum deputans qui talia quæreret, cum de re tanta, tam multa dici possent, deberentque, nesciret. Sed ego tibi non similiter, vt solebat ille, succenseo. Es enim Episcopus, multis curis occupatus, vt ego. Vnde nec tibi facilè vacat prolixum aliquid legere, nec mihi scribere. Nam ille tunc adolescens qui talia breuiter volebat audire, & multa in nostra sermocinatione quærebat, ab ocioso quærebat ociosus. *[De cõs. dist. 4. quæris.]* Tu vero cogitans nunc, quis, & à quo ista flagites, breuiter de re tanta respondere me iubes. Ecce facio quantum possum, dominus adiuuet, vt quod postulas possim. Nempe sæpe ita loquimur, vt pascha propinquante, dicamus, crastinam vel perendinam [esse] domini passioné, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico dicimus: Hodie dominus resurrexit, B cùm ex quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquétes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundum illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius: & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim factum est? *[Eucharistia]* Nónne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in sacramento non solùm per omnes paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtique mentitur qui interrogatus eum responderit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. *[4. di. si vero. 4. sen. dist. 4. c. nec tã.]* Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramẽtum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramẽtum fidei, fides est. Nihil est autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc cum respõdetur paruulus credere, qui fidei nondum habet affectum, respondetur fidem ha- C bere, propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum, propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Sicut de ipso baptismo Apostolus: *[Roma. 6.]* Consepulti, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem. *[De cõs. dist. 4. nihil est.]* Non ait, sepulturam significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit. Itaque paruulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsa mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. *[De cõs. dist. 4. queru.]* Cum autem homo sapere cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiusque veritati consona etiã voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates & tantum valebit vt si ante rationis vsum ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate, ab illa condemnatione quæ per vnum hominem intrauit in mũdum, Christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profectò infidelis est, & si habeat fidei sacramentum: longèque melior est ille par-

uulus, qui etiam si fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit, D *[Obex.]* vnde sacramentum eius salubriter percipit. Respondi sicut existimo quæstionibus tuis, quãtum attinet ad minus capaces & ad contentiosos non satis, quantum autem ad pacatos & intelligentes plus fortè quàm sat est. Nec tibi ad excusationem meam obieci firmissimam consuetudinem, sed saluberrimæ consuetudinis reddidi quam potui rationem.

Hieronymus Augustino & Alypio, Aduersus Hieronymi libros, quos scripsit contra Pelagianos, rescripserat Anianus quidam Diaconus, hortatur itaque Augustinum vt ipse potius illi respondeat.

Epistola XXIIII.

DOMINIS verè sanctis atque omni affectione ac iure venerandis, Alipio & Augustino episcopis Hieronymus in Christo salutem. Sanctus Innocentius presbyter qui huius sermonis est portitor anno præterito quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem vestram scripta nõ sumpsit. Tamen deo gratias agimus, quòd ita euenit, vt nostrum silentium, vestris epistolis vinceretis. E Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo vestræ reuerentiæ, testem inuocans deum, quod si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum, sed nunc maximè quia cooperatoribus & authoribus vobis hæresis Celestina iugulata est: *[Celestini sidem qui Pelagiani.]* quæ ita infecit corda multorum, vt cum superatos damnatósque esse se sentiant, tamen venena mentium non omittant, & quod solum possunt nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. Quòd autem quæritis vtrum rescripserim contra libros Aniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissime pascitur vt alienæ blasphemiæ verba friuola subministret, sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sãcto fratre Eusebio presbytero suscepisse, nõ ante multum temporis, & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione sanctæ & venerabilis filiæ vestræ Eustochij ita doluisse, vt propemodum contemnendos putarem. *[Eustochij mors.]* In eodem enim luto hæsitat, & exceptis verbis tinnulis atque emendicatis nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, vt dum epistolæ meæ respõdere conatur, F apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se denegat, in hoc opere profitetur, nec grãde est ineptissimis næniis respondere. Si autem dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus, non vt conuincamus hæresim emortuam, sed vt imperitiam atque blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliusque hoc faceret sanctitas vestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes Albina Pinianus & Melania plurimum vos salutant. Has literulas de sancta Bethleem sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, vt memores eius sitis, & multum vos salutat. Incolumes vos & memores mei domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini verè sancti atque omni affectione venerabiles patres.

Hieronymus Augustino gratulans illi quod hæreticorum omnium meruerit odium, quod quidem gaudet sibi cum illo esse commune. De Donatistis potissimum sentit.

Epistola XXV.

G DOMINO sancto ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus. Omni quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem, sed nunc si fieri potest cumulo aliquid addimus, & plena complemus, vt absq. tui nominis mentione ne vnam quidem horã præterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti, maluistique, quãtum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cũ pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudẽtia tua. Macte virtute in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur, atq. suspiciunt & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur. & me pari persequuntur odio, vt quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine venerande & beatissime papa.

Hieronymus Augustino per ænigma significans illi Romam esse captam à Gothis, nec tamen agnoscere manum dei, sed accersitis auxiliis, moliri rebellionem.

Epistola XXVI.

H MVLTI vtroq. claudicant pede, & nec fractis quidem ceruicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cùm prædicandi eandẽ non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, præcipuè sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ suppliciter te salutant. Fratres tuos dominũ meum Alipium, & dominum meũ Euodium, vt meo nomine salutes, precor coronam tuam. Capta Hierusalem tenetur à Nabuchodonosor, nec Hieremiæ vult audire consilia, quin potius Aegyptum desyderat vt moriatur in Taphnes, & ibi seruitute pereat sempiterna.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiæ, exponens diuersas & veterũ & recentium sententias de origine animarum, hortans vt reliqua petãt ab Augustino, indicansq́; quibus ipse sit occupatus studiis.

Epistola XXVII.

DOMINIS verè sanctis atq. omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapsychiæ, Hieronymus in Christo salutem. Tandem ex Africa vestræ literas vnanimitatis, accepi, & me non pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis epistolas meas frequẽter ingressi, vt rescriptum me-
I rerer & vos esse sospites non aliis nunciantibus, sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ, imò maxime ecclesiasticæ quæstionis. Vtrum lapsa de cœlo sit, vt Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant, anima. *[Anima è cœlo lapsa.]* An à propria dei substantia, vt Stoici, Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur. An in thesauro habeantur dei olim conditæ, vt quidam ecclesiastici stulta persuasione cõfidunt. An quotidie à deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud quod in Euangelio scriptum est: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. *[Ioan. 5.]* An certè ex traduce, vt Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant, vt quo modo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistant. *[Tertullian. Apollinaris.]* Super quo quid mihi videatur, in opusculis contra Ruffinum [olim] scripsisse me noui aduersus eum libellum, quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit,† *[†dedit.]* In quo lubrica & subdola, imò stulta confessione, dum auditorũ simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imò perfidiæ illusit, quos libros reor sanctum parentem vestrũ K habere Oceanum. Olim enim editi sunt multis Ruffini libris aduersus [nos] calumnias respondentes.† *[†respõsiões.]* Certè habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum episcopum, qui viua, vt aiunt, voce docere te poterit, & suam imò per se nostram explicare sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi volui, & sponsionẽ creberrimam studiosis lectoribus reddere, sed in ipso dictandi exordio, ita animus meus Occidentalium prouinciarum, & maximè vrbis Romanæ vastatione confusus est, vt iuxta vulgare prouerbium, proprium quoque ignorarem vocabulum, diúque tacui, sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cùm tres explicassem libros, subitus impetus Barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius: Lateque vagantes Barcæi, & sancta scriptura de Ismahel contra faciem omnium fratrum suorum habitabit, *[Virgilius.]* sic Aegypti limitem, Palestinæ, Phœnici, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens, vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Quòd si iuxta inclytum oratorẽ silent inter arma leges, *[Cicero.]* quanto magis studia scripturarum, quæ & librorum multitudine & silentio, ac librariorum sedulitate, quódque vel proprium est se- L curitate & ocio dictantium indigent? Duos itaque libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorum exempla si volueris, ab ipsa poteris mutari. Pro angustia quippe temporis alios describere non potui, quos cùm legeris & vestibula videris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in dei misericordia qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet & in penè vltimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur, & in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, varietas mensuráque describitur. Sanctus frater noster Oceanus, cui vos cupitis commendari, tantus & talis est, & sic eruditus in lege domini, vt absque nostro rogatu instruere vos possit, & nostram super cunctis quæstionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sentẽtiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes, Christus deus noster tueatur omnipotens domini verè sancti.

Augustinus Hieronymo, recensens varias de animarum origine sententias, cupit doceri quæ potissimum tenenda sit, aduersus Pelagianos.

Epistola XXVIII. M

DEVM nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriam, & rogaui & rogo, vt hoc quod ad te scribo sancte frater Hieronyme, cõsulens te de iis quæ nescio, fructuosum esse nobis velit. Quanquam enim te multo quàm ego sum ætate maiorem, tamen etiam ipse iam senex consulo: sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest, quia & si senes magis decet docere quàm discere, magis tamẽ discere quàm quid doceant ignorare. Nihil equidem molestius fero in omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quæstionibus, quàm in tam longinqua tuæ charitatis absentia, vt vix possim meas dare, vel recipere literas tuas, per interualla non dierum, nõ mensium, sed aliquot annorum cùm si fieri posset, quotidie præsentem te habere vellem, cum quo loquerer quicquid vellẽ. Nec ideo tamen non debui facere quod potui, si non potui totum quod volui. Ecce venit ad me religiosus iuuenis, catholica pace frater, ætate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini

A mini esse desyderans, ad refellēdas falsas perniciosasq́; doctrinas, quæ animas Hispanorum multo infelicius quàm corpora barbaricus gladius trucidarũt. Nam inde ad nos vsque ab Oceani litore properauit, fama excitus, quòd à me posset de iis quæ scire vellet, quicquid vellet audire. Neque nullum cœpit aduentus sui fructum. Primò ne de me multum famę crederet. Deinde docui hominem quod potui, quod autem non potui, vnde discere posset admonui, atque vt ad te iret hortatus sum. Qua in re consilium vel præceptũ meum cum libenter & obedienter acciperet, rogaui eum vt abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam eius pollicitationem tenens, occasionem mihi credidi à domino esse concessam, qua tibi scriberem de iis quæ per te scire cupio. Quærebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facile occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Vbi ergo istum iuuenem expertus sum, eũ ipsum esse qualem à domino petebam, dubitare non potui. Accipe igitur quæ mihi peto aperiri, ac differere non graueris. Quæstio de anima multos mouet, in quibus & me esse confiteor. Nam quid de anima firmissime teneam, non tacebo. Deinde subiũgam, quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omnimodo sicut deus, de quo dictum est, quia solus habet immortalitatem. Nam de animæ mortibus sancta scriptura multa commemorat. Vnde illud est. Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sed quod ita moritur alienata à vita dei, vt tamē in natura sua viuere nō omnino desistat, ita mortalis ex aliqua causa inuenitur, vt etiã immortalis non sine ratione dicatur. Non est pars dei anima. Si enim hoc esset, omnino incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius: nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad eius ipsius affectiones pertinet. Quàm vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio, quisquis seipsum aduertit, agnoscit. Frustra autem dicitur ab eis qui animam dei partem esse volunt, hanc eius labem ac turpitudinem quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem quam sentimus in omnibus hominibus, non ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest

Diuisio epistolæ.

B (at "cebo. Deinde subiũgam")

Solus deus vere immortalis.

Anima nō est pars dei.

C vnde ægrotet, quæ si esset incommutabilis aliquo modo, vndelibet ægrotare non posset. Nam quod verè incommutabile & incorruptibile est, nullius rei accessu commutari vel corrumpi potest. Alioquin non Achillea tantum, sicut fabulæ ferunt, sed omnis caro esset inuulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliqua causa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summeque incommutabilem credere. Non est igitur anima pars dei. Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controuersiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam cũ de re constat, non est opus certare de nomine si corpus est, omnis substantia vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summè incommutabilis & vbique tota est, corpus est anima, quoniã tale aliquid ipsa non est. Porrò si corpus non est, nisi quod per loci spacium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel mouetur, vt maiore sui parte maiorem locũ occupet, & breuiore breuiorē, minusq́; sit in parte, quàm in toto, nō est corpus anima. Per totum quippe corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas, tota simul adest, nec minor in minorib⁹, & in maioribus maior, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quod in corpore etiam non toto sentit, tamē tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tãgitur, quamuis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet: neque id quod sentitur per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum sentitur vbi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod non in toto fit, nisi quia & ibi tota est vbi fit, nec vt tota ibi sit, cætera deserit. Viuunt enim & illa ea præsente, vbi nihil tale factum est. Quod si fieret & vtrunque simul fieret, simul vtrunque totam pariter nō lateret. Proinde & in omnibus simul, & in singulis particulis corporis sui, tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur vt videmus corpora diffusa, per spacia locorum, minoribus suis partibus minora occupare, & amplioribus ampliora. Quapropter si anima corpus esse dicenda est, non est certè corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aereum, aut æthereum. Omnia quippe talia maiora sunt, in maioribus locis, & minora, in minorib⁹ locis, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest, sed vt sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima, siue corpus, siue incorporea dicenda sit, propriam quandam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellētiore substantia creatam, quæ veraciter non possit in aliqua phãtasia corporalium imaginum quas per carnis sensus percipimus cogitari, sed mente intelligi, vitaq́; sentiri. Nec hæc perinde * loquor, vt te quæ tibi nota sunt doceam, sed vt aperiam quid firmissimè de anima teneã, ne me quisquam cum ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel scientia vel fide tenere arbitretur. Certus etiam sum animam nulla dei culpa, nulla dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam: nec liberari posse de corpore mortis huius vel suæ voluntatis virtute tanquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: nec omnino esse F animam vllam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Quæcunque autem sine gratia mediatoris & sacramento eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit, & in pœnam futuram & vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam. * Si autem post generationem humanam quæ facta est ex Adam, regeneretur in Christo, ad eius pertinens societatem, & requiem post mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc sunt quæ de anima firmissime teneo. Nunc accipe quæso quid requiram, & noli me spernere, ne † te spernat qui pro nobis dignatus est sperni. Quæro vbi contraxerit anima reatum, quo trahitur in condemnationem, etiam infantis morte præuenti, si ei per sacrámentum quo etiam paruuli baptizantur, Christi gratia non subuenerit. Non enim es ex illis qui modo noua quædam garrire cœperunt, dicentes nullum reatum esse ex Adam tractum, qui per baptismum in infante soluatur. Quod te sapere si scirem, immo nisi te id non sapere scirem, nequaquam hoc

Achilles inuulnerabilis.

Anima incorporea.

D (at "tur vel mouetur")

E (at "bus minora occupare, & amplioribus ampliora. Qua-")

**al. perinde.*

Aĩa sua culpa lapsa sola dei misericordia liberatur.

**Ad pœnã damnũ.*

† sic non.

Animæ reatus vnde.

Pelagiũ notat.

G hoc abs te quærerem aut quærẽdum putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiam tuam concinentem catholicæ fundatissimæ fidei, quia † * & Iouiniani vaniloquia redarguẽs adhibuisti testimonium ex libro Iob, Nemo mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est diei vnius vita super terram. Deinde subiunxisti, Tenemurque rei in similitudinem præuaricationis Adæ, Et liber tuus in Ionam prophetam satis hoc insigniter dilucideq; declarat, vbi ieiunare paruulos propter ipsum originale peccatum, merito coactos esse dixisti: nõ inconuenienter abs te quæro, hunc reatũ anima vbi contraxerit, vnde oporteat eam etiã in illa ætate per sacramentum Christianæ gratiæ liberari. Ego quidem ante aliquot annos cum libros quosdam scriberem de libero arbitrio, qui in multorum manus exierunt, & nunc habentur à plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione, Vtrum ex illa vna quæ primo homini data est cæteræ propagentur: An singulis quibusque nouæ etiam modo fiant: An alicubi iam existentes vel mittantur diuinitus, vel sponte labantur in corpora, ita putaui esse tractandas, vt quælibet earum vera esset, non impediret intentionem meam qua tũc aduersus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam

†* al. qua.
Iob. 15.
Li. 3. de lib. arbi.
Qualibet, & quæcũque ita frequenter loquitur

H mali suo principio præditam, aduersus deum conãtur inducere, id est contra Manichæos. Nam de Priscillianistis adhuc nihil audieram qui non multum ab istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem nõ addidi, quam in tua epistola inter cæteras commemorasti, ne aliquam præterires, vbi de hac quæstione interroganti, rescripsisti religiosæ memoriæ viro nobisq; in Christi charitate gratissimo Marcellino, quòd anima non sit pars dei. Primo, quia non de incarnatione eius sed de natura quæritur cum hoc quæritur. Deinde quia hic hoc sentiunt illi cõtra quos agebam, & id maximè agebam, vt creatoris inculpabilem inuiolabilemq; naturam à creaturæ vitiis & labe secernerem, cum illi à substantia mali cui proprium principium principesq; tribuunt, ipsam boni dei substantiam ex parte qua capta est corruptam & oppressam, & ad peccandi necessitatem perductã esse contendunt. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus, quænam sit eligenda scire desydero. Quæcunque enim eligẽda est, absit vt impugnet hanc fidem de qua certi sumus, omni animæ etiã paruuli infantis necessariam esse liberationem ex obligatione peccati, eamq; nullã esse nisi per Iesum Christum

I & hunc crucifixum. Proinde ne longum faciamus, hoc certè sentis quòd singulas animas singulis nascentibus etiã modo deus faciat. Cui sentẽtiæ ne obuciatur quod omnes creaturas sexto die cõsummauerit deus, & septimo die requieuerit, adhibes testimonium ex Euangelio Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Sic enim ad Marcellinum scripsisti: In qua epistola etiam mei commemorationem beneuolentissime facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sententiam. Quod si potuissem, non ille hoc abs te tam longe posito inquireret, si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quando scripserit nescio, tantum scio quòd de hoc bene cognouerit cunctationem meam. Vnde me inconsulto facere voluit, quanquam etiam si consulerer magis hortarer, & gratias agerẽ quòd nobis conferre omnibus posset, nisi tu breuiter rescribere quàm respondere maluisses. Credo ne superfluo laborares vbi ego essem quem putabas id optime scire quod ille quæsiuerat. Ecce volo vt illa sententia etiam mea sit, sed nondum esse cõfirmo. Mi-

Singulorũ animæ singulæ.
Ioan. 5.

K sisti ad me discipulos, vt ea doceam quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nã vt doceam multi à me flagitant, eisq; me sicut alia multa & hoc ignorare confiteor. Et fortasse quamuis in os meum verecundentur, tamen apud se dicunt, Tu es magister in Israel & hæc ignoras? Quod quidem dominus ei dixit qui erat vnus illorum quos delectabat vocari Rabbi. Vnde etiam ad verum magistrum nocte venerat, quia fortassis erubescat discere, qui docere consueuerat: me autem potius magistrum audire, quàm velut magistrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit, Vos autem, inquit, nolite vocari ab hominibus Rabbi, vnus enim est magister vester Christus. Nec alius docuit Moysen per Iethro, nec alius Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per posteriorem Paulum. A quocunque enim verum dicitur, illo donante dicitur qui est ipsa veritas. Quid si ideo adhuc ista nescimus, & ea neque orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando inuenire potuimus, vt probemur non solum indoctos quanta charitate doceamus, verũ à doctis etiam quãta humilitate discamus? Doce ergo quæso quod doceam,

Ioan. 3.
Matt. 23.
Argumẽtũ Pelagianorum.

L doce quod teneam, & dic mihi si animæ singillatim in singulis [hodieq;] nascentibus fiunt, vbi in paruulis peccent, vt indigeant in sacramento Christi remissione peccati, peccantes in Adam, ex quo caro est propagata peccati. Aut si non peccãt, qua iusticia creatoris ita peccato obligantur alieno, cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur, vt eas nisi per Ecclesiã subuentum fuerit, damnatio consequatur, cum in earum potestate nõ sit, vt eis possit gratia baptismi subueniri. Tot igitur animarũ milia quæ in mortibus paruulorũ sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, si nouæ creatæ nullo suo præcedente peccato, sed voluntate creatoris singulæ singulis nascentibus adhæserunt, quibus eas animãdis ille creauit & dedit, qui vtique nouerat quod vnaquæque earum nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniam igitur neque de deo possumus dicere, quod vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes, neque negare fas nobis est, eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint, etiam paruulorum nõ nisi in damnationem trahi,

M Obsecro te quo modo hæc opinio defenditur, qua creduntur animæ nõ ex illa vna primi hominis fieri omnes, sed sicut illa vna vni, ita singulis singulæ? Ea verò quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facilè puto me posse refellere, sicuti est illud, quo eam sibi quidam videntur vrgere, quo modo consummauerit deus omnia opera sua sexto die, & septimo requieuit, si nouas adhuc animas creat? Quibus si dixerimus quod ex Euangelio in supradicta epistola posuisti, Pater meus vsque nunc operatur. Respõdent, operatur, dictum est institutas administrando, non nouas instituendo naturas, ne scripturæ Geneseos contradicatur, vbi apertissimè legitur, consummasse deum omnia opera sua. Nam & quod eum scriptum est requieuisse, vtique à creandis nouis creaturis intelligendum est, non à gubernandis, quia tunc ea quæ non erant, fecit, à quibus faciendis requieuit: quia consummauerat omnia, quæ antequam essent, vidit esse facienda, vt deinceps nõ ea, quæ non erant, sed ex iis quæ iam erant, crearet & faceret quicquid faceret. Ita vtrunque verum esse monstratur, & quod dictum est, requieuit ab operibus suis

Gene. 2.
Ioan. 5.

&

A & quod dictum est, vsque nũc operatur, quoniam Genesi non potest Euangelium esse contrarium. Verum iis qui hæc ideo dicũt, ne credatur modo deus, sicut illam vnam, nouas animas, quæ non erant, facere, sed ex illa vna quæ iam erat eas creare, vel ex fonte aliquo, siue thesauro quodam, quem tunc fecit, eas mittere, facilè respõdetur, etiam illis sex diebus multa deum creasse ex iis naturis quas iam creauerat, sicut ex aquis alites & pisces, ex terra autem arbores, fœnum, animalia: sed quod ea quæ non erant tunc fecerit, manifestum est. Nulla enim erat auis, nullus piscis, nulla arbor, nullum animal: & bene intelligitur ab iis creatis requieuisse quæ nõ erant, & creata sunt, id est cessasse, ne vltra quæ non erant, crearentur. Sed nunc quod dicitur animas non in (nescio quo) fonte iam existentes mittere, nec de seipso tanquam suas particulas irrorare, nec de illa vna originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem cõmissis, carneis vinculis cõpedire, sed nouas creare singulas, singulis suam cuique nascenti: non aliquid facere dicitur, quod ante non fecerat. Iam enim sexto die fecerat hominem ad imaginem suam, quod vtique secundum animam rationalem fecisse intelligitur. [Tandem post longam disputationem ecclesiasticam cõfirmasti sententiam,] B Hoc & nunc facit, non instituendo quod non erat, sed multiplicando quod erat. Vnde & illud verum est quod à rebus quæ non erant instituendis requieuit. Et hoc verum est quod nõ solum gubernando quæ fecit, verumetiam aliquid non quod nondum, sed quod iam creauerat numerosius creando vsq; nunc operatur. Vel sic ergo, vel alio modo quolibet eximus ab eo quod nobis obiicitur de requie dei ab operibus suis, ne propterea non credamus nunc vsque fieri animas nouas, non ex illa vna, sed sicut illam vnam.

Animarũ fons.

Anima cur datur mox morituris. Nam quod dicitur, quare facit animas eis, quos nouit cito morituros? Possumus respondere, parentum hinc peccata vel conuinci vel flagellari. Possumus etiam rectè illius moderationi ista relinquere, quẽ scimus omnibus temporaliter transeuntibus rebus, vbi sunt etiam animalium ortus & obitus, cursum ornatissimum atq; ordinatissimum dare, sed nos ista sentire nõ posse, quæ si sentiremus delectatione ineffabili mulceremur. *Vniuersi cõcentus.* Non enim frustra per Prophetam qui hæc diuinitus inspirata didicerat, dictum est de deo. Qui profert numerosè seculum. *Est apud Esa. ca. 40. iuxta edit. 70.* Vnde Musica, id est scientia sensusve bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam C mortalibus rationales habentibus animas dei largitate concessa est. *ὁ ἐκφέρων κατ' ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ.* Vnde si homo faciendi carminis artifex, nouit, quas, quibus moras vocib⁹ tribuat, vt illud quod canitur, decedentibus ac succedentibus sonis pulcherrime currat ac transeat: quanto magis deus cuius sapiẽtia per quam fecit omnia, longe omnibus artibus præferenda est, nulla in naturis nascentibus & occidentibus temporum spacia, quæ tãquam syllabæ ac verba ad particulas huius seculi pertinent, in hoc labentium rerum tanquam mirabili cantico, vel breuius, vel productius, quàm modulatio præcognita & præfinita deposcit, præterire permittit? Hoc cum etiam de arboris folio dixerim, & de nostrorum numero capillorum, quãto magis de hominis ortu & occasu, cuius temporalis vita breuius productiúsve non tenditur, quàm deus dispositor tẽporum nouit vniuersitatis moderamini cõsonare? Id etiam, quod aiunt: Omne quod in tempore cœpit esse, immortale esse nõ posse, quia omnia orta occidunt, & aucta senescũt, vt eo modo credi cogãt animum humanũ ideo esse immortalẽ, quod ante omnia tempora sit creatus, nõ mouet fidem nostram. Vt enim D alia taceam, cœpit esse in tempore immortalitas carnis Christi, quæ tamen iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. *Roma. 6.* Illud vero quod in libro aduersus Ruffinum posuisti, quosdam huic sententiæ calumniari, quod deum dare animas adulterinis cõceptibus videatur indignum, vnde conantur adstruere meritis gestæ ante carnẽ vitæ, animas quasi ad ergastula huiusmodi iustè posse perduci, non me mouet multa cogitantem, quibus hæc posset calumnia refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vicium seminis in tritico, quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus est, nec idcirco terram non debuisse gremio suo semina confouere, quia sator immunda ea proiecerit manu, elegantissima similitudo est. *Platonis sententia.* Quam, & antequam legerem, nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœtibus in hac quæstione faciebat angustias, generaliter intuenti multa bona deum facere etiam de nostris malis, nostrisq; peccatis. Animalis autem cuiuscũque creatio, si habeat pium prudentemq; consyderatorem, ineffabilem laudem creatori excitat, quanto magis creatio non cuiuslibet animalis, sed hominis? Si autem causa creandi quæritur, nulla citius & melius respondetur, E nisi quia omnis creatura dei bona est. Et quid dignius, quàm vt bona faciat bonus deus, quæ nemo potest facere nisi deus? Hæc & alia quæ possum, sicut possum dico, aduersus eos qui hanc opinionẽ qua creduntur animæ sicut illa vna singulis fieri labefactare conantur. Sed cum ad pœnas ventum est paruulorum, magnis mihi crede coarctor angustiis, nec quid respõdeam prorsus inuenio, nõ solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quò necesse est trahantur si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramento, sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis, versantur ante oculos, quas enumerare si velim, prius tempus quàm exempla deficient. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame & siti cruciantur, debilitantur membris, priuantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est vtiq; quo modo ista sine vlla sua mala causa iustè patiantur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante deo fieri, aut eum non posse resistere facientibus, aut iniuste ista vel facere vel permittere. Nunquid nã sicut illa animalia irrationabilia rectè dicimus in vsus dari naturis excellentioribus, etsi viciosis, sicut apertissime in Euangelio vi- F demus, porcos ad vsum desyderatum cõcessos esse dæmonib⁹, *Matt. 8.* hoc & de homine rectè possumus dicere? Animal est enim, sed rationale, etsi mortale. Anima est rationalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœnas luit. Deus bonus est, deus iustus est, deus omnipotens est: hoc dubitare omnino demẽtis est. Tantorum ergo malorum quæ fiunt in paruulis, causa iusta dicatur, Nempe cum maiores ita † patiuntur, *† ista.* solemus dicere, aut sicut in Iob merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis quæ deus manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt hominum coniecturæ cõceditur, sed hoc in maioribus. De paruulis autem quid respondeamus edissere, si pœnis tantis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam vtique nulla est in illis ætatibus examinanda iusticia. De ingeniorum vero diuersitate quid dicam, quæ quidem in paruulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, apparet in grandibus, quorum nonnulli tam tardi & obliuiosi sunt, vt ne prima quidem discere literarum elementa potuerint: Quidam vero tantæ sunt fatuitatis,

vt non

G vt non multum à pecoribus differant, quos Moriones
vulgo vocant. Respondetur fortasse, corpora hoc fa-
ciunt. Sed nunquid secundum hanc sententiam quam
defendi volumus, anima sibi corpus elegit, & in eligé-
do cum falleretur errauit? Aut cum in corpus cogere-
tur intrare necessitate nascendi, alia corpora præoccu-
pantibus animarum turbis, ipsa aliud non inuenit? Et
sicut in spectaculo aliquo locum, ita carnem nó quam
voluit, sed quam valuit occupauit? Nunquid hæc & ta-
lia vel dicere possumus vel sentire debemus? Doce igi-
tur quid sentire, quid dicere debeamus, vt constet no-
bis ratio nouarum animarũ sigillatimq; factarum sin-
gulis corporibus. Ego quidem non de ingeniis, sed sal-
tem de pœnis paruulorum quas in hac vita patiũtur, di-
(Lib. 3. de libero arbitrio.) xi aliquid in libris illis de libero arbitrio. Quod qua-
le sit, & cur mihi in ista quam habemus in manibus
quæstione nó sufficiat, intimabo, & eum ipsum de ter-
tio libro locum secerptum his literis inseram. Nam ita
se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affligũ-
tur paruuli, quorum per ætatem nulla peccata sunt, si
animæ quibus animantur, non priusquam ipsi homi-
nes esse cœperunt, maior querela & quasi misericors
H depromi solet, cum dicitur, quid mali fecerunt vt ista
paterentur? Quasi possit esse meritum innocentiæ, an-
(*† al. quisque.) tequam quisquam *† nocere aliquid possit. Cum autem
boni aliquid operatur deus in emẽdatione maiorum,
cum paruulorum suorum qui eis chari sunt doloribus
ac mortibus flagellantur, cur ista non fiant, quando cũ
transierint, pro non factis erunt in quibus facta sunt:
Propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt si tẽ-
poralibus incommodis emendati, rectius elegerint vi-
uere, aut excusationem in futuri iudicij supplicio non
habebunt, si vitæ huius angoribus, ad æternã vitam de-
syderium cõuertere noluerint? Quis autem nouit, quid
paruulis de quorum cruciatibus duricia maiorum con-
tũditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur.
Quis inquam ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto
iudiciorum suorum bonę cõpensationis reseruet deus?
Quoniam quanquam nihil rectè fecerint, tamen nec
peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustra
etiã infantes illos, qui cum dominus noster Iesus Chri-
stus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in ho
nore martyrum receptos cõmendat Ecclesia. Hæc tunc
dixi, cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem com-
I munire sentẽtiam. Sicut enim paulo ante commemo-
raui, quæcunque illarum de animæ incarnatione qua-
tuor opinionũ vera esset, inculpatam substãtiam crea-
toris, & à nostrorum peccatorum societate remotissi-
mam nitebar ostendere. Et ideo quæcũque illarum ve-
ritate posset conuinci & repudiari, ad curam intentio-
nis meæ quam tunc habebam non pertinebat: quãdo-
quidẽ cunctis diligentiore disputatione discussis, quæ-
cunque illarum rectè vinceret cæteras, me securissimo
fieret, quando etiam secũdum omnes id quod agebam
inuictum persistere demonstrabam. Nunc vero vnam
volo si possum ratione recta eligere ex omnibus: &
propterea huiusipsius de qua nũc agimus defensionem
in iis quæ commemoraui de illo libro verbis meis at-
tentius intuens, validam firmamq; nó video. Nam ve-
lut firmamentum eius illud est quod ibi dixi: Quis au-
tem nouit quid paruulis de quorum cruciatibus duri-
cia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut mi-
sericordia probatur, Quis, inquam, ergo nouit quid ip-
sis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ com-
pensationis reseruet deus? Quoniam quanquam nihil
rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpes- K
si sunt. Sed hoc non immerito dici video, de iis qui vel
pro Christi nomine ac vera religione tale aliquid etiã
nescientes patiuntur, vel sacramento Christi iam im-
buti sunt, quia sine societate vnius mediatoris liberari
à damnatione non possunt, vt possit eis etiam pro illis
malis quæ hic in diuersis afflictionibus pertulerunt, cõ-
pensatio ista præstari. Nunc autem cum ista quæstio
non possit absolui, nisi etiam de iis paruulis respondea-
tur, qui post grauissimos cruciatus sine sacramẽto Chri
stianæ societatis expirant, quæ circa eos compensatio
cogitanda est, quibus insuper & damnatio præparata
est? Nam & de baptismo paruulorum in eodem libro,
non quidem sufficienter, sed quantum illi operi satis
esse videbatur vtcunque respondi, quod etiam nescien
tibus, & fidem suam nondum habentibus prodest: non
tamen de damnatione eorum paruulorum, qui sine il-
lo ex hac vita emigrant tunc aliquid dicendum puta-
ui, quia non quod nunc agitur agebatur. Sed vt omit-
tamus & contemnamus ea quæ breui tempore patiun-
tur, nec transacta reuocantur, nunquid similiter con-
temnere possumus, quod per vnum hominem mors, &
per vnum hominẽ resurrectio mortuorum? Sicut enim L
in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes (1.Cor.15.)
viuificabuntur. Per hanc enim Apostolicam diuinam
claramq; sententiam, satis euidenter elucet, neminem
ire in mortem nisi per Adam, neminem ire in vitam
æternam nisi per Christum. Hoc est quippe omnes &
omnes, quia sicut omnes homines per primam, hoc est
per carnalem generationem pertinent ad Adam: sic
omnes homines ad secundam, id est spiritalem rege-
nerationem veniunt, quicunque ad Christum perue-
niũt. Ideo ergo dictum est, & hic omnes, & ibi omnes,
quia sicut omnes qui moriuntur, nó nisi in Adam mo-
riuntur, ita omnes qui viuificabuntur, non nisi in Chri
sto viuificabuntur. Ac per hoc, quisquis nobis dixerit,
quẽquam in resurrectione mortuorum viuificari pos-
se nisi in Christo, tanquam pestis communis fidei de-
testandus est. Item quisquis dixerit quod in Christo vi-
uificabuntur etiam paruuli, qui sine sacramẽti eius par-
ticipatione de vita exeunt: hic profecto & contra Apo-
stolicam prædicationem venit, & totam condemnat
Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis fe-
stinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos
in Christo viuificari omnino non posse. Qui autẽ non M
viuificatur in Christo, restat vt in eadem damnatione
maneat, de qua dicit Apostolus: Per vnius delictum in (Roma.5.)
omnes homines ad cõdemnationem. Cui delicto ob-
noxios paruulos nasci, & omnis credit Ecclesia, & ipse
iam contra Iouinianum disputans, & exponens Ionam
prohetam, sicut pauloante commemoraui, fide veracis-
sima definisti, credo & in aliis locis opusculorum tuo-
rum, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor.
Huius igitur damnationis in paruulos causam requiro,
quia neque animarum si nouæ fiunt singulis singulæ,
video esse vllum in illa ætate peccatum, nec à deo dã-
nari aliquam credo, quam videt nullum habere pec-
catum. An fortè dicendum est in paruulo carnem solã
causam esse peccati, nouam vero illi animam fieri, qua
secundũ dei præcepta viuẽte in adiutorio gratiæ Chri-
sti, & ipsi carni edomitæ ac subiectæ † possit incorrup- († subiugatæ.)
tionis meritum comparare? Sed quia in paruulo anima
nondum id agere potest, nisi Christi acceperit sacra-
mentum, per hanc gratiam carni eius acquiritur, quod
illius moribus nondum potuit. Si autem sine vllo † sa- († illo.)
cramento

A cramento anima paruuli exierit, ipsa quidem in æterna
vita erit, vnde eam nullum peccatum potuit separare,
caro vero eius non resurget in Christo, non percepto
ante mortem illius sacramẽto? Hanc opinionem nun-
quam audiui, nunquam legi. Sed planè audiui & credi-
di, propter quod & locutus sum, quia veniet hora quã-
Ioan. 5. do omnes qui in monumentis sunt audient vocẽ eius,
& procedent qui bene fecerũt in resurrectionem vitæ.
Ipsa est de qua dicitur: Et per vnum hominem resurre-
1. Cor. 15. ctio mortuorum. Ipsa est qua in Christo omnes viuifi-
cabuntur. Qui autem male egerunt, in resurrectionem
iudicij. Quid hic ergo de illis infantibus intelligen-
dum est, qui priusquam possent agere vel bene vel ma-
le, sine baptismo corpore exuti sunt? Nihil hic de tali-
bus dictum est. Sed si caro eorum ideo non resurget
quia nec boni aliquid egerũt nec mali, nec illorum re-
surrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa æta-
te defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere po-
tuerunt. Si autem illi inter sanctos resurgent, id est in-
ter eos qui bene egerunt, inter quos & illi resurrecturi
sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas huma-
nas animas credamus corpora sua non recepturas, siue
B in resurrectionem vitæ, siue in resurrectionem iudicij?
Quæ sententia priusquam refellatur, ipsa nouitate iam
displicet. Deinde quis ferat si credant se illi qui ad bap-
tismum cum suis paruulis currunt, propter carnes eo-
Cyprianus. rum, non propter animas currere? Beatus quidem Cy-
prianus non aliquod decretum condens nouũ, sed Ec-
clesiæ fidem firmissimam seruans, ad corrigendum eos
qui putabant ante octauum diem natiuitatis non esse
paruulum baptizandum, nõ carnem, sed animam dixit
[non] esse perdẽdam, & mox natum rite baptizari pos-
se, cum suis quibusdam coepiscopis censuit. Sed contra
Cypriani aliquam opinionem, vbi quod vidẽdum fuit
fortasse non vidit, sentiat quisque quod libet, tantum
Roma. 5. cõtra Apostolicam manifestissimam fidem nemo sen-
tiat, qui ex vnius delicto omnes in condemnationem
duci prædicat, ex qua condemnatione non liberat nisi
gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, in
quo vno omnes viuificãtur quicunq; viuificantur. Cõ-
tra Ecclesiæ fundatissimum morem nemo sentiat, vbi
ad baptismum si propter sola paruulorũ corpora cur-
reretur, baptizandi offerrentur & mortui. Quæ cum ita
sint quærenda causa est atque reddenda, quare damnẽ-
C tur animæ quæ nouæ creantur singulis quibusque na-
scentibus, si præter Christi sacramentum paruuli mo-
riantur. Damnari enim eas si sic de corpore exierint,
& sancta scriptura, & sancta est testis Ecclesia. Vnde
illa de animarum nouarum creatione sentẽtia, si hanc
Psal. 32. fidem fundatissimam non oppugnat, sit & mea. si op-
Comunctio pugnat, non sit & tua. Nolo mihi dicatur pro hac sen-
non, videt tentia debere accipi quod scriptum est: Qui finxit spi-
superesse. ritum hominis in ipso, & qui finxit sigillatim corda
Sermo perti eorum. Aliquid fortissimum atque inuictissimum re-
net ad ar- quirendum est, quod nõ cogat* deum credere vllarum
gumẽtionẽ animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel
Pelagiani tantundem valet vel plus est forsitan creare quàm fin-
Si aĩæ singu gere: & tamen scriptum est: Cor mundum crea in me
lis nouæ cre deus. Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se
antur, non fieri priusquam aliquid esset. Sicut ergo iam existens
traxerunt creatur innouatione iustitiæ, sic iam existẽs fingitur &
peccatũ ex conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Eccle-
aĩa Adæ. siaste scriptum est: Tunc conuertetur in terram pul-
iniuste igĩt uis sicut fuit, & spiritus reuertetur ad dominum qui de-
damnãtur. dit illum. Istam confirmat sententiam, quam volumus

esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex vna D
putant omnes esse animas. Nam sicut conuertitur, in-
quiunt, puluis in terram sicut fuit, & tamen caro de qua
hoc dictum est, ad hominẽ non reuertitur ex quo pro-
pagata est, sed ad terram vnde primus homo fact* est:
sic & spiritus ex illius vnius spiritu propagatus non ta-
men ad eum reuertitur, sed ad dominum à quo illi da-
tus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis so-
nat, vt non omnimodo huic opinioni quã defendi vo-
lo, videatur esse contrarium, admonendam tãtum cre-
didi prudẽtiam tuam, ne talibus testimoniis ex his an-
gustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optã-
do vt verum sit quod verum non est, tamen si fieri pos-
set optarem vt hæc sententia vera esset, sicut opto vt si
vera est, abs te liquidissime atq; inuictissime defenda-
tur. Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui iam
existentes alibi animas & ab initio diuinorum operum
præparatas, à deo mitti opinantur in corpora. Nam &
ab his hoc idem quæritur, si animæ inculpatæ obediẽ-
ter veniunt quò mittuntur, cur in paruulis si non bap-
tizati vitam istam finierint, puniuntur? Eadem pror-
sus in vtraque sententia difficultas est. Illi sibi viden-
tur de hac facilius exire quæstione, qui animas asseue- E
rant pro meritis vitæ prioris singulas singulis corpori-
bus implicari. Hoc enim putant esse in Adam mori, in
carne scilicet quæ propagata est ex Adam supplicia pẽ-
dere. A quo reatu, inquiunt, gratia Christi liberat pusil-
los cum magnis. Hoc quidẽ rectè, veraciter, optimeq;,
quod gratia Christi liberat à reatu peccatorum pusillos 11. de ciuit.
cum magnis. Sed in alia superiore vita peccare ani- dei, ca. 23.
mas, & inde præcipitari in carceres carneos, nõ credo,
non acquiesco, nõ consentio. Primo quoniam nescio
per quos fieri circũitus id aiunt isti, vt post nescio quã-
ta volumina seculorum iterum ad istam sarcinam cor-
ruptibilis carnis & supplicia pendenda redeundum sit.
Qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro:
Deinde quis tandem iustus defunctus est, de quo non
si isti vera dicunt, soliciti esse debeamus, ne in sinu A-
brahæ peccans in flammas illius diuitis deiiciatur? Cur
enim nõ & post hoc corpus peccari possit si & ante po-
tuit? Postremo, longe aliud est in Adam peccasse, Vnde
dicit Apostolus: In quo omnes peccauerũt & aliud est Roma. 5.
extra Adam nescio vbi peccasse, & ideo in Adã, id est
in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquã in car-
cerem trudi. Illam vero opinionem quod ex vna fiant F
omnes animæ, nõ discutere volo nisi necesse sit. Atque
vtinam ista de qua nũc agimus, si vera est, sic abs te de-
fendatur, vt hoc necesse iam non sit. Quamuis autem
desyderem, rogem, votis ardentibus exoptem & expe-
ctem, vt per te mihi dominus huius rei auferat igno-
rantiam, tamen si, quod absit, minime meruero, patien-
tiam mihi petam à domino deo nostro, in quẽ sic cre-
dimus, vt aliqua nobis non aperiri etiam pulsantibus
nullo modo aduersus eũ murmurare debeamus. Me-
mini prius ipsis Apostolis dictum: Multa habeo vobis
dicere, sed non potestis illa portare modo. In his quã-
tum ad me attinet etiam hoc deputem. Neque qui hoc
sciam me indigner indignum, ne hoc ipso etiam cõ-
uincar indignior. Multa enim alia similiter nescio, quæ
commemorare vel enumerare non possum. Et hoc to-
lerabiliter ignorarem, nisi metuerem ne aliqua istarum
opinionũ contra illud quod firmissima retinemus fide,
incautis obreperet mentibus. Sed antequam sciam quæ
nam earum potius eligẽda sit, hoc me non temere sen-
tire profiteor, eam quæ vera est non aduersari robustis-
simæ

G ſimę ac fundatiſsimę fidei, qua Chriſti eccleſia nec paruulos homines recentiſsimè natos à damnatione credit, niſi per gratiam nominis Chriſti quam in ſuis ſacramentis commendauit, poſſe liberari.

Auguſtinus Hieronymo, de loco qui eſt Iacobi ſecundo Qui offenderit in vno, factus eſt omniũ reus: multa obiter admiſcens de Stoicis, qui docebãt omnia peccata eſſe paria, & quiſquis haberet vnam virtutem, habere omnes: qui careret vna, nullã habere. *Epiſtola XXIX.*

QVOD ad te ſcripſi honorande mihi in Chriſto frater Hieronyme, quærens de anima humana, ſi naſcẽtibus ſingulis nouæ ſingulæ nũc vſq; fiunt, vbi peccati vinculum contrahant, quod per ſacramẽtum gratiæ Chriſti etiam in infantibus recenter natis, ſoluendum eſſe nõ dubitamus, cum in non paruum volumen procederet, nolui vlla alia onerare quæſtione, ſed quod vrget acrius, multo minus eſt negligẽdum. Proinde quæro, & per deum obſecro, vt exponas mihi quod multis exiſtimo profuturum, aut ſi iam vel abs te vel ab alio aliquo expoſitum habes, dirigas nobis, quo modo accipiẽdum ſit, quod in epiſto-
H la Iacobi Apoſtoli ſcriptum eſt. Quicunq; enim totam
Iaco. 2. legem ſeruauerit, offendat autẽ in vno, factus eſt om-
2 Retract. cap. 45. nium reus. quę res talis ac tãta eſt, vt quod hinc tibi nõ iam olim ſcripſi, multum me pœniteat. De agenda nãq; præſenti vita, quo modo ad vitam perueniamus æternam, non de præterita perſcrutanda, quam penitus demerſit obliuio, ſicut eſt illud quod de anima quęrẽdum
Facetum. putaui, hæc vertitur quæſtio. Eleganter autem dictum eſſe narratur, quod huic rei ſatis apte conuenit. Cum quidam ruiſſet in puteum, vbi aqua tanta erat, vt cum magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne lo-
**toc. viſo miſerans.* queretur, acceſſit alius, & eo viſo admirans *† ait. Quo modo huc cecidiſti? Ait ille, Obſecro, inquit, cogita quo modo hinc me liberes, non quo modo huc ceciderim quæras. Ita quoniam fatemur & fide catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Chriſti gratia liberandam, ſatis eſt ei, quòd modum quo modo ſalua fiat, nouimus, etiam ſi nunquam quo modo in malum illud deuenerit nouerimus. Sed ideo putaui eſſe quærendum, ne forte ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautius, quæ liberandã prorſus animam paruuli
I contradicat, negans eam eſſe in iſto malo. Hoc igitur firmiſsime retento, quod anima paruuli de reatu peccati liberanda eſt, nec alio modo liberanda niſi gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ſi poſſumus etiam ipſius mali cauſam & originem noſſe, vaniloquis nõ diſputatoribus ſed litigatoribus paratius inſtructiusq; reſiſtimus. Si autem non poſſumus, non quia latet miſeriæ principium, ideo pigreſcere miſericordiæ debet officium. Aduerſus eos autem qui ſibi videntur ſcire quod neſciunt, hoc tutiores ſumus, quod hanc ignorantiam noſtram non ignoramus. Aliud eſt enim quod neſcire malum eſt, aliud quod ſciri vel non poteſt, vel non opus eſt, vel ad vitam quam quærimus indifferens eſt. Hoc vero quod de literis Apoſtoli Iacobi nunc requiro, in hac ipſa qua viuimus, & vt ſemper viuamus deo placere ſtudemus, actione verſatur. Quo modo igitur intelligẽdum eſt obſecro te. Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus
†Item. eſt omnium reus? Ita ne † qui furtum fecerit, immò vero qui dixerit diuiti: ſede hic, pauperi autem: tu ſta illic, & homicidij & adulterij & ſacrilegij reus eſt? Quod ſi nõ eſt, quo modo qui in vno offendit, factus eſt omnium reus? An illud quod dixit de diuite & paupere ad iſta K
nõ pertinet, quorum ſi quis in vno offenderit, fiet omnium reus? Sed recolendum eſt vnde venerit illa ſententia, & quæ illam ſuperiora pepererint, quibusq; connexa dependeat. Fratres mei nolite inquit in perſonarum acceptione habere fidem domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum vir annulum aureum habens in veſte cãdida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intẽdatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dicatis ei: Tu ſede hic bene, pauperi autem dicatis, tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum. Nónne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarum? Audite fratres mei dilectiſsimi, nónne deus elegit pauperes in hoc mũdo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit deus diligentibus ſe? Vos autem exhonoraſtis pauperem, propter illum ſcilicet cui dictum eſt: ſta illic, cum habenti annulum aureum dictum eſſet: tu ſede hic bene. Ac deinde ſequitur eandem ipſam ſententiam latius verſans & explicans. Nónne, inquit, diuites per potentiam opprimunt vos, & trahunt ad iudicia? Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen quod in-
uocatum eſt ſuper vos? Si quidem legem perficitis rega- L
lem ſecundum ſcripturam: Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis. Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſſores [legis]. Vide quemadmodum tranſgreſſores legis appellat, qui dicunt diuiti ſede hic, & pauperi ſta illic. Vnde ne putarent contemptibile eſſe peccatum, in hac vna re legẽ tranſgredi, ſequutus adiunxit: Quicunque totam legem ſeruauerit, offendit autem in vno, factus eſt omnium reus. Qui enim dixit non mœchaberis, dixit & non occides. Quod ſi non occidis, mœcharis autem, factus es tranſgreſſor legis. propter id quod dixerat, redarguti à lege, quaſi tranſgreſſores. Quæ cum ita ſint, conſequens videtur, niſi alio modo intelligendum oſtendatur, vt qui dixerit diuiti ſede hic, & pauperi ſta illic, huic non honorem, quem illi deferens, & idololatra & blaſphemus & adulter & homicida, & ne, quod longum eſt, cuncta commemorem, reus omnium criminum iudicandus ſit. Offendens quippe in vno, factus eſt omnium reus. At enim qui vnam virtutem habet, omnes habet, & qui vnam non habet, nullam habet. Hoc ſi verum eſt, confirmatur iſta ſenten-
tia. Sed ego eam exponi volo, non confirmari, quæ per M
ſeipſam apud nos omnibus philoſophorum authoritatibus firmior eſt. Et illud quidem de virtutibus & vitiis, ſi veraciter dicitur, non eſt conſequens, vt propter hoc omnia peccata ſint paria. Nam illud de inſeparabilitate virtutum, niſi fortitan fallor, tamen ſi verum memini, quod vix memini, omnibus philoſophis placuit, qui eaſdem virtutes agendæ vitæ neceſſarias eſſe dixe- *Stoici peccata fecerũt paria.*
runt. Hoc autem de paritate peccatorum ſoli Stoici auſi ſunt diſputare, contra omnem ſenſum generis humani: quam eorum vanitatem in Iouiniano illo, qui in hac ſententia Stoicus erat, in aucupandis autem & defenſandis voluptatibus Epicureus, de ſcripturis ſanctis dilucidiſsime conuiciſti. In qua tua ſuauiſsima & præclariſsima diſputatione ſatis euidenter apparuit, non placuiſſe authoribus noſtris, vel ipſi potius quæ per eos loquuta eſt veritati, omnia paria eſſe peccata. Quo modo autem fieri poſsit, vt etiam ſi hoc de virtutibus verum eſt, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omniũ peccatorum, quãtum poſſum adiuuante domino aperire conabor. Quod ſi effecero, approbabis: vbi

vero

A verò causæ defuero, tu supplebis. Certè hinc persuadēt,
qui vnam virtutem habuerit, habere omnes: & omnes
deesse cui vna defuerit, quod prudētia nec ignaua, nec
iniusta, nec intemperās potest esse. Nam si aliquid bo-
Virtutum rum fuerit, prudentia non erit. Porrò si prudentia tunc
catena. erit, si & fortis & iusta & temperans sit, profectò vbi
fuerit, secum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens
esse non potest vel intemperans vel iniusta. sic tempe-
rantia necesse est vt prudens, fortis, & iusta sit: sic iusti-
cia non est nisi sit prudens, fortis, & temperans. Ita vbi
est vna vera aliqua earum, & aliæ similiter sunt. Vbi
autem aliæ desunt, vera vna illa non est, etiam si aliquo
modo similis esse videatur. Sunt enim vt scis quædam
vicia virtutibus aperta discretione contraria, vt impru-
dentia prudētiæ. Sunt autem quædam tantum quia vi-
cia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci
similia, vt eidem prudentię, non imprudentia, sed astu-
tia. Nunc enim eam dico astutiam, quæ vsitatius in ma-
†mutari. liciosis intelligi & vocari † solet, non sicut nostra loqui
scriptura consueuit, quæ sæpe astutiam in bono ponit.
Matt 10. Vnde. Estote astuti vt serpentes. Et illud, Vt & inno-
B centibus det astutiam. quanquam & apud illos Roma-
Dolus & astutia in bonum. næ linguæ disertissimus dixerit, neque illi tamē ad ca-
uendum dolus, aut astutia deerant: astutiam ponens in
bono sed apud illos rarissimum, apud nostros frequen
tissimum est. Itemq; in partibus temperantiæ apertis-
sime contraria est effusio parsimoniæ: ea verò quæ te-
nacitas dici vulgo solet, vicium quidem est, tamē par-
simoniæ simile, nō natura, sed fallacissima specie. Item
dissimilitudine manifesta contraria est iniusticia iusti-
ciæ. Solet autem quasi imitari iusticiam vindicandi se
libido, sed viciū est. Ignauia fortitudini perspicuè con-
traria est, duricia vero distat natura, fallit similitudine.
Constantia pars quædam virtutis est. Ab hac incon-
stantia longè abhorret, & indubiè cōtrasistit. Pertina-
cia vero constantia dici affectat, & non est, quia illa est
virtus, hoc vicium. Vt ergo non iterum hęc eadem cō-
memorare necesse sit, exempli gratia, ponamus aliquid,
Salustius. vnde possint cætera intelligi. Catilina, vt de illo scrip-
serunt qui nosse potuerūt, frigus, sitim, famem ferre po-
terat, eratq; patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm
C cuiquam credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna
præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo pru
dens non erat, mala enim pro bonis ęligebat. Tempe-
rans non erat, corruptelis enim turpissimis fœdabatur,
Iusta non erat, nam contra patriam coniurauerat. Et
ideo nec fortitudo erat, sed duricia sibi, vt stultos falle-
ret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo
esset, non vicium, sed virtus esset. Si autem virtus esset,
à cæteris virtutibus tanquam inseparabilibus comiti-
bus nunquam relinqueretur. Quapropter dum quæri-
tur etiam de vicijs, vtrum ipsa similiter omnia sint vbi
vnum erit, aut nulla sint vbi vnum nō erit: laboriosum
est id ostendere, propterea quia vni virtuti duo vicia
opponi solent, & quod aperte contrarium est, & quod
specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Catilinæ
quia fortitudo non erat, quæ ‡ esset, cum ‡ secum virtu-
tes alias non habebat, facilius videbatur. Quod vero
ignauia fuerit, vbi exercitatio quaslibet grauissimas mo
lestias perpetiendi atque tolerandi, supra quàm cui-
quā credibile est, fuit ægre persuaderi potest. Sed forte
acutius intuentibus, ignauia apparet ipsa duricia, quia
laborem bonorum studiorum quibus vera acquiritur
fortitudo neglexerat. Veruntamen quia sunt audaces
qui timidi non sunt, & rursus timidi quibus abest au-
dacia, cum sit vtrunque vicium, quoniam qui vera vir- D
tute fortis est, nec temere audet, nec inconsulte timet:
cogimur fateri vicia plura esse virtutibus. Vnde ali-
quādo vicium vicio tollitur, vt amore laudis, amor pe-
cuniæ. Aliquando vnum cedit vt plura succedant, ve-
lut qui ebriosus fuerit, si modicum biberit, & tenacita-
tem & ambitionem didicerit. Possunt itaq; vicia etiam
cedere vicijs succedentibus non virtutibus, & ideo plu
ra sunt. Virtus vero quò vna ingressa fuerit, quoniam
secum cæteras ducit, profectò vicia cedēt omnia quæ-
cunq; inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquādo
totidem, aliquādō plura paucioribus, vel pauciora plu-
ribus succedebant. Hæc vtrum ita se habeant, diligen-
tius inquirendum est. Non enim & ista diuina senten-
tia est qua dicitur: Qui vnam virtutem habuerit, om-
nes habet, eique nulla inest, cui vna defuerit. sed homi-
nibus hoc visum est, multum quidē ingeniosis, studio-
sis, sed tamē hominibus. Ego vero nescio quemadmo-
dum dicam, nō dico virum à quo denominata dicitur
virtus, sed etiam mulierem, quæ viro suo seruat thori E
fidem, si hoc faciat propter præceptum & promissum
dei, & quæ primitus sit fidelis, non habere pudiciciam,
aut pudiciciam nullam vel paruam esse virtutem. Sic
& maritum qui hoc idem seruat vxori. Et tamen sunt
plurimi tales, quorum sine aliquo peccato esse neminē
dixerim, & vtique illud qualecunque peccatum ex ali-
quo vicio venit. Vnde pudicicia coniugalis in viris fœ
minisq; religiosis cum proculdubio virtus sit, nō enim
aut nihil aut vicium est, nō tamen secum habet omnes
virtutes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vicium:
si nullum vicium, nullum omnino peccatum. Quis au-
tem sine aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo vicio, id
est fomite quodā vel quasi sine radice peccati, cum cla-
met qui supra pectus domini recūbebat: Si dixerimus *1. Ioan. 1.*
quia † peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & *† quod.*
veritas in nobis non est? Neq; hoc apud te diutius agē-
dum est, sed propter alios qui forte hoc legerint [hæc]
dico. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido
contra Iouinianum etiam hoc de scripturis sanctis di-
ligenter probasti. Vbi etiam ex hac ipsa epistola, cuius
verba sunt, quorum nunc intellectum requirimus, po- F
suisti quod scriptū est: In multis enim offendimus om- *Iacobi 3.*
nes. Non enim ait, Offendis, sed offendimus omnes, *& 2.*
cum Christi loqueretur Apostolus. Et cum hoc loco di
cat. Quicunque autem totam legem seruauerit, offen-
dat autem in vno, factus est omnium reus. Ibi non in
vno sed in multis, nec quosdam sed omnes dixit offen
dere. Absit autem vt quisquam fidelis existimet tot mi-
lia seruorū Christi, qui veraciter dicunt se habere pec-
catum, ne seipsos decipiant, & veritas in eis non sit, nul
lam habere virtutem, cum virtus magna sit sapientia.
Dixit autem ipsa sapientia homini: Ecce pietas est sa-
pientia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles &
pios homines dei nō habere pietatem, quam Græci vel
εὐσέβειαν, vel expresśius & plenius θεοσέβειαν vocant.
Quid autem est pietas nisi dei cultus? Et vnde ille co-
litur nisi charitate? Charitas igitur de corde puro & cō- *1. Timo 1.*
scientia bona & fide nō ficta, magna & vera virtus est
quia ipsa est & finis præcepti. Merito dicta est fortis si-
cut mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue *Cant. 8.*
quia in hac vita vsque ad mortem est mensura chari-
tatis, Sicut dominus ait: Maiorem hac charitatem ne- *Ioan. 15.*
mo habet, quàm vt animā suam ponat [quis] pro ami-
cis suis: siue potius, quia sicut mors animā auellit à sen-
sibus carnis, sic charitas à concupiscentijs carnalibus.

Hinc

G Huic subseruit scientia cum est vtilis, nam sine illa in-
flat. Quod verò illa ædificādo impleuerit, nihil ibi istā
inane quod inflet inueniet. Vtilem porrò sciētiam de-
finiendo mōstrauit, vbi cùm dixisset: Ecce pietas est sa-
pientia, cōtinuo subiūxit: Abstinere vero à malis, scien-
tia est. Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet
habere omnes, cū plenitudo legis sit charitas? An quāto
magis est in homine, tanto magis est virtute præditus?
† inest. Quanto autem minus, tanto minus est † virtus, quia ip-
sa est virtus: & quanto minus est virtus, tanto maius
est vicium? Vbi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex
vicio remanebit. Proinde mihi videntur Stoici falli,
quia proficientem hominem in sapientia nolunt om-
nino habere sapiētiam: sed tunc habere cum in ea om-
nino perfectus fuerit: non quia illum perfectū negant,
sed nisi ex profundo quodam emergendo repēte emi-
cet in auras sapientiæ liberas, nulla ex parte esse sapien-
tem. Sicut enim nihil interest ad hominem præfocan-
dum, vtrum aquam stadiis multis super se habeat altā,
aut vnum palmum aut digitum, sic illos qui tēdunt ad
sapientiam proficere quidem dicunt, tanquam ab imo
gurgitis surgentes in aerem, sed nisi totam stulticiam
H velut opprimentem aquam proficiendo velut emergē-
do euaserint, non habere virtutem nec esse sapientes.
Vbi autē euaserint, mox habere totam, nec quicquam
stulticiæ remanere, vnde omnino vllum peccatū pos-
sit existere. Hæc similitudo vbi stulticia velut aqua, &
sapientia velut aer ponitur, vt animus à præfocatione
stulticiæ tanquam emergens in sapientia repente respi-
ret, non mihi videtur satis accommodata nostrarum
scripturarum authoritati. Sed illa potius, vt vicium vel
stulticia tenebris, luci autem virtus & sapientia compa-
retur, quantum ista similia de corporalibus ad intelli-
gibilia duci possunt: Nō itaque sicut de aquis in aerem
surgens, vbi earum summum transierit repente quan-
tum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lucem
procedens, paulatim progrediēdo illuminatur. Quod
donec plenissime fiat, iam eum tamē dicimus tanquam
de abditissima spelunca egredientem, vicinia lucis af-
† appropinquat egressus. flatum tanto magis, quanto magis propinquat egres-
sus † vt illud quod in eo lucet, sit vtique ex lumine quò
progreditur. Illud autem quod adhuc obscurum est, sit
Psal 142. ex tenebris vnde egreditur. Itaque & non iustificabitur
Abac. 2. in conspectu dei omnis viuens, & tamen iustus ex fide
I viuit. Et induti sunt sancti iusticia, alius magis, † alius
†† magis. minus. Et nemo hic viuit sine peccato, & hoc alius ma-
gis, † alius minus, Optimus autem est qui minimum.
† ago. Sed quid ego † tanquam oblitus cui loquor, doctori si-
milis factus sum, cum proposuerim quid abs te discere
velim? Sed quia de peccatorum parilitate, vnde in id
quod aiebam incidit quæstio, examinandam tibi sen-
tentiam meam promere statueram, iam eam tandem
† est. aliquando concludam. Quia & si verum esset † eum qui
habet vnam, omnes habere virtutes, eum qui vnam nō
habet, nullam habere, nec sic peccata sunt paria. quia
vbi virtus nulla est, nihil quidem rectum est, nec tamē
ideo non prauo prauius est, distortoq; distortius. Si au-
tem, quod puto esse verius sacrisq; literis congruentius,
ita sunt animæ intentiones, vt corporis membra, non
quod videantur locis, sed quod sentiātur affectibus, &
aliud illuminatur amplius, aliud minus, aliud omnino
caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo, pro-
fecto ita vt quisque illustratione piæ charitatis affectus
est, in alio actu magis, in alio minus, in alio nihil. sic po-
test dici habere aliam, & aliam non habere, aliam ma-
gis, aliam minus habere virtutem. Nam & maior est in K
isto charitas quàm in illo, rectè possumus dicere, & ali-
qua in isto, nulla † in illo, quantum pertinet ad charita- † aliqua
tem quæ pietas est: & in ipso vno homine quod maio-
rem habeat pudiciciam quàm patientiam, & maiorem
hodie quàm heri si proficit: & adhuc non habeat con-
tinentiam, & habeat non paruam misericordiam. Et vt
generaliter breuiterq; complectar, quam de virtute ha-
beam notionem, quod ad rectè viuendum attinet: vir-
tus est charitas, qua id quod diligendum est diligitur:
hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Ple-
nissima vero quæ iam non possit augeri, quandiu hic
homo viuit est in nemine, quandiu autem augeri po-
test, profecto illud quod minus est quàm debet, ex vi- 3 Reg. 8.
cio est. Ex quo vicio non est iustus in terra qui faciat
bonum & non peccet. Ex quo vicio non iustificabitur Psal 142.
in conspectu dei omnis viuens. Propter quod vicium, 1 Ioan. 1.
si dixerimus, quia † peccatum non habemus, nosmetip- † quod
sos seducimus, & veritas in nobis nō est. Propter quod
etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est no-
bis dicere. Dimitte nobis debita nostra, cum iam om- Matt. 6.
nia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint. Quis L
itaque qui rectè videt, vnde & quādo & vbi speranda † † quando
sit illa perfectio cui non sit quod adiici possit? Si autem
præcepta non essent, non vtique esset vbi se homo cer-
tius inspiceret & videret, vnde auerteretur, quò cona-
retur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est er
go vtilitas præceptorum, si libero arbitrio tantum de-
tur, vt gratia dei [plena] amplius honoretur. Quæ si ita Salomo q
se habent, vnde fiet omnium reus, si in vno offendat, flumen.
qui totam legem seruauerit? An forte quia plenitudo le-
gis charitas est, qua deus proximusq; diligitur, in qui-
bus præceptis charitatis tota lex pendet & prophetæ,
merito fit reus omnium qui contra illam facit, in qua
pendent omnia? Nemo autem peccat nisi aduersus il- Roma. 13.
lam faciendo, quia non adulterabis, non homicidium
facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est a-
liud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo
quod diligis proximum tuum tanquam teipsum. Dile-
ctio proximi malum non operatur. Plenitudo autem
legis [est] charitas. Nemo autem diligit proximum, nisi
diligens deum, & hoc quantum potest, proximo impē-
dat, quem diligit tanquam semetipsum vt & ille dili-
gat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximū
diligit. Ac per hoc qui totam legem seruauerit, si in vno M
offenderit, fit omnium reus, quia contra charitatem fa-
cit, vnde tota lex pendet. Reus itaq; fit omnium, faciē-
do contra eam in qua pendent omnia. Cur ergo non
dicantur paria peccata? An forte quia magis facit cōtra
charitatem, qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc
ipso quod amittit, fit quidem omnium reus, sed grauius
peccans, vel in pluribus peccans magis reus: Leuius au-
tem vel in paucioribus peccans minus reus, tanto ma-
iore scilicet reatu, quanto amplius tanto minore quan-
to minus peccauerit, tameti etiam si in vno offenderit,
reus [omnium] est, quia contra eam facit, in qua pēdent
omnia. Quæ si vera sunt, eo modo & illud absoluitur Iaco 3.
quod ait homo etiam Apostolicæ gratiæ. In multis e-
nim offendimus omnes. Omnes enim offendimus, sed
vnus grauius, alius leuius. Quāto quisq; grauius leuiús-
que peccauerit, tanto in peccato committendo maior,
quāto in diligēdo deo & proximo minor. Et rursus, tā-
to minor in peccati perpetratione, quāto maior in dei
& proximi dilectione. Tanto itaq; plenior iniquitatis,
quanto inanior charitatis. Et tunc perfecti sumus in
charitate,

A charitate, quando nihil restat ex infirmitate Nec sanè quantum arbitror putãdum est leue [esse] peccatum in personarum acceptione habere fidẽ domini nostri Iesu Christi, si illam distantiam sedendi ac standi ad honores ecclesiasticos referamus Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ contempto paupere instructiore atq; sanctiore? Si autem de quotidianis cõsessibus loquitur, quis non hic peccat, si tamen peccat, nisi cum apud seipsum intus ita iudicat, vt ei tanto melior quanto ditior ille esse videatur? Hoc enim videtur significasse cum dicit: Nõnne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices iniquarum cogitationum? Lex itaq; libertatis, lex charitatis est, de qua dicit: Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege tanquam transgressores Et post illam sentẽtiam ad intelligendum difficillimam de qua satis dixi, quod dicendum putaui, eandem legem libertatis commemorans: Sic loquamini, inquit, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari. Et quoniam quid paulo ante dixerit, nouit, quoniam in multis offendimus omnes, suggerit dominicam tanquam quotidianam quo-

Stare sedere quid notet. — Iacob. 2.

B tidianis, & si leuioribus, tamẽ vulneribus medicinam. Iudicium enim, inquit, sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Hinc enim & dominus dimittite, inquit, & dimittetur vobis date, & dabitur vobis. Superexultat autem misericordia iudicium [Nõ dictum est, Vincit misericordia iudicium.] non enim est aduersa iudicio, sed superexultat quia plures per misericordiam colliguntur, Sed qui misericordiam præstiterũt. Beati enim misericordes, quia ipsis miserebit deus. Et hoc vtique iustum est vt dimittatur eis, quia dimiserũt: & detur eis, quia dederunt. Inest quippe deo & misericordia iudicanti, & iudicium miseranti. Propter quod ei dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine Nam quisquis velut nimium iustus iudicium sine misericordia quasi securus expectat, iram iustissimã prouocat, quam timẽs ille dicit Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci. Quid vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato?

Luc. 6. — κατακαυχᾶται. — Psal. 100. — Psal. 142. — Hiere. 2.

C Quę igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudicium? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt veraciter dicendo: Dimitte nobis sicut & nos dimittimus, & sine murmuratione dando. Hilarem enim datorem diligit deus. Denique sanctus Iacobus iam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur, vt quos vehementer illa sententia terruerat, consoletur, cum admonet, quo modo etiam quotidiana peccata sine quibus hic non viuitur, quotidianis remediis expientur, ne homo qui cum in vno offenderit fiat omnium reus in multis offendendo, quia in multis offendimus propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tribunal tanti iudicis perueniat, & eam quam non fecit misericordiam non inueniat, sed potius dimittendo atq; dãdo mereatur sibi dimitti peccata, † reddiq; promissa. Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrẽ, qui hęc quę tamen approbas, non expectas discere, quam ea docere consueuisti. Si quid autem est in eis, quãtum ad rem ipsam pertinet, nã quali eloquio explicata sint, non nimis curo Si quid ergo in eis est quod eruditionem offendat tuam, quæso vt rescribendo admoneas, & me corrigere non graueris. Infœlix est enim qui nõ

† debita.

tantos etiam† sanctos tuorũ studiorum labores, & digne honorat, & de his domino deo nostro, cuius munere talis es, gratias agit. Vnde cum libentius debeam à quolibet discere, quod inutiliter ignoro, quàm promptius quoslibet docere quod scio, quanto iustius hoc abs te charitatis debitum flagito, cuius doctrina in nomine & adiutorio domini tãtũ in Latina lĩgua ecclesiasticæ literæ adiutę sunt, quantũ vnquã† antea potuerunt. Maxime tamen istã sententiã Quicũq; totã legẽ seruauerit, offendat autẽ in vno, factus est omnium reus si quo alio modo exponi melius posse nouit dilectio tua, per dominũ obsecro, vt id nobiscũ cõmunicare digneris.

D — † & tam. — † nunquã.

Hieronymus Augustino, laudans quidem illius duos libellos, sed excusans cur non responderit. Epistola XXX.

DOMINO verè sãcto, & omni mihi affectione venerabili papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutẽ. Virum honorabilem fratrẽ meũ, filium dignationis tuæ Orosiũ presbyterũ, & sui merito & te iubẽte suscepi, Sed incidit tempus difficillimũ, quando mihi tacere melius fuit quàm loqui, ita vt nostra studia cessarẽt, & iuxta Appiũ canina exerceretur facũdia. Itaq; duobus libellis tuis quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquẽtię splẽdore fulgentibus, ad tẽpus respõdere non potui Nõ quo quicquã

Vide chiliades Erasmi.

E in illis reprehendendũ putẽ, sed quia iuxta apostolum. Vnusquisq; in suo sensu abũdet, alius quidem sic, alius autẽ sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio de scripturarũ sanctarũ hauriri fontibus, à te positum atq; dissertũ est. Sed quęso reuerentiã tuã, parũper patiaris me tuũ laudare ingeniũ Nos enim inter nos eruditionis causa disserimus. Cæterum æmuli & maxime hęretici si diuersas inter nos sententias viderint, de animi calũniabuntur rãcore descẽdere. Mihi autẽ decretũ est te amare, te suscipere, colere, mirari, tuaq; dicta quasi mea defẽdere. Certe & in dialogo quẽ nuper edidi, tuæ beatitudinis vt dignum fuerat recordatus sum magisq; demus operã vt perniciosissima hæresis de ecclesiis auferatur quæ semper simulat pœnitentiã, vt docendi in ecclesiis habeat facultatẽ, Ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ Eustochiũ & Paula, & genere suo & exhortatione tua digne gradiuntur, specialiterq; salutãt beatitudinem tuam: Omnis quoq; fraternitas quæ nobiscũ domino saluatori seruire conatur. Sãctum presbyterũ Firmũ, anno præterito ob rem carũ Rauennã, & inde

Romar. 14.

F Africam Siciliamq; direximus, quem putamus iam in Africæ partibus commorari. Sanctos tuos adhærentes lateri, vt meo obsequio salutes, precor. Literas quoque meas ad sanctũ presbyterum Firmũ direxi, quæ si ad te venerint, ei dirigere nõ graueris. Incolumem te & mei memorẽ, Christus dominus custodiat, domine verè sãcte & beatissime papa. Grãdẽ Latini sermonis in ista prouincia notariorũ patimur penuriã, & idcirco præceptis tuis parere nõ possumus, maxime in editione Septuaginta quæ asteriscis verubusq; distincta est. Pleraq; enim prioris laboris ob fraudem† cuiusdam amisimus.

† fraude.

Paulinus episcopus Augustino gratias agit pro libris quinque quos aduersus Manichæos scripserat, dono missis, prædicans illius eruditionem, ac vicissim panem dono mittit, amicitiæ & eiusdem communionis symbolum. Epistola XXXI.

DOMINO fratri vnanimo & venerabili Augustino, Paulinus & Therasia peccatores. Charitas Christi quæ vrget nos etiam absentes, licet per vnitatẽ fidei alligat, ipsa fiduciam ad te scribendi, pudore depulso præstitit, teq; per

d literas

G literas tuas visceribus meis intimauit, quas & de scholasticis facultatibus affluētes, & de cœlestibus fauis dulces, vt animæ meæ medicas & altrices, in quinq. libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi nostri Alipij, nō pro nostra instructione tantum, sed etiam pro ecclesiæ multarum vrbium vtilitate suscepimus. Hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, nō illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiam per fidem nostram qua adcorporamur in Christo Iesu domino nostro, cum fides nostra quæ visibilium negligens, inuisibilibus inhiat, per charitatem omnia secundum veritatem omnipotentis dei credentem, literis & exemplis fidelium roboretur. O vere sal terræ, quo præcordia nostra ne possint seculi vanescere ei rore condiuntur. O lucerna digne supra cādelabrum ecclesię posita, quæ late catholicis vrbibus de septiformi ligno pastum oleo lætitiæ lumen effundens, densas licet hæreticorum caligines discutis, & lucē veritatis à cōfusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vides frater vnanime, admirabilis in Christo domino & suscipiende, quàm familiariter agnouerim te, quanto H admirer stupore, quàm magno amore complectar, qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor, & oris tui spiritu vescor. Os enim tuū fistulam aquæ viuæ & venā fontis æterni merito dixerim, quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est. Cuius desyderio sitiuit in te anima mea, & vbertate tui fluminis inebriari terra mea concupiuit. Ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me satis armaueris, si qua in alios quoque hostes catholicæ fidei munimina comparasti, quia hostis noster cui mille nocendi artes, tam varijs expugnandus est telis quam oppugnat insidijs, quæso promere mihi de armamentario tuo, & conferre non abnuas arma iusticiæ. Sum enim laboriosus, & iam nunc sub magno honore† peccator, veteranus in numero peccatorum, sed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiam mundi miser hucusque miratus sum, & per inutiles literas reprobatamq; prudentiam deo stultus & mutus fui. Postquam inueterauī inter inimicos meos, & euanui in cogitationibus meis, leuaui oculos meos in mōtes, ad præcepta legis & gratię dona suscipiens: vnde mihi auxilium venit à domino, qui non secundū iniquitates retribuens, I illuminauit cæcum, soluit cōpeditum, humiliauit erectum male, vt erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non æquis adhuc passibus magna iustorum vestigia, si possim orationibus vestris apprehēdere, in quo dei miserationibus apprehensus sum. Rege ergo paruulum in terra reptantem, & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis quàm spiritalis exortus ętatem consyderes, Quippe ætas mihi secundum carnem ea [iam] est, qua fuit ille ab Apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. In natalibus autem animę, illius adhuc mihi tempus infantiæ est, quæ intentatis Christo vulneribus immolata digno sanguine agni victimam præcucurrit, & dominicam auspicata est passionem. Atque ideo vt infantem adhuc verbo Dei & spiritali ætate lactentem, educa verbis tuis, vberibus fidei sapientiæ charitatis inhiantem. Si officium commune consyderas frater es, si maturitatem ingenij tui & sensuum, pater mihi es, etsi forte sis æuo iunior, quia te ad maturitatem meriti honor seniorem prouexit, & iuuenem cana prudentia. Foue igitur & corrobora me in sacris literis & spiritalibus studijs, tempore (vt dixi) recentem, & ob hoc post longa discrimina, post multa naufragia, vsu rudem, vix dū à fluctibus seculi emergentem, tu qui iam solido litore constitutus, tuto† K excipe sinu, vt in portum salutis, si dignum putas, pariter nauigemus. Interea me de periculis vitæ istius & profundo peccatorum euadere nitentem, orationibus tuis tanquam tabula sustine, vt de hoc mūdo quasi de naufragio nudus euadam. Idcirco enim me leuare sarcinis, & vestimentis onerantibus exuere curaui, vt vndosum hoc, quod inter nos & deum peccatis interlatrantibus separat, præsentis vitæ salum, omni amictu carnis, & cura diei sequentis, iubente & adiuuante Christo & expeditus enatem, nequid me perfecisse glorior, quod & si gloriari possem, in domino gloriarer, cuius est perficere quod nobis adiacet velle. Sed concupiscit adhuc anima mea desyderare iudicia domini. Vide quando assequatur effectum dei volūtatum, qui adhuc ipsum desyderate desiderat. Quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctæ, & quantum in me fuit, elegerā abiectus esse in domo domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meæ, & ab amicicia carnis & sanguinis ad gratiam suam trahere, eidē placuit inopem me omnis boni meriti, suscitare de terra, & de L lacu miseriarum, ac de luto fecis educere, vt collocaret me cū principibus populi sui, & partem meam in tua sorte poneret, vt te præstante meritis, officio sociatus æquarer. Præsumptione igitur non mea, sed placito & ordinatione domini, fraternitatis tuę mihi fœdus vsurpās, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio, nam veritate sapis, non alta sapere, sed humilibus congruere. Ideoq. prompte & intime recepturū spero charitatem humilitatis nostræ. Quam quidem iam recepisse te per beatissimum sacerdotem Alipiū, quia dignatur patrem nostrum, cōfido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum præbuit nos ante noticiam, & supra meritum diligendi, qui incognitos sibi nos & lōginqua [soli &] sali intercapedine disparatos, spiritu veræ dilectionis, qui vbiq. & penetrat & effunditur, & videre diligendo potuit, & alloquendo pertingere. His nobis prima affectus sui documenta, & charitatis tuæ pignora in supradicto munere librorū dedit. Et quanto studuit impendio, vt sanctitatem tuam non ipsius tantum verbis, sed plenius eloquentia & fide tua M cognita non possemus amare mediocriter, tantopere curasse eundem credimus, vt nos vicissim ipsius imitatione plurimum diligas. Gratia dei tecū, vt est, in æternum maneat, optamus frater in Christo domino vnanime, venerabilis, desyderantissime. Totam domum, & omnem comitem, & æmulatorem in domino sanctitatis tuæ plurimo fraternitatis vnanimæ salutamus affectu. Panem vnum, quem vnanimitatis indicio misimus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.

Lim forte.

Ioan. 4.

† onere.

Act. 3. & 4.

Dicitur annorum amplius quàm 40.

† tranquillitate.

Rom. 12.

Augustinus Paulino, amplectens illius beneuolentiam & mutuum declarans amorem nonnulla de Licentio, cuius ætati metuebat, ne vergeret ad ea quæ sunt mundi.

Epistola XXXII.

DOMINO verè sancto & venerabili, & eximia in Christo laude prædicando, fratri Paulino, Augustinus in domino salutem. O bone vir & bone frater, latebas animam meam, & ei dico vt toleret, quid adhuc lates oculos meos, & vix [mihi] obtēperat, imò non obtemperat. An verò tolerat? Cur ergo me excruciat desyderium tui apud ipsam intus animā? Nā si molestias corporis paterer, & si nō perturbarent æquitatem animi mei, recte illas tolerare dicerer. Cum autem

A autem non æquo animo fero quod te non video, intolerabile est istam appellare tolerantiam. Sed quando ni talis es, esse sine te fortasse intolerabilius toleraretur. Bene est ergo quia æquo animo ferre nõ possum, quod si æquo animo ferrem, æquo animo ferendus non essem. Mirum est, sed tamen verum quod mihi accidit: doleoq; quod te non video, & meipsum cõsolatur dolor. Ita mihi displicet fortitudo, qua patienter fertur absentia bonorum, sicuti es. Nam & Hierusalem futuram desyderamus vtique, & quanto patientius † desyderamus ipsam, tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam. Quis igitur potest non gaudere te viso, vt posset quamdiu te non videt, non dolere? Ergo neutrum possum, & quoniã si possem, immaniter possem, non posse delector, atque in eo quod delector nonnullũ solatium est. Dolentem itaque me non sedatus, sed consyderatus consolatur dolor. Ne reprehendas quæso sanctiore grauitate qua præuales, & dicas non rectè me dolere quod adhuc te non nouerim, cũ animũ mihi tuum, hoc est teipsum interiorem aspiciẽdum patefeceris. Quid enim si vspiã [te] vel in terrena tua ciuitate

† impatientius

B te didicissem fratrem & dilectorem meum, & tantum in domino ac talem virum, nullum ne me dolorem sensurum fuisse arbitrareris, si nõ sinerer nosse domum tuam? Quo modo ergo non doleam quod nõdum faciem tuam noui, hoc est domum animę tuæ, quam sicut meam noui? Legi enim literas tuas fluentes lac & mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua quæris dominum, sentiens de illo in bonitate, & afferens ei claritatem & honorem. Legerunt fratres & gaudent infatigabiliter & ineffabiliter, tam vberibus & tam excellẽtibus donis dei, bonis tuis. Quotquot eas legerũt, rapiunt, qui † rapiũtur cum legunt. Quàm suauis odor Christi, & quàm fragrat ex eis: dici non potest, illæ literę cum te offerunt vt videaris, quantum nos excitent vt quæraris: nam & perspicabilem faciunt & desyderabilem. Quanto enim præsentiam tuam nobis quodam modo exhibẽt, tanto absentiam nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt. Laudatur & benedicitur deus, cuius gratia tu talis es. Ibi excitatur Christus, vt ventos & maria tibi placare tendenti ad stabilitatem suam dignetur. Ibi coniunx excitatur † non dux ad molliciem viro suo, sed ad fortitudinẽ redux in ossa viri sui: quam in tuam vnitatem redactã & redditam, & spiritalibus tibi tanto firmio-

† quia.

† Videt à legẽtib⁹ ibi coniunx.

C ribus, quanto castioribus nexibus copulatã, officiis vestrę sanctitati debitis in te vno ore salutamus. † Ibi cedri Libani ad terram depositæ, & in arcæ fabricam cõpagine charitatis erectæ, mundi huius fluctus imputribiliter secant. Ibi gloria vt acquiratur, contemnitur: & mundus vt obtineatur, relinquitur. Ibi paruuli, siue etiã grandiusculi filij Babylonis elidũtur ad petram, vicia scilicet confusionis superbiæq; secularis. Hæc atque huiusmodi suauissima spectacula, literæ tuæ præbent legentibus, literæ illę literæ fidei, non fictæ, literæ spei bonæ, literę purę charitatis. Quo modo nobis anhelant sitim tuam, & desyderiũ defectumq; animę tuæ in atria domini? Quid amoris sanctissimi spirant? Quantã opulentiam synceri cordis exæstuant? Quas agunt gratias deo? Quas impetrant à deo? Blandiores sunt, an ardentiores? luminosiores, an fœcundiores? Quid enim est quod ita nos mulcent, ita accendunt: ita compluunt, & ita serenæ sunt? Quid est quæso te, aut quid tibi pro eis rependam, nisi quia totus sum tuus in eo, cuius totus es tu. Si parum est, plus certe non habeo. Tu autem fecisti vt non mihi parum videatur, qui me in illa episto-

† in te vna resalutam⁹

D la tãtis laudibus honorare dignatus es, vt cum tibi me refundo, si parum hoc tibi putem, non credidisse conuincar. Pudet me quidem tantum boni de me credere, sed plus piget tibi non credere. Est quod faciam. Non me credam talem qualem putas, quoniã non agnosco: & credam me abs te diligi, quoniam sentio & planè percipio. Ita nec in me temerarius, nec in te ingratus extitero. Et cum me tibi totum offero, parum non est: offero enim quem vehementissime diligis: & offero, si non qualem me esse arbitraris, eum tamen, pro quo vt talis esse merear deprecaris. Hoc enim magis iam peto facias, ne minus optes mihi adiuui ad id quod sum, dũ me existimas iam esse quod nõ sum. Ecce charissimus meus est, & ab ineunte adolescentia mihi familiariter amicissimus, qui hanc eximietati tuæ ac præstãtissimæ charitati epistolam apportat. Huius nomẽ est in libro de vera religione, quem tua sanctitas (quantum literis indicas) libẽtissime legit. Factus est enim tibi etiam tanti viri, qui tibi eum misit, commendatione iucundior. Neque enim † huic tam familiari amico meo velim credas, quæ de me forte laudans dixerit. Sẽsi enim

† tamen.

E etiam ipsum sæpe non mentiendi studio, sed amandi propensione falli iudicantem, & arbitrari iam me accepisse quædam, quibus accipiendis à domino patente ore cordis inhiarem. Et si hoc in os meum, quis non coniiciat quanta de me absente meliora q̃ veriora lætus effundat? Librorum autem nostrorum copiã faciet venerabili studio tuo nã nescio me aliquid, siue ad eorum qui extra ecclesiam dei sunt, siue ad aures fratrum scripsisse, quod ipse non habeat. Sed tu cũ legis mi sancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per nostram infirmitatem veritas loquitur, vt ea quæ ipse loquor, minus diligenter aduertas: ne dum auidus auris bona & recta, quæ data ministro, non ores pro peccatis & erratis quæ ipse cõmitto. In iis enim si aduerteris quæ tibi rectè displicebunt, ego ipse conspicior: in iis autem quæ per donum spiritus, quod accepisti, rectè tibi placent in libris meis, ille amandus, ille prædicandus est, apud quẽ est fons vitę, & in cuius lumine videbimus lumen, & sine ænigmate & facie ad faciem, nunc autem in ænigmate videmus. In iis ergo quæ ipse de veteri fermẽto eructaui, cum ea legens agnosco, me iudico cum dolore: in iis verò quę de azymis synceritatis & veritatis

† id est, bona potius quàm vera. Sic aliquoties loquitur, Liuius imitatus.

F (dono dei) dixi, exulto cum tremore. Quid enim habemus quod non accepimus? Apud deum enim † melior est, qui maioribus & pluribus, q̃ qui minoribus & paucioribus donis dei diues est, quis negat? Sed rursus melius est vel de paruo dei dono gratias ipsi agere, q̃ sibi agi velle de magno. Hæc vt ex animo semper cõfitear, meũq; cor à lingua mea non dissonet, ora pro me frater: Ora obsecro, vt non laudari volẽs, sed laudans inuocem dominum, & ab inimicis meis saluus fiam. Est etiam aliud, quo istum fratrem amplius diligas: nam est cognatus venerabilis, & vere beati episcopi Alipij, quem toto pectore amplecteris, & merito: nã quisquis de illo viro benigne cogitat, de magna dei misericordia, & de mirabilibus dei muneribus cogitat. Itaque cum legisset petitionem tuam, qua desyderare te indicasti, vt historiam suam tibi scriberet, & volebat facere propter beneuolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam suam. Quem cum viderem inter amorem pudoremq; fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam iussit. Cito ergo, si dominus adiuuerit, totum Alipium inseram

† At enim.

G prẹcordiis tuis Nam hoc sum ego maxime veritus, ne ille vereretur aperire omnia, quæ in eum dominus cõtulit, ne alicubi minus intelligenti (Non enim abs te solo illa legerentur) non diuina munera concessa hominibus, sed seipsum prædicare videretur, & tu qui nosti quo modo hæc legas, propter aliorum cauendam infirmitatem, fraternæ noticiæ debito fraudareris. Quod iam fecissem, itamq. illum legeres, nisi profectio fratris improuisa repente placuisset. Quem sic cõmendo cordi & linguæ tuæ, vt ita comitem ei te præbeas, quasi non nunc illum, sed mecũ ante didiceris. Si enim cordi tuo nõ dubitauerit aperire seipsum, aut ex omni aut ex magna parte sanabitur per linguam tuã. Volo enim eum numerosius cõtundi eorum vocibus, qui amicum non seculariter diligunt. Filium autem eius filium nostrum, cuius etiam nomen in aliquibus nostris libris inuenies: & si ad tuæ charitatis præsentiam ipse non pergeret, statuerat * literis in manu tua tradere, consolandum, exhortandum, instruendum, non tam oris sono, quàm exemplo roboris tui. Ardeo quippe, vt dum adhuc ætas eius in viridi fœno est, zizania conuertat
H in frugem, & credat expertis, quod experiri periculose desyderat. Nunc ergo ex eius carmine, & ex epistola, quam ad eum misi, intelligit beneuolentissima & mansuetissima prudentia tua, quid de illo doleam, quid timeam, quid cupiam. Nec despero affuturum dominũ, vt per te ministrum eius tantis curarum æstibus liberer. Sanè quia multa scripta nostra lecturus es, multo erit mihi gratior dilectio tua, si ex iis quæ tibi displicuerint, emendaueris me iustus in misericordia, & argueris me. Non enim talis es, cuius oleo timeam impinguari caput meum. Fratres non solum qui nobiscum habitant, & qui vbilibet habitantes, deo pariter seruiũt, sed propè omnes qui nos in Christo libenter nouerunt, salutant, venerantur, desyderant germanitatem, beatitudinem, humanitatem tuam. Non audeo petere, sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat, venias & videas† quid mecum sentiat Africa.

*al. statueram.

†vacat. vides.

Paulinus Augustino, non recepto ab eo responso, denuò per alium scribit eadem quæ prius. *Epistola XXXIII.*

DOMINO fratri sancto & vnanimo Augustino, Paulinus & Therasia peccatores Iam dudum frater in Christo domino mi vnanime, vt te in sanctis & piis laboribus tuis nescientẽ
I agnoui, absentemq. vidi, tota mente complexus, alloquio quoque familiari atque fraterno per literas audire properaui. Et credo in manu & in gratia domini sermonem meum ad te fuisse perlatum: sed morante adhuc puero, quem ad te aliosq. dilectos æque deo salutandos, ante hyemem misẽramus, non potuimus vltra & officium nostrum suspendere, & desyderium sermonis tui cupidissimum temperare. Scripsimus itaque iterato nũc, si priores ad te literę nostrę peruenire meruerunt: aut primo, si illis in manus tuas perueniendi fœlicitas non fuit. Sed tu frater spiritaliter omnia iudicans, amorem in te nostrum ne pẽdas officio solo, aut tempore literarum. Dominus enim testis est, qui vnus atque idem operatur in suis vbique charitatem suam, iam abunde nobis, ex quo te beneficio venerabiliũ episcoporũ Aurelij & Alipij, per tua in Manichæos opera cognouimus, ita inditam dilectionem tuam, vt nobis non nouam aliquam amiciciam sumere, sed quasi veterem charitatem resumere videremur. Denique nunc & si sermone, non tamen tanquã & affectu rudes scribimus, teq. vicissim in spiritu per interiorem hominẽ quasi recognoscimus. Nec mirũ si & absentes assumus K
vobis, & ignoti nosmet nouimus, cum vnius corporis membra simus, vnum habeamus caput, vna perfundamur gratia, vno pane viuamus, vna incedamus via, eadem habitemus domo. Deniq; in omne quod sumus, tota spe ac fide qua stamus in præsenti, nitimur in futurum, tam in spiritu quàm in corpore domini vnum sumus, ne simus nihil si ab vno excidamus. Quãtulum ergo est quod absentia corporalis nobis inuidet nostri, nisi sanè fructum istum, quo pascuntur oculi temporalium expectatores? quãuis nec corporalis quidem gratia, temporalis in spiritalibus dici debeat, quibus etiam corporum æternitatem resurrectio largietur, vt audemus in virtute Christi & bonitate dei patris vel indigni præsumere. Quare vtinam hoc quoque nobis munus annueret gratia dei, per dominum nostrum Iesum Christum, vt etiam in carne faciem tuam videremus non solum desyderiis nostris magnum conferretur gaudium, sed etiã mentibus lumẽ accresceret, & ex tua copia locupletaretur inopia nostra. Quod quidẽ & absentibus largiri potes, hac præsertim occasione, qua filij nostri vnanimes & charissimi nobis in domino, Romanus & Agilis, quos vt nos alios* tibi commenda L
mus, in nomine domini reuertentur, opere charitatis implero, in quo tuæ charitatis affectu specialiter vtantur rogamus. Nosti enim quàm celsa promittat altissimus fratri, si fratrem adiuuanti. Per hos, si quo me gratię, quæ tibi data est, dono remunerari voles, tutò facies. Sunt enim, velim credas, vnum cor, & vna nobiscum in domino anima Gratia dei tecum, vt est, in ęternum maneat frater in Christo domino vnanime, venerabilis, dilectissime, & desyderabilis. Omnes in Christo sanctos, quales tibi cohærere non dubium est, à nobis saluta Commenda nos omnibus sanctis, vt tecum pro nobis orare dignentur.

*al. presteris.

Augustinus Paulino, ad proximam epistolam respondet: nam superiorem nondum acceperat.

Epistola XXXIIII.

DOMINIS dilectissimis & syncerissimis, verè beatissimis, atque abundantissima dei gratia præstantissimis fratribus Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem. Cum literas M
meas, quibus respondi prioribus vestris, si tamen vestris literis vllo modo à me responderi potest, celerrime optauerim venire in vestræ charitatis manus, vt quo pacto absens cito possem esse vobiscum, lucrum mihi vestrę epistolæ contulit tarditas mea. Bonus dominus, qui nõ tribuit sæpe quod volumus, vt quod malimus attribuat. Aliud est enim quod accepta epistola mea scripturi estis, aliud quod non accipiendo scripsistis. Quod cũ lætissime legeremus, defuisset nobis certa ista læticia, si vt optauimus maximeq. volumus, cito ad vestram sanctitatem nostræ literæ permeassent. Nunc verò & hęc habere scripta, & illa sperare rescripta, gaudio cumulatiore delectar. Ita nec nostra culpa accusari potest, & domini largiot benignitas fecit qđ nostro desyderio conducibilius esse iudicauit. Sanctos fratres Romanum & Agilem, aliam epistolam vestrã audientem voces atque reddentem, & suauissimam partem vestræ præsentiæ, quia † vobis visendis inhiaramus † audiuis, cum magna in domino iucunditate suscepimus. Vnde, aut quando, aut quo modo vel vos prępstare, vel nos possemus exigere, vt nos de vobis tanta scribendo doceretis, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam quod nulli chartæ adesse potest, tantum

†qua.

†fibras.

A in narrantibus gaudium, vt per ipsum etiam vultum
oculosq. loquentium, vos in cordibus eorum scriptos
cum ineffabili lætitia legeremus Hoc quoque amplius
erat, quod pagina quælibet quantacumq. bona scripta
contineat, nihil ipsa proficit, quãuis ad profectum ex-
plicetur aliorum Hanc autem epistolam vestram, fra-
ternam scilicet animam, sic in eorum colloquio lege-
bamus, vt tanto beatior appareret nobis, quanto vbe-
rius conscripta esset ex vobis Itaque illam ad eiusdem
beatitatis imitationem, studiosissime de vobis omnia
percontando, in nostra corda trãscripsimus. Nec ideo
tamen eos tam cito à nobis, licet ad vos remeãtes, sine
molestia passi sumus. Videte enim quæso vos quibus
quatiebamur affectibus: tanto vtique dimittendi erant
velocius, quanto vobis impẽsius obedire cupiebãt. Sed
quanto id cupiebant magis, tãto vos nobis præsentius
exhibebant. eo quippe indicabant quàm chara vestra
viscera essent Tanto igitur eos minus dimittere vole-
bamus, quãto iustius vt dimitterentur, instabãt. O rem
non ferendam, nisi à nobis ista discessione non disce-
deremus, nisi vnius essemus corporis membra, vnũ ha-
B beremus caput, vna perfunderemur gratia, vno pane
viueremus, vna incideremus via, eadẽ inhabitaremus
domo. Cur enim non eisdem etiam verbis vteremur?
Agnoscis enim credo hæc esse ex epistola vestra. Sed
cur potius hæc vestra sint verba quàm mea, quę vtique
quàm vera sunt, tam à nobis ab eiusdem capitis com-
munione proueniunt. Et si aliquid proprium vobis do
natum habent, tanto magis ea sic dilexi, vt obsiderent
viam pectoris mei, neque a corde ad linguam meam
verba transire sinerent, donec tanto priora, quãto sunt
vestra, procederent. Sancti fratres & dilecti deo, no-
straq. inuicem membra, quis dubitet nos vno spiritu
vegetari, nisi qui non sentit qua nobis dilectione vin-
ciamur? Vellem tamen scire, vtrum hanc absentiam
corporalem, vos patientius q̃ nos facilius toleretis? Si
ita est, fateor non amo istam fortitudinem vestrã, nisi
forte quia nos tales sumus, vt minus à vobis desydera-
ri, quàm vos desyderare debeamus. In me certe si esset
patientia vestræ absentiæ perferendæ, displiceret mihi:
segniter enim agerem, vt vos viderem. Quid autem ab-
surdius, quàm fortitudine fieri segniorem. Sed qua ec-
Valerij Episcopi Augustinus ἀνεργός. clesiæ cura tenear, ex hoc vestra charitas oportet atten
dat, quod beatissimus pater Valerius, qui vos nobiscũ
quantum salutet, quantum sitiat, audietis ex fratribus,
nec presbyterum me esse suum passus est, nisi maiorem
C mihi coepiscopatus sarcinam imponeret. Quod quidẽ
quia tanta eius charitate, tantoq. populi studio domi-
num id velle credidi, nonnullis iam exemplis præce-
dẽtibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur, ve-
hementer timui excusare. Sed quamquã iugum Chri-
sti per seipsum lene sit, & sarcina leuis, tamen propter
nostram asperitatem atque infirmitatem, si quid me
mordet hoc vinculum, atque vrget hoc onus, ineffabi-
liter mihi aliquanto vestræ præsentiæ solatio, tolera-
bilius & portabilius redderetur. Vos audio curis eius-
modi expeditiores lerioresq. viuere, quare nõ impu-
denter ego rogo vos, & postulo, & flagito, vt in Afri-
cam maiore talium hominum siti, q̃ siccitatis nobilita-
te laborantem, venire dignemini Scit deus quia non
solum propter desyderium meum, neque solum prop-
ter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel vnde-
cũque fama prædicante didicerunt, sed etiam propter
cæteros, qui partim nõ audiunt, partim audita non cre
dunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris

etiam corporaliter adesse cupimus Quamuis enim se- D
dulo atque misericorditer id agitis, tamẽ etiam coram
hominibus regionum nostrarum luceãt opera vestra,
vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem ve-
strũ qui in cœlis est. Piscatores vocante domino, quod
nauiculas & retia dimiserunt, omnia se dimisisse, & do
minum sequutos esse, etiam cõmemorãdo lætati sunt.
Et reuera omnia contemnit, qui non solum quantum
potuit, sed etiam quantum voluit habere, contemnit.
Sed in eo quod cupiebatur, oculi dei testes sunt, in eo
quod habebatur etiam hominum Nescio quo autem
modo, cũ superflua & terrena diliguntur, arctius adep-
ta q̃ concupita constringunt. Nam vnde tristis ille dis
cessit, qui consilium vitæ æternæ consequendæ quære-
bat à domino, cum audisset vendenda esse omnia sua, *Luc.18.*
& distribuenda esse pauperibus, & habendum thesau-
rum in cœlo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas,
vt Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud est e-
nim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorpo
rata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut mẽ
bra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili
gaudio nostris temporibus christiana charitas conspi-
cit, per domini Euangelium cum lætitia fieri, quod ex E
ore domini cum tristitia diues audiuit? Quamquam
nullis verbis explicem cõceptionem ac parturitionem
cordis mei, tamen quia prudenter & pie intelligitis nõ
esse istam vestram, hoc est humanam, sed in vobis do-
mini gloriam. Nam & inimicum cautissime intuemi-
ni, deuotissimèque agitis, vt tanquam discipuli Christi
humiles corde & mites sitis, Vtilius enim terrena opu-
lentia tenetur humiliter, quàm superbe relinquitur.
Quia ergo rectè intelligitis non hanc esse vestram, sed
domini gloriam: videtis q̃ parua & exigua dixerim. Di
xi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguæ impa-
res angelorum. Hanc ergo Christi gloriam etiam ocu
lis nostrorum hominum cupimus admoueri, in vno
coniugio proposita vtrique sexui calcandæ superbiæ,
non desperandæ perfectionis exempla Nescio si quic-
quam misericordius agitis, quàm si tantum velitis† la- *†volitis.*
tere, quod tales estis, quãtum tales esse voluistis. Vetu-
stinum impus quoq. miserabilem puerum vestræ be-
nignitati charitatiq. commendo: causas calamitatis &
peregrinationis eius audietis ex ipso Nam & proposi- F
tum eius, quo seruiturum se esse pollicetur deo, tempus
prolixius, & ętas robustior, & transactus timor certius
indicabunt. Tres libros, atque vtinam tam grandis
quæstionis ita explicatores vt grandes, tanto minus
metuens in te laborem legendi, quanto ardorem per-
spicio diligendi, misi sanctitati & charitati tuæ: nam
quæstio eorum de libero arbitrio est. Hos autem non
habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum
scio, per quem propè omnia, quæ quibuslibet auribus
accõmodata scribere potui, studio in nos tuo non ap-
portanda dedi, sed ad legẽda iudicaui †Habebat enim *†legenda iudicaui.*
iam ille omnia, secũmque gestabat: per eum autem pri-
ma rescripta transmisi. Credo iam expertam sanctita-
tem tuam sagacitate spiritali, quam tibi dominus tri-
buit, quid ille vir boni animo gerat, & quę in illo infir
mitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati
tuę tam ipsum q̃ filium eius, legisti, vt spero, qua solici-
tudine commendauerim, & quanta mihi necessitudi-
ne copulati sint. Aedificet eos per te dominus, quod ab
illo magis petendum est nam id tu quàm velis noui.
Aduersus Paganos te scribere didici ex fratrib⁹ si quid
de tuo pectore meremur, indifferenter mitte vt lega-

G mus nam pectus tuum tale domini oraculum est, vt ex eo nobis placita contra implicita, & aduersus loquacissimas quæstiones explicatissima dari responsa præsumamus. Libros beatissimi papæ Ambrosij credo habere sanctitatē tuam, eos autem multum desydero, quos aduersus nonnullos imperitissimos & superbissimos, qui de Platonis libris dominū profecisse contendunt, diligentissime & copiosissime scripsit. Beatissimus frater Seuerus de condisciplinatu nostro Milenitanæ antistes Ecclesiæ, bene apud eandem ciuitatem fratribus cognitus, debito nobiscum officio sanctitatem vestrā salutat. Fratres quoque omnes nobiscum domino seruientes, tam id faciunt, quàm vos desyderant tam vos desyderant, quàm vos diligunt & tam diligunt, quàm estis boni. Panis quē misimus, vberior benedictio fiet, dilectione accipientis vestræ benignitatis. Custodiat vos dominus ab ista generatione in æternum, domini dilectissimi & syncerissimi vere benigni & abundantissima domini gratia præstantissimi fratres.

Ambrosi⁹. *Nō extant.*

H *Paulinus Alipio Episcopo, de libris Augustini quos recepit, excusans quod seruus miserit ad illum Eusebij Chronica. Cupit edoceri de statu Alipij, ipse vicissim de suo nonnulla aperit, velut significans se velle Alipij vitā in literas mittere. Tres panes dono mittit. Hoc argumentum præcedit epistolam trigesimam secundam.*

Epistola XXXV.

DOMINO meritò honorabili, & beatissimo patri Alipio, Paulinus & Therasia peccatores.

Hæc est vera charitas, hæc perfecta dilectio, quam tibi circa humilitatem nostram inesse docuisti, domine verē sancte & merito beatissime ac desyderabilis. Accepimus enim per hominem nostrum Iulianum de Carthagine reuertentem literas, tantam nobis sanctitatis tuæ lucem afferentes, vt nobis charitatem tuam non agnoscere, sed recognoscere videremur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi prædestinauit sibi, charitas ista manauit in quo facti sumus antequam nati, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos, qui fecit quæ ventura sunt. Huius igitur præscientia & opere formati in similitudinem voluntatum, & vnitatem fidei, vel vnitatis fidem, præueniente noticiam charitate connexi sumus, vt nos inuicem ante corporales conspectus reuelante spiritu nosceremus. Gratulamur

Psalm. 99.

I itaque & gloriamur in domino, qui vnus atque idem vbiq; terrarum operatur in suis dilectionem suam spiritu sancto, quem super omnem carnem effudit, fluminis impetu lætificans ciuitatem suam. In cuius te ciuibus principalem cum principibus populi sui, sede apostolica meritò collocauit nosq; etiam, quos erexit elisos, & de terra inopes suscitauit, in vestra voluit sorte numerari. Sed magis gratulamur in eo domini munere, quo nos in pectoris tui habitatione constituit quoque ita visceribus tuis insinuare dignatus est, vt peculiarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus, his officiis atque muneribus prouocati, vt nos diffidenter aut leuiter te amare non liceat. Accepimus enim insigne & præcipuum dilectionis & solicitudinis tuæ opus, sancti & perfecti in domino Christo viri, fratris nostri Augustini libris quinque confectum, quod ita miramur atque suspicimus,* vt dictata diuinitus verba credamus. Itaque fiducia suscipiendæ nobis vnanimitatis tuæ, & ad ipsum scribere ausi sumus, dum nos illi per te, & de imperitia excusandos, & ad charitatē commēdandos præsumimus, sicut & omnibus sanctis, quorum nos & absentium officiis sospitare dignatus es, pa-

*al. suscipimus.

ri proculdubio curaturus affectu, vt per sanctitatē tuā, K nostris inuicem salutētur obsequiis, & in clero sanctitatis tuę comites, & in monasteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores. Nam & si in populis, ac super populum agas oues pascuæ domini, regens solicitis vigil pastor excubiis, tamen abdicatione seculi, & repulsa carnis ac sanguinis, desertum tibiipsi fecisti, secretus à multis, vocatus in paucis. Sanè vicario aliquatenus munere, licet per omnia tibi impar, vt iusseras prouidi illam Eusebij venerabilis episcopi Constantinopolitani, de cunctis temporibus historiam. Sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod in fructu† tuo, quia ipse non haberem hūc codicem, Romæ reperi apud parentem nostrum vere sanctissimum Dōnionem qui proculdubio promptius mihi paruit in hoc beneficio, quod tibi deferēdum iudicauit.† Veruntamen quia & loca tua mihi significare dignatus es, vt ipse monuisti, ad venerabilem sociū coronæ tuę, patrem nostrum Aurelium ita scripsimus, vt si nūc Hippona regione degeres, illò tibi literas nostras, & transcribendam in Chartagine membranam mittere dignaretur. Quod & sanctos viros quos indices charitatis ipsorum tuo sermone cognouimus, Comitem & Euodium rogauimus, vt hęc scribere ipsi curarēt, ne vel parenti Domnioni diutius codex suus deforet, & tibi trāsmissus sine necessitate redhibendi maneret. Specialiter autem hoc à te peto, quoniā me immerentem & inopinantem magno tui amore complexi, vt pro hac historia temporum, referas mihi omnē tuæ sanctitatis historiam: vt quod genus, vnde sis domo, tanto vocatus à domino, quibus exordiis segregatus ab vtero matris tuæ, ad matrem filiorum dei prole lætantem, abiurata carnis & sanguinis stirpe transieris, & in genus regale & sacerdotale sis translatus, edisseras. Quod enim indicasti, iam de humilitatis nostræ nomine apud Mediolanum te didicisse, cum illic initiareris, fateor curiosius me velle cōdiscere, vt ex omni parte te nouerim, quo magis gratuler, si à suspiciendo mihi patre nostro Ambrosio, vel ad fidem inuitatus es, vel ad sacerdotium consecratus, vt eundem ambo habere videamur authorem. Nam ego & si à Delphino Burdegalíæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonam in Hispania, per vim inflammatæ subito plebis sacratus sim, tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in sacerdotij ordine confoueor. Denique suo me clero vendicare voluit, vt & si diuersis locis degam, ipsius presbyter censear. Sed de me ne quid ignores, scias antiquissimum peccatorem, nō ita olim de tenebris & vmbra mortis eductum, spiritum auræ vitalis hausisse, nec ita olim posuisse in aratro manum, & crucem domini sustulisse, quam vt in finem perferre valeamus, orationibus tuis adiuuemur. Accumulabitur hæc meritis tuis merces, si interuentu tuo onera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem adiuuans, quia fratrem non audemus dicere, exaltabitur sicut ciuitas magna. Et tu quidem super montem ciuitas ædificata es, vel accensa super candelabrum lucerna in septiformi claritate colluces, nos sub modio peccatorum delitescimus. visita literis tuis, & profer in lucem in qua ipse versaris, super aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt, & oleo lucernę tuæ impinguabitur caput nostrum. Et accendetur fides, cum de spiritu oris tui cibum mentis & lumē animę sumpserimus. Pax & gratia dei tecum, & corona iusticiæ tibi maneat in die illo, domine pater meritò dilectissime, & venerabilis & exoptatissime.

†transfructu. †indicaret. L

Paulinus familiaris Ambrosio. hunc scripsisse etiam aiunt, qui scripsit vitā Ambrosij. M

Benedictos

A Benedictos ſanctitatis tuæ comites & æmulatores in domino fratres, ſi dignantur, noſtros, tam in Eccleſiis quàm in monaſteriis Chartagini, Thagaſtæ, Hipponeregio, & totis parœciis tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis, domino catholice ſeruientes, multo affectu & obſequio ſalutari rogamus. Si ipſam membranam ſancti Domnionis acceperis, tranſcriptã nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo ſcribas mihi quem hymnum meum cognoueris Panem vnum ſanctitati tuæ vnitatis gratia miſimus, in quo etiam trinitatis ſoliditas continetur. Hunc panem eulogiam eſſe, tu facies dignatione ſumendi.

Panis dono miſſus.

Paulinus Romaniano, gratulans eccleſiæ Hipponenſi quod Auguſtinum meruit epiſcopi collegam. Licentium pro quo ſcripſerat Auguſtinus, hortatur & proſa & carmine, vt contempto aulæ faſtu, ſe deducet Chriſto. *Epiſtola XXXVI.*

DOMINO meritò prædicabili & honorando fratri Romaniano, Paulinus & Theraſia Pridie quàm has daremus, reuerſis ex Africa fratribus noſtris, quorum expectatione nos pendere vidiſti, optatiſsime ſanctorum & chariſſimorum
B virorum inde epiſtolas receperamus, id eſt Aurelij, Alipij, Auguſtini, Profuturi, Seueri, iam omnium pariter epiſcoporum. Ergo tot ſanctarum talium recentiſſimis ſermonibus gratulantes, properauimus ad te noſtram referre lęticiam, vt tibi quoque expectatum in peregrinatione ſolicita gaudium feſtiuiſſimis cõferremus indiciis. Si forte eadem de venerabilibus & amãtiſsimis viris per aliarum aduentus nauium comperiſti, per nos etiam repetita accipe, & quaſi renouata hilaritate rurſus exulta, Quod ſi primus hic à nobis tibi nuncius veniet, gratulare tantam [nobis] in tua patria charitatem Chriſto donante partam, vt quicquid illic diuina prouidẽtia gerat, mirabilis ſemper, vt ſcriptum eſt, in ſanctis ſuis, vel primi, vel cum primis ſciamus. Nõ autem tantum hoc ſcribimus gratulandum, quod epiſcopatũ Auguſtinus acceperit, ſed quod hãc dei curam meruerint Africanę eccleſiæ, vt verba cœleſtia Auguſtini ore perciperent, qui ad maiorem dominici muneris gratiam nouo more prouectus, ita conſecratus eſt, vt non ſuccederet in cathedra epiſcopo, ſed accederet. Nã incolumi Valerio Hipponenſis eccleſiæ epiſcopo, coepiſcopus Auguſtinus eſt. Et ille beatus ſenex, cui puriſsimam mentem nulla vnquam liuentis inuidiæ macula ſuffudit, dignos ſui cordis pace nunc ab altiſsimo fru-
C ctus capit, vt quem ſucceſſorem ſacerdotij ſui ſuppliciter † optabat, hunc mereretur tenere collegam Credine hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici euangelicum illud poteſt: Hominibus hæc ardua, apud Deum autem omnia poſſibilia. Exultemus itaque & lætemur in eo qui facit mirabilia ſolus, & qui facit vnanimes habitare in domo, quoniã ipſe reſpexit humilitatem noſtram, & viſitauit in bono plebem ſuam: qui erexit cornu in domo Dauid pueri ſui, & nunc exultauit cornu Eccleſię ſuæ in electis ſuis, vt cornua peccatorum (ſicut per prophetam ſpondet) hoc eſt Donatiſtarum Manichæórumque confringat. Vtinam hæc nunc domini tuba, qua per Auguſtinum intonat, filij noſtri Licentij impulſet auditus, ſed vt illa audiat aure, qua Chriſtus ingreditur, de qua non rapit dei ſemen inimicus. Tunc vere ſibi ſummus Chriſti pontifex Auguſtinus videbitur, quia ſe tunc & exauditum ſentiet ab excelſo, ſi quem tibi dignum genuit in literis, hunc & ſibi digne filium pariat in Chriſto. Nam & nunc, velim credas, flagrantiſsima de ipſo nobis ſolicitudine ſcripſit. Credimus in omnipotentem
D Chriſtum, quod adoleſcentis noſtri votis carnalibus ſpiritalia vota Auguſtini præualeant Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piiſsimi parentis fide, ne mala victoria vincat, ſi maluerit in perniciem ſuam vincere, quàm pro ſalute ſuperari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato chriſtianę expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi pariter & filio noſtro Licentio miſimus. Non enim potuimus à benedictione ſecernere, quem cupimus eadẽ nobis gratia penitus annectere Paucis tamen & ad ipſum loquamur, ne neget ſibi ſcriptum, quod de ſe tibi ſcriptum eſt. Aeſchino enim dicit, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar, cum de proprio cuncta poſsimus, & aliena loqui non ſoleat eſſe ſani capitis, quo dei gratia ſano & ſaluo ſumus, quibus caput eſt Chriſtus. Incolumem te ætate quàm plurima, & beatum ſemper cum tota domo tua, vt cupimus, habeamus in Chriſto, domine frater meritò honorandiſsime & deſyderantiſſi-
E me. Audi ergo fili legem patris tui, id eſt fidem Auguſtini, & noli repellere conſilia matris tuæ, quod æque nomen in te Auguſtini pietas iure ſibi vendicat, qui te tantillum geſtauit ſinu ſuo, & à paruulis primo lacte ſapientiæ ſecularis imbutum, nunc etiam ſpiritalibus lactare & enutrire domino geſtit vberibus Quoniam te adultum ætate corporea, in ſpiritalibus adhuc cunabulis vagientem, videt adhuc infantem verbo dei vix dũ in Chriſto primis paſsibus & veſtigio titubante repentem, ſi tamen Auguſtini doctrina tanquam manus matris, & vlna nutricis inſtabilem regat paruulum Quem ſi audias & ſequaris, vt rurſum te ſermone Salomonis alliciam, Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et tunc vere eris ille non phantaſmate ſomniatus, ſed ab ipſa veritate formatus conſul & pontifex, vacuas imagines falſi operis implente Chriſto ſolidis ſuæ operationis effectibus. Vere enim pontifex & vere conſul Licenti eris, ſi Auguſtini veſtigiis Propheticis & Apoſtolicis diſciplinis, vt ſacrato beatus Heliſæus Heliæ, vt illuſtri Apoſtolo Timotheus adoleſcens adhæreas, indiuulſo per itinera diuina comitatu, vt & ſacerdotium corde perfecto diſcas mereri, & populis ad ſalutẽ magiſtri ore conſulere. Sat hoc monitis & hortatui, Mo- F
dico enim ſermone & labore te arbitror mi Licenti ad Chriſtum poſſe incitari, iam à pueris ſemper ad ſtudia veritatis & ſapiẽtiæ, quod vtrunque vere eſt Chriſtus, & omnis boni ſummum [bonum,] venerabilis Auguſtini ſpiritu & ore flammatum. Qui ſi parum apud te pro te valuit, quid ego tanto interuallo poſterior, & omnium illius opum pauper, efficiã? Sed quia & illius facultatis potentia, & tui ingenij humanitate confiſus, pleniora atque maiora in te ſpero elaborata quàm elaboranda, auſus ſum hiſcere duplici gratia, vt & illi viro deuincta charitate compararer in ſolicitudine tui, & inter eos qui ſalutem tuam diligunt, vel conteſtato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Auguſtino potiſsimum deſtinatam ſcio. Vereor fili ne aures tuas aſperitate temerarij ſermonis offenderim, & per aures animo etiam tuo tædij mei vulnus intulerim Sed in mentem venit epiſtola tua qua te muſicis familiarem modis intellexi, A quo ſtudio ego æui quondam tui non abhorrui. Itaque mihi ad tuam mentem, ſi in aliquo exulceraſſem, deliniendam, remedium literas tuas recordatus reperi, vt te ad dominum harmoniæ omniformis artificem, modulamine carminis

Panes benedicti.

Gratulatio. Hoc fieri vetuit in eo quem ſibi συνεργόν ex populi cõſenſu deſignauit. Extat actum. † ſimpliciter.

G euocarem. Quæso te vt aure audias, neque causam salutis tuæ in verbis meis spernas, sed piam curam & mentem paternam, enim in despiciendis sermonibus libēter accipias, quibus insitum Christi nomen, quod est supra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, vt non possit à credente contemni,

Carmen Elegiacum Paulini ad Licentium.

Quare age rumpe moras, & vincla tenacia secli,
Nec metuas placidi mite iugum domini.
Pulchra quidem, sed mira vagis præseptia rerum,
Mentibus at sapiens non stupet ista animus.
Nunc te solicitat varius malesuada figuris,
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus
Occurset, cunctas vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens, & habens pectore, tutus eris.
Hoc tamen & repetens iterumq; iterumq; monebo,
Vt fugias duræ lubrica militiæ.

Odit longã seruitutem.

Blandum nomen honos, mala seruitus, exitus æger,
Quem nunc velle iuuat, mox voluisse piget.
Scandere celsa iuuat, tremor est descendere celsis,
Si titubes, summa peius ab arce cades.
H Nūc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris
Ambitus, & vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Balthæus, & sterilis fregerit inde labor,
Serus & incassum spes accusabis inanes,
Et modo quæ nectis rumpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens, & si pius es puer audi,
Et cape verba patrum, consiliumq; senum.
Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina leuis,
Suaue iugum Christi est, vox pia, crede deo:
Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
Demissosq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
Hæc bona libertas Christo seruire, & in ipso
Omnibus esse supra non dominis hominum,
Non vicus seruit, non regibus ille superbis,
Tantum qui Christo se dederit domino.
I Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
Sublimem attonita conspicis vrbe vehi.
Quam cernis tanta sibi libertate videri,
Vt dedignetur flectere colla deo
Multis ille miser mortalibus & quoque seruis
Seruit, & ancillas vt dominetur emit.
Norunt eunuchos & magna palatia passi,
Et quisquis Romam, sponte miser, patitur.
Quanto sudoris precio, damnòque decoris
Constet, ibi chlamydis, hic honor officij.
Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
Emerit, vt nulli seruiat, assequitur.
Cum bene se tota dominum iactauerit vrbe,
Seruit dæmonijs, ac† simulacbra colit. † fi.
Prohdolor hos propter remoraris in vrbe Licenti,
Et regnum Christi spernis, vt his placeas.
Hos vocitas dominos, curua & ceruice salutas,
Quos ligni seruos conspicis & lapidis.
Nomine diuino argentum venerantur & aurum,
Religio est quod amat morbus auaritiæ.
Imprecor hos vt amet, qui non amat Augustinum,
Non colat & Christum, cui placet hos colere.
Inde ait ipse deus, dominis non posse duobus
Seruiri, quoniam mens placet vna deo. K
Vna fides, deus vnus, & vnicus ē† patre Christus, † ã.
Haud duplex, vni seruitus est domino.
Quanta etenim cœlo ac terris distantia, tanta est
Cæsaris & Christi, rebus & imperijs.
Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
Mente polum penetra, nil mora carnis obest.
Corporeis iam nunc morere actibus, & bona vitę
Cœlestis liquido præmeditare animo.
Spiritus es, quamquam tenearis corpore, si nunc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei† compulsus amore † fide.
Scripsi, si recipis, suscipiere deo.
Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum.
Sume duos vnà cum pietate patres.
Spernimur, abstraheris maiore dolore duobus:
Audimur, pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum sudauit cura duorum,
Et tibi magnus honos lætificasse duos.
Sed me Augustino cum copulo, non meritorum
Iacto parem, solo comparo amore tui.
Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere riuo?
Me præter gemino flumine prolueris, L
Frater Alipius est, Augustinusq; magister,
Sanguinis hic consors, hic sator ingenij.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti,
Et dubitas pennis talibus astra sequi?
Quicquid agas (nam te nec speret mundus amicum)
Non daberis terræ, debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores
Nunc, olim domino restituere tuo.
Credo vnum vincent iusti duo peccatorem,
Et tua fraternę vota preces abigent.
Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena petisses,
Hæc mage quæ retinent regna tui tua sunt.
Hæc repete, his inhia, externis ne contere tempus,
Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?
Non eris ipse tuus, missusq; per extera longe
Sensibus heu proprij pectoris exul ages.
Solicitum satis hæc nato cecinisse parentem,
Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.
Hæc tibi, si recipis, feret olim pagina vitam.
Si renuis, eadem hæc pagina testis erit.
Incolumem mihi te fili charissime, Christus M
Annuat, & seruum det sibi perpetuo.
Viue precor, sed viue deo, nam viuere mundo
Mortis opus, viua est viuere vita deo.

Seuerus Augustino è secessu, prouocans illum ad scribendum. An hic sit Seuerus Sulpitius incertum.

Epistola XXXVII.

VENERABILI ac desyderabili & toto sinu charitatis amplectēdo Episcopo Augustino, Seuerus. Deo gratias frater Augustine, cuius donum est quicquid in nobis bonorum gaudiorū est. Fateor bene mihi tecum est, multum te lego mirū dicam, sed verum plane, quàm mihi absens solet esse præsentia, tam præsens facta est absentia tui Nullæ se nobis interponunt turbulentæ actiones temporalium rerum. Ago quantum possum, & si nō tantum possum quantum volo, quid ego dicam quantum volo? Nosti optime quàm auarus sim tui. nec tamē murmuro, quia nō tantū ago quantū volo, quoniam rursus nō minus ago quātū possum. Deo ergo gratias frater dulcissime bene

A bene mihi tecum est, gaudeo tecum arctius cõiunctus
& vt ita dicam, vnisimè quantum potest adhærens ti-
bi, redundantiam vberum tuorum suscipiẽs vires com-
paro, si possim idoneus effici ad ea cõcutienda & expri
mẽda: vt quicquid secretius & interius clausum custo-
diunt, remotis pellibus quas adhuc lactenti sugendas
inserunt, ipsa mihi viscera si possibile est dignentur ef-
fundere. Viscera inquam, mihi vt refundantur cupio:
† viscera tua, viscera pinguia sagina cœlesti, & cõdita
omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura, vis-
cera simplicia, nisi quod duplici sunt vinculo redimi-
ta geminæ charitatis. viscera tua viscera perfusa lumi-
ne veritatis, & refulgentia veritatem, Horum me mana
tioni vel resultationi subiicio, quo nox mea in lumine
tuo deficiat, vt in diei claritate simul ambulare possi-
mus. O vere artificiosa apis dei, construens fauos diui-
ni nectaris plenos, manantes misericordiam & verita-
tẽ, per quos discurrens deliciatur anima mea, & vitali
pastu quicquid in se minus inuenit, aut imbecillũ sen-
tit, resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur domin⁹
per præconium oris tui, & fidele ministerium quod sic
concinere & respondere facis canenti tibi domino, vt
B quicquid de eius plenitudine ad nos vsq; redundat, iu-
cundius efficiatur, & gratius per tuũ elegantem famu-
latum, & succinctã mũdiciam, & fidele ac castum sim-
plexque ministerium: quod ita resplendere facis per ar
gutias tuas, & vigilantiam tuam, vt perstringat oculos
& in se rapiat, Nisi tu idem innuas dominum, vt quic-
quid in te delectabile lucet, referentes nos ad illum ip-
sius esse agnoscamus, de cuius bonitate tam bonus es,
& de cuius puritate & simplicitate & pulchritudine, pu
rus simplex & pulcher es Et illi agẽtes gratias de bono
tuo. dono | tuo domino, qui suo dignatus est † nos tibi adiungere,
suo dignẽ. | vel quoquo modo subiungere, vt plenius subiiciamur
illi, cuius te ductu ac moderatione talem gaudemus, vt
tibi contingat gaudere de nobis quod non diffido fo-
re, si tuis me orationibus adiuues, cuius imitatione nõ-
nihil iam profeci, vt talis esse desyderem. Vides quid
quàm. | facias quod sic bonus es, quoniam † nos rapias in amo-
rẽ proximi, qui nobis primus ad dilectionem dei & vl-
timus gradus est, & quasi limes quo sibi vterq; annectit
dei & proximi in quo nos, vt dixi, quasi limite stantes,
amborum calore tangimur, & amborum flagramus a-
C more. Sed quantum nos iste ignis exusserit & purgaue-
rit proximi, tantum nos in illum puriorem dei ire cõ-
pellit In quo iam nullus nobis amandi modus impont
tur, quando ipse ibi modus est sine modo amare Non
ergo verendum est ne plus amemus dominũ nostrum,
sed ne minus timendum Hęc epistola superior, quæ ti-
bi me quasi abstersa tristicia facilitate actionum, de li-
berali ocio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure
posito, nã ita licere potuit, lætiorẽ offert, antequã sanè
venerabilis episcopus nos visitare dignaretur, quasi me
ta illorum gaudiorum scripta est, & quod verè miror
eodem die venit quo scripta est Quid hoc est quæso a-
nima mea, nisi fortè quod nos delectat, tamen & si ho-
nestum est, non tamen satis vtile, quia in parte est: In-
terim licet vniuerso hãc ipsam partem, id est nosipsos
quantũ pro peccatis nostris nobis cedit materia, id est,
nosipsi cedimus nobis elimatiores, & cõpaginabilio-
res, si tamen admittis hoc verbum, aptare moliamur.
Habes epistolã non pro tua magnitudine, sed pro mea
paruitate longiorem, qua & prouocauerim, vt iam nõ
pro mea paruitate, sed pro tua magnitudine mihi epi-
stola mittatur. Quæ tamen quantacũq; erit, mihi lon-
ga non erit, cui totum tempus breue est ad legendum. D
Rescribe mihi quando aut vbi occurrere debeã, prop-
ter illam causam qua me iussisti occurrere. Quod si est
integra, & non fortè aliud melius placuit, tunc occur-
ram: sin minus, rogo te, nolo me à cursu reuoces meo.
Illa enim sola visa est, quam præponerem mihi. Fratres
omnes, qui nobis in domino conserui sunt, & desyde-
ro multum & saluto.

*Augustinus Leto, qui perfectum mundi contemptum ag-
gressus, videbatur solicitari per Satanam ad repetenda
quæ reliquerat. Hunc animat, vt contemptis cognatorum
affectibus fortiter pergat Est quidem & erudita, nec in-
fans epistola, cæterum plurimum dissonans à phrasi Au-
gustini Videtur Paulini.*

Epistola XXXVIII.

DOMINO dilectissimo & desyderantissimo
fratri Leto, Augustinus in domino salutem.
Legi epistolam, quam misisti fratribus con
solari te cupiens, quod multis tentationibus tua tyro-
cinia quatiantur. In qua etiam insinuasti desyderare te
literas nostras Condolui frater, & cessare à scribendo
non potui, ne nõ solum tuo, sed etiam meo desyderio E
negarem, quod me videbam officio debere charitatis.
Si te igitur tyronem Christi profiteris, castra ne dese-
ras, in quibus tibi etiã ædificanda turris est, illa de qua
in Euangelio dominus loquitur In ea quippe stantem,
& sub armis verbi dei militantem, nulla ex parte pene-
trare vllæ tentationes valent. Inde & iacta in aduersa-
rium tela, graui pondere veniunt, & prospecta firmo
munimine deuitantur: Cõsydera etiam dominum no-
strum Iesum Christum cum sit rex noster, tamen à so-
cietate qua etiam frater esse dignatus est, reges appel-
lasse milites suos, & vnumquemq; ab bellandum cum
rege qui habet viginti milia, instructione decem mi-
lium idoneum esse debere pręmonuit Sed paulo ante-
quam de turre, & de rege exhortatorias similitudines
poneret, attẽde quid dixerit Si quis venit ad me, & nõ
odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & *Luca. 14.*
fratres, & sorores, adhuc & animam suam, non potest
meus esse discipulus. Et si non tulerit crucem suam, &
venerit post me, nõ potest meus esse discipulus. Dein-
de subiungit: Qui ex vobis volens turrim ædificare,
non primo sedet & computat si sumptus habet ad con
summationẽ, ne quando cum posuerit fundamentum, F
non possit ædificare Et omnes qui transeunt & vident
incipiant dicere: Hic homo cœpit ædificare, & non po
tuit perficere? Aut quis rex vadens committere bellum
cum alio rege, non primum sedet & cogitat, si potens
est cũ decem milibus ei occurrere, qui cum viginti mi-
libus venit ad illum. Cæterum dum adhuc longe est,
mittit legationem, rogans pacem. Quò autem pertine-
rent istæ similitudines, ipsa conclusione satis aperuit.
Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat
omnibus quæ sunt eius, non potest meus esse discipu-
lus Itaq; & sumptus ad turrim ædificandam, & bellan
tium † decem milium aduersus regem qui viginti ha-
bet, nihil est aliud quàm vt renunciet vnusquisque om *† valentia.*
nibus quæ sunt eius. Præloquutio autem superior cum
extrema cõclusione concordat In eo enim quod vnu
quisq; renunciat omnibus quæ sunt eius, etiã illud con
tinetur, vt oderit patrem suum, & matrem, & vxorem,
& filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam.
Omnia enim hæc propria eius sunt, quæ plerumq; im-
plicant, & impediunt ad obtinenda, non ista propria
temporaliter transitura, sed in æternum mansura com-
munia.

G munia. Quo enim tibi modo nunc quædã mulier ma-
ter est, hoc ipso vtiq; non est & mihi. Quapropter hoc
temporale ac transitorium est. sicut transisse iam vides
quod te concepit, quod gestauit vtero, quod peperit,
quod lacte nutriuit. Quod autem soror in Christo est,
& tibi est & mihi, & omnibus quibus vna cœlestis hæ-
reditas, & pater deus, & frater Christus, in eadem chari
tatis societate promittitur. Hæc æterna sunt, hæc nulla
temporis labe deteruntur, hæc tanto firmius tenenda
sperantur, quanto minus priuato, sed communi potius
iure obtinenda prædicantur. Potes hoc facillimè in ip
sa tua matre cognoscere. Nam vnde te nunc irretitum
inuoluit, & ab instituto cursu retardatum inflectit &
curuat, nisi ex quo tua propria mater est? Nam ex quo
soror est omnium, quibus est pater deus, & mater eccle
sia, tam te non impedit, quàm neque me, neque omnes
fratres nostros, qui eam non priuata, sicut tu in domo
vestra, sed publica in domo Dei charitate diligimus.
Quod ergo tu illi etiam carnali necessitudine annecte
ris, ad sortem valere debet familiarius colloquendi, &
apertiore iamua consulendi, vt hoc ipsum quo te priua
tim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex vtero suo te
H genuit pluris pendat, q̃ quod ex vtero ecclesiæ genita
est tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cæte-
ra propinquitate intelligendum est. Hoc etiam quisq;
de anima sua cogitet, vt etiã in ipsa priuatum affectum
oderit, qui proculdubio temporalis est. Diligat autem
in ea communionem societatèmque illam [de] qua di-
Act. 4. ctum est: Erat illis in deum anima vna & cor vnũ. Sic
enim anima tua nõ est propria, sed omnium fratrum,
quorum etiam animæ tuæ sunt, vel potius quorum ani-
mæ cũ tua non animæ, sed anima vna est Christi vni-
ca, quæ de manu canis vt eruatur, canitur † in psalmis.
† cantat Inde ad cõtemptum mortis facillimè peruenitur. Nec
succenseant parentes hoc præcipere dominum, vt eos
oderimus, quando nobis hoc de anima nostra præcipi
tur. Nam sicut nunc de anima iubetur, vt eam propter
Christum cum parentibus oderimus, ita quod alio lo-
co de anima idem dominus dicit, in parentes quoque
potest cõgruentissime conuenire. Qui amat, inquit, ani
Ioan. 12. mam suam, perdet eam. Dicam etiam fidenter: Qui a-
mat parẽtes suos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi
dixit, oderit: quod hic, perdat. Sicut autem hoc præcep
tum quo perdere iubemur animam nostram, non ad
I id valet vt se quisq; interimat, quod inexpiabile nefas
est: & tamen valet vt interimat in se carnalem animæ
affectum, quo cum impedimento futuræ vitæ præsens
vita delectat. Hoc est enim quod dictum est, oderit ani
mam suam, & perdat eam. Quod tamen diligendo fit,
quandoquidem apertissimè fructum eiusdem animæ
acquirẽdæ, in eodem præcepto commemorat dicens:
Qui perdiderit eam in isto seculo, in vita æterna inue-
niet eam. Ita de parentibus rectissime dicitur, vt qui
eos amat perdat eos, non more parricidarum interfi-
ciens, sed spiritali gladio verbo dei carnalem affectum
eorum, quo & seipsos, & eos quos genuerunt irritamẽ-
tis huius seculi obligare conantur, piè fidentèrque per-
cutiens & occidens, illud in eis viuere faciat quo fra-
tres sunt, quo cum filiis suis temporalibus, parentes æ-
ternos deum ecclesiamq; cognoscunt. Ecce rapit te stu
dium veritatis cognoscendæ atq; percipiendæ volunta
tis dei in scripturis sanctis. Rapit Euangelicæ prædica-
tionis officium. Dat signum dominus vt vigilemus in
castris, vt ædificemus turrim, de qua hosté sempiternæ
vitæ & prospicere & propellere valeamus. Rapit mili-
tem Christi, tuba cœlestis ad prælium, & retinet ma- K
ter. Non planè talis, qualis Maccabæorum fuit, nec sal
tem similis Lacedæmoniis matribus, de quibus memo-
riæ proditum est, quod filios suos, vt pro terrena patria
sanguinem funderent, multo amplius atque ardentius
in certamina bellica, quàm signorum sonitus excita-
bant. Nam mater quæ te ad discendam vitam remo- [illegible]
ueri à curis secularibus non permittit, satis ostendit
quemadmodum te, si opus esset, ad obeũdam mortem
penitus seculum repudiare permitteret. Sed quid dicit,
aut quid allegat? Forte decem illos menses, quibus vi-
scera eius onerasti, & dolores parturitionis ac labores
educationis. Hoc hoc interfice verbo salutari, hoc per-
de matris vt in vitã æternam inuenias eam. Hoc me-
mento vt oderis in ea, si diligis eam, si tyro Christi es, Luc. 14.
si turris fundamenta posuisti, ne dicant transeũtes. Hic
homo cœpit ædificare, & non potuit perficere. Carna-
lis enim affectus est iste, & adhuc veterem hominem
sonat. Hunc carnalem affectũ, & in nobis & in nostris,
militia Christiana vt perimamus hortatur: nec tamen
ita vt ingratus sit quisq; parentibus, & eadem ipsa be-
neficia, quibus in vitam hanc editus, susceptus, atq; nu-
tritus est, enumerata derideat. seruet potius vbique pie-
tatem. Habent hęc locum vbi maiora non vocant. Ma L
ter Ecclesia, mater est etiam matris tuæ. Hæc nos de
Christo concepit, hæc martyrum sanguine parturiuit,
hæc in sempiternam lucem peperit, hæc fidei lacte nu-
triuit & nutrit, cibosq; maiores præparãs, quod adhuc
paruuli, & sine dentibus vagire vultis, horrescit. Hæc
mater toto orbe diffusa, tam variis & multiplicibus er-
rorum infestationibus agitatur, vt abortiui iam filii e-
ius aduersus eam infestis armis belligerare non dubi-
tent. Ignauia etiam atq; torpore quorundam quos gre-
mio continet, membra sua frigescere plurimis locis &
fouendis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi
per alios filios, vnde nisi per alia membra, quorum è
numero es, iustum ac debitum poscit auxilium? Huius
ne tu necessitates deserens, ad carnalia verba conuerta
ris? Nonne hęc grauioribus querelis insonat auribus?
Nonne hæc chariora viscera, & cœlestia vbera osten-
tat? Adde viri eius susceptionem carnis, ne carnalibus
inhæreres, & à verbo æterno vniuersa, quæ tibi mater
improperat, ne his implicareris assumpta. adde contu-
melias, flagella, mortem, mortem autem crucis. Tali- M
bus concepit te seminibus, taliq; in vitam nouam con-
nubio procreat: languescis & contabescis in veterem
hominem? Itane matrem terrenam, non habebat impe
rator tuus? Quæ tamen cum ei nunciaretur agenti cœ-
lestia, respondit: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et Matt. 12.
extendens manum in discipulos suos dixit, non perti-
nere ad cognationem suam, nisi qui facerent volunta-
tem patris eius. In quo numero profecto etiam ipsam
sanctam Mariam benignus inclusit: Faciebat enim &
illa voluntatem patris eius. Ita optimus magister atque
diuinus, & maternum nomen quod ei quasi priuatum
propriumq; nunciauerant, quia terrenum erat, in com
paratione cœlestis propinquitatis abiecit & eandẽ cœ-
lestem propinquitatem, in discipulis suis commemo-
rans, quo sibi rursum consortio generis, cũ cæteris san-
ctis virgo sancta cohæreret ostendit. Et ne isto saluber
rimo magisterio, quo contemni carnalem affectum
in parentibus docuit, adminiculum error acciperet,
quo matrem habuisse à quibusdam negatur, alio loco
discipulos monuit, ne se patrẽ in terris dicant habere,
vt quo modo illos manifestum est habuisse patres, sic
se

A se habuisse matrem manifestaret, cuius tamen terrena cognatione contempta, contemnendarum talium necessitudinum discipulis præberet exemplum. Hæc ergo interrumpuntur vocibus matris tuæ, & inter hæc locum inuenit commemoratio prægnantis atque lactantis, vt de Adam & Eua, alius Adam nascereris & nutrireris. Respice potius, respice Adam secundum de cœlo, & porta iam cœlestis imaginem, sicut terreni portasti. Immo & hic habeant locum materna ipsa beneficia, quæ tibi ad eneruationem cordis enumerantur. Habeant prorsus locum, noli esse ingratus, repende gratiam matri tuæ, repende spiritalia pro carnalibus, pro temporalibus sempiterna. Sed qui non vult sequi, non impediat. Qui non vult conuerti in melius, caueat† ne in deterius peruertat & euertat. Quid interest vtrum in vxore, an in matre, dum tamen Eua in qualibet muliere caueatur? Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit, quibus se primum parentes, nostri in ista damnabili nuditate texerunt. Et quicquid in illis verbis atque suggestione, quasi officium tibi charitatis obtendit, vt à germanissima atque syncerissima Euange-

† caue.

B lij charitate te detorqueat, ad astutiam serpentis pertinet, & ad duplicitatem regis illius qui habet viginti milia, quam nos docemur decem milium, hoc est cordis, in qua deum quærimus, simplicitate superare. His potius intende charissime, & tolle crucem tuam & sequere dominum. Nam cum te præsentis animaduerterem domesticis curis à diuino studio retardari, ferri te potius & duci à cruce tua, non eam te ferre ac ducere sentiebã. Crucem enim nostram dominus quam portari à nobis iubet, vt eum expeditissimi sequamur, quid aliud quàm mortalitatem carnis huius significat? Ipsa enim nos cruciat donec absorbeatur mors in victoriam. Crux ergo hæc ipsa crucifigenda est, & transfigenda est clauis timoris Dei, ne solutis & liberis membris reluctantem portare nõ possis. Sequi enim dominum nisi eam portans, omnino non vales. Nam quo modo eum sequeris, si non es eius? Qui autem Iesu Christi sunt, ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & desyderiis. Si quid sané pecuniæ res tua familiaris habet, cuius te implicari negocio nec oportet nec decet, reuera tribuendum est matri & domesticis tuis. Horum quippe indigentia si pauperibus vt sis perfectus instituisti distribuere talia, tui primum apud

Gala. 5. παθήμασι ἐπιθυμίαις.

C te locum obtinere debent. Si quis enim suis & maxime domesticis, ait Apostolus, non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quibus ordinandis rebus, si vt collum exueris induendum sapientiæ vinculis, profectus à nobis es, quid tibi nocet, aut quo pacto te peruellunt matris lachrymæ fluentes carnem, aut serui fuga, aut mors ancillarum, aut fratrum morbosa valetudo? Si est in te charitas ordinata, sciens præponere maiora minoribus, & misericordia moueri, vt pauperes euangelizentur, ne messis domini copiosa operariorum inopia in prædam volucribus iaceat, & paratum habere cor ad sequendam domini voluntatem, in eo quod vel flagellãdo vel parcendo agere statuerit cum seruis suis: hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit in omnibus. Obsecro te vt caueas ne maiorem tristiciam des bonis fratribus torpore tuo, quàm læticiam alacritate iam dederas. Commendare te autem literis quibus voluisti, tã superfluum putaui, quàm si quisquam te mihi eodem modo commendare voluisset.

1. Timo. 5.

Augustinus Licentium iuuenem nobilem & doctum, quondam ipsius discipulum, hortatur ad mundi contemptum, abutens ad hoc ipsius Licentij carmine, quod olim ad præceptorem scripserat. Parum attentus aliquis ex vnica epistola fecit tres. Nam Augustinus carmen Licentianum suæ epistolæ intertexuit, Nos tamen numeros reliquimus, ne dissentiant priorum editionum codices. D

Epistola XXXIX.

Vix reperi occasionem scribẽdi tibi. Quis credat? Sed mihi tamen Licentium necesse est credere. Nolo te causas rationesque rimari, quæ etiam si reddi possent, fidei tamen qua mihi credis non eas debeo. Nam & literas tuas nõ per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. Quæ autem petisti vt peterem, curaui per epistolam quantum promendum videbatur, sed quid effecerim tu videris. Quod si nondum effectum est, vel cum sciero, agam instantius, vel cùm rursus ipse admonueris. Hactenus quæ huius vitæ vincula perstrepũt tecum locutus sim, nunc paucis accipe pectoris mei æstus de spe tua non transitoria, quonam modo via tibi patescat in Deum.

E Mi Licenti, etiam atq; etiam recusantem & formidantem compedes sapientiæ, timeo te rebus mortalibus validissimè & perniciosissimè compediri. Nam sapientia quos primo alligauerit, & exercitatoriis quibusdam laboribus edomuerit, soluit postea, liberatisq; sese donat ad fruendum: & quos primo temporalibus nexibus erudiuerit, post æternis amplexibus alligat. Quo vinculo, nec iucũdius, nec solidius cogitari quicquã potest. prima hæc aliquantulum dura esse confiteor, Illa verò vltima, nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec mollia quia firmissima. Quid igitur nisi quod dici nõ potest, sed credi, tamẽ & sperari & amari potest? Vincula verò huius mundi, asperitatem habent veram, iucunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatẽ: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. His ne tu inseras & collum & manus & pedes, cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas, & facta tua non aliter fructuosa existimas, & ambis inhęrere, quò non modo inuitatus, sed nec compulsus quidem ire debuisti. Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis: Ohe, tu verba fundis hic sapientia. Cape igitur vt fundam potius quàm effundam. Aut si ego canto, tu autem ad aliam vocem saltas, nec sic quidem me pœnitet. Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio, etiam cum ad eam mẽbra non mouet, cui plena charitatis modulatione cantatur. Verba quædam in epistolis tuis me mouerunt,† sed de his tractare cum factorum vitæq; totius tuæ cura excoquat, ineptum putaui.

Terentius. F

† tuis memorauerim.

CARMEN HEROICVM LICENTII AD AVGVSTINVM DECLARANS

benevolentiam erga præceptorem, nullis casibus intermoriturain.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
Mens habet, aduersamque fugit conterrita lucem.
Nec mirum, iacet omnis enim mea cura legendi
Te non dante manum, & consurgere sola veretur.
Nam simul, vt perplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor, sacrósque attingere sensus,
Quis numerum dedit ille toniis, mundumque tonanti
Diuerit canere, & pariles agitare choreas,
Implicuit varia nostrum caligine pectus,

Orbium cœlestium concentus.

Quis pro quibus.

Geometria.

Induxitque

G Induxitq; animo rerum violentia nubem
Inde figurarum positas in puluere formas
Posco amens, aliasq; graues offendo tenebras.
Astrologia Ad summam, astrorum causas clarosq; meatus.
Periphrasi Obscuros quorum ille situs per nubila monstrat.
significauit Sic iacui nutans, vt talem omnino ruinam,
deum ac Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cœli,
Beelzebub. Nec persona daret functorum freta cauernis.
Protea namq; ferunt veterum commenta Pelasgûm,
Georgi. 4. Qui dum solicitus non vult aperire futura.
Alludit Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis:
ad Arti- Captum aliquando tamẽ in munera parua volucrum.
ficium. At mihi qui nimium curis grauioribus angor,
Dulcia quiq; animæ, sed dulcia pabula quæro,
Varronis responsa latent: quod supplice cantu
Præsidium nympham, regemq; & flumina poscam?
An te voce vocem, clari quem rector Olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita iussit
Vbertate animi longè ructare fluenta.
H Ferto magister opem, ac tu ne desere vires
Inualidas, mecumq; sacras subuertere glebas
Incipe, tempus enim, nisi me mortalia fallunt,
Labitur, in seniumq; trahit. tibi noster Apollo
Corda replet, patremq; suum patremq; deorum
Conciliat, legemq; bonam pacemq; cruentam
Monstrat, & abducto velamine singula pandit.
Viginti emensus nam longos forsitan orbes
Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi,
Ditior imperiis, & nectare dulcior omni
Corripuit, statuitq; vagum, medióq; locauit,
Omnibus vnde aciem posses intendere rebus.
O bone carpe iter annorum, sapientia quantum
Crescit amore sui, inueniens noua culmina semper.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit, sternens in planos ardua campos.
Et cum luciferos præcordia vesper in ortus
Distulerit, sanctumque super benedixeris ignem,
Sis memor ipse mei: bibulam qui ponitis aurem
Legibus inuictis, contundite pectora palmis.
Sternite membra solo, meritósque ciete dolores,
Et prohibete nefas, deum imperat omnibus vnum.
† *fulmina.* Admonet antistes, venturáq; flumina † terrent.
I O mihi transactos reuocet si pristina soles
Lætificis aurora rotis, quos libera tecum
Ocia tentantes, & candida iura bonorum
Duximus Italiæ medio, montésq; per altos.
Non me dura gelu prohiberent frigora cano
Nec fera tempestas Zephyrûm, fremitúsque Borini,
Quin tua solicito premerem vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas tantum, cruor ringet artus,
Solstitio Neuros, bruma sectabimur Istrum.
† *gentis.* Ignotus Garamas soluet mihi vincula gentis. †
† *Hypanis?* Examplcósque lacus fugiens Hypanis vbi amarus †
amnis. Calipidum Scythicas resonat spumosus ad vndas.
Ibimus & Leucos, qua Leucia solis in ortus
Tenditur & vasti deserta cacumina Casi,
Quis Epidamneas æquat sibi casia rupes,
Vnde quiescentem auroram, currúsque solutos,
Sopitamque diem media sub nocte viderem,
Te suadente petam. nec enim labor aut metus vllus
Terret, vbi insontes precibus deus audit apertis.
Et nunc Romulidum sedes & inania tecti
Culmina, bacchatásque domos vanósque tumultus
Desererem, & totus semel in tua corda venirem,
Ni mens coniugio incumbens retineret euntem.

Crede meis, ò docte, malis, verôque dolori, K
Quod sine te nullos promittunt carbasa portus,
Erramúsque procul turbata per æquora vitæ
Præcipites densa veluti caliginæ nautæ,
Quos furor Australis, stridens & flatus ab Euro
Perculit, & raptis priuauit turbo magistris.
Protinus abruptis miseri voluuntur in vndis.
Non foris aut proræ, non lintea deinde procellas
Ferre valent, ratióque iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit, voluuntque cupidinis æstus
In mare letiferum, nec terræ protinus absunt.
Sed mecum reputans, tua candida verba magister
Hæc magis esse reor, tibi credere callida res est.
Decipit, atque animis molitur retia nostris.
Præteritos (oblitus enim præsentia) præsto
Nunc tibi charo nos †, nos nunc de pectore lapsi.
Hei mihi quò ferar, vnde velim tibi pandere mentem. †*chara tu* *&c.*
Ante sub Aegeo optabunt pia tecta palumbes,
Et versa halcyone componat in arbore nidos,
Esuriens vitulos alet ante leæna sequaces,
Atque impasta diu teneros lupa nutriat agnos,
Mutantèsque suis diuisum partibus orbem,
Aut Barceus alet Taurum, aut Hyrcania tauros. † †*Sauros.*
Ante Thyesteis iterum male territa mensis, L
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.
Ante dabunt imbres Nilum, super æthera damæ
Errabunt, montèsque canant & flumina laudent, † †*plaudant.*
Quàm mihi post tergum veniant tua dona magister.
Arcet amor, copulámque tenet communis honesti.
Hic hic regnat amiciciæ decus hoste fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurumque rebelle,
Iungimus assensus animorum, nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quæ separat ardua, iunxit.
Sed labor interiora legens, vulgata libellis,
Atque animis inuenta tuis, & nobile dogma
Indictum, contráque bonos responsa relatus.
Et mea Calliope, quamuis te cominus altum
Horreat, & vultus abscondat, inutile tractans:
Hoc tamen hoc animi vinclum, nexúsq; fideles,
Non qui montosis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas pressit cum mœnibus vrbes,
Rumperet, aut nostro terreret robore quicquam.
Ite procul latices tumidis anfractibus Oxi,
Aut ab Aremphæis Ripheos aut oppida Caspi M
Cimmeriásque domos se iungere flumine largo:
Mæotidúmque plagæ, pontus quas obruit Helles,
Europæ atque Asiæ longè discrimina tendant.
Nonne boum per vtrumque latus armenta fatigans
Finibus abscidit lateri Dodona Molossos,
Cognatósq; Arabas? nec pacis fœdus amicum
Sidonios inter mansit regnúmque Pelopum,
Sacrilegósque Phryges quamuis pro tempore cunctis
Hospitio commune fuit quid denique fratrum
Dissidium, pugnasque canam? quid honesta parentum
Verbera? quid matrum furias, natósque superbos?
Est etiam superum concors discordia rerum,
Tótque fluunt ritus, quot dat sententia leges.
Nec tenet vnus amor. non si mihi murmura centum
Det Boreas, totidèmque animas centúmque per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Quæ sociata prius veterum natura locorum
Distulit, & tereti limauit glarea mundo.
Sed nos præterea qui † ab vna exurgimus vrbe, † *al. Sed*
Quòd domus vna tulit, quòd sanguine tangimur vno *nos præter-*
Seclorum, Christiana fides connexuit & quòd *ea quod.*

Nos

A Nos iter immensum distermínat, & plaga ponti
Interfusa coercet, amor contemnit vtrumque.
Gaudia qui spernens oculorum, semper amico
Absenti fruitur, quoniam de corde profundo
Pendet, & internæ rimatur pabula fibræ.
Interea venient quæcumque futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis, & illa priorum
Aequiparanda fauis, reputans quę pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuisti nectareum mel,
Præsentem ipsa mihi te reddent, si mihi morem
Gesseris, & libros quibus in te lenta recumbit
Libri de Musica. Musica tradideris, nam ferueo totus in illos,
Annue, sic nobis verum ratione patescat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi.
Ne quicquam volitent nostri circum atria coloni.

RELIQVVM SVPERIORIS EPISTOLAE AVGVSTINI.

Si versus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si suis legibus non staret, si mensuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certè, nec differres [B] nec desisteres donec ordinares, corrigeres, statueres, æquares versum tuum, discendo & agendo artem metricam acerrimo studio, & labore quolibet. Quod cũ inordinatus ipse peruerteris, cum legibus dei tui ipse non stas, neq; in agenda vita honestis tuorum votis, & huic ipsi eruditioni tuæ cõcinis, abiiciendum, post tergum putas, & negligendum, quasi prę sono linguę tuæ sis tibi & voce vilior: & incompositis moribus quod offendis aures dei leuius sit, quàm [si] incompositis syllabis tuis grammatica succenseret authoritas Scribis. O mihi transactos reuocet si pristina soles Lætificis aurora rotis, quos libera tecum Ocia tentantes, & candida iura bonorum Duximus Italiæ medio, montésque per altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano, Nec fera tempestas Zephyrûm fremitúsque Borini, Quin tua solicito premerem vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantum. Me miserum, si ego non iubeo, si nõ cogo atque impero, si non rogo atque supplico. Sed si aures tuæ aduersus meas voces clausæ sunt, ori tuo pateant, pateant carmini tuo, exaudi teipsum durissime, immanissime, surdissime. Quo mihi linguam auream & cor ferreum, quibus ego non carminibus, sed lamẽ- [C] tationibus sufficiam plangere carmina tua? In quibus video, quam animam, quod ingenium non mihi liceat apprehendere, & immolare deo nostro? Expectas vt ego iubeam, sis bonus, sis quietus, sis beatus, quasi quiddam mihi dierum gratius illucescat, quàm vt ingenio tuo fruar in domino, aut vere tu nescias quàm † te esuriam & sitiam, aut non hoc ipso id carmine fatearis. *† quid.* Reuoca animum quo ista scripsisti, nũc mihi dic: Hoc opus vt iubeas tantum. Ecce iussum meum, da mihi te, si hoc opus est tantum, da domino meo te, qui omnium nostrum dominus est, qui tibi illud donauit ingenium. Nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum, & conseruus sub ipso. An ipse non iubet? audi Euangelium: Stabat, inquit Iesus & clamabat. *Mat. 11.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum lene est, & sarcina mea leuis. Si hæc non audiuntur, aut vsque ad aures audiuntur, expectas ne Licentii, vt Augustinus iubeat conseruo suo, & non plangat potius frustra iubere dominum suum, imò non iubere, sed inuitare & rogare quodã modo, vt qui laborant reficiantur ab eo. [D] Sed videlicet fortissimo & pręsidenti collo, iugum mundi iugo Christi est iucundius, qui si laborare nos cogeret, vide quis cogeret, qua mercede cogeret. Vade in Campaniam, disce Paulinum egregium & sanctum dei seruum quàm grandem fastum seculi huius, tanto generosiore, quanto humiliore ceruice incunctanter excusserit, vt eam subderet Christi iugo, sicut subdidit: & nunc illo moderatore itineris sui quietus & modestus exultat. Vade disce, quib*us* opibus ingenii sacrificia laudis ei offerat, refundens illi quicquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia, si non in eo reponat à quo hæc sunt †. *† habet.* Quid æstuas? quid fluctuas? quid imaginationibus mortiferarum voluptatum aurem accommodas, & auertis à nobis? Mentiuntur, moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licentii, sic nobis, sicuti optas, Verum ratione patescat, Sic plus Eridano fluat. Non dicit verum, nisi veritas, quia Christus est veritas. Veniamus ad eum ne laboremus. Vt ipse nos reficiat, tollamus iugum eius super nos & discamus ab eo, quoniam [E] mitis est & humilis corde, & inueniemus requiem animabus nostris. Iugum enim eius lene est, & sarcina eius leuis est. Ornari abs te diabolus quærit. Si calicem aureum inuenisses in terra, donares illum ecclesiæ dei. Accepisti à deo ingenium spiritaliter aureum, & ministras inde libidinibus, & in illo satanæ propinas teipsum. Noli obsecro, sic aliquando sentias, quàm misero & miserãdo pectore hæc scripserim, & miserearis iam mei, si tibi viluisti.

Augustinus Madaurenses idololatras hortatur, vt ab impietate se conuertant ad veram religionem, ostendens illis mysterium sacræ trinitatis, & orbem miris incrementis iuxta prophetarum & enangeliorum oracula Christo subiectum.

Epistola XLII.

DOMINIS prædicabilibus & dilectissimis fratribus Madaurẽsibus, quorum per fratrem Florentium epistolam accepi, Augustinus. *Idololatras fratres vocat & dominos prædicabiles & fratres charissimos.* Si fortè illi qui inter vos catholici Christiani sunt talia mihi scripta miserunt, hoc tantum miror, quod non suo potius q̃ ordinis nomine. Si autem re vera omnes aut propè omnes ordinis viri ad me dignati estis literas dare, miror quod patri, & in domo salutem scripsistis, quorum mihi superstitiosus cultus idolorum, contra quæ idola facilius, templa vestra quàm corda claudũtur, vel potius quæ idola non magis in tẽplis quam [F] in vestris cordibus includuntur, cum magno est dolore notissimus: nisi fortè iam de salute ipsa, quę in domino est, per quam me salutare voluistis, tandem prudenti consyderatione cogitetis. Nam si non ita est, quæso vos, quid læsi, quid offendi beneuolentiam vestram, vt me titulo epistolæ vestræ irridendum potius q̃ honorandum esse putaretis. Domini prædicabiles & dilectissimi fratres. Quod enim scripsistis Patri Augustino in domino æternam salutem, cũ legerem tanta spe subito erectus sum, vt crederem vos ad ipsum dominum, & ad ipsam æternam salutem, aut iam esse conuersos, aut per nostrum ministerium desyderare cõuerti. Sed vbi legi cætera, refriguit animus meus. Quæsiui tamen ab epistolæ perlatore, vtrum iam vel essetis christiani, vel esse cuperetis. Cuius responsione postea quàm cõperi, nequaquã vos esse mutatos, grauius dolui, quod Christi nomen, cui iam totum orbem subiectũ esse conspicitis, non solum à vobis repellendum, sed etiam in nobis irridendũ esse credidistis. Nõ enim potui cogitare alterum

G alterum dominum secundum quem posset Episcopus pater à vobis vocari præter dominum Christum. Et si esset hinc aliqua de interpretatione vestræ sentẽtiæ dubitatio, subscriptione epistolæ tolleretur, vbi aperte posuistis. Optamus te domine in deo & Christo eius, per multos annos semper in clero tuo gaudere. Quib⁹ omnibus perlectis atq; discussis, quid mihi aliud occurrere potuit, aut cuilibet homini potest, nisi aut veridico aut fallaci scribentiũ animo, hęc esse conscripta. Sed si veridico animo ista scribitis, quis vobis ad hanc veritatem interclusit viam? Quis aspera dumeta substrauit? Quis rupium prærupta inimicus opposuit? Postremo quis basilicæ ianuam ingredi cupientibus clausit, vt in eodem domino per quem nos salutatis, eandem salutem nobiscum habere nolitis? Si autem fallaciter atque irridenter hęc scribitis, ita ne tandem mihi negocia vestra curanda imponitis, vt nomen eius per quem aliquid possum, audeatis non veneratione debita attollere, sed insultatione adulatoria vẽtilare? Sciatis me charissimi cum ineffabili pro vobis tremore cordis hoc dicere. Noui enim quanto grauiorem & perniciosiorem H causam sitis habituri apud deũ, si frustra vobis hoc dixero. Omnia quæ præteritis temporibus erga humanũ genus maiores nostri gesta esse meminerunt, nobisque tradiderunt: omnia etiam quæ nos videmus, & posteris tradimus, quæ tamen pertinent ad veram religionẽ quærendam & tenendam, diuina scriptura non tacuit, sed ita omnino cuncta transeunt, vt trãsitura esse prædicta sunt. Videtis certè populum Iudæorum auulsum à sedibus suis, per omnes ferè terras disseminatum atq; diffusum, Et origo eiusdem populi & incrementa & regni amissio & per cuncta dispersio* [sicut prædicata ita facta sunt.] Videtis certe ex ipso populo verbũ Dei, legemq; prodeuntem per Christum, qui ex illis mirabiliter natus est, omnium gentium fidem occupasse atq; tenuisse, Ita hæc omnia prænunciata legimus vt videmus. Videtis certe multos præcisos à radice Christianæ societatis, quæ per sedes Apostolorum, & successiones Episcoporum, certa per orbem propagatione diffunditur, de sola figura originis, sub Christiano nomine, quasi arescentia sarmenta gloriari, quas hæreses & schismata nominamus. Præuisa, prædicta, scripta sunt omnia. Videtis certe simulachrorum templa, partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa, I partim in vsus alios commutata. Ipsaque simulachra, vel confringi, vel incendi, vel includi, vel destrui: atq; ipsas huius seculi potestates, quæ aliquando pro simulachris populum Christianum persequebantur, victas & domitas, non à repugnantibus, sed à morientibus Christianis, & contra eadem simulachra pro quibus Christianos occidebant, impetus suos legesq; vertisse, & imperij nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulchrum piscatoris petri, submisso diademate, supplicare. Hæc omnia scripturæ diuinæ, quæ in manus omnium iam venerunt, ante longissima tempora futura esse testatæ sunt. Hæc omnia tanto robustiore fide lætamur fieri, quanto maiore authoritate prędicata esse in sanctis literis inuenimus. Nunquid nam obsecro vos, nunquid nam solum iudicium dei, quod inter fideles atque infideles futurum esse in eisdem literis legimus, cum illa omnia sicut prædicta sunt venerint, nunquid nam solum iudicium dei venturum non esse putabimus? Immo vere veniet, sicut illa omnia venerunt. Nec quisquam erit homo nostrorum temporum qui se in illo iudicio, de sua possit infidelitate defendere, cum Christum cantet & iustus ad æquitatem, & K periurus ad fraudem: & rex ad imperium, & miles ad pugnam & maritus propter regimen, & vxor propter obsequiũ & pater propter præceptum, & filius propter obedientiam. & dominus per † dominationem, & seruus per† famulatũ & humilis ad pietatem, & superbus ad æmulationem. & diues vt porrigat, & pauper vt sumat & ebriosus ad phialam, & mendicus ad ianuam: & bonus vt præstet, & malus vt fallat: & Christianus venerator, & Paganus adulator: Omnes Christum cãtant, & qua voluntate atq; ore cantẽt, eidem ipsi quem cantant rationem sine dubio reddituri sunt. Est quiddam inuisibile, ex quo creatore principio sunt omnia quæ videmus, summum, æternum, incommutabile & nulli effabile nisi tantum sibi. Est quiddam quo se ipsa summitas maiestatis narrat & prædicat, nõ impar gignenti atque narranti verbum, quod illi † qui verbum gignit ostenditur. Est quædam sanctitas omnium quæ sancta sunt sanctificatrix, ipsius incommutabilis verbi per quod narratur illud principium, & ipsius principij quod pari se verbo narrat, inseparabilis & indiuisa cõmunio. Quis autem hoc totum quod non dicendo di L cere conatus sum, & dicendo non dicere, quis hoc possit serenissima & syncerissima mente contueri, eoq; cõtuitu beatitudinem ducere, atque in id quod intuetur deficiẽs quodam modo se obliuisci, & pergere in illud cuius visione inuisibilis est, quod immortalitate est indui, [&] obtinere æternam salutem, per quam me salutare dignamini? Quis hoc possit nisi qui omnes superbiæ suæ toros inanes, peccata sua confitens complanauerit, seq; substrauerit mitem atque humilem ad accipiendum deum doctorem? Quoniam ergo à vanitate superbię, prius ad humilitatem deponendi sumus, vt inde surgentes solidam celsitudinem teneamus, nõ potuit hic nobis tanto magnificentius, quanto blandius inspirari, vt nostra ferocitas non vi, sed persuasione sedaretur, nisi verbum illud per quod se angelis indicat deus pater, quod virtus & sapientia eius est, quod corde humano visibilium rerum cupiditate cæcato, videri non poterat, personam suam in homine agere atque ostendere dignaretur, vt magis homo timeret extolli fastu hominis, q̃ humiliari exemplo dei. Itaq; nõ Chri- M stus regno terreno decoratus, nec Christus terrenis opibus diues, nec Christus vlla terrena fœlicitate pręfulgens sed Christus crucifixus, per totum terrarum orbem prædicatur. Quod riserunt prius populi superborũ, & adhuc rident reliquiæ. Crediderunt autem prius pauci tunc populi, quia tunc ad fidem paucorum & cõtra irrisionem populorũ cum Christus crucifixus prædicaretur, claudi ambulabant, multi loquebãtur, surdi audiebant, cæci videbant, mortui resurgebant. Sic tandem animaduertit terrena superbia, nihil in ipsis terrenis esse potentius humilitate diuina, vt etiam saluberrima humilitas humana, contra insultantem sibi superbiam, diuinę imitationis patrocinio tueretur. Expergiscimini aliquando fratres mei & parentes mei Madaurenses, hãc occasionem scribendi vobis deus mihi obtulit. Quantum potui quidem in negocio fratris Florentij, per quem literas misistis, sicut deus voluit, affui & adiuui. Sed tale negocium erat quod etiam sine opera mea facile peragi posset. Prope omnes enim domus ipsius homines qui apud Hipponẽ sunt, nouerunt Florentium & multum eius orbitatem dolẽt. Sed epistola mihi à vobis missa est vt non impudens esset Epistola mea, cum occasione à vobis accepta, idolorũ cultoribus

Iudęi sparsi.

* prædicta est. Nam tale quiddã deesse videt.

Sepulchrũ Petri.

†† propter.

† quo ille.

A bus de Christo aliquid loqueretur. Sed obsecro vos, si eum non inaniter in mea *Tea.* † epistola nominastis, [vt non inaniter vobis ista scripserim. Si autem me irridere voluistis] timete illum quem prius iudicatũ irrisit superbus orbis terrarũ, & nunc iudicem subiectus expectat. Erit enim testis affectus in vos cordis mei, per hanc, quantum potui, paginam expressus. Erit testis vobis in iudicio eius, qui credentes sibi confirmaturus est, & incredulos confusurus. Deus viuus † *vnum.* & verus, vos ab omni huius seculi vanitate liberatos conuertat ad se, domini prædicabiles & dilectissimi fratres.

Maximus Madaurensis Augustino, excusans à Paganis vnum deum varijs nominibus coli, indignãs mortuos homines coli pro dijs, irridens Punica quędam nomina, perstringens opinor christianos, quod venerarentur sepulchra martyrum, ac notans quòd clanculum sua sacra peragerent. *Epistola XLIII.*

HABENS † *autem.* crebro tuis affatibus lætificari, & instinctu tui sermonis, quo me pauloante iucundissime salua charitate pulsasti, paria redhibere non destiti, ne silentium meum pœnitudinem appellares. Sed quęso vt si hæc quasi seniles ar-
B tus esse duxeris, benignarum aurium indulgentia prosequatis. Olympum mõtem deorum esse habitaculum, sub incerta fide Græcia fabulatur. At verò nostræ vrbis forum salutarium numinum frequentia possessum nos cernimus & probamus. Equidẽ vnum esse deum summum, sine initio, sine prole, naturæ ceu patrem magnum atque magnificum quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Huius nos virtutes per mũdanum opus diffusas, multis vocabulis inuocamus: quoniam nomen eius cuncti proprium videlicet ignoramus. Nam deus omnibus religionibus commune nomen est. Ita fit, vt dũ eius quasi quædam membra carptim, varijs supplicationibus prosequimur, totum colere profecto videamur. Sed impatientem me esse tanti erroris dissimulare non possum. Quis enim ferat Ioui fulmina vibranti præferri Mygdonem: Iunoni, Mineruę, Veneri Vestęq́; Sanamem. & cunctis, proh nefas, dijs immortalibus archimartyrem Namphanionem, inter quos Lucitas etiã haud minore cultu suscipitur, atque alij interminato numero, dijs hominibúsque o-
al. numĩa diosa nomina, * qui conscientia nefandorum facino-
C rum, specie gloriosæ mortis, scelera sua sceleribus cumulantes, dignum moribus factísque suis exitum maculati repererunt. Horum busta si memoratu dignum est, reiectis *† relictis.* † templis, neglectis maiorum suorum manibus, stulti frequentant, ita vt præsagium vatis illius indigne ferentis emineat. Inque Deûm templis iurauit *Lucanus.* Roma per vmbras. Sed mihi hac tẽpestate propemodum videtur bellum Actiacum rursus exortum, quo Aegyptia monstra in Romanorum deos audeant tela vibrare, minimè duratura. Sed illud quæso vir sapientissime, vti remoto facundiæ robore atque exploso, qua cunctis clarus es, omissis etiam quibus pugnare solebas Chrysippeis argumentis, postposita paululũ Dialectica, quæ neruorum suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit iste deus, quem vobis Christiani, quasi proprium vendicatis, & in locis abditis præsentem vos videre componitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante oculos omnium, atque aures omnium mortalium pijs precibus adoramus, & per suaues hostias propicios nobis efficimus, & à cunctis hæc cerni & probari contendimus. Sed vlterius huic certamini me senex inualidus *Vir. 3 buca.* subtraho, & in sententiam Manniani rhetoris libenter pergo. Trahit sua quemque voluptas. Post hæc non du- D
bito vir eximie, qui à mea secta deuiasti, hãc epistolam aliquorum furto detractam, flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit, erit damnum chartulæ, non nostri sermonis, cuius exemplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. Dij te seruent, per quos & eorum atque cunctorum mortalium communem patrem, vniuersi mortales quos terra sustinet, mille modis concordi discordia veneramur & colimus.

Augustinus Maximo Grammatico respondet ad superiora, sed sic vt ostẽdat indigna quibus respõdeatur, digna quæ rideanĩ. *Epistola XLIIII.*

SERIVM ne aliquid inter nos agimus, an iocari libet? Nam sicut tua epistola loquitur, vtrum causæ ipsius infirmitate, an morum tuorum comitate sit factum, vt malles esse facetior, quam paratior, incertum habeo. Primo enim Olympi montis, & fori vestri comparatio facta est quæ nescio quò pertinuerit, nisi vt me cõmonefaceret in illo monte Iouem castra posuisse, cum aduersus patrem *Sacra historia.* bella gereret, vt ea docet historia, quam vestri etiam sacram vocant. & in isto foro recordarer esse in duobus E
simulachris, vnum Martem nudum, alterũ armatum, quorum dæmonium infestissimũ ciuibus, porrectis tribus digitis cõtra collocata statua humana comprimeret. Ergo ne vnquam ego crediderim, mentione illius fori facta, numinum talium memoriam mihi te renouare voluisse, nisi iocari potius q̃ serio agere maluisses. Sed illud planè quod tales deos quędam dei vnius magni membra esse dixisti, admoneo, quia dignaris, vt ab huiusmodi sacrilegis facetijs te magnopere abstineas. Siquidẽ illum deum dicis vnum, de quo, vt dictũ est à veteribus, docti indoctique consentiunt, huius ne tu membra dicis esse, quorum immanitatem, vel, si hoc mauis, potentiam, mortui hominis imago compescit? Plura hinc possem dicere. Vides enim pro tua prudentia, quàm locus late iste pateat reprehensioni. Sed meipse cohibeo, ne à te rhetorice potius, q̃ veridice agere existimer. Nam quod nomina* quædam Punica mor- *al. numĩa*
tuorum collegisti, quibus in nostram religionem, festiuas, vt tibi visum est, cõtumelias iaciendas putares, nes- F
cio vtrũ refellere debeam, an silentio preterire. Si enim res istæ videntur tam leues tuæ grauitati q̃ sunt, iocari mihi non multũ vacat. Si autẽ graues tibi videntur, miror quod nominum absurditate cõmoto, in mentem non venerit habere tuos, & in sacerdotibus Eucaddires, & in numinibus Abeddires. Nam puto ego ista tibi cum scriberes in animo nõ fuisse, sed more humanitatis & leporis tui, commonefacere nos voluisti ad relaxandũ animum quanta in vestra superstitione ridenda sint. Neq; enim vsq; adeo teipsum obliuisci potuisses, vt homo Afer scribens Afris, cum simus vtrique in Africa constituti. Punica nomina † exagitanda existimares. *† numina.* Nam si ea vocabula interpretemur, Namphanio quid aliud significat quàm boni pedis hominem, id est, cuius aduentus afferat aliquid fœlicitatis. sicut solemus dicere, secundo pede introisse, cuius introitũ prosperitas aliqua consecuta sit. Quæ lingua si improbatur abs te, nega Punicis libris, vt à viris doctissimis proditur, multa sapienter esse mandata memoriæ. Pœniteat te certe ibi natum, vbi huiusmodi linguę cunabula recalent. Si verò & sonus nobis non rationabiliter displicet, & me bene interpretatum illud vocabulum recognoscis, habes quod succenseas Virgilio tuo, qui Her- *Virgil. 8. Aeneid.*
culem vestrum ad sacra quæ illi ab Euandro celebrantur,

G tur,inuitat hoc modo· Et nos & tua dexter adi pede sa
cra secundo Secūdo pede optat vt veniat. Ergo veni-
re Herculem optat, non Phanionem, de quo tu mul-
tum nobis insultare dignaris. Verumtamen si ridere
delectat, habes apud nos magnam materiam facetia-
Ven⁹ calua rum Deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem
caluam, deam Timorem, deum Pallorem, deam Fe-
brem, & cætera innumerabilia huiuscemodi, quibus
Romani antiqui simulacrorum cultores templa fece-
rūt, & colenda censuerunt, Quæ si negligis, Romanos
deos negligis, ex quo non intelligeris non Romanis
initiatus sacris, & tamen Punica numina tanquam nu-
† deditus. minum Romanorum altaribus dedita, †contemnis ac
despicis. Sed mihi videris omnino plusquam nos for-
tasse illa sacra nihili pendere, sed ex eis nescio quam
captare ad huius vitæ transitum voluptaté, quippe qui
etiam non dubitaueris ad Maronem cōfugere, vt scri-
Virg in bucolicis. bis, & eius versu te tueri, quo ait Trahit sua quemq, vo
luptas Nam si tibi authoritas Maronis placet, sicut pla
Virgil 8. Aeneid. cere significas, profecto etiam illud placet Primus ab
æthereo venit Saturnus olympo, Arma Iouis fugiens,
& regnis exul ademptis. Et cætera, quibus eum atque
huiuscemodi deos vestros vult intelligi homines fuis-
se Legerat enim ille multam historiam, vetusta autho-
H ritate roboratam, quam etiam Tullius legerat, qui hoc
idem in dialogis plus q̄ postulare auderemus, comme-
morat, & perducere in hominum noticiam, quantum
illa tempora patiebantur, molitur. Quod autem dicis
eo nostris vestra sacra pręponi, quod vos publice coli-
tis deos, nos autem secretioribus conuenticulis vtimur,
Bacchanalia. Primum illud abs te quæro, quo modo oblitus sis Li-
berum illum, quem paucorum sacratorum oculis com
mittédum putaris: deinde tuipse indicas nihil aliud te
agere voluisse, cum publicam sacrorum vestrorum ce-
† nobis. lebrationem commemorares, nisi vt vobis † decurio-
nes & primates ciuitatis per plateas vestræ vrbis bac-
chantes ac furentes ante oculos quasi spectacula pone-
remus In qua celebritate siue numine inhabitamini,
certe videtis quale illud sit quod adimit mentem. Si au
tem fingitis, quæ sunt ista etiam in publico vestra se-
creta, vel quò pertinet tam turpe mendacium· deinde
cur nulla futura canitis si vates estis, aut cur spoliatis
circunstantes, si sani estis? Cum igitur hæc nos & alia
I quæ nūc prętermittenda existimo, per epistolam tuam
feceris recordari, quid nos non derideamus deos ve-
stros quos abs te ipso subtiliter derideri nemo non in-
telligit, qui & ingenium tuū nouit, & legit literas tuas?
Itaq; si aliquid inter nos de his rebus vis agamus quod
ætati tuæ prudentiæq; congruit, quod denique de no-
stro proposito iure à charissimis nostris flagitari po-
† aliud. test, quære aliquid †nostra discussione dignū & ea pro
vestris numinibus cura dicere, in quibus non te causæ
pręuaricatorem putemus, quo nos magis commoneas,
quæ contra illos dici possunt q̄ pro eis aliquid dicas.
Ad summam tamen, ne te hoc lateat, & in sacrilega cō
uicia imprudentem trahat, scias à Christianis catholi-
cis, quorum in vestro oppido etiam ecclesia constituta
est, nullum coli mortuorum, nihil denique vt numen
adorari quod sit factum & conditum à deo, sed vnum
ipsum deum, qui fecit & condidit omnia. Differentur
ista latius, ipso vero & vno deo adiuuante, cum te gra-
uiter agere velle cognouero.

Augustinus Armentarium Riparium, & huius vxorem hortatur ad perfectum mundi contemptum quem iam vouerant, vetans tamen ne coniunx votum exequeretur absque coniugis consensu: pia & erudita epistola, sed cuius phrasis nihil habet Augustini, videtur eiusdem, cuius est 38. K *Epistola XLV.*

DOMINIS eximiis, meritóque honorabilibus
ac desyderabilibus filiis Armentario & Pau-
linę, Augustinus in domino salutē Vir egre-
gius filius meus Ruferius affinis vster retulit mihi quid
domino voueritis. Qua eius narratione hilaratus, &
ibidem metuens, ne aliud suadeat ille tentator, qui bo-
nis talibus antiquitus inuidet, exhortandā paucis cre-
didi charitatem tuā domine eximie meritoq; honora-
bilis & desyderabilis fili, vt cogites quod in diuinis elo
quiis legitur, Ne tardes conuerti ad dominū, neq; diffe *Eccli. 5.*
ras de die in diē atq; arripias curesq; reddēdum, quod
ei te vouisse nosti, qui & debita exigit, & promissa per-
soluit. Nam & hoc scriptū est· Vouete & reddite domi *Psalm. 75.*
no deo vestro. quamquam & si nō nouisses, quid aliud
tibi suadendum fuit, aut quid melius ab homine fieri
potest, q̄ vt ei se restituat, à quo institutus est, præsertim
quia charitatis erga nos, dei tantum apparuit atque il-
luxit indiciū, vt filium suum vnigenitum mitteret, qui
pro nobis moreretur? Restat ergo vt fiat quod Aposto L
lus ait, propterea mortuū esse Christum, vt qui viuunt, *2. Cor. 5.*
non sibi iam viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est &
resurrexit. nisi forté adhuc mundus amandus est, tanta
rerum labe contritus, vt etiam speciem seductionis a-
miserit. Nam quantum illi laudandi atq; prædicandi,
qui dignati nō sunt etiam cum mundo florente flore-
re: tantum increpandi & accusandi sunt, quos perire
cum pereūte delectat Labores & pericula & exitia hu-
ius transitorię vitę, si pro eadem vita quandoq; finien-
da subeuntur, vt mors eius non omnino auferatur, sed
paululum differatur. quanto magis pro æterna subeun
da sunt, vbi mortē nec natura solicite cauet, nec igna-
uia turpiter timet, nec sapientia fortiter sustinet? Nulli
quippe erit quæ non erit. Habeat igitur te vita æterna
in dilectoribus suis. Nonne cernis, hæc vita miserabilis
& egena, q̄ vehementes habeat, quantumq; sibi obliget
amatores suos? qui tamen periculo eius sæpe turbati, ci
tius eam finiunt, eo ipso quod finire formidāt, & mor-
tem dum declinant, accelerant, veluti si quisquam flu-
uio rapiendus irruat, latronem bestiāmve fugiendo. Ia
ctant in mare tempestate sęuiente aliquando & alimē-
ta, & vt viuant proiciunt vnde viuāt, ne cito finiatur, M
quod vel in labore viuitur. Quantis laboribus agitur,
vt longiore tempore laboretur, & mors cum impen-
dere cœperit, ideo cauetur, vt diutius timeatur? Nam
inter tot casus fragilitatis humanæ, quàm multę mor-
tes timentur, quarum certè vna cum venerit, restat cæ-
teras non timeri, & tamen fugitur vna, cum omnes ti-
meantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curātur
à medicis & secantur? Nunquid vt non moriantur, sed
vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipi-
untur certi, vt pauci dies aduciantur incerti. Et nōnun
quam ipsis doloribus victi, continuo moriuntur, quos
mortis timore suscipiunt, Et cum omnino non eligāt
vitam finire ne doleant, sed dolere ne finiant, accidit
eis vt doleant & finiant: non solum quia & sanati vti-
que vitā finiūt post dolores, quæ tantis pœnis cōpara-
ta nec sempiterna esse potest quia mortalis est· nec diu
turna quia tota breuis est· nec de ipso breui spacio sui
secura quia semp incerta est, verūetiā quod aliquando
cū dolore finierūt quam ne finirent dolere voluerunt.
Habet etiā hoc magnū malum ac vehemēter execran-
dum & horrendū nimius amor vitę istius, quod multi
dum

A dum volunt paulo diutius viuere, grauiter offendunt
Psal. 35. deum, apud quem est fons vitæ Atq; ita dum ab eis fru-
stra qui necessariò futurus est vitæ finis metuitur, il-
linc prohibentur vbi sine fine viuitur. Huc accedit quia
vita misera etiam si posset esse perpetua, nullo modo
beatæ vitæ etiam breuissimæ comparanda est, & tamé
isti amando miserrimam atque breuissimam, perdunt
beatissimam ac sempiternam, cum in hac ipsa quam
male diligunt hoc velint quod in altera perdunt·
quia vtique in ista nec miseriam diligũt, nam beati es-
se volunt, nec breuitatem, nam eam finiri nolunt, sed
tantum quia vita est sic amatur, vt sæpe propter eam,
licet miseram & breuem, beata & sempiterna amitta-
tur His consyderatis, quid magnum vita æterna iubet
amatoribus suis, cum se iubet sic amari, quemadmo-
dum hæc amatur à suis? An verò dignum est vel fe-
rendum, cum contemnuntur omnia quæ amantur in
mundo, vt vita post paululum finienda, saltem ipsum
paululum teneatur in mundo & non contẽnitur mun
dus, vt obtineatur vita, quæ sine fine apud illum est,
per quem factus est mundus? Modo cùm ipsa Roma
2. Retra. 43 domicilium clarissimi imperij Barbarico vastaretur
B incursu, quàm multi huius vitæ temporalis amatores
vt eam vel infœliciter producendam nudámque redi-
merent, dederunt omnia quæ illi non solum oblectan-
† seruandæ. dæ & obtinendæ, † verumetiam sustentandæ tuendæq;
seruabant. Solent certè amatores illis quas amant, vt
eas habeant, multa conferre Isti amatam suam non ha-
berent, nisi amando inopem reddidissent, nec ei mul-
ta conferrent, sed cuncta potius auferrent, ne sibi eam
hostis auferret Nec eorum reprehendo consiliũ Quis
enim nesciat perituram fuisse ipsam, si non ea perijs-
sent, quæ recondita fuerant propter ipsam? quamuis &
quidam perdiderint prius illa, & mox ipsam: quidam
verò licet parati cuncta perdere propter ipsam, prius
perdiderunt ipsam Sed hinc admonendi sumus, qua-
les æternæ vitæ dilectores esse debeamus, vt propter
eam contẽnamus cuncta superflua, cum pro hac tran-
sitoria vita contempta sint quæ illi fuerant necessaria.
Neque enim amatam nostrã, sicut illi suam, vt tenea-
mus, expoliamus, sed illi æternæ adipiscendæ, istã tem-
C poralem velut famulam expeditiorem seruire facimus.
† faciamus, Sic eam † nec ornamentorum vanorum vinculis alli-
sicut eam. gemus, nec curarum noxiarum sarcinis oneremus, au-
diamusq; dominum qui nobis illam vitam summo ar-
dore desyderandam fidelissime pollicetur, velut in to-
Matth. 11. tius mundi concione clamantem · Venite ad me om-
nes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam,
Tollite iugum meum super vos & discite à me quo-
niam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requi-
em animabus vestris · Iugum enim meum lene, & onus
χρυσόμ. meum leue est. Hæc disciplina piæ humilitatis, veno-
sam & turbidam cupiditatem, auidam rerum extra no-
stram potestatem constitutarum pellit ex animo, &
quodam modo expirat. Ibi enim labor, vbi multa quæ-
runtur & diliguntur, quibus adipiscendis atque reti-
nendis voluntas non satis est, quia consequentem non
habet facultatem Iusta verò vita, cum volumus adest,
quia eam ipsam plene velle, iusticia est. Nec plus ali-
quid perficienda iusticia † est, † quàm perfectam volun
† requirit. tatẽ requirere. † Vide si labor est, vbi velle satis est: vn-
Lucæ 2. de diuinitus dictum est, Pax in terra hominibus bonæ
voluntatis. Vbi pax, ibi requies. vbi requies, ibi finis ap-
petendi, vt nulla causa laborandi. Sed hæc voluntas vt
plena sit, oportet vt sana sit, Erit autem sana si medi-

Tomus secundus.

cum non refugiat, cuius solius gratia sanari potest à D
morbo desyderiorum noxiorum Ipse est ergo medi-
cus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, iu-
gum suum lene, & onus leue dicens quia diffusa per
spiritum sanctum charitate in cordibus nostris, pro-
fecto amabitur quod videbitur, & non erit asperum
nec onerosum, si sub hoc vno iugo, quanto minus tu-
mida, tanto magis libera ceruice seruiatur Et hæc est
vna sarcina, quia eius baiulus non premitur, sed leua-
tur. Diuitiæ si diliguntur, ibi seruentur, vbi perire non
possunt. Honor si diligitur, illic habeatur, vbi nemo
indignus honoratur Salus si diligitur, ibi adipiscenda
desyderetur, vbi adeptæ nihil timetur. Vita si diligi-
tur, ibi acquiratur vbi nulla morte finitur Reddite igi-
tur quod vouistis, quia vosipsi estis, & ei vos redditis
à quo estis, reddite obsecro. Neque enim quod red-
ditis, reddendo minuetur, sed potius seruabitur & au-
gebitur. Benignus enim exactor est, non egenus &
qui non crescit ex redditis, sed in se crescere faciat
redditores. Huic ergo quod non redditur perditur:
quod autem redditur, reddendo † additur, Immò ve- † reddenti.
rò in eo cui redditur, ipse reddens seruatur Idipsum E
quippe erit redditum & redditor, quia idipsum e-
rat debitum & debitor Deo nanque seipsum debet ho
mo, eique reddendus est vt beatus sit, à quo accepit vt
sit Hoc significat quod in Euangelio dominus ait:
Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Matth. 22.
Hoc enim dixit, cum sibi demõstrato nummo, & quæ-
sito cuius haberet imaginem, responsum esset, Cæsa-
ris. vt hinc intelligerent, quod deus exigeret ab ho-
mine imaginem suam in homine ipso, sicut suam Cæ-
sar exigebat in nummo. Quantomagis ergo redden- Hæc oratio
da est cum promittitur, cui etiam non promissa de- suspensa est
betur. Quapropter charissime, possem quidem pro vsq; ad illa
mea quantulacũque facultatula, sancti propositi quod verba, Sed
deo vouisse vos comperi, vberius laudare fructum, ac quia sam,
demonstrare quid distet inter Christianos dilectores &c.
mundi huius, & contemptores, quamuis fideles vtri-
que dicantur. Eodemque vtrique lauacro sacri fontis
abluti sunt, eiusdem † imbuti consecratique mysterijs, † eisdem.
vtrique eiusdem Euangelij, non auditores tantum, ve-
rum etiam prædicatores nec vtrique tamen regni dei F
lucisq; participes, & vitæ æternæ, quæ sola est beata, co-
hæredes. Dominus enim Iesus non ab eis qui non au-
diunt, sed eos inter se auditores verborum suorum,
latissimo limite, non tenui distinctione discreuit. Qui
audit, inquit, verba mea hæc & facit ea, similabo eum
viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra pe-
tram Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt Matth. 7.
venti & impegerunt in domum illam, & non cecidit: Lucæ 6.
fundata enim erat supra petram Qui autem audit ver-
ba mea hæc, & non facit ea, similabo eum viro stul-
to, qui ædificauit domum suam super harenam: De-
scendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, &
impegerunt in domum illam & cecidit, & facta est
ruina eius magna. Audire ergo illa verba, ædificare
est In hoc vtrique pares sunt. In faciendo autem & nõ
faciendo quod audiunt, intantum dispar est, quantum
ædificium petræ solidatæ fundatum, dispar est ei,
quod sine vllo fundamento facili harenæ mobilita-
te subuertitur. Nec ideo quisquis omnino non audit,
tutius sibi aliquid comparat. Nihil enim ædificans, si-
ne vllo tecto multo facilius obruendus, rapiendus, &
dispergendus imbribus, fluuiis ventisque donatur.
Possim etiam pro modulo meo eosdem ipsos perti-

e nentes

G nentes ad dexteram regnúmq. cœlorum in suis gradibus meritisq, distinguere, atque ostendere quo differat vita coniugalis filios procreantium, patrum matrumq, familiàs, verũtamen religiosorum ac piorum, à beata † [† ab ea.] vita, quam vos deo vouistis, si nũc ad eam vouendam exhortandus esses. sed quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses voti reus, liberũ fuit, quo esses inferior, quamuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tenetur apud deum sponsio tua, non te ad magnã iustitiam inuito, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vouisti, qualis mansisses, si nihil tale vouisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tantum, quod absit, miserior si fidem deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, immò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipse adiuuabit, qui vota tua expetit. Fœlix est necessitas, quæ in meliora compellit. [33. q. 5. vna. 4. sen. dis. 32. cap. 1.] Vna sola esse causa posset, qua te id quod vouisti, non solũ non hortaremur, verumetiam prohiberemus implere, si fortè H tua coniunx hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. [Matrimonium consummatum & ratum.] Nam & vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. Et si præproperè factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persoluenda promissio. Neque enim deus exigit, siquis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per Apostolum est prolata sententia. [1. Corin. 7.] Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: sexum nomine corporis nuncupauit. Sed cum illam tam paratam esse audiam, deo dicare continentiam, vt eo solo impediatur, si tibi debitum reddere coniugali iure compellitur, ambo deo reddite, quod ambo vouistis, vt illi persoluatur quod ab alterutro non exigitis. Si continentia virtus est, sicuti est, cur ad eam sit promptior sexus infirmior, cum virtus à viro potius cognominata videatur, sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberrare † à virtute, quam mulier est parata suscipere. [† abberrere] Sit vester consensus oblatio ad supernum altare creatoris, & victa concupiscentia, tanto fortius I quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Christi, domini eximij meritoq. honorabiles & desyderabiles filij.

Augustinus Valentino, in cuius contubernio quidam erat, qui videbatur non rectè sentire de libero arbitrio, Dicens nec liberum arbitrium sic asserendum, vt nihil tribuamus gratiæ, nec gratiam ita prædicandã, vt negemus liberum hominis arbitrium.

Epistola XLVI.

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem. Venerunt ad nos duo iuuenes, Cresconius & Felix, [2. Retra. 66] de vestra congregatione se esse dicentes, qui nobis retulerunt monasterium vestrũ nonnulla dissensione turbatũ, eo quod quidam in vobis sic gratiam prædicent, vt negent hominis esse liberũ arbitriũ: & quod est grauius, dicant quòd in die iudicij non sit vel redditurus deus vnicuique secundum opera eius. Etiam hoc tamen indicauerunt, quòd plures vestrum non ita sentiant, sed liberum arbitrium adiuuari fateantur per dei gratiam, vt recta sapiamus atq; faciamus, vt cum venerit dominus reddere vnicuiq. secun- K dum opera eius, inueniat opera nostra bona, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaque vos fratres, sicut Corinthios obsecrauit Apostolus, per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Primò enim dominus noster Iesus Christus, sicut scriptũ est in Euangelio Ioãnis Apostoli, [Ioan. 3.] nõ venit vt iudicaret mundũ, sed vt saluaretur mundus per ipsum. Postea verò sicut scribit Apostolus Paulus, iudicabit deus mundũ quando venturus est, sicut tota Ecclesia in symbolo cõfitetur: iudicare viuos & mortuos. Si igitur nõ est dei gratia, quo modo saluat mundum? Et si non est liberũ arbitrium, quo modo iudicat mundũ? Proinde librum vel epistolam meã, quam secum ad vos supradicti attulerunt, secundũ hanc fidem intelligite, vt neque negetis dei gratiam, neq. liberum arbitrium sic defendatis, vt à dei gratia separetis, tanquam sine illa vel cogitare aliquid vel agere secundũ deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus. Propter hoc enim dominus cũ de fructu iustitiæ loqueretur, ait discipulis suis. Sine me nihil potestis facere. L [Ioan. 15.] Vnde supradictam epistolã ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum, cõtra nouos hæreticos Pelagianos noueritis esse conscriptam, [De gratia & libe. arbi. cap. 2.] qui dicunt gratiam dei secundũ merita nostra dari, vt qui gloriatur, non in domino, sed in seipso glorietur, hoc est in homine, nõ in domino. [1. Corin. 1.] Quod prohibet Apostolus dicens. Nemo glorietur in homine. Et alio loco. Qui gloriatur, inquit, in domino glorietur. Illi verò hæretici seipsos, à seipsis, iustos fieri putantes, quasi hoc eis non dederit deus, sed ipsi sibi, nõ vtiq. in domino, sed in semetipsis gloriantur. Talibus enim dicit Apostolus: [1. Corin. 4. Nonanno prætum.] Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis quæ facta est ex Adam, non discernit hominem, vt eum faciat vas in honorem non in contumeliam, nisi deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset: Quis enim te discernit, posset respondere vel voce, vel cogitatione & dicere: Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iustitia mea. Mox Apostolus occurrit cogitationibus eius, & dixit: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Sic autem gloriantur, quasi non acceperint, qui se à seipsis M iustificari putant, ac per hoc in semetipsis, non in domino gloriantur. Propter quod ego in hac epistola, quæ ad vos peruenit, probaui per testimonia sanctarum scripturarum, quæ ibi potestis inspicere, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus: [Iacobi 1.] Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens à patre luminum. Nec quisquam dicat meritis operum suorum, vel meritis orationum suarum, vel meritis fidei suæ, sibi traditam dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici dicunt, gratiam dei secundum merita nostra dari: quod omnino falsissimum est. Non quia nullum est meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioquin quo modo iudicabit deus mundum? Sed misericordia & gratia dei conuertit hominem, de qua psalmus dicit: [Psal. 58] Deus meus misericordia eius præueniet me, vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod deus † coronabit quando iudicabitur mundus. [† dominus] Multa erant quæ vobis mittere cupiebã,

quibus

A quibus lectis, totam ipsam causam quæ conciliis Episcopalibus acta est aduersus eosdem Pelagianos hæreticos, diligentius & plenius nosse possetis sed festinauerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt, per quos vobis non rescripsimus ista, sed scripsimus. Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attulerunt, tamen suscepimus eos, quoniã simplicitas eorum satis indicabat nihil illos nobis potuisse confingere. Ideo antem festinauerunt, vt apud vos agerent pascha, quo posit adiuuãre domino tam sanctus dies vestram pacem quàm dissensionem potius inuenire Melius autem facitis quod multum rogo, si ipsum à quo dicunt se fuisse turbatos, ad me mittere non grauemini Aut enim non intelligit librum meum, aut forte ipse non intelligitur, quando difficillimam quæstionem & paucis intelligibilem soluere atque enodare conatur. Ipsa est enim quæstio de gratia dei, quæ fecit vt homines non intelligentes, putarent Apostolum Paulum dicere. Faciamus mala, vt veniant bona. Vnde Apostolus Petrus in secunda epistola sua. Quapropter, inquit, charissimi, hæc expectantes satagite, inuiolati & immacu-
B lati apud eum reperiri in pace, & domini nostri cum
† nostri patientiam. patientia † salutem existimantes. Sicut & dilectissimus frater noster Paulus, secundum eam quæ data est sapientiam scripsit vobis, vt & in omnibus epistolis loquens in eis de eis in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles homines peruertunt, sicut & cæteras scripturas ad proprium suum interitum. Cauete ergo quod tantus Apostolus tam terribiliter dicit, & vbi sentitis vos non intelligere, interim credite diuinis eloquiis, quia & liberum est hominis arbitrium, & gratia dei, sine cuius adiutorio, liberum arbitrium nec conuerti potest ad deum, nec proficere in deo. Et quod pie creditis, vt etiam sapienter intelligatis orate. Et ad hoc ipsum enim, id est, vt sapienter intelligamus, est vtique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non nobis præciperetur dicente scriptura Intelligite ergo
Psal. 93. qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Eo ipso quippe, quo præceptum & imperatum est vt intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed
C si posset hoc ipsum sine adiutorio dei gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus,
Psal. 118. non diceretur deo Da mihi intellectum, vt † discam
† et. mandata tua. Neque in Euangelio scriptum esset, Tunc
Lucæ 24. aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Nec Ia-
Iacobi. 1. cobus Apostolus diceret Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Potens est autem
† vestra. dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de nostra † pace & pia cõsensione, nunciis celerrimis gaudeamus Saluto vos, non solum meo nomine, sed etiam fratrũ qui mecum sunt, & rogo vt pro nobis concorditer atque instanter oretis. Sit vobiscum dominus.

Augustinus Valentino de eodem argumento Hæ duæ epistolæ, præferuntur duobus libris, quorum alter habet titulum, De gratia & libero arbitrio, alter De correptione & gratia. *Epistola XLVII.*

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem.

Cresconiũ Felicem & alium Felicẽ dei seruos, qui ex vestra congregatione ad nos venerunt, nobiscũ egisse pascha nouerit charitas vestra. Quos ideo

tenuimus aliquanto diutius, vt instructiores ad vos re- D
direrent, aduersus nouos hæreticos Pelagianos, in quorũ errorem cadit, qui putat aliquo merito humano gratiam dei dari, quæ sola hominem liberat per dominum nostrum Iesum Christum Sed rursum, qui putat, quã- Roma. 2.
do ad iudicium dominus venerit, non iudicari hominem secundum opera sua, qui iam per ætatem vti potuit libero voluntatis arbitrio nihilominus in errore est Soli enim paruuli, qui nondum habent opera propria, vel bona vel mala, secundum solum originale peccatum damnabuntur, quibus per lauacrum regenerationis non subuenit gratia saluatoris Cæteri autem omnes, qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria peccata, originali peccato insuper addiderunt, si de potestate tenebrarum per gratiam dei non eruuntur, nec transferuntur ad Regnum Christi, non solum secundum originis verumetiam secundum propriæ voluntatis merita, iudicium reportabunt. Boni verò etiam ipsi quidem, non solum secundum suæ bonæ voluntatis merita præmium consequentur, sed etiam ipsam bonam voluntatem, per dei gratiam consequuti sunt: ac sic impletur quod scriptum est: Ira & indignatio, E
tribulatio & angustia, in omnem animam hominis Roma. 2.
operantis malum, Iudæi primum & Græci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco. De qua difficillima quæstione, hoc est de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac epistola diutius disputare, quoniam & aliam iam eis dederam, tanquam citius redituris Et scripsi ad vos etiam librum, quem si, adiuuante domino, diligenter legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas existimo inter vos de hac re dissensiones vlterius tam futuras. Portant autem secum & alia, quæ vobis dirigenda esse credidimus, quibus cognoscatis, quemadmodum catholica Ecclesia, in dei misericordia Pelagianæ hæresis venena repulerit. Quod enim scriptum est ad papam Innocentium Romanæ vrbis Episcopum, de concilio prouinciæ Carthaginensis, & de concilio Numidiæ, & aliquanto diligentius à quinque Episcopis, & quæ ipse
ad tria ista rescripsit, Item quod papæ Zosimo de Afri- Innocẽtius
cano concilio scriptum est, eiusque rescriptum ad vni- Zosim⁹ pa-
uersos totius orbis Episcopos missum, & quod poste- pa.
riori concilio plenario totius Africæ contra ipsum er-
rorem breuiter constituimus, & supra memoratum li- F
brum meum, quem modo ad vos scripsi: hæc omnia & in præsenti legimus cum ipsis, & per eos misimus
vobis. Legimus eis etiam librum beatissimi marty- Li. de gra-
ris Cypriani, de oratione dominica: & ostendimus tia & libe-
quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores no- ro arbitrio.
stros pertinent, quibus recte viuimus, à patre nostro cap. 29.
qui in cœlis est, esse poscenda, ne de libero præsumentes arbitrio, à diuina gratia decidamus. Vbi etiam demonstrauimus, quo modo admonuerit idem gloriosissimus martyr, etiam pro inimicis nostris, qui nondum in Christum crediderunt, nos vt credant orare debere. Quod vtique inaniter fieret, nisi Ecclesia crederet etiam malas atque infideles hominum voluntates, per dei gratiam in bonum posse conuerti. Sed hunc librum sancti Cypriani, quia dixerunt etiam illic apud vos esse, non misimus Meam quoque epistolam ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum datam, quam secum ad nos attulerunt, legimus cum eis, & ostendimus aduersus eos esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundum merita nostra dari, hoc est aduersus eosdem Pelagianos. Quantũ ergo potuimus,

G egimus cum istis & vestris & nostris fratribus, vt in fide sana catholica perseuerent, Quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseueranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos quoque charissimi etiam in hac epistola exhortor, quod nos omnes exhortatur Apostolus: Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad temperantiam, sicut vnicuique deus partitus est mensuram fidei. Attendite quid per Salomonem moneat spiritus sanctus: Rectos cursus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirigere, ne declines in dexterã, neque in sinistram, auerte autem pedem tuũ à via mala. Vias enim quæ à dextris sunt nouit domin°, peruersæ verò sunt, quæ à sinistris sunt. Ipse autẽ rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. In his verbis sanctæ scripturæ consyderate fratres, quia si non esset liberum arbitrium, non diceretur Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in sinistram. Et tamen sine dei gratia si posset hoc fieri, non
H postea diceretur. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Nolite ergo declinare neque in dexteram neque in sinistram, quamuis laudentur viæ quæ à dextris sunt, & vituperẽtur quæ sunt à sinistris. Hoc est enim propter quod addidit: Auerte autem pedem tuum à via mala, hoc est à sinistra. Quod manifestat in consequẽtibus dicens. Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersę verò sunt quæ à sinistris sunt. Eas vtique vias ambulare debemus quas nouit dominus, † de quibus in psalmo legitur: Nouit dominus viam iustorum, & via impiorum peribit. Hanc enim non nouit dominus, quia sinistra est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis: Non noui vos. Quid autem quod ille non nouit, qui vtique nouit omnia, siue bona hominum siue mala? Sed quid est. Non vos noui nisi, tales vos ego non feci? Quemadmodum illud quod dictum est de ipso domino Iesu Christo, quia nõ nouerat peccatum: quid est nisi [non nouerat] nisi? quia non fecerat? Ac per hoc quod dictum est: Vias quæ à dextris sunt no-
I uit dominus, quo modo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dextras, id est, vias iustorum, quæ sunt vtique opera bona, quæ præparauit deus (sicut dicit Apostolus) vt in illis ambulemus. Vias autem sinistras peruersas, id est, vias impiorum, non vtique nouit, quia non eas ipse fecit in homine, † sed homo sibi. Propter quod dicit: Odiui autem ego peruersas vias malorum, ipsæ sunt a sinistris. Sed respondetur nobis, Cur ergo dixit: Ne declines in dexteram neque in sinistram cum potius dicere debuisse videatur. Tene dexteram, & ne declines in sinistram? Si bonæ sunt viæ quæ à dextris sunt, cur putamus, nisi quia ita viæ sunt bonæ quæ à dextris sunt, vt in dexteram tamen declinare non sit bonum? Declinare quippe ille est intelligendus in dexteram, qui bona ipsa opera quæ ad vias dexteras pertinent, sibi vult assignare non deo. Et ideo cum dixisset: Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersæ autem sunt quæ à sinistris sunt, tanquam diceretur ei. Quo modo ergo non vis vt declinemus ad dexteram, sequutus adiunxit. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. Sic ergo intellige, quod tibi præceptum est, Rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige vt noueris cum hoc facis, à domino deo tibi præstari vt hoc facias, & non K declinabis ad dexteram, quamuis ambules in viis dextris, non confidens in virtute tua. & ipse erit virtus tua qui rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Quapropter dilectissimi, quicunque dicit, voluntas mea mihi sufficit ad facienda opera bona, declinat in dexteram. Sed rursus illi qui putant bonam vitam esse deserendam, quando audiunt sic dei gratiam prædicari, vt credatur & intelligatur voluntates hominum ipsas † ex malis bonas facere, ipsas etiam quas fecerit custodire, & propterea dicunt: Faciamus mala vt veniant bona, in sinistram declinant. Ideo vobis dixit: Non declinetis in dexteram neque in sinistram. Hoc est, Non sic defendatis liberum arbitrium, vt ei bona opera sine dei gratia tribuatis: nec sic defendatis gratiam, vt quasi de illa securi, mala opera diligatis, quod ipsa gratia dei auertat à vobis. Talium quippe verba sibi præponens Apostolus ait: Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Atque his verbis hominum errantium, & dei gratiam non intelligentium, respondit vt debuit dicens. Absit. Si enim mortui sumus peccato, quo modo viuemus in eo? Nihil potuit dici breuius & melius. L
Quid enim nobis gratia dei vtilius cõfert in hoc præsenti seculo maligno, nisi vt moriamur peccato? Ac per hoc ipsi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter illam vult viuere in peccato per quam morimur peccato. Deus autem qui diues est in misericordia, det vobis & sanum sapere, & vsque in finem proficienter in bono proposito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro nobis, hoc pro omnibus qui vos diligũt, & pro eis qui vos oderunt, instanter in pace fraterna & vigilanter orate, vt deo viuatis. [Si quid de vobis mereor, veniat ad me frater Florus.]

Augustinus Vincentio ex hæresi Rogatiana, docens se fuisse aliquando eius sententiæ, vt arbitraretur cum hæreticis nullam, sed solo dei verbo agẽdum, verum aliorum sententiis & exemplis superatum mutasse sententiam, & arbitrari leges principũ rectè implorari aduersus hostes fidei, modo id fiat animo corrigẽdi non studio vindicãdi, aliaq́ multa cõtra anabaptismũ Donatistarum, & pertinaciam illorum. Epistola XLVIII.

DILECTISSIMO fratri Vincentio, Augustinus. Accepi epistolam quam tuam esse nõ mihi incredibile visum est. Attulit enim eam, quem catholicum Christianum esse cõstaret, qui vt opinor mihi mentiri non auderet. † Sed & si fortè non sunt literæ tuæ, ego eequi scripsit rescribendum putaui. Nunc me potius quietis esse auidum & petentem, quàm tunc cum me adolescentẽ viuo adhuc Rogato cui successisti & apud Carthaginem noueras. Sed Donatistæ nimium inquieti sunt, quos per ordinatas à deo potestates cohiberi atque corrigi mihi non videtur inutile. Nam de multorum iam correctione gaudemus, qui tam veraciter vnitatem catholicam tenent atque defendunt, & à pristino errore se liberatos esse lætantur, vt eos cum magna gratulatione miremur. Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo modo mutari in melius cogitarẽt, nisi hoc terrore perculsi, solicitam mentem ad consyderationem veritatis intenderent, ne fortè non pro iusticia, sed pro peruersitate & præsumptione hominum ipsas temporales molestias, infructuosa & vana tolerãtia paterẽtur, & apud deum postea non inuenirent nisi debitas pœnas impiorum, qui eius tam lenem admonitionem, & paterna flagella

Marginal notes: Roma. 12. — Prouer. 4. — †† deus. — Psal. 1. — † fecit hominis. — † deus. — † ipsa. — Roma. 3. — Roma. 6. — † auderet si posset. — 23. q. 4. ... — 2. Retract. — De verbo dñi ser. 6. Cogi ad fidem quando expediat.

A flagella contempserint. Ac sic ista cogitatione dociles
facti, non in calumniis & fabulis humanis, sed in di-
uinis libris promissam per omnes gentes inuenirent
Ecclesiam, quam suis oculis reddi conspicerent, in qui-
bus & Christum prænunciatum, etiam non visum, su-
per cœlos esse minime dubitarent. Nunquid nam ego
istorum saluti inuidere debebam, vt collegas meos ab
huiusmodi paterna diligentia reuocarem, per quam
factum est vt multos videamus accusare suam pristi-
nam cæcitatem. qui cum super cœlos exaltatum Chri-
stum etiam non videntes credebant, gloriam tamen
eius super omnem terram, etiam videntes negabant,
cum propheta vtrunq; vna sententia tanta manifesta-
Psal. 107. tione complexus sit, dicens: Exaltare super cœlos de-
us, & super omnem terram gloria tua. Istos ergo a-
troces quondam inimicos nostros, pacem & quietem
nostram varus violentiarum & insidiarum generibus
grauiter infestantes, si sic contemneremus & tolera-
remus, vt nihil omnino quod ad eos terrendos ac cor-
33. q. 4. ni- rigendos valere posset, excogitaretur & ageretur à no-
mium. Pro bis, verè malum pro malo redderemus. Si enim quis-
bello. quam inimicum suum periculosis febribus phreneti-
B cum factum, currere videret in præceps, nonne tunc
potius malum pro malo redderet, si eum sic currere
permitteret, quàm si corripiendum ligandumque cu-
raret, & tamen tunc ei molestissimus & aduersissimus
videretur, quãdo vtilissimus & misericordissimus ex-
titisset. Sed plane salute reparata, tanto vberius ei gra-
tias ageret, quanto sibi eum minus pepercisse sensisset.
Circuncel- O si possem tibi ostendere ex ipsis Circuncellionibus,
liones. quàm multos iam catholicos manifestos habeamus
damnantes suam pristinam vitam & miserabilem er-
rorem, quo se arbitrabantur pro Ecclesia dei facere
quicquid inquieta temeritate faciebant, qui tamen ad
hanc sanitatem non perducerentur nisi legum ista-
rum quæ tibi displicent vinculis tanquam phrenetici
ligarentur. Quid illud alterum genus morbi grauissi-
mi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non
habebant, sed quadam vetusta socordia premebantur,
dicentes nobis, Verum quidem dicitis, non est quod
respõdeatur, sed durum est nobis traditionem paren-
tum relinquere nónne salubriter regula temporalium
molestiarum excutiendi erant, vt tanquam de somno
C lethargico emergerent, & in salutem vnitatis euigila-
rent? Quàm multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes,
pristinum pondus perniciosi sui operis accusant, & fa-
tentur nos sibi molestos esse debuisse, ne tanquam mor-
tifero somno, ita morbo veternosæ consuetudinis in-
terirent. At enim quibusdam ista non prosunt, nun-
quid ideo negligenda est medicina, quia nõnullorum
est insanabilis pestilentia? Tu non attendis nisi eos
qui ita duri sunt, vt nec istam recipiant disciplinam.
De talibus enim scriptum est, Frustra flagellaui filios
vestros, disciplinam non receperunt. Puto tamen quia
dilectione non odio flagellati sunt. Sed debes etiam
tam multos attendere, de quorum salute gaudemus.
Si enim terrerentur & non docerentur, improba qua-
si dominatio videretur. Sed rursus si docerentur &
non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad
capessendam viam salutis pigrius mouerentur: quan-
doquidem multi (quos bene nouimus) reddita sibi ra-
tione & manifestata ex diuinis testimoniis veritate,
respondebãt nobis, cupere se in Ecclesiæ catholicæ cõ-
munionem transire, sed & violentas perditorum ho-
minum inimicicias formidare, quas quidẽ pro iusticia
& pro æterna vita vtique contemnere debuerunt. Sed D
talium infirmitas donec firmi efficiantur sustinenda
est non desperanda. Nec obliuiscendum quod ipse do-
minus adhuc infirmo Petro ait: Non potes me modo
sequi, sequêris autẽ postea. Cum verò terrori vtili do-
ctrina salutaris adiungitur, vt non solum tenebras er-
roris lux veritatis expellat, verumetiam malæ consue-
tudinis vincula vis timoris abrumpat, de multorum
(sicut dixi) salute lætamur, benedicentium nobiscum,
& gratias agentium deo, quod sua pollicitatione com-
pleta, qua reges terræ Christo seruituros esse promisit,
sic curauit morbidos, sic sanauit infirmos. Non omnis
qui parcit amicus est, nec omnis qui verberat inimi-
cus. Meliora sunt vulnera amici, quam volũtaria oscu-
la inimici. Melius est cum seueritate diligere, quàm le-
nitate decipere. Vtilius esurienti panis tollitur, si de ci-
bo securus iusticiam negligebat, quàm esurienti panis
frangitur, vt iniusticiæ seductus acquiescat. Et qui phre-
neticum ligat, & qui lethargicũ excitat, ambobus mo-
lestus, ambos amat. Quis nos potest amplius amare
quàm deus? Et tamen nos non solum docere suauiter,
verumetiam salubriter terrere non cessat. Fomentis
lenibus quibus consolatur, sępe etiam mordacissimum E
medicamentum tribulationis adiungens, exercet fa-
me patriarchas etiam pios & religiosos, populum con-
tumacem pœnis grauioribus agitat. Non aufert ab A-
postolo stimulum carnis tertio rogatus, vt virtutem in
infirmitate perficiat. Diligamus etiam inimicos no- Matth. 5.
stros, quia hoc iustum est, & hoc præcepit deus, vt si-
mus filij patris nostri qui in cœlis est, qui facit solem
suum oriri super bonos & malos & pluit super iustos
& iniustos. Sed sicut ista dona eius laudamus, ita etiam
flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas ne-
minem debere cogi ad iusticiam, cum legas patremfa-
milias dixisse seruis: Quoscunque inueneritis cogite
intrare? Cum legas etiam ipsum primo Saulum, post-
ea Paulum, ad cognoscendam & tenendam veritatem,
magna violentia Christi cogentis esse compulsum, ni-
si fortè chariorem putas hominibus esse pecuniam, vel
quamlibet possessionem, quam lucem istam quæ ocu-
lis carpitur. Hanc ille cœlesti prostratus lumine † subi- † voce.
to amissam non recuperauit, nisi cum sanctæ incorpo-
raretur ecclesiæ. Et putas nullam vim adhibendam es-
se homini, vt ab erroris pernicie liberetur? cum ipsum F
deum, quo nemo nos vtilius diligit, certissimis exem-
plis hoc facere videas, & Christum audias dicentem:
Nemo venit ad me nisi quem pater attraxerit, quod fit Ioan. 6.
in cordibus omnium qui se ad eum diuinæ iracundiæ
timore conuertunt. & noueris aliquando furem auer-
tendis pecoribus pabulum spargere, & aliquando pa-
storem flagello ad gregem pecora errantia reuocare.
Nónne contumacem ancillam data sibi potestate, Sa- Gene. 16.
ra potius affligebat? Et vtique non eam quàm superius
beneficio suo matrem fecerat crudeliter oderat, sed in
ea superbiam salubriter edomabat. Nõ autem ignoras
quod istę duę mulieres Sara & Agar, & duo filij earum
Isaac & Ismael, pro spiritalib⁹ & carnalibus figurentur,
Et cum legamus ancillam & filium eius à Sara passos
graues molestias, Paulus tamen Apostolus dicit, quod
ab Ismaele persequutionẽ sit passus Isaac. Sed sicut tũc, Gala. 4.
inquit, ille qui erat secundũ carnem, persequebatur eũ
qui erat secundum spiritum, ita & nunc vt qui possunt
intelligant, magis ecclesiam catholicam persequutio-
nem pati superbia & impietate carnalium, quos tẽpo-
ralibus molestiis atque terroribus emendare conatur.

G Quicquid ergo facit vera & legitima mater, etiam si asperum amarumque sentiatur, non malum pro malo reddit, sed bonum disciplinæ expellendo malum iniquitatis apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Cum boni & mali eadem faciunt, eademq; patiuntur, non factis & pœnis, sed causis vtique discernendi sunt. Pharao populum dei duris laboribus atterebat, Moyses eundem populum impie agentem duris coercitionibus affligebat. similia fecerunt, sed nó similiter prodesse voluerunt, Ille dominatione inflatus, iste
† dilectiõe. zelo † inflammatus est. Iezabel occidit prophetas, Helias occidit pseudoprophetas, Puto quod diuersa sint merita facientium, & diuersa passorum. Aspice etiam tempora noui testamenti, quando iam ipsa mansuetudo charitatis, non solum in corde erat seruanda, ve-
Petri gladius. rumetiam in luce monstranda, quando Petri gladius in vaginam reuocatur à Christo, & ostenditur nó debuisse de vagina eximi nec pro Christo. Legimus tamen non solum quod ceciderunt Iudæi Paulum Apostolum, verumetiã quod ceciderunt & Græci pro Paulo Apostolo Sosthenem Iudæum, Nónne similitudo fa-
H cti quasi vtrosque coniungit, & tamen eos causæ dissimilitudo discernit? Nempe deus proprio filio non pe-
Roma. 8. percit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ. Nempe de
Gala. 2. filio ipso dicitur. Qui me dilexit & tradidit semetip-
Ioan. 13. sum pro me. Nempe & de Iuda dicitur, quod introierit in eum Sathanas, vt traderet Christum. Cum ergo & pater tradiderit filium suum, & ipse Christus corpus suum, & Iudas dominum suum, cur in hac traditione deus est pius, & homo reus, nisi [quia] in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt. Tres cruces in loco vno erant, In vna latro liberãdus, in alia latro damnandus: in media Christus, alterum liberaturus, alterum damnaturus. Quid similius istis
Acto. 16. crucibus? quid dissimilius istis pendentibus? Traditus est Paulus includendus & colligãdus, sed quolibet custode carceris peior est vtique Sathanas, cui tamen ipse
1. Corin. 5. Paulus tradidit hominem in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. Et hic quid dicimus? Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori tradidit misericors traditor. Discamus frater in similitudine operum discernere animos operantium, ne clau-
I sis oculis calumniemur, & beneuolos pro nocentibus
1. Timo. 1. accusemus. Item cum ait Apostolus, tradidisse se quosdam Sathanæ vt discerent non blasphemare: malum pro malo reddidit, an potius malos etiam per malum
Matth. 5. emendare, bonum opus esse indicauit? Si semper esset
23. q. 4. nimium. laudabile persecutionem pati, sufficeret domino dicere: Beati qui persecutioné patiuntur, nec adderet, prop-
Psal. 100. ter iusticiam. Item si semper esset culpabile persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis libris: Detrahenté proximo suo occulte, hunc persequebar. Aliquando ergo & qui eã patitur, iniustus est, & qui eã facit, iustus est. Sed planè semper, & mali persequuti sunt bonos, & boni persequuti sunt malos. Illi nocendo per iniusticiam, illi consulendo per disciplinam. Illi immaniter, illi temperanter. Illi seruientes cupiditati, illi charitati. Nam qui trucidat, non consyderat quemadmodum laniet: qui autem curat, consyderat quemadmodum secet. Ille enim persequitur sanitatem, ille putredinem. Occiderunt impij Prophetas, occiderunt impios & prophetæ. Flagellauerunt Iudæi Christum, Iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humanæ, tradiderunt & Apostoli homines potestati Sathanæ. In his omnibus quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro ini- K
quitate, quis nocendi causa, quis emendandi? Non inuenitur exemplum in Euangelicis & Apostolicis lite- 23. q. 4. non inuenitur.
ris, aliquid petitum à regibus terræ pro Ecclesia & contra inimicos Ecclesiæ, quis negat non inueniri? Sed nondum implebatur illa prophetia: Et nunc reges in- Psal. 2.
telligite, & erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore. Adhuc enim illud implebatur, quod in eodem psalmo paulo superius dicitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Veruntamé si facta præterita in propheticis libris, figuræ fuerunt futurorum, in rege illo qui appellabatur Nabuchodonosor, vtrunq; tempus figuratum est, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia. Temporibus itaque Apostolorum & martyrum illud implebatur quod figuratum est quando rex memoratus pios & iustos cogebat adorare simulacra, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur quod paulo post in eodem rege figuratum est, cum conuersus ad honorandum deum verum, decreuit in L
regno suo, vt quicunque blasphemaret deum Sidrac Danie. 3.
Misac & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius ergo tempus illius regis, significabat priora tempora regum infidelium, quos passi sunt Christiani pro impijs. Posterius verò tempus illius regis, significauit tempora posteriorum regum iam fidelium, quos patiuntur impij pro Christianis. Sed planè in eis qui sub nomine Christi erant † seducti à peruersis, ne for- † errant.
te oues Christi sint errantes, & ad gregem aliter reuocandæ sint, temperata seueritas & magis mansuetudo seruatur, vt coercitione exiliorum atque damnorum tribulatione admoneantur consyderare quid & quare patiantur, & discant præponere rumoribus & calumnijs hominum scripturas quas legunt. Quis e- Lex aduersus Paganos
nim nostrum, quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia Paganorum? Et certè longe ibi pœna seuerior cõstituta est, illius quippe impietatis capitale supplicium est. De vobis autem corripiendis atque coercendis, habita ratio est, qua potius admoneremini ab errore discedere, quam pro scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vo- M
bis dici, quod ait Apostolus de Iudæis: Testimonium Roma. 10.
illis perhibeo, quia zelum dei habent, sed non secundũ scientiam. Ignorantes enim dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Quid enim aliud & vos quàm vestram iusticiam vultis constituere, quando non dicitis iustificari nisi eos qui à vobis potuerunt baptizari? In hac ergo Apostolica sententia quam de Iudæis protulit, hoc distatis à Iudæis, quod vos habetis sacramenta Christiana, quibus illi adhuc carent. Cæterum ad hoc quod ait: Ignorantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, & quod zelum dei habent, sed non secundum scientiam, pares estis omnino, exceptis duntaxat illis, quicunque in vobis sunt, scientes quid verum sit, & pro animositate suæ peruersitatis, contra veritatem etiam sibi no- † [illegible]
tissimam dimicantes. Horum quippe impietas, eti- [illegible]
am idololatriam † forsitan superat. Sed quia non fa- [illegible]
cile conuinci possunt (in animo nanque latet hoc ma- [illegible]
lum) omnes tanquam non à nobis minimis † * alieni [illegible]
leniori seueritate coercemini. Et hoc quidem vel de * [illegible]
omnibus hæreticis qui Christianis sacramentis im- [illegible]
buuntur, & à Christi veritate siue vnitate dissentiunt, † [illegible]
vel Do-

A vel Donatistis omnibus diximus. Quod autem ad vos attinet, qui non solum cum illis communiter Donatistis a Donato, verumetiam propriè Rogatistæ à Rogato appellamini, mitiores quidem esse videmini, quia cum Circumcellionum immanissimis gregibus non sæuitis, sed nulla bestia si neminem vulneret propterea mansueta dicitur, quia dentes & vngues non habet. Sæuire vos nolle dicitis, ego non posse arbitror. Ita enim estis numero exigui, vt mouere vos contra aduersarias vobis multitudines non audeatis, etsi cupiatis. Sed ponamus vos etiam nolle, quod non valetis, ponamus vos Euangelicam sententiam qua scriptum est: Si quis tibi voluerit tunicam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium, sic intelligere, sic tenere, vt persequentibus vos non solum nulla iniuria, verumetiam nullo iure resistendum putetis, hunc certè intellectum Rogatus author vester, aut non habuit, aut non impleuit. Qui de nescio quibus rebus vt dicitis vestris acerrima perseuerantia etiam forensi disceptatione confixit. Cui si diceretur, quis vnquam Apostolorum in causa fidei, res suas iu-

Circumcelliones. *Matth. 5.*

B dicio publico defendit, sicut tu in epistola tua posuisti, quis vnquam Apostolorum in causa fidei res alienas inuasit? nullum quidem in diuinis literis huius facti reperiret exemplum, sed tamen fortè inueniret aliquam veram defensionem, si veram Ecclesiam retineret, & non sub Ecclesiæ vero nomine impudenter aliquid possideret. Quod autem pertinet ad terrenarum potestatum iussa, contra schismaticos aut hæreticos, vel impetranda vel exerenda, illi quidem à quibus vos separastis acerrimi fuerunt, & contra vos, quantum audire potuimus, & contra Maximianistas, quod gestorum etiam certis documentis probamus: sed tamen nondum ab eis separati eratis, quando Iuliano imperatori in sua petitione dixerunt, quod apud eum sola iusticia locum haberet, quem certè apostatam nouerant, & idololatriis deditum sic videbant, vt aut iusticiam esse idololatriam faterentur, aut se sceleratè mentitos, negare non possent, vt apud eum dicerent solam locum habere iusticiam, apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo, de facto ipso quid dicis? Si nihil iustum ab imperatore petendum est, cur à Iuliano pe-

Iulianus apostata.

C titum est, quod iustum putatum est? An hoc petendum est, vt sua quisque recuperet, non vt aliquem quo ab imperatore coerceatur, accuset? Interim & in suarum rerum recipiendarum repetitione ab Apostolicis exemplis receditur, quia hoc fecisse nemo inuenitur illorum. Sed tamen cum maiores vestri ipsum Cæcilianum tunc Ecclesiæ Carthaginensis episcopum, cum tanquam criminoso communicare noluerunt, apud principem Constantinum per Anulinum proconsulem accusauerunt, non res suas amissas repetiuerunt, sed innocentem, sicut existimamus, & sicut ipse iudiciorum exitus docuit, calumniose appetiuerunt: Quo quid sceleratius ab eis fieri potuit? Si autem, sicut falso arbitramini, vere criminosum iudicandum terrenis potestatibus tradiderunt, quid nobis obiicitis quod vestrorum præsumptio primitus fecit? quod eos non argueremus quia fecerunt, si non animo inuido & noxio, sed emendandi & corrigendi voluntate fecissent. Vos autem indubitanter arguimus, quibus crimen videtur de inimicis communionis nostræ Christiano imperatori aliquid conqueri, cum libellus à maioribus vestris Anulino proconsuli datus, & Constantino

Cæcilianus

imperatori mittendus, ita superscriptus sit: Libellus D Ecclesiæ catholicæ, criminum Cæciliani, traditus à parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus, quia cum apud imperatorem vltrò Cæcilianum accusassent, quem primo vtique apud collegas transmarinos conuincere debuerant, ipso autem imperatore longè ordinatius agēte vt episcoporum causam ad se delatam, ad episcopos mitteret, nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt. sed rursus ad eundem imperatorem venerunt, rursus non Cæcilianum tantum, verumetiam datos sibi episcopos iudices, apud terrenum regem accusauerūt, Rursus ab alio episcopali iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt. Nec eo ipso inter partes cognoscente atque iudicante, vel veritati vel paci cedendum esse duxerunt. Quid autem aliud statueret Constantinus aduersus Cæcilianum & socios eius, si essent vestris maioribus accusantibus victi, quàm quod statuit in eosipsos, qui cum vltrò accusassent, nec ea quæ intendebant probare potuissent? Noluerunt enim veritati consentire, nec victi. Illi quippe imperator primus cōstituit in hac causa, vt res conuictorum, & vnitati pertinaciter resistentium, fisco vendicaren- E tur. Sed videlicet si vestris maioribus accusantibus atque superantibus, contra communionem Cæciliani imperator tale aliquid decreuisset, prouisores Ecclesiæ, defensores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum verò in eos qui vltro accusantes nihil probare potuerunt, nec oblato sibi gremio pacis, quo correcti exciperentur, consentire voluerunt, ab imperatoribus talia decernuntur, indignum facinus clamitatur, neminem ad vnitatem esse cogendum, malū pro malo reddendū nemini esse contenditur. Quid est aliud quàm id quod de vobis quidam scripsit: Quod volumus sanctum est? Et nunc non erat magnum neque difficile considerare atque cogitare Constantini iudicium atque sententiam contra vos vigere, quæ vestris maioribus Cæcilianum apud imperatorem totiens accusantibus & non conuincentibus, aduersus vos promulgata est: eam necessario sequi cæteros imperatores, maxime catholicos Christianos, quotiēs de vobis aliquid agere vestræ obstinationis necessitas cogit. Facile erat ista cogitare, vt vobisipsis aliquando diceretis. Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens & conuinci non potuit, quid in hoc negocio tam longe lateque diffu- F sa societas Christiana peccauit? Cur orbi Christiano non licuit ignorare, quod non potuerunt qui accusauerant demonstrare? Cur illi quos Christus in agro suo, id est, in hoc mundo seminauit, & inter zizania crescere vsque ad messem præcepit, cur tot milia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinem stellis cœli & harenę maris dominus comparauit, quos in semine Abrahæ benedicendos promisit & reddidit, propterea negantur esse Christiani, quia in hac causa in qua discutienda non interfuerunt, iudicibus potius suo periculo iudicantibus, quàm victis litigatoribus credere maluerunt. Certè nullius crimen maculat nescientem. Quo modo fideles toto orbe diffusi, crimen traditorum cognoscere poterant, quod accusatores etiam si nouerant, tamen eis ostendere nō valebant? Hos ergo ab hoc crimine innocentes esse, nempe ipsa ignorantia facillime ostendit. Cur ergo innocentes falsis criminibus accusantur, quia crimina aliena, seu falsa seu vera nescierunt? Quis locus innocentiæ reseruatur, si crimen est proprium, nescire crimen alienum? Porrò si tot gentium popu-

Libellus criminum. *23 q. 4. nimium.* *πάντα ἀντιςέατι. Hemistichium Tyconij* *23 q. 4. nimium. 1 q. 4. nullus*

 los,

G los, ipsa ignorantia, sicut dictum est, innocentes osten-
23 q. 4. nimium. & ca. quam magnam. dit, quam magnum crimen est ab istorum innocen-
tium communione separari? Nam & facta nocen-
tium, quæ innocentibus demonstrari, vel ab innocen-
tibus credi non possunt, non inquinant quenquam, si
propter innocẽtium consortium etiam cognita susti-
nentur. Non enim propter malos boni deserendi, sed
propter bonos mali tolerandi sunt sicut tolerauerunt
prophetæ contra quos tanta dicebãt, nec communio-
nem sacramentorum illius populi relinquebant sicut
ipse dominus nocentem Iudam vsque ad condignum
eius exitum tolerauit, & eum sacram cœnam cum in-
nocentibus communicare permisit: sicut tolerarunt
Apostoli eos qui per inuidiam (quod ipsius diaboli vi-
tium est) Christum annunciabant: sicut tolerauit Cy-
prianus collegarum auaritiam, quam secundum Apo-
stolum appellat idololatriam. Postremò quicquid tunc
inter illos episcopos gestum est, etiam si fortè ab ali-
quibus eorum sciebatur, si nõ sit acceptio personarum,
nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo non ab omni-
bus pax amatur? Hæc facillimè cogitare possetis, aut
H fortasse etiam cogitatis. Sed melius erat vt amaretis
possessiones terrenas, quas timendo perdere cognitæ
veritati consentiretis, quàm vt amaretis vanissimam
hominum gloriam, quam vos putatis perdere si co-
gnitæ veritati consenseritis. Vides itaque iam (vt opi-
23. q. 6. vides. nor) non esse consyderandum quod quisque cogitur,
sed quale sit illud quò cogitur, vtrum bonum an ma-
lum: non quo quisque bonus possit esse inuitus, sed ti-
mendo quod non vult pati, vel relinquit impedien-
tem animositatem, vel ignoratam compellitur cogno-
scere veritatem, vt timens vel respuat falsum de quo
contendebat, vel quærat verum quod nesciebat, & vo-
lens teneat iam quod nolebat. Superfluo hoc fortasse
diceretur quibuslibet verbis, si non tam multis osten-
deretur exemplis. Non illos aut illos homines, sed mul-
tas ciuitates videmus fuisse Donatistas, nunc esse ca-
tholicas, detestari vehementer diabolicam separatio-
nem, diligere ardenter vnitatem. Quæ tamen timoris
huius, qui tibi displicet, occasionibus catholicæ factæ
sunt per leges imperatorum, à Constãtino apud quem
I primum vestri vltro Cæcilianum accusauerunt, vsque
ad præsentes imperatores, qui iudicium illius quem ve-
stri elegerunt, quẽ iudicibus episcopis prætulerunt, iu-
stissime contra vos custodiendum esse decernunt. His
ergo exẽplis à collegis meis mihi propositis cessi. Nam
mea primitus sentẽtia erat neminem ad vnitatẽ Chri-
sti esse cogendum, verbo esse agẽdum, disputatione pu-
gnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos ha-
Prior. Aug. sentẽtia cõsonabat cũ Lutherana beremus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc
opinio mea, non contradicentium verbis, sed demon-
strantium superabatur exemplis: nam primo mihi op-
ponebatur ciuitas mea, quæ cum tota esset in parte Do-
nati, ad vnitatem catholicam timore legum imperia-
lium conuersa est, quam nunc videmus ita huius ve-
stræ animositatis perniciem detestari, vt in ea nunquã
fuisse credatur. Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim
cõmemorabantur, vt ipsis rebus agnoscerẽ etiã in hac
Prouer. 9. causa rectè intelligi posse, quod scriptum est: Da sapi-
enti occasionem, & sapientior erit. Quàm multi enim,
quod certo scimus, iam volebant esse catholici, mani-
festissima veritate commoti, & offensionem suorũ re-
uerendo quotidie differebant. Quàm multos non ve-
ritas, in qua nunquam præsumpsistis, sed obduratæ cõ-
suetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis com-
pleretur diuina illa sententia Verbis non emendabitur K
seruus durus: si eni & intellexerit, non obediet. Quam *Prouer. 29.*
multi propterea putabant veram Ecclesiam esse partẽ *Phryx pla-*
Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veri- *gis.*
tatem, securitas torpidos, fastidiosos, pigrosq; faciebat.
Quàm multis aditum intrandi obseruabant rumores
maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare dei
ponere iactitabant. Quàm multi nihil interesse creden
tes in qua quisq; parte Christianus sit, ideo permane-
bant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde di
scedere, atque ad catholicam nemo transire cogebat.
His omnibus harum legum terror, quibus promulgan-
dis reges seruiũt domino in timore, ita profuit, vt nũc
alij dicãt. Iam hoc volebamus: Sed deo gratias, qui no-
bis occasionem præbuit iamq; faciendi, & dilationum
morulas amputauit. alij dicant, Hoc esse verum iã scie-
bamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: Gra-
tias domino, qui vincula nostra dirupit, & nos ad pa-
cis vinculum transtulit. Alij dicant: Nesciebamus hic
esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed nos ad
eam cognoscendam metus fecit attentos, quo timui-
mus ne fortè sine vllis rerum æternarum lucris dam-
no rerum temporalium feriremur: Gratias domino, L
qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, vt
saltem soliciti quæreremus, quod securi nunquam nos-
se curauimus. Alij dicant. Nos falsis rumoribus terre-
bamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intra-
remus. nec intraremus, nisi cogeremur: Gratias domi-
no, qui trepidationem nostram flagello abstulit, exper-
tos docuit quàm vana & inania de Ecclesia sua men-
dax fama iactauerit. Hinc iam credimus & illa falsa es-
se, quæ authores huius hæresis criminati sunt, quando
posteri eorum tam falsa & peiora finxerunt. Alij di-
cant. Putabamus quidem nihil interesse vbi fidẽ Chri-
sti teneremus. sed gratias domino, qui nos à diuisione
collegit, & hoc vni deo congruere, vt in vnitate cola-
tur, ostendit. His ergo dominicis lucris impediendis,
ad contradicendum me opponerem collegis meis, ne
in montibus & collibus vestris, id est, in tumoribus su-
perbiæ vestræ, Christi oues errantes, in pacis ouile col- *Mire argu-*
ligerentur, vbi est vnus grex & vnus pastor. Ita sanè *mentatur à*
huic prouisioni contradicere debui, ne res quas dicitis *minori ad*
vestras, perderetis, & securi Christum proscriberetis: *maius.*
vt iure Romano testamenta conderetis, & iure diuino M
patribus conditum testamentum, vbi scriptum est, In
semine tuo benedicentur omnes gentes, calumniosis
criminationibus rumperetis. vt in emptionibus & ven
ditionibus liberos contractus haberetis, & vobis diui-
dere quod Christus emit venditus auderetis. vt quod
quisque vestrum cuiquã donasset, valeret, & quod do-
nauit deus deorum, à solis ortu vsque ad occasum vo-
catis filiis nõ valeret: vt de terra corporis vestri in exi-
lium nõ mitteremini, & de regno sanguinis sui, à mari
vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ
Christũ exulem facere conaremini? Imò verò seruiant *Regũ leges*
reges terræ Christo, etiã leges ferẽdo pro Christo. Ma- *Christo ser-*
iores vestri Cæcilianũ & socios eius regibus terræ pu- *uiunt.*
niẽdos falsis criminibus obiecerũt: Cõuertãtur leones
ad cõminuẽda ossa calumniantiũ, nec Daniel ipse in-
tercedat innocens cõprobatus, & de lacu quo illi pere-
unt liberatus. Qui enim parat proximo suo foueam,
ipse iustius cadet in eam. Eripe te frater, dum in hac
carne viuis, ab ira quæ ventura est pertinacibus & su-
perbis. Terror temporalium potestatum, quando veri-
tatem oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est:
infirmis

A infirmis periculoſa tentatio. quando autem veritatem
prædicat errantibus & diſcordantibus, cordatis vtilis
admonitio eſt, & inſenſatis inutilis afflictio. Non eſt
Roma 13. tamen poteſtas niſi à deo. Qui autem reſiſtit poteſtati,
dei ordinationi reſiſtit. Principes enim non ſunt timori
bono operi, ſed malo. Vis autem non timere poteſtatem.
Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Siue enim
poteſtas veritati fauens aliquem corrigat, laudem
habet ex illa qui fuerit emendatus: ſiue inimica veritati
in aliquem ſæuiat, laudem habet ex illa qui victor
fuerit coronatus. Tu autem non bonum facis, vt timere
non debeas poteſtatem, niſi fortè bonum eſt ſedere,
& non aduerſus fratrem detrahere, ſed aduerſus fratres
omnes in omnibus gentibus conſtitutos, quibus teſtimonium
perhibent prophetæ, Christus, Apoſtoli,
Gene. 26. cum legitur: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.
Malach. 1. cum legitur: Ab ortu ſolis vſque ad occaſum ſacrificium
mundum offertur nomini meo, quoniam glorificatum
eſt nomen meum in gentibus, dicit dominus.
Audi, dicit dominus, non dicit Donatus, aut Rogatus,
aut Vincentius aut Hilarius, aut Ambroſius, aut Auguſtinus,
B ſed dicit dominus. cum legitur: Et benedicentur
† eo. in te † omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt
Pſal. 71. eum. Benedictus dominus deus Iſraël, qui fecit
mirabilia ſolus. Et benedictum nomen gloriæ eius
in æternum, & in ſeculum ſeculi: Et replebitur gloria
eius omnis terra, fiat fiat. Et tu ſedes Cartennis, & cum
decem Rogatiſtis, qui remanſiſtis, dicitis: Non fiat non
Luca 24. fiat. Audis loqui Euangeliũ: Oportebat impleri omnia
quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me:
Et tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas,
& dixit eis. Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat
pati Christum, & reſurgere à mortuis tertia die, &
prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem
peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
Hieruſalem. Legis etiam actus Apoſtolorum, quemadmodum
hoc Euangelium cœperit ab Hieruſalem, vbi
primo illos centum viginti ſpiritus ſanctus impleuit,
atque inde in Iudæam atque Samariam, & in omnes
gentes exierit, ſicut eis dixerat aſcenſurus in cœlum:
Actuũ. 1. Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa &
Samaria, & vſque in fines terræ, quia in omnem terram
exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba
C eorum. Et tu contradicis diuinis teſtimonijs tanta firmitate
roboratis, tanta luce manifeſtatis, & ad iſtam
proſcriptionem Christi hæreditatem perducere conaris.
vt cum in eius nomine, ſicut dixit, prædicetur pœnitentia
in omnibus gentibus, quiſquis hac fuerit prædicatione
commotus, in qualibet parte orbis terrarum,
niſi quæſierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæſarienſi
Cartennenſem Vincentium, aut aliquem ex eius
nouem aut decem conſortibus, dimitti ei peccata
Typhus pro faſtu frequẽs apud Auguſtinũ non poſsint. Quid non audeat typhus morticinæ pelliculæ,
quò non ſe præcipitet præſumptio carnis & ſanguinis?
Hoccine eſt bonum opus tuum, propter quod
non timeas poteſtatem? Tantum ſcandalum ponis aduerſus
filium matris tuæ, paruulum ſcilicet, & infirmum,
propter quem Christus eſt mortuus, nondum cibo
paterno idoneum, ſed adhuc materno lacte nutriendum.
& Hilarij libros mihi opponis, vti neges Eccleſiam
creſcentẽ in omnibus gentibus vſque in finem
ſeculi, quam deus contra incredulitatem veſtram cum
iuratione promiſit? Et cum eſſetis infœliciſsimi, ſi tunc
quando promittebatur reſiſteretis, nunc etiam cum
redditur contradicitis. Sed hiſtoricus doctus magnum
aliquid inueniſti, quod contra dei teſtimonia proferendum D
putares. Dicis enim quantum ad totius mundi
Christianorũ anguſtia duo. pertinet partes, modica pars eſt in compenſatione
totius mundi, in qua fides Christiana nominatur: nec
vis attendere, aut te noſſe diſsimulas, in quàm multas
iam barbaras nationes tam paruo tempore venerit
Euangelium, vt nec inimici Christi dubitare iam poſſint
breui tempore futurum, quod diſcipulis reſpondit
de ſeculi fine quærentibus. Et prædicabitur hoc Euãgelium
in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus,
& tunc veniet finis. Nunc & clama & contende
quantum potes, etiam ſi apud Perſas & Indos Euangelium
prædicetur, vbi quidem iam diu prædicatur, niſi
quiſquis hoc audierit Cartennas venerit, vel in viciniam
Cartennenſium, mundari omnino à delictis ſuis
non poterit. ita ne ſi carueris iſta voce, rideri te metuis:
& cum ea non careas, fieri te non vis? Acutum autem
aliquid videris dicere, cum catholicæ nomen non ex
totius orbis communione interpretaris, ſed ex obſeruatione
præceptorum omnium diuinorum, atque omnium
ſacramentorum, quaſi nos etiam, ſi fortè hinc ſit
appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius E
veritatis nonnullæ particulæ etiã in diuerſis inueniuntur
hæreſibus, huius nominis teſtimonio nitamur ad
demonſtrandum eccleſiam in omnibus gentibus, &
nõ promiſsis dei, & tam multis tamq; manifeſtis oraculis
ipſius veritatis. Sed nempe hoc eſt totũ quod nobis
perſuadere conaris, ſolos remanſiſſe Rogatiſtas, qui
catholici rectè appellandi ſunt, ex obſeruatione præceptorum
omnium diuinorum, atque omnium ſacramentorum:
& vos eſſe ſolos, in quibus inueniat fidem
cum venerit filius hominis. Da veniam, non credimus. ἐιρωνικῶς.
Licet enim & hoc audeas forſitan dicere, vt in vobis
poſsit inueniri fides, quam ſe in terra non inuenturum
dominus dixit, & non vos in terra ſed in cœlo eſſe deputandos:
nos tamen Apoſtolus ita cautos reddidit, vt
etiam angelum de cœlo nobis aliud euangelizantem,
præterquam quod accepimus, anathema debere eſſe
præceperit. Quo modo autem confidimus ex diuinis
literis accepiſſe nos Christum manifeſtum, ſi non inde
accepimus & eccleſiam manifeſtam: quaſlibet quiſque
anſas & vncos aduerſus ſimplicitatem veritatis intexat,
quaſlibet nebulas callidæ falſitatis offundat, ſicut anathema F
erit, qui annunciauerit Christum neque paſſum
eſſe, neque tertia die reſurrexiſſe, quoniam in veritate
euangelicà accepimus: Oportebat Christum pati, & Lucæ 24.
reſurgere à mortuis tertia die: ſic erit anathema quiſquis
annunciauerit eccleſiam præter communionem
omnium gentium: quia eadem veritate conſequenter
accepimus & prædicari in nomine eius pœnitentiam
& remiſsionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus
ab Hieruſalem. Et inconcuſſe tenere debemus,
quiſquis vobis annunciauerit, præterquam quod
accepiſtis, anathema ſit. Si autem vniuerſos Donatiſtas
non audimus, ſe pro eccleſia Christi supponentes, quia
nullum pro ſe teſtimonium de diuinis libris proferunt,
quo id doceant, quanto minus rogo te Rogatiſtas
audire debemus, qui nec illud pro ſe interpretari conabuntur,
quod ſcriptum eſt: Vbi paſcis, vbi cubas in
Meridie? Si enim hoc loco ſcripturarum Meridies Africa
intelligenda eſt, in parte Donati, quæ ſub cœli feruentiori
plaga eſt, omnes vos Maximianiſtæ ſuperabunt,
quorum ſchiſma in Byzantio, & in Tripoli exarſit.
Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad
ſe pertinere contendãt, Mauritania tamen Cæſarienſis,
Occidentali

G Occidentali quàm Meridianæ parti vicinior, quando nec Africam se vult dici, quo modo de Meridie gloriabitur? non dico aduersus orbem terrarum, sed aduersus ipsam partem Donati, vnde pars Rogati, breuissimum frustum de frusto maiore præcisum est. Quis autem non impudentissime nitatur aliquid in allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura? Quod autẽ omnibus Donatistis dicere solemus, quanto vobis fortius dicimus, si possunt, quod fieri non potest, aliqui habere causam iustam, qua communionem suam separãt à communione orbis terrarum, eamq; appellant ecclesiam Christi, quòd se iuste ab omnium gentium cõmunione separauerint, vnde scitis in Christiana societate, tam longe lateq; diffusa, ne fortè antequam vos separaretis, iam se aliqui iusta causa separauerint in longinquissimis terris, vnde ad vos eorum iusticiæ fama non potuerit peruenire? Quo modo in vobis potest esse ecclesia potius quàm in illis, qui se priores fortè separauerunt? Ita fit vt cum hoc nescitis, incerti vobismetipsis sitis, quod necesse est contingat omnibus, qui pro sua societate vtuntur testimonio non
H diuino sed suo. Neque enim potestis dicere, si hoc contigisset, nos latere non posset, cum in Africa ipsa, quot iam partes factæ sint ex parte Donati, si interrogemini non dicatis, presertim quia tanto sibi videntur qui hoc faciunt iustiores, quanto fuerint pauciores, & vtique tanto sunt latentiores. Ac per hoc incerti estis, ne fortè aliqui pauci iusti & ideo minime noti, alicubi longè contra Africæ Meridiem, antequam pars Donati iusticiam suam à cæterorum hominum iniquitate secerneret, se primitus causa æquissima separauerint in latere Aquilonis, & ipsa sit potius ecclesia Dei tanquam Syon spiritalis, quæ vos omnes iusta separatione præuenit, multoq; præsumptius pro se interpretetur quod scrip-
Psal.47. tum est: Mons Syon latera Aquilonis, ciuitas regis magni, quam pro se interpretatur pars Donati: Vbi pascis, vbi cubas in Meridie? Et tamen vereris, ne cũ imperialibus legibus ad vnitatem cogimini, nomẽ dei à Iudæis & Paganis diutius blasphemetur, quasi nesciant Iudæi quemadmodum primus populus Israel etiam bello delere voluerit duas illas tribus & dimidiam, quæ vltra Iordanem terras acceperant, quando eas putauerunt se
I ab vnitate sui populi separasse. Pagani verò magis nos blasphemare possunt de legibus, quas contra idolorum cultores Christi imperatores tulerunt, & tamen ex eis multi correcti, & ad deum viuum verumque conuersi sunt, & quotidie conuertuntur. Sed planè & Iudæi & Pagani, si tam paucos putarent esse Christianos, quàm pauci vos estis, qui solos vos Christianos esse perhibetis, nec blasphemare vos dignarentur, sed & nunquam ridere cessarent. Non timetis ne vobis dicant Iudæi: Vbi est quod Paulus vester ecclesiam vestram intelligit
Galat.4. vbi dictum est: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum: præponens multitudinem Christianorum multitudini Iudæorum, si Christi ecclesia est paucitas vestra? Hoccine illis dicturi estis: Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus,
quodlibet pro quodcumque. nec attenditis eos responsuros, quodlibet vos esse dicatis, non tamen estis illi de quibus dictum est: Multi filij desertæ si tam exigui numero remansistis? Hic tu oppositurus es exemplum iusti illius in diluuio, qui cum domo sua solus liberari dignus inuentus est. Vides ergo adhuc quàm longe sis à iusticia prorsus, donec ad

septem remaneas, quibus tu sis octauus, iustum te esse K
non dicimus. si tamen non istam iusticiam sicut dicebam præripuit aliquis ante partem Donati, & cum suis septem iusta aliqua causa commotus, se longe alibi separauit, & a mundi huius diluuio liberauit. Quod cum ignoretis an factum sit, atque ita vobis inauditum, sicut multis populis Christianorum in longinquis terris constitutorum nomen Donati inauditum est, incerti estis vbi sit ecclesia. Ibi etiam erit, vbi primum forsitan factum est quod postea vos fecistis, si potuit esse vlla iusta causa, qua vos à communione omnium gẽtium separare possetis. Nos autem ideo cèrti sumus neminem se à communione omnium gentium iustè separare potuisse, quia non quisque nostrum in iusticia sua, sed in scripturis diuinis quærit ecclesiam, & vt promissa est,
reddi conspicit. Ipsa est enim de qua dicitur: Sicut lilium in medio spinarum, ita proxima mea in medio filiarum quæ nec spinæ dici possent, nisi malignitate morum nec filiæ, nisi communione sacramentorum. Ipsa Cant.2.
est quæ dicit: A finibus terræ ad te clamaui, cum anxiaretur cor meum. Quæ & in alio psalmo dicit. Tædium Psal.60. Psal.118.
detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem
tuam, & vidi insensatos, & tabescebam. Ipsa est quæ di- L
cit sponso suo. Vbi pascis, vbi cubas in Meridie? ne for- Cant.1.
tè fiam sicut operta super greges sodalium tuorum. Id
est quod alibi dicitur: Dexteram tuam notam fac mihi, Psal.89.
& eruditos corde in sapientia. In quibus luce fulgentibus & charitate fruentibus, quasi in Meridie requiescis, ne fortè velut operta, id est occulta & ignorata, irruam non in gregem tuum, sed in greges sodalium tuorum, id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit, sicut spinas illas filias propter communionem sacramentorum. De Psal.54.
quibus alibi dicitur: Tu verò vnanimis meus, & dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo domini ambulauimus cum consensu. Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes, sicut Dathan & Abiron, impiæ separationis authores. Ipsa est cui continuo respondetur: Nisi cogno- Cant.1.
ueris temetipsam ô pulchra inter mulieres, exi tu in vestigijs gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum. O responsio dulcissimi sponsi. Nisi cognoueris temetipsam, inquit. Quia vtique non potest ciuitas Math.5.
abscondi supra montem constituta & ideo non es operta, vt incurras in greges sodalium tuorũ. Ego enim M
sum mons paratus in cacumine montium, ad quem venient vniuersæ gentes. Nisi ergo cognoueris temetipsam, non in verbis calumniosorum, sed in testimonijs librorũ meorum, Nisi cognoueris temetipsam, quia de Esa.54.
te dictum est: Porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Non est Quæ sibi verso in sim.
quod metuas, præualebis enim, nec erubescas quod detestabilis fueris. Confusionem enim in æternum obliuisceris, ignominiæ viduitatis tuæ nõ eris memor. Ego enim sum dominus qui facio te, dominus nomen ei: Et qui eruit te, ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Nisi cognoueris temetipsam ô pulchra inter mulieres, quia de te dictum est: Cõcupiuit rex speciem tuam, Psal.44.
quia de te dictum est: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Nisi ergo cognoueris temetipsam, exi tu, non ego te eiicio, sed exi vt dicatur de te: Ex nobis exierunt, sed nõ erant ex nobis. Exi tu in vestigijs gregum, non in vestigijs meis, sed in vestigijs gregum. nec vnius gregis, sed gregum diuer-

A gum diuersorum & errantium. Et pasce hædos tuos,
non sicut Petrus, cui dicitur: Pasce oues meas, sed pa-
sce hædos tuos in tabernaculis pastorum, non in ta-
bernaculo pastoris, vbi est vnus grex, & vnus pastor.
Cognoscit enim semetipsam, ne hoc ei contingat, quia
eis contingit hoc, qui se in illa non cognouerunt. Ipsa
est, de cuius paucitate dicitur in comparatione pluri-
morum malorum, quia angusta & arcta via est quæ du-
Matth.7. cit ad vitam, & pauci sunt qui ambulant in ea. Et rur-
Gene.22. sus ipsa est, de cuius multitudine dicitur: Sic erit semen
tuum, sicut stellæ cœli, & sicut arena maris. Iidem quip-
pe fideles sancti & boni, & in comparatione plurimo-
rum malorum pauci sunt, & per seipsi multi sunt: quia
multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum.
Galat.4. Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recum-
Matth.8. bent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cœlorum:
& qua exhibet sibi deus populum abundantem æmu-
latorem bonorum operum. Et multa milia quæ nume-
rare nemo potest, videntur in Apocalypsi, ex omni tri-
Psal.10. bu & lingua in stolis albis palmisque victricibus. Ipsa
est quæ aliquando obscuratur, & tanquam obnubilatur
B multitudine scandalorum, quando peccatores inten-
dunt arcum, vt sagittent in obscura luna rectos corde.
Sed etiam tunc in suis firmissimis eminet. Et si aliqua
in his verbis diuinis distributio facienda est, fortasse non
frustra dictum sit de semine Abrahæ, Sicut stellæ cœli,
& sicut harena quæ est ad oram maris: vt in stellis cœli
pauciores, firmiores, clarioresque intelligantur, in ha-
rena autem maritimi litoris magna multitudo infir-
morum atque carnalium. Quæ aliquando tranquillita-
te temporis quieta & libera apparet, aliquando autem
tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque
turbatur. Tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hila-
rius, vnde putasti insidiandum contra testimonia tot
diuina, tanquam perierit ecclesia de orbe terrarum. Po-
tes hoc modo dicere, nec tot ecclesias Galatiæ tūc fuis-
Galat.3. se, quando dicebat Apostolus: O stulti Galatæ, quis vos
fascinauit, vt cum spiritu cœperitis, nunc carne con-
Calumnior tibi. summemini? Sic enim calumniaris docto viro, qui tar-
dicordes & timidos grauiter increpabat, quos iterum
parturiebat, donec Christus formaretur in eis. Quis e-
nim nescit illo tempore obscuris verbis multos parui
sensus fuisse delusos, vt putarent hoc credi ab Arrianis,
C quod etiam ipsi credebant: alios autem timore cessisse
& simulate consensisse, non rectè ingredientes ad veri-
tatem Euangelij, quibus tu postea correctis sic quemad-
†ignotum. modum notum † est, nolles ignosci? Prorsus non nosti
literas dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus,
& quid inde etiam senserit Cyprianus, & non tibi dis-
pliceat Ecclesiæ mansuetudo, quæ membra Christi dis-
persa colligit, non collecta dispergit: quanquam & illi
qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insi-
diosa intelligere potuerunt, pauci quidem in compara-
tione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidam pro fide
fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Ac sic
Ecclesia, quæ per omnes gentes crescit, in frumentis do
minicis conseruata est, & vsque in finem, donec om-
nino gentes omnes, etiam barbaras teneat, conseruabi-
tur. Ipsa est igitur Ecclesia in bono semine, quod semi-
nauit filius hominis, & vsque ad messem crescere inter
zizania, prænunciauit. Ager autem mundus est, messis
finis est seculi. Hilarius ergo decem prouinciarū Asia-
narum, aut zizania non triticum arguebat, aut ipsum
etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur,
quanto vehementius, tanto vtilius arguendum puta-
bat. Habent enim etiam scripturæ Canonicæ hunc ar- D
guendi morem, vt tanquam omnibus dicatur, & ad
quosdam verbum perueniat. Quod etiam Apostolus
dicit ad Corinthios: Quo modo dicunt quidam in vo- *1.Cor.15.*
bis, quia resurrectio mortuorum non est? Manifestat
vtique non omnes esse tales, veruntamen & tales non
extra, sed in eis fuisse testatur, à quibus ne illi seduce-
rentur, qui non ita sentiebant, paulo pòst monuit di-
cens: Nolite seduci, Corrumpunt mores bonos collo-
quia mala. Sobrij estote iuste, & nolite peccare. Igno-
rantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vo-
bis loquor. Quod autem dicit: Cum enim sint inter *1.Cor.3.*
vos æmulatio & contentio, nónne estis carnales, & se-
cundum hominem ambulatis: tanquam omnibus di-
cit. Et vides quàm sit graue quod dicit. Proinde nisi in
ipsa epistola legeremus: Gratias ago deo meo semper *1.Cor.1.*
pro vobis in gratia dei, quæ data est vobis in Christo
Iesu, quia in omnibus ditati estis in illo in omni verbo
& scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est
in vobis, ita vt nihil desit vobis in vlla gratia: putare-
mus omnes Corinthios carnales & animales, non per-
cipientes quæ sunt spiritus dei, contentiosos, æmulos, E
secundum hominem ambulantes. Itaque & totus mun- *1.Ioan.5.*
dus in maligno positus est, propter zizania quæ sunt
per totum mundum, & Christus propiciator est pecca-
torum nostrorum, non tantum nostrorum, sed totius
mundi, propter triticum quod est per totum mundum.
Refrigescet autem charitas multorum propter scanda- *Matth.24.*
lorum abundantiam, quanto magis magisq; glorifica-
to Christi nomine cōgregabuntur in communionem
sacramentorum eius etiam maligni, & perseuerabunt
omnino peruersi, sed tamen tanquam palea de area do-
minica non nisi vltima ventilatione separandi. non
extinguent isti frumenta dominica, in eorum quidem
comparatione pauca sed multa per seipsa, non extin-
guent electos dei congregandos in fine seculi, sicut
Euangelium loquitur à quatuor ventis, à summis cœlo-
rum vsque ad terminos eorum. Ipsorum enim vox est:
Saluum me fac domine, quo modo † defecit sanctus?
Quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominū. De *†quoniam.*
quibus & dominus dicit inter abundantiam iniquita- *Psal.11.*
tis: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Matth.24.*
Denique non vnum hominē, sed plures in eodem psal-
mo loqui consequentia docent, vbi dicitur: Tu domi- F
ne seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in
æternum. Propter hanc enim abundantiam iniquita-
tis, quam dominus futuram esse prædixit, etiā illud po-
situm est: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fi- *Luce.18.*
dem in terra†? Dubitatio enim cuncta scientis nostram *†super terram.*
in illo dubitationem præfigurauit, quando ecclesia ex
multis, de quibus multum sperauit, sæpe decepta, quod
aliter quam credebantur inuenti sunt, sic perturbatur
in suis, vt de nullo facile boni aliquid velit credere. Ip-
sos tamen, quorum inuēturus est fidem in terra, per to-
tum agrum cum zizaniis crescere dubitare fas non est.
Ipsa est ergo ecclesia, quæ intra sagenam dominicam
cum malis piscibus natat, à quibus corde semper & mo
ribus separatur atque discedit, vt exhibeatur viro suo
gloriosa, non habēs maculam neque rugam. Corpora- *Ephe.5.*
lem autem separationem in litore maris, hoc est in fine
seculi expectat, corrigens quos potest, tolerās quos cor-
rigere non valet: non tamen propt[illegible] eorum quos non
corrigit, iniquitatem, ipsa bonorum deserit vnitatem.
Noli ergo frater contra diuina tam multa, tam clara, *Dis.[illegible] noli*
tam indubitata testimonia colligere velle calumnias ex *frater.*
episcoporum

G episcoporum scriptis, siue nostrorum, sicut Hilarij, siue antequam pars Donati separaretur, ipsius vnitatis, sicut Cypriani & Agrippini: Primo, quia hoc genus literarum ab authoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contra sentire non liceat, sicubi fortè aliter sapuerint quàm veritas postulat. In eo quippe numero sumus, vt non dedignemur etiam nobis dictum ab Apostolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoque deus vobis reuelauit. Veruntamen in id quod peruenimus in eo ambulemus, in illa via scilicet, quæ est Christus. De qua via ita psalmus loquitur: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Deinde si sancti Cypriani Episcopi & gloriosi martyris, te delectat authoritas, quam quidem sicut dixi, à canonica authoritate distinguimus, cur in eo te non delectat, quod vnitatem orbis terræ atque omnium gentium, & diligendo tenuit, & disputando defendit: quod eos qui se tanquam iustos ab ea separare voluissent, arrogantissimos & superbissimos iudicauit, irridens eos hoc sibi assumere,

H quod nec Apostolis concessit dominus, vt ante tempus zizania colligerent, aut tanquam ipsis paleam ferre, & aream purgare concessum sit, paleas conarentur à tritico separare. quod vnumquenque peccatis alienis maculari non posse monstrauit, quam sibi omnes impiæ seditionis authores solam causam separationis assumunt: quod in eoipso in quo aliter sapuit, collegas diuersa sentientes, nec iudicandos, nec à iure communionis amouendos esse decreuit: Quod in ea ipsa epistola ad Iubaianum quæ in concilio, cuius authoritatem ad rebaptizandum sequi vos dicitis, primitus recitata est, cum fateatur in præteritum sic esse admissos in ecclesiam qui fuerant alibi baptizati, vt denuo non baptizarentur, vnde illos sine baptismo fuisse arbitratur. Tantum tamẽ ponit vtilitatis & salubritatis in pace ecclesiæ, vt propter illam non eos credat ab ecclesiæ muneribus separari. Qua in re sicut ingenium tuum noui, facillime perspicis totam causam vestram penitus euersam & extinctam. Si enim sacramenta cum peccatoribus communicando, sicut putatis, periit ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum, nam vos ideo separa-

I stis iam prius tota perierat, cum sicut dicit Cyprianus, in eam sine baptismo admittebantur, ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur, quanto magis multo posterior vester author paterque Donatus? Si autem illo tempore, cum in eam sine baptismo admittebantur, erat tamen ecclesia quæ pareret Cyprianum, pareret & Donatum, manifestum est non contaminari iustos alienis peccatis, quando cum eis sacramenta communicant. Ac per hanc separationem qua existis ab vnitate, qua excusatione possitis abluere non habetis, impleturque in vobis sanctæ scripturæ illud oraculum. Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Meritis autem Cypriani sic non æquatur, qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebaptizare, sicut non æquatur meritis Petri, quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed illa Petri non tantum claudicatio, verumetiam correctio in scripturis canonicis continetur. Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo, quàm forma & consuetudo habebat ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis & in concilij literis inuenitur. Correxisse autem istam sententiam non inuenitur: non incongruenter tamen

K de tali viro existimandum est quod correxerit, & fortasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt: quanquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub eius nomine à præsumptoribus atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim sic potuit integritas atque noticia literarum, vnius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum scriptura canonica, tot linguarum literis & ordine & successione celebrationis ecclesiasticæ custoditur, contra quam tamen non defuerunt qui sub nominibus Apostolorum multa cõfingerent. Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est. Verum quid possit aduersus literas, non canonica authoritate fundatas, etiam hinc demonstrauit impiæ conatus audaciæ, quod & aduersus eas quæ tanta noticiæ mole firmatæ sunt, sese erigere non prætermisit. Nos tamen duas ob res, non negamus illud sensisse Cyprianum: quod & stylus eius habet quandam propriam faciem qua possit agnosci: & quod ibi magis contra vos nostra causa monstratur inuictior, vestræque separationis præsumptio, videlicet ne macularemi-

L ni peccatis alienis, tota facilitate subuertitur, cum apparet in literis Cypriani, communicata esse cum peccatoribus sacramenta, cum admissi sunt in ecclesiam, qui secundum vestram, & sicut vultis, illius sententiam, baptismum non habebant, & tamen ecclesiam non perisse, sed in sui generis dignitate per totum orbem sparsa dominica frumenta mansisse. Ac per hoc si perturbati tanquam ad aliquem portum, sic ad authoritatem Cypriani confugitis, videtis quem illic scopulum vester error offendat. Si autem iam nec illuc confugere audetis, sine vllo luctamine naufragatis. Porrò autem Cyprianus, aut non sensit omnino quod eum sensisse recitatis: aut hoc postea correxit in regula veritatis: aut hunc quasi næuum sui candidissimi pectoris cooperuit vbere charitatis, dum vnitatem ecclesiæ toto orbe crescentis, & copiosissime defendit, & perseuerantissime retinuit vinculum pacis. Scriptum est enim. Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Accessit huc etiam, quod tanquam sarmentum fructuosissimum, si quid in eo fuerat emendãdum, purgauit pater falce passionis. Sarmentum autem, ait dominus, quod in me fa-

M cit fructum, purgat illud pater meus, vt maiorem fructum afferat. Vnde? nisi quia hærens in diffusione vitis, radicem non deseruit vnitatis? Nam etsi traderet corpus suum ita vt arderet, charitatem autem nõ haberet, nihil ei prodesset. Attende adhuc paululum in literas Cypriani, vt aduertas quàm inexcusabilem ostenderit, qui se voluerit ab vnitate ecclesiæ, quam deus in omnibus gentibus promisit & reddidit, quasi iusticię suę causa separare: magisque intelligas quàm sit vera sententia pauloante à me commemorata. Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Ponit in quadam epistola sua, quam scripsit ad Antonianũ, rem quandam satis rei de qua nunc agimus necessariam, sed melius eius verba inserimus. * Antecessores, inquit, nostri quidem de episcopis isthinc, in prouincia nostra dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt: non tamen à coëpiscoporum suorum collegio recesserũt, aut catholicæ ecclesiæ vnitatem vel duriciæ, vel censuræ suæ obstinatione ruperunt, vt quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur, manente concordię vinculo, & perseuerante catholicę ecclesiæ

Philip. 3. [Greek marginal note] Psal. 66.

Paleas à tritico separare dei est.

[Greek marginal note]

Ex stylo dictum.

1. Petri 4. 4. fortem. d[...] sunt tamen.

* Locus hic in libro 4 epis. 2. [...] hæc deprauatissime [...] scribus impress.

A ecclesiæ indiuiduo sacramento: Actum suum disponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem propositi sui domino redditurus. Quid ad hæc dicis frater Vincenti? nempe intueris hunc tantum virum pacificum episcopum, & fortissimum martyrem nihil vehementius fategisse, quàm ne vnitatis vinculum rumperetur, Vides eum parturientem, non solum vt paruuli in Christo concepti nascantur, verumetiam ne iam nati, de sinu matris excussi, moriantur. Porrò autem ipsam rem, quam contra impios separatores commemorauit, attende. Si adulteris communicabant, qui pœnitentibus adulteris pacem dabant, nunquid illi qui hoc non faciebant, collegio maculabantur istorum? Si autem quod veritas habet, & quod ecclesia merito tenet, recte pœnitentibus adulteris pax dabatur, illi qui in totum locum pœnitentiæ contra adulteros claudebant, impie vtique agebant, qui membris Christi sanitatem negabant, & claues ecclesiæ pulsantibus subtrahebant, & misericordissimæ patientiæ det, quæ illos propterea sinebat viuere, vt pœnitendo sanarentur sacrificio contriti spiritus & contribulati cordis oblato, dura crude-
B litate contradicebant. Nec tamen istos misericordes & pacificos, cum eis Christiana sacramenta communicantes, & eos intra vnitatis retia tolerantes, donec ad litus perducti, separarentur, tam immanis eorum error & impietas inquinabat, vt si inquinaret, iam tunc ecclesia malorum communione delata esset, nec erat quæ pareret ipsum Cyprianum. Si autem, quod certum est, permansisset ecclesia, certum est etiam peccatis alienis in vnitate Christi neminem posse maculari, non malorum factis consentientem, ne ipsis peccatis communicando pollueretur, sed propter societatem bonorum, malos tanquam paleas vsque ad vltimam ventilationem in area dominica tolerantem. Quæ cum ita sint, vbi est præsumptio separationis vestræ? Nonne filij mali estis, qui ipsi vos iustos dicitis, exitum autem vestrum non abluitis? Iam si velim & illa commemorare quæ Tychonius homo communionis vestræ scriptis suis inserit, qui magis contra vos pro ecclesia catholica scripsit, frustra se ab Afrorum, quasi traditorum communione secernens, quo vno eum Parmenianus suffocat, quid respondere poteritis, nisi quod de vobis idem Tychonius dixit, & ego paulo-
C ante recolui, quod volumus sanctum est? Scribit enim
Tychonius Donatista. ille Tychonius homo, vt dixi, vestræ communionis à ducentis & septuaginta episcopis vestris, concilium Carthagini celebratum In quo concilio per septuaginta & quinque dies postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt traditoribus immensi criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium autem Macrinensem Episcopum communionis vestræ, dicit traditorum plebem congregatam, ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius concilij à ducentis & septuaginta episcopis vestris facti, fecisse cum traditoribus vnitatem, eique Deuterio post hoc factum iugiter communicasse Donatum. nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsque ad persequutionem per Macharium factam, traditoribus sine baptismo communicasse Sed dicis Quis mihi est ille Tychonius? ille est Tychonius, quem Parmenianus rescribendo compescit, & eum deterret ne talia scribat, non tamen refellit ea ipsa quæ scribit sed vno, sicut supra dixi, eum premit, quod cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa, & quod neminem in eius vnitate macularent aliena peccata, ab
D Afrorum se tamen quasi traditorum contagione remouebat, & erat in parte Donati. Posset autem dicere Parmenianus, ista eum omnia esse mentitum, sed sicut idem Tychonius commemorat, adhuc viuebant multi, per quos hæc certissima & apertissima esse ostenderentur. Sed de his taceo, contende Tychonium esse mentitum, ad Cyprianum te reuoco, cuius mentionem ipse fecisti. Prorsus secundum scripta Cypriani, si peccatis alienis in vnitate quisque maculatur, iam ante Cyprianum periit ecclesia, nec erat vnde existeret ipse Cyprianus. Si autem hoc sentire sacrilegum est, & certum est ecclesiam permanere, nemo alienis peccatis in eius vnitate maculatur: frustra filij mali iustos vos esse dicitis, exitum vestrum non abluitis, non purgatis. Cur ergo inquis, nos quæritis, cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide quàm facile breuiterque respondeam. Quærimus vos quia peristis, vt de inuentis gaudeamus, de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos esse dicimus, sed antequam ad pacem catholicam conuertamini, antequam errore quo irretiti estis exuamini, Cum autem transitis ad nos, prius vtique relin- E
quitis quod eratis, ne ad nos hæretici transeatis Baptiza ergo me inquis Facerem si baptizatus non esses, aut si Donati vel Rogati, non Christi baptismo baptizatus esses. Non sacramenta Christiana faciunt te hæreticum, sed praua dissensio. Non propter malum quod processit ex te, negandum est bonum quod remansit in te, quod malo tuo habes, si non ibi habes vnde est bonum quod habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia dominica sacramenta, quæ sic habetis & datis, quemadmodum habebantur & dabantur, etiam priusquam inde exiretis. Non tamen ideo non habetis quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis. Non in vobis mutamus in quibus nobiscum estis. In multis enim estis nobiscum Nam & de talibus dictum est, Quoniam in multis erant mecum. Sed ea corrigimus in quibus nobiscum non estis, & ea vos hic accipere volumus, quæ non habetis illic vbi estis. Nobiscum autem estis in baptismo, in symbolo, in cæteris dominicis sacramentis. In spiritu autem vnitatis, & vinculo pacis, in ipsa denique catholica ecclesia, nobiscum non estis. Hæc si accipiatis, non tunc aderunt, sed tunc proderunt ea quæ habetis. Non ergo sicut putatis suscipimus ve- F
stros, sed suscipiendo efficimus nostros qui recedunt à vobis, vt suscipiantur à nobis Et vt incipiant esse nostri, prius desinunt esse vestri. Nec nobis coniungi compellimus (operarios quidem erroris detestamur) sed ideo nobis illos homines coniungi volumus, ne hoc sint quod detestamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannem Paulus Apostolus, Nunquid post hæreticum? Aut si fortè audes illum amicum sponsi hæreticum dicere, & in vnitate ecclesiæ non fuisse: volo & hoc scribas. Si autem hoc dementissimum est, vel sentire, vel dicere, iam tuæ prudentiæ est consyderare, quare post Ioannem Paulus Apostolus baptizauerit Si enim post æqualem, omnes post vos baptizare debetis Si post maiorem, debes & tu post Rogatum Si post minorem, debuit post te Rogatus cum presbyter baptizasses Si autem baptismus, qui nunc datur, ideo pariter valet in eis quibus datur, quamuis sint imparis meriti per quos datur, quia Christi & non eorum est à quibus ministratur, puto quod iam intelligas, ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum Christi, quia Ioannis baptismo fuerant baptizati, non Christi. Ioannis quippe

1 q. 1 ex catholica.

Psal 54.

G quippe baptismus ille dictus est, sicut multis locis diuina scriptura testatur, quod & ipse dominus dicit: *Matth. 21.* Baptismus Ioannis vnde erat, de cœlo an ex hominibus? Baptismus autem quem dedit Petrus, non erat Petri, sed Christi: & quem dedit Paulus, non erat Pauli, sed Christi: & quem dederunt qui tempore Apostolorum non caste, sed per inuidiam Christum annunciabant, non erat eorum sed Christi. Et quem dederunt qui tempore Cypriani fundos insidiosis fraudibus rapiebant, vsuris multiplicantibus fœnus augebant, non erat eorũ sed Christi. Et quia Christi erat, ideo quanuis non per æquales daretur, eis tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam si tantò melius quisque baptizatur, quanto à meliore fuerit baptizatus, non rectè gratias agit Apostolus, quod neminem Corinthiorum baptizauerit, nisi Crispum & Caium, & Stephanæ domum. Tanto enim melius baptizarentur, quanto erat Paulus melior, si ab ipso baptizarentur. Denique cum dicit Ego plantaui, Apollo rigauit: videtur significare se euangelizasse, illum baptizasse. Nunquid melior A-
H pollo quàm Ioannes? Cur ergo post istum non baptizauit, qui post Ioannem baptizauerat, nisi quia iste baptismus per quemlibet datus, Christi erat: ille autem per quemlibet datus, quanuis Christo viam præpararet, tamen Ioannis erat? Inuidiose dici videtur post Ioannem [redacted] baptizatum est, & post hæreticos non baptizatur. Sed potest & hoc inuidiose dici, Post Ioannem baptizatum est, & post ebriosos non baptizatur. Melius enim hoc vicium commemoro, quod nec occultare possunt in quibus regnat, & quàm multi vbique sint, quis vel cęcus ignorat? Et tamen inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum dei non possidebunt etiam hoc ponit Aposto- *Galat. 5.* lus, vbi etiam hæreses enumerat. Manifesta autem, inquit, sunt opera carnis, quæ sunt fornicationes, immunditiæ, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non possidebunt. Hac ergo ratione, quanuis baptizatum sit post Ioannem, non baptizatur post hæreticum, qua ratione quanuis baptizatum sit post Ioannem, non baptizatur post ebriosum quoniam & hæreses & ebrietates in eis operibus sunt, quæ opera
I qui agunt, regnum dei non possidebũt. Nónne tibi videtur quasi intolerabiliter indignum, vt cum baptizatum fuerit post eum, qui non sobrie vinum habens†, *†bibens.* sed vinum omnino non bibens, regno dei viam parauit, non baptizetur post ebriosum, qui regnum dei non possidebit? Quid hic respondetur, nisi quia ille baptismus erat Ioannis, post quem Christi baptismo baptizauit Apostolus: iste autẽ baptismus Christi est, quo baptizauit ebriosus? Inter Ioannem & ebriosum a contrario multum interest: inter baptismum Christi & baptismum Ioannis non à contrario, sed tamen multum interest. Inter Apostolum & ebriosum multum interest: inter baptismum Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dedit ebriosus, nihil interest. Sic inter Ioannem & hæreticum, à contrario multum interest, & inter baptismum Ioannis & inter baptismum Christi, quem dat hæreticus, non à contrario, sed multum interest. Inter baptismum autem Christi, quem dedit Apostolus, & baptismum Christi quem dat hæreticus, nihil interest. Agnoscitur enim sacramentorum species æqualis, etiam cùm magna differentia est in hominum meritis. Sed da veniam, erraui quando te volui de ebrioso baptizante conuincere, ex- K
ciderat mihi cum Rogatista me rem habere, non cum qualicunque Donatista. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis vestris nullum inuenire forsitan ebriosum. Vos enim estis, qui non ex totius orbis communione, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorum atque omnium sacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam solis inuenturus est, cum venerit filius hominis, quando non inueniet fidem in terra: quia nec terra estis, nec in terra, sed cœlestes in cœlo habitatis: nec timetis nec attenditis, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Nec vos Euangelij locus ipse compungit, vbi dominus ait: Cum venerit filius hominis, *Iacobi 4.* putas inueniet fidem in terra? Continuo quippe tan- *Lucae 18.* quam præsciens nonnullos sibi superbe arrogaturos hanc fidem, dixit ad quosdam, qui sibi iusti videbantur, & spernebant cæteros, similitudinem hanc: Duo quidam ascẽderunt in templum orare, vnus pharisæus, & alter publicanus, & cætera. Iam tibi quæ sequuntur, ipse responde. Inspice tamen diligentius ipsos paucos L
vestros, vtrum nullus illic baptizet ebriosus. Tam e- *Ebrietas regnabat in* nim late vastat hæc pestilentia animas, & tanta liber- tate dominatur, vt multum mirer, si non etiam ve- *Africa.* strum gregiculum penetrauit. quanuis ante ipsum aduentum filij hominis vnius boni pastoris, iam vos oues ab hædis separasse iactetis. Audi sanè per me vocem dominicorum frumentorum, in area dominica vsque ad vltimam ventilationem inter paleam laborantium per totum scilicet mundum, quia deus vocauit terram à Solis ortu vsque ad occasum, vbi etiam pueri laudant dominum: quicunque vos ex occasione legis huius *23. q. 7. ca. quicunque.* imperialis, non dilectione corrigendi, sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. Et quanuis res quæq; terrena rectè à quoquam possideri non possit, nisi vel iure diuino, quo cuncta iustorum sunt: vel iure humano, quod in potestate regum est terræ: ideoque res vestras falso appellatis, quas nec iusti possidetis, & secundum leges regum terrenorum amittere iussi estis: frustraque dicatis, nos eis congregandis laborauimus: cum scriptum legatis, Labores impiorum iusti edent. Sed tamen quisquis ex occasione huius legis, quam reges terræ Christo seruientes, ad emendandam vestram impietatem promulgauerunt, res proprias vestras cu- M
pide appetit, displicet nobis. Quisquis denique ipsas *24. q. 1. quis* res pauperum, vel basilicas congregationum, quas sub *quis.* nomine ecclesiæ tenebatis, quæ omnino non debentur nisi ei ecclesiæ, quæ vera Christi ecclesia est, non per iusticiam sed per auariciam tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum à vobis ita suscipit, sicut suscipiuntur qui excepto errore quo à nobis separamini, sine crimine apud vos vixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis, & si monstretis, nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus. neque propter paleam relinquimus aream domini, neque propter pisces malos rumpimus retia domini, neque propter hædos in fine segregandos, deserimus gregem domini, neque propter vasa facta in contumeliam, migramus de domo domini. Tu autem frater quantum mihi videtur, si vanam gloriam hominum non attẽdas, & insensatorum contemnas opprobrium, qui dicturi sunt, quare modo, sine dubio transies ad ecclesiam, quam veram sentire te intelligo, nec huius sententiæ tuæ testimonia longe peto, Tu quippe in eiusdem tuæ epistolæ principio, cum

A pio, cui nunc respondeo, hæc verba posuisti: Cum optime, inquis, nouerim te, longe adhuc à fide Christiana sepositum, & studiis olim deditum literarum, quietis & honestatis fuisse cultorem, Cumq; postea conuersus ad Christianam fidem, vt ex multorum relatione cognoui, disputationibus legalibus operam dares. Certè si tu ad me illam epistolam misisti, hæc verba tua sunt. Cum ergo fatearis me cõuersum ad Christianam fidem, cum nec ego ad Donatistas, nec ad Rogatistas conuersus sim, sine vlla dubitatione confirmas, & præter Rogatistas, & præter Donatistas esse Christianam fidem. Hæc ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilatatur, quæ secundum dei testimonium in semine Abrahæ benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod sentis, nisi quia id quod non sentis, vel aliquando sensisse vel aliud defendisse confunderis, & dum erubescis corrigere errorem, non erubescis permanere in errore, *Eccle. 4.* quod vtique potius erubescendum fuit? Hoc est illud quod scriptura non tacuit. Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gratiam & gloriam. Cõfusio adducit peccatum, cum erubescit quisque prauam mutare sententiam, ne aut inconstans putetur, aut
B diu errasse seipso iudice teneatur. Ita descendunt in infernum viuentes, id est suam perditionem sentientes, *Psal. 54. Nume. 16.* quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ absorpti, tanto ante futuros figurauerunt. Cõfusio autem adducit gratiam & gloriam, cum erubescit quisque de propria iniquitate, & pœnitendo in melius commutatur: quod te facere piget illa perniciosa confusione superatum, ne tibi ab hominibus nescientibus quid loquãtur, *Gala. 2.* obiiciatur illa Apostolica sententia: Si enim quæ destruxi, hæc eadem iterum ædifico, præuaricatorem meipsum constituto. Quæ si dici posset etiam in eos qui veritatem correcti prædicant, quam peruersi oppugnabãt, in ipsum Paulum primitus diceretur, in quo ecclesiæ Christi magnificabant deum, audientes quòd euangelizaret fidem, quam aliquando vastabat. *De pœni. dis. 1. Neminem.* Nec quenquam putes ab errore ad veritatem, vel à quocunque seu magno seu paruo peccato ad correctionem sine pœnitentia posse transire. Sed nimis impudens error est, hinc velle calumniari ecclesiam, quam tot diuinis testimoniis constat esse ecclesiam Christi, quod aliter tractat illos qui eam deserunt, si hoc ipsum pœnitẽdo cor-
C rigant, aliter illos qui in ea nondum fuerunt, & nunc primum eius pacem accipiunt, illos amplius humiliando, istos lenius suscipiendo, vtrosq; diligendo, vtrisque sanandis materna charitate seruiendo. Habes epistolam prolixiorem fortasse quàm velles, Esset autẽ multo breuior, si te tantum in respondendo cogitarem. Nunc verò [etiam] si tibi nihil prosit, non puto nihil eis profuturam, qui eam legere cũ dei timore, & sine personarum acceptione curauerint. Amen.

Augustinus Deogratias presbytero, respondens ad quæstiones à quodam Pagano ipsi propositas, admonẽs vt ipse potius illi respondeat, quandoquidem ei quæstiones erant propositæ, propriumq; librum suo nomine mittat ad Paganum. Cæterùm Augustini librum communicet tantum Christianis. *Epistola XLIX.*

2. Retra. 31. SYncerissimo fratri & cõpresbytero Deogratias, Augustinus in domino salutem. Quæstiones tibi propositas mihi delegare maluisti, non vt opinor pigricia, sed quod ea quoque ipsa quæ nosti, libentius per nos audis, dum nos nimis diligis. At ego propterea malebã à te illas aperiri, quod
D ille ipse amicus, qui eas proposuit, quantũ ex hoc cõiiciatur, quod mihi ad quasdam epistolas non rescripsit, quasi nos verecũdatur sequi, viderit quam ob causam. Hoc tamen suspicor, nec suspicio mea vel maleuola est vel absurda, cum & optime noueris quantum eum diligam, quantoq; mihi dolori sit quod nondum Christianus est, & vtiq; non incõuenienter arbitrer eum, quem video mihi rescribere noluisse, nihil sibi à me scribi voluisse. Proinde obsecro te, vt quemadmodum ego tibi parui, atque inter meas arctissimas occupationes tuam sanctam mihiq; charissimã voluntatẽ offendere timui, si nõ facerẽ quod petisti, ita tu quoq; facias quod peto. Hoc est autem, vt breuiter quemadmodũ à te, sicut mihi indicasti, postulauit, ad omnia illi respõdere nõ graueris, quod & ante facere potuisti. Scies enim cũ legeris, nihil pene à me dictum, quod ipse non noueras, aut quod me tacẽte nosse nõ poteras. Sed hoc opus meum rogo habeas cum cæteris, quorũ studio scis conuenire: Tuum verò illud, quod flagito, habeat ipse cui hoc potissimum congruit, & cæteri quos nõ parum ista delectant, quemadmodum dici possunt abs te, inter quos & E
ipse sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

Quæstionem primam soluens, docet resurrectionem mortuorum talem fore, qualis fuit non Lazari, sed Christi. & quòd Christus post resurrectionem comedit, & cicatrices vulnerum habuit, non fuisse fictitium, nec necessitatis sed voluntatis.

MOuet quosdam, & requirunt de duabus resurrectionibus, quæ conueniat promissæ resurrectioni, vtrũnam Christi, an Lazari? *Quæstio.* Si Christi, inquiunt, quo modo potest hæc conuenire resurrectioni natorum ex semine, eius qui nulla seminis conditione natus est? Si autem Lazari resurrectio cõuenire asseritur, nec hæc quidẽ congruere videtur. Siquidem Lazari resurrectio facta sit de corpore nondum tabescente, de eo corpore quo Lazarus dicebatur: nostra autem multis seculis pòst ex cõfuso eruetur. Deinde si post resurrectionẽ status beatus futurus est, nulla corporis iniuria, nulla necessitate famis, quid sibi vult cibatũ Christum fuisse, & vulnera monstrauisse? Sed si propter incredulum fecit, finxit: si autem verum ostendit, ergo in resurrectione accepta futura sunt vulnera. *Solutio.* Quibus re-
F spondetur, ideo non Lazari resurrectionem, sed potius Christi congruere promissæ resurrectioni, quia Lazarus ita resurrexit, vt iterum moreretur: Christus autem, sicut de illo scriptũ est, surgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur. *Roma. 6.* Quod etiam promissum est resurrecturis in fine seculi, & cũ illo regnaturis in æternum. Sic autem non pertinet ad resurrectionẽ, differentia natiuitatis Christi & nostræ, quod ille sine virili semine, nos autem non sine viro & † fœmina creati sumus, *† aliàs, nos autẽ ex viro &, &c.* sicut etiam non pertinet ad ipsius mortis differentiam. Non enim propterea illius nõ vera mors fuit, quia sine virili semine natus est: sicut nec ipsius primi hominis aliter exorta caro quàm nostra, quandoquidem ille sine parentibus de terra creatus est, nos verò ex parentibus, aliquid attulit ad differentiam mortis, vt aliter ille moreretur, aliter nos. Sicut autem ad mortis, sic nec ad resurrectionis differentiam valet diuersa natiuitas. Sed si nec hoc quod scriptum est de primo homine, similiter infideles homines volunt credere, quærant vel animaduertant, si vel hoc possunt, quàm multorum animalium genera sine parentibus ex terra procreentur, quæ tamen coeũdo pariant etiam

ipsa

G ipsa sui simile, nec propter diuersitatem natiuitatis interſit aliquid ad naturam eorum, quæ procreata ſunt ex terra, & eorum quæ illis coeuntibus orta ſunt. Similiter enim viuunt, ſimiliterq. moriuntur, quamuis diſsimiliter nata ſint. Ita non eſt abſurdum, vt ſimiliter reſurgant corpora, quæ diſsimiliter orta ſunt. Huiuſmodi autem homines non valentes intueri, ad quam rem interſit aliquid diuerſum, & ad quã nõ interſit, vbi non adverterint aliquam diſtantiam primordiorum, etiam omnia conſequentia diſtare oportere contendunt: poſſunt tales putare oleum ex adipibus non debere natare ſuper aquam, ſicut illud quod ex oliua eſt, quoniã longe eſt vtriuſque origo diſsimilis quãdo illud ex ligno, hoc ex carne profluxerit. Quantum autem attinet ad illam differentiam, quod Chriſti corpus, nõ diſſolutum tabe atque putredine, die tertio reſurrexit, noſtra verò poſt longum tempus, ex [quadam] quo ſoluta diſceſſerant confuſione, reparabũtur: humanæ facultati vtrunque impoſsibile eſt, diuinæ autem poteſtati vtrũque facillimum. Vt enim radius oculi noſtri, non citius peruenit ad propinquiora, quàm ad lõginquiora, ſed vtraque interualla, parili celeritate contingit: ita cum in H ictu* oculi, ſicut Apoſtolus dicit, fit reſurrectio mortuorum, omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tam facile eſt quæque recentia, quàm diuturno tempore dilapſa cadauera ſuſcitare. Incredibilia ſunt hęc quibuſdam, quia inexperta, cum omnis natura rerum, tam ſit plena miraculis, vt non quaſi facili perueſtigatione rationis, ſed videndi conſuetudine mira non ſint, atque ob hoc, nec conſyderatione, nec inquiſitione digna videãtur. Nam ego & mecum quicunque inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intelligere moliuntur, aut non minus aut amplius admiramur, in vno ſeminis tam paruulo grano, omnia quæ laudamus in arbore tanquam liciata latuiſſe, quam mundi huius tam ingẽtem ſinum, quæ de corporibus humanis dum dilabuntur aſſumit, reſurrectioni futuræ tota & integra redditurũ. Quo modo autem contrarium eſt, & Chriſtum poſt reſurrectionem cibatum, & in reſurrectione quæ promittitur ciborũ indigentiã non futuram, cum & angelos legamus eiuſdem modi eſcas eodemq. modo ſumpſiſſe, non ficto & inani phantaſmate, ſed manifeſtiſsima veritate, nec tamen neceſsitate, ſed poteſtate? Aliter enim abſorbet terra aquam ſitiens, aliter ſolis radius candẽs. Illa indigentia, I iſte potentia. Futuræ ergo reſurrectionis corpus, imperfectæ fœlicitatis erit, ſi cibos ſumere nõ potuerit. Imperfectæ fœlicitatis, ſi cibis eguerit. Poſſem hic de commutationibus corporalium qualitatum, & de præpotenti valẽtia in inferiora corpora corporum ſuperiorum latius diſputare. Sed breuiter mihi reſpõdere propoſitum eſt, & talibus ingeniis hoc ſcribitur, quæ admonere ſufficerit. Sciat ſanè qui has propoſuit quæſtiones, Chriſtum poſt reſurrectionem cicatrices non vulnera demonſtraſſe dubitantibus, propter quos etiam cibum ac potũ ſumere voluit, non ſemel ſed ſæpius, ne illud non corpus, ſed ſpiritum eſſe arbitrarentur, & ſibi non ſolide, ſed imaginaliter apparere. Tunc autem illæ falſæ cicatrices fuiſſent, ſi nulla vulnera præceſsiſſent, & tamen nec ipſæ eſſent, ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autem certæ diſpenſationis gratia, vt eis quos ędificabat in fide non ficta, non aliud pro alio, ſed hoc quod crucifixum viderant, reſurrexiſſe monſtraret. Quid eſt ergo quod dicitur: Si propter incredulum fecit, finxit. quaſi verò ſi quiſquam vir fortis pro patria dimicans, multa aduerſa vulnera exciperet, & peritiſsimo medico, qui hæc ita curare valeret, vt cicatrices nullæ apparerent, ipſe potius diceret, ſic ſe velle ſanari, vt magis eſſent in corpore ſuo veſtigia vulnerum tanquã tituli gloriarum, ideo ille medicus cicatrices finxiſſe diceretur. quia cum per artem efficere potuerit, vt non eſſent, certa exiſtente cauſa, per artem effecit potius vt eſſent, quæ vno ſolo modo, ſicut ſuperius dixi, falſæ conuincerentur, ſi nulla vulnera ſanarentur. K

al. nictu. 1. Cor. 15.

Quæſtionem ſecundam ſoluens docet, & ante aduentum Chriſti pios ſeruatos fuiſſe per Chriſtum, cuius gratia nulli genti, nullo ſeculo vnquam defuit, nec ideo diuerſam eſſe religionem, ſi culturæ modus conſilio diuino, prout expedit hominum ſaluti, variatur.

Item alia propoſuerunt, quæ dicerent de Porphyrio contra Chriſtianos, tanquam validiora decretat† Si Chriſtus ſe, inquiunt, ſalutis viam dicit, gratiam & veritatem, in ſeque ſolo ponit animis ſibi credentibus reditum, quid egerũt tot ſeculorum homines ante Chriſtum? Vt dimittam, inquit, tempora ante Latium regnatum, ab ipſo Latio quaſi principium humani nominis ſumamus. In ipſo Latio ante Albam dii culti ſunt: in Alba æquè religiones ritusque valuêre templorum. Non paucioribus ſeculis ipſa Roma, longo ſeculorum tractu, ſine Chriſtiana lege fuit. Quid, inquit, actum de tam innumeris animis, qui omnino in culpa nulla ſunt, ſiquidem is cui credi poſſet, nondum aduentum ſuum hominibus commodaret? Orbis quoque cum ipſa Roma in ritibus templorum caluit. Quare, inquit, ſaluator, qui dictus eſt, ſeſe tot ſeculis ſubduxit? Sed ne, inquit, dicant, lege Iudaica vetere hominum curatum genus, longo pòſt tempore lex Iudæorum apparuit ac viguit anguſta Syriæ regione, poſtea verò prorepſit etiã in fines Italos, ſed poſt Cæſarem Caium, aut certe ipſo imperante. Quid igitur actum de Romanis animabus vel Latinis, quæ gratia nondum aduenientis Chriſti viduatæ ſunt, vſque in Cæſarum tempus? Huic propoſitioni reſpondetur, vt primo ipſi dicant, vtrum profuerint hominibus deorum ſuorum ſacra, quæ conſtat certis temporibus inſtituta. Quæ ſi negãt aliquid profuiſſe ad animarum ſalutem, nobiſcum ea deſtruunt, & eſſe inania confitentur. Nos quidem etiam pernicioſa monſtramus, ſed paruum non eſt vt ipſi interim prius inania fateantur. Si verò ea defendunt, & ſapienter atque vtiliter aſſerũt inſtituta, quæro quid actum ſit de iis qui antequam hęc inſtituta eſſent, morte obierunt, hac enim vtiq. ſalute atq. vtilitate fraudati ſunt. Si autem potuerunt alio modo purgari, cur non idem modus perſeuerauit in poſteros? Quid opus erat inſtituere nouicias conſecrationes, quæ antiquitus non fuerunt? Hic ſi dicunt deos quidẽ ipſos ſemper fuiſſe & ad liberandos cultores ſuos pariter vbiq. valuiſſe, ſed pro varietate rerũ temporalium ac terrenarum, quę ſcirent certis temporibus locisq. congruere, in his aliâs atque aliâs, alibi atque alibi, aliter atq. aliter ſibi voluiſſe ſeruiri, cur hanc quæſtionẽ Chriſtianæ religioni ingerunt, in qua nobis ipſi pro diis ſuis aut reſpondere non poſſunt, aut ſi poſſunt in eoipſo ſibi etiam pro noſtra religione reſpondeant? Ita nihil intereſſe pro diuerſa temporum locorumq. congruentia, quàm diuerſis ſacramentis colatur, ſi quod colitur ſanctum eſt: ſicut nihil intereſt pro diuerſa linguarum auditorumq. congruẽtia, quàm diuerſis ſonis dicatur, ſi quod dicitur verũ eſt dum hoc ſanè interſit, quod linguæ ſonos quibus inter ſe ſua ſenſa cõmunicent, etiã homines pacto quodã ſocietatis ſibi inſtituere poſſunt. Quibus autem ſacris

Quæſtio. *† demus.* L *Reſponſio.* M

A facris diuinitati congruerent, voluntatem dei sequuti sunt, qui rectè sapuerunt. Quæ omnino nunquam defuit ad salutem iusticiæ pietatisq; mortalium, & si qua in alijs atque alijs populis, vna eademq; religione sociatis varie celebrantur, quatenus fiat plurimum refert, quo & humana exhortetur vel toleretur infirmitas, & diuina non oppugnetur authoritas. Quãobrem cum Christum dicamus verbum dei, per quod facta sunt omnia, & ideo filium, quia verbum nec verbum dictum, atque transactum, sed apud incommutabilem patrem incõmutabile ipsum atque incõmutabiliter manens, sub cuius regimine vniuersa creatura spiritalis & corporalis, pro congruẽtia temporum locorumq; administratur, cuius moderandæ & gubernandæ, quid, quãdo & vbi, circa eam fieri oporteat, sapientia & scientia, penes ipsum est, Profecto & antequam propagaret Hebræorũ gentem, per quam sui aduentus manifestationem congruis sacramentis præfiguraret, & ipsis temporibus Israelitici regni, & deinde cũ se in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monstrauit, & deinceps vsque nunc, cum implet omnia quæ per prophetas ante prædixit, & abhinc vsque in finẽ seculi, quo sanctos B ab impijs diremptarus est, & sua cuique retributurus, idem ipse est filius dei, patri coæternus, & incommutabilis sapientia, per quam creata est vniuersa natura, & cuius participatione omnis rationalis anima fit beata. Itaque ab exordio generis humani, quicunq; in eum crediderunt, eumq; vtcunq; intellexerũt, & secundum eius præcepta pie & iustè vixerunt, quãdolibet & vbilibet fuerint, per eum proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus & apud patrem manẽtem, & qui in carne iam venerit: sic credebant in eum antiqui, & apud patrem manẽtem, & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annunciatur, quod tunc futurum prenunciabatur, ideo fides ipsa variata, vel salus ipsa diuersa est. Nec quia vna eadẽque res, alijs atque alijs sacris & sacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias res, vel alias atque alias salutes oportet intelligi. Quid autem quando fiat quod ad vnam eandemq; fidelium & piorum liberationem pertineat, consilium deo tribuamus, nobis obedientiam teneamus. Proinde alijs C tunc nominibus & signis, alijs autem nũc, & prius occultius, postea manifestius, & prius à paucioribus, postea à pluribus, vna tamen eademq; religio vera significatur & obseruatur. Nec nos eis obijcimus, quod aliter Numa Pompilius deos colẽdos Romanis instituit, atque aliter ab eis vel Italis antea colebantur, nec quod Pythagoreis temporibus illa philosophia celebrata est, quæ antea vel omnino non erat, vel in paucissimis eadem sentientibus, non tamen eodem ritu viuentibus fortasse latitabat: sed vtrum illi dij veri aut colendi sint, & vtrum illa philosophia animarum saluti aliquid prosit, hoc cum eis agimus, hoc in quæstionem vocamus, hoc disputando cõuellimus. Desinant igitur obijcere nobis, quod omni sectæ, & omni nomini religionis obijci potest. Cum enim non fortuito labi, sed diuina prouidentia tempora ordinari fateãtur, quid cuique tempori aptum & opportunum sit, humanum consilium prætergreditur, & illinc dispergitur, vnde ipsa prouidentia rebus consulit. Si enim dixerint propterea non semper nec vbique fuisse Pythagoricam disciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in potestate habere potuit: nunquid hoc etiam dicere possunt, eo ipso tempore quando fuit, & in his terrarũ locis vbi illa philosophia viguit, omnes qui eum audire D potuerunt, etiam credere sectariq; eum voluisse: Ac per hoc magis si tantæ potestatis fuisset Pythagoras, & vbi vellet, & quando vellet, sua dogmata prædicaret: & si haberet etiam cum ea potestate summam rerum præscientiam, nusquam & nunquam appareret, nisi vbi & quando sibi homines credituros esse prænosceret. Proinde cum Christo non obijciãt, quod eius doctrinam non omnes sequuntur: sentiunt enim & ipsi, nequaquam hoc rectè obijci posse, vel philosophorum sapiẽtiæ vel etiam numini deorum suorum: quid respondebunt si excepta illa altitudine sapientiæ & scientiæ dei, vbi fortassis aliud diuinum consilium longe secretius latet, sine præiudicio etiam aliarum fortè caussarũ, quæ à prudentibus inuestigari queunt, hoc solum eis breuitatis gratia, in huius quæstionis disputatione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quãdo sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant credituri: His enim temporibus & his locis, quibus Euangelium eius non est prædicatum, tales omnes in eius prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed E tamen multi in eius corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiam nunc multos videmus, cum tanta manifestatione de illo compleãtur præconia prophetarum, nolle adhuc credere, & malle humana astutia resistere, quàm tam claræ atque perspicuæ tamq; sublimi & sublimiter diffamatę diuinę credere † authoritati. Quãdiu paruus & infirmus est intellectus hominis, diuinæ debet credere † veritati. Quid ergo mirum si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus seculis nouerat, vt eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis suis credituros esse præsciebat: Neque enim incredibile est tales fuisse tunc omnes, quales ab eius aduentu vsque ad hoc tempus, tam multos fuisse & esse miramur: & tamen ab initio generis humani, aliàs occultius, aliàs euidentius, sicut congruere temporibus diuinitus visum est, nec prophetari destitit, nec qui in eum crederent defuerũt, ab Adam vsque ad Moysem, & in ipso populo Israel, qui speciali quodam mysterio gens prophetica fuit, & in alijs gentibus antequam venisset in carne. Cum e- F nim nonnulli commemorantur in sanctis Hebraicis libris, iam ex tẽpore Abrahæ, nec de stirpe carnis eius, nec ex populo Israel, nec ex aduentitia societate in populo Israel, qui tamen huius sacramenti participes fuerunt, cur nõ credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus, aliàs alios fuisse, quamuis eos commemoratos in eisdem authoritatibus nõ legamus: Ita salus religionis huius, per quam solam veram salus vera veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit dignus non fuit. Et ab exordio propagationis humanæ, vsque in finem, quibusdam ad pręmiũ, quibusdam ad iudiciũ prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annunciata non est, nõ credituri præsciebantur, & quibus non crediturıs tamẽ annunciata est, in illorum exemplo demonstrãtur. Quibus autem credituris annunciatur, hi regno cœlorum & sanctorum angelorum societati præparantur.

Cõsiliũ dei.

† aliàs cedere.

Quæstionem tertiam soluens docet, immolationem pecudum, & incendium thuris non reprehensum in Iudæis, quoniã hæc vero deo immolabantur. Latriã nec hominibus pijs, nec angelis bonis

G *lis bonis exhibendam, multo minus saxis ac dæmonibus. Denique non ideo religionem apud Christianos aliam esse quam fuit apud Iudæos aut pios ante legem, quod ritus sacrificiorum sunt nouati.*

Quæstio. IAm videamus eam quæ sequitur quæstionem. Accusant, inquit, ritus sacrorum, hostias, thura, & cætera quæ templorum cultus exercuit, cùm idem cultus ab ipsis, inquit, vel a deo quem colunt exorsus est temporibus priscis, cũ inducitur deus primitus eguisse. Huic respondetur quoniam ex illo scripturarum nostrarũ loco hæc quæstio proposita agnoscitur, vbi scriptum est, Cain ex fructibus terræ, Abel autem ex primitiuis ouium obtulisse munus deo, Hinc potius esse intelligendum quàm sit res antiqua sacrificium, quod non nisi vni deo vero offerri oportere, veraces & sacrę literæ monent, nòn quòd illo egeat deus, cum in eisdem ipsis literis apertissime sit scriptum: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. sed quòd etiam in his, vel acceptandis vel reprobandis vel percipiendis, non nisi hominibus consulat: Nobis enim prodest colere deum, non ipsi deo. Cum

Responsio. *Gene. 4.* *Psal. 15.*

H ergo inspirat & docet quo modo colẽdus sit, non solũ sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima vtilitate. Significatiua sunt autem omnia talia sacrificia, & quarundam rerum similitudines, quibus admoneri nos oporteat ad ea ipsa quorum similitudines sunt, siue scrutanda, siue noscenda, siue recolenda. De qua re quantũ satis est disserenda, non breuis sermo flagitandus est, quo nunc respondere nobis propositum nõ est, præsertim quia in aliis opusculis nostris, de hac re multa iam diximus. Et qui ante nos dei eloquia tractauerũt, de similitudinibus sacrificiorum veteris testamenti, tanquã vmbris figurisque futurorum copiose loquuti sunt. Hoc sanè nec in ista breuitate prætereundum est, quod templum, sacerdotem, sacrificium, & alia quæcunq; ad hæc pertinẽtia, nisi vni vero deo deberi nossent dij falsi, hoc est dæmones, qui sunt præuaricatores angeli, nũquam hæc sibi à cultoribus suis quos decipiunt expetissent. Verum hæc cùm exhibentur deo, secundum eius inspirationem atq; doctrinam, vera religio est: cum autem dæmonibus secundum eorum impiam superbiam

10. de ciuitate dei, ca. 19. & 20.

I noxia superstitio. Quapropter qui Christianas literas vtriusque testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus Paganorum, quod construant templa, & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia, sed quòd hęc idolis & dæmoniis exhibeant. Et idola quidem omni sensu carere, quis dubitet? Veruntamẽ cum his locantur sedibus, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atq; sensuum, quamuis insensata & exanima afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, accedente præsertim veneratione multitudinis, qua tãtus eis cultus dei impenditur. Quibus morbidis & pestilentiosis affectibus medetur scriptura diuina, quæ rem quidẽ notam, sed tamen salubri remedio admonitionis inculcat, dicens Oculos habẽt & non vident, aures habent & non audiunt, & cætera talia. Hæc enim verba quo magis aperta & populariter vera sunt, eo magis incutiunt salubrem pudorem illis, qui cum talibus simulachris diuinum cum timore cultum exhibent, eaq; viuentibus similia venerantes, adorantesq; contuentur, eisq; velut præsentibus preces allegant, victimas immolant, vota persoluunt, sic afficiuntur omnino vt ea sensu carentia putare non audeant. Ne arbitrentur autem isti hoc solum nostros libros velle sonare, quod huiusce modi affectus humano cordi ex idolis innascitur, apertissime scriptũ est: quoniam omnes dij gentium dæmonia. Vnde & Apostolica disciplina nõ solum dicit, quod apud Ioannem legitur, Fratres cauete à simulacris, verumetiam quod apud Paulum, Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quæ immolant gentes, dęmoniis & non deo immolant nolo autẽ vos socios fieri dæmoniorum. Vnde satis intelligi potest, nõ iam ipsam immolationem (nam vero deo prisci sancti immolauerunt) sed quod diis falsis & impiis dæmoniis immolatur, reprehendi à vera religione, in superstitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur homines fieri socios sanctorũ angelorũ, ita seducit impietas ad societatem dæmoniorũ, cui præparatur ignis æternus, sicut regnum æternum societati sanctorum. Neq; illinc excusant impij sua sacrilega sacra & simulachra, quod eleganter interpretãtur quid quæq; significent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturã refertur, non ad creatorem, cui vni debetur seruitus religionis, illa quæ vno nomine Latria Græce appellatur, Nec nos dicimus terram, maria, cœlum, solem, lunam,

Psal. 113. K *Psal. 95.* *λατρία.*

L stellas, & quasdam non in promptu sitas cœlestes potestates esse dæmonia sed cũ omnis creatura partim corporalis sit, partim verò incorporalis, quam etiam spiritalem vocamus, manifestum est, id quod à nobis pie ac religiose fit, à voluntate animi proficisci, quæ creatura spiritalis est, & omni corporali præponẽda. Vnde colligitur corporali creaturæ non esse sacrificandum. Restat spiritalis, quæ vel pia, vel impia est. Pia scilicet in hominibus & angelis iustis & deo rite seruientibus, impia verò in hominibus & angelis iniquis, quos etiam dæmones dicimus. Ac per hoc nec spiritali, quamuis iustæ creaturæ sacrificandum est. Quoniam quanto magis pia est & subdita deo, tãto minus se tali honore dignatur, quem scit nõ deberi nisi deo. Quanto ergo perniciosius est sacrificare dæmoniis, hoc est iniquæ spiritali creaturæ, quæ in hoc proximo & caliginoso cœlo inhabitans, tanquam in aereo carcere suo prædestinata est supplicio sempiterno? Quamobrem etiam, cum se homines superioribus cœlestibus potestatibus, quę non sunt dęmonia, sacrificare dicunt, & solius nominis in-

M teresse arbitrantur, quod illi deos, nos eos angelos appellamus, non se opponunt eis ludificandis multiplici fallacia, nisi dæmones qui errore delectantur & quodam modo pascuntur humano, quoniam sancti angeli non approbant sacrificiũ, nisi quod ex doctrina verę sapiẽtiæ veræque religionis offertur vni vero deo, cui sancta societate deseruiunt. Proinde sicut impia superbia, siue hominum, siue dæmonum, sibi hos diuinos honores exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humilitas vel hominum vel angelorum sanctorum, hæc sibi oblata recusauit, & cui deberetur ostẽdit. Cuius rei manifestissima in sacris literis nostris exempla monstrantur, Dispertita autem diuinis eloquiis sacrificia pro tẽporum congruentia, vt alia fierent ante manifestationem noui testamenti, quod ex ipsa vera & in vnius sacerdotis victima, hoc est effuso Christi sanguine ministratur, & aliud nunc quod huic manifestationi est cõgruum, qui iam declarato nomine Christiani appellamur offeramus, non solũ Euangelicis, verumetiã propheticis literis demõstratur. Mutatio quippe nõ dei nõ ipsius religionis, sed sacrificiorum & sacramentorum impudenter nunc videretur prædicata, nisi fuisset ante

prædi-

A prædicta. Quemadmodum enim vnus idemq; homo, si deo mane aliud offerat, aliud vespere, pro congruentia diurni temporis, nõ deum mutat, non religionem, sicut nec salutem, qui alio modo mane, alio vespere salutat, ita [in] vniuerso tractu seculorũ, cum aliud oblatum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis qui nunc sunt offertur, non humana præsumptione, sed authoritate diuina temporibus congrua sacra mysteria celebrãtur, non deus aut religio commutatur.

Quæstionẽ quartã soluẽs ostendit quo modo perpendẽda peccatorum & æternæ pœnæ proportio, quódque iuste deus pro temporariis delictis reddat æterna supplicia.

Quæstio. IAm nunc deinde videamus, quale sit quod de mensura peccati atque supplicij proposuit, sic Euangelio calumniatus. Minatur, inquit, Christus sibi non credentibus æterna supplicia. Et alibi ait. In qua mensura

Matth. 7. mensi fueritis, [in ea] remetietur vobis. Satis, inquit, ridicule atq; contrarie. Nam si ad mensuram redditurus est pœnã, & omnis mẽsura circumscripta est fine temporis, quid sibi volunt minæ infiniti supplicij? Istã quæ-

Solutio. stionem à qualicunq; philosopho esse obiectã atq; propositã difficile est credere. Quippe qui ait, omnis mensura circumscribitur tempore, quasi nõ soleat nisi tem-

B porum esse mẽsura, sicut horarũ, & dierum, & annorũ. Vel sicut dicimus breuẽ syllabam simplũ habere temporis, ad syllabam longã. Puto enim modios, & rabones, vrnas & amphoras, non temporum esse mensuras.

Rabo. Quo modo ergo omnis mensura circumscribitur rem pore? Nonne ipsi dicunt, solem istum sempiternum esse, qui tamen quantus sit ad terram, mensuris geometricis perscrutari audent & renunciare? Quod siue possint siue non possint, constat eum tamen propriam sui orbis habere mensuram. Quia & si cõprehendũt quantus sit, mensuram eius comprehendunt, & si hoc non assequuntur, mensurã eius vtiq; non cõprehendũt, nec ideo nulla est, quia homines eam nosse nõ possunt. Potest igitur aliquid & sempiternum esse, & certam sui modi habere mensuram. Secundum ipsos enim de solis æternitate loquutus sum, vt sua sententia conuincantur atq; concedant esse posse aliquid cum mensura sempiternum. Ac sic non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, quia idem dixit, In qua mensura mensi fueritis, re-

C metietur vobis. Si enim dixisset, quod mẽsi fueritis, hoc metietur vobis, etiam sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiã. Possumus enim recte dicere, quod plãtaueris, hoc decerpes, quãuis nemo plantet pomum sed lignum, decerpit autem pomum magis quàm lignum, sed illud dicimus secundum arboris genus, quia non ficum plantat, vnde nucem decerpat. Ita dici posset, quod feceris patieris, non vt si stuprum fecerit, stuprum patiatur, sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex faciat, id est, quia legem talia prohibẽtem de sua vita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita, quam regit. Item si dixisset quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, nec sic esset consequẽs, vt omnimodo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neque enim æqualia sunt, verbi gratia, triticum & hordeũ. Et profecto dici posset, quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, hoc est, quantum tritici tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atque diceretur, quantum dolorem ingesseritis, tantus ingeretur vobis, fieri posset vt tantus dolor esset, quamuis tempore diuturnior, hoc est, mora maior, vt par. Neque enim si de duabus lucernis dicamus, tantum ignis iste caluit quantum ille, ideo D falsum erit quia vna earum forte citius extincta est. Non itaque si aliquid secundum aliud tantum est, secũdum aliud non est tantum, quia non omnino † tantum † *omni modo.* est, ideo falsus est modus in quo tantum est. Cum verò dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur *Matth. 7.* vobis, quumq; manifestum sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quæ metitur, iam fieri potest, vt in qua mẽsura homines mẽsi essent, verbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur milia modiorum, vt & tam multum interesset in quantitate frumenti & nihil in mensura, vt taceam de ipsarum rerum diuersitate, quia non solum fieri potest, vt in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumenti sit vnus modius, auri quamplurimi. Ita cum sine comparatione rerum ipsarum, & genus & quantitas differat, dici tamen rectissime potest, In qua mensura mensus est, in ea illi metitum * est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulo su- ** aliàs mẽsum.* perius satis elucet. Nolite, inquit, iudicare vt nõ iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo iudicio iudicabunt, iniquo iudicabuntur? Absit. Nulla quippe iniquitas apud deum. Sed ita dictum est, In quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini, tanquam diceretur, In qua volũtate bene- E feceritis, in ipsa liberabimini, vel in qua voluntate malefeceritis, in ipsa puniemini. Velut si quispiam ad turpem concupiscentiam oculis vtens excæcari iuberetur, rectè vtique audiret, In quibus oculis peccasti, in eis supplicium meruisti. Iudicio enim quisque animi sui, seu bono seu malo vtitur, vel ad benefaciendum, vel ad peccandum. Vnde non iniquum est, vt in quo iudicat, in eo iudicetur, Hoc est vt in ipso animi sui iudicio pœnas luat, cum ea mala patitur, quæ male iudicantem animum consequuntur. Alia nanque sunt manifesta tormenta, quæ post futura præparantur, etiam ipsa ex eodem malæ voluntatis cardine extracta. In ipso autem animo, vbi appetitus voluntatis hominum est, humanorum mensura factorum continuo pœna sequitur culpam, plerũque maior non sentientis cæcitate grauiore. Ideo cum dixisset, In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini, sequutus adiunxit. Et qua mensura mensi fueritis metietur vobis. In voluntate quippe F propria metitur bonus homo bona facta, & in ea metietur ei beatitudo. Itemq; in [mala] voluntate propria, metitur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miseria. quoniam ibi quisq; bonus est, cum bene vult, ibi etiam malus cum male vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miser, hoc est in ipso suæ voluntatis affectu, quæ omnium factorum meritorumq; mensura est. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum spacijs, siue recte facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberetur, arborẽ deiicere quàm hominem occidere. Illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc vno ictu breuissimo tẽpore pro quo tamen exigui temporis tam grandi peccato, si perpetua deportatione homo puniretur, etiam mitius cum illo actum, quàm dignus fuerat diceretur, quãuis in spacio temporali longitudo pœnæ, cũ breuitate facinoris nullo modo sit comparanda. Quid ergo contrariũ est, si erunt pariter longa, vel etiã pariter æterna supplicia, sed alijs alia mitiora, vel acriora? vt quibus tẽpus æquale est, non sit æqualis asperitas, propter mensurã etiam peccatorũ, nõ in productione temporũ, sed in voluntate peccantiũ?

G Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio siue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis, vt & qui iudicat sine misericordia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia, ad hoc solum eadem mensura est, vt quod non præstitit, non ei præstetur. Atque ita quod ipsa iudicatur æternū erit, quamuis quod iudicauit, ęternum esse nequiuerit. In eadem igitur mensura, quamuis non æternorum malefactorum, ęterna supplicia temerentur, vt quia ęternam voluit haberi peccati perfruitionem, æternam vindictæ inueniat seueritatem. Non autē fuit proposita breuitas responsionis meæ, vt colligam omnia, vel certè quamplurima quæ de peccatis, & de peccatorū pœnis, sancti libri habent, atq; ex his vnā eruam sine vlla ambiguitate sententiam, si tamē id valeam viribus mentis etiam si congruum nanciscar ocium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratum, non esse contrarium æternitati suppliciorum, quòd in eadem mensura redduntur, in qua peccata commissa sunt.

Quæstionem quintam soluens doceat à Salomone fieri mentionem filij dei.

Quæstio. H POst hanc quæstionem, qui eas ex Porphyrio proposuit, hoc adiunxit. Sanè etiā de illo, inquit, me
Solutio. dignaberis instruere, si verè dixit Salomon: Filiū
Prouer. 8. deus non habet. Cito respondetur. Non solum hoc nō dixit, verumetiam dixit, quòd deus habeat filiū. Apud
Prouer. 30. eum enim sapientia loquens, ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus, nisi dei sapientia? Item quodam loco prouerbiorum, Deus, inquit, docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui. Quis ascendit in cœlum & descendit? Quis collegit ventos in sinum? Quis conuertit aquam in vestimento? Quis tenuit fines terræ? Quod nomen est ei, aut quod nomē est filij eius? Horum duorum quæ in extremo cōmemoraui, vnum retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei, propter quod dixerat, deus docuit me sapientiam. Et alterum euidenter ad filium, cum ait, aut quod nomē est filij eius, propter cætera quæ de filio magis intelliguntur, hoc est, quis ascendit in cœlum & descēdit. Quod
Ephe. 4. Paulus ita commemorat. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos. Quis collegit vētos in sinum, id est, animas credentium in occultum atque se-
Coloss. 3. cretum. Quibus dicitur: Mortui enim estis, & vita ve-
Galat. 3. stra abscondita est cum Christo in deo. Quis cōuertit
I aquam in vestimēto, vt dici posset, Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis. Quis tenuit fi-
Acto. 1. nes terræ, qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsque in fines terræ.

Quæstionem sextam dissoluens, ostendit miracula sacris prodita scripturis, aut credenda omnia, aut negligenda omnia, aperiens allegoriam de Iona à ceto absorpto, de hedera, & verme matutino, Deum factis loqui, postremò in iis quæ Christus interpretatus est, non esse liberam hominum diuinationem.

Quæstio. POstrema quæstio proposita est de Iona, nec ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquā ex irrisione paganorū. Sic enim posita est, Deinde quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti tri-
† al. fatis duo fuisse, quod ἀπίθανον † est & incredibile, transuo-
ἀπίθανον est ratum cum veste hominem, fuisse in corde piscis. Aut si figura est, hanc dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiam illud vult, supra euomitum Ionam cucurbitā natam, quid causæ fuit vt hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis, multo cachinno à Paganis grauiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondetur, quod aut om- K
Solutio. nia diuina miracula credenda non sint, aut hoc cur nō credatur causa nulla sit. In ipsum autem Christū, quod tertio die resurrexerit nō crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret Paganorum. Cum autē hanc quæstionem non proposuerit amicus noster, vtrū credendum sit, vel Lazarum resuscitatū esse quarto die vel ipsum Christum tertio die resurrexisse, multum miror hoc quod factum est de Iona, eum pro incredibili posuisse, nisi forte facilius putat mortuum de sepulchro resuscitari, quàm viuum in tam vasto ventre belluæ potuisse seruari. Vt enim omittam commemorare, quanta magnitudo belluarum marinarū, ab eis qui experti sunt indicetur, venter quem costæ illæ muniebant, quę Costæ ceti.
Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spacio suo capere posset? quis nō cōiciat, quāto hiatu patebat os illud, quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi forte vt posuit, vestis esset impedimento, ne Ionas deuorari posset illæsus, quasi per angusta sese coarctauerit, qui per abruptū aeris præcipitatus, sic exceptus est, vt prius reciperetur ventre bestię, q̄ dente laceraretur. Quanquā scriptura neq; nudū, neq; vestitum in illud antrum deiectū esse dixerit, vt posit intelligi L
illuc etiā nudus irruisse, si fortè opus erat tanq̄ ouo corium, ita illi vestē detrahi, quo facilius sorberetur. Sic enī sunt homines de prophetæ huius veste soliciti, quasi aut per fenestrā paruā repsisse, aut in balneas intrasse dicatur, quo etiam si necesse esset intrare vestitum, vix molestum esset, non tamen mirum. Sed habent reuera quod non credant in diuino miraculo, vaporem ventris quo cibi madescunt potuisse ita temperari, vt vitā hominis conseruaret. Quāto incredibilius ergo proponerent tres illos viros, ab impio rege in caminū missos, deambulasse in medio ignis illæsos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere, alia disputatione refellendi sunt. Neq; enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere, & in quæstionem vocare, sed omnia quæ vel talia, vel etiam mirabiliora narrantur. Et tamen si hoc quod de Iona scriptum est,
Apuleius Madaurensis, vel Apollonius Tyaneus fecis- Apuleius
se diceretur, quorum multa mira, nullo fideli authore Apollon.
iactitant, quamuis & dæmones nonnulla faciant [sanctis] angelis similia, non veritate, sed specie, non sapientia, sed planè fallacia, Tamen si de istis vt dixi, quos magos vel philosophos laudabiliter nominant, M
tale aliquid narraretur, non iam in buccis creparet risus, sed typhus. Ita rideant scripturas nostras quantum τῦφος.
possunt rideant, dum per singulos dies rariores pauciores que se videant, vel moriendo, vel credēdo, dum implentur omnia quæ prædixerunt, qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos, vanè latraturos, paulatim defecturos, tanto ante riserunt, nobisque posteris suis, non solum ea legenda dimiserunt, verum experienda promiserunt. Non sanè absurde, neque importune requiritur, quid ista significent, vt cùm hoc expositum fuerit, non tantum gesta, sed etiam propter aliquam significationem conscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet, Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ belluæ triduo fuisse, qui vult scrutari, cur nam hoc factum sit, Non enim frustra factum est, sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem quæ figurate tantum dicta nō facta sunt, quanto magis mouere debent, quę figurate nō tantum dicta, sed facta sunt? Nam sicut Deus factis
humana cōsuetudo verbis, ita diuina potentia etiam fa- loquitur.
ctis loquitur. Et sicut sermoni humano, verba noua, vel

minus

A minus vsitata, moderate ac decenter aspersa, splendo-
rem addunt, ita in factis mirabilibus congruenter ali-
quid significantibus, quodam modo luculentior est di-
uina eloquentia. Proinde quid figurauerit, quod pro-
phetam belua illa deuoratum, tertio die viuū reddidit,
Matth. 12. cur à nobis quæritur cum hoc Christus exponat? Gene
De quæstio- ratio, inquit, praua & adultera signum quærit, & signū
nibus Euā non dabitur ei nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut enim
gelij lib. 1. Ionas fuit in ventre ceti, tribus diebus & tribus nocti-
cap. 8. bus, sic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus
& tribus noctibus De ipso autem triduo mortis domi-
ni nostri Iesu Christi, quo modo ratio reddatur, cum à
parte totum intelligitur, in die primo & nouissimo, vt
toti tres dies idem cū suis noctibus computentur, lon-
gum est differere, & in aliis sermonibus iam sæpissime
dictum est Sicut ergo Ionas ex naui in aluum ceti, ita
Traditum Christus ex ligno in sepulchrum, vel in mortis profun-
Christi. dum. Et sicut ille pro iis qui tempestate periclitaban-
tur, ita Christus pro iis qui in hoc seculo fluctuāt Et si-
† missum. cut primo visum† est vt prædicaretur Niniuitis à Iona,
sed non ad eos peruenit prophetia Ione, nisi posteaquā
eum cetus euomuit ita prophetia præmissa est ad gen-
B tes, sed nisi post resurrectionem Christi non peruenit
ad gentes Iam verò quod tabernaculum sibi constituit,
& consedit ex aduerso ciuitatis Niniue, quid ei futu-
rum esset expectans, alterius significationis personam
propheta gestabat. Præfigurabat enim carnalem popu-
lum Israel. Nam huic erat & tristicia de salute Nini-
uitarum, hoc est de redemptione & liberatione gen-
Luc. 5. tium Vnde venit Christus vocare, non iustos sed pec-
catores in pœnitentiam Vmbraculum ergo cucurbitæ
super caput eius, promissiones erant veteris testamen-
ti, vel ipsa iam munera, in quibus erat vtique, sicut di-
cit Apostolus, vmbra futurorum, tanquā ab æstu tem-
poralium malorum in terra promissionis defensacu-
Coloss. 2. lum præbens. Vermis autem matutinus quo rodente
cucurbita exaruit, idem ipse rursus Christus occurrit,
ex cuius ore Euangelio diffamato, cuncta illa quæ tem
† vmbraculi por aliter apud Israelitas velut vmbraculi † prius signi-
† nunc. ficatione viguerunt, euacuata marcescunt. Et cunctus †
ille populus amisso Hierosolymitano regno, & sacer-
dotio & sacrificio (quod totum vmbra erat futuri) in
captiua dispersione magno æstu tribulationis aduritur
sicut Ionas, quod scriptum est, à solis ardore, & dolet
C grauiter, & tamen dolori eius atque vmbræ quam di-
ligebat, salus gentium pœnitentiumq; præponitur. Ad-
Christ⁹ ver huc cachinnent Pagani, etiam vermem Christum, &
mis bifariā hanc interpretationem prophetici sacramenti super-
intelligitur biore garrulitate derideant, dum tamen & ipsos sen-
sim paulatimque consumat. Nam de omnibus talibus
Esaias prophetat, per quē nobis dicit deus: Audite me
qui scitis iudicium populus meus, in quorum corde lex
mea est, opprobria hominum nolite metuere, & detra-
ctione eorū ne superemini, nec quod vos spernant ma
gni duxeritis: sicut enim vestimentum ita per tempus
absumentur, & sicut lana à tinea comedentur, iusticia
autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoscamus
vermem matutinum, quia & in illo psalmo cuius titu-
lus inscribitur: Pro susceptione matutina, hoc seipse no
Psal. 21. mine appellare dignatus est. Ego, inquit, sum vermis &
non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis.
Hoc opprobrium de illis opprobriis est, quæ iubemur
non metuere per Esaiam dicentem. Opprobria homi-
num nolite metuere. Ab isto verme tanquam à tinea
comeduntur, qui sub eius dente Euangelico, per singu-

los dies paucitate sua deficiendo minorātur. Nos hūc D
agnoscamus, & pro salute diuina, humana opprobria
sufferamus. Vermis est propter humilitatē carnis, for-
tassis etiam propter virginis partum Nam hoc animal
plerunque de carne, vel de quacunque re terrena, sine
vllo concubitu nascitur Matutinus est, quia diluculo
resurrexit. Poterat vtiq; illa cucurbita & sine vllo ver-
miculo arescere Postremo si habebat deus adhuc† ver- *† ad hoc.*
mem necessarium, quid opus erat addere matutinum,
nisi vt ille vermis agnosceretur, qui cantat pro suscep-
tione matutina. Ego autem sum vermis & non homo?
Quid ista prophetia, iam ipso rerum affectu & adim-
pletione lucidius? Si irrisus est vermis iste cum pende-
ret in cruce, sicut in eodem psalmo scriptū est: Loquuti
sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in deum, eruat
eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum. Cum com
pleta sint quæ (ibi) prædixit: Foderunt manus meas
& pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea: Ipsi ve-
rò ⁑ non ⁑ consyderauerūt, & conspexerūt me, diuiserūt
sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt
sortem quod tanta manifestatione futurum in libro
antiquo prophetatur, quāta manifestatione factum id
nouo Euangelio recitatur? Sed si in hac humilitate, vt E
dicere cœperam, iste vermis irrisus est, nunquid adhuc
irridendus est, cum ea compleri cernimus, quæ conse-
quentia psalmus ipse habet. Commemorabuntur & cō
uertentur ad dominū vniuersi fines terræ: Et adorabūt
in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniam
domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Sic
commemorati sunt Niniuitæ, & conuersi sunt ad do-
minū hanc salutem pœnitentiæ gentiū tanto ante præ-
figuratam in Iona, dolebat Israel, sicut nunc dolet vm-
bra nudatus & æstu sauciatus liceat sanè cuilibet quā-
libet aliter, dum tamen secundum regulam fidei, cæte-
ra omnia quæ de Iona propheta mysteriis operta sunt,
aperire Illud planè quod in ventre ceti triduo fuit,
fas non est aliter intelligere, quàm ab ipso cœlesti ma-
gistro in Euangelio commemorauimus reuelatū. Pro-
posita exposuimus vt potuimus, Sed ille qui proposuit,
iam fit Christianus, ne fortè cum expectat ante libro-
rum sanctorum finire quæstiones, prius finiat vitam
istam, quàm transeat à morte ad vitā. Fieri † enim po- *† Ferri.*
test, quod antequā Christianis sacramentis imbuatur,
quærit de resurrectione mortuorū. Concedendū etiam F
fortassis quod de Christo quæsiuit, cur tāto pòst vene-
rit, vel si quæ sunt aliæ paucæ & magnæ quæstiones,
quibus cætera inseruiunt Si autem qualis est illa, In qua
mensura mensi fueritis, metietur vobis: vel qualis ista
de Iona, etiam omnes tales antequam sit Christianus fi-
nire cogitat, perparum cogitat vel conditionem hu-
manam, vel ætatem iam suam. Sunt enim innumerabi-
les, quæ non sunt finiendæ ante fidem, ne finiatur vita
sine fide. Sed planè retēta iam fide, ad exercendam piā
delectationem mentium fidelium studiosissimè requi-
rendæ, & quod in eis eluxerit, sine typho arrogantiæ
communicandum, quod autem latuerit, sine salutis dis
pendio tolerandum.

Augustinus Bonifacio viro militari de Cæsaris comitatu, commonstrans illi Donatistarum hæresim nihil habere commune cum Arrianis, & qua moderatione per metū legum imperialiū hæretici possunt ad Ecclesiæ societatem reduci, tum de Donatistarum & Circumcellionum immanitate, postremò de peccato in spiritum sanctū non remittendo. Idem argumentum tractauit epistola 48.

Epistola L.

 Laudo

G LAVDO & gratulor & admiror fili dilectissime Bonifaci, quod inter curas bellorum & armorum, vehementer desyderas ea nosse quæ dei sunt. Vere hinc te apparet etiam dei ipsa virtute militari, fidei seruire quam habes in Christo. Vt ergo breuiter insinuem dilectioni tuę, inter Arrianorum & Donatistarum, quid intersit errorem, Arriani patris & filij & spiritus sancti, diuersas substãtias esse dicunt. Donatistæ autem non hoc dicunt, sed vnã trinitatis substantiam confitentur. Etsi aliqui ipsorũ minorem filium esse dixerunt q̃ pater est, eiusdem tamen substantiæ non negarunt. Plurimi verò in eis hoc se dicũt omnino credere de patre & filio & spiritu sancto, quod catholica credit Ecclesia. Nec ipsa cũ illis vertitur quæstio, sed de sola cõmunione infœliciter litigant, & contra vnitatẽ Christi rebelles inimicicias peruersitate sui erroris exercent. Aliquando autẽ sicut audimus, nonnulli ex ipsis volentes sibi Gotthos conciliare, quãdo eos vident aliquid posse, dicũt hoc se credere, quod & illi credũt. Sed maiorum suorũ authoritate vincũtur, quia nec Donatus ipse sic credidisse asseritur, de cuius parte se esse glo-

H riantur, Non te autem ista conturbent fili dilectissime. Hæreses enim & scandala futura prædicta sunt, vt inter inimicos erudiamur, ac sic & fides & dilectio nostra possit esse probatior. Fides vtiq;, ne ab eis decipiamur, dilectio autem, vt etiã ipsis corrigendis quantum possumus consulamus, non solum instãtes ne infirmis noceant, atque vt ab errore nefario liberentur, sed etiã orantes pro eis, vt aperiat dominus illis sensum, & intelligant scripturas, quia in sanctis libris, vbi manifestatur domin⁹ Christus, ibi & eius Ecclesia declaratur. *[Præter scripturas, pro nisi ex scripturis.]* Isti autem mirabili cæcitate, cum ipsum Christum præter scripturas nesciant, eius tamen Ecclesiam non diuinarum literarum authoritate cognoscunt, sed humanarum calumniarum vanitate confingunt. Agnoscunt nobiscum Christum, in eo quod legitur Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò cõsyderauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meã miserunt sortem. & nolũt agnoscere Ecclesiã, in eo quod post paululum sequitur Commemorabuntur & cõuer-

I tentur ad dominum, vniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium, Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. *[Psal. 2.]* Agnoscunt nobiscũ Christum, in eo quod legitur Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod sequitur: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Agnoscũt nobiscũ Christum, in eo quod ipse dominus in Euãgelio loquitur. *[Luca 24.]* Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die & nolunt agnoscere Ecclesiã, in eo quod sequitur & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et innumerabilia sunt testimonia librorum sanctorum, quæ in hunc librũ coarctare non debui. In quibus sicut apparet, dominus Christus siue secundum diuinitatẽ qua æqualis est patri, qui in principio erat verbum, & verbũ erat apud deum, & deus erat verbum, *[an. 1.]* siue secundum susceptæ carnis humilitatem, qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis · sic apparet etiam eius Ecclesia, non in sola Africa, sicut isti impudentissima vanitate delirant, sed toto orbe terrarum diffusa. *[2. Retract. 28]* Testimoniis enim diuinis, lites suas præferunt, quia in causa Cæciliani quondam Ecclesiæ

K Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt quæ nec potuerunt probare nec possunt, se ab Ecclesia catholica, hoc est ab vnitate omnium gentium diuiserunt. *[24 q. 1. si fors.]* Quamuis & si vera essent quæ ab eis obiecta sunt Cæciliano, & nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortuum anathematizaremus sed tamen Ecclesiam Christi quæ non litigiosis opinionibus fingitur, sed diuinis attestationibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus, quia bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine. Neque enim, quod sine iniuria innocentiæ illius dixerim, si peccauit Cæcilianus, ideo hæreditatem suã perdidit Christus, Facile est homini, seu vera seu falsa de altero homine credere, sed sceleratæ impudentiæ est, propter crimina hominis, quæ orbi terrarum non possis ostendere, communionem orbis terrarum velle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diuinorum codicum fuerit ordinatus, nescio, non vidi, ab inimicis eius audiui, Non mihi de lege dei, non de prçconio prophetarum, non de sanctitate psalmorum, nõ de Apostolo Christi, non de Christi eloquio recitatur.

L Ecclesiam verò toto terrarum orbe diffusam, cui non communicat pars Donati, vniuersarum scripturarum testimonia consona voce proclamant. *[Genes. 22.]* In semine tuo benedicentur omnes gentes, Lex dei dicit. *[Mala. 1.]* Ab ortu solis vsque ad occasum sacrificium mundum offertur nomini meo quoniam glorificatum est nomen meum in gentibus, Per prophetam deus dixit. *[Psal. 72.]* Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, Per psalmum dominus † dixit. *[† dom.]* Fructificans & crescens in vniuerso mundo, Per Apostolum dominus dixit. *[Colos. 1.]* Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa & in Samaria, & vsque ad fines terræ, Filius dei ore suo dixit. *[Luca 24. Act. 1.]* Cæcilianus Ecclesiæ Carthaginẽsis Episcopus humanis litibus accusatur. Ecclesia Christi in omnibus gentibus constituta diuinis vocibus cõmendatur. Ipsa pietas, veritas, charitas, nos non permittit contra Cæcilianum eorum hominum accipere testimoniũ, quos in Ecclesia nõ videmus, cui deus perhibet testimonium. Qui enim diuina testimonia non sequuntur, pondus humani testimonij perdiderunt. Addo quod Cæciliani causam, ipsi ad imperatoris Cõstantini iudicium accusãdo miserunt, immò verò ipsum Cæcilianum post episcopalia iudicia, vbi eum op- *[Constãtin⁹ Cæcilian⁹]*

M primere nõ potuerunt, ad supradicti imperatoris examen, pertinacissimis persequutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo reprehendunt vt decipiant imperitos dicentes, non debere Christianos contra inimicos Christi aliquid à Christianis imperatoribus postulare · ipsi priores fecerunt. Quod etiam in collatione, quam simul apud Carthaginem habuimus, negare non ausi sunt, immò & gloriari ausi sunt, quòd apud imperatorem maiores eorum criminaliter Cæcilianum fuerint insequuti, insuper addentes mendacium, quòd eum illic vicerint fecerintq; damnari. *[2. Retract. 40.]* Quo modo ergo nunc ipsi nõ sunt persequutores, qui cum accusando persequuti sint Cæcilianum, & ab eo fuerint superati, falsam sibi gloriam impudentissimo mendacio arrogare voluerunt, non solum culpam non putantes, verumetiam pro sua laude iactantes, si probarent Cæcilianum maioribus suis accusantibus fuisse damnatũ. *[2 Retra. 39]* Quemadmodum autem in ipsa collatione modis omnibus victi sint, quoniam valde prolixa sunt gesta, & tibi aliis rebus Romanæ pacis necessariis occupato, multum est vt legantur, breuiarium eorum tibi legi

forsitan

A forsitan poterit, quod credo habere fratrem & coepiscopum meum Optatum. *Optatus.* Aut si non habet, potest facillime accipere de Ecclesia Situensi, quandoquidem liber iste iam sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est. Hoc enim contigit Donatistis, quod accusatoribus sancti Danielis. Sicut enim in illos leones, sic in istos cóuersæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersæ: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt. Et qui oderant diligunt, molestásque sibi fuisse saluberrimas leges quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum vt pariter instemus ne illi pereant, excitantur. *23 q 4. ipsa pietas.* Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant & perire permittant, ista potius mansuetudo falsa, crudelitas est. Si enim equus & mulus, quibus non est intellectus,

B morsibus & calcibus resistunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces sæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamẽ eos deserunt, donec per dolores & molestias medicinales, reuocent ad salutem: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat non est deserendus, qui correctus intelligere potest, quantum sibi præstabatur beneficium, quãdo se persequutionem perpeti querebatur? *Gala. 6.* Sicut ergo Apostolus dicit, infatigabiles cum tempus habemus operemur bonũ ad omnes, qui possunt catholicorum præceptorum † sermonibus, *† aliàs prædicatorum.* qui possunt catholicorum principũ legibus, partim per eos qui diuinis admonitionib⁹, partim per eos qui iussis imperialibus parent, omnes ad salutem vocentur, omnes à pernicie reuocentur. Quia & imperatores, quando pro falsitate contra veritatẽ constituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur perseuerantes. *Dist. 9. cap. Imperatores, & duobus sequen. 11. q. 3. imperatores.* Quando autem pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur sæuientes & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus imperatorum, quæ contra veritatem dei feruntur, obtem-

C perare non vult, acquirit grande præmium. Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Nam & temporibus prophetarũ, omnes reges qui in populo dei non prohibuerunt, nec euerterũt quę contra dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt, super aliorum merita laudantur. *Dani. 3.* Et rex Nabuchodonosor, cum seruus esset idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulachrum adoraretur: sed eius impiæ constitutioni qui obedire noluerunt, pię fideliterq; fecerunt. Idem tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate constituit, vt quicunque diceret blasphemiam in deum verum Sidrac, Misac, & Abdenago, cum domo sua penitus interiret. Hanc legẽ si qui cõtempserũt, & id quod fuerat constitutum merito perpessi sunt, debuerunt dicere, quod isti dicunt, se iustos esse, quia ex lege regis persequutionem patiebãtur: quod vtique dicerent si ita insanirent sicuti isti insaniunt, qui diuidunt membra Christi, exufflant sacramenta Christi, & de persequutione gloriantur, quia prohibẽtur ista facerę legibus imperatorum, quas constituerunt pro vnitate

Christi, & iactant fallaciter innocentiam suam, & quã

D non possunt à domino accipere, ab hominibus quærũt martyrum gloriam. Veri autem martyres illi sunt, de quibus dominus ait: Beati qui persequutionem patiuntur propter iusticiam. *Matth. 5.* Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiã diuisionem, sed qui propter iusticiam persequutionem patiũtur, hi martyres veri sunt. *Li. 1. de ser. domini in mõte. ca. 4.* Nam & Agar passa est persequutionem a Sara, & illa erat sancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic persequutioni, quam passa est Agar, comparandus est sanctus Dauid, quem persequutus est iniquus Saul? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Et ipse dominus cũ latronibus crucifixus est. Sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discerni à martyribus falsis. Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta. *Psal. 42.* Non dixit, discerne pœnam meam, sed discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est martyrum causa, quorum & illa vox est: Iniuste persequuti sunt me, adiuua me. *Psal. 118.* Ideo se dignum existimauit, qui adiuuaretur iustè, quia illi persequebantur iniuste.

E Nam si iuste illi persequerentur, non fuerat adiuuandus, sed corrigendus. Si autem putant quod nemo possit iuste aliquem persequi, sicut in collatione dixerunt, illam esse veram Ecclesiam quæ persequutionem patitur, non quæ facit. Omitto dicere quod superius commemoraui, *Cæcilian⁹.* quia si ita est, vt dicunt, Cæcilianus ad veram Ecclesiam pertinebat, quando eum maiores illorum vsque ad imperatoris iudicium accusando persequebãtur. Nos enim dicimus, ideo illum ad veram Ecclesiam pertinuisse, non quia persequutionem patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienatos ab Ecclesia, non quia persequebantur, sed quia iniuste persequebantur. Nos itaque hoc dicimus. Illi verò si non quærunt causas quare quisq; faciat persequutionem vel quare patiatur, sed hoc putant esse signum veri Christiani, si persequutionem non faciat, sed patiatur, sine dubio Cæcilianum in ea definitione constituunt, qui non faciebat, sed patiebatur. Maiores autem suos ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant non patiebantur. Sed hoc, vt dixi, omitto: illud dico, si Ecclesia vera ipsa est quæ persequutio-

F nem patitur, nõ quæ facit, quærant ab Apostolo quam Ecclesiam significabat Sara, quando persequutionem faciebat ancillæ. *23 q. 4. si Ecclesia. Ecclesia reperit ex veteri testamẽto.* Liberam quippe matrem nostram cœlestem Hierusalem, id est, veram, dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequebatur Saram superbiendo, quàm illam Sara coercendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat superbiæ disciplinam. Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persequutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant esse in psalmo vocem, vbi legitur. Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? *Psal. 14.* Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persequutio iniusta quam faciunt impij Ecclesiæ Christi: & est iusta persequutio, quam faciunt impij Ecclesiæ Christi. Ista itaque beata est, quę persequutionem patitur propter iusticiam: illi verò miseri qui persequutionem patiuntur propter iniusticiam. Proinde ista persequitur diligendo, illa sæuiendo. Ista vt corrigat, illi vt euertant. Ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent

in errorem.

G in errorē. Deniq; ista persequitur inimicos, & comprehendit donec deficiant in vanitate, vt in veritate proficiant. Illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conātur auferre, sic amantes homicidia, vt in seipsis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non possunt. Sicut enim charitas laborat Ecclesiæ sic eos ab illa perditione liberare, vt eorum nemo moriatur: sic eorum laborat furor, aut nos occidere vt suæ crudelitatis pascant libidinem, aut etiam seipsos, ne perdidisse videantur occidendorum hominum potestatem. Qui autem nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modo seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarū quæ pro vnitate sunt constitutæ, tanti populi liberantur. Qui aurē sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant, non eorum mirātur mortes, sed recordantur mores: maxime quando adhuc cultus fuerat idolorum, ad paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina veniebant, non vt idola frangerēt, sed vt interficerentur à cultoribus idolorum. Nam illud si accepta legitima potestate facere vellent, si quid eis accidisset, pos-

Prodigiosa mortis cupiditas.

H sent habere qualemcunq; vmbram nominis martyrū, sed ad hoc solum veniebant, vt integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quique valentissimi iuuenes cultores idolorum, quis quot occideret, ipsis idolis vouere consueuerant. Quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percussuros eos se, nisi ab eis perimerentur terribiliter comminantes. Nonnunquam & à iudicibus transeuntibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde quidam illos sic illusisse perhibetur, vt eos tanquā percutiendos ligari & dimitti iuberet, atq; ita eorum impetum incruentus & illæsus euaderet. Iam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quando non inueniebant quem terrerent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibúsque donarent. Quis autem illos hæc docuisse credēdus est possidens cor eorum, nisi ille qui & saluatori nostro, vt se de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege suggessit? Cuius suggestionem à se vtique prohiberent, si

Lucæ 4.

I magistrum Christum in corde portarent. Sed quia in se diabolo potius dederunt locum, aut sic pereunt quēadmodum grex ille porcorum, quem de monte in mare turba dæmonum diecit, aut illis mortibus erepti, & pio matris catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum est à domino liberatus, quem pater eius à dæmonio sanandum obtulit dicens, quod aliquādo cadere in aquam, aliquando in ignem soleret. Vnde magna in eos fit misericordia, cum etiam per istas imperatorum leges, ab illa secta, vbi per doctrinas dæmoniorū mendaciloquorum mala ista didicerūt, prius eripiuntur inuiti, vt in catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nam multi eorum quorum iam in vnitate Christi, pium fidei feruorem charitatémque miramur, cum magna lætitia deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt vbi mala ista bona putauerunt. Quas gratias modo volentes non agerent, nisi prius etiam nolentes ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quod iam olim volebant esse catholici, sed inter eos habitabāt, inter quos & id quod volebant esse non poterant per infirmitatem timoris, vbi

Marci. 5.

Matth. 17.

si vnum verbum pro catholica dicerent, & ipsi & domus eorum funditus euerterentur? Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iussa imperialia subueniri, vt de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipsi corriguntur, aut certè cum se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur? Si autem seipsos occidere voluerint, ne illi qui liberandi sunt liberentur, & eo modo liberantium terrere pietatem, vt dum timetur ne quidam perditi pereant, non eruantur perditioni, qui vel iam nolebant perire, vel coerciti poterant non perire, quid hic agit charitas Christiana, præsertim cum illi qui suas mortes voluntarias & furiosas minantur, in populorum liberandorum comparatione perpauci sint? Quid agit ergo fraterna dilectio? vtrum dum paucis transitorios ignes metuit caminorum, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum. & tam multos vel iam volentes, vel postea non valentes per catholicam pacem ad vitam venire perpetuam, relinquit in interitum sempiternum, cauendo ne quidam voluntario moriantur interitu, qui viuunt ad impedimentum salutis aliorum, quos L

K

non permittunt secundum Christi doctrinam viuere, vt eos doceant quocunque tempore secundum consuetudinem doctrinæ diabolicæ ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias festinare: an potius conseruat quos potest, & si sponte pereant quos conseruare non potest? Vt enim omnes viuant ardenter exoptat, sed omnes ne pereant plus laborat. Gratias autem domino, quod & apud nos, non quidem in omnibus, sed valde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, sine vllis istorum insanorum mortibus, pax catholica cucurrit & currit. Ibi autem illa funesta contingunt, vbi est tam furiosum & inutile hominum genus, qui & aliis temporibus eadem facere consueuerunt. Et prius quidem quàm istæ leges à catholicis imperatoribus mitterentur, pacis atque vnitatis Christi paulatim doctrina crescebat, & in eam quisque sicut discebat & volebat & poterat ex ipsa parte transibat, cùm tamen apud illos perditorum hominum dementissimi greges, in diuersis causis quietem innocentium perturbabant. Quis non dominus seruum suum timere compulsus est, si ad illorum patrocinium confugisset? Quis euersori minari saltem audebat authori? Quis M consumptorem apothecarum. quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defensionémque poscētem, timore fustium & incendiorum mortisque præsentis? Pessimorum seruorum vt liberi abscederent tabulæ frangebantur, extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicūque dura illorum verba contempserunt, durioribus verberibus quod iubebant facere cogebantur, innocentium qui eos offenderāt domus, aut deponebantur ad solum, aut ignibus cremabantur. Quidam patresfamiliàs honesto loco nati, & generoso cultu educati, vix viui post eorum cędes ablati sunt, vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tanquā iumenta cōtemptibilia verbere adacti sunt. Quod enim de legibus auxiliū, à ciuilibus potestatibus aduersus eos aliquid valuit? quis in præsentia eorum officialis anhelauit, quisque quod illi noluissent exactor exegit? Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt vindicare tentauit, nisi quod propria de illis pœnas poscebat insania, cum alij prouocandis in se gladiis hominum, quos vt ab eis ferirentur morte terrebant, alij per varia præcipitia, alij per aquas, alij per ignes se in mortes volunta-

A rias vsquequaque mittebant, & animas ferales, à se sibi illatis supplicus proiiciebant? Horrebant ista plurimi in ipsa superstitione hæretica constituti, & cum innocentiæ suæ sufficere arbitrarentur, quod sibi talia displicerent, dicebatur eis à catholicis: si innocentiā vestram mala ista non polluunt, quo modo dicitis orbem Christianum, vel falsis, vel certe ignotis Cæciliani peccatis esse pollutum? Quo modo vos nefario scelere, ab vnitate catholica, tanquam ab area dominica separatis, quæ vsque ad tempus ventilationis, necesse est vt habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus consumendam? Atque ita quibusdam ratio reddebatur, vt aliqui ad vnitatem catholicham etiam inimicicias perditorum parati sustinere transirent, sed plures quamuis id vellent, eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia sæuiendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos cum ad nos transissent crudelissimos passi sunt. Accidit etiam vt apud Carthaginem quēdam diaconum suum nomine Maximianum, contra Episcopum suum superbiētem, quidam episcoporum eiusdem partis facto schismate, & in plebe Car-

B thaginis diuisa parte Donati, ordinarent Episcopum contra Episcopum. Quod cum eorum pluribus displiceret, eundem Maximianum cum alijs duodecim, qui eius ordinationi præsentes affuerant, damnauerunt, cęteris autem ad eandem societatem schismaticis pertinentibus, die constituto facultatem redeundi dederūt. Sed postea ex ipsis duodecim quosdam, & ex illis quibus dilatio data fuerat, post diem positum redeuntes propter pacem suam in suis honoribus susceperunt, & quoscunque extra ipsorum communionem damnati baptizauerant, rebaptizare nō ausi sunt. Cœpit hoc eorum factum contra illos pro catholica multum valere, vt ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum, sicut oportebat, ad sanādos ab schismate animos hominum spargeretur instantius, & quaqua versum poterat, catholicorum sermonibus ac disputationibus monstraretur, eos pro pace Donati & damnatos suos in honorem suum integrum suscepisse, & baptismū quem damnati vel etiam dilati foris ab ecclesia eorum dederant, non ausos fuisse rescindere, & orbi terrarum cōtra pacem Christi contaminationem, nescio quorum, obiicere peccatorum, & euacuare baptismum in illis quoque

C ecclesiis datum, vnde in Africam venit ipsum Euangelium, plurimi confundebantur, & manifestæ veritati erubescentes, corrigebantur, solito crebrius, & multomagis vbicunque ab eorum sæuicia respirabat aliquanta libertas. Tum verò illi sic exarserunt, & tantis sunt odiorum stimulis incitati, vt contra eorum insidias atque violentias, & apertissima latrocinia, vix vllę nostrę communionis ecclesiæ possent esse securæ, vix vlla via tuta, qua iter agerent quicunque aduersus eorū rabiem pacem catholicam prædicarent, eorumq; dementiam perspicua veritate conuincerent. Vsque adeo prorsus non solum laicis, vel quibuslibet clericis, sed ipsis quoque episcopis catholicis, quodam modo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferēda. Sed si veritas taceretur, non solum nemo fuerat eius silentio liberandus, sed multi etiam illorum seductione perdendi. Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad sæuiendum prouocaretur, aliquibus liberatis nostrisque firmatis, rursus à sequēda veritate, formido impediret infirmos. Cum igitur his angustiis affligeretur ecclesia, quisquis existimat omnia potius sustinenda, quàm dei auxilium, vt per Christianos imperatores ferretur, fuisse poscēdum, D parum attendit non bonam de hac negligentia reddi potuisse rationem. Quod enim dicunt qui contra suas impietates leges iustas cōstitui nolunt, non petisse à re- *23. q. 4. si ecclesia.*
gibus terræ Apostolos talia, non cōsyderant aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis tēporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc illud propheticum complebatur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt *Psal. 2.*
reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Nondum autem agebatur, quod paulò pòst in eodem psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quo modo ergo reges domino seruiunt in timore, nisi ea quæ contra iussa domini fiunt, religiosa seueritate prohibēdo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam & rex est. Quia homo est, ei seruiuit viuendo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes, conuenienti vigore sanciendo. Sicut seruiuit E
Ezechias, lucos & templa idolorum, & illa excelsa quæ contra præcepta dei fuerant constructa destruendo. Sicut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo. Sicut seruiuit *4. Reg. 18.*
rex Niniuitarum, vniuersam ciuitatem ad placandum *4. Reg. 22.*
dominum compellendo. Sicut seruiuit Darius, idolum *Ionæ 3.*
frangendum in potestatem Danieli dando, & inimicos *Daniel 14.*
eius leonibus ingerēdo. Sicut seruiuit Nabuchodono- *Danie. 3.*
sor, de quo iam diximus, omnes in regno suo positos à blasphemando deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt domino reges, in quātum sunt reges, cum ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non possunt facere nisi reges. Cum itaque nondum reges domino seruirent temporibus Apostolorum, sed adhuc meditarentur inania, aduersus eum & aduersus Christum eius, vt ptophetarum prædicta omnia complerentur, non vtique tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporū voluebatur vt & Iudæi occiderent prædicatores Christi, putantes se officium deo facere, sicut prædixerat Christus: & gētes fremerent aduersus Christianos, & omnis potentia † mar- *† patientia*
tyrum vinceret. Postea verò quàm cœpit impleri quod scriptum est: Et adorabunt eum omnes reges terrę, om- F
nes gentes seruient illi. Quis mente sobrius regibus dicat: Nolite curare in regno vestro à quo tueatur † vel op *† teneatur.*
pugnetur ecclesia domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse siue religiosus siue sacrilegus, quibus dici non potest, non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit pudicus esse quis impudicus? Cur enim cum datum sit diuinitus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur, & sacrilegia permittantur? An fidem non seruare leuius est animā deo, quàm fœminam viro? Aut si ea quæ non cōtemptu, sed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda, nunquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem, quis dubitauerit, ad deum colēdum doctrina homines duci, quàm pœnę timore vel dolore compelli. Sed non quia isti meliores sunt, ideo illi qui tales nō sunt, negligēdi sunt. Multis enim profuit, quod experimētis probauimus, prius timore vel dolore cogi, vt postea possint doceri, aut quod iam verbis didicerāt opere sectari. Proponunt nobis quidam sententiam cuiusdam secularis authoris, qui dixit: Pudore & libertate † liberos *Terent. in Adel. † liberalitate.*
retinere, satius esse credo quàm metu. Hoc quidem ve-
rum

G rum est, sed sicut meliores sunt quos dirigit amor: ita
Miror vbi hoc sit in Terentio. plures sunt quos corrigit timor. Nam vt de ipso autho-
re istis respondeatur, apud illum etiam legunt, Tu nisi
malo coactus, recte facere nescis. Porrò autẽ scriptura
Prouer. 23. diuina & propter illos meliores dixit: Timor non est in
charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et
propter hos inferiores qui plures sunt, ait, Verbis non
emendabitur seruus durus, si enim & intellexerit non
obediet. Cum dixit, verbis eum nõ emendari, non eum
iussit deseri, sed tacite admonuit vnde debeat emẽdari,
Alioquin non diceret, verbis non emẽdabitur, sed tan-
tummodo diceret non emẽdabitur. Alio quoque loco
dicit: Non solum seruum, sed etiam filiũ indisciplina-
tum plagis esse coercendũ. Et magno fructu. Nã tu qui-
dem inquit percutis eum virga, animã verò eius libera-
bis à morte. Et alibi dicit: Qui parcit baculo, odit filiũ
Prouer. 13 suum. Dauid enim qui recta fide veroq; intellectu, totis
† aliàs, Dæ enim qui &c. dicat Sitiuit. animæ suę viribus dicit. Sitiuit † anima mea ad deũ fon-
tem viuum, quãdo veniã & apparebo ante faciem dei?
Et huic tali non solum temporalium pœnarum, vel im-
perialium legum, sed nec gehennarum timor est neces-
sarius: cui tam desyderabile bonũ est adhærere deo, vt
H non solum ab illa fœlicitate alienari, tãquam magnum
supplicium perhorrescat, verumetiam differri moleste
ferat. Sed tamen antequam dicant boni filij, Concupis-
centiam habemus dissolui & esse cum Christo: multi
prius tanquã mali serui & quodam modo improbi fu-
gitiui, ad dominum suum temporalium flagellorũ ver-
23. q. 4. Quis nos. bere reuocantur. Quis enim nos potest amplius amare,
quàm Christus, qui animã suam posuit pro ouibus suis?
Et tamen cum Petrum & alios Apostolos solo verbo
vocasset, Paulum prius Saulum, ecclesiæ suæ postea ma-
gnum ędificatorem, sed horrendum antea vastatorem,
non sola voce compescuit, verumetiam potestate pro-
strauit, atque infidelitatis tenebris sæuientem, ad desy-
derandum lumen cordis vt surgeret, prius corporis cę-
citate percussit. Si pœna illa non esset, non ab ea post-
modum sanaretur. Et quando apertis oculis nihil vide-
bat, si eos saluos haberet, non ad impositionem manus
Ananiæ, vt eorum aperiretur obtutus, tanquã squamas
quibus clausus fuerat inde cecidisse, scriptura narraret.
Vbi est quod isti clamare cõsueuerunt, liberum est cro-
I dere vel non credere. Cui vim Christus intulit? quem
23. q. 6. schismaticæ. coegit? Ecce habent Paulum Apostolum: agnoscant in
eo prius cogentem Christum, & postea docentem: prius
ferientem, & postea cõsolantem. Mirum est autem quo
modo ille qui pœna corporis ad Euangelium coactus
intrauit, plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt
in euangelio laborauit. Et quem maior timor compulit
ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timo-
rem. Cur ergo nõ cogeret ecclesia perditos filios vt re-
dirent, si perditi filij coegerunt alios vt perirent? Quan-
uis etiam illos quos non coegerunt, sed tantummodo
seduxerũt, si per terribiles, sed salubres leges in eius gre-
mio reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de
illis multo amplius quàm de iis quos nunquam perdi-
derat gratulatur. An nõ pertinet ad diligentiam pasto-
ralem, etiam illas oues quæ non violenter ereptæ, sed
blande leniterq; seductæ, à grege aberrauerint, & ab a-
lienis cœperint possideri, inuẽtas ad ouile dominicum,
si resistere voluerint flagellorum terroribus vel etiam
doloribus reuocare? præsertim quoniam si apud fugiti-
uos & prædones seruos fœcũditate multiplicentur, plus
habet iuris quod in eis dominicus character agnosci-
tur, qui in eas quos suscepimus, nec tamẽ rebaptizamus

minime violatur. Sic enim error corrigendus est ouis, K
vt non in ea corrumpatur signaculum redemptoris.
Neque enim si quisquam regio charactere assignato † *† à sig*
desertore signetur, & accipiat indulgentiam, atque ille *no.*
redeat ad militiam, ille autem esse in militia in qua nõ-
dum erat incipiat, in aliquo eorũ character ille rescin-
ditur, an non potius in ambobus agnoscitur, & honore
debito quoniam regius est approbatur? Quia ergo non
possunt malum esse ostendere quò cogũtur, nec ad bo-
num se cogi oportere cõtendũt, sed a Christo coactum
ostendimus Paulum. Imitatur itaque ecclesia in istis co-
gẽdis dominum suum, quæ prius vt neminem cogeret
expectauit, vt de fide regum atque gentium prædicatio
prophetica compleretur. Etiam hinc enim non absurde
intelligitur illa Apostolica sententia, vbi Paulus beatus
dicit: Parati vlcisci omnem inobedientiam [vestram] *2. Cor. 10.*
cum completa fuerit prior obedientia vestra. Vnde & *Luc. 14.*
ipse dominus ad magnam cœnam suam prius adduci
iubet conuiuas, postea cogi. Nam cũ ei serui sui respon-
dissent, Domine factum est quod iussisti, & adhuc est
locus. Exite, inquit, in vias & sepes, & quoscunque inue-
neritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo ad- L
ducti sunt, completa est prior obedientia: In istis autem
qui coguntur, inobedientia coercetur. Nam quid est,
cogite intrare, cum primo dictum esset, adducite, & re-
sponsum esset, factum est quod iussisti & adhuc est lo-
cus? Si miraculorum terroribus cogendos voluisset in-
telligi, magis ad eos qui prius vocati sunt diuina mira- *† ad Iu-*
cula multa facta sunt, maxime ad eos † de quibus dictũ *dæos.*
est, Iudæi signa petunt. In ipsis quoque gentilibus talia *ex Euang.*
temporibus Apostolorum miracula Euangelium com-
mendauerunt, vt si talibus cogi iuberentur, priores, vt
dixi, potius conuiuæ coacti esse merito crederentur.
Quapropter si potestate quam per religionem ac fidem
regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit ec-
clesia, ij qui inueniũtur in viis & in sepibus, id est, in hę-
resibus & schismatibus coguntur intrare, non quia co-
guntur reprehẽdant, sed quò cogantur attẽdant. Con-
uiuium domini vnitas est corporis Christi, non solum
in sacramẽto altaris, sed etiam in vinculo pacis. De ip-
sis sanè possumus verissime dicere quod neminem co-
gant ad bonum. Quoscunque enim cogunt, non cogũt *Mutant se*
nisi ad malum. Verũtamen antequam istæ leges, quibus *tentiam.*
ad conuiuium sanctum coguntur intrare, in Africam M
mitterentur, nõnullis fratribus videbatur, in quibus &
ego eram, quamuis Donatistarum rabies vsquequaque
sæuiret, non esse petendum ab imperatoribus, vt ipsam
hæresim iuberent omnino non esse, pœnam cõstituen-
do eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius cõstitue-
rent, vt eorũ furiosas violentias non paterentur qui ve-
ritatem catholicam vel prædicarent loquẽdo, vel lege-
rent cõstituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus pos- *Lex in hæ-*
se arbitrabamur, si legem piissime memoriæ Theodosij *reticos mo-*
quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt *derata.*
quisquis eorum episcopus vel clericus vbilibet esset in-
uentus, decem libris auri mulctaretur, expressius in Do-
natistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent, vt
non omnes ea mulcta ferrentur, sed in quorum regio-
nibus aliquas violentias à clericis vel à Circumcellio-
nibus vel populis eorum ecclesia catholica pateretur: vt
scilicet post protestationem catholicorum, qui fuissent
ista perpessi, iam cura ordinum ad persoluendam mul-
ctam episcopi siue ministri cæteri tenerentur. Ita enim
existimabamus eis territis, & nihil tale facere audenti-
bus posse libere doceri & teneri catholicam veritatem,
vt ad

A vt ad eam cogeretur nemo, sed eam qui vellet sine formidine sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quamuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus, vel multarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi firmam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis dei constituta esset atque firmata, dum per priorum imperatorum leges ad communionem homines catholicam venire cogerentur, obtinuimus tamen vt illud potius quod dixi ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror & quædam medicinalis molestia quàm multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duritiæ quæ verbis emendari non potest, sed tamen aliquantula seueritate disciplinæ potest, id egit vt legati nostri quod susceperant obtinere non possent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quædam episcoporum querelæ grauissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, & à suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit, vt nostra legatio iam quid ageret non

B haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur quàm ipsa sæuiebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune. Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianã, sed pecuniariis damnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictũ quippe episcopum Vagiensem, quoniam apud ordinarium iudicem dicta inter partes sentẽtia, obtinuerat basilicam quam illi cùm catholica esset inuaserunt, stantem ad altare irruẽtes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis denique eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine, quo vulnere sanguis effluens cum exanimem redderet, nisi ei ad vitam maior sæuicia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatum per terram insuper traherent, exundãti venæ puluis obstrusus sanguinem obtinuit, cuius effusione ibat in mortem. Deinde cum ab eis tandem relictum, nostri cum psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portantium

C manibus abstulerunt, male mulctatis fugatisque catholicis, quos ingenti multitudine superabant & facilè sæuiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum, iam defecisse arbitrantes, cum ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibusdam nocte transeuntibus per lucernã conspectus, agnitus atque collectus, & ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nunciauerat. Quò postea quàm venit, & vita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam multis tam ingentibus tam recentibus, non frustra fama mortuũ se nunciasse monstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vlciscendi causa, quàm tuendæ ecclesię sibi creditæ. Quod si prętermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim & Apostolus Paulus vitæ suæ trãsitoriæ consulebat, sed ecclesiæ dei, quando contra illos qui eum occidere conspirauerant, consilium illorum tribuno vt proderetur effecit. Vnde factum est vt eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne

Lex pecuniaria in Donatistas latrones.

23. q. 3.

Maximianus.

Acto. 21.

D illorum pateretur insidias. Romanas etiam leges implorare minime dubitauit, ciuem Romanũ se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itẽq; ne Iudæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quãdo imperatores Christianos periclitante ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est, vt imperator religiosus & pius perlatis in noticiam suam talibus causis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coercendo redigere, quàm sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam verò cum ipsæ leges venissent in Africam, præcipue illi qui quærebãt occasionem, aut sæuiciam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad ecclesiam continuo transierunt. Multi etiam qui sola illic à parentibus tradita consuetudine tenebãtur, qualem verò causam ipsa hæresis haberet nunquam antea cogitauerant, nunquam quærere & consyderare voluerant, mox vbi cœperunt aduer-

E tere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tanta damna paterentur, sine vlla difficultate catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium authoritatem & persuasionem sequuti sunt multi, qui minus idonei erant per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & catholicam veritatem. Ita cum magna agmina populorũ vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ, & in illa peste infœlici animositate resistentes. Ex his quoque plurimi simulando communicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabant paulatim assuescendo, & prædicationem veritatis audiendo, maxime post collationem & disputationem quæ inter nos & Episcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdam verò locis, vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui resistere non poterant pauciores quorum erat melior de communione sententia, aut turbæ authoritati paucorum potentiorum subditæ in malam partem, obtemperarunt, aliquanto diutius laboratum est. Ex iis sunt

F in quibus adhuc laboratur, in quo labore multa catholici, & maxime Episcopi & clerici horrenda & dura perpessi sunt, quæ commemorare longum est, quando quorundam & oculi extincti sunt, & cuiusdam Episcopi manus & lingua præcisa est, nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas cædes, & domorũ deprædationes, per nocturnas aggressiones, & incendia, non solum priuatorum habitaculorum, verumetiam ecclesiarum, in quas flammas non defuerunt qui & codices dominicos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictos malis, consequens consolatus est fructus. Nam vbicunque à perditis ista commissa sunt, ibi feruentius atque perfectius vnitas Christiana profecit, & vberius laudatur dominus qui donare dignatus est vt serui eius passionibus suis lucrarentur fratres suos, & oues eius mortifero errore dispersas in pacem salutis æternæ suo sanguine congregarent. Potens est dominus & misericors, quem quotidie rogamus vt etiam cæteris det pœnitentiam, & resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem, qui non quęrunt nisi vnde nobis calumnientur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere nouerunt, quem circa eos

Acto. 23.

Donatistarũ immanitas.

G ca eos animum delectationemq; seruemus, & quo mo-
do eos velimus secũdum domini præceptum, quod per
Ezechielem prophetam pastoribus dedit, reuocare er-
rantes, & perditos inuenire. Illi autem, quod & alibi ali-
quando diximus, & quod nobis faciunt, sibi non impu-
23.q.5. tant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Quis enim
quis enim. nostrum velit non solum aliquẽ illorum perire, verum-
etiam aliquid perdere? Sed si aliter non meruit pacem
habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello
quod contra patrem gerebat fuisset extinctus, quanuis
magna cura mandauerat suis vt eum quantum possent
viuum saluumq; seruarent, vt esset cui pœnitenti pater-
nus affectus ignosceret, quid ei restitit, nisi perditum fle-
re, & sui regni pace acquisita suam mœsticiam conso-
lari? Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam,
quid aliud quàm filiis suis, quia vtique ex ipsa magna
arbore, quæ ramorum suorum porrectione toto orbe
diffunditur, iste in Africa ramusculus fractus est, cum
eos charitate parturiat vt redeant ad radicem, sine qua
veram vitam habere non possunt, si aliquorum perdi-
tione cæteros tam multos collegit, præsertim quia isti
H non sicut Absalon casu bellico, sed spõtaneo magis in-
teritu pereunt, dolorem materni cordis lenit & sanat
tantorum liberatione populorum. Quorum si videas
in Christi pace læticias, frequentias, alacritates, & ad
hymnos audiendos & canẽdos, & ad verbum dei per-
cipiendum celebres hilaresq; conuentus, multorumque
in eis cum dolore magno recordationem præteriti er-
roris, & cum gaudio consyderationem cognitæ veri-
tatis, & cum indignatione & detestatione mendacium
magistrorum, quod modo cognoscant de nostris sa-
cramentis quàm falsa iactauerint, multorum etiam in
eis cõfessiones, quod olim vellent esse catholici, nec in-
ter homines tanti furoris auderent: horum ergo popu-
lorum congregationes per plurimas Africæ regiones,
ab illa perditione liberatorum, si sub vno cõspectu vi-
deres, tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis, si dum ti-
meretur ne homines desperati & istorum innumerabi-
li multitudini nulla æstimatione cõparandi suis & vo-
luntariis ignibus cremarentur, isti in æternum perden-
23.q.4. di & sempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Si
ipsa pietas. enim duo aliqui in vna domo habitarent quam certis-
sime sciremus esse ruituram, nobisque id prænuncian-
I tibus nollent credere, atque in ea manere persisterent,
si eos inde possemus eruere vel inuitos, quibus immi-
nentem illam ruinam postea demonstraremus, vt re-
dire vlterius sub eius periculum non auderent: puto nisi
faceremus non immerito crudeles iudicaremur. Por-
rò si vnus illorum nobis diceret, quando intraueritis
eruere nos, memetipsum continuo trucidabo: alter au-
tem nec exire quidem inde, nec erui vellet, sed neque
necare se auderet, quid eligeremus: vtrum ambos rui-
næ opprimendos relinquere, an vno saltem per miseri-
cordiæ nostram operam liberato, alterum non nostra
culpa, sed sua potius interire? Nemo est tam infœlix, qui
non quid fieri in talibus rebus oporteat facillime iudi-
cet. Et de duobus hominibus, vno scilicet perdito, &
vno liberato, similitudinem istam proposui. Quid ergo
sentiendum est de quibusdam paucis perditis, & innu-
merabili multitudine populorum liberatorum? Non e-
nim vel tot sunt illi homines qui sua volũtate pereunt,
quot liberantur per istas leges ab illa pestifera æternaq;
pernicie fundi, pagi, vici, castella, municipia, ciuitates.
23.q.4. Si autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus,
ipsa pietas. puto quod si plurimi essent in domo ruitura, & inde
saltem vnus liberari posset, atque id cum facere cona- K
remur, alij seipsos præcipitio necarent, dolorem de cæ-
teris nostrum, de vnius saltem salute cõsolaremur, non
tamen ne seipsos alij perderent, perire vniuersos nullo
liberato permitteremus. Quid igitur de opere miseri-
cordiæ, quod pro vita æterna adipiscẽda & pœna æter-
na vitanda hominibus debemus impendere, iudican-
dum est, si pro salute ista nõ solum temporali, sed etiam
breui, ad ipsum tempus exiguum liberanda, sic nos ho-
minibus subuenire, ratio vera & benigna compellit?
Quod autem nobis obiiciunt, quod res eorum concu- 23.q.7.
piscamus & auferamus. Vtinam catholici fiant, & non quod aut.
solum quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobis-
cum & charitate possideant. Vsqueadeo autem calum-
niandi cupiditate cæcantur, vt non attendant, quàm
sint inter se contraria quæ loquuntur. Ipsi certe dicunt
& inuidiosissime sibi conqueri videntur, quod eos in
nostram communionẽ violento legum imperio coar-
ctamus. Hoc vtique nullo modo faceremus, si res eorũ
possidere vellemus. Quis auarus quærit cõpossessorem?
Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel fastu do-
minationis elatus desyderat habere consortem? Ipsos L
certe attendant quondam suos iam nostros socios, &
fraterna nobis dilectione coniunctos, quemadmodum
sua teneant, non solum quæ habebant, sed etiam nostra
quæ non habebãt, quæ tamen si pauperum compaupe-
res sumus & nostra sunt & illorum. Si autem priuatim
quæ nobis sufficiant possidemus, non sunt illa nostra
sed pauperum, quorũ procurationem quodam modo
gerimus, non proprietatem nobis vsurpatione damna
bili vendicamus. Quicquid ergo nomine ecclesiarum
partis Donati possidebatur, Christiani imperatores le-
gibus religiosis cum ipsis ecclesiis ad catholicam trans-
ire iusserũt. Cum ergo nobiscum sint plebes earundem
ecclesiarum, nobiscum pauperes qui ab eisdem posses-
siunculis alebãtur, ipsi potius foris positi, desinant con-
cupiscere aliena, sed intrent in vnitatis societatem, vt
pariter gubernemus, non illa tantum quæ dicunt sua,
verumetiam quæ dicũtur & nostra. Scriptum est enim: 1 Cor 3.
Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem
dei. Sub illo capite in vno eius corpore vnum simus, &
de istis talibus rebus faciamus quod scriptũ est in acti-
bus Apostolorum. Erat illis anima vna & cor vnum, Act. 4.
& nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis om- M
nia communia. Amemus quod cantamus: Ecce quàm Psal. 132.
bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum,
vt sic experiantur, & sciant quàm veraciter ad eos cla-
met mater catholica, quod scribit beatus Apostolus ad
Corinthios. Non quæro quæ sunt vestra, sed vos. Si au- 2 Cor 12.
tem consyderemus quod scriptum est in libro sapien- Sapien. 10.
tiæ: Ideo iusti tulerunt spolia impiorum. Item quod le- 23.q.7.
gitur in Prouerbiis. Thesaurizantur autem iustis diui- quæ admo-
tiæ impiorum: tunc videbimus nõ esse quærendum qui dum.
habeant res hereticorum, sed qui sint in societate iusto-
rum. Scimus quidem illos tantam sibi arrogare iusti-
ciam, vt eam se iactant nõ solum habere, sed etiam aliis
hominibus dare. A se quippe dicunt iustificari eum,
quem baptizauerint, vbi nihil eis restat, nisi dicere illi
qui baptizatur ab eis vt in baptizatorem suum credat. Roma. 4.
Cur enim non faciat, quando Apostolus dicit: Credẽti
in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iu-
sticiam? In ipsum ergo credat si eũ ipse iustificat, vt de-
putetur fides eius ad iusticiam. Sed puto quod etiã ipsi
seipsos horreant, si tamen ista vel cogitare dignantur.
Iustus enim & iustificans nõ est nisi deus. Potest autem
& de

A & de istis dici quod dicit Apostolus de Iudæis, quia *Roma.10.* ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Absit autem vt quisquam nostrum ita se iustum dicat, vt aut suam iusticiam velit constituere, id est, quasi à seipso sibi datam, cum dicatur *1.Cor.4.* ei: Quid enim habes quod non accepisti? aut sine peccato se esse iactare audeat in hac vita, sicut ipsi in nostra collatione dixerunt in ea se esse ecclesia quæ iam non *Ephe.5.* habet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi. ne*2. Retra.6.* scientes hoc modo in eis compleri, qui vel post baptismum continuo vel dimissis debitis quæ dimittenda in oratione poscuntur de hoc exeunt corpore, in tota verò ecclesia tunc futurum vt sit omnino non habẽs ma*Ecclesia quo modo sine macula & ruga.* culam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quando dicendum erit, Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum. In hac autem vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animam, si ecclesia eorũ iam talis est, non ergo dicant deo, quod dominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita nostra. Cum enim in baptismo cuncta dimissa sunt, vt quid hoc poscit ecclesia, si iam etiam in hac vita nõ habet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi? Con-

B temnant & Apostolum Ioannem clamãtem in episto*1.Ioan.1.* la sua: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniqui*Matth.6.* tate. Propter hanc spem dicit vniuersa ecclesia, Dimitte nobis debita nostra: vt non superbientes sed confitentes mundet nos ab omni iniquitate, atq. ita sibi dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quam modo mundat lauacro aquæ in verbo: quia neque aliquid remanet in baptismo, quod non dimittatur omnium præteritorum peccatorum, si tamen ipse baptismus non frustra foris habeatur, si aut intus detur, aut si iam foris datus est, non foris cum illo remaneat: & quicquid ab eis qui post acceptum baptismum hic viuunt infirmitate humana contrahitur quarumcunque culparum, propter ipsum lauacrum dimittitur. Neque enim aliquid prodest non baptizato dice*Ephe.5.* re, Dimitte nobis debita nostra. Ita modo mundat ecclesiam suam lauacro aquæ in verbo, vt tunc eam sibi

C exhibeat non habentem maculam neque rugam, aut aliquid eiusmodi, totam scilicet pulchram atque perfectam, quando absorbebitur mors in victoriam. Nunc ergo inquantũ viget in nobis quod ex deo nati sumus, ex fide viuentes, iusti sumus. Inquãtum autem reliquias mortalitatis ex Adam trahimus, sine peccato non su*1.Ioan.3.* mus. Et illud enim verum est: Qui natus est ex deo non *1 Ioan.1.* peccat. Et illud verum est: Si dixerimus quia peccatum *Roma 3.* non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis *23.q.7.* non est. Dominus itaque Christus & iustus est & iusti*quẽadmodum.* ficans, nos autem iustificati gratis per gratiam ipsius. Non autem iustificat nisi corpus suum, quod est ecclesia. Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorum, & corpori Christi thesaurizantur diuitiæ impiorum, non debet impij foris remanere, vt calumnientur, sed intrare potius vt iustificentur. Vnde & illud quod de die iu*Sapien.5.* dicij scriptũ est: Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerũt, & abstulerunt labores eorum, non vtique sic intelligẽdum est, quia stabit Chananæus aduersus Israël, cum Chananæi abstulerit labores Israël, sed stabit Nabuthæus aduersus Achab, quoniam labores Nabuthæi abstulit Achab Chananæus quippe impius, Nabuthæus iustus. Eodem mo- D do non stabit Paganus aduersus Christianum qui abstulit labores eius, quando idolorum expoliata vel donata sunt templa: sed stabit Christianus aduersus Paganum, qui abstulit labores eius, quando martyrum prostrata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus aduersus catholicum qui abstulit labores eius quãdo præualuerunt leges catholicorum imperatorum sed stabit catholicus aduersus hæreticũ, qui abstulit labores eius, quando furores præualebant impiorum Circumcellionum. Ipsa quippe scriptura soluit quæstionem, quæ non ait: Tunc stabunt homines, sed tunc stabunt iusti. Et ideo in magna constantia, quia in bona cõscientia. Iustus autem hic nemo est iusticia sua, tanquam sibi à seipso facta, sed vt dicit Apostolus: sicut vnicuique deus *Roma.12.* partitus est mensuram fidei. Sequitur autem & adiungit: Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eosdem actus habent, Ita multi vnum corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit esse iustus quãdiu fuerit ab vnitate huius corporis separatus. Quemadmodum enim membrum, si præcidatur ab hominis viui corpore, nõ potest tene- E re spiritum vitæ. Sic homo qui præciditur de Christi iusti corpore, nullo modo potest spiritum tenere iusticiæ, etiam si figuram membri teneat quam sumpsit in corpore. In huius ergo compagem corporis veniant, & labores suos non dominandi cupiditate, sed bene vtendi pietate possideant. Nos autem voluntatem nostram, vt iam dictum est, ab huius cupiditatis sordibus, quolibet inimico iudicante purgamus, quãdo eos ipsos quorum labores dicuntur, vt nobiscum & illis & nostris in societate catholica vtantur, quantum valemus inquirimus. Sed hoc est, inquiunt, quod nos mouet. Si iniusti sumus, quare nos quæritis? Quibus respondemus: Quæ- *Lucæ.15.* rimus vos iniustos, ne permaneatis iniusti. Quærimus perditos, vt de inuẽtis gaudere possimus dicentes. Mortuus erat frater & reuixit, perierat & inuentus est. Quare ergo me, inquit, non baptizas, vt abluas me à peccatis? Respondeo: Quia non facio iniuriam characteri imperatoris, cum errorem corrigo desertoris. Quare, inquit, apud te vel pœnitentiã non ago? Immo nisi egeris saluus esse nõ poteris. Quo modo enim gaudebis te esse correctum, nisi doleas fuisse peruersum? Quid ergo, F inquit, apud vos cum ad vos transimus accipimus? Respondeo Non quidem accipitis baptismum, qui vobis extra cõpagem corporis Christi inesse potuit, prodesse non potuit: sed accipitis vnitatem spiritus in vinculo pacis, sine qua nemo poterit videre deũ, & charitatem, quæ sicut scriptum est, cooperit multitudinem pecca- *1 Petri.4.* torũ. Quod tam magnũ bonum, sine quo nec linguas hominũ & angelorum, nec sciẽtiam omniũ sacramentorum, nec prophetiam, nec tantam fidem qua montes transferantur, nec omnia quæ possidet homo distributa pauperibus, nec corporis in ignibus passionem prodesse aliquid, Apostolus testis est, Hoc ergo tam magnũ *1.Cor.13.* bonum, si paruum vel nullum putatis, merito infœliciter erratis, merito si in vnitatem catholicã non transitis, peritis. Si ergo, inquiunt, oportet vt nos extra ecclesiam & aduersus ecclesiam fuisse pœniteat, vt salui esse possimus, quo modo post istam pœnitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret quoniam reuera, quod fatendum est, fieri non deberet, nisi pacis ipsius cõpensatione sanarentur. Sed sibi hoc dicant & multo maxime humiliter doleant, qui in tanta morte præcisionis iacẽt, vt isto quodam vulnere

matris

G matris catholicæ reuiuiscant. Cum enim præcisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi vt viuat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coaluerit, & vigor consequetur, & fructus. Si autem non coaluerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim & tale inserendi genus, vt nullo præciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, non tamen nullo sed vel leuissimo arboris vulnere. Ita ergo & isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quamuis post erroris sui pœnitentiam honor clericatus aut episcopatus aufertur, fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris contra integritatem seueritatis.

1. Cor. 3. Veruntamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, ad dei misericordiā precibus fusis coalescente insitorum pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum.

Dis. 50. vt constitueretur. Vt enim constitueretur in ecclesia, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, nō desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claues datas ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum

Matth. 16. est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo: sed ne forsitan etiam de cæteris † criminibus, spe honoris (*† detectis*)

H ecclesiastici animus intumescens superbe ageret pœnitentiam, seuerissime placuit vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo sit clericus: vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis. Nam & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam egit, & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrū quando amarissimas lachrymas fudit, vtique dominum negasse pœnituit, & tamen Apostolus mansit. Sed non ideo superuacua putanda est posteriorum diligentia, qui vbi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas pœnitentias

23 q. 4. ipsa pietas. per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorum experimenta morborum.

Dis. 50. vt constituere-tur. Verum in huiusmodi causis vbi per graues dissensionum scissuras nō huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahēdum est aliquid seueritati, vt maioribus † malis sanandis charitas syncera subueniat. (*† aliàs, maiorum.*) Habeant ergo isti de præterito detestabili errore, sicut Petrus habuit de mendaci timore amarum dolorem, & veniant ad ecclesiam Christi

I veram, hoc est matrem catholicam, Sint in illa clerici, sint Episcopi vtiliter, qui contra illam fuerunt hostiliter. Non inuidemus, imò amplectimur, optamus, hortamur, & quos in viis & sepibus inuenimus, intrare cogimus, & sic nōdum quibusdā persuademus, quia non res eorū, sed ipsos quærimus. Apostolus Petrus quando saluatorem negauit & fleuit & Apostolus mansit, nondum acceperat promissum spiritum sanctum. Sed multo magis isti eum non acceperunt, vbi à corporis compage diuisi, quod solū corpus viuificat spiritus sanctus, extra ecclesiam, & contra ecclesiam, ecclesiæ sacramenta tenuerunt, & tanquam ciuili bello nostris cōtra nos erectis signis armisque pugnauerunt. Veniant, fiat pax in virtute Hierusalem, quæ virtus charitas est. Cui sanctæ

Psal. 121. ciuitati dictum est. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Non se extollant aduersus maternam solicitudinem, quam pro ipsis & pro tantis populis quos decipiunt vel decipiebant colligendis & habuit & habet non superbiant, quia sic eos suscipit: non referant ad elationis suæ malum quod facit ipsa propter pacis bonum. Sic multitudinibus per schismata & hæreses pereuntibus subuenire cōsueuit. Hoc displicuit K Lucifero, quia factum est in eis suscipiendis atque sanandis, qui veneno perierant Arriano & cui displicuit in tenebras cecidit schismatis, amisso lumine charitatis. Hoc ergo istos ab initio seruauit Africam catholica & † Episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, (*† lex.*) damnatoq; vno quodam Donato, qui author schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos etiam si extra ecclesiā ordinati essent in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt non quo etiam foris ab vnitate corporis Christi possent habere spiritum sanctum, sed maxime propter eos quos foris positi possent decipere, & à susceptione illius muneris impedire. Deinde vt etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret, iam nulla pertinacia claudente oculos cordis aduersus euidentiam veritatis. Quid autem aliud etiam ipsi cogitauerunt, quando Maximianistas quos in sacrilego sicut eorum concilium indicat schismate damnauerant, & in quorum iam locum alios ordinauerant, postea quàm viderunt ab eis populos non recedere, ne omnes perderent in suis honoribus receperunt, & baptismo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæstionemq; mouerunt? Quare ergo miran- L tur, aut queruntur, aut calumniantur quod eos sic suscepimus pro vera pace Christi, & non recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christū est pace Donati? Quod eorum factum si contra eos teneatur & intelligenter asseratur, quid omnino respōdeant non habebunt. Quod autem dicunt: si peccauimus in spiritum sanctum, quia exufflauimus baptismum vestrum, vt quid nos quæritis, cum remitti nobis hoc peccatū omnino non possit, dicēte domino: Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro non attendunt, quia secundum istum sensum nemo liberandus est. (*Peccatū in spiritū sanctum irremissibile.*) Quis enim non loquitur aduersus spiritum sanctū & peccat in eum, siue qui nōdum est Christianus, siue qui est hæreticus Arrianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus qui eum dicūt esse creaturam, aut Photinianus qui eius omnino negat aliquam esse substantiam, sed vnum tantummodo esse deum patrem siue alij hæretici quos commemorare lōgum est? (*Substantia … sina.*) Nulli ergo istorum liberandi sunt? Aut ipsi Iudæi quibus dominus hoc obiecit, si in eū crederent non erant baptizandi? Non enim ait Saluator In baptismo M remittetur sed non remittetur, inquit, neque in hoc seculo neque in futuro. Intelligant ergo non omne, sed aliquod significatū esse peccatum in spiritum sanctum, quod omnino non remittetur. (*4. serm. dist. 43. De fide … operibus ca. 28.*) Sicut enim cum dixisset. Si nō venirem peccatum non haberent: vtique non omne peccatum intelligi voluit, quandoquidem pleni erant multis magnisq; peccatis, sed aliquod proprium peccatum, quod si non haberent possent illis omnia dimitti quæ habebant id est, quod in eum venientem non crediderunt. Hoc enim non haberent peccatum, si non veniret. Sic etiā cum dixit, Qui peccauerit in spiritum sanctum, vel qui verbum dixerit aduersus spiritum sanctum, non vtique omne quod in spiritum sanctum peccatur facto siue dicto, sed aliquod certum & proprium intelligi voluit. Hoc est autem duricia cordis vsque ad finem huius vitæ, qua homo recusat in vnitate corporis Christi, quod viuificat spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorū. (*quæ sit … vox.*) Cum enim dixisset discipulis Accipite spiritum sanctum, continuo subiecit: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei: si cui tenueritis, tenebuntur.

A tur. Huic ergo dono gratię dei quicunq; restiterit & repugnauerit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, vsq; in finem huius temporalis vitæ nõ remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro hoc scilicet tam grande peccatũ vt eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse commissum, nisi cum de corpore exierit. Quandiu verò hic viuit, eum sicut dicit Apostolus patientia dei ad pœnitentiã adducit. Sed si ipse perseuerantissima iniquitate, sicut consequenter adiungit Apostolus, Secũdum duriciam cordis sui, & cor impœnitẽs thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, nõ remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Isti autem cum quibus agimus vel de quibus agimus non sunt desperandi, Adhuc enim sunt in corpore. sed non quærant spiritum sanctũ nisi in Christi corpore, cuius habent foris sacramẽtum, sed rem ipsam nõ tenent intus cuius est illud sacramentũ, & ideo sibi iudicium manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentum est vnitatis: quoniam sicut Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi sumus. Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput
B est saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminẽ viuificat spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Nõ habent itaque spiritum sanctum, qui sunt extra ecclesiam. De illis quippe scriptum est. Qui seipsos segregãt animales, spiritum non habẽtes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in ecclesia, & quo modo deinde † scriptum est Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo vult habere spiritum sanctum, caueat foris ab ecclesia remanere, caueat in eam simulate intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione persistere, vt veraciter coalescat arbori vitæ. Prolixum tibi librum direxi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi, dabit tibi dominus intellectum, vt habeas quid respondeas eis corrigendis atque sanandis, quos etiam tibi ipsi tanquam fideli filio, mater ecclesia vbi potueris, & quo modo potueris, siue ipse loquendo & respondendo, siue ad doctores ecclesiæ perducendo, in adiutorio domini corrigendos sa-
C nandósque commendat.

† quoniam & inde.

Macedonius Iudex Cæsareus Augustino, testans se statim fecisse quod ille petierat, eo quod verecunde peteret, seq; legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingenium ac sententiam prædicat. *Epistola. LI.*

DOMINO meritò venerabili, & vere suscipiendo patri Augustino Episcopo, Macedonius. Miro modo afficior sapientia tua, & in illis quæ edidisti, & in iis quæ interueniens pro solicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantum habent acuminis, scientiæ, sanctitatis, vt nihil supra sit. Et hæc tantum verecundiæ, vt nisi faciã quod mandas, culpam penes me remanere, nõ in negocio esse diiudicem, domine meritò venerabilis, & vere suscipiẽde pater. Non enim instas, quod plerique homines istius loci faciunt, vt quodcunque solicitus volueris, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones subseruiente verecundia, quæ maxima difficiliũ inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desyderij tribui: nam sperandi viam ante patefecerã. Explicui tuos libros (neque enim tam languidi aut inertes erant, vt me aliud quàm se cu- D
rare paterentur) iniecerunt manum, ereptumq; aliis solicitudinum causis, suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi deus propicius sit, vt ego anceps sum quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionẽ, philosophiæ dogmata, historiæ plenam noticiam, an facundiæ plenam iucunditatem, quę ita imperitos etiam illicere potest, vt donec explicent, nõ desistant, & cum explicauerint, adhuc requirant. Conuicti nanq; sunt impudenter pertinaces, iam inde à bonis quæ memorant seculis, pro naturæ rerum obscuritate cõtigisse peiora, falsosq; omnes illitis quadam dulcedine fœlicitatibus suis, per quas nõ ad beatitudinem, sed ad prærupta sunt ducti. Hæc verò nostra præcepta, & simplicis veriq; dei mysteria, præter vitam perpetuam quam purissimis virtutibus pollicentur, etiam hæc secularia & necessariò qui nati sumus e-nectura mitigare. & vsus es validissimo exemplo recentis calamitatis, quo licet firmissime causam munieris, tamen si vtrumuis licuisset, id tibi noluissem suffragari. Sed quando orta inde fuerat conuincendorum stulticiæ querela, necesse erat inde argumẽta veritatis accer-
sere. Hæc interim occupatus aliis curis, quæ & si vanæ E
sunt, cum rerum exitum cogitamus, tamen quasi necessariæ pro nascendi conditione, rescripsi. Si ocium fuerit & superstes vita, etiam de Italia rescribam, vt tantæ doctrinæ opus debitis, & si non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætámque sanctitatem tuam deus omnipotens æuo largissimo tueatur, domine meritò desyderabilis & vere suscipiende pater.

Augustinus Macedonio, docens nec Epicureos nec Stoicos rectè docuisse viam ad veram fœlicitatem. Nõ enim esse virtutes nisi relatas ad charitatem dei & proximi, quæ à deo donatur, complectens omnes virtutes, nec in hac vita contingere perfectam fœlicitatem, sed in futura.
Epistola LII.

AVGVSTINVS Episcopus famulus Christi familiæq; eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Quamuis sapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoscã, tantæ tamen erga me beneuolentiæ tuæ, tamq; syncerę gratias ago
debeoq; plurimas, & meorum studiorũ labores, tali ac F
tãto viro placuisse delector. Multo verò amplius, quod animũ tuum charitate æternitatis & veritatis atque ipsius charitatis affectu diuinæ illi cœlestíque reipu. cuius regnator est Christus, & in qua sola semper beateq; viuẽdum est, si rectè hic pieq; viuatur, agnosco inhiantẽ, video propinquantem, eiusq; potiundæ amplector ardentẽ. Inde quippe manat etiam vera amicicia, nõ pensanda temporalibus cõmodis, sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: quod si gratis nõ fiat, nullo fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerũt, sed apud eos vera pietas, id est verax veri dei cultus, vnde omnia rectè viuẽdi duci oportet officia, non inuenitur: non ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam, ipsi sibi quodam modo fabricare voluerunt, potiusq; patrandam quàm impetrandam putauerunt, cum eius dator non sit nisi deus. Neque enim facit beatum hominẽ, nisi qui fecit hominem. nam qui tanta creaturæ suæ bona, bonis malisq; largitur, vt sint, vt homines sint, vt vigentes sensibus, valentes viribus, affluentes opibus sint, seipsum bonis dabit vt beati sint, quia eius etiam hoc munus est vt boni sint. Illi verò, qui

Ergò, qui in hac ærumnosa vita, in his moribūdis membris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, authores suæ beatæ vitæ & quasi cōditores esse voluerunt, velut proprijs eam virtutibus appetentes, iamq; retinentes, nō ab illo fonte virtutum petentes atque sperantes, deum superbiæ suæ resistentem sentire minime potuerūt. Vnde in errorem absurdissimum lapsi sunt, vt cum asseuerāt, *Phalaris.* etiam in Phalaridis tauro beatū esse sapientem, cogantur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestijs grauissimis abscedēdū ex hac vita esse decernunt. Vbi nolo dicere quantum sit scelus† seipsum hominem occidere insontē, cum omnino non debeat vel nocētem. *† nefas. De vita beata libro. 1.* Vnde in primo libro trium illorum, quos benignissime & studiosissime perlegisti, multa iam diximus. Sed certe consyderetur, nec superbe sed sobrie iudicetur, quo modo vita beata sit, qua nō sapiens retenta fruitur, sed illatis sibi malis carere compellitur. Est apud Ciceronē in extrema, vt scis, parte quinti Tusculanarū libri locus, propter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atq; af-
H firmaret etiam cæcum beatum esse posse sapientē, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itemque si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos trāstulit. Si autē vtroq; sensu orbaretur, & cæcus surdusq; fieret, nō est ausus hunc ferre sententiam, eumq; beatū dicere. Sed addidit etiā dolores grauissimos corporis, qui eū si nō interemerint, ipse se interimat, & ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiēs immanissimis cladibus, atque succumbit, intantum vt eis cogatur & in seipsum homicidiū perpetrare. Cui iam parcat vt illis careat malis, qui sibiipse non parcit? Certe semper beatus est, certe beatam vitam in sua potestate constitutam, nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatā vitam: aut si & in istis afflictionib⁹ adhuc beata est, fit per huiusmodi doctissimorum hominū disputationes, vt sit aliquādo beata vita, quā sapiens ferre non possit. vel quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamq; fugiat, abrumprat, abiiciat, seseq; ab ea ferro etiam seu veneno, vel alia voluntaria morte subducat, vt in portu nō sentiendi vel nullus omnino sit, quod Epicurei & si qui alij
I simili stulticia putauerunt, vel ideo beatus quoniā fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium iactās superbia,* † si beata vita est in cruciatibus corporis, cur in ea non manet sapiēs vt fruatur? si autē misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deū, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & vitæ huius mala vel auertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnimodo liberare, & post hæc verè beatā vitam dare, quò nullum malum admittatur, & vbi summum bonum nunquā amittatur? Hoc piorum præmiū est, cuius adipiscendæ spe vitam istam temporalē atq; mortalem, non tam delectabiliter quàm tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono cōsilio & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorū æternorum fideli dei promissione, & fideli nostra expectatione gaudemus. **Talias. † vbi iactā ...* Ad hoc nos Apostolus exhortatus, ait: Spe gaudentes, in tribulatione patiētes. *Roma. 12.* Ostēdit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, spe gaudētes. Ad hanc spem exhortor per Iesum Christum dominū nostrum. Hoc enim deus ipse magister, latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solū sermonis oraculo docuit verumetiā suæ passionis & resurrectionis exemplo ro- K
borauit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare mōstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur, nisi elati inflatiq; superbia, inaniter conarētur istam vitam beatam ipsi sibi facere, quod solus deus veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem Ciceronis illa sententia, vbi ait: Nam hæc vita quidem mors est, quam lamentari possem si liberet. Quo modo ergo si rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam recte lamentatur, misera esse conuincitur? Quare assuesce, obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cum pietati perseuerātissimæ retribuetur merces fœlicitatis æternę. Si prolixa epistola, onerosus sum, tute hoc impetrasti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, vt tibi sapiētiam, non qualis mihi sit, ostentarem, sed qualis esse debeat ostenderem. Hæc est autem in pręsenti seculo verus veri dei cultus, vt sit eius in futuro seculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas, ibi sempiterna fœlicitas. Ex ista sapientia quæ vna & vera est, si quid habeo, à deo sumpsi, non à me præsumpsi: atque ab illo in L
me perfici fideliter spero, à quo inchoatum esse humiliter gaudeo, nec in eo quod adhuc non donauit incredulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quędam acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidentius tanquam suis viribus cucurrerunt, nec suppliciter ac veraciter deum, vt viam sibi ostenderet, petiuerunt. Merita verò quorumlibet hominum quæ sunt, quandoquidem ille qui non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber atque liberator inuenit. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in eius sacris literis legimus. Diligam te domine virtus mea. *Psal. 17.* Et si vere beati esse volumus (quod nolle non possumus) id quod in eisdem literis didicimus, fido corde teneamus. Beatus vir, *Psal. 39.* cuius est nomen domini spes eius, & nō respexit in vanitates & insanias mendaces. Quanta est autem vanitas, quanta insania, quantumq; mendacium, hominem mortalem, ærumnosam vitam mutabili & spiritu & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationibus subditum, tot corruptionibus obnoxium, pœnisq; M
iustissimis destinatū, in seipso fidere vt beatus sit, quando ne illud quidem, quod habet in naturæ suæ dignitate præcipuum, id est mentem atque rationē, potest vendicare ab erroribus, nisi deus adsit lux mentium? Abiciamus itaque, obsecro te, falsorum philosophorum vanitates & insanias mēdaces: quia nec virtus nobis erit, nisi adsit ipse quo iuuemur, nec beatitudo, nisi adsit ipse quo fruamur, & totum mutabile atque corruptibile nostrum, quod per seipsum imbecille & quędam materies miseriarum est, dono immortalitatis atque incorruptionis absorbeat. Quoniam verò te reipub. scimus amatorem, non aliunde esse beatum hominem, aliunde ciuitatem, vide quàm sit in illis sacris literis clarum. Nam quidam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur orans: Exime me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. *Psal. 143.* Quorum filij velut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ & ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est

ruina

A ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus ipsius. Vides exaggeratione terrenæ fœlicitatis, beatum populum non dici, nisi à filiis alienis id est non pertinentibus ad regenerationem, qua efficimur filij dei, à quorum manu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atque in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe vanitatem, beatum dixerũt populum, cui hæc sunt, quæ supra commemoraui, quibus ea fœlicitas cõstat, quam solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo dextera eorum dextera iniquitatis, quia hæc præposuerunt quæ fuerant postponẽda, sicut sinistræ præponitur dextera. Si enim habentur, non in eis beata vita ponenda est, sed subdita debent esse, non prædita: sequentia, non ducentia. Hinc autem qui sic orabat, & à filiis alienis, qui beatum dixerunt populum cui hæc sunt, eximi discernique cupiebat, tanquàm diceremus: Ipse quid sentis? quem beatum populum dicis? Non ait Beatus populus, cuius est virtus animi eius. Quod si dixisset, discreuisset quidem etiam istum populum ab illo qui beatam vitam in ista visibili & corporali fœlicita-

B te constituit, sed nondum transcendisset omnes vani-

Hiere.17. tates & insanias mendaces. Maledictus enim omnis, sicut alibi eædem literæ docent, qui spem suam ponit in homine. Ergo nec in seipso quisquam debet, quia & ipse homo est. Proinde vt transiret omnium vanitatum & insaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, vbi verè est: Beatus, inquit, populus, cuius dominus deus ipsius. Cernis igitur vnde petendum sit, quod omnes docti indoctiq; desyderãt, & multi errando ac superbiendo vnde petatur, & vbi ac-

Psal.48. cipiatur ignorant. Vtrique autem in quodam diuino psalmo simul reprehenduntur, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur, id est & philosophi huius seculi, & abhorrentes vel à tali philosophia beatumque dicẽtes populum, cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc à domino deo nostro, à quo facti sumus, & virtutem petamus, qua huius vitæ mala superemus, & beatam vitam, qua post istam vitam in eius æternitate perfruamur, vt & in

2.Cor.10. virtute & in præmio virtutis, sicut Apostolus dicit: qui gloriatur, in domino glorietur. Hoc nobis velimus, hoc ciuitati cuius ciues sumus. Non enim aliunde bea-

C ta ciuitas, aliunde homo, cùm aliud ciuitas non sit, quàm concors hominum multitudo. Itaque si omnis prudentia tua, qua consulere conaris rebus humanis: si omnis fortitudo, qua nullius iniquitate aduersante terreris: si omnis temperantia, qua in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominum te à corruptionibus abstines: si omnis iusticia, qua rectè iudicando sua cuique distribuis, id laborat, id nititur, vt ij quibus vis vt bene sit, salui sint corpore, & ab omni cuiusquam improbitate tuti atque pacati habeant filios sicut nouellas constabilitas, filias ornatas sicut similitudinem templi, cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fœcundas oues, crassos boues, nec maceriæ ruina deformet prædium, nec litigantium clamor personet in plateis eorum. ita non erunt verè virtutes tuæ, sicut nec istorum beatitudo. Hic enim ad verum dicendum, illa mea verecundia quam in tua epistola benigno sermone laudasti, me impedire non debet, si quælibet, inquam, administratio tua, illis quas commemoraui instructa virtutibus, hoc intentionis fine determinatur, vt homines secundum carnem nullas iniquas molestias patien-

tur: nec ad te existimas pertinere, quò istam quietem D quam præstare niteris, referant, id est vt verbis non ambiam, quo modo deum verum, vbi est quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi prodest ad vitam verè beatam tantus labor. Inuerecundius hoc dicere videor, & oblitus quodam modo cõsuetudinem intercessionum

mearum. Sed si nihil est verecundia, nisi quidam dis- Verecũdia

plicendi metus, ego in hac causa metuendo non vere- quid.

or. Metuo enim ne primum deo, deinde ipsi amicitiæ, quam mecum mire dignatus es, iure displiceam, si minus liber in admonendo fuero, quàm me admonere saluberrimè existimo. Sum certe verecundior, cum tibi pro aliis intercedo: Cum verò pro teipso, tanto liberior quanto amicior, quia tanto amicior quanto fidelior. quanquam hæc ipsa non dicerem, nisi verecundius agerem. Quæ si maxima est, vt ipse scripsisti, difficilium inter bonos efficacia, adiuuet me pro te apud te, vt in illo te fruar, qui mihi hãc ad te ianuam fiduciamque præstitit: præsertim quia id quod suggero, iam facile arbitror esse animo tuo tot diuinis muneribus adminiculato & instructo. Si enim virtutes quas accepisti, à quo acceperis sentiens, eique gratias agens, eas ad ipsius

cultum etiam in tuis istis secularibus honoribus confe- E ras, tuæq; potestati subditos homines ad eum colendum exemplo religiosæ tuæ vitæ, & ipso studio consulendi, seu fouendo seu terrendo erigas & adducas, nihilque aliud in eo, quod per te securius viuunt, velis, nisi vt hinc illum promereantur, apud quem beate viuant: & veræ illæ virtutes erunt, & illius opitulatione, cuius largitate donatæ sunt, ita crescent & perficientur, vt te ad vitam verè beatam, quæ non nisi æterna est, sine vlla dubitatione perducant: vbi iam nec prudenter discernantur à bonis mala, quæ non erunt: nec fortiter tolerentur aduersa, quia non ibi erit, nisi quod amemus, non etiam quod toleremus: nec temperãter libido frænetur, vbi nulla eius incitamenta sentiemus: nec iuste subueniatur ope indigentibus, vbi inopem atque indigum non habebimus. Vna ibi virtus erit, & idipsum erit virtus, præmiumque virtutis, quod dicit in sanctis e-

loquiis homo qui hoc amat: Mihi autem adhærere deo Psal.72.

bonum est. Hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia, eadẽmque veraciter vita iam beata. Peruentio quippe est ad æternum ad summum bonum, cui adhærere in æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc & pruden-

tia, quia prospectissime adhærebit bono quod non a- F mittatur: & fortitudo, quia firmissime adhærebit bono vnde non auellatur: & temperantia, quia castissime adhærebit bono, vbi iam non corrumpatur: & iusticia, quia rectissime adhærebit bono, cui merito subiciatur. Quanquam & in hac vita virtus non est, nisi diligere quod diligendum est. Id eligere, prudentia est: nullis inde auerti molestiis, fortitudo est: nullis illecebris, temperantia est: nulla superbia, iusticia est. Quid autem eligamus quod præcipue diligamus, nisi quo nihil melius inuenimus? Hoc deus est, cui si diligendo aliquid vel præponimus, vel æquamus, nosipsos diligere nescimus. Tanto enim nobis melius est, quanto magis in illum imus, quo nihil melius est. Imus autem non ambulando, sed amando. Quem tanto habebimus præsentiorem, quanto eundem amorem, quo in eum tendimus, potuerimus habere puriorem. Nec enim locis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo, qui vbique præsens est, & vbique totus, non pedibus ire licet, sed moribus. Mores autem nostri non ex eo quod quisque nouit, sed ex eo quod quisque dili-

G git, diiudicari solent. Nec faciunt bonos vel malos mores, nisi boni vel mali amores. Prauitate ergo nostra à rectitudine dei longè sumus. Vnde rectum amando corrigimur, vt recto recti adhęrere possimus. Ad illum ergo quāta opera possumus, etiam illi vt perueniant agamus, quos tanquā nosmetipsos diligimus, si nosmetipsos diligere illum diligendo iam nouimus. Christus

Matth 22. nanque, id est veritas, dicit. In his duobus præceptis totam legem prophetásque pendere, vt diligamus deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligamus proximos tanquam nosmetipsos. Proximus sanè hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis societate pensandus est, in qua socij sunt omnes homines. Nam si pecuniæ ratio socios facit, quanto magis ratio naturæ, non negociandi, sed nascendi lege communis? Hinc & ille Comicus (sicut luculentis ingenijs

Terent in Heaut. non desit resplendentia veritatis) cùm ab vno sene alteri seni dictum componeret. Tantumne ab re tua est ocij tibi, aliena vt cures, ea quæ nihil ad te attinent? Responsum ab altero reddidit. Homo sum, humani ni-

H hil à me alienum puto. Cui sententiæ ferunt etiam theatra tota plena stultis, indoctisque applausisse. Ita quippe omnium affectum naturaliter attigit societas humanorum animorum, vt nullus ibi hominum nisi cuiuslibet hominis proximum se esse sentiret. Cùm ergo illa dilectione, quam diuina lex imperat, debeat homo diligere deum, & seipsum & proximum, non tamen ex hoc tria præcepta data sunt: nec dictum est, in his tribus, sed in his duobus præceptis tota lex pēdet & prophetæ: id est, in dilectione dei ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente, & proximi tanquam sui ipsius: videlicet vt intelligeretur nullam esse aliam dilectionem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod diligit deum. Qui enim aliter se diligit, potius se odisse dicendus est. Fit quippe iniquus, priuaturq; luce iustitiæ, qui à potiore ac præstantiore bono auersus, atque inde vel ad seipsum cōuersus, ad inferiora & egena vtique conuertitur: fitque in ipso quod veracissime scriptum est

Psal. 10. Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam. Quia igitur nemo nisi deum diligendo, diligit seipsum, non opus erat vt dato de dei dilectione præcepto, etiam seipsum homo diligere iuberetur: cum in eo diligat se-

I ipsum quod diligit deum. Debet ergo & proximum

23 q 4 debet. diligere tanquam seipsum, vt quem poterit hominem vel beneficentiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ coercitione adducat ad colendum deum, sciens in his duobus præceptis totam legem prophetásque pendere. Hoc qui sobria discretione eligit, prudens est: qui nulla hinc afflictione auertitur, fortis est: qui nulla alia delectatione, temperans est: qui nulla elatione, iustus est. His virtutibus diui-

† impartitus nitus inspiratis †, per gratiam mediatoris dei cum patre, & nobiscum hominis Iesu Christi, per quem post inimicicias iniquitatis reconciliamur deo in spiritu charitatis. His, inquam, virtutibus diuinitus impartitis, & bona vita nunc agitur, & postea præmium eius, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur. Hic enim sunt eædem virtutes in actu, ibi in effectu: hic in opere, ibi in mercede: hic in officio, ibi in fine. Itaque omnes boni & sancti, etiam in tormentis quibuslibet diuino fulti adiutorio, spe illius finis beati vocantur, quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tormentis & atrocissimis doloribus semper essent cum quibuslibet virtutibus, eos esse miseros nulla sana ratio dubitaret. Pietas igitur, id est, verus veri dei cultus ad omnia prodest, & quæ molestias huius vitæ auer- K
tat aut leniat, & quæ ad illam vitam salutèmque perducat, vbi nec aliquid iam mali patiamur, & bono summo sempiternóque perfruamur. Ad hanc te perfectius assequendam & perseuerantissime retinendam exhortor, vt meipsum cuius nisi iam particeps esses, tuósque istos honores temporales ei seruire oportere iudicares, non Donatistis hæreticis ad eos in vnitatem Christi pacèmque redigendos, per edictum diceres: Pro vobis hoc agitur, pro vobis sacerdotes incorruptæ fidei, pro vobis imperator Augustus, pro vobis nos quoque eius iudices laboramus. Et alia multa quæ in eodem edicto ita posuisti, vt te appareat in terreni iudicis cingulo, non parua ex parte cœlestem rempublicam cogitare. Quare si de veris virtutibus & vera beata vita volui diutius loqui tecum, quæso ne onerosus deputer tuis occupationibus. Immo verò me non esse confido, quando tu adeò magnum animum & mirabiliter laudandum geris, vt nec illas curas deseras, & his libentius ac familiarius occuperis. L

Macedonius Augustino, quærens num ex pietate sit, quod iudex precibus Episcoporum condonat pœnam reis, præsertim si probabile sit illos iterum peccaturos.

Epistola LIII.

DOMINO meritò venerabili, & vnice colendo patri Augustino, Macedonius. Optatas admodum sanctitatis tuæ literas accepi per Bonifacium venerandæ legis antistitem, quem eo magis receptum dilexi, quod ad me desyderatum pertulerat sermonem sanctitatis tuæ, & incolumitatem, domine meritò venerabilis, & vnice colende pater. Itaque sine mora quod optabat† obtinuit, ve- *† petebat*
rùm quoniam exstitit occasio, hoc ipsum quantulumcunque est quod admonitus indulsi, nolo sine mercede remanere. Cupio enim accipere eam, quæ mihi commodet sine pendentis incommodo, imò quæ mihi cōmodet cum gloria dependentis. Officium sacerdotij vestri esse dicitis, interuenire pro reis, & nisi obtineatis, offendi quasi quod erat officij vestri, minime reportetis. Hic ergo vehementer ambigo, vtrum istud ex religione descendat. Nam si a domino peccata adeò pro- M
hibentur, vt ne pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus ex religione contendere, vt nobis qualecunq; illud crimen fuerit, dimittatur? quod vtiq; cùm impunitum volumus, probamus. Et si constat non minus authorem quam probatorem teneri in omnibus quæ peccantur, certum est nos culpæ societate vinciri, quoties eum impunitū esse cupimus, qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præterea accedit hoc quod grauius est, nam omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus est correctionem promittit. Verum nunc vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt homines sibi relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere. Pro his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrum, de quibus adeò futuri nulla spes est, vt etiam in præsentia eadem criminis ratio perseueret. Nam qui tam pertinaciter tenet propter quæ crimen admisit, ostendit se vbi licentia fuerit, similia peccaturum. Ob hæc igitur consulo prudentiam tuam, & me hoc ambiguo quo laboro absolui desydero, nec ob aliam causam cōsultum te putes. Cæterum hoc mihi propositum est, vt intercessoribus, præsertim talis meriti qualis tu es, etiam gratiam

A tiam agam. Pleraq. enim quæ sponte facere videri nolo, remissio seueritatis alios armet in crimina, opto bonis intercessoribus relaxare, vt quod libens concedo, salua seueritate iudicij alterius merito videatur indultũ.

Scriptos. De scriptis sanctitatis tuæ aliqua mihi promiseras, & nõ accepi, quæso vt vel nunc mittas, & ad hanc meã epistolam respondeas, vt quia sanctitatẽ tuam interim videre nõ datur, saltem sermonibus tuis pascar. Incolumẽ sanctitatem tuam diuinitas ęterna tueatur æuo largissimo, domine meritò venerabilis & verè colende pater.

Augustinus Macedonio, declarans sacerdotes piè intercedere pro promitentibus pœnitentiam ecclesiasticam, & quare hæc pœnitentia non soleat nisi semel concedi, quin & profani iudicis seueritatem clementia temperatam esse debere. Multa obiter de restitutione fraude quæsitorum.

Epistola LIIII.

AVGVSTINVS Episcopus famulus Christi familiæq. eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Negociosissimum in repu-
B blica virum, & non suis, sed aliorum vtilitatibus attentissimum, qualem te esse, & tibi gratulamur & rebus humanis, nec deserere debemus alloquio, nec occupare prooemio. Accipe itaq. quod per me vel nosse voluisti, vel vtrum ipse nossem experiri. Quod si paruum aut superfluũ iudicãres, nullo modo inter tam magnas tamq. necessarias curas tuas curandum esse censeres.

Quæstio. Quæris à me cur officij sacerdotij nostri esse dicamus interuenire pro reis, & nisi obtineamus offendi, quasi quod erat officij nostri minime reportemus. Vbi vehementer te dicis ambigere vtrum istud ex religione descendat. Deinde adiungis, qua ratione ita mouearis. Nam si à domino peccata, inquis, adeò prohibentur, vt nec pœnitendi quidem copia post primam pœnitentiam tribuatur, quemadmodum nos possumus ex religione contendere, vt nobis qualecunque illud crimen fuerit, dimittatur? Adhuc grauius vrges, & dicis nos probare quod volumus impunitum: & si constat non minus authorem quàm probatorem teneri in omnibus quæ peccantur, certum esse nos culpæ societate vinciri, quoties eum impunitum esse volumus, qui cul-
C pæ tenetur obnoxius. His verbis quem non terreas tuæ lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te nouimus, & hæc quærendi gratia non decernendi scripsisse minime dubitamus, aliis verbis tuis ad ista citius respondemus.

Solutio. Tanquam enim nos hæsitare in hac quæstione nolueris, aut præuidisti quid dicturi essemus, aut admonuisti quid dicere deberemus. Et aisti. Tum præterea accidit hoc quod grauius est. Nam omnia peccata videntur veniabiliora, cum is qui reus est, correctionem promittit. Antequam ergo discutiam, quid sit illud grauius, quod in epistola tua sequitur, hoc interim quod dedisti accipiam, eóque vtar ad molem hanc amouendum, qua nostræ intercessiones posse reprimi videbantur. Ideo quippe quantum facultas datur pro peccatis omnibus intercedimus, quia omnia peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus est correctionem promittit. Hæc tua est, hæc & nostra sententia. Nullo modo ergo culpas quas corrigi volumus, approbamus, nec quod perperam committitur, ideo volumus impunitum esse, quia placet. sed hominem miserantes, facinus autem seu flagitium detestantes, quanto magis nobis displicet vicium, tanto minus volumus inemendatum interire viciosum. Facile enim est atque procliue malos odisse, quia mali sunt, rarum autem & pium eos-

dem ipsos diligere quia homines sunt, vt in vno simul D
& culpam improbes, & naturam approbes, ac propterea culpam iustius oderis, quod ea fœdatur natura quam diligis. Non est igitur iniquitatis, sed potius humanitatis *23. q. 5 non est iniquitatis.* societate deuinctus, qui propterea est criminis persecutor, vt sit hominis liberator. Morum porrò corrigendorum, nullus alius quàm in hac vita locus: nam post hanc quisque id habebit, quod in hac sibimet conquisierit. Ideo compellimur humani generis charitate interuenire pro reis, ne istam vitam sic finiant per supplicium, vt ea finita non possint finire supplicium. Noli ergo dubitare hoc officium nostrum ex religione descendere, cum deus apud quem nulla est iniquitas, cuius summa potestas est, qui non tantum qualis quisque sit videt, verumetiam qualis futurus sit præuidet, qui solus potest iudicando non labi, quia in cognoscendo non potest falli, facit tamen sicut Euangelium loquitur, solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Cuius mirabilis bonitatis vt simus imitatores, dominus Christus exhortans: Diligite, *Matth. 5.* inquit, inimicos vestros, & benefacite eis qui vos o- E
derunt, & orate pro eis qui vos persequuntur, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hac indulgẽtia & lenitate diuina multos abuti ad perniciem suam quis nesciat? Quos arguens Apostolus, & grauiter increpans, dicit. Existimas autẽ ô homo *Roma. 2.* omnis, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiã te adducit? Secundum autem duriciam cordis tui & cor † impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius. *† aliàs duriciã tuam, & cor &c.* Nunquid quoniam isti in sua nequicia perseuerãt, ideo deus in sua patientia non perseuerat, per pauca in hoc seculo puniens, ne diuina prouidentia nõ esse credatur, & multa seruans vltimo examini, vt futurũ iudicium cõmendetur? Non, vt opinor, magister ille cœlestis impietatẽ nos diligere pręcepit, cùm præcepit vt nostros diligamus inimicos, benefaciamus eis qui nos oderũt, oremus pro eis qui nos persequuntur, cũ proculdu- F
bio si piè deum colimus, inimicos atq. odiis aduersum nos acerrimis incitatos ac persequutores, nisi impios habere nõ possimus. Num igitur diligẽdi sunt impij? Num impiis benefaciendum est? Num pro impiis etiam orandum est? Ita plane. Qui enim hoc præcepit, deus est nec tamẽ nos hoc pacto societati adiungit impiorum quibus & ipse parcendo, & vitam salutemq. largiendo, nõ vtiq. sociatur. Consiliũ quippe eius, quantũ homini pio nosse donatũ est, exponit Apostolus dicẽs Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Ad hanc volumus adduci pro quibus interuenimus, non eorum peccatis vel parcimus vel fauemus. Nam quosdã, quorum crimina manifesta sunt, à vestra seueritate liberatos, à societate tamen remouemus altaris, vt pœnitendo placare possint, quem peccando contempserant, seq. ipsos puniendo. Nam nihil aliud agit, quem veraciter pœnitet, nisi vt id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat. Eo quippe modo sibi non parcenti ille parcit, cuius altum iustumq. iudicium nullus cõtemptor euadit. Quod si iniquis & scelestis ille parcendo, eisq. vitam salutemq. largiendo, etiam plerisq. eorum, quos nouit nõ acturos pœnitentiam, tamen exhibet patientiam quanto magis nos in eos, qui correctionem promittunt, &

G vtrum faciant quod promittunt, incerti sumus, mise-
† vestrum. ricordes esse debemus, vt rigorem nostrum † pro eis
intercedēdo flectamus, pro quibus & dominum, quem
nihil de moribus eorum etiam futuris later, non ta-
De pœnitē. men impudenter, quia hoc ipse præcepit, oramus? In
distin.3. In tantum autem hominum aliquando iniquitas progre-
tātū 4. sen. ditur, vt etiam post actam pœnitentiam, post altaris
dist, Quod reconciliationem, vel similia vel grauiora commit-
vero 14.c4. tant & tamen deus facit etiam super tales oriri solem
suum, nec minus tribuit quàm ante tribuebat largissi-
ma munera vitæ ac salutis Et quanuis eis in ecclesia lo-
Iterata pœ- cus humillimæ pœnitentiæ non concedatur, deus ta-
nitentia. men super eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quo-
rum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eun-
dem iterum pœnitendi locum, aut desperatum me per-
mittite, vt faciam quicquid libuerit, quantum meis o-
pibus adiuuor, & humanis legibus non prohibeor, in
scortis omníque luxuria damnabili quidem apud do-
De pœnitē. minum, sed apud homines plerosque etiam laudabili.
ds 3.In tan Aut si me ab hac nequicia reuocatis, dicite vtrum mihi
tum. aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebro-
sissimæ voluptatis blandimenta contempsero, si libidi-
H num incitamenta frænauero, si ad castigandum cor-
pus meum multa mihi etiam licita & concessa subtra-
xero, si me pœnitendo vehementius quàm prius exci-
tauero, si miserabilius ingemuero, si fleuero vberius, si
vixero melius, si pauperes sustentauero largius, si cha-
ritate, quæ operit multitudinem peccatorum, flagraue-
Dis. 50, ro ardentius: quis nostrum ita desipit, vt huic homini
Quanuis. dicat, Nihil tibi ista proderunt in posterum, vade sal-
De pœ.ds 3 tem vitæ huius suauitate perfruere? Auertat deus tam
Quanuis immanem sacrilegamque dementiam Quanuis ergo
4 sent.dist. caute salubritérque prouisum sit, vt locus illius humilli-
14.illud. mæ pœnitentiæ semel in ecclesia concedatur, ne medi-
Non daba cina vilis minus vtilis esset ægrotis, quæ tanto magis
tur secūdus salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit, quis
pœnitentiæ tamen audeat dicere deo Quare huic homini, qui post
publicæ lo- primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis ob-
cus. stringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga
Roma.2. istos non agi quod Apostolus ait Ignoras quia patiētia
dei ad pœnitentiam te addducit? Aut istis exceptis esse
definitum quod scriptum est: Beati omnes qui confi-
Psal.30. dunt in eum? Aut ad istos non pertinere quod dicitur:
I Viriliter agit & confortetur cor vestrum, omnes qui
speratis in dominum? Cùm igitur super peccatores tan
ta sit patientia, tanta misericordia dei, vt in hac tem-
porali vita, moribus emendatis, non damnentur in æ-
ternum, qui nullius quæ sibi præbeatur expectat miseri-
cordiam, quoniam nemo est illo beatior, nemo poten-
tior, nemo iustior, quales nos esse oportet homines er-
ga homines, qui hanc vitam nostram, quantacunque
† cumulem laude commendemus †, eam sine peccato esse non di-
cimus? Quòd si dixerimus, nosipsos, sicut scriptum est,
1.Ioan.1. decipimus, & veritas in nobis nō est. Proinde licet ac-
cusatoris alia persona sit, alia defensoris, alia intercesso-
ris, alia iudicis, de quorum propriis officiis nimis lon-
gum est & non necessarium hoc sermone disserere, Sic
tamen etiam ipsos criminum vltores, atque in hoc
officio non ira propria concitatos, sed legum mini-
stros, nec suarum sed alienarum examinatarum iniu-
riarum vindices, quales iudices esse debent, terruit cen-
sura diuina vt cogitarent sibi propter sua peccata dei
misericordiam necessariam, nec putarent ad culpam
sui officij pertinere, si quid erga eos misericorditer a-
gerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam po-
testatem Nam cùm ad dominum Christum Iudæi K
adduxissent mulierem in adulterio comprehensam, *Misericor-*
eúmque tentantes dicerent, quòd iussa esset lege lapi- *dia domi-*
dari, ac deinde quærerent, quid de illa ipse præciperet: *ni.*
Respondit eis: Qui sine peccato est vestrum, prior in *Ioan.8.*
eam lapidem iaciat Ita nec legem improbauit, quæ hu-
iusmodi ream iussit occîdi, & illos terrendo ad mise-
ricordiam reuocauit, quorum iudicio hæc posset oc-
cîdi. Puto quod hac sententia domini audita, si præ-
sens fuit etiam maritus ipse qui violatam sui thori fi-
dem vindicari postulabat, exterritus animum ad vo-
luntatem parcendi ab vlciscendi cupiditate deflexit
Nam quo modo est admonitus accusator ne suas per-
sequeretur iniurias, quando ipsi iudices ita sunt à iudi-
cando prohibiti, qui in adultera punienda, non priua-
to dolori compellebantur seruire, sed legi? Vnde Io-
seph cui virgo Maria domini mater fuerat desponsa- *Suspicio Io-*
ta, cùm eam comperisset esse prægnantem, cui se no- *seph de Ma-*
uerat non esse commistum, & ob hoc nihil aliud quàm *ria.*
adulteram credidisset, puniri tamen eam noluit, nec
approbator flagitij fuit Nam hæc voluntas eius etiam
iusticiæ deputatur. Ita quippe de illo scriptum est, Et *Math.1.*
cum esset homo iustus, & nollet eam diuulgare, statuit L
eam occulte dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit il- *Traducere.*
li angelus, qui doceret esse numinis, quod ille putaue-
rat criminis Si ergo cogitata infirmitate communi, &
accusatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur,
quod tandem censes pro reis esse debere, vel defenso-
ris vel intercessoris officium: quandoquidem & vos
viri boni qui nunc iudices estis, & in foro aliquādo ver
sati causas hominum suscepistis, satis † quàm libentius *† scitis.*
defendere quàm accusare soletis? Et tamen defensor
ab intercessore plurimum distat Nam ille diluendis
vel obtegendis criminibus operam maxime impendit,
Intercessor autem etiam cùm de culpa constat, pro pœ-
na remouenda vel temperanda curam gerit. Hoc sunt
apud deum pro peccatoribus iusti, hoc pro se ipsi pec-
cantes inuicem vt faciant admonentur. Nam scriptum
est: Confitemini inuicem peccata vestra, & orate pro *Iacobi 5.*
vobis. Has sibi partes humanitatis, vbi potest, omnis
homo apud hominem vendicat. Nam quod ipse quis-
que domi suæ puniret admissum, in alterius domo
vult impunitum. Siue enim adhibeatur apud amicum,
siue ille cuiquam in quem potestas vlciscendi est se M
præsente succenseat, siue irascenti fortuito superue-
niat, non iustissimus sed inhumanissimus iudicatur,
si non interueniat. Scio ego teipsum cum aliis ami-
cis tuis in ecclesia Carthaginensi intercessisse pro cle-
rico, cui meritò succensebat episcopus, & vtique nul-
lum ibi discrimen sanguinis, sub incruenta discipli-
na timebatur. Nec enim id quod etiam vobis displi-
cebat inultum esse velletis, tanquam delicti approba-
tores vos iudicabamus, sed tanquam humanissimos
intercessores audiebamus. Si ergo vobis fas est eccle-
siasticam correptionem intercedendo mitigare, quo
modo episcopus vestro gladio non debet intercede-
re, cùm illa exeratur, vt in quem exeritur bene viuat,
iste ne viuat? Postremò ipse dominus, apud homines *Ioan.8.*
intercessit ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis
intercessionis commendauit officium, nisi quia ille ter-
rendo fecit, quod nos petendo. Ille enim dominus, nos
serui sumus. Veruntamen ille sic terruit vt omnes ti-
mere debeamus. Quis enim est nostrum sine peccato?
Quod cùm illis dixisset, à quibus ei offerebatur puni-
enda peccatrix, vt quis sciret se esse sine peccato, prior
in illam

A in illam lapidem mitteret: cecidit sæuicia, tremēte conscientia. Tunc enim ex illa iam congregatione dilapsi, solum misericordi miserum reliquerunt. Cedat huic sententiæ pietas Christianorum, cui cessit impietas Iudæorum. Cedat humilitas obsequentium, cui cessit superbia persequentium. Cedat confessio fidelis, cui cessat simulatio tentatoris. Malis parce vir bone: quanto melior, tanto esto mitior: quanto sis celsior potestate, tanto humilior fias pietate. Ego quidem intuens mores tuos, appellaui te virum bonum: sed tu intuens verba Christi, dic tibi ipsi (Marci.10.) Nemo bonus nisi vnus deus. Quod cùm verum sit (hoc enim veritas dixit) nec ego tamen illud existimari debeo fallaci assentatione dixisse, & dominicis verbis quasi contrarius extitisse, vt cum ille dicat, Nemo bonus nisi vnus deus, ego te appellauerim virum bonum. Non enim & ipse dominus contraria sibi locutus est, vbi ait (Lucæ.6.) Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona. (De quo modo solus bonus.) Deus ergo singulariter bonus est, & hoc amittere non potest. Nullius enim boni participatione bonus est, quoniam bonum quo bonus est, ipse sibi est: homo autem cum bonus est, ab illo bonus est, quod à seipso

B esse non potest. Illius enim spiritu boni fiunt, cuius capax creata est nostra natura per propriam voluntatem. Pertinet ergo ad nos vt boni simus, accipere & habere quod dat, qui de suo bonus est. Quo quisque neglecto, de suo malus est. Proinde inquantum homo rectè agit, id est scienter & amanter, & piè bonum operatur, intantum bonus est: inquantum autem peccat, id est à veritate & charitate & pietate deuiat, intantum malus est. Quis autem est in hac vita sine aliquo peccato? Sed eum dicimus bonum, cuius præualent bona: eúmque optimum, qui peccat minimum. Idcirco ipse dominus, quos dicit bonos propter participationem gratiæ diuinæ, eosdem etiam malos dicit propter vicia infirmitatis humanæ, donec totum quo cōstamus, ab omni viciositate sanatum, transeat in eam vitam, vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtique bonos docebat orare, non malos, quibus præcepit vt dicerent (Matth.6.): Pater noster qui es in cœlis. Ex hoc enim boni, quo filij dei non natura geniti, sed gratia facti, tanquam ij (Ioan.1.) quibus recipientibus eum, dedit potestatem filios dei fieri. Quæ generatio spiritalis more scriptura-

C rum etiam adoptio nominatur, vt distinguatur ab illa generatione dei de deo (Esa.53.), coæterni de coæterno. Vnde scriptum est. Generationem eius quis enarrabit? Cum ergo bonos esse demonstrauerit, quos voluit deo veraciter dicere Pater noster qui es in cœlis præcepit tamen vt in eadem oratione inter cætera dicerent (Matth.6.) Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quæ debita, esse peccata quamuis manifestum sit, postea tamen manifestius declarauit, dicens: Si enim dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & pater vester peccata vestra. Hanc orationem baptizati orant, nec est prorsus præteritorum aliquid peccatorum, quod non baptizatis in sancta ecclesia dimittatur. Sed postea viuendo in hac fragilitate mortali, nisi contraherent quod dimittendum esset, non veraciter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni ergo inquantum non peccant, filij dei sunt. inquantum autem peccant (quod sua non mendaci confessione testantur) vtique mali sunt. Nisi fortè quis dicat, alia bonorum, alia malorum esse peccata: quod non vsquequaq; improbabiliter dicitur. Veruntamen dominus Iesus sine vlla ambiguitate malos appellaut eosdem ipsos

quorum patrem dicebat deum. Nam in eodem sermo- D ne, vbi illam docet orationem, alio loco exhortans ad precandum deum, ait (Matth.7.): Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Et paulo post: Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Num igitur deus pater malorum est? Absit. Quo modo ergo dicitur pater vester cœlestis, quibus dicitur, Cum sitis mali, nisi quia vtrunque veritas monstrat, quid simus dei dono† (†boni.), quid humano vicio, hoc cōmendans, illud emendans? Meritò ait Seneca (Seneca ad Paulum.) (qui temporibus Apostolorum fuit, cuius etiam quædam ad Paulum Apostolum leguntur epistolæ) Omnes odit qui malos odit: & tamen ideo diligendi sunt mali, vt non sint mali: quemadmodum non vt permaneant, sed vt sanentur, diliguntur ægroti. Quicquid autem post eam quæ fit in baptismo ablutionem peccatorum in hac vita manendo peccamus, etiam si non tale sit, quod à diuinis remouere compellat altaribus, non dolore sterili, sed misericordiæ sacrificijs expiatur. Quod ergo agimus vt faciatis intercedentibus nobis, deo nos† (†vos.) noueritis offerre pro vobis.

E Indigetis enim misericordia quam præbetis. Et videte quis dixerit (Lucæ 6.) Dimittite & dimittetur vobis, (Date & dabitur vobis.) (Matth.6.) Quanquam etiam si ita viueremus, vt non esset quare diceremus, Dimitte nobis debita nostra quanto à nequicia purior animus esset, tanto clementia plenior esse deberet, vt si non compungeremur sententia domini dicentis (Ioan.8.), Qui vestrum est sine peccato, prior in illam lapidem iaciat: Ipsius qui hoc dixit sectaremur exemplum, qui cum esset vtique sine peccato, ait mulieri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te condemnabo, vade iā deinceps noli peccare. Potuit enim metuere flagitiosa mulier, ne illis discedētibus qui sua peccata cognouerant vt peccato parcerēt alieno, illam iustissimè iam ipse damnaret qui erat sine peccato. At ille non conscientia pauidus, sed plenus clemētia, cum illa respondisset à nemine se fuisse damnatam: nec ego te, inquit, damnabo. Tanquam diceret: Si malicia tibi parcere potuit, quid metuis innocentiam? Et ne delictorū non doctor † sed ‡ ne ‡ approbator (†donator.) videretur, vade ait, iam deinceps noli peccare: vt se homini pepercisse, non hominis culpā sibi placuisse monstraret. Iam vides igi-

F tur de religione descendere, nec nos societate criminū obstringi, quod intercedimus plerunque etiam pro sceleratis, & si non scelerati, tamen pro peccatoribus peccatores, & quod veraciter potius quàm iniuriose dictū accipias, puto quod apud peccatores. Nec ideo sane (23.q.5. non frustra.) frustra instituta sunt potestas regis, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur, & coercentur mali, & quietius inter malos viuunt boni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuendo non peccant (Non enim bonus est quispiam timore pœnæ, sed amore iusticiæ) veruntamen non inutiliter etiam metu legum humana coercetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis dū formidato supplicio frænatur facultas, inuocato deo sanetur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humanarum, contrariæ non sunt intercessiones Episcoporum, Imò verò nec causa, nec locus intercedēdi vllus esset, si ista nō essent. Tanto enim sunt intercedentium & parcentium beneficia gratiora, quanto peccantium iustio-

G ra supplicia. Nec ob aliud quantum sapio, in veteri testamento, antiquorum temporibus prophetarum seuerior legis vindicta feruebat, nisi vt ostenderetur, rectè iniquis pœnas constitutas, vt quod eis parcere noui testamenti indulgentia commonemur, aut remedium sit salutis quo peccatis parcatur & nostris, aut commendatio mansuetudinis, vt per eos qui parcunt veritas prædicata, non tantum timeatur, verumetiam diligatur. Plurimum autem interest, quo animo quisque parcat. (*Crudelitas parcens.*) Sicuti enim est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, vt exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelem verius dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obstinatissime de serpentibus ludere? quis autem non misericordem, qui talia prohibent, contemptorem verborum etiam verberibus emendauerit? (*23 q. 5. cum homo.*) Et ideo non vsque ad mortem protendenda est disciplina, vt sit cui prodesse possit, quanquam etiam cum homo ab homine occiditur, multum distet, vtrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an vlciscendi vel obediendi ordine, sicut à iudice, sicut à carnifice: an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à

H viatore, hostis à milite. Et aliquando qui causa mortis fuit, potius in culpa est, quam ille qui occidit: velut si quisquam decipiat fideiussorem suum, atque ille pro isto supplicium legitimum luat. nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est. Quid si enim quisquam stuprum petat, seseque si non impetrauerit interimat? Quid si filius timens patris pia verbera, præcipitio pereat? Quid si alius homine liberato, vel ne alius liberetur, sibiipse mortem inferat? Num propter istas alienarum mortium causas, aut sceleri consentiendum est, aut vindicta peccati quæ non fit nocendi, sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordię cohibenda sunt? Hæc cùm accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propter illa ne accidant, rectè factorum reprimere voluntatem. Sic etiam cum intercedimus pro peccatore damnando, sequuntur aliquando quæ nolumus, siue in ipso, qui nostra intercessione liberatur, vt vel immanius impunita grassetur audacia, subdita cupiditati, ingrata lenitati,

I atque vnus morti ereptus plurimos necet, vel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribusque correpto, alius malè viuendo pereat, sibique huius impunitate proposita, talia vel grauiora committat: non vt opinor hæc mala imputanda sunt nobis, cum intercedimus vobis, sed potius illa bona, quæ cùm id facimus, intuemur & volumus, id est commendatio mansuetudinis, ad conciliandam dilectionem verbo veritatis. & vt qui liberantur à temporali morte, sic viuant, ne in æternam, vnde nunquam liberentur, incurrant. (*23 q. 5. prodest.*) Prodest ergo & seueritas vestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra prodest & intercessio nostra, cuius ministerio seueritas tēperatur & vestra. Non vobis displiceat, quòd rogamini à bonis, quia nec bonis displicet quod timemini à malis: nam hominum iniquitatem etiam Apostolus Paulus non tantum de iudicio futuro, verumetiam de potestatibus vestris secularibus † terruit asserens & ipsas ad dispensationem diuinæ prouidentiæ pertinere. (*† Scribo vestris procus.* *Roma. 13.*) Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas nisi à deo. Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Quapropter qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. K

Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quòd si malum feceris, time: non enim frustra gladium portat. (*Iram pœnā vocat.*) dei enim minister est, vindex in ira ei qui male agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam. ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum perseuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Hæc verba Apostoli vtilitatem vestræ seueritatis ostendunt. (*23. q. 5. proinde.*) Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere qui terrent. Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur: quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. Quòd si tanta est peruersitas & impietas, vt ei corrigendæ nec disciplina possit prodesse nec venia, a bonis tamen intentione atq; conscientia, quam deus cernit, siue seueritate, siue lenitate, non nisi officium dilectionis impleatur. L

Quod autem in epistola tua sequitur, vbi dicis: Verùm nunc vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere pessimum hominum genus commemoras, cui pœnitendi medicina omnino non prodest. (*14. q. 6. capi. 1. De pœni. dist. 1. De reg. iuri. li. 6. peccatum.*) Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit non redditur, nō agitur pœnitentia, sed fingitur. si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed vt dixi, cum restitui potest. Plerunque enim qui aufert, amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse male viuendo, nec aliud habet vnde restituat. Huic certè non possumus dicere, redde quod abstulisti, nisi cū habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas quia & si non est vnde luat ablatam pecuniam, meritò tamen, dum eam per molestias corporales redhibere compellitur, peccati quo male ablata est, pœnas luit. Sed inhumanum non est etiam pro ta- M libus intercedere, tanquam pro reis criminum. non ad hoc vt minime restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominem sæuiat, ille præsertim, qui iam remisit culpam, sed quærit pecuniam, & si fraudari meruit, non expetit vindicari. Denique in talibus causis, si persuadere potuerimus, eos pro quibus interuenimus, non habere quod poscitur, cōtinuò nobis eorum molestiæ relaxantur. Aliquando autem misericordes, & in ipso dubio nolunt homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia: ad hanc misericordiam etiam nos prouocare & exhortari decet. Melius enim etiam si habet, amittis, quàm si non habet, aut excrucias aut occidis. Sed pro istis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant intercedere conuenit, ne ipse videatur auferre, qui cum habet potestatem non cogit reddere, quamuis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ne amittat humanitatem. Illud verò fidentissimè dixerim, eum qui pro homine ad hoc interuenit, ne male ablata restituat, & qui ad se confugientem quantum honeste potest ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. Non

enim

A enim opem fert qui ad peccandum adiuuat, ac non potius subuertit atq; opprimit. Sed nunquid ideo nos aut exigere aut ad exigendum tradere vel possumus vel debemus? Agimus quantum episcopalis facultas datur, & humanũ quidem nonnunquam, sed maximè ac semper diuinum iudicium comminantes. Nolentes autem reddere, quos nouimus & male abstulisse, & vnde reddant habere arguimus, increpamus, & detestamur, quosdam clàm, quosdam palam, sicut diuersitas personarum diuersam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari.

Quare parcẽdum in aegnatib interdum.*

Aliquando etiam si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione priuamus. Verùm sæpe accidit vt nos fallant, vel negando se abstulisse, vel affirmando se vnde restituant non habere. Sæpe etiam & vos fallimini putando vel nos non agere vt reddant, vel ipsos habere vnde reddant: & omnes aut penè omnes homines amamus nostras suspiciones vel vocare vel existimare cognitiones, quando credibilibus rerum signis mouemur, cùm credibilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia nõnulla sunt vera. Ideo quosdam commemorans, qui & sceleris pœnam sibi cupiunt relaxa-

B ri, & id propter quod scelus admissum est possidere, addidisti & aisti. Pro his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrũ. Fieri enim potest, vt tu scias quod ego nescio, & propterea putem pro aliquo interueniendum, quod si me fallere potuit, cùm te non potuerit, vt ego eum nõ credam possidere quod tu possidere nosti. Ita fit, vt cũ de reo sententia non vna sit nostra, neutri tamen nostrum placeat, quòd res non redditur aliena. De homine vt homines, diuersa sentimus, sed in ipsa iusticia simul sumus. Eo modo etiam fieri potest, vt quod scio aliquem nõ habere, hoc eum tu habere non certissime teneas, sed credibiliter suspiceris, & ob hoc tibi videar interuenire pro eo, qui & sceleris pœnã sibi cupiat relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere. Ad summam igitur neque apud tales, si qui reperiuntur qualem te esse gaudemus, neque apud ipsos qui magno studio aliena ac nihil profutura, multoq; etiam periculosa ac perniciosa petunt, neque apud cor meum, cui testis est deus, ausim dicere, sentire, decernere, interueniendum esse pro aliquo, vt quod scelere

C abstulit, sceleris impunitate possideat: Sed vt remissa iniuria, quod iniuriosè abstulit reddat, si tamen habet

14.q.5. non sanè.

quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Non sanè quicquid ab inuito sumitur, iniuriosè aufertur. Nam plerique nec medico volunt reddere honorem suum, nec operario mercedem, nec tamen hæc qui ab inuito accipiunt, per iniuriam accipiunt, quæ potius per iniu-

11.q.3 non licet.

riam non darentur. Sed non ideo debet iudex vendere iustum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduocatus iustum patrocinium, & iurisperitus verum cõsilium. Illi enim inter vtranq; partem ad examina adhibentur: isti ex vna parte consistunt. Cum autem iudicia & testimonia, quæ nec iusta nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa vẽduntur, multo sceleratius vtique pecunia sumitur, quia sceleratè, etiam quanuis à volentibus datur. Ille tamen solet tanquam malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit: quoniam venale esse non debuit. Qui verò pro iniquo iudicio dedit, vellet quidem repetere, nisi timeret vel puderet emisse. Sunt aliæ personæ inferioris loci, quæ ab vtraque parte non insolenter accipiunt, sicut officialis, & à quo amouetur, & cui admouetur officiũ, ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinem nõ solent,

D magisque reprehendimus, qui talia inusitatè repetiuerunt, quàm qui ea de more sumpserunt. quoniam multæ necessariæ personę rebus humanis, vel inuitantur huiusmodi commodis, vel tenentur. Isti si viam vitæ mutauerint, aut excellentioris conscenderint sanctitatis gradum, facilius ea quę hoc modo acquisierunt, tanquã sua pauperibus largiuntur, quàm eis à quibus accepta sunt tanquam aliena restituant. Qui verò contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quàm donanda censemus, Zachæi publicani Euangelico exem- *Luca.19.* plo, qui cum hospitio dominum suscepisset, in vitam sanctam repente mutatus, Dimidium, inquit, rerũ mearũ do pauperibus, & si cui aliquid abstuli, quadruplum reddo. Veruntamen si iusticia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato. Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti. Quod vides multos honestissimos & disertissimos viros, non solum impune, verumetiam gloriose videri sibi committere, quàm cuiquam in quolibet officio militanti, Redde quod accepisti, quãdo iubente iudice cu- E iuscunq; causæ necessarium hominem tenuisti, ne resisteret vinxisti, ne fugeret inclusisti, postremò aut permanẽte lite exhibuisti, aut finita dimisisti. Sed illud cur aduocato non dicatur in promptu est, quia scilicet ita nõ vult homo repetere, quod patrono vt male vinceret dedit: sicut non vult reddere, quod ab aduersario, cum male vicisset, accepit. Quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo, dicat. Recipe quod mihi cum tibi male adessem dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente inique abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ, rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, vt si ille qui inique litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus obtinetur? Quid *14.quæst.4. quid dicã.* dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices reddi iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid vel e- F ripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Hæc atque huiusmodi male vtique possidentur, & vellem vt restituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Iam verò si prudenter intueamur, quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus. nõnne omnes qui sibi videntur gaudere licite conquisitis, eisque vti nesciunt, aliena possidere conuincimus? Hoc enim certè alienum non est, quod iure possidetur: hoc autem iure quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui male vtitur. Cernis ergo quàm multi debeant reddere aliena, si vel pauci quibus reddantur reperiuntur, qui tamen [vbi] vbi sunt tanto magis ista cõtemnunt, quanto ea iustius possidere potuerunt. Iusticiam quippe & nemo male habet, & qui non dilexerit non habet. Pecunia verò & à malis male habetur, & à bonis tanto melius habetur, quanto minus amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas male habentium, & quædam inter eos iura constituuntur, quæ appellantur ciuilia, non quod hinc fiat vt bene vtentes sint, sed vt male vtentes minus molesti sint: donec fideles & pij, quorum iure sunt omnia, qui vel ex

G illis fiunt, vel inter illos tantisper viuentes, malis eorum non obstringũtur, sed exercentur, perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas æternitatis est, vbi nõ habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, vbi possidebunt quicunq; ibi erunt, vere sua. Sed tamen etiã hic non intercedimus, vt secundum mores legesq; terrenas
†vos. non restituantur aliena quamuis placabiles nos † velimus malis, non vt placeant vel permaneant mali, sed quia ex illis fiunt quicunque fiunt boni, & sacrificio misericordiæ placatur deus, quem nisi propicium haberẽt mali, nulli essent boni. Diu est, quòd occupationibus tuis loquendo videor onerosus, cum tibi homini acuto & docto citò solui potuerit quod quærebas. Iam dudum autem finire deberem, si te tantum scirem fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem. Fœlix in Christo viuas fili charissime.

Dioscorus Augustino proponit multas quæstiones ex libris de philosophia Ciceronis, & ex oratore eiusdem, orans vt maturè ad eas respondeat.

Epistola LV.

H PRoœmiare apud te nõ solum superfluum est, sed etiam molestum, qui rem non verba desyderas. Ideoque simpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, sæpius pollicitus erat, tecum respondere dialogorum pauculis interrogatiunculis: & quoniam in Mauritania dicitur hodieque esse, peto viribus omnibus & rogo, vt tu solus respondere digneris, quod etiam præsente ipso fratre tuo, sine dubio facturus eras. Non est pecunia, non est aurum, quod pro quouis daturus eras proculdubio si haberes, nunc verò sine labore loqueris, quod requiro. Possem te plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Nosti quàm mihi molestissimum est oneri esse, non dico synceritati tuæ, sed cuipiam. Solus autem deus nouit, quoniam nimia necessitate impulsus hoc feci. Vobis enim saluis & fauente domino nauigaturus sum, & mores hominum non ignoratis, qui procliues sunt ad vi-
†quam &c. putetur. tuperandum, & quoniam † si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Vides ergo obsecro te ad omnia sine cunctatione responde, ne me tri-
I stem dimittas. Sic videam parentes meos, quia propter hoc solum Cerdonem misi, & ipsum expecto solum. Frater Zenobius, magister memoriæ factus est, & misit nobis euectionem cum annonis. Si ego dignus non sum, vt respondeas interrogatiunculis meis, saltem timeantur annonæ. Incolumem te summa diuinitas longe nobis tueatur ætate. Papas plurimum dignationem tuam salutat.

Augustinus Dioscoro, docens eiusmodi quæstiones nec decorè tractari ab Episcopo, nec vtiliter disci à Christiano, præsertim cùm iam aduersus Ethnicos nobis non sit conflictatio, atque hoc studiorum genus vbique frigeat: hortatur autem ad Christi philosophiam, quæ sola docet verum, sed non percipitur nisi ab iis, qui posuerunt fastum humanum.

Epistola LVI.

TV me innumerabilium quæstionum turba repente circumuallandum, vel potius obruendum putasti, etiam si vacantẽ ociosumq; credidisti. Quãdo enim ego in quolibet ocio, tot rerum nodos tam festinanti, & vt scribis, iam penè pro-
†nodi faciles. ficiscenti possem dissoluere? Numero enim rerum ipsarum impedirer, etiam si non difficiles † ad soluendum forent. Tanta sunt autem perplexitate inuoluti, & tena- K
citate constricti: vt etiam si pauci essent, ociosissimum me occupantes, magna mora temporis fatigarent intentionem, atq; attererent vngues meos, Ego autẽ vellem te abripere de medio deliciosarũ inquisitionum tuarũ, & constipare inter curas meas, vt vel disceres non esse inaniter curiosus, vel curiositatem tuam cibandam atque nutriendam imponere nõ auderes eis, quorum inter curas vel maxima cura est reprimere ac refrenare curiosos. Quanto enim melius, quantòque fructuosius, si in dandis illis [ad te] literis tempus atque opera impenditur, ad hoc potius impenditur vt resecentur vanæ atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tanto magis cauendæ sunt, quanto facilius decipiunt, nescio qua vmbra honestatis & liberalium studiorũ nomine velatæ atq; palliatæ, quàm vt nostro ministerio, atq; [vt] ita dixerim, satellitio indutatæ, † quo tam bonam tuam mentem pre- †tu dominatum.
mant vehementius excitentur. Ecce enim tot dialogi lecti, si ad videndum finẽ & capessendum omniũ actionum tuarum nihil te adiuuerũt, quid prosunt dic mihi? Nam vbi finem constitueris totiu huius flagrantissimi studij tui, & tibi infructuosi & nobis molesti, epistola tua satis indicas. Cùm enim de soluendis quæstionibus L
quas misisti tu ad me †, per literas satageres, ita scripsisti. †missa ad me.
Possem te, inquis, plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantũ absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. In his verbis epistolæ tuæ rectè quidem de me existimas, quod omnibus præstare desyderem, si absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse dedecoris, non mihi videtur. Non enim decora facies rerum attingit sensum meum, cum cogito Episcopum ecclesiasticis curis circunstrepentibus districtum atque distentum, repente quasi obsurdescentem cohiberi ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæstiunculas, vni scholastico exponere. Quod quantũ dedeceat, quanquam tuorum studiorum raptus ardore prorsus, nolis attendere, tu etiam sentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cum dixisses, in hac re penitus nihil esse dedecoris, statim adiunxisti tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Hoc enim sonat, videri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, tamen
quodcunque est dedecoris petere te, vt præstem nauiga- M
turo. Sed quid est quæso te, quod addidisti nauigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirũ putas, quòd aqua mari-
na dedecus abluatur? Quod si ita esset, mecum † certè qui †mecum
nauigaturus non sum, inexpiatum remaneret. Scribis etiam nosse me, quàm tibi molestissimum sit oneri esse cupiam, & attestaris solum deũ nosse, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sane cum epistolam tuam legerem, satis aduerti animum cognoscere necessitatem tuam. Cùm ecce mihi affers & dicis, mores hominum non ignoraus, qui procliues sunt ad vituperan-
dum, & quoniam † si interrogatus quis non responde- †quam &c.
rit, indoctus & hebes putabitur. Hoc loco verò exarsi putetur.
ad rescribendũ tibi, Hoc enim languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, vt dissimulare non possem, quãtum me deus adiuuaret mederi tibi, non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; cogitarem, sed vt fœlicitatem tuam pẽdentem ex linguis hominum atque nutantem à tam infœlici retinaculo abrumperẽ, & cuidam sedi omnino inconcus-
sæ stabilique religarem. Tu ne ô Dioscore nec Persium Persium.

A tuum respicis insultantem tibi contorto versiculo, sed planè puerile caput, si sensus assit, idoneo colapho cõtundentem atque coercentem Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Tot vt superius dixi, legisti dialogos, tot philosophorũ altercationibus cor inseruisti, Dic mihi quis eorum finem actionum suarum constituerit in fama vulgi, aut in lingua hominum vel bonorum atque sapientium? Tu autem, & quod magis pudendum est, iam nauigaturus, satis præclare te in Africam proficisci testaris, cum aliam ob causam te oneri non esse asseris negociosissimis, & in alia longe distãtia intentis episcopis, vt tibi exponant Ciceronem, nisi quia times homines procliues ad vituperãdum, ne interrogatus ab eis, si non responderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignam vigiliis & lucubrationibus episcoporum. Non mihi videris aliunde dies noctesq; cogitare, nisi vt in studiis tuis atque doctrina (æquè) lauderis ab hominibus. Quod & si semper ad certa & recta tendentibus, periculosum esse iudicaui, nunc tamẽ in te maxime experior. Non enim aliunde quàm ex eadem pernicie nõ vidisti, qua tãdem re possemus moueri, vt tibi quod petebas daremus. Quàm enim per-
B uerse tuipse non ob aliud ad ea discenda quæ interrogas raperis, nisi vt lauderis, aut non vitupereris ab hominibus, tam peruerse etiam nos putas in tua petitione talibus causis allegatis moueri: & vtinã possemus efficere, vt tu quoque tam inani atque fallaci humanæ laudis bono minime mouereris, cũ tibi nos indicaremus non ad præstandum tibi quod petis, quoniam hæc de te scribis, sed ad te corrigendum moueri. Mores hominum, inquis, procliues sunt ad vituperandum. Quid deinde? Si interrogatus quis non responderit, inquis, indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo nõ de Ciceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legẽtes indagare non possunt, sed de Epistola ipsa tua, & de sententia verborum tuorum. Quæro enim cur non dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes manifestabitur, sed potius dixeris, qui non responderit, indoctus & hebes putabitur, nisi quia satis etiam ipse intelligis, eum qui talia non responderit, non esse indoctum & hebetem, sed putari. At ego te admoneo eum, qui talium putatorum linguis tanquam falcibus concidi timet, lignum esse aridum, & ideo non putari tãtum indoctum & hebetem, sed verè esse atque conuinci. For-
C tasse dixeris, Sed cum hebes animo non sim, & præcipue nõ esse studeam, nolo hebes animo vel putari. Recte, sed quo fine nobis, id quæro. Quod enim illis quæstionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixisti, & tam necessarium vt eam nimiam necessitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neque respondens, ab hominibus ad vituperandum procliuibus, hebes indoctusq; puteris Ego autẽ quæro, hoccine totum sit, cur à nobis ista desyderes, an etiam indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis? Si hoc totũ est, cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehementis intentionis tuæ, quia nobis quoq; oneri es, vt fateris. Quid autẽ à Dioscoro potest nobis esse oneri, nisi quòd ipsum Dioscorum etiam nescientem onerat, quod non sentiet nisi cum surgere voluerit: atque vtinam non sic alligarent hæc onera, & frustra etiam humeros conetur excutere quod non ideo dico, quia istæ discuntur quæstiones, sed quia tali fine discuntur Hunc enim finem iam certè sentis esse nugatorium, inanem, ventosum: Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur,

Nõ dãnat studium Ciceronis.

D & pupilla mentis ad non videndam opulentiam veritatis offunditur. Crede sic est mi Dioscore, ita te fruar in ipsa cuius voluntate & in ipsa vmbra auerteris dignitate veritatis. Vnde enim tibi, nisi vel hoc modo de hac re fidem faciam, non inuenio Non enim vides eã, aut vllo modo quandiu linguis humanis ruinosa gaudia construis, potes eam videre Si autem ibi non finis est harum actionum, atque intentionis tuæ, sed propter aliud aliquid indoctus & hebes non vis putari, quæro quid illud sit: si propterea ne angustior tibi aditus ad acquirendas temporales diuitias, vxorem impetrandam, honores capessendos, & cętera huiusmodi, præcipiti fluxu transcurrentia, atque in se lapsos in vnum rapientia? Neque ad hunc finem tibi seruire nos decet; immo decet etiam hinc te amouere. Non enim sic te prohibemus in incerto famæ finẽ ponere, vt tanquam de Mintio in Eridanum emigres, quò te ipse fortasse Mintius etiam non emigrantem impingeret. Cũ enim non satiauerit auidum spiritum vanitas laudis humanæ, quia nihil ad cibandum affert nisi inane & inflatum, cogetur eam ipsa auiditas referre in aliud, quasi vberius atque fructuosius, quod nihilominus si temporali lapsu præterfluit, ita est quasi fluuius ducat in flu-
E uium, vt non sit finis miseriæ, quãdiu finis officiorum nostrorum in re instabili collocatur. In aliquo igitur firmo atque incõmutabili bono te figere volumus constantissimæ intentionis domum, & securissimam requiem omnis bonæ atque honestæ actionis tuæ. Aut fortè istam ipsam terrenam felicitatem quam commemoraui, si prosperi rumoris aura, aut etiam flatibus vela pandendo ad eam potueris peruenire, hanc etiam cogitas referre in aliud certum & verum & plenum bonum? At mihi non videtur atque omnino ipsa veritas negat, vel tantis ad se anfractibus, quæ tam proxima est, vel tantis sumptibus, quæ tam gratuita est, perueniri. An ipsa humana laude, tanquam instrumento vtendum existimas, vt aditum per hanc præpares ad animos hominum, persuadendo vera atque salubria, & caues te ne cum indoctum atque hebetem putauerint, indignum arbitrarẽtur, cui aurem vel intentissimam vel patientissimam præbeant, siue ad recte facta quẽquam exhorteris, siue maliciam atque nequiciã peccantis obiurges. Hunc tu finem iusticiæ ac beneficentiæ, si in illis interrogandis quæstionibus cogitasti, nos de te male
F meruimus, quibus in epistola tua, non id potius quo moueremur posuisti, vt aut libenter daremus quod petebas, aut ideo non daremus, quia causa quælibet alia fortasse prohiberet, Non tamen quia tuæ vanæ cupiditati, non solum seruire, verumetiam non resistere puderet. Quanto enim melius atque salubrius quæso te ipsas veritatis regulas, multo certius & breuius per seipsas accipis, quibus falsa omnia possis ipse refellere, ne quod falsum & pudendum est, si multorum annosas & decrepitas falsitates, studio iactantiore quàm prudentiori didiceris, doctum atque intelligentem te esse arbitreris, quod iam non existimo tibi videri, Non enim frustra tam diu tam vera Dioscoro diximus, ex quo in hac Epistola gradimur. Quapropter iam illud videamus, cum te istarum rerum ignorantia nequaquam indoctum atque hebetem iudices, sed ipsius potius veritatis, vt quisquis de his rebus scripsit, vel scripserit, aut ea sint quæ iam certus tenes, aut si falsa sunt, securus ignores, neque de diuersitate cognoscenda sententiarũ alienarum, ne quasi indoctus & bebes remaneas, inani solicitudine macereris. Cum ergo hæc ita sint, etiam illud si

G Illud si placet videamus, vtrum aliorum falsa existimatio, qui sunt vt scribis, ad vituperandum procliues, ita vt si te ista ignorare persenserint, indoctum atque hebetem, falsò quidem, sed tamẽ putent, sic te mouere debeat, vt etiam ab episcopis tibi hæc exponi non incongruenter petas. quandoquidem eo fine iam te ista cupere credimus, quo illis consulas ad persuadẽdam veritatem vitámque eorum corrigendam, qui te si in illis Ciceronis libris indoctum hebetemque putauerint, indignum habebunt, à quo aliquid vtilis salubrisq; scientiæ sibi accipiendum esse arbitrẽtur? Quod non ita est, mihi crede. Primum quia esse aliquos in illis terris, vbi imperitus minimeq; acutus videri times, qui te de istis quæstionibus quicquam interrogent omnino non video quandoquidem hic quò ad ea discenda venisti, & Romæ expertus es, quàm negligenter habeantur, & ob hoc neque doceantur neque discantur, & in Africa vsque adeò de his interrogatorem pateris neminem, vt nec teipsum qui patiatur inuenias, eaq; inopia Episcopis exponenda ea mittere cogaris. quasi vero Episcopi isti etiam si adolescentes eodem quo tu raperis animi ardore, vel potius errore, quasi aliquid magnum hæc
H discere curarunt, vsque ad canos episcopales, & vsque ad cathedras Ecclesiasticas, ea sibi in memoria durare
†pateretur. putarentur: † aut si ipsi vellent, non illa, etiam de inuitorum cordibus, curæ maiores grauioresq; secluderẽt: aut si aliqua ex eis in animis eorum nimia consuetudine remanerent, non etiam ipsa obliuione sepelire mallent recordata, quàm ineptia respondere quæsita: cum in ipsa etiam scholari leuitate & rhetoricis cathedris, ita obmutuisse atque obtorpuisse videantur, vt à Carthagine Hipponem, quo exponi possint mittenda existimentur. vbi tam insolita atque omnino peregrina sunt, vt si vellem respondendi curam inspicere, aliquid volens videre, quo modo ad sententiam quæ mihi exponenda esset, desuper veniatur, aut ab ea deinceps quę contexeretur oratio, codicẽ prorsus inuenire non possem. Illi autem Carthaginẽses rhetores, si huic tuo studio defuerunt, nõ modo à me non reprehẽduntur, sed etiam approbantur, si fortè iam recolunt, non Romanorum fororum, sed Græcorum gymnasiorum ista solere esse certamina. Tu vero cum & in gymnasia cogitationem iniecisti, & ea quoque ipsa inuenisti talibus rebus nuda atque frigida, vbi has curas tuas depone-
I res, Christianorum tibi basilica Hipponensis occurrit, quia in ea nunc sedet Episcopus, qui aliquãdo ista pueris vendidit. sed nec te volo esse adhuc puerum, & me iam esse puerilium rerum, sicut non vẽditorem, ita nec largitorem decet. Quæ cum ita sint, id est, cum duæ tãtæ vrbes Latinarum literarum artifices, Roma atque Carthago, nec tædio tibi sint, vt à te ista perquirãt, nec tædia tua curent, vt te ista perquirentem exaudiãt, miror tantum quantũ dici non potest, vereri te tam boni ingenij iuuenem, ne in Græcis atque Orientalibus vrbibus quenquã de his rebus molestum interrogatorem feras. Facilius quippe corniculas in Africa audieris, quàm in illis partibus hoc genus vocis. Deinde si fallor, & quisquam ibi forte huiusmodi quæstionum tanto vtique odiosior, quanto in illis locis ineptior percõtator extiterit, nónne magis caues ne multo facilius existant, qui te Græci homines in Græcia constitutum, & Græca imbutum primitus lingua, de ipsis philosophorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in suis literis non posuit? Quod si acciderit, quid responsurus es, potius te ista in Latinorum authorum libris, quam in Græcorum nosse voluisse? Qua responsione, primò K
Græciæ facies iniuriã, & nosti quam illi homines hoc non ferant. Deinde iam exulcerati & irati, quàm cito te, quod nimis non vis, & hebetẽ iudicabunt, qui Græcorum philosophorum dogmata, vel potius dogmatũ particulas quasdam discerptas atque dispersas in Latinis dialogis, quàm in ipsorum authorum libris Græcis tota atque contexta discere maluisti, & indoctum, qui cum tam multa in tua lingua nescias, earum rerum frustra in aliena colligere ambisti. An fortè illud respondebis, non te Græcos de his rebus libros cõtempsisse, sed prius Latinos curasse cognoscere, nunc autem velle te in Latinis doctum, iam Græcè quærere? Si hoc non pudet hominem Gręcum Latina puerum didicisse, nunc velle discere Græca barbatum, pudebit ne tandem in ipsis Latinis ignorare aliqua quæ quam multi Latini docti tecum nesciant? Vel hoc ipso lentus, quod te nobis magna necessitate dicis onerosum, in tãta doctorum multitudine apud Carthaginem constitutus. Postremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris interrogatum, respõdere potuisse, ecce iam doctissimus atque acutissimus diceris, ecce iam te laudibus in cœlum Græculus flatus attollit, tu tantum memẽto grauitatis L
tuæ, & illam mereri laudẽ quo fine volueris, vt scilicet eos leuiter leuia ista miratos, & beneuolẽtissime atque auidissime iam in tua ora suspẽsos, grauissimũ aliquid & saluberrimum doceas: idipsum quicquid est grauissimum & saluberrimum, vtrum teneas, & recte tradere noueris, vellem cognoscere. Ridiculũ est enim cum propterea superflua multa didiceris, vt tibi aures hominum ad necessaria præparentur, ipsa necessaria non tenere, quibus excipiendis eas per superflua præparaueris: & dum occuparis vt discas vnde facias intentos, nolle discere quod infundatur intentis. Sed si hoc te scire iam dicis, idq; ipsum Christianam doctrinam esse respondes, quam te omnibus pręponere nouimus, & in ea sola esse præsumere spem salutis æternæ, nõ opus est ei cognitione dialogorũ Ciceronis, & collectione emendicatarum discordantium sententiarum alienarum procurari auditores, vt oribus tuis intẽti fiant, qui abs te aliquid tale accepturi sunt. Nolo prius aliquid doceas, quod dediscendum est, vt vera doceas. Nam si alienarum sententiarum dissidentiũ & repugnantium cognitio aliquid adiuuat insinuatorem Christianæ veritatis, vt nouerit quo modo aduersantes destruat falsi- M
tates, ad hoc dũtaxat, ne quis contra disserens, non nisi in refellendis tuis figat oculum, sua verò sedulo occultet. Nam cognitio veritatis, omnia falsa, si modo proferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & diiudicare & subuertere idonea est. Sed vt non solum aperta feriantur, sed etiam abscondita eruantur, si alienos opus est cognoscere errores, erige oculos auresq; oro te, & vide atque ausculta, vtrũ aliquis aduersus nos de Anaximene & de Anaxagora proferat aliquid: quãdo iam ne ipsorum quidem multò recentiorum, multumq; loquacium Stoicorum aut Epicureorum cineres caleant, vnde aliqua contra fidem Christianam scintilla excitetur: sed circuli atque conuenticula partim fugacia, partim etiam audacter prompta, vel Donatistarum, vel, Maximianẽsium, vel Manichæorum, vel etiam ad quorum greges turbamq; venturus es Arrianorum, Eunomianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, cæterarumq; bestiarum † innumerabiliter perstrepant. quo- † pſium
rum omnium errores si cognoscere piget, quid nobis est propter defensionem Christianę religionis, quęrere

quid

A quid senserit Anaximenes, & olim sopitas lites inani curiositate recoquere, cum quorundam etiam hæreticorum, qui nomine Christiano gloriari voluerunt, vt Marcionistarum & Sabellianorum, multorumq; præterea iam dissensiones quæstionesq. sileantur: tamen si opus est vt dixi, veritati aduersantes prægnoscere aliquas, & prætractatas habere sentẽtias, de hæreticis potius qui se Christianos vocant, quàm de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit. Ille autem quisquis abs te quæsierit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd ea doctius & prudentius nescias. Si enim Themistocles (*Themistocles.*) non curauit quod est habitus indoctior, cum canere neruis in epulis recusasset, vbi cum se nescire illa dixisset, atque ei dictum esset, quid igitur nosti? respondit, Rempublicam ex parua magnam facere: dubitandum est tibi dicere, te ista nescire, cum ei qui rogarit quid noueris, respondere posis, nosse te, quoniã †etiam (*† quomodo*) sine istis homo esse possit beatus? Quod si adhuc nõ tenes, tam peruerse ista cõquiris, quàm peruerse si aliquo corporis periculo morbo grauareris, deliciosas & tenerrimas vestes potius quàm medicamẽta medicosq. conquireres. Non enim vllo modo differenda est ista cog-

B nitio, aut illa huic, à te præsertim iam in hac ætate, vel discendi ordine præferenda est. Vide autem quàm facilè posses hoc scire si velles. Qui enim quærit quo modo ad beatam vitam perueniat, nihil aliud profectò quærit, nisi vbi sit finis boni, hoc est vbi cõstitutum sit, non praua opinione atque temeraria, sed certa atque inconcussa veritate summum hominis bonum, quod à quolibet vbi cõstituatur non inuenitur, nisi aut in corpore, aut in animo, aut in deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quod si didiceris, neque summum bonum, nec aliquam partem summi boni omnino esse in corpore, duo restabũt, animus & deus, quorum vel in vno, vel in ambobus sit. Si autem adieceris & didiceris hoc idẽ de animo quod de corpore, quid aliud iam nisi deus occurret, in quo summum hominis bonum constitutum sit, non quo alia bona non sint, sed summum id dicitur quò cuncta referuntur. Eo enim fruendo quisque beatus est propter quod cætera vult habere, cum illud iam nõ propter aliud, sed propter seipsum diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia iam quò excurrat, & quò referatur nõ inuenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi securitas, ibi tranquillissimum

C gaudium optimæ volũtatis. Da igitur qui cito videat, non corpus esse animi bonum, sed animum potius esse corporis bonum. Recedetur iam ab inquirẽdo, vtrum summum illud bonum, vel aliqua eius pars sit in corpore. Quod enim stultissime negatur meliorem esse animum corpore, item stultissime negatur meliorẽ esse eum qui dat beatam vitam vel partem aliquam beatæ vitæ, quàm eum qui accipit. Non igitur accipit animus à corpore vel summum bonum vel partem aliquam summi boni. Hoc qui non vident, cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia sanitatis venire non intuentur. Sanitas autem perfecta corporis, illa extrema totius hominis immortalitas erit. Tam potẽti enim natura deus fecit animam, vt ex eius plenissima beatitudine quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam quod est corpus, non beatitudo, quæ fruentis & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Quod qui non vident, vt dixi, bellant inquietis altercationibus, varie pro suo quisque captu, in corpore constituentes summum hominis bonum, & carnalium seditiosorum turbas cõcitant, inter quos

D Epicurei (*Epicurei.*) apud indoctam multitudinem excellentiore authoritate viguerunt. Da itẽ qui cito videat animum quoque ipsum non suo bono beatum esse, cum beatus est, Alioquin nunquã esset miser, & recederetur à quærendo, vtrum in animo sit summum illud, atque, vt ita dixerim, beatificum bonum, vel aliqua pars eius. Nam cum seipso sibi quasi suo bono animus gaudet, superbus est. Cum vero perspicit se esse mutabilem, vel hoc vno saltẽ quod de stulto sapiens efficitur, sapientiãmq; esse incommutabilem cernit, simul oportet cernat esse illam supra suam naturam, eiusq; participatione atque illustratione se vberius & certius gaudere, quàm seipso ita cessans atque detumescens à iactatione atque inflatione propria, inhęrere deo, atque ab illo incommutabili refici & reformari nititur à quo esse iam capit, non solum omnem speciem rerum omnium, siue quæ sensu corporis, siue quæ intelligentia mentis attinguntur, sed etiã ipsam capacitatem formationis ante formationem, cum vel informe aliquid dicitur quod formari potest. Itaque tanto minus se esse stabilem sentit, quanto minus hæret deo qui summe est. Et ideo illum

E summe esse, quia nulla mutabilitate proficit seu deficit, sibi autem illam commutationem expedire qua proficit, vt perfecte illi cohæreat, eam vero commutationẽ quæ in defectu est, esse viciosam, omnem autem defectum ad interitum vergere, quò vtrum aliqua res perueniat, tametsi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, vt non sit quod erat. Vnde colligit nõ ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quod ex nihilo factæ sunt, vt quod in eis est quod sunt & manent, & pro defectibus etiam suis ad vniuersitatis complexum ordinãtur, ad eius bonitatem omnipotentiãq. pertineat qui summe est & cõditor, qui potẽs est etiam ex nihilo, non tantum aliquid, sed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatum, hoc est primum voluntarium defectum esse, gaudere ad propriam potestatem. Ad minus enim gaudet, quàm si ad potestatem dei gaudeat, quæ vtique maior est. Hoc nõ videntes, & potentias intuentes animi humani, magnámque pulchritudinem factorum atque dictorum, etiam si in corpore puduit ponere summum bonum, in ipso tamẽ animo ponentes, infra vtiq; posuerunt, quàm vbi syncerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita sen-

F tiunt apud Græcos philosophos, & numero & disputandi subtilitate Stoici (*Stoi.*) præualuerunt, qui tamen in naturalibus corporea omnia esse arbitrantes, magis à carne quàm à corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui fruendum deo, à quo & nos & omnia facta sunt, vnum atque summum bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminuerunt Platonici (*Platonici.*), qui non immerito ad officium suum pertinere arbitrati sunt, Stoicis & Epicureis maxime & propè solis omnino resistere. Iidem quippe Academici (*Academi.*) qui Platonici, quod docet auditorum ipsa successio. Archesilas (*Archesila.*) enim qui primus occultata sententia sua, nihil aliud istos quam refellere statuit, quære cui successerit, Polemonem (*Polemon.*) inuenies, Quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati (*Xenocrates.*) autem discipulo Academiam scholam suam reliquit Plato (*Plato.*). Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono, remoue personas hominum, atque ipsam disceptationem constitue, profecto reperies duos errores inter se aduersa fronte collidi, Vnum constituẽtem in corpore, alium constituentẽ in animo summum bonum. Rationẽ autem veritatis, qua summum

bonum

G bonum nostrum, deus esse intelligitur, [vtrique] resistere, sed non prius docentem vera quàm praua dedocẽtem. Idipsum rursum adiunctis personis constitue, reperies Epicureos & Stoicos inter se acerrime dimicantes. Eorum vero litem conantes diiudicare Platonicos, occultantes sentẽtiam veritatis, & illorum vanam in falsitate fiduciam conuincentes & redarguentes sed non sicut illi errorum suorum, ita Platonici veræ rationis personam implere potuerũt. Omnibus enim defuit diuinæ humilitatis exemplum, quod opportunissimo tempore per dominum nostrum Iesum Christum illustratum est: cui vni exemplo in cuiusuis animo ferociter arrogantis, omnis superbia cedit & frangitur & emoritur. Ideoq. non valentes illi authoritate turbas terrenarũ rerum delectatione cæcatas ad inuisibilium fidem ducere, cum eas viderent Epicureis maxime cõtentionibus commoueri, non solum ad hauriendam, quò vltro ferebantur, sed etiam ad defensitãdam corporis voluptatem, vt in ea summum bonum hominis constitueretur, Eos autem qui aduersus hanc voluptatem, virtutis laude mouerentur, minus difficulter eam contemplari in animis hominum, vnde facta bona, de
H quibus vtcunque poterant iudicare, procederent: simul videbant si eis conarentur insinuare aliquam rem diuinam, & super omnia incommutabilem, quæ nullo attingeretur corporis sensu, sed sola mente intelligeretur, quæ tamen etiam naturam ipsius mentis excederet, eumque esse deum propositum animo humano ad fruendum, purgatum ab omni labe humanarum cupiditatum, in quo vno acquiesceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo nobis vno bonorum omnium finis esset, non eos intellecturos, sed repugnantibus vel Epicureis vel Stoicis, multo quàm sibi facilius palmam daturos ad est † vera salubrisq. sententia, quod perniciosissimum est generi humano, imperitorum populorum irrisione sordesceret & hoc in moralibus. In naturalibus autem questionibus si isti dicerent effectricem omnium naturarum esse incorpoream sapientiam, Illi autem à corpore nusquam discederent, cum alij atomis, alij quatuor elementis, in quibus ad efficienda omnia ignis præualeret, principia rerum darent, quis non videret stultorum abundantiam corpori deditam, cum incorpoream potentiam conditricem rerum nequaquam valeret intueri, in quorum potius suffragium raperetur.

† ita vt.

I Restabat pars rationalium quæstionum Nosti enim quicquid propter adipiscẽdam sapientiam quæritur, aut de moribus, aut de natura, aut de ratione quęstionem habere. Cum ergo Epicurei nunquam sensus corporis falli dicerent, Stoici autẽ falli aliquando concederent, vtriq. tamen regulam comprehendendę veritatis in sensibus ponerent, quis istis contradicentibus audiret Platonicos? Quis non modo in sapientum sed omnino in hominum numero habendos putaret, si ab eis prompte diceretur, nõ solum esse aliquid quod neque tactu corporis, neque olfactu vel gustatu, neq; his auribus aut oculis percipi posit, neque omnino talium rerum quæ ita sentirentur aliqua imaginatione cogitari. sed id solum vere esse atque id solum posse percipi, quia † incommutabile & sempiternum est, percipi autem sola intelligentia qua vna veritas quo modo attingi potest attingitur? Cum ergo talia sentirent Platonici quæ neque docerẽt carni deditos homines, neque tanta essent, authoritate apud populos, vt credẽda persuaderent, donec ad eum habitũ perduceretur animus quo ista capiuntur, elegerunt occultare sentẽtiam suam, & contra eos disserere, qui verum se inuenisse ia- K ctarent, cum inuentionem ipsam veri in carnis sensibus ponerent. & eorum quidem consilium quale fuerit, quid attinet quærere? diuinum certè vel diuina aliqua authoritate præditum non fuit. Tantum illud attende, quoniam Plato à Cicerone multis modis apertissime ostenditur in sapientia non humana, sed plane diuina, vnde humana quodam modo accenderetur, in illa vtique sapientia prorsus immutabili atque eodem modo semper se habente veritate constituisse, & finem boni & causas rerum & ratiocinandi fiduciam, Oppugnatos autem esse nomine Epicureorum & Stoicorum à Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura ponerent & finem boni & causas rerum & ratiocinandi fiduciam eorum successione temporum esse deuolutã, vt cum Christianæ etiam ætatis exordio, rerum inuisibilium atque æternarum fides per visibilia miracula salubriter prædicaretur hominibus, qui nec videre nec cogitare aliquid præter corpora poterant, beato Apostolo Paulo, qui eandem fidem gentibus præseminabat, iidem ipsi Epicurei & Stoici in Actibus Apostolorum contradixisse inueniãtur. Qua in re satis mihi videtur demonstratum esse, errores gentium, siue de mo- L ribus, siue de natura rerum, siue de ratione inuestigandæ veritatis, qui quamuis essent multi atque multiplices, in his tamen maxime duabus sectis eminebant, expugnãtibus doctis & tanta disserendi subtilitate atque copia subuertentibus, durasse tamen vsque in tempora Christiana. Quos iam certè nostra ætate sic obmutuisse conspicimus, vt vix iam in scholis Rhetorum commemoretur tantum quæ fuerint illorum sententiæ, certamina tamen etiam de loquacissimis Gręcorum gymnasiis eradicata atque compressa sunt, ita vt si qua nũc erroris secta contra veritatem, hoc est, contra Ecclesiam Christi emerserit, nisi nomine cooperta Christiano, ad pugnandum prosilire non audeat. Ex quo intelligitur ipsos quoque Platonicæ gentis philosophos, paucis mutatis quæ Christiana improbat disciplina, inuictissimo vni regi Christo, pias ceruices oportere submittere, & intelligere verbum dei homine indutũ, qui iussit & creditum est, quod illi vel proferre metuebant. Huic te mi Dioscore vt tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam veritatem viam munias, quàm quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tãquam deus videt infirmitatem M Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, nõ quo alia non sint præcepta quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia quæcunque benefacimus & præcesserit & comitetur & cõsecuta fuerit, & proposita quam intueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gaudentibus, totum extorquet de manu superbia: vicia quippe cætera in peccatis, superbia vero etiam in rectè factis timẽda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. Itaque sicut Rhetor ille nobilissimus cum interrogatus esset, quid ei primũ videretur in eloquentiæ præceptis obseruari oportere, pronunciationem dicitur respõdisse cum quæreretur quid secundo, eandem pronunciationem: quid tertio, nihil aliud quàm pronunciationem dixisse. si interrogares, & quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, & si forte alia dicere necessitas cogeret. Huic humilitati saluberrimæ quã dominus noster Iesus Christus, vt

† quod.

γνώμη. Demosthenes.

A ſtus, vt doceret humiliatus eſt, huic inquam, maxime aduerſatur quædam, vt ita dicam, imperitiſsima ſcientia, dum nos ſcire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus ſenſerit, & cæteri huiuſmodi, vt docti eruditiq; videamur, cum hoc à vera doctrina & eruditione lõge abſit. Qui enim didicerit deum non diſtendi atque diffundi per locos neque finitos neq; infinitos, quaſi in aliqua parte maior ſit, in aliqua minor, ſed totum vbique eſſe præſentem, ſicut veritatem, cuius nemo ſobrie dicit partem eſſe in iſto loco, & partem in illo, quoniã veritas vtiq; deus eſt, nequaquã eum mouebit quod de infinito aere ſenſit, quicunque ſenſit quod ipſe deus eſſet. Quid ad illum ſi neſciat quam dicant iſti corporis formam, eam quippe dicunt quæ vndique finita ſit. Et vtrum refellẽdi cauſa tãquam Academicus Anaximeni Cicero obiecerit, formam & pulchritudinẽ deum habere oportere, quaſi corpoream ſpeciem cogitans, quia ille corporeum deum eſſe dixerat, Aer enim corpus eſt: an ne ipſe ſentiebat eſſe formam & pulchritudinem incorpoream veritati, qua ipſe animus informatur, & per quam omnia ſapientis facta pulchra eſſe iudicamus: vt B non tantum refellendi gratia, ſed etiam veriſsime dixerit, quod deum pulcherrima ſpecie deceat eſſe, quia nihil eſt pulchrius ipſa intelligibili atque incommutabili veritate. Quod autem ait ille gigni aerem, quem tamen deum eſſe cenſebat, nullo modo mouet hunc virum, qui intelligit non ſicut aer gignitur, id eſt, aliqua cauſa vt ſit efficitur, cum omnino deus non ſit, ita genitum eſſe verbum dei, deum apud deum, ſed lõge alio modo, quem nemo niſi cui ipſe deus inſpirarit, intelligit. Illum autem etiam in ipſis corporalibus deſipere quis non videat, cum aerem gigni dicat, & deum velit, eum autem à quo aer gignitur, non enim à nullo gigni poteſt, non dicat deum? Cum autẽ dicitur aer eſſe ſemper in motu, nequaquam cõturbat hominem, vt propterea illum deum putet, qui nouit omnis corporis motum inferiorem eſſe, quàm eſt motus animi, Motũ autem animi longe pigriorem, quàm eſt motus ſummæ atque incommutabilis ſapientiæ. Item Anaxagoras ſiue quilibet, ſi mentem dicit ipſam veritatem atque ſapientiam, quid mihi eſt de verbo cum homine contendere? Manifeſtum eſt enim omnium rerum deſcriptionem & modum de illa fieri, eamq; non incongrue dici infi- C nitam, non per ſpacia locorum, ſed per potentiam quæ cogitatione humana comprehendi non poteſt. Neque quod informe aliquid ſit ipſa ſapientia, hoc enim corporum eſt vt quæcunque infinita fuerint, ſint & informia. Cicero autem ſtudio refellendi quantum videtur propter aduerſarios corporaliter ſentientes, negat infinito aliquid iungi poſſe, quia ex ea parte qua quicquã adiungitur, neceſſe eſt eſſe in corporibus aliquẽ finem. Ideo ait nõ eum vidiſſe atque motum ſenſui iunctum & continentem, id eſt, continua copulatione adhærẽtem infinito, id eſt, infinitæ rei vllum eſſe potuiſſe, quaſi de corporibus ageret, quibus nihil iungi, niſi per fines locorum poteſt. Sic autẽ addidit. Neque ſenſum omnino quo non tota natura pulſa ſentiret, quaſi ille dixiſſet mentem illam ordinatricem & moderatricem rerum omnium habere ſenſum, qualem haberet anima per corpus. Nã manifeſtum eſt totam ſentire animam, cum per corpus aliquid ſentit. Nam totam vtique non latet, quicquid illud eſt quod ſentitur. Ad hoc autem dixit totam naturam ſentire, vt illi quaſi auferret, quod ait mentem infinitam. Quo modo enim tota ſentit, ſi infinita eſt? Senſus enim corporis ab aliquo loco inci- D pit, nec percurrit totum niſi ad cuius finem peruenerit, quod in infinito dici nõ poteſt. Sed neque ille de ſenſu corporis aliquid dixerat. Et aliter dicitur totũ quod incorporeum eſt, quia ſine finibus locorũ intelligitur, vt & totum & infinitum dici poſsit: totum propter integritatem, infinitum propter hoc, quia locorũ finibus non ambigitur. Deinde inquit: Si mentem ipſam quaſi animal aliquod eſſe voluit, erit aliquid interius ex quo illud animal nominetur, vt mens iſta quaſi corpus ſit, & habeat intus animam vnde animal appelletur. Vide quẽadmodum corporali conſuetudine loquitur. Quo modo enim ſolent videri animalia propter ſenſum † groſſum, vt opinor eorum contra quos diſſerit, & tamẽ dixit rem quę illos ſi euigilare poſſent ſatis admoneret, omne quod ſicut corpus viuum animo occurrit, magis animam habere & eſſe animal, quàm animam eſſe cogitari oportere. Hoc eſt enim quod ait: Erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, ſed adiungit. Quid autem interius mẽte? Non ergo poteſt mens habere interiorem animam vt ſit animal, quia ipſa eſt interior. Ergo corpus habeat extrinſecus cui ſit interior, vt ſit animal. Hoc eſt enim quod ait. Cingatur igitur E corpore externo quaſi Anaxagoras dixerit, niſi animalis alicuius eſſet, mentem eſſe non poſſe. Si mentem ipſam ſolam ſapientiam eſſe ſentiebat, quæ nullius quaſi animantis propria eſt, quia omnibus animis ſe frui valentibus veritas communiter præſto eſt. Et ideo vide quam vrbane concludat. Quod quoniam non placet, inquit, hoc eſt non placet Anaxagoræ, vt illa mens quã dicit deum, cingatur corpore externo quo animal eſſe poſsit, aperta ſimplexq; mẽs nulla re adiuncta qua ſentire poſsit, id eſt, nullo corpore adiuncto per quod ſentire poſsit, fugere intelligẽtiæ noſtræ vim & notionem videtur. Nihil verius, quàm fugere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum, qui niſi corporalia cogitare nõ poſſunt. Quod autẽ ait Noſtræ, humanæ intelligi voluit & bene non ait fugit, ſed fugere videtur. Hoc enim illis videtur, neminẽ hoc poſſe intelligere, & ideo nihil tale eſſe arbitrãtur. Sed quorundam intelligentiam quãtum homini datum eſt, nõ fugit aſſe apertam ſimplicemq; ſapientiam atq; veritatem, quæ nullius animantis ſit propria, ſed qua communiter omnis quæ id poteſt anima, ſapiens & verax efficitur. Quam ſi ſenſit eſſe Anaxagoras, eamq; deum eſ- F ſe vidit mentemq; appellauit, non ſolum nomen Anaxagoræ, quod propter literatam vetuſtatem, omnes, vt militariter loquar, literatiores libenter ſuſſlant, nos doctos & ſapiẽtes non facit, ſed ne ipſa quidem eius cognitio qua id verũ eſſe cognouit. Non enim mihi propterea veritas chara eſſe debet, quia non latuit Anaxagoram, ſed quia veritas eſt, etiam ſi nullus eam cognouiſſet illorum. Si igitur nec eius hominis qui verũ forſitan vidit, cognitio nos inflare debet, vt ea quaſi docti eſſe videamur, ſed ipſius veri ſoliditate, qua vere docti eſſe poſſumus, quãto minus eorum hominum, qui falſa ſenſerunt, nomina & dogmata, noſtram poſſunt adiuuare doctrinam, & latentia cognita facere? Cum ſi homines ſumus, magis nos contriſtari deceat, tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, ſi eos audire contigerit, quam hæc propterea ſtudioſe quærere, vt inter eos qui illa neſciunt, iactatione inaniſsima ventilemur. Quanto enim melius ne audiſſem quidem nomẽ Democriti, quàm cum dolore cogitarem, neſcio quẽ ſuis temporibus magnũ putatum, qui deos eſſe arbitraretur imagines,

† al. craſſũ.

Democritus de deo.

G imagines, quæ de solidis corporibus fluerent, solidæq; ipsæ non essent, easq. hàc atque hàc motu proprio circumeundo atque illabẽdo in animos hominum facere vt vis diuina cogitetur, cum profectò illud corpus vnde imago flueret, quãto solidius est, præstãtius quoque esse iudicetur? Ideoq, fluctuauit eius, sicut isti dicũt nutauitq; sententia, vt aliquando naturam quandam de qua fluerent imagines, deum esse diceret, qui tamen cogitari non posset, nisi per eas imagines quas fundit ac emitit, id est, quæ de illa natura, quam nescio quam corpoream & sempiternam, ac etiam per hoc diuinam putat, quasi vaporis similitudine continua velut emanatione ferrentur, & venirent atque intrarent in animos nostros vt deum vel deos cogitare possemus. Nullam enim aliam causam cuiuslibet cogitationis nostræ opinantur isti, nisi cum ab his corporibus quæ cogitamus, veniunt atque intrant imagines in animos nostros: quasi non multa ac propè innumerabilia cogitẽtur incorporabiliter atque intelligibiliter ab eis qui talia cogitare nouerunt, sicut ipsa sapientia & veritas. Quam si isti non cogitant, miror quo modo de illa vtcunque disputent. Si autem cogitant, vellem mihi di-
H cerent, vel de quo corpore, vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis. Quanquam Democritus etiam hoc distare in naturalibus quæstionibus ab Epicuro dicitur, quod iste sentit inesse cõcursioni atomorum vim quandam animalem & spiritalem: qua vi eum credo & imagines ipsas diuinitate præditas dicere, non omnes omnium rerum, sed deorum, & principia mentis esse in vniuersis quibus diuinitatem tribuit, & animantes imagines quæ vel prodesse nobis soleant vel nocere. Epicurus vero neque aliquid in principiis rerum ponit præter atomos, id est, corpuscula quædam tam minuta, vt etiam diuidi nequeant, neque sentiri, aut visu, aut tactu possint: quorum corpusculorum concursu fortuito, & mundos innumerabiles, & animantia, & ipsas animas fieri dicit, & deos quos humana forma non in aliquo mundo, sed extra mundos, atque inter mundos constituit: & non vult omnino aliquid præter corpora cogitare: que tamen vt cogitet, imagines dicit ab ipsis rebus, quas atomis formari putat defluere, atque in animum introire subtiliores quàm sunt illæ imagines quæ ad oculos veniunt. Nam & videndi causam hanc esse dicit, ingentes quasdã imagines, ita vt vniuersum mun-
I dum complectantur extrinsecus. Intelligis autem iam, vt arbitror, quas isti opinentur imagines. Miror non admonuisse Democritum, vel hoc ipso falsa esse quæ dicit, quia venientes tam magnæ imagines in tam breuem animum nostrum, si corporeus, vt illi volunt, tam paruo corpore includitur, totæ illum tangere non possunt. A magno enim corpore cum paruum corpus attingitur, à toto simul attingi nullo pacto potest. Quo modo igitur totæ simul cogitantur, si intantũ cogitantur, in quantum venientes atque intrantes animum attingunt, quæ nec totæ intrare possunt per tam paruum corpus, nec totæ tam paruum animum attingere? Memento me secundum illos hæc dicere. non enim ego talem animum sentio: aut si incorporeum Democritus animum existimat, Epicurus quidem solus ista ratione vrgeri potest. Sed etiam ille quare non vidit, non opus esse nec fieri posse, vt incorporeus animus aduentu atque contactu corporearum imaginum cogitet. De visu certè oculorum, ambo pariter redarguuntur. Tam breues enim oculos, tam grandium imaginum corpora tota attingere nullo modo possunt. Cũ autem quæ-

ritur ab eis, quare vna imago videatur corporis alicu- K
ius, à quo innumerabiliter imagines fluunt, Respondent, eoipso quo frequenter fluunt & transeunt imagines, quasi quadam earum constipatione & densitate fieri, vt ex multis vna videatur. Quam vanitatem Cicero ita refellit, vt eoipso neget æternum deum eorum posse cogitari, quo innumerabiliter fluentibus & labẽtibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabilitate atomorum suppeditante, dicũt fieri formas deorum sempiternas, cum ita discedunt quædam corpuscula de diuino corpore vt alia succedant, & dissolui illam naturam eadem successione non sinant, Omnia ergo, inquit, æterna essent, quia nulli deest ista innumerabilitas atomorum, quæ perpetuas ruinas subinde suppleat, Deinde quo modo non vereatur iste deus ne intereat, cum sine vlla intermissione pulsetur, agiteturq; atomorum incursione sempiterna? Pulsari enim dicit illud corpus, quod irruentibus atomis feriatur, & agitari quod penetretur, Deinde cum ex ipso imagines de quibus iam satis dictum est, semper affluant, quo modo potest de immortalitate confidere? † In quibus omni-
bus deliramentis hæc opinantium, illud præcipue do- L
lendum est, quod non sufficit enarrari, vt nulla cuiusquam disputatione aduersante respuantur. Sed acutissimorum hominum ingenia, id etiam negocium susceperunt, vt copiose ista refellerent, quæ statim dicta etiam à tardissimis derideri abiicique debuerunt. Si enim concesseris esse atomos, si concesseris etiam concursu fortuito seipsas pellere & agitare, num & illud eis fas est concedere, vt inter se atomi fortuito concurrentes, rem aliquam ita conficiant, vt eam forma modificent, figura determinent, æqualitate poliant, colore illustrent, anima vegetent: quæ omnia nullo modo nisi arte diuinæ prouidentiæ fieri videt quisquis magis mente quàm oculis amat videre, ídque ab eo expetit à quo factus est. Nam nec ipsas atomos esse vllo modo concedendum est, quod omissa subtilitate quę de diuisione corporum à doctis traditur, vide quàm facilè secundum ipsorum opinionẽ possit ostendi. Certè enim ipsi dicũt omnia quæ sint naturæ, nihil esse aliud quàm corpora & inania quæq; his accidant, quod credo motum & pulsum dicere & consequentes formas. Dicant ergo in quo genere ponant imagines, quas de corporibus solidioribus affluere putant, ipsas minime solidas, M
ita vt tactu nisi oculorum cum videmus, & animi cum cogitamus, sentiri non possint, si & ipsa corpora sunt? Nam ita censent, vt exire a corpore & venire ad oculos vel ad animum possint, quem nihilominus dicunt esse corporeum. Quæro vtrum etiam ab ipsis atomis affluant imagines. Si affluunt, quo modo iam sunt atomi à quibus aliqua corpora separantur? Si nõ affluunt, aut potest aliquid sine imaginibus cogitari quod vehementer nolunt, aut vnde norunt atomos quas nec cogitare potuerunt? Si iam pudet me ista refellere, cum eos non puduerit ista sentire. Cum vero ausi sint etiam defendere, non iam eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cuius aures hæc ferre potuerunt. Cum igitur tanta sit cæcitas mentium per ingluuiem peccatorum amorẽmque carnis, vt etiam ista sententiarum portenta doctores † conterere disputando [non] potuerint, dubitabis tu Dioscore, vel quisquam vigilanti ingenio præditus, vllo modo ad sequendam veritatem melius consuli potuisse generi humano, quàm vt homo ab ipsa veritate susceptus ineffabiliter atque mirabiliter, & ipsius in terris personam gerens, recta præcipiendo, &

diuina

A diuina faciendo, salubriter credi persuaderet, quod nondum prudenter posset intelligi? Huius nos gloriæ sumus, † (seruimus.) huic te immobiliter atque constanter credere hortamur, per quem factum est, vt non pauci, sed populi etiam qui non possunt ista diiudicare ratione, fide credãt, donec salutaribus præceptis adminiculati euadant ab his perplexitatibus in auras purissimæ atque syncerissimæ veritatis. Cuius authoritati tanto deuotius obtemperari oportet, quãto videmus nullum iam errorem se audere extollere, ad congregandas sibi turbas imperitorum, qui non Christianĩ nominis velamenta conquirat. Eos autem solos ex veteribus præter Christianum nomen in conuenticulis suis aliquanto frequentius perdurare, qui scripturas eas tenent, per quas annunciatum esse ipsum dominum Iesum Christum, se intelligere & videre dissimulant. Porro illi qui cum in vnitate atque communione catholica nõ sint, Christiano tamen nomine gloriãtur, coguntur aduersari credentibus, & audent imperitos quasi ratione traducere, quando maxime cum ista medicina dominus venerit, vt fidem populis imperaret. Sed hoc facere coguntur, vt dixi, quia iacere se abiectissime sentiunt, si B eorum authoritas cum authoritate catholica conferatur. Conantur ergo authoritatem stabilissimam fundatissimæ Ecclesiæ quasi rationis nomine & pollicitatione superare. Omnium enim hæreticorum quasi regularis est ista temeritas. Sed ille fidei imperator clementissimus, & per cõuentus celeberrimos populorum atque gentium, sedesq; ipsas Apostolorum arce authoritatis muniuit Ecclesiam, & per pauciores pie doctos & vere spiritales viros copiosissimis apparatibus etiam inuictissimæ rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei quàm maxime recipi infirmos, vt pro eis iam tutissime positis, fortissima ratione pugnetur. Platonici vero, qui falsorum philosophorum erroribus illo tempore circunlatrantibus, non habentes diuinam personam qua imperarent fidem, sententiam suam tegere quærendã, quàm polluendam proferre maluerunt, cum iam Christi nomen terrenis regnis admirantibus perturbatisq; crebresceret, emergere cœperant, ad proferendum atq; aperiendum quid Plato sensisset. Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarũ artium curio- C sitate deprauati sunt, aliqui dominum Iesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis quam conabantur attingere cognoscẽtes gestare personam, in eius militiam transierunt. Itaque totum culmen authoritatis lumenq; rationis in illo vno salutari nomine atque in vna eius Ecclesia, recreando atque reformando humano generi constitutum est. Hæc me tibi diutissime in hac Epistola locutum, & si alia forte tu malles, omnino non pœnitet. Probabis enim hæc magis quanto magis in veritate proficies, & tunc probabis consilium meum, quod nunc vtilitati studiorum tuorum minus obsecutum putas. Quanquam etiam illis ipsis quæstionibus tuis, non solum quibusdam in hac epistola, sed etiam cæteris penè omnibus in ipsis membranis, in quibus eas misisti, vt potui breuiter annotando responderim. In quibus me si parum egisse, aut aliud quàm volebas egisse arbitraris, non rectè cogitas mi Dioscore, à quo nunc ista quæsieris. Oratoris autem libros, & quæ sunt de oratore, omnes prætermisi. Nescio quis enim nugator mihi esse visus fum, si ea exponenda persequerer. Nam de cæteris possem etiam decenter interrogari, si mihi quisquam res ip- D sas, non de libris Ciceronis, sed per seipsas tractandas dissoluendásque proferret. In illis autem res ipsæ nunc nostræ professioni minus congruunt. Hęc autẽ omnia non facerem, nisi me post ægritudinem in qua eram cum homo tuus venisset, aliquantum ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturbatione valetudinis febribusq; repetitus sum. Inde factum est vt tardius quàm possent, tibi hæc mitterentur. Quæ quo modo acceperis, rescripta flagito.

Augustinus Dardano respondet ad duas quæstiones, ostendens quo modo deus dicatur alicubi esse, aut non esse, & quo modo Christus non sit vbique, & rursus sit vbique. *Epistola LVII.*

FAteor me frater dilectissime Dardane, illustrior mihi in charitate Christi, quàm in huius seculi dignitate, literis tuis tardius respondisse quàm debui. Cuius rei causas nollem quæreres, ne molestius me feras diutius excusantem, quàm pertulisti tardius rescribentem. Cum ergo te malim offensioni meæ facilè ignoscere, quàm de mea defensione E iudicare, quæcunque illæ causæ fuerint, crede nullum tui apud me esse potuisse contemptum. Immo enimuero citissime rescripsissem, si te contempsissem. Nec modo quia tandem aliquando rescripsi, ideo saltem tandem aliquando dignum aliquid te lectore molitus sum, & quod merito possim tuo nomine prænotare. Sed rescribere vtcunque iam malui, quàm pati & hanc ætatem me huius officij debitore trãsire. Nec tua me dignitas terruit fecitque cunctantem, cum sit humanitas tua gratior, quàm illa suspectior. Sed vnde te magis amo, hinc difficilius vnde sufficiam tantæ auiditati religiosi tui amoris inuenio. Huc accessit quod præter mutuæ charitatis flammam, qua fit vt etiam eos quos nunquam vidimus diligamus, dum eos habere quod diligimus credimus, vbi me vtique præuenisti, fecistique vt verear in me decipi opinionem atque expectationem tuam. Præter hoc ergo mihi tales quæstiones in tua epistola proposuisti, quæ si à quolibet propositæ forent, ocio quoque meo quod mihi desit, non paruum negocium facerent. Cum vero abs te proponuntur, cui profunda rimanti solutionis earum superficies nequaquam sat est, & proponuntur occupa- F tissimo aliarumque curarum molibus vallato & obstricto, tuæ prudentiæ est & beneuolentiæ cogitare, quàm te placidum habere debeam, vel quod diu non respondi, vel si etiam nunc pro tuæ intentionis granditate non respondero. Quæris igitur. Mediator dei & hominum homo Christus Iesus, quo modo nunc esse credatur in cœlo, cum pendens in ligno, iamque moriturus latroni credenti dixerit. Hodie mecum eris in paradiso. Et hinc fortasse intelligendum dicis paradisum, quasi in aliqua cœli parte compositum, aut quia vbique deus sit, hominem quoque illum qui in deo sit vbique diffusum, ex hoc nimirũ intelligi volens, etiam in paradiso esse potuisse qui vbique sit. Vbi ergo quæro vel potius agnosco, quemadmodum accipias hominem Christum, non vtique sicut quidam hæretici verbum dei & carnem, hoc est sine anima humana, vt verbum esset carni pro anima, vel verbum dei & animam & carnem, sed sine mente humana, vt verbum dei esset animæ pro mente humana. Non vtique sic accipis hominem Christum, sed sicut superius locutus es,

Quæstio.1. *1.Timo.2.* *Lucæ.23.* *Solutio.*

G tus es, vbi aisti, Christum omnipotentem deum, ea te ratione credulitatis accipere vt deum non crederes, nisi perfectum etiam hominem credidisses, profecto cum dicis hominem perfectum, totam illic naturam humanam vis intelligi. Non est autem homo perfectus, si vel anima carni, vel animae ipsi mens humana defuerit. Si ergo secundum hominem quem verbum deus suscepit, putamus dictum esse Hodie mecum eris in paradiso, non ex his verbis in cœlo existimandus est esse paradisus. Neque enim ipso die in cœlo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est Euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, Apostolica doctrina praedi-

Acto.2.

cat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet, vbi de ipso praedictum

Psal.15.

esse demonstrat. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Illud de anima dictum est, quia non ibi est derelicta vnde tam cito remeauit: illud de corpore quod in sepulchro corrumpi celeri resurrectio-

H ne non potuit. Sed in sepulchro paradisum nullus intelligit. Et si quisquam esset ita absurdus, vt hoc sapere conaretur, eo quod illud sepulchrum in horto erat, certe hinc ab ista opinione reuocaretur, quod ille cui dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, non illo die fuit cum Christo in illo sepulchro. nec eius fidei pro magno munere offerretur sepultura carnis, nihil gaudij vel doloris in morte sentientis, cum ille de requie vbi sensus est, cogitaret. Restat igitur vt si secundum hominem dictum est. Hodie mecum eris in paradiso, in inferno intelligatur esse paradisus, vbi erat eo die futurus secundum humanam animam Christus. Vtrum autem sinus ille Abrahae vbi diues impius cum in tormentis esset inferni, requiescentem pauperem vidit, vel paradisi censendus vocabulo, vel ad inferos pertinere existimandus sit, non facilè dixerim. De illo quippe diuite legimus dictum esse: Mortuus est autem

Lucae.16.
Aliter distinguunt Graeci

diues, & sepultus est in inferno. Et cum apud inferos in tormentis esset. In pauperis autem morte vel requies non sunt inferi nominati. Sed contigit, inquit, mori inopem illum & auferri ab angelis in sinum Abrahae.

Abrahãm inferno.

Deinde ardenti diuiti dicit Abraham: Inter nos & vos

I chaos magnum firmatum est, tanquam inter inferos sedesque beatorum. Non enim facilè alicubi scripturarum inferorum nomen positum inuenitur in bono. Vnde etiam quaeri solet, si non nisi poenalia rectè intelliguntur inferna, quo modo animam domini Christi pie credamus fuisse in inferno? Sed bene respondetur, ideo descendisse, vt quibus oportuit subueniret.

Acto 2.

Vnde beatus Petrus eum dicit soluisse dolores inferni, in quibus impossibile erat teneri eum. Porrò si vtraque regio & dolentium & requiescentium, id est, & vbi diues ille torquebatur, & vbi pauper ille laetabatur, in inferno esse credenda est, quis audeat dicere Dominum Iesum ad poenales inferni partes venisse tantummodo, nec fuisse apud eos qui in Abrahae sinu requiescunt? vbi si fuit, ipse est intelligendus paradisus, quem latronis animae illo die dignatus est polliceri. Quae si ita sunt, generale paradisi nomen est, vbi feliciter viuitur. Neque enim quia paradisus est appellatus vbi Adã fuit ante peccatum, propterea scriptura prohibita est etiam Ecclesiam vocare paradisum cum fructu pomorum. Est autem sensus multo expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, si non secundum id quod K

homo erat, sed secundum id quod deus erat [Christus] dixisse accipiatur Hodie mecum eris in paradiso. Homo quippe Christus illo die secundum carnem in sepulchro, secundum animam in inferno futurus erat, deus vero idem ipse Christus vbique semper est. Est enim lux quae lucet etiam in tenebris, quamuis eam tenebrę non comprehendant. Est virtus & sapientia dei, de qua scriptum est, quod attingat à fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter, & attingat vbique propter suam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrat. Vbicunque ergo sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est qui vbique est.

3 sensus dicti ex ea sic quamuis Christus vbique
Ioan.1.
Sapien.8.
Sap.7.

Cum enim sit Christus deus & homo, deus vtique vnde dicit, Ego & pater vnum sumus, homo autem vnde dicit, Pater maior me est, idèmque filius dei vnigenitus à patre, & filius hominis ex semine Dauid secundum carnem, vtrunque in illo obseruandum est cum loquitur, vel cum de illo scriptura loquitur, & quid secundum quid dicatur intuendum. Nam sicut vnus homo est anima rationalis & caro, sic & vnus Christus est verbum & homo. Proinde quod ad verbum atti- L

Ioan.10.
Ioan.14.

net, creator est Christus, Omnia enim per ipsum facta sunt. Quod vero ad hominem, creatura est Christus. Factus est enim ex semine Dauid secundum carnem, & in similitudinem hominum factus. Item quia in homine duo sunt, anima & caro: secundum animam tristis fuit vsque ad mortem, secundum carnem passus est mortem. Nec tamen cum filium dei Christum dicimus, hominem separamus, aut cum eundem Christum filium hominis dicimus, separamus deum. Secundum hominem nanque in terra erat, non in cœlo vbi nunc est, quando dicebat, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. quamuis secundum id quod filius dei erat, esset in cœlo, secundum id vero quod filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondumque ascendisset in cœlum. Similiter cum secundũ id, quod filius dei est sit dominus gloriae, secundum id autem quod est filius hominis crucifixus sit, ait tamen Apostolus. Si enim cognouissent, nunquã dominum gloriae crucifixissent. Ac per hoc & filius hominis secundum deum erat in cœlo, & filius dei secundum hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit rectè dici, dominus gloriae crucifixus, cũ ad solam carnem illa passio pertineret, ita recte dici potuit, Ho- M

Ioan.1.
Roma.1.
Christus quomodo creatura.
Secundum hominẽ quod secundum secundum humanam naturam
Ioan.3.
1.Cor.2.

die mecum eris in paradiso. cum iuxta humanam humilitatem, per carnem in sepulchro, per animã in inferno illo die futurus esset, iuxta diuinam vero immutabilitatem nunquã de paradiso, quia vbiq; est semper, recessisset. Noli itaque dubitare ibi nũc esse hominem Christum Iesum, vnde venturus est, memoriterq; recole & fideliter tene Christianam confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos mortuosq; iudicandos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cœlum, id est in eadem carnis forma atq; substãtia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus vbiq; diffusus. Cauẽdum est enim, ne ita diuinitatẽ adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem cõsequens, vt quod in deo est, ita sit vbiq; vt deus. Nam & de nobis verissima scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur & sumus, nec tamen sicut ille vbiq; sumus, sed aliter homo ille in deo, quoniam aliter & deus

Christus non vbique.
Acto.17.

A deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona deus & homo est, & vtrumque est vnus Christus Iesus, vbique per id quod deus est, in cœlo autem per id quod homo. Quãquam & in eo ipso quod dicitur deus vbique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens à corporis sensibus auocãda, ne quasi spaciosa magnitudine opinemur deum per cũcta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur: *1. sen. di. 37 fateamur.* omnis enim huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte quàm in toto, sed ita potius sicuti est magna sapientia etiam in homine cuius corpus est paruum. Et si duo sint sapientes, quorum sit alter corpore grandior, neuter sapientior, non est illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quàm in duobus, sed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in vnoquoque quanta in vtroque. Neque enim si æqualiter sunt omnino sapientes, plus sapiunt ambo q̃ singuli, quemadmodum si æqualiter sint immortales, non plus viuunt [ambo] quàm singuli. Ipsa denique immortalitas corporis, quæ in Christi carne præcessit, nobisq; in fine futura promittitur, cũ magna sit res, nõ est profecto mole magna. B Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia est. Nam cum ipsum immortale corpus minus sit in parte quàm in toto, immortalitas eius tam plena est in parte quàm in tot ó. & cum sint aliis alia maiora, non tamen aliis alia immortalia sunt membra. Sicut nunc quando ex omni parte sani sumus secundum modum præsentis in corpore sanitatis, nõ quia maior est manus tota quàm digitus, ideo manus totius sanitatem maiorem dicimus esse quàm digiti: sed in illis inæqualibus æqualis est ipsa, quando ita breuiora grandioribus comparantur, vt quod tam magnum esse non potest, quàm est aliud, possit tamen esse tam sanum. Esset autem maior sanitas in maioribus membris si essent maiora saniora. Cum verò non est ita, sed maiora atque minora tam sana sunt, dispar est profecto in membrorum molibus quantitas, sed par est in disparibus sanitas. Cum ergo sit corpus aliqua substantia, quantitas eius est in magnitudine molis eius: sanitas verò eius non quantitas, sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quantitas corporis, quod potuit qualitas. C Nam ita distantibus partibus quæ simul esse non possunt, quoniam sua quæq; spacia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit esse in singulis quibusq; partibus tota vel tanta, sed amplior est quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas verò corporis quæ sanitas dicitur, cum sanum corpus est totum, tanta est in maioribus, quanta in minoribus partibus. Non enim quæ minus magnæ sunt, ideo minus sanæ sunt, aut quæ ampliores, ideo saniores. Absit ergo, vt quod potest in corpore qualitas creati corporis, non possit in seipsa substantia creatoris. Est ergo deus per *Hiere. 23.* cuncta diffusus. Ipse quippe ait per prophetam. Cœlum *Sapien. 8.* & terram ego impleo. Et quod pauloante posui de sapientia eius. Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & *Sapien. 1.* disponit omnia suauiter. Itémque scriptum est. Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eique dicitur *Psalm. 138.* in quodam psalmo. Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu ibi es: si descendero ad infernum, ades: quia substantialiter Deus vbique diffusus. Sed sic est deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi: sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, & sine onere continens mundum. D Non tamen per spacia locorum, quasi mole diffusa, ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, *1. sen. di. 37 fateamur.* & in alio dimidio dimidius. atque ita per totum totus, sed in solo cœlo totus, & in sola terra totus, & in cœlo & in terra totus solus: & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Ita pater, ita filius, ita spiritus sanctus, ita trinitas vnus deus. Neque enim mundum inter se in tres partes diuiserunt, quas singulas singuli implerent, quasi non haberet vbi esset filius, aut spiritus sanctus in mundo, si totum occupasset pater. Non ita se habet vera, incorporea, immutabilisque diuinitas. Non enim corpora sunt, quorum amplior sit in tribus quàm in singulis magnitudo: nec loca suis molibus tenent, vt distantibus spaciis simul esse non possint. Si enim anima in corpore constituta, non solum nullas angustias, verumetiam quandam latitudinem inuenit: non corporalium locorum, sed spiritalium gaudiorum, cum sit quod ait Apostolus, *1. Cor. 6.* Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis à deo: nec dici nisi stultissime *1. sen. di. 37 sciendum.* potest, non habere locum in nostro corpore spiritum sanctum, quod totum nostra anima impleuerit: E quanto stultius dicitur illis angustiis impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus, vbique simul esse non possint? Verum illud est multo mirabilius, quod cum deus vbique sit totus, non tamen in omnibus habitat. *Deus quomodo alicubi non est.* Non enim omnibus dici potest, quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Vnde econtrario de quibusdam idem dicit: *Roma. 8.* Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quis porrò audeat opinari, nisi quisquis inseparabilitatem penitus Trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare possit pater aut filius, in quo non habitat spiritus sanctus: aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non & pater & filius? Vnde fatendum est vbique esse deum per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es vbique: cum & hoc verum sit: sed, Pater noster qui es in cœlis: *Matt. 6.* vt templum eius potius in oratione commemoremus, quod & nosipsi esse debemus & inquantum sumus, intantum ad eius societatem, & adoptionis familiam F pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quantomagis est templum eius in cœlis vbi est populus angelorum, quibus aggregandi & coæquandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpserimus? Cum igitur qui vbique est non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat non æqualiter habitat. Nam vnde est illud quod *4. Reg. 2.* Helisæus poposcit, vt dupliciter in eo fieret spiritus Dei, qui erat in Helia. Et vnde in omnibus sanctis sunt alij aliis sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem deum? Quo modo ergo verum supra diximus, quod Deus vbique sit totus, quando in aliis est amplius, in aliis minus? Sed non est negligenter intuendum quod diximus, in seipso esse vbique totum. Non ergo in eis, quia alij plus eum capiunt, alij minus. Ideo enim vbique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est. Ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet, & alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem, maiorique maiorem, sed non solum vniuersitati

G tati creaturæ, verumetiam cuilibet parti eius totus pa-
riter adest. Hiq; ab eo longe esse dicuntur, qui peccan-
do dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius
similitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut rectè dicū-
tur oculi tanto esse ab hac luce longius, quanto fuerint
cæciores. Quid enim tam longe est à luce quàm cæ-
citas, etiam si lux præsto sit, atque oculos perfundat
extinctos? Propinquare autem luci meritò perhiben-
tur oculi, qui sanitatis accessu aciem recipiendo lucem
recipiunt†. Porrò autem quod parum distinctè puta- *† alias, aciē recipiendo proficiunt.*
uimus posse intelligi, cum diceremus deum esse vbiq;
totum, nisi adderemus in seipso, video diligentius ex-
ponendum. Quomodo enim vbique, si in seipso? Vbi-
que scilicet, quia nusquam est absens. In seipso autem,
quia non continetur ab eis quibus est præsens tan-
quam sine eis esse non posit. Nam spacia locorum tol
le corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt,
nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum,
nōn erit vbi sint: & ideo necesse est vt non sint. Etenim
cum per totam suam molem corpus æqualiter sanum
est, aut æqualiter candidum, non est in vna quàm in
H alia parte eius sanitas maior, aut candor, nec maior in
toto quàm in parte eius quia non sanius aut candidius
totum constat esse quàm partem. Si autem inæquali-
ter sit sanum aut inæqualiter candidum, fieri potest vt
in minore parte sit sanitas maior aut candor, cùm
minora quàm maiora saniora vel candidiora sunt
membra: vsqueadeo non mole constat quod in qua-
litatibus magnum dicitur esse vel paruum. Veruntā-
men si moles ipsa corporis, quantacunque vel quan-
tulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius non
erit vbi sint, quamuis non mole metiendæ sint. At ve-
rò deus non si minus capitur ab illo cui præsens est,
ideo ipse minor est. Totus enim in seipso est, nec in
quibus est, ita est vt indigeat eis, tanquam non possit
esse nisi in eis. Sicut autem nec ab illo abest in quo nō
habitat, & totus adest quamuis eum ille non habeat: ita
& illi in quo habitat, totus est præsens, quamuis eum
non ex toto capiat. Neque enim ad habitandum diui-
dit se per hominum corda seu corpora, aliam sui par-
tem huic tribuens, illi aliam, sicut lux ista per aditus *Li.33.q.42*
I & per fenestras domorum: sed potius si quemlibet so-
num cum corporea res sic ac transitoria surdus non
capit, surdaster non totum capit, atque in iis qui au-
diunt cum pariter ei propinquent, tantomagis alius a-
lio capit, quanto est acutioris, tanto autem minus, quā-
to est obtusioris auditus, cum ille non varie magis mi-
núsue insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æ- *1 sen. dist.*
qualiter præsto sit: quanto excellentius deus natura *37 ca. aute.*
incorporea & immutabiliter viua, qui non sicut sonus
per moras temporum tendi & diuidi potest, nec spa-
cio aereo tanquam loco suo indiget, vbi præsentibus
præsto sit, sed æterna stabilitate in seipso manens, to-
tus adesse rebus omnibus potest & singulis totus quā-
tus in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacita-
tis diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi di-
lectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat?
Et donationum quidem dictæ sunt diuisiones tan-
quam per partes & membra vnius corporis, vbi & si-
mul omnes vnum templum, & singuli singula tem-
pla sumus, quia non est deus in omnibus quàm in sin-
gulis maior. Et sit plerunque vt plures eum minus ca-
piant, vnus amplius. Sed cum dixisset Apostolus, Di-
uisiones autem donationum sunt, continuo subiecit: *1. Cor. 12.*
Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum di-
uisiones commemorasset, Omnia autem hæc inquit, K
operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria
vnicuique prout vult. Diuidens ergo non ipse diuisus,
quia ipse vnus atque idem. Illæ verò diuisiones dictæ
sunt, sicut membrorum in corpore: quia non idem va-
lent aures quod oculi, atque ita membra cætera diuer-
sis officiis concorditer distributa: quæ tamen cum sa-
ni sumus, vna neque diuersa, nec alibi maiore, alibi mi-
nore, sed cum sint ipsa disparis communi & pari sa-
lute congaudent. Huius corporis caput est Christus,
huius corporis vnitas nostro sacrificio commenda-
tur, Quod breuiter significauit Apostolus dicēs. Vnus
panis vnum corpus multi sumus. Per caput nostrum *1. Cor. 10.*
reconciliamur deo, quia in illo est diuinitas vnigeni-
ti facta particeps mortalitatis nostræ, vt & nos par-
ticipes eius immortalitatis essemus. Hoc sacramen-
tum longe est à cordibus sapientium superborum, &
ideo non Christianorum, ac per hoc nec vere sapien-
tium illorum etiam dico sapientium, qui cognoue-
runt deum, quia cognoscentes deum, sicut dicit Apo-
stolus, non sicut deum glorificauerunt aut gratias ege- *Roma.*
runt. Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias a-
gamus domino deo nostro. A cuius sacrificij humilita- L
te longe abest typhus & cothurnus illorū. Et ideo mul- *Typhus vitiū superbiæ pro arrogātia*
tum mirabilis res est, quemadmodum quorundā non-
dum cognoscētium deum sit inhabitator deus, & quo-
rundam cognoscētium non sit. Nec illi enim ad tem-
plum dei pertinent, qui cognoscentes deum non sicut *4 sen. dist. 37 cap. illud.*
deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: & ad tem-
plum dei pertinent paruuli sanctificati sacramento *Baptismo paruulorū.*
Christi, regenerati spiritu sancto, qui certè regenerati
per ætatem nondum possunt cognoscere deum. Vnde
quem potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerūt ha-
bere antequam nosse. Beatissimi autem sunt quibus
hoc est deum habere quod nosse. Ipsa quippe noticia
plenissima, verissima et, fœlicissima est. Hinc iā opor-
tet etiam illam quam post epistolæ tuæ subscriptio-
nem addidisti, pertractare quæstionem, Si adhuc igno *Secunda quæstio.*
rant paruuli deum, quomodo Ioānes etiam antequam
nasceretur, ad aduentum & præsentiam matris domi-
ni, in suæ matris vtero potuit exultare. Cùm enim cō-
memorasses te legisse librum meum de baptismo par-
uulorum: addidisti & aisti, de prægnantibus quid sen M
tias opto cognoscere, cum credulitatis fidem pro pue-
ro mater Ioannis Baptistæ responderit. Hæc sunt cer- *Salom.*
tè verba Helizabet matris Ioannis. Beata tu inter mu- *Luca. 1.*
lieres, & beatus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi,
vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt fa-
cta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit
in gaudio infans in vtero meo. Hoc autem vt diceret,
sicut Euangelista prælocutus est, repleta est spiritu san-
cto, quo proculdubio reuelāte cognouit quid illa ex-
ultatio significasset infantis, id est illius venisse ma-
trem, cuius præcursor ipse & demonstrator esset futu-
rus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantę à maiori- *4 sen. dist. 6 cap. illud.*
bus cognoscendæ, non à paruulo cognitæ. Nam ne-
que cum hoc ante in Euāgelio narraretur dictum est,
credidit infans in vtero eius, sed exultauit. Neque ip-
sa dixit, exultauit in fide infans in vtero meo, sed ex-
ultauit in gaudio. Videmus autem exultationem non
solum paruulorum, sed etiam pecorum, non vtique de
aliqua fide vel religione, vel quacunque rationali co-
gnitione venientem. Sed hæc planè inusitata & no-
ua extitit, quia in vtero & ad eius aduentum, quæ ho-
minum saluatorem fuerat paritura. Ideo mira, ideo
in magnis

A in magnis signis deputanda Ideo hæc exultatio,& tan-
quam matri domini reddita resalutatione,sicut solent
miracula fieri, facta est diuinitus in infante, nō huma-
nitus ab infante. Quanquā etiam si vsq;adeo est in illo
puero acceleratus vsus rationis & voluntatis , vt in-
tra viscera materna iam posset agnoscere, credere, cō-
sentire , quod in aliis paruulis ætas expectatur vt pos-
sint,etiam hoc in miraculis habendū diuinæ potentię,
Num.22. non ad humanæ trahendū est exemplar naturæ. Nam
Super Ge- quando deus voluit,etiam iumētum mutum rationa-
ne. ad lite- biliter est locutum . Nec ideo sunt admoniti homines
ram.11.ca- in deliberationibus suis,etiam asinina expectare con-
pit.29. silia . Quocirca nec quod factum est in Ioanne contē-
no, nec inde regulam quid sentiendum sit de paruulis
figo. Immo id in illo propterea mirabiliter prædico,
quia in aliis non inuenio. Habet quidem aliquid simi-
Gene.25. le etiam illa in Rebeccæ vtero lucta geminorum . Ve-
rum & hoc vsqueadeo prodigium fuit,vt diuinū prop
terea mulier oraculum quæreret,& audiret duobus il-
†Nescire lis infantulis, duos populos fuisse figuratos. Sciret au-
tem diuina paruulos qui nec humana adhuc nouerint,
B si verbis velimus ostendere,vereor ne ipsis sensibus no
stris facere videamur iniuriam , quando id loquendo
†aures suademus,vbi omnes vires † officiúmque sermonis fa-
cillime superat euidentia veritatis. An non videmus
etiam cum articulatæ vocis qualiacunque signa ede-
re cœperint , atque ad initium fandi transire ab infan-
tia,adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remā-
sissent,annísque accedentibus tales esse persisterēt,nul-
lus eos vel fatuus , nimium fatuos esse dubitaret ? Nisi
fortè id restat,vt in vagitu infantiæ, vel in ipso adhuc
vteri silentio credamus paruulos fuisse sapientes, post-
ea verò quàm nobiscum cœperunt loqui,ad hāc igno-
rantiam quam ridemus crescendo venisse. Quod opi-
nari,vides quàm sit absurdum , cum puerorum sensus
in qualiacūque verba prorumpens,qui certè ad ea quæ
maiores sapiunt penè nullus est, tamen comparatus il-
li in quo nascuntur intelligentia dici potest. Vnde au-
tem in ipso tanto salutis præsidio , quādo eis Christia-
na gratia subuenitur , quod vocibus quibus possunt &
motibus reluctantur, nō eis imputatur , atq; omnis re-
C nisus ipsorum nihili penditur, donec in eis sacramen-
ta peragantur,quibus id quod de originali damnatio-
ne tractum est expietur,nisi quia in tantū nesciūt quid
faciunt, vt nec facere iudicentur? Porrò si iam vteren-
tur rationis & voluntatis arbitrio , quo illi sanctifica-
tioni adhiberi deberet assensus,quantum mali esset re-
sistere tantæ gratiæ,quamq; non solum nihil prodesset
quod fieret, verumetiam inde reatus accresceret , quis
Christianus ignoret ? Dicimus ergo in baptizatis par-
uulis, quamuis id nesciant, habitare spiritum sanctum.
Sic enim eum nesciunt quamuis sit in eis , quemadmo-
dum nesciunt & mentem suam : cuius in eis ratio qua
vti nōdum possunt , velut quædam scintilla sopita est,
excitāda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum
debet videri , cum Apostolus quibusdam etiam maio-
1.Cor.6. ribus dicat : Nescitis quia templum dei estis,& spiritus
1.Cor.2. dei habitat in vobis ? De qualibus paulo ante dixerat:
Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiri-
tus dei : quos etiam paruulos vocat , non carnis ætate,
sed mentis.Non itaque percipiebant cognitione spiri-
tum sanctum qui habitabat in eis, & habitāte in se spi-
ritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant,
quia nondum poterant inhabitatorem suum spiritum
cognitione percipere . Habitare autem ideo & in tali-

bus dicitur , quia in eis occulte agit , vt sint templum D
eius,idque in proficientibus & proficiendo perseuerā-
tibus perficit.Spe enim salui facti sumus, sicut Aposto- *Roma.8.*
lus dicit , cùm alio loco dicat : Saluos nos fecit per la- *Titum.3.*
uacrum regenerationis. Cū ergo hic dicat, saluos nos
fecit: tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum
intelligendum sit,illic exponit, vbi ait. Spe enim salui
facti sumus. Spes autē quę videtur,non est spes. Quod
enim videt quis,quid sperat?Si autem quod non vide-
mus,speramus,per patientiam expectamus . Multa ita- *Facta quæ*
que dicuntur in scripturis tanquam facta sint , cum in *sperantur.*
spe adhuc esse intelligātur. Vnde est & illud quod do-
minus discipulis ait . Omnia quæ audiui à patre meo, *Ioan.15.*
nota feci vobis . Quod vsqueadeo secundum spem di-
ctum est futurorum , vt eis postmodum dicat : Multa *Ioan.16.*
habeo vobis dicere,sed nō potestis illa portare modo.
Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam
ædificationem habitaculi sui,quam non in ista, sed in
alia post hanc vitā perficit,quando absorbebitur mors
in victoria, dicetúrque illi : Vbi est mors victoria tua? *1.Cor.15.*
Vbi est mors aculeus tuus ? Quid est autem mortis a-
culeus nisi peccatum ? Propter quod nunc etiam re-
nati ex aqua & spiritu , omnibusq; peccatis siue origi- E
nis ex Adam,in quo omnes peccauerunt, siue factorū,
dictorum , cogitationúmque nostrarum , in illius la-
uacri mundatione deletis , tamen quia manemus in
hac vita humana, quæ tentatio est super terram, meri-
to dicimus:Dimitte nobis debita nostra. Et hanc ora- *Matth.6.*
tionem dicit vniuersa ecclesia , quam mundat Salua- *Ephes.5.*
tor lauacro aquæ in verbo,vt eam sibi exhibeat glorio-
sam,non habentem maculam , aut rugam, aut aliquid
eiusmodi Tunc vtiq;[cum] perficietur in re, vbi nunc
proficiēdo ambulatur in spe.Nam quo modo est nunc
non habens maculam,aut rugam , aut aliquid eiusmo-
di, quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus homini-
bus, qui iam ratione mentis vtuntur, & voluntatis ar-
bitrio,mortalísque carnis sarcinam portant, vel certè
quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri, in
multis suis membris veraciter dicit:Dimitte nobis de-
bita nostra ? Cum itaque proficientes in quibus mor-
talibus habitat dum de die in diem renouātur , magis
magísque iustificet , exaudiat orantes, mundet confi- F
tentes , vt exhibeat sibi templum immaculatum in æ-
ternum , merito dicitur non habitare in eis qui cog-
noscentes deum, non sicut deum glorificauerunt , vel
gratias egerunt. Colendo enim & seruiendo creaturæ *Roma.1.*
potius quàm creatori , non vnius veri dei templum se
esse voluerūt. Atque ita dum volunt eum habere cum
multis,facilius effecerunt vt eum non haberent, quàm
vt diis multis,falsisue miscerent Et merito dicitur ha-
bitare in eis, quos secundum propositum vocatos, iu-
stificādos glorificandósque suscepit, etiam antequam
incorpoream quæ vbique tota est valeant eius nosse
naturam , quantum nosci ex parte per speculum & in
ænigmate ab homine in hac vita cum plurimum pro-
fecerit, potest . Sunt enim in quibus habitat , multi ta-
les, qualibus dicit Apostolus : Non potui vobis loqui *1.Cor.3.*
quasi spiritalibus , sed quasi carnalibus , tanquam par-
uulis in Christo lac vobis potum dedi non escam.
Nondum enim poteratis,sed nec adhuc quidem pote-
stis . His quippe etiam illud dicit . Nescitis quia tem- *1.Cor.6.*
plum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis ? Hos ta-
les si etiam antequam perueniant ad spiritalem men-
tis ætatem , vbi non lacte alantur , sed solido cibo, di-
es vitæ huius extremus inuenerit , perficiet in eis habi-

G ratori illorum, quicquid hic intelligentiæ minus habuerunt. quoniam & ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & à templi dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei pusillis magnisq; communem in ecclesia perseueranter tenent, & in quod peruenerunt in eo ambulant, donec eis deus reuelet, si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant: quia non obdurant contentiosis defensionibus immanendo, sed quodam modo ambulando, id est proficiendo desudant, intelligentiæ perspicuitatem impetrantes per fidei pietatem. Quæ cum ita sint, duo ista quæ in vno fiunt homine, nasci & renasci, ad duos homines pertinent. Vnum ad illum primum Adam, alterum ad secundum qui dicitur Chri-

1.Cor.15. stus. Sed nō prius, ait Apostolus, quod spiritale est, sed quod animale postea spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis, Qualis terrenus tales & terreni, & qualis cœlestis tales & cœlestes Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est. Item dicit. Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio

H mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Omnes & omnes ideo dixit. quia in mortem nemo nisi per illum, in

† quod. vitam nemo nisi per istum In primo paruit quod† hominis arbitrium valeret ad mortem, in secundo autem quod† dei adiutorium valeret ad vitam Denique primus homo non nisi homo, secundus verò deus & homo Peccatum enim factum est relicto deo, iusticia nō fit sine deo ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem propaginem de membris illius veniremus, nec viueremus, nisi per spiritalem connexionem membra huius essemus Ideo nobis opus fuit nasci & renasci, Illi autem propter nos tantummodo nasci. Nos enim à peccato ad iusticiam renascendo transimus, Ille autem à nullo peccato ad iusticiam transitum fecit sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis sacramentum, sua humilitate altius commendauit. Veterem tamen hominem nostrum passione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia nanque concupiscentiæ quæ habitat in carne mortali, qua fit vt eadem membra etiam propter voluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iusticia coniugali,

I vt licite copulatis parentibus generentur, quibus sit necessarium regenerari. Non tamen per huiusmodi cōuenientiam maris & fœminæ venire voluit carnem suam Christus, sed de virgine nihil tale in eius cōceptu concupiscente, similitudinem carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in no-

Rom.5. bis. Sicut enim per vnius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia carnali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adam & nemo renascitur nisi operante gratia spiritali, quæ data est per secūdum hominem qui est Christus.

4.sen. dist. 6.c.illud. Quapropter si ad illum nascēdo pertinemus, ad hunc renascēdo, nec renasci quisquam potest antequam natus sit, profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus fuit: quia non ex peccato in quo nunquam fuit, transitum fecit, neque in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in vtero aluit: quia spi-

Luc.1. ritus sanctus superuenit in eam, & virtus altissimi obumbrauit eam vnde quod natum est ex ea sanctum vocatur filius dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientium membrorum ma- K lum, vt limitata quodam modo cōcupiscentia carnalis, fiat saltem pudicicia coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est Et virtus altissimi obumbrabit tibi, in sanctam concipiendo prolem, sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit Hoc ergo excepto lapide angulari, non video quo modo ædificentur homines in domum dei ad habendum in se inhabitantem deum, nisi cum fuerint renati, quod nō possunt esse antequam nati. Quamlibet itaque sententiam de prægnantibus, immo de hominibus habeamus adhuc intra materna viscera constitutis, vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo significationis modo. Vel propter Ioannem, qui nondum in hanc e- Luc.1. ditus lucem, tamē exultauit in gaudio, quod vtique nisi operatione spiritus sancti fieri potuisse quis credat Vel propter Hieremiam cui dominus dicit Priusquā Hiere.1. exires de vulua, sanctificaui te: Tamen illa sanctifica- 2.sen.dis.4. c.illud uit. tio qua efficimur, & singuli templa dei, & in vnum omnes templum dei, nō est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse nō possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet, nisi renatus antequā finiat Quod L si quisquam dicit iam esse natum hominē, etiam cum adhuc est in vtero matris, testimoniumq; adhibet ex Euangelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante Natus pro virgine domini matre. Quod enim in ea natum est, conceptus. de spiritu sancto est Nunquid nam huic natiuitati ac- Matth.1. cedit secunda natiuitas? Alioquin non erit iam secunda, sed tertia. Dominus autem cum hinc loqueretur: Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuo, eam scilicet cō- Ioan.3. putans primam natiuitatem, quæ fit matre pariēte, nō concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominem quē mater peperit, tanquam iterum natus sit, qui iam semel natus fuerat in vtero. Sed illa natiuitate non cōputata quæ grauidam facit, natus dicitur homo partu, vt possit renasci ex aqua & spiritu. Secundum quam ex matre natiuitatem, etiam ipse dominus in Bethle- Matth.2. em Iudæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in vtero potest, quoniā restat illi adhuc nasci, renascitur ergo antequam nascitur, quod fieri nullo modo potest Proinde in compagem corporis Christi tanquam in viuam structuram templi M dei quæ est eius ecclesia, nati homines non ex operibus iusticiæ quæ fecerunt, sed renascendo per gratiam transferuntur, tanquam de massa ruinæ ad ædificij firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandum construitur ad æternam habitationem dei, vita hominis omnis infœlix, & mors est potius appellanda quàm vita. Quisquis ergo inhabitabitur à deo, ne ira dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus est. Sacramentum porrò regenerationis nostræ manifestum esse voluit, manifestatus mediator. Erat autem antiquis iustis aliquod occultum, cum tamen & illi eadem fide salui fierent, quę fuerat suo tempore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis dei per quos nobis ista prophetata sunt, cum deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob, ita se deus esse commendet, vt hoc dicat suum nomen æternum Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respondebitur de iis, qui antequam hoc præceptum esset, deo placuerunt, non tamen sine fide? Quia sine fide, vt scriptū est ad Hebræos, impossibile est deo pla- Hebr.11. cere Ha-

A cere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est: *2.Cor.4.* Credidi propter quod & locutus sum. *Psal.115.* & nos credimus, propter quod & loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorũ idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentum occultum erat, credebãt Christi incarnationem futuram, sic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab aliis, futurus expectatur ad iudiciũ eius aduentus. *1.Cor.15.* Non est enim aliud dei mysteriũ nisi Christus, in quo oportet viuificari mortuos in Adam, quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, quemadmodum superius disseruimus. Quamobrem deus qui vbique præsens est, & vbique totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit beatissimum templum suũ, vel beatissima templa sua, eruens eos à potestate tenebrarum, & trãsferens in regnum filij charitatis suæ, *Colos.1.* quod incipit à regeneratione. Aliter autem dicitur templum eius in significatiõe, cum fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem regem, B templum lapidibus, lignis, metallis constructum. Aliter verò re ipsa vera, quæ illis significationibus figurata est. *1.Pet.2.* Vnde dicitur: Et vos tanquã lapides viui, edificamini domus spiritalis. *2.Cor.6.* Et vnde item scriptum est: Nos enim templa dei viui sumus, sicut deus dicit: Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ deus, & ipsi erunt mihi plebs. Nec mouere nos debet quod per quosdam ad hoc templum non pertinentes vel nondum pertinentes, id est in quibus non habitat, vel nondum habitat deus aliquid virtutis operatur: sicut per illum qui in nomine Christi expellebat dæmonia, cum Christum non sequeretur, quem permitti iussit propter multis vtilem cõmendationẽ nominis sui. *Matth.7.* Multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos: In nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus vtiq; non respondet. *Acto.10.* Nos vos noui, si ad templum dei quod inhabitando beatificat, pertinerẽt. Cornelius etiam Centurio antequã regeneratione incorporaretur huic templo, missum ad se angelũ videt, auditq; dicentẽ, quod exauditæ sint orationes eius, & eleemosynæ acceptæ. *4.sen.di.6. cap. illud.* C Agit enim hæc deus tanquam vbique præsens, vel per sanctos angelos suos. Nam illa priusquã exiret de vulua sanctificatio Hieremiæ, quanquam nõnulli hoc in typum saluatoris accipiãt, qui regeneratione nõ eguit, tamen etiam si de ipso propheta accipiatur, potest & secundum prædestinationẽ non inconuenienter intelligi: *Ioan.11.* sicut filios dei appellat Euangelium nondum regeneratos, vbi Cayphas cum de domino dixisset. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat, mox Euangeliũ secutũ adiunxit. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cũ esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gẽte, & non tantum pro gente sed vt filios dei, qui erant dispersi cõgregaret in vnum. Filios dei appellauit vtique præter Hebræam gentem, in cæteris etiam omnibus gentibus constitutos, nondum fideles, nõdum baptizatos. Quo modo ergo dei filios, nisi secundum prędestinationem, secundum quam & Apostolus dicit, quod nos elegerit deus in Christo, ante constitutionẽ mundi? *Ephe.1.* Illa verò in vnũ congregatio, factura eos erat filios dei. Neque enim in vnum dictum est aliquem corporalem locum, cum de tali vocatione gentiũ propheta prædixerit. Et adorabunt eum vnusquisq; ie de loco suo, omnes insulæ gentium. Sed congregaret in D vnum dictum est, in vnum spiritum, & in vnum corpus, cuius vnum caput est Christus. Talis congregatio ædificatio est templi dei. Talem congregationem non generatio carnalis, sed regeneratio spiritalis facit. Habitat itaque in singulis deus tanquam in tẽplis suis, & in omnibus simul in vnum congregatis, tanquã in templo suo. Quod templum quãdiu sicut arca Noe in hoc seculo fluctuat, fit quod in psalmo scriptũ est: Dominus diluuium inhabitat. *Psal.28.* Quanuis & propter multos in omnibus gentibus populos fidelium, quos aquarum nomine Apocalypsis significat, possit intelligi cõgruenter. Dominus diluuium inhabitat. Sequitur autem: Et sedebit dominus rex in æternũ, Vtique in ipso templo suo iam in vita sua æterna post fluctuationem huius seculi cõstituto. Deus igitur vbique pręsens est, & vbique totus pręsens, nec vbique habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propicius. Capitur autem habitans ab aliis amplius, ab aliis minus. De ipso verò capite nostro Apostolus ait: Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Colo.2. σωματικῶς.* Non ideo corporaliter, quia corporeus est deus, sed aut verbo translato vsus est, tanquam in templo E manufacto non corporaliter sed vmbraliter habitauerit, id est præfigurantibus signis. Nam illas omnes obseruationes, vmbras futurorum vocat, etiam ipso trãslato vocabulo. Summus enim deus, sicut scriptum est, non in manufactis templis habitat. *Acto.17.* Aut certè corporaliter dictum est, quia & in Christi corpore quod assumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat deus. Hinc est enim quod Iudæis signum petentibus, cum dixisset: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud, *Ioan.2.* Euangelista quid hoc esset consequẽter exponẽs ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo est? Hoccine interesse arbitramur inter caput & membra cætera, quod in quolibet quanuis præcipuo membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apostolo, quanuis diuinitus habitet, non tamen sicut in capite, quod est Christus omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore inest sensus singulis membris, *3 sen. dist. 13. cap. 1.* sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus omnis est quinquepartitus. Ibi enim & visus, & auditus, & olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem solus est tactus. F An etiam præter hoc quod tanquam in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quod intersit inter illud caput, & cuiuslibet membri excellentiam? Est planè, quod singulari quadam susceptione hominis illius vna facta est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum dici potuit, aut potest, aut poterit: Verbum caro factum est. *Ioan.1.* Nullus sanctorum, qualibet præstantia gratiæ, vnigeniti nomen accepit, vt quod est ipsum dei verbum ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est ergo illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus, vllo modo potest esse communis, vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarúmque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, vt audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrij, vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam verbi vnigeniti pertineret, quo pacto per liberum arbitrium communiter omnibus & naturaliter datũ vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est velle iudicare. Hæc si pro viribus nostris quantum dominus adiuuit rite tractauimus, quando deum vbique

G præsentem, & non spaciis distantibus, quasi aliqua mole vel distensione diffusum, sed vbique totum cogitare te extendis, auerte mentem ab omnibus imaginibus corporum, quas humana cogitatio voluere consueuit. Non enim sic sapientia, non iusticia, non sic denique
1.Ioan.4. charitas cogitatur, de qua scriptum est. Deus charitas est. Cum verò habitationem eius cogitas, vnitatem cogita congregationemq; sanctorum, maxime in cœlis:
† sit vbi propterea præcipue dicitur habitare, quia ibi fit † volũtas eius perfecta eorum in quibus habitat obedientia. Deinde in terra, vbi ædificans habitat domum suam, in fine seculi dedicandam. Christum autem dominum nostrum vnigenitum dei filium æqualem patri, eundemq; hominis filium, quo maior est pater, & vbique totum præsentem esse non dubites tanquam deum, & in eodem templo dei esse tanquam inhabitãtem deum, & in loco aliquo cœli propter veri corporis modum. Sed cum me delectat loqui tecum, nescio vtrum seruauerim sermonis sufficientis modum, quasi diuturnum silentium loquacitate compẽsem. Verum quia religione & beneuolentia qua me præoccupasti, ita inuisceratus es cordi meo, vt tanquam cum amico
H vere colloquar, quicquid in opere styli nostri vtiliter elaboratum esse cognoscis, deo gratias age. Si qua autem vicia mea perspicis, vti charissimus amicus ignosce, eadem scilicet synceritate dilectionis mihi optans medicinam, qua concedis & veniam

Paulinus Augustino proponit nouem quæstiones ex diuersis scripturarum locis. In hac epistola comperi quiddam ridiculum. Paulinus in loco quo Paulus refert alios datos prophetas, alios Apostolos, non putat eum sentire de prophetis veteris testamenti, sed de alio genere prophetarum. Hic quidam assuerat pannum, veluti pro Augustino respondens, quo nihil vidi stultius. Inerant enim hæc verba. Vt enim ad vim termini proficiscar, Apostolus Græcum dicitur ab apos, quod notat argumentum vel præminentiam, & stolon, quod est missio, quasi præminenter missus ad augmentationem scilicet fidei catholicæ. Habes gustum optime lector, vnde reliqua conijcies, leonem vt aiunt, ab vnguibus. Assumentum ridicule fuerat intersectum inter nomen appellatiuum & epitheton, temporis videlicet & sequuturi. Hæc portenta quum deprehendantur in libris

Tria vetustissima exemplaria quæ habuimus, carebant hoc assumẽto.

I *orthodoxorum, tamen quidam indignantur nobis, quod audemus quædam resistuere.*

Epistola LVIII.

DE paucis quæ nunc iam ad nautam currente literarum perlatore, & mihi in ipsius festinatione properanti in mentem venerunt, ne sine corollario mihi rescribas, aliqua proponam. Quæ si fortè lucida sunt & mihi videtur obscura, nemo prudentiũ filiorũ, qui forte de nostris in hora lectiunculæ huius circa te steterint, de insipiẽtia mea rideat, sed potius beneuolentia fraternæ charitatis faueat instruendo, vt efficiar videntiũ particeps, & ex doctrina tua illuminatis mentibus consyderãtium mirabilia de lege domini. Dic ergo mihi benedicte doctor Israel, quid
Psal.15. sit quod dicitur in psalmo.15. Sãctis qui in terra sunt eius, mirificauit omnes volũtates suas inter illos. Multiplicatæ sunt enim ◊ omnes ◊ infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quos ait sanctos qui in terra sunt sancti. Num illos Iudæos, qui filij carnis Abrahæ, & nõ filij repromissionis excluduntur à semine quod in Isaac vocatũ est. Ideo sãctos in terra, quia sancti genere carnali, vita autẽ sensuq; terreni sunt, qui terrena sapiunt, & carnali obseruantia in vetustate literæ cõsenescunt. K non renascentes in nouam creaturam, quia non receperunt eum per quem vetera transierunt, & facta sunt ◊ omnia ◊ noua. Sic enim fortè eos in hoc psalmo sanctos appellat, quo modo in Euãgelio iustos, vbi dicit:
Math.9. Non veni vocare iustos, sed peccatores: id est illos iustos, qui in sanctitate † generis & litera legis gloriantur. Quibus dicitur Nolite gloriari in patre Abraham. († sanctis. castimo. Math.3.) quia potens est deus de lapidibus istis excitare filios Abrahæ. Quorum forma in illo Pharisæo proponitur, qui iusticias suas tanquam nescienti domino recolens, prædicabat in templo. non orans vt exaudiretur, sed exigens quasi debitum mereri pro operibus bonis quidem, sed ingratus deo. Quia quod iusticia ædificauerat, superbia destruebat: nec idipsum silentio sed voce clamabat, vt appareret eum non diuinis auribus loqui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo nõ placuit deo, qui † placebat sibi. Quoniam dissipauit dominus ossa hominum sibi placentium. Cõfusi sunt, inquit, quia spreuit illos, qui cor humile & contribulatũ non spernit. († qui a Psal.52.) Deniq; & in ipsa Euangelij parabola, qua Pharisæi & Publicani persona cõfertur, euidẽter ostẽdit ipse dominus quid in homine suscipiat, quid repel- (Luc.18.) L lat, sicut scriptum est. Quia deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. (Luc.4.) Ideo protestatur magis iustificatum abiisse è templo Publicanum de confessione peccatorum suorum, quàm Pharisæum de imputatione iusticiarum suarũ. Merito autem ille laudator sui repudiatus abscessit à facie dei, qui cum ipso nomine ◊ etiam ◊ peritiã legis præferret, oblitus fuerat in propheta dicentem dominum. Super quem habitabo nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos? (Esa.66.) Ille autem in corde contrito sui accusator accipitur, & obtinet veniam de confessis peccatis propter gratiam humilitatis, sancto illo Pharisæo, quales Iudæi sancti sunt, reportante sarcinam peccatorũ de iactantia sanctitatis. Ipsius nimirum sunt forma Iudæi illi, [de] quibus Apostolus ait quod suam iusticiam statuere cupientes, quæ ex lege est, iusticiæ dei nõ sunt subiecti, quæ est ex fide, quæ reputata est patri nostro Abraham ad iusticiam, nõ ex operibus, quia secundũ omnipotentiam dei credidit deo: (Rom.10.) Apud quem ille verè iustus est, qui ex fide viuit: nec sanctus in terra est, sed in cœlo quia non carne, sed spiritu ambulat cuius cõuer- M satio in cœlis est, nõ gloriantis in circũcisione carnis, sed in circũcisiõe cordis, quæ nõ litera, sed spiritu agitur inuisibiliter, vnde laus eius non ex hominibus, sed ex deo. Deinde quod iungit in eodem versiculo Miras (Psal.15.) fecit voluntates suas inter illos credo ex eo dicit, quod ipsis primùm lucernam legis accendit, & præcepta viuendi dedit. Notas enim inquit, fecit vias suas Moysi, & filiis Israel voluntates suas. Deinde ipsum pietatis suæ sacramentum in ipsis operatus est, natus in carne ex virgine deus in gẽte ipsorum, & de carne ipsorum factus ex semine Dauid homo. Deinde virtutes sanitatum, quas in ipsis & coram ipsis perfecit. Qui per hæc † non modo creditus non est, sed & blasphematus est ab eis, cum dicerent. Hic homo si à deo esset, non curaret sabbatis: († Quippe hæc. Ioan.9.) Et nõ eiicit dæmonia nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. (Math.12.) Propter hanc mentem obduratã impietate cæcatam, multiplicatæ sunt infirmitates & tenebræ eorum. Sed quid est quod ait. Postea accelerauerunt? Vtrum in pœnitentiam, sicut illi in actibus Apostolorum, cap. 2. qui beati Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerant &

A rant: & festinantes tanto expiari peccato, ad domum gratiæ cōcurrerunt † ? *† domum gratiæ concurrerunt.* An verò quia virtutes animæ ex fide & charitate dei roborātur, illis impijs vtroque vacuis multiplicatæ sunt infirmitates animæ ex impietate scelerum mortiferis languoribus occupatæ? Christus etenim lumen & vita credentium est, & sanitas sub pennis eius. Vnde nō mirum si & tenebrę & infirmitates eorum multiplicatæ sunt in interitum, qui vitam & lucem non receperunt, neq; sub pēnis eius manere voluerunt. Quos & ipse flens in Euāgelio protestatur, sæpe voluit congregare ipsos sub alas suas, sicut gallina congregat pullos suos, & noluerunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quò accelerauerunt, fortè in crucem domini conclamandam, & inuito Pilato nefarijs vocibus extorquendam, vt adimplerent mensuram patrum suorum, vt isti dominum peophetarum occiderent, quorum patres ipsos prophetas interfecerunt, à quibus hic mundi Saluator esse venturus nunciabatur.
Psal. 13. Postea accelerauerunt. Veloces enim pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infœlicitas in
B vijs eorum, & viam pacis nō cognouerunt, id est Christum, *Ioan. 14.* qui dicit: Ego sum via. In consequenti psalmo *Psal. 16.* illud mihi exponi desydero, quid dicat. De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt porcina, *[Greek] filijs [Greek] suib⁹ Hieronym⁹ tamen ex Hebræo vertit filijs.* vel sicut in quibusdam psalterijs scriptū audio, Saturati sunt filijs, & reliquerunt quæ superfuerunt paruulis suis. Rursus in alio psalmo admirari soleo, filium ad patrem loqui intelligens, in psalmo quinquagesimooctauo, vbi de Iudæis inimicis, de quibus supra dixerat. Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum, Paulo infra dicit: *Psal. 58.* Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos domine. Quod in his vsque in hodiernum diem videmus impleri. Destructi sunt enim à veteri sua gloria sine templo & sine sacrificijs, ac sine prophetijs in omnium gentium dispersione viuentes. Sed quid miramur quod iam per prophetam pro eis non occidendis rogabat, pro quibus & sub ipso tempore passionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur, *Luc. 23.* dicens: Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt. Verùm quod adiecit: Ne vnquam obliuiscantur legis tuæ, tanquam propter hoc necessaria esset etiā
C sine fide Euangelij vita eorum, obscurum mihi fateor. Quid enim eis ad salutem, quæ sola fide quæritur, prodest in legis memoria & meditatione versari, nisi fortè propter honorem legis ipsius, vel generis Abraham, vt etiam in parte terrena carnalis seminis eius, qua videntur secūdum harenam maris computati, legis antiquæ litera perseueret, ne fortè aliqui legendo legem, illuminentur ad fidem Christi, qui & legis & prophetarum finis est, & in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impijs eorum, generatio ventura est electorum, qui de singulis tribubus electi, in duodenis milibus signabuntur, quibus ipsa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænūciantis hoc testimonium perhibet, quia comitatui regis æterni familiarius adhærebunt penitus immaculati, & humanę coniunctionis expertes? De quibus specialiter ait: *Apo. 14.* Sequuntur agnum quocunque ierit, quia cum mulieribus se nō coinquinauerūt, virgines enim sunt. *Psal. 67.* In sexagesimoseptimo præter alia illud mihi obscurissimum est, quod ait: Veruntamen deus conquassauit capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: quid sit verticem capilli perambulantium in delictis. Non enim dixit: Verticem capitis, sed verticē capilli, qui sine sensu est. D An repletum peccatis hominem vult ostendere? Scriptum est. Omne cor in dolore à pedibus vsque ad caput. Et paulo infra quod ait. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A quo ipso? Et nunquid canes dei dici possunt gentiles, quos ipse in Euangelio canes nominat? *Matth. 15.* Aut ne forte ipsos canes dei dicat, quales æstimari possunt, si qui in nomine Christiano gentiliter viuant, quorum pars cum infidelibus ponitur, quia deū quem verbis colunt, factis negāt? Hæc interim de psalmis, nūc & de Apostolo, quodcunque proponam. Dicit ad Ephesios, *Ephe. 4.* quod in alia epistola dixerat de gradibus *1. Cor. 12.* vel ordinibus dispositionum dei operante spiritu sancto diuisiones granarum. Et quosdam quidē dedit Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores [vsque] ad cōsummationem sanctorum, & reliqua. Hoc opto distinguas mihi in hac diuersitate nominum, quæ sit cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietas. Quid proprium sit Apostolorum, quid prophetarum, quid Euāgelistarum, quid pastorum, quídve doctorū. E In omnibus enim his diuersis nominib⁹ simile & propè vnum doctrinæ officium video fuisse tractatū. Hos autem prophetas, quos post Apostolos posuit, nō puto illos esse, qui ordine temporū ante Apostolos fuerunt, sed istos, quibus iam sub Apostolis per gratiam donabatur, aut interpretatio scripturarum & inspectio mētium, aut prædictio tēporis secuturi, vt Agabus cernebat, *Acto. 11. & 21.* qui & famem instantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denūciauit, & signo zonæ eius ostendit. Inter pastores specialiter *1. Timo. 3.* & doctores quid intersit dinoscere volo, quia præpositis ecclesiæ vtrunque nomē adscribi solet. Item quod ait ad Timotheum. Obsecro igitur primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: quæso exponas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate verborum, cum omnia mihi quæ gerēda dixit, orationis officio conuenire videātur. Item quod ad Romanos ait, *Cap. 2.* interrogo & rogo vt edisseras mihi. Multū enim cæcutire me fateor in hac Apostoli sententia de Iudæis quod ait: *Roma. 11.* Secundum Euāgelium quidem inimici propter vos, F secundum electionem autem charissimi propter patres, quo modo idem inimici propter nos, qui credidimus ex gentibus, tanquam non potuerint gentes credere, nisi Iudæi non credidissent? Aut ipse vnus *1. Timo. 2.* omnium creator deus, qui omnes homines saluos fieri vult, & ad agnitionem veritatis venire, capax non fuit acquisitionis vtriusque, nisi alterum pro altero possideret? Deinde si charissimi propter patres, quo modo aut vnde charissimi, si non credant, & inimici deo esse persistant? Nōnne, inquit: Qui oderant te deus, oderam illos, *Psal. 138.* & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos? Certè hoc puto, paterna vox loquitur ad filium per prophetam, in eodem psalmo, vbi supra dē parte credentium dixerat: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est † principatus eorum. *† confortati sunt.* Quid autē illis prodest ad salutem, quæ non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si propter fidem patrum [deo] charissimi sunt, cum bono diligūtur quos necesse est propter hoc dānari, quod propter suam infidelitatem à prophetarum & patriarcharum, parentum fide discrepātes, inimici sunt Euangelio Christi? Si ergo charissimi deo, quo modo peribūt? & si nō credunt, quo modo nō peribūt? Si propter pa-

G tres sine suo merito diliguntur, quo modo & propter quid † non saluabuntur? sed & si fuerint Noe, Daniel, & Iob in medio eorum, filios impios non saluabunt, soli salui erũt. *† propter patres. Ezech.14.* Adhuc aliud obscurius mihi erue de profundo & in vadum profer. In epistola Colossensium omnino colligere non possum quod ait: *Colo.2.* Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione angelorũ, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, de quibus angelis dicit si de inimicis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas, aut quis sit magister seductionis huius, qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi visa & cõperta doceat quę nõ vidit. Sine dubio hæretici, qui doctrinas dæmoniorum & sequuntur, & promunt conceptis ab eorum spiritu adinuentionibus, quæ non viderunt phantasmata quasi visa fingentes, & pestiferis disputationibus in corda male credula seminantes, ij sunt qui non tenent caput, id est Christum fontem veritatis, cuius doctrinæ quicquid aduersatur, insanũ est. *Matth.15.* Et hi cęci duces cæcorum, de quibus dici puto. *Hiere.2.* Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus

H contritos, qui non tenent aquam. Deinde in sequenti capite adiecit: Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque cõtrectaueritis, quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum, rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad non parcendũ corpori, nõ in honore aliquo ad saturitatem carnis. Qui sunt isti, quibus rationem sapientiæ inesse testatur magister veritatis, & tamen ipsam veritatem religionis inesse abneget. Ne forte de talibus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: *2.Tim.3.* Habentes autem speciem pietatis, virtutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensiũ epistola per singula mihi verba dissoluas, quia laudabilibus execrãda permiscuit. Quid est enim tam laudabile, quàm ratio sapientiæ? & quid tam execrabile, quã superstitio erroris? Humilitas quoque & deo placita, & maxime in vera religione laudabilis, cum ratione sapientiæ ipsis datur, De quorum doctrinis & actibus dicitur nobis: ** Io.2. Roma.14. Psal.32. Rom 8. Psal.93.* Non tetigeritis, neque gustaueritis quæ sunt in interitũ, quia non sunt ex deo. & omne quod non est ex fide, peccatũ est. Deus autem dissipauit consilia sapientum, qui deo stulti sunt per pru-

I dentiam carnis, quæ non potest legi dei esse subiecta. Scit enim cogitationes hominũ quoniam vanæ sunt. Qualem humilitatem, qualèmque rationem sapientiæ superstitioni ex hominum doctrinis venienti inesse dicat, requiro. *Colo.2.* Et quod ait: Ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Prorsus hęc parum intelligo, quia in eadem sententia magna mihi videtur esse discretio: arbitror enim eum de abstinentia qualibet ficta vel inutili, qualis solet ab hæreticis affectari, hoc dicere, Ad non parcendum corpori. Quod autem adiecit: Non in honore aliquo, quia sancti operis speciem, non in fide veritatis exercentes, nullius gloriæ honore vel fructu agunt, quod in magna erroris peruersi reprehensione conficiunt, transfigurantes se in ministros iusticiæ. Sed quod adiecit, Ad saturitatem carnis contrarium mihi videtur illi quod dicit, Ad non parcendum corpori videtur enim mihi ille non parcere corpori, qui carnem ieiuniis domat, *1.Cor.9.* sicut Apostolus dicit: *Liuidũ facio.* Liuidum facio corpus meum, & in seruitutem redigo: à quo opere saturitas carnis aliena est, nisi forte & ipsam saturãdæ carnis curam, quæ *Seruituti.* *1.Thess. 4.* maxime obseruantiam religionis prætẽdentibus probrosa est, non parcere corpori, dixit secundũ illud ho- K nestatis præceptum, quod alibi dicit, vt vnusquisque suum vas honorifice possidere nouerit, vt hostiam viuam & placentem deo suum corpus exhibeat non in saturitate carnis, quia dissensio † corporis animæ sobrietatem necat, & inimica est castitati. *† dissensio.* Restat vt aliquid & de euangelicis locis suggeram beatitudini tuæ non quidẽ quanta legenti per ocium occurrere solent, nec enim nunc vacabat dispersa per libros quærere, aut in reminiscẽdis memoriam ventilare, sed vel pauca, quæ ad horam dictationis huius in mẽtem veniunt, sciscitabor. De resurrectionis forma non grandem, sed plenam fidei instructione epistolam, qua secũdæ cõsultationi meæ, dum Carthagini hyemarem, rescripseras, si habes relictã† in schedis, rogo vt mittas, aut certè retexas eam mihi, quod tibi facile est. *† relictam. † scripturæ. † speras.* Nam & si scriptã† nõ extat, quia fortè breuis epistola vt tumultuaria tibi inter libros tuos haberi præsto † sit, renoua eam mihi in eodem sensu promptam de thesauro cordis tui, & mitte ad me inter alia responsa quæ reddes mihi, vt spero, præstante mihi ac tibi commeatum dierum Christo, vt eam, quo labor tuus in me fructificet, accipiam. Se- L cundum hæc capitula scripturarum, de quibus te qui vides quasi per deum interrogaui, vt audiam quid in te vel ex te mihi loquatur deus. Hoc autem rogo lucete mihi facias, quo modo vel qua ratione dominus post resurrectionem vel mulieribus, quæ primæ ad sepulchrum venerunt, vel postea illis duobus in via, deinde discipulis suis, & non agnitus sit, & agnitus. In eodẽ enim corpore resurrexit, in quo & passus est. Et quo modo non eadem erat eiusdem corporis forma quæ fuerat, aut si eadem erat, quo modo non agnoscebatur ab iis, qui eum nouerant. Illud verò sacramẽti esse credo quod qui in via ambulantibus non fuerat agnitus, in fractione panis reuelatus est. *Luca.4.* Idipsum tamẽ tuo sensu volo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem. *Ioan.20.* Si cominus stantem nõ sinebatur attingere, quo modo eum tangeret cum ascendisset ad patrẽ, nisi forte fidei profectu & mentis ascensu, qua deus homini fit longinquus aut proximus, & illa dubitauerat de Christo, quẽ hortulanum putauerat. Ideo fortassis audire meruit: Noli me tangere. Indigna enim iudicabatur vt tangeret manu Christum, quem necdum fide apprehenderat, nec intellexerat deum, cum hortulanum putasset: M de quo pauloante ab angelis audierat: Quid quæritis viuentem cum mortuis? *Luca.4.* Noli (ergo) me tangere, quia tibi nondum ascendi ad patrem, cui adhuc tantum homo videor: postea me tanges, cum ad agnoscendũ me credendo conscenderis. De illis etiam beatissimi Symeonis verbis quid sentias, edissere mihi, vt sequar sensum tuũ, quibus cum ad videndũ ex oraculo dei Christum agente spiritu venisset in templum, & acceptum sinu benedixisset infantẽ dominum *, ait ad Mariam *Luc.2.* ** Legendũ arbitror, Accepto in sinu infante, benedixisset dominum.* Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur & tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Nunquid de passione Mariæ, quæ nusquam scripta est, hoc prophetasse credẽdus est? An verò de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistens cruci, qua hoc erat fixum quod ipsa pepererat, maternorum viscerum dolore confixa est, & animam illius, [illa] quæ eius secundum carnem filium ipsa spectatur confoderat, crucis rhomphæa penetrabat. Video enim & in psalmis de

Ioseph ita

A Ioseph ita dictum esse Humiliauerunt in compedibus
Psal.104. pedes eius, ferrum pertransiit animã eius: sicut in Euãgelio
dixit Symeon: Et tuam ipsius animam pertransibit
gladius. Non ait carnem, sed animam, in qua pietatis
affectio continetur, & doloris aculeus quasi gladius
operatur: cum aut aliqua carnis suæ iniuria afficitur,
vt in Ioseph, qui non mortis, sed iniuriarum pertulit
passiones, in seruum venditus, & in reum vinculatus,
& carceri datus. Aut cum affectionis maternæ tristicia
vel dolore cruciatur, vt in Maria, quam vtique ad crucem
domini, in quo tunc sui tantum corporis filium
cogitabat, materna mens duxerat, vt cum eum vidisset
mortuum, humana infirmitate lugeret, sepeliendũque
colligeret, nihil sibi de ipsius resurrectione præsumens,
quia subsecuturæ admirationis fidem, in oculis
σκληρόν. posita passionis pœna cæcabat. Quamuis eandẽ astantem
cruci suæ, dominus nõ morientis infirmitate trepidans
consolatus sit, sed ipsam, qua obibat volens, in
potestate habens mortem, plena virtute viuentis, & cõstantia
resurrecturi de cruce admonet dicens de beato
B Apostolo Ioanne: Mulier ecce filius tuus. Itemque illi
Ioan.19. ibidem consistenti. Ecce mater tua Iam scilicet ab humana
fragilitate, qua erat natus ex fœmina, per crucis
mortem demigrans in æternitatem dei, vt esset in gloria
dei patris, delegat homini iura pietatis humanæ, &
ex discipulis [adolescentior] suis adolescentiorem elegit,
vt conuenienter assignet virgini Apostolo virginẽ
matrem. Duo pariter in eadem sententia docens, formam
pietatis relinquens nobis, cum est de matre solicitus,
vt quam relinquebat corpore, nõ relinqueret cura.
Sed nec corpore relictura, [quia] quem videbat morientem,
mox erat visura rediuiuum. Et illud quod ad
fidem omnium pertineret, salutiferum pietatis suæ sacramentum,
arcana diuini ratione consilij sub hac voce
designans, vt & alij matrem delegaret pro matre habendam,
& vice sua consolandam, atque illi vicissim
nouum filium vice corporis sui traderet, immo, vt ita
dixerim, gigneret quo ostenderet eam præter se, qui
ex ea virgine natus esset, nec habuisse filium, nec habe-
†de solatio re: quia nec saluator tãtopere curam desolationis† habuisset
eius, si illi vnicus non fuisset. Sed redeamus ad
C verba Symeonis, in quorũ clausula intellectum meum
Luc.2. caligare fateor: Et tuam, inquit, animam pertransibit
framea vel gladius, vt reuelentur multorum cordium
cogitationes Secundum literam hoc mihi penitus obscurum
est, quia nec Mariam beatissimam vsquam legimus
occisam, vt de corporali gladio sanctus ille ei
futuram passionem prophetasse videatur Sed quod &
subiecit Vt reuelentur multorum cordium cogitatio-
Psal 7. nes. Scrutans enim, inquit, corda & renes deus Et de
1.Corin. 4. futuro iudicio Apostolus ait: Quia tunc manifestabit
deus operta cordium & occulta tenebrarum. Itidem
Ephes.6. Apostolus, spiritaliter exprimens arma cœlestia, quibus
in interiori nostro debeamus armari, gladium spi-
Hebr.4. ritus dicit verbum dei De quo ad Hebræos ait: Viuus
sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti,
pertingens, inquit, vsque ad diuisionem animæ
& spiritus: & reliqua quæ nosti. Quid ergo mirum, si
istius verbi ignita vis, & ancipitis gladij penetrabilior
acies, & sancti Ioseph olim, & postea beatæ Mariæ animam
pertransiuit? Nam neque in illius, neque in huius
corpore ferrum transisse cognouimus atque vt magis
pateat ibi prophetam ferrum pro verbi gladio po-
Psal.104. suisse, statim subsequente versiculo ait. Sermo domini
igniuit illum. Sermo enim dei & ignis & gladius est,

verbo ipso deo vtrunque dicẽte de se Ignem enim, in- D
quit, veni mittere in terrã, & quid volo nisi iam accendatur?
Item alibi dicit: Non veni pacem mittere, sed Matth.10.
gladium. Vides eum vnam vim doctrinæ suæ diuerso
ignis & gladij nomine designasse. Aut quo modo Mariæ
illata per gladiũ passio vel tribulatio perstaret. Itaque
hoc scire cupio quid ad mariam pertineret, vt reuelarentur
multorum cordium cogitationes. aut vbi
apparuit, quia ex eo quod animam eius siue carnalis in
ferro, siue spiritalis gladius in verbo dei pertransiuit,
exinde multorum cordium cogitationes reuelatæ sint?
Expone ergo hanc maxime de verbis Symeonis clausulam
mihi, quia lucem † non dubito sanctæ animæ †lucere
tuæ, quæ de interioris oculi puritate meruit illuminationem
spiritus sancti, per quam scrutari & inspicere
possit etiam alta dei. Deus misereatur mei per orationes
tuas, & illuminet vultum tuum super me per lucernam
verbi tui, sancte domine beatissime frater in
domino Christo vnanime magister meus in fide veritatis,
& susceptor meus in visceribus charitatis [Christi.] E

Augustinus Paulino respondet ad nouem propositas quæstiones. *Epistola LIX.*

BEatissimo & venerabiliter desyderabili, &
desyderabiliter venerabili sancto sanctéque
charissimó fratri & coepiscopo Paulino, Augustinus
in domino salutem. Quod de peruentione
tam prospera fratris & compresbyteri nostri Quinti,
& qui cum eo nauigauerunt, cito nos dominus exhilarauit,
nũciantibus literis sanctitatis tuæ, gratias agens
ei qui recreat afflictos, & humiles cõsolatur, & synceritati
cordis tui occasiõe filij & cõdiaconi nostri Ruffini,
quæ proxima occurrit, nũc rescripta persoluo De
litore nanq; Hipponensi profectus est: & approbo misericordiæ
consilium, quod tibi dominus inspirauit,
mihiq; insinuare dignatus est. Ipse & hoc adiuuet, ipse †ess.
prosperet, qui iam curam nostram ex magna parte leniuit,
quia peruectus & commendatus est charissimus
homo non solum bonis operibus, sed etiã sanctis orationibus
tuis. Literæ sanè venerationis tuæ, vbi multa
quæsisti, & quærenda admonuisti, & quærendo docuisti,
ad me peruenerunt. Sed quas ipse continuo rescrip- F
si per homines eorundem sanctorum solatiorum nostrorum,
sicut his tuis recentioribus comperi, non sunt
redditæ venerationi tuæ In quibus quidem, quatenus
ad interrogata responderim, recolere non valui: nec
earum exẽplum cum requisissem, vbi hæc omnia possem
recognoscere, inueni. Ad nonnulla tamen me respondisse
certus omnino sum, & ideo non ad omnia,
quæ vt cito finirem, festinatio perlatoris vrgebat. Simul
etiam miserã, sicut miseras, & illius epistolę exemplum,
quam tuæ charitati apud Carthaginem de corporum
resurrectione scripseram, vbi de vsu membrorum
exorta erat quæstio. Nunc ergo & hoc misi, & alterum
alterius, quia nec ipsam in manus tuas peruenisse
conieci, eo quod iterum interrogasti quædam, quæ
iam me in ea respondisse lego & agnosco. Sed ista per
quem dixerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ,
quibus ea reddidi, sicut etiam ipsa indicant, missa sunt
mihi ab Hippone à nostris, cum essem apud sanctum
fratrem & coepiscopum nostrum Bonifacium: nam
eorum perlatorem non vidi, & continuo rescripta nõ Solutio primæ
distuli. Quia ergo, tunc sicut scripsi, non poteram in- quæstionis.
spicere codices Græcos propter quædam psalmi xvj.
inspexi postea quos inueni. Et vnus habebat, quod & Psal.16.
Latini

G Latini nostri Domine perdens de terra dispertire eos. Alius sicut ipse posuisti A paucis de terra. Et illud quidem apertum habet sensum: Perdēs de terra quam eis dedisti, dispertire eos in gentibus, quod & factum eis est, cùm graui bello expugnati atque subuersi sunt. Illud autem alterum quo modo accipiēdum sit, nō mihi occurrit, nisi quia in comparatione perditæ multitudinis, eorum reliquiæ saluę factæ sunt vtique in paucis, à quibus eos dispertiendos, hoc est diuidendos atque separandos, scriptura prænunciauit dicens. Domine a paucis, id est à reliquiis, quas ex illa gente saluas fecisti, de terra dispertire eos, vt terram intelligamus ecclesiam hæreditatemq. fidelium atque sanctorum, quæ dicitur terra viuentium, & quę etiam illo loco rectè intelligi potest Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. Cum autem dictum esset, A paucis de terra diuide eos, additum est, in vita eorum vt in manifesto futurum intelligeretur, dum hic viuunt. Separantur enim multi ab ecclesia, sed cum moriuntur, qui tamen cum viuunt per sacramentorum communionem vnitatisq. catholicæ, videntur ecclesiæ copulati. Isti ergo diuisi sunt à paucis, qui diuisi sunt de terra,† quam sicut agrum suū excolit pater agricola. H Diuisi autem in vita sua, id est hic in manifesto sicut videmus. Sequitur autē: Et de abscōditis tuis adimplet⁹ est venter eorum: id est præter hoc quod in manifesto diuisi sunt, etiam de absconditis tuis, quæ in occulto reddis, retributione† malorum, adimpletus est venter eorum. Ventrem posuit pro interiorum latentiumq. secretis. Quod verò sequitur: Saturati sunt porcina: Iam quid mihi ex hoc videretur, aperui. Sed quod alij codices habent, & verius habere perhibentur, [quia] diligentiora exemplaria per accētus notam eandem verbi Græci ambiguitatem Græco scribendi more dissoluunt, obscurius est quidē, sed electiori sententiæ videtur aptius conuenire. Quia enim dixerat: Et de abscōditis tuis adimpletus est venter eorum, quibus verbis occulta dei iudicia significata sunt. Occulti quippe sūt miseri, qui etiam gaudent in malis, quos tradidit deus in cōcupiscentias cordis eorum: velut quæreretur vnde possint cognosci, qui in abscōdito ira dei adimpleti sunt, & respōderetur quod in Euangelio dictum est: Ex fructibus eorum cognoscetis eos: continuo subI iunctum est, Saturati sunt filiis: hoc est fructibus quod euidētius dicitur operibus suis. Vnde alibi legitur: Parturiuit iniusticiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Et alibi Dein concupiscentia cū conceperit, parit peccatum. Mali ergo filij, mala opera, quib⁹ cognoscuntur: & qui de absconditis dei iudiciis internis cogitationum suarum tanquā in ventrem adimpleti sunt. Bona opera boni filij sunt. Vnde ad sponsam ecclesiam dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarū ascendens de lauacro, quę omnes geminos creant, & sterilis non est in illis. In quo gemino fœtu, geminum opus dilectionis agnoscitur, dei scilicet & proximi: in quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Iste autem sensus quo ita exponitur quod scriptum est, Saturati sunt filiis: non mihi occurrerat, cum ante rescriberem, sed recensui breuissimam quādam eiusdē psalmi expositionem quam iam olim dictaueram, & hoc satis breuiter à me positum reperi. Inspexi etiam codices Græcos, vtrum datiuus casus esset quod dictum est, filiis, an genitiuus, quo illa lingua vtitur pro ablatiuo, & inueni genitiuum. Quod si ad verbū interpretaretur, scriptum esset, Saturati sunt filiorum, sed rectè interpres sententiam secutus est, & Latino more dixit, Saturati sunt filiis. K Quod verò sequitur, Et reliquerunt reliquias paruulis suis: Existimo paruulos accipiendos manifestos carnis filios. Vnde etiam secundum istam, non de porcina, sed de filiis expositionem, manet illa sententia qua dixerunt: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Ita enim reliquerunt operū suorum reliquias paruulis suis. In quintodecimo autem psalmo quod scriptum est Mirificauit, vel mirificet omnes voluntates suas inter illos: nihil prohibet intelligi, immo & conuenientius videtur non inter illos, sed in illis. Sic enim & Græci codices habent. Sæpe autem quod habet illa lingua in illis, nostri interpretantur inter illos, vbi videtur sententiæ cōuenire. Accipiamus ergo, Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes volūtates suas in illis: quod plerique codices habent, Et intelligamus voluntates eius, munera gratiæ, quæ gratis data est, id est, quia voluit, non quia debebatur. Vnde est: Scuto bonæ volūtatis tuæ custodisti † nos. Et, In voluntate tua deduxisti me. Et, Volūtarie genuit nos verbo veritatis. Et, Pluuiam voluntariam segregans deus hæreditati tuæ. Et, Diuidens propria vnicuique prout vult, & alia innumerabilia. Proinde, Mirificauit omnes voluntates suas in illis, in quibus nisi in sanctis qui L in terra sunt eius? Si enim terra, sicut supra ostendimus, potest accipi in bono, & vbi non additum est eius, quanto magis vbi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes voluntates suas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex desperatione mirabiliter liberauit. Ex hac admiratione exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Supra quippe dixerat: Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omniū misereatur. Nam hoc etiam hic sequitur: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Infirmitates posuit pro peccatis sicut ad Romanos Apostolus dicit, Si enim Christus cùm infirmi essemus, adhuc iuxta tempus pro impiis mortuus est: hos dixit infirmos quos impios. Deinde paulo post eandem sententiam repetens, Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, quoniā cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quos infirmos supra, eos hic peccatores appellauit. Item in consequentibus hoc idem aliis verbis versans: Si enim cùm inimici essemus, inquit, reconciliati sumus deo per mortem filij M eius. Ac per hoc in eo quod dictum est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, intelligūtur multiplicata peccata eorum. Lex enim subintrauit, vt abundaret delictum, Sed quoniā vbi abundauit delictum, superabundauit gratia, ideo postea accelerauerunt. Non enim venit ille vocare iustos, sed peccatores. quia non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus, quorum scilicet multiplicatæ sunt infirmitates, vt eis sanandis esset necessaria tantæ gratiæ medicina, & cui dimittuntur peccata multa, diligeret multum. Hoc cinis vaccæ & aspersio sanguinis, & cruentarum multiplicatio victimarum significabat, non efficiebat. Ideo deinceps dicit. Non cōgregabo conuenticula eorum de sanguinibus: id est illorum sacrificiorum, quæ immolabātur in figura sanguinis Christi. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Nomina quippe illorum erant in multiplicatione infirmitatum: fornicatores, idolis seruientes, adulteri, molles, masculorum concubitores, fures, auari, raptores, ebriosi, maledici, & quicunque alij regnum dei nō possidebunt. Sed vbi abundāte peccato, superabundauit grātia, postea accelerauerunt. Hæc quidem fuerunt,

Marginalia: Augustinus consulit Græcos codices. — Math. 5. — † aliàs, paucis, qui ex illis crediderūt de terra. — † cōscientiæ. — Pro ὑιῶν, ὑῶν legisse videtur qui vertit porcinam. — Math. 7. — Psal. 7. — Iaco. 1. — Cant. 4. — Math. 22. — Math. 27. — Psal. 15. — Sclanto quę sunt sfecunda. — Psal. 5. — Psal. 72. — Iaco. 1. — † terram suā. — Psal. 67. — 1 Corin. 12. — Psal. 15. — Roma. 11. — Psal. 15. — Roma. 5. — Math. 9. — Psal. 15. — Ephes. 5.

A fuerunt, sed abluti sunt, sed sanctificati sunt, sed iustificati sunt in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Ideo non memor erit nominum illorum per labia sua. Sanè codices emendatiores & ele- *Nostri cōtra habēt, autē* ctioris authoritatis, nō habent voluntates suas, sed voluntates meas, quod tantundem valet, quia ex persona filij dei dicitur. Ipse quippe loquitur, quem verba illa *Act. 2.* euidenter ostendunt, quibus & Apostoli vsi sunt. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Eadem sunt vtique munera gratiæ patris & filij & spiritus sancti. Et ideo rectissime & filius eas potest dicere voluntates suas.

Psal. 58. Quod verò in psalmo lviij. de Iudæis intelligitur, dicente: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: conuenienter mihi videtur intelligi ita esse prænūciatum, eandem gentem etiam debellatam atque subuersam, in populi victoris superstitiones non fuisse cessuram, sed in veteri lege mansurā, vt apud eam esset testimonium scripturarum toto orbe terrarū, vnde ecclesia fuerat euocanda. Nullo enim euidentiore documento ostenditur gentibus, quod saluberrime adner- B titur, non inopinatum & repentinum aliquid institutum spiritu præsumptionis humanæ, vt Christi nomē in spe salutis æternæ tanta authoritate præpolleat, sed olim fuisse prophetatum atque conscriptum. Nam ipsa prophetia quid aliud nisi à nostris putaretur esse cōficta, si non de inimicorum codicib⁹ probaretur? Ideo ne occideris eos, ne ipsius gentis nomen exinixeris, ne quando obliuiscantur legis tuæ. Quod vtique fieret, si ritus & sacra gentilium colere compulsi penitus qualecunq; nomen religionis suę minime retinerent. Quod *Gene. 4.* in eorum figura etiam de Cain scriptum est, quod cōstituit in eo dominus signum, ne quis occideret eum. *Psal. 48.* Denique cum dixisset: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: velut quæreretur quid de illis esset faciendum, vt in aliquos vsus testimonij veritatis non occidantur, id est non consumantur, neque obliuiscantur legis dei, continuo subiunxit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno loco essent terrarum, nō adiuuarent testimonio prædicationem Euangelij, quæ fructificat toto orbe terrarum. Ideo disperge illos in C virtute tua, vt eius ipsius, cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes per ipsam legem, quam non obliuiscuntur, in qua est ille prophetatus quem non sequuntur. Neque enim eis aliquid prodest, quòd eam non obliuiscuntur. Aliud est enim legē dei habere in memoria, aliud in intellectu & effe- *Quæstionis 3. solutio.* ctu. In LX autem VIII. psal. quod quæris quid sit, Veruntamen deus cōquassabit capita inimicorū suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: non mihi videtur aliud dictum, quàm deus cōquassabit capita inimicorum suorū nimium superbientiū, nimium *Hyperbole.* se extollentium in delictis suis. Per hyperbolen quippe significauit superbiam tantū se extollentem, & tanta elatione incedentem quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem psal. quod scriptum est. Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso: non *Esa. 56.* semper in malo accipiendi sunt canes, Alioquin non reprehenderemur apud prophetam canes nescientes latrare, & amantes dormitare. Profectò enim laudabiles canes essent, si & latrare scirent, & vigilare ama- *Iudic. 7.* rent. Et certè illi trecenti in numero per crucis literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendam, qui tanquam canes lamberent aquam, nisi aliquid magnum significarent. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & ꝑ grege, D & pro pastore. Denique & hinc in ecclesiæ laudibus, cùm prophetia exereretur, lingua canū est commemorata non dentes. Tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est vt qui erant inimici tui fierent canes tui, & latrarent pro te qui sæuiebant in te. Addidit autem, Ab ipso vt non à seipsis hoc factum intelligeremus, sed ab ipso, id est misericordia eius & gratia. De prophe- *Quæstio. 4. solutio.* tis quod ait Apostolus: Quosdam quidem dedit deus *Ephe. 4.* in ecclesia Apostolos, quosdam autem prophetas: hoc ita intelligo quod ipse scripsisti, prophetas eos dictos isto loco ex quibus Agabus erat, non illos qui venturum in carne dominum prophetauerunt. Euangelistas verò inuenimus, quos Apostolos fuisse nō legimus, Sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores quos maxime vt discernerem voluisti, eosdem puto esse sicut & tibi visum est, vt nō alios pastores, alios doctores intelligamus, sed ideo cum prędixisset, pasto- *Episcopus doctor.* res, subiunxisse doctores, vt intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait: Quosdam autem pastores quosdam verò doctores: E sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret dicendo, quosdam autem Apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam verò Euangelistas, hoc tanquam vnum aliquid duobus nominibus amplexus est, quosdam autem pastores & doctores. Illa planè difficilli- *Quæstio. 5.* me discernuntur, vbi ad Timotheum scribens ait: Ob- *1. Timo. 2.* secro itaque primū omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones. Secūdum *Græca laudantur.* Græcū enim eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & scienter transferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti. Obsecro fieri obsecrationes: non eodem verbo vtrunque dixit Apostolus, qui vtiq; Græce illam scripsit epistolam, sed pro eo quod in Latino est obsecro, ille Græce dixit παρακαλῶ. Pro eo verò quod Latinus vester obsecrationes, ille posuit δέησιν. Proinde alij codices in quibus & nostri sunt, non habent obsecrationes, sed deprecationes. Tria porrò quę sequuntur, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, plerią; Latini codices sic habent. Vnde si velimus secundum La- F tinæ linguæ proprietates ista discernere more loquendi, nostram vel qualencunque scientiam fortasse tenebimus, sed mirum si sententiam Græci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi nostri idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino præualuit. Qui autem distinctius Latine locuti sunt, precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus verò in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando & bona optare. Imprecari mala quod vulgo iam dicitur maledicere. Deprecari autem mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes siue deprecationes inuenerimus, quod Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum esse. Orationes verò, quas Gręcus habet προσευχάς, distinguere à precibus vel precationib⁹ omnino difficile est. Quod verò quidam codices nō habent orationes sed adorationes, quia non dictū est in Græco εὐχάς, sed προσευχάς non arbitror scienter interpretatum, προσευχὰς enim orationes dici à Græcis notissimum est. Et vtique aliud est orare, aliud est adorare. Denique nō isto verbo, sed alio legitur in Græco Dominum deū tuum *Matth. 4.* adorabis. Et, Adorabo ad templum sanctum tuum: & *Psal. 5.* siqua similia. Pro interpellationibus autem quod nostri ha-

G stri habent, secundum codices credo vestros postulationes posuisti. Hęc interim duo, id est quod alij postulationes, alij interpellationes interpretati sunt, vnum verbum transferre voluerunt quod Græcus habet ἐντεύξεις Et profecto aduertis, Sed nosti aliud esse interpellare, aliud postulare, Non enim solemus dicere, postulant interpellaturi, sed interpellant postulaturi. Veruntamen ex vicinitate verbum vsurpatum, cui propinquitas ipsa impetrat intellectum, non est velut censoria notatione culpandum. Nam & de ipso domino Iesu Christo dictum est, quod interpellat pro nobis. Nunquid interpellat, & non etiam postulat? Immo verò quia postulat, pro eo positum est interpellat. Eudenter quippe alibi de eo dicitur Et si quis peccauerit, aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum, ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quanquam fortassis codices apud vos etiã in eo loco de domino Iesu Christo non habent interpellat pro nobis, sed postulat pro nobis In Greco enim quo verbo hic positę sunt interpellationes, quas ipse posuisti postulatiões, ipsum & illic verbum est, vbi scriptum est, interpellat pro nobis.

Postulationes. *Roma.8.* *1.Ioan.2.*

H Cum igitur & qui precatur (oret) & qui orat precetur, & qui interpellat deum ad hoc interpellet, vt oret & precetur, quid sibi vult quod ista ita posuit Apostolus, vt non sit eorũ negligenda distinctio? Excepto itaque nomine generali, & salua loquẽdi consuetudine, secundũ quam siue dicas precationem, siue orationẽ, siue interpellationem, vel postulationem, vna eademque res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorum proprietas inquirenda est, sed ad eam liquidò peruenire difficile est. Multa quippe hinc dici possunt quæ improbanda nõ sint, sed eligo in his verbis hoc intelligere, quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia, vt precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in domini mensa, incipiat benedici orationes cum benedicitur & sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur, quã totam petitionem ferè omnis ecclesia dominica oratione concludit. Ad quem intellectũ etiam verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quam dicunt εὐχὴν, tarò ita scriptura ponit vt intelligatur oratio, sed plerunque & multo vsitatius votum appellat εὐχὴν προσευχὴν verò, quod verbum ita positum est,

Preces ante cõsecrationem.

I vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde hanc verbi originem, sicut superius dixi, nõnulli minus erudite intuentes, προσευχὴν non orationem sed odorationem dicere voluerunt, quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed quia oratio interdum dicitur, quæ vocatur εὐχὴ, adoratio putata est προσευχή. Porrò si vsitatius, vt dixi, in scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto nomine generali orationis, ea propriè intelligenda est oratio, quam facimus ad votum, id est πρὸς εὐχήν. Vouentur autem omnia quæ offeruntur deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sacramẽto prædicatur nostrum aliud † votum maximum, quo nos vouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi. Cuius rei sacramentum est, quod vnus panis, vnũ corpus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & distributionis præparatione, existimo Apostolum iussisse propriè fieri προσευχὰς, id est orationes, vel, vt nonnulli minus peritè interpretati sunt, adorationes: hoc est enim ad votum, quod vsitatius in scripturis nuncupatur εὐχὴ. Interpellationes autem, siue, vt vestri codices habẽt, postulationes, fiunt cum populus benedicitur. Tunc enim antistites velut aduocati, susceptos

† illud. *1.Corin.10.* *Benedictio sacerdotis.*

K suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati. Quibus peractis & participato tanto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista dicẽdi, vt his breuiter perstrictis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur Pro omnibus hominibus, pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & charitate. ne quisquam sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda pro his, à quibus persecutionẽ patiebatur ecclesia, cum membra Christi ex omni essent hominum genere colligenda. Vnde adiungit & dicit Hoc enim bonum & acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona cõuersatione, & vnius dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis & sanguinis Christi, Vnus enim deus, inquit, & vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat,

1.Timo.2. *Ibidem.*

L Omnes homines vult saluos fieri: nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorem, non deum quod semper verbum erat, sed hominem Christum Iesum, cum verbum caro factum est & habitauit in nobis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudęis idẽ Apostolus ait. Secundum Euangeliũ quidem inimici propter vos, secundum electionem autem dilecti propter patres. Altitudo quippe illa diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius hinc fidelibus cordibus magnam ingerunt admirationẽ, qui de illius sapientia pertingente a fine vsq. ad finẽ fortiter & omnia suauiter disponente non dubitant, quid sit quod ei placet, vt nascantur, crescant ac multiplicentur ij, quos & si malos ipse non fecit, tamen malos futuros esse præsciuit Nimis enim consilium eius in abdito est, quo etiam malis bene vtitur ad profectum bonorum, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suæ quia sicut illorum nequiciæ est male vti bonis operibus eius, sic illius sapientiæ est bene vti malis operibus eorum. Hanc igitur altitudinem sacramenti sic commẽdat Apostolus

Ioan.1. *Roma.11.*

M Nolo vos ignorare fratres hoc sacramentum, vt non sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes excæcati sunt, Erant enim ex illis qui Christum cognouerunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui secundum propositum vocati sunt & sic omnis Israel saluus fiet, quia & ex Iudæis & ex gentibus qui secundũ propositum vocati sunt, ipsi verius sunt Israel. De quo dicit idem Apostolus: Et super Israel dei Illos autem dicit Israel secũdum carnem: Videte, inquit, Israel secundum carnem. Deinde interponit testimoniũ prophetæ. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum, nõ vtique omnium Iudæorum sed electorum. Hinc adiungit ea quæ inquirenda posuisti, Secundum Euãgelium quidem inimici propter vos. Precium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi, qui vtique non nisi ab inimicis potuit occidi. Hic est ille vsus malorũ in profectum bonorũ. Quod verò adiungit, Secundum electionem autem dilecti propter patres, hinc ostendit non illos inimicos, sed electos esse dilectos. Sed scripturæ mos est ita loqui de

Esa.59.

parte

Generalis sermo parti dictus ac designans.

A parte tanquam de toto, sicut Corinthios in primis epistolæ suæ partibus, ita laudat tãquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam eorum: & postea in nõnullis epistolæ ipsius locis, ita reprehendit tanquã omnes culpabiles essent propter quosdam qui tales erant. Istam diuinarum scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum eius creberrime sparsam, quisquis diligenter aduertit, multa dissoluit quæ inter se videntur esse contraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos. Sed qui in vno populo erant velut eosdem ipsos dicere videtur, quanquam & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominum plerique conuersi sunt & apparuerunt electi. Tunc electi quando conuersi quantum ad salutis initium, quantum verò ad dei præscientiam non tunc electi, sed ante constitutionem mundi, sicut idem dicit Apostolus, quod elegerit nos ante mundi constitutionem. *Ephe. 1.* Duobus itaque modis, ipsi inimici qui dilecti, siue quia in vno populo vtrique fuerant, siue quia ex inimicis sæuientibus vsque ad sanguinem Christi, quidam eorũ dilecti facti erant secũdum electionem quæ latebat in præsciẽtia dei Ad hoc enim addidit, propter patres, quia id quod patribus

B promissum est, oportebat impleri, sicut circa finem epistolæ ad Romanos ait: *Roma. 15.* Dico enim Christum ministrũ fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem super misericordia glorificare deum. Secundum istam misericordiam dictum est: Inimici propter vos, quod & supra dixerat, *Roma. 11.* illorum delicto salus gẽtibus. Cum autem dixisset: Secũdum electionem propter patres: addidit: Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei. Vides certe illos significari, qui pertinent ad numerum prædestinatorum, *Rom. 8.* De quibus alio loco dicit: Scimus quia diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, iis *Matth. 22.* qui secundum propositum vocati sunt sancti. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipsi sunt secundum propositum vocati, in quibus dei procuidubio præscientia falli non potest. Hos præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Hæc vocatio est secundum propositum, hæc est sine pœnitentia. Quos autem vocauit, illos & iustificauit, Quos autem iustificauit, illos & glorificauit, Si deus pro nobis, quis contra nos? Nõ

C sunt in ista vocatione, qui in fide quæ per dilectionem operatur, etiam si aliquantum ambulant, non perseuerant vsque in finem & vtique potuerunt rapi, ne malicia mutaret intellectum eorum, *Sap. 4.* si ad illam prædestinationem & vocationem, quæ secundum propositum & sine pœnitẽtia est, pertinerent. At ne quisquã præsumptor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat Ideo nõ rapti sunt ex hac vita, antequã essent fidei desertores, quia in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in eorum cordibus nouerat dominus, quamuis hominibus aliter appareret: quid dictur⁹ est de infantulis paruulis, qui plerique accepto in illa ætate Christianæ gratiæ sacramento, cum sine dubio pertinerent ad vitam æternam regnúmque cœlorum, si continuo ex hac vita emigrarent, sinuntur crescere, & nonnulli etiam apostatæ fiunt. Vnde: nisi quia non pertinent ad illã prædestinationem, & secundum propositum ac sine pœnitentia vocationem. Cui autem ad eam alij pertineant, alij non pertineant, occulta causa esse potest, iniusta non potest. Nunquid enim iniquitas apud deum? Absit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorum, quam mirans tanquã expauit Apostolus. Ideo

D quippe illa iudicia vocat, ne quisquam talia fieri puter, *Quæstionis 7 solutio.* siue iniquitate, siue temeritate facientis, siue casu & fortuito labentibus illis partibus tam dispositorum sub tanta sapientia dei seculorum. In epistola porrò ad Colossenses, quod scriptum est: Nemo vos seducat *Colos. 2.* volens in humilitate, & cætera quæ sequuntur, quousque tibi obscura esse dixisti, nec ego adhuc sine caligine intelligo, atque vtinam præsens de me ista quæsisses. In eo quippe sensu, quem mihi in his verbis habere videor, adhibẽda est quædam pronunciatio in vultu & modo vocis qui exprimi literis non potest, vt ex aliqua parte aperiatur, quod ideo fit obscurius, quia nõ rectè sicut existimo pronũciatur. Quod enim scriptum est: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis: tanquam præceptum putatur Apostoli, nescio quid tangere, gustare, attaminare prohibentis. Contra est autem, si tamen in tanta obscuritate ista non fallor. Per irrisionem quippe verba posuit eorum, à quibus eos nolebat decipi atque seduci, *μιμητικῶς.* qui discernentes cibos secũdum culturam angelorum, atque ita de hoc mundo decernentes, dicunt Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, cum sint omnia munda mun-

E dis, & omnis creatura dei bona sit. Quod in alio loco ipse euidenter commendat. Totam ergo ipsius sententiæ circunstantiam videamus. Ita enim Apostoli intẽtione perspecta, sensum eius quantum valemus, fortasse tenebimus. Quibus enim ita scribit, metuebat eos seduci vmbris rerum dulci nomine scientiæ, & auerti à luce veritatis, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hanc autem sub nomine sapientiæ vel scientiæ curam vanarum superfluarúmve obseruationum, & de superstitiõe gẽtilitatis, maximeq; ab eis qui Philosophi sunt nuncupati, & à Iudaismo cauendam esse cernebat, vbi erant vmbræ futurorum remouendæ, quoniam lumen earum iam Christus aduenerat. Cum ergo commemo- *Colos. 2.* rasset & commendasset quantum certamen pro eis haberet, & pro iis qui Laodicææ fuerant, & quicunque non viderant faciem eius in carne, vt cordibus consolarentur copulati in charitate, & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus, ad cognoscendum mysteriũ dei, quod est Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, Hoc dico, inquit, vt ne- *πιθανολογίᾳ.* mo vos circũueniat in verisimili sermone: quia verita-

F tis amore ducebãtur, verisimilitudinem illis timuit ne deciperentur, Et ideo commendauit in Christo quod dulcissimum habebant thesaurũ, scilicet sapientiæ & scientiæ, cuius nomine & promissione induci poterant in errorẽ. Nam & si corpore, inquit, absens sum, spiritu vobiscũ sum, gaudens & videns vestram ordinationẽ, & id quod deest fidei vestræ in Christo. Ideo illis timebat, quoniam quid eis adhuc deesset, videbat. Sicut ergo accepistis, inquit, Iesum Christum dominũ nostrũ, in ipso ambulate radicati & superædificati in ipso, & cõfirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in ea gratiarũ actione. Vult eos fide nutriri, vt capaces fiant participandorũ thesaurorũ sapientiæ & scientiæ, qui sunt absconditi in Christo, ne antequã sint ad hęc idonei, verisimili sermone capiantur, & à veritatis itinere deuient. Deinde apertius quid eis timeat ostendens: Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem secundum traditionẽ hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ideo corporaliter dixit, quia illi vm-

G illi vmbraliter seducebant, translato verbo vsus, sicut etiam vmbræ nomen in his rebus non est vtique verbum proprium, sed quadã similitudinis ratione translatum Et estis in illo inquit repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. Per principatus enim & potestates superstitio gentiliũ vel philosophi seducebant, prædicantes illam quam vocant theologiam per elementa huius mundi. Caput autem omnium Christum, principium omnium voluit intelligi, sicut ipse ait cum ei dictum esset Tu quis es? Respondit Principium qui & loquor vobis. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil Mirabiliter autẽ vult eos esse borum mirabilium contemptores, cum eos ostendit corpus factos illius capitis, dicendo. Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principat⁹ & potestatis. Hinc iam ne vmbris Iudaismi seducantur adiungit: In quo etiam circuncisi estis, circuncisione non manufacta in expoliatione corporis carnis. Vel sicut aliqui habent, In expoliatione corporis peccatorũ carnis circuncisionis Christi, consepulti ei in baptismum, in quo & consurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Vide quemadmodũ & hic corpus Chri-

H sti eos ostendit, vt ista contemnant, cohærentes tanto capiti suo, mediatori dei & hominum Christo Iesu, & nullum falsum vel inualidum medium per quod deo cohæreant requirentes. Et vos, inquit, cum essetis mortui in delictis & præputio carnis vestræ, Præputiũ vocauit quod significatur præputio, hoc est, delicta carnalia quibus expoliãdi sumus, Viuificauit, inquit, cum illo donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis, quia reos lex faciebat, quæ subintrauerat vt abundaret delictum. Tollens, inquit, illud de medio & affigens illud cruci, exuens se carne principatus & potestates exemplauit, fiducialiter triumphans eos in semetipso non vtiq; bonos sed malos principatus & malas potestates, diabolicas scilicet & dæmoniacas exemplauit, id est exemplũ de illis dedit, vt quemadmodum ipse se exuit carne, sic suos ostenderet exuendos carnalibus vitiis, per quę illi eis dominabantur. Iam hic diligenter attende quemadmodum inferat propter quod cuncta ista cõmemorauimus. Nemo ergo vos, inquit,

I iudicet in cibo, tanquam propterea omnia illa dixerit, quia isti per huiusmodi obseruationes seducebantur à veritate qua liberi fiebant. De qua dictum est in euangelio. Et veritas liberabit vos, id est liberos faciet. Nemo ergo vos, inquit, iudicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi, aut neomenię, aut sabbatorum, quod est vmbra futurorum. hoc propter Iudaismũ Deinde sequitur propter superstitiones gẽtilium, Corpus autem Christi, inquit, nemo vos conuincat. Turpe est, inquit, & nimis incongruum, & à generositate vestræ libertatis alienum, vt cum sitis corpus Christi, seducamini vmbris, & conuinci videamini veluti peccantes, si hæc obseruari negligitis. Corpus ergo Christi, nemo vos conuincat volens in humilitate cordis Hoc si per verbum Græcum diceretur, etiam in Latina consuetudine populari, sonaret vsitatius. Sic enim & vulgo dicitur, qui diuitem affectat thelodiues, & qui sapientem thelosapiens, & cætera huiusmodi. Ergo & hic thelohumilis, quod plenius dicitur thelon humilis, id est volẽs humilis, affectans humilitatem, quod intelligitur, volens videri humilis, affectans humilitatem Hoc enim in talibus obseruationibus agitur, vt cor hominis velut religione humile reddatur. Addidit autem & cul-

K turam angelorum, vel sicut vestri codices habent, religionem angelorum, quæ Græce θρησκεία dicitur, angelos volẽs intelligi principatus, quos elementorũ mundi huius præpositos, in his obseruationibus colendos esse arbitrantur. Nemo ergo vos, inquit, cõuincat cum sitis corpus Christi, volens videri humilis corde in cultura angelorum, quæ nõ vidit inculcans. Vel sicut quidam codices habent Quæ vidit inculcans Aut enim sic dicere voluit. Quæ non vidit inculcans, quia homines ista suspicionibus & opinionibus agunt, non quod viderint ista esse facienda, Aut certè quæ vidit inculcans, ideo magna existimans quia vidit ea quibusdam locis obseruari alibi ab hominibus quorum authoritati haberet fidem etiam ratione non reddita: & ideo sibi magnus videtur, quia ei contigit quorũdam sacrorum videre secreta. Sed plenior sensus est, quæ non vidit inculcans, frustra, inflatus mente carnis suæ Mirabiliter ibi eum dixit inflatũ mente carnis suæ, vbi thelohumilem supra dixerat. Fit enim miris modis in anima hominis vt de falsa humilitate magis infletur, quàm si apertius superbiret. Et non tenens, inquit, caput, quod vult Christũ intelligi, ex quo omne corpus cõpactum, † & connexum subministratũ & copulatum crescit in incrementum dei. Si ergo mortui estis cum L

Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? His dictis infert verba eorum qui decernunt de hoc mũdo, per has obseruationes quasi rationabiles affectata vanitate humilitatis inflati, Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis Recolamus quod dictũ est superius, vt hoc intelligamus. Non vult enim eos in his obseruationibus iudicari vbi dicitur Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, quæ sunt omnia, inquit, in corruptionem per abusionem. Omnia hæc, inquit, magis ad corruptionem valẽt, cum superstitiose ab his abstinetur, vt eis homo abutatur, id est non eis vtatur secundum præcepta & doctrinas hominũ. Hoc planum est, sed quod sequitur multum requiris. Quæ sunt quidem rationem habẽtia sapientiæ in obseruatione & humilitate cordis & vexatione corporis Vel sicut alij interpretati sunt: Ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Cur, inquis, hæc dicit rationem habere sapientiæ, quæ ita reprehendit? M

Dicam quod & ipse in scripturis potes aduertere, sæpe sapientiam positã etiam in sedibus mũdi huius, quam dicit expressius sapientiam huius mundi Nec moueat quod hic non addidit, mundi. Non enim & in alio loco, cum ait Vbi sapiens vbi scriba, addidit huius mundi, vt diceret vbi sapiẽs huius mundi, & tamẽ hoc intelligitur, Sic & ista ratio sapientiæ Nihil enim ab eis dicitur in huiusmodi superstitiosis obseruationibus, vbi non mũdi huius elemẽta naturamq; rerum, ratio quædam sapientiæ reddi videatur Nam & cum dicit Cauete ne quis vos decipiat per philosophiam nõ ait, huius mundi Et quid est philosophia Latine nisi studium sapientiæ? Sunt ergo, inquit, ista rationem quidem habentia sapientiæ, id est de quibus aliqua ratio reddatur, secundum elementa mundi huius, & principatus ac potestates in obseruatione & humilitate cordis Id enim agunt ista, vt superstitionis vicio cor humilietur ad nõ parcendum corpori, dũ fraudatur istis escis, quibus compellitur abstinere, non in honore aliquo ad saturitatẽ carnis non quod honoratius illo magis quàm illo cibo caro saturetur, cum ad eius necessitatem non pertineat, nisi quolibet valetudini apto alimento refici atque

A ci atque fulciri. De Euangelio inquisitio tua solet multos mouere, quo modo dominus post resurrectionem, cum in eodem corpore surrexerit, à quibusdam qui eũ nouerant, vtriusque sexus hominibus & agnitus non sit, & agnitus sit. Vbi primum quæri solet, vtrũ in eius corpore, an potius in illorum oculis aliquid factũ sit, quo non posset agnosci? Cum enim legitur: Tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eum, impedimentum quoddam agnoscendi videtur in luminibus factũ esse cernentium. Cum verò aperte alibi dicitur: Apparuit eis in alia effigie, vtique in ipso corpore, cuius alia erat effigies, aliquid factum fuisse, quo impedimẽto tenerentur, id est, moram agnoscendi paterentur oculi eorũ. Sed ego miror cum duo sint in corpore, quibus cuiusque species agnoscatur, lineamenta & color, cur ante resurrectionem, quod in monte ita trãsfiguratus est, vt fieret vultus eius splendidus sicut sol, neminem mouet eum vsque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorem sui corporis mutare potuisse: & post resurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata esse vt non posset agnosci & rursum eadem potentiæ

Quæstionis solutio. *Luc.24.* *Marc.16.*

B facultate, sicut tunc pristinum colorem, sic & post resurrectionem pristina liniamenta reuocasse. Nam & illi tres discipuli, ante quorum oculos in monte transfiguratus est, non enim agnoscerent, si ad eos talis aliũde venisset: sed quia cum illo erant ipsum esse certissime retinebant. At enim corpus ipsum erat in quo resurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud vtique ipsum corpus erat, in quo in monte trãsfiguratus est, & ipsum erat iuuenis in quo natus est & tamen si quis eum repente iuuenem vidisset, qui non nisi infantulum nosset, non vtique agnosceret. An verò ad liniamenta mutanda nõ potest celeriter dei potestas, quod potest per annorum moras hominis ætas? Quod autem Mariæ dixit: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem: nihil aliud noueris me intelligere quàm tu. Ita enim significare voluit tactum spiritalem, id est accessum fidei se requirere, qua creditur eum excelsum esse cum patre. Et quod ab illis duobus in fractione panis est agnitus, sacramentum esse, quo nos in agnitionem suam congregat, nullus debet ambigere. De verbis Symeonis, vbi ait virgini matri domini: Et tuam ipsius animam pertransibit framea. In alia epistola, cuius

Ioan.20. *Quæstionis solutio.*

C exemplũ etiã modo misi, dixi quid mihi videatur, quod etiam tibi inter cætera visum est. Et quod adiunxit: Vt denudentur multorum cordium cogitationes, hoc intelligendum puto, quia per domini passionem, & insidiæ Iudæorum, & discipulorum infirmitas patuit. Tribulationem igitur, gladij nomine significatã esse, credibile est, quo materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorum, de quibus in psalmo dicitur. Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominum, quorum dẽtes arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrũ quod pertransiit animam Ioseph, pro dura tribulatione positum ferrum mihi videtur. Aperte quippe dicitur: Ferrum pertransiit animam eius donec veniret verbum eius, id est, tandiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc enim magnus est habitus, & ab illa tribulatione liberatus. Sed ne humanæ sapientiæ tribueretur quod venit verbum eius, id est factum est quod prædixit, more suo scriptura sancta deo inde dat gloriam. Et continuo subiungit: Eloquium domini ignituit eum. Vt potui nõ defui interrogationibus tuis adiutus orationibus tuis, & ipsis quas misisti disputatio-

Psal.53. *Psal.56.* *Psal.104.*

D nibus tuis. Cum enim interrogando disputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Vtile est autem vt de obscuritatibus diuinarum scripturarum, quas exercitationis nostræ causa deus esse voluit, multæ inueniantur sententiæ, cum aliud alij videtur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæq; concordent. Dabis sanè veniam stylo meo multum festinanti, vt iam in naui constituto occurrerem perlatori. Filium autem nostrum Paulinum in Christi charitate dulcissimum, in hac potius epistola resaluto, & paucis vt festinus exhortor, vt misericordiæ domini, qui sciens dare auxilium de tribulatione, eum turbulentissima tempestate misit in portum, quo tu pelago tranquilliore permeasti, ipsi marinæ tranquillitati minime credens, & qui eius rudimentis excipiendis atque nutriendis te dedit, gratias agat quantas potest, & omnia ossa eius dicant, Domine quis similis tibi? Non enim vberiore fructu legit vel audit me docentem ac disserentem, vel quibuslibet exhortationibus accedentem, quàm inspicit te viuentem. Resalutant sanctam & syncerissimam benignitatem tuam conserui mei qui mecum sunt. Condiaconus autem noster Peregrinus, ex quo

E à me profectus est cum sancto fratre nostro Vrbano, quando episcopatus sarcinam subire perrexit, nondum remeauit Hipponem. Saluos eos tamen in nomine Christi, & literis eorum & fama nunciante cognoscimus. Compresbyterum Paulinum, & omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur germano salutamus affectu.

Augustinus Cæciliano præsidi, vt suo edicto coerceat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat.

Epistola LX.

DOMINO eximio, & in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipiendo filio Cæciliano, Augustinus. Administrationis tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Christianæ laudanda diligentia & fida synceritas, quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa, à quo speras promittente potiora, excitauerunt me, vt hoc epistolari alloquio, æstus causarum mearum excellentiæ aperirem tuæ†. Quantum enim per alias Africæ terras te vnitati catholicæ mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponensium, &

†alias, cum excellentia partes certius

F ei vicinas partes cõfines Numidiæ, præsidiali edicti tui vigore nondum adiuuari meruisse, domine eximie & in Christi charitate [vere] meritóque honorabilis ac suscipiende fili. Quod ne meæ potius negligentiæ deputetur, qui episcopalem sarcinam Hippone sustineo, tuæ magnificentiæ non tacendum putaui. Quantum etiam in campo Hipponensi hæretica præsumat audacia, si ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ sublimitati narrare potuerint, vel ex presbytero, quem cum literis misi, fueris audire dignatus, adiuuante domino deo nostro, procul dubio prouidebis vt tumor sacrilegæ vanitatis, terrendo sanetur potius, quàm vlciscendo resecetur.

Augustinus Dulcitio Tribuno, vt Donatistas edicto suo corrigat, non occidat, deq; mira vesania quorũdam qui sibi necem consciscebant.

Epistola LXI.

DOMINO eximio & honorabili filio Dulcitio, Augustinus salutem in domino. Non debui contemnere petitionem tuam, qua desyderasti à me institui, quemadmodũ te oporteat hæreticis respõdere, quorũ salus in domini misericordia, instantia

Dulcitio Dulcitio 2. de 2. retract. 59. & 63.

G instantia quoque tuæ strenuitatis inquiritur. Quamuis enim ingentes eorum multitudines, vnde plurimum gratulamur, quidam tamen eorum & deo & hominibus miserabili instinctu furoris ingrati, nisi suis cædibus nos vastaie nō possunt, suo nos exitio terrere se credunt, aut læticiam suam quærētes de mortibus nostris, aut tristiciam nostram de mortibus suis. Sed non debet tot tantorumq; populorum salutem, furiosus error hominum impedire paucorum. quid eis velimus, non solum deus & prudentes homines, verumetiam ipsi cū sint nobis inimicissimi, sentiunt. Cum enim suæ prouinciæ terrendos putant, non dubitent nos timere ne pereant. Sed quid faciamus, videntes quod multi adiuuãte domino per occasionem vestram viam pacis inueniant? Nunquid prohibere nos possumus vel debemus ab hac vnitatis instantia, dum metuimus ne quidam durissimi & in seipsos crudelissimi, nō nostra sed propria voluntate se perdant? Optaremus quidem vt omnes qui contra Christum portant signum Christi, & contra Euangelium de ipso Euãgelio quod non intelligunt gloriantur, à sua peruersitate discederēt. Sed
H quoniam deus occulta satis dispositione, sed tamē iusta, nōnullos eorū pœnis prædestinauit extremis, proculdubio melius incomparabili numerositate plurimis ab illa pestifera diuisione & dispersione redintegratis atq; collectis, quidam suis ignibus pereūt, quàm pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarum merito sacrilegæ dissensionis ardebunt. Sic enim pereuntes dolet ecclesia, quemadmodum rebellem filium sanctus Dauid, de cuius salute seruanda solicita dilectione mandauerat. Nam eum merito nefandæ impietatis extinctum, etiā cum testimonio lachrymosæ vocis ingemuit. Veruntamen superbo & maligno discedente in locum suum, populus dei qui fuerat illius tyrannide diuisus, agnouis regem suum, Et de amisso filio mœrorem patris, perfectio consolata est vnitatis. Non itaque reprehendimus domine eximie & honorabilis fili, quod tales homines apud Tamugadē, prius edicto admonendos existimasti sed quod ibi dixisti, noueritis vos debitę neci dandos putauerūt sicut eorū rescripta indicant, hoc te fuisse comminatum, quòd tu illos apprehensos fueras occisurus, non intelligētes de illa nece, quam ipsi sibi volunt ingerere te locutū. Non enim tū in eos ius gladij vllis legibus accepisti, aut imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est exe-

Mira in hæreticos clementia.

I cutio, hoc præceptum est vt necentur. Secundo sanè edicto dilectionis tuæ planius quid volueris aperuisti. Quòd autem etiam ipsum episcopum illorum putasti literis alloquendum, humanissime ostendisti, quanta mansuetudine tēperati sint in catholica ecclesia, etiam qui potestate Christiani imperatoris, siue terrendo siue plectendo corrigendis præficiuntur erroribus, nisi quod honorificentioribus eum verbis tractasti quàm decebat hæreticum. Sed quod eius responsioni me respondere voluisti, credo te arbitratum etiā hoc Tamugadensibus debere præstare, vt fallax doctrina ipsius à quo seducebantur, aliquanto diligētius refellatur: verum nos & occupatissimi sumus, & iam plurimis opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refutamus. Iam enim nescio quotiens disputando & scribendo monstrauimus, nō eos posse habere martyrum mortem, quia Christianorum non habent vitam, cum martyrem non faciat pœna, sed causa. Docuimus etiā liberum arbitrium sic homini datum, vt tamē & diuinis legibus & humanis rectissime grauiū supplicia constituta sint peccatorum. & pertinere ad religiosos re- K
ges terræ, non solum adulteria, vel homicidia, vel huiusmodi alia flagitia seu facinora, verumetiā sacrilegia seueritate congrua cohibere, Multumq; illos falli, qui putant à nobis istos tales suscipi, quales sunt, quia non eos rebaptizamus. Quomodo enim tales suscipiuntur quales sunt, cum sint hæretici, & ad nos transeundo fiant catholici? Neque enim propterea corda deprauata non licet corrigi, quia sacramenta semel data non licet iterari. De mortibus autem furiosissimis, quas quidam eorū ipsi sibi inferunt, de quibus solent detestabiles & abominabiles esse multis, etiam suis quorum mētes dementia nō tanta possedit, eis secundum scripturas rationēmque Christianorum sæpe respondimus. quoniam scriptum est, Qui sibi nequam cui bonus? Aut certè in eisdem positum tentationibus, mori volentem accidat & proximum, qui sibi expedire & licere putat occidere seipsum, quoniam scriptura dicit, Diliges proximum tuum tãquam teipsum. Nullis autem iubentibus legibus vel legitimis potestatibus, non licere alterum occidere, etiam volentem & parentem, & viuere iam non valentem, satis indicat scriptura Regnorum. Vbi rex Dauid regis Saulis interfectorē ius- L
sit occidi, cum ille dixisset ab eo iam saucio atq; semiuiuo petitum se fuisse vt hoc faceret, & animam corporis nexibus obluctantem solui q. cupiētem, vno ictu vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia omnis qui sine vlla legitimæ potestatis authoritate hominem occidit, homicida est, quisquis seipsum occidit non sit homicida si non homo est. Hęc omnia multimodis in aliis plurimis nostris sermonibus & literis diximus. Veruntamen, quod fatendum, de isto Razio seniore, quem summa exemplorum inopia coarctati se in Maccabæorum libris, quasi ad authoritatem sceleris quo seipsos perdunt, perscrutatis omnibus ecclesiasticis authoritatibus, vix aliquãdo inuenisse gloriantur, adhuc eis nunquam respondisse me recolo. sed quod tuæ charitati & prudentibus quibusque sufficiat ad istos redarguendos, si ad vitam Christianorum de Iudæa gente atq; illis literis parati sunt omnium sanctorum exempla transferre, tunc & hoc trãsferãt. Si autem illic sunt plurima eorum quoq; hominum, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel M
huic iam tempori non conuenientia, vel etiam illo tēpore non rectè facta, tale etiam hoc est quod in seipsum Razius iste commisit qui cum esset & apud suos nobilis, & multū in Iudaismo profecisset, quę sibi in cōparatione iusticiæ Christianæ, damna & stercora fuisse dicit Apostolus, & propter hoc idem Razius Iudæorum pater appellatur: quid mirum est si tanquam homini elatio superba subrepsit, vt mallet manu propria perimi, quàm post illã in suorum aspectibus celsitudinem, sustinere indignam in hostium manibus seruitutem? Solent in literis gentilium ista laudari. In his autem Maccabæorū libris, quãuis homo fuerit ipse laudatus, factum tamen eius narratum est non laudatum, & iudicandum potius quã imitandum, quasi ante oculos constitutum: non sanè nostro iudicio iudicandum, quod nos quoq; vt homines habere possemus, sed iudicio doctrinæ sobriæ, quæ in ipsis quoque libris veteribus clara est. Lōgè quippe fuit iste Razius à verbis illis vbi legitur Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiens, sed ferendæ humilitatis impatiens. Scriptum est, quod

voluerit

Sponteanea mors. *Ecclesiast. ca. 14.* *Leuit. 19. Matt. 22.* *2. Reg. 2.* *2. Mac. 14.* *Razias.* *Ecclesiast. c. 2.*

A voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem, quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset vt seipse perimeret, quod gladio cum implere non posset, de muro se præcipitem dedit, & sic adhuc viuus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi exanguis intestina sua produxit, quę vtraque manu dissipata spargebat in populum, ac deinde postea defessus occubuit. Magna hæc sunt, nec tamen bona, Non enim bonũ est omne quod magnum est, quoniam sunt magna etiam mala. Deus dixit, Innocentem & iustum ne occidas. Si ergo iste innocens & iustus nõ fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iustus fuit, quare interfector innocẽtis & iusti, id est, ipsius Razij insuper putatur esse laudandus? Hæc interim, ne nimium prolixa fiat, huic epistolæ implendæ satis sint. Debeo autem Tamugadensibus eiusmodi ministerium charitatis, quoniam mihi & noto tuo & ab honorabili & charissimo filio meo Eleusino, qui tribunatum apud eos egit bene insinuati sunt, vt ambabus epistolis Gaudentij Donatistarum episcopi, & maxime posteriori, quam secundum scripturas sanctas se fecisse arbitratur, ita respondeam ne aliquid prætermissum putetur. B

Exod.23. 2.Retra.59

Augustinus Cælestino Diacono de mutua beneuolentia.

Epistola LXII.

Domino venerabili nimiumque desyderabili, sancto fratri & condiacono Cœlestino, Augustinus in domino salutem. Quamuis longe absens fuerim, quando per Profectum clericum ad me directa Hipponem sanctitatis tuæ scripta venerunt, tamen posteaquam veni, eisq; lectis, rescriptorum debitorem me factum esse cognoui, reddendi tempus operiebar: & ecce subito profecturi à nobis charissimi fratris nostri Albini acoluthi, gratissima occurrit occasio. De tua igitur, quę mihi exoptatissima est, salute lætat*, sanctitati tuæ salutationem debitã reddo. Semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita, semper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum est tempus quando impendenda iam non sit nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur non carendo. Et cum reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur: im- C mo etiam cum redditur ab homine, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur. Quo modo autem negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis tanta † impenditur, amicis secura rependitur. Agit tamen quantum potest, vt ab iis etiam quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum, quem veraciter diligimus inimicum: quia non eum diligimus nisi velimus bonum, quod vtique non erit nisi amiserit inimiciciarum malum. Non ergo sic impenditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod impendẽdo illa diminuitur, hæc augetur etiã illo inter se differunt: quod pecuniam cui dederimus tunc ei beneuolentiores erimus si recipere non quæramus: non autem potest esse verus charitatis impensor, nisi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cum recipitur accedit cui datur, sed recedit à quo datur, charitas verò nõ solum apud eum crescit qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit, sed etiam ille à quo eam recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libẽs reddo gaudensq; recipio: quã recipio

† tanta.

adhuc repeto, quam reddo adhuc debeo. Vnum enim D magistrum apud quẽ condiscipuli sumus, per eius Apostolũ dociles audire debemus præcipientẽ ac dicentẽ, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Roma.13.

Augustinus Cælestino de triplici rerum ordine.

Epistola LXIII.

Augustinus Cœlestino. O vtinam possem assidue tibi aliquid dicere, Id autẽ aliquid est, vt curis exueremur inanibus, & curis indueremur vtilibus. Nã de securitate nescio vtrũ quicquam in hoc mũdo sperandum sit. Scripsi nec recepi vlla rescripta. Misi aduersum Manichæos libros quos paratos & emendatos mittere potui, nec quicquã ex illis iudicij motusq; nostri notum mihi factum est. Nunc eos repetere iam me, vos autem restituere conuenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cum rescriptis, quibus nosse cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis opus esse arbitremini. Sanè quoniam te noui, accipe hoc quoddam grande & breue. Est natura per locos & tẽpora mutabilis, vt est corpus. Et est natura per E locos nullo modo sed tantum per tempora etiam ipsa mutabilis vt anima. Et est natura quę nec per locos nec per tempora mutari potest, hoc deus est. Quod hic insinuaui quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod immutabile creator. Cum autem omne quod esse dicimus, in quantum manet dicamus, & in quantum vnũ est, omnis porrò pulchritudinis forma vnitas sit, vides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit quid infime, & tamẽ sit quid medie, maius infimo & minus summo sit. Summũ illud est ipsa beatitas. Infimum quod nec beatum esse potest nec miserum. Quod verò medium, viuit inclinatione ad infimum, misere, conuersione ad summũ beate viuit. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atque ita summo inhærere fit idoneus: & hoc est totum quod agere iubemur, monemur, accendimur.

8 de Gene. ad literam c.25.& 26 1 sen.dist. 37. cap. & duob.seq.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiam, contentiones ac dolos mire regnare apud Afros, etiam in solennibus conuiuiis in honorem martyrum fieri solitis, ostendens quibus modis possit illis mederi.

Epistola LXIIII.

F

Aurelio episcopo, Augustinus presbyter. Qua gratia responderem literis sanctitatis tuæ, cũ diu hæsitans non reperirẽ omnia enim vicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ tuæ multo ardentius excitauit: commisi me iam deo qui pro viribus meis operaretur in me, vt ea rescriberem, quæ vtrique nostrum studio in domino & curæ Ecclesiasticæ pro tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atque illud primum, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solum non defugio, verumetiam libenter amplector, Ita enim, & si non meis, certe tuis, me dominus nunc † exaudiet. Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, vt exemplo sit fratribus curas mundi huius vitare cupientibus, beneuolentissime accepisti, ago gratias quas nullis verbis explicare possum: dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogatiua obstrictus est, vt locis terrarum tantum longe disiunctis ita nobis cõsulueris tanquam

† noster.

G præsentissimus spiritu. Quapropter precibus quantum valemus incumbimus, vt locum † tibi commissum tecum dominus sustinere dignetur, nec te vspiam deserere, sed adesse adiutor in opportunitatibus, faciens cũ Ecclesia sua misericordiam per sacerdotium tuũ, quale spiritales viri vt faciat, lachrymis eum gemitibusq. interpellant. Scias itaque domine beatissime & plenissima charitate venerabilis, non desperare nos, immo sperare vehementer, quòd dominus & deus noster per authoritatem personæ quam geris, quam non carni, sed spiritui tuo impositam esse confidimus, multas carnales fœlicitates & ægritudines, quas Africana Ecclesia in multis patitur in paucis gemit, consiliorum grauitate & tua possit sanare. Cum enim Apostolus tria breuiter genera vitiorum detestãda & vitanda vno in loco posuerat, de quibus innumerabilium peccatorũ exurgit seges, vnum horũ quod secundo loco posuit acerrime in Ecclesia vindicatur, duo autem reliqua, id est, primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus, atque ita paulatim fieri potest, vt nec vitia iam putentur. Ait enim vas electionis: Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, nõ in

† gregem.

Roma. 13

H contentione & dolo, sed induite vos dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. Horum ergo trium, cubilia & impudicitiæ, tã magnum crimen putatur, vt nemo dignus, non modo Ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculauerit. Et rectè omnino. Sed quare solum? Comessationes enim & ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum, non solum per dies solennes, quod ipsum quis non lugendum videat qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur. Quam fœditatem, si tantum flagitiosa & non etiam sacrilega esset, quibuscunque tolerantiæ viribus sustentandam putaremus. Quanquam vbi est illud, quod cum multa vitia enumerasset idẽ Apostolus, inter quæ posuit ebriosos, ita conclusit, vt diceret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuiorũ quæ priuatis parietibus continẽtur, accipiamusq; cum eis corpus Christi cum quibus panem edere prohibemur, saltem de sanctorum corporum sepulchris, saltem de locis sacrorum, de domibus orationum tantum dedecus arceatur. Quis enim audet negare † priuatum, quod cũ

44. dis. ca. comessationes.

1. Corin. 5.

Ebriosi in honorem martyrum.

† vetare.

I frequentatur in sanctis locis, honor martyrum nominatur? Hæc si prima Africa tentaret auferre, [illegible] cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cum verò & per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut propè omnibus trãsmarinis Ecclesiis, partim quia nunquam facta sunt, partim quia vel orta vel inueterata, sanctorum & vere debita † futura cogitantium episcoporum diligentia & animaduersione extincta atq. deleta sint, dubitamus quo modo possimus tantam morum labem, vel proposito tam lato exemplo emendare? & nos quidẽ illarum partium hominem habemus episcopum, vnde magnas agimus gratias deo. quanquam eius modestiæ atque lenitatis est, eius denique prudentiæ & solicitudinis in domino, vt etiam si Afer esset, cito illi de scripturis persuaderetur curandum, quod licentiosa & male libera consuetudo vulnus inflixit. Sed tanta pestilentia est huius mali, vt sanari prorsus, quantum mihi videtur, nisi concilij authoritate non possit. Aut si ab vna Ecclesia inchoanda est medicina, sicut videtur audaciæ, mutare conari quod Carthaginẽsis Ecclesia tenet, sic magnæ impudentiæ est, velle seruare K quod Carthaginẽsis Ecclesia correxit. Ad hanc autem rem quis alius episcopus esset optandus, nisi qui ea diaconus execrabatur? Sed quod erat tunc dolendum, nũc auferendum est, non aspere, sed sicut scriptum est, in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indices grauissimæ † charitatis, vt tecum tanquam mecum audeam colloqui. Non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur, magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur cum dolore fiat, de scripturis comminãdo vindictam futuram, ne nosipsi in nostra potestate, sed deus in nostro sermone timeatur. Ita prius mouebuntur spiritales vel spiritalibus proximi, quorum authoritate & lenissimis quidem sed instãtissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cœmiteriis ebrietates & luxuriosa conuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi videtur facilius illis dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudi- L nem, si & de scripturis prohibeatur, & oblationes pro spiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias non sint sumptuosæ, atque omnibus petentibus sine typho & cum alacritate præbeantur neque vendantur. Sed si quis [pro religione] aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præsenti pauperibus erogetur. Ita nec deserere videbuntur memorias suorum, quod potest gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in Ecclesia quod pie honestèque celebratur. Hæc interim de comessationibus & ebrietatibus dicta sint. De contentione autem & dolo quid me attinet dicere, quando ista vitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autem morborum mater superbia est, & humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocrisim sæpe generat. Huic non resistitur nisi crebris diuinorum librorum testimoniis incutiatur timor & charitas dei, si tamen ille qui hoc agit, seipsum præbeat patientiæ atque humilitatis exemplum, minus sibi assumendo quam offertur, sed tamen ab eis qui se honorant nec totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter se qui totus coram deo esse debet & humana contemnere, sed propter illos ac- M cipiatur quibus consulere non potest si nimia deiectione vilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictum est: Nemo iuuentutem tuam contemnat. cum hoc ille dixerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem, Christi seruus non essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominum non lætari, sed omnem pompam inanem præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium salutémque conferre. Non enim frustra dictum est: Deus confringet ossa hominum placere volentium. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significant, quàm homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret. Præsumo de robore animi tui. Itaque ista quæ tecum confero, mihi dico, dignaris tamen credo mecum considerare, quàm sint grauia, quàm difficilia. Non enim huius hostis vires sentit, nisi qui ei bellum indixerit:

Concilium contra ebrios.

Gala. 6.

† germanissime.

Cõsuetudo quo modo tollenda.

44 dist. c. comessationes.

Sacrificia pro mortuis.

Contentio & dolus.

Authoritas.

1. Timo. 4.

Gala. 1.

Psal. 52.

quia &

A quia & si cuiquam facile est laude carere dum denegatur, difficile est ea nõ delectari cum offertur. & tamen tanta mentis in deum debet esse suspensio, vt si nõ merito laudemur, corrigamus eos quos possumus ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod dei est, aut ea laudent, quæ quamuis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia. velut sunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia vel cum impijs hominibus. Si autem merito laudamur, propter deum gratulemur eis quibus placet verum bonum. non tamen pro his quia placemus hominibus, sed si corã deo tales sumus quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis sed deo, cuius dona sunt omnia quæ vere meritóq; laudãtur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecus animo suggeruntur. & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationẽ oblatæ laudis mihi auferre nõ possum. Hæc propterea scripsi, vt si tuæ sanctitati iam non sunt necessaria, siue quòd plura huiusmodi ipse cogites atque vtiliora, siue quòd tuæ sancti-

Laudes hominũ quomodo accipiendæ.

B tati medicina ista non opus sit, mala tamen mea nota sint tibi, sciasq; vnde pro mea infirmitate deum rogare digneris, quod vt impensissime facias, obsecro per humanitatem illius qui præceptum dedit, vt inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de vita nostra & conuersatione deflerem, quæ nollem per literas ad te venire, si inter cor meum & cor tuum, vlla essent ministeria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; nostrum tota synceritate charissimus, cuius in te vere fraternam cum præsens essem benignitatem studiumq; perspexi, senex Saturninus dignatus fuerit, quando opportunũ videbitur ad nos venire, quicquid cũ eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus, aut nihil aut non multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod vt nobiscum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis precibus posco, quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam tantam longe Hipponenses vehementer nimisq; formidant, neque vllo modo mihi sic volunt credere, vt & ego vobis. Agrum fratribus datum prouisione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & conseruũ nostrum Parthe-

C nium, à quo multa alia quæ audire desyderabamus, audiuimus. Præstabit dominus vt etiam cętera quæ adhuc desyderamus impleantur.

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari quo modo voluntas hominis subdatur volũtati diuinæ.
Epistola LXV.

SAnctis & deo dilectissimis meritò venerabilibus, & multum desyderabilibus fratribus, Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem. Charissimus frater Celsus cum rescripta repeteret, debitũ reddere festinaui. Sed vere festinaui. Cum enim eum putarem adhuc aliquot dies nobiscũ moraturum, repente comperta occasione nauigij, mihi pridianam suam profectionem iam nocte suggessit. Quid facerem cum eum tenere non possem, & quia ad vos cũ quibus ei melius esset properabat, nec si possem deberem. Proinde pauca ilico hęc arripui dictanda atque mittenda, prolixioris epistolæ me confitens debitorem, cum post reditum venerabilium fratrum nostrorum collegarum Therasij & Euodij, primum no-

D stri † ex parte satiatus fuero. Vberius enim ad vos † in eorum pectoribus & orationibus nos † esse venturos, iamiamq; in Christi nomine atq; adiutorio speramus. Cum hæc scriberemus, etiam per vnanimem filium nostrum Carthaginensis Ecclesiæ presbyterum Fortunatianum Romam nauigaturum, aliam epistolã paucis ante diebus iam dederã. Nunc ergo quod soleo rogo, vt quod soletis faciatis. Oretis pro nobis vt videat deus humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem vobiscũ talia cupio, si dignemini literis, qualia colloqui possemus si coram vestris sensibus adessemus. Ecce illã quæstiunculam quam nuper proposueram, tanquam si pręsens præsenti inter dulces loquelas obderẽ, plane Christiano intellectu & deuotione soluisti, sed nimis cursim & breuiter: posset quippe ibi aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui, sicũ dixisses ita te illo quo fœliciter vteris loco perseuerare decreuisse, vt si quid de te aliud domino placuerit, eius voluntatẽ præferas tuæ, idipsum aliquanto apertius explicares, quonam modo voluntatem dei quæ nostræ voluntati pręponenda est nouerimus. Vtrum tantum in ea re quam propterea præferre deberemus, quia & inuiti cogere-

† vestri.
† nos.
† vrb^o vos.

E mur. Ibi enim fit quidem quod nolumus. Sed ideo nos cogimur vt velimus, quia ille vult cuius voluntatis nec excellentiam fas est recusare, nec omnipotentiam licet euitare: sicut Petrum alter cinxit & tulit quò noluerat: veruntamen quò nollet iuit, sed volens mortem subiit. Asperrimum est, ibi vbi est potestas, non mutare sententiam, quãuis aliud occurrat in quo potius appareat voluntas dei ad mutandam sententiam nos vocantis, non quia nostra mala erat, sed in qua rectè permaneretur, nisi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium, quoad posset quantum in ipso esset vsq; ad finem vitæ suæ sed repente iussus occidere, mutauit vtique non prius malam sententiam, sed quæ mala esset si potioribus † mutata non esset. Hinc quoque non dubito nihil aliud videri tibi, sed plerunq; non voce de cœlo, non per prophetam, non per reuelationem, vel somnij, vel excessus mentis, qui dicitur ecstasis, sed rebus ipsis accidentibus, & ad aliud quàm statueramus vocantibus cogimur agnoscere dei voluntatem aliam [esse] quàm erat nostra. Quod si proficisci statueremus, & aliquid orietur

† aliàs, sed quæ mala esset potiori si.

F quod consulta de officio nostra veritas vetaret deserere, aut decernentibus ibi manere, nunciaretur aliquid quod eadem veritate consulta nos compelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi videatur peto mecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile est nos aliquid quod magis faciẽndum erat omittere, dum illud mutare volumus, in quo prius permanere statueramus, nõ quidem malum, verum iam ideo malum, quia id quod potius agendum est occurrens deseritur. Quod si non occurreret, non solum sine vituperatione sed etiam cum laude, in illo priore perduraretur. Hic nõ falli difficile est, hic omnino vox prophetica præualet, Delicta quis intelligit? Hinc oro participem me facias cogitationum tuarum, quid in talibus vel facere soleas vel faciendum esse reperias.

Psal. 18.

Augustinus Maximo medico, recens ad Ecclesiam catholicam conuerso, hortans illum vt studeas & alios eodem adducere, præsertim quum nonnullos in errorem adduxisset authoritate sua, Instruens illum aduersus eos, qui de trinum personarum eadem essentia impie disputant. *Epistola LXVI.*

G Domino eximio meritóque honorabili & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus in domino salutem. Cum à sancto fratre & coepiscopo nostro Peregrino de tua tuorumque non corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus, de tua quidem lætos, de tuorum verò tristes nos eius responsa fecerunt, quod non sunt Ecclesiæ catholicæ salubri correctione sociati. Et quia id cito futurum sperabamus, adhuc non esse factum [multum] dolemus, domine eximie meritoq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatem tuam in domini pace salutantes, & præcipimus & rogamus, vt eos quod didicisti docere non differas, vnum scilicet deum esse solum cui seruitus illa debetur, quæ latria Græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege vbi

Matth. 4.

scriptum est: Dominum deum tuũ adorabis, & illi soli seruies: quem si deum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis, ergo latria filio nõ debetur: quod nefas est dicere. Si autem debetur, quo modo ergo vni tantum debetur deo, si & patri & filio debetur, nisi quia vnus cui per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur solus vt & pater intelligatur & filius, imò verò

H etiam spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus:

1. Corin. 6.

Nescitis quia corpora vestra templũ sunt in vobis spiritus sancti, quem habetis a deo & non estis vestri? Empti enim estis magno precio, glorificate deum & portate in corpore vestro. Quem deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo latria spiritui sancto. Nam si templum [ei] fecere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus iuberemur, vtique faciendo templum latriã exhibere conuinceremur, quanto magis latriam debemus cui non templum facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur à nobis, de qua dictum est: Dominum deum tuum adorabis & soli illi seruies, proculdubio dominus deus noster cui soli per latriam seruire debemus non est pater solus, nec filius solus, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa trinitas vnus deus solus, pater & filius & spiritus sanctus non vt pater sit ipse qui filius, vel spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius, cum sit in illa trinitate pater filij solus, & filius patris solus, spiritus autem sanctus & patris & filij sit spiritus. sed propter vnam eandemq; naturam atque inseparabilem vitam, ipsa trini-

I tas quantum ab homine potest fide præcedente intelligitur vnus dominus deus noster, de quo dictum est: Dominum deum tuum adorabis & illi soli seruies, & quem prædicat Apostolus ait enim: Quoniam ex ipso

Roma. 11.

& in ipso & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Non enim sic ex deo patre vnigenitus filius, quemadmodum ex illo est vniuersa creatura quam ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniã sicut flamma splendorem quem gignit tempore non præcedit, ita pater nunquã sine filio fuit. Ipse est quip-

Sapien. 7.

pe sapientia [dei patris,] de qua scriptum est: Splendor est enim lucis æternæ. Luci ergo cuius candor est, id est deo patri sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in principio fecit deus cœlum & terram, ita in principio fecit verbum, sed in principio erat verbum. Spiritus quoque sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus: [sed sic à patre procedit, vt nec à patre nec à filio sit factus.] Hæc trinitas vnius est eiusdẽq; naturæ atq; substantiæ, non minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus quàm in singulis, sed tanta in solo K patre vel in solo filio, quanta in patre simul & filio, & tanta in solo spiritu sancto, quanta simul in patre & filio & spiritu sancto. Neque enim pater vt haberet filiũ de seipso, minuit seipsum, sed ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus quantus & solus. Similiter & spiritus sanctus integer de integro, non præcedit vnde procedit, sed tantus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo nec auget hærendo. Et hæc omnia nec confuse vnũ sunt, nec distincte † tria sunt, sed cum sint vnum tria sunt, & cum sint tria vnum sunt. Proinde qui tam multis cordibus fidelium suorum donauit vt essent cor vnum, quanto magis conseruat in seipso vt sint hæc tria, & singula deus, & simul omnia nõ tres dij sed vnus deus? Hic est vnus dominus deus noster, cui vniuersa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur: qui cum in rebus quæ nascuntur in † tempore sua bonitate effecerit, vt suæ substantiæ prolem quælibet res gignat, id est homo hominẽ, non alterius naturæ sed eius cuius ipse est, vide quã impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Hæc enim propinquitatis sunt nomina non naturæ, & ideo ad aliquid vel relatiue dicuntur, quę aliquando eadem L sunt, aliquando diuersa. Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum, & si qua similia, quæ infinitum est velle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illum, hoc est ille ad istum. Diuersa sunt autem, sicut pater ad filium, filius ad patrem, socer ad generũ, gener ad socerum, dominus ad seruũ, seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illum, quod ille ad istum, sed ambo tantum homines sunt. Relatio diuersa est non natura quoniam si attendas quid sit alter ad alterum, non est hoc ad illum iste, quod ad istum ille: quia iste pater, ille filius aut iste socer, ille gener aut iste dominus, ille seruus. Si autem attẽdas quid quisque sit, vel ad seipsum vel in seipso, hoc est ille [quod iste:] quia ille homo est sicut iste. Vnde intelligit prudentia tua non ab eis rationabiliter dici à quorum errore te dominus liberauit, ideo dei patris & dei filij naturam esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et deum patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vocabula non in seipsis demonstrare natu- M ras, sed alterius ad alterum significare personas? Tale est etiam illud quod simili loquuntur errore, Ideo filium alterius esse naturæ, diuersæq; substantiæ, quia pater deus non est de altero deo, filius autem deus est quidem sed de patre deo & hic enim non iudicatur substantia sed origo, id est, non quid sit sed vnde sit quisque vel non sit. Neque enim Abel & Adam ideo non vnius naturæ atque substantiæ fuerunt, quia iste fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo vtriusque natura quæratur, homo Abel, homo Adam. Si autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Item in deo patre & deo filio, si vtriusque natura quærãtur, vterq; deus, nec magis magnus alter altero deus. Si autem origo, pater est deus de quo filius deus, de quo autem pater, nullus est deus. frustra itaque ad hoc respondere conãtes dicunt, sed homo cum passione generat, deus autem sine passione genuit filium. Hoc enim nõ solum ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nã si tẽporalibus & passibilibus rebus deus tribuit, vt quod sunt hoc generẽt, quãto magis ipse ęternus & impassibilis, nõ aliud quàm est ipse generauit vnus vnicum,

Commode accipe, tria vnum cum res sunt dissimiles.

† ex.

A vnicum, & ideo nostra & inenarrabili admiratione, quoniam sine passione, & tanta secum æqualitate, vt eũ nec potestate præcederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet, quod potest, non tribuit sibi, sed patri, quia non est à seipso, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoque accepit à patre nec sic accepit vnde esset æqualis, quasi prius fuerit inæqualis, sed natus æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaque inæqualem genuit, & æqualitatem iam nato addidit: sed gignendo eam dedit, quia æqualem non imparẽ genuit. Ideo in forma dei æqualem esse deo, non ei rapina fuerat, sed natura: quoniam id nascendo sumpsit, non superbiendo præsumpsit. Propterea verò patrem dicit esse maiorem, quia seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, non amittens dei, propter quam formam serui, non tantùm patre, verumetiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantum hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulominus ab angelis, hominibus quoque minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaque formam serui quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit: Pater maior me est. Propter illam formam

Al. sen. dicis putandum.

Ioan.14.

B verò quam nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater vnũ sumus & homo scilicet factus, & permanens deus. *Ioan.10.* Homo enim assumptus est à deo, non in homine consumptus est deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri æqualis est idem ipse deus Christus. Cum igitur huic rectæ atque catholicæ fidei præsentibus nobis cum magna exultatione populi dei consociatum te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorum segnicia tristes sumus? obsecramus te per misericordiam dei, vt ipso adiuuante auferas istum mœrorem de cordibus nostris. Neque enim credendum est authoritatem tuam ad peruersitatem tuorum plurimum valere potuisse, & ad correctionem nihil valere posse. An forte contẽnunt te, quia in Ecclesiæ catholicæ participationem hac ætate venisti, cum te amplius debeant admirari atque venerari, quia vetustissimum errorem senili quadam iuuentute vicisti. Absit vt ipsi resistant tibi vera dicenti, cui consenserant à veritate deuianti. Absit vt nolint tecum recta sentire, cum quo eos delectauit errare tu tantum ora pro eis & insta eis. Immo verò adhuc eos ad domũ dei tecum, qui in domo tua sunt tecum: vel te non pigeat in domum dei

C cum illis venire, qui in domũ tuam soliti fuerant conuenire, præsertim cùm catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non excrucietur damnis, sed potius lætetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad deum vt facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coepiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuæ, cito de hac re gaudio replebitur cor nostrũ, & lingua nostra exultatione.

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum. Epistola LXVII.

AVgustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est incolumis, apportat negociorum suorum secundas curas, præstabit dominus vt etiam ipsæ vltimæ sint: multũ vos salutat, & narrat gaudia de Gabiniano, quod ab illa sua causa, misericordia dei liberatus, nõ solũ Christianus, sed etiam fidelis sit valde bonus, per pascha proxime baptizatus, in corde atq; in ore habens gratiam quam percepit. Quantũ eum desyderem, quando explicabo? Sed nosti vt eum

D diligam Archithbeater etiam Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiam consecutus. Audi etiam quemadmodum, neq; enim ceruicula illa vel lingua nisi aliquo prodigio domarentur: filia eius in qua vnica acquiescebat ægrotabat, & vsque ad totam desperationẽ salutis temporalis, † eodẽ ipso patre renunciante peruenit. *† corporalis* Dicitur ergo & constat, cum mihi hoc & ante fratris Pauli reditũ, comes Peregrinus vir laudabilis & bene Christianus, qui cum eis eodẽ tẽpore baptizatus est, indicaret. Dicitur ergo ille senex tandem conuersus ad implorandam Christi misericordiam, voto se obligasse Christianum fore si illam saluam videret. Factum est. At ille quod vouerat, dissimulabat exoluere, sed adhuc manus excelsa. Nam repentina cæcitate suffunditur, statimque venit in mentem vnde illud esset: exclamauit confitens, atque iterum vouit, se recepto lumine impleturum esse quod vouerat. Recepit, impleuit, & adhuc manus excelsa. Symbolum non tenuerat, aut fortasse tenere recusauerat & se non potuisse excusauerat, deus viderit. Iam tum post festa omnia receptionis suæ † in paralysim soluitur multis ac pene omnibus membris [& etiam lingua.] *† Iam tamẽ post cõfessa omnia deceptionis suæ.*

E Tunc somno admonitus confitetur per scripturam, ob hoc sibi dictum esse accidisse, quòd symbolum non reddiderit. Post illam confessionem redduntur officia omnium membrorum nisi linguæ solius: se tamen didicisse symbolum, ideoque memoria iam tenere nihilominus in eadem tentatione literis fassus est: sicq; omnis est ab eo deleta nugacitas, quæ vt scis multum decolorabat † naturalem quandam eius benignitatem, eúmque insultantem Christianis faciebat valde sacrilegum. *† dedecorabat.* Quid dicam, nisi domino hymnum canamus & superexaltemus eum in secula?

Clerici Hippone catholici Ianuario primæ sedis episcopo, partis Donatianæ, De immanitate Circumcellionum aduersus catholicos. Stylus est Augustini, quanquam cõmuni clericorum nomine scripta est epistola.

Epistola LXVIII.

IAnuario Clerici catholici regionis Hipponensium. Clerici & Circumcelliones vestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutione in nos sæuiunt. Qui si malum pro malo redderent, etiam sic contra legem facerent Christi: Nunc

F verò consyderatis omnibus factis nostris & vestris, inuenimur hoc pati quod scriptũ est: Retribuebant mihi mala pro bonis. *Psal.34.* Et in alio psalmo: Cum iis qui oderũt pacem eram pacificus, cum loquebar illis debellabant me gratis. *Psal.119.* Nam cum sis in tam grandi constitutus ætate, arbitramur te optime nosse, quod pars Donati quæ primò apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur, vltro accusauit Cæcilianum tunc episcopum Ecclesiæ Carthaginensis, apud imperatorem illum antiquum Constantinum. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua, aut te nosse dissimules, aut etiam, quod non putamus, forsitan nescias, exemplum relationis tic Anulini Proconsulis, quem pars Maiorini tunc interpellauit, vt ea crimina quæ obiiciebat Cæciliano ad memoratum imperatorem ab eodem Proconsule mitterentur, his nostris literis inserimus. Anulinus nunc Proconsul Africæ. Scripta cœlestia maiestatis vestræ, accepta atque adornata, Cæciliano & iis qui sub eodem agunt quiq; clerici appellãtur, deuotio [mea apud acta] paruitatis meæ insinuare curauit, eosdẽq; hortata est, vt *Exemplum epistolæ.*

G vnitate consensu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentia maiestatis vestræ liberati esse videantur, catholica custodita sanctitati legis debita reuerentia ac diuinis rebus inseruiant. Verùm post paucos dies extiterunt quidam adunata secum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendū putarent, quiq; fasciculum in aluta signatum [& libellum sine signo] obtulerunt dicationi nostræ, atque impendio postularunt, vt ad sacrum & venerabilem comitatum numinis vestri dirigerem, quæ manente Cæciliano in statu suo, subiectis eorundem actis, quo cuncta maiestas vestra possit dignoscere, paruitas mea dirigere curauit. Trāsmissi libelli duo, vnus in aluta subscriptus ita, Libellus Ecclesiæ catholicæ criminum Cęciliani traditus a parte Maiorini. Item alius sine sigillo cohærēs eidem alutæ, datus die XVII Kal. Maias Carthagine, domino nostro Constantino Augusto tertius *† Post hanc relationem ad se missam iussit imperator venire partes ad episcopale iudicium in vrbe Roma faciendum, vbi quemadmodum causa dicta atque finita sit, & Cæcilianus innocens iudicatus sit, indicant gesta Ecclesiastica. Iam vtique post pacificum moderamen episcopalis iudicij, omnis contentionis & animositatis pertinacia debebat extingui.

Hactenus redditus exemplū epistolę

Suspicor fuisse scriptum, tertiū cons vt sub notarunt Zonum.

† iii.

H Sed rursus maiores vestri ad imperatorem redierunt, & non rectè iudicatam neque omnem causam auditam esse conquesti sunt. Vnde ille alterum episcopale iudicium dedit habendum in Arelatensi Galliæ ciuitate, vbi multi vestri, vana diabolica dissensione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinacissimi & litigiosissimi ad eundem imperatorē appellauerunt, postea & ipse coactus episcopalem causam inter partes cognitā terminauit, & primus contra vestram partem legem constituit, vt loca congregationum vestrarum fisco vendicarentur, quarum omnium rerum documenta, si vellemus inserere, nimium longas literas faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum est, quomodo Felicis Aptungensis, quem fontem [omnium] malorum in concilio Carthaginēsi, ab Secundo Tigisiano primate patres vestri fuisse dixerunt, vrgentibus apud imperatorem vestris, publico iudicio causa discussa atque finita sit. Nam memoratus imperator, in hac ipsa causa vestros apud se accusatores & assiduos interpellatores, literis suis fuisse testatur, quarum exem-

I plum infra scripsimus. Imperatores Cæsares Flauij, Constantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, ad Probianum Proconsulem Africæ. Helianus prædecessor tuus, merito dum vir perfectissimus, verus vicarius præfectorum tunc per Africam vestram, † incommoda valetudine teneretur, eiusdem partibus functus, inter cætera etiā id negocium vel inuidiam, quæ de Cæciliano episcopo Ecclesiæ catholicæ videtur esse commota, ad examen suum atque iussionem credidit esse reuocandam. Etenim cum iam Superium centurionem & Cæcilianum magistratum Aptunginorum & Saturninum Excuratorē & Calibium iuniorē eiusdem ciuitatis curatorem, atque solum seruum publicū suprascriptæ ciuitatis, præsentes esse fecisset, audiētiam præbuit competentem, adeò vt cum Cæciliano fuisset obiectum, quod à Felice eidem episcopatus videretur esse delatus, cui [cum] diuinarum scripturarum proditio atque exustio videretur obiecta, innocentem de eo Felicem fuisse constiterit. Denique cum Maximus Vigentium decurionem Ziquensium ciuitatis, epistolam Cæciliani ex diuino iure † falsasse contenderet, eundem ipsum Vigentium suspensum actis quæ subērāt peruidimus, & ideo minime certum † quod se decutionē Ziquensium [ciuitatis esse] asseuerauerit. Vnde

Exemplū epistolæ.

† nostram.

† duū viris

K

† tutum

volumus vt eundem ipsum Vigentiū sub idonea prosecutione ad comitatum meum Constantini Augusti mittas, vt illis qui in præsentiarum agunt, atque diurnis diebus interpellare nō desinunt, audientibus & coram assistentibus apparere & intimari possit, frustra eos Cæciliano episcopo inuidiam comparare, atq; aduersus eum violenter insurgere voluisse. Ita enim fiet vt omissis sicut oportet eiusmodi contentionibus, populus sine dissensione aliqua religioni propriç cum debita veneratione deseruiat. Hæc cum videas ita se habere, quid est quod nobis de imperatorum iussionibus, quæ contra vos constituūtur inuidiam concitatis, cum hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debēt in his causis imperatores iubere, si ad imperatores Christianos hæc cura pertinere non debet, quis vrgebat maiores vestros causam Cæciliani ad imperatorem per Proconsulem mittere, & episcopum, contra quem absentem iam sententiam quoquo modo dixeratis, iterū apud imperatorem accusare, quo innocente pronunciato, ordinatori eius Felici alias apud eundem imperatorē calumnias machinari? & nunc quid aliud quàm ipsius maioris Constantini iudicium contra vestram

Hactenus epistola

L partem viuit, † quod maiores vestri elegerunt, quod assiduis interpellationibus extorserunt, quod episcopali iudicio prætulerunt. Si displicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores ad ea vobis excitāda coegerunt? Sic enim modo cōtra catholicam clamatis in eis quæ contra vos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodum si vellent aduersus Danielem clamare, qui liberato illo, eisdem leonibus consumendi missi sunt, à quibus eum ipsi primitus consumi voluerunt. Scriptum est enim Nihil interest inter minas regis & iram leonis. Danielem calumniosi inimici in lacum leonū mitti coegerunt: vicit innocentia eius illorum maliciam, illæsus inde leuatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter maiores vestri Cæcilianum & eius societatem, regiæ iræ consumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eisdem regibus eadem vos patimini, quæ illos vestri pati voluerunt: quoniam scriptum est, Qui parat proximo foueam, ipse incidet in eam. De

† contra vos viuit.

Prouer. 19.

Eccle. 27.

M nobis ergo quod queramini nō habetis, & tamē Ecclesiæ catholicæ mansuetudo, etiam ab his imperatorum iussionibus omnino conquieuerat, nisi vestri clerici & Circumcelliones, per suas immanissimas improbitates furiosasq; violentias quietem nostram perturbantes atque vastantes, hæc in vos recoli & moueri coegissent. Nam priusquam recentiores leges istæ, de quibus modo queremini, venissent in Africam, insidias in itineribus nostris episcopis tetenderūt, clericos nostros plagis immanissimis quassauerunt, laicis quoque & plagas grauissimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificiis incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria libera voluntate vnitatem nostræ communionis elegit, de domo sua raptum, & pro arbitrio immaniter cæsum, in gurgite etiam cœnoso volutatum; burda vestitum, cùm quibusdam dolendum, quibusdam ridendum in pompa sui facinoris ostentassent, abductum inde quò voluerunt, vix post dies duodecim dimiserunt. Vnde conuentus municipalibus gestis à nostro episcopo Proculianus, cum ab inquirenda causa dissimulasset, & iterum continuo conuentus esset, nihil se dicturum amplius gestis expressit.

Burda, al. Buda.

A pressit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri vestri sunt, adhuc nos insuper territantes, & sicut potuerunt persequentes. Nec tamen de his iniuriis & persecutionib⁹, quas Ecclesia catholica in regione nostra tūc pertulit, imperatoribus conquestus est episcopus noster. Sed facto concilio placuit vt pacifice conueniremini, quo, si fieri posset, haberetis inter nos collationē, & errore sublato, fraterna charitas pacis vinculo lætaretur. Et in ipsa conuētione quid Proculianus primo respōderit quod concilium facturi essetis, & aliàs & illic visuri quid respondere deberetis. Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuo conuētus esset, actis expresserit, recusans pacificam collationem, ipsa gesta insinuāt grauitatem tuam. Deinde cum vestrorum clericorum & circūcellionum notissima omnibus non cessaret immanitas, dicta causa est, cū Crispinus iudicatus hæreticus, nec pœna decem librarum auri quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta per mansuetudinem catholicam ferri permissus est, & tamen ad imperatores appellādum putauit. *Pœna pecuniaria in hæreticos.* Cuius appellationi quod ita responsum est, nónne vestrorum præcedens improbitas, & eadem ipsius appellatio extorsit vt fieret: nec tamen etiam post ipsum rescriptum, B intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis, eadem auri condemnatione multatus est. Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent, vt non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est tenerentur, sed ij soli in quorum locis aliquas à vestris violētias Ecclesia catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt, iam cicatrices episcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentissimæ imperatorem commouerant, vt leges tales mitterentur, quales & missæ sunt. Quibus in Africam venientibus, cum vtique non ad malum sed ad bonum cœpissetis vrgeri, quid facere debebatis nisi & vos mittere ad episcopos nostros, vt quo modo vos ipsi conuenerant, sic conuenirentur à vobis, & potius collatione veritas appareret? Non solum autem non fecistis, sed peiora mala nobis vestri nunc faciunt, non tantum nos fustibus quassant ferroq; concidunt, verumetiam in oculos extinguēdos, calcem musto aceto incredibili excogitatione C sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilantes, arma sibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuersa discurrunt cōminantes atq; anhelātes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. *Mira crudelitas Circumcellionū.* Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus cōqueri [vt] considerat grauitas tua quàm multi vestrum, immo vos omnes qui vos pati dicitis persecutionem, sub ipsis quasi terribilibus imperatorum catholicorum legibus, in possessionibus vestris & alienis securi sedeatis, & nos à vestris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati persecutionem, & nos ab armatis vestris fustibus & ferro concidimur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostræ domus ab armatis vestris compilando vastantur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostri oculi ab armatis vestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiam si quas mortes sibi vltro ingerunt, nobis volunt esse inuidiosas, vobis gloriosas. Quod nobis faciunt, sibi non imputant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Viuunt vt latrones, moriuntur vt Circuncelliones, honorantur vt martyres: & tamen nec latrones aliquando audiuimus eos quos deprædati sunt excæcasse. Occisos auferunt luci, viuis auferunt lucem. Nos interim si quando vestros tenemus, cum magna dilectione seruamus illæsos, loquimur illis, & legimus omnia quibus error D ipse cōuincitur, qui fratres a fratribus separat, facimus quod dominus per Esaiam prophetā præcepit dicens: Audite qui pauetis verbum domini, dicite fratres nostri estis iis qui vos oderunt, & qui vos execrantur, vt nomen domini honorificetur & appareat illis in iocunditate, ipsi autem erubescant. Ac sic aliquos eorum considerantes euidētiam veritatis & pulchritudinem pacis, non baptismo quem iam sicut regalē characterem tanquam desertores acceperant, sed fidei quæ illis defuit, & spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptum est enim Fide mundans corda eorū. *Acto 15.* Itemq; scriptum est: Charitas cooperit multitudinem peccatorū. *1 Petri. 4.* Si autem vel nimia duricia, vel pudore non ferentes eorum insultationem, cum quibus contra nos tam multa falsa iactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiscū iam patiantur, vnitati Christi consentire noluerint, sicut illæsi retenti sunt, sic à nobis dimittuntur illæsi. hoc quantum possumus monemus etiam laicos nostros vt eos illæsos teneāt, & nobis corripiendos instruendosq; perducant. Sed aliqui nos audiunt, & si possunt faciunt. E Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos re vera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum suis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehensos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immania pertimescunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem sibi exigunt martyrum. Hoc est ergo desyderium nostrum, quod tuæ grauitati per has literas & per fratres quos misimus allegamus. Primum si fieri potest vt cum episcopis nostris pacifice conferatis, vt in quibus fuerit inuentus, non homines sed error ipse tollatur, vt homines non puniantur sed corrigantur, vt vos modo conueniatis, quia eorū conuentionem antea contempsistis. Quanto melius enim hoc inter vos facitis, vt quod egeritis conscriptum & subscriptum imperatori mittatis, quàm vt hæc apud terrenas potestates fiant, quæ non possunt nisi iam datis contra vos legibus seruire. Vestri enim collegæ qui nauigauerant apud præfectos dixerunt se audiri venisse. F Et nominauerunt sanctum patrem nostrum catholicum episcopum Valentinū, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo se velle audiri. *Venit audiri vt audiatur.* quod eis non poterat iudex concedere, qui iam secundum leges quæ contra vos constitutæ sunt iudicabat: nec ille episcopus ita venerat, aut aliquod tale mandatum à suis episcopis acceperat. Quanto ergo melius ipse imperator, qui non est eisdem legibus subditus, & qui habet in potestate alias leges ferre, cum ei collatio vestra fuerit recitata, de tota ipsa causa poterit iudicare, quamuis iam olim dicta fuerit terminata. *Imperator supra leges, sed non extra.* Sed ideo nos † conferre voluimus, [non vt causa iterum finiatur, sed] vt eis qui nesciunt iam finita monstretur. *† vos.* Quod si hoc facere vestri episcopi voluerint, quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia voluntas vestra innotescit, ne diffidentia merito reprehendatur? An forte putatis non licere fieri, cum non vos lateat, quod dominus Christus etiam cum diabolo de lege locutus est? Quod cum Paulo [Apostolo] non solum Iudæi, sed etiam de hæresi Stoicorum & Epicureorum philosophi gentium contulerunt? An forte istæ leges imperatoris, vos non permittunt nostros episcopos con-

G nenire? Ecce interim episcopos nostros qui sunt in regione Hipponensi, vbi a vestris tanta mala patimur, conuenite. Quanto enim licentius & liberius ad nos, per vestros vestra scripta quam eorũ arma perueniunt? Postremo per istos ipsos fratres nostros quos ad vos misimus talia rescribite. Si autem & hoc non vultis, saltem cum vestris à quibus talia patimur nos audite. Ostẽdite nobis veritatem pro qua vos pati dicitis persecutionem, cum patiamur nos vestrorum tantam crudelitatem. Si enim nos esse in errore conuiceritis, forte conceditis nobis vt non rebaptizemur à vobis, iustum existimantes, vt nobis hoc præstetis, qui baptizati sumus ab eis quos nullo iudicio damnastis, quod præstitistis eis, quos Felicianus Musticanus, & Prætextatus Assuritanus per tam longum tempus baptizauerant, quãdo eos per iudicium iussa de Basilicis pellere conabamini, quia Maximiano communicabant, cum quo à vobis in concilio Bagaitano expresse nominatimque damnati sunt. Quæ omnia gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus, vbi & ipsum concilium vestrum allegastis, dum vultis iudicibus ostendere, quod schismaticos vestros de Basilicis pelleretis. Et tamen qui ab ipso semine Abrahæ, in quo omnes gentes benedicuntur schisma fecistis, de Basilicis pelli non vultis,
H non per iudices sicut schismaticis vestris vos fecistis, sed per ipsos reges terræ qui completa prophetia Christum adorant, apud quos Cæcilianum accusantes victi recessistis. Si autem nec audire nec docere nos vultis, venite aut mittite nobiscum in regionem Hipponensium, qui videant armatum exercitum vestrum, quannis nullus miles numero armorum suorum calcem & acetum addidit ad oculos Barbarorum. Si neque hoc vultis, saltem scribite ad illos, vt iam ista non faciant, vt iam se à cædibus nostris, à rapinis, ab excæcatione compescant. Nolumus dicere, damnate illos: Vos enim videritis quo modo vos nõ inquinẽt, quos modo ostẽdimus in vestra cõmunione latrones, & nos inquinent quos nunquã potuistis ostendere traditores. Ex his omnibus eligite quod volueritis. Si autẽ querelas nostras contempseritis, nos minime pœnitebit ordine pacifico agere voluisse. Aderit dominus Ecclesiæ suæ, vt vos potius humilitatem nostram contempsisse pœniteat.

I *Augustinus Restituto, Quatenus mali tolerandi in Ecclesia* *Epistola LXIX.*

DOmino desyderantissimo & honorifica syncceritate charissimo fratri & diacono Restituto, Augustinus in domino salutem. Aestus indicantes piam flammam cordis tui, indicauit mihi fidelissimus vt sis particeps eorum frater Deogratias. Lege itaque Tychonium quem bene nosti, nõ quidem omnia probaturus. nam quæ in illo cauenda sint, bene nosti. Hanc tamen quæstionem quo modo in Ecclesia dei si qua forte peruersa vel etiam scelerata corrigere atque extinguere non valemus, saluo vnitatis vinculo tolerãda sint, strenue videtur mihi tractauisse atq; soluisse. quanquam in eius literis tantummodo intentione correcta, ad ipsos diuinarum scripturarũ fontes
+ vanca. recurrere nos oportet, vt ibi videamus quàm plurima† de hac re testimonia sententiarum, vel exempla gestorum [posint,] & quoniam nemo posit omnia ponere, nisi qui penè omnes sanctorum librorum paginas in sua scripta transferre voluerit. Ita prope nulla est, quæ nos non admoneat intus in ipsa societate sacramentorum, quibus imbuimur ad vitam æternam, cum iis qui K oderunt pacem esse debere pacificos, donec ingemiscẽdo nostra longinqua peregrinatio transeat, atque † in † neque. virtute Hierusalẽ matris æternæ securissima pace perfruamur, & in turribus eius abundantia verorum fratrum, quorum nunc inter multos falsos gemimus paucitatem. Quæ est autem virtus illius ciuitatis, nisi deus eius deus noster. Vides igitur in quo solo fiat pax, & singulis hominibus qui secum sine illo bellum gerunt, & in nullo † extrinsecus oborto scandalo, [&] omnibus † illis simul, qui quanquam in hac se vita diligant & amicitiæ fidæ nexibus teneãtur, tamen nec præsentia corporis nec confessione animi summe perfecteq; copulantur. Confortetur cor tuum in domino, memor nostri.

Augustinus Bonifacio Comiti, qui concepto prius voto monachismi, post ex ipsius consilio suscepit comitis potestatem, ac duxit vxorem, præter ipsius consilium, multisq; bellis fœliciter gestis, in multis peccauit. Hũc literis secretis hortatur ad vetus propositum, si per vxorem liceat, si non liceat, potestate mundana vtatur in bonum non malum. *Epistola LXX.*

DOmino filio in præsentem & in æternam salutem dei misericordia protegendo & regẽ- L do Bonifacio, Augustinus. Fideliorem hominem & qui faciliores haberet accessus ad aures tuas ferens literas meas nunquã potui reperire, quàm nunc obtulit dominum seruum & ministrum Christi, diaconum Paulum, ambobus nobis charissimum. vt aliquid tibi loquerer, non pro potentia tua & honore quem geris in isto seculo maligno, nec pro incolumitate carnis tuæ corruptibilis atque mortalis, quia & ipsa transitoria est, & quamdiu sit semper incertum est, sed pro illa salute quam nobis promisit Christus. qui propterea hic irrisus exhonoratus atque crucifixus est, vt doceret nos bona huius seculi magis contemnere quàm diligere, & hoc amare & sperare ab illo, quod in sua resurrectione mõstrauit. Resurrexit enim à mortuis, iam non morituRoma. 6. rus, & mors ei vltra non dominabitur. Scio non deesse homines, qui te secundum vitã mundi huius diligunt, & secundũ ipsam tibi dant cõsilia, aliquando vtilia aliquando inutilia, quia homines sunt, & sicut possunt ad præsens sapiunt, nesciẽtes quid contingat sequenti die. Secundũ autẽ deum ne pereat anima tua, nõ facile tibi quisquã cõsulit, nõ quia desint qui hoc faciãt, sed quia M difficile est inuenire quando tecum ista possint loqui. Nam & ego semper desyderaui, & nunquam inueni locum vel tempus, vt agerẽ tecum, quod me agere oportebat cum homine quem multum diligo in Christo. Scis autem qualem me apud Hipponẽ videris, quando ad me venire dignatus es, quia vix loquebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc ergo fili audi me, saltem per literas tibi sermocinantem, quas in periculis tuis nunquam tibi mittere potui, periculum cogitans perlatoris, & cauens ne ad eos ad quos nollem, mea epistola perueniret. Vnde peto vt ignoscas si me putas plus timuisse quàm debui, tamen dixi quod timui. Audi ergo me, immo *dominum [deum] nostrum per ministerium infirmitatis meæ. Recole qualis fueris adhuc in corpore constituta religiosæ memoriæ priore coniuge tua, & recenti eius obitu, quo modo tibi vanitas seculi huius horruerit, & quo modo concupieris seruitutem dei. Nos nouimus, nos testes sumus quid 17. q. 2. Nos nouimus. nobiscum apud Tubunas de animo & voluntate tua fuerimus collocuti. Soli tecum eramus ego & frater

Alipius.

A Alipius. Non enim existimo tantũ voluisse terrenas curas quibus impleuis es, vt hoc de memoria tua penitus delere potuerint. *Monachi.* Nempe omnes actus publicos quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in ocium sanctum conferre, atque in ea vita viuere in qua serui dei monachi viuunt. Vt autem non faceres, quid te reuocauit, nisi quia consyderasti ostendentibus nobis, quãtum prodesset Christi ecclesiis quod agebas, si ea sola intentione ageres, vt defensæ ab infestationibus Barbarorũ, quietam & tranquillam vitam agerent, sicut dicit Apostolus. *1. Timo. 2.* In omni pietate & castitate. Tu autẽ ex hoc mundo nihil quæreres, nisi ea quæ necessaria essent huic vitæ sustentãdæ tuæ ac tuorum, accinctus baltheo castissimæ continentiæ, & inter arma corporalia spiritalibus armis tutius fortiusque munitus. Cùm ergo te esse in hoc proposito gauderemus, nauigasti, vxorémque duxisti. sed nauigasse obedientiæ fuit, quam secundum Apostolum debebas sublimioribus potestatibus. vxorem autem non duxisses, nisi susceptam deserens continentiam concupiscentia victus esses. quod ego cum comperissem, fateor miratus obstupui. dolorẽ autem meum B ex aliqua parte consolabatur, quod audiui te illam ducere noluisse, nisi prius catholica fuisse facta. & tamen *Arriana hæresis.* hæresis eorum qui verum filium dei negant, tantũ præualuit in domo tua, vt ab ipsis filia tua baptizaretur. Iam verò si ad nos non falsa perlata sunt, quæ vtinam falsa sint, quod ab ipsis hæreticis etiam ancillæ à deo datæ† *† ancillæ deo dicatæ.* rebaptizatæ sint, quantis tantum malũ plangendum est fontibus lachrymarum? ipsam quoque vxorem non tibi suffecisse, sed cõcubinarum nescio quarum commistione pollutum loquuntur homines, & forsitan mentiuntur. Ista omnibus patent, tot & tanta mala, quæ te posteaquam coniugatus es consequuta sunt. Quid ergo dicam? Christianus es, cor habes, deũ times, tu ipse consydera quæ volo † dicere, *† nolo.* & inuenies de quantis malis debeas agere pœnitentiam, propter quam tibi credo dominum parcere, & à periculis omnibus liberare, vt agas eam sicut agenda est. Sed si illud audias quod scriptum est *Eccle. 5.* Ne tardes conuerti ad dominum, neque differas de die in diem Iustam quidem dicis habere te causam, cuius iudex ego non sum. [quoniam partes ambas audire nõ possum] Sed qualiscunque sit tua causa de qua modo quęrere vel disputare non opus est, nunquid coram C deo potes negare, quod in istam necessitatem non peruenisses, nisi bona seculi huius dilexisses, quæ tanquam seruus dei, quem te ante noueramus, cõtemnere omnino, & pro nihilo habere debuisti. & oblata quidem sumere vt eis vtereris ad pietatem, non autem negata vel delegata sic quærere, vt propter illa in istam necessitatem perducereris. *† bona.* vbi cum amantur vana, † perpetrantur mala, pauca quidẽ à te, sed multa propter te. & cum timentur quæ ad exiguum tempus nocent, si tamen nocent, committuntur ea quæ vere in æternum noceant? De quibus vt vnũ aliquid dicam, quis nõ videat, quod multi homines tibi cohæreant ad tuendã tuam potentiam vel salutẽ, qui etiam si tibi omnes fideles sint, nec aliquorum vllæ timeantur insidiæ, nempe tamen ad ea bona quæ ipsi quoque non secundum deum, sed secundum seculum diligunt, per te cupiunt peruenire. ac per hoc qui refrænare & compescere debuisti cupiditates tuas, explere cogeris alienas. Quod vt fiat, necesse est multa quę deo displicent fiant, nec sic tamen explentur tales cupiditates. Nam facilius resecantur, [in eis qui deum diligunt] quàm in eis qui mundum diligunt aliquando satiantur. Propter quod dicit diuina scriptura: Nolite diligere mũdum, nec ea quæ in mundo sunt. Si D quis dilexerit mundũ, dilectio patris non est in eo, *1. Ioan. 2.* quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum & ambitio seculi, quæ nõ est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem dei, manet in æternum, [sicut & deus manet in ęternum]. Quando ergo poteris tot hominum armatorum quorum fouenda est cupiditas, timetur atrocitas. Quãdo, inquam, poteris eorum cõcupiscentiam qui diligunt mũdum, non dico satiare, quod fieri nullo modo potest, sed aliqua ex parte pascere, ne vniuersa plebs pereat, nisi tu facias quæ deus prohibet, & facientibus cõminatur? Propter quod vides tam multa contrita, † vt iam vile aliquid quod *† contraria.* rapiatur, vix inueniatur. Quid autem dicã de vastatione Africæ, quam faciunt Afri Barbari resistente nullo, dum tu talis tuis necessitatibus occuparis, nec aliquid ordinas vnde ista calamitas auertatur? Quis autem crederet, quis timeret, Bonifacio domesticorum & Africæ comite in Africa constituto cum tam magno exercitu & potestate, qui tribunus cum paucis fœderatis omnes ipsas gentes expugnando & terrendo pacauerat, nunc E tantum fuisse Barbaros ausuros, tantum progressuros, tãta vastaturos, [tãta rapturos,] tãta loca quæ plena populis fuerãt, deserta facturos? Qui non dicebant quandocunque tu comitiuam sumeres potestatem, Afros Barbaros, nõ solum domitos, sed etiam tributarios futuros Romanæ reipublicæ? Et nunc quàm in contrariũ versa sit spes hominum vides, nec diutius hinc tecum loquẽdum est, quia plus ea tu potes cogitare quàm nos dicere. Sed fortè ad ista respondes, illis hoc esse potius imputandum qui te læserunt, qui tuis officiosis virtutibus non paria, sed contraria reddiderunt. Quas causas ego audire & iudicare non possum: tuam causam potius aspice & inspice, quam non cum hominibus quibuslibet sed cum deo habere te cognoscis, quia in Christo fideliter viuis, ipsum debes timere ne offendas. Nam causas ego superiores potius attendo, quia vt Africa tãta mala patiatur, suis debent homines imputare peccatis. Veruntamen nolim te ad eorum numerum pertinere, per quos malos & iniquos deus flagellat pœnis temporalibus, quos voluerit. Ipsis namq; iniquis si correcti non fuerint, seruat æterna supplicia, qui eorum malicia iuste vtitur, vt aliis mala ingerat temporalia. Tu deum F attende, Iesum Christum cõsydera, qui tanta bona præstitit, & tãta mala pertulit. *Matth. 5.* Quicunque ad eius regnum cupiunt pertinere, & cum illo ac sub illo semper beate viuere, diligunt etiam inimicos suos, bene faciunt illis qui eos oderunt, & orant pro eis à quibus persequutionem patiuntur. Et si quando adhibent pro disciplina molestam † seueritatem, *† modestã.* non tamen amittunt syncerissimam charitatẽ. Si ergo tibi bona sunt præstita, quamuis terrena, transitoria ab imperio Romano, quia & ipsum terrenum est non cœleste, nec potest præstare nisi quod habet in potestate. Si ergo bona in te collata sunt, noli reddere mala pro bonis. Si autem mala tibi irrogata sunt, noli reddere mala pro malis. *1. Thess. 5.* Quid istorum duorum sit, nec discutere volo, nec valeo iudicare, ego Christiano loquor. Noli reddere vel mala pro bonis, vel mala pro malis. Dicis mihi fortasse, in tanta necessitate quid [vis vt] faciam? Si consilium à me secundum hoc seculum quæris, quo modo ista salus tua transitoria [tuta] sit, & potentia atque opulentia, vel ista seruetur quam nunc habes, vel etiam maior addatur: quid tibi respondeam nescio. Incerta quippe ista, cer-

certum

G tum consilium habere non possunt. Si autem secundum deum me consulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis dicentis: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum† patiatur, habeo planè quod dicam. Est apud me consilium quod à me audias. Quid autem opus est vt aliud dicam quàm illud quod supra dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis autem dilexit mundum, non est charitas patris in illo. Quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, quæ non est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum, sicut & deus manet in æternum. Ecce consilium arripe, & age. Hic appareat si vir fortis es, vince cupiditates quibus iste diligitur mundus, age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per desyderia bona trahebaris. Hoc consilium si acceperis, si tenueris, atque seruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cum salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis. Sed forte iterum quæris à me,

Luc. 9.

†damnum.

H quo modo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter & dic deo quod habes in psalmo: De necessitatibus meis erue me. Tũc enim finiuntur istæ necessitates, quãdo vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tãtisque periculis, visibilium corporaliumq; bellorum, vbi sola ista vita quãdoq; finienda periclitaretur, anima verò non perit, si non malignis cupiditatibus captiua teneatur, ipse te exaudiet vt interiores & inuisibiles hostes, id est, ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas, & sic vtaris hoc mundo tanquam non vtens, vt ex bonis eius bona facias, non malus fias, quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cœlestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel summa bona, dantur & malis. Itemq; auferuntur ista & bonis vt probentur, & malis vt crucientur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus vt non videat, quod salus huius mortalis corporis, & membrorũ corruptibilium virtus, & victoria de hominibus inimicis, & honor atque potentia temporalis, & cætera istius mundi bona terrena, & bonis dantur & malis, & bonis auferũtur & ma-

I lis: Salus verò animæ cum immortalitate corporis, virtúsque iusticiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista concupisce, ista omnibus modis quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere quantalibet tibi abundent. Sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis parentibus fiunt. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod & tribuno† diximus, vt in sanctitate cõtinentiæ viueres. Adderem quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quãtum rerum humanarum salua pace potuisses, ab rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequiciæ, id est, diabolum & angelos eius. Hos enim hostes sancti vincunt, quos videre non possunt, & tamen quos non vident vincunt, ista vincendo quæ sentiunt. Sed vt te

†Tribunus locũ intelligit

ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimẽto est, K sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere: quia etsi tu eam post illa tua verba Tubunẽsia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocenter & simpliciter nupsit. Atque vtinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimento redderes deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudiciciam coniugalem, & roga deum, qui de necessitatibus eruit, vt quod non potes modo, possis aliquando. Veruntamen vt deum diligas, non diligas mundum, vt in ipsis bellis, si adhuc in eis te versari opus est, fidem teneas, pacem quæras, vt ex mundi bonis facias bona opera, & propter mũdi bona non facias opera mala, aut non impedit coniunx, aut impedire nõ debet. Hæc ad te fili dilectissime vt scriberem, charitas iussit qua te secundum deum, non secundum hoc seculum diligo, quia & cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem & amabit te: Corripe stultum & adiiciet odisse te, non vtique stultum sed sapientem debui cogitare. Prouer. 9.

Nebridius Augustino proponit quæstionem de intellectu & memoria quæ phantasias accipit à sensibus. L

Epistola LXXI.

AVGVSTINO Nebridius. Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos. Sunt enim magnæ, nõ quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Christum, illæ Platonem, illæ Plotinũ sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendũ propter eloquentiam dulces, & ad legendum propter breuitatẽ faciles & ad intelligendum propter sapientiam salubres. Curabis ergo quod tuæ menti sanctum bonumq; fuerit visum, me docere. His autem literis respõdebis, cum de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita videtur, quod quamuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamen memoria sine phãtasia esse non possit. Sed dices, quid cũ recordamur nos intellexisse aut cogitasse aliquid? Cõtra hæc ergo respondeo & dico, propterea hoc euenisse quia cum intelleximus vel cogitamus, corporeum aut temporale aliquid gerimus,† quod ad phantasiam pertinet. Nam aut verba intellectui cogitationibusq; nostris adiunximus, quæ M verba sine tempore non sunt, & ad sensum vel phantasiam pertinent. Aut tale aliquid intellectus noster cogitatióve passa est, quod in animo phantasticam memoriam facere potuisset. Hæc ego incõsyderate ac perturbate, vt soleo, dixi: tu explorabis, & falso reiecto, veritatem in literis conferes. Audi aliud: Cur quæso te, non à se potius quàm à sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? Potest enim, quemadmodum [noster] animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda à sensu admonetur potius quàm aliquid accipit, Ita & phantasticus animus ad imagines suas cõtemplandas, à sensu admoneri potius quàm aliquid assumere. Nam forte [inde] contingit, vt ea quæ sensus non videt, ille tamen aspicere possit: quod signum est in se & à se habere omnes imagines. De hac re quoque quid sentias respondebis.

†gerimus

1 Cor. 2.

Augustinus Nebridio, aperit triplicem phantasiarum naturam. *Epistola LXXII.*

AVGVSTINVS Nebridio. Proœmio supersedebo, & cito incipiam quod [me] iamiamq; vis dicere præsertim nõ cito desiturus.

Memoria

A Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis, quæ phantasiarum nomine appellare voluisti. Ego aliud existimo. Primùm ergo videndum est, non nos semper rerum prætereuntium meminisse, sed plerunque manentium. [Quare] cum sibi memoria preteriti temporis vendicet tenacitatem: constat eam tamen partim eorum esse quæ nos deserũt, partim eorum quæ deserũtur à nobis. Nam cum recordor patrem meum, id vtique recordor quod me deseruit, & nunc non est. Cùm autem Carthaginem, id quod est & quod ipse deserui. In vtroque tamen generum horum, præteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & istam vrbẽ ex eo quod vidi, non ex eo quod video memini. Hic tu fortasse queris, quorsum ista: presertim cum animaduertas vtrumlibet horum nõ posse in memoriam venire, nisi viso illo imaginario. At mihi satis est sic interim ostendisse, posse dici earum etiam rerum quæ nondum interierunt memoriam. Verùm quid me adiuuet facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduersus Socraticum illud nobilissimum inuentũ, quo asseritur, non nobis ea quæ discimus veluti B noua inseri, sed in memoriam [recordatione] reuocari: dicẽtes memoriam præteritarum rerum esse, hæc autem quæ intelligendo discimus, Platone ipso authore, manere semper, nec posse interire, ac per hoc non esse præterita: qui non attendunt illam visionem esse præteritam, qua hæc aliquando vidimus mente, à quibus quia defluximus, & aliter alia videre cœpimus, ea nos reminiscendo reuisere, id est per memoriam. Quamobrem si vt alia omittam, ipsa æternitas semper manet, nec aliqua imaginaria figmẽta requirit, quibus in mentem quasi vehiculis veniat, nec tamen venire posset nisi eius meminissemus, potest esse quarundam rerum sine vlla imaginatione memoria. Iam verò quod tibi videtur anima etiam non vsa sensibus corporis corporalia posse imaginari, falsum esse conuincitur isto modo. Si anima, priusquam corpore vtatur ad corpora sentienda, eadẽ corpora imaginari potest, & melius quod nemo sanus ambigit affecta erat antequam his fallacibus sensibus implicaretur, melius afficiuntur animæ dormientiũ quàm vigilantium, melius freneticorum quàm tali peste carentium: his enim afficiuntur imaginibus, C quibus ante istos sensus vanissimos nuncios afficiebantur: & [aut] verior erit sol quem vident illi, quàm ille quem sani atque vigilantes, aut erunt veris falsa meliora. Quæ si absurda sunt, [sicuti sunt,] nihil est aliud illa imaginatio mi Nebridi, quàm plaga inflicta per sensus quibus non vt tu scribis commemoratio quędam fit vt talia formẽtur in anima, sed ipsa huius falsitatis illatio, siue vt expressius dicatur impressio. Quòd sane te mouet, quo fiat vt eas facies formásque cogitemus quas nũquam vidimus, acute mouet. Itaque faciam quod vltra solitum modum hanc epistolam porrigat, sed non apud te, cui nulla est pagina gratior, quàm quæ me loquaciorem apportat tibi. Omnes has imagines, quas phãtasias cum multis vocas, in tria genera commodissime ac verissime distribui video. Quorum est vnũ sensis rebus impressum, alterum putatis, tertium ratis. Primi generis exempla sunt, cum mihi tuam faciem, vel Carthaginem, vel familiarem quondam nostrum Verecundum, & si quid aliud manẽtium vel mortuarum rerum, quas tamẽ vidi atque sensi, in se animus format. Alteri generi subiciãtur illa quæ putamus ita se habuisse vel ita se habere, velut cum disserendi gratia quędam ipsi fingimus nequaquam impedientia veritatem, vel qualia figuramus cum legitur historia, & cum fabulosa D vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego enim mihi vt libet atque vt occurrit animo, Aeneæ faciem fingo, ego Medeę cum suis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere sunt etiã illa, quæ siue sapientes, aliquid veri talibus inuoluentes figuris, siue stulti variarum superstitionum conditores pro vero attulerunt, vt est tartareus Phlegethon, & quinque antra gentis tenebrarum, & stylus septentrionalis continens cœlum, & alia poetarum atque hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter disputandum, puta esse tres superinuicem mũdos, qualis hic vnus est. Et, puta quadrata figura terram contineri, & similia. Hęc enim omnia vt se cogitationis tẽpestas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus attinet imaginum numeris maxime atque dimẽsionibus agitur: quod partim est in rerum natura, velut cum totius mundi figura inuenitur, & hanc inuentionem in animo cogitãtis imago sequitur: partim in disciplinis tanquam in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita varietate numerorum, quæ quãuis vera, sicut ego autumo, compre- E hendũtur, gignunt tamen falsas imaginationes, quibus ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam disserendi carere hoc malo facile est, cùm in diuisionibus & conclusionibus quosdã quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginum sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusquam inhæreat sensibus pertinere, neque hinc diutius differẽdum de duobus reliquis iure adhuc quęri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiam falsitatibus, nondum passam sensibilium sensuumq; vanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe longè vt cernis peiora † sunt quæ videmus atque sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spaciũ corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarum minimè fallẽtibus cogitatio peperisse videatur, ipsis rursum rationibus arguentibus, falsum esse conuinco. Quò fit vt nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substantia verberatam, in rãta falsitatis ignominia F iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ non vidimus cogitemus? Quid putas esse nisi vim quãdam minuendi & augendi animę insitam, quam quocunque venerit necesse est afferat secũ? Quæ vis in numeris præcipue animaduerti potest. hac fit, verbi gratia, vt corui quasi ob oculos imago constituta, quæ videlicet aspectibus nota est, demendo & addẽdo quædam, ad quamlibet omnino nunquam visam imaginem perducatur. Hac euenit, vt per consuetudinem voluentibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi velut sua spõte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginanti, ex iis quę illi sensus inuexit, demendo, vt dictum est, & addendo, gignere quæ nullo sensu attingit tota, partes verò eorum in aliis atque aliis rebus attigerat †. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti, vel in paruo calice aqua visa, iam imaginari maria poteramus. cùm sapor fragorum & cornorum, antequam in Italia gustaremus, nullo modo veniret in mẽtem. Hinc est quod à prima natiuitate † cæci cum cum de luce coloribusq; interrogantur, quod respondeant non inueniunt. Non enim coloratas vllas patiuntur imagines, qui senserunt nullas. Nec mirere quo pacto ea quę in rerum natura figurantur

Scientia reminiscẽtia.

Phãtasiarũ triplex genus.

† versera.

† aliàs, partes verò gratia quæ in aliis atque aliis rebus actu gerãtur.

† ætate.

G tur & fingi possunt, non primò in anima quæ omnibus inest commista voluantur, cum ea nunquam extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignando aut lætando, cæterisq́; huiuscemodi animi motibus, multos in nostro corpore vultus coloresque formamus, prius nostra cogitatio quod facere possumus tales imagines cōcipit. Consequuntur ista miris illis modis, & cōmittendis cogitationi tuæ, cū in anima sine vlla corporalium figura falsitatum numeri agitantur occulti. Ex quo intelligas velim, cum tam multos animi motus esse sentias expertes omniū de quibus nunc quæris imaginum, quolibet alio motu animam sortiri corpus, quàm sensibilium cogitatione formarum, quas eam, priusquā corpore sensibusque vtatur, nullo modo arbitror pati posse, Quamobrem pro nostra familiaritate, & pro ipsius diuini iuris fide sedulo monuerim charissime mihi ac iucundissime, nullam cum istis infernis vmbris copu-† les amiciciam, nève illam quæ copulata est cogaris † diuellere. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus, quæ nobis sacratissima disciplina est, si per eos inflictis plagis vulneribusq́; blandimur.

† conuictis.

Augustinus Possidio de cultu & fucis & inauribus, etiam virorum. *Epistola* LXXIII.

H

DOMINO dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Possidio & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres in domino salutem. Magis quid agas cum eis qui obtemperare nolūt cogitandū est, quam quemadmodum eis ostendas non licere quod faciunt. Sed nunc epistola sanctitatis tuæ, & occupatissimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neque rescribere tibi, neque ad ea quæ consuluisti, ita vt oportet respondere permisit Nolo tamen de ornamētis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam nisi in eos qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debeant quo modo placeant deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quo modo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis, nisi quod capillos nudare fœminas, quas etiam caput velare Apostolus iubet, nec maritatas decet Fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua nō dubito etiam ipsos maritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt fœminæ ornari, secundum veniam, non secundum imperium Nam verus ornatus maxime Christianorum & Christianarum, nō tantum nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum, in summis ex vna parte auriculis suspensæ deputentur, non ad placendum hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem possit speciales nefariarum superstitionum prohibitiones in scripturis inuenire, cum generaliter Apostolus dicat: Nolo vos socios fieri dæmoniorum Et iterum Quæ enim consonantia Christi ad Belial. Nisi forte quia Belial nominauit, & generalem societatem dæmoniorum prohibuit, licet Christianos sacrificare Neptuno, quia nihil propriè de Neptuno vetitum legimus Moneantur interim miseri, vt si obtemperare nolunt præceptis salubrioribus, saltem sacrilegia sua non defendant, ne maiori se scelere implicent. Quid autem cum eis agendum sit, si soluere inaures timent, & corpus Christi cum signo diaboli accipere non timent. De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus est, author tibi esse non possum, Aliud est enim facere si cogaris, aliud consulere vt facias.

1. Cor. 7.
Decēs fœdis. s. fucare.
I
2. Cor. 6.
Inaures signum diaboli.

Augustinus Deuterio episcopo significat se Victorinum hypodiaconū, qui clàm docuerat hæresim Manichæorum deprehensum è clericorum ordine submouisse, admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam, nisi prodat quotquot nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerunt auditores, qui electi.

Epistola LXXIIII.

K

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Deuterio, Augustinus in domino salutem. Nihil melius me facere posse arbitratus sum, quàm vt tuæ sanctitati potissimum scriberem, ne per negligentiam in nostra † prouincia domini nostri Iesu Christi ouile vastet † vestra inimicus, qui nō desinit insidiari, vt perdat animas tam magno precio comparatas. Mallianensem quendā subdiaconum Victorinum, apud nos constitit esse Manichæū, & in tam sacrilego errore sub nomine clerici latitabat. Nam est etiam ætate iam senex. Ita est autē manifestatus, vt etiam ipse à me interrogatus, antequàm à testibus coargueretur, negare non posset. Tot enim & tales iam esse sciebat, quibus se incautus effuderat, vt ni- L
hil aliud si negare tentaret, quàm non dico impudentissimus, sed insanissimus appareret. auditorem sanè Manichæorum, nō electum se esse confessus est Auditores autem qui appellantur apud eos, & carnibus vescuntur, & agros colunt, & si voluerint vxores, habent, quorum nihil faciunt qui vocantur electi. Sed ipsi auditores, ante electos genua figunt, vt eis manus supplicibus imponatur, non à solis episcopis vel presbyteris aut diaconis [eorum,] sed à quibuslibet electis. Solem etiā & lunam, cum eis adorant & orant. Die quoque dominico cum illis ieiunant & omnes blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scilicet Christum natū esse de virgine, nec eius carnem veram confitētes fuisse, sed falsam, ac per hoc & falsam eius passionem, & nullam resurrectionem fuisse contendunt patriarchas prophetásque blasphemant, legem per famulum dei Moysem datā, non à vero deo dicunt sed à principe tenebrarum animas non solū hominum sed etiam pecorū, de dei esse substantia, & omnino partes dei esse arbitrantur. Deum denique bonum & verum, dicunt, cum tenebrarum gente pugnasse, & partē suam tenebrarum principibus miscuisse, eamq; toto mundo M
inquinatam & ligatam, per cibos electorum suorum ac per solem & lunam purgari asseuerāt & quòd purgari de ipsa parte dei non potuerit, in fine seculi æterno ac pœnali vinculo colligari, vt non solū violabilis & corruptibilis & contaminabilis credatur deus, cuius pars potuit ad mala tanta perduci, sed non possit saltem totus à tanta coinquinatione & immūdicia & miseria vel in fine seculi purgari. Has cum illis intolerabiles blasphemias, subdiaconus iste quasi catholicus, non solum credebat, sed quibus viribus poterat edocebat. Nam docens patefactus est, cum se quasi discentibus credidit. Rogauit me quidem posteaquam se Manichęorum auditorem esse confessus est, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem Sed fateor, eius fictionem sub clerici specie vehemēter exhorrui, eumq; coercitum pellendum de ciuitate curaui. Nec mihi hoc satis fuit, nisi & tuæ sanctitati eum meis literis intimarem, vt à clericorum gradu congrue ecclesiastica seueritate deiectus, cauendus omnibus innotescat, Petenti autē pœnitentiæ locum, tunc credatur si & alios quos illic nouit esse manifestauerit nobis, † non solum in Malliana, † tubu-
sed in

Auditores & electi qui.

A sed in ipsa omnino prouincia.

Augustinus senex Auxilio episcopo iuueni, vt aut anathematis sententiam rescindat, aut doceat quibus adductus causis putet ob vnius peccatum totam familiam excommunicari posse. Epistola LXXV.

DOMINO dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Auxilio, Augustinus. Vir spectabilis filius noster Classicianus, grauiter apud me literis questus est, quod sit anathematis iniuriam à tua sanctitate perpessus, Narrás quod venerit ad ecclesiam, apparitione paucorum suæ potestati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra salutem suam faueres eis, qui per Euangelium peierãdo, adiutoriũ violandæ fidei, in ipsa fidei domo requirebãt. Quos tamen consyderantes quid male fecerint, nõ inde violenter abductos, sed spõte dicit egressos, atque hinc venerationem tuam ita sibi succensuisse, vt ecclesiasticorum confectione gestorũ cum omni domo sua anathe-
24. q. 3. si habes. matis sententia feriretur. Quibus literis lectis, non mediocriter æstuans cogitationibus, magna cordis tempestate fluctuantibus, apud charitatẽ tuam tacere non potui. vt si habes de hac re sententiam, certis rationibus
B vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quo modo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini seruus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata nascatur, nec ei possit per lauacrum regenerationis, in mortis periculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est pœna, qua legimus quosdam cõtemptores dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes non fuerunt pariter infectos. tunc quidem ad terrorem viuentiũ mortalia corpora perimebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit
Math. 16. quod scriptum est. Quæ ligaueris in terra erũt ligata &
Ezech. 18. in cœlo, animas obligat, de quibus dictũ est. Anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiã anathematizasse peccantium, sed forte si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autẽ, quoniam si quis ex me quærat vtrũ rectè fiat, quid ei respondeam non inuenio. nunquam hoc facere ausus sum, cum de
C quorundam facinoribus immaniter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissimè permouerer. Sed si tibi quàm iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquam iuuenilem ætatem tuam, & honoris ecclesiastici rudimenta contemno. En assum, senex à iuuene coepiscopo, & episcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus sum discere, quo modo vel deo vel hominibus iustam possumus reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex quo non trahunt sicut ex Adam, in quo omnes peccauerunt, originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. Etenim Classiciani filius, etsi traxit ex parte primi hominis culpam, sacro fonte baptismatis expiandam tamen quicquid postea quàm genuit peccati pater eius admisit, vbi particeps ipse non fuit, ad eum nõ pertinere quis ambigit? Quid de tot animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatem, qua tota domus ista anathematizata est, sine baptismate de corpore exeundo perierit, innumerabilium mors corporum, si de ecclesia homines innocentes violenter abstrahantur & interficiantur, huic damno non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis rescribendo præstes vt

possimus & nos. si autem nõ potes, quid tibi est incon- D
sulta commotione animi facere, vnde si fueris interrogatus, rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi, etiam si filius noster Classicianus aliquid admisit, quod tibi anathemate plectẽdum iustissime videretur. Cæterum si veras ad me literas misit, nec solus in domo sua debuit ista sententia coërceri. Sed hinc cum tua sanctitate nihil ago, nisi tantum peto ignoscas petenti veniam, si agnouerit culpam. si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis, quoniam ipse in domo fidei iustius flagitabat fidem debere seruari, ne ibi frangeretur vbi docetur, fac quod sanctum virum facere oportet, vt si sibi contigit tanquam homini, quod vtique
homo dei dicit in psalmo. Turbatus est præ ira oculus Psal. 6.
meus, exclames ad deum: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, vt porrigat dexteram suam, & cõprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamq; iusticiam, Sicut enim scrip-
tum est. Iracundia viri iusticiam dei non operatur. Nec Iacob. 1.
arbitreris ideo nobis non posse subrepere iniustã commotionem, quia episcopi sumus, sed potius cogitemus inter laqueos tentationum nos periculosissime viuere, E
quia homines sumus. Aufer itaque gesta ecclesiastica, quæ perturbatior fortasse fecisti, & redeat inter vos charitas, quam cum illo & catechumenus habuisti. Aufer litem, & reuoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autem misericordia dei nostri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea tristicia de vobis augeatur, sed potius quæ est extorta sanetur, & erigat per gratiam suam, & lætificet iuuentutem tuam non contemnentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi, qui sponte sua de monasteriis recesserunt, recipi debeant alibi in numerum clericorum. Epistola LXXVI.

DOMINO beatissimo & debita obseruantia venerabili, synceritérque charissimo fratri & consacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in domino salutem. Literas nullas tuæ venerabilitatis, ex quo ab inuicem corporaliter digressi sumus, accepi. Nunc verò legi epistolam benignitatis tuæ de
Donato & fratre eius, & quid responderẽ, diu fluctua- 16. q. 1. legi epistolam.
ui. Sed tamen etiam atque etiam coginanti quid sit vti-
le saluti eorum quibus in Christo nutriendis seruimus, F
nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istam viam dandam seruis dei, vt se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ex iis qui in monasterio permanẽt, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus: nisi forte, sicut vulgares dicunt: Malus "
choraula bonus symphoniacus est, ita iidem ipsi vulga- "
res de nobis iocabuntur dicentes: Malus monachus bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus, in quorum numero sumus, cùm aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, quod nostra voluntate, vt suis potius corregionalibus vtiles essent, de monasterio recessissent. Sed falsum est, sponte abierunt, spõte deseruerunt, nobis, quãtum potuimus, pro eorum salute renitentibus. Et de

Donato

G Donato quidem, quia iam factum est, vt antequam de hac re aliquid in concilio statueremus, ordinaretur, si forte à superbiæ peruersitate correctus est, quod vult prudētia tua de suo faciat: de fratre verò eius, cuius vel maxime causa de monasterio etiam ipse Donatus abscessit, cùm intelligas quid sentiam, nescio quid respondeam. Contradicere tamen prudentię, honori, charitatiq; tuæ non audeo, & sanè spero id te facturum, quod membris ecclesiæ salubre perspexeris.

Augustinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ. Epistola LXXVII.

DOMINO beatissimo & venerabiliter suscipiendo, syncerissimèque charissimo fratri, & verè sancto papæ Aurelio, Alipius & Augustinus in domino salutem. Psal.125. Impletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione, nunciantibus literis tuis sanctam cogitationem tuam, adiuuante domino, qui eam inspirauit, & ad effectum esse perductam, de omnibus ordinatis fratribus nostris, & præcipue de sermone presbyterorum, qui te præsente populo infunditur, per quorum linguas clamat charitas tua maiore H voce in cordibus hominum, quàm illi in auribus Deo gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec audiri lętius, nec intelligi grādius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te & tā fideli pectore ditauit erga filios tuos, & id quod in intimo animæ habebas, quò humanus oculus nō penetrat, eduxit in lucem, donando tibi non solum vt bene velles, verumetiam in quibus posset apparere quod velles. Ita planè fiat, luceant hæc opera coram hominibus, vt videant, gaudeant, glorificent patrem qui in cœlis est. Matth 5. Talibus delecteris in domino, vt ipse te pro eis orātem dignetur exaudire, quoniam †tu per eos loquētem non †quem. dedignaris audire. Eatur, ambuletur, curratur in via domini, benedicantur pusilli cum magnis, iocundati in iis Psal.121. qui dicunt eis: In domum domini ibimus: præcedāt illi, & sequantur isti, imitatores facti eorum, sicut & illi Christi: ferueat iter sanctarum formicarum, fragrent opera sanctarum apium, feratur fructus in tolerātia cum 1.Cor.10. salute perseuerandi vsque in finem. Nec sinat dominus tentari supra quàm possumus ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, vt possimus sustinere. Orate pro I nobis digni exaudiri, cum tanto quippe sacrificio acceditis ad deum syncerissimæ dilectionis & laudis eius Forte, tacito. in operibus vestris: orate vt & in nobis hęc luceāt, quoniam nouit ille quem oratis, cum quanto nostro gaudio in vobis luceant. Hæc sunt vota nostra, hę multitudines solatiorum, secundum multitudinem dolorum nostrorum in corde nostro, iocundant animam nostram. Ita est quia ita promissum est, ita erit quod restat sicut promissum est. Obsecramus te per eum, qui tibi ista donauit, & populū cui seruis hac per te benedictione perfudit, vt iubeas singulos, quos volueris sermones eorum seorsum conscriptos & emēdatos mitti nobis. Nam & ego quod iussisti nō negligo, & de Tychonii septem regulis vel clauibus, sicut sæpe iam scripsi, cognoscere quid tibi videatur expecto.

Augustinus Hesychio, de die supremo mundi non inquirendo, déque Hebdomadibus Danielis. Epistola LXXVIII.

DOMINO beatissimo Hesychio, Augustinus. Ad sanctitatem tuam filio tuo compresbytero nostro remeante Cornuto, per quem literas tuæ venerationis accepi, quibus exiguitatem meam visitare dignatus es, & tandem rescripta persoluo, & K debitum resalutationis obsequiū, multum me cōmendans acceptissimis domino precibus tuis domine beatissime frater. De propheticis autem dictis siue prædictis, de quibus voluisti vt aliquid scriberē, melius mihi visum est sancti Hieronymi hominis doctissimi expositiones eorundem verborum, ne illas forte nō habeas, de opusculis eius excerptas, dirigere beatitudini tuæ. Si autem iam eas habebas, nec inquisitioni tuæ satisfaciebant, quid de his sentias, peto mihi rescribere non graueris, & quemadmodum ipse eadem prophetica oracula intelligas? Ego enim maxime illud de hebdomadibus Danielis secundum tempus, quod iam transactum est, intelligendum puto, nam de saluatoris aduentu, qui expectatur in fine, tempora dinumerare non audeo nec aliquem prophetam de hac re numerum annorum existimo præfinisse, sed ille potius præualere, quod ipse dominus ait. Nemo potest cognoscere, quod ipse domi- Acts 1. nus ait: Nemo potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Quod enim in alio loco ait: De Matth 24. die autem illa & hora nemo scit, sunt qui sic accipiunt, vt putent se posse tempora computare, diem verò tan- L tummodo ipsum & horam neminem scire. vbi omitto dicere quemadmodum soleant scripturæ diem vel horam etiā pro tempore ponere. Sed certè illud de ignorantia temporum apertissime dictum est, Nā cum hinc dominus interrogatus esset à discipulis suis. Nemo, inquit, potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Nō enim dixit, diem vel horam, sed tempora, quæ in breui spacio non solent dici sicut dies vel hora, maxime si Græcum intueamur eloquium, ex qua lingua in nostrum eundem librum, vbi hoc scriptum est, scimus translatum, quamuis latine satis exprimi non potuerit. Ibi enim Græcè legitur χρόνους ἢ καιρούς. Nostri autem vtrunque hoc verbū tempora appellant. siue χρόνους siue καιρούς, cùm habeant hæc duo inter se non negligendā differentiam. καιρούς quippe appellant Græci tempora quidem, non tamen quæ in spaciorum voluminibus transeunt, sed quæ in rebus ad aliquid opportunis vel importunis sentiuntur sicut messis, vindemia, calor, frigus, bellum, & si qua similia. χρόνους autem ipsa spacia temporum vocāt. Et hoc certè ipsi Apostoli non ita quęsierūt, quasi vnū nouissimū diem vel horam M exiguā diei partem scire voluissent, sed vtrum iam esset opportunum tempus, quo regnum repræsentaretur Israel. Tunc audierunt. Nemo potest cognoscere tempo- Acts 1. ra quæ pater posuit in sua potestate i. χρόνους ἢ καιρούς, quod si latine diceretur, tempora aut opportunitates, nec sic quod dictū est, esset expressum, quia siue opportuna siue importuna sint tempora καιροὶ dicūtur. Tempora ergo computare, hoc est χρόνους, vt sciamus quādo sit finis huius seculi vel aduentus domini, nihil mihi aliud videtur, quàm scire velle quod ipse ait scire neminem posse. Opportunitas verò illius temporis profectò non erit antequam prædicetur Euangelium in vniuer- Matth 24. so orbe in testimonium omnibus gentibus. Apertissima enim de hac re legitur sententia saluatoris dicentis: Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis. Tunc veniet, quid est, nisi ante nō veniet? Quanto post ergo veniat, incertum nobis est, ante tamen non esse venturum dubitare vtique non debemus. Si ergo susciperent hunc laborem serui dei, vt peragrato orbe terrarum, quantum possent colligerent, quod remansit gentium, vbi nondum est Euangelium prædicatum, hinc

aduertere

A aduertere vtcunque possemus, quantũ hoc tempus lõgè sit a fine seculi. Quod si propter quędã loca inaccessibilia & inhospita fieri posse non creditur, vt à seruis dei peragretur orbis, & quot quantæq; sint adhuc gentes sine Christi Euangelio, fideliter renuncietur: multo minus existimo in scripturis posse cõprehendi, quãta vsq; ad finem futura sint tempora, quandoquidẽ in eis legimus: Nemo potest cognoscere tẽpora, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissimè nunciatũ fuisset in omnibus gentibus Euangelium prędicari, nec sic possemus dicere quãtum temporis remaneret vsque ad finẽ, sed magis magisq; iam appropinquare merito diceremus. Nisi quis forte respondeat, tanta celeritate prædicato Euangelio, Romanas gentes & plerasq; Barbaras occupatas, atque ita nonnullas non paulatim, sed subito ad fidẽ Christi fuisse conuersas, vt non sit incredibile paucis annis, etsi non vitę nostræ, qui iam senuimus, certe iuuenum qui venturi sunt ad senectam, vniuersas omnino residuas gentes Euangelio posse cõpleri. Sed si ita erit, facilius cùm factum fuerit probari experiendo, quàm legendo antequam fiat inueniri potest.

B Hoc me compulit dicere cuiusdam opinio, quem presbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quòd ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro, nõ de præterito exponere. Si quid autem pro meritis potioribus sanctæ humilitati cordis tui dominus melius reuelarit, siue reuelauerit, peto nobiscum cõmunicare digneris, & hæc nostra rescripta sic accipere, tãquam hominis, qui mallem quidẽ eorum quæ à me inquisisti habere scientiam, quàm ignorantiam, [sed] quia id nondum potui, magis eligo tantam † ignorantiam confiteri, quàm falsam scientiam profiteri.

Hieronym. — *† cautam.*

Hesychius Augustino, docens diem supremum inquirendum esse. *Epistola* LXXIX.

DOMINO beatissimo & charitate syncerissima venerãdo fratri & coepiscopo Augustino, Hesychius in domino salutem. Desyderanti & expectanti mihi sanctus compresbyter noster Cornutus literas pertulit tuas, quæ me lętificauerunt, quia memoriam nostri bonã habere dignatus es, qui & mihi paucis sermone proprio sanctæ mentis tuæ de iis quę petierã in transitu significasti. Aliquãta autem de opusculis sancti cõpresbyteri Hieronymi

C adiunxisti, vt meam quæstionẽ lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia dignatus es id petere à nobis, vt quid sentiremus de ipsis quęstionibus per literas tuæ syncerissimæ charitati insinuaremus, ad ea de quibus scripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis sentire potuit aut intelligere, infra scripsi. Cum dei omnipotẽtis conditoris totius creaturæ arbitrio & potestate cuncta gerantur, vel quæ facta sunt, vel quæ etiam futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent ea quę futura erant, voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Vnde satis admiratione plenum est, si ea deus, quæ prædici voluit ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, secundum hoc capitulum, quod dominus beatis Apostolis loquutus est, dicens: Nemo potest cognoscere tempora [vel momenta] quæ pater posuit in sua potestate. Primum quia in antiquissimis libris ecclesiarum non ita scriptum est: Nemo potest, sed scriptum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Quæ ratio sermonis sequenti verbo rectè completur, cum dicit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & Samaria, &

Act.1.

vsque ad vltimũ terræ. Non ergo Apostolos testes consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suę voluit intelligi. Nam de temporibus cognoscendis ipse dominus monet: Quis nam est fidelis seruus & prudens quem cõstituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore. Sanctus † ille seruus, quem veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Familia Christi verbo prædicationis pascitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tempore expectantibus dominum, necessariam escam credẽtibus præstat. Malus enim seruus sic reprehenditur. Quod si dixerit malus seruus, moram facit dominus meus venire, veniet dominus eius in die qua nescit, & hora qua ignorat. & reliqua. Item arguit quare tempus non cognoscatur, dicendo: Hypocritæ, faciem cœli nostis probare, tempus hoc quare non cognoscitis? Itẽ Apostolus: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & reliqua. Item Apostolus: De temporibus autem & momentis non necesse habemus vobis scribere. Vos enim ipsi diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, pax & securitas, tũc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturientis, & non effugient. Item Apostolus: Nõ retinetis memoria, quia cum essem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iniquitatis iam operatur tantum, vt qui tenet modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Item dominus in Euangelio increpat Iudæos: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem absconsa sunt ab oculis tuis. Et dominus sic prædicat ad Iudæos. Pœnitẽtiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio. Et ad Iudæos quidem rectè completa dicebat, quia eorum tempora post eius prædicationem & triginta & quinq; vel quadraginta annos finita sunt. Et in Daniele. Quoadusque interfecta est bestia, periit, & corpus eius datum est vt comburatur, & reliquarum bestiarum regnum translatum est: & magnitudo vitæ data est eis vsque ad tempus & tempus, quod Græcè dicitur ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. Et insequitur: Et ecce cum nubibus cœli † quasi † filius hominis veniens. Mysterium bestiæ & reliquarum bestiarum translationem, intelligentibus scripturam manifestum est. Aduentus domini diligendus est & expectandus. Est etiam magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimoniũ perhibet beatus Apostolus Paulus. De cætero, inquit, reposita est mihi corona iusticiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. non autem mihi solum, sed & iis qui diligunt aduentum domini. Et dominus in Euangelio: Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris sui. Item propheta. Ecce enim tenebræ & caligo operient terram super gentes, in te verò apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item propheta. Qui verò expectant dominum, exultabunt cum virtute, producent pennas sicut aquilæ, currẽt & non laborabunt, ambulabunt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligunt aduẽtum domini, inueniuntur. Quod autem nemo possit mensuras temporum colligere, manifestum est. Euangelium quippe dicit: De die illa & hora nemo scit: ego autem pro possibilitate intellectus mei dico, neque diem, neque mensem, neque annum aduentus ipsius sciri posse, sed signa quæ sunt aduentus videndo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, vt expectantes diligant aduentum eius, qui dixit:

Marginalia: D — *Lucæ. 12.* — *† Beatus.* — *2. Tim. 3.* — *1. Thess. 5.* — E — *2. Thess. 2.* — *Lucæ. 19.* — *Marci. 1.* — *Daniel. 7.* — F — *2. Timo 4.* — *Matth. 13.* — *Esaiæ 60.* — *Esaiæ. 40.* — *Matth. 24.*

G dixit: Hæc omnia cum videritis, scitote quoniam prope est in ianuis. Signa ergo Euangelica & prophetica, quæ in nobis completa sunt, aduentum domini manifestant. nam frustra aut qui quærũt, aut qui calumniantur dies & annos in computo comprehendere quærũt: cum scriptum sit. Quia nisi abbreuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi. Certum est tempus carere computo, quod breuiãdum est à domino, qui tempora constituit, Appropinquasse autem aduentum eius, cuius signa aliqua videmus ex iis quæ facta sunt esse completa. & iterum dicit (Lucæ.21.) His autem fieri incipientibus, respirabitis & leuabitis capita vestra, quoniã appropinquabit redẽptio vestra. Quæ autem signa dixit videnda, manifestum est in Euangelio sancti Lucæ. Et Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium: hoc factum est, & fieri nulli dubium est. Et insequitur. Et erunt signa in Sole & Luna & in stellis, & in terra pressura gentium causa quæ patiuntur & pœna† compellit, si forte non curet volũtas. (†aliâs ea quæ patimur confiteri & pœna &c.) Nam in vtro tempore & signa in cœlo & pressuram gentium in terris ab hominibus videri & sustineri manifestũ est. Et insequitur. Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ su-

H peruenient vniuerso orbi. nullam patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut humiliari certum est, sicut dictũ est, præ timore & expectatione, quæ superueniẽt vniuerso orbi. & omnia signa quæ superius Euangelium legentibus manifestat, ex maxima parte completa sunt. (Matth. 24.) Quod autem dictum est, Et prædicabitur Euangelium in vniuerso mundo, & tunc veniet finis. Primum quod ipsius domini repromissio talis fuit, vt ipsi Apostoli eius nominis & resurrectionis testes fierent in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria & vsque ad extremum terræ, & Apostolus hac authoritate docet: (Roma.10.) Sed dico nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Item, (Coloss.1.) propter spem quæ reposita est vobis, quam ante audistis in verbo veritatis Euangelij, quod aduenit in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens. Sed ab Apostolis nunciata fides in gentibus, habuit multos persequutores, vt retenta tardius inualesceret, vt illud impleretur. Ante hæc omnia primum in vos manus immittent suas, & persequentur & tradẽt vos in Synagogas & in custodias, ducentes ad reges &

I ad præsides propter nomen meum, vt illud impleretur quod scriptum erat. Et velociter reædificaberis à quibus destructa es. Nam ex quo clementissimi imperatores, Christiani dei voluntate esse cœperunt, quanquam paulatim fides causa persequutionis crescebat in seculis, factis regibus Christianis vbique in paruo tempore Christi Euangelium penetrauit. Expositio sane beati Danielis de hebdomadibus, quam vir sanctus cõpresbyter noster Hieronymus exposuit, qualiter doctores ecclesiarum tradidissent, lectorem suspendit.† (†lectorẽ attentũ quærit.) Nam si ipse doctissimus vir compresbyter noster ait periculosum esse de magistrorum ecclesiarum iudicare sententiis, & alterum præferre alteri, quanto magis hoc lector facere non potest, quod magister facere dubitauit. Nos autem credimus quod dominus ait (Matth.5.) Quia cœlũ & terra transient, iota autem vnum vel vnus apex non transiet à lege, donec omnia fiant. Quo modo ergo mysterium hebdomadarum sit impletum vsque ad natiuitatem & passionem Christi, admiror, cum illud quod in dimidio hebdomadæ propheta loquutus est, dicendo In dimidio hebdomadæ tolletur sacrificium meum, & de-

solationum supplicatio interitus, & ad sacrificium abo- K minatio. Hæc ergo abominatio si iam completa fuerat, (Daniel.9.) quo modo dominus monet & dicit: (Matth.24.) Cũ videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contẽptor essem, hæc quemadmodũ sensi, scripsi ad tuam charitatem. Plenius autem dignare nos verbo gratiæ tuæ rescribendo instruere & lætificare.

Augustinus Hesychio, commonstrans quo modo sint intelligenda scripturæ loca, quæ varie loquuntur de fine seculi quodq́ præstat non inquirere diem illum, sed hoc agere, vt vnusquisque ad suæ vitæ supremum diem sit paratus.

Epistola LXXX.

DOMINO beatissimo & venerabiliter suscipiendo fratri & coepiscopo Hesychio, Augustinus in domino salutem. Accepi literas venerationis tuæ, quibus valde salubriter exhortaris, vt Saluatoris nostri diligatur & desyderetur aduentus. Facis hoc vt seruus bonus eiusdem patrisfamiliâs, auidus lucrorum domini tui, & volens habere plurimos socios dilectionis, qua ipse præcipue & perse-

L ueranter accenderis. Intuentes igitur quod commemorasti de Apostolo, (2.Tim.4.) quia dominũ dixit redditurũ coronam iustitiæ, non tantum sibi, sed & omnibus qui diligũt manifestationẽ eius, ita rectè viuimus, & in hoc seculo tanquã peregrini agimus, cum se in hac dilectione cor nostrum proficienter extẽdit, siue citius siue tardius veniat quàm putatur, cuius manifestatio fideli charitate diligitur, & pio desyderatur affectu. Seruus quippe ille, (Lucæ.12.) qui dicit. Morã facit dominus meus, & percutit conseruos suos, manducat & bibit cum ebriosis, nõ vtique diligit manifestationem eius. Et moribus enim apparet animus eius, quos mores licet breuiter ideo magister bonus curauit exprimere, id est, superbiam atque luxuriam, ne quod dicebat. Moram facit dominus meus, desyderio domini sui dicere crederetur, quo ardebat ille qui dicebat: (Psal.41.) Sitiuit anima mea ad deũ viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem dei? Dicẽdo enim quando veniam: moras se perpeti moleste ferebat, quia etiam quod tempore acceleratur, desyderio tardum videtur. Quo modo autem tardus est eius aduentus, vel quo modo longe venturus est, cum ipsi Apostoli tem-

M pore, quo adhuc erãt in carne, dixerint. Nouissima hora est quamuis à domino audierint. Nõ est vestrum scire tempora: Hoc ergo nesciebãt quod nescimus & nos, quantum ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecũ nesciunt. & tamen quibus dictum est. Non est vestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: diligebant eius manifestationem, & dabant cõseruis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominando eis, nec luxuriabantur cum amatoribus mundi dicẽtes Moram facit dominus meus. Alia est ergo ignorantia temporum, alia labes morum amorq́ vitiorum. Nam & Apostolus Paulus quando dicebat (2.Thessa.2.) Non cito moueamini mente, neq́ terreamini, siue per verbum siue per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies domini: nolebat vtique vt crederẽt eis, qui iam propinquare domini arbitrantur aduentum: nec tamen volebat vt tanquam seruus ille dicerent. (Luca.12.) Moram facit dominus meus venire & traderent se superbiæ luxuriæq́ perdendos. sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumoribus, vt tamen vellet eos paratos ad aduentum domini sui lumbis accinctis, & lucernis ardentibus

A ardentibus operiri: quibus dicit: Vos autem fratres non *1.Thess.5.* estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum. Ille autem qui sic dicit. Moram facit dominus meus venire, vt percutiat conseruos suos, epuletur cum ebriosis, non est lucis, sed tenebrarum & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendet: quod vnusquisque debet etiam de die huius vitæ suæ nouissimo formidare. in quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio secundum Marcum ita scrip- *Marc.13.* tum est: Vigilate ergo, quia nescitis quando dominus domus veniat, serò, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinentibus, quod est ecclesia? Non solum ergo illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nosipsos, & qui erunt post nos vsque ad eius nouissi- B mum aduentum. Nunquid autem omnes inuenturus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiã pertineat quod ait: Vigilate, ne cum repente venerit inueniat vos dormientes? Cur itaq; omnibus dicit, quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet, quo modo dixi? Tunc enim vnicuiq; veniet dies ille, cũ venerit ei dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inueniat eum domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies quem imparatum inuenerit suæ vitę huius vltimus dies. Certè enim hoc saltem manifestum erat Apostolis, non eorum temporibus cum hic in carne viuerent dominum esse venturum: & tamẽ quis dubitet eos præcipue vigilasse & seruasse, quod omnibus dixit, ne imparatos repente veniens inueniret? Nondũ sanè intelligo quónam modo accipi debeat quod scripsit sanctitas tua, propterea dixisse dominũ Apostolis. *Act.1.* Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: quoniam sequutus adiunxit. Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis, vt dicas, ergo non Apostolos testes C consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Non quidem ille ait: Non est vestrum prædicare tempora: sed non est vestrum nosse. Verùm si ita vis intelligi quod ait: Non est vestrum scire: ac si diceret, non est vestrum scientes facere, id est, non est vestrum hoc docere: quis nostrum docere audeat, vel scire præsumat, quod deus ille magister nec eos discipulos docuit, à quibus præsentibus interrogatus est præsens, nec illi tam sancti magnique doctores ecclesiam docere potuerunt? An respondebitur, hæc non docuisse Apostolos, sed prophetas. Hoc enim aisti & verum est, quod ea quæ futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent, inquis, ea quæ futura erant voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si veneratio tua satis admiratione plenum esse dicit, si ea deus quæ prædici voluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, quãto maiore admiratione plenum est, si ea quæ prophetæ hominibus sunt loquuti, hęc Apostoli vel scire sunt prohibiti, vel docere? Quo modo autem pro-

phetæ ista de quibus agitur tempora docentes, non in- D telligerentur ab Apostolis, si intelliguntur à nobis? Aut si eos Apostoli intellexerunt istam mensuram temporis prophetantes, quo modo non docerent quod intellexerunt, quando per eorum præconium & ipsi prophetæ innotescebant, qui eos suis libris ista docuerunt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdem poterant alij quoque in his gentibus discere, in quibus Apostoli authoritatem propheticam commendabant. Cur ergo eis dictum est: Non est vestrum scire: vel si ita intelligendum est. Non est vestrum docere tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quandoquidem sic ea docebant, cum ij in quorum literis discerentur per illos innotescebant? Vnde credibilius est, non deum noluisse scire, sed noluisse prædicari: quòd noluit prædicari quod videbat non vtiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscendis ipse dominus monet vbi dicit: Quis nam est fidelis seruus & prudens *Matth.24.* quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? Imò verò monet, non vt bonus seruus cognoscat temporum finem, sed vt omni tempore in opere bono vigilet quia nescit temporum finem. Non monet vt tempora quæ pater posuit in sua E potestate assequamur super Apostolos, sed monet vt quoniam nescimus quando veniat dominus, in cordis præparatione imitemur Apostolos. Vnde iam supra satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscant, dicens: Hipocritæ faciem cœli *Luca.12.* potestis probare, & reliqua: quoniam illud tempus non cognoscebant, quod iam volebat cognosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentum vellent expectare, vigilantes quandocunque futurus esset. Qui enim aduentum domini non cognouerit primum, præparare se non potuit ad secundum, credendo in eum fideliterque vigilando, ne illum tanquam fur in tenebris comprehendat, siue tardius venerit, siue citius quàm speratur. Dicit etiam sicut admones, Apostolus Paulus. In nouissimis temporibus *2.Timo.3.* instabunt tempora periculosa, & reliqua. Sed nunquid ideo docet tẽpora quę pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquã nouit quàm longa vel breuia sint eadem ipsa quæ fatendum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum sit Fratres nouissima hora *1.Ioan.2.* est. Rursus eundem Apostolum dixisse commemoras. De temporibus autem & † momentis non necesse habe- *†vel.* mus scribere vobis, vos enim ipsi diligenter scitis quia *1.Thess.5.* dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et cũ dixerint, F pax & securitas, tunc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturientis & non effugient. Et hic non dixit post quantum temporis hoc futurum sit, sed quo modo futurum sit: id est, non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit spaciumq; temporis, non tamen eis hoc veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint, Pax & securitas. Quibus verbis videtur Apostolus huius nouissimi diei vel spem vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi, quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus, dicendo. De temporibus & momentis non opus habemus vobis scribere. vel sicut alij codices habent: Non opus habetis vobis scribi. Nec sequutus adiunxit. [Vos enim ipsi diligenter scitis quantũ temporis restet: sed ait,] Vos enim ipsi diligenter scitis quia hora domini sicut fur in nocte, ita veniet. Hoc ergo scire o-

 pus est,

G pus est, vt curent filij lucis esse, & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa hora sicut à nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauendum hoc malum, id est, ne hora domini tanquam fur inueniat imparatum, opus esset nosse temporum spacia, non diceret Apostolus non opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius eis esse scribendum tanquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autem nec illis hoc opus esse monstrauit, quibus sufficiebat vt scirent imparatis atque dormientibus horam domini sicut furem esse venturam, atque hoc sciendo essent ipsi vigilanter parati post quantalibet tempora veniet: & suum seruauit modum, vt licet Apostolus, non tamen præsumeret alios docere, quod Apostolis dominum dixisse cognouerat non est vestrum scire. Ponis enim quod idem ipse dixit Apo-

2.Thess.2. stolus. Non retinetis memoria, quia cum essem apud vos hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iam operatur iniquitatis, tantum qui tenet modo teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, qué

20.De ciuitate dei, ca. 19. dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quæ verba Apostolica vtinam non tantummodo ponere, verumetiam exponere dignareris Ita sanè obscura sunt & my-

H stice dicta, vt tamen appareat eum nihil de statutis dixisse temporibus, nullumque eorum interuallum spaciúmque aperuisse. Ait enim Vt reueletur in suo tempore, nec dixit post quantum temporis hoc futurum sit. Deinde subiunxit. Iam enim mysterium operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysterium quomodolibet intelligatur quid sit, ab alio sic, ab alio autem sic, quandiu tamen operetur occultum est. Neque id expresſit Apostolus tanquam homo ex eorum numero, quibus dictum est. Non est vestrum scire tempora. Quanuis enim nondum inter eos erat, quando eis hoc dictum est, ad eorum tamen collegium atque societatem etiam ipsum non ambigimus pertinere. Item quod sequitur. Tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui docet nos Antichristum manifestum futurum. Siquidem ipsum videtur aliquanto euidentiori significatione tetigisse, interficiendum spiritu oris domini Iesu Christi, sed post quantum temporis istud erit, nec saltem obscure loquutus est. Quis nam sit enim qui modo tenet, vel quid teneat,

I vel quid sibi velit quod ait, de medio fiat: potest quisque se coarctare vt intelligat, vel aliquatenus suspicetur, quoniam quoquo modo scriptũ legit. Quandiu autem teneat, & post quanta temporum spacia de medio fiat, hoc omnino tacetur. Item dominus, inquis in Euange-

Luc.19. lio increpat Iudæos, dicens. Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tempus primi aduentus domini pertinet, non secundi, de quo nunc quæstio est. De secundo quippe aduētu suo dixit, Non est vestrum scire tempora, non de primo. De illo enim ab eo quæsierunt discipuli quem sperabant, non de isto

1.Cor.2. quem iam videbant. Si enim primum eius aduentum Iudæi cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. & ideo nō euerti sed permanere potuissent.

Marci.1. Iam verò quod ait ad eos. Pœnitentiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio. etiam ipse firmasti de his temporibus dictum esse Iudæorum quæ continuo post paucos annos fuerāt transitura, & nunc nouimus iam esse transacta, euersa scilicet ciuitate, in qua regnum eorum fuerat cōstitutum. Proinde quod ex Da-

niele de interfecta bestia posuit venerabilitas tua, & de K reliquarum bestiarum regno, & inter hęc de filio hominis veniente cum nubibus cœli, manifestũ esse dixisti intelligentibus scripturā. Sed si dignatus fueris exponere, quo modo ista pertineant ad cognoscendum temporũ spacium, post quod erit saluatoris aduentus, ita vt inueniantur sine vlla ambiguitate manifesta, fatebor, etiam ipse cum magna actione gratiarũ, illud quod ait dominus, Non est vestrum scire tempora, tantummodo Apostolis esse dictum, non posteris eorũ qui ea fuerant cogniturі. Diligendus ergo est & expectandus domini sicut sanctè hortaris aduentus, magnamq; dicis esse beatitudinem diligentibus eius aduentum, & adhibes Apostoli testimoniũ, cuius verba sic ponis. De cætero reposita est mihi corona iusticiæ, quā reddet mihi dominus 2.Timo.4. iustus iudex in illa die. Non solum autē mihi, sed & iis qui diligunt aduentũ domini. Tunc enim sicut ex Euangelio cōmemoras, Iusti fulgebunt sicut Sol in regno pa- Math.13. tris sui. Et quod propheta dicit. Ecce enim caligo & te- Esa.60. nebræ operient terram super gentes, in te vero apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item quod scriptum est: Qui verò expectant dominum, exultabunt Esa.40. cum virtute, producent pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non esurient. Hoc pla L nè piissime & verissime dicis, cōmendans eorum beatitudinem, qui diligunt aduentum domini. Sed & illi quibus dicebat Apostolus: Non cito moueamini men- 2.Thess.2. te, quasi instet dies domini, diligebant vtique aduētum domini. Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa dilectione frangebat, qua vt inflammarentur volebat: & ideo nolebat vt crederent eis, à quibus audiebant instare diem domini, ne forte cum transisset tempus, quo cum crediderant esse venturum, & venisse non cernerent, etiam cætera fallaciter sibi promitti arbitrantes, & de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo ille diligit aduentum domini qui eum asserit propinquare, nec ille qui eum asserit non appropinquare: sed ille potius qui eum siue prope siue longe sit, synceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis expectat. Nam si tanto magis diligitur dominus, quanto magis creditur & prædicatur citius esse venturus, magis eum diligebant qui eius aduentum iam instare dicebant, quàm ij quos Apostolus eis credere prohibebat, vel ipse Apostolus qui hoc vtique non credebat. Si autem onerosa non est infirmitas mea sanctitati tuæ, peto apertius non graueris M exponere, quo modo dixeris neminem posse temporum mensuras colligere, ne fortè & hoc & mihi videatur, quod etiam charitati tuæ, & frustra quilibet nostrum instrui expectet ab altero. Cum enim hoc dixisses, deinde subdidisti & aisti, Euangelium quidem dicit, De die & hora nemo scit. Ego autem, inquis, pro impossibilitate intellectus mei dico, neq; mensem neque annum aduentus ipsius sciri posse. Ita enim hoc videtur sonare, tanquam non possit sciri, quo anno venturus sit: sed possit sciri qua hebdomade annorum, vel qua decade, tanquam dici possit atq; definiri intra illos vel illos septem annos, aut intra illos vel illos decē annos. Quod si ne hoc quidem comprehēdi potest, quero vtrum sic saltem possit definiri tempus aduentus eius, vt eum venturũ esse dicamus, intra istos, verbi gratia, quinquaginta vel centum annos, vel quotlibet seu maioris numeri, seu minoris annorum, sed in quo eorum, nos ignorare. Hoc si iam comprehēdisti, multum est quod comprehendere potuisti. Idipsum est autem quod rogo, vt nobis benignus impertias, adhibēs idonea documenta

A menta, quibus id potueris indagare. Si autem neque
hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego.
Nouissima enim esse ista tempora, multis rerum signis
apparentibus, quæ dominum prædixisse legimus, om-
nes qui ea credimus, cernimus. Sed & mille anno-
rum tempus, si eorum finis esset seculi finis, posset vni-
uersum dici nouissimum tempus, vel etiam nouissi-
Psal. 89. mus dies, quia scriptum est. Mille anni ante oculos tu-
os, tanquam dies vnus: vt quicquid per eosdem mil-
le annos gereretur, nouissimo tempore vel nouissimo
die diceretur geri. Iterum enim dico quod in hac cau-
sa sæpe dicendum est: Consyderemus ante quàm mul-
tos annos dixerit beatus Ioannes Euangelista. Nouis-
sima hora est. Nam si tunc essemus hoc audito quan-
do crederemus tot annos postea transiturus, ac non
potius ipso adhuc Ioanne in corpore constituto do-
minum speraremus esse venturum? Neque enim di-
xit, Nouissimum tempus est, aut nouissimus annus,
aut mensis, aut dies, sed nouissima hora est. Et ecce
ista hora quàm longa est, nec tamen est ille menti-
tus, sed vtique intelligendus est horam pro tempore
posuisse. Quod nonnulli sic accipiunt, vt sex anno-
B rum milia constituant, velut vnum diem, eúmque in
partes velut horas duodecim partiantur, vt sic quin-
gentos annos postremos, hora videatur habere postre-
ma. In quibus annis iam Ioannes, inquiunt, loque-
batur quando nouissimam horam esse dicebat. Sed a-
liud est nosse aliquid, aliud suspicari. Cur enim non
potius, si sex annorum milia deputandus est vnus dies,
non duodecima, sed vicesimaquarta pars eius vna ho-
ra est: id est, non quingenti, sed ducenti quinqua-
ginta anni? Totus enim dies, totus circumitus solis
verius nuncupatur, non ab Oriente vsque in occiden-
tem, sed ab Oriente vsque in Orientem, vnde toto die
peracto, id est, viginti & quatuor horis, rursus exori-
tur. ac per hoc hora ista nouissima, ex quo tempore
id loquutus est Ioannes, ante fermè septuaginta annos
vt minimum [dicam,] iam reperitur esse transacta, &
nondum venit terminus seculi. Huc accedit, quia in-
specta diligenter ecclesiastica historia, reperitur Ioan-
nes Apostolus longè ante fuisse defunctus, quàm quin-
que milia quingenti anni, à generis humani exordio
complerentur. Nondum erat itaque hora nouissima,
C si sex milium annorum pars duodecima, id est, quin-
genti anni, velut vnius horæ spacium deputatur. Por-
rò si secundum scripturas vnum diem mille annos esse
ponamus, multo magis olim transiit tam longæ diei
hora nouissima, non dico si vicesimaquarta pars eius,
qui sunt anni paulo amplius quadraginta, sed si duo-
decima deputetur quæ illos annos duplos habet. Vn-
de conuenientius ille Apostolus creditur horam po-
suisse pro tempore, quæ hora quàm longa sit, igno-
ramus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pa-
ter posuit in sua potestate. quamuis eam nouissimam
esse nouerimus, multomagis vtique nos, quàm qui fue-
runt ante nos, ex quo esse vel dici cœpit hora nouissi-
ma. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ com-
prehendi non posse temporum mensuras, vt definia-
tur quo anno futurus est finis, quia secundum promis-
sionem domini breuiabuntur dies illi, prorsus non in-
telligo. Si enim sic breuiabuntur, vt fiant ex pluribus
pauciores, quæro secundum quam veritatem futuri e-
rant plures, nisi breuiarentur? Hebdomades enim san-
ctæ Danielis non ad primum domini aduentum, sicut
pluribus visum est, sed ad secundum potius existimas

pertinere. Itáne ergo breuiabuntur, vt vel vna in eis D
hebdomada minus futura sit: & falsa erit prophetia,
quæ tanta diligentia numerum hebdomadarum defi-
nire curauit, vt quiddam diceret etiam dimidio heb-
domadis implendum? Miror si per prophetiam Chri-
sti, destruitur prophetia Danielis. Deinde quale est vt
putemus ignorasse Danielem, vel potius angelum, à
quo ista discebat, breuiaturum dominum dies illos, &
errasse vt hoc diceret, vel scisse quidem, sed ei quem
docebat fuisse mentitum? Quod si absurdum est, cur
non potius credimus secundum id quod breuiaturus
est dominus dies illos, tot hebdomadas prophetasse
Danielem, si tamen ad secundum domini aduentum,
quod nescio quemadmodum possit ostendi, ille nu-
merus refertur annotum? Postremò multo certius se-
curiusque dicitur domini aduentum intra septuagin-
ta, aut vt plurimum intra centum annos futurum, si
hebdomades istæ ipsum prænunciant. Anni enim qua-
dringenti nonaginta sunt in hebdomadibus septua-
ginta. A natiuitate autem domini hodie computan-
tur anni fermè quadringenti viginti. a resurrectione
autem vel ascensione eius, anni plus minus cccxc. Ac
per hoc, si ex quo natus est computetur, septuaginta E
sunt reliqui. si ex quo passus est, circiter centum rema-
nent, intra quos Danielis omnes hebdomades, si de
nouissimo eius aduentu prophetatæ sunt, implebuntur.
Qui ergo dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si
vltra erit. Sed quia breuiabuntur, pauciores poterunt es-
se, non plures. Rectè itaque dicitur intra hos erit, quo-
niam quantumlibet breuientur verum erit. Ipsa nanque
breuiatio si eo modo intelligēda est vt pauciores fiant,
vltra eos diem domini venire non patitur, sed magis
magisque intra eos quanto fuerint pauciores. Non igi-
tur ista breuiatio turbat computatorē, qui eo modo de-
finierit, vt dicat intra tot annos diem domini esse ven-
turum, sed adiuuat potius, quoniam quanto magis ad
paucitatem redigentur dies, tanto magis erit intra & vl-
tra esse non poterit atque ideo verum erit quod ita de-
finitur, vt dicatur intra tot annos erit, quāuis nesciatur
quo anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, vtrum
Danielis hebdomades primo aduentu domini imple-
tæ sint, an finem seculi prophetauerint, an ad vtrunque
pertineant. Neque enim qui etiam hoc saperent defue-
runt, dicētes, tempore primi aduentus Christi esse com- F
pletas, & inde vsque ad finem seculi totidem rursus es-
se complendas. Equidem video quia si primus eas non
compleuit aduentus, necesse est vt secundus eas com-
pleat. quoniam prophetia illa non potest esse falsa quæ
si tempore primi aduentus impleta est, non cogit intel-
ligi quod etiam de fine seculi implebitur. Ac per hoc
incertum est etiam si verum est, neque negandum qui-
dem, sed neque præsumendum est id futurum. Relin-
quitur itaque, vt qui vult cogere istam prophetiam cre-
di seculi fine complendam, cōtendat quantum potest,
& ostendat si potest, primo aduentu domini non fuis-
se completam, contra tot expositores diuinorum elo-
quiorum, qui hanc non solum computatione temporū,
verumetiam rebus ipsis completam fuisse demonstrant, Dane. 9.
maxime quod ibi scriptum est. Et vngetur sanctus san-
ctorum, vel propter quod in eadem prophetia Hebræi
codices expressius habēt: Occidetur Christus & non e-
rit eius,* id est, non erit eius ciuitatis, quoniā sic aliena- * Hierony-
tus est à Iudeis, qui eum propterea saluatorē redempto- mus legit [illegible]
rémque suum non esse crediderunt, quia occidere po- suus populus.
tuerunt. Neque enim in fine seculi vngendus, aut occi-

G dendus est Christus, vt ista prophetia Danielis tunc expectetur implenda, nondum credatur impleta. Quod autem de signis Euangelicis & propheticis quę fieri cernimus, propinquum domini aduentum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus. Sed quanto interuallo propinquet, hoc, dictum est, non est vestrum scire. Vide quando dixit Apo- *Roma.13.* stolus. Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Ecce quod anni transierunt, nec tamen quod dixit falsum est. Quanto magis nunc dicendum est propinquare domini aduentum, quando tantus est ad finem *1.Timo.4.* factus accessus? Apostolus certè. Spiritus, inquit, manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedant quidam à fide, Nondum vtique erant eadem tempora, hæreticorum scilicet & talium quales eodem sermone describit, sed iam venerunt, ac per hoc in nouissimis temporibus videmur etiam per ipsos de fine secu- *2.Timo.4.* li commoneri. Itémque alibi dicens: Hoc autem sci- *χαλεποί.* tote quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua, vel sicut alij codices habent, periculosa. Deinde qualia futura sint exprimens, Erunt enim homines, inquit, seipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, su- H perbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quàm dei, habentes speciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc erant, adiungit ac dicit: Et hos deuita, Ex iis enim sunt qui penetrant domos. Non ait, Penetrabunt, tanquam & hic futurum prænuncians, sicut suprà dixerat, Instabunt tempora periculosa: sed ait, Penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco, pro temporis futuri verbis, præsentis temporis verba posuisse, quandoquidem illos ab eo cui scribit euitari admonebat. Nec tamen frustrà dixit, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse prædixit, nisi quia tanto plures erunt, magisque abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. *Acto.2.* Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abundantissimi, quando iam iamque ipse finis instabit, I qui quandiu aberit ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, & in ipsis primis Apostolorum diebus, cum domini in cœlum recens esset ascensus quando die pentecostes misit promissum spiritum sanctum, & quidam stupebant admirantes eos qui linguis quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re varie mouebantur: Non enim sicut, inquit, suspicamini, ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia. Sed attendite, quoniam hoc est quod dictum est per pro- *Iohel.2.* phetam: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & cæte. Iam tunc ergo erant dies nouissimi, quanto magis nũc, etiam si tantum dierum remansit vsque in finem, quantum ad hunc diem à domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius, quod profecto nescimus. quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate, cum tamen sciamus in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut Apostoli. sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos, & multo K magis nos, & magis quàm nos, qui erunt post nos, donec ad illos veniatur qui erunt, si dici potest, nouissimorum nouissimi, atque ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi dominus, vbi dicit: Et re- *Ioan.6.* suscitabo eum in nouissimo die, qui quàm longè absit, comprehendi non potest. Signa quæ in Euangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sanctitas tua secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum & secundum Marcum. Hi enim tres narrant quæ dixerit dominus, cum interrogatus esset à discipulis suis, quando futura essent quæ de templi euersione prædixerat, & quod signum esset aduentus eius & consummationis seculi. Non enim discrepant rebus, si alius aliquid dicit, quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata inuicem iuuant, vt legẽtis intellectus regatur. Sed de omnibus disputare nunc longum est. Interrogantibus enim dominus, ea respondit quæ iam ex illo tempore fuerant secutura, siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio. siue de aduentu suo per ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat in suis enim veniẽs agnoscitur, L dum eius quotidie membra nascuntur. De quo aduen- *Matth.26.* tu ait: Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus, de quibus nubibus dictum est per prophe- *Esaie.5.* tam: Mandabo nubibus meis ne pluant super eam. siue de ipso fine, in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cum itaque signa dicat, quæ ad ista tria pertinent, id est, ad excidium illius ciuitatis, ad aduentum eius in corpore suo, quod est ecclesia, ad aduentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse, quod eorum signorum, ad quod horum trium referendum sit, diligenti consyderatione cernendum est: ne fortè quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referẽdum putemus, aut econtrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus ad ciuitatis illius excidium pertinere. aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum in corpore suo, quod est caput ecclesiæ: aut rursus quod pertinet ad aduẽtum eius nouissimum per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum, qui est per ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam verò sic obscura, vt vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quandiu non intelliguntur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad M illam ciuitatem pertinere, quod dictum est: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum domini nouissimum pertinere, quod dictum est: Cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei. Illud autem quod dictum est Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi neque fiet: sic est positum secundum Matthæum, & secũdum Marcum, vt incertum sit vtrùm de *Marci.13.* excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Marcum: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Orate vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus vsque nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro. sed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Nõ dissimiliter & *Matth.24.* Matthæus. Hoc autem *Lucas* ita posuit, vt appareat ad *Luca.21.* illius

A illius ciuitatis excidium pertinere. Nam sic apud eum legitur: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes, Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora nationum. Vnde autem ad hoc ventum est, Matthæus ita scribit. Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes. & qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus &c. Marcus verò ita, Cum videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat: tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui super tectum ne descēdat in domum, nec introeat vt tollat quid de domo sua & qui in agro erit, non reuertatur retro tollere vestimentum suum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: & reliqua. Lucas verò vt ostenderetur tunc factā fuisse abominationem desolationis, quæ à Daniele prædicta est,

Matth. 24.

B quando expugnata est Hierusalem, hæc eodem loco domini verba commemorat: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Apparet itaque tunc ibi positam desolationis abominationem, de qua duo illi Euangelistæ locuti sunt. Denique etiam iste similiter sequitur. Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes. Et pro eo quod dixerunt illi, Et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat, vt tollat quid de domo: Iste dixit, Et qui in medio eius sunt discedant: vt ostenderetur illis verbis apud alios Euangelistas positis festinationem fugæ fuisse præceptam: & pro eo quod illi posuerunt, Et qui in agro erit, non reuertatur retro tollere vestimentum suum, apertius iste ait, Et qui in regionibus non intrent in eam, quia dies vltionis hi sunt vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Deinde similiter etiam iste sequitur, vt prorsus manifestum sit de hac ipsa re omnium trium esse hunc Euangelij locum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, & cætera ad hæc pertinentia, quæ iam

C commemoraui superius. Lucas ergo patefecit quod esse posset incertum, non ad seculi finem, sed ad expugnationem Hierusalem pertinere id, quod dictum est de abominatione desolationis, & quod dictum est de dierum breuiatione propter electos, quia & si ea ipse non dixit, dixit tamen apertius cætera de hoc ipso, quò & ista pertinere monstrauit. Non enim debemus ambigere, quando euersa est Hierusalem fuisse in illo populo electos dei, qui ex circuncisione crediderant, siue fuerant credituri electi ante constitutionem mundi, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Nam quidam conuenientius intellexisse mihi videntur, mala ipsa significata nomine dierum, sicut dicti sunt dies mali in alijs diuinæ scripturæ locis. Neque enim dies ipsi mali sunt, sed ea quæ fiunt in eis. Ipsa ergo dicta sunt breuiari vt deo donante tolerantia minus sentirentur, ac sic quæ magna essent breuia fierent. Sed siue isto modo intelligenda sit dierum illa breuiatio, siue quod ad paucitatem redigerentur, siue quod cursu solis celeriore breuiarentur: non enim desunt qui & hoc existiment, ita scilicet dictos breuiores dies futuros, sicut fuit longior dies orante Iesu Naue. Tamen Lucas Euangelista & hanc dierum

D breuiationem & abominationē desolationis, quæ duo ipse non dixit, sed Matthæus Marcusque dixerunt, ad euersionem Hierusalem docuit pertinere, alia cum eis dicens apertius de hac eadem re, quæ illi posuerunt obscurius. Nam Iosephus qui Iudaicam scripsit historiam, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, vt vix credibilia videantur. Vnde non immerito dictum est, talem tribulationem nec fuisse à creaturæ initio nec futuram. Sed & si tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo populo dictum, quod ei talis amplius futura non erit. Si enim Antichristum illi primitus & præcipue recepturi sunt, facturus est tunc idem populus tribulationem potius quàm passurus. Non est ergo cur putemus hebdomadas prophetæ Danielis, vel propter dierum breuiationem fuisse turbatas, vel illo iam tempore non fuisse completas, sed in fine seculi esse complendas. Non enim ante passionem domini impletæ sunt. Quod qui putant, rectissime tua sententia refelluntur: quia dixisti, Hæc ergo abominatio si iam completa fuerat, quo modo dominus monet & dicit: Cum videritis abominationem desolationis, quod dictum est per Danielem prophetam, stantem in loco sancto, qui legit

Iosephus.

Matth. 24.

E intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi meritò corrigendi sunt, qui dicunt eam cum hæc dominus loqueretur, vel ante passionem resurrectionemque eius fuisse completam. Qui autem dicunt, sicut apertissime etiam Lucas Euangelista testatur, tunc fuisse factam quando euersa est Hierusalem, quid eis respondeatur videre debent, qui in fine seculi vel circa finem existimant hæc futura: quanquam ipsa desolationis abominatio propter obscuritatem dicti non vno modo ab hominibus potuerit intelligi. Et quod dictum est, Qui est in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam suam potest congruentius intelligi spiritaliter, quod in tribulationibus omnibus est cauendum, ne quisque deuictus ad carnalem vitam de spiritali sublimitate descendat, aut qui profecerat in anteriora se extendens, deficiendo in posteriora respiciat. Quod si in omni tribulatione, quanto magis in illa cauendum præcipi debuit, quæ talis futura prædicta est illi ciuitati, qualis non fuit ab initio neque fiet? Et si in ista, quanto magis

Ibidem.

Marci. 13.

F in illa quæ nouissima futura est orbi terræ, id est, ecclesiæ toto orbe diffusæ? Nam & ipse Lucas, non quidem quando à discipulis suis de aduentu suo dominus interrogatus est, vbi hoc Matthæus commemorauit & Marcus, sed alio loco vbi Pharisæi quæsierunt ab illo, quādo veniet regnum dei, tale aliquid eum dixisse narrauit. In illa inquit, hora, qui fuerit in tecto & vasa eius in domo, & qui in agro similiter non redeat retro. Sed nunc propter computationem temporum de Danielis hebdomadibus agitur, quæ si circa tempora primi aduentus domini completæ non sunt, atque in fine complendæ sunt, Apostolos hoc ignorasse, vel scisse quidem, sed docere prohibitos fuisse quis credat? Quanquam si hoc ita est, vtiliter nesciunt gentes quod dominus docere prohibuit eos, quos gentium voluit esse doctores. Si autē iam completæ sunt, quia iam est vnctus sanctus sanctorum, iam occisus est Christus vt nō esset ciuitatis eius, iam de templo illo sublatū est sacrificium, sublata est vnctio, meritò Apostolis de fine quærentibus responsum est, Non est vestrum scire tempora quæ pater in sua potestate posuit. quoniam tempora quæ per Danielis prophetiam scire poterāt, non ad finem seculi

Lucæ. 17.

G de quo quæsierant pertinebant. Signa verò de cœlo & terra, nunquid maiora nos vidimus, quàm qui fuerunt ante nos? Nónne si gentium legatur historia, tanta mira reperiuntur extitisse de cœlo terraque, vt aliqua etiam non credantur? Sed vt multa omittam, quæ prosequi longum est, Duos soles quando nos vidimus? quos visos literis mandauerunt, qui tunc fuerunt antequam dominus venisset in carne. Quando nos vidimus Solem sic obscuratū quemadmodum obscuratus est cum lumen mundi penderet in ligno? nisi forte defectus solis & lunæ, quos consueuerunt computatores syderum annotare atque prædicere, inter cœlestia prodigia numerabimus, quia Lunam sæpius in sua plenitudine, Solem verò rarius sed tamen vidimus in fine Lunæ secundum eorum computum defecisse. Non erat talis Solis ille defectus quando crucifixus est Christus, & ideo verè mirabilis erat & prodigiosus. Pascha quippe fuerat Iudæorum, quod non nisi in plenitudine lunæ celebratur. Secundum Astrologorum autem numeros certum est solem quando luna plena est non posse deficere, sed quando finis est lunæ, non quidem semper, sed aliter nunquam cum secundum illos numeros de-

H ficit. Quid ergo tale vnquam quisquam meminit apparuisse de cœlo ex quo dominus illa prædixit, quale apparuit quando passus est? Quare sic apparebunt etiam talia, si non spiritaliter potius intelligenda sunt? Tunc apparebunt, quando finis sic appropinquabit vt debeant apparere. Bellis autē per diuersa interualla temporum & locorum quando nō terra contrita est? Nam vt nimis antiqua præteream, sub imperatore Galieno, cum Romanas prouincias Barbaries vsquequaque peruaderet, quam multos fratres nostros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem credere potuisse, quoniam longe post ascensionem domini factum est? ac per hoc etiam ista qualia futura sint, cum fuerit omnino finis proximus, ignoramus: si tamen hæc non ita prædicta sunt, vt in ecclesia potius intelligi debeant. Duæ quippe gentes sunt, & duo regna, vnum scilicet Christi, alterum diaboli, de quibus dici potuit:

Marci 13. Matth. 24. Exurget gens cōtra gentem, & regnum super regnum: quod non desinit fieri, ex quo dictum est, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum. Quod vide quando dictum est, & ex illo quot anni

I transierunt, & tamen verissime dictum est. Nouissimis enim diebus dominus per virginem venit. Nec diceretur ista hora nouissima, nisi regno appropinquante cœlorum, per quam totam horam fiunt, quæ dominus propinquante suo regno futura prædixit. Sed hæc hora quanto spacio protendatur, si Apostolis dictum

Act. 1. est. Non est vestrum scire: quanto magis quilibet homo, qualis ego sum, modum suum debet agnoscere, ne plus sapiat quàm oportet sapere. Sed confiteri nos iniquis, pœna nostra compellit, adesse iam finem dum impletur quod prænunciatum est: Arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superueniet v-

Lucæ 21. niuerso orbi. Nullam inquis patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut tribulari certum est, sicut dictum est: Præ timore & expectatione quæ superueniet vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia iam dominum esse venturum, quid est quod ait Apostolus. Cùm

1. Thess. 5. dixerint pax & securitas? Cum enim dixisset Euangelium, Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, continuo subiunxit, Nam virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Videamus K itaque, ne forte melius intelligatur, non eo modo impleri, quæ prædicta sunt illis verbis, sed tunc potius esse ventura quando sic erat tribulatio vniuerso orbi, vt ad ecclesiam pertineat quæ vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt, Pax & securitas, vt repentinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando è contrario gaudebunt & exultabunt, qui diligunt manifestationem domini. Nunc autem ista mala quæ tanquam summa & extrema creduntur, vtrique genti, & vtrique regno, & Christi scilicet & diaboli videmus esse communia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali, nec est qui dicat, pax & securitas vbicunque contingunt, vel metuitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc vsquequaque frequentantur luxuriosa conuiuia, feruet ebriositas, auaricia grassatur, perstrepunt lasciui cantus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, tesseræ, multa & varia sonorum atque ludorum. Hóccine est arescere præ timore, an potius madescere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundantius habebunt, & exercebunt cum dixerint, pax & securitas. Quid ipsi filij lucis & filij dei, qui non sunt in tenebris, vt eos tanquam fur dies ille comprehendat? Nónne adhuc vtuntur hoc mundo tanquam L non vtentes? Quia & si ante multos annos Apostolorum temporibus dictum est, pia tamen solicitudine cogitant quod dictum est, Tempus breue est. Nónne à maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? de iis loquor qui expectantes dominum suum, quando veniat à nuptiis, non se [tamen] abstinent à carnalibus nuptiis, sed obedientissima charitate audiunt Apostolum præcipientem, quemadmodum viuere debeant vxores cum viris, viri cum vxoribus, filij cum parentibus, parētes cum filiis, serui cum dominis, domini cum seruis. Nónne hi omnes in omnibus vtuntur hoc mundo? Arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto quod non erunt sic quando erunt quæ in Euangelio prędicta sunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressuræ gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescētibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi, nam virtutes cœlorum mouebuntur. Hæc quippe in M ecclesia melius existimo intelligi, ne dominus Iesus appropinquāte secundo aduentu suo ea pro magno prædixisse videatur, quæ huic mundo, & ante primum eius aduentum consueuerant euenire, & irrideamur ab eis qui hæc quæ velut nouissima & omnium maxima horrescimus, plura in historia gentium, & multa maiora legerunt. Ecclesia est enim sol & luna & stellæ, cui dictum est: Speciosa sicut luna, electa sicut sol. Ab hac Cantic. 6. adoratur Ioseph noster in hoc mundo velut in Aegypto ex humillimo sublimatus. Nam illum Ioseph mater certe adorare non potuit, quæ antè defuncta est quàm Iacob venisset ad filium, vt illius somnij prophetica veritas adimplenda Christo domino seruaretur. Quādo enim sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo & virtutes cœlorum cōmouebuntur, sicut ab aliis duobus Euangelistis hic locus commemoratus est, ecclesia non apparebit, impiis tunc persecutoribus vltra modum sæuientibus, & remoto timore tanquam arridente mundi fœlicitate dicentibus: Pax & securitas. tunc stellæ cadēt de cœlo & virtutes cœlorum commouebuntur. quoniā multi qui gratia fulgere

vide-

A videbantur persequẽtibus, cedent & cadent, & quidam fideles firmissimi turbabuntur. Idem autem secundum Matthæum & Marcum, post tribulationem dierum illorum dicitur hoc futurum, non quia transacta tota illa persequutione accident ista, sed quia præcedet tribulatio, vt sequatur quorundam defectio & quia per omnes dies illos ita fiet, propterea post tribulationem dierum illorum, sed tamen in eisdem diebus fiet. Quod ergo dictũ est secundum Lucam, (Lucæ.21.) Et in terris pressuræ gentium, gentes voluit intelligi non pertinentes ad semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes, sed gentes quæ ad sinistram stabunt, quando congregabuntur ante iudicem viuorum & mortuorum omnes gentes. Vtraq; pars enim erit in omnibus gẽtibus, vna quę premat, altera quæ prematur. Vna quæ dicat, Pax & securitas: altera in qua sol obscuretur, & non det luna lumẽ suum, & de qua cadent stellæ, & in qua virtutes cœlorũ moueãtur. & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Quod video duobus modis accipi posse, siue in ecclesia tanquam in nube venientem, sicut etiam nunc venire non cessat, secundum id quod ait, (Matth.26.) A modo videbitis filium B hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, Sed ideo tunc cum potestate magna & maiestate, quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutẽ dabit, ne tanta persequutione vincantur: Siue in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris, in quo etiam mortuus est, & resurrexit, & ascendit in cœlum, secundum quod scriptũ est in actibus Apostolorum, (Acto.1.) His dictis nubes suscepit eum & sublatus est ab eis. Et quia illic etiam dictum est ab angelis: Sic veniet, quemadmodum vidistis eũ euntem in cœlum, meritò credendus est, non solum in eodem corpore, verumetiam in nube venturus: quoniam sic veniet sicut abiit, & nubes eum suscepit abeuntem. Sed horum duorum quid hic potius eligendum sit, iudicare difficile est. Promptior quidẽ sensus est, vt quisque cum audierit vel legerit, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate: ipsum prorsus accipiat eius aduentum, non C per ecclesiam, sed per seipsum, quando venturus est ad viuos & mortuos iudicandos. Sed quoniam scripturæ scrutandæ sunt, nec earum superficie debemus esse contẽti, quæ ad exercitationẽ nostram ita modificatæ sunt, vt altius se penetrari velint, diligenter sunt inspicienda sequentia. Cùm enim dixisset: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, & maiestate, adiunxit atque ait: (Lucæ.21.) His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas: Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei. Cum ergo dicit, Cum videritis hæc fieri: quæ intelligere poterimus, nisi ea quæ supra commemorata sunt? In his est autẽ etiam quod ait: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Proinde etiam hoc cum visum fuerit, non iam erit regnum dei, sed prope erit. Hunc ordinem videmus & duos alios Euangelistas tenere. (Marci.13.) Apud Marcum enim cum dictum esset, Et virtutes quæ sunt in cœlis mouebuntur. Et tunc, inquit, videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Deinde subiungit, quod Lucas non dixit, Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ vsque ad summum cœli: (D) quod ille de ficu & de aliis arboribus, iste de sola ficu ponens. A ficu autem discite, inquit, parabolam, cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: sic & vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Quid est, cum videritis hæc fieri, nisi ea quæ supra dixit? In quibus est etiam illud quod ait, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: Et tunc mittet angelos suos & congregabit electos suos. Non itaq; tunc erit finis, sed tunc erit in proxima. An dicendum est, non omnia quæ supra commemorata sunt esse intelligenda, vbi ait, Cùm videritis hæc fieri, sed aliqua eorũ, hoc videlicet excepto quod dictum est. Et tunc videbunt filium hominis venientem & cætera. Ipse quippe finis erit, nõ tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis, esse accipiẽdum, quod positum est, Cùm videritis hæc fieri. Nam & apud ipsum cum dictum (Matth.24.) esset, Et virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit, inquit, signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis (E) venientem in nubibus cœli in virtute multa & maiestate, & mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolam, Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuis. Tunc ergo scimus prope esse cum viderimus, non aliqua eorum sed hęc omnia, in quibus & hoc est quod videbitur filius hominis veniẽs, & mittet angelos suos, & de quatuor mũdi partibus, id est de toto orbe terrarũ congregabit electos suos quod tota hora nouissima facit, veniens in suis membris tanquam in nubibus, vel in tota ipsa ecclesia quod est corpus eius, tanquam in nube magna fructificante atque crescente in vniuerso (Matth.3.) mundo, ex quo cœpit prædicare & dicere: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, Ita vt fortasse omnia quæ ab his tribus Euangelistis dicta (F) sunt de eius aduentu, diligentius inter se collata atque discussa, inueniantur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia, De quo aduentu (Matth. 26.) suo dixit. A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, exceptis his locis, vbi ab eo ille aduentus vltimus in seipso, quando est viuos iudicaturus & mortuos, ita promittitur vt propinquare dicatur. Et quod in vltimo sermonis secundum Matthæũ ipse omnino aduentus euidenter exprimitur, cuius superius quibusdam signis propinquitas intelligenda monstratur. Ad hoc quippe apud (Matth.25.) Matthæum sermo ipse concluditur. Cum autem venerit filius hominis, inquit, in maiestate sua, & omnes angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes & cætera vsque ad illud, vbi ait, Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu nouissimo, & de fine seculi prædictum fuisse. Nam & illas quinque quinque virgines, non defuerunt qui non contemptibili disputatione docere voluerint, ad hunc eius aduentum, qui nunc fit per ecclesiam, pertinere. Sed hæc non sunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradicat, præsertim quia in talibus diuinorum eloquiorum obscuritatibus, quibus nostras intelligẽtias deo placuit

G exercere, non solum alius alio mouetur acutius eorum
qui scripturas sanctas non improbabiliter tractant, sed
etiam quilibet vnus illorum, aliquando minus, aliquan
do melius intelligit. Nescio tamen vtrum intueri ali-
quid certius in hac quæstione possemus, si vlla ratio-
ne seu facultate possemus, quam illud quod in epistola
priore iam posui, quando Euangelio mundus vniuer-
sus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua, iam
hoc per ipsos Apostolos factum, non ita esse certis do-
cumentis probaui. Sunt enim apud nos, hoc est, in A-
frica, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus non-
dum esse prædicatum Euangelium, ex iis qui ducun-
tur inde captiui, & Romanorum seruitiis iam miscen-
tur, quotidie nobis addiscere in promptu est. Pauci ta-
men anni sunt, ex quo quidam eorum rarissimi atque
paucissimi, qui pacati Romanis finibus adhærent, ita
vt non habeant reges suos, sed super eos præfecti à Ro-
mano constituantur imperio, & illi ipsi eorum præfe-
cti Christiani esse cœperunt. Interiores autem, qui sub
nulla sunt potestate Romana, prorsus nec religione
Christiana in suorum aliquibus detinentur, neque vl-
H lo modo rectè dici potest, istos ad promissionem dei
non pertinere. Non enim Romanos, sed omnes gen-
tes dominus semini Abrahæ, media quoque iuratione
promisit. Ex qua promissione iam factum est, vt non-
nullæ gentes, quæ non tenentur ditione Romana, re-
ciperent Euangelium, & adiungerentur ecclesiæ, quæ
fructificat & crescit in vniuerso mundo. Adhuc enim
habet quò crescat, donec fiat quod de Christo in Sa-
Psal. 71. lomonis figura prophetatum est. Dominabitur à mari
vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis
terræ. A flumine scilicet, vbi baptizatus est, quia inde
cœpit Euangelium prædicare. A mari autem vsque ad
mare totus est orbis cum omnibus gentibus, quoniam
mari Oceano cingitur vniuersus. Quo modo autem
Psal. 85. implebitur aliter illa prophetia: Omnes gentes quot-
quot fecisti, venient, & adorabunt coram te domine?
Non enim de locis suis migrando venient, sed in locis
suis credendo. De credentibus quippe dominus dixit:
Ioan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à patre
meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnus-
que de loco suo, omnes insulæ gentium. Omnes insu-
læ dixit, tanquam diceret, etiam omnes insulæ, hinc o-
I stendens quàm nulla pars relinquatur orbis terrarum,
vbi non sit ecclesia, quando nulla relinquitur insularũ,
quarum nonnullæ etiam in Oceano sunt constitutæ, &
quasdam earũ Euangelium iã suscepisse didicimus: atq;
ita & in insulis singulis quibusq; impletur quod dictum
est, Dominabitur à mari vsque ad mare, quo vnaquæq;
insula cingitur, sicut in vniuerso orbe terrarũ, quæ tan-
quam omnium quodam modo maxima est insula, quia
& ipsam cingit Oceanus, ad cuius litora in occidenta-
libus partibus ecclesiã peruenisse iam nouimus, & quo-
cũque litorum [eius] nondum peruenit, peruentura est
vtiq; fructificando atque crescendo. Si ergo quia pro-
phetia veritatis mentiri non potest, necesse est vt om-
nes gẽtes quotquot fecit deus adorent eum, quo modo
adorabunt eum nisi inuocent eum? Quo modo autem
inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quo modo
Roma. 10 credent ei, quem non audierunt? Quo modo autem au
dient sine prædicante? Aut quo modo prædicabunt nisi
mittantur? Mittit enim angelos suos & congregat ele-
ctos suos à quatuor ventis, id est ab vniuerso orbe ter-
rarum. In quibus ergo gentibus nondum est ecclesia, o-
portet vt sit, non vt omnes qui ibi fuerint, credant: Om-
nes enim gẽtes promissæ sunt, nõ omnes homines om- K
nium gẽtium. Non enim omnium est fides. Credit ita-
que omnis gens in omnibus qui electi sunt ante consti
tutionem mundi, in cæteris non credit & credentes
odit. Quo modo enim & illud implebitur, Eritis odio Matth. 24.
omnibus gentibus propter nomen meum, nisi in om-
nibus gẽtibus sint, & qui oderint, & quos oderint? Quo
pacto igitur ab Apostolis est prædicatio ista completa,
quando adhuc vsque sunt gentes, quod certissimum est
nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœ
pit impleri? Non itaque sic dictum est Apostolis, Eritis Act. 1.
mihi testes in Hierusalem & in tota Iudæa & Samaria
& vsq; in extremum terræ, tanquam ipsi soli quibus tũc
loquebatur, tantum munus fuerint impleturi: sed sicut
eis solis videtur dixisse quod dixit, Ecce ego vobiscum Matth. 28.
sum vsque in consummationẽ seculi: quod tamen eum
vniuersæ ecclesiæ promisisse, quę aliis morientibus aliis
nascentibus hic vsque in seculi consummationem futu
ra est, quis non intelligat? sicut eis & illud ait quod ad
eos omnino non pertinet, & tamen sic dictum est, tan-
quam ad solos etiam pertineret, Cum videritis hæc om
nia, scitote quia prope est in ianuis. Ad quos enim hoc L
pertinet, nisi ad eos qui in carne tunc erunt cum om-
nia complebũtur? Quanto magis illud quod ex magna
parte per eos agendum fuit, quamuis & posteris eorum
eadem actio seruaretur? Quod autem dixit Apostolus: Roma. 10.
Nunquid non audierunt, In omnem terram exiit so-
nus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quam-
uis loquutus sit præteriti temporis verbis, tamen quod
futurum fuerat dixit, non quod iam factum atque com
pletum: sicut ipse propheta, quo vsus est teste, non ait,
In omnem terram exiturus, sed exiit, inquit, sonus eo-
rum, quod vtique nondum factum erat: quale est etiam
illud, Foderunt manus meas & pedes meos. quod tam Psal. 21.
longè postea factum nouimus. Sed ne istas tãtum pro-
pheticas loquutiones non & Apostolicas fuisse creda-
mus, nõnne idem Apostolus ait, Quæ est ecclesia dei vi- 1. Timo. 3.
ui columna & firmamentũ veritatis. Et sine dubio ma-
gnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum
est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis,
prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, as-
sumptũ est in gloria. Nempe manifestum est hoc quod
in extremo posuit, etiam nunc nondum esse comple- M
tum, quanto magis tunc quando ista dicebantur eccle-
sia, quippe tunc assumetur in gloria quando dicetur,
Venite benedicti patris mei percipite regnum: & ta- Matth. 25.
men tanquam factum fuisset, hoc dictum est quod cer-
to sciebatur futurũ. Multo minus mirandum est, quod
etiam verbis præsentis temporis vsus est in eo, quod il-
lum identidem dixisse memorasti, propter spem quæ
reposita est nobis, quam ante audistis in verbo verita-
tis Euangelij, quod aduenit in vos, sicut & in omni
mundo est fructificans & crescens, quamuis Euangeli-
um nondum [mundum] tenebat vniuersum: sed fru-
ctificare illud in vniuerso mundo dixit & crescere, vt
ita significaret, quousque fuisset fructificando & cre-
scendo venturum. Si ergo latet quando ecclesia fructi-
ficante atque crescente vniuersus omnino à mari vs-
que ad mare orbis implebitur, proculdubio latet quan-
do finis erit, ante quippe non erit. Vt autẽ tibi tanquam
sancto homini dei, & syncerissimo fratri aperiam de
hac quæstione quid sentiam, error quidem in vtroq; vi-
tandus est, quantum ab homine vitari potest, siue citius
siue tardius quàm futurum est, dominus venturus esse
credatur. Sed mihi quisquam non videtur errare, cum
aliquid

A aliquid nescire se scit, sed cum[se] putat scire quod nescit. Remoueamus itaque de medio seruum[illum] ma- *Luc. 12.* lum, qui dicẽs in corde suo, Morã facit dominus meus venire, dominatur conseruis suis, & ebriosis conuiuando miscetur iste quippe proculdubio domini sui odit aduentum Quo seruo malo remoto, cõstituamus ante oculos tres seruos [bonos] familiam dominicam diligenter sobrieq; tractantes, aduentum domini sui finẽter desyderantes, vigilanter expectãtes, fideliter amantes. Si vnus eorum citius, alter tardius dominum putat esse venturum, tertius vero suam de hac re ignorãtiam confitetur, quanquã omnes consonent Euangelio, quia omnes diligunt manifestationem domini, & eam desyderanter & vigilanter expectant, videamus tamen quis amplius consonet. Vnus dicit: vigilemus & oremus, quia citius venturus est dominus. Alter dicit, vigilemus & oremus, quia breuis & incerta est vita, quamuis tardius venturus sit dominus. Tertius dicit, vigilemus & oremus, quia & breuis & incerta est ista vita, & nescimus tempus quando venturus est dominus. Euan- *Mar. 13.* gelium dicit, Videte, vigilate & orate, nescitis enim quando tempus sit. Obsecro te quid aliud dicere audi- B mus hunc tertium quàm quod dicere audimus Euangelium? Omnes quidem præ desyderio regni dei hoc *†dicit.* volunt esse verum quod putat† primus, sed hoc secundus negat, tertius vero non negat aliquid horum, sed ignorare se fatetur, quis verum dicat illorum. Proinde si hoc factum fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius Omnes enim manifestationem domini diligunt. Exultabunt itaque citius venisse quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere cœperit, hoc potius esse verum quod dicebat secundus, metuendũ est, ne inter ipsas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant domini aduentum non tardum putare sed nullum, qui vides quantus sit interitus animarum. Quod si tantæ fidei fuerint, vt se ad secundi prædicta conuertant, & dominum etiam tardãtem fideliter & patienter expectent, abundabunt tamen opprobria & insultationes atque irrisiones inimicorum multos infirmos à Christiana fide auertentium, dicendo tam fallaciter eis regnum esse promissum, quàm fallaciter dicebatur cito esse venturum Qui autem credunt quod secundus dicit, tardius dominum esse venturum, si falsum fuerit C inuentum citius domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius esse venturum, optabilius loquitur, sed periculosius fallitur. Vtinam ergo sit verum, quia erit molestum si non erit verum. Qui autem dicit dominum tardius esse vẽturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentũ, profecto de celeritate eius, etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, si hoc ita erit: maiorem læticiam, si non erit Ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationem domini, ille auditur suauius, isti creditur tutius. Qui autem quid horum sit verum ignorare se confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obsecro te vt me talem non spernas, quia & ego te diligo id affirmantem quod verum esse desydero, & tanto magis nollo fallaris, quanto magis amo quod polliceris, & quanto magis video periculosum si falleris. Da veniam si onerosus fui sanctis sensibus tuis. Quanto enim rarius prouenit, tanto me tecum saltem per literas loqui diutius delectauit.

Augustinus Eudoxio Abbati monachorum insulæ Capariæ, exhortans vt ocio ad pietatem non ad ignauiam vtantur, & sicubi Ecclesia requirat illorum operam, ne detrectent. D

Epistola LXXXI.

DOmino dilecto & exoptatissimo fratri & cõpresbytero Eudoxio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus, & qui mecum sunt fratres, in domino salutem. Quando quietem vestram cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos, quamuis in laboribus variis asperisque versemur, in vestra charitate requiescimus Vnum enim corpus sub vno capite sumus, vt & vos in nobis negociosi, & nos in vobis ociosi simus Quia si patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. [Et si glorificatur vnum mem- *1. Cor. 12.* brum, congaudent omnia membra.] Admonemus ergo & petimus & obsecramus per Christi altissimã humilitatem & misericordissimam celsitudinem, vt nostri memores sitis in sanctis orationibus [vestris,] quas vos vigilantiores & magis sobrias habere credimus: Nostras enim sæpe sauciat & debilitat caligo & tumultus secularium actionum, quas etsi nostras non habe- E mus, eorum tamen qui nos angariant mille passus, & *Matt 5.* iubemur ire cum eis alia duo, tantæ nobis ingeruntur, vt vix respirare possimus. Credentes tamen quòd ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum, perseuerãtes nos in eo ministerio, in quo dignatus est collocare cum promissa mercede, adiuuantibus orationibus vestris ab omni angustia liberabit Vos autem fra- *16 q 1 vos autem fratres.* tres exhortamur in domino, vt propositum vestrum custodiatis, & vsque in finem perseueretis. Ac si qua operam vestram* mater Ecclesia desyderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis deo, cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãsuetos vias suas. Nec vestrum ociũ necessitatibus Ecclesiæ præponatis, cui parturiẽti si nulli boni ministrare vellent, quo modo nasceremini nõ inueniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda est via, vt nec exuratur homo nec demergatur. sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus, sicut scriptum est, Non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram Sunt enim qui dum nimis timent, ne quasi in dexteram rapti extollantur, in sinistram lapsi demerguntur. Et sunt rursus qui dum nimis se auferunt à sinistra, ne torpida vacationis mollicie sorbeantur, ex altera parte iactan- *Prouer 4.* tiæ fastu corrupti atque cõsumpti in fauillam fumumq; F vanescunt. Sic ergo dilectissimi diligite ocium, vt vos ab omni terrena delectatione refrænetis, & memineritis nullum locum esse, vbi non possit laqueos tendere qui timet ne reuolemus ad deum, & inimicũ omnium bonorum cuius captiui fuimus vindicemus: nullamq; nobis esse perfectam requiem cogitemus, donec transeat iniquitas, & in iudicium iusticia conuertatur. Item cum aliquid strenue atque alacriter agitis, & impigre operamini, siue in orationibus, siue in ieiuniis, siue in eleemosynis, vel tribuẽtes aliquid indigentibus, vel donantes iniurias, sicut & deus in Christo donauit nobis, siue edomantes perniciosas cõsuetudines castigantesque corpus, & seruituti subiicientes, siue sufferentes tribulationem, & ante omnia vosipsos inuicem in dilectione. Quid enim sufferat qui fratrem non suffert, siue prospicientes astutiam atque insidias tentatoris, & scuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes, siue cantantes & psallẽtes in cordibus vestris domino,

vel

** Scriptum erat opera vestra, parũ Latine. Operã fuisse scriptum, colligitur ex decretis, vbi glossa habet Si clericus scit operas aliquas, illas tenetur præstare &c.*

G vel vocibus à corde nõ dissonis, omnia in gloriam dei facite, qui operatur omnia in omnibus. Ita feruentes spiritu, vt in domino laudetur anima vestra: ipsa est enim actio recti itineris, quæ oculos semper habet ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negocio, nec frigida est ocio, nec turbulenta, nec marcida est, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens. Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. [2.Cor.13.] Nec importunũ me existimet charitas vestra, quia vobis vel per epistolã loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere, sed credidi me non parum commendari deo à vobis, si ea quæ munere illius facitis, cum allocutionis nostræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama & nunc fratres qui venerunt à vobis, Eustathius & Andreas, bonum Christi odorem de vestra sancta conuersatione ad nos attulerũt. [Aliàs Eustasius.] Quorum Eustathius in eam requiẽ præcessit, quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur, nec Caprariam desyderat, quia nec cilicio iam quærit indui.

Augustinus Largo dira perpesso, admonet vt vel ex afflictione reddatur melior. *Epistola LXXXII.*

H DOMINO insigni & præstantissimo & desyderantissimo filio Largo, Augustinus in domino salutem. Accepi literas eximietatis tuæ, quibus me ad te petis vt scriberem. Quod quidem nõ desyderares, nisi & hoc quod me posse scribere existimasti, gratum haberes atque iucundum. Id autem est, vt vana seculi huius si inexperta concupisti, experta contemnas. Fallax est enim in eis suauitas etiam, & infructuosus labor, & perpetuus timor, & periculosa sublimitas. Initium sine prudentia, & finis cum pœnitentia. Ita se habent omnia quæ in ista mortalitatis ærumna cupidius quàm prudentius appetuntur. Alia est autem spes piorum, alius laboris fructus, alia periculorum merces. Nam in hoc mundo non timere, nõ dolere, non laborare, non periclitari, impossibile est. Sed plurimũ interest, qua causa, qua expectatione, quo termino ista quisque patiatur. Ego quidem cum amatores seculi huius intueor, nescio quãdo possit esse ad eorum animos sanandos opportuna sapientia. Quando enim res velut prosperas habent, fastu respuunt salubres monitus, & quasi anilem reputant cantilenam: Quando autẽ in aduersis agunt, † magis cogitant euadere vnde ad præsens anguntur, quàm capere vnde curentur, & vnde perueniant vbi angi omnino non possint. [† angũtur.] I Aliquando tamen quidam cordis aures admouẽt, atque adhibent veritati, rarius inter prospera, crebrius inter aduersa, sed tamen pauci sunt, ita enim prædicti sunt: inter quos te esse cupio, quia veraciter diligo domine insignis & præstantissime ac desyderantissime fili. Hæc admonitio tibi sit mea resalutatio, quia & si te deinceps talia perpeti qualia pertulisti nolo, plus tamen doleo hæc ipsa te sine aliqua in melius vitæ mutatione fuisse perpessum.

Augustinus Chrysino, consolans ne deficiat in aduersis.

Epistola LXXXIII.

DOMINO vere ac merito charissimo & prædicando fratri Chrysino, Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit, deus faciat vt non sit, te animo perturbatum: vt multum mirer prudẽtiam tuam, & Christianum animum parum cogitare rerum terrenarum cõditionem, nullo modo æquari posse cœlestibus, vbi cor nostrum & spes nostra collocãda est. Vir cordate, nunquid aut totum bonum tuum in his rebus erat, quas nunc videris amittere: aut tam magnum bonum illic deputabas, vt eo subtracto K sic tenebrescat mens nimia tristicia, quasi lumen eius, non deus, sed terra sit? Audiui enim, iam dixi, deus faciat vt falsum audierim, quod tibi manus etiam velles inferre, quod melius non credo, aut ascendisse in cor tuum, aut exisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es, vt hoc de te dici potuerit, grauiter de te contristatus, hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuam: quanquam non dubitem dominum deum nostrũ, in corde tuo loqui meliora. Noui enim quàm pio studio semper audieris verbum eius. Erige itaque animum frater in Christo charissime, deus noster non perit à suis, nec perdet suos, vult autem monere nos quàm sint hæc fragilia & incerta, quæ nimis diligunt homines, vt soluamus ab eis † vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totũ amorem nostrum consuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus. [† vt soluat à nobis.] Ipse te hortatur per ministerium nostrum, viriliter cogites te fidelẽ esse Christianum, & eius redemptum esse sanguine, qui non solum æterna sapientia, sed etiam per mala præsentia, docuit nos temperanter prospera seculi huius contemnere, & fortiter aduersa tolerare, eius felicitatis mercedem pollicens, quam nemo possit à nobis auferre. L Scripsi sanè etiam ad virum laudabilem comitem, quam epistolam in tuo arbitrio sit si dare velis †. [† dans eam arbitrio vestro dare velis.] Nam per quem detur non dubito deesse non posse, adiuuante domino vel episcopum vel presbyterum vel quemlibet.

Augustinus Caio, quem sua disputatione traxerat ad Ecclesiam. Mittit illi suos libros legendos & iudicãdos, adhortans vt perseueret in bono proposito.

Epistola LXXXIIII.

CAIO Augustinus. Vt abs te abscessimus, dici non potest quanta suauitate nos perfuderit recordatio tui, ac sæpe perfundat. Recolimus enim ardore inquisitionis tuæ, cum esses mirabilis, non fuisse perturbatam modestiam disputãdi. Nam neque flagrantius percontantem, neque tranquillius audientem, quenquam facile inuenerim. Vellem itaque tecum multum loqui, nõ enim multum esset, quantũcunque esset, si tecum loquerer. Sed quia difficile est, quid opus est causas quærere? Prorsus difficile est. Erit fortasse aliquando facillimum, ita deus velit, nũc certè aliud est. Dedi ergo negocium fratri, per quẽ literas misi, vt omnia nostra legenda præbeat prudentissimæ charitati tuæ. M Non enim aliquid meum inculcabit inuito. Noui enim quid benignitatis in nos animo geras, quæ tamen lecta probaueris, vera perspexeris, nostra esse non putes, nisi quia data sunt, eoq. te cõuertas licet, vnde tibi quoque est vt ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipso cernit verum esse, aut in eo qui scripserit, sed in seipso potius, si eius menti quoddam non vulgariter candidum, sed à fece corporis remotissimum lumen veritatis impressum est. Quod si falsa aliqua atque improbanda compereris, de humano nubilo irrorata scias, & ea vere nostra esse nõ dubites. Hortarer autem te ad quærendum, nisi videre mihi viderer hiantia quædam ora cordis tui. Hortarer etiam, vt quod verum cognoueris viriliter teneas, nisi patefaceres euidentissimum robur animi & cõsilij tui. Totum eius se mihi breui tempore discussis corporeis tegumentis, quod in te viuit aperuit. Neque vllo modo siuerit domini nostri misericordissima prouidentia, vt catholico Christi gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

Augustinus

A *Augustinus Consentio respondet deum omnium rerum esse simplicissimum, minimeq́ corporeum aut materialem.*

Epistola LXXXV.

AVgustinus Consentio. Cogitationis carnalis compositionem vanumq́ figmentum, vbi vera ratio labefactare incipit, cõtinuo illo intus adiuuãte atque illuminante, qui cũ talibus dolis in cordibus nostris habitare non vult, ita ista cõfringere atque à fide nostra quodam modo excutere festinamus, vt ne puluerem quidem vllum phãtasmatum illic remanere patiamur. Quamobrem nisi rationem disputationis qua forinsecus admoniti, ipsa intrinsecus veritate lucente hæc falsa esse perspicimus, fides in corde nostro antecessisset, quę nos indueret pietate, incassum quæ vera sunt audiremus. Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides egit, ideo subsequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat inuenit. falsæ itaque rationi, non solum ratio vera, qua id quod credimus intelligimus, verumetiam fides ipsa rerum nondum intellectarum sine dubio præferenda est. Melius est enim quamuis nondum visum credere quod verum

B est, quàm putare te verum videre quod falsum est. Habet nãque fides oculos suos, quibus quodam modo videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissime videt nondum se videre quod credit. Porrò autem qui vera ratione iam quod tantũmodo credebat intelligit, profecto præponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autem nec cupit, & ea quæ intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat. Nam pia fides sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem rerum præteritarum quæ temporaliter transierunt sola fides est, quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur sicut est illud quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, nec iam moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorum spiritalium corporum resurrectio, ita credũtur vt etiam videnda sperentur, sed ostendi modò, nullo possunt modo. Quæ vero ita sunt, vt neque prætereant neque futura sint,

Fides adhæret charitati.

1 Pet. 3.
Roma. 6.

C sed æterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iusticia, sicut sapiẽtia partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo videntur: & cum videntur, multo certiora sunt quàm ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicuntur inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia, possunt si ostendantur etiam his mortalibus oculis cõspici, sicut se discipulis post resurrectionem dominus ostendit, sicut & iam post ascensionem Apostolo Paulo & Stephano diacono. Proinde ista visibilia permanentia credimus, vt etiam si non demonstrentur, speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea tenemur ratione intellectuq́ comprehendere, nisi vt ea quia visibilia sunt ab inuisibilibus distinctius cogitemus: & cũ cogitatione qualia sint imaginamur, satis vtique nouimus ea nobis nota non esse. Nam & Antiochiam cogito incognitam, sed non sicut Carthaginem cognitam. Illam quippe visionem cogitatio mea fingit, hanc recolit. nequaquam tamen dubito siue quod de illa testibus multis, siue quod de ista meis aspectibus credidi. Iusticiam vero & sapiẽtiam, & quicquid eiusmodi est, non aliter imaginamur, aliter contuemur: sed hæc in-

Roma. 1.

D uisibilia simplici mentis atque rationis intentione intellecta conspicimus, sine vllis formis & molibus corporalibus, sine vllis liniamentis figurisq́ membrorum, sine vllis localibus finibus, sine spaciis infinitis. Ipsumque lumẽ quo cuncta ista discernimus, in quo nobis satis apparet, quid credamus incognitum, quid cognitũ teneamus, quam formam sensu corporis recordemur, quam cogitatione fingamus, quid corporis sensus attingat, quid imaginetur animus simile corpori, quid certum & omnium corporum dissimile intelligentia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hęc cuncta diiudicantur, non vtique sicut huius Solis & cuiusq́ corporei luminis fulgor per localia spacia circũq́ diffunditur, mentemq; nostram quasi visibili candore illustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet tamq́ nobis certũ est, quàm nobis efficit certa quæ secundum ipsum cuncta conspicimus. Cum igitur tria sint rerum genera quæ vidẽtur, vnum corporalium, sicut hoc cœlũ & terra, & quicquid in eis corporeus sensus cernit & tangit. Alterum simile corporalibus, sicut

Ibidem.

12 de Geñ. ad literam, ca. 6. & 7.

E sunt ea quæ spiritu cogitata imaginamur, siue recordata vel oblata quasi corpora contuemur: vnde sunt etiã visiones quæ vel in somnis, vel in aliquo mentis excessu, his localibus quantitatibus ingeruntur. Tertium ab vtroque discretum, quod neque sit corpus, neque habeat vllam similitudinem corporis sicut est sapientia, quæ mente intellecta cõspicitur, & in cuius luce de his omnibus veraciter iudicatur, in quo istorũ genere credendum est esse istam quam nosse volumus trinitatem? Profecto aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo vtique quod est aliis duobus præstantius, sicut est sapientia. Quod si donum eius in nobis est, & minus est quàm illa summa & incommutabilis quæ dei sapientia dicitur, puto quod non debemus dono suo inferius cogitare donantem. Si autem aliquis splendor eius in nobis est, quæ nostra sapiẽtia dicitur, quantúmque eius per speculum & in ænigmate capere possumus, oportet eam & ab omnibus corporum similitudinibus secernamus. Si autem in nullo istorum genere esse putanda est ista trinitas, & sic est inuisibilis vt nec mente videatur, multo minus de illa huiusmodi opinionem ha-

F bere debemus, vt eam rebus corporalibus vel corporalium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim corpora pulchritudine molis aut magnitudine superat, sed dissimilitudine aut disparilitate naturæ. Et si discreta est à comparatione bonorum animi nostri, qualia sunt sapientia, iusticia, charitas, & cætera talia, quæ profecto nõ in mole corporis pendimus, nec eorum quasi corporeas formas cogitatione figuramus, sed ea quando recte intelligimus sine aliqua corpulentia vel similitudine corpulentiæ in luce mentis aspicimus, quanto est ab omnium qualitatum & quãtitatum corporalium comparatione discretior. non eam tamen à nostro intellectu omnino abhorrere Apostolus testis est, vbi ait, Inuisibilia enim à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cum eadem trinitas fecerit & corpus & animam, sine dubitatione est vtroque præstantior. Anima ita considerata maxime humana & rationalis atque intellectualis, quæ ad eius imaginẽ facta est, si cogitationes nostras & intelligentias non excederit, sed eius quod habet pręcipuũ, id est, ipsam mentem atque intelligentiam, mente atque intelligentia potuerimus apprehendere, nõ erit for-

tassis

G tassis absurdum, vt eam ad suum quoque creatorē intelligēdum ipso adiuuante meditemur attollere. Si autem in seipsa deficit sibiq; succumbit, pia fide contenta sit quandiu peregrinatur à domino, donec fiat in homine quod promissum est, faciente illo qui potens est, 1.Cor 5. sicut ait Apostolus, facere supra quàm petimus aut in-Ephe.3. telligimus. Restat itaque vt ita credamus vnius substātiæ trinitatem, vt ipsa essentia non aliud sit quàm ipsa trinitas. Ad quam videndam quantumlibet in hac vita proficiamus, per speculum erit & in ænigmate quod videbimus. Cum vero quod in resurrectione promittitur spiritale corpus habere cœperimus, siue illam mēte, siue mirabili modo, quoniam ineffabilis est spiritalis corporis gratia, & corpore videamus, non tamē per locorum interualla, nec in parte minorem, in parte maiorem, quoniam non est corpus, & vbique tota est, pro nostra capacitate videbimus. Quod vero posuisti in epistola tua, videri tibi, vel potius quod videbatur tibi, nihil viuum secundū substantiam inesse iusticiæ, ideoq; te non posse adhuc deum, id est, viuentem naturam iusticiæ similem cogitare, quia iusticia sicut dicis, non in se sed in nobis viuit, immo nos potius secundum illam H viuimus, ipsa vero per se iusticia nequaquam viuit. Ad hoc vt tibi ipse respondeas, illud intuere, vtrum rectè dici possit, vitā ipsam non viuere, qua fit vt viuat quicquid non falsò dicimus viuere. Puto enim absurdū tibi videri, vt per vitam viuatur, & vita non viuat. Porrò si vita ipsa præcipue viuit, qua viuit omne quod viuit, recole obsecro quas dicit scriptura diuina animas mortuas, profecto inuenies iniustas, impias, infideles. Nam licet per illas viuant corpora impiorum, de quibus dictum est, quòd mortui sepeliant mortuos suos, & Matt 8. ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non esse sine aliqua vita. Nō enim aliter ex eis possent corpora viuere, nisi qualicunque vita qua omnino animæ carere non possunt, vnde immortales merito vocantur: non tamē ob aliud amissa iusticia dicuntur mortuæ, nisi quia & animarum, licet immortaliter vita qualicunque viuentium, verior & maior vita iusticia est tāquam vitarum: Quæ cum sunt in corporibus, etiam ipsa corpora viua sunt, quæ per seipsa viuere nequeūt. Quapropter si animæ non possunt nisi etiam in seipsis vtcunque viuere, quia ex eis viuunt & corpora, à quibus deserta moriuntur, quanto magis vera iusticia etiam in seipsa viuere I intelligenda est, ex qua sic viuunt animæ, vt hac amissa mortuæ nuncupentur, quamuis quantulacunque vita non desinant viuere. Ea porrò iusticia quæ viuit in seipsa, proculdubio deus est atque incōmutabiliter viuit. Sicut autem cum sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita cum eius efficimur participes: ita cum in seipsa sit iusticia, etiam nobis fit iusticia, cum ei cohærendo iuste viuimus: & tanto magis minusve iusti sumus, quanto magis illi minusve cohæremus. Vnde scriptum est de 1.Cor.1. vnigenito filio dei, cum sit vtique patris sapientia atque Ierem 9. iusticia, & semper in seipso sit, quòd factus sit nobis à 2.Cor.10. deo sapientia & iusticia, & sanctificatio & redemptio. Vnde quēadmodum scriptum est, qui gloriatur in domino glorietur. Quod quidem & ipse vidisti addēdo atque dicendo, nisi forte non hæc humanæ æquitatis, sed illa quæ deus est, sola esse asseratur iusticia. Est planè ille summus deus vera iusticia, vel ille verus deus summa iusticia, quam profecto esurire & sitire debemus, ea nostra est in hac peregrinatione iusticia, & qua postea saturari, ea nostra est in æternitate plena iusticia. Non ergo deū nostræ iusticiæ similem cogitemus, sed cogitemus nos potius tanto similiores deo, quanto K esse poterimus eius participatione iustiores. Si ergo cauendum est ne iusticiæ nostrę similem putemus deum, quoniam lumē quod illuminat, incomparabiliter, excellentius est illo quod illuminatur: quanto magis caueri oportet, ne aliquid inferius & quodā modo decoloratius eum esse credamus, quàm est nostra iusticia. Quid est autem aliud iusticia cum in nobis vel qualibet virtus qua rectè sapienterq; viuitur, quàm interioris hominis pulchritudo? Et certè secundum hanc pulchritudinē magis quàm corporis, facti sumus ad imaginem. Vnde nobis dicitur, Nolite cōformari huic se- Roma.12. culo, sed renouamini in nouitate mētis vestræ, ad probandum vos quæ sit voluntas dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. Si ergo non in mole neque in distantibus per loca sua partibus sicut corpora siue cernuntur siue cogitantur, sed in virtute intelligibili qualis est iusticia, mētem dicimus seu nouimus seu volumus pulchram, & secūdum hanc pulchritudinem reformamur ad imaginē dei, profecto ipsius dei qui nos reformauit & reformat ad imaginem suam, nō aliqua mole corporea suspicanda est pulchritudo, eoq; iustorum mētibus credendus est incōparabiliter pulchrior, L quo est incomparabiliter iustior.

Augustinus Casulano presbytero, de ieiunio sabbati ac reliquorum dierum aduersus Vrbicum quendā, qui stultissime de hac re scripserat. Epist. LXXXVI.

Dilectissimo & desyderātissimo fratri & compresbytero Casulano, Augustinus in domino salutem. Nescio vnde sit factum, vt primis tuis literis meas non redderem, non tamē tui cōtemptu id me fecisse scio. Nam & studiis tuis & ipso sermone delector, teque in ista ætate iuuenili proficere in verbo dei & abūdare ad ædificationem Ecclesiæ, & opto & exhortor. Nunc vero scriptis tuis alteris sumptis, quibus tibi tandem aliquando respondeam iure charitatis, in qua vnum sumus, fraterno & æquissimo flagitas, differendum tuę dilectionis vlterius desyderium non putaui, & inter artissimas occupationes meas suscepi isto me debito apud te absoluere. Quod ergo me consulis, vtrum liceat sabbato ieiunare, Respondeo, si nullo modo liceret, profecto quadraginta continuos dies, nec Moyses nec Helias, nec ipse dominus ieiunasset. Verum ista ratione concluditur etiam dominico die nō illicitum esse ieiunium. Et quisquis tamen hunc M diem ieiunio decernendum putauerit, sicut quidam ieiunantes sabbatum obseruant, non paruo scādalo erit Ecclesiæ. Nec immerito. In his enim rebus de quibus Dist. 11 ca. nihil certi statuit scriptura diuina, mos populi dei vel in his. instituta maiorum pro lege tenenda sunt. De quibus si disputare voluerimus, & ex aliorum cōsuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis cum certa documenta nulla veritatis insinuet, vtique cauendum est, ne tēpestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur. Quod periculum vitare neglexit, cuius mihi proximam † disputationem † prolixam. vt ei responderem cum tuis prioribus literis existimasti esse mittendam. Non autem vsque adeò mihi spacia temporum larga sunt, vt ea refellendis singulis sententiis eius impendam, quæ aliis operibus magis vrgētibus explicandis habeo necessaria. Sed de eo quo te mihi in tuis epistolis ostendis ingenio quod in te donum dei admodum diligo, eundem sermonem cuiusdam vt scribis Vrbici paulò diligentius ipse consydera, & videbis eum penè vniuersam Ecclesiam Christi,

ab ortu

A ab ortu solis vsque ad occasum scilicet verbis iniurio-
sissimis nequaquam lacerare timuisse. Nec dixerim pe-
nè vniuersam, sed planè vniuersam. Nam neque ipsis
quorum consuetudinem sibi videtur defendere, inue-
nitur pepercisse Romanis, sed quo modo in eos quoq;
redundet conuiciorum eius impetus nescit, quoniam
non aduertit. Nam cum eum argumenta deficiũt qui-
bus probet sabbato ieiunandum, in luxurias epularum
& temulenta conuiuia & nequissimas ebrietates insul-
tabundus inuehitur, quasi non ieiunare, hoc sit inebria-
ri. Quod si hoc est, quid ergo prodest Romanis sabba-
to ieiunare? quandoquidem alijs diebus quibus non ie-
iunant, necesse est eos secundum disputationem huius
ebriosos & ventricolas iudicari. Porrò si aliud est gra-
uare corda in crapula & ebrietate, quæ semper est ma-
lum, aliud est autem modestia & temperantia custodi-
ta relaxare ieiunium, quod certè cum fit die dominico
reprehensorem non habet Christianum, prandia prius
sanctorum à voracitate & ebriositate ventricolarum
† ipsos. iste discernat, ne Romanos episcopos † quando non ie
iunant ventricolas faciat, & tunc inquirat, non vtrum
liceat inebriari sabbato, quod nec die dominico licet,
B sed vtrum nec sabbato ieiunandum sit, sicut dominico
non solet. Quod vtinam sic quæreret, aut sic affirma-
ret, vt toto terrarum orbe diffusam, exceptis Romanis,
& adhuc paucis Occidentalibus, apertissime non blas-
phemaret Ecclesiam. Nunc verò quis ferat per omnes
Oriẽtales, & multos etiam Occidentales populos Chri-
stianos de tot tantisq; famulis famulabusq; Christi, sab
bato sobrie modesteq; prandentibus, ab isto dici, quod
in carne sint & deo placere non possint, & quod de il-
lis sit scriptum Recedãt iniqui à me, viam eorum nos-
se nolo, & quod sint ventricolæ, Iudæam Ecclesiæ præ-
ponentes, & ancillæ filios, & lege non iusta, sed volup-
tuaria, consulentes ventri, non disciplinæ succumben-
tes, & quod caro sint, & mortem sapiant, & cætera hu-
iusmodi. Quæ si de vno quopiam dei famulo diceret,
quis eum audire, quis non deuitare deberet? Cum ergo
his opprobrijs atque maledictis insectatur Ecclesiã per
totum mundum fructificantem atque crescentem, &
die sabbati penè vbique prandẽtem, admoneo quisquis
est, vt sese cohibeat. Nã cuius me nomen ignorare vo-
Matt. 12. luisti, profectò de illo me iudicare noluisti. Filius ho-
minis, inquit, sabbati dominus est. In quo maxime be-
C ne quàm male facere licet. Si ergo male facimus quan-
do prãdemus, nullo die dominico bene viuim*. Quod
autem fatetur Apostolos sabbato manducasse, & dicit
vt tunc ieiunaretur temporis non fuisse, propter quod
Matth. 9. ait dominus. Venient dies vt auferatur sponsus ab eis,
& tunc ieiunabũt filij sponsi, quia tunc tempus gaudij,
& nunc tempus est luctus. Primum attendere debuit,
quod illic dominus de ieiunio non de sabbati ieiunio
loquebatur. Deinde cum vult intelligi luctum ieiunio,
cibo gaudium deputandum, cur non cogitat quicquid
est illud quod significare deus voluit in eo quod scrip-
Gen. 2. tum est, eum die septimo requieuisse ab omnibus ope-
ribus suis, non ibi luctum significatum esse sed gaudiũ:
nisi forte dicturus est, in illa requie dei & sanctificatio-
ne sabbati gaudium Iudæis, luctum significatum esse
Christianis. Et tamen nec quando sanctificauit deus
diem septimũ, quia in illo requieuit ab omnibus ope-
ribus suis, aliquid de ieiunio vel prãdio sabbati expres-
sit: nec cum postea populo Hebræo de ipsius diei obser
uatione mandauit, aliquid de alimentis vel sumendis
vel non sumendis locutus est. Vacatio tantum homi-
num à suis, vel à seruilibus operibus imperatur, quam D
prior populus in vmbra accipiens futurorum, sic vaca-
uit ab operibus, quemadmodum nunc Iudæos vacare
conspicimus, non, vt putatur, Iudæis carnalibus non re-
ctè intelligentibus quod non rectè intelligunt Chri-
stiani. Neq; enim melius hoc intelligimus quam pro-
phetæ, qui tamen in eo tempore quo ita fieri oportuit,
seruauerunt hanc sabbati vacationem quam Iudæi pu-
tant adhuc esse seruandam. Vnde illud est, quod lapi- Num. 15.
dare deus hominẽ iussit, qui sabbato ligna collegerat:
nusquam autem legimus lapidatũ, vel aliquo dignum
supplicio iudicatum, siue ieiunãtem sabbato siue pran-
dentem. Quid tamen horum duorum quieti cõueniat,
quid labori, iste ipse viderit, qui gaudium manducan-
tibus, luctum ieiunantibus deputauit, [vel intellexit à
domino deputari] vbi de ieiunio respondens ait. Non Matt. 9.
possuot lugere filij sponsi quandiu cum eis est sponsus.
Quod autem propterea dicit sabbato Apostolos man-
ducasse, quia nondum erat tempus vt sabbato ieiuna-
rent, quod scilicet veterum traditio prohibebat. Nun-
quid ergo erat tempus vt sabbato non vacarent? Nón- Matt. 12.
ne & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare co-
gebat, & tamẽ eo ipso sabbato die, quo Christi legimus E
manducasse discipulos, vulserunt vtique spicas quod
sabbato non licebat, quia veterum traditio prohibe-
bat? Videat igitur ne cõgruentius ei respondeatur, Ideo
dominum die illo à discipulis hæc duo fieri voluisse:
vnum de spicis vellendis, alterum de alimentis sumen-
dis: vt illud esset aduersus eos qui sabbato volunt va-
care, hoc autem aduersus eos qui cogunt sabbato ieiu-
nare cum illud mutato tempore iam superstitiosum es-
se significasset: hoc autem vtroque tempore liberum es-
se voluisset. Neque id confirmando dixerim, sed quid
ei multo aptius, quam sunt ea quæ loquitur responderi
Luc. 18. possit ostenderim. Quomodo, inquit, non cum phari-
sæo damnabimur bis in sabbato ieiunantes? tanquam
pharisæus ideo damnetur, quia bis in sabbato ieiuna-
bat, & non quia super publicanum se tumidus extolle-
bat. Potest autem iste dicere etiam illos qui omnium
fructuum suorum decimas dant pauperibus cum pha-
risæo damnari, quia hoc quoq; ille inter sua opera præ-
dicabat, quod cupimus à multis fieri Christianis, &
vix paucissimos inuenimus: Aut vero qui non fuerit
iniustus, adulter & raptor, cum pharisæo damnabitur,
quia ille se talem non esse iactabat, quod certè quisquis F
sentit, insanit. Porrò si hæc sine dubio bona quæ sibi
pharisæus inesse commemorabat, non habenda sunt
cum superbiente iactantia quæ in illo apparebat, sed ta
men habenda sunt cum pietate humili, quę in illo non
erat: sic & bis in sabbato ieiunare in homine qualis fue-
rat ille pharisæus, infructuosum est in homine autem
humiliter fideli vel fideliter humili, religiosum est,
quamuis Euangelica scriptura, non dixerit damnatum
pharisæum, sed magis iustificatum dixit publicanum.
Verum si hoc modo putat iste intelligendum quod ait
Matt. 5. dominus. Nisi abundauerit iusticia vestra plus quàm
scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum
cœlorum, vt nisi amplius quàm bis in sabbato ieiune-
mus, hoc præceptum nõ possimus implere bene, quod
septem dies sunt qui volumine temporum per sua ve-
stigia reuocantur. Cum ergo ex his biduum quisque
detraxerit, ne sabbato dominicóque ieiunet, remanent
dies quinque, in quibus pharisæum superare possit bis
in sabbato ieiunantem. Puto enim quod si ter in sab-
bato quis ieiunat, iam superat pharisæum qui bis in sab-
bato

G bato ieiunabat. Quod si & quater, vel etiam vt nullis dierum excepto sabbato & dominico prætermittatur, in hebdomade quinquies ieiunatur, quod multi in † vita sua faciunt, maxime in monasteriis constituti, non solum pharisæus qui bis in sabbato ieiunabat, verumetiam Christianus qui quarta & sexta feria & ipso sabbato ieiunare cõsueuit, quod frequẽter Romana plebs facit, in labore ieiunij superabitur & tamen nescio quis iste, vt dicis, Vrbicus disputator, etiam si quis quinque continuis præter sabbatum & dominicum diebus ita ieiunet, vt nullo † die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quasi cibus & potus cæteris diebus non pertineat ad carnem & ventricolam iudicat, quasi solius sabbati prandium descendat in ventrem Huic sane non sufficit quod ad vincendum pharisæum iam sufficit, vt ter in sabbato ieiunetur, sed excepto dominico sex cæteris diebus ita ieiunare compellit, vt dicat, antiqua remota labe, duo in carne vna Christi iam sub disciplina manentes, non debent cum filiis sine lege & cum principibus Sodomorum, & cum plebe Gomorræ sabbatorum voluptaria conuiuia exercere, sed cum sanctimoniæ incolis ac deo deuotis solenni & ecclesiastico
H iure magis ac magis legitime ieiunare, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur, quo possimus dominica alogia refecti omnes æquali corde digne cantare: Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem Ista dicens, & à frequentia ieiunandi solum diem dominicum excipiens, non tantum Orientis & Occidentis populos Christianos in quibus sabbato nemo ieiunat, verum & ipsam Romanam ecclesiam improuidus & incautus accusat. Cum enim dicit sub disciplina Christi manentes non debere cum filiis sine lege, cum principibus Sodomæ, cum plebe Gomorræ voluptaria sabbatorum exercere conuiuia, sed cum sanctimoniæ incolis ac deo deuotis, solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare. [ac deinde definiens quid sit legitime ieiunare,] subiungit & dicit, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur: profecto eos qui minus quàm sex diebus in hebdomade ieiunant, non putat legitime exercere ieiunium, nec deo esse deuotos, nec maculas erroris, quæ de ista mortalitate contrahuntur, abluere Videant ergo Romani quid agant, quia etiam
I ipsi nimium contumeliose huius disputatione tractantur, apud quos omnibus istis sex diebus præter paucissimos clericos aut monachos quotus quisque inuenitur qui frequenter quotidiana ieiunia, maxime quia ibi ieiunandum quinta sabbati non videtur. Deinde quæro si vniuscuiusque diei vel leuis error ipsius diei ieiunio soluitur vel abluitur. Sic enim dicit, vt sex dierum vel leuis error ieiunij quoque fontibus abluatur: quid faciemus de illo errore qui subrepserit dominico die, in quo scandalum est ieiunare? Aut si die ipso nullus Christianis error obrepit, videat homo iste qui ventricolas tanquam magnus ieiunator accusat, quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat, si tunc non erratur quando prandetur. An forte in ieiunio sabbati tantum bonum constituit, vt aliorum sex dierum, hoc est ipsius etiam dominici, vel leuem sicut dicit errorem solum ieiunium sabbati posit abolere, & solo ipso die non erretur, quo toto vtique ieiunatur? Quid est ergo quod diem dominicum sabbato velut Christiano iure præponit? Ecce secundum ipsum dies sabbati multo sanctior inuenitur, in quo & non erratur cum eius toto spatio ieiunatur & eodem ieiunio sex cæterorum K
dierum, ac per hoc ipsius dominici error abluitur puto quod tibi non placet ista præsumptio. Iam vero cum se hominem spiritalem videri velit, & tanquam carnales pransores sabbati accuset, attende quemadmodum dominici diei non parco prandio reficiatur, sed alogia delectetur. Quid est autem * alogia, quod verbum ex Græca lingua vsurpatum est, nisi cum epulis indulgetur vt à rationis tramite deuietur? Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus similes sunt ventri dediti, propter quod immoderatum conuiuium, quo mens in qua ratio dominatur ingurgitatione vescendi ac bibendi quodam modo obruitur, alogia nũcupatur. Insuper etiam propter cibum ac potum non mentis sed ventris alogia diei dominici dicit esse cantandum, Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem. O virum spiritalem, O carnalium reprehensorem, O magnum ieiunatorem & non ventris cultorem Ecce qui nos admonet ne lege ventris, legem domini corrumpamus, ne panem cœli vendamus esca terrena. Et adiungit: Quia esca Adam paradiso perit, esca Esau primatus amisit. Ecce quid dicit. Est enim satanæ vitata calumnia, tentatio ventris, L
cui modicum suadet vt auferat totum Et horum, inquit interpretatio præceptorum ventricolis minus incuruat. Nonne his verbis suis id agere videtur, vt etiam die dominico ieiunetur? Alioquin sanctior erit sabbati dies, quo dominus in monumẽto requieuit, quàm dominicus quo à mortuis resurrexit. Sanctius est enim profecto sabbatum, si secundum verba huius in sabbato per ieiunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contractum est, aboletur. In dominico autem per escam ventris tentatio non cauetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiso peritur, & primatus amittitur. Quid ergo est quod rursus sibiipse contrarius admonet, vt non prandio modesto, sobrio, Christiano, reficiamur dominico die, sed in alogia lætantes plaudentesq. cantemus Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem? Nempe si tunc non erramus quando ieiunamus, & aliorum sex dierum errores tunc abluimus cum sabbato ieiunamus, nullus erit die dominico deterior, nullus sabbato melior. Crede dilectissime frater, nemo legẽ sicut iste intelligit, nisi qui non intelligit. Si enim Adam non cibus sed prohibitus cibus perdidit, & Esau nepotem sancti Abrahæ non esca, sed vsque ad contemptum sacramenti, quod in primatu suo habuit, concupita esca dãnauit sic à sanctis & fidelibus pie prandetur, quemadmodum à sacrilegis & incredulis impie ieiunatur. Præponitur ergo dies dominicus sabbato fide resurrectionis, non consuetudine refectionis, aut etiam vinolentæ licentia cantionis Moyses, inquit, quadraginta diebus panem non manducauit, nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit subiunxit atq. ait Ecce Moyses amicus dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina sabbata ieiunio celebrans, non offensam, sed meritum collocauit. Nunquid attendit quid huic posM
sit consequenter opponi? Quia vtique si Moysi ieiunãtis propterea ponit exemplum, quoniam in illis quadraginta diebus, ter bina, sicut loquitur, sabbata ieiunauit, & ex hoc vult persuadere, vt sabbato ieiunetur: ex hoc ergo persuadeat, vt & dominico ieiunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyses ter binos dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit: Et adhuc cum Christo dominicus dies imminenti Ecclesiæ seruabatur.

† ieiu. † vt in illo * ἀλογία. Appare(t) hoc scribe(re) ... dixisse, quæ ex lingua ... Paulus 1. Corin.

A uabatur. Quod cur dixerit nescio. Si enim propterea quia multo magis ieiunandum est, postea quàm venit cum Christo dominicus dies: ergo, quod absit, etiam ipso dominico ieiunetur. Si autem timuit ne propter dierum quadraginta ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum, & ideo addidit, quod adhuc cum Christo imminenti Ecclesiæ dies dominicus seruabatur, vt videlicet ea causa intelligatur ieiunasse Moyses etiam die qui sequitur sabbatum: quia nondum venerat Christus, per quem factus est ipse dies dominicus, quo non expediat ieiunari. Cur ipse Christus quadraginta diebus similiter ieiunauit? Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui sequebantur sabbatum, ieiunium soluit, vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante resurrectionem suam, sicut sanguinem suum potandum dedit ante passionem? Vicodes certè dierum quadraginta ieiunium, quod iste memorat, sic ad rem non pertinere vt sabbato ieiunemus, quo modo ad rem non pertinet vt dominico ieiunemus. Prorsus non attendit, quid ei de die dominico possit opponi, quãdo sicut accusanda sunt ebriosa conuiuia, & omnis vorax ac temulenta luxuries,

B sic accusat prandia sabbatorum, cum possint & ipsa esse modestorum atque sobriorum. Et ideo non est illi ad singula respondendum, quoniam pro sabbati prandio vicia luxuriæ reprehendendo, eadem atque eadem sibi † dicit, aliud non inueniendo quod dicat, nisi quod inaniter & ad rem non pertinens dicit. (†*sæpe.*) Vtrum non sit sabbato ieiunandum quæritur, non vtrum sabbato non sit luxuriandum. quod nec dominico faciunt qui deum timent, quamuis in illo vtique nõ ieiunent. Quis autem diceret quod iste ausus est dicere? Quo modo, inquit, pro nobis, aut per nos rata erunt deo aut digna, quæ nos sanctificata die ad peccatum cogunt? Sãctificatam diem sabbati confitetur, & ad peccatum dicit cogi homines quia prandetur. Ac per hoc secundum istum, aut dies dominicus sanctificatus non est, & incipit esse sabbatum melius: aut si est & dominicus dies sanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus: & conatur testimoniis probare diuinis, sabbato ieiunandum. Sed vnde hoc probet omnino nõ inuenit. Manducauit, inquit, & bibit Iacob vinum & satiatus est, & recessit à deo salutari suo, & ceciderunt vna die viginti tria milia: quasi dictum sit, Prandit (*Exo.32.* *Deut.32.*)

C sabbato Iacob, & recessit à deo salutari suo. Et Apostolus quando commemorauit cecidisse tot milia, non ait, Neque prandeamus sabbato sicut illi pranderunt, sed ait, Neque fornicemur sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. (*1.Cor.10.*) Quid sibi etiam vult quod ait, Sedit autem populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Posuit quidem & Apostolus hoc testimonium, sed vt à seruitute idolorum non à sabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum esse iste non probat, sed vt libitum est suspicatur. Sicut autem fieri potest vt ieiunetur, & cum ieiunium soluitur si quis ebriosus est, tunc inebrietur. Ita fieri potest vt non ieiunetur, & si temperantes sunt homines, modestissime prandeatur. Quid est ergo quod sabbati volens persuadere ieiunium, adhibet Apostolum testem dicentem, Nolite inebriari vino in quo est omnis luxuria: quasi diceret, Nolite prandere sabbato, quia ibi est omnis luxuria. (*Ephe.5.*) Sicut autem hoc præceptum Apostolicum ne inebrientur vino in quo est omnis luxuria, obseruatur à Christianis deum timentibus quando prandetur die dominico, ita obseruatur quando prandetur & sab

D bato. Vt expressius, inquit, errantibus contradicam, nemo ieiunio & si non promeretur offendit, porrò & non offendere promereri est. Quis hoc diceret nisi qui nollet considerare quid diceret? Ergo Pagani quãdo ieiunant, non ideo magis offendunt deum? Aut si de Christianis voluit quod dixit intelligi, quis non deum offendet, si velit cum scandalo totius quæ vbique dilatata est Ecclesiæ, die dominico ieiunare. Deinde subiicit testimonia de scripturis ad causam quam suscepit nihil valentia. Ieiunio, inquit, Helias paradiso donatus in corpore regnat: quasi ieiunium non prædicent qui sabbato non ieiunant, sicut ieiunium prædicant, qui tamen die dominico non ieiunant. Aut Helias eo tempore ieiunauerit, quo populus dei etiam sabbato ieiunabat. Quod autem respondimus de quadraginta diebus ieiunij Moysi, hoc deputa esse respondendum & de quadraginta diebus Heliæ. Ieiunio, inquit, Daniel leonum siccam rabiem illæsus euasit: quasi legerit quod sabbato ieiunauerit, aut etiam cum ipsis leonibus sabbato fuerit, vbi tamen legimus quod & pranderit. Ieiunio, inquit, trium fida germanitas ignibus coruscanti carceri dominata regi hospitio suscep-

E tum dominum adorauit. Hæc exempla sanctorum, nec ad persuadendum cuiuscunque diei ieiunium valent, quanto minus sabbati, quandoquidem non solum non legitur tres viros sabbato fuisse missos in caminum ignis ardentem, sed ne illud quidem legitur, tandiu illic eos fuisse, vt possit quisquam dicere eos ieiunasse, immo vero vix vnius horæ spacium est, quo eorum confessio hymnusq; cantatur. Nec amplius inter illas flammas innoxias deambulauerunt, quàm canticum illud terminauerũt. Nisi forte ab isto etiam vnius horæ spacium ieiunio deputatur. Quod si ita est, non habet quod succenseat pransoribus sabbati. Vsque ad horam enim prandij multo quàm in illo camino prolixius ieiunatur. Adhibet & illud Apostoli testimonium, vbi ait: Non est regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. (*Roma. 14.*) Et regnum dei Ecclesiã vult intelligi in qua dominus regnat. Obsecro te, nunquid hoc agebat Apostolus, cum ista loqueretur, vt sabbato à Christianis ieiunaretur? Sed nec de ipso cuiuscunque diei ieiunio loquebatur cum hæc diceret. Dictum est enim aduersus eos qui more Iu-

F dæorum secundum veterem legẽ in obseruatione quorundam ciborum putabant esse mundiciam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum escam & potum indifferenter acceptum scandalizabantur infirmi. Ideo cum dixisset: Noli illum in esca tua perdere pro quo Christus mortuus est. Et, non ergo blasphemetur bonum nostrum. tunc adiunxit: Non enim est regnum dei esca & potus, & cætera. Nam sicut verba hæc Apostoli intelligit, vt regnum dei quod est Ecclesia, non sit in esca & potu, sed in ieiunio non dico sabbatis ieiunare, sed nunquam omnino cibum ac potum sumere deberemus, ne de isto dei regno vnquam recederemus. Puto autem quia isto conferente † aliquanto religiosius die dominico ad Ecclesiã pertinemus, quãdo tamen & ipso concedente prandemus. (†*confitente.*) Cur, inquit, sacrificium potiori domino charum murmuramus † offerre, quod spiritus desyderat & angelus laudat? (†*curamus.*) Deinde adiungit angeli testimonium dicentis: Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. (*Tobiæ.12.*) Quid dixerit, potiori domino, nescio, nisi forte scriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum misisti non emendares.

Sacrificiũ

G Sacrificium ergo domino charum ieiunium vult intelligi, quasi de ieiunio versetur hæc quæstio, & non de ieiunio sabbati. Neque enim dominicus dies sine sacrificio quod deo charum est peragitur, quia non ieiunatur. Sequitur adhuc, & ingerit testimonia à causa quam defendendam suscepit penitus aliena. Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & istam vocem diuini psalmi, volens ad quod agitur nescio quo modo connectere: vtique, inquit, non sanguinis aut ebrietatis conuiuium, quo non laudes debitæ deo, sed blasphemiæ diabolo suffragante syluescunt. O improuidam præsumptionem. Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur, sed agitur ebrietatis conuiuium, & blasphemiæ diabolo suffragante syluescunt. Quod si nefas est dicere, intelligat non
Psal. 49. ieiunium significare in eo quod scriptum est, Immola deo sacrificium laudis. Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur. Sacrificium vero laudis ab Ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Christianus, sed nec insanus dicere auderet, dies illi quinquaginta post Pascha vsque ad Pentecostem, quibus non ieuna-
H tur, erunt secundum istum à sacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis Ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur halleluia: quam vocem laudis esse nullus Christianus quãlibet imperitus ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in ebrietate, sed in iucunditate prandere, cum dicit, debere nos ex Iudæis & gentibus multis Christiani nominis fide paucos electos, vespertino sabbatorum incenso, pro pecudum victimis ieiunium deo placitum laudibus immolare, cuius feruore cremata deficiant opera delictorum. Et mane, inquit, exaudiet nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non in ebrietate, sed in iucunditate dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia, non, vt superius ait, alogia celebratur. Sed quid eum offendit sabbati dies, quem dominus sanctificauit, ignoro, vt in eo non putet posse manducari & bibi cum tali iucunditate quæ careat ebrietate, cum sic ante sabbatum ieiunare possimus, quo modo dicit ante dominicum sabbato ieiunandum. an continuo biduo prandere nefas esse arbitratur? Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, vbi & his
I hebdomadibus, in quibus quarta & sexta & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, dominico scilicet ac deinde secunda & tertia prandetur. Quum vi-
Esa. 5. tam certum est, inquit, arbitrio pendere pastorum. Sed væ qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucẽ tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum. Quid sibi velint hæc verba eius, non satis intelligo. Si enim hæc scribis sicut Vrbicus dicit, in vrbe plebs pendens ex pastoris arbitrio cum episcopo suo ieiunat sabbato. Si autem ad te ista scripsit, quia in Epistola tua & ipse quiddam tale scripsisti, non tibi persuadeat vrbem Christianam sic laudare sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prãdentem. Cum enim dicit: [Væ qui dicunt] quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum ieiunium sabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce: prandium vero malum & tenebras & amarum, quis eum dubitat in omnibus Christianis sabbato prandẽtibus vniuersum orbem damnare terrarum? Nec seipse respicit, nec quibus dicat attendit, vt scriptis suis ab ista præcipiti cohibeatur audacia? Continuo quippe subiunxit: Nemo K
ergo vos iudicet in esca, aut in potu: quod ipse vtique Coloss. 2.
facit qui sabbato sumentes escam potumque sic arguit: quantum erat vt hinc ei veniret in mentem, etiam illud quod idem Apostolus alibi dicit. Qui manducat Roma. 14.
non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet. Isto modo hoc temperamentum quo scandala deuitaret inter ieiunãtes sabbato & manducantes teneret, vt & ipsum non manducantem manducans quisque non sperneret, & ipse non manducans manducantem non iudicaret. Petrus etiam, inquit, Apostolorum caput, cœli ianitor & Ecclesiæ fundamentum, extincto Simone, qui fuerat diaboli non nisi ieiunio vincendi figura, idipsum Romanos edocuit, quorum fides annunciatur vniuerso orbi terrarũ. Nunquid ergo cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerũt in vniuerso orbe terrarum? Sicut itaque inter se vixerunt concorditer Petrus & condiscipuli eius, sic inter se concorditer viuant sabbato ieiunantes quos plantauit Petrus & sabbato prandentes, quos plantauerunt condiscipuli eius. Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus L
Petrus cum Simone mago die dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consecuto tam prospero gloriosóque successu, eũdem morem tenuerit, eumq; imitatæ sint nonnullę Occidentis Ecclesiæ. Sed sicut iste dicit, Simon magus figura erat diaboli non plane sabbatarius aut dominicarius, sed quotidianus est ille tentator. Nec tamen aduersus eum quotidie ieiunatur, quando & diebus dominicis omnibus, & quinquaginta post Pascha, & per diuersa loca diebus solennibus martyrum & festis quibusque prandetur & tamen diabolus vincitur, si oculi nostri sint semper ad dominum, vt ipse euellat de laqueo pedes no- Psal. 24
stros: & siue manducamus, siue bibimus, siue quodcun- 1. Cor. 10.
que facimus, omnia in gloriam dei faciamus, & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quod parum cogitant qui cum offensione manducant, vel cum offensione ieiunant, & per vtramlibet intemperantiam scandala concitant, quibus non superatur diabolus, sed lætatur. Quod si respondetur, hoc docuisse Iacobum Hierosolymis, Ephesi Ioannem cæterósque alius locis, quod docuit Romæ M
Petrus, id est, vt sabbato ieiunetur: sed ab hac doctrina terras cæteras deuiasse, atque in ea Romam stetisse. Et econtrario refertur Occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non seruasse quod Apostoli tradiderunt. Orientis vero terras, vnde cœpit ipsum Euangelium prædicari, in eo quod ab omnibus [simul] cum ipso Petro Apostolis traditum est, ne sabbato ieiunetur, sine aliqua varietate mansisse. Interminabilis est ista contentio generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides vniuersæ quæ vbique dilatatur Ecclesiæ, tanquam intus in membris, etiam si ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus, illæ autem obseruationes, quæ variæ celebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In fimbriis au- Psal. 44.
reis circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis contentionibus dissipetur. Postremo, inquit, si Iudæus sabbatum colendo dominicum negat, quo modo Christianus

A stianus obseruat sabbatum? Aut simus Christiani & dominicum colamus, aut simus Iudæi vt sabbatum obseruemus. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Nónne ita loquitur tanquam sabbati alius dominus sit, alius dominici? Nec illud audit quod & ipse cômemorauit, Dominus est enim sabbati filius hominis. Quod autem ita nos vult esse à sabbato alienos, sicut Iudæi sunt à dominico alieni, nónne tantum errat vt possit etiam dicere, ita nos non debere accipere legem nec prophetas, sicut Iudæi non accipiunt Euangelium nec Apostolos? Quod qui sapit, quid mali sapiat vtique intelligis. Sed vetera, inquit, omnia transierunt, & in Christo facta sunt noua. Hoc verum est. Nam propterea sicut Iudæi sabbatis non vacamus, etiam si ad significandam requiem, quæ illo die significata est, Christiana sobrietate & frugalitate seruata, ieiunij vinculum relaxamus. Et si aliqui fratres nostri requiem sabbati relaxatione ieiunij significandam esse non putant, nequaquam de vestis regiæ varietate litigamus, ne ipsius reginæ vbi vnam fidem etiam de ipsa reqiue retinemus, interiora membra vexemus. Etsi enim quia vetera transierunt, cum eis transiit etiam carnalis

Matth. 6. *Luce 6.*

B vacatio sabbati: non tamen quia sabbato [& dominico] sine superstitiosa vacatione prãdemus, ideo duobus dominis seruimus, quia & sabbati & dominici vnus est dominus. Iste autem qui vetera transisse sic dicit, vt in Christo cederet ara altari, gladi⁹ ieiunio, precibus ignis, pani pecus, poculo sanguis, nescit altaris nomen magis legis & Prophetarum literis frequentatum, & altare deo prius in tabernaculo, quod per Moysem factum est collocatum: Aram quoque in Apostolicis literis inueniri vbi martyres clamant sub ara dei. Dicit cessisse ieiunio gladium, non recordans illum quo milites Euangelici armãtur ex vtroque testamento gladium bis acutum. Dicit cessisse precibus ignem, quasi non & tunc preces deferebantur in templum, & nunc à Christo ignis est missus in mundum. Dicit cessisse pani pecus, tanquam nesciens & tunc in domini mensa panes propositionis poni solere, & nunc se de agni immaculati corpore partem sumere. Dicit cessisse poculo sanguinem, non cogitans etiam nunc se accipere in poculo sanguinẽ. Quanto ergo melius & congruẽ-

C tius vetera transisse, & noua in Christo facta esse, sic diceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini. Videmus quippe in his omnibus carnalem vetustatem spiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligendum est, siue in isto die volubili septimo prandeatur, siue à quibusdã etiam ieiunetur, tamen sabbato spiritali sabbatũ carnale cessisse, quando in isto sempiterna & vera requies concupiscitur, in illo vacatio tẽporalis iam superstitiosa contemnitur. Cætera quæ sequuntur quibus suam disputationem iste concludit, sicut alia quædam quæ inde commemoranda non arbitratus sum, multo magis ad causam non pertinẽt, in qua de ieiunio sabbati vel prãdio disputatur. Sed ea tibi ipsi maxime, si in iis quæ à me dicta sunt aliquid admiraris, aduertenda & iudicanda dimitto. Si autem quoniam huic quantum potui sufficienter respondisse me puto, de hac re sententiam meam quæris, ego in Euangelicis & Apostolicis literis, totoq; instrumento quod appellatur testamentũ nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto domini vel Apostolorum non inuenio definitum. Ac per hoc sentio, non

Instrumẽtũ

quidem ad obtinendam quã fides obtinet iusticiam, in qua est pulchritudo filiæ regis intrinsecus, sed tamẽ ad significandam requiem sempiternam, vbi est verũ sabbatum relaxationẽ, quàm contri ... onem † ieiunij aptius cõuenire. Verũtamen in huius sabbati ieiunio siue prãdio, in his nihil mihi videtur tutius pacatiusq; seruari, quàm vt qui manducat, non manducantem non spernat & qui non manducat, manducantem non iudicet: quia neq; si manducauerimus abundabimus, neq; si nõ manducauerimus egebimus custodita scilicet eorũ inter quos viuimus, [& cum quibus deo viuimus,] in his rebus inoffensa societate. Sicut enim quod ait Apostolus verũ est, malũ esse homini qui per offensionẽ manducat, Ita malum est homini qui per offensionem ieiunat. Nõ itaq; simus eis similes, qui videntes Ioannẽ non manducantem nec bibentem dixerunt: Dæmonium habet. Sed ne rursus eis qui videntes Christum manducãtem & bibentẽ dixerunt Ecce homo vorax & vinosus, amicus publicanorũ & peccatorum. Rem quippe valde necessariam his dictis dominus ipse subiecit atq; ait: Et iustificata est sapientia in filiis suis. Qui sint autem isti, si requiris, lege quod scriptum est: Filij sapi-

D

† restrictionem. *Roma. 14.* *Matth. 11.*

E entiæ etiam † iustorũ, ij sunt qui quãdo manducant, nõ manducantes non spernunt, quando non manducant manducantes nõ iudicant: sed eos planè qui per offensionem non manducant, siue manducant, vel spernũt, vel iudicãt. Et de die quidem sabbati facilior causa est, quia & Romana ieiunat Ecclesia, & aliæ nónullæ, etiã si paucæ siue illi proximæ siue longinquæ. Die autẽ dominico ieiunare scandalum est magnũ, maxime posteaquam innotuit detestabilis multumq; fidei catholicæ scripturisque diuinis apertissime contraria hæresis Manichæorum, qui suis auditoribus ad ieiunandum istum tanquam constituerunt legitimum diem, per quod factum est, vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur. Nisi fortè aliquis idoneus sit nulla refectione interposita vltra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt ieiunio xl. dierum quantum potuerit appropinquet, sicut aliquos fecisse cognouimus. Nam & ad ipsum quadragenarium numerum peruenisse quendã, à fratribus fide dignissimis nobis asseueratum est. Quemadmodũ enim veterum patrum temporibus, Moyses & Helias

† ecclesiæ. *Manichæi ieiunãt die dominico.*

F nihil contra prandia sabbatorum fecerunt, cum diebus quadraginta ieiunauerunt. Ita qui potuerit septem dies ieiunando transire, non sibi ad ieiunandum eligit dominicum diem, sed in iis eum inuenit quos ieiunaturum se vouit plurimos dies. Ieiunium tamen etiam continuatum, si in hebdomade soluẽdum est, nullo congruentius quàm dominico die soluitur. Si autem post hebdomadem corpus reficitur, nõ vtique ad ieiunandum dies dominicus eligitur, sed in numero quem voueri placuit inuenitur. Nec illũ moueat quod Priscillianistæ Manichæorum simillimi ad ieiunandum die dominico solent testimonium de Apostolorum actibus adhibere, cum esset Apostolus Paulus in Troade. Sic enim scriptum est: In vna autem sabbati congregatis nobis frangere panem. Paulus disputabat [illis] exiturus alia die, produxitque sermonem vsque ad medium noctis. Deinde cum descendisset de cœnaculo, vbi congregati erant ad resuscitandum adolescentem, qui grauatus somno de fenestra ceciderat & mortuus ferebatur, de ipso Apostolo scriptura sic loquitur, Ascendens autem, inquit, cum fregisset panem atque gustasset satisque esset alloquutus vsque ad diluculum, sic profectus est: absit vt hoc sic acci-

Ieiuniũ votiuum multorũ dierũ. *Acto. 20.*

G piatu, tanquam solerent Apostoli dominico die solẽniter ieiunare. Quia † enim sabbati tunc appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur, quod in Euangelijs apertius inuenitur. Nam dies resurrectionis domini, prima sabbati à Matthæo, à cæteris autem tribus, vna sabbati dicitur: quem constat eum esse, qui dominicus postea appellatus est. Aut ergo post peractum diem sabbati, noctis initio fuerant congregati, quæ vtique nox iam ad diem dominicum, hoc est, ad vnam sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fracturus panẽ sicut frangitur in sacramento corporis Christi, produxit sermonem vsque ad medium noctis, vt post sacramenta celebrata, rursus vsque ad diluculum alloquens congregatos, quoniam multum festinabat lucescente proficisceretur dominico die. Aut certe si in vna sabbati non per noctem sed per diem hora dominici fuerant congregati, eo ipso quod dictũ est, Paulus disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa producendi sermonis, quia fuerat exiturus, & eos sufficienter instruere cupiebat. Non ergo solenniter die dominico ieiunabant, sed necessarius sermo, qui studij

H feruentissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis causa interrumpendus esse non visus est profecturo Apostolo, qui eos propter alios suos vsquequaque discursus, vel aliàs nunquam, vel rarissime visitabat, præsertim quia tunc ex illis terris sicut consequentia docent, ita discessurus erat, vt iam non esset eos in carne visurus. Ac per hoc magis ostẽditur dominicis diebus solita illis non fuisse ieiunia, quia ne hoc crederetur cutauit scriptor libri causam producendi sermonis exponere: vt sciremus si aliqua necessitas oriatur, vegentiori actioni non esse prandium præferendum: quanuis ab istis auidissime audientibus, & ipsum fontem cogitantibus profecturum, atque ideo magna siti non aquæ, sed verbi sine satietate, quicquid influebat haurientibus, non tantum carnale prandium, verumetiam cœna contempta est. Sed tunc quanuis dominico die solita illis ieiunia non fuissent, non erat tamen Ecclesiæ tam insignis offensio, si aliqua tali necessitate, qualem Apostolus Paulus habuit, die toto dominico, vsque ad medium noctis, vel etiam vsque ad diluculum reficere corpora non curarent. Nunc verò posteà quàm hæretici maximè impiissimi ieiunia

I diei dominici non aliqua necessitate occurrenti peragere, sed quasi sacra solennitate statuta dogmatizare cœperunt, & innotuerunt populis Christianis, profecto nec tali necessitate qualem Apostolus habuit, existimo faciendum esse quod fecit. ne maius malum incurratur in scandalo, quàm bonum percipiatur ex verbo. Quicquid tamen causæ vel necessitatis extiterit, cur homo Christianus die dominico ieiunare cogatur, sicut etiam illud in actibus Apostolorum inuenimus, in naufragij periculo, vbi & ipse Apostolus nauigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc duobus dominicis ieiunatum, nullo modo dubitare debemus, dominicum diem quando non plures dies sine vlla refectione continuandi vouentur, inter ieiuniorum dies non esse ponendum. Cur autem quarta & sexta maxime ieiunet Ecclesia, illa ratio reddi videtur, quòd considerato Euangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consilium reperiuntur ad occidendum dominum fecisse Iudæi. Intermisso autem vno die, cuius vespera dominus Pascha cum discipulis manducauit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintam sabbati: deinde traditus est ea nocte, quæ iam ad sextam sabbati, qui K dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hic dies primus azymorum fuit à vespera incipiens. Sed Matthæus Euangelista, quintam sabbati dicit fuisse primam diem azymorum, quia eius vespera sequente futura erat cœna Paschalis, qua cœna incipiebat azymum & ouis immolatio manducari. Ex quo colligitur, quartam sabbati fuisse, quando ait dominus: Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. Ac per hoc dies ipse ieiunio deputatus est. quia sicut Euangelista sequitur & dicit, Tunc congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas. & consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermisso autem vno die, de quo dicit Euangelium: Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Hoc ergo die intermisso passus est dominus, quod nullus ambigit, sexta sabbati: quapropter & ipsa sexta rectè ieiunio deputatur. Ieiunia quippe humilitatem significant. Vnde dictum est: Et humiliabam in ieiunio L animam meam. Sequitur sabbatum, quo die caro Christi in monumento requieuit, sicut in primis operibus mundi requieuit deus [illo die] ab omnibus operibus suis. Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas, vt alij sicut maxime populi Orientis propter requiem significandam mallent relaxare ieiunium. alij propter humilitatem mortis domini ieiunare, sicut Romana & nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. Quod quidem vno die quo Pascha celebratur propter renouandam rei gestæ memoriam, quia discipuli humanitus mortem domini doluerunt, sic ab omnibus ieiunatur, vt etiam illi sabbati ieiunium deuotissime celebrent, qui cæteris per totum annum sabbatis prandẽt, vtrumque videlicet significantes, & in vno anniuersario die luctum discipulorum, & cæteris sabbatis quietis bonum. Duo quippe sunt, quæ iustorum beatitudinem & omnis miseriæ finem sperari faciunt, mors & resurrectio mortuorum. In morte requies est, de qua dicitur per prophetam: Plebs mea intra in cellaria tua, abscondere pusillum, donec transeat ira domini, In resurrectione autem in homine toto, id est, in carne & spiritu perfecta fœlicitas. Hinc factum est vt M horum duorum vtrunque non significandum putaretur labore ieiunij, sed potius refectionis hilaritate, excepto Paschali vno sabbato, quo discipulorum, sicut diximus, luctus propter rei gestæ memoriã fuerat ieiunio prolixiore significandus. Sed quoniam non inuenimus, vt iam suprà commemoraui, in Euangelicis & Apostolicis literis quæ ad noui testamenti reuelationem propriè pertinent, certis diebus aliquibus euidenter præceptum obseruanda esse ieiunia: & ideo res quoque ista sicut aliæ plurimæ, quas enumerare difficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est, Ecclesiæ varietatis locum, indicabo tibi quid mihi de hoc requirenti responderit venerandus Ambrosius, à quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam cum in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis adhuc catechumenis, parum ista curantibus, illa sollicitudinem gereret, vtrum secundum morem nostræ ciuitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an Ecclesiæ Mediolanẽsis more prandendũ, vt hac eam cũctatione liberarem, interrogaui hoc supradictum hominem dei. At ille, Quid possum, inquit, hinc docere amplius quàm ipse fa-

† Vna.

Actu. 27.

Matth. 26.

Psal. 34.

Esaiæ. 26.

Ambrosius Dissuasio

A ipse facio? Vbi ego putaueram nihil eum ista responsione præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe ipsum facere sciebam, sed ille secutus adiecit. Quando hic sum non ieiuno sabbato, quando Romæ sum ieiuno sabbato & ad quancunque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eique suffecit, nec dubitauit esse obediendum, hoc etiam nos secuti sumus Sed quoniã contingit maxime in Africa, vt vna Ecclesia vel vnius regionis Ecclesiæ: alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes, mos eorũ mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commissa est. Quapropter si consilio meo, præsertim quia in hac causa plus fortè quàm satis fuit te petente atque vrgente locutus sum, libenter acquiescis, episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod facit ipse, sine vllo scrupulo vt disceptatione sectare.

Augustinus Fœlicitati & Rustico de malis & fraterna correptione patienter tolerandis.
Epistola LXXXVII.

B DILECTISSIMAE & sanctissimæ matri Fœlicitati, & fratri Rustico, & sororibus quæ vobiscum sunt, Augustinus & qui mecum sunt in domino salutẽ. Bonus est dominus & misericordia eius vbique diffusa, quæ nos de vestra charitate in suis visceribus consolatur. Quantum enim diligat credentes & sperantes in se, & illum atque † inuicem diligentes, & quid eis in posterum seruet, hinc maxime ostendit, cum infidelibus & desperatis [& peruersis] quibus in mala voluntate vsque in finem perseuerantibus, ignem cum diabolo æternum minatur, in hoc tamen seculo bona tanta largitur: qui facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos. breuiter [enim] aliquid dictum est vt plura cogitentur. Quàm multa enim habeant impij in hac vita munera & dona gratuita ab illo quem contemnunt, enumerare quis potest? Inter quæ illud magnum, quod exemplis interpositarum tribulationum, quas huius seculi dulcedini tanquam bonus medicus miscet, admonet eos si attendere velint, fugere ab ira vẽtura, & cum

C in via sunt, id est, in hac vita, concordare cum sermone dei, quem sibi aduersarium habent male viuendo. † Quid ergo non misericorditer præstatur hominibus à domino deo, à quo etiam tribulatio beneficium est? Nam res prospera donum est consolantis, res autem aduersa donum est admonentis dei. Et si hæc præstat vt dixi etiam malis, quid præparat sustinentibus se? quorum in numero vos per illius gratiam congregatos esse gaudete, sustinentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Non enim deerit quod in vobis inuicem sufferatis, nisi cum vos ita portauerit dominus absorpta morte in victoriam, vt sit deus omnia in omnibus. Dissensiones autem nunquam debent amari, sed aliquando tamen aut à charitate nascuntur, aut charitatem probant. Quis enim facile inuenitur qui velit reprehendi? & vbi est ille sapiens de quo dictum est: Corripe sapientem & amabit te? nunquid tamen ideo non debemus reprehendere & corripere fratrem, ne securus tẽdat in mortem? Solet enim fieri & frequenter accidit, vt ad horam contristetur cum reprehenditur & resistat & contendat, & tamen postea consyderet secum in silentio, vbi nemo est nisi deus & ipse, & timet displicere hominibus, quia corripitur, sed timet displicere deo, quia

† æquè.
Matth. 5.
† alias, aduersarium male viuẽde fecerint. γνώμη.
Ephe. 4.
1. Corin. 15.
Prouer. 9.

non corrigitur, & deinceps non faciat illud in quo iuste reprehensus est, & quantum odit peccatum suum, tantum diligat fratrem, quem sensit hostem peccati sui. Si autem de illo numero est, de quo dictũ est, Corripe stultum & adiciet vt oderit te, non de charitate illius dissensio nascitur, sed tamen charitatem reprehensoris sui exercet & probat, quia non ei rependitur odium, sed dilectio, quę cogit reprehendere, imperturbata perdurat, etiam cum ille qui reprehensus est odit. Si autem ille qui corripit, reddere vult malum pro malo ei qui corripienti indignatur, non fuit dignus qui corriperet, sed dignus planè qui etiam ipse corripi deberet. Hęc agite vt inter vos aut non existant indignationes, aut exortæ statim celerrima pace perimantur. Maiorem date operam concordandis vobis quàm redarguendis: quia sicut acetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit, sic ira corrumpit cor, si in alium diem durauerit. Hæc ergo agite, & deus pacis erit vobiscum, orantes simul & pro nobis, vt ea quæ bene monemus, alacriter impleatis. D

Hilarius Augustino proponens illi quæstiones aliquot, de quibus cupit edoceri. E
Epistola LXXXVIII.

DOMINO sancto iure ac meritò venerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius. Sanctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est, paruitati meæ persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem remeantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscẽs summam trinitatem, vt incolumis & vegetus dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, domine sancte iure ac meritò venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes. posse esse hominem sine peccato, & mandata dei facile custodire si velit. Infantem non baptizatum morte præuentum non posse perire meritò, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem posse, si fortè ex ipsis diuitiis fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de Ecclesia quæ sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam, vbi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant Ecclesiam hanc esse, quæ nunc frequentatur populis, & sine peccato esse nõ posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innumeris opto, domine sancte iure ac meritò venerabilis & per omnia colende. F

Augustinus Hilario respondens ad illius percontationes.
Epistola LXXXIX.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi & eius Ecclesiæ, dilectissimo filio Hilario in domino salutem. Ex literis tuis didici, non solùm incolumitatem tuã, sed etiã religiosum studium tuũ circa verbum dei, & piam curam pro salute tua quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vnde gratias deo agens non distuli rescripta persoluere. Si ergo quæris in hac vita, vtrum quisquam ita iusticiæ perfectione proficiat, vt hic sine vllo viuat omni- Quæstio 1. ἀναμαρτησία.

G no peccato: attende quid dixerit Ioannes Apostolus,
quem dominus inter discipulos suos præcipue dilige-
1.Ioan.1. bat. Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus,
nosipsos decipimus & veritas in nobis non est. Si er-
go illi de quibus mihi scripsisti, se dicunt esse sine pec-
cato, vides quia seipsos decipiunt, & veritas in eis non
est. Si autem se esse peccatores fatentur vt dei miseri-
cordiam possint mereri, compescant se ab aliis etiam
decipiendis, quibus hanc superbiam persuadere conan
tur. Omnibus enim necessaria est oratio dominica,
quam etiam ipsis arietibus gregis, id est, Apostolis suis
Math.6. dominus dedit, vt vnusquisque deo dicat: Dimitte no-
bis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus
nostris. Cui enim hæc in oratione verba necessaria nõ
fuerint, ipse hic sine peccato viuere pronunciãdus est.
An beata virgo oratetrix. Quales si aliquos futuros dominus præuideret, melio-
res vtique quàm exiterunt eius Apostoli, aliam ora-
tionem illos doceret, qua non peterent dimitti sibi pec
cata, quibus in baptismo fuerant omnia iam dimissa.
Nam si Daniel sanctus non coram hominibus [quasi
humilitate fallaci, sed coram deo,] id est, in oratione
H qua deum precabatur, nõ solum peccata populi sui, sed
etiam sua cõfitebatur, sicut eius ore veridico expressum
est: nihil aliud mihi videtur dicendum istis, nisi quod
per prophetam Ezechielem cuidam superbo dominus
Ezech.28. mandat. Nunquid tu sapiẽtior quam Daniel? Sed pla-
nè qui misericordia dei adiutus & gratia se ab eis pec-
catis abstinuerit, quæ etiam crimina vocantur, atque
illa peccata sine quibus non hic viuitur mundare ope-
ribus misericordiæ & piis orationibus non neglexerit,
merebitur hinc exire sine peccato, quamuis cum hic vi-
ueret habuerit nonnulla peccata: quia sicut ista nõ de-
fuerunt, ita etiam remedia quibus purgarentur affue-
runt. Quisquis autem hac velut occasione comperta,
cum audierit neminẽ hic arbitrio suo sine peccato vi-
uere, dederit se libidinibus, & criminibus nefariis obli
gauerit, atque [in his criminosis consceleratisque mo-
ribus] vsque in diem suum vltimũ perdurauerit, quas-
libet inter hæc eleemosynas faciat, & infœliciter ducit
vitam, & infœlicius finit. Sed isti vtcunque tolerandi
sunt, quando dicunt vel esse vel fuisse hic aliquem præ-
ter vnum sanctũ sanctorum qui nullum haberet om-
Secũda de libero arbitrio. nino peccatum. Illud verò quod dicunt sufficere ho-
mini liberũ arbitrium ad dominica præcepta implen-
da, etiam si dei gratia & spiritus sancti dono ad opera
I bona non adiuuetur, omnino anathematizandum est,
& omnibus execrationibus detestandum. Qui enim
hoc asserunt, à gratia dei penitus alieni sunt: qui igno-
Roma.10. rantes dei iusticiam, sicut de Iudæis dicit Apostolus, &
suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subie-
Roma.13 cti. Plenitudo quippe legis non est nisi charitas. Et vtiq;
Roma.5. charitas dei diffusa est in cordibus nostris, nõ per nos-
ipsos nec viribus propriæ voluntatis, sed per spiritum
sanctum, qui datus est nobis. Valet itaque liberum ar-
bitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit
humiliter petendo & faciendo. Desertum verò diuino
adiutorio qualibet scientia legis excellat, nullo modo
† soliditatẽ habebit iusticiæ solicitudinem, † sed inflationem im-
pię superbię, & exitiosum tumorem. Docet hoc eadem
ipsa dominica oratio. Frustra enim rogantes deum di-
Math.6. cimus Ne nos inferas in tentationem, si hoc in nostra
sic positum est potestate, vt nullo illius adiutorio id va
† inferas. leamus adimplere. Dictum est enim: Ne nos inducas †
in tentationem: quod intelligitur ne nos inferri dese-
1.Corin.10. rendo permittas. Fidelis enim deus, ait Apostolus, qui

non vos permittit tentari supra id quod potestis, sed fa K
ciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustine-
re. Vt quid hoc dixit deum facere, si hoc sine ipsius ad-
iutorio in sola nostra est potestate? Nam & ipsa lex in
hoc adiutorium data est illis, qui ea legitime vtuntur,
vt per illam sciant, vel quid iusticiæ iam acceperint,
vnde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod in-
stanter petant. Qui autẽ sic audiunt quod ait lex Non Roma.7
concupisces, vt hoc quia didicerint, sufficere sibi arbi-
trentur, nec adiutorio gratię dei ad faciendũ quod ius-
sum est dari sibi virtutem credant & petant, ad hoc eis
lex subintrauit, vt abundaret delictum, quod dictũ est
de Iudæis: Parũ enim est, quia non implent quod præ- Hoc aliter
cepit lex Non concupisces, sed insuper superbiunt, & exponunt
ignorantes dei iusticiam, id est, quam deus dat, qui iu- quidam.
stificat impium, & suam volentes constituere tanquam
suæ voluntatis viribus factã, iusticiæ dei non sunt sub-
iecti. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni cre-
denti, qui vtique ideo venit, vt vbi abũdauit delictum,
superabundet gratia. Cui gratiæ si fuerunt inimici, dei
ignorantes iusticiam, & suam volẽtes constituere, qua-
re sunt & isti inimici, si in eum crediderunt, quem illi
occiderunt? An vt illi accipiant præmium, qui occiso L
Christo suam impietatẽ accusauerunt, & se illius gra-
tiæ cognitæ subdiderunt & isti portent iudicium, qui
sic in Christum volunt credere, vt eius ipsam gratiam
conentur occidere? Ad hoc quippe in eum credũt qui
rectè credunt, vt esuriant sitiantq; iusticiam, & eius gra
tia saturentur. Omnis enim, sicut scriptum est, qui in-
uocauerit nomen domini saluus erit. Non vtique salu- Iodis.2.
te corporis quam multi habent, & qui non inuocãt no Roma.10.
men domini, sed illa salute de qua ipse dicit Non est
opus sanis medicus sed ægrotantibus: & quid dixerit
consequẽter exponens, Non veni, inquit, vocare iustos Math.9.
sed peccatores. Iustos ergo sanos, peccatores autem di-
xit ægrotos Non itaq; de suis viribus præsumat ægro-
tus, quia in multitudine virtutis suæ non erit saluus. Psal.32.
nam si inde præsumit, videat ne vires istæ nõ sint qua-
les solent esse sanorum, sed quales solent esse phrene-
ticorum: qui cum sint insani, adeo se sanos putant, vt
nec medicum quærant, & tanquam importunum in-
super cædant sicut isti Christum insana superbia quo-
dam modo cædunt, cuius gratiæ tam benignum adiu-
torium ad faciendam iusticiã dato legis præcepto ne-
cessarium non esse contendunt. Desinant ergo sic insa-
nire, & ad hoc se intelligant habere quantum possunt M
liberum arbitrium, non vt superba voluntate respuant
adiutorium, sed vt pia voluntate inuocent dominum.
Hæc enim voluntas libera tanto erit liberior, quanto
sanior: tanto autem sanior, quanto diuinæ misericor-
diæ gratięq; subiectior. Ipsa quippe fideliter orat & di-
cit: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne Psal.118.
dominetur mihi omnis iniquitas. Quo modo enim
libera est, cui dominatur iniquitas? Vt ei autem nõ do-
minetur, vide ab illa quis inuocetur Non enim ait Iti-
nera mea dirige secundum liberum arbitriũ, quia non
dominatur mihi omnis iniquitas sed, Itinera mea, in-
quit, dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur
mihi omnis iniquitas Precatur, non pollicetur: cõfite-
tur, nõ profitetur optat plenissimã libertatẽ, non iactat
propriã potestatem Non enim omnis qui viribus suis
confidit, sed omnis qui inuocat nomen domini, saluus
erit. Quo modo autẽ inuocabũt, inquit, in quẽ non cre Roma.10.
diderũt? Ad hoc ergo credũt, qui rectè credũt vt inuo-
cẽt in quẽ crediderũt, & valeãt facere quod in præcep-
tis

A tis legitimis acceperint: quoniam id quod lex impe- †impetrat. rat, fides impertiat. † Nam vt interim omittamus legis multa præcepta, & hoc inde cõmemoramus, quod ad commemorandũ elegit Apostolus, cum dicit lex, Non concupisces: quid videtur aliud imperare, nisi ab illicitis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut pondere, amore fertur quocunq; fertur. Iubemur itaque detrahere de pondere cupiditatis, quod accedat ad põdus charitatis, donec illud cõsumatur, hoc perficiatur. Roma. 13. Plenitudo enim legis est charitas, & tamẽ de ipsa con- Sapien. 8. tinentia vide quid scriptum sit. Et cum scirem, inquit, quia nemo potest esse continẽs nisi deus det: & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donũ, adij dominum & deprecatus sum illum. Nunquid dixit: Et cum scirem quia nemo potest esse continens, nisi per proprium liberum arbitrium, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire à meipso esse hoc bonum? Non plane hoc dixit, quod quidam in sua vanitate dicunt, sed quod fuit in sanctæ scripturæ veritate dicendum. Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det. Iubet ergo deus continentiam, & dat continentiá iu- B bet per legem, dat per gratiam: iubet per literá, dat per 2. Corin. 3. spiritum. Lex enim sine gratia facit abundare delictũ, & litera sine spiritu occidit. Iubet ideo, vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus, & si quid facere potuerimus operis boni, ei qui adiuuat, nõ simus ingrati, hoc & iste fecit. Id enim eum sapientia docuit cuius esset hoc donum. Neq; enim voluntatis arbitrium ideo tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tollitur. Qui enim deo dicit, adiutor meus esto, confitetur se velle implere quod iussit, sed ab eo, qui iussit, adiutorium poscere, vt possit. Sic & iste, cum sciret neminem esse posse continentem, nisi deus det, adiit dominũ, & deprecatus est. vtiq; volens adiit, volens deprecatus est, nec petisset nisi esset voluntas. Sed nisi petisset, quantũ posset voluntas? Quia & si possit antequam petat, quid ei prodest, nisi illi agat gratias ex eo quod potest, à quo petendum est quod nondũ potest? Vnde etiam qui iam continens est, non habet vtiq; continentiam, nisi adsit 1. Corin. 4. volũtas: sed nisi accepisset, quid haberet volũtas? Quid enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem acce- C pisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Id est, quid gloriaris quasi à teipso habeas quod si non accepisses, à teipso habere non posses. Hoc autem dictum est, vt qui gloriatur, nõ in seipso, sed in domino glorietur: & qui nondum habet vnde glorietur, non à seipso speret, sed dominum precetur. Satius est enim minus quenq; habere quod à deo petat, quàm plus habere quod sibi tribuat. quoniam expedit ab imo surgere, quàm ex alto cadere. Deus enim, scriptum est, superbis resistit, humi- Iacobi. 4. libus autẽ dat gratiam. Ad abundantiá igitur delictorum lex nos docet quid velle debeamus, nisi adiuuet gratia, vt quod volumus, valeamus: & quod valuerimus, impleamus. Adiuuabit autẽ, si nõ de nostris præsumentes, alta sapiamus, sed humilibus consentiẽtes, & de iis quæ iam possumus, gratias agamus, & pro iis quæ nondum possumus, deũ suppliciter inhiante voluntate poscamus, adminiculantes orationem nostram fructuosis operibus dando, vt detur nobis dimittendo, Quæstio tertia de peccato originis. vt dimittatur nobis. Quod autem dicũt infantẽ morte præuentum, non baptizatum perire non posse, quoniam sine peccato nascitur: non hoc dicit Apostolus: & arbitror esse melius vt Apostolo potius quàm istis Roma. 5. credamus. Dicit enim ille doctor gentiũ, in quo Christus loquebatur: Per vnum hominem peccatum intra- D uit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Et paulo post dicit. Nam iudicium quidem ex vno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Proinde isti, quem forte inuenerint infantẽ non ex illius vnius hominis concupiscentia procreatum, ipsum dicant illi damnationi non esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberandum. Quid est enim ex vno delicto in condemnationẽ, nisi illo delicto quo deliquit Adã? Et quid est ex multis delictis in iustificationem, nisi quia Christi gratia nõ solum illud delictũ soluit, quo obstringũtur infantes, ex illo vno homine procreati, sed etiam multa delicta, quæ cum creuerint homines, addunt malis moribus suis? Tamen & illud vnum quo est obligata propago carnalis, quæ ab illo primo homine originem ducit, sufficere dicit ad condemnationẽ. Ideo nõ est superfluus baptismus paruulorum, vt qui per generationem illi condẽnationi obligati sunt, per regenerationem [ab eadẽ condẽnatione] liberentur † Et sicut †soluantur. non inuenitur homo, qui ab eadem condẽnatione sol- E natur, sic † non inuenitur homo, qui præter Christũ spi- † aliàs, Sicut enĩ non inuenitur homo qui præter Adã carnaliter generetur sic, &c. ritaliter regeneretur. Carnalis autem generatio delicto illo vni & damnationi eius obnoxia est. spiritalis verò regeneratio non solum illud vnũ, propter quod baptizantur infantes, sed multa delicta facit aboleri, quæ homines male viuendo ad illud in quo generati sunt addiderũt. Ideo sequitur & dicit: Si enim ob vnius delictum mors regnauit per vnũ, multo magis qui abundantiam gratiæ & iustitiæ accipiunt, in vita regnabũt per vnum Iesum Christum. Itaque sicut per vnius de- Roma. 5. lictum in omnes homines ad condemnationẽ, ita per vnius iustificationẽ in omnes homines ad iustificationem vitæ. sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam iusti constituuntur multi. Quid ad ista dicturi sunt, aut quid eis restat, nisi vt Apostolum errasse contendãt? Clamat vas electionis, doctor gentiũ, tuba Christi, Iudicium ex vno in condemnationẽ. Et reclamant isti, asserentes paruulos, quos ex illo vno homine, de quo loquitur, ducere propaginem confitẽtur, nõ ire in condemnationẽ, etiam si non fuerint baptizati. F Iudicium, inquit, ex vno in condemnationẽ. Quid dicit ex vno, nisi delicto? sequitur enim: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Ergo inde iudicium etiam ex vno delicto ducit in condemnationem. hinc autem gratia etiam ex multis delictis ducit in iustificationem. Quapropter si non audent resistere Apostolo, exponant nobis quare iudicium ex vno delicto ducat in condemnationem, cum ex multis delictis homines dãnandi veniant ad iudicium? Aut si propterea ita dictũ putant, quia initium peccati ex Adam factum est, quod imitati cæteri sunt, vt sic ex vno illo delicto in iudicium condemnationemque traherentur, qui eum imitando multa peccarunt, Cur non etiam de gratia & iustificatione sic dictum est? Cur non dixit similiter: Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Sicut enim hominum multa delicta, inter illud vnum quod imitati sunt, & iudicium quo puniuntur, media reperiuntur ab vno quippe ad multa venerũt, vt à multis ad iudicium damnationemque ducerentur: sic eadem multa delicta inter hoc ipsum vnum, cuius imitatione cõmissa sunt, & gratiam qua dimittuntur, eodẽ modo media sunt, quoniã ex illo vno ad multa ve-

G nerunt, vt ex multis ad gratiam iustificandi venirent. Cũ ergo in vtroq;, id est, & iudicio & gratia, quod attinet ad vnũ & multa delicta, vna eademq; ratio sit, dicant isti nobis quare iudicium dixerit ex vno delicto ducere in condemnationem, gratiam verò ex multis delictis in iustificationem: aut acquiescant ideo sic esse dictum, quia in hac causa duo constituuntur homines: Adam, ex quo consistit generatio carnalis: & Christus, ex quo regeneratio spiritalis. Sed quia tantùm ille homo, iste autem & deus & homo, nõ quo modo illa generatio vno delicto obligat, quod est ex Adam, ita ista regeneratio vnũ delictum solũ soluit, quod est ex Adã. Sed illi quidem generationi sufficit ad condẽnationẽ vnius delicti cõnexio: quicquid enim postea homines ex malis suis operibus addunt, nõ pertinet ad illam generationem, sed ad humanã conuersationem. huic autem regenerationi non sufficit illud delictũ tantũmodo soluere, quod ex Adam trahitur, sed quicquid etiã postea ex iniquis operibus humanæ cõuersationis accedit. Ideo iudicium ex vno in condẽnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim H ob vnius delictum mors regnauit per vnũ, à quo delicto paruuli per baptismum expiantur, multo magis qui abundantiam gratiæ & iusticiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. multo magis (Roma. 5.) vtique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnũ erit, mors autem in eis temporaliter transit, non in æternũ regnabit. Itaque sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationẽ, de qua condẽnatione paruuli per sacramentum baptismi liberandi sunt, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ. Et hic omnes dixit, & ibi, non quia omnes homines venirent ad gratiam iustificationis Christi, cum tam multi alienati ab illa, in æternum moriantur: sed quia omnes qui renascuntur in iustificationem, non nisi per Christũ renascuntur: sicut omnes qui nascuntur in condemnationẽ, non nisi per Adam nascuntur. Nemo quippe est in illa generatione, præter Adam. nemo in ista regeneratione, præter Christum: ideo omnes & omnes, eosdẽ autem omnes etiã multos postea dicit, adiungens: Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic & I per vnius hominis obedientiã iusti constituũtur multi. Qui multi: nisi quos iã paulo ante omnes dixerat. Vide quemadmodũ commendat vnũ & vnum, id est, Adam & Christum: illum ad condemnationem, hunc ad iustificationem, cum tanto post Adam venerit Christus in carne, vt sciamus etiam antiquos iustos, quicunq; esse potuerunt, non nisi per eandem fidem liberatos, per quã liberamur & nos, fidẽ scilicet incarnationis Christi, quæ illis prænunciabatur, sicut a nobis facta annunciatur. Ideo idem Christum hominem dicit, cum sit & deus, ne quis existimet antiquos iustos per deum tantummodo Christum, id est, per verbum quod erat in principio, non etiam per fidem incarnationis eius, qua & homo Christus dicitur, potuisse liberari. Sententia quippe ista destrui non potest, de qua & alibi dicit: Per (1. Corin. 15.) vnum hominem mors, & per vnum hominẽ resurrectio mortuorũ. Sicut enim in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vtique resurrectionem dicit iustorũ, vbi est vita æterna: non resurrectionem iniquorũ, vbi mors erit æterna. Ideo ait viuificabuntur, quia illi dãnabũtur. Hinc & in veteribus sacramẽtis circuncisio paruulorũ octaua die fieri præcepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis expoliatio, quam significat circuncisio, die dominico K resurrexit, qui post septimũ Sabbati octauus est. Hæc ergo fides etiam antiquorũ iustorum fuit. Vnde & Apostolus dicit. Habentes autem eundẽ spiritũ fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter quod locutus (2. Corin. 4.) sum & nos credimus propter quod & loquimur: nõ diceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam antiquos iustos habuisse ipsum spiritũ fidei, hoc est, incarnationis Christi. Sed quia illis futura prænunciabatur, quæ iam facta à nobis annunciatur, & tempore veteris testamenti velabatur, quæ tempore noui testamenti reuelatur, ideo eius sacramenta variata sunt, vt alia essent in veteri testamento, alia in nouo, cum fides varia nõ sit, sed vna sit: quia sicut in Adam omnes moriũtur, sic & in Christo omnes viuificabũtur. Quod vero illis verbis quæ tractabamus adiungit & dicit. Lex autem subintrauit, vt abũdaret delictũ, (iam nõ pertinet ad illud delictũ) quod trahitur ex Adã, de quo dicebã superius, Mors regnauit per vnũ: legẽ quidem siue naturalẽ intelligamus, quæ in eorũ apparet ætatibus, qui iam ratione vti possint, siue cõscriptã, quæ data est per Moysẽ, quia nec ipsa viuificare potuit, & liberare à lege pec- L cati & mortis, quæ tracta est ex Adã, sed magis addidit præuaricationis augmenta. Vbi enim lex nõ est, ait idẽ Apostolus, nec præuaricatio. Proinde quoniam lex est etiam in ratione hominis, qui iam vtitur arbitrio libertatis naturaliter in corde cõscripta, qua suggeritur ne ẽ mali ẽ aliquid faciat quisque alteri, quod pati ipse nõ vult: secundũ hanc legem præuaricatores sunt omnes, etiam qui legẽ per Moysem datam nõ acceperunt, de quibus in psalmo legitur: Præuaricatores æstimaui (Psal. 118) omnes peccatores terræ. Non enim omnes peccatores terrę legẽ per Moysem datam præuaricarunt, sed tamẽ nisi aliquam præuaricassent, non appellarentur præuaricatores. Vbi enim lex nõ est, nec præuaricatio. Præuaricata ergo lege, quæ in paradiso data est, nascitur homo ex Adam cũ lege peccati & mortis, de qua dicitur, Video aliã legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuũ me ducentem in legẽ peccati, quæ est ex mẽbris meis: quæ tamẽ nisi mala postea consuetudine roboretur, facilius vincitur, non tamen nisi gratia dei. lege autẽ alia præuaricata, quæ est in vsu rationis animæ rationalis in ætate hominis iam ratione M vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ: præuaricata verò lege etiam illa, quæ data est per Moysem, multo amplius abundat delictũ. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusticia. (Galat. 3.) Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Hæc verba si agnoscis, Apostolica sunt, de qua lege iterum dicit: Lex præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen, cui promissum est dispositũ per angelos in manu mediatoris: Christum cõmendans, cuius gratia salui fiunt omnes siue paruuli à lege peccati & mortis, cum qua nati sumus, siue maiores, qui male vtentes arbitrio voluntatis, præuaricati sunt legem naturalem ipsius rationis, siue qui legẽ acceperunt, quæ data est per Moysem, eamq; præuaricantes litera occisi sunt. Cum verò etiam euangelica præcepta homo præuaricatur, velut quatriduanus mortuus putet: nec de illo tamen desperandũ est propter eius gratiã, qui nõ lente dixit, sed ma- (Ioan. 11.) gna voce clamauit: Lazare veni forâs. Lex ergo subintrauit vt abundaret delictum, siue cum homines negligunt, quod deus iubet, siue cum de suis viribus præsumentes, adiutorium gratiæ non implorant, & addũt

infirmitati

A infirmitati superbiam. Cum autem vocatione diuina
intelligant cur sit ingemiscendum,& inuocant eum in
Psal.50. quem rectè credunt,dicentes: Miserere mei deus secun
dum magnam misericordiam tuam. Et, Ego dixi do-
mine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui
tibi in tua iusticia viuifica me. Et, Viā iniquitatis amo-
Psal.40. ue à me, & lege tua miserere mei.Et, Non veniat mihi
Psal.118. pes superbiæ, & manus peccatorum non moueant me.
& 35. Et, Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne
Psal.36. dominetur mei omnis iniquitas A domino enim gres
sus hominis diriguntur,& viam eius volet Et alia mul
ta, quæ propterea scripta sunt, vt nos admonerent ad
implenda ea quæ nobis iubentur, [ab illo petendū ad-
iutorium in quo iubentur.] Cum ergo se homo ad illū
Roma.5. extenderit, & sic ingemuerit, fiet quod sequitur. Vbi
Luca 7. abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et di-
mittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.
Et diffunditur in corde charitatis dei, vnde fiat legis
plenitudo non per vires arbitrij, quod est in nobis,sed
per spiritum sanctū,qui datus est nobis. Nouerat quip-
Roma 7. pe ille legem, qui dicebat: Condelector enim legi dei
secundum interiorem hominem. & tamen adiunge-
B bat, Video autem aliam legem in membris meis re-
pugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducen-
tem in legem peccati, quæ est in membris meis. Infœ-
lix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis hu-
ius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrū.
Cur non dixit potius, per meum liberum arbitrium,
nisi quia libertas sine gratia non est libertas, sed con-
Roma 5. tumacia. Cum ergo dixisset Apostolus. Lex subintra-
uit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit deli-
ctum,superabundauit & gratia. Secutus adiunxit: Vt
quemadmodum regnauit peccatum in morte, sic &
gratia regnet per iusticiam in vita æterna per Iesum
Christum dominum nostrum. Modo cum dixisset, vt
quemadmodum regnauit peccatum in morte,non ait,
per vnum hominem, [aut per primum hominem,]
aut per Adam, quia iam dixerat Lex subintrauit vt
abundaret delictum, quæ abundantia delicti non per-
tinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersa-
tionis humanæ præuaricationem, quæ illi vni deli-
cto, quo solo obstricti tenentur infantes, iam in ma-
ioribus ætatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est.
C Sed quoniam hoc totum,etiam quod non pertinet ad
illius vnius delicti originem, tamen idonea est soluere
gratia Saluatoris. Ideo cum dixisset: Sic & gratia re-
gnet per iusticiam in vita æterna: addidit, per Iesum
Christum dominum nostrum Nullæ itaque argumen-
tationes contra hæc Apostolica verba prolatæ, impe-
diant paruulos ad salutem, quæ est in Christo Iesu do-
mino nostro. Tanto magis enim pro eis loqui debe-
mus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. Per vnum
hominem intrauit peccatum in mundum, & per pec-
catum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in
quo omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine,sic
ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt,
nisi ab eius reatu per Christi baptismum resoluantur
Vsque enim ad legem peccatum in mundo fuit. Non
quia deinceps in nemine fuit, hoc dictum est, sed quia
non poterat per literam legis auferri, quod solo pote-
rat spiritu gratiæ. Ne quisquam ergo fidens de viribus
non dico voluntatis, sed potius vanitatis suæ putaret
libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gra-
tiam desideret, ideo ait Apostolus: Vsque enim ad le-
gem peccatum in mundo fuit peccatum autem nō de-

putabatur,cū lex non esset Non dixit,non erat, sed nō D
deputabatur quia lex non erat qua argueretur demōstra-
retur,siue lex rationis in paruulo,siue lex literæ in popu
lo.Sed regnauit,inquit, mors ab Adam vsque ad Moy
sem,quia nec lex data per Moysem potuit regnū mor-
tis auferre,quod sola Christi abstulit gratia. In quos au
tem regnauerit vide in eos,inquit,qui non peccauerūt
in similitudine præuaricationis Adæ.Regnauit ergo
& in eos qui non peccauerunt Sed cur regnauerit,ostē
dit cum ait, In similitudine præuaricationis Adæ. Iste
est enim melior intellectus horum verborum, vt cum
dixisset: Regnauit mors in eos qui non peccauerunt,
quasi nos moneret,quare in eos regnauerit qui nō pec-
cauerint,addidit,in similitudine præuaricationis Adæ,
id est,quia inerat eorum in membris similitudo præua-
ricationis Adæ. Potest & sic intelligi: Regnauit mors
ab Adam vsque ad Moysem,& in eos qui non in simi-
litudine præuaricationis Adæ peccauerunt, quia in se-
metipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc vte-
rentur,quā ille vtebatur quando peccauit. nec præcep-
tum accepissent quod ille transgressus est, sed solo ori-
ginali vicio tenerentur obstricti,per quod eos regnum
mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum E
mortis in eis tantum non est, qui Christi gratia rena-
ti,ad eius regnum pertinent: quoniam mors tempora-
lis, quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit,
corpus in eis interimit: animam verò ad pœnam non
trahit,vbi voluit regnum mortis intelligi: vt anima re-
nata per gratiam,iam non moriatur in gehennam, id
est, à vita dei non alienetur,non separetur. Tempora-
lis autem mors corporis etiam in iis qui Christi morte
redimuntur,relinquatur interim ad exercitationem fi-
dei,& agonem præsentis luctationis,in quo & marty-
res certauerunt absumatur verò & ipsa in renouatione
corporis,quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus
absorbebitur mors in victoriā,cui modo gratia Chri-
sti adimit regnum,ne suorum animas ad pœnas tartari
trahat Nonnulli sanè codices non habent, In eos qui
non peccauerunt,sed in eos qui peccauerunt in simili-
tudine præuaricationis Adę. Quibus quidē verbis nul-
lo modo iste sensus aufertur. secundū hoc quippe intel
liguntur peccasse in similitudine præuaricationis Adę,
secundū quod supra dictū est, In quo omnes peccaue- Græci codi
runt Sed tamē Græci codices, vnde in Latinū scriptu- ces.
ra trāslata est,illud plures habēt quod diximus. Quod F
non †adiunxit de Adam, qui est forma futuri. Neq, hoc † verò.
vno intelligitur modo Aut enim forma Christi à con-
trario est,vt quēadmodū in illo omnes moriuntur, sic
& in Christo omnes viuificētur: & quo modo per ipsi°
inobediētiā peccatores cōstituti sunt multi, sic per isti°
obedientiā iusti constituantur multi. Aut formā futuri
eū dixit,quod ipse inflixerit formā mortis posteris suis.
Ille tamē est melior intellectus, vt à cōtrario forma esse
credatur,quam multū cōmendat Apostolus Deniq, ne
omnino ex æquo in hac forma eadē contraria pensen-
tur,adiungit & dicit. Sed nō sicut delictū ita & dona- Roma.5.
tio Si enim ob vnius delictū multi mortui sunt, multo
magis gratia dei, & donū in gratia vnius hominis Iesu
Christi in multos abūdabit: vt intelligatur nō in magis
multos,cū inique magis multi sint,qui damnabūtur,sed
magis abundabit: quod in iis qui per Christū redimun
tur,temporaliter valet forma mortis ex Adam in æter-
num autē valebit vitæ forma per Christū. Quamuis er-
go,inquit,Adā futuri forma sit à contrario,plus tamen
præstat Christus regeneratis, quàm eis nocuerat ille ge

 neratis:

G neratis & non sicut per vnũ peccantem,† ita est & donum. [† peccantem] Nam iudicium quidem ex vno in condẽnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Non solum in hoc, inquit, non æqualis est forma, quia ille temporaliter nocuit eis, quos in æternum Christus redemit. verumetiam quia illius vno delicto posteri nisi à Christo redimantur, [traduntur] in condemnationem. Christi autẽ redemptio etiam multa delicta dissoluit, quæ illi vni abundantia præuaricatricis iniquitatis adiecit, vnde iam superius disputauimus. Contra hæc Apostoli verba sanúmque intellectum nemini acquiescas, si vis Christo & in Christo viuere[illegible]. Nam si, quemadmodũ illi dicunt, propterea ista commemorasset Apostolus, vt intelligeremus ad primum hominem peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex illo nascendo traximus, sed eum imitãdo peccauimus, diabolum potius poneret: quia & prior peccauit, & de quo nullam substantiæ propaginem traxit genus humanum, sed eum sola imitatio subsecuta est. vnde dicitur pater impiorum, sicut noster dicitur pater Abrahã propter imitationem fidei, non propter originem carnis. H Nam ideo de ipso diabolo dictum est: Imitantur [Sapien. 2.] autem illum, qui sunt ex parte ipsius. Deinde si propter imitationem hoc loco Apostolus commemoraret primum hominem, quia primus peccator in hominibus fuit, vt ideo ad illum omnes homines peccatores diceret pertinere, cur non secundum† Abel posuit, qui pri- [† Sanctum] mus in hominibus iustus fuit, ad quem iusti omnes propter imitationem iusticiæ pertinerent, sed posuit Adam, contra quem non posuit nisi Christum? Quia sicut ille homo delicto suo viciauit posteritatem suam, sic iste deus homo iusticia sua saluauit hæreditatem suam. Ille traijciendo carnis immundiciam quod nõ poterat impius diabolus, ille donãdo spiritus gratiam quod poterat Abel iustus. Multa de iis quæstionibus in aliis nostris opusculis & Ecclesiasticis sermonibus diximus, quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui vbicunque poterant hæc sui erroris noua semina spargerent, quorum nõnullos per ministerium nostrũ fratrumque nostrorum misericordia domini ab illa peste sanauit. Nec tamen hic deesse aliquos arbitror, maxime apud Carthaginem, sed iam occulte mussitant ti- I mentes Ecclesiæ fundatissimam fidem. Nam vnus eorum nomine Cœlestius in eiusdem ciuitatis Ecclesia [Cœlestius Pelagian.] iam ad presbyterij honorem surrepere cœperat, sed fidelissima libertate fratrum propter has ipsas contra Christi gratiam disputationes vsque ad iudicium episcopale perductus est, tamen coactus est confiteri propter baptizandos paruulos, quod & ipsis redemptio sit necessaria. Vbi quanquam voluerit † de originali pec- [† noluerit. † dicere.] cato aliquid expressius discere, † tamen ipso redemptionis nomine non parum sibi præscripsit. Vnde enim redimendi sunt nisi à diaboli potestate, in qua esse non possent, nisi originalis obligatione peccati? Aut quo precio redimuntur, nisi Christi sanguine, de quo [Matth. 26.] apertissimè scriptum est, quod in remissionem effusus sit peccatorum? Sed quia magis conuictus & ab Ecclesia detestatus, quàm correctus & pacatus abscessit, veritus sum, ne fortè ibi sit ipse qui nostrã † fidem per- [† vestram.] turbare conatur. Ideo nominis ipsius commemorationem putaui esse faciendam. Sed siue ipse sit siue alij consortes eius erroris, plures enim sunt quàm sperare possumus, & vbi non redarguuntur, etiam alios ad suam sectam seducunt, & sic crebrescunt vt nesciam quò sint erupturi. nos tamen malumus eos in Ecclesiæ compage sanari, quàm ex illius corpore velut insanabilia K membra resecari, si tamen hoc permittit ipsa necessitas. Timendum est enim, ne plura putrescant dum putribus parcitur. Potens est autem misericordia domini nostri, quæ potius eos ab hac peste liberet, quod sine dubio faciet, si fideliter aduertant teneántque quod scriptum est: Qui inuocauerit nomen domini saluus erit. [Ioelis 2.] Audi iam pauca de diuitibus, quod in epistola tua se- [Quæstio 4.] quitur inquirendum. Hoc enim posuisti illos dicere. [de relinquendis facultatibus.] Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec ei prodesse, si fortè ex ipsis diuitiis mandata fecerit. Euaserunt istorum disputationes, patres nostri Abraham & Isaac, & Iacob, qui tanto ante ex hac vita migrarunt. Habebant quippe hi omnes non paruas diuitias, sicut fidelissima scriptura testatur. multos tamen venturos ab Oriente & Occidente, & non supra ipsos vel extra [Matth. 8.] ipsos, sed cum ipsis recubituros in regno cœlorum, ille ipse qui propter nos factus est pauper cum verè diues esset, veracissima promissione prædixit. Et quamuis [Lucæ 16.] superbus diues, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, mortuus apud inferos L torqueretur, tamen si pauperis vlcerosi, qui ante ianuã eius contemptus iacebat misertus fuisset, mereretur & ipse misericordiam. Et si pauperi illi meritum esset inopia non iusticia, non vtique ab angelis in Abrahæ gremiũ, qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt nobis ostenderetur nec in isto paupertatem per seipsam diuinitùs honoratam, nec in illo diuitias fuisse damnatas, sed in isto pietatem, in illo impietatem suos exitus habuisse, sic suscepit impium diuitem cruciatus ignis, vt tamen pium pauperem susciperet sinus diuitis. Qui sane cum hic diues viueret, diuitias sic habebat, & eas præ dei præceptis tam paruipendebat, vt etiam cũ ipsius filij immolatione nollet offendere deũ iubentem, quem suarum diuitiarum & sperabat & optabat hæredem. Hic vtique dicunt, ideo patres antiquos non vendidisse omnia quæ habebant, & dedisse pauperibus, quia hoc eis non præceperat dominus. Nõdum enim reuelato testamento nouo, quod non fieri nisi plenitudine temporis oportebat, nec eorum virtus fuerat reuelanda, qua virtute hoc eos facillimè posse, deus in eorum cordibus nouerat, qui testimonium illis M tam insigne perhibebat, vt cum sit omnium sanctorũ deus, tanquam de præcipuis amicis suis dicere dignaretur: Ego sum deus Abraham, deus Isaac, deus Iacob, [Exod. 3] hoc mihi nomen est in æternum. Postea verò quàm magnum pietatis sacramentum manifestatum est in carne, & vocandis omnibus gentibus Christi aduentus illuxit, in quem etiam illi patres crediderant, sed huius fidei oliuam suo tempore manifestandam, in illius arboris, de qua Apostolus loquitur tanquam radice seruabant, dictum est diuiti: Vende omnia quæ habes, & [Matth. 19] da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlis, & veni sequere me. Hæc si dicant, videntur aliquid rationabiliter dicere. Sed totum audiant, totum aduertant, non in parte aures aperiant, in parte surdescant. Cui enim dominus hæc præcepit? Profecto illi diuiti, qui vitæ æternæ consequendæ consilium quærebat accipere. [Matth. 19.] Hoc enim domino dixerat: Quid faciam vt vitam æternam consequar? Ille autem non ei respondit: Si vis venire ad vitam, vade vende omnia quæ habes, sed. Si vis venire ad vitam, serua mandata. Quæ iuuenis cum sibi à domino ex lege cõmemorata se seruasse dixisset, & quæsisset quid adhuc sibi deesset, respõsum accepit: Si

A pit. Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes,
Matth. 19. & da pauperibus. Et ne se illa quæ multum amabat, hoc
Mar. 10. modo perdere existimaret. Et habebis, inquit, thesau-
Luca. 18. rum in cœlis. Deinde addidit: Et veni sequere me, ne
cuiquam, cum hæc fecerit, aliquid prodesse existimetur,
si non sequitur Christum. At ille quidem tristis abscesse-
sit, qui viderit quemadmodum illa legis mandata ser-
uauerat. Puto enim quòd se arrogantius quam verius
seruasse respõderat. Veruntamen magister bonus man-
data legis ab ista excellentiore perfectione distinxit. Ibi
enim dixit: Si vis venire ad vitam, serua mandata: hic
autem: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ ha-
bes, & cætera. Cur ergo negamus diuites, quamuis ab
illa perfectione absint, venire tamen ad vitam, si man-
data seruauerint, & dederint vt detur illis, & dimise-
rint vt dimittatur illis? Credimus enim ministrum no-
ui testamenti fuisse apostolum, cum scribens ad Timo-
1. Tim. 6. theum diceret. Præcipe diuitibus huius mundi non su-
perbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in
deo viuo, qui præstat nobis omnia abundãter ad fruen-
dum. Bene faciant diuites, sint in operibus bonis, faci-
B lè tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamen-
tum bonum in futurum, vt apprehendant veram vi-
tam, de qua & illi adolescenti dictum est: Si vis venire
ad vitam. Puto quòd ista præcipiens, diuites instruebat,
Talisque non fallebat Apostolus [qui non ait,] Præcipe diuiti-
dã videtur bus huius mundi, vt vendant omnia quæ habent, dent
deesse, quũ pauperibus, & sequantur dominum: Sed non superbe
nõ diceret. sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Ista super-
Luca. 16. bia diuitem illum, qui iacẽtem ante ianuam suam con-
temnebat pauperem iustum, & ista spes in incerto diui-
tiarũ, qua se propter purpuram, byssum & epulas splen-
didas beatum putabat, non ipsæ diuitiæ perduxerunt
ad inferni tormenta. An forte quia dominus adiunxit:
Matth. 19. Amen dico vobis, difficile diues intrabit in regnum
cœlorum. Et iterum dico vobis. Facilius intrabit came-
lus per foramen acus, quàm diues in regnum cœlorum:
ideo putant isti diuitem, etiam si faciat ista quæ diuiti-
bus præcipienda scripsit Apostolus, in regnum cœlo-
rum intrare non posse? Quid ergo est? Vtrum Aposto-
lus contra dominum loquitur, an isti nesciunt quid lo-
quuntur? Quid horum credat, eligat Christianus. Puto
melius nos credere istos nescire, quid loquantur, quàm
C Paulum contra dominũ loqui. Deinde cur non in con-
sequentibus etiam ipsum dominum audiunt dicentem
discipulis pro miseria diuitum contristatis: Quod ho-
minibus impossibile est, deo facile est? Sed ideo, inquiũt,
hoc dictum est, quia futurum erat, vt audito Euangelio,
diuites vẽdito patrimonio, erogatóque pauperibus, do-
minum sequerentur, & intrarent in regnum cœlorum,
atque ita fieret quod difficile videbatur, nõ vt manen-
tes in diuitiis suis, præcepta Apostoli custodiendo, id
est, non superbe sapiendo, neque sperando in incerto
diuitiarum, sed in deo viuo, benefaciendo, facile tri-
buendo & communicando indigẽtibus, veram appre-
hendãt vitam, sed etiam ista præcepta Apostolica, ven-
ditis omnibus suis rebus implerent. Hæc si dicunt, Scio
quippe eos illa dicere, non attendunt primitus quem-
admodum dominus contra eorum dogma, suam gra-
tiam prædicauerit. Non enim ait: Quod hominibus im-
possibile videtur, facile est hominibus si voluerint: sed
quod hominibus, inquit, impossibile est, deo facile est:
ostendens quando ista recte fiunt, nõ fieri hominis po-
tentia, sed dei gratia. Hæc ergo attendant isti, & si re-
prehendunt eos, qui gloriantur in diuitiis suis, caueant
ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtrique repre- D
henduntur in psalmo, qui confidunt in virtute sua, & Psal. 48.
qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Au-
diant itaque diuites. Quòd hominibus impossibile est,
deo facile est, & siue manentes in diuitiis suis, [atque ex
eis bona opera facientes,] siue illis venditis, & per indi-
gentias pauperum distributis intrent in regnum cœlo-
rum, gratiæ dei tribuant, non propriis viribus bonum
suum. Quod enim hominibus impossibile est, non ho-
minibus sed deo facile est. Audiant hoc & isti, & si iam
omnia sua vendiderunt, & pauperibus tribuerunt, vel
adhuc id agunt atque disponunt, & hoc modo præpa-
rant intrare in regnum cœlorum, nõ hoc tribuant vir-
tuti suæ, sed eidem gratiæ diuinæ. Quod enim homini-
bus impossibile est, non ipsis quia & ipsi homines sunt,
sed deo facile est. Hoc quippe illis & Apostolus dicit: Philip. 2.
Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem ope-
ramini. Deus enim est, qui operatur in nobis, & velle &
operari pro bona voluntate. Certe ideo se dicunt de
suis rebus vendendis perfectionis à domino suscepisse
consilium vt sequantur dominum, quoniam illic addi-
tum est: Et veni sequere me. Cur ergo in iis bonis, quæ E
faciunt, de sua tantum voluntate præsumunt, nec au-
diunt dominum, quem sequi se dicũt increpantem at-
que restantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem Ioan. 15.
Apostolus ita dixit. Præcipe diuitibus huius mundi non 1. Tim. 6.
superbe sapere, neque [sperare] in incerto diuitiarum, vt
vendant omnia quæ possident, & ea precia distribuen-
do indigẽtibus, faciant quod sequitur: Facile tribuant,
communicent, thesaurizent sibi fundamẽtum bonum
in futurum, & aliter eos in regnum cœlorum intrare
posse nõ credit. Fallit ergo eos quorum domos tam di-
ligenter doctrinæ sanitate cõponit, admonens & præ-
cipiens quales se præbere debeant vxores viris, viri vxo-
ribus, filij parentibus, parentes filiis, serui dominis, do-
mini seruis. Nam quo modo hæc agi possunt sine do-
mo, & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet quod
ait dominus: Quicunque dimiserit omnia sua propter Matth. 19.
me, accipiet in hoc [seculo] centuplum, & in futuro vi-
tam æternam possidebit. Aliud est dimiserit, aliud est
vendiderit. Nam & in iis quæ dimittenda mandauit,
etiam vxor commemorata est, quam nullis humanis le-
gibus licet vendere, Christi autem legibus nec dimit-
tere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo volunt F
ista præcepta? Non enim possunt inter se esse contraria,
nisi quia occurrit aliquando necessitatis articulus, vbi
aut vxor dimittatur, aut Christus: vt alia omittam, si
ipsi vxori maritus displicuerit Christianus, eíque pro-
posuerit aut à se diuortium aut à Christo. Hic ille quid
eligat nisi Christum, & dimittat vxorem laudabiliter
propter Christum? Ambobus quippe Christianis domi-
nus præcepit ne quisquam dimittat vxorem, excepta
causa fornicationis. Vbi autem qualibet ex eis persona
infidelis est, consilium Apostoli attendatur. Vt si infi- 1. Cor. 7.
delis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimit-
tat vxorem. Similiter & vxor fidelis virum, si cum illa
habitare consentit. Quòd si infidelis, inquit, discedit,
discedat. Non est enim seruituti subiectus frater aut so-
ror in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cũ con-
iuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita
se subiectum deputet seruituti vt ipsam dimittat fidem,
ne coniugem amittat infidelem. Hoc & de filiis atque
parentibus, hoc de fratribus & sororibus intelligitur,
propter Christum omnes esse dimittẽdos, cum propo-
nitur ista conditio vt Christum dimittat, si illos secum
habere

G habere desyderat. Hoc ergo & de domo atq; agris, hoc & de iis rebus quæ iure pecuniario possidentur hoc loco accipiendum est. Simul enim etiam de his non ait: Quicunque vendiderit propter me quæcunque licitum est vendere. sed, quicunque dimiserit. Fieri enim potest vt dicatur Christiano ab aliqua potestate, aut Christianus non eris, aut si in hoc permanere volueris, domum possessionesque non habebis. Cum verò etiam illi diuites qui in suis diuitiis sic statuerant permanere, vt ex earum bonis operibus promererentur deum, hæc dimittant, potius propter Christum, quàm propter hæc Christum, vt accipiant in hoc seculo centuplum, cuius numeri perfectione significantur omnia: fideli quippe homini totus mundus diuitiarum est, sunctq; hoc mundo, † quasi nihil habentes & omnia possidêtes, vt in futuro seculo possideant vitam æternam, ne propter ista dimisso Christo in mortem præcipitentur æternam. Hac quippe lege & conditione, non illi tantũ qui mentis excellentia perfectionis consilium receperunt, vt venderent sua, pauperibus distribuerent, & humeris ab omni seculi huius sarcina liberioribus leuem Christi

† mundo.

H sarcinam ferrent, sed etiam quisquis infirmior, & illi gloriosissimæ perfectioni minus idoneus, qui tamen se meminit veraciter esse Christianum, cum audierit sibi proponi, quod nisi hæc omnia dimiserit, dimissurus est Christum, apprehendet potius turrim fortitudinis à facie inimici. quia cum eam in sua ædificaret fide, computauit sumptus quibus perfici posset: id est, eo animo accessit ad fidem, vt huic seculo non solum verbis renunciaret: quia & si emit aliquid, tanquam non possidens erat: & si vtebatur hoc mundo, tanquam nõ vtens erat, non sperans in certo diuitiarum, sed in deo viuo. Cùm enim omnis qui renunciat huic seculo, sine dubio renunciet omnibus quæ sunt eius, vt possit Christi esse discipulus. ipse enim, cum de sumptibus ad turris ædificium necessariis, & de bello aduersus regem alterum præparando, similitudines præmisisset, adiunxit sic: Qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non potest meus esse discipulus: profectò renunciat etiam diuitiis suis, si quas habet: aut sic vt eas omnino non diligens, totas distribuat indigentibus, & superfluis exoneretur sarcinis: aut sic, vt plus † diligens Christum, spem ab eis transferat in ipsum, atque ita vtatur illis, vt facile tribuens & communicans, thesaurizet in cœlo paratusque sit quemadmodum parentes & filios & fratres & vxorem, hoc modo & istas relinquere, si talis conditio proposita fuerit, vt nisi dimisso Christo, eas habere non possit. Nam si aliter huic seculo renunciat, quando accedit ad fidei sacramentum, facit quod de lapsis beatus Cyprianus ingemuit, dicens. Seculo verbis solis renunciantes & non factis. De hoc quippe dicitur, cum veniente tentatione, magis ista metuit amittere, quàm Christum negare: Ecce homo qui cœpit ædificare, & non potuit perficere. † Ipse est etiam, qui cum adhuc longe esset aduersarius eius, misit legatos quærens pacem: id est, nondum affligente, sed adhuc imminente ac minante tentatione, vt iis non careat quæ plus diligit, ad relinquendum Christum negandumq; consentit. Et multi sunt tales, qui etiam putant sibi ad augendas opes suas & multiplicanda delectamenta terrena, religionem suffragari debere Christianam. Sed nõ sunt tales diuites Christiani, qui licet ista teneant, nõ tamen ab eis ita tenentur, vt hæc Christo anteponant, quia veraci corde seculo renunciarunt, vt nullam spem in talibus ponant. Hi vxores & filios vniuersásque familias

Lucæ 14.

† plus.

I

Cyprianus.

Lucæ 14.
† consummare.

ad Christianam religionem tenendam sana erudiunt K disciplina. Horum domus hospitalitate feruentes, recipiunt iustum in nomine iusti, vt mercedem iusti accipiant. Frangunt esurienti panem suum, nudum vestiũt, captiuum redimunt, thesaurizant sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Et si fortè pro fide Christi pecuniaria damna perpetienda sunt, oderunt diuitias suas. si suorum orbitates vel separationes pro Christo minatur hic mundus, oderunt parentes, fratres, filios, vxores: postremò si de ipsa huius corporis vita cum aduersario paciscendum est, ne desertus deserat Christus, oderunt insuper animam suam. De iis quippe omnibus mandatum acceperunt, quod aliter discipuli Christi esse non possunt. Nec tamen quia præceptum est eis, vt oderunt pro Christo & animas suas, vendendas eas habent, aut illatis sibi manibus effundendas. sed parati sunt eas amittere pro Christi nomine moriendo, ne mortui viuãt Christum negando. Sic etiam diuitias, ad quas vendendas parati non fuerunt monente Christo, [ad perdendas eas debent parati esse pro Christo,] ne cum eis pereant perdito Christo. habemus hinc vtriusque sexus diuites clarissimásque personas martyrij gloria sublimatas. Ita mul- L ti, quos rerum suarum venditione piguerat antè perfici, Christi imitata passione sunt repente perfecti: & qui nonnullam infirmitatem carnis & sanguinis suis diuitiis perfecerunt, subito aduersus peccatum pro fide vsque ad sanguinem certarunt. Quibus autem non prouenit corona martyrij, neque illius perfectionis de vendendis rebus suis, consilium tam grande tamq; præclarum receperũt, & tamen à damnabilibus immunes criminibus esurientem Christum pauerunt, sitienti potum dederunt, nudũ vestierunt, peregrinantem susceperunt: non sedebunt quidem cum Christo sublimiter iudicaturi, sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iudicandi. Beati enim misericordes, quoniam ipsorum miserebitur deus. Et iudicium sine misericordia fiet illi qui non fecit misericordiam. Superexultat autem misericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scripturas loqui, & in suis exhortationibus ad maiora sic excitent, vt minora non damnent. Non enim & sanctam virginitatem aliter exhortando persuadere possunt, nisi coniugalia vincula damnauerint, cũ docente Apostolo vnusquisque donum propriũ habeat à deo, alius sic, alius autẽ sic. Ambulent itaque perfectionis viam, venditis omnibus suis rebus & misericorditer erogatis. Sed si verè pauperes Christi sunt, & nõ sibi sed Christo colligũt, infirmiora eius membra quare puniũt, antequam sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erunt qualibus dominus dicit: Sedebitis super duodecim sedes iudicantes duodecim tribus Israel: & de qualibus Apostolus dicit, Nescitis quoniam angelos iudicabitis* †, preparent potius non criminosos sed religiosos diuites recipere in tabernacula æterna, à quibus amici facti sunt de mãmona iniquitatis. Puto enim quod quidam eorum qui hæc impudenter atq; impudenter garriunt, à diuitibus Christianis & piis in suis necessitatibus sustentãtur. Habet enim ecclesia quodam modo suos milites, & quodam modo prouinciales. Vnde dicit Apostolus: Quis militat suis stipendiis vnquam? Habet & vineam & plantatores, habet gregem & pastores. Vnde consequenter dicit: Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non percipit? Quamuis talia disputare qualia isti disputant, non sit militare sed rebellare, non sit plantare vineam sed

Matth. 5.

Iacobi 2.

1. Cor. 7.

M

Matth. 19.

1. Cor. 6.

*† al. iudicabimus.

1. Cor. 9.

A sed eradicare, non sit pascendos cõgregare, sed perdendos à grege separare. Sicut autem ipsi qui diuinum religiosis obsequiis aluntur atque vestiũtur neque enim ad suas necessitates nihil accipiunt, nisi ab eis qui res suas vendunt, non tamen iudicantur atq; damnantur ab excellentioribus Christi membris, qui maiori virtute, quã multũ commẽdat Apostolus, suis se manibus transigũt: sic nec isti damnare debẽt infirmioris meriti Christianos, quorum operibus transiguntur, sed rectè viuendo & rectè docendo magis eis dicere, Si nos [vobis] spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Multo quippe minori impudentia serui dei, qui manuum suarũ honestis operibus vẽdios viuunt, damnant istos à quibus nihil accipiunt, quàm isti qui propter aliquam corporis infirmitatem non valentes manibus operari, damnant eosipsos de quorum facultatibus viuunt Ego qui hęc scribo perfectionem de qua dominus locutus est, quãdo ait diuiti adolescenti Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me vehemẽter adamaui, & non meis viribus, sed gratia ipsius adiuuãte sic feci. B Neque enim quia diues nõ fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipsi Apostoli qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere dimittit. Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quàm quisquam alius homo: sed magis deus quàm ego. Et ad hoc propositum quantis possum viribus [alios] exhortor, & in nomine domini habeo cõsortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est: sic tamen vt præcipue sana doctrina teneatur, nec eos qui ista non faciunt, vana cõtumacia iudicemus, dicẽtes [eis] nihil prodesse quod pudice quamuis coniugaliter viuunt, quod domos suas & familias Christiane regũt, quod operibus misericordiæ sibi thesaurizant in posterum, ne ista disputando non scripturarum sanctarum tractatores, sed eorũ accusatores inueniamur Quod ideo cõmemoraui, quoniã isti quando talia dicere prohibẽtur ab eis qui hoc domini consilium non ceperunt, respondẽt eos talia disputari nolle, quoniam vitiis suis fauẽt, & dominica præcepta implere detrectãt quasi non, vt de iis taceam qui licet infirmiores, religiose tamen vtũtur diuitiis, etiam ipsi cu- C pidi & auari male his vtẽtes, & in terreno thesauro cor luteum figẽtes, quia & ipsos necesse est vsque ad finem portet ecclesia, sicut illa retia vsque ad littus pisces malos, tolerabiliores in ea quàm isti sint, qui talia sermocinando & disseminando, ita se videri magnos volunt, quia diuitias suas, vel quantulacunque patrimonia ex præcepto domini vendiderũt, vt eius hæreditatem, quę vsque ad fines terræ dilatatur atque diffunditur, hac doctrina non sana perturbare atque euertere moliantur. Vnde quia ex hac quidẽ occasione, sed tamen iam breuiter dixi quid etiam de ecclesia Christi in hoc seculo sentiam, id est, quia vsque ad finem huius seculi necesse est portet bonos & malos, quoniam & hoc inter tuas quæstiones interrogasti: prolixam epistolam iam tandem aliquando concludam: Iurationẽ caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quàm iurandi consuetudine, & in periurium sæpe caditur, & semper periurio propinquatur. Sed illi, quãtum aliquos eorum audiui, quid sit iurare prorsus ignorant putant enim se non iurare, quando in ore habent, Scit deus: &, Testis est deus: &, Testem deum inuoco super animã meam. quia non dicitur, Per deum: & quia talia reperiuntur in Apostolo Paulo Sed etiam illa ibi contra eos inuenta D est, quam [non] cõfitentur esse iurationem, vbi ait Apostolus: Quotidie morior, per vestram gloriam fratres quam habeo in Christo Iesu domino nostro In Græcis enim codicibus reperitur omnino esse hanc iurationẽ, ne quis in Latina lingua hoc sic intelligat dictum, per vestram gloriã, quo modo dictũ est, per meum aduentum iterum ad vos, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo quia in suis literis iurauit Apostolus, vir infirmitate † firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multo enim tutius, vt dixi, quãtum ad nos attinet, nunquam iuramus, vt sit in ore nostro, est est, non non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauissimũ peccatum est falsum iurare, quo citius cadit qui consueuit iurare. Accepisti quod mihi videtur, melius exponant ista meliores, non isti quorum noui iam sententiam reprobãdam, sed alij qui veraciter possunt. Nã & ego paratior sum discere quàm docere, & tu magnum conferes beneficiũ, si ea quæ illic à sanctis fratribus aduersus istorum vaniloquia disseruntur, non me facias ignorare In domino recte & fideliter viuas dilectissime fili. E

Matth. 19.

Augustinus omnia dimisit.

Quæstio 5. de non iurando.

1 Cor 15.

vij.

† in veritate.

Patres concilij Carthaginensis, Innocentio Pontifici Romano de actis aduersus Pelagium & Cœlestium.

Epistola XC.

DOMINO beatissimo & honorandissimo fratri sancto Innocentio papæ, Aurelius, Mundius, Rusticanus, Fidentius, Euagrius, Antonius, Palatinus, Adeodatus, Vincẽtius, Publianus, Theasius, Tutus, Panthonius, Victor, Restitutus, Rusticus, Fortunatianus, alius Restitutus, Ampelius, Aminus, Felix, Donatianus, Adeodatus, Octauius, Serotinus, Maiorinus, Posthumanus, Trispulus, Victor, alius Victor, Leucius, Macianus, Fructuosus, Faustinianus, Quodvultdeus, Cãdorius, Maximus, Megarius, Rusticus, Rufianus, Proculianus, Thomas, Ianuarius, Octauianus, Prætextatus, Sixtus, Quodvultdeus, Pẽthadius, Quodvultdeus, Cyprian⁹, Seruilius, Pelagius, Marcellus, Venantius, Didymus, Saturninus, Tuzacenus, Germanus, Germanianus, Iuuentius, Maiorinus, Iuuentius, Candidus, Cyprianus & Emilianus, Romanus, Africanus, & Marcellinus, qui in concilio ecclesiæ Carthaginensis F affuimus Cum ex more ad Carthaginensem ecclesiã solenniter veniremus, atque ex diuersis causis cõgregata ex nobis synodus haberetur, compresbyter noster Orosius nobis literas sanctorum fratrum & consacerdotum nostrorum dedit Herodis & Lazari, quarum formam his constituimus esse subdendam His ergo lectis, Pelagium & Cœlestium authores nefarij prorsus, & ab omnibus nobis anathematizandi erroris aduertimus Vnde factum est, vt recẽsendum peteremus, quid ante ferme quinquennium super Cœlestij nomine hic apud ecclesiam Carthaginensem fuerit agitatum Quo recitato, sicut ex subsequentibus aduertere poterit sanctitas tua, quanuis iudicatio manifesta constaret, quia illo tẽpore episcopali iudicio excisum hoc vulnus tantum ab ecclesia videretur, nihilominus tamen id communi deliberatione cẽsuimus, & huiusmodi persuasionis authores, quanuis ad presbyterium idem Cœlestius postea peruenisse dicatur, nisi hæc apertissime anathematizauerint ipsos anathematizari oportere, vt si ipsorum nõ potuerit, saltem eorum qui ab eis decepti sunt, vel decipi possunt, cognita sententia quę in eos lata est, sanitas

2. Retract. 33. & 50.

G ſanitas procuretur. Hoc itaque geſtum domine frater
ſancte, charitati tuæ intimandum duximus, vt ſtatutis
Inoſtræ me- noſtræ medio charitatis † etiam Apoſtolicæ ſedis adhi-
diocritatis. beatur authoritas, pro tuenda ſalute multorum, & quo-
Apoſtolica rundam peruerſitate etiam corrigenda. Id enim agunt
ſedes. iſti damnabilibus diſputationibus ſuis, vt non defen-
dendo, ſed potius in ſuperbiam ſacrilegam extollendo
liberum arbitrium, nullũ relinquant locum gratiæ dei
qua Chriſtiani ſumus, qua & ipſum noſtræ voluntatis
arbitrium vere fit liberum, dum à carnalium concupiſ-
Ioan.8. centiarum dominatione liberatur, dicente domino, Si
vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis, quod auxi-
liũ fides impetrat, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino no-
ſtro. Iſti autem aſſerũt ſicut à fratribus qui etiam eorum
libros legerunt, cognouimus, in eo dei gratiam depu-
tandam, quòd talem hominis inſtituit creauitq; natu-
ram, quæ per propriam voluntatem legẽ dei poſsit im-
plere, ſiue naturaliter in corde conſcriptam, ſiue in lite-
ris datam. Eandem quoque legem ad gratiam pertine-
re, quod illam deus in adiutorium hominibus dedit. Il-
lam verò gratiam qua, vt dictum eſt, Chriſtiani ſumus,
†teſtis. cuius Apoſtolus prædicator † eſt dicens, Condelector e-
Roma 7. nim legi dei ſecundum interiorem hominem. Video
H autem aliam legem in membris meis repugnantem le-
gi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ
eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me libera-
bit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chri
ſtum dominum noſtrum, nolunt omnino cognoſcere,
ſed nec aperte quidẽ oppugnare audent. Sed quid aliud
agunt, cum hominibus animalibus non percipientibus
quæ ſunt ſpiritus dei, perſuadere nõ ceſſant ad operan-
dam perficiendamq; iuſticiam, & dei mandata cõplen-
da, ſolam ſibi humanam ſufficere poſſe naturam, nõ at-
Roma.8.9. tendentes quod ſcriptum eſt, Spiritus adiuuat infir mi-
12. tatem noſtram. Et, Non volentis eſt neque currẽtis, ſed
miſerentis eſt dei. Et quòd vnũ corpus ſumus [in Chri-
ſto,] ſinguli autem alter alterius membra, habentes do-
na diuerſa ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. Et,
Gratia dei ſum, id quod ſum, & gratia eius in me vacua
†abũdãtiꝰ. non fuit, ſed plus † omnibus illis laboraui, non ego au-
1.Cori.15. tem, ſed gratia dei mecũ. Et, Gratias deo qui dedit no-
bis victoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.
Et, Quia non idonei ſumus cogitare aliquid quaſi ex
I nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt. Et, Ha-
2.Cor.3.4. bemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus vt eminentia
virtutis ſit dei & non ex nobis. Et innumerabilia quę de
†tempus. ſcripturis omnibus ſi colligere velimus, tomus † nõ ſuf-
ficit. Et veremur ne apud te iſta commemorando quæ
maiore gratia de ſede Apoſtolica prædicas, inconue-
niẽter facere videamur. Sed ideo facimus, quia eò quòd
infirmiores ſumus, quaquauerſum quiſque noſtrũ ver-
bo dei prædicando putatur attentior, crebrius eos pati-
2.Retrac. mur & audacius inſurgẽtes. Si ergo Pelagius epiſcopa-
7. libus geſtis quæ in oriente confecta dicuntur, etiam tuę
venerationi iuſte viſus fuerit abſolutus, error tamen ip-
†tam. ſe & impietas quæ tam † multos aſſertores habet, per di-
uerſa diſperſos, etiam authoritate Apoſtolicę ſedis ana-
thematizanda eſt. Conſyderet ergo ſanctitas tua, & pa-
ſtoralibus nobis compatiatur viſceribus, quàm ſit peſti-
ferum & exitiabile ouibus Chriſti, quod iſtorum ſacri-
legas diſputationes neceſſariò ſequitur, vt nec orare
debeamus, nec intremus in tentationem, quod domi-
nus & diſcipulos monuit, & poſuit in oratione quam
Matt. docuit, aut ne deficiat fides noſtra, quod pro Apoſtolo
Petro ſe rogaſſe ipſe teſtatus eſt, Si enim poſsibilitate
naturæ, & arbitrio voluntatis in poteſtate ſunt conſti- K
tuta, quis non ea videat à domino inaniter peti, & fal-
laciter orari, cùm orãdo poſcuntur quæ naturæ noſtræ
iam ita conditæ ſufficientibus viribus obtinentur? Nec
debuiſſe dicere dominum Ieſum, Vigilate & orate: ſed
tantummodo, Vigilate ne intretis in tentationem: nec *Matth.26.*
beatiſsimo Petro primo Apoſtolorum, Rogaui pro te, *Lucæ 22.*
ſed moneo te, vel impero ac præcipio ne deficiat fides
tua. Contradicitur etiam iſtorum contentione benedi-
ctionibus noſtris, vt incaſſum ſuper populũ dicere vi-
deamur, quicquid eis à domino precamur, vt rectè ac
pie viuendo illi placeant: & illa quæ pro fidelibus pre-
catur Apoſtolus dicens, Flecto genua mea ad patrẽ do- *Ephe.3.*
mini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœ-
lo & in terra nominatur, vt det vobis ſecundum diui-
tias gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritum eius. Si
ergo voluerimus benedicendo ſuper populum dicere,
Da illis domine virtute corroborari per ſpiritũ tuum:
iſtorum nobis diſputatio contradicit, affirmans negari
liberũ arbitrium, ſi hoc à deo poſcitur quod in noſtra
eſt poteſtate. Virtute enim corroborari ſi volumus, in-
quiunt, poſſumus ea poſsibilitate naturæ quã non nunc
accipimus, ſed cum crearemur accepimus. Paruulos e-
tiam propter ſalutem quę per ſaluatorem Chriſtum da- L
tur, baptizandos negãt, ac ſic eos mortifera iſta doctri-
na in ęternum necant: promittentes etiam ſi non bapti-
zentur, habituros vitam ęternam, nec pertinere ad eos,
de quibus dominus ait, Venit enim filius hominis quæ- *Lucæ 19.*
rere & ſaluare quod perierat: quia iſti, inquiunt, non
perierant, nec eſt quod in eis ſaluetur, vel tanto precio
redimatur: quia nihil eſt in eis viciatũ, nihil tenetur ſub
diaboli poteſtate captiuum, nec pro eis fuſus eſt ſanguis
qui fuſus eſſe in remiſsionem legitur peccatorum: quã-
quam per baptiſmum Chriſti etiam paruulorum fieri
redemptionem libello ſuo Cœleſtius in Carthaginenſi
eccleſia iam confeſſus eſt. Sed multi qui eorum perhi-
bentur eſſe vel fuiſſe diſcipuli, hæc mala quibus funda-
menta Chriſtianæ fidei conantur euertere, quantun-
cunque poſſunt affirmare non ceſſant. Vnde etiam ſi
Pelagius Cœleſtiuſque correcti ſunt, vel ſe iſta nũquam
ſenſiſſe dicunt, & quæcunque ſcripta contra eos prola-
ta fuerint, ſua eſſe negabunt nec eſt quemadmodum de
mendacio conuincantur, generaliter tamen quicunque M
dogmatizat & affirmat, humanã ſibi ad vincenda pec-
cata & dei mandata faciẽda ſufficere poſſe naturam, &
eo modo gratiæ dei quæ ſanctorum euidentius oratio-
nibus declaratur, aduerſarius inuenitur. Et quicunq; ne-
gat paruulos per baptiſmum Chriſti, à perditione libe-
rari, & ſalutem percipere ſempiternam, anathema ſit.
Quæcunque autem alia ab eis obiiciuntur, non dubita-
mus venerationẽ tuam cum geſta epiſcopalia perſpexe-
rit quæ in Oriente in eadem cauſa confecta dicuntur,
id iudicaturam vnde omnes in dei miſericordia gau-
deamus. Ora pro nobis domine beatiſsime papa.

Innocentius Romanus Pontifex ſuperiori reſpondet epi-
ſtolæ [redacted]

Epiſtola XCI.

INNOCENTIVS, Aurelio & omnibus ſan- *2.Retra.50.*
ctis epiſcopis, vel cæteris qui in concilio Car-
thaginenſis affuerũt eccleſiæ, dilectiſsimis fra-
tribus in domino ſalutem. In requirẽdis de
his † rebus quas omni cũ ſolicitudine decet à ſacerdoti- *†Iidei.*
bus, maxime

A bus, maxime à vero iustoq; & catholico tractari concilio, antiquę traditionis exempla seruantes & ecclesiasticæ memores disciplinæ, vestræ religionis vigorem non minus nunc in consulendo, quàm antea cum pronunciaretis vera ratione firmatis, qui ad nostrum referendum approbastis esse iudicium, scientes quid Apostolicæ sedi, cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desyderemus Apostolũ, debeatur, à quo ipse episcopatus, & tota authoritas nominis huius emersit. Quem sequẽtes tam mala iam damnare nouimus quàm probare laudanda: vel id verò quod patrũ instituta sacerdotali custodientes officio non censetis esse calcanda, quod illi non humana, sed diuina decreuere sententia, vt quicquid de disiunctis remotisque prouinciis ageretur, non prius ducerent finiendum, nisi ad huius sedis noticiam perueniret: vbi tota huius authoritate iusta quæ fuerit pronunciatio firmaretur, indeq; sumerent cęterę ecclesiæ, velut de natali suo fonte, aquæ cunctæ procederent & per diuersas totius mundi regiones puri capitis incorruptæ manerent, quid præcipere, quos abluere, quos velut in cœno inemundabili sordidatos mundis digna

Sedes Apostolica.

B corporibus vnda vitaret. Gratulor igitur fratres charissimi, quòd per fratrem & coepiscopum nostrũ Iulium literas ad nos destinastis, & cũ illis curam geritis, quibus præsidetis ecclesiis, solicitudinem vestrã pro omni vtilitate mõstratis, & per cunctas totius orbis terrarum ecclesias omnibus vnà quod prosit decernẽdũ esse deposcitis vt suis cõstabilita regulis ecclesia, ex hoc quod illos caueat pronunciationis iustæ firmata decretalibus pauere non posit, qui peruersis instructi verborum argutiis, sub imaginæ catholicæ fidei disputãtes, velut pestiferum exhalantes virus, vt hominum rectè sentientium in deteriorem partem corda corrumpant, totam veri dogmatis quærunt euertere disciplinam. θ Hæresibus pullulantibus est celeriter obuiandum? Sanandum ergo celerius ne longius execrãdus animis morbus inserpat, vt si medicus cum viderit huius terreni corporis aliquem esse languorem, magnum suæ artis æstimat documentum, si cito quis illius interuentu desperatus euadat: vel cùm putre vulnus aspexerit, adhibet fomenta vel cætera quibus illud posit quod natũ fuerat vulnus obduci: ac si id manens sanari non poterit, ne corpus reliquum sua tabe corrumpat, ferro amputat quod no-

θ Apparet hæc in margine fuisse.

C cebat, quod reliquum integrũ est, seruat intactum. Præcidendum id ergo est quod velut puro sanoq; nimium corpori vulnus obrepsit, ne cum tardius abstergitur, in ipsis penè visceribus huius mali non exhaurienda post sentina considat. Nam quid nos de his posthac rectum mentibus existimemus, qui sibi se putant debere quod boni sunt, nec illum consyderant cuius quotidie gratiam consequuntur? Sed item isti qui tales sunt, nullam dei gratiam consequentur, qui sine illo tantum se assequi posse confidunt, quantum vix illi qui ab illo postulant & accipiunt promerẽtur. Quid enim tam iniquum potest esse, tam Barbarum, tam totius religionis ignarum, tam Christianis mentibus inimicum, quàm hinc te negare debere quicquid in quotidiana gratia consequeris, cui teipse confiteris debere quod natus es? Ergo eris tibi in prouidendo præstantior, quàm potest in te esse qui te vt esses effecit? Et cui putes debere quod viuis, quo modo te non putas ille debere quod quotidianam eius cõsequendo gratiam taliter viuis? Et qui nos adiutorio negas indigere diuino, quasi ex nostra in totum possibilitate perfecti: quo modo verò †adiutorium in nos, cum tales à nobis etiam esse possemus, prouocamus? Qui enim adiutorium dei negat, vellem interro-

† non.

D gare quid dicat, non nosmereri, an illum hoc non posse præstare? An nihil esse propter quod vnusquisq; hoc debeat postulare? Posse hoc deũ, opera ipsa testantur & adiutorio quotidiano nos egere negare non possumus. Hoc enim, seu bene viuimus, precamur, vt melius sanctiusq; viuamus, seu praua sentiẽtes, à bonis auertimur, vt ad rectam redeamus viam eius auxilio plus egemus. Nam quid tam mortiferum, tam præceps videatur ad casum, tam expositum ad omnia pericula, si hoc solum nobis putantes posse sufficere, quod liberum arbitrium cum nasceremur accepimus, vltra iam à domino nihil quæramus? Id est, authoris nostri obliti, eius potentiam vt nos ostendamus liberos, abiuremus, quasi iã amplius quod posit dare nõ habeat, qui te in tuo ortu liberum fecit: nescientes quod nisi magnis precibus gratia in nos implorata descẽdat, nequaquam terrenæ labis & mundani corporis vincere conemur errores, cum pares nos ad resistendum non liberum arbitrium sed dei solum facere posit auxilium. Nam si ille clamat adiutorio sibi opus esse diuino, qui digne hoc non quæreret, si cui li-

E berum arbitrium plus prodesset, quippe cum vir beatus & iam electus à domino nihil egeret, tamen ita deum deprecatur postulans: Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me deus salutaris meus. Nos nobis liberũ arbitrium, ille deum postulat adiutorem: quod nati sumus posse sufficere nos dicimus, ille deum ne derelinquatur exorat. Nos ergo dicimus manifeste, quid oremus? cum ille tantopere beatus, vt supra diximus, vir ne despiciatur exorat. Illi enim necesse est ita arguãt, qui ista confirmãt. Dauid enim orationis ignarus, & suæ naturæ nescius accusetur: qui cum sciat tantum in sua inesse natura, adiutorem sibi deum & assiduum adiutorem, *nec illi sufficit assiduum, sed ne aliquando illum despiciat orationibus pronus exoptat, & per corpus omne psalterij hoc & prędicat & clamat. Si ergo hoc illi tam magnum sit, vt assidue diceret, ita necessariũ est confessus vt doceret, quemadmodum Pelagius Cœlestiusq; seposita omni respõsione psalmorum, taliq; abdicata doctrina suasuros se aliquibus esse confidũt, nos adiutorium dei nec debere quærere nec egere, cũ omnes sancti nihil se sine hoc agere posse testentur. Liberum enim arbitrium olim ille perpessus, dum

Psal. 26.

** Inuocat, aut simile quippiã deest.*

F suis inconsultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demersus, nihil quemadmodum exinde surgere posset inuenit, suaq; in æternũ libertate deceptus, huius ruinæ iacuisset oppressus, nisi eum pòst Christi pro sua gratia reuelasset aduẽtus: qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum viciũ sui baptismatis lauacro purgauit, & eius firmãs statum quo rectius stabiliusq; procederet, tamen suam gratiam in posterum non negauit. Nam quãuis redemisset hominem à pręteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum & post ista corrigere, multa seruauit quotidiana præstat ille remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Necesse est enim vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non adiuuante vincamur. Sed possem plura dicere, nisi vos constaret cuncta dixisse. Quisquis ergo huic assentiens videtur esse sententiæ, quo dicat adiutorio nobis non opus esse diuino, inimicum se catholicæ fidei & dei beneficiis profitetur ingratum. Nec nostra communione sunt digni, quam prædicando taliter polluerunt. Sic enim sua sponte dum sequuntur illa quæ dicunt, lõgius

à vera

G à vera religione fugerunt. Cum enim hoc totum in nostra professione consistat, quotidianisq. precibus nihil agamus, nisi quemadmodum dei misericordiam consequamur, quemadmodum ferre possimus ista iactantes: Quis rogo tantus illorum pectora error obcæcat, vt si nullam gratiam sentiunt, quia nec digni sunt, nec merentur, nec de aliis consyderent quid quotidie singulis gratia diuina largitur? Sunt quidem isti omni cæcitate dignissimi, qui nec hoc sibi reliquerunt, vt se auxilio credant reuocari ab erroribus posse diuino. Negantes enim adiutorium, non aliis sed sibi hoc penitus abstulerunt, qui auellendi sunt longius, & ab ecclesiæ procul remouendi visceribus, ne diutius multa occupans insanabilis pòst error increscat. Si enim diu fuerint in hac impunitate versati, necesse est multos in hæc suæ prauitatem mentis inducant decipiantq. innocentes, vel potius imprudentes, qui fidem catholicam non sequuntur. Putabunt enim eos rectè sentire, quos adhuc viderint in ecclesia perdurare. Separetur ergo à sano corpore vulnus insanum, remotoq. morbi sæuientis afflatu cautius quæ sunt syncera perdurent, & grex purior ab hac mali pecoris contagione purgetur. Si totius H corporis illibata perfectio, quã vos sequi & tenere hac in illos pronunciatione cognouimus, & vnà vobiscum pari assensione seruamus. Qui si tamẽ aliquod in se dei adiutorium quod hucusque negauerũt prouocauerint, & opus sibi eius auxilium esse cognouerint, vt de hac labe in qua sui cordis incuruatione corruerant liberentur, quasi in lucem de fœda tracti caligine, remotis abdicatisque omnibus quibus totus ne verũ aspiceret fœdabatur & caligabat aspectus, damnent hæc quæ hucusque senserunt, & aliquando animum rectis disputationibus commodantes, ab hac aliquantulum labe correcti, veris se sanãdos conciliis tribuant atque submittant. (παλινῳδία.) Quod si fecerint, erit in potestate pontificum, istis aliquatenus subuenire, & talibus aliquam curam præstare vulneribus, quam solet lapsis cum resipuerint ecclesia non negare vt à suis reuocati præcipitiis, intra ouile domini redigantur, ne foris positi, & tanto præsidio à fide munitionis exclusi, periculis omnibus exponantur, deuorandi luporum dẽtibus atque vexandi, quibus obsistere hac qua illos in se irritauerant doctrinæ peruersitate non possunt. Sed satis vestris monitis, & sic satis I abundantibus nostræ legis exemplis probatur esse responsum, nec quicquam superesse duximus quod dicamus, cum nihil prætermissum à vobis, nihil constet esse suppressum, quo illi refutati & penitus cognoscantur esse conuicti. Ideoque à nobis testimonia nulla ponuntur, quia & his plena relatio est, & satis constat vt doctissimos sacerdotes cuncta dixisse, nec decet credere vos aliquid quod ad causam possit proficere, prætermisse. Et alia manu, Bene valete fratres. [Et ad latus. 5. Calendas]

Augustinus & cæteri episcopi Mileuitani concilii, Innocentio, de cohibendis Pelagianis.

Epistola XCII.

DOMINO beatissimo meritoq. venerabili & in Christo honorando papæ Innocentio, Siluanus, Valentinus, Aurelius, Donatus, Restitutus, Lucianus, Alipius, Augustinus, Placentius, Seuerus, Fortunatus, Possidius, Nouatus, Secũdus, Maurẽtius, Leo, Faustinianus, Cresconius, Malcus, Littorius, Fortunatus, Donatus, Ponticanus, Saturninus, Christonius, Honorius, Lucius, Adeodatus, Processus, Cresconius Secundus, Felix, Asiaticus, Rufinianus, Faustinus, Seruus, Terentius, Cresconius, Sperantius, K Quadratus, Lucillus, Sabinus, Faustinus, Cresconius, Victor, Gignãtius, Posidonius, Antoninus, Innocẽtius, Præsidius, Crescentius, Felix, Antonius, Victor, Honoratus, Donatus, Petrus, Prẽsidius, Cresconius, Lãpadius, Delphinus, ex cõcilio Mileuitano in domino salutem.

Quia te dominus gratiæ suæ præcipuę munere in sede Apostolica collocauit, talemque nostris temporibus præstitit, vt nobis potius ad culpam negligentię valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiose vel neglig̃eter accipere, magnis periculis infirmorũ membrorum Christi pastoralem diligentiam quæsumus adhibere digneris. Noua quippe hęresis & nimium perniciosa tempestas surgere inimicorum gratię Christi cœpit, qui nobis etiam dominicam orationem impiis disputationibus conantur auferre. Cũ enim dominus docuerit vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Isti dicũt posse hominẽ in hac vita præceptis dei cognitis ad tantam perfectionem iusticiæ sine adiutorio gratiæ Saluatoris, per solum liberum voluntatis arbitrium peruenire, vt ei nõ L sit iam necessarium dicere, Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum tanquam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solam sufficere voluntatem hominis, tanquam frustra Apostolus dixerit, Nõ volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Et fidelis deus qui non permittet vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere: frustra etiam dominus dixerit Apostolo Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et omnibus suis, Vigilate & orate ne intretis in tentationem, si hoc totum est potestatis humanæ. Pueros quoque paruulos, si nullis innouentur Christianæ gratiæ sacramentis, habituros vitam æternam, nequam præsumptione cõtendunt, euacuantes quod dicit Apostolus, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et alio loco, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur. Vt ergo alia omittamus, quę contra sanctas scripturas plurima disserunt, M hæc interim duo, quibus omnino totũ quod Christiani sumus nituntur euertere, quę fidelia corda sustinent, non esse rogandũ deum, vt contra peccati malum atq. ad operandam iusticiã sit noster adiutor & non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam Christianæ gratiæ sacramentum hæc insinuantes Apostolico pectori tuo, non opus habemus multa dicere, & tantam impietatẽ verbis exaggerare, cum proculdubio te ita permoueant, vt ab eis corrigendis ne latius serpant multosq. contaminent, vel potius interimant, dum sub nomine Christi, à gratia Christi penitus alienant, omnino dissimulare non possis. Huius autem perniciosissimi erroris authores esse perhibentur, Pelagius & Cœlestius, quos quidem in ecclesia sanari maluimus, quàm desperata salute ab ecclesia resecari, si necessitas nulla compellat. Quorum vnus, id est, Cœlestius etiam ad presbyterium in Asia dicitur peruenisse. De quo ante paucos annos quid gestum fuerit sanctitas tua de Carthaginensi ecclesia melius instruetur. Pelagius verò sicut à quibusdam fratribus nostris missæ loquuntur epistolæ, Hierosolymis constitutus nonnullos fallere asseritur,

Matth. 6. Rom. 9. 1 Cor. 10. Lucæ 22. Matth. 26. Rom. 5. 1 Cor. 15.

A ſcritur, veruntamen multo plures qui eius ſenſus diligentius indagare potuerunt, aduerſus eum pro gratia Christi & catholicæ fidei veritate confligunt, præcipue ſanctus filius tuus frater & compresbyter noſter Hieronymus. Sed arbitramur, adiuuante miſericordia domini dei noſtri Ieſu Chriſti, qui te & regere conſulentem, & orantem exaudire dignatur, authoritati ſanctitatis tuæ, de ſanctarum ſcripturarum authoritate depromptæ, facilius eos qui tam peruerſa & pernicioſa ſentiunt eſſe ceſſuros, vt de correctione potius eorū congratulemur, quàm contriſtemur interitu. Quodlibet autem ipſi eligant, certè vel alios quos plurimos poſſunt ſi ab eis diſſimuletur ſuis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua inſtanter & celeriter prouidendū. Hæc ad ſanctitatem tuam de concilio Numidiæ ſcripta direximus, imitantes Carthaginenſis eccleſiæ, Carthaginenſis prouinciæ coepiſcopos noſtros, quos ad ſedem Apoſtolicā, quam beatus illuſtras de hac cauſa ſcripſiſſe comperimus. ¶ Et alia manu, Memor noſtri in deum gratia augearis domine beatiſsime, meritóque venerabilis, & in Chriſto honorande ſancte pater.

B *Innocentius Rom. Pont. patribus concilij Mileuitani comprobans illorum acta aduerſus Pelagianos* [redacted]

Epiſtola XCIII.

Romana eccleſia. INNOCENTIVS, Siluano ſeni, Valentino, & cæteris qui in Mileuitana ſynodo interfuerūt, dilectiſsimis fratribus in domino ſalutem.

Inter cæteras Romanæ eccleſiæ curas, & Apoſtolicæ ſedis occupationes, quibus diuerſorum conſulta fideli ac modica diſceptatione tractamus, frater & coepiſcopus noſter Iulius, dilectionis veſtræ literas, quas ex Mileuitano concilio cura fidei propenſiore miſiſtis, mihi inopinanter ingeſsit, Carthaginenſis etiam ſynodi querelæ parilis ſcripta ſubiungens. Nimirum exultat eccleſia tantam ſolicitudinem commiſsis gregibus exhibere *† neminem.* paſtores, vt non ſolum ex his non† patiantur errare ſed ſi quas magis ouium obſcœnæ delectationis herba ſeduxit, ſi in errore permanſerint, aut ſegregari penitus velint, aut illicenter dudum petita vitātes, cuſtodiæ priſtinæ circumſpectione tutari, in vtraque parte videlicet conſulentes, ne vel ſuſcipiendo tales ſimili cæteræ ducantur exemplo, vel ſpernendo redeuntes luporū morC ſibus videantur ingeſtæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena conſolatio. Quis enim aut tolerare poſſit errantem, aut non recipere corrigētem? Nam vt durum arbitror cohibentiam præbere peccantibus, ita impium iudico manum negare cōuerſis. Diligenter ergo & cōgrue Apoſtolico conſulitis honori, honori inquā illius, quem præter illa quæ ſunt extrinſecus, ſolicitudo manet omnium eccleſiarum, ſuper anxiis rebus quæ ſit tenenda ſententia, antiquæ ſcilicet regulæ formam ſecuti, quam toto ſemper ab orbe mecū noſtis eſſe ſeruatam. Verum hæc miſſa facio: neque enim hoc veſtram credo latere prudētiam. Quid etiam actione firmaſtis, niſi ſcientes quòd per omnes prouincias de Apoſtolico fonte petentibus reſponſa ſemper emanent? præſertim quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coepiſcopos noſtros, non niſi ad Petrum, id eſt, ſui nominis & honoris authorem referre debere, velut nunc retulit veſtra dilectio, quod per totum mundum poſsit omnibus eccleſiis in cōmune prodeſſe. Fiāt enim neceſſe eſt cautiores, cum inuētores malorum ad duplicis relationem ſynodi ſententię veſtræ ſtatutis viderint ab eccleſiaſtica cōmunione ſeiunctos. Gemino igitur bono charitas veſtra fungatur. Nam & canonum D potiemini gratia ſeruatorum, & beneficio veſtro totus orbis vtetur. Quis enim catholicorum virorū cum aduerſarius Chriſti velit vlterius miſcere ſermonem? quis ſaltem ipſam lucem vitæ cōmunione partiri? Noui hæreſeos nimirum fugiantur authores. Quid enim acerbius in deum fingere potuerunt, quàm cū adiutoria diuina caſſarent, cauſamq́; diuinæ, id eſt, quotidianæ precationis auferrent, hoc eſt, dicere quid mihi opus deo? Merito in hos dicat hymnidicus: Ecce homines qui nō poſuerunt deū adiutorem ſibi. Negantes ergo auxilium dei, inquiunt, hominem ſibi poſſe ſufficere, nec gratia hunc egere diuina, qua priuatus neceſſe eſt diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitę perficienda mandata, ſola tantummodo libertate contendat. O prauiſsima mentiū peruerſa doctrina. Aduerte tandem quòd primum hominē ita libertas ipſa decepit, vt dum indulgētius frēnis eius vtitur, in præuaricationem præſumptione cōciderit, nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidētia regenerationis ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti domini reformaſſet aduentus. Audi Dauid dicen- *Pſal. 123.* tem: Adiutorium noſtrum in nomine domini. Et, Ad- *26.* iutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me E deus ſalutaris meus. quæ incaſſum dixit, ſi tātum in eius erat poſitum volūtate, quod à domino flebili ſermone poſcebat. Quę cum ita ſint, cum in omnibus diuinis paginis voluntati liberæ nō niſi adiutorium dei legamus eſſe nectēdum, eamq́; nihil poſſe cœleſtibus auxiliis deſtitutam, quo nam modo huic ſoli poſsibilitatem hanc pertinaciter vt aſſeritis defendentes, ſibimet, imò, quod eſt dignius dolore communi, plurimis Pelagius Cœleſtiuſq́; perſuadent. Multifariis equidem ad deſtruēdum tale magiſterium vti poſſemus exemplis, niſi ſciremus ſanctitatem veſtram ad plenum ſcripturas omnes callere diuinas, præſertim cum veſtra relatio tantis ac talibus teſtimoniis ſit referta, vt his ſolis valeat præſens dogma reſcindi, opuſq́; non eſſe reconditis, cum ex iis quæ facile vobis occurrentia poſuiſtis, nec audeant obuiare nec poſsint. Ergo dei gratiam conantur auferre, quam neceſſe eſt etiam reſtituta nobis ſtatus priſtini libertate quæramus: quippe nec alias diaboli machinas, niſi eadem poſſumus iuuante, vitare. Illud verò quod eos veſtra fraternitas aſſerit prædicare, paruulos æter- F næ vitæ præmiis etiam ſine baptiſmatis gratia poſſe donari, perſanum eſt. Niſi enim manducauerint carnem *Ioan. 6.* filij hominis, & biberint ſanguinem eius, nō habebunt [redacted] vitam in ſemetipſis. Qui autem hanc eis ſine regeneratione defendunt, videntur mihi ipſum baptiſmum velle ceſſare, cum prędicant hos habere quod in eos creditur non niſi baptiſmate cōferendum. Si ergo nihil volunt officere non renaſci, fateantur neceſſe eſt nec regenerationis ſacra fluenta prodeſſe. Verum vt ſuperfluorum hominū praua doctrina celeri veritatis poſsit ratione diſcindi, proclamat hoc dominus in Euangelio *Luc. 18.* dicens: Sinite infantes [venire ad me] & nolite eos prohibere: talium eſt enim regnum cœlorum. Quare Pelagium Cœleſtiumq́;, id eſt, inuentores vocum nouarum, quæ ſicut dixit Apoſtolus, ædificationis nihilū, ſed ma- *2. Tim. 2.* gis vaniſsimas conſueuerunt parere quæſtiones, eccleſiaſtica cōmunione priuari, Apoſtolici vigoris† autho- *† rigoris.* ritate cenſemus, donec reſipiſcant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ſecundū ipſius voluntatem, eoſq́; interim dominico ouili non recipi, quod ipſi peruerſæ viæ ſecuti tramitem deſerere voluerunt. Abſcindendi ſunt enim qui vos conturbant, & volunt conuertere Euangelium

G Euangelium Christi. Simul autem præcipimus vt quicunque id pertinacia simili defensare nituntur, par eos vindicta constringat. Non solum enim qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, quia non multum interesse arbitror, inter committentis animum, & consentientis fauorem. Addo amplius, plerunque dedíscit errare, cui nemo consentit. Hæc igitur fratres charissimi in supradictos maneat fixa sententia, absint atriis domini, careant custodia pastorali, ne duarum ouium dira contagia serpant forsitan per vulgus incautum, rapaciq; lupus corde lætetur intra ouile dominicum tantas ouium fusas cateruas, dum à custodibus dissimulanter habetur vulnus duarum. Prospiciendum est ergo ne permittendo lupos mercenarij magis videamur esse quàm pastores. Iubemus sanè, quoniam Christus dominus propria voce significauit, nolle se mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat, si vnquam sani deposito praui dogmatis errore resipuerint, damnarintq; ea, quorum se ipsi præuaricatione damnarunt, eis medicinam solitam, id est, receptaculum suum ab ecclesia non negari ne dum eos redeuntes forsitan prohibemus, †vere extra ouile remanentes, expectantis hostis rabidis faucibus glutiantur, quos in semetipsis spiculis malæ disputationis armauit. Bene valete, Datum VI. Calend. Februarias. Honorio & Constantio viris clarissimis consulibus.

† spreuerimus.

H

Augustinus Hilario de Pelagio duobus conciliis damnato.

Epistola XCIIII.

DOMINO beatissimo & in Christi veritate venerando fratri & consacerdoti Hilario, Augustinus in domino salutem. Honorabilis filius noster Palladius, cũ de nostro littore nauigaret, beneficiũ poscendo magis dedit, vt non solum eum benignitati tuæ, verumetiã meipsum tuis orationibus commendarem, domine beatissime & in Christi charitate veneranda frater. Quod cum facio, profecto & sanctitas tua faciet, quod de te ambo præsumimus. Quæ autem circa nos sint, quoniam scio dilectionẽ vestrã pro nobis, sicut & nostrã pro vobis esse solicitam, à memorato perlatore audiet †syncertitas tua. Veruntamen quod maxime necessariũ est breuiter dicam. Noua quædã hæresis inimica gratiæ Christi contra ecclesiam Christi conatur exurgere, sed nondum euidenter

† sanctitas.

I ab ecclesia separata est, hominum scilicet qui tãtum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, vt hoc solum ad dei gratiam pertinere cõtendant, quòd cum libero arbitrio & nõ peccandi possibilitate creati sumus, & dei mandata, quę à nobis implerẽtur, accepimus. Cęterum ad eadem mandata seruanda & implenda nullo diuino adiutorio nos egere. Necessariam verò nobis esse remissionẽ peccatorum, quia ea quæ à nobis in præteritum malefacta sunt, infecta facere nõ valemus. Cauendis autem futuris vincendisq; peccatis, omnibúsque tentationibus virtute superandis, sine vllo deinceps adiutorio gratiæ dei naturali possibilitate humanam sufficere voluntatem: nec paruulos indigere gratia Saluatoris, qua per eius baptismum à perditione liberentur, eo quod nullum ex Adam cõtagium damnationis traxerint. Quàm sint hæc inimica gratiæ Christi, quæ per Iesum Christum dominũ nostrum humano generi indulta est, & quemadmodũ totius fidei Christianæ fundamenta euertere moliantur, [peruidet nobiscum venerabilitas vestra, neque] apud vos tacere debuimus, vt eiusmodi homines, quos quidẽ sanari in ecclesia quàm ex illa resecari magis volumus & optamus, cura pastorali caueatis. Iam enim cum ista scriberem cognoueramus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos episcopalis concilij conditum fuisse decretum, per epistolam sancto & venerabili papæ Innocentio dirigendum, & nos de concilio Numidiæ ad eandem Apostolicam sedem iam similiter scripseramus. Omnes enim qui spem habemus in Christo, huic pestiferæ impietati resistere, eãq; concorditer damnare & anathematizare debemus quę contradicit etiam orationibus nostris, concedens quidem vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & hoc ita concedens, vt asserat hominem in hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam, posse suis viribus ad tãtam iustitiã peruenire, vt neq; hoc illi sit dicere necessarium: Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non sic accipiunt, tanquam deus orandus sit, quo nos ad superãdas tentationes adiuuet peccatorum, sed ne quisquam irruens corporaliter nos humanus casus affligat, quoniam peccatorum tentationes vincere ita sit iam in nostra positum potestate possibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrãdum orantibus arbitremur. Non possumus vna epistola breui omnia vel plurima tantæ impietatis argumenta colligere, præsertim quia cum ista cõscriberem, perlatores nauigaturi me immorari diutius non sinebant. Puto autẽ onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis, quod de tanto malo omniumq; vigilantia domino adiuuante vitando tacere non potui.

K

Matth. 6.

L

Aurelius aliique episcopi, inter quos Augustinus, Innocentio Papæ, de Pelagio quem audierat iam ad presbyterij honorem euectũ. Videtur Augustinus, cuius haud dubie huius epistolæ stylus est, velle mitigare sententiam in Pelagium latam, ne irritatus excitaret maius incendium. ostendit autem quibus modis mederi posset scandalo per ipsum exorto, vel negando librum esse ipsius, vel dicendo quadam ab aliis admixta, vel explicando quæ discipuli perperàm interpretabantur.

Epistola XCV.

DOMINO beatissimo meritoq; honorandissimo fratri Innocentio Papæ, Aurelius, Alipius, Augustinus, Euodius, & Posidius salutem.

2. Retract. 50

De conciliis duobus prouinciæ Carthaginensis atque Numidiæ, ad tuam sanctitatem à non paruo episcoporum numero subscriptas literas misimus, contra inimicos gratiæ Christi, qui cõfidunt in virtute sua, & creatori nostro quodam modo dicunt, Tu nos fecisti homines iustos autẽ ipsi nos fecimus. Qui naturam humanam ideo dicũt liberam, ne quærant liberatorem, ideo saluam vt superfluum iudicent saluatorem. Tantum enim dicũt valentem, vt suis viribus in origine suæ creationis acceptis, possit per liberũ arbitrium, nihil vlterius adiuuante illius gratia qui creauit, domare & extinguere omnes cupiditates tentationésque superare. Multiq; eorum insurgunt aduersum nos, & dicunt animæ nostræ non est salus illi in deo eius. Familia Christi quæ dicit, quum infirmor tunc potens sum, & cui dicit dominus eius. Salus tua ego sum, suspenso corde cum timore & tremore adiutoriũ domini etiam per charitatem tuæ venerationis expectat. Audiuimus enim esse in vrbe Roma, vbi ille diu vixit, nonnullos, qui diuersis causis ei faueant, quidam scilicet quia vos talia persuasisse perhibent plures verò qui eum talia sentire non credunt, præsertim quia in Oriente vbi degit, gesta ecclesiastica facta esse iactantur, quibus putatur esse purgatus: vbi quidem si episcopi eum catholicum

M

Psal. 3.

2. Cor. 12.

Psal. 34.

A licum pronunciarunt, nō ob aliud factum esse credendum est, nisi quia se dixit dei gratiā confiteri, & ait posse hominem suo labore ac voluntate iuste viuere, vt ad hoc adiuuari dei gratia non negaret. His enim auditis verbis, catholici antistites nullam aliam dei gratiam intelligere potuerunt, nisi quam in libris dei legere & populis dei prædicare consueuerunt: Eam vtique de qua
Gal.2. dicit Apostolus: Non irritam facio gratiam dei: Nam si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est: sine dubio gratiam qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cū propria voluntate. Nam si intellexissent illi episcopi eam illum dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines sumus, negare verò eam qua Christiani & filij dei sumus, quis eum patienter catholicorum sacerdotum non dicimus audiret, sed ante oculos suos ferret? Quapropter nō culpandi sunt iudices, quia ecclesiastica consuetudine nomē gratiæ audierunt, nescientes quid huiusmodi homines, vel in suæ doctrinæ libris, vel in suorum solent auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio qui iam fortasse correctus est, quod vtinam ita sit, sed tam multis, quibus loquaciter con-
B tendentibus, & infirmas atque ineruditas animas velut conuictas trahentibus, firmas autem & in fide stabiles ipsa contentione fatigantibus vsquequaque iam plena sunt omnia. Aut ergo à tua veneratione acciendus est Romam, & diligenter interrogandus, quam dicat gratiam qua fateatur, si tamen iam fateatur, ad non peccandum iusteq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agendum, & cum inuentus fuerit hanc dicere, quam docet ecclesiastica & Apostolica veritas, tūc sine vllo scrupulo ecclesiæ, sine latibulo ambiguitatis vllius absoluēdus est, tunc est re vera de eius purgatione gaudendum. Siue enim gratiam dixerit esse liberum arbitrium, siue gratiam esse remissionē peccatorum, siue gratiam esse legis præceptum, nihil eorum dicit quod per subministrationē spiritus sancti pertinet ad concupiscentias tentationesq; vincendas, quē ditissime effudit in nos, qui ascendit in cœlum, & captiuauit captiuitatē, dedit dona hominibus. Hinc enim oramus vt peccatorum tentationem superare possimus, vt spiritus dei, vnde pignus accepimus, adiuuet infirmita-
Math. 6. tem nostram. Qui autē orat & dicit: Ne nos inferas in tentationem non vtique id orat vt homo sit quod est
C natura: neq; id orat vt habeat liberum arbitrium quod iam accepit cum crearetur ipsa natura neq; orat remissionem peccatorum, quia hoc superius dicitur, Dimitte nobis debita nostra neq; orat vt accipiat mādatum. Si enim in tentationem inductus fuerit, hoc est, in tentatione defecerit, facit vtiq; peccatū quod est cōtra mandatum. Orat ergo vt non peccet, hoc est, ne quid faciat mali, quod pro Corinthiis orat Apostolus Paulus, di-
2.Cor.13. cens: Oramus autem ad dominū ne quid faciatis mali. Vnde satis apparet quòd ad non peccandum, id est, ad non male faciendum, quamuis esse non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen eius potestas non sufficiat, nisi adiuuetur infirmitas. Ipsa igitur oratio, clarissima est gratiæ testificatio. Hanc ille confiteatur, & eū gaudebimus, siue rectum siue correctum. Distinguenda est lex & gratia. Lex iubere nouit, gratia iuuare. Nec lex iuberet nisi esset voluntas, nec gratia iuuaret si sat esset voluntas. Iu-
Psal.31.118 betur vt habeamus intellectum, vbi dicitur, Nolite esse sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. & tamē oramus vt habeamus intellectum, vbi dicitur: Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt ha-

beamus sapientiam, vbi dicitur. Si quis autem vestrum D
indiget sapientia, postulet à deo qui dat omnibus af- Iacob.1.
fluenter, & non improperat & dabitur ei. Iubetur vt habeamus cōtinentiam, vbi dicitur: Cum scirem quia ne- Sapien.8.
mo potest esse continēs nisi deus det, & hoc ipsum erat sapiētia scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum eum. Postremo ne nimium longum sit cuncta percurrere, iubetur vt non faciamus malum, vbi dicitur: Declina à malo & tamen oratur vt non facia- Psal.36.
mus malum, vbi dicitur: Oramus autem ad dominum ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur. Et fac bonum: & tamē oramus vt faciamus bonum, vbi dicitur, Non cessamus pro vobis orantes & Coloß.1.
postulantes. Atque inter cætera pro illis orans dicit. Vt ambuletis digne deo in omne placitum, in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscimus voluntatē cum hæc præcipiūtur, sic & ipse agnoscat gratiam cum petuntur. Misimus reuerentiæ tuæ librum, quem dederunt quidam religiosi & honesti adolescētes serui dei, quorum etiam nomina non tacemus. Nam Timasius & Iacobus vocantur: qui sicut audiuimus etiam nosse dignaris ipsius Pelagij exhortatione spem quam habebant in seculo, reliquerunt, & nunc cōtinenter deo ser E
uiunt. Qui cum eodem errore tandem aliquando per qualemcunq; operam nostram domino inspirante caruissent, protulerunt eundem librum Pelagij esse dicentes, & vt ei responderetur impendiò rogauerūt. Factum est. Ad eosdem rescripta est ipsa responsio. Agentes gratias rescripserunt. Vtrunque misimus, & cui responsum est, & quod responsum est. Et ne nimium essemus onerosi, signa fecimus his locis, vbi petimus inspicere non graueris, quemadmodum sibi obiecta quæstione, quod gratiam dei negaret, ita respondit, vt eam esse non diceret nisi naturam in qua nos condidit deus. Si autem hunc esse suum librum negat, aut eadem in libro loca, non contendimus, anathematizet ea, & illam confiteatur apertissime gratiā, quam doctrina Christiana demōstrat, & prædicat esse propriam Christianorum, quę non est natura, sed qua saluatur natura, non auribus sonante doctrina vel aliquo adiumēto visibili, sicut plantatur quodā modo & irrigatur extrinsecus, sed subministratione spiritus & occulta misericordia, sicut facit
ille qui dat incrementum deus. Etsi enim quadam non Gratia na-
improbanda ratione dicitur gratia dei, qua creati su- tura dicitr.
mus, vt nōnihil essemus, nec ita essemus aliquid vt ca- F
dauer quod non viuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit, sed homines qui & essemus, & viueremus, & sentiremus, & intelligeremus, & de hoc tāto beneficio creatori nostro gratias agere debeamus: vnde merito & ista gratia dici potest, quia non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita dei bonitate donata est: alia est tamen qua prædestinati vocamur, iustificamur, glorificamur, vt dicere possimus, Si deus pro nobis, quis cōtra nos? Qui filio suo proprio Roma.8.
non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. De hac gratia quæstio vertebatur, quando ab iis quos Pelagius grauiter offendebat atque turbabat, dicebatur ei quòd eam suis disputationibus oppugnaret. quibus assereret non solum ad facienda, verumetiam ad perficienda mandata diuina per liberum arbitrium humanam sibi sufficere naturam. Hanc Apostolica doctrina gratiam isto nomine appellat, qua saluamur & iustificamur ex fide Christi. De hac scriptum est, Non irritam facio gratiam dei. Non si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est? De hac scriptum est Eua- Galat.2.5.

G cuati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia
Rom. 11.4 excidistis. De hac scriptum est Si autem gratia iam nó
ex operibus, alioquin gratia non est grana De hac scrip
tum est. Ei autem qui operatur merces non imputatur
secundum gratiã, sed secundum debitum Ei autem qui
non operatur, credenti autem in eum qui iustificat im-
pium, reputatur fides eius ad iusticiã Et multa alia, quæ
melius potes ipse meminisse, & intelligere prudẽtius &
illustrius prædicare. Illam verò gratiam qua creati su-
mus homines, etiã si ita appellandam nõ immeritò in-
telligimus, mirum est tamen si ita appellatam in vllis le
gitimis, propheticis, Euangelicis, Apostolicisq; literis le
gimus. Cum itaque de hac gratia Christianis fidelibus
catholicisque notissima, illi obiiceretur quæstio, vt eam
oppugnare desineret, quid est quod cum hæc sibi in li-
bro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset,
vt se respondendo purgaret, nihil aliud respondit, nisi
naturam creati hominis referri gratiam creatoris atque
ita se dicere sine peccato implere posse iusticiam per li-
berum arbitrium cum adiutorio diuinæ gratiæ, quòd
deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturæ. Cui
meritò respondetur, Ergo euacuatũ est scandalum cru-
H cis, ergo Christus gratis mortuus est. Non enim si non
moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter
Psal. 67. iustificationem nostram, nec ascendens in altum capti-
uans captiuitatem daret dona hominibus, ista naturæ
possibilitas quam defendit, in hominibus non esset. An
forte dei mandatum deerat, & ideo Christus mortuus
est: imò iam & hoc erat sanctum & iustum & bonum:
Exod. 20. Iam dictum fuerat Non concupisces. Iam dictũ fuerat:
Leuit. 19. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In quo ser
Matth. 22. mone Apostolus omnẽ legem dicit impleri. Et quoniã
nisi diligat deum nemo diligit seipsum: ideo dominus
in iis duobus præceptis, totam legem prophetasq; dicit
pendere. Quæ duo præcepta iam erant hominibus di-
uinitus data. An æternũ præmium iusticiæ promissum
nondum erat? Hoc ipse non dicit, qui in suis literis po
suit etiam in vetere testamento regnum cœlorum esse
promissum Si ergo ad faciendam perficiendámque iu-
sticiam, iam erat naturæ possibilitas per liberum arbi-
trium, iam erat legis dei sanctum & iustum bonumque
mandatum, iam erat promissum præmium sempiternũ,
ergo Christus gratis mortuus est. Ergo neque per legem
iusticia neque per naturæ possibilitatem, sed ex fide &
I dono dei per Iesum Christum dominum nostrum, vnũ
mediatorem dei & hominum. qui nisi in plenitudine
temporis mortuus esset propter delicta nostra, & resur-
Abac. 2. rexisset propter iustificationẽ nostram, profecto & an-
Roma. 5. tiquorum fides euacuaretur & nostra. Fide verò eua-
cuata, quæ homini iusticia remaneat, cum iustus ex fi-
de viuat? Ex quo enim per vnum hominem peccatum
intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in
omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt,
proculdubio à corpore mortis huius vbi alia lex repu-
gnat legi mẽtis, neminem liberauit aut liberat sua pos-
sibilitas, quæ perdita redemptore indiget, saucia salua-
tore. sed gratia dei per fidem vnius mediatoris dei &
hominum, hominis Christi Iesu, qui & deus cum esset,
hominem fecit, & manens deus, homo factus refecit ip-
se quod fecit. Puto autem quod cum lateat fidem Chri-
sti, quæ postea in reuelationem venit, in occulto fuisse
temporibus patrum nostrorum, per quam tamen etiam
ipsi dei gratia liberati sunt, quicunque omnibus generis
temporibus liberari potuerunt, occulto iudicio dei, nõ
2. Cor. 4. tamen vituperabili. Vnde dicit Apostolus: Habẽtes au-
tem spiritum fidei, vtique eundem quem & illi secun- K
dum quod scriptũ est Credidi propter quod & locutus
sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Inde
est quod ait ipse mediator, Abrahã pater vester cõcupi Ioan. 8.
uit videre diem meũ, & vidit & gauisus est. Inde Mel-
chisedech prolato sacramento mensę dominicæ, nouit Gen. 14.
æternum eius sacerdotium figurare. Iam verò data in
literis lege, quam dicit Apostolus subintrasse vt abun-
daret delictum, & de qua dicit Si ergo ex lege hæredi- Gal. 3.
tas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repro-
missionẽ donauit deus. Quid autem lex? Transgressio-
nis gratia posita est, donec veniret semen, cui pro-
missum est dispositum per angelos in manu mediato-
ris. Mediator autem vnius non est, deus autem vnus est.
Lex ergo aduersus promissa dei? Absit Si enim data es-
set lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusti-
cia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt pro-
missio ex fide Iesu Christi daretur credentibus Nonne
satis ostenditur hoc actum esse per legem, vt peccatum
agnosceretur & præuaricatione augeretur? Vbi enim Roma. 4.
lex non est, nec præuaricatio, & sic aduersus victoriam
peccati ad diuinam gratiam quæ in promissionibus est
confugeretur: atque ita lex non esset aduersus promissa L
dei, quia ideo per illam fit cognitio peccati, & ex præ-
uaricatione legis abundantia peccati, vt ad liberationẽ
quærantur promissiones dei, quod est gratia dei, & in-
cipiat esse in homine iusticia, nõ sua sed dei, hoc est, da-
ta dono dei. Quam etiã nunc quidam sicut tunc de Iu-
dæis dictum est. Ignorantes dei iusticiam, & suam vo- Roma. 10.
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti Per le-
gem quippe & illi iustificari se arbitrantur, sufficiente
sibi ad eam custodiendam libero arbitrio, hoc est, iusti-
cia sua prolata ex natura humana, non donata ex gra-
tia diuina, propter quod iusticia dei dicitur. Vnde item
scriptum est, Per legem enim cognitio peccati. Nunc Roma. 3.
autem sine lege iusticia dei manifestata est, testificata
per legẽ & prophetas. Cum dicit manifestata est, osten
dit quia tunc erat, sed tanquã illa pluuia, quam Gedeon
impetrauit, tunc velut in vellere occulta, nunc autem
velut in area manifestata. Cum ergo lex sine gratia non
mors peccati potuisset esse, sed virtus sic enim dictum
est: Aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati lex 1. Cor. 15.
Sicut confugiunt multi à facie regnantis peccati ad
gratiam velut aream nunc patentem, ita pauci ad eam
confugiebant velut in vellere tunc latentem. Hæc ve- M
rò temporum distributio refertur ad altitudinem di-
uitiarum sapientiæ & scientiæ dei, de qua dictum est,
Quàm inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles Roma. 11.
viæ eius. Quapropter si & ante tempus legis & temporẽ
ipso legis iustos patres, & ex fide viuentes, non possibi-
litas naturæ infirmæ & indignæ ac viciatæ & sub pecca
to venundatæ, sed dei gratia per fidem iustificat, & nũc
eadem in apertum iam veniens reuelata iustificat. Ana-
themet ergo Pelagius scripta sua, vbi contra eam, & si [illegible]
non per contumaciam, tamen per ignorantiam dispu- [illegible]
tat, possibilitatem defendendo naturæ ad vincẽda pec-
cata & implenda mãdata. Aut si sua esse negat, aut scrip
tis suis ab inimicis suis dicit immissa quæ sua negat, a-
nathemet ea tamen & damnet paterna exhortatione,
& authoritate sanctimoniæ tuæ. Si vult, ergo onero-
sum sibi, & perniciosum ecclesiæ discat scandalum au-
ferre, quod scandalum auditores & in peruersum dile-
ctores eius vsquequaq; spargere nõ quiescunt. Si enim
cognouerint eundem librum, quem illius vel putãt esse
vel norunt, episcoporum catholicorum authoritate &
maxime

A maxime sanctitatis tuæ, quam apud eum esse maioris ponderis minime dubitamus, ab eodem ipso anathematum atque damnatum, non eos vlterius existimamus ausuros loquendo contra gratiam dei, quæ reuelata est per passionem & resurrectionem Christi, pectora fidelia & simpliciter Christiana turbare sed potius adiuuante misericordia domini, concertantibus nobiscum charitate ac pietate flagrãtibus orationibus tuis, non solùm vt in æternum beati, verumetiam iusti & sancti sint, non in sua virtute, sed in eadem gratia confisuros. Vnde & ad ipsum scriptã ab vno nostrum epistolam, ad quem per quendam Orientalem diaconum, ciuem autem Hipponensem tanquam purgationis suæ quædam scripta transmisit, tuæ beatitudini potius credimus dirigendam, melius iudicantes & petẽtes vt eam ei mittere ipse digneris. Sic enim eam legere potius nõ dedignabitur, magis in illa eũ qui misit quàm qui scripsit attendens. Illud verò quod dicunt posse hominem esse sine peccato, & mandata dei facile custodire si velit, quamuis cum hoc per adiutorium gratiæ, quæ tamen per incarnationem vnigeniti eius reuelata atque donata est dicitur, tolerabilius dici videatur: tamẽ quoniam
B non immeritò mouere potest, vbi & quando per eandem gratiam id efficiatur in nobis, vt sine vllo prorsus peccato simus, vtrum in hac vita quando caro concupiscit aduersus spiritum, an in illa cum fiet sermo,
Gala.5. qui scriptus est Vbi est mors victoria tua, vbi est mors
1.Cor.15. aculeus tuus? aculeus enim mortis est peccatum: diligentius pertractandum, propter alios quosdam qui senserunt, atque in suis literis memoriæ mandauerunt, etiam in hac vita esse posse homines sine peccato, non ab initio natiuitatis suæ, sed conuersione à peccatis ad iusticiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim
Luca.1. intellexerunt quod de Zacharia & Helizabet scriptum est, ambulasse eos in omnibus iustificationibus domini sine querela. Hoc quod dictum est, sine querela, sine peccato dictum acceperunt, non quidem negãtes, imò etiam quod aliis locis in literis eorũ inuenitur, pie confitentes adiutorium gratiæ domini nostri, non per naturalem spiritum hominis, sed per principalem spiritum dei, qui parum videntur considerasse ipsum Zachariam fuisse vtique sacerdotem. Omnes autem tunc sacerdotes necesse habebant ex lege dei primitus pro peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo, si-
C cut nunc per orationis sacrificium conuincimur, non
Matth.6. esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere: Dimitte nobis debita nostra. Ita & tunc per sacrificia victimarũ animalium conuincebantur, sacerdotes sine peccato non esse, qui pro suis peccatis iubebantur offerre. Quod si res ita se habet, vt per gratiam Saluatoris proficiamus quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescente charitate, perficiamur autẽ in illa vita, cupiditate extincta, charitate completa, profectò illud quod scriptum est:
1.Ioan.3. Qui natus est ex deo non peccat. secundum ipsam charitatem dictum est, quæ sola non peccat. Ad natiuitatem quippe, quæ ex deo est, augenda & perficienda pertinet charitas, non ea quæ minuenda est & consumenda cupiditas, quæ tamen quandiu est in membris nostris, lege quadam sua repugnat legi mentis. Sed natus ex deo, nec obediens desyderiis eius, nec exhibẽs mem-
Roma.7. bra sua arma iniquitatis peccato, potest dicere: Iam non ego operor illud, sed illud quod habitat in me peccatũ.
Error tolerabilis. Sed quoquo modo se habeat ista quæstio, quia & si non inuenitur homo in hac vita sine peccato, id tamen dicitur posse fieri per adiutorium gratiæ & spiritus dei:

quod vt fiat conandum atque poscendum est, tolerabi- D liter in id quisque fallitur. nec diabolica impietas, sed error humanus est, elaboranda & optanda affirmare, etiam si quod affirmat non possit ostendere. Id enim credit fieri posse quod certe laudabile est velle. Nobis autẽ sufficit quod nullus in ecclesia dei fidelium reperitur in quolibet profectu, excellentia atq; iusticia, qui sibi audeat dicere non necessariam precationẽ orationis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra, & dicat se Matth 6. nõ habere peccatum, ne seipsum decipiat, & veritas in ἄμεμπτοι. eo non sit, quamuis iã sine querela viuat. Non enim qualecunq; etiam tentationis humanæ, sed graue peccatum est quod in querelã venit. Cætera quæ illi obiecta sunt, sicut gestis defensa peruiderit, ita de his proculdubio tua beatitudo iudicabit. Dabit sane nobis veniam suauitas mitissima cordis tui, quod prolixiorem epistolam fortassis quàm velles tuæ misimus sanctitati. Non enim riuulum nostrum tuo largo fonti augẽdo refundimus, sed in hac non parua tentatione temporis vnde nos liberet, cui dicimus Ne nos inferas in tẽtationem vtrum etiam noster licet exiguus ex eodem quo etiam tuus abundans emanet capite fluentorum, hoc à te probari volumus, tuísque rescriptis de communi participatio- E ne vnius gratiæ consolari.

Innocentius superiori respondet, [redacted] *Epist. XCVI.*

INNOCENTIVS Aurelio, Alipio, Augu- 2.Retra.50 stino, Euodio, Possidio, episcopis salutem. Fraternitatis vestræ literas plenas fidei totoq; religionis catholicæ vigore firmatas à duobus missas conciliis per fratrem & coepiscopum nostrũ Iulium pergrato suscepimus animo, quod earum tenor omnísque contextio est in consideratione quotidianæ gratiæ dei, & in eorum correctione, qui contrà sentiunt, integra ratione consistit, vt & illis omnem tollere possit errorem, & idoneũ dato cuiuis nostræ legis exemplo, quem sequi debeat dignum possint præbere doctorẽ. Sed de his iam satis, vt opinor, supra diximus, cũ vestris relationibus respondentes rescripsimus, quid vel de illorũ perfidia, vel de vestra sentẽtia sentiremus. Sed subinde contra eos subuenit & suppeditat quod dicatur, nec potest aliquando esse quod vincat, cum tam miserum impiumque sit quod nostræ fidei virtute & ipsa plenius veritate vincatur. Qui enim omnem vitæ F spem respuit, atque contempsit, inimica damnabili cor suum disputatione confundens, cum credit nihil esse quod à deo accipiat, nec aliquid superesse quod petat ad sanandum se, qui sibi hoc abstulit vlterius quid relinquit? Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionẽ peruersitas tanta deuinxit, qui huic se dogmati dant atq; coniugant, sperantes hoc ad catholicam pertinere doctrinam, quod abhorrẽs longius & penitus approbatur aduersum, infecti illorum & monitis & verbis vt laberẽtur inducti, quatenus ad rectum viæ tramitem redeant festinabunt, ne diutius mentem obsidens, velut eorum sensibus pastus error inuadat. Nam si Pelagius quocunque restitit loco, eorum animos qui facile vel simpliciter crederent disputanti hac affirmatione decepit: seu hac illi in vrbe sint, quod nescientes nec manifestare possumus, nec negare, cũ & si sunt lateant, nec aliquando audeant, vel illum prædicantem ista defendere, vel talia aliquo nostrorum præsente iactare, & in tanta populi multitudine deprehendi aliquis facile, nec alicubi possit agnosci. siue in quouis terrarum loco degant,

G dei nostri misericordia gratiaq. credimus, quod facile corrigantur, audita eius damnatione, qui fuerit pertinax & resistens huius dogmatis author inuētus: nec interest vbi isti fuerint, dum vbicunq. inueniri potuerint: sint sanandi. Nobis tamen nec persuaderi potest eum esse purgatum, quanuis ad nos à nostris quibusdam laicis sint gesta perlata, quibus ille auditum se crederet & absolutum. quę vtrū vera sint dubitamus, quod sub nulla illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re literas apud quos istius rei iste præstitit causas. Quod si de sua ille potuisset purgatione confidere, hoc magis credimus quod egisset, quod multo verius esse potuerat, vt illos cogeret epistolis suis quid iudicauerūt indicare verum. cum sint aliqua in ipsis posita gestis, quæ obiecta partim ille vitādo suppressit, partim multa in se verba retorquendo tota obscuritate cōfudit, aliqua magis falsis argumentis quàm vera ratione, vt ad tempus poterat videri, purgauit negando, alia falsa interpretatione vertendo. Sed vtinam, quod optandum magis est, etiam se ille ad veram fidei viam, ab illo sui tramitis errore conuertat, vt cupiat velitq. purgari, considerans quotidianā dei gratiam, adiutoriumque cognoscens, vt videatur verum & approbetur ab
H omnibus manifesta ratione correctus, nō gestorum iudicio, sed ad catholicam fidem corde conuerso. Vnde non possumus illorum nec culpare nec approbare iudicium, cum nesciamus vtrum vera sint gesta, aut si vera sunt, illum constet magis subterfugisse, quam se tota veritate purgasse. Qui si confidit, nouitque non nostra dignum esse damnatione, quod dicat iam totum hoc se refutare quod dixerat, non à nobis accersiri, sed ipse debet potius festinare vt possit absolui. Nam si adhuc taliter sentit, quādo se nostro iudicio quibusuis acceptis literis cum sciat damnandum esse, committet? Quod si accersend⁹ esset, ab iis melius fieret, qui magis proximi & non longo terrarum spacio videntur esse disiuncti. sed non deerit cura, si medicinæ præbeat ille materiam. Potest enim damnare quæ senserat, ac datis literis erroris sui, vt regressum ad nos decet, veniam postulare. Librum sane qui eius esse diceretur nobis à vestra charitate transmissum euoluimus In quo multa blasphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displiceret à quouis damnandum atq. calcandum, cui similia
I nisi qui ista scripserat, nemo alter in mentem reciperet atq. sentiret. Nam hoc loco latius de lege disputare velut coram posito repugnanteq. Pelagio necessariū esse non duximus, cum vobiscum totum scientibus pariq. nobiscum ascensione gaudentibus colloquamur. Tunc enim melius hæc exempla ponuntur, quando cum iis quos harum cōstat rerum imprudentes esse tractamus. Nam de naturæ possibilitate, de libero arbitrio, & de omni dei gratia & quotidiana gratia, cui non sit rectè sentienti vberrimum disputare. Anathematizet ergo ista quæ sensit, vt illi qui eius sermonibus fuerant præceptisq. collapsi, quid tandem habeat fides vera cognoscant. Facilius enim reuocari poterunt, cum ista a suo senserint authore damnari. Quod si ille pertinaciter in hac voluerit impietate persistere, agendum est qualiter vel iis possit subueniri, quos non scelus huc sed magis error induxit: nec & illis hæc medicina pereat, cuius iste talem non admittit nec postulat curam. Deus vos incolumes custodiat fratres charissimi Datum V. Kalend. Februarias.

Innocentius Augustinum salutat tantum.

Epistola XCVII.

INNOCENTIVS Aurelio & Augustino episcopis. Acceptissimi mihi germani compresbyteri illò recursus vacuus officio vestro esse non debuit. Per charos enim salutare charissimos, naturale quodā modo videtur & consequens. Gaudere ergo in domino vestrā germanitatē amantissimi cupimus, & pro nobis paria ad deum vota rependere precamur, quia vt bene nostis, communibus & alternis plus agimus orationibus quàm singularibus aut priuatis. K

Euodius Augustino proponit aliquot quæstiones.

Epistola XCVIII.

EVODIVS episcopus, Augustino episcopo. Pridem quæstiones misi ad sanctitatē tuam. Vnam de ratione & deo, (puto) per Iobinum qui seruit ancillis dei. Alteram de corpore saluatoris, de quo æstimatur quod substātiam dei videat. Tertiam dico nunc. Anima rationalis, quam saluator cum corpore assumpsit, vtrū in vna de opinionibus est illis quæ proponūtur, cum de animæ origine quæritur, si qua ibi potest veritate fulciri an quanquam rationalis sit, non tamen ex iis speciebus quæ de animalium anima dicuntur, sed in alia habetur. Quartam interrogo, qui sunt illi spiritus de quibus in epistola sua ponit Petrus testimonium de domino dicens Mortificatus carne, viuificatus spiritu, in quo & eis qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit, & cætera hoc inferens quod in inferno fuerunt, & descendens Christus omnibus euangelizauit, omnèsque à tenebris & pœnis per gratiam liberauit, vt à tempore resurrectionis domini, iudicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re sanctitati tuæ videatur, cupio nosse. L 1. Petri 3.

Augustinus Euodio, respondens ad duas quæstiones, quarum altera est de loco obscuro, primæ Petri tertio cap. altera de anima Christi.

Epistola XCIX.

DOMINO dilectissimo fratri & coepiscopo Euodio, Augustinus in domino salutē. Quæstio, quā mihi proposuisti ex epistola Apostoli Petri, solet nos vt te latere non arbitror, vehemētissime commouere, quo modo illa verba accipienda sint tanquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eandem quæstionem, vt siue ipse potueris, siue aliquem qui possit inueneris, auferas de illa atque finias dubitationē meam. Quod si prior potuero cum id donauerit dominus, tibique impartiri valuero, non fraudabo dilectio- M nem tuam nunc autem quæ me ibi moueant intimabo, vt secundum hæc de illis verbis Apostolicis, vel ipse cogites, vel quem idoneum repereris consulas. Quum dixisset Christum mortificatū carne, viuificatum spiritu, 1. Petri 3. continuo subiecit† in quo & iis qui in carcere erāt conclusi spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerūt aliquando, quando expectabat dei patientia in diebus Noe, cū fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquā. Deinde subiunxit & ait: quod & vos nunc simili forma baptisma saluos fecit. Mouet itaque si apud inferos dominus quando mortuus est in carcere conclusis spiritibus prædicauit, quid boni soli meruerint, vt dominus ad inferna descenderet. & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuiti Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos non possint, neq. inde huc transmeare nescio vtrum quisquam sit cui non videatur absurdum. Porrò si plures quàm duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophetas, Lucæ 16. quibus in scripturis dei iusticiæ pietatisque tam insigne te-

A gne testimonium perhibetur, qui tunc infideles fuerũt, cum fabricaretur arca. Etenim post tempora Noe, multa milia tot gentium usque ad passionem Christi mortua sunt, quæ potuit apud inferos inuenire. Non utique eorum qui in deum crediderant, sicut prophetæ & patriarchæ de stirpe Abrahæ, sicut ipse retro Noe & tota domus eius, quæ salua facta est per aquam, excepto fortassis uno filio, qui postea reprobatus est, sicut etiã præter progeniem Iacob alij fuerunt credentes in deum sicut Iob, sicut ciuitas Niniue, & si qui alij sunt qui vel apparent in scripturis, vel in genere humano latent: sed eorum dico multa milia hominũ, qui deum ignorantes, & dæmonum vel simulachrorum cultui dediti à temporibus Noe usq; ad passionem Christi, ex hac vita emigrarũt, quos apud inferos Christus inueniens, quo modo illis non prædicauit, sed illis tantum qui in diebus Noe increduli fuerunt cum fabricaretur arca? Aut si omnibus prædicauit, cur illos solos Petrus commemorauit, prætermissa multitudine tam innumerabili cæterorum? Et dominum quidem carne mortificatum venisse in infernum satis constat. Neque enim

B contradici potest, vel prophetiæ quæ dixit: Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Quod ne aliter quisquam sapere auderet, in actibus Apostolorum, idem Petrus exponit. Vel eiusdem Petri illis verbis, quibus eum asserit soluisse inferni dolores, in quibus impossibile erat eum teneri. Quis ergo nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christum? Quod si mouet aliquem, quemadmodum accipiendum sit inferni ab illo solutos dolores. Neque enim cœperat in eis esse tanquam in vinculis, & sic eos soluit tanquam si catenas soluisset, quibus fuerat alligatus, facile est intelligere sic eos solutos, quemadmodum solui possunt laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Potest & sic, vt eos dolores eum soluisse credamus quibus teneri ipse non poterat, sed quibus alij tenebantur, quos ille nouerat liberandos. Verum quí nam isti sint, temerarium est definire. Si enim omnes omnino dixerimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt, quis nõ gratuletur si hoc possimus ostendere, præsertim propter quosdam, qui nobis literario labore suo familiariter innotuerunt, quorum eloquium ingeniumque miramur, non solum poetas & oratores, qui eosdem ipsos falsos deos gentium, multis opusculorum suorum locis con-

C temnendos ridendosq; monstrarunt, & aliquando etiã vnum deum verumq; confessi sunt, quamuis illa superstitiosa cum cæteris colerent. verumetiam illos qui hæc non cantando vel declamando, sed philosophando dixerunt. Multos etiam quorum literas non habemus, sed in illorum literis didicimus secundum quendam modum laudabiles vitas, vt excepto dei cultu, in quo errauerunt, colentes vana quæ publice colenda fuerant instituta, & creaturæ potius quàm creatori seruientes: in cæteris moribus parsimoniæ, continentiæ, castitatis, sobrietatis, mortis pro patriæ salute contemptu, seruatæque fidei, non solum ciuibus, verum & hostibus imitandi meritò proponantur. Quæ quidem omnia, quãdo non referuntur ad finem rectæ veræq; pietatis, sed ad fastum inanem humanæ laudis & gloriæ, etiam ipsa inanescunt quodam modo, steriliaq; redduntur: veruntamen quadam indole animi ita delectant, vt eos in quibus hæc fuerunt vellemus vel præcipue vel cum cæteris ab inferni cruciatibus liberari, nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter iusticia creatoris. Quæ cum ita sint, si omnes inde soluit saluator, & sicut requirens scripsisti exinaniuit infer-

D na, vt deinceps iudicium iam expectaretur extremum: hæc sunt quæ in hac re non immerito mouent, quæ mihi interim cogitanti solent occurrere. Primum qua authoritate firmetur ista sententia. Quod enim scriptum est in morte Christi factum solutis doloribus inferni, vel ad ipsum potest intelligi pertinere, quod eos hactenus soluerit, hoc est, irritos fecerit, ne ab eis ipse teneretur, præsertim quia sequitur: In quibus impossibile erat teneri eum. Vel si causa quæritur cur voluerit venire in infernum, vbi dolores illi essent, quibus teneri omnino non poterat, quia erat, vt scriptum est, inter mortuos † liber, in quo princeps & præpositus mortis non inuenit aliquid quod supplicio deberetur, hoc scilicet quod scriptum est, Solutis doloribus inferni, nõ in omnibus, sed in quibusdam accipi potest, quos ille dignos ista liberatione iudicabat: vt neque frustra illuc descendisse existimetur, nulli eorum profuturus qui ibi tenebantur inclusi: nec tamẽ sit consequens, vt quod diuina quibusdam misericordia iusticiaque concessit, omnibus concessum esse putandum sit. Et de illo qui-

E dem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem soluerit, ecclesia fere tota consentit: quod eam non inaniter credidisse credendum est, vndecunque hoc traditum sit, etiam si canonicarum scripturarum hinc expressa non proferatur authoritas: quanquam illud quod in libro sapientiæ scriptum est. Hæc illum qui primus factus est patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit & eduxit illum à delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia. magis pro hac sententia quàm pro vllo alio intellectu facere videatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam sanctis fuisse concessum, Abel, Seth, Noe, & domui eius, Abraam, Isaac & Iacob, aliisque patriarchis & prophetis, vt cum dominus in infernum venisset, illis doloribus soluerentur. Sed quo nam modo intelligatur Abraam, in cuius sinum pius etiam pauper ille susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video: explicant fortasse qui possunt. Solos autem duos, id est, Abraam & Lazarum, in illo memorabilis quietis sinu fuisse, antequam dominus in inferna descenderet. & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuiti: Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos nõ possint, neque inde

F huc transmeare, nescio vtrum quisquam sit cui non videatur absurdum. Porrò si plures quam duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophetas, quibus in scriptura dei iusticiæ pietatisque tam insigne testimonium perhibetur? Quid is ergo præstiterit, qui dolores soluit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo. præsertim quia ne ipsos quidem inferos vspiam scripturarum locis in bono appellatos potui reperire. Quod si nusquam in diuinis authoritatibus legitur, non vtique sinus ille Abrahæ, id est, secretæ cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tanti magistri verbis, vbi ait dixisse Abraam, Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, satis, vt opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantæ illius fælicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ non solum est, verumetiam firmatus est? Quapropter si in illum Abrahæ sinum Christum mortuum venisse sancta scriptura dixisset, non nominato inferno eiusq; doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descen-

Psal. 15.

Acto. 2.

12. de Gen. ad literam. cap. 33.

Psal. 87.

† in mortuis

Sapien. 10.

Luca. 16.

χάος.

G disse asserere auderet. Sed quia euidentia testimonia & infernum cómemorant & dolores, nulla causa occurrit, cur illò credatur venisse saluator, nisi vt ab eius doloribus saluos faceret. Sed vtrum omnes quos in eis inuenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudicauit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, & in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abrahæ erãt, cum ille in inferna descẽderet, nondum quid contulisset inueni, à quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. Sicut etiam eodem ipso die quo mortuus est, promisit *Luca.23.* latroni, quod cum illo in paradiso fuisset futurus, quando absoluendos inferni dolores fuerat descensurus. Profectò igitur in paradiso atque sinu Abrahæ, etiam ante iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iudicante potentia. Vbi enim non est, nullo loco obsessa diuinitas? veruntamen secundum creaturam, quam ex quodam tempore suscipiendo manens deus, homo factus est, hoc est, secundum animam eum fuisse apud inferos, aperte scriptura declarat, & per prophetiam præmissa, & per Apostolicum intellectum satis exposita,

H qua dictum est, Non derelinques animam meam in inferno. Scio quibusdam videri, morte domini Christi iam talem resurrectionem præstitam iustis, qualis nobis in fine promittitur, quoniam scriptum est, illo *Matth. 27.* terræmotu, quo in eius passione petræ scissæ & monumenta aperta sunt, multa corpora resurrexisse iustorum, & visa cum illo quando resurrexit in sancta ciuitate. Qui vtique si non iterum repositis corporibus dormierunt, videndum est quemadmodum intelligatur *Apoca.1.* Christus primogenitus à mortuis, si eum in illa resurrectione tot præcesserunt. Quod si respondetur hoc dictum esse per anticipationem, vt monumenta quidem illo terræmotu aperta intelligantur, cum Christus in cruce penderet, resurrexisse autem iustorum corpora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset, quamuis tunc vt dixi, anticipando fuisset adiunctum, vt & Christus primogenitus à mortuis sine ambiguitate credatur, & illis iustis continuo concessum, vt ipso præeunte in æternam incorruptionem atque immortalitatatem resurgerẽt. illud adhuc restat quod moueat, quo modo à Petro dici potuerit, quod vtique verissime dictum est, quando per illam prophetiam nõ de Dauid,

I sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem eius *Acto.2.* nõ vidisse corruptionem, & quod adiunxit de Dauid, apud eos esse monumentum eius: vnde illos vtiq; non conuincebat, si corpus eius ibi iam non erat, quia etsi ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro eius vidisset corruptionem, posset nihilominus illud monumentum manere. *Dauid an resurrexerit* Durum autem videtur, vt Dauid nõ fuerit in illa resurrectione iustorum, si eis iam æterna donata est, cuius Christus ex semine tam crebro, & tanta euidentia, tantaq; honorificentia commendatur. Periclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de iustis an*Hebræ.11.* tiquis dicitur. Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne sine nobis perfecti perficerentur, si iam in illa resurrectionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perfi*1.Petri.3.* ciendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tãtum cómemorare voluerit, quibus in carcere inclusis Euangelium prædicatum est, qui in diebus Noe cum fabricaretur arca increduli fuerunt, vides quàm latebrosum sit, & quæ me moueant, ne affirmare hinc aliquid audeam. Huc accedit, quia cum dixisset Apostolus, quod & vos nunc simili forma baptisma saluos facit, nõ carnis depositio sordium, sed cõscientiæ bonæ interroga- K tio in deum per resurrectionem Iesu Christi, qui est in dextera dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hære- *Eadem.* des efficeremur, profectus in cœlos subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus, continuo subiecit Chri- *1.Petri.4.* sto igitur in carne passo, & vos eadem scientia armamini, quia qui passus est in carne desiit à peccatis, in hoc, vt iam non hominũ desyderiis, sed voluntate dei quod reliquum est in carne viuat tempus. Deinde ait, Sufficit enim præteritũ tempus ad voluntatem hominum consummatum ambulantes in libidinibus & concupiscẽtiis & ebrietate, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum seruitutibus, in quo stupescunt nõ concurrere vos in eandem luxuriæ confusionem blasphemantes, quoniam reddent rationem ei qui paratus est iudicare viuos & mortuos. His dictis subnectit, Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum deum spiritu. Quem non moueat ista profunditas? Mortuis dicit euangelizatum, quos profectò si intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi opinor erunt, de quibus supra dixit. Qui increduli fuerunt in diebus Noe, aut certe omnes quos apud inferos Chri- L stus inuenit. Quid sibi ergo vult vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum deum spiritu? Quo modo iudicantur in carne, quã non habent, si apud inferos sunt, vel quam nondum receperunt, si etiam à doloribus inferni soluti sunt? Neq; enim si vt quærẽdo dicis, exinaniti sunt inferi, omnes etiam qui tunc ibi fuerunt in carne resurrexisse credẽdi sunt. aut qui resurgentes apparuerunt cum domino, ad hoc carnem receperunt, vt in ea iudicarẽtur secundum hominẽ. quod nec de illis video quo modo accipi possit, qui increduli fuerunt in diebus Noe. non enim eos in carne vixisse scriptum est, aut credi potest ideo solutos dolores inferni, vt qui inde liberarentur, carnem ad luendam pœnam reciperent. Quid est ergo vt iudicentur secundum homines in carne, viuant autem secundum deum spiritu? An forte hoc præstitum est eis, quos apud inferos Christus inuenit, vt per Euangelium viuificarentur spiritu, quamuis futura resurrectione in carne iudicandi sint, vt per aliquam carnis pœnam transeant in regnum dei? Quod si ita est, cur hoc tantum de illis qui quondam non crediderunt in diebus Noe, ac non etiam de cæteris, quos illi Christi visitatio cõperit M per Euangelij prædicationem spiritu reuixerunt, postea transitoria pœna in carne iudicãdi? Quod si de omnibus acceperimus, manet quæstio, quare Petrus eos tantũ cómemorauit qui tunc increduli fuerunt, cum fabricaretur arca. Mouet etiam illud, quod ij qui de hac re conantur reddere rationem, ideo dicunt Christo ad inferos descendente, iis qui ibi inuẽti sunt illa loca pœnalia tanquã carceres exinanitos, quia non audierant Euangelium, quod illis viuentibus nondum toto orbe terrarum prædicabatur, & iustas habebant causas cur nõ crederent, quod eis non fuerat annunciatũ. deinceps autem non habituros excusationem, qui prædicationem Euangelij per omnes gentes celebratam diffusamq; contemnunt, & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iustum restare iudicium, quo cõtumaces & infideles etiã æterno igne puniantur. Nec attendũt qui hoc sentiunt hanc excusationem habere posse omnes, qui etiam post resurrectionem Christi, antequam ad eos Euangelium perueniret ex hac vita emigrarunt. Neque enim post- *Ita sperandum.* ea quàm dominus remeauit ab inferis, nemo permis-

sus est

A sus est ȩ xterum ȩ ire ad inferos, nisi audito Euangelio, cum tam multi morerentur in toto orbe terrarum, antequam ad eos hæc annunciatio perueniret, qui omnes habebunt excusationem, quæ ablata dicitur eis, quibus dominus cum venisset, qui ante non audierant in inferno dicitur prædicasse. Vbi forte dicatur etiam istos, qui post domini resurrectionem, nondum sibi annunciato Euangelio mortui sunt siue moriuntur, illic apud inferos audire potuisse vel posse, vt illic credant quod de Christi veritate credendum est, & habeāt etiam ipsi remissionem ac salutem, quam illi meruerunt, quibus ipse Christus annunciauit. Neque enim quia rursus ascendit Christus ab inferis, ideo ibi fama eius extincta est, nam & hinc ascendit in cœlum, & tamen eius annunciatione, qui in eum crediderint salui erunt. Ideo quippe exaltatus est, & donatum est ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, nō solum cœlestium & terrestrium, verumetiam infernorum. (Philip. 2.) Sed hanc opinionem si admittimus, qua putari potest homines, qui cum viuerent minime crediderunt, posse in Christum apud inferos credere, quis ferat? Quæ consequenter absurda fideique contraria? Primum ne frustra dolere videamur eos qui sine ista gratia de corpore exierunt, frustráque curam gerere atque instanter hortari, vt eam homines priusquam moriantur percipiant, ne sempiterna morte puniantur: Aut si illi tantum apud inferos inutiliter atque infructuose credunt, qui Euangelio sibi annunciato hic credere noluerunt, illis autem proderit credere, qui non hic contempserunt quod audire minime potuerunt: aliud sequitur absurdius, vt hic non sit Euangelium prædicandum quoniam omnes vtique morituri sunt, & sine vllo reatu contempti Euangelij venire ad inferos debēt, vt eis prodesse possit, cum ibi crediderint. Quod sentire impiæ vanitatis est. Quamobrem teneamus firmissime quod fides habet fundatissima authoritate firmata, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & cætera quæ de illo testante † veritate conscripta sunt. (†testatissima.) In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit solutis eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, à quibus etiam recte intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpúsque quod in cruce reliquerat in sepulchro positum recepisse. In illa vero, quā C proposuisti de verbis Petri Apostoli quæstione, quoniā quæ me moueant perspicis, & alia fortasse si diligentius discutiantur possunt mouere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum est, & si possumus consulendo quæramus. Considera tamen ne forte totum illud, quod de conclusis in carcere spiritibus, qui in diebus Noe non crediderant, Petrus Apostolus dicit, omnino ad inferos non pertineat, sed ad illa potius tempora, quorum formam ad hæc tempora transtulit. Illa quippe res gesta, forma fuerat futurorū, vt ij qui modo non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur ecclesia, illis intelligantur esse similes, qui tunc non crediderunt cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptismum salui fiunt, illis comparentur, qui tūc in eadem arca salui facti sunt per aquā. Vnde ait: Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Ad hanc igitur formæ similitudinem, cætera etiam de incredulis coaptemus, & nō suspicemur quod apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Euangelium prædicatum sit, vel adhuc etiam prædicetur, quasi & ibi sit ecclesia cōstituta. Ad illum ergo sensum qui

te mouet, ideo videntur attracti qui hoc Petrum sensisse crediderunt, quia dixit, conclusis in carcere spiritibus prædicatum, quasi animæ non possint intelligi spiritus, qui tunc erant in carcere, † atque ignorantiæ tenebris velut carcere claudebantur. (D) (†carne.) De quali carcere se desiderat liberari ille qui dicit: Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo quæ alibi vmbra mortis appellatur. (Psal. 141.) De qua non vtique apud inferos, sed hic liberati sunt, de quibus scriptum est: Qui sedebant in vmbra mortis, lumen ortum est eis. (Esa. 9.) Illis autem in diebus Noe frustra prædicatum est, quia non crediderunt, cum expectaret eos dei patientia per tempus centum annorum, quibus arca eadem fabricata est. Nam eius etiam fabricatio quodam modo prædicatio fuit. Sicut modo similes eorum non credunt, qui sub eadem forma ignorantiæ tenebris, velut carcere concluduntur, frustra intuētes ecclesiam toto mundo construi imminente iudicio tanquam diluuio, quo tunc omnes increduli perierunt. Ait quippe dominus: Sicut in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis. (Lucæ. 17.) Manducabant, bibebant, nubebant, vxores ducebant, donec intrauit Noe in arcam, venit diluuium & perdidit omnes. Sed quia ea res gesta etiam futuram rem E significabat, ideo ibi diluuium & baptismū significauit fidelibus, & infidelibus pœnā. Sicut in figura non rei gestæ, sed tantummodo dictæ, quod de lapide scriptum est, quo significatus est Christus duo quædam prænunciata sunt, & infidelibus offendiculum, & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadem figura vel gesta vel dicta, etiam duæ res aliquid vnum significant. sicut fideles significauerunt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata sunt, eosdēmque etiam animæ octo, quæ in eadem arca liberatæ sunt: quo modo in illa Euangelica similitudine de ouili, idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendum istum intellectum, quod eundem Christum dixit Apostolus Petrus prędicasse illis in carcere conclusis, qui quondam non crediderant in diebus Noe, vt ideo nō arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. (Baruch. 3.) Veruntamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam vxoremq. eius, vel ad consolandos bonos, vel ad vtrosq. admonendos, vt alij ad salutē suam F crederent, alij ad pœnam suam nō crederent, ipse vtiq; non in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis alloquens quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi in spiritu veniebat. Et ipse quidem filius in substantia deitatis, quoniam corpus nō est, vtique spiritus est. Sed quid facit filius sine spiritu sancto, vel sine patre, cum inseparabilia sunt omnia opera Trinitatis? Ipsa quoq; scripturæ verba, de quibus agitur, satis hoc vt puto indicant eis qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos adducat deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu. (1. Petri. 3.) In quo & iis qui in carcere conclusi erant spiritibus adueniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quādo expectabat dei patientia in diebus Noe, cum fabricaretur arca. Iam vt arbitror attenditur forma † verborum, Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu. (†ἐξεδέχετο, Loquendo.) In quo spiritu aduenjens prædicauit & illis spiritibus qui increduli fuerant aliquādo in diebus Noe. quoniam priusquā veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sępe

G antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos ad-
monens sicut volebat vtique in spiritu, quo spiritu & vi
uificatus est, cum in passione esset carne mortificatus.
Quid est enim quod viuificatus est spiritu, nisi quod
eadem caro qua sola fuerat mortificatus, viuificante spi
ritu resurrexit? Nam quod fuerat anima mortificatus
Iesus, hoc est, eo spiritu qui hominis est, quis audeat di-
cere cum mors animæ non sit nisi peccatum, à quo ille
omnino immunis fuit cum pro nobis carne mortifica-
retur? Si enim omnium hominum animæ ex illa vna
sunt quæ insufflata est primo homini per quem pecca-
Roma.5. tum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita
Quæstio 2. in omnes homines pertransiit aut non est inde anima
de anima Christi, quoniam nullum habuit omnino peccatũ, vel
Christi vn- originale, vel proprium, propter quod ei mors debita
de sit. videretur, pro nobis eam quippe quam nõ debebat ex-
oluit, in quo princeps mundi mortísque præpositus ni-
hil inuenit. Neque enim absurdum est, vt qui primo
homini animã creauit, crearet & sibi aut si & ipsa inde
est eam suscipiendo mundauit, vt sine vllo prorsus pec-
cato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniẽs de vir-
gine nasceretur. Si autem animæ non ex illa vna pro-
H pagantur, & sola ex Adam caro trahit originale pecca-
tum, ita sibi creauit animam dei filius, vt cæteris creat,
quam non tamen carni peccati miscuit, sed similitudi-
ni carnis peccati. Sumpsit enim ex virgine veram qui-
dem carnis substantiam, non tamen peccati carnem,
quia non ex carnali concupiscentia, siue seminatam si-
ue conceptã, mortalem sanè ac per ætates mutabilem,
tanquam carni peccati sine peccato simillimam. Ac per
hoc quæcunque de anima opinio vera sit, quarum nul-
lam temere affirmare adhuc audeo, nisi tãtum illam re-
pudiare qua creduntur animæ pro meritis nescio quo-
rum superiorum actuum suorum, singulæ in singula
corpora tanquam in carceres trudi. Certe anima Chri-
sti non solum immortalis secundum cæterarum natu-
ram, sed etiam nullo mortificata peccato vel damna-
tione punita est quibus duabus causis mors animæ in-
telligi potest, & ideo non secundum ipsam dici potuit
Christus viuificatus spiritu. In ea re quippe viuificatus,
est in qua fuerat mortificatus: ergo de carne dictum est:
Ipsa enim reuixit anima redeunte, quia ipsa erat mor-
tua anima recedẽte. Mortificatus ergo carne dictus est,
quia secundum solam carnem mortuus est viuificatus
I autem spiritu, quia illo spiritu operante in quo ad quos
veniebat & prædicabat, etiam ipsa caro viuificata sur-
rexit, in qua modo ad homines venit. Proinde etiam
illud quod postea dictum est de incredulis, qui reddant
rationem ei qui paratus est viuos & mortuos iudicare,
non est consequens, vt eos hic intelligamus mortuos
qui de corpore exierunt. Fieri enim potest vt mortuos
dixerit infideles, hoc est in anima mortuos, de qualibus
Math.8. dicitur, Dimitte mortuos vt sepeliant mortuos suos.
Viuos autem qui credunt in eum non frustra audien-
Ephe.5. tes. Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illumina-
bit te Christus. De qualibus etiam ipse dominus dicit:
Ioan 5. Veniet hora & nunc est, quando mortui audient vo-
cem filij dei, & qui audierint viuent. Proinde etiã quod
1.Petri.4. sequitur & dicit Petrus, Propter hoc & mortuis euan-
gelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homi-
nes in carne, viuant autem secundum deum spiritu, nõ
cogit apud inferos intelligi. Propterea enim in hac vi-
ta & mortuis euangelizatum est, id est, infidelibus &
iniquis, vt cum crediderint, iudicentur quidem secun-
dum homines in carne, hoc est, in diuersis tribulatio-
nibus, & in ipsa morte carnis. Vnde idem Apostolus a- K
lio in loco dicit, tempus esse vt iudicium incipiat à do-
mino domini: viuant autem secundum deum spiritu,
quia & in ipso fuerant mortificati, cum morte infide-
litatis & impietatis detinerentur. Hæc expositio verbo-
rum Petri cui displicet, vel cui etiamsi nõ displicet, non
tamen sufficit, quærat ea secundum inferos intelligere
qui si valuerit illa quibus me moueri supra commemo-
raui ita soluere vt eorum auferat dubitationem, impar-
tiat & mihi. quod si factum fuerit, poterunt illa verba
vtroque modo intelligi. ista sententia de nulla falsitate
conuincitur. Ad illas autem quæstiones, quas ante misi-
sti, excepta dei visione per corpus, vnde maius opus mo
liendum est, vt potui respondi, & per Asellum diaconũ
misi quod te accepisse iam puto. In recenti autem com-
monitorio tuo, cui nunc respondi, duo quæsieras, quo-
rum vtrunq; tractatum est, vnum latius, alterũ breuius,
de Petri scilicet Apostoli verbis, & de anima domini.
Exemplum sane literarum tuarũ, quæ continent inter-
rogationem, vtrum dei substantia corporaliter velut in
loco videri possit, & apud nos nescio quo modo aber-
rauerunt, nec inueniri cum diu quærerentur potuerũt,
iterum admoneo mittere ne graueris. L

Augustinus Euodio, de anima soluta corpore, & de visis prodigiosis. Epistola C.

DOMINO beatissimo & venerabili fratri ac
consacerdoti meo Euodio, & qui tecum sunt
fratribus, Augustinus & qui mecũ sunt fratres
in domino salutem. Frater iste nomine Bar-
barus seruus dei, iam diu apud Hipponem cõstitutus, &
verbi dei feruidus ac studiosus auditor, desyderauit ad
tuam sanctitatem literas nostras, in quibus tibi eum in
domino cõmendamus, tibiq; per eum salutem debitam
dicimus. Literis autem sanctitatis tuæ, quibus ingentes
texuisti quæstiones, respondere operosissimum est, etiã
ociosis & multo maiore quàm nos sumus præditis fa-
cultate disserendi & acrimonia intelligendi. Duarũ sa-
nè epistolarum tuarum, quibus multa & magna cõqui-
ris, vna nescio quo modo aberrauit, & diu quæsita non
potuit reperiri. Altera verò quæ inuenta est, habet com-
mendationẽ suauissimam serui dei & boni & casti ado-
lescentis, quo modo ex hac vita migrauerit, & quibus
visionum fraternarum attestationibus meritum eius
nobis insinuari potuerit. Deinde ex hac occasione pro-
ponit, & versas de anima obscurissimam quæstionem, M
vtrum cum aliquo corpore egrediatur è corpore, quo
possit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus cõ
tineri. Huius igitur rei tractatus, si tamen ad liquidum
à talibus quales nos sumus examinari potest, curam at-
que operam negociosissimam postulat, ac per hoc men
tem ab his occupationibus ociosissimam. Si autem bre-
uiter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbi-
tror animam è corpore exire cum corpore. visiones au
tem illæ futurorumq; prædictiones quo modo fiant, il-
le iam explicare conetur, qui nouit qua vi efficiantur in
vnoquoque animo tanta cum cogitat. Videmus enim
planeque cernimus in eo fieri rerum multarum visibi-
lium, & ad cęteros corporis sensus pertinentium, innu-
merabiles imagines: quæ non interest quàm ordinate
vel turbide fiant, sed tantum quia fiunt, quod manife-
stum est, qua vi & quo modo fiant quisquis potuerit ex-
plicare, quæ omnia certe quotidiana sunt atque conti-
nua, audeat præsumere aliquid ac definire, etiam de il-
lis rarissimis visis. Ego autem tanto minus hoc audeo,
quanto minus id quoque in nobis quod vita continua
vigilantes

De cura pro mortuis, cap. 11.

A vigilantes dormiétésque experimur, quo pacto fiat explicare sufficio. Nam cum ad te dictarem hanc epistolam, teipsum animo contuebar, te vtique absente atque nesciente, & quo modo possis his verbis moueri secūdum noticiam quæ mihi de te inest imaginabar, atque id quo nam modo in animo meo fieret, capere ac inuestigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitatib⁹ cum corpori simillimum fieret. Hoc interim habeas, vt ab occupato & festinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos de Genesi scripsi, versatur hæc quæstio vehemēter, & ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum [exemplis] disputatio illa syluescit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus cum legeris iudicabis si tamen dominus dignabitur donare, vt eos mihi libros quantum possum congruenter emendatos iam liceat edere multorum fratrum expectationi, non iam longa disputatione suspendere. Narrabo autem vnum aliquid breuiter vnde cogites. Frater noster Gēnadius notissimus, ferè omnib⁹, nobisq; charissimus medicus qui nunc apud Carthaginem degit, & Romæ suæ artis

de Gene ad literā, li. 12.

B exercitatione præpolluit, vt hominem religiosum nosti, atque erga pauperum curam impigra misericordia facillimoq; animo benignissimū dubitabat tamen aliquando vt modo nobis retulit, cum adhuc esset adolescens & in his eleemosynis feruentissimus, vtrum esset vlla vita post mortem. Huius igitur mentem & opera misericordiæ quoniam deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi, eiq; dixit, Sequere me. quem dum sequeretur venit ad quandam ciuitatem, vbi audite cœpit à dextera parte sonos suauissimæ cantilenæ vltra solitā notamq; suauitatem. Tunc intento, quid nam esset, ait, hymnos esse beatorum atque sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Euigilauit, & somnium vt fuit, †tantumq; de illo, quantum de somnio cogitauit. Alia vero nocte, ecce idem ipse iuuenis eidem rursus apparuit, atq; ab illo vtrum cognosceretur interrogauit, Respōdit iste, quod eum bene planeq; cognosceret. Tunc ille quæsiuit vbi se nosset. Nec memoriæ defuit quod iste identidem respōderet, totumq; visum illud hymnósque sanctorum ad quos audiēdos

Visio.

Videtur deesse, putauit aut vt somnium fuit. †al. & somnium fugit.

C eo duce venerat, qua recētissimos recordabatur facilitate narrauit. Hic ille percontatus est, vtrum nam id quod narrauerat in somnis vidisset, an vigilās? Respondit in somnis. At ille, Bene inquit recolis, verum est in somnis illa vidisti. Sed etiam nunc in somnis te videre scias. Hic cum audisset ista, ita esse credidit, atque id responsione firmauit. Tunc qui hominem docebat, adiecit & ait: vbi est modo corpus tuum? Ille respondit, in cubiculo meo. Scis ne inquit ille in eodem corpusculo nunc illigatos esse & clausos & ociosos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Respōdit, scio. Tunc ille, Qui sunt ergo inquit isti oculi quib⁹ me vides? Ad hoc iste non inueniens quid responderet, obticuit. Cui hæsitāti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur aperuit, & continuo sicut, inquit, illi oculi carnis tuę vtique in dormiente atque in lectulo iacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt isti quibus me intueris, & ista vteris visione: ita cū defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vita tibi inerit qua viuas sensusq; quo sentias. Caue iam deinceps ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit huius rei dubitationem. Quo docēte, nisi prouidentia & misericordia dei? Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non soluisse, sed auxisse quę-

D stionem. veruntamen cum his verbis credere [vel non credere] liberum cuique sit, seipsum quisque habet quò se auocet ad profundissimam quæstionē. Et vigilat homo, [& dormit homo] quotidie, & cogitat homo dicat vnde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporum, nec tamē materie corporali, dicat si potest. Si autem non potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis quasi definitā ferre sentētiam, cū continua & quotidiana non soluat? Ego autē quanuis quo modo fiant ista veluti corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possim, tamen sicut scio non ea corpore fieri, vtinam sic scirem quo modo discernerentur quæ videntur aliquando per spiritum, & per corpus videri putantur: quó ve modo distinguantur visa eorum, quos error vel impietas plerunque deludit, quādo visis piorum atque sanctorum similia pleraque narrātur quorum exempla si commemorare voluissem, tempus mihi potius quàm copia defuisset. In domini misericordia vegeteris domine beatissime & venerabilis, & desyderabilis frater.

E *Augustinus Euodio, quo modo anima ternat sine corpore, déque visis prodigiosis. Epistola CI*

DOMINO beatissimo & venerabili fratri & coepiscopo [sancto] Euodio, & tecum fratribus, Augustinus & mecum fratres in domino salutem. Multa quæris ab homine multū occupato, & quod est grauius ea putas præcipitari debere dictando, quæ sunt tam difficilia, vt cum magna diligentia dictata vel scripta vix perduci possint ad intellectum, etiam talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitādi estis lecturi esse quod scribimus, sed vtique & illi qui minus acuto minusq; exercitato ingenio præditi, eo tamē studio ferūtur ad cognoscendas literas nostras, siue amico siue inimico animo, vt eis subtrahi omnino non possint. Ista cogitanti cernis quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, vt in eis & magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est & differendum, vt ad ea potius respōdeatur quæ superueniētia requiruntur, quid fiet si etiam ipsis dum respondetur alia superuenerint? Num placet vt etiam his omissis illa suscipiantur, & semper priora fiant quæ po-

F steriora oboriuntur, eáque sola terminare contingat, quibus cum scribuntur non superuenerit aliquid quod quæratur? Quod vt mihi accidat difficillimum est, sed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cum tua superuenissent, sicut nec tua si alia rursus irruerint, & tamen seruare hanc iustitiam non sinor. Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberem [quibus id admonerem] intermisi quæ agebam, & animum meum ad hanc epistolam ab alia magna intentione detorsi, Facile autem fuit hanc excusationem, vt arbitror, non iniquam literis inditam tibi remittere, respondere autem inquisitionibus tuis nō ita facile est, & puto in ipsis opusculis quæ me nunc intentissimum detinent, non defutura quædam loca vbi hæc ipsa expediam quæ requiris, si dominus fauerit. Iam etiam ex iis quæstionibus quas modò misisti, multa soluta sunt in eis libris quos nondum edidi, siue de Trinitate, siue de Genesi: quanquam & illa si relegas quæ tibi iam diu nota sunt, vel nisi fallor, fuerunt, quia ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecum ac sermocinante conscripsi, siue de Animæ quantitate, siue de Libero Arbitrio, inuenies vnde dissoluas, & sine mea opera, dubitationes tuas,

2. Retra. ca. 15. & 24.

adhibito

G adhibito scilicet nonnullo labore cogitationis, vt iis
1. Retr. 7. 8 quæ [ibi] ad intellectum liquidum certumque perdu-
cta sunt consequentia nectantur. Habes etiam in libro
1. Retra. 12. de Vera religione, quem si recoles atque perspiceres,
nunquam tibi videretur ratione cogi deum esse, vel ra-
tiocinando effici deum esse debere. Quãdoquidem in
ratione numerorum, quam certe in vsu quotidiano ha
bemus, si dicimus septem & tria decem esse debent, mi-
nus consyderate loquimur, non enim decẽ esse debẽt,
sed decem sunt. De quibus itaque rebus recte dicatur,
quod esse debeant, siue iam sint, siue vt sint, satis quan-
tum arbitror disputauimus in eis libris quos comme-
moraui. Homo enim sapiẽs esse debet, si est vt maneat,
si nondum est vt fiat: deus autem sapiens non esse de-
bet, sed est. Illa quoq; de visis quæ tibi nuperrime scrip-
si, & ea commemoras subtiliter dicta, sed maioribus te
quæstionibus implicasse, recense etiam atque etiam, &
cogita diligentius, nec pertranseat sed habitet in eis cõ-
syderatio tua, & inde fortasse vtcunque conicies, quo
modo sit anima præsens vel absens. In eis quippe visis
demoratur in somnis, cum abest à sensu præsentiaque
H cernendi, quam præbet oculis vigilans hanc [autem]
ab oculis, hoc est, tanquam à luminaribus corporis a-
nimæ absentiam, quæ est cum dormimus, si vis maior
augeat, vt totum quod est inde subtrahatur, mors est.
Sicut ergo à cernendi sensu ad visa somniorum, non
cum aliquo corpore abscedit, nisi forte illa quæ viden-
tur in somnis corporea, nosque ipsos inter illa ferri ac
referri cum aliquo corpore existimabimus, quod iam ti
bi arbitror nõ videri. Ita si tota penitus abstrahatur at-
que absit, quod fit in morte, non secum putanda est au-
ferre aliquod corpus ex corpore. Nam si auferret, profe
cto etiam cum dormimus & abscedit ab oculis, in quã-
tum eos relinquit, intãtum oculos secum auferret quã-
libet subtiliores, corporeos tamen, quod non facit: ve-
runtamen aufert secum quosdam simillimos, sed non
corporeos, quibus visa simillima cernit in somnis, sed
nec ipsa corporea. Porrò si aliquis cum credit etiam vi-
sa somniorum, quæ similia corporibus apparent, non
esse nisi corporea, videatur sibi aliquid dicere, nec ista
ingenij tarditas facile conuincitur, multorum quippe
est etiam non mediocriter acutorum, quoniam parum
attendunt quantum videant imagines corporum, quæ
fiunt in spiritu, nec omnino sunt corpora. Cum verò
eas coguntur intueri, si rectè aduerterint, atque compe-
I rerint nõ eas esse corporeas, sed corporum simillimas,
rationem tamen de his non continuo valent reddere,
quibus causis & quemadmodum fiant, qua denique na
tura sua subsistant, vel in quo subiecto sint: vtrum ita in
animo fiant, vt in membrana ex atramento literæ, vbi
vtraque substantia est membrana scilicet & atramentũ:
an sicut sigillũ in cera, vel figura quælibet, cui cera sub-
iectum est illa in subiecto: an vtroque modo fiant ista
in spiritu nostro, aliquando sic, aliquando autem sic:
Mouent enim nõ solum [vt cogitemus] ea, quæ absunt
à sensibus corporis, & in nostra reperiuntur memoria,
vel quæ nosipsi vt libitum est, facimus, disponimus, au-
gemus, minuimus, [sed etiam] situ, habitu, motu, innu-
merabilibus qualitatibus formisq; variamus. Talia sunt
fortassis etiam illa quibus deludimur dormientes, quã-
do non diuinitus admonemur, nisi quod hęc volentes
agimus, illa præter arbitrium patimur. Non solum hæc
mouent, quæ in animo de ipso animo fieri nõ absurde
quis putat, quamuis & hoc causis occultioribus quibus
agitur vt illud potius quàm illud in conspectu animi

veniat, sed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi an- K
gelus qui loquebatur in me. Neque enim forinsecus vo Zachar.
ces ad aures corporeas prophetæ venisse credẽdum est,
cum dicit, loquebatur in me, non ad me: vtrum voces
erant de spiritu factæ, corporalibus similes quales agi-
mus cum apud nos taciti multa memoriter, plerumque
etiam cantando trãscurrimus, sed tamen editæ ab an-
gelo sibi suggerẽte. Et quod in Euangelio scriptum est,
Ecce angelus dei apparuit illi in somnis dicens, Quo Matth. 1.
modo enim apparuerit, vel corpus angelicum oculis
clausis? Abrahæ quippe vigilanti sic apparuerunt, vt eos Gen. 18.
etiam cum pedes lauit eis contrectando sentiret vel spi
ritus spiritui dormientis in specie aliqua simili corpo-
ri, sicut nosipsi nobis videmur tali figura etiam per lo-
ca moueri somniantes, longè aliter quàm membra in
stratis iacentia mouentur. Hæc & ideo mira sunt, quia
occultiorem habent rationem quàm vt videri vel red-
di ab homine homini possit. Nam istæ causæ sunt ad-
mirationis, cum vel ratio cuiusque rei latet, vel eadem
res vsitata non est, quod aut singularis, aut rara est. Ex il
la ergo causa latẽtis rationis, ego dixi in epistola, quam
te legisse commemoras, cum eis responderem qui ne- L
gant esse credendum, quod Christum virgo pepererit,
virgo permanserit. Si ratio quæritur, non erit mirabile.
Hoc enim dictum est, non quod ratione res careat, sed
quod eos lateat, quibus hoc deus voluit esse mirabile.
Ex alia vero admirationis causa, quæ ideo est, quia in-
solitum aliquid occurrit, scriptũ est de domino, quod
miratus sit Centurionis fidem. Neque enim eum rei vl- Luc. 7.
lius ratio potuit latere, sed admiratio pro laude posita
est eius, cuius par in populo Hebræo non apparuerat.
Vnde ipsa admiratio satis exposita est, cum dominus
ait: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Is-
raël. Quod autem adieci in eadem epistola, Si exem-
plum poscitur, non erit singulare: frustra tibi visus es
velut exempla inuenisse de vermiculo qui in pomo na-
scitur, & aranea quæ filum textrinæ suæ corpore velut
integro parit. Dicuntur enim aliqua argute cuiusdã si-
militudinis gratia, alia remotius, alia congruentius, sed
solus Christus natus est ex virgine: vnde iam intelligis,
quantum existimo cur hoc esse dixerim sine exemplo.
Habent itaque omnia causas suas, atque rationes rectas
& inculpabiles, quę deus vel vsitata vel inusitata opera-
tur. Sed hæ causæ atque rationes cum latent, miramur
quæ fiunt: cum autem patent, consequenter ea vel con- M
uenienter fieri dicimus, nec mirandum esse, quia facta
sunt, quæ ratio exigebat vt fierent. Aut si miramur non
inopinata stupẽdo, sed excellentia laudando miramur.
Quo genere admirationis Centurio ille laudatus est.
Nec ideo reprehendenda est sententia, qua dictum est,
Si ratio quæritur non erit mirabile, quoniam est aliud
genus admirationis etiam cum ratio manifesta est ad-
miranti. Neque enim propterea culpatur sententia qua
dictum est: Deus neminem tentat, quoniam est aliud Iacob. 1.
genus tentationis propter quod rectè ibidem dictum
est, Tentat vos dominus deus vester. Nec quisquam Deut. 13.
existimet ideo meritò posse dici, corporeis oculis à fi-
lio patrem videri, ac non potius sic, vt à patre filium
quia illic qui hoc putant cum in reddenda ratione de-
fecerint, possunt & ipsi dicere, si ratio quæritur, non e-
rit mirabile: hoc enim dictum est, non quia non est ra-
tio, sed quia latet. Illius autem non miraculi, sed erro-
ris, demonstrare debet nullam esse rationem, quisquis
id opinãtes refellere aggreditur. Sicut enim nulla ratio
est, qua dei natura moriatur, aut corrumpatur, aut pec-
cet, &

A cet, & cum hoc deum non posse dicimus, non derogamus potestati eius, sed æternitatem veritatemq; laudamus. Ita cum dicimus nõ posse videri oculis corporeis, non latet sed patet ratio bene intelligentibus, qua perspicuum est deum corpus non esse, nec aliquid coeporeis oculis cerni posse, nisi quod alicuius interualli interpositione cernatur. Id autem non nisi corpus esse, eamq; substantiam quæ minor sit in parte quàm in toto, quod de deo credere nefas esse debet, etiam iis qui hoc intelligere nondum valẽt. Latet ratio diuersarum commutationum. Hinc est omnium visibilium sylua miraculorum. Nunquid tamen ideo latet esse corpora, habere nos corpus, nullum esse, quãtulumcunque corpusculum quod non pro suo modo loci occupet spacium? Nec in eo quod occupat vbique sit totum, sed minus sit in parte quàm in toto? Hæc quoniam non latẽt, his contexenda sunt consequentia, quod nunc facere nimis longum est, quibus ostendatur non rationem latere, sed rationem omnino nullam esse qua credi debeat, vel posit intelligi, deum qui vbique totus est, per

B spacia locorum coeporea mole diffundi, in qua necesse habeat partibus maioribus minoribusque constare, cerni coeporeis oculis posse. Vnde plura dicerẽ si hoc in epistola ista suscepissem, in cuius longitudinem, nõ sentiens progressus sum, penè oblitus occupationum mearum, ita vt fortasse, quod non arbitrabar, attentioni tuæ satisfecerim, qui potes paucis admonitus plura cogitare quæ competunt. Sed nõ etiam eorum in quorum manus non inaniter venire ista possunt, si diligen-

γνώμη. tius & copiosius disserantur. Laborant autem homines in discendo, & breuia non valent intelligere, prolixa non amant legere. Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius epistolæ exemplum, quæ apud nos aberrans, non potuit inueniri.

August. Euodio, de quæstionibus ad salutem non necessariis, de similitudinibus nõ per omnia congruentibus rebus diuinis, de sacrosancta trinitate quod credere sufficiat.

Epistola CII.

AVGVSTINVS episcopus, Euodio episcopo. Si ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud auerti nolo, sanctitas tua nosse tanti habet, mitte aliquem qui tibi describat. Iam e-

C nim plura perfecta sunt, quæ hoc anno ante Pascha propinquante quadragesima à nobis fuerant inchoata.

2. Retr. 43. Nam tribus illis libris de ciuitate dei contra dæmonicolas inimicos eius, duos alios addidimus, quib⁹ quinque libris satis disputatum arbitror aduersus eos, qui propter præsentis vitæ fœlicitatem deos colendos putãt, eamq; fœlicitatem à nobis impediri opinãtes, Christiano nomini infesti sunt. Deinceps dicendum est, sicut primo libro polliciti sumus, aduersus eos qui propter vitam post mortem futuram necessarium existimãt cultum deorum suorum, propter quam vitã nos Christiani sumus. Dictaui etiam trium psalmorũ expositionem, nõ paruis voluminibus, sexagesimi & septimi, septuagesimi & primi, septuagesimi & septimi. Reliqui nõdum dictati neq; tractati, vehementer à nobis expectãtur atque flagitantur. Ab his me reuocari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nolo ita vt nec libros de Trinitate, quos diu in manibus verso, nondumq; cõpleui, modo attendere velim, quoniam nimis operosi sunt, & à paucis eos intelligi posse arbitror, vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore speramus. Non enim, vt scribis, qui ignorat ignorabi-

[Margin notes: Vox hybrida. Δαιμονολάτρας. 1. De ciuit. dei, ca. 36. 2. Retra. 15]

tur, de hac re dixit Apostolus, tanquã ista pœna ille plectendus sit, qui non valet intelligẽtia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatẽ, sicut discernitur in animo nostro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde hoc dicebat Apostolus. Lege, & videbis quod ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamq; exiguam, quãtulacunq; in hac vita de re tanta esse potest, intelligentiam peruenirent, id est, vt linguis prophetia præponeretur, vt nõ perturbatè illa gererentur, quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres in Ecclesia tacerent, vt omnia honeste & secundum ordinem fierent. Hæc cũ ageret, ait. Si quis videtur esse propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini est mandatum si quis autem ignorat, ignorabitur. His verbis coercens & ad pacificum ordinem reuocans inquietos, tãto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat, inquit, quę scribo vobis, quia domini est mandatũ. Si quis videtur esse, & vtique non est. nam qui est, sine E

[Margin notes: D, 1. Cor. 14.]

dubitatione cognoscit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in Ecclesia faciebant, qui videbantur esse in Ecclesia, quod non erant. Hos docet cognoscere domini esse mandatum, quia non est seditionis deus sed pacis. Si quis autẽ ignorat, ignorabitur, id est, improbabitur. Non enim deus, si ad sciẽtiam referas, ignorat eos, quibus dicturus est, Nõ noui vos, sed eorum improbatio hoc verbo insinuata est. Cum autẽ dominus dicat Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt eaque visio nobis in fine summum præmium promittatur, omnino † est metuẽdum, si nunc ad liquidũ quæ de dei creatura† credimus conspicere non valemus, ne inde sit dictum, Qui ignorat, ignorabitur. quia enim in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stulticiam prædicationis saluos facere credentes. Hęc stulticia prędicationis ac stultum dei, quod sapientius est hominibus, multos contrahit ad salutem, vt non solũ qui nondum certa valent intelligentia cõspicere naturam dei, quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua ita incoepoream substantiam à corporis generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se F viuere nosse, velle, ideo sint alieni à salute, quam stulticia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, penè frustra in Ecclesia laboramus. si autem, quod veritas habet, infirmi populi credẽtium ad medicum currunt, sanandi per Christum, & hunc crucifixum, vt vbi abundauit peccatum, superabũdet gratia, miris fit modis per altitudinem diuinã† sapientiæ & scientiæ dei, & per inscrutabilia iudicia eius, vt & nonnulli a corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stulticiã prædicationis, qua salui fiunt credẽtes, ab vnica via longe exirent, † quæ ad vitam æternam sola perducit, & multi in cruce iusti† gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiã si ista quę subtilissime disserũtur ignorant, quia non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perueniant[æternitatem, *] veritatem, charitatem, id est, ad stabilem, certam, plenàmque fœlicitatem, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sunt cũcta perspicua. Proinde in vnum deum patrem & filium & spiritum sanctum firma pietate credamus. ita

vt nec

[Margin notes: Ibidem. Matt. 5. † non. † natura. 1. Cor. 1. Stulticia dei. τὸ μωρὸν. † diuitiarũ. † al. exirẽt † Christi. *stabilitatẽ aut simile verbũ vide. ...]

G vt nec filius credatur esse qui pater est, nec pater qui filius est, nec pater nec filius qui vtriusque spiritus est. Nihil putetur in hac trinitate temporibus locisve distare, sed hæc tria æqualia esse & coæterna, & omnino esse vna natura non a patre aliam, & a filio aliam, & à spiritu sancto aliam conditam esse creaturam, sed omnia & singula, quæ creata sunt vel creantur, trinitate creante subsistere nec quenquam liberari à patre sine filio & spiritu sancto, aut a filio sine patre & spiritu sancto, aut a spiritu sancto sine patre & filio. sed a patre & filio & spiritu sancto vno, vero, vereque immortali, id est, omnimodo incommutabili solo deo. Multa autem etiam separatim in scripturis de singulis dici, vt insinuetur, quamuis inseparabilis trinitas, tamen trinitas: vt quemadmodum simul dici non possunt, cum sonis corporalibus commemorantur, quamuis simul sint inseparabiliter. Ita & quibusdam scripturarum locis, & per quasdam creaturas sigillatim vicissimq; monstrentur. Sicut pater in voce, qua sonuit, Tu es filius meus & filius in homine, quē suscepit ex virgine & spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidem, sed nullo modo separata tria illa demonstrant.

H Ad hoc vtcunq; intelligēdum assumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quamuis enim hęc suis separatisq; temporibus sigillatim singula enūciemus, nihil tamē horum sine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic comparata, vt omni ex parte conueniant. Cui enim similitudini in disputando conuenientia tanta conceditur, vt ei rei cui adhibēda est, ex omni parte coaptetur, vel quando ex creatura ad creatorem aliquid simile assumitur. Primo ergo [in hoc] inuenitur [ista] similitudo dissimilis, quod tria hæc, memoria, intelligentia, voluntas animæ insunt, non eadem tria, est anima. Illa vero trinitas nō inest, sed ipsa deus est. Ideo ipsa mirabilis simplicitas commendatur, quia non ibi aliud est esse, aliud intelligere, vel si quid [aliud] de dei natura dicitur. Anima vero quia est, etiam dum ° non ° intelligit, aliud est quidem esse, aliud est quod intelligit. Deinde quis audeat dicere patrem nō intelligere per seipsum, sed per filium sicut memoria non intelligit per seipsam, sed per intellectum vel potius anima ipsa, cui hæc insunt, per intellectum tantūmodo intelligit, sicut per memoriam tā-

ὅμοιον ἀνόμοιον.

I tummodo meminit, & per voluntatē tantūmodo vult. Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo, vt quoquo modo intelligatur, quemadmodum horū trium in anima, cum † singula nomina enunciantur, quibus eadem singula demonstrātur tamen vnumquodq; nomē his tribus cooperantibus enunciatur, cum & reminiscēdo & intelligendo & volēdo dicitur. Ita nullam esse creaturam, in qua vel solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus demonstretur, quam nō simul trinitas operetur, quę inseparabiliter operatur. Ac per hoc nec vocē patris, nec animam, & carnem filij, nec columbā spiritus sancti esse factam, nisi eadem cooperante trinitate. Nec sanè sonus ille vocis, qui cōtinuo esse destitit, coaptatus est in vnitatē [patris. Nec illa columbæ species corporalis coaptata est vnitatem] personæ spiritus sancti. Nam ipsa quoq;, sicut nubes illa lucida, quæ operuit in monte cum tribus discipulis saluatorem, vel potius sicut ille ignis, qui eundem spiritum sanctum demonstrauit, officio significationis impleto, mox esse desinit: sed solus homo, quia propter ipsam naturā liberādam illa omnia fiebant, in vnitatem personæ verbi dei, hoc est vnici filij dei mirabili & singulari susceptione co-

† per.

Coaptatus [illegible]. Sap 7.

aptatus [est,] permanente tamen verbo in sua natura K incommutabiliter, in qua nihil compositi cū quo subsistat vlla phantasia humani animi suspicandum est. Legitur quidem & spiritus sapientiæ multiplex, sed rectè dicitur etiam simplex. Multiplex enim, quoniam multa sunt quæ habet simplex autem, quia non aliud quàm quod habet est. Sicut dictus est filius habere vitā in semetipso, & eadem vita ipse est. homo autem verbo accessit, nō verbum in hominem conuertibiliter accessit atque ita & filius dei simul cum homine suscepto dicitur vnde idem filius dei incōmutabilis est atq; coæternus patri, sed in verbo solo. & sepultus est filius dei, sed in carne sola Proinde quæ de filio dei verba dicuntur, videndum est secundum quid dicantur. Non enim homine assumpto personarū numerus auctus est, sed eadem trinitas mãsit Nam sicut in homine quolibet pręter vnum illum, qui singulariter susceptus est, anima & corpus vna persona est, ita in Christo verbum & homo vna persona est. Et sicut homo, verbi gratia, philosoph° non vtique, nisi secūdum animam dicitur nec ideo tamen absurde, sed congruentissima & vsitatissima loquutione dicimus philosophum cæsum, philosophum mortuum, philosophum sepultum, cum totum secun- L dum carnem accidat, non secūdum illud quod est philosophus ita Christus deus dei filius, dominus glorię, & si quid huiusmodi secundum verbum dicitur, & tamē rectè dicitur deus crucifixus, cum hoc eum secundum carnem passum esse, non secūdum illud quo dominus gloriæ est, non habeatur incertum. Sonitus autem ille vocis & columbæ species corporalis, & linguæ diuisæ velut ignis, qui insedit super vnumquenque eorum, sicut illa in monte Syna, quæ terribili specie facta sunt, & sicut columna illa nubis per diem, & flammę per noctem, significatiua operatione acta atq; transacta sunt. Illud in his maxime cauendum est, ne cuiquam dei natura vel patris vel filij vel spiritus sancti commutabilis & conuertibilis esse credatur. Nec moueat quod aliquando res, quæ significat nomen eius rei quam significat accipit Spiritus sanctus dictus est corporali specie tanquam columba descendisse & mansisse super eum. Sic enim & petra Christus, quia significat Christum. Miror autem tibi videri sonitum vocis illius, qua dictum est, Tu es filius meus, non mediante anima, sed diuino nutu sola corporali natura sic fieri potuisse & M non tibi videri eodem modo posse fieri animantis cuiuslibet speciem corporalem motumque viuenti similem diuino nutu, nullo animali interposito spiritu. Si enim obtemperat deo creatura corporea sine viuificātis animæ ministerio, vt edantur soni quales edi ex corpore animato solent, vt forma loquutionis articulatæ auribus inferatur, cur non obtemperet, vt sine animæ viuificantis ministerio figura motusque volucris, eadem potentia creatoris, ingeratur aspectibus. An sensus audiendi hoc mereri potest, videndi non potest, cū ex iacenti materia corporis vtrūque formetur, & quod insonat [auribus, & apparet aspectibus,] & vocis articuli, & lineamenta membrorum, & audibilis & visibilis motus, vt & verum sit corpus quod sentitur corporis sensu, & nihil sit amplius quàm quod sentitur corporis sensu. Anima enim in illo † sensu corporis vel in aliquo animante sentitur. Non igitur est opus quærere, quo modo apparuerit columbæ species corporalis, sicut nō quærimus quo modo sonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima nō esse media, vbi vox non quasi vox dicitur facta, quanto magis potuit

Simile.

Luc. 3. Act. 2. Exo. 19. Exo. 13.

† cui [illegible].

A tuit vbi dicitur colũba, hoc verbo significata sola spe-
cie corporali oculis reddita, non natura viuentis ani-
mantis expressa Hoc modo etiam illud dicitur: Factus
Act. 2. est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemẽs,
& visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis, vbi dicitur
species quædam quasi flatus, & velut ignis sensibilis
visitatis similis notisque naturis, non ipsæ visitatæ no-
teq. naturæ ad tempus factæ significari videntur. Si au-
tem subtilior ratio vel excellentior rei vestigatio de-
monstrat eam naturam, quæ nec tẽporaliter nec loca-
liter mouetur non moueri, nisi per illam quę tempora-
liter tantum, non localiter moueri potest consequens
erit vt omnia illa per ministerium creaturæ viuentis
effecta sint, sicut per angelos fiunt. Vnde diligẽtius dis-
serere & longum est, & non necessarium. Huc accedit,
quia ‡ non ‡ sunt visiones quæ apparent spiritui tanquã
corporis sensibus, non solum dormientibus vel furen-
tibus, sed aliquando sanæ mentis vigilantibus non per
fallaciam illudentium dæmonum, sed per aliquam re-
uelationem spiritalem, quæ fit per formas incorporeas
corporibus similes quæ discerni omnino non possunt,
B nisi diuino adiutorio plenius reuelentur, & mentis in-
telligentia diiudicentur, vix aliquando cum fuerint,
sed plerunque postea cum transierint. Quæ cum ita
sint, siue in naturis corporeis, siue sola specie corporali,
natura autem spiritali nostro spiritui tanquam sensi-
bus corporis apparere videãtur, quãdo hęc sacra scrip-
tura commemorat, cuius istorum duorum generis sint,
& vtrum mediante viua creatura fiant, si corpore fiunt,
iudicare temere non debemus· dum tamen creatoris,
hoc est, summæ atque ineffabilis trinitatis inuisibilem,
incommutabilemque naturam, & à mortalium car-
nalium sensibus, & ab omni conuertibilitate siue in
melius, siue in deterius, siue in quodlibet aliud atque a-
liud, remotam atque discretam vel sine vlla dubitatio-
ne credamus, vel qualicunque etiam intelligentia ca-
piamus. Hæc tibi de duabus quæstionibus, hoc est, de
trinitate & columba, in qua spiritus sanctus non sua na
tura, sed significatiua specie demonstratus est, sicut &
Psal. 109. filius dei non sua natiuitate, de qua pater dixit: Ante
luciferum genui te: sed in homine suscepto ex vtero
virginis, à Iudæis crucifixus est, videris quàm ocioso
ego tamen occupatissimus scribere potui. Nec putaui
omnia pertractanda quæ posuisti in literis tuis, verum
C ad illa duo, quæ ex me audire voluisti, me respondisse,
& si non sufficienter auditati tuæ, tamen charitati o-
1. Retra. 45 bedienter existimo. Præter autem illos duos libros,
quos tribus me adiunxisse supra commemoraui, & triũ
psalmorum expositionem, scripsi etiam librum ad san-
ctum presbyterum Hieronymum de animæ origine,
consulens eum quo modo defendi possit illa senten-
tia, quam religiosæ memoriæ Marcellino suam esse
scripsit, singulas animas nouas nascentibus fieri, vt non
labefactetur fundatissima Ecclesiæ fides, qua incõcusse
credimus, quod in Adam omnes moriuntur, & nisi
Christi gratia liberentur, qui per suum sacramentum
etiam in paruulis operatur, in condemnationem tra-
huntur. Scripsi alium ad eundem, quo modo illi videa-
tur accipiendum esse quod scriptum est in epistola Ia-
Iaco. 2. cobi. Quicunque autem totam legem seruauerit, offen-
2. Retra. 45 dat autem in vno, factus est omnium reus. Sed in hoc
dixi etiam quid mihi videatur· in illo autem de ani-
mæ origine tantũ quid ei videatur, consultatoria qua-
dam disputatione quæsiui: Occasionem quippe cuius-
dã sanctissimi & studiosissimi iuuenis presbyteri Oro-
D sij, qui ad nos ab vltima Hispania, id est, ab Oceani lit-
tore solo sanctarum scripturarum ardore inflamma-
tus aduenit, amittere nolui, cui vt ad illum quoque per-
geret, persuasi. Huic etiam ipsi Orosio ad quædam in-
terrogata, quæ illum de Priscillianistarum hæresi, &
Origenis quibusdam opinionibus, quas nõ recepit Ec-
clesia, permouebant vno libro non grandi, quanta po-
tui breuitate & perspicuitate respondi. Scripsi etiam
grandem quendam librum aduersus Pelagij hæresim,
cogentibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam
Christi opinionem perniciosissimam ille persuaserat.
Hæc omnia si habere volueris, aliquem mitte qui tibi
cuncta describat Me autem permitte his vacare quęrẽ-
dis atque dictandis, quæ quoniam multis sunt necessa-
ria, præponenda esse arbitror ad valde paucos pertinẽ-
tibus inquisitionibus [tuis.]

Augustinus Quintiano, commendat matrem viduam cum filia virgine, quæ deferebant reliquias Stephani martyris.

Epistola CIII.

DOMINO Beatissimo & meritò venerabili
fratri & coepiscopo Quintiano, Augustinus *Vetera habẽt Quintiliano*
in domino salutem. Honorabiles dei fa-
mulas, & præcipua † Christi membra Gallam viduam
sancti propositi, & eius filiam Simpliciolam virginem *† preciosa.*
E sacram, matri ætate subditam, sanctitate prælatã, quas
verbo domini aluimus vt potuimus, venerationi tuæ
in Christi dilectione commendo, & tanquam mea ma
nu per hanc epistolam trado consolandas, & in omni-
bus adiuuandas, quæ vtilitas earum vel necessitas po-
stulat, quod & sine mea commendatione proculdubio
faceret sanctitas tua. Si enim nos propter supernam
Hierusalem, cuius nos omnes ciues sumus, & in qua cõ
cupierunt habere excellentiorem sanctitatis locũ, non
solum ciuicum, verumetiam fraternũ eis debemus affe-
ctum: quanto magis vos, apud quos earum etiam carna
lis est patria, in qua secularem nobilitatem pro Christi
amore contemnunt dominæ illæ Officium quoque sa-
lutationis per illas meum ea charitate peto digneris su-
mere qua direxi & meminisse [nostri] in orationibus
tuis. Portant sanè [secum] reliquias beatissimi & glo-
riosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sancti-
tas vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter ho-
norare debeatis.

Augustinus Sixto presbytero, qui contra Pelagianos scripserat, vt pergat impudentes cohibere, dissimulantibus mederi.

F *Epistola* CIIII.

DOMINO venerabili & in Christi charitate
suscipiẽdo sancto fratri & cõpresbytero Six- *2. Retr. 42.*
to, Augustinus in domino salutem. Ex quo
Hipponem literæ benignitatis tuæ per sanctũ fratrem
nostrum Firmum presbyterum directæ me absente ve
nerunt, postea quàm illas cum remeassem, quamuis iam
inde profecto earum perlatore legere potui, hæc prima
eademq. gratissima rescribẽdi occurrit occasio per di-
lectissimum filium nostrum Albinum acoluthũ Quod
autem, quibus simul scripsi, tunc nõ eramus simul, ideo
factum est, vt singulorum singulas non vnam amborũ
epistolã sumeres A me quippe digressus est perlator hu
ius per venerabilem fratrem & coepiscopum meũ Ali-
pium qui tuæ sanctitati aliam rescriberet transiturus, ad
quem etiam ipsas, quas ego iam legerã, literas tuas ipse
portant. Quæ nos quanta lætitia perfuderint, quid ho
mo nitatur loqui quod non potest eloqui nec teipsum
satis nosse arbitror, sed nobis crede, quantum boni fe-
ceris talia nobis scripta mittẽdo. Sicut enim tu testis es,
animi

G animi tui, ita nos nostri, quemadmodum sit affectus illarum synceritate luculentissima literarum. Si enim breuissimam epistolam tuam, quam de hac ipsa re ad beatissimum senem Aurelium per Leonem acoluthum direxisti, exultanti alacritate descripsimus, & quibus poteramus magno studio legebamus, vbi nobis exposuisti, quid de illo perniciosissimo dogmate, vel quid contrà de gratia dei, quam pusillis magnisque largitur, cui est illud inimicissimum sentias: quanta nos putas ista tua prolixiora scripta, vel exultatione legisse, vel cura vt legantur, quibus valuimus alijs obtulisse, atque adhuc quibus valemus offerre. Quid enim gratius legi vel audiri potest, quàm gratiæ dei tam pulchra defensio aduersus inimicos eius, ex ore eius, qui eorundem inimicorum magni momenti patronus ante iactabatur? Aut vnde vberiores deo debemus agere gratias, quàm quod eius sic defenditur gratia, ab eis quibus datur aduersus eos, quibus vel nō datur, vel ingratum est quod datur? Quia vt eis gratum sit, occulto & iusto iudicio dei non datur. Quapropter domine venerabilis & in Christi charitate suscipiende sancte frater, quan-
H uis optime facias, cum de hac re scribis ad fratres, apud quos se illi de tua solent efferre amicicia, tamen hęc cura maior tibi restat, vt non solum salubri seueritate plectantur, qui errorem illū Christiano infestissimum nomini audent garrire liberius, sed etiam ij diligētissime caueantur vigilantia pastorali propter infirmiores & simpliciores dominicas oues, qui eum pressius, quidam autem timidius sed tamen insusurrare non cessant, penetrantes domos, sicut ait Apostolus, & cætera quæ sequuntur exercitata * impietate facientes nec illi negligendi sunt, qui vsque ad profundum silentium supprimunt timore, quod sentiunt, sed tamē eandem peruersitatem sentire non desinunt. Nonnulli quippe eorum, antequam ista pestilentia manifestissimo etiam sedis Apostolicæ iudicio damnaretur, vobis innotescere potuerunt, quos nunc repente reticuisse perspicitis. nec vtrum sanati sint sciri potest, nisi cum non solum dogmata illa falsa tacuerint, verumetiam illis vera contraria, eo quo illa solent studio defensauerint, qui tamen lenius profecto sunt tractandi. Quid enim eos terreri opus est, quos satis territos ipsa taciturnitas monstrat? Nec ideo tanquā sani prætereundi sunt diligentia me-
I dicinæ, quorum vulnus in abdito est. Etsi enim terrendi non sunt, tamen docendi sunt & quātum existimo, facilius possunt, dum in eis timor seueritatis doctorem adiuuat veritatis, vt opitulante domino, gratia eius intellecta atque dilecta, etiam loquēdo expugnent quod iam loqui non audent.

*Forte exerta pro aperta.

Lenitas in hæreticos.

Augustinus Sixto presbytero, instruens illum aduersus Pelagianorum argumenta.

Epistola CV.

2. Retra. 42.

DOmino in domino dominorū dilectissimo sancto fratri & compresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. In epistola quam per charissimum fratrem nostrum Albinum acoluthū misi, prolixiorem me missurum esse promisi, per sanctum fratrem & compresbyterum nostrum Firmum, qui nobis literas attulit synceritatis tuæ, plenas fidei tuæ, quæ nobis tantum gaudium contulerunt, quātum magis possimus habere quam dicere. Quod enim fatendum est charitati tuæ, tristes eramus animo [nimis] cum fama iactaret inimicis Christianæ gratiæ te fauere. Sed vt hæc tristicia de nostris cordibus tergeretur, primo te priorem anathema eis in populo frequentissime pronunciasse eadem fama nō tacuit. Deinde cum K
literis Apostolicæ sedis de illorum dānatione ad Africam missis, tuæ quoque literæ ad venerabilem senē Aurelium consecutæ sunt, quæ tametsi breues erant, tuum tamen vigorem aduersus eorum errorem satis indicabant. Nunc vero cū apertius & latius quid de illo dogmate contraq; sentires, vt literis tuis fideles ipsa nobiscum ratione Ecclesiæ loqueretur, cui potissimum beatus Apostolus Paulus de gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, multa & multipliciter est locutus, non solum illud omne tristiciæ nubilum fugit de cordibus nostris, sed etiam tantum ibi læticiæ lumen infulsit, vt nihil egisse in nobis videretur ille mœror & timor, nisi successu horum, ampliorem flagrantiam gaudiorum. Itaque te frater charissime, quāuis non videamus nos oculis carnis, animo tamen in fide Christi, in gratia Christi, in membris Christi tenemus, amplectimur, osculamur, & remeante à nobis ad te nostrorum inuicem colloquiorum sanctissimo & fidelissimo perlatore, quem voluisti esse apud nos, non solū aduectorem scriptorum tuorum, verumetiam narratorem testemq; factorū, rescripta persoluimus, & aliquanto diu- L
tius tecum sermocinamur, admonentes, vt docēdis instes, quibus terrendis satis quantum comperimus institisti. Sūt enim quidam, qui iustissime damnatas impietates adhuc liberius defendēdas putant: & sunt qui occultius penetrāt domos, & quod in aperto iam clamare metuunt, in secreto seminare non quiescūt. Sunt autem qui omnino siluerūt magno timore compressi, sed adhuc in corde retinent, quod ore iam proferre nō audent: qui tamen esse possunt fratribus ex priore ipsius dogmatis defensione notissimi. Proinde alij seuerius coercendi, alij vigilantius vestigandi, alij tractādi quidem lenius sed non segnius sunt docendi, vt si non timentur, ne perdant, non tamen negligantur ne pereāt. Quod enim putant auferri sibi liberum arbitriū, si nec ipsam bonam volūtatem sine adiutorio dei hominem habere consenserint, non intelligunt, nō se firmare humanum arbitrium, sed impellere vt per inania feratur, non in domino tanquam in petra stabili collocetur. Paratur enim voluntas à domino. Quod autem personarum acceptorem deum se credere existimant, si credant quod sine vllis præcedentibus meritis, cuius vult miseretur, & quos dignatur vocat, & quem vult reli- M
giosum facit, parum attendunt quod debita reddatur pœna dānato, indebita gratia liberato, vt nec ille se indignum queratur, nec dignum se iste glorietur, atq; ibi potius acceptionem nullam fieri personarum, vbi vna eademq; massa damnationis & offensionis inuoluit, vt liberatus de non liberato discat quod etiam sibi supplicium cōueniret, nisi gratia subueniret. Si autem gratia: vtique nullis meritis reddita, sed gratuita bonitate donata. Sed iniustum est, inquiunt, in vna eademq; mala causa, hunc liberari, illum puniri. Nempe ergo iustum est vtrunque puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo gratias saluatori, dum nobis redditum non cernimus, quod in dānatione similium etiam nobis debitū fuisse cognoscimus. Si enim vtrique liberarentur, lateret quid peccato per iusticiam debeatur: si nemo, quid gratia largiretur. Vt ergo in hac difficillima quęstione verbis potius vtamur Apostoli: Volens deus ostendere irā, Roma. 9.
& demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quę perfecta sunt in perditionem: & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, cui non potest figmentum dicere, Quare sic me fecisti:

cum

A cum habeat potestatem ex eadē massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Vbi quia vniuersa ista massa merito damnata est, contumeliam debitam reddit iusticia, honorem donat indebitum gratia, non meriti prærogatiua, non fati necessitate, non temeritate fortunæ, sed altitudine diuitiarum sapientiæ, & sciētiæ dei, quam non aperit, sed clausam miratur Apostolus, clamans: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scien- Roma.11. tiæ dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini: aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum amen. Roma.10. Nolunt autem vt sit ipsi gloria in iustificandis impiis gratuita gratia, qui eius ignorantes iusticiam, suam volunt constituere, vel iam cōclamantium religiosorum & piorum vocibus pressi, ita se fatentur ad habendam seu faciendam iusticiam diuinitus adiuuari, vt sui præcedat aliquid meriti, quasi priores volentes dare vt re- Roma.11. tribuatur eis ab illo, de quo dictum est: Quis prior dedit illi & retribuetur ei? & suo putantes præire merito B illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quarum autem diuitiarum est altitudo sapientiæ & scientiæ eius, ex his sunt diuitiæ gloriæ eius in vasa misericordiæ quæ vocauit in adoptionem, quas diuitias notas vult facere etiam per vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem. Et quæ sunt viæ inuestigabiles, nisi de qui- Psal.24. bus in Psalmo canitur: Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas? Igitur inuestigabiles sunt misericordia & veritas eius: quoniam cuius vult miseretur, non iusticia sed misericordiæ gratia, & quem vult obdurat, non iniquitate, sed veritate vindictæ. Quæ tamen misericordia & veritas ita sibi occurrunt, quia scriptum Psal.84. est, Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: vt nec misericordia impediat veritatē, qua plectitur dignus: nec veritas misericordiā, qua liberatur indignus. Quæ igitur sua merita iactaturus est liberatus, cui si digna suis meritis redderentur non esset nisi damnatus? Nulláne igitur sunt merita iustorum? Sunt planè, quia iusti sunt. Sed vt iusti fierent, merita non fuerunt. Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt, sed sicut dicit Apostolus: Roma.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Cum igitur huic C gratiæ inimici infestiq; sint isti, Pelagius tamen in Ecclesiastico iudicio Palęstino, (non enim aliter inde impunitus exisset) anathematizauit eos, qui dicunt gratiam dei secundum merita dari. Sed nihil aliud in eorum etiam posterioribus disputationibus inuenitur, quàm meritis dari etiam gratiam. De cuius commendatione maxime ad Romanos Apostolica epistola loquitur, vt inde se prædicatio eius velut à capite orbis toto orbe diffunderet. Ea est enim qua iustificatur impius, id est, fit iustus qui prius erat impius. Et ideo percipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt: quoniam meritis impij, non gratia sed pœna debetur. Nec ista esset gratia si non daretur gratuita, sed debita redderetur. Sed cum ab istis quæritur, quam gratiam Pelagius cogitaret sine vllis præcedentibus meritis dari, quando anathematizabat eos qui dicunt gratiam dei secundū merita nostra dari: respondent sine vllis præcedentibus meritis gratiam ipsam humanam esse naturam, in qua cōditi sumus. Neque enim antequam essemus, mereri aliquid poteramus vt essemus. Abiiciatur à Christianorum cordibus ista fallacia: Nam omnino non istam gratiam commendat Apostolus qua creati sumus, vt homines essemus, sed qua iustificati sumus D vt homines iusti essemus. Ista est enim gratia per Iesum Christum dominum nostrum. Etenim Christus non pro nullis vt homines cōderentur, sed pro impiis mortuus est vt iustificarentur. quippe homo erat qui dicebat: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mor- Roma.7. tis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Possunt quidem dicere remissionem peccatorū esse gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur. Quid enim habere boni meriti possunt peccatores? Sed nec ipsa remissio peccatorū sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propicius esto mihi pec- Lucæ.18. catori, & descendit iustificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui se humiliat exaltabitur. Restat igitur vt ipsam fidē vnde omnis iusticia sumit initium, propter quod dicitur ad Ecclesiam in Cantico canticorum, Venies & pertransies ab initio fidei, non humano quo isti extolluntur tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcunque sunt merita, sed gratuitum donū dei esse fateamur si gratiam veram, id est, sine meritis cogitamus. Quia E sicut in eadem epistola legitur: Deus vnicuique parti- Roma.12. tur mensuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homine, fides autem fit in homine, sine qua illa à nullo fiunt Roma.14. homine. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. Quapropter ne se vel ipsius orationis meritum extollat, etiam ad vincendas temporalium rerum cupiditates, & diligenda bona æterna, atque ipsum fontem omnium bonorum, domini adiutorium datur oranti, fides erat quæ data est non oranti, quæ vtique nisi data esset, orare non posset. Quo modo enim inuocabūt, in quem non crediderunt? Quo modo credent quem nō audierunt? Quo modo audient sine prædicante? Igitur fides ex auditu, auditus autē per verbum Christi. Pro- Roma.10. inde minister Christi huius fidei prædicator, secūdum gratiam quæ data est illi, plantator est & rigator. Nec 1.Cor.3. tamen qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus, qui vnicuique partitur mensuram fidei. Vnde & alibi dicitur: Pax fratribus & chari- Ephe.6. tas cum fide: quam ne sibi tribuerent, continuo subiunxit, A deo patre & domino nostro Iesu Christo. quia nec omnium est fides, qui audiunt verbum, sed quibus F deus partitur mensuram fidei: sicut nec omnia germinant quæ plantantur & rigantur, sed quibus deus dat incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat, cum ambo idem audiunt, & si miraculum in eorū conspectu fiat, ambo idem vident? altitudo est diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & apud quem non est iniquitas, dum cuius vult miseretur, & quem vult obdurat: neque enim propterea sunt ista iniusta, quia occulta. Deinde post remissionē peccatorum, nisi mundatam domum habitet spiritus sanctus, nonne cum aliis septem redit spiritus immun- Matt.12. dus, & erunt nouissima hominis illius peiora quàm Ioan.3. erant prima? Vt autem habitet spiritus sanctus, nonne vbi vult spirat, & charitas dei, sine qua nemo bene vi- Roma.5. uit, diffunditur in cordibus nostris, nō à nobis, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis? Hāc enim fidem Apostolus definiuit dicens: Neque circuncisio est aliquid neque præputium, sed fides quæ per dilectionem Galat.5. operatur. Ista quippe fides est Christianorum, non dæmoniorum: nam & dęmones credunt & cōtremiscunt Iaco.2. sed nunquid & diligunt? Nam si non crederēt, non di- Lucæ.4. cerent, Tu es sanctus dei: vel, Tu es filius dei. Si autem Matth.8. diligerēt,

G diligerent, non dicerent, Quid nobis & tibi? Fides igitur ad Christum nos trahit, quæ nisi desuper gratuito *Ioan. 6.* munere nobis daretur, non ipse diceret: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum. Vnde & paulò pòst ait: Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidā ex vobis qui non credunt. Deinde Euangelista subiungit Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis esset traditurus eum. Et ne quisquam existimaret credentes sic ad eius præscientiam pertinere, quo modo non credētes, id est, vt non eis fides ipsa desuper daretur, sed tantummodo voluntas eorum prænosceretur, mox adiecit atque ait: Et dicebat. Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à patre meo. Hinc erat, quod eorum qui audierunt loquentem de carne sua & sanguine suo, quidam scandalizati abscesserunt, quidam credendo manserunt. Quia nemo potest venire ad illum, nisi cui datum est à patre, ac per hoc & ab ipso filio, & à spiritu sancto. Neque enim separata sunt dona vel opera inseparabilis trinitatis, sed filius sic honorans patrem, non affert vllius distantiæ documentum, sed magnum præbet humilitatis exem-

H plum. Hic iterum isti liberi arbitrij defensores, immo deceptores quia inflatores, & inflatores quia præsumptores, non aduersum nos, sed aduersus Euangelium loquuturi, quid aliud dicunt quàm id quod Apostolus sibi, quasi à talibus diceretur obiecit. Dicis itaque mihi, *Roma. 9.* Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Hanc contradictionem sibimetipse tanquam ab altero opposuit, velut ex eorum voce qui nolunt accipere quod superius dixerat. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Talibus itaq; dicamus cum Apostolo, non enim melius illo inuenire possumus quid dicamus. O homo, tu quis es qui respondeas deo? Quærimus nanque meritum obdurationis, & inuenimus. Meritò nanque peccati vniuersa massa damnata est, nec obdurat deus impertiendo maliciam, sed non im- *1. sen. dist. 40 ca quicunque.* pertiendo misericordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni sunt, nec merentur at potius vt non impertiatur, hoc digni sunt, hoc merentur. Quærimus autem meritum misericordiæ, nec inuenimus, quia nullum est, ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Si enim dixerimus fidē præcessisse, in qua esset meritū gratiæ, quid meriti habebat homo an- *1. Cor. 4.* te fidem, vt acciperet fidē? Quid enim habet quod non

I accepit? Si autem accepit, quid gloriatur quasi nō acceperit? Sicut enim non haberet homo sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem dei, nisi secundum propheticum eloquium accepisset spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis ac timoris dei: sicut nō haberet virtutem, charitatem, continentiam, nisi accepto *Roma. 8.* spiritu, de quo dicit Apostolus: Nō enim accepistis spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ. Ita non haberet fidem nisi accepisset spiritum fidei, de quo idem ipse dicit: Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Nō autem merito accepisse, sed misericordia eius qui cuius vult miseretur, manifestissime osten- *1. Timo. 1.* dit, vbi de seipso ait: Misericordiam cōsequutus sum vt *De gratia & lib. arb. cap. 20 & 21.* fidelis essem. Si dixerimus meritum præcedere orationis, vt donum gratiæ consequatur, Impetrādo quidem oratio quicquid impetrat, euidenter donum dei esse ostendit, ne homo existimet à seipso sibi esse, quod si in potestate haberetur, nō vtique posceretur: veruntamen K

ne saltem orationis putarentur præcedere merita, quibus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia esset, quia debita redderetur, etiam ipsa oratio inter gratiæ munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor *Roma. 8.* gentium, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est autem interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigentis *Interpella.* enim certissimum indicium est interpellare gemitib⁹. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum [sanctum.] Sed ita dictum est interpellat, quia interpellare nos facit, nobisque interpellandi & gemendi inspirat affectum, sicut illud in Euangelio: Nō enim, *Matt. 10.* vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Neque enim & hoc ita fit de nobis tanquam nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiritus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur, quod vt faciamus facit. Nam non esse intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat gemitibus inenarrabilibus, sed spiritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur, satis ipse demonstrat Apostolus. Inde enim cœpit Spiritus, inquit, adiuuat infirmitatem *Roma. 8.* nostram: deinde ita subiunxit, Quid enim oremus, si- L cut oportet nescimus & cætera. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Ecce hic non dixit quod ipse spiritus clamet orando, sed in quo clamamus, abba pater, alio tamen loco ait. Quoniam *Galat. 4.* filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Non hîc ait, In quo clamamus, sed ipsum spiritum [sanctum] clamantem dicere maluit, quo efficitur vt clamemus, sicut sunt illa: Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus, Et spiritus patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudine præualet, nemo scienter pius est, vel pie sciens, nemo timore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis & timoris dei, nec habet quisquam virtutem veram, charitatem synceram, continentiam religiosam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & conti- nentiæ. Ita sine spiritu fidei non est rectè quispiam cre- M ditturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus. Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur v- *1. Cor. 12.* nus atque idem spiritus diuidēs propria vnicuique pro *Ioan. 3.* vt vult: quia spiritus vbi vult spirat, sed quod fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adiuuat vt sint fideles, inhabitans adiuuat iam fideles. Quod est ergo meritū hominis ante gratiam quo merito percipiat gratiam cum omne [bonum] meritum nostrum, non in nobis faciat nisi gratia, & cum deus coronat merita nostra, nihil aliud coronet quàm munera sua? Sicut enim ab *2. sen. di. 13 ex muneribus.* initio fidei misericordiam consequuti sumus, nō quia fideles eramus, sed vt essemus. Sic in fine quod erit in *De gratia & li. ar. c. 15. & 16.* vita æterna, coronabit nos, sicut scriptum est, in miseratione & misericordia. Non itaque frustra deo cantatur, Et misericordia eius præueniet me. Et misericor- *Psal. 102. 58. & 22.* dia eius subsequetur me. Vnde & ipsa vita æterna quæ vtique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud nisi quia gratis datur,

nec

A nec ideo quia meritis : non : datur, sed quia data sunt
De gratia & ipsa merita quibus datur Vbi autẽ inuenimus etiam
& lib. ar. vitam æternam gratiã nuncupari, habemus apud eun-
cap. 20. & dem gratiæ magnificum defensorem Apostolum Pau-
21. lum Stipendium, inquit, peccati mors est, gratia autem
Roma. 6. dei vita æterna in Christo Iesu domino nostro. Vide
obsecro te, in quanta breuitate, quàm vigilanter verba
posuerit, quibus diligenter consyderatis, quæstionis hu
ius aliquantulum dilucescat obscuritas Cum enim di-
xisset. Stipendium peccati mors: quis non congruentis
sime & consequenter addere iudicaret: Stipendium au
tem iusticiæ vita æterna : Et verum est, quia sicut me-
rito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita
merito iusticiæ tanquam stipendium vita æterna. Aut
Abac. 2. si nollet dicere, iusticiæ, diceret fidei quoniam iustus ex
fide viuit. Vnde etiam & merces appellatur plurimis
sanctarum scripturarum locis: nusquam porrò dicta
est merces iusticia vel fides, quia iusticiæ vel fidei red-
ditur merces. Quod est autẽ merces operanti, hoc mi-
litanti stipendium Sed beatus Apostolus aduersus ela-
tionem, quæ vsqueadeo magis tentat irrepere, vt & si-
B bi propter ipsam dicat datum angelum satanæ, à quo
colaphizaretur, ne verticẽ præsumptionis erigeret, Ad-
uersus hanc ergo elationis pestem vigilantissime mi-
litaos. Stipendium, inquit, peccati mors. Recte stipen-
dium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia meri-
to redditur. Deinde ne iusticia de humano se extolle-
ret bono merito, sicut humanum meritum malum nõ
dubitatur esse peccatum, non à contrario retulit, di-
cens. Stipendium iusticiæ vita æterna, sed gratia, in-
quit, dei vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem ali-
qua alia via quæreretur, adiecit, In Christo Iesu domi-
no nostro tanquã diceret, Audito quod stipendiũ pec-
cati sit mors, quid te disponis extollere? O humana,
non iusticia, sed nomine iusticiæ planè superbia, quid
te disponis extollere, & contrariam morti vitam æter-
nam tanquam debitum stipendium flagitare? Cui de-
betur vita æterna, vera iusticia est. Si autem vera iusti-
cia est, ex te non est, desursum est descendẽs à patre lu-
minum, vt haberes eam [Si tamen habes eam] profe-
1. Corin. 4. cto accepisti. Quid enim habes quod non accepisti?
Quapropter ô homo, si accepturus es vitam æternam,
C iusticiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui
gratia est & ipsa iusticia. Tibi enim tanquam debita
redderetur, si ex te tibi esset iusticia cui debetur. Nunc
ergo de plenitudine eius accepimus non solum gratiã,
qua nunc iuste in laboribus vsque in finem viuimus,
sed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie postea
sine fine viuamus Hoc nihil salubrius fides credit, quia
nihil verius intellectus inuenit Et debem⁹ audire pro-
Esa. 7. phetam dicentem: Nisi credideritis, non intelligetis.
Sed excusabunt se, inquit, homines, qui nolunt recte &
fideliter viuere, dicentes Quid nos fecimus qui male
viuimus, quandoquidem gratiam, vnde bene viuere-
mus, non accepimus? Non possunt veraciter dicere ni-
hil mali se fecisse, quia male viuunt. Si enim nihil mali
faciunt, bene viuunt. Si autem male viuunt, de suo ma-
le viuunt, vel quod originale traxerunt, vel quod insu-
per addiderunt. Sed si vasa sunt iræ, quæ perfecta sunt
ad perditionem, quæ illis debita redditur, sibi hoc im-
putent, quia ex ea massa facta sunt, quam propter vni-
συλλήψ. p. us peccatum, in quo omnes peccauerunt, merito deus
iusteque damnauit Si autem vasa sunt misericordiæ,
quibus ex eadem massa factis supplicium debitũ red-
dere noluit, non se insolent, sed ipsum glorificent, qui
eis misericordiam non debitam præstitit, & si quid ali- D
ter sapiunt, & hoc quoque illis ipse reuelauit. Postre-
mo quónam se isti excusabunt modo? Nempe illo quẽ
breuiter tanquam ex eorum voce sibi obiecit Aposto-
lus, vt dicant Quid adhuc conqueritur? Nam volun- *Roma. 9.*
tati eius quis resistit? Hoc est enim dicere: Quid de no-
bis fit querela quod deum offendamus male viuendo,
cum illius voluntati nemo possit resistere, qui nos ob-
durauit misericordiam non præstando. Si ergo illos
non pudet hac excusatione, non nobis sed Apostolo
contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apostolus,
hoc idem atque identidem dicere. O homo tu qui es
qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui
se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potesta-
tem figulus luti, ex eadem massa vtique merito rectè-
que damnata facere, aliud vas in honorem indebi-
tum propter misericordiæ gratiam, aliud in contume-
liam debitam propter iræ iusticiam, & vt notas faciat
diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, sic ostendens
quid eis largiatur, cum id supplicium recipiẽt vasa iræ,
quod pariter omnib⁹ debebatur. Satis sit interim Chri-
stiano ex fide adhuc viuenti, & nõdum cernenti quod E
perfectum est, sed ex parte scienti, nosse vel credere
quod neminem deus liberet, nisi gratuita misericordia
per dominum nostrum Iesum Christum, & neminem
damnet, nisi æquissima veritate per eundem dominum
nostrum Iesum Christum. Cur autem illũ potius quàm
illum liberet aut non liberet, scrutetur qui potest iudi-
ciorum eius tam magnum profundum, veruntamen
caueat præcipitium. Nunquid enim est iniquitas apud
deum? Absit Sed inscrutabilia sunt iudicia eius, & in-
uestigabiles viæ eius. Et in maioribus duntaxat ætati-
bus merito dici potest. Hi noluerunt intelligere, vt be-
ne agerent, hi quod grauius est, intellexerunt & non
obedierunt. quia sicut scriptum est: Verbis non emen- *Prouer. 28.*
dabitur seruus dolosus si enim & intellexerit, nõ obe-
diet Vnde non obediet, nisi sua pessima voluntate, cui
grauior damnatio diuina æquitate debetur? Cui enim
plus datur, plus exigitur ab eo. Istos quippe scriptura di
cit inexcusabiles, quos non latet veritas, & in eis perse-
uerat iniquitas. † Reuelatur enim ira dei de cœlo, ait *† impietas.*
Apostolus, super omnem impietatẽ & iniusticiam ho- *Roma. 1.*
minum eorum, qui veritatem in iniusticia detinent: F
quia quod notum est dei manifestum est in illis. Deus
enim illis manifestauit: Inuisibilia enim eius à creatu-
ra mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciun-
tur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint
inexcusabiles. Si ergo istos inexcusabiles dicit qui in-
uisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspi-
cere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed ini-
qui & impij permanserunt. Neque enim non cogno-
uerunt, sed cognoscentes, inquit, deum, non vt deum
glorificauerunt, aut gratias egerunt quanto magis in-
excusabiles sunt, qui ex lege eius instructi confidunt
seipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, seipsos
non docent. Qui prædicant non furandum & furan-
tur, & cætera quæ de ipsis Apostolus loquitur. Eis quip- *Roma. 2.*
pe dicit: Propterea inexcusabilis es ô homo omnis
qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum con-
demnas: eadem enim agis quæ iudicas Dicit enim
ipse dominus in Euangelio Si non venissem & eis lo- *Ioan. 15.*
cutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc au- *Peccatũ nõ*
tem excusationem non habent de peccato suo. Non *habent.*
vtique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis
magnis multisq; peccatis sed hoc peccatum vult intel-

G ligi non eos habituros fuisse, si non venisset, qui cum audissent eum, non crediderunt in eum hanc eos excusationem non habere asserit qua possint dicere, non audiuimus, ideo non credidimus. Humana quippe superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij excusatam se putat, quando ignorantiæ non voluntatis videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusationem, inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscunque scientes peccare conuincit: dei tamen iustum iudicium, nec illis parcit, qui non audierunt. (Roma.2.) Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quamuis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem qui scit se fecisse hominē rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi eius quo male vsus est libero voluntatis arbitrio, etiam quòd transiret in posteros manasse peccatum. Neque enim damnantur, (πάντα ἥμαρτον.) qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata omnes communiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui
H non iudicat quia & ipsa ignorantia, in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtrisque non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ideo autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui non ignorantes sed scientes peccant, vt secundum iudiciū superbiæ suæ quo multū confidunt de viribus propriæ voluntatis se inexcusabiles videant, quia de ignorantia iam non habent excusationem, & nondum est iusticia cui præsumebant sufficere voluntatem. At verò ille cui dominus & sciendi & obediendi largitus est gratiam: Per legem enim, inquit, cognitio peccati. & peccatum non cognoui, nisi per legem Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces:
(Roma.3.) nec vult intelligi hominem præceptricis legis ignarum, sed liberatricis indignum gratiæ, vbi dicit: Con-
(Roma.7.) delector legi dei secundum interiorem hominem, & cum hac non solum scientia, verumetiam & delectatione legis postea dicit: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum
I Christum dominum nostrum. Nemo itaque liberat à vulneribus illius trucidatoris, nisi huius gratia saluatoris. Nemo liberat venundatos sub peccato à vinculis captiuantis, nisi gratia redimentis: ac per hoc vniuersi, qui se in nequitiis & iniquitatibus excusatos volunt, ideo iustissime puniuntur, quoniam qui liberentur, non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa iusta esset, non inde iam gratia, sed iusticia liberaret. Cum verò non liberat, nisi gratia, nihil iustum inuenit in eo quem liberat, non voluntatem, non operationem, non saltem ipsam excusationem nam si hæc iusta est, quisquis ea vtitur, merito non gratia liberatur. Nouimus enim liberari per gratiam Christi quosdam etiam eorum qui dicūt: Quid adhuc cōqueritur? Nam
(Roma.9.) voluntati eius quis resistit? Quæ si iusta est excusatio, non iam gratuita gratia, sed propter huius excusationis iusticiam liberantur. Si autem gratia est, qua liberantur, profecto hæc excusatio iusta non est. Tunc enim vera gratia est, qua homo liberatur, si non secundum debitum iusticiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis, qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam volunta-
(Prouer. 19.) ti eius quis resistit? nisi quod legitur in libro Salomonis: Insipientia viri violat vias eius, deum autem causatur in corde suo. Quamuis itaque deus faciat vasa K iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demōstret potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ fecit in honorem, non damnabilis massæ debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum tamen in eisdem iræ vasis propter meritum massæ in contumeliam debitum factis, id est, hominibus propter naturæ quidem bonum creatis, sed propter vicia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissime veritas improbat, damnare nouit ipse non facere Sicut enim voluntati eius tribuitur humana natura nullo dubitante laudanda, sic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante damnanda. Quæ voluntas hominis aut hæreditarium vicium transmisit ad posteros, quos in se habuit cum peccaret, aut acquisiuit etiam cætera vicia, cum in seipso vnusquisque perdite viueret. Sed neque ab illo, quod originaliter contrahitur, neque ab iis, quæ vnusquisque in vita propria, vel intelligendo, vel nolendo intelligere, mala congregat, vel etiam instructus ex lege, additamento præuaricationis exaggerat, quisquam liberatur & iustificatur, nisi gratia dei per L Iesum Christum dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei & timoris dei, impartito salubriter orationis affectu & effectu, donec sanet omnes languores nostros, (Psal. 102.) & redimat de corruptione vitam nostram, & coronet nos in miseratione & misericordia. Verum isti, qui personarum acceptorem fieri existimant deum, si in vna eadémque causa super alios veniat misericordia eius, super alios verò maneat ira eius, nempe totas vires argumentationis humanæ in paruulis perdunt. Nam vt interim taceam, quod non est, præter paruulos quamlibet materno vtero recentissimos ea pœna, de qua loquens Apostolus ait: Per vnius delictum in (Roma.5.) omnes homines ad condemnationem, vnde non liberat, nisi vnus ille, de quo idem ait: Per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ vt ergo hoc interim omittam, & hoc solum de paruulis dicam, quod ipsi quoque authoritate Euangelica territi, vel potius Christianorum populorum concordissima fidei conspiratione perfracti, sine vlla excusatione concedunt, quod nullus paruulus, nisi renatus ex a- M qua & spiritu, intrat in regnum cœlorum quam quæso allaturi sunt causam, quod alius sic gubernatur, vt baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium, priusquam ab eis baptizandus offeratur, expiret? An hoc fato vel fortunæ daturi sunt? Nō opinor eos in tantam dementiam prodituros, quantulumcunque nomen Christianum tenere cupientes. Cur ergo in regnum cœlorum, non accepto regenerationis lauacro, paruulus nullus intrabit? Nunquid nam ipse sibi parentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis & repentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religiosorum Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur infantes, cum econtrario sacrilegorum & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorū manus venientes, ex hac vita non sine sacramēto regenerationis emigrēt? Quid hinc dicturi sunt, qui vt gratia dari possit nōnulla præcedere merita humana contendūt, ne sit personarū acceptor deus? Quæ tandem hic merita præcesserunt? si eorūdem cogitaueris paruulorum, nulla sunt propria, vtrisq. est illa massa communis Si parētum attenderis, bona sunt illa quorum

A rum filij repentinis mortibus sine Christi baptismate perierunt. Mala verò illa quorum filij per Christianorum aliquam potestatem ad sacramenta Ecclesiæ peruenerunt. Et cur prouidentia dei cui nostri capilli numerati sunt, sine cuius voluntate non cadit passer in terram, (Matth. 10.) quæ nec fato premitur, nec fortuitis casibus impeditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt renascantur ad hæreditatem cœlestem, non consulit omnibus paruulis filiorum suorum, & nonnullis consulit etiam paruulis impiorum? Iste infans de fidelibus coniugatis ortus, lætitia parentum susceptus, matris vel nutricis somnolentia suffocatus fit exterus * † & expers suorum fidei. (* aliàs, exsors. † externis.) Ille infans de sacrilego stupro nascitur, crudeli timore matris exponitur, alienorum misericordi pietate colligitur, eorum Christiana solicitudine baptizatur, fit [æterni] consors & particeps regni. Ista cogitent, ista considerent, hinc audeant dicere deum, vel acceptorũ in sua gratia personarum, vel remuneratorem præcedentium meritorum. Nam & si conabuntur maioris ętatis aliqua merita suspicari, seu bona seu mala: quid de istis infantibus dicent, quorum nec iste sibi vllis

B proprijs meritis malis potuit acquirere violentiam suffocantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis sunt, si etiam his consyderatis nondum dignantur exclamare nobiscum: O altitudo (Roma. 11.) diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia † sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. (†incomprehensibilia.) Non itaque misericordiæ gratuitæ dei pertinacissima aduersentur insania. Sinant filium hominis in qualibet ætate (Lucæ 19.) quærere & saluum facere quod perierat. Nec de inscrutabilibus iudicijs eius audeant iudicare, cur in vna eademque causa super alium veniat misericordia eius, super alium maneat ira eius. Qui enim sunt isti qui (Roma. 5.) respondeant deo, quandoquidem ille Rebeccę habenti geminos ex vno concubitu Isaac patris nostri, cum illi nondum nati nihil egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum eius maneret, electionem scilicet gratiæ non debiti, electionem qua eligendos facit ipse non inuenit, non ex operibus, sed ex vocante dicit minori seruiturum esse maiorem. In quam (Malach. 1.) sententiam beatus Apostolus etiam testimonium prophetæ longe posterioris assumpsit, Iacob dilexi, Esau

C autem odio habui: vt intelligeretur hoc apertum postea per prophetam, quod antequam illi nascerentur erat in dei prædestinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Iacob, antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esau, antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum? Nam neque in illo diligeret iusticiam, quam nullam ille fecerat neque in isto odisset naturam, quam bonam ipse perfecerat. Mirum autem cum his coarctantur * angustijs, in quanta se abrupta (* aliàs, coarguantur.) præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat: quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? ([redacted]brosius.) Hoc quippe ille non vidit, quando sibi velut aduersantis obiecta quæstione, non id potius tam breue, tam apertum, tam, sicut isti putant, verum absolutumque respondit. Cum enim rem stupendam proposuisset, quo modo de nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali recte dici potuerit, quòd vnum deus dilexerit, alium odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione motum exprimens auditoris. Quid ergo dicemus? inquit. (Roma. 8.) Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Hic ergo erat lo-

D cus vt diceret quod isti sentiũt. Futura enim deus opera præuidebat, quando minori maiorem seruiturum esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad dei gratiam, & gloriam commendandam voluit valere, quod dixit. Cum enim dixisset, Absit vt sit iniquitas apud deum: tanquam ei diceremus, Vnde hoc ostendis cum asseras non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Maior seruiet minori? Moyses enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Vbi nunc merita, vbi opera vel præterita vel futura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, vel adimplenda? Nónne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ, hoc est, veræ gratiæ commendatione sententiam? Nónne stultam fecit deus hæreticorum sapientiam? Quid autem agebatur, vt hoc Apostolus diceret, vt eorum geminorum commemoraret exemplum? Quid persuadere moliebatur? Quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnet amentia, quod superbia non capiunt, quod sapere nolunt. Qui ignorantes dei iusti- E

ciam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non (Roma. 10.) sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis filios commẽdabat. Quod enim promittit deus, non facit nisi deus habet namque aliquid rationis & veritatis, vt homo promittat & deus faciat. vt autẽ homo se facere dicat quod promiserit deus, superbæ impietatis est reprobus sensus. Commendans ergo filios promissionis, hoc primum significatum ostendit, per Isaac filium Abrahæ. Euidentius nanque opus dei apparet in eo, quem non genuit vsitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus & senectute confectis, vt in filijs dei qui futuri prænunciabantur, hoc esset signum diuini operis non humani. In Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, hoc est, non (Roma. 9.) qui filij carnis, ij filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Non solum autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu [habens Isaac patris nostri: quo pertinuit vt adderet ex vno concubitu,] nisi vt nõ solũ de suis, neque de parentum meritis aliorum, sed ne de ipsius quidem vnius patris, F mutata forte in melius voluntate gloriaretur Iacob dicens, ideo se à creatore non derelictum, quia pater eius quando eum seminauit, melioribus laudabilior moribus fuit. Ex vno, inquit, concubitu, vnum tunc ad eos seminandos meritum patris, vnum ad concipiendos meritũ matris. Quia etsi mater eos donec pareret visceribus portauit inclusos, & forte voluntates affectionesque variauit, non vni, sed ambobus vtique variauit, quos pariter ventre portauit. Intentio igitur intuenda est Apostoli, quo modo propter gratiam commendãdam nolit eum, de quo dictum est: Iacob dilexi: nisi in domino gloriari: vt cum ex eodem patre, eadẽ matre, vno concubitu, antequam aliquid egissent boni aut mali, alterum deus diligit, odit alterum, intelligat Iacob ex illa massa originalis iniquitatis, vbi fratrem suum, cum quo habuit communem causam, videt per iusticiam meruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discerni. Nondum enim nascentibus, nec agentibus bonũ aut malum, vt secundum electionem propositũ dei maneret, nõ ex operibus sed ex vocante dictum est ei Maior seruiet minori. Electionem autem gratiæ nullis fieri operum præcedentibus me-

G ritis, alio loco apertissime idem Apostolus ostendens, Roma.11. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Secundum hanc ergo gratiam etiam propheticum testimonium [consequenter] assumens. Sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esau autem odio habui & continuo, Roma.9. Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura præsciebat amborum? Immo & hoc absit. Moyses enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Atque vt in vasis quæ perfecta sunt in perditionem, quæ damnatæ debita est massæ, agnoscant vasa ex eadem massa in honorem facta, quid eis misericordia diuina largita sit. Dicit enim, inquit, scriptura ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te potentiam meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuersa terra. Denique ad vtrunque concludit, Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaque gra-
H tuito dono, obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio, vel puniti damnabilis excusatio, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Dicat & audiat quod conuenit homini: O homo tu quis es qui respondeas deo. & cætera, de quibus iam quantum potui satis ac sæpe disserui. Audiat hæc & non contemnat. Quod si contempserit, etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit, etiam vt non contemneret esse credat adiutum, sed obduratum debito, adiutum gratia. Neque enim si duorum de Isaac patriarcha geminorum, quod quidem iam ostendimus quanta cæcitate dicatur, futura præuidit deus opera, quia vixerunt atque senuerunt: & propterea Iacob dilexit, Esau Roma.9. autem odio habuit: ideo moriturorum etiam paruulorum potest quisquam dicere, vt huic ad percipiendum baptismum non consulat, illi autem consulat, deum futura eorum opera præuidere. Quo modo enim futura dicuntur quæ nulla erunt? Sed deus, inquiunt, in eis quos hinc aufert præuidet, quemadmodum victurus esset quisque si viueret, & ideo quem nequiter nouit fuisse victurum, sine baptismo facit & mori: sic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, sed quæ facturus fuit.
I Si ergo diuinitus etiam quæ commissa non sunt mala opera puniuntur. Primo attendant quàm falsò polliceantur in damnationem paruulos non ituros, qui sine baptismate moriuntur, qui propterea nō baptizantur, quia mali victuri erant si viuerent: propter ipsam quippe malam vitam proculdubio damnabuntur, si etiam mala quæ fuerant futura damnantur. Deinde si eis ad percipiendum baptismatis consulitur sacramentum, quos nouit deus si viuerent bene fuisse victuros, cur nō omnes tenentur in vita quam bonis operibus ornaturi sunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidam diu viuentes pessime viuunt, & vsque ad apostasiam aliquando perueniunt? Cur ipsum primum coniugium peccatorum, quos vtique nouerat deus peccaturos non de paradiso ante proiecit, ne ibi committerent quod tam sancto loco esset indignum, si iuste peccata etiam non-Sapien.4. dum commissa puniuntur? Quid denique præstatur ei qui rapitur ne malicia mutet intellectum eius, & ne fictio decipiat animam eius. si iuste etiam illa puniuntur, quæ licet non fecerit, fuerat tamen viuendo facturus? Postremo cur non ad percipiendum regenerationis lauacrum, ei magis consulitur morituro qui male K fuerat victurus si viueret, vt ei peccata quæ fuerat commissurus remittantur in baptismo? Quis enim est tam vecors qui ea neget per baptismum posse dimitti, quæ sine baptismo dicit posse puniri? Sed disputando aduersus eos, qui vsquequaque conuicti etiam non commissorum peccatorum deum persuadere moliūtur vltorem, verendum est, ne nos in eos ista fingere existimemur, illi autē nullo modo tam hebetes esse credantur, vt hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur: veruntamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse non arbitrarer. Circunstipantur enim & diuinarum authoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu in baptismate paruulorum, vbi apertissime demonstrantur infantes, & cum exorcizantur, & cum eis per eos à quibus gestantur renunciare respondent, a diaboli dominatione liberari, & non inuenientes quà exeant, pergunt in præcipitem stulticiam dum nolunt mutare sententiam. Illud sanè sibi videtur acutissime dicere, quo modo peccatū transit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimissum esse per baptismum, quasi propterea pos- L sit non habere generatio carnalis, quod sola tollit regeneratio spiritalis. Aut vero in baptismo concupiscentiæ carnis infirmitas continuo sanatur, sicut continuo reatus eius aboletur, sed gratia renascendi, non conditione nascendi. Vnde quisquis per hanc concupiscentiam, etiam de renato nascitur, sine dubitatione oberit nato, nisi & ipse similiter renascatur. Verum De Gen. ad literã lib.10. cap.13. quicquid est in hac quæstione difficultatis, ita in agro Christi non impedit operarios eius, quo minus ab eis in remissionem peccatorum baptizentur infantes, siue de fidelibus, siue de infidelibus nati sint, sicut agricolas non impedit, quo minus ab eis inserendi cura in oleas conuertantur oleastri, siue de oleastris, siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respondeat rustico proponatur, quæ causa sit vt cum aliud sit olea, aliud oleaster, non tamen nisi oleaster de semine vtroque nascatur, non omittit inserendi curationem, † etiam si non possit istam soluere quæstionem. † operationem. Alioquin dum ex oliuæ semine exorta virgulta non aliud quàm oleas esse existimant, efficit desidia vanitatis, vt totus ille ager amara sterilitate syluescat. Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerentur, quia fidelis dominus in verbis suis, & propterea eius Ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionem peccatorum baptizat, sed vt fide agatur quod agitur, M vtique fit quod dicitur. Quod ergo excogitauerūt cum hæc eos apertissima moles veritatis vrgeret, quis non Christianus irrideat quamlibet versutissimum cernat? Dicunt enim, veraciter quidem respondere paruulos per ora gestantium, in remissionem se credere peccatorum, non tamen quia sibi remittuntur, sed quia credant quòd in Ecclesia, vel in baptismo remittantur in quibus inueniuntur, non in quibus nulla sunt. Ac per hoc nolunt eos ita baptizari in remissionem peccatorum, tanquam in eis fiat ipsa remissio, quos contendūt nullum habere peccatum. Sed quoniam licet sine peccato, in eo tamen baptismate baptizātur, quo fit in quibusque peccatoribus remissio peccatorum, fieri quidē potest vt hæc versipellis astutia subtilius & acutius ex ocio refellatur: veruntamen secundum istam suā calliditatem non inueniunt quid ad hoc respondeāt, quòd exorcizātur & exufflantur infantes, hoc enim proculdubio

A dubio fallaciter sit, si diabolus eis non dominatur. Si
autem dominatur, & ideo non fallaciter exorcizantur
& exufflantur, per quid dominatur, nisi per peccatum
princeps vtique peccatorum? Proinde si iam erube-
scunt, nec audent dicere hęc in Ecclesia mendaciter ge
ri, fateantur quod perierat etiam in paruulis quæri: ne-
que enim nisi propter peccatum perierat, quod nisi per
gratiam non potest quæri, nō potest inueniri. Sed deo
gratias, quod saltem cum argumentantur contra re-
missionem peccatorum, ne fieri credatur in paruulis,
†maiorum. iam tamen quamuis per corda & ora maiorum † cre-
dere paruulos confitentur. Sicut ergo audiunt domi-
Ioan.3. num dicentem: Qui non renatus fuerit ex aqua & spi-
ritu sancto non introibit in regnum cœlorum. propter
quod eos baptizandos esse concedunt. Sic audiant eun
Marci.16. dem dominum dicentem Qui non crediderit condē-
nabitur: quia sicut eos renasci per ministerium bapti-
zantium, ita etiam credere per corda & ora confiten-
tium cōfitemur. Audeant ergo dicere, quòd à iusto deo
innocens condēnabitur, si nullo vinculo peccati origi
nalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onerosus
occupationibus tuis, da veniā quia vt hæc ad te scribe-
rem, & occupatus literis tuis inducibus erga nos bene-
B uolentiæ tuæ tecum ista colloquerer, etiam ego viui fe-
ci interrumpendis occupationibus meis. Si qua illos
alia excogitare aduersus fidem catholicam sceritis, &
quæcunque aduersus eos, ne dominici gregis infirma
deuastēt, vos quoque fideli & planè pastorali dilectio-
ne disseritis, nota facite nobis. Hæreticorum quippe in-
quietudine, vt scripturas vigilantius perscrutemur, vn-
de ne ouili Christi noceāt, eis posit occurri, tanquam
de somno ignauiæ nostra excitatur industria: ita per
multiplicem gratiam saluatoris etiam quod inimicus
in perniciem machinatur, deus conuertit in adiutori-
Roma.8. um: Quoniam diligentibus deum omnia cooperan-
tur in bonum. Semper in deo viuas, memor nostri fra-
ter charissime.

Augustinus & Alipius Bonifacio, siue vt alij codices habebant, Paulino, laudans librum aduersus Pelagianos ab eo conscriptum, & plenius eum instituens aduersus eam hæresim. *Epistola CVI.*

C DOMINO beatissimo & in Christi visceribus
[germanitus] amplectendo plusquam dici po
test desyderabili fratri & coepiscopo Pauli-
no, Alipius & Augustinus. Tandem aliquando pro-
uidit deus nobis literarum fidelissimum perlatorē om
nium nostrum merito charissimum fratrem Ianuariū,
per quem etiamsi non scriberemus, omnia quæ circa
nos sunt posit syncetitas tua, tanquam per viuentem
atque intelligentem epistolam noscere. Pelagium quē
credimus, vt ab illo distingueretur qui Pelagius Tarētt
dicitur, Britonem fuisse cognominatum, quod vt ser-
uum dei dilexeris nouimus. Nunc autem quemadmo-
dum diligas ignoramus. Nam & nos non solum dile-
ximus, verumetiam diligimus eum Sed aliter nunc di-
ligimus, aliter aliquādo dileximus. Tunc enim quia no
bis rectæ fidei videbatur, nunc autem vt ab iis quæ ini-
mica & aduersa gratiæ dei sentire dicitur, illius miseri-
cordia liberetur. Nam cum hoc de illo aliquandiu fa-
ma iactaret, non vtique facile credendum fuit. Solet
quippe fama mentiri Sed propius vt crederemus acces
sit, quòd librum quendam eius, ea prorsus persuadere
molientem, quæ gratiam dei per vnum mediatorem

dei & hominum hominem Iesum Christum generi D
humano impertitam, de fidelium cordibus creditam
deleant, legimus, traditum nobis à famulis Christi,
qui eum talia docentem studiosissime audierant, fue-
rantque sectati. Cui quidem libro, eisdem roganti-
bus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine
authoris, ne offensus insanabilior redderetur, vnius
nostrum damnatione † responsum est, quod libro con † disputatione.
tinetur & multipliciter, atque abundanter asseritur:
quod etiam quibusdam literis agit ad tuam venera-
tionem datis, vbi dicit se non debere existimari sine
gratia dei defendere liberum arbitrium, cum possi-
bilitatem volendi atque operandi, sine qua nihil boni
velle atque agere valeremus à creatore nobis insitam
diceret, vt videlicet hæc intelligatur doctore ipso gra
tia dei, quæ Paganis atque Christianis, impiis & piis,
fidelibus atque infidelibus communis est. Hæc mala,
quibus Saluatoris euacuaretur aduentus, vbi hoc pos-
sumus dicere, quod de lege dicit Apostolus, Si per na- Gala.2.
turam iusticia, ergo Christus gratis mortuus est, refel-
lebamus vt poteramus in cordibus eorum qui ista sen-
tirent, vt his cognitis, etiam ille si fieri posset non la-
cessitus ista emendaret, atque ita & pernicies destrue-
retur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed E
postea quàm ad nos literæ de Oriente venerunt, ean-
dem causam apertissime ventilantes, nullo modo
iam qualicunque episcopali authoritate deesse Eccle-
siæ debueramus. Missæ sunt itaque de hac re ex duo-
bus conciliis, Carthaginensi & Mileuitano relationes
ad Apostolicam sedem, antequam gesta Ecclesiastica,
quibus apud episcopos prouinciæ Palestinæ Pelagius
perhibetur esse purgatus, vel in manus nostras, vel in
Africam peruenissent. Scripsimus etiam ad beatæ me-
moriæ papam Innocentium, præter conciliorum re-
lationes, literas familiares, vbi de ipsa causa aliquan-
to diutius egimus. Ad omnia nobis ille rescripsit eo-
dem modo, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ Apostolica
sedis antistitem. Quæ omnia modo legere poteris, sedes.
si eorum forte ad te vel nulla, vel non cuncta per-
uenerant: vbi videbis seruata erga hominem mode-
ratione quæ debuit, ne damnaretur si praua damna-
ret, ipsum tamen nouellum & perniciosum errorem F
sic Ecclesiastica authoritate compressum, vt multum
miremur esse adhuc quosdam, qui per quemlibet er-
rorem gratiæ dei conentur obsistere, si tamen hæc ge-
sta didicerunt: quod gratia dei per Iesum Christum
dominum nostrum, quod fides vera & catholica te-
net, semper Ecclesia pusillos cum magnis à morte pri-
mi hominis, ad vitam secundi hominis transfert: non
solum peccata delendo, verumetiam ad non peccan-
dum recteque viuendum, eos qui iam vti possunt vo-
luntatis arbitrio sic adiuuando, vt nisi adiuuet nihil
pietatis atque iusticiæ, siue in opere, siue etiam in ipsa
voluntate habere possimus. Deus quippe operatur in Philip.2.
nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Nam
quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perie-
rat, ab illa perditionis massa & contentione † discernit? † contentione.
Vnde Apostolus interrogat dicens: Quis enim te di-
scernit? Vbi si dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, 1.Corin.4.
bonum opus meum: Respondetur ei, Quid enim ha-
bes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid glo 1.Corin.2.
riaris quasi non acceperis? Hoc vtique totum ideo, non
vt homo nō glorietur, sed vt qui gloriatur, in domino
glorietur, non ex operibus, ne forte quis extollatur.
Non quia bona opera ista pia cogitatione frustran-

[G] tis, cum deus reddat vnicuique secundum opera eius, [Roma. 2.] sitq; gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur, [Roma. 5.] nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nec ipsa fi- [Roma. 12.] des esset in nobis, nisi deus vnicuique partiretur mensuram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis vi- [Psal. 58.] ribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius [Lucæ 15.] adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinquam regionem, & viuens prodige cuncta consumpsit, & miseria duræ seruitutis attritus, reuersusque in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testamenti: Non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid [2. Corin. 3.] à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficiẽtia nostra ex [Psal. 58.] deo est. Vnde & ille cum dixisset: fortitudinem meam ad te custodiam, ne vel hoc ipsum, quia custodit, suis [H] viribus arrogaret, tanquam ei venisset in mentem, quia [Psal. 126.] nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam: & non dormit neque dormitat qui custodit Israel, adiunxit causam, vnde fiat idoneus custodire, vel quo potius custode seruetur. Quoniam [Psal. 120.] deus, inquit, susceptor meus es. Recolat igitur iste si potest merita sua, vnde factum sit, vt deus dignaretur eius esse susceptor, ac si deus esset susceptus. Recolat vtrum [Lucæ 19.] quæsierit an quæsitus sit, ab illo scilicet qui venit quærere & saluare quod perierat. Nam si quærere voluerit ante gratiam quid meruerit vt acciperet eam, mala sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram gratia Saluatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo, vt gratiam mereatur: non ei merces imputatur se- [Roma. 4.] cundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui iustificat impiũ, vt deputetur fides eius [Abacc. 2.] ad iusticiam. Iustus enim ex fide viuit, profecto ante- [† id est.] quam gratia iustificetur, vt † iustus efficiatur, impius quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, [I] quid eius merito, nisi supplicium redderetur? Si ergo [Roma. 11.] gratia, iam non ex operibus est: alioquin gratia iam non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, vnde etiam nuncupatur. Si quis autem dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immò verò gratissime confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur, isti fratres nostri, qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas autem vsque adeo donum dei est [vt deus dicatur: Qui ergo habent fidem] quia impetrent iustificationem, per dei gratiam peruenerunt ad legem [2. Corin. 6.] iusticiæ. Vnde dicitur: Tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Proinde in iis qui per electionem gratiæ salui fiunt, adiutor deus operatur, [Philip. 2.] & velle & operari pro bona voluntate: quoniam di- [Roma. 8.] ligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Si omnia, vtique & ipsam dilectionem, quam fide impetramus, vt eum qui nos prior dilexit, vt in illum crederemus, per eius gratiam diligamus, & diligamur quod operati non sumus. Qui verò suis meritis præmia tanquam debita expectant, nec ipsa merita dei gratiæ tribuunt, sed viribus propriæ voluntatis, sicut dictum est de carnali Israel, persequentes legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenerunt. Quare? Quia [K] non ex fide, sed tanquam ex operibus. Ipsa est enim iusticia ex fide, quam gentes apprehenderunt, de quibus dictum est. Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ [Roma. 9.] non cognouerunt iusticiam apprehenderunt iusticiam. Iusticiam autem quæ ex fide est: Israel autem persequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ecce pono in Sion lapidem offensio- [Esa. 28.] nis, & petram scandali: & qui crediderit in eum non confundetur. Ipsa est iusticia ex fide, qua credimus nos iustificari, hoc est, iustos fieri gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum, vt inueniamur in illo non habẽtes nostram iusticiam, quæ ex lege est: sed eam quę est per fidem Christi. Quæ ex deo iusticia in fide? vtique in fide qua credimus nobis iusticiam diuinitus dari, non à nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur illam iusticiam quæ ex lege est, suam dixit Apostolus, non ex deo, quasi lex non sit ex deo? Quis hoc nisi impius senserit? sed quia lex per literam iubet, non per spiritum iuuat, quicunque sic audit literam legis, vt [L] ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat, aut prohibeat, quo id se arbitrij sui virtute impleturum esse confidat, nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viuificantem, ne reum factum litera occidat. Is profecto [Roma. 10.] zelum dei habet, sed non secundum scientiam. Ignorans enim dei iusticiam, id est, eam quæ datur ex deo, & suam volens constituere, vt tantum modo ex lege sit, iusticiæ dei non est subiectus. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni credenti, sicut idem Apostolus dicit, vt nos simus iusticia dei in ipso. Iustificati igi- [Roma. 5] tur ex fide pacem habemus ad deum per dominum no- [2. ser. di. 26] strum Iesum Christum, Iustificati autem gratis per gra- [cap. & §.] tiam ipsius, ne fides ipsa superba sit. Nec dicat sibi, si ex fide quo modo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quàm donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit vt merear iustificationem, habeo fidem: respondetur ei, Quid enim [1. Corin. 4.] habes quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat [2. sẽ di. 26] iustificationem, sicut vnicuique deus partitus est etiam [cap. itaque] ipsius mensuram fidei, non gratiam [dei] aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia [meretur] au- [M] geri, vt aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pedisequa non præuia voluntate. Vnde ille qui dixit: Fortitudinem meam ad te custodiam: causamque reddit, dicens: Quoniam deus susceptor meus es: tanquam requirens, quibus id meritis fuerit consecutus, nihilque in se inueniens ante gratiam dei, Deus meus, inquit, misericordia eius præueniet me. [Psal. 58.] Quantumcunque, inquit, cogitauero antecedentia merita mea, misericordia eius præueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam ad illum custodiens, eodem seruatore non perdit quod eodem largitore suscepit. Nec ob aliud meretur ampliora, nisi pie fideliterque sciendo, à quo sibi bona sunt omnia, & hoc sciendo non ex seipso, ne vel hoc sit in eo quod non sit ex deo. Vnde optime Apostolus: Nos, [1. Corin. 2.] inquit, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis, ac per hoc & ipsum hominis meritum donum est gratuitum. Nec à patre luminum, à quo descendit omne datum optimum, boni aliquid accipere quisquã meretur, nisi accipiendo quod non meretur. Multum est autem indulgentius & sine vlla dubitatione gratuitum, quod

A tum, quod dei gratia per Iesum Christum dominum
nostrum præstatur infantibus, vt eis non obsit ex Adã
generatio, & prosit in Christo regeneratio, in quibus
& ipsum accipiendi sensum tanto ante misericordia
dei præuenit: qui certè si in hac paruula ætate de cor-
pore exierint, vitam æternam regnumque cœlorum
scientes accipiunt, eius muneris merito quod hic cum
vtique prosint nescierunt. Certè in iis post priorum do-
ctrinam, ita non nisi priora sunt dona, in quibus do-
nandis dei gratia sic operatur, vt nec voluntas accipi-
entium vel præmittatur vel adiungatur vel subsequa-
tur. Quandoquidem tantum beneficium non solum
non libentibus, verumetiam reluctantibus datur, quod
eis ad magnum imputaretur sacrilegiũ, si iam in iis ali-
quid valeret voluntatis arbitrium. Hoc diximus prop-
ter eos qui non valentes in causa gratiæ inscrutabi-
lia dei iudicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ
profectò ex vno in condemnationem tota collapsa
est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam:
tamen audent paruulos reos propriorum constituere
peccatorum, vt qui bona maláve cogitare nó possunt,
B putentur per liberum arbitrium vel pœnam mereri
posse vel gratiam: cum potius Apostolica veritas di-
Roma.5. cendo, Ex vno omnes in condemnationem satis osten
dat quòd nascantur in pœna, vt non merito sed mise-
Roma 11. ricordia renascantur in gratia. Alioquin gratia iam
non est gratia, si non diuinis operibus gratis datur, sed
humanis meritis redditur. Quæ sola sic discernit à
Pœna dãni pœna, vt cum pœna sit ex Adam omnibus debita, gra-
tia verò per vnum Iesum Christum nulli debita, sed
gratuita, vt vere sit gratia, inscrutabilia iudicia dei tan-
quam deus esse possint, cum paruulos ipse discernat,
quos merita nulla discernunt, sed iniqua esse non pos-
Psal.24. sint, quia vniuersæ viæ domini misericordia & veri-
tas. Vnde cum præbetur alteri misericordiæ gratia,
non habet quod de humano merito glorietur, quoni-
am non ex operibus, ne forte quis extollatur. Cum
verò alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur
iuste queratur. Id enim redditur quod peccato iure de-
betur, quoniam vnus in quo omnes peccauerunt, vti-
que etiam in singulis quibusque punitur. In quorum
C pœna clarius ostenditur, quid vasis misericordiæ per
non debitam, sed veram gratiam: hoc est gratuitatem
conferatur. Vnde ergo argumentantur aduersus Apo-
Roma.5. stolum apertissime dicentem: Per vnum hominem
peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors,
& ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes
peccauerunt, dicentes etiam paruulos propria per li-
berum arbitrium habere peccata: tædet attendere, pi-
getque proferre, sed magis compellimur [dicere.]
Quid enim potuerunt magna & acuta ingenia cogi-
tare, aut inopiæ est tacendo vitare, aut arrogantiæ con-
temnendo præterire. Ecce inquiunt Esau & Iacob in-
ter viscera materna luctantur, & dum nascuntur, al-
ter supplantatur ab altero, atque in pede præcedentis
manus consequentis & tenentis inuenta, perseuerans
quodam modo lucta continetur. Quo modo ergo in
infantibus hæc agentibus, nullum est vel ad bonum,
vel ad malum propriæ voluntatis arbitrium, vnde
præmia siue supplicia meritis præcedentibus subse-
quantur? Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tan-
quam iurgium paruulorum signum rerum fuisse ma-
gnarum, quia non fuit arbitrium, sed prodigium: ne-
que enim daturi sumus & asinis liberum arbitrium
voluntatis, quoniam huius generis iumentum, sicut
scriptum est, & subiugale sine voce, hominis voce res- D
Nume.22. pondens vetuit prophetæ dementiam. Hi autem qui
tales non prodigiosos motus, sed voluntarios actus,
nec de paruulis, sed à paruulis factos esse contendunt,
quid Apostolo responsuri sunt, qui cum & hos gemi-
nos ad documentum gratuitæ gratiæ commemoran-
dos videret: nondum enim natis, inquit, nec aliquid
agentibus boni aut mali, vt secundum electionem pro-
positum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante
dictum est, quia maior seruiet minori. Deinde adiun-
gens testimonium prophetæ longe post quidem ista
dicentis, sed tamen de hac re antiquum dei consilium
declarantis, sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi,
Esau autem odio habui? Nempe doctor gentium in
fide & veritate istos geminos nondum natos nihil bo-
ni aut mali egisse testatur, vt gratia commendetur,
vt quod dictum est: Maior seruiet minori: non ex o- Roma.9.
peribus, sed ex vocante dictum intelligatur, vt secun- Mala.1.
dum electionem dei propositum maneret, non me-
ritum hominis anteiret. Non enim dicit, electionem
voluntatis humanæ siue naturæ, cum par esset in vtro-
que mortis damnationisque conditio, sed electionem E
proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed
facit, de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ
loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per Roma.11.
electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia,
iam non ex operibus, alióquin gratia iam non est gra-
tia. Cui loco satis locus iste concordat, vbi comme-
moratur, non ex operibus, sed ex vocante dictum,
Maior seruiet minori. Vt quid ergo præclarissimo
gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio,
& nondum natorum actibus, tam impudenter resi-
stitur? Cur meritis præueniri gratia perhibetur, quæ
gratia non esset si secundum meritum imputaretur?
Cur contra salutem quæ missa est perditis, quæ ve-
nit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copiosa &
ornata, mirum tamen si Christiana disputatione con-
tenditur? Sed quo modo, inquiunt, non est iniquitas
apud deum, si diligẽdo discernit, quos merita operum
nulla discernunt? Ita nobis hoc dicitur, tanquam id
Apostolus ipse non viderit: non proposuerit, non res-
ponderit. Vidit vtique quid iis auditis humana pos- F
set infirmitas vel ignorantia cogitare, & eandem quæ-
stionem sibiipse proponens, Quid ergo dicemus, in-
quit? Nunquid iniquitas apud deum? Continuo res- Roma.9.
pondit, Absit. Rationemque reddens cur absit, id est,
cur non sit iniquitas apud deum, non ait, Merita enim
vel opera iudicat etiam paruulorum, etiam si adhuc
sint in materno vtero cõstituti. Quo modo enim hoc
diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de iis qui
nihil adhuc egerant boni vel mali, quod non ex ope-
ribus, sed ex vocante dictum sit, Maior seruiet mino-
ri: sed cum vellet ostendere, cur in iis non sit iniqui-
tas apud deum, ait, Moysi enim, inquit, Miserebor
cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui mi-
sericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa mas-
sa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad
merita hominum, sed ad dei misericordiam pertinere
quod quisque liberatur, atque ita non esse iniquitatem
apud deum, quia neque permittendo, neque exigendo
quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indul-
gentia, vbi iusta posset esse vindicta. Et hinc euiden-
tius apparet, à pœna debita liberato & gratis iusti-
ficato, quantum beneficij conferatur, quòd alter æqua-
liter reus sine punientis iniquitate punitur. Denique

 subiun-

G subiungit & dicit, Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. hoc propter eos dictum est, qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos autem super quos ira dei manet, quia & ipsis deus bene vtitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, subiunxit atque ait, Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Deinde ad vtrunque concludēs, Ergo, inquit, cuius vult miseretur & quem vult obdurat: profecto neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunque misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax mouetur infirmitas eorum scilicet, qui secundum coniecturas cordis† humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc quæstionem sibi ex aduerso opponens Apostolus ait, Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quàm quod respondit Apostolus, respondere debemus, aut si & nos talia mouent, quia & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo, tu quis es qui respondeas

† ingenij.

H deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iusticiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed dei misericordiæ quod verò in contumeliam, non iniquitati dei, quæ absit vt sit apud deum, sed iudicio deputandum est. Hoc quisquis cum Ecclesia sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium domino cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset iniustus. Alia est nanque illa conspersio, de qua idem dicit Apostolus,

Roma. 11. Si autem delibatio sancta est & conspersio: & si radix sancta est & rami. Illa est ex Abraham non ex Adam, id est, ex communione sacramenti & similitudine fi-

I dei, non ex propagine mortali. Ista verò vel conspersio, vel sicut in plerisque codicibus legitur, massa, quoniam tota mortis est, cum per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerūt, misericordia ex illa fit aliud vas in honorem, iudicio autem in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hic effugiunt peccata iusticiam punientis. quod quidem in ætatibus maioribus aduersus contentiosos non tam euidenter apparet, vbi pro meritis hominum qualicunque, velut protecti obscuritate confugiunt. sed ideo contra eorum contentionem illos inuehit Apostolus. in quibus nondum natis neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, maior seruiet minori. Qua in re nimis alta & inscrutabilia sunt iudicia dei & inuestigabiles viæ eius. interim teneat homo non esse iniquitatem apud deum, sed qua æquitate cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, se tanquam hominem ignorare fateatur. Ita sanè, vt propter illud quod inconcussum tenetur, non esse iniquitatem apud deum, quamuis nemo ab illo iustificetur meritis præcedentibus, neminem tamen obdurari, nisi merito, nouerit. pie nanque & veraciter creditur deus

φύραμα. Roma. 5.

nocentes atque impios iustificando à pœnis debitis liberare. Quenquam verò immeritum & nulli obnoxium peccato si deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Vbi ergo liberatur indignus, tanto debetur maior actio gratiarum, quanto pœna iustior debebatur. vbi autem damnatur dignus, nec misericordia, nec veritas damnatur. Quo modo inquiūt, Esau non damnatur indignus, si non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Quia maior seruiet minori? Sicut enim illius nulla præcesserant opera bona vt ad gratiam pertineret, sic nec huius mala, vt ad pœnam pertinere deberet. Nulla planè in vtroque opera vel bona vel mala, sed propria: vterque autem illi vni obnoxius erat, in quo omnes peccauerunt, vt omnes in illo morerentur. Quicunque enim ex illo vno multi in seipsis futuri erant, [tunc in illo vnus erant:] proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porrò autem in quo erat natura communis, ab eius vicio est nullus immunis. sed ambo, qui nondum propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebātur. Laudet misericordiam qui liberatur, non culpet iudiciū qui punitur. Hic si dixerimus, quā- L
to melius ambo liberarentur. nihil nobis conuenientius dicetur, quàm, ô homo tu quis es qui respondeas deo? Nouit quippe ille quid agat, & quantus numerus esse debeat primitus omnium hominum, deinde sanctorum, sicut syderum, sicut angelorum atq; vt de terrenis loquamur, sicut pecorum, piscium, volatilium, sicut arborum & herbarum, sicut denique foliorum capillorumq; nostrorum. Nam nos humana cogitatione adhuc possumus dicere, quoniam bona sunt cūcta ista quæ fecit, quanto melius illa duplicasset & multiplicasset, vt multo essent plura quàm sunt. Si enim non ea caperet mundus, nunquid non posset etiam ipsum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcunque faceret, vel illa plura, vel istum capaciorem atque maiorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici possent, & nullus esset immoderatus modus. Etenim etiam illud dici potest, siue sit gratia qua iustificantur iniusti, de qua nobis dubitare fas non est: siue vt quidam volunt, semper præcedat liberum arbitriū, cuius meritum sequatur vel pœna vel præmium, cur M
omnino creati sunt, quos deus ita peccaturos, vt æterno essent igne damnandi, sine dubitatione præsciuit? Quamuis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamē ex arbitrio voluntatis futura essent vicia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi deus creauit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem cōspersione facere, aliud quidem vas in honorē, aliud autem in contumeliam? atque vtinam discamus quod sequitur, Si autem volens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, pertulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ecce etiam ratio reddita est homini, quanta debuit homini, si tamen vel istam capit qui pro sui arbitrij libertate infirmitatis seruitute contendit. Ecce dictæ sunt causę. Tu ergo quis es qui respōdeas deo, si volens deus ostendere iram, & demōstrare potentiam suam, quod & malis bene vti optime possit, malis duntaxat non conditione diuina, sed viciata volūtatis iniquitate natura,

Roma. 9.

A tura, quæ à deo conditore condita est bona, pertulit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum non quòd illi essent necessaria, siue angelica, siue humana peccata, cui nec iusticia creaturæ cuiusquam est necessaria, sed vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de proprijs extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi illis dei gratia non debita sed gratuita subueniretur, id fuisse reddedum meritis suis, quod alijs in eadem massa redditum cernerent. Certus est ergo dei præscientiæ definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus diligentibus deum quod eis donauit per diffusum in
Roma. 8. cordibus eorum spiritum sanctum, omnia cooperantur in bonum, iis qui secũdum propositum vocati sunt, quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit, Hîc subaudire debemus, secundum propositum. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum propositum vocati. Quos autem vocauit, hoc est, secũdum propositum, illos & iustificauit. Quos autem iustificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij promissionis,
B hi sunt electi, qui per electionem gratiæ salui fiunt, vbi
Roma. 11. dictum est: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Hæc sunt vasa misericordiæ, in quibus deus etiam per vasa iræ notas facit diuitias gloriæ suæ. Horum fit per spiritum sanctũ cor vnum & anima vna, quæ benedicit deum, & non obliuiscitur omnes retributiones eius, qui propicius fit om-
Psal. 102. nibus iniquitatibus eius, qui sanat omnes lãguores eius, qui redimit de corruptione vitam eius, qui coronat
Roma. 9. eam in misericordia. Quia non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Cæteri autem homines ad istam societatem non pertinentes, quorum tamen & animam & corpus dei bonitas operata est, & quicquid habet ipsa natura præter vicium, quod eidem infixit superbientis voluntatis audacia, propter hoc à deo præsciente creati sunt, vt in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sua gratia quid valeret, & in eorum iustis & debitis pœnis vasa misericordiæ, quæ non suorum operum meritis, sed gratuita dei gratia sunt ab illa concretione discreta, quid sibi collatum esset addi-
C scerent, vt omne os obstruatur: & qui gloriatur, in do-
1 Cor. 1. mino glorietur. Quisquis aliter docet & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, qui
Luca. 19. dixit: Venit filius hominis quærere & saluare quod perierat. Non enim ait quod periturum fuerat, sed quod perierat: quid ostendens nisi peccato primi hominis vniuersi generis humani perisse naturam? Qui ergo aliter docet & non acquiescens ei, quæ secundum pietatem est doctrinæ, contra gratiam Saluatoris, & contra sanguinem redemptoris tanquam saluam & liberam naturam defendit humanam, & Christiano tamen censeri vocabulo affectat, quid de paruulorum discretione dicturus est, cur alius in vitam secundi hominis assumatur, alius in morte primi hominis relinquatur. Si dixerit liberi arbitrij merita præcessisse, Respondet Apostolus, quæ supra diximus, de nondum natis neque aliquid agentibus boni aut mali. Si autem dixerit, quod adhuc in libris, quos nuperrime Pelagius perhibetur edidisse, defenditur, quamuis iam videatur anathematizasse in episcopali iudicio Palæstino eos qui dicũt quod peccatum Adæ ipsum solum læserit & non genus humanum. Si dixerit ambos sine iudicio natos, nec aliquid de primi hominis dãnatione traxisse, pro-

fecto quoniam negare non audet in regnum cœlorum D
adoptari eum qui fuerit regeneratus in Christo, respondeat quid de illo futurum sit, qui nulla sua culpa non baptizatus ista fuerit temporali morte præuentus, si non putamus esse dicturum, quod innocentem deus, nec habentem originale peccatum ante annos quibus habere poterat proprium, æterna morte damnauit? Cogitur itaque respondere quod Pelagius in ecclesiastico iudicio, vt aliquo modo catholicus pronunciaretur anathematizare compulsus est: infantes etiam si non baptizentur habere vitam æternam. Hac enim negata quid nisi mors æterna remanebit, ac per hoc contra sententiam domini disputabit dicentis. Patres vestri mandu- Ioan. 6.
cauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo descendit, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Non enim de ista morte loquebatur, quam necesse est patiantur etiam qui de ipso pane manducant. Et paulopost, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: vtique illam quæ post hanc mortem futura est. & contra Apostolicæ sedis authoritatem, vbi de hac ipsa re cum ageretur, hoc testimonium adhibitum est Euangelicum, ne E
paruuli non baptizati vitam posse habere credantur, & contra ipsius Pelagij verba apud episcopos, à quibus audiebatur expressa. vbi anathematizauit eos, qui dicerent infantes non baptizatos habere vitam æternam. Quod propterea commemorauimus, quoniam quidem apud vos, vel in vestra potius ciuitate, si tamen verum est qood audiuimus, tanta pro isto errore quidam obstinatione nituntur, vt dicant facilius esse vt etiam Pelagium deserant atque contemnant, qui hæc sententes anathematizauit, quàm ab huius sententiæ sicut eis videtur veritate discedant. Si autem cedunt sedi Apostolicæ, vel potius ipsi magistro & domino Apostolorum, qui dicit non habituros vitam in semetipsis, nisi manducauerint carnẽ filij hominis, & biberint sanguinem, quod nisi baptizati nõ vtique possunt, nempe aliquando fatebuntur paruulos non baptizatos vitam habere non posse, ac per hoc quamlibet tolerabilius omnibus qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna morte mulctari. Quæ cum ita sint, audeant disputare, & quibus possunt persuadere cõtendant, deum iustum F
apud quem non est iniquitas, paruulos à peccatis proprijs innocentes, si nec illo ex Adam obligati & obstricti sunt, morte perpetua damnaturum. Quod si absurdissimum est, & à iusticia dei penitus alienum, & tamẽ nullus qui se meminit catholicæ fidei Christianum, negat aut dubitat paruulos non accepta gratia regenerationis in Christo sine cibo carnis eius & sanguinis ob
potu, non habere in se vitam, ac per hoc pœnæ sempiternæ obnoxios: profecto restat, vt quia ipsi non egerunt aliquid boni aut mali, iden mortis eorum iusta sit pœna, quia in illo moriuntur in quo omnes peccauerunt: vnde in isto solo iustificantur† à quo peccatũ, nec † viuificantur.
originale trahi potuit, nec proprium perpetrari. Ipse vocauit nos non solum ex Iudæis: verumetiam ex gentibus, quoniam & illius Hierusalem filios quæ interfecit prophetas, & lapidauit missos ad se, quãuis ipsa nolente collegit ipse quos voluit, & ante incarnationem suam ipsos prophetas, & postea quàm verbum caro factum est, sicut Apostolos & hominum milia, qui & precia rerum suarum ante pedes Apostolorum posuerunt. Omnes quippe illi filij sunt Hierusalem nolẽtis vt colligerentur, qui tamen illa nolente collecti sunt, de quibus

G bus dicit, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. (Matth. 12.) de us prædictum erat: Si fuerint filij Israel, sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. (Roma. 9. 11) Non potest excidere verbum dei, nec repulit plebem suam quam præsciuit, quæ tamen reliquiæ per electionem [gratiæ] saluæ factæ sunt. Si autem gratia, quod sæpe dicendum est, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia: non hæc vtique nostra, sed Apostoli verba sunt. Quod ergo ad Hierusalem nolentem colligi filios suos ille clamabat, hoc nos clamamus aduersus eos, qui filios volentes ecclesiæ colligi, nolunt. Nec saltem post iudicium quod de ipso Pelagio in Palæstina factum est, corriguntur: de quo damnatus exisset, nisi obiecta sibi contra gratiam dei dicta, quæ obscurare non potuit ipse damnasset. Præter illa enim quæ quo modo potuit ausus est qualicunque ratione defendere, obiecta quædam sunt, quæ nisi remoto omni tergiuersatione anathematizasset, ipse anathematizatus esset. Obiectū est enim eum dicere, quia Adam siue peccaret siue non peccaret moriturus esset: Et quòd peccatum eius ipsum solum læserit, & non genus humanum. Et quòd infantes nuper (H) nati in illo statu sint in quo Adam fuit ante præuaricationem Et quòd neque per mortem vel per præuaricationem Adæ omne genus humanum moriatur, neque per resurrectionem Christi omne genus humanum resurgat. Et infantes etiam si non baptizentur, habere vitam æternam Et diuites baptizatos, nisi omnibus abrenuncient, si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis, nec eos habere posse regnum dei. Et gratiam dei atque adiutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina. Et dei gratiam secundum merita nostra dari Et filios dei non posse vocari, nisi omnino absque peccato fuerint effecti. Et non esse liberum arbitrium, si dei indiget auxilio. quoniam in propria voluntate habet vnusquisque facere aliquid, vel non facere. Et victoriam nostram non ex dei adiutorio esse, sed ex libero arbitrio. Et quòd pœnitentibus venia non detur secundum gratiam & misericordiam dei, sed secundum meritum & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint misericordia. Hæc omnia Pelagius sic anathematizauit, quod satis gesta ipsa testantur, vt nihil ad ea quo- (I) quo modo defendenda disputationis attulerit: vnde fit consequens, vt quisquis sequitur illius episcopalis authoritatem iudicij, & ipsius Pelagij confessionem, hæc tenere debeat, quæ semper tenuit catholica ecclesia Adam nisi peccasset, non fuisse moriturum. Quòd peccatum eius non ipsum solum læserit, sed & genus humanum. Et quòd infantes nuper nati non sint in illo statu, in quo Adam fuit ante præuaricationem, vt ad ipsos pertineat etiam quod breuiter ait Apostolus. (1. Cor. 15.) Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: vnde fit quod infantes non baptizati, non solum regnum cœlorum, verumetiam vitam æternam habere non possint Confiteatur etiam diuites baptizatos, etiam si diuitijs suis non careant, & sint tales quales ad (1. Tim 6.) Timotheum describit Apostolus dicens: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat omnia abundanter ad fruendum diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum [bonum] in futurum, vt apprehendant veram vitam, non eos regno dei posse priuari. Fa- (K) teatur gratiam dei, & adiutorium etiam ad singulos actus dari, eamque non dari secundum merita nostra, vt vera sit gratia, id est, gratis data per eius misericordiam, qui dixit Miserebor cui misertus ero, & mi- (Exod 33.) sericordiam præstabo, cui misericors fuero. Fateatur filios dei vocari posse illos, qui quotidie dicunt Dimit- (Math. 6.) te nobis debita nostra: quod vtique veraciter non dicerent, si essent omnimodo sine peccato. Fateatur esse liberum arbitrium, etiam si diuino indiget adiutorio Fateatur quando contra tentationes concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio dei nostram prouenire victoriam Non enim aliter verum erit quod Apostolus ait: Non volentis ne- (Roma. 9.) que currentis, sed miserentis est dei Fateatur secundum gratiam & misericordiam dei veniam pœnitentibus dari, non secundum merita eorum, quandoquidem etiam ipsam pœnitentiam donum dei dixit Apostolus, vbi ait de quibusdam: Ne forte det illis deus pœ- (2. Tim. 2.) nitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagibus, si quis in authoritatem catholicam, & in ip- (L) sius Pelagij expressa ecclesiasticis gestis verba consentit. Neque enim illa quæ his sunt contraria veraciter anathematizata esse credēdum est, nisi hæc quibus sunt contraria fideli corde teneantur, & aperta confessione promantur Nec in istis libris recentioribus, quos idem Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse, quamuis adiutorio diuinæ gratiæ consentire videatur, quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando enim ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat: quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere Aliquando autem quotidiano gratiæ dei muniri nos confitetur auxilio, quamuis habeamus ad non peccandum forte, ac firmum liberum arbitrium, quod vtique inualidum & infirmum debuit confiteri, donec sanentur omnes languores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate corporis precabatur qui dicebat. Miserere mei domine, (Psal. 6.) quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam cōturbata sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima (M) se rogare, secutus adiunxit: Et anima mea turbata est valde. Videtur ergo auxilium gratię tanquam ex abundanti putare concedi, id est, vt etiam si non concedatur, habeamus tamen ad non peccandum forte, ac firmum liberum arbitrium. Quod ne existimemur de illo temere suspicari, & fortasse quis dicat sic eum sentire forte ac firmum ad non peccandum liberum arbitrium, quamuis sine dei gratia id efficere atque adimplere non possit, sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum, quod tamen nullo modo facere possunt, si desit lucis auxilium. alio loco quid diceret, vel quid putaret ostendit, vbi ait Ideo dei gratiam hominibus dari, vt quod facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam: vtique cum dicit, facilius, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit, posse per liberum arbitrium, vel facile vel etiam difficile quæ diuinitus iubentur impleri? Vbi est ergo, Quid est ho- (Psal. 8.) mo quod memor es eius? Vbi postremo illa testimonia, quæ Hierosolymitanæ antistes ecclesiæ, sicut in eisdem gestis legitur, ipsi Pelagio se dixisse commemorat, cum ad eum perlatum esset, quod sine gratia dei diceret absque peccato hominem esse posse? Hæc sunt

enim

A enim ab illo dicta tria testimonia valde magna contra huiusmodi impiam præsumptionem, quòd Apostolus *1 Corin 15.* ait, Plus omnibus illis laboraui, nó ego autem, sed gra- *Rom.9.* tia dei mecum. Non volentis neque currentis, sed mise- *Psal.126.* rentis est dei. Et, Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Quo modo ergo quod deus iubet, sine adiutorio ipsius vel difficile impletur, cum si dominus non ædificet, in vanum ædificãs laborasse dicatur? Neque scriptum sit, Est quidem volentis atque currentis, facilius autem miserentis dei: sed scriptum sit, Non volentis neque currentis, sed miserentis est dei: non quia in illa est hominis atque voluntatis concursus, sed quia nihil potest, nisi ille misereatur. Nec Apostolus dixerit. Et ego. sed dixerit, Non ego autem sed gratia dei mecum. Non quia ipse nihil boni agebat, sed quia nihil ageret, si illa non adiuuaret. Quãquam illa possibilitas liberi arbitrij tam in bonum quam in malum ex æqua lance perpensione huic facilitati locum relinquit, quám saltem videtur esse confessus, dicendo facilius possunt implere per gratiam, facilius impletur, facillime autẽ sine gratia fit malum: profecto ista possibilitas non æqua lance perpenditur. Sed B quid plura? Non solum ad istos vitandos cauti esse debemus, verumetiam ad docendos vel moneodos, si patiantur, pigrescere nó debemus. Plus eis tamen sine dubitatione præstamus, si vt corrigantur oremus, ne cum tantis ingenijs vel pereant, vel alios perdant præsumptione damnabili, quia zelum dei habent, sed nó secundum scientiam, id est, iusticiam quæ à deo est ignorantes, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt *Roma.10.* subiecti. Quibus vtique quoniam Christiani appellantur, magis obseruãdum est quàm Iudæis, de quibus hæc *Roma.9.* dixit Apostolus. Ne offendant in lapidem offensionis, velut argute defendendo naturam & liberũ arbitrium, quemadmodũ philosophi huius mundi, qui vehementer egerunt, vt putarentur vel putarent sibi beatam vitam virtute propriæ voluntatis efficẽre. Caueant ergo isti ne per sapientiam verbi euacuent crucem Christi, & hoc sit eis offendere in lapidem offensionis. Natura enim humana, etiam si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret. Cum igitur sine dei gratia salutem non posset custodire quam accepit, quo modo sine dei gratia potest reparare quam perdidit? Nó autem C ideo pro istis non orare debemus, quia si nó corriguntur eorum imputandum est voluntati, qui nolunt credere etiam ad hoc ipsum sibi necessariam gratiam Saluatoris, quod putant cõsistere in solis viribus voluntatis. Nam & illi quibus sunt isti, in hac causa omnino simillimi, de quibus hoc dixit Apostolus, quod ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti: profecto suæ volũtatis vicio non credebant. Non enim vt essent infideles cogebantur in vicium, sed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant. Et tamen quia voluntas, vt ad vera credenda moueatur, non nisi sufficit, nisi per gratiam dei opituletur, dicente ipso domino, cum de non credentibus lo- *Ioan.6.* queretur: Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit à patre. Propter hoc & Apostolus, quamuis eis instãter Euãgelium prædicaret, parum tamen esse credebat, nisi pro *Roma.10.* illis etiam oraret vt crederent. Ait enim, Fratres bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad deum fit pro illis ad salutem: & tunc adiunxit illa quæ diximus: Testimonium enim illis perhibeo quia zelum dei habent, sed non secundum scientiam, &c. Oremus ergo pro illis sancte frater. Cernis quippe nobiscum quàm D malo errore teneantur. Fragrãt enim epistolæ tuæ odore syncerissimo Christi, vbi germanissimus gratiæ ipsius dilector & confessor appares. Sed quod diu tecũ ex hac re loquendum putauimus, primo, quia iucundissimum est fecimus. Quid enim debet esse iucundius, vel infirmis gratia, qua sanantur, vel pigris gratia qua excitantur, vel nolentibus gratia qua iuuantur? Deinde, vt si quid nostra disputatione deo adiuuante possemus, nia non fides, sed fidei contra tales adminiculetur assertio, sicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis literis adiuuamur. Quid enim vberius & & veracissima confessione plenius, quàm illud est, in quadam epistola tua, vbi naturam nostram non mansisse, vt condita est, sed viciatam esse per illum generis humani patrem, humiliter deplorasti dicens: Pauper ego & dolens, qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus sum, & plus de primo quàm de secundo Adam carnis sensibus & terrenis actibus refero, quo modo tibi audebo me pingere, cum cœlestis imaginis inficiator prober corruptione terrena? Vtrinq. me concludit pudor. Erubesco pingere quod sum, non audeo pingere quod E non sum: odi quod sum, & non sum quod amo. Sed quid misero mihi proderit odisse iniquitatem, & amare virtutem, cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo, ipse discors & intestino bello distrahor, dum spiritus aduersus carnem, caro aduersus spiritum dimicat, & lex corporis lege peccati legem mentis impugnat? Infœlix ego qui [in] me venenatum inimicæ arboris gustum, ne crucis ligno digessi. Durat enim mihi illud per Adam virus paternum quo vniuersitatem generis sui pater præuaricatus infecit. Et cætera, quæ de hac miseria multa connectis ingemiscendo, expectans redemptionem corporis tui, & nondum re, sed spe saluum te esse cognoscens. Sed fortassis tu alium in te transfigurasti cum hæc diceres, nec aliquas de carne concupiscente aduersus spiritum, quamuis ei non consentias, molestias importunas pateris & odiosas: Veruntamen & tu, & quisquis hæc patitur, & gratiam Christi per quam de corpore mortis huius liberari expectat, nondum quidem euidenter in seipso, sed in illo homine latenter ibi erat, quando cibus vetitus tangebatur, & concupiebatur † longe lateq. per *† concipiebatur.* cunctos itura perditio. De orando autem & gemitibus flagitando proficiendi, ac recte viuẽdi adiutorio, quem F tua non feriret epistola? Quid est tui quantuncumque sermonis vbi nó sit sparsum gemebundã pietate quod in oratione dicimus, Ne nos inferas in tẽtationem? Inuicem itaque nos & consolemur in his omnibus & exhortemur, & quantum dat dominus adiuuemus. Quæ autem & de quibus audierimus quæ multum dolemus, & facile credere nolumus, audiet à cõmuni amico sanctitas tua, quo in dei misericordia cũ salute remaneante speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Augustinus Vitali Carthaginensi, delato quod doceret non orãdum pro incredulis, sed tantum illis impartiendam doctrinam: cui proponit duodecim regulas, monitans ni desinat obstrepere precibus ab ecclesia fieri solitis, se censuris ecclesiasticis cum eo acturum.

Epistola CVII.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi, & per ipsum seruus seruorum ipsius, Vitali fratri in ipso salutem. Cum de te mihi essent nunciata

G nunciata non bona, & rogaui dominum, & donec mihi bona nuncientur, adhuc rogo, vt literas meas, nec aspernanter sumas & salubriter legas. Si hanc exaudit pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actionem donat vt offeram. Quod si impetro, proculdubio non contradices huic ipsi principio epistolæ meæ. Hoc enim pro te oro vt sis rectę fidei. Si ergo pro charis nostris non tibi displicet, vt oremus, si hanc orationem recognoscis esse Christianam, si & tu pro charis tuis talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoscis, quo modo dicis quod te audio dicere, vt recte credamus in deum & Euangelio consentiamus, non esse donum dei, sed hoc nobis esse à nobis, id est ex propria voluntate quam nobis in nostro corde non operatus est ipse? Et ad hoc cum audieris, quid est ergo quod ait Apostolus, Deus in nobis operatur & velle & perficere? Respondes, per legem suam, per scripturas suas, deum operari vt velimus quas vel legimus vel audimus, sed eis consentire vel non consentire, ita nostrum est, vt si velimus fiat. Si autem nolimus, nihil in nobis operationem dei valere faciamus. Operatur quippe ille dicis quantum in ipso est, vt velimus, cum nobis nota fiunt H eius eloquia, sed si eis acquiescere nolumus, nos vt operatio eius nihil in nobis prosit, efficimus. Quæ si dicis, profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo apertissime nos pro iis, quibus Euangelium prædicamus non debere orare, vt credant, sed eis tantummodo prędicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputationes tuas, & quando audis sacerdotem dei ad altare exhortantem populum dei, orare pro incredulis, vt eos deus conuertat ad fidem, & pro catechumenis, vt eis desyderium regenerationis inspiret, & pro fidelibus, vt in eo quod esse cœperunt eius munere perseuerent, subsanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur, id est, deum pro infidelibus, vt eos fideles faciat non rogare, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia, sed humanæ officia voluntatis. Et homo in Carthaginensi eruditus ecclesia, etiā beatissimi Cypriani librum de dominica oratione condēna, quam doctor ille cum exponeret, ea petenda esse ostendit à deo patre, quæ tu dicis esse homini ab homine, hoc est, à seipso. Quod si de precibus ecclesiæ, & de martyre Cypriano, parum I putas esse quod dixi, audi maiora, reprehende Aposto- 2.Cor.13. lum qui dixit: Oramus ad deum, ne quid faciatis mali. Neque enim dicturus es, nihil mali eum facere, qui non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi, ac per hoc qui dicit: Ne quid faciatis mali, nec ista vult fieri. Satisque illi non est præcipere, sed confitetur se deum rogare, ne fiant, sciens hominis voluntatem ab Psal 36. ipso corrigi ac dirigi, vt ista non faciat. A domino enim gressus hominis dirigũtur, & viam eius volet: Non dixit: Et viam eius discet, aut tenebit, aut ambulabit, aut aliquid huiusmodi, quod posses dicere à domino quidem dari, sed homini iam volenti, vt scilicet beneficium dei quo gressus hominis dirigit, vt viam eius discat, teneat, gradiatur, sua homo voluntate præcedat, & hoc dei donum pręcedente sua voluntate mereatur. Sed ideo dixit: A domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet: vt intelligerèmus ipsam voluntatem bonam, qua incipimus velle credere, quoniam dei via quid est nisi fides recta, illius esse donum qui gres- Psal 36. sus nostros propterea dirigit primitus vt velimus. Non enim ait scriptura, A domino gressus hominis diriguntur, quia viam eius voluit: sed diriguntur, inquit, & volet. Non igitur, quia voluit diriguntur, sed quia diriguntur volet. Hic tu rursus fortasse dicturus es, hoc K fieri à domino, dum doctrina eius legitur, vel auditur, si homo veritati quam legit vel audit, sua consentiat volũtate. Si enim lateret eum, inquis, doctrina dei, non dirigerentur gressus eius, quibus directus, vellet viam dei. Ac per hoc tantum putas à domino gressus hominis dirigi ad eligendam viam dei, quia sine doctrina dei non ei potest innotescere veritas, cui propria voluntate consentiat. Cui si cõsentit, inquis, [quod in eius libero arbitrio constitutum est,] rectè vtique dicuntur ab illo dirigi gressus eius, vt viam eius velit, cuius doctrinam suasione præcedēte, subsequente consensione sectatur, quod libertate naturali si vult facit, si non vult non facit, pro eo quod fecerit præmium vel supplicium recepturus. Hæc est illa Pelagianorum mala, male diffamata, meritòque reprobata, & ab ipso etiam Pelagio timente damnari in Orientalium episcoporum iudicio damnata sententia, qua dicunt gratiam dei non ad singulos actus dari, sed in [libero] arbitrio esse, vel in lege atque doctrina: & vsque adeo frater erimus graues corde, vt de gratia dei, immo aduersus gratiam dei eam Pelagianam sententiam teneamus, quam pectore quidem ficto, sed tamen catholicos iudi- L ces timens, Pelagius ipse damnauit? Et quo modo, inquies, respondebitur? quo modo censes facilius & apertius, quam vt illud quod de orando deo superius egimus, sic amplectamur, vt hoc menti nostræ nulla subtrahat obliuionis irreptio, nulla calliditas argumẽtationis extorqueat. Si enim quod scriptum est: A domino gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et, Præ- Philip.2. paratur voluntas à domino. Et, Deus est enim qui operatur in nobis & velle. Et multa huiusmodi quibus cõmendatur vera dei gratia, hoc est, quæ non secundum merita nostra datur, sed dat merita ipsa cum datur, quia præuenit hominis voluntatem bonam, nec eam cuiusquam inuenit in corde, sed facit? Si ergo ita præpararet atque operaretur deus hominis voluntatem, vt tantummodo legem suam atque doctrinam libero eius adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque secreta sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, proculdubio eam legere vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prę- dicare sufficeret, nec opus esset orare, vt deus ad fidem M suam infidelium corda conuerteret, & conuersis proficientem perseuerantiam eiusdem gratiæ suæ largitate donaret. Si ergo hæc à domino poscenda esse nõ renuis, quid restat frater Vitalis, nisi vt ab illo ea donari fatearis, à quo poscenda esse consentis? Si autem negas ab illo nos poscere ista debere, eidem doctrinæ ipsius contradicis, quia & hoc in ea didicimus, vt ab illo ista poscamus. Orationem dominicam nosti, nec dubito te deo dicere. Pater noster qui es in cœlis, &c. Le- Matth.6. ge expositorem eius beatissimum Cyprianum, & quem- Cyprianus. admodum exposuerit quod ibi dicitur, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra, diligenter attende, & obedienter intellige, profecto docebit te orare pro infidelibus inimicis ecclesiæ secundum præceptum domini dicentis: Orate pro inimicis vestris, & hoc orate, vt Matth.5. fiat voluntas dei, sicut in eis qui iam fideles sunt & portant imaginem cœlestis hominis, & propterea cœli nomine digni sunt, ita & in eis qui per infidelitatem non nisi imaginem terreni hominis portant, & ob hoc terra merito nuncupantur. Nempe isti pro quibus inimicis dominus nos iussit orare, & gloriosissimus martyr sic exposuit quod in oratione dicimus. Fiat volun-

ras tua

A tas tua sicut in cœlo & in terra, vt ipsis etiam poscamus fidem quam fideles habent. Nempe ergo isti Christianæ pietatis inimici, legem dei atque doctrinam qua † prædicator. Christi meditatur † fides, vel omnino audire nolunt, vel ad hoc audiunt siue etiam legunt, vt irrideant & detestentur, & quanta possunt contradictione blasphement. Inaniter igitur & perfunctorie potius quàm veraciter pro eis, vt doctrinæ cui aduersantur credendo consentiant deo fundimus preces, si ad eius non pertinet gratiam conuertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates. Inaniter etiam & perfunctorie potius quàm veraciter magnas cum exultatione agimus deo gratias, quando aliqui eorum credunt, si hoc in eis ipse non facit. Non fallamus homines, nam deum fallere non valemus. Prorsus non oramus deum, sed orare nos fingimus, si nosipsos nō illum credimus facere quod oramus. Prorsus non gratias deo agimus, sed nos agere fingimus, si vnde illi gratias agimus ipsum facere non putamus. Labia dolosa si in hominum quibuscunque sermonibus sint, saltem in orationibus non sint. Absit, vt quod facere deum rogamus oribus & vocibus nostris, eum facere negemus B cordibus nostris. Et quod est grauius, ad alios etiam decipiendos hoc non taceamus disputationibus nostris, & dum volumus apud homines defendere liberum arbitrium, apud deum perdamus orationis auxilium, & gratiarum actionem non habeamus veram, dum veram non agnoscimus gratiam. Si vere volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus vnde fit liberum. Nam qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad declinandum à malo & faciendum bonum liberatur arbitrium, ipse arbitriū suum adhuc vult esse captiuum. Coloss.1. Responde obsecro quo modo dicit Apostolus, Gratias agentes patri idoneos facienti nos in parte sortis sanctorum in lumine, qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ, si non ipse arbitrium nostrum, sed ipsum arbitrium se liberat? Mendaciter ergo agimus gratias patri, tanquam ipse faciat quod ipse non facit. Et errauit qui dixit, quod ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorum in lumine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quo modo ad declinandum à malo & faciendum bonum C liberum habebamus arbitrium, quando erat sub potestate tenebrarum, vnde nos si quemadmodum dicit Apostolus, deus eruit, ipse vtique illud liberum fecit: quod tam magnum nostrum bonum, si per suæ doctrinæ prædicationem tantummodo facit, quid de iis dicemus, quos de ipsa tenebrarum potestate nondum eruit, prædicanda tantum illis est doctrina diuina, an etiam orandum pro eis, vt de tenebrarum potestate diuinitus eruantur? Si tantummodo prædicandum esse dicis, iussioni domini & orationibus ecclesiæ contradicis: si autem fateris pro eis orandum, id vtique orandum fateris, vt eidem doctrinæ arbitrio liberato à tenebrarum potestate consentiant. Ita fit, vt neque fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiant, qui eorum à potestate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & dei gratia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur, & liberum ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitrium: & qui gloriatur, non in homine, vel quolibet alio, vel seipso, sed in domino glorietur. Potestas enim tenebrarum, quid est nisi potestas diaboli & angelorum eius? qui cum fuissent angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non stan- D tes, sed inde cadentes facti sunt tenebræ? Non te ista doceo, sed quæ nosti, vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tenebrarum, per illius ruinam cui primo homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est, & in quo omnes cecidimus, subiectum est genus humanum, propter quod de hac potestate tenebrarum eruuntur & paruuli, cum regenerantur in Christo. Neque hoc apparet in eorum arbitrio liberato, nisi cum ad annos peruenerint ratione vtentis ætatis, habentes consentientem doctrinæ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea finientes istam vitam si electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in charitate prædestinati in adoptionem filiorum. Hæc autem potestas te- Ephe.6. nebrarum, id est, diabolus qui dicitur etiam princeps Coloss.3. potestatis aëris, operatur in filiis diffidentiæ, princeps iste rector tenebrarum, id est, diabolus diffidentiæ filiorum regens eos ad arbitrium suum, quod neque ipse habet liberum ad benefaciendum, sed ad maximam maleuolentiam pœna sui sceleris obduratum: vnde nemo sanæ fidei credit, aut dicit hos apostatas angelos E ad pristinam pietatem correcta aliquando voluntate conuerti. Quid ergo operatur hæc potestas in filiis diffidentiæ, nisi opera sua mala, & in primis maximéque ipsam diffidentiam & infidelitatem qua sunt inimici fidei, per quam scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissime liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate regenerari† Itaque aliquos eorum, † regnare. per quos amplius decipere affectat, scit † habere non- † sinit. nulla velut opera bona, in quibus laudantur, per quasque gentes, præcipuèque in gente Romana, qui præclare gloriosissiméque vixerunt. Sed quoniam sicut verissima scriptura dicit: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Et sine fide impossibile est vtique placere Roma.14. deo, non hominibus, nihil sic agit hic princeps, quàm Heb.11. vt non credatur in deum, nec ad mediatorem à quo soluuntur opera eius credendo veniatur. Sed ipse mediator intrat in domum fortis, id est, in hoc seculum mortalium sub potestate diaboli, quantum ad ipsum pertinet cōstitutum. De ipso quippe scriptum est, quod potestatem habeat mortis: intrat in domum fortis, id est, in suo dominatu habentis genus humanum, & F prius alligat eum, id est, eius coercet & cohibet potestatem potestatis suæ fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius quæcunque prædestinauit eripere, arbitrium eorum ab eius potestate liberans, vt illo non impediente credant in istum libera voluntate. Proinde hoc opus est gratiæ non naturæ. Opus est, inquam, gratiæ, quam nobis attulit secundus Adam, non naturæ quam totam perdidit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ tollentis peccatum & viuificantis mortuum peccatorem, non opus legis ostendentis peccatum, nec à peccato viuificantis. Nam ille magnus gratiæ prædicator, Peccatum, inquit, non cognoui nisi per legem. Et si da- Roma.7. ta esset, inquit, lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusticia. Opus est hoc gratiæ, quam qui accipiunt doctrina salutari scripturarum sanctarum, etsi fuerunt inimici fiunt amici, non opus eiusdem doctrinæ, quam qui audiunt & legunt sine gratia dei peiores eius efficiuntur inimici. Non est igitur gratia dei in natura liberi arbitrij, & in lege atque doctrina, sicut Pelagiana peruersitas desipit, sed ad singulos actus da- Psal.67. tur illius voluntate, de quo scriptum est, Animam † vo- † Pluuiam. luntariam segregans deus hæreditati tuæ, † Qusa & li- † sine.
berum

G berum arbitrium ad diligendum deum primi peccati
granditate perdidimus,& lex dei atque doctrina,quanuis sancta & iusta & bona, tamen occidit si non viuificet spiritus,per quẽ fit, non vt audiẽdo,sed vt obediendo,neque vt lectione, sed vt dilectione teneatur Quapropter vt in deum credamus,& pie viuamus, non volentis neque currentis, sed miserentis est dei, non quia velle non debemus & currere, sed quia ipse in nobis & velle operatur & currere. Vnde & ipse dominus Iesus credentes à non credẽtibus, id est, ab iræ vasis vasa mi-
Ioan.6. sericordiæ discernens Nemo, inquit, venit ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo Et vtique vt hoc diceret in eius doctrina,fuerant scandalizati discipuli eius,qui eũ postea non sunt secuti.Non ergo gratiam dicamus esse doctrinã, sed agnoscamus gratiam, quæ facit prodesse doctrinam,quæ gratia si desit,videmus etiam obesse doctrinam. Propterea deus vt omnia futura opera sua in prædestinatione præsciuerit, sic illa disposuit, vt quosdam non credentes ad fidem suam orationes credentium pro eis exaudiendo conuertat,vnde refutentur,& si ille est eis propicius corrigantur qui putant gratiam
H dei esse naturam liberi arbitrij cum qua nascimur, aut gratiam dei esse doctrinam, quanuis vtilẽ quæ per linguas & literas prædicatur. Non enim hoc oramus pro
† natura. infidelibus, vt fiat eorum doctrina†, id est, vt homines sint, aut vt doctrina eis prædicetur quam malo suo audiunt si non credunt. Et plerunque pro eis oramus qui cum legant vel audiant nolunt credere.Sed oramus vt voluntas corrigatur,doctrinæ consentiatur, natura sanetur. Iam verò vt perseuerent, in eo quod esse cœperũt,etiam pro se ipsis orant fideles. vtile est quippe omnibus vel penè omnibus propter humilitatem saluber-
1.Cor.10. rimam, vt quales futuri sint scire non possint. Ad hoc dicitur: Qui videtur stare, videat ne cadat propter huius timoris vtilitatem, ne regenerati & pie viuere incipientes,tanquam securi alta sapiamus, quidam nõ perseueraturi perseueraturis dei permissione vel prouisionem ac dispositione miscentur, quibus cadentibus territi cum timore & tremore gradiamur viã iustam, donec ex hac vita, quæ tentatio est super terram transeamus ad aliam, vbi iam non sit elatio comprimẽda, nec contra eius suggestiones tentationesq; luctandum. Sed de hac re, id est, cur quidam non permansuri in fide &
I sanctitate Christiana,tamen accipiant ad tempus hanc gratiam, & dimittantur hic viuere donec cadant, cum possint rapi de hac vita, ne malicia mutet intellectum eorum,quod de sancto immatura ętate defuncto scrip-
Sapien.4. tum est in libro Sapientiæ, quærat quisque vt potuerit, & si inuenerit præter hanc, quæ à me reddita est aliam probabilem rationem à recta fidei regula non recedẽs, teneat eam,& ego cum illo si me non latuerit veruntamen in quod peruenimus, in eo ambulemus donec nobis deus reuelet si quid aliter sapimus, sicut Apostolicis literis admonemur. Peruenimus autem in ea,quæ ad fidem veram & catholicam pertinere firmissime scimus, in quibus ita nobis ambulandum est adiuuante illo at-
Psal.85. que miserante cui dicimus, Deduc me domine in via
Duodecim sententiæ cõtra Pelagianos. tua & ambulabo in veritate tua, vt ab eis nullo modo deuiemus.Quoniam ergo propicio Christo Christiani catholici sumus, scimus nondum natos nihil egisse in vita propria boni seu mali,nec secundum merita prio-
1 ris alicuius vitæ, quæ nulla propria singuli habere potuerunt,in huius vitę venire miserias Sed tamen secundum Adam carnaliter natos contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere, nec liberari à suppli-
cio mortis æternæ, quod trahit ex vno in omnes tran- K
siens iusta damnatio, nisi per gratiam renascantur in
Christo. Scimus gratiam dei nec paruulis nec maiori- 2
bus secundum merita nostra dari Scimus maioribus ad 3
singulos actus dari. Scimus non omnibus hominibus 4
dari,& quibus datur non solum secundum merita operum non dari,sed nec secundum merita voluntatis eorum, quibus datur, quod maxime appatet in paruulis. Scimus eis quibus datur, misericordia dei gratuita da-
ri.Scimus eis quibus non datur,iusto iudicio dei nõ da 5
ri Scimus quod omnes adstabimus ante tribunal Chri- 6
sti, vt ferat vnusquisque secundum ea, quæ per corpus 7
gessit,non secundum ea,quæ si diutius viueret gesturus
fuit,siue bonum siue malum Scimus etiam paruulos se- 8
cundum ea,quæ per corpus gesserũt, recepturos vel bonum vel malum Gesserunt autẽ non per seipsos,sed per eos quibus pro illis respondentibus & renunciare diabolo dicuntur,& credere in deum. vnde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad sententiam do-
mini dicẽtis: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus Marcus.
erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum nõ ac-
cipiunt,coniungit quod sequitur: Qui autem non cre- L
diderit,condemnabitur Vnde & ipsi sicut dixi,si in illa parua ætate moriuntur, vtique secundũ ea quæ per corpus gesserunt, id est, tempore quo in corpore fuerunt, quando per corda & ora gestantium crediderunt vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati
sunt, quando carnem Christi manducauerunt vel non [redacted]
manducauerunt,quando & sanguinẽ biberunt vel non [redacted]
biberunt secundum hæc ergo quæ per corpus gesserũt, non secundum ea quæ si diu hic viuerent, gesturi fue-
rant iudicantur.Scimus fœlices esse mortuos, qui in do- 9
mino moriuntur,nec ad eos pertinere, quicquid acturi
fuerãt,si tempore diuturniore vixissent. Scimus eos qui 10
corde proprio credunt in dominum, sua id facere vo-
luntate ac libero arbitrio Scimus pro eis qui nolũt cre- 11
dere, nos qui iam credimus recta fide agere cum deum
oramus vt velint Scimus pro eis qui ex illis crediderũt 12
tanquam de beneficiis rectè atque veraciter, & debere nos deo agere gratias & solere Recognoscis me,vt puto, in iis quæ nos scire dixi, non omnia quæ ad fidem catholicam pertinent commemorare voluisse, sed ea tantum, quæ ad istam quæ inter nos agitur de dei gratia quæstionem, vtrum præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem, hoc est, vt planius id eloquar,vtrũ ideo nobis detur,quia volumus,an per ipsam deus etiã hoc efficiat vt velim. Si ergo istas duodecim
sentẽtias,quas nos dixi scire ad fidem rectam & catho- M
licam pertinere,etiã tu frater nobiscum tenes, ago deo gratias,quas profecto non veraciter agerem, nisi gratia dei fieret vt teneres. Quæ tibi tenenti nullum omnino remanet nobiscum de hac quęstione certamen. Verum eadẽ duodecim breui expositione percurrã. Quo modo voluntatis humanæ,meritum sequitur gratia,cũ detur & paruulis qui hoc nondũ possunt velle seu nolle? Quo modo gratiam vel in maioribus dicuntur pręcedere merita voluntatis,si gratia vt vera sit gratia non secundum merita nostra datur? quam sententiã catholicam Pelagius ipse sic timuit, vt eos qui dicũt gratiam dei secũdum merita nostra dari, sine dubitatione damnaret,ne à catholicis iudicibus damnaretur. Quo modo dicitur gratia dei in natura esse liberi arbitrij, vel in lege atque doctrina, cum & istam sententiam Pelagius ipse damnauerit,proculdubio confitens gratiã dei ad singulos actus dari eis vtique, qui iã libero arbitrio
vtuntur?

A vtuntur? Quo modo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non illi quibus non donatur eam sua voluntate respuerent, quoniam deus vult omnes homines *1.Tim 2.* saluos fieri, cùm multis non detur paruulis, & sine illa plerique moriantur, qui non habẽt contrariam voluntatem, & aliquando cupiẽtibus festinantibúsque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, deo nolente non detur, cum repente antequam detur expirat pro quo vt acciperet currebatur? Vnde manifestum est eos, qui huic resistunt tam perspicuæ veritati, non intelligere omnino qua locutione sit dictum, quod omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multi salui nõ fiant, non quia ipsi, sed quia deus non vult, quod sine *1.Cor.15.* vlla caligine manifestatur in paruulis. Sed sicut illud quod dictum est: Omnes in Christo viuificabũtur, cum tam multi æterna morte puniantur, ideo dictũ est, quia omnes quicunque vitam æternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo. Ita quod dictum est, omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multos nolit saluos fieri, ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt, & si quo alio modo illa verba B Apostolica intelligi possunt vt tamen huic apertissimæ veritati, in qua videmus tam multos volentibus hominibus, sed deo nolente saluos non fieri, contraria esse non possint. Quo modo vt detur gratia diuina, voluntas meretur humana, si eis quibus datur gratuita misericordia datur, vt vera sit gratia? Quo modo in hac re merita pensantur voluntatis humanæ, quandoquidem illis quibus gratia ista non datur, nullo plerunque merito, nulla voluntate distantibus, sed similem cum eis, quibus datur habentibus causam, iusto tamen iudicio dei non datur? Non enim est iniquitas apud deum, vt intelligant quibus datur, quam gratis eis detur, quando iuste vtique non daretur, quoniam similem habentibus causam iuste non datur. Quo modo non gratiæ dei est, non solum credendi voluntas ab initio, verumetiam perseuerandi vsque in finem, cum finis ipse vitæ huius non in hominis, sed in dei sit potestate, & possit vtique deus etiam hoc beneficium non perseueraturo conferre, vt rapiatur ex corpore, ne malicia mutet intellectum illius? Non enim recipiet homo, seu bonum seu malum, nisi secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret, gesturus fuit. Quo modo dicitur propterea quibusdam non dari, quibusdam morituC ris paruulis dei gratia dari, quia eorum futuras præuidet voluntates, quas habituri essent si viuerent, cum secundum ea quæ per corpus gessit, nõ secundum ea quæ gesturus esset, si diutius fuisset in corpore, vnusquisque recipiat, siue bonum siue malum, sicut Apostolus definit? Quo modo secundum voluntates suas futuras homines iudicantur, quas habituri fuisse dicuntur, si diutius retinerentur in carne, cum dicat scriptura, fœlices *Apoc.14.* mortui, qui in domino moriuntur? quorum sine dubio certa & secura fœlicitas non est, si & ea quę non egerũt, sed acturi fuerant, si esset eis hæc vita prolixior, iudicabit deus: nullúmque accipit beneficium, qui rapitur, ne malicia mutet intellectum eius, quia & pro illa malicia, cui forsitan imminenti subtractus est pœnas luit. nec gaudendũ est de iis, quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos, ne secundum aliqua scelera iudicentur, quæ fuerant si viuerent, fortasse facturi nec dolendi vel detestandi sunt ij, qui vitam istam in infidelitate ac perditis moribus finierũt, quia forte si viuerent, acturi fuerant pœnitentiam, pieq; victuri, & secundum ista sunt iudicandi: totusq; ille de mortalitate liber gloriosissimi martyris Cypriani reprobandus & abiicien- D dus est, in quo tota eius intentio est, vt sciamus bonis fi- *Cyprianus* delibus gratulandum esse morientibus, quando huius *de mortalitate.* vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Sed quoniam hoc falsi in non est, & sine dubitatione fœlices sunt mortui, qui in domino moriuntur, ridendus est & execrandus error, quo putabatur quod homines secundum suas futuras, quæ morientium non sunt futuræ, iudicandi sunt voluntates. Quo modo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui confitentur omnem hominem quisquis suo corde credit in deum, nõ nisi sua libera credere voluntate, cum potius illi oppugnent [arbitrium liberum qui oppugnant] dei gratiam, qua vere ad bona eligenda & agẽda fit liberum? Quo modo dicitur quòd per legem dei atque doctrinam scripturarũ fiat, quod eadẽ scriptura dixit Præparatur voluntas à domino, ac nõ potius per occultam inspirationem gratiæ dei quãdoquidem pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere, ipsum deum fide recta rogamus vt velint? Quo modo deus expectat voluntates hominum, vt præueniant eum, quibus det gratiam, cum gratias ei non im- E merito agamus, de iis quibus non ei credentibus & eius doctrinam voluntate impia persequentibus misericordiam prærogauit, eosq; ad seipsum omnipotentissima facilitate conuertit, ac volentes ex nolentibus fecit? vt quid ei inde gratias agimus, si hoc ipse nõ fecit? vt quid tantomagis eum magnificamus, quantomagis nolebãt credere, quos credidisse gaudemus, si gratia diuina voluntas in melius non mutatur humana? Apostolus Paulus, Eram, inquit, ignotus faciei ecclesiis Iudææ quæ sunt *Galat.1.* in Christo, tantum autem audiebant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me magnificabant deum. Vt quid magnificabant deum, si non deus ad seipsum cor illius viri suæ gratiæ bonitate conuerterat, quando vt ipse confitetur, misericordiam consecutus est, vt fidelis esset ea fide, quam aliquãdo vastabat? ipsum etiam verbum quod posuit, quem nisi deum hoc tantũ magnum bonum fecisse declarat? Quid est enim in me magnifi- *Atqui Græce est ἐδόξαζον non ἐμεγάλυνον.* cabant deum, nisi in me deum magnificum prædicabant? [Quo modo autem eum magnificum prædicabant], si magnum illud factũ de Pauli conuersione ipse non fecerat & quo pacto ipse fecerat, si volẽtem crede- F re ex nolente ipse non fecerat? Nempe manifestum est ex illis duodecim sententiis, quas pertinere ad catholicam fidem negare non sineris, non solum omnibus, verumetiam singulis id confici, vt confiteantur gratia dei præueniri hominum voluntates, & per hanc eas potius præparari, quàm propter eorum meritum dari. Aut si aliquid eorũ duodecim esse verum negas, quorũ propterea commendo etiam numerum, vt facilius memorię mandentur distinctiusq; teneantur, nõ te pigeat rescribere vt sciam, & ea quam mihi dominus dederit facultate respondeam. Ego enim hæreticum quidem Pelagianum te esse nõ credo, sed ita te esse volo, vt nihil illius ad te transeat, vel in te relinquatur erroris. Sed inter hæc duodecim reperies fortasse aliquid quod negãdum vel dubitandũ putes, & vnde nos operosius disputare compellas. Nunquid & orare prohibebis ecclesiam pro infidelibus, vt sint fideles, pro iis qui nolunt credere, vt velint credere, pro iis qui ab eius lege doctrinaq; dissentiunt, vt legi eius doctrinæq; consentiant, vt det illis deus quod per prophetã promisit, cor cognoscendi eum, & aures audiendi, quas vtique acceperant, de

quibus

G quibus saluator ipse dicebat. Qui habet aures audiendi *Matth. 13.* audiat? Nunquid vbi audieris sacerdotem dei ad eius altare populum hortantem ad deum orandum, vel ipsum clara voce orantem, vt incredulas gentes ad fidem suam venire compellat, non respondebis, Amen? An etiam huius fidei sanitati contraria disputabis? Nunquid beatissimum Cyprianum in hoc errasse clamabis vel susurrabis, vbi pro inimicis fidei Christianæ, vt etiam ipsi ad eam conuertantur orare nos docet? Nũquid postremo Apostolum Paulum pro Iudæis infidelibus ha- *Roma. 10.* bentem talia vota culpabis? de quibus ait. Bona voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad deum pro illis *2. Thess. 3.* in salutem. Quinetiam Thessalonicẽsibus dicit: De cætero fratres orate pro nobis, vt verbum domini currat & glorificetur, sicut etiam apud vos, & vt eruamur ab iniquis & malis hominibus, Non enim omnium est fides. Quo modo curreret & glorificaretur verbum dei, nisi ad fidem conuersis eis quibus prædicaretur, quandoquidem iam credentibus dicit, quemadmodum & apud vos? Scit certe hoc ab illo fieri quem vult rogari, vt hoc faciat, vt etiã eruatur ab iniquis & malis hominibus, qui profecto & illis orantibus non erant credi- H turi. Propter quod addidit: Non enim est omniũ fides: tanquam diceret: Non enim apud omnes etiam nobis orantibus glorificabitur verbum dei, quia i si vtique fuerant credituri, qui ordinati erant in vitam ęternam, prædestinati in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, & electi in ipso ante mundi cõstitutionem. Sed ideo deus per orationes credentium nõdum credentes credere facit [vt ostendat quia ipse facit.] Nemo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus ingenio, qui non videat deum facere quod rogari se præcepit vt faciat. Hęc & alia testimonia diuina quę cõmemorare longum est, ostendunt deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideũ & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum. Ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur. hoc est, gratiarum actio indicat quod oratio, oratio pro infidelibus, gratiarum actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vnde idem *Ephe. 1.* dicit Apostolus ad Ephesios Propter hoc & ego audita fidẽ vestra in domino Iesu & in omnes sanctos, nõ ces- I so gratias agere pro vobis. Loquimur autem nũc de ipsis initiis, cum homines qui erant auersi & aduersi conuertuntur ad deum, & velle incipiunt quod nolebãt, & habere fidem quã non habebãt, quod vt fiat in eis oratur pro eis, quamuis nõ oretur ab eis. Ipsi enim quo mo- *Roma 10.* do inuocabunt in quem non crediderũt? Cum verò factum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiæ & pro eis & ab eis. De orationibus autem iam fideliũ quas & pro se & pro aliis fidelibus faciunt, vt proficiãt in eo quod esse cœperunt, & de gratiarum actionibus, quia proficiunt, confligendum esse tecum non puto Contra Pelagianos est iste conflictus tibi nobisq; communis. Illi quippe omnia ad fidelem piamq; vitam hominũ pertinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, vt habenda ex nobis, non à domino putent esse poscẽda. Tu autem si ea quæ de te audio vera sunt, initium fidei, vbi est etiam initium bonæ, hoc est, piæ voluntatis, non vis donum esse dei, sed ex nobis nos habere contendis vt credere incipiamus, cætera autem religiosæ vitæ bona deum per gratiam suam iam ex fide petentibus, quęrentibus, pulsantibus donare consentis. Nec attendis ideo pro infidelibus deum rogari, vt credant, quoniam deus donat & fidẽ. Ideo pro eis & qui crediderint deo gra- K tias agi, quoniam donat fidem Quamobrem vt hũc ad te sermonem aliquando concludam, si negas orandum esse, vt qui nolunt credere velint credere, si negas agendas esse deo gratias, quoniam credere voluerũt qui nolebant credere, aliter tecum agendum est vt non sic erres, aut si errare persistis, ne mittas alios in errorem Si autem quod de te magis credo, sentis atque consentis orare nos deum debere ac solere pro nolentibus credere, vt velint credere, & pro eis qui aduersantur & contradicunt legi eius atque doctrinæ, vt ei credant eamq; sectentur. Si sentis atque consentis debere nos etiam deo agere gratias, ac solere pro talibus, quod ad fidem eius doctrinamq; cõuersi volentes ex nolentibus fiant, oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum dei gratia præueniri, & vt bonũ velint homines quod nolebant, deum facere, qui rogatur vt faciat, & cui nos nouimus agere gratias dignum & iustum esse cum fecerit Dominus tibi det intellectum in omnibus domine frater.

Augustinus Seleucianæ, de baptismo & pœnitentia Petri contra Nouatianos.

L *Epistola CVIII.*

RELIGIOSISSIMAE & in Christi dilectione honorandæ famulæ dei Seleucianæ, Augustinus episcopus in domino salutem. Lectis literis tuis de salute vestra lætatus ad ea quæ scripsisti respondere non distuli. Et primum miratus sum quo modo dicat Nouatianus iste Petrum baptizatum non fuisse, cum paulo superius scripseris eum dixisse quòd Apostoli fuerũt baptizati. Vnde autem illi videatur quod inter Apostolos baptizatos Petrus non fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum epistolæ tuæ ne forsitan tu non habeas, misi tibi, in quo diligentius considerares ad ea me respondere quę inueni in literis tuis. Si enim notarius non mendose excepit, aut scripsit, nescio quale cor habeat, qui cum Apostolos baptizatos dicat. Petrum baptizatum neget. Quod autem dicitur Petrum egisse pœnitentiam, cauendum est, ne ita putetur egisse quo modo agunt in ecclesia qui proprie pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat, vt pri- *Pœnitẽtes.* mum Apostolorum, inter tales pœnitentes numerandum putemus? Pœnituit enim eum negasse Christum, *Matth 26.* quod eius indicant lacbrymæ. Sic enim scriptum est: M Quia fleuit amare. Nondum enim fuerant resurrectione domini confirmati, & illo aduentu spiritus sancti, qui apparuit die Pentecostes, vel illa inspiratione quam demonstrauit dominus postea quàm resurrexit a mortuis, cum insufflauit in eorum faciem dicens: Accipite *Ioan. 20.* spiritum sanctum. Vnde recte dici potest, quia cum Petrus negauit dominum, nondum fuerant Apostoli baptizati, non tamen aqua, sed spiritu sancto. Hoc enim eis dixit postquam resurrexit, & conuersatus est cum eis, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem spiritu *Acto. 1.* sancto baptizabimini, quem & accepturi estis non post multos hos dies. Aliqui autem codices habent: Vos autem spiritu sancto baptizabimini, quẽ & accepturi estis non post multos hos dies Aliqui autem codices habẽt Vos autem spiritu sancto incipietis baptizari Sed siue *Incipietis.* dicatur baptizabimini, siue incipietis baptizari, ad rem *μέλλετε.* nihil interest. Nam in quibuscunque codicibus inue- *Immo venitur, baptizabitis, aut incipietis baptizari, mendosi *bũmedum* sunt, qui ex Græcis facillime conuincuntur Si autem *est.* dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne grauiter in eis erremus, ne demus hominibus authoritatem

A tatem contĕnendi baptiſmum, quem vſq; adeo nō cō-temnendū ipſa Apoſtolica diſciplina commendat, vt *Acto.10.* Cornelius cēturio & ij qui cū illo erant, etiā iam accepto ſpiritu ſancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iuſti ſi non circunciderentur, non erat eis peccatum: poſtea *Gene.17.* vero quàm iuſsit deus vt circūcideretur Abrahā, eiuſq; poſteritas, iam ſi nō fieret, graue peccatū fuit. Sic etiam poſtquā dominus Chriſtus in eccleſia ſua ſacramentū noui teſtamenti pro circuncitione carnis ſanctum baptiſmum dedit, & apertiſsime dixit: Si quis non renatus *Ioan.3.* fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nō intrabit in regnum cœlorū: iam nō debemus quærere, quando quiſq; fuerit baptizatus, ſed quoſcūque legimus in corpore Chriſti, quod eſt eccleſia, pertinere ad regnum cœlorū, non niſi baptizatos intelligere debemus, niſi forte quos anguſtia paſsionis inuenit, & nolentes negare Chriſtum, antequam baptizarentur, occiſi ſunt, quibus ipſa paſsio *Baptiſmus ſanguinis.* pro baptiſmo deputata eſt. Sed nūquid hoc poſſumus de Apoſtolis dicere, qui vſque adeo largum tempus habuerunt quo baptizarentur, vt alios etiā baptizauerint? Sed non omnia quæ facta ſunt, etiam ſcripta inueniūtur, veruntamen facta eſſe ex cæteris documentis pro-

B bantur. Scriptum eſt, quando baptizatus ſit Apoſtolus Paulus: & ſcriptum non eſt, quando baptizati ſint alij Apoſtoli: veruntamen etiam ipſos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum ſcriptum eſt, quando baptizatæ ſunt plebes eccleſiarum in Hieruſale & Samaria, quando autem baptizatæ ſint aliæ plebes gentium quibus Apoſtoli epiſtolas miſerunt, non eſt vtiq; ſcriptum: & tamen etiam ipſas baptizatas vtiq; minime dubitamus, propter illam domini ſententiam, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non intra-*Ioan.4.* bit in regnum cœlorum. Vtrunque autem de domino ſcriptum eſt, & quia baptizabat plures quàm Ioannes, & quia ipſe non baptizabat ſed diſcipuli eius, vt intelligeremus & ipſum quidem baptizaſſe pręſentia maieſtatis, non tamen ipſum baptizaſſe manibus ſuis. Ipſius enim erat baptiſmi ſacramentum, ad diſcipulos autem baptizandi miniſterium pertinebat. Tunc ergo quādo *Ioan.3.* dicit Ioannes euangeliſta in Euangelio ſuo, Poſt hæc exiit Ieſus & diſcipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Tunc paulopoſt de *Ioan.4.* illo loquens ait: Vt ergo cognouit Ieſus quia audierunt phariſæi quod Ieſus plures diſcipulos faceret, & baptizaret plures quàm Ioannes, quāquam Ieſus non baptizaret, ſed diſcipuli eius, reliquit Iudęam & abiit iterum

C in Galilæam. Tunc ergo quādo ab Hieroſolymis exiit cum diſcipulis ſuis in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per ſeipſum, ſed per diſcipulos ſuos, quos intelligimus iam fuiſſe baptizatos, ſiue baptiſmo Ioannis ſicut nonnulli arbitrantur, ſiue quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti. Neque enim miniſterio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos ſeruos per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis miniſterio, quando eis lauit pedes, & petenti Petro, vt non tantum pedes, verumetiam manus & caput ei lauaret: Reſpondit: Qui *Ioan.13.* lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus: vbi intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat. Quo modo autem iſte dicat quod in epiſtola tua poſuiſti, quod Apoſtoli dederint pœnitentiam pro baptiſmo, non euidenter expreſſum eſt. Si enim pro baptiſmo ideo dicit, quia per pœnitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pœnitentia poſt baptiſmū poteſt vtilis eſſe, ſi quis

peccauerit. Iſte autem quoniam negat poſt baptiſmum D dari pœnitentiæ locum, cum dicit, ſicut ſcripſiſti, pœnitentiam ſolam ante baptiſmum eſſe, datur intelligi ſic eum dixiſſe, quod Apoſtoli dederint pœnitentiam pro baptiſmo, vt ante baptiſmum eam dederint, atq; ij quibus data ſit poſtea nō fuerint baptizati: quia eis illa pro baptiſmo fuit, quod Nouatianos dicere nunquam audiui. Vnde quære diligenter, ne forte alicuius alterius erroris ſit, & Nouatianum ſe eſſe confingat vel putet. Aut ſi & hoc Nouatiani dicunt, neſcio. Illud tamē ſcio quoniā quiſquis hoc dicit, a regula fidei catholicę & à doctrina Chriſti & Apoſtolorū, prorſus alienus eſt. A-*De cōſe. diſtin.4. agūt homines.* gunt enim homines ante baptiſmum pœnitentiam de ſuis prioribus peccatis, ita tamen vt etiā baptizētur, ſicut ſcriptum eſt in actibus Apoſtolorū, loquente Petro *Acto.2.* ad Iudæos & dicente: Agite pœnitētiam, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum in nomine domini Ieſu Chriſti, & dimittentur vobis peccata veſtra. Agunt etiā homines *Peccata ob quæ excōmunicamur.* pœnitentiam, ſi poſt baptiſmū ita peccauerint, vt excōmunicari & poſtea reconciliari mereantur. Sicut agūt in omnibus eccleſiis illi qui proprie pœnitentes appel- E lantur. De tali enim pœnitentia loquutus eſt Apoſto-*2 Cor.12.* lus Paulus, vbi ait: Ne iterū cum venero humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immundicia & luxuria & fornicatione quam egerunt: Neque enim ſcribebat iſta, niſi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apoſtolorum, Symonem *Acto.8.* iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt ei per *†al. vt per impoſitionē manus eius daretur &c.* impoſitionē manus daretur † ſpiritus ſanctus, admonitum à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœnitentiam. Eſt etiā pœnitētia bonorū & humilium fidelium pœna † quotidiana in qua pectora tūdimus dicētes: Di-*†penè.* mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus de-*Matth.6.* bitoribus noſtris. Neque enim ea nobis dimitti volumus quæ dimiſſa, non dubitamus in baptiſmo, ſed illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamen crebra ſubrepunt. Quæ ſi collecta contra nos fuerint, *Venialia multa obruunt.* ita nos grauabunt & opprimet ſicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim intereſt ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim ſubrepens aqua in ſentinam & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque ſubmergat? Propter hæc ieiunia & eleemoſynæ & orationes inuigilant, in quibus cum dicimus, Di-*Matth.6.* F mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus, manifeſtamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in iis verbis humiliantes animas noſtras, quotidianam quodam modo agere pœnitentiam non ceſſamus. Ad ea quæ ſcripſiſti, puto me breuiter ſed ſufficienter reſpondiſſe. Supereſt vt ille non ſit contentioſus propter quē lucrandum ad me tales literas deſtinādas putaſti.

Auguſtinus monachas, quæ dum ſtudent mutare Præpoſitam indecenter fuerant tumultuatæ, reuocat ad concordiam præſcribens illis vitæ regulam.

Epiſtola. CIX.

SICVT parata eſt ſeueritas peccata quę inuenerit vindicare, ita non vult charitas quod vindicet inuenire. Hæc cauſa fecit, vt ad vos non venirē cum meā præſentiā quæreretis, non ad pacis veſtrę gaudiū, ſed ad diſſenſionis veſtrę augmentū. Quo modo enim cōtemnerē & impunitum relinquerem, ſi & me præſente tantus veſter tumultus exiſteret, quātus me abſente, etſi oculos meos latuit, tamen aures

o meas

G meas vestris vocibus verberauit? Nam fortassis etiam maior esset vestra seditio in præsentia mea, quàm necesse esset vobis nõ concedi, quæ in perniciosissimum exemplum contra sanam disciplinam, quod vobis nõ expedit, petebatis ac sic quales non volo inuenirẽ vos, & ipse inueniret à vobis qualem non volebatis. Cum

2. Cor. 1.

ergo scribat Apostolus ad Corinthios dicens, Testem deum facio super animam meam, quia parcens vobis nondũ veni Corinthum, non quia dominamur fidei vestræ, sed cooperatores sumus gaudij vestri, hoc ego etiam dico vobis, quia parcens vobis non ad vos veni. Peperci etiã mihi, ne tristiciam super tristiciã haberem, & elegi non vt exhiberem faciem meam vobis, sed effunderem cor meum deo pro vobis, & causam magni periculi vestri, non apud vos verbis, sed apud deum lachrymis agerem, ne conuertat in luctum gaudium meum, quo soleo gaudere de vobis, & inter tãta scandala, quibus vbique abundat hic mundus aliquando consolari, cogitans copiosam congregationẽ, & castã dilectionem, & sanctam conuersationem vestram, & largiorem gratiam dei, quæ data est vobis, vt non so-

H lum carnales nuptias contemneretis, verumetiam eligeretis in domo societatem vnanimes habitandi, vt sit vobis anima vna & cor vnum in deum. Hæc in vobis bona, hæc dei dona considerans, inter multas tempestates, quibus ex alijs malis quatitur cor meum solet vtcunq; requiescere. Currebatis bene, quis vos fascinauit? Suasio illa non est ex deo qui vocauit vos. Modicũ fermenti nolo dicere quod sequitur. Hoc enim magis cupio & oro & hortor, vt ipsum fermentũ cõuertatur in melius, ne tota massa, sicut penè iam fecerat, cõuertatur in peius. Si ergo repullulastis sanũ facere, orate ne intretis in tentationẽ, ne iterum in contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, seditiones, susurrationes. Non enim sic plantauimus & rigauimus ortum dominicum in vobis, vt spinas metamus istas ex vobis. Si autem adhuc vestra tumultuatur infirmitas, orate vt eruamini de tentatione. Quæ autem conturbant vos, si adhuc conturbant vos, nisi correxerint portabunt iudiciũ quæcũq; illę fuerint. Cogitate quid mali sit, vt cum * deo natis in vnitate gaudeamus, interna schismata in monasterio lugeamus. Perseuerate in bono proposito, & non desyderabitis mutare Præpositam, qua in monasterio illo per tam multos annos

* Forte in dogmatis vnitate.

I perseuerante & numero & ætate creuistis, quę vos mater non vtero, sed animo suscepit. Omnes enim quę illuc venistis, ibi eam aut sanctæ Præpositæ sorori meæ seruientem, placentem, aut etiã ipsam Præpositam quæ vos suscepit, inuenistis sub ipsa estis eruditæ, sub illa velatæ, sub illa multiplicatæ, & sic tumultuamini vt eam vobis mutetis, cum lugere deberetis, si eam vobis mutare vellemus. Ipsa est quam nostis, ipsa est ad quã venistis, ipsa est quam per tot annos habendo creuistis. Nouum non accepistis nisi Præpositum, aut si propter illum quæritis nouitatem, & in eius inuidiam contra matrem vestram sic rebellastis, cur non potius id petistis vt ipse vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis, quia noui quo modo eum in Christo venerabiliter diligatis, cur non potius illam? In vobis nanque regendis sic præpositi rudimenta turbantur, vt magis velit vos ipse deserere, quàm istam ex vobis famã & inuidiam sustinere, vt dicatur nõ vos aliã quæsituras fuisse Præpositam, nisi ipsum cœpissetis habere Præpositũ. Tranquillet ergo deus & componat animos vestros, non in vobis pręualeat opus diaboli, sed pax Christi vincat in cordibus vestris: nec dolore animi quia non fit quod vultis, vel quia pudet voluisse quod velle nõ debuistis, erubescendo curratis in mortem, sed potius pœnitendo resurgatis, * nec habeatis pœnitentiam Iudæ traditoris, sed potius lachrymas Petri pastoris. Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus in monasterio constitutæ. Primum propter quod estis in vnum congregatæ, vbi vnanimes habebitis in domo, & sit vobis cor vnũ & anima vna in deo. Et nõ dicatis aliquid propriũ, sed sint vobis omnia cõmunia, & distribuatur vnicuiq; vestrum à Præposita vestra victus & tegumentum. non æqualiter omnibus, quia non æqualiter valetis omnes, sed vnicuiq; sicut opus fuerit. Sic enim legitis in Actibus Apostolorum: Quia erant eis omnia communia & distribuebatur singulis prout cuique opus erat. Quæ aliquid habebant in seculo, quando ingressæ sunt monasterium, libenter velint illud esse commune. Quæ autem non habebant, non ea quærant in monasterio, quæ nec foris habere potuerunt, sed tamen earum infirmitati quod opus est tribuatur, & si pauperies earum quando foris erant, nec ipsa necessaria poterat inuenire: ac non ideo putent se esse fœlices, quia inuenerunt

K

* Forte recurratis vel resurgatis.

Regula beati Augu. fratres quando deduntur. Omnibus.

12. q. 1. omnes dicens.

Act. 4.

L victum & tegumentum, quale foris inuenire non potuerunt nec erigant ceruicem quia sociantur eis, ad quas foris accedere non audebant, sed sursum cor habeant, & terrena bona non quærant, ne incipiant monasteria esse diuitibus vtilia non pauperibus, si diuites illic humilantur, & pauperes illic inflantur. Sed rursus etiã illæ quæ aliquid esse videbantur in seculo, non habeant fastidio sorores suas, quæ ad illam sanctam societatem ex paupertate venerunt. Magis autem studeant non de parentum diuitum dignitate, sed de pauperum sororum societate gloriari. Nec extollantur si cõmuni vitæ de suis facultatibus aliquid cõtulerunt nec de suis diuitijs magis superbiant, quia eas monasterio partiuntur, quàm si eis in seculo fruerentur. Alia quippe quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt fiant. superbia verò bonis operibus insidiatur vt pereant. Et quid prodest dispergere dando pauperibus & pauperem fieri, si anima misera superbior efficiatur cõtemnendo quàm fuerat possidendo? Omnes ergo vnanimiter & concorditer viuite, & honorate in vobis inuicem deum, cuius templa factæ estis: orationibus

M instate horis & temporibus constitutis In oratorio nemo aliquid agat nisi ad quod est factum, vnde & nomen accepit. Vt si aliquæ etiam præter constitutas, si eis vacat orare voluerint, non eis sint impedimento quæ ibi aliquid agere voluerint. Psalmis & hymnis cũ oratis deũ, hoc versetur in corde quod profertur in voce, & nolite cantare nisi quod legitis esse cantandum. quod autem non ita scriptum est vt cantetur, nõ cantetur. Carnem vestram domate ieiunijs & abstinentia escæ & potus quantum valetudo permittit. Quãdo autem aliqua non potest ieiunare, non tamen extra horam prandij aliquid alimẽtorum sumat nisi cum ægrotat. Cũ acceditis ad mẽsam, donec inde surgatis, quod vobis secundum consuetudinem legitur sine tumultu & contentionibus audite. Nec solæ vobis fauces sumãt cibum, sed & aures percipiant dei verbum. Quæ infirmæ sunt ex pristina consuetudine, si aliter tractantur in victu nõ debet alijs molestum esse nec iniustum videri quas fecit alia cõsuetudo fortiores. Nec illas fœliciores putent, quia sumãt quod nõ sumũt ipsæ, sed sibi potius gratulẽtur, quia valent quod nõ valent illę. Et si eis quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad monasterium,

Dist. 42. in oratorio.

Cantans in nach. etiã.

A steriũ, aliquid alimentorũ, vestimentorũ, stramentorũ, operimentorũ datur, quod aliis fortioribus, & ideo fœlicioribus nõ datur, cogitare debẽt quibus non datur, quantum de sua seculari vita illæ ad istã descenderint, quãuis vsq; ad aliarũ, quę sunt corpore fortiores frugalitatẽ peruenire nequiuerint. Nec illæ debẽt conturbari, quod eas vidẽt amplius, nõ quia honorãtur, sed quia tolerantur accipere, ne cõtingat detestãda peruersitas, vt in monasterio, vbi quantũ possunt fiunt diuites laboriosæ, fiant pauperes delicatæ. Sanè queadmodũ ægrotantes necesse habent minus accipere ne grauẽtur. ita post ægritudinẽ sic tractãdæ sunt, vt citius recreentur, etiã si de humillima seculi paupertate venerũt, tanquã hoc illis contulerit recentior ægritudo, quod diuitib⁹ anterior consuetudo. Sed cum vires pristinas recuperauerint, redeant ad fœliciorẽ consuetudinem suã, quę famulas dei tanto amplius decet, quãto minus indigẽt: nec ibi eas teneat voluntas iam vegetas, quo necessitas leuarat infirmas. Illæ se existiment ditiores, quę fuerint in sustinẽda parcitate fortiores. Melius est enim minus

Notabilis habitus. egere, quàm plus habere. Nõ sit notabilis habit⁹ vester, nec affectetis vestibus placere, sed moribus. Nec sint vobis tam tenera capitũ tegmina, ne retiola subter appa-

B reant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel spargat negligentia vel cõponat industria. Quãdo proceditis, simul ambulate, cũ veneritis quò itis simul state. In incessu, in statu, in habitu, in omnibus motib⁹ vestris nihil fiat quod illiciat cuiusquam libidinẽ, sed quod vestram deceat sanctitatem. Oculi vestri & si iaciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neq; enim quando proceditis, viros videre prohibemini, sed ap-

23.q.5.nec solo. petere aut ab ipsis appeti velle criminosum est. Nec solo tactu, sed affectu quoq; & aspectu appetitur & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos quia impudicus oculus impudici cordis est nuncius. Et cum seinuicem sibi etiam tacente lingua conspectu mutuo corda nunciant impudica, & secundũ cõcupiscentiã carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immũda violatione corporibus fugit castitas ipsa de moribus. Nec putare debet quæ in masculũ figit oculum, & illius in seipsam diligit fixum, non ab aliis videri cum hoc facit, videtur omnino & à quibus videri nõ arbitratur. Sed ecce lateat, & à nemine hominũ videatur, quid faciet de il-

C lo superno inspectore, quẽ latere nihil potest? An ideo putandus est nõ videre, quia tanto videt patiẽtius quãto sapiẽtius? Illi ergo timeat sancta fœmina displicere, ne velit viro male placere: illum cogitet omnia videre, ne velit viro male videri. Illius namq; & in hac causa cõmendatus est timor, vbi scriptũ est: Abominatio est domino defigens oculũ. Quando ergo simul estis in ecclesia, & vbicunq;, vbi & viri sunt, inuicem vestrã pudiciciam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo vos custodiet ex vobis. Et si hanc de qua loquor, oculi petulantiã in aliqua vestrûm aduerteritis, statim admonete ne cœpta progrediantur, sed ex proximo corrigãtur. Si autẽ & post admonitionem iterum, vel alio quocũq; die idipsum eam facere videritis, iam velut vulneratã sanandam prodat quæcunq; inuenire potuit: hoc prius tamẽ & alteri vel tertiæ demonstratam, vt duarũ vel trium possit ore conuinci, & cõpetẽti seueritate coerceri. Nec vos iudicetis esse

5.q.5.non iudicetis. maleuolas, quãdo hoc indicatis. Magis quippe innocentes nõ estis, si sorores vestras, quas indicando corrigere potestis, tacẽdo perire permittitis. Si enim soror

tua vulnus haberet in corpore quod vellet occultari, D dum timeret secari, nõnne crudeliter abs te sileretur, & misericorditer indicaretur? Quãto ergo potius eã debes manifestare, ne perniciosius putrescat in corde. Sed antequam aliis demonstretur, per quas conuincenda est, si negauerit, prius Præpositæ debet ostendi, si admonita neglexerit corrigi, ne forte possit secreti⁹ correpta innotescere cæteris. Si autem negauerit, tunc neganti adhibẽdæ sunt aliæ, vt iam coram omnibus possit, non ab vna teste argui, sed à duabus tribúsve conuinci. Conuicta verò secundum Præpositæ vel presbyteri arbitrium, debet emendatoriam sustinere vindictam, quam si ferre recusauerit, & si ipsa non abscesserit, de vestra societate proiiciatur. Non enim & hoc fit crudeliter, sed misericorditer, ne contagione pestifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo non figendo, etiam in cæteris inueniendis, prohibẽdis, indicandis, conuincendis, vindicandisq; peccatis diligẽter obseruetur, cum dilectione hominũ & odio vicio-

rum. Quæcũq; autem in tantũ progressa fuerit malum, *12.q.1.non dicatis.* vt occulte ab aliquo literas vel quęlibet munuscula accipiat, si hoc vltro cõfitetur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur atq; conuincitur secundũ arbitrium Præpositæ vel presbyteri, vel etiam Episco- E pi, grauius emendetur. Vestes vestras in vno loco habete sub vno custode, vel duabus, vel quot sufficere potuerint ad eas excutiendas, ne à tinea lædantur. Et sicut pascimini ex vno cellario, sic induamini ex vno vestiario. Et si fieri potest, non ad vos pertineat quid vobis induendum pro temporis congruentia proferatur, vtrum hoc recipiat vnaquæq; vestrûm quod deposuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamẽ vnicuiq; quod opus est non negetur. Si autẽ hinc inter vos cõtentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua deterius aliquid se accepisse, quàm prius habuerat: & indignam se, quæ non ita vestiatur sicũt alia soror eius vestiebatur, hinc vos pbate quantũ vobis desit in illo interiore sancto habitu cordis, quæ pro habitu corporis litigatis. Tamẽ si vestra toleratur infirmitas, vt hoc recipiatis quod posueratis, in vno tamẽ loco sub communib⁹ custodib⁹ habete quod ponitis, ita sanè vt nulla sibi aliquid operetur, siue vnde induatur, siue vbi iaceat siue vnde cingatur vel operiatur, vel caput cõtegat sed omnia opera vestra in commune fiant maiore studio, & frequẽtiori alacritate, quàm si vobis ppria fa- F ceretis. Charitas enim, de qua scriptũ est, quod nõ quę- *1.Cor.13.* rit quę sua sunt, sic intelligitur, quia cõmunia propriis, nõ propria cõmunibus anteponit. Et ideo quanto amplius rem cõmunem quàm propriam curaueritis, tãto amplius vos profecisse noueritis, vt in omnibus quib⁹ vtitur trãsitura necessitas, supereminеat quæ permanet charitas. Consequens ergo est, vt etiam illud quod suis vel filiabus, vel aliqua necessitudine ad se pertinentibus in monasteria constitutis aliquis vel aliqua contulerit, siue vestem, siue quodlibet aliud inter necessaria deputandũ, non occulte accipiatur, sed sit in potestate Præpositæ, vt in cõmune redactum, cum necessarium fuerit præbeatur. Quod si aliqua rem sibi collatã celauerit, furti iudicio cõdemnetur. Indumenta vestra secundum arbitrium Præpositæ lauentur, siue à vobis, siue à fullonibus, ne interiores animæ sordes cõtrahat mundæ vestis nimius appetitus. Lauacrum etiam corporum, vsusq; balnearum non sit assiduus, sed eo quo solet interuallo temporis tribuatur, hoc est, semel in mense. Cuius autẽ infirmitatis necessitas cogit lauan-

G dum corpus, non longius differatur. Fiat sine murmure de consilio medici, ita vt etiam si nolit, iubente Præposita faciat quod faciendum est pro salute. *Balnea mẽstrua.* Si autem velit, & fortè nõ expedit, suæ cupiditati nõ obediatur: aliquando enim etiã si noceat, prodesse creditur quod delectat. Deniq; si latens est dolor in corpore famulæ dei, dicenti quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: sed tamen verũ sanando illi dolori quod delectat, expediat, si non est certũ, medicus consulatur. Nec eant ad balneas, siue quocũq; ire necesse fuerit minus quàm tres. Nec illa quæ habet aliquò eundi necessitatẽ, cum quibus ipsa voluerit, sed cũ quibus Præposita iusserit, ire debebit. Aegrotantiũ cura siue post ęgritudinẽ reficiendarum, siue aliqua imbecillitate etiã, siue febribus laborantiũ, alicui debet iniungi, vt ipse de cellario petat quod cuique opus esse perspexerit. Siue autem quæ cellario, siue quæ vestib⁹, siue quæ codicibus preponũtur, sine murmure seruiant sororibus suis. Codices certa hora singulis diebus petantur, extra horam quæ petierint non accipiant. Vestimenta vero & calciamenta quando fuerint indigenti necessaria, dare non differant sub quarum custodia sunt quæ poscuntur. Lites

H aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros pertinet quod scriptum est, *1. Ioan 3.* Qui odit fratrem suum homicida est, sed sexu masculino, quem primum deus fecit, etiam fœmineus præceptum sexus accepit. Quæcunque conuicio vel maledicto, vel etiam criminis obiectu alteram læserit, meminerit satisfactione quantocyus curare quod fecit, & illa quæ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem inuicem se læserunt, inuicem sibi debita relaxare debebunt propter orationes vestras, quas vtique quanto crebriores habetis, tanto sanctiores habere debetis. Melior est autẽ, quę quamuis ira sæpe tentatur, tamen impetrare festinat, vt sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam, quàm quę tardius irascitur, & ad veniam petendam difficilius inclinatur. Quæ non vult dimittere sorori non speret accipere orationis effectum. Quę autem nunquam vult petere veniam aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si non inde proiiciatur. Proinde vobis à verbis durioribus parcite, quæ si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamẽ-

I ta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinæ minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, *86. distinc. Quando.* si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur vt ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subiectas, dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur authoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium domino, qui nouit etiam eas, quas plus iusto forte corripitis, quanta beneuolentia diligatis. Non autem carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio. nam quæ faciunt pudoris immemores, etiam fœminis fœminæ, iocando turpiter & ludendo, non solũ à viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec à mulieribus nuptis, nec à virginibus sunt faciẽda nupturis. Pręposite tanquam matri obediatur, honore seruato, ne in illa offendatur deus. multo magis presbytero, qui omnium vestrûm curam gerit. Vt ergo cuncta ista seruentur, & si quid seruatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandũ corrigendũq; curetur, ad Præpositã præcipue pertinet, ita vt ad presbyterum qui vobis intendit, referat, quod modum vel vires eius excedit. Ipsa verò non se existimet potestate K dominante, sed charitate seruiente fœlicem. Honore *Præposita.* coram hominib⁹ prælata sit vobis, coram deo substrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quamuis vtrunq; sit necessarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, semper cogitãs deo se pro vobis reddituram esse rationẽ. Vnde magis obediẽdo nõ solum vestri, verũetiam ipsius miseremini, quæ inter vos quanto in loco superiore, tãto in periculo maiori versatur. Donet dominus vt obseruetis hęc omnia cum dilectione, tanquã spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore de bona cõuersatione fragrantes, non sicut ancillæ sub lege, sed sicut liberæ sub gratia constitutæ. Vt autem in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere, ne per obliuionẽ aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur. & vbi vos inueneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite gratias domino bonorum omnium largitori. Vbi autem sibi quæcunq; vestrûm videt deesse aliquid, doleat de præterito, caueat de futuro, orans vt & debitũ dimittatur, L & in tentationem non inducatur.

Acta excepta à notariis in designando Eradio presbytero, qui Augustino succederet, & interim senẽ aliqua parte curarum subleuaret. CX.

GLORIOSISSIMO Theodosio duodecies, & Valentiniano Augusto iterũ consule vj. cal. Octobris, cũ Augustinus episcopus vnà cum Religiano & Martiniano coepiscopis suis consedisset in ecclesia pacis Hipponensium regionũ, præsentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Rustico, Lazaro, & Eradio presbyteris, [astante clero & frequẽti populo,] Augustinus Episcopus dixit, Quod hesterno die promisi charitati vestræ, propter quod vos volui frequentius [conuenire, & video frequentius] conuenisse, mora [omni] postposita hoc agendum est. Si enim aliud velim loqui, in illud suspẽsi, minus auditis. *†al. in illud suspẽsi sumus. Audistis Omnes &c.* Omnes† in hac vita mortales sumus, & dies huius vitæ vltimus, omni homini est semper incertus: veruntamen in infantia speratur pueritia, & in pueritia speratur adolescentia, & in adolescentia speratur iuuentus, & in iuuẽtute speratur grauitas, & in grauitate speratur senectus, vtrum contingat incertum est, est tamen M quod speratur. Senectus autem aliam ætatem quã speret non habet [incertum est enim] ipsa senectus quandiu sit homini, illud tamen certum est nullam remanere ætatem quæ possit succedere senectuti: quia voluit deus. Ad istam ciuitatem cum vigore ætatis adueni, & tamen iuuenis fui & senui. Scio post obitus Episcoporum per ambitiosos aut contentiosos solere ecclesias perturbari, & quod sæpe expertus sum & dolui, debeo quantũ ad me attinet, ne contingat huic prospicere ciuitati. Sicuti nouit charitas vestra, in Melemitana ecclesia modo fui. Petierant enim me fratres, & maxime serui dei qui ibi sunt, vt venirem, quia post obitum beatæ memoriæ fratris & coepiscopi mei Seueri nonnulla ibi perturbatio [populi] timebatur. Veni, & quo modo voluit domin⁹ adiuuit nos pro sua misericordia, vt cũ pace episcopũ acciperẽt, quẽ viuus designauerat episcopus eorũ. *Episcopus olim ex suffragio populi designabatur.* Hoc enim eis cum innotuisset, voluntatẽ præcedentis & decedẽtis Episcopi sui libenter amplexi sunt. Minus tamen aliquid factũ erat vnde nõnulli cõtristabãtur, quia frater Seuerus credidit posse

A dit posse sufficere vt successorem suũ apud clericos designaret, ad populũ inde non est loquutus: & erat inde aliquorum nõnulla tristicia Quid plura? Deo placuit, tristicia fugata est, gaudiũ successit. Ordinatus est Episcopus, quẽ præcedes Episcopus designauerat. Ergo ne aliquis de me queratur, voluntatẽ meam, quã credo dei esse in omniũ vestrum noticiã profero, presbyterũ Eradium mihi successorẽ volo. A populo acclamatum est. Deo gratias, Christo laudes, dictũ est vigiesterties Exaudi Christe, Augustino vita, dictum est sexies decies. Te patrẽ, te Episcopũ, dictum est octies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere, faueo sapientiæ, & parco verecundiæ. Sufficit quia nostis eum, & hoc me velle dico, quod vos velle scio. & si ante nescirẽ, hodie pbarem. Hoc ergo volo, hoc à domino deo nostro nũc etiam in ætate frigida votis feruentibus posco, hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omniũ in pace Christi collatis & conflatis mentibus confirmet deus quod operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet eũ, seruet incolumẽ, seruet sine crimine, vt qui facit gaudiũ viuentis, locũ suppleat morientis. A notariis

B ecclesiæ sicut cernitis excipiũtur quæ dicimus, excipiũtur quæ dicitis, & meus sermo & vestræ acclamationes in terrã non cadunt. Apertius vt dicã, ecclesiastica nũc gesta conficimus. Sic enim hoc esse, quantũ ad homines attinet, confirmatũ volo. A populo acclamatũ est trigiessexies, Deo gratias, Christo laudes. Exaudi Christe, Augustino vita, dictũ est tredecies. Te patrẽ, te episcopum dictũ est octies. Dignus & iustus est, dictum est vigies. Bene meritus, bene dignus, dictum est quinquies. Cumq; reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Ego vt dicebam voluntatem meã & voluntatem vestram gestis Ecclesiasticis, quantũ ad homines attinet, cõfirmatam volo, quantũ verò ad latentẽ omnipotentis voluntatẽ, omnes vt dixi oremus, vt cõfirmet deus quod operatus est in nobis. A populo acclamatũ est: Iudicio tuo gratias agimus, dictum est sedecies. Fiat fiat, dictũ est duodecies. Te patrẽ Eradium Episcopum, dictũ sexies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Scio quod scitis & vos, sed nolo de illo fieri quod de me factum est. Quod autem factum sit, multi scitis. Illi soli nesciunt qui tunc aut nondũ nati erant, aut non-

C dum habebant ætatem sciẽdi. Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre & Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cũ illo, quod cõcilio Niceno prohibitũ fuisse nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est Deo gratias, Christo laudes, dictũ est tredecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Erit presbyter vt est, quãdo deus voluerit futurus Episcopus. Sed planè modo facturus sum adiuuante misericordia Christi, quod adhuc vsque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permisistis. Placuit mihi & vobis propter curã scripturarũ, quam mihi fratres & patres mei coëpiscopi duobus cõcilius Numidiæ & Carthaginis imponere dignati sunt, vt per quinq; dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur placitũ vestrum, & acclamatio vestra. Paruo tempore seruatum est circa me, & postea violẽter irruptũ est, & nõ permittor ad quod volo vacare ante meridiem, post meridiem occupationib⁹ hominum teneor. Obsecro vos & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic presbytero Eradio, quẽ ho- die in nomine Christi designo Episcopũ successorem mihi, patiamini refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatũ est, Iudicio tuo gratias agimus, Dictũ est vigiessexies. Cũq; reticeretur, Augustin⁹ Episcopus dixit: Ego charitati & beneuolẽtiæ vestræ apud dominũ deum nostrũ gratias ago, imò de illa deo gratias. Ergo fratres quicquid est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur: vbi necessariũ habuerit consilium, meũ non negabo auxiliũ. Absit vt me abstraham, tamen quicquid illud est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur. Ipse me autẽ consulat, si forte non inuenit quid facere debeat, aut poscat adiutorem quẽ nouit patrem, vt & vobis nihil desit, & ego tãdem aliquãdo, quantulumcunq; spacium mihi huius vitæ donauerit deus, ipsam meã quantulamcũq; vitam non dem segniciei, nec donẽ inertiæ, sed in sanctis scripturis, quãtum ipse permittit & largitur exerceã: hoc & ipsi proderit, & per ipsũ etiã nobis. Nemo ergo inuideat ocio meo, quia meũ ocium magnũ habet negocium. Video me de hac re, propter quã vos inuitaui, omnia vobiscũ egisse quę debui. Hoc ad vltimũ rogo, vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis. Hic mihi responsione vestra opus est, teneam respõsionem vestrã, de hac assensione aliquid acclamate. A populo acclamatũ est,

E Fiat fiat, dictũ viciesquinquies. Dignum est, iustum est, dictum viciesocties. Fiat fiat, dictũ quaterdecies. Olim dignus, olim meritus, dictum viciesquinquies. Iudicio tuo gratias agimus, dictum tredecies. Exaudi Christe, Eradium conserua, dictum octiesdecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Bene habet, vt ea quæ dei sunt, circa sacrificium eius agere valeamus, in qua hora supplicationis nostræ [maxime commendo charitati vestræ] vt omnes vestras causas & negocia intermittatis, & pro ista ecclesia & pro me, & pro presbytero Eradio domino precem fundatis.

Mos acclamandi. — *Subscriptio.* — *simplicior.*

CENSVRA EPISTOLAE QVAE FVERAT. CXI.

EPISTOLAM centesimam vndecimã loco mouimus, quòd quũ esset prolixa, non solum nihil haberet Augustini, verũetiam hominis videretur fortasse pii, sed prorsus illiterati: quod non hinc tantũ deprehenditur, quod subinde σολοικίζει, sed multo magis hinc, quod nullo ordine, nullis neruis diffluit oratio, dicas arenam sine calce. Identidem exclamat vbi

F nihil est opus, O mi frater, O mi frater charissime, O frater mi. Ad hæc meminit quod ab amicis diuulsus sit, mutato habitu, quod nusquam de Augustino legimus in fidelibus historiis. Tum exordium quàm est abruptum & alienũ ab Augustini consuetudine, O mi frater, absque præfatione vel nominis vel salutationis. Variabat & titulus adiectus, quidam codices habebãt ad Bonifacium, quidã ad Iulianum comitem. Et hoc argumentum suppositiiij libelli, cuius amore si quis tenetur, idem excusus erat in parte operum decima, & quidem aliquanto minus deprauatus. Et post suo reddetur loco, si videbitur. hoc volumen palàm alienis & ineruditis onerare non placuit, sed in huius locum aliam germanam subiecimus.

Augustinus Fortunatiano Episcopo Siccensi, vt Episcopum quendam ipsi reconciliet, quem literis asperioribus offenderat, præsertim hoc dicto, quod scripserat nos his corporeis oculis non visuros deum. Apparet autem illum Episcopum, quẽ nõ nominat, cum Anthropomorphitis sensisse, Diligẽter interim explicans quo modo deus videatur & quatenus.

Epistola. CXI.

G SICVT præsens rogaui, & nunc cōmoneo, vt
fratrē nostrū, de quo collocuti sumus, videre
& rogare digneris, vt ignoscat mihi si quid
durius & asperius in se dictū accepit in Epi-
stola, quā me illo modo scripsisse nō pœnitet, quia dixi
istius corporis oculos nec videre deū, nec esse visuros.
Causam quippe adiūxi cur hoc dixerim, ne scilicet de⁹
ipse corporeus esse credatur, & in loci spacio interual-
loq; visibilis. Nihil eni videre aliter istius corporis ocu
1 Cor.13. lus potest. Et ne illud quod dictū est, Facie ad faciē, sic
accipiatur, tanquā mēbris corporis terminatus sit de⁹.
Ideo me ergo dixisse illud nō pœnitet, ne de ipso deo
tam impie sentiamus, vt eum nō vbiq; totū, sed per lo-
calia spacia diuisibilē existimemus. Talia quippe iis o-
culis nouimus. Cęterū nihil tale de deo sentiens, sed eū
incōmutabilem & incorporalem spiritū vbiq; totū es-
se credens, si tantā quisq; mutationē huius corporis fu-
turam putat, cū ex animali fuerit spiritale, vt etiā sub-
stantiam incorporalem non locorū interuallis vel spa-
cus diuisibilem, vel etiā membrorū liniamētis ac fini-
bus terminatā, sed vbiq; totā per tale corp⁹ videre pos-
simus, volo & me doceat si verū sapit: si autē in hoc fal-
H sum sentit, longè tolerabilius est, corpori aliquid arro-
gare, quàm deo derogare. Et si vera est ista sentētia, nō
erit cōtraria verbis meis quæ in illa Epistola posui. Isti⁹
namq; corporis oculos dixi non visuros deum, hoc in-
tuens quod istius corporis oculi omnino non possunt
cernere, nisi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo
separata sunt: nam si nullum interuallum sit, nec ipsa
corpora per eos videmus. Porrò autem, si in tātam sui
dissimilitudinem nostra corpora mutabuntur, vt ocu-
los habeant per quos videatur illa substantia, quæ non
per locorū spacia vel diffunditur vel finitur, alibi ha-
bens aliam partem, alibi aliam, in minore loco mino-
rem, in maiore maiorem, sed vbiq; incorporaliter to-
ta est, longè aliud erunt hæc corpora, & nō erunt ipsa:
nec sola detracta mortalitate atq; corruptione & pon-
deris grauitate aliud erunt, sed in virtutē ipsius mentis
quodā modo cōuertentur, si videre poterunt, quo mo-
do tunc menti, nunc autē nec ipsi menti videre cōces-
I sum est. Si enim mutatis moribus dicimus hominē nō
Elabitur. esse qui fuit, si denique mutatis ætatibus ipsum corpus
non dicimus esse quod fuit, quātomagis ipsum nō erit
tanta cōuersione mutatū, vt non solum immortaliter
viuat, verūetiam inuisibilem videat. Quapropter si vi-
debunt deum, nō istius corporis oculi videbūt, quia &
in hoc nō erit ipsum corpus vsq; in illam vim poten-
tiamq; mutatū & non est cōtraria ista opinio illis ver-
bis Epistolæ meę. Si autē hactenus nō erit ipsum, quia
nunc mortale tunc immortale, nunc aggrauās animā,
tunc nullo pondere ad omnē motum erit facillimum:
ad videnda verò ea quę locorū spaciis interuallisq; cer
nuntur, si nō aliud quàm ipsum erit, substantiā incor-
poralē & vbiq; totā nullo modo videbit. Siue ergo hoc
siue illud verum sit, secundum vtrūq; verum est, quod
istius corporis oculi deum nō videbūt. Aut enim istius
erūnt & nō videbunt, aut non erunt istius, si videbunt:
quoniā tanta cōmutatiōe longè alterius corporis erūt.
Sed paratus sum, si quid de hac re melius nouit hic fra-
ter, vel ab ipso, vel ab alio à quo didicit, discere. Quod
si irridēter dicerē, etiā illud de deo corporali mēbrisq;
per loca diuisibili, dicerē paratū me esse discere: quod
nō dico, quia nō irridēter loquor, & talē deum nō esse
omnino nō ambigo, & ne talis esse crederetur, illā epi-
stolā scripsiam qua dum essem in admonēdo solicitus,
quā nominib⁹ tacitis [cōscripsi] in corripiēdo nimius K
atq; improuid⁹ fui, nec fraternā & episcopalē personā
sicut frater & Episcopus, quēadmodum fuerat dignū
cogitaui hoc non defendo, sed reprehēdo, hoc nō ex-
cuso, sed accuso. Ignoscatur peto, recordetur nostrā di-
lectionē pristinam, & obliuiscatur offensionem nouā.
Faciat certe quod me nō fecisse succēsuit. Habeat leni-
tatē in danda venia, quā ego nō habui in illa epistola
cōscribenda. Hoc per tuā charitatem rogo, quod præ-
sens præsentem rogare voluerā si eius haberem copiā.
Quod cum conatus essem, scribēte ad eū viro venera-
bili, nobisq; omnib⁹ honore præferēdo, venire noluit,
dolum foritan meum sicut pleraq; humana sunt, quā-
tum existimo, suspicatus, à quo me longè abesse, tu illi
fac fidē quantum potes qui præsens facilius potes. In-
dica ei cum quāto & quàm vero dolore de offensione
animi ei⁹ tecum fuerim collocutus. Nouerit quàm nō
eum contēnam, & quātum in illo deum timeam, & co
gitē caput nostrū in cuius corpore fratres sum⁹. Ad lo-
cum in quo habitat ideo mihi putaui non esse venien-
dum, ne spectaculum faceremus ridēdum alienis, no-
stris dolendum, nobis pudendum: per tuā sanctitatem
& charitatem totum rectè agi potest. Ab illo quippe a- L
gitur, qui per fidem suam habitat in corde tuo, quem
credo quod non spernit in te cum agnoscit in se. Ego
certe in hac causa quid melius facerē nō inueni, quàm
vt veniā peterē à fratre qui læsum se literarū mearum
asperitate conquestus est. Faciet & ipse vt spero quod
sibi imperari nouit ab eo qui per Apostolum loquens
ait: Donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem
habet querelam, sicut & deus in Christo donauit vo- Colo.3.
bis. Estote ergo imitatores dei sicut filij dilectissimi, & Ephe.5.
ambulate in charitate sicut & Christus dilexit vos. In
hac charitate ambulantes, si quid diligētius possumus,
de spiritali corpore quod in resurrectione habebimus,
concorditer inquiramus. Quia & si quid aliter sapi- Philip.3.
mus, hoc quoque nobis deus reuelabit si in illo manea-
mus. Qui autem manet in charitate in deo manet, & 1.Ioan.4.
deus in illo manet, quia deus charitas est, siue tanquam
eius fons ineffabiliter existendo, siue illam nobis per M
spiritum suum largiendo. Si ergo doceri potest, quod
charitas corporalibus oculis aliquando videbitur, po-
terit fortassis & deus. Si autem ista nunquam poterit,
multo minus iste fons eius, vel si quid dici excellentius
& cōuenientius de tanta re potest. Magni quidā viri &
in scripturis sanctis doctissimi, qui plurimum ecclesiā
& bona studia fidelium suis literis adiuuerunt vbi eis
occasio data est, dixerunt inuisibilē deum inuisibiliter
videri, hoc est, per eam naturā que in nobis quoq; inui-
sibilis est, munda scilicet mēte vel corde. Beatus Am- Ambros.
brosius de Christo cum ageret secundum id quod ver-
bū est, Nō enim corporalib⁹, inquit, sed spiritalib⁹ ocu
lis Iesus † videtur. Et paulopost, Nō eū viderūt, inquit, † Deus.
Iudæi, obcæcatum enim erat insipiēs cor eorū. Hinc o-
stendens vnde videatur. Itē cum de sancto spiritu lo-
queretur, interposuit verba domini dicentis: Rogabo Ioan.14.
patrē, & alium paracletū dabit vobis, qui vobiscum sit
in æternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non
potest accipere, quia nō vidit eum, nec cognouit eum.
Meritò ergo se, inquit, in corpore demonstrauit, quo-
niam in diuinitatis substātia nō videtur. Vidimus spi-
ritum, sed in specie corporali. Videamus & patrē, sed
quia videre nō possumus, audiamus. Et paulo post, Au-
diamus ergo, inquit, patrem, inuisibilis enim pater, sed
& filius inuisibilis secundum diuinitatē. Deum enim Ioan.1.

nemo

A nemo vidit vnquã. Cùm ergo filius deus, in eo vtiq; quod
deus est filius, nõ videtur. Sanctus autẽ Hieronym⁹ ait:
Hieronym⁹ Videre deũ sicuti est in natura sua, oculus hominis nõ
potest. Non solũ homo, nec angeli, nec throni, nec po-
testates, nec dominationes, nec omne nomẽ quod no-
minatur: Neq; enim creatura potest aspicere creatorẽ
suũ. His verbis vir doctissimus satis ostẽdit, quid [etiã]
de futuro seculo senserit] quod ad hãc rẽ attinet. Quã-
tumlibet enim oculi corporis nostri mutẽtur in meli⁹,
angelorũ oculis æquabũtur. Hic autẽ & ipsis vniuersæ
omnino cœlesti creaturæ inuisibilẽ naturam dixit esse
creatoris. Aut si & hinc sit quæstio, & infertur vlla du-
bitatio, vtrum non simus futuri angelis potiores. Ipsius
domini est hinc aperta sentẽtia, vbi ait de resurrecturis
Luc. 20. in regnum. Erunt æquales angelis dei. Vnde idem ipse
Hieronym⁹ sanctus Hieronym⁹ alibi sic dicit. Homo igitur dei, fa-
Matth. 18. ciem videre nõ potest. Angeli autẽ etiam minimorũ in
Ecclesia semper vident faciem dei. Et nunc in speculo
videmus, & in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ, quã-
do de hominibus in angelos profecerimus, & potueri-
mus cum Apostolo dicere. Nos autẽ omnes reuelata fa
cie gloriam domini speculantes, in eãdem imaginem
B transformamur à gloria in gloriam, tanquã à domini
spiritu, licet faciem dei iuxta naturæ suę proprietatem
nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando
inuisibilis creditur. In his verbis hominis dei, multa
consyderanda sunt. Primum, quia secundum apertissi-
mam domini sententiã, etiã ipse sentit tunc visuros fa-
ciem dei, cum in angelos profecerimus, id est, æquales
angelis facti fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione
mortuorum. Deinde Apostolico testimonio satis appa
ruit, non exterioris sed interioris hominis faciẽ intel-
ligendam, cum videbimus facie ad faciẽ. De facie quip
pe cordis loquebatur Apostolus, cũ diceret quod hinc
2. Cor. 3. cõmemorauit. Nos autem reuelata facie gloriã domi-
ni speculantes, in eandem imaginem transformamur.
Quod si quisquam dubitat, recẽseat eundem locum, &
attendat vnde Apostolus loquebatur, de velamine sci-
licet, quod manet in lectione veteris testamenti, donec
quisque transeat ad Christum, vt auferatur velamẽ. Ibi
quippe dicit. Nos autem reuelata facie, gloriã domini
speculãtes, quæ facies in Iudęis nõ erat reuelata, de qui-
bus dicit. Velamen super cor eorum positum est, vt o-
C stendat cordis faciẽ nobis esse reuelatã velamine abla-
to. Postremò ne quisquam ista minus intuens, minusq;
discernẽs, visibilẽ deum vel angelis vel hominibus, cũ
æquales angelis facti fuerimus, siue nunc esse, siue futu-
rum esse crederet, euidentissime quid sentiret expressit
dicens, quod faciem dei, iuxta naturæ suæ proprietatẽ
nulla videat creatura, & tunc mente cernatur quando
inuisibilis creditur. Vnde sufficienter significauit, quã-
do visus est, ab hominibus per oculos corporis, tanquã
ipse corporeus, non eum secundũ naturæ suæ proprie-
tatem fuisse visum, in qua tunc mente cernitur, quan-
Angelis tribuit corpora. do inuisibilis creditur. Quibus inuisibilis? nisi aspecti-
bus corporalibus etiam cœlestibus, sicut supra de ange-
lis & potestatibus & dominationibus dixit, quanto ma
gis terrestribus. Vnde alio loco euidentius dicit, nõ so-
lum patris diuinitatem, sed nec filij quidem & spiritus
sancti, quę vna in Trinitate natura est, posse oculos car
nis aspicere, sed oculos mentis. De quibus ipse saluator
Matth. 5. ait. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.
Quid hac manifestatione lucidius? Si enim tantum-
modo dixisset. Nec patris, nec filij, nec spirit⁹ sancti di-
uinitatẽ posse oculos carnis aspicere, nec deinceps ad-

dixisset, sed oculos mentis, fortè diceretur carnem iam D
non esse appellandam, cum corpus fuerit spiritale. Ad-
dendo ergo, & dicendo, Sed oculos mẽtis, ab omni ge
nere corporis alienauit huiusmodi visionem. Ne quis
autem putaret eum tantũ de præsenti tempore loqu-
tum, subiecit etiam domini testimonium volens ostẽ-
dere quos dixerat oculos mentis, quo testimonio non
præsentis, sed futuræ visiõis promissio declaratur. Bea-
ti mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Beatissi-
mus quoq; Athanasius Alexandrinus Episcopus, cum *Athanasi⁹*
ageret aduersus Arrianos, qui tantummodo deum pa- *ἀθεάτης.*
trem inuisibilem dicũt, filium verò & spiritum sanctũ
visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatẽ scrip
turarum sanctarum testimoniis, & diligentia suæ dis-
putationis asseruit, instantissime suadens deum nõ es-
se visum nisi assumptione creaturæ: secundum deitatis
autem suæ proprietatẽ omnino deum esse inuisibilem,
id est, deũ patrem & filium & spiritũ sanctum, nisi in-
quantum mente ac spiritu nosci potest. Gregorius etiã *Gregorius*
sanctus Episcopus Orientalis apertissime dicit deum *Nazãzen⁹*
natura inuisibilẽ, quando patrib⁹ visus est, sicut Moysi,
cum quo facie ad faciẽ loquebatur, alicuius conspica-
bilis materię dispositione assumpta, salua sua inuisibili- E
tate videri potuisse. Hoc est, quod etiã noster dicit Am *Ambrosi⁹*
brosius, & patrẽ & filium & spiritũ sanctum ea specie *sup Luc.*
videri, quã voluntas elegerit, non natura formauerit. *cap. 1.*
vt & illud verum sit, quod Deum nemo vidit vnquã, *Ioan. 1.*
quæ vox ipsius domini Christi est, & quem nemo ho-
minum vidit nec videre potest, quę vox Apostoli, imò *1. Tim. 6.*
eius per Apostolum Christi est, & illa nõ repudientur
testimonia scripturarũ, quibus deus visus esse narratur,
quia & inuisibilis est per propriã deitatis naturã, & cũ
vult videri potest p assumptã sicut placuerit creaturã.
Porrò si naturæ ipsius est, inuisibilitas sicut incorrupti-
bilitas, nõ mutabit vtiq; in futuro seculo illa natura, vt
de inuisibili visibilis fiat, quia neq; poterit de incorrup
tibili corruptibilis fieri. Simul enim & incõmutabilis
est. Et vtiq; naturã eius cõmendauit Apostolus, cũ duo *1. Timo. 1.*
ista simul poneret dicens: Regi autẽ seculorũ inuisibi-
li, incorruptibili soli deo, honor & gloria in secula se-
culorũ. Vnde non audeo ego ista distinguere, vt dicã,
Incorruptibili quidẽ in secula seculorũ, inuisibili autẽ
nõ in secula seculorũ, sed tãtũ in hoc seculo. Verũ quia F
nec ista testimonia falsa esse possunt: Beati mũdo cor- *Matth. 5.*
de quoniã ipsi deũ videbunt. Et scimus quia cũ appa- *1. Ioan. 5.*
ruerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est,
negare nõ possumus filios dei visuros deũ, sed sicut vi-
dentur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promitte-
bat, qui hominib⁹ apparebat in carne visibilis quando
dicebat: Et ego diligã eum & ostendã meipsum illi, cũ
ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde
autem inuisibilia vidẽtur, nisi oculis cordis? de quibus
pauloante dixi quid Hieronymus senserit ad videndũ
deum. Hinc est etiã quod memoratus Mediolanensis *Ambrosi⁹.*
Episcopus in ipsa resurrectione dixit nõ facile esse vi-
dere deũ nisi iis qui mundo corde sunt, & ideo scriptũ
esse. Beati mundo corde, quoniã ipsi deũ videbũt. Quã-
tos beatos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis vi-
dendi deum nõ promiserat facultatẽ. Deinde adiũgit
& dicit, Si ergo ij qui mundo sunt corde deũ videbũt,
vtiq; alij deũ non videbunt. Et ne alios illos accipere-
mus de quibus dictum est, Beati pauperes, beati mites
&c. continuo subiunxit: Neq; enim indigni deum vi-
debunt. Indignos vtiq; illos volẽs intelligi, qui licet re-
surgant, deum videre nõ poterunt, quoniam ad dam-

G nationem resurgent, quia per fidem verã, quę per dile-
Galat. 5. ctionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo se-
quitur & dicit: Neque is qui deũ videre noluerit, potest
deum videre. Deinde quia occurrebat etiã impios om-
nes velle videre deũ, statim vt ostederet quare dixerit,
qui deũ videre noluerit, quia vtique illo modo nõ vult
deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo
ille videri poterit, sequutus adiunxit, & ait: Nec in loco
deus videtur, sed mundo corde, nec corporalib⁹ oculis
deus quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenẽ,
nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Quibus verbis
Beatus Ambrosius voluit admonere, quid debeant ho-
mines præparare, qui volunt deum videre, hoc est cor
mũdare per fidẽ, quæ per dilectionẽ operatur dono spi
ritus sancti, vnde pignus accepim⁹, quo illã visionẽ de-
syderare nouerimus. Nam de mẽbris dei, quæ assidue
scriptura cõmemorat, ne quisquã secundũ carnis huius
formã & figurã nos esse crederet similes deo, ꝓpterea
& eadẽ scriptura, & alas habere deũ dixit, quas nos vti-
que nõ habemus. Sicut ergo alas cum audimus, prote-
ctionẽ intelligimus: sic & cum audimus manus, opera-
Psal. 16. tionem intelligere debemus: Et cum audimus pedes,
H præsentationẽ: & cum audimus oculos, visionem, qua
Iusticiam. cognoscitur: & cùm audimus faciẽ, iusticiam† qua in-
notescit. Et si quid aliud eadẽ scriptura tale cõmemo-
rat, puto spiritaliter intelligendũ. Neq; hoc ego tantũ,
aut ego prior, sed omnes qui qualicũque spiritali intel-
ligẽtia resistũt eis, qui ob hoc anthropomorphitæ no-
minãtur. Ex quorũ literis ne multa cõmemorando ma
Hierony-mus. iores moras faciã, hoc vnũ sancti Hieronymi interpo-
no, vt nouerit iste frater, nõ se de hac re mecum magis
quàm cũ prioribus agere debere, si quid eum cõtra per-
mouet. Cũ ergo ille vir in scripturis doctissimus, psal-
Psal. 93. mum exponeret, vbi dictũ est: Intelligite ergo qui insi-
pientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui
plantauit aurem nõ audiet, aut qui finxit oculum non
consyderat? Inter cętera, iste locus, inquit, aduersus eos
maxime facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt
deũ habere membra quæ etiã nos habemus. Verbi cau-
Gene. 3. sa, Dicitur deus habere oculos, Oculi domini aspiciũt
omnia, manus domini facit omnia. Et audiuit, inquit,
Adam sonũ pedum domini deambulãtis in paradiso:
Hæc simpliciter audiũt, & humanas imbecillitates dei
I magnificentiã referunt. Ego autẽ dico, quod deus to-
tus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus ocu-
lus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia
operatur. Totus pes est, quia vbiq; est. Ergo videte quid
dicar. Qui plantauit autem non audiet, aut qui finxit
oculos nõ consyderat? Et non dixit, qui plantauit au-
rem, ergo ipse aurẽ non habet. Nõ dixit, Ergo ipse ocu-
los non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurẽ non
audiet, qui finxit oculos non consyderat? mẽbra tulit,
efficiẽtias dedit. Hæc omnia de literis eorũ & Latino-
rum & Græcorũ, qui priores nobis in catholica eccle-
sia viuẽtes diuina eloquia tractauerũt, ideo cõmemorã
da arbitratus sum, vt sciat iste frater, si quid aliter quàm
iste sentit, deposita dissensionis amaritudine, & si ater-
næ charitatis suauitate seruata, atq; in integrũ restituta,
diligẽti & tranquilla cõsyderatione quærendũ vel di-
Authorib⁹ quantũ tribuendum. scendũ, vel docendum. Neq; enim quorũlibet disputa-
tiones, quãuis catholicorum & laudatorum hominum
velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis
non liceat salua honorificẽtia, quæ illis debetur homi-
nibus, aliquid in eorũ scriptis improbare atq; respuere,
si fortè inuenerimus quod aliter senserint quàm veri-

tas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à K
nobis. Talis ego sum in scriptis aliorũ, tales volo esse
intellectores meorũ. Deniq; in iis omnib⁹, quæ de opu-
sculis sanctorũ atq; doctorum cõmemoraui, Ambrosij,
Hieronymi, Athanasij, Gregorij, & si qua aliorum ta-
lia legere potui, quæ cõmemorare longũ putaui, deum
non esse corpus, nec formæ humanæ habere membra,
nec eum esse per locorũ spacia diuisibilẽ, & esse natura
incõmutabiliter inuisibilem nec per eandẽ naturã atq;
substantiã, sed assumpta visibili specie, sicut voluit ap-
paruisse iis quib⁹ apparuit: quando per corporis oculos
in scripturis sanctis visus esse narratur in adiutorio do
mini incõcusse credo, & quãtũ ipse donat intelligo. De
spiritali autem corpore, quod in resurrectione habebi-
mus, quantã capiat in melius cõmutationem, vtrum in Dubitatio periculosa sed plena ci-
simplicitatẽ spiritus cedat, vt totus homo iam spiritus
sit an quod magis puto, sed nõdum pleno iudicio† cõ-
firmo, ita futurũ sit spiritale corpus, vt propter ineffabi- dusta.
lem quandã facilitatem, spiritale dicatur, seruet tamen
substantiã corporalem, quæ per seipsam viuere ac sen-
tire nõ possit, sed per illũ qui ea vtitur spiritum. Neque
enim & nunc, quia corpus dicitur animale, eadẽ est a-
nimæ natura quæ corporis: & vtrũ si corporis quãuis L
iam immortalis atq; incorruptibilis natura seruabitur,
adiuuet tunc aliquid spiritũ ad vidẽdum ipsa visibilia,
id est, corporalia, sicut nũc tale aliquid nisi per corpus
videre nõ possum⁹. An verò etiã tunc sine organo cor- † vosc.
poris valeat spirit⁹ noster nosse corporalia, Neq; enim
& de⁹ talia per sensus corporis nouit, & multa alia quę
in hac quęstione mouere possunt, fateor me nõdum a-
licubi legisse, quod mihi sufficere existimarẽ, siue ad di-
scendum, siue ad docẽdum, ac per hoc si non displicet
huic fratri mea qualiscunque cautela, interim propter
quod scriptũ est: Quoniã videbimus eũ sicuti est, quã- 1. Ioan. 3.
tum possumus, cor mundũ ad illã visionẽ ipso adiuuã-
te pręparemus. De corpore autẽ spiritali pacatius & di-
ligẽtius inquiramus, ne fortè aliquid certũ ac liquidũ
si nobis hoc vtile esse nouit, secũdũ scripturas suas de⁹
dignetur demõstrare. Si enim hoc inuenerit inquisitio
diligentior tantã corporis futurã mutationẽ, vt possit
videre inuisibilia, non vt opinor, talis potẽtia corporis
menti auferet visionẽ, vt exterior homo videre deum
tunc possit, nõ possit interior quasi tãtum foris sit de⁹
ad hominẽ, & intus nõ sit in homine, cum apertissime M
scriptũ sit, vt sit deus omnia in omnib⁹: aut ita sit intus 1. Cor. 15.
ille, qui sine vllis locorũ spaciis vbiq; totus est, vt foris
tantum videri ab exteriori homine possit, intus autem
ab interiori homine nõ possit. Quę si absurdissime sen
tiuntur, magis enim sancti pleni erunt deo, nõ inanes
intrinsecus, ab illo circundabũtur extrinsecus, nec cæ-
ci intrinsecus, cum quo pleni erunt nõ videbunt, & tã-
tum forinsecus oculati eum quo circundabuntur vi-
debunt: restat vt interim de visione dei secundum in-
teriorem hominẽ certissimi simus. Si autẽ etiã corpus
mira cõmutatione hoc valuerit, aliud accedet, non il-
lud abscedet. Melius ergo illud affirmamus vnde mi-
nime dubitamus, quòd homo interior videbit deum,
qui modo solus potest videre charitatẽ, quæ cum lau-
daretur dictum est, Deus charitas est, solus potest vi- 1. Ioan. 4.
dere pacem & sanctificationem, sine qua nemo pote-
rit videre deum. Neque enim charitatẽ, pacem, sancti-
ficationem, & si qua sunt similia, videt modo vllus car
nalis oculus, quæ tamen omnia iam videt, quãtum po-
test mentis oculus, tanto purius quanto purior, vt sine
dubitatione deũ nos visuros esse credamus, siue inue-
niamus,

A niamus, siue non inueniamus quod de qualitate futuri
corporis quærimus, cum tamen corpus resurrecturũ &
immortale atq; incorruptibile futurum non ambiga-
mus, quoniam hinc sanctarum scripturarum sentẽtias
apertissimas firmissimasq; retinemus. Si autem iste fra-
ter, quod de spiritali corpore adhuc requiro, iã sibi fir-
mat esse certissimum, nisi placidus audiero docentẽ, ita
vt ille quoq; placidus me audiat inquirentem, habebit
vnde iure succenseat. Nunc tamen per Christum obse-
cro, vt de illa asperitate literarum mearũ, qua eum non
immerito offensum esse didici, veniã mihi ab illo im-
petres, & me rescriptis domino adiuuante lætifices.

*Augustinus Paulinæ anus religiosæ, per eam respõdens qui-
busdã, qui carpebant epistolam ipsius in qua scripserat, deũ
non videndũ oculis humanis, declarans varios modos vi-
deri deum.* *Epistola CXII.*

Proœmium 2.Reg. 4. AVGVSTINVS Memor debiti quod ex tua
petitione & mea promissione factũ est, reli-
giosa famula dei Paulina, persolutionis quo-
que eius negligens esse nõ debui. Cum enim
petiuisses vt de inuisibili deo, vtrũ per oculos corpo-
reos possit videri, prolixæ aliquid copioseq; ad te scri-
B berem, negare nõ potui, ne sanctũ tuum studium offen
derem, sed promissum distuli, siue propter alias occu-
pationes meas, siue quod à me id flagitaretur, vnde ali-
quanto diutius cogitari oportebat. Sed cum tanta res
esset, quę cogitãdo non tam quid de ea sentiẽdum di-
cendúmve esset, quàm quonam modo persuadendum
iis qui aduersa sentirent, fieret difficilior, finẽ aliquan-
do dilationi adhibendum putaui, sperãs diuinum ad-
iutorium magis mihi scribenti quàm differenti affutu-
Vita potior inquisitio. rum. Quamobrem primum mihi videtur, plus valere
in hac inquisitione viuendi quàm loquendi modum.
Matth.11. Nam qui didicerunt à domino Iesu Christo mites esse
& humiles corde, plus cogitãdo & orando proficiunt
quàm legẽdo & audiendo. Nec ideo tamen agere par-
tes suas sermo cessauerit, sed cum plantator & rigator
officium sui gesserit muneris, cætera illi qui dat incre-
mentum relinquit. Ille quippe etiam ipsum plantatorẽ
rigatoremq; formauit. Secundum interiorẽ igitur ho-
minem percipe verba intellectus. Ipse enim renouatur
2.Cor.4. de die in diem, etiã cum exterior iste corrumpitur, siue
castigatione abstinentię, siue aliqua morbida valetudi-
C ne, siue quolibet casu, vel certe quod necesse est etiam
iis qui sano corpore diu viuunt, ipso ætatis accessu. E-
rige itaque spiritum mentis tuæ qui renouatur in agni-
Coloss.3. tione dei secundum imaginem eius qui creauit eum,
vbi per fidẽ in te habitat Christus, vbi non est Iudæus
& Græcus, seruus & liber, masculus & fœmina, vbi nõ
morieris cum solui corpore cœperis, quia nec marcui-
Cap.1. sti, cũ sis annis grauis. Hoc interiore tuo erecta in-
tende, & vide quæ loquor. Nolo authoritatem meam
sequaris, vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere,
quoniam à me dicitur, sed aut scripturis canonicis cre
das, si quid nõdum quàm verum sit vides, aut interius
demonstranti veritati vt hoc planè videas. Exempli
gratia, dicã aliquid quo ad hæc certius præstruaris, &
inde potissimum vnde nobis in hoc ipso opere propo
situs est disputandi labor. Credimus videri deum, non
quia videmus, vel per oculos corporis sicut videmus
hunc solem, vt mentis obtuitu sicut se quisque interius
videt viuentem, videt videre volentem, videt quæren-
tem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque lectis
ipsa his literis, solem quidem te vidisse recolis per ocu-
los corporis, potes etiam statim videre si est id tempo-
ris, & eo loci es, vbi ex ea parte cœlum oculis tuis vsq; D
ad solem cõtuendum patet. At illa verò videnda quæ
mente cõspici dixi, id est, quod viuas, quod videre deũ
velis, quod id requiras, quod te viuere & velle & quæ-
rere scias, quo modo autem deus videatur nescias. Ad
hæc, inquã, omnia videnda nõ oculos corporis adhi-
bes, nec interuallum loci per quod intẽdatur obtutus,
vt ad ea cernenda perueniat, sentis aut quæris sic vides
vitam tuã, voluntatem, inquisitionem, sciẽtiam, igno-
rantiam, quia nec ipsa est contemnenda visio, videre
quod nescias. Sic, inquã, vides hæc omnia, vt in te vi-
deas, apud te habeas, ac sine vllis figurarum liniamen-
tis colorumq; nitoribus, tanto clarius & certius, quãto
simplicius interiusq; conspicis. Cum igitur nec corpo-
ris oculis sicut corpora siue cœlestia siue terrestria, nec
mentis affectu, sicut ea sunt quorum nonnulla cõme-
moraui, quæ apud temetipsam certissime intueris, nũc
videamus deũ, cur credimus eũ videri, nisi quia scrip-
turæ accommodamus fidem vbi legitur: Beati mundo Matth.5.
corde quoniã ipsi deum videbunt? Et si qua alia in hac
sententia mea de diuina authoritate conscripta sunt,
cui nõ credere nefas ducimus, credere autem pietatis
esse minime dubitamus. Hanc itaq; distinctionem te- E
ne, vt si qd te admonuero, disserẽdo quo ita videas o-
culis carnis, vel vllo alio sensu eius sentias, seu te sensis-
se recolas, sicut sentiuntur colores, fragores, odores, sa-
pores, feruores, & si quid aliud per corpus cernẽdo, au-
diendo, olfaciendo, gustando, tangenda, sentiamus.
Aut ita videas mentis intuitu, vt vides vitam, volunta-
tem, cogitationem, memoriam, cognitionẽ, intelligen
tiam, scientiam, fidem tuam, & quicquid aliud mente
conspicis, atque ita esse nõ tantum credendo, sed planè
videndo nõ dubitas, hoc me iudices ostendisse. Quod
autem non sic ostẽdero, vt aut corporis aut animi sen-
su visum perceptũq; teneatur, & tamen dixero aliquid
quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit, sed
nullo illorum duũm genere videatur, restat vt tãtum-
modo credatur vel non credatur. Sed si diuinarũ scrip
turarum, earum scilicet quæ canonicæ in ecclesia no-
minãtur, perspicua firmatur authoritate, sine vlla dubi
tatione credendum est. Aliis verò testibus vel testimo-
niis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi cre-
dere vel non credere liceat, quantum meriti ea admo-
nentem ad faciendã fidem vel habere vel non habere F
perpenderis. Si enim ea quæ non vidimus, hoc est, in
præsenti apparentia non sensimus vel mẽte vel corpo-
re, neq; de scripturis sanctis vel legendo vel audiendo
didicimus, nulla omnino credidissemus, vnde scire-
mus esse ciuitates vbi nunquam fuimus, vel à Romulo
conditam Romã, vel vt de propinquioribus loquar,
Constantinopolim à Cõstantino. Vnde postremo sci-
remus, qui nam parentes nos procreauissent, quib9 pa-
tribus, auis, maioribus geniti essemus? Talium quippe
cum plurima sciamus, nõ tamen ea vel vllo sensu præ-
sentia, sicut solem, sicut nostri animi voluntatẽ, vel ca-
nonicorum eloquiorum authoritate, sicut Adam fuisse
primum hominẽ, aut Christum in carne natum paf-
sumq; resurrexisse didicimus, sed aliis referentibus, de
quorum testimonio in hoc dũtaxat rerum genere mi-
nime dubitandum esse putauimus. In quibus si alicubi
fallimur credẽdo, vel ita esse quod non est, vel non ita
esse quod ita est, nihil periculi esse iudicamus, si non sit
cõtra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocu
tio mea nondum propositam discutit quæstionẽ, sed
te atque alios, qui ista lecturi sunt, præstruit quales seu
meorum

G meorum seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temere credatis quod neque corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei, quæ cognoscēda est euidentia percepistis neque canonicarum scripturarum authoritate, etiam si non affuit sensibus vel animi vel corporis

Cap 2. vestri, tamen credendū esse didicistis. Iam ne ergo venimus ad causam, an adhuc lecturus instruēdus est? Nonnulli enim putant ipsum quod dicimus credere, cum res vera creditur, hoc solum esse mente contueri. Quod si ita est, fallitur ista nostra superior prælocutio, in qua distinximus aliud esse aliquid sentire per corpus, sicut in cœlo solem, & in terra montem, arborem corpúsue quodlibet: & aliud mentis intuitu rem nihilominus euidentem, sicut nostra voluntas à nobismetipsis intus aspicitur, cum aliquid volumus, vel cogitatio cū cogitamus, vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo siue in corpore: aliud autem credere, quod in corporis mentisve conspectu nec adest, nec affuisse recolitur: sicut sine parentibus creatū Adā, & natum ex virgine passumq; resurrexisse Christum. hæc enim etiam corporaliter facta sunt, & videri per

H corpus si tunc adessemus, vtique potuerunt: nunc autē non adsunt sicut adest ista lux, quæ oculis cernitur, aut voluntas, qua nunc aliquid volumus, cōuenienter cō-

† alias, volumus, quæ mente conspicitur. spicitur†. Sed quia hæc distinctio falsa non est, profecto illa præstructio minus habebat, quod inter credere & aliquid præsens mente cōspicere, ne omnino vnum atque idem putaretur, parum clara fuerat elocutione discretum. Quid ergo dicimus? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia? Planè forsitan satis est, si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus siue animi siue corporis, vnde etiā du-cto vocabulo præsentia nominantur. Sicut enim hanc lucem corporis sensu, sic & meā voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus atq; intus mihi præsens est. Si quis verò mihi indicet voluntatē suam, cuius os & vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas, quā mihi indicat, latet sensum corporis & animi, credo non video. aut si eum mentiri existimo, non credo, & si forte vt dicit ita sit. Creduntur ergo illa quæ absunt à sensibus nostris, si videtur idoneum quod eis

I testimonium perhibetur. Videntur enim quæ præsto sunt, vnde & præsentia nominātur, vel animi vel corporis sensibus. Nam cum sint quinque corporis sensus, cernendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangēdi, visus quidem in eis præcipue oculis attributus est: verunta-

Videre omnium sensuū commune. men hoc verbo vtimur & in cæteris. Non enim tātum dicimus, vide quid luceat, sed etiam vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt à sensibus nostris, sic accipiantur vt inter illa deputentur, quæ aliquando vidimus, & nos vidisse retinemus, certiq; sumus, quamuis tunc non præsto sint, cū recoluntur à nobis. Neq; enim inter credita sed inter visa deputātur, & ideo nota sūt, non quia fidem adhibuimus aliis testibus, sed quia nos vidisse sine dubio recordamur & scimus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis, sed in iis quæ vidimus vel videmus, nosipsi testes sumus. In his autem quæ credimus, aliis testibus mouemur ad fidē, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus, nec videmus, dantur signa vel in vocibus vel in literis vel in quibusq; documētis, quibus visis non visa credātur. Non autem immeritò scire nos dicimus non solum ea

quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis K ad quanq; rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porrò si scire non incongruenter dicimur, etiā illud quod certissimum credimus, hinc factum est vt etiam rectè credita, & si non adsint sensibus nostris, videre mentem dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, siue per corporis sensus, siue per ipsum animū aliquid perceptum cognitūq; retineat, & fides ipsa mente vtique videtur, quamuis hoc fide credatur quod nō videtur. Vnde & Apostolus Petrus dicit: In quem modo *1. Pet. 1.* non videntes creditis. Et ipse dominus: Beati qui non viderunt & crediderunt. Cum itaque dicitur homini, Crede Christū resurrexisse à mortuis si credit, attende *Ioan. 20.* quid videat: attēde quid credat, & vtrunque discerne. Videt hominem cuius audit vocem, & ipsa vox in visis corporalibus deputatur secūdum ea quæ supra diximus. Hæc duo sunt, testis & testimonium, quorum ad oculos vnum, ad aures alterum pertinet. Sed hunc testem fortasse aliorum testimoniorum authoritas confirmat, diuinarum scilicet scripturarum, vel quorumlibet aliorum quibus est motus ad fidem. Scripturæ ad visa pertinēt corporis oculorum, si eas legit: vel auriū, si eas audiuit. Videt autem animo quicquid figuris lite- L rarum sonisve significari intellexit. Videt ipsam fidem suam, qua se credere sine contatione respondet. Videt cogitationē qua cogitat quid ei possit prodesse quod credit. Videt voluntatem qua accessit ad suscipiendā religionem, videt etiam ipsius resurrectionis quādam imaginem in animo suo factam, sine qua intelligi non potest quicquid factū corporaliter dicitur, siue credatur siue non credatur. Sed vt puto distinguis quo *Cap 3.* modo videat fidem suam, qua credit & quo modo videat illam resurrectionis imaginem in animo suo factam, quam si hoc audit, videt etiam qui non credit. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mente: voluntatem verò eius à quo audit vt credat, & ipsam Christi resurrectionem non videt, sed credit, & tamen eam videre dicitur quodā mentis obtutu, magis secūdum testimoniorum fidem quàm rerū præsentia creditarum. Illa enim quæ videt, adsunt sensib[us] vel animi vel corporis. quæ autē credit, absunt à sensibus & animi & corporis, quāuis voluntas eius à quo audit vt credat non sit præterita, sed maneat in loquente: quam in seipso idem ipse qui loquitur videt, ille verò qui audit M non eam videt sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viuentem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionē cum fieret non viderunt, sed eam certissime crediderūt, videndo & tangendo viuum quem nouerāt mortuum. Nos totum credimus & quòd resurrexerit, & quòd ab hominibus tunc visus & cōtrectatus sit, & quòd nunc *Rom. 6.* viuat in cœlis, nec iam moriatur, & mors illi vltra non dominabitur: res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cœlū & terra nec nostræ mētis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua hoc credimus. Sed iam satis vt puto ista mea prælocutione cognouisti, quid sit videre vel mente vel corpore, & quid ab eis distet credere. Quod quidē fit mente & videtur mente, quoniā menti nostræ fides nostra cōspicua est. Sed tamen quod eadē fide creditur, abest & ab aspectu corporis Christi†, sicut abest corpus in quo Christus re- *† nostri.* surrexit, & ab aspectu mētis alterius, sicut abest ab aspectu mentis meæ fides tua, quāuis eam esse in te credam, cum eam non videam corpore, quod nec tu potes, nec

mente

A mente quo tu potes, sicut ego meã, quam tu non potes.
1.Corin.2. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spirit⁹ ho
& 4. minis, qui in ipso est, donec veniat dominus & illumi-
net abscõdita tenebrarum, & manifestet cogitationes
cordis, vt eos non solum quisque suas videat, sed & a-
liorum Secundum hoc enim dixit Apostolus, nemině
scire quid agatur in homine nisi spiritum hominis, qui
in ipso est, secundum quod videmus in nobis Nam se-
cundum id quod credimus, nec videmus, & multos fi-
Cap.4. deles esse nouim⁹, & multis noti sumus. Si ergo iam
ista distincta sunt, veniamus ad causam. Scimus posse
Matth.5. deum videri, quoniam scriptum est, Beati mundo cor-
de quoniam ipsi deum videbunt. An forte nõ debui di
cere, scimus, sed credimus, quoniam deum nec corpo-
re aliquando vidimus, sicut hanc lucem, nec mẽte sicut
ipsam in nobis, quã id credimus fidẽ, sed tantum quia
scriptum est in ea scriptura cuius fideles sum⁹, quod ve
rum sit minime dubitamus. Apostolus tamẽ Ioannes
1.Ioan.3. cum tale aliquid diceret: Scimus, inquit, quia cum ap-
paruerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum si-
cuti est. Ecce scire se dixit, quod nõdum factum fuerat,
nec videndo, sed credendo cognouerat. Recte itaque
B diximus, scimus deum posse videri, quãuis eum non vi
derimus, si diuinæ authoritati quæ in sanctis libris cõ-
tinetur credimus. Quid ergo est quod eadem dicit au-
thoritas, Deum nemo vidit vnquam? An fortasse respõ
detur quòd illa testimonia de vidẽdo deo sunt, nõ de
viso? Ipsi enim deum videbunt, dictum est, non vide-
runt, & nõ vidimus, sed videbimus eum sicuti est Pro-
inde his sententiis non est contrarium, Deum nemo
vidit vnquã. Videbunt enim quem non viderunt, qui
mundo corde filij dei esse voluerunt. Quid est ergo,
Gene.32. Vidi deum facie ad faciẽ, & salua facta est anima mea?
An & hoc non est contrarium illi quod dictum est,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquam? Et illud quod de Moyse
Exod.33. scriptum est, Quia loquebatur cum deo facie ad faciẽ,
sicut quis loquitur ad amicum suũ. Et illud quod Pro-
Esa.6. pheta Esaias vel de ipso loquens ait, Vidi dominum sa
baoth sedentem in throno: Et si qua alia solent similia
testimonia ex eadem authoritate proferri, quo modo
non sunt cõtraria sententiæ qua dictum est, Deum ne-
mo vidit vnquam? Quanquam & ipsum Euangelium
potest putari sibi esse cõtrarium. Quo modo enim ve-
Ioan.14. rum est quod in eo dicitur, Qui me videt, videt & pa-
C trem, si deum nemo vidit vnquã? Quo modo verum
Matth.18. est, Angeli eorum semper vident faciem patris mei, si
deum nemo vidit vnquam? Qua igitur regula intelli-
gentiæ ista veluti cõtraria & repugnãtia, non esse con-
traria nec repugnare probabimus? Neq; enim fieri vllo
modo potest, vt hæc scripturarũ authoritas aliqua ex
parte mentiatur Si dicimus in eo quod scriptum est,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquã, homines tantummodo in-
1.Cor.2. telligendos: sicut etiã illud dictum est Nemo scit quid
agatur in homine nisi spiritus hominis, qui in ipso est,
Ioan.2. nemo vtique scilicet hominum Neq. enim hoc de deo
accipi potest, cum de Christo scriptum sit. Non opus
fuisse vt quisquam illi testimonium perhiberet de ho-
mine, quoniam ipse sciebat quid esset in homine Nam
1.Tim.6. hoc Apostolus planius explicans, Quem nemo, inquit,
hominum vidit nec videre potest. Si ergo ita dictum
Ioan.1. est: Deum nemo vidit vnquã, ac si diceretur, nemo ho-
minum hactenus illa quæstio soluta videbitur, vt non
Matth.18. sit huic sententiæ contrariũ quod dominus ait Angeli
eorum semper vident faciem patris mei, vt scilicet an-
gelos deum videre credam⁹, quem nemo vidit vnquã

scilicet hominum. Quo modo ergo deum vidit Abra- D
ham, Isaac, Iacob, Iob, Moyses, Micheas, Esaias, & si qui
alij sunt, de quib⁹ veracissima scriptura testatur, quòd
deum viderint, si deum nemo vnquam hominum vi-
dit, nec videre potest? Quanquam nonnulli volentes
etiam probare impios visuros deum, à diabolo quoque
ipso deum visum putant: sic accipiẽtes quod scriptum
est in libro Iob, venisse cum angelis & diabolũ in cõ- Iob.1.& 2.
spectu dei, vt iam & illud veniat in quæstionem, quo
modo dictum sit, Beati mũdo corde, quoniã ipsi deum
videbunt Et illud, Pacem sectamini cum omnibus, & Heb.12.
sanctificationem, sine qua nemo poterit videre deum.
Multũ enim miror, si eo vsque progrediuntur, qui exi-
stimant impios visuros deum, & diabolo visum deum,
vt eos & mundo corde esse & pacem & sanctificatio-
nem cum omnibus sectari asseuerent. Nam quod do-
minus ait Qui me videt, videt & patrem, potest paulo Ioan.14.
attentius consideratum non videri esse contrarium ei
quod dixit, Deum nemo vidit vnquam. Neque enim Ioan.1.
dixit, Quia vidistis me, vidistis & patrem: sed dicẽdo,
Qui me videt, videt & patrem ostendere voluit vnita-
tem substantię patris & filij, ne in aliquo inter se puta-
rentur esse dissimiles, ac per hoc quoniã vere dictum E
est, Qui me videt, videt & patrem: profecto quoniam
deum nemo hominum vidit vnquã, nec patrem quis-
quam putandus est vidisse, nec filium secundum quod
deus est & filius, & cum patre vnus deus. Nam secun- Baruch.3.
dum id quod homo est, vtique in terra visus est, & cum
hominibus conuersatus est. Sed magna quæstio est, Cap.5.
quo modo nõ sit cõtrarium, quia tot antiqui viderunt
deum, si deum nemo vnquã vidit, quem nemo homi-
num vidit nec videre potest? Vides quàm difficilẽ mi-
hi proposueris quæstionem, vnde me aliquid prolixe
copioseq; scribere voluisti ex occasione breuis epistolę
meæ, quæ tibi visa est diligẽtius & vberius explicanda.
Vis ne ergo attendere quæ apud alios interim compe-
ri diuinarum scripturarum egregios tractatores, quid
de visione dei senserint? ne forte sufficiant desyderio
tuo, quamuis ea forsitan noueris. Pauca ergo ista atten-
de si placet Cum euãgelium exponens beatus Ambro- Ambrosi-
sius Mediolanensis Episcopus, venisset ad eum locum, us sup Lu.
vbi angelus apparuit in templo Zachariæ sacerdoti, ex lo 1.cap.1.
hac occasione, vide quãta & qualia de dei etiã visione
disseruit. Nõ immeritò, inquit, angelus videtur in tem- F
plo, quia veri sacerdotis iam nunciabatur aduentus, &
cœleste sacrificium parabatur, in quo angeli ministra-
rent Et bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente cõ- ὤφθη, ind
spexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de deo scrip- dicitur vi-
tura diuina tenere consueuit, vt quod non potest vi- sus.
deri, apparere dicatur Sic habes, Apparuit deus Abraæ Gen.18.
ad ilicem Mambre. Nam qui ante nõ præsentitur, sed
repentino videtur aspectu. apparere memoratur. Non
enim similiter sensibilia videntur, & is in cuius volũ-
tate situm est videri, & cuius naturæ est non videri, vo
luntatis videri Nam si nõ vult, non videtur, si vult vi-
detur Apparuit enim deus Abraę quia voluit, alus quia
noluit nõ apparuit. Visus est etiam Stephano cum la- Acto.7.
pidaretur à populo aperire cœlum. Visus est etiam Ie-
sus stans ad dexteram dei, & nõ est visus à populo. Vi-
dit Esaias deum sabaoth, sed & alius videre nõ potuit,
quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loqui-
mur, cum etiam de ipsis cœlestibus virtutibus & pote-
statibus legerimus, quia deum nemo vidit vnquam. Et
addidit quod vltra cœlestes virtutes & potestates, vni-
genitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Aut

acquiescatur

G acquiescatur igitur necesse est, si deum patrẽ nemo vidit vnquam, filium visum esse in veteri testamento, & desinant hæretici ex virgine ei principiũ dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur. Aut certe refelli non potest, vel patrem vel filium, vel certe spiritũ sanctum, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit, quoniam spiritum quoq; visum accepimus in columba. Et ideo deum nemo vidit vnquam, quia eam quæ in deo † habitat plenitudinem diuinitatis nemo conspexit, nemo mẽte aut oculis cõprehendit. Vidit enim ad vtrunque referendum est. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorũ visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò enarratur. Illa oculis, hæc mente comprehẽditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit, apparuit, & vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus, & nunc presto est, sed nõ videtur. Neq; enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerẽdi, vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia

† Christo.

H deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsenti seculo nisi quando vult dominus nõ videtur? In ipsa quoque resurrectione nõ facile est deum videre, nisi iis qui corde sunt mũdo. Et ideo beati mũdo corde, ipsi enim deũ videbunt. Quãtos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his deum non promiserat facultatẽ? Si ergo ij qui mundo sunt corde deum videbunt, vtique alij non videbũt. Neq; enim indigni deum videbunt, neque iis qui deum videre voluerit potest deum videre. Nec deus in loco videtur, sed mũdo corde, nec corporalib9 oculis deus quęritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, & cum præsens est non videtur. Denique nec Apostoli omnes *Ioan.14.* Christum videbant. Et ideo ait: Tanto tẽpore vobiscũ sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quę sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim iam secundũ carnem non nouimus Christum, sed secundũ spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei miseri-

I cordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis.

Cap.6. Si hæc verba intelligis, quid restat quod à me amplius requiratur, cum iam illa quæ difficilis videbatur soluta sit quęstio? Discretum est quippe quo modo dictum *Ioan.1.* sit Deum nemo vidit vnquã, & quo modo deum iusti *1.Ioan.4.* antiqui viderunt. Sed illud propterea dictum est, quoniam deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicunque deum viderunt, quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie, quã voluntas elegerit, etiam latente natura. Nam si quando patres deum viderunt, ipsa illis natura eius apparuit, quamuis si noluisset vtiq; nõ apparuisset, quo modo deum nemo vidit vnquam, cum eo volente ipsa eius à tot patrib9 natura cõspecta sit? Quod si dicitur filius à patribus visus, vt de deo patre accipiatur dictum, quòd eum nemo vnquam viderit, nõ quidem amisit occasionem Ambrosius, vt hinc quosdã hæreticos redargueret, id est, Photinianos, qui principium filio dei ex vtero virginis tribuunt, nec volunt credere quod & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id est, Arrianos perniciosius insidiantes, quorum proculdubio error astruitur, si patris natura inuisibilis, filij verò visibilis esse creditur, vtriusq; vnam pariterq; K inuisibilem asseruit esse naturam, adiungens etiam spiritus sancti. Quod breuiter quidem sed admirabiliter intimauit, vbi secutus ait: [Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.] Aut certe refelli nõ potest, vel patrem, vel filium, vel certe spiritum sanctũ, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formauerit. Potuit dicere, non natura monstrauerit, sed maluit dicere, formauerit, ne ipsam speciẽ in qua deus elegit, apparere de sua natura formare putaretur. & ex hoc vtique conuinceretur cõuertibilis esse mutabilisq; substantiæ, quod ipse deus à fide piorum misericors & benignus auerterit.

Cap.7. Inuisibilis est igitur natura deus, non tantũ pater, sed & ipsa trinitas, vnus deus. Et quia non tantum inuisibilis, verumetiam incommutabilis, sic apparet quibus voluerit, in qua voluerit specie, vt apud eũ integra maneat eius inuisibilis incommutabilisq; natura. Desyderium autem veraciter piorũ quo videre deũ cupiunt, & inhianter ardescunt, nõ opinor in eam speciem cõtuendam flagrat, qua vt vult apparet quod ipse nõ est, sed in eã substantiã qua ipse est quod est. Huius enim L desyderij sui flammam sanctus Moyses fidelis famu- *Exod.33.* lus eius ostendit, vbi ait deo cum quo vt amicus facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum. Quid ergo? ille non erat ipse? Si non esset ipse, non ei diceret, Ostẽde mihi temetipsum, sed ostende mihi deum. & tamen si eius naturam substantiamq; conspiceret, multominus diceret, Ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat, non autem ipse apparebat in natura propria, quã Moyses videre cupiebat. Ea quippe promittitur sanctis in alia vita. Vnde quod respõsum est Moysi, verum est, quia nemo potest faciem dei videre & viuere, id est, nemo potest eum in hac vita videre viuens sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formauit. Et illud quod sanctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, Dilectissimi [nunc] fi- *1.Ioan.3.* lij dei sumus, & nondũ apparuit quod erimus: Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, non sicut eum homines viderunt quando voluit in specie qua voluit, non in natura qua in semetipso etiam cum videretur latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, Ostende mihi M temetipsum, ab eo qui cum illo facie ad faciem loque- *Exod.33.* batur. Non quia dei plenitudinẽ quisquam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquãdo comprehendit. *Cap.8.* Aliud est enim videre, aliud est totũ videndo comprehendere. quandoquidem id videtur quod præsens vtcunque sentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circunspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circunspicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratia, duo posui, quorũ alterum ad mentis obtutum, alterũ ad corporales oculos pertinet. Visus enim sicut ille ait, ad vtrunque referendus est, id est, & ad oculos & ad mentem. Porrò si propterea deum nemo vidit vnquã, quia sicut ait disputator, cuius verba consideramus, plenitudinem diuinitatis eius nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit: vidit enim ad vtrunque referendũ est: restat inquirere quo modo angeli deum videãt, prop- *Math.18.* ter illud quod ex Euangelio commemoraui, Angeli eorum semper vident faciem patris mei. Si enim & ipsis non sicuti est sed latẽte sua naturã in specie qua voluerit

A luerit apparet, magis magisq; requirendũ est, quo modo eum nos videbimus sicuti est, & sicut Moyses desyderauit cum peteret, vt deus qui in conspectu eius erat, ostenderet illi semetipsam. Hoc enim nobis summum præmium in resurrectione promittitur, quòd erimus æquales angelis dei, ac per hoc si nec ipsi eum vidēt sicuti est, quo modo nos ita visuri sumus cũ eis æquales in resurrectione facti fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat noster Ambrosius. Denique, inquit, cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mētium magis quàm oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò narratur. Illa oculis, hæc mēte comprehenditur. Qui pauloante dixerat visionē ad vtrunque referēdam, nunc eam non menti, sed oculis dedit, non vt opinor negligēter sua verba respiciēs, sed quia vsitatius in loquendo solemus oculis attribuere visionem sicut speciem corpori. Nam & hic mos loquendi crebrius vsurpatur in rebus quæ locis continentur, variantur q; colorib⁹. Sed si nulla species esset mente cõtuenda, non diceretur ille speciosus forma præ filiis hominum. Neque enim hoc secundum carnem dictum *Psal.44.* est, sed secundum speciem spiritalem. Dicitur ergo & species pertinens ad mētis obtutum, sed quia vsitatius B in corporibus dicitur vel in similitudinibus corporũ, ideo dixit, Species videtur, virtus verò narratur. illa oculis, hæc mente comprehenditur. Proinde narrante vnigenito qui est in sinu patris narratione ineffabili, creatura rationalis munda & sancta, impletur visione dei ineffabili, quam tunc consequemur cũ æquales angelis facti fuerimus. Quia sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, deum nemo vidit vnquã, quoniam si aliquando eo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanēte. Eo autē modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse videtur à quibusdam angelis, à nobis autē tunc *Cap.9.* ita videbitur, cũ eis facti fuerimus æquales. Deinde cum addidisset, quia nec potestates cœlorum, sicut Seraphin, nisi cum volunt & quemadmodum volunt videntur, vt hinc etiam coniiceretur quanta sit inuisibilitas Trinitatis, tamen, inquit, etsi potestas non est vidēdi, est gratia promerēdi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus. C His itaque verbis quia non sua docet, sed Euangelium exponit, non hoc voluit intelligi, quòd quidam eorum videbunt deum, quidã verò non videbunt, quibus credentibus dedit potestatē filios dei fieri, cum ad eos omnes pertineat quod dictum est. Videbimus eum sicuti est. Sed dicēdo, nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus de hoc seculo se loqui significauit, vbi quibusdam deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut *†Esaia.* Abraæ, sicut Isaac†, aliísque similibus, cæteris verò innumerabilibus, quamuis ad suum populum & hæreditatem æternã pertinentibus nulla vel tali specie se demõstrat. In futuro autem seculo qui regnum accepturi sunt quod eis ab initio præparatũ est, omnes eum corde mundo videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt.' *Cap.10.* Attende itaque quid adiungat iam de illo seculo dicere incipiens, Et quid mirum, inquit, si in præsenti seculo nisi quando vult dominus non videtur? in ipsa quoque resurrectione non facile est deum videre, nisi eis qui mundo sunt corde. Et ideo beati mũdo corde, ipsi enim deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen his videndi deũ non promiserat fa- D cultatem. Si ergo ii qui mũdo sunt corde deum videbunt, vtique alii non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt, neque is qui deum videre noluerit, potest deum videre. Cernis quàm circunspecte loquatur iam de iis qui in futuro seculo videbunt deum: Neque enim omnes sed qui digni sunt. Resurgent enim digni & indigni regno illo, vbi videbitur deus, quoniam omnes qui in monumentis sunt, audient vocē eius & pro- *Ioan.5.* cedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fe- *Ioan.3.* cerunt, in resurrectionem vitæ qui verò male egerunt, in resurrectionem iudicii. Hoc iudicium pœnam ęternam significat, sicut etiam illud dictum est, Qui non credit, iam iudicatus est. Quod ergo ait sanctus Am- *Ambrosius sup Lucam.* brosius, Neque is qui deum videre noluerit, potest deũ videre: quid aliud intelligi voluit, nisi quia is qui nunc dando cordi curam tantæ rei dignam non vult impēdere, nõ vult deum videre. Vide proinde quid adiungat. Nec in loco, inquit, deus videtur, sed mundo corde. Quid euidētius, quid expressius dici potuit? Ab hac igitur visione diabolus & omnes angeli eius, & omnes cũ eis impii sine vlla nebula dubitationis exclusi sunt, quoniam mũdo corde nõ sunt. ac per hoc quod scriptum est in libro Iob, venisse angelos in cõspectum dei, E & venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus deum vidisse credēdus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in cõspectum dei, non deus in cõspectum eorum. Veniunt autem in conspectum nostrũ quæ videmus, non à quibus videmur. Venerunt ergo sicut in multis codicibus legitur, vt assisterent corã deo, nõ vt coram ipsis deus. Nec est opus hoc loco immorari, vt pro virib⁹ nostris conemur ostendere, quo modo & hoc tēporaliter fiat, cum in dei conspectu sint omnia semper. Nunc enim quæritur, quo modo videatur deus, nõ ea specie qua & in isto seculo quibusdam voluit apparere, quando non solum cum Abraam aliisq; iustis, verũetiam cum Cain fraticida locutus est. Sed quo modo videatur in illo regno vbi eum videbunt filii eius sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desyderium eorum, quo desyderio flagrabat Moyses, cui loqui ad deum facie ad faciē non sufficiebat, & dicebat: Ostende mihi temetipsum *Exod.33.* manifeste, vt videam te tanquam diceret, quod in psal *Psal.16.* mo ex eodem desyderio canitur, Satiabor cum manifestabitur gloria tua. Quo desyderio ardebat & Philippus, & sic satiari cupiebat dicens, Ostende nobis pa- F trem & sufficit nobis. De hac visione loquens, eius etiã *Ioan.14.* ipse amator & desyderator Ambrosius, Non in loco, inquit, deus videtur, sicut ad ilicem Mambre, sicut in monte Sina, sed mundo corde. Et sequitur, sciens quid desyderet, & quid æstuet, & quid speret. Nec corporalibus, inquit, oculis deus quæritur quibus se ostendit Abraæ, Isaac, Iacob, & aliis in hoc seculo. Nec circunscribitur visu, propter illud quod dictum est, Posteriora mea videbis. Nec tactu tenetur, sicut luctatus etiam est cum Iacob: Nec auditur affatu, sicut nõ solum à tot sanctis, verũetiam à diabolo auditus est. Nec sentitur incessu, sicut aliquando cum in paradiso deambularet ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus emitatur nostras mentes ab omnibus carnis sensibus seuocare, vt aptas faciat ad videndũ deum. Et tamen quid agit talis extrinsecus plantator & rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum deus? Quis enim sine adiutorio spiritus dei cogitare valeat esse aliquid, magisq; esse, quàm omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum sit oculis,

nec au-

G nec audiatur affatu, nec tactu teneat, nec sentiatur incessu, & videatur tamen, sed mundo corde? Neq; enim de hac vita ille loquebatur cū hoc diceret, quādoquidē ab hoc seculo in quo deus apparuit, non sicuti est, sed in specie qua voluit, quibus voluit, satis discreuit seculi futuri vitam, discretione apertissima, vbi ait, Et quid mirum si in præsenti seculo nisi quando vult, dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile *Math. 5.* est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo Et ideo beati mundo corde, quoniā ipsi deum videbunt Hinc iam de illo seculo dicere exorsus est, vbi deū videbunt, non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam æternam: nō indigni, de quibus dictum est, Tollatur impius ne videat claritatem dei sed digni, de qualibus *Ioan. 14.* dixit ipse dominus cum præsens non videretur, Qui diligit me, mādata mea custodit Et qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi nec ij quibus dicetur, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius sed ij qui- *Math. 25.* bus dicetur, Venite benedicti patris mei percipite regnum quod vobis præparatum est ab initio mundi. Illi quippe ibunt in combustionem æternam, iusti autem H in vitā æternam. Et quæ est vita æterna, nisi quòd ipsa *Ioan. 17.* vita alibi dicit, Hæc est autē vita æterna, vt cognoscāt te vnum deū verum & quem misisti Iesum Christum: Sed sic, quo modo promisit ostensurum se ipsum dilectoribus suis cum patre vnum deum, nō quo modo in hoc seculo in corpore visus est à bonis & à malis, & in iudicio futuro, quo sic venturus est, quo modo visus est iens in cœlum: hoc est in eadem forma filij hominis, *Math. 25* eandem formā videbunt, quibus dicturus est, Esuriui *Zach. 12.* & non dedistis mihi manducare: quia & Iudæi vide- *Philip. 2.* bunt in quē pupugerunt: non illam dei formā in qua non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, in illa dei **Iusti, aut simile verbum videtur deesse.* forma tunc videbunt * eum [qui videbunt eum] sicuti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes & sitientes iusticiam, quia misericordes, quia pacifici, quia persecutionem passi propter iusticiam, quamuis & hæc omnia iidem ipsi passi sunt, sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines, cum omnia faciant qui cor mundum habent, non est tamen alicu- *Math. 5.* bi positum, deum videbunt, nisi vbi dictum est, Beati I mundo corde, quoniam mundo corde videbitur†, qui *†alias Beati mūdi corde, quoniā ipsi deum videbunt.* nec in loco videtur, nec oculis corporalibus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Deū enim nemo vidit vnquam, vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ de corporali visione *Ioan. 1.* cernuntur. Quia vnigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit. Vnde non ad oculorum corporalium, sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod *Cap. 11.* narrat. Sed rursus ne desyderium nostrum à corporis sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est, ad aures ab oculis: ideo cum dixisset, nec corporalibus deus oculis quæritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenetur, addidit etiā, nec auditur affatu, vt si possumus, vnigenitum filiū qui est in sinu patris, sic intelligamus narrantem, quoniam & verbum est, non sonus auribus strepens, sed imago mentibus innotescens, vt illic interna & ineffabili luce clarescat quod dictum est, Qui me videt, videt & patrem, quod hic Philippo dicebatur quando videbat & non videbat Sequitur enim hu- *Ambrosius super Lucā.* ius visionis eximius concupitor Ambrosius, dicens, Et cum absens putatur, videtur & cum præsens est, nō videtur. Non dixit cum absens est, sed cum absens puta- K tur. Nusquam enim absens est qui cœlum & terrā implet, nec spaciis includitur paruis, magisq; diffunditur, sed vbiq; totus est & nullo cōtinetur loco. Hoc qui excedente mente intelligit, videt deū, & cum absens putatur. Qui autem hoc non potest, oret & agat, vt posse mereatur, nec ad hominē disputatorē pulset, vt quod non legit legat, sed ad deum saluatorem, vt quod non valet valeat. Vnde autem dixerit. Et cum præsens est non videtur, consequenter aperuit dicens, Deniq; nec Apostoli omnes Christum videbant Et ideo ait, Tāto *Ioan. 14.* tempore vobiscum sum, & ad huc me nō cognouistis? Ecce quo modo de⁹ præsens erat & nō videbatur Sed quare non ausus est dicere, deniq; nec Apostoli Christum videbant, sed ait, Nec Apostoli omnes, tanquam aliqui tunc viderēt ea visione in qua ipse & pater vnū sunt? An forte illud attēdit, quod cum Petrus dixisset, Tu es Christus filius dei viui, responsum accepit, Bea- *Math. 16.* tus es Simon bariona, quia non tibi reuelauit caro & sanguis, sed pater meus qui in cœlis est? Quāuis illa reuelatio vtrum per fidē tantæ rei creditæ, an per visionem cōspectæ facta in eius mente fuerit, non mihi vi- L deatur elucere, cū & ipse Petrus tam paruulū se adhuc illi ostenderet, vt timeret ne amitteret morientem quē filium dei viui, hoc est, vitæ fontem fuerat pauloante confessus. Deinde potest mouere, quo modo iā ipsa *Cap. 12.* dei substantia videri potuerit, à quibusdam in hac vita positis, pp̄ter illud quod dictū est ad Moysem, Nemo *Exod. 33.* potest faciem meam videre & viuere. nisi quia potest humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne soluatur. Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffa- *2. Cor. 12.* bilia verba, quæ non licet homini loqui vbi vsque adeo facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis auersio, vt siue in corpore, siue extra corp⁹ fuerit, id est, vtrum sicut solet in vehementiori ecstasi mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit vt & illud verum sit quod dictum est, Nemo potest faciem meā videre & viuere, quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assu- M mitur, & non sit incredibile quibusdam sanctis nondum ita defunctis, vt sepelienda cadauera remanerēt, etiam istam excellentiam reuelationis eius concessam fuisse Quod existimo cogitasse illum qui noluit dicere, Nec Apostoli Christum videbant, sed ait, nec Apostoli omnes Christum videbant, credens quibusdam eorum diuinitatis quoque ipsius visionē de qua loquebatur etiam tūc potuisse donari certe propter beatum Paulum, quia & ipse quamuis nouissimus vtique Apostolus erat, qui de sua illa ineffabili reuelatione non tacuit Quanquam & illi fidelissimo antiquo famulo dei Moysi mitum, vbi in hac terra laboraturo populumq; illum adhuc recturo, concessum est quod petiuit, vt claritatem domini videret, cui dixerat: Si inueni gratiam *Exod. 33.* ante te ostende mihi temetipsum manifeste. Accepit enim in præsentia congruum respōsum, quod faciem dei videre non posset, quam nemo videret & viueret, hoc modo significāte deo alterius potioris vitæ illam esse visionem. Deniq; in verbis dei futuræ Christi ecclesiæ mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum in Christum passum postea credituri Ideo dictum est illi, Cum transiero, posteriora mea videbis, Et cætera quæ ibi dicuntur, mirabili sa-

cramento

A cramento prænunciant ecclesiam pôst futuram, vnde
modo longum est disputare. Quod autem dicere instituetam, desyderio eius etiam illud quod petierat fuisse
Num. 12. concessum, in libro Numerorum postea demôstratum
est, vbi dominus arguit contumaciam sororis ipsius, &
dicit aliis prophetis in visiõe se apparere & in somnio,
Moysi autem per speciem, nõ per ænigmata, vbi etiam
addidit dicens Et gloriã domini vidit. Quid ergo est
quod eum sic fecit exceptũ, nisi forte quia illa contemplatione dignum etiam tunc habuit populi sui talẽ rectorem & ministrũ in tota domo sua fidelẽ, vt quemadmodum concupierat videret deum sicuti est, quæ
Cap. 53. contemplatio cunctis filiis in fine promittitur? Ista
credo consyderans vir ille sanctus cuius verba tractamus. Nec Apostoli, inquit, omnes Christum videbant,
quoniam forte aliqui eorum etiam ipso tempore viderant secundum ista quæ dixi Vt autem probaret quod
dixit, quia non omnes videbant, continuo subiecit. Et
Ioan. 14. ideo ait: Tanto tempore vobiscum sum, & adhuc me
nõ cognouistis? Deinde subiungẽs à qualibus deus videatur illa cõtemplatione sicuti est Qui enim cognouit, inquit, quæ sit latitudo, & longitudo, & altitudo, &
B profundũ, & supereminentẽ scientiæ charitatẽ Christi, videt & Christum, videt patrẽ. Ego hęc verba Apo-
Ephes. 3. stoli Pauli sic intelligere soleo, In latitudine bona opera charitatis, In longitudine perseuerantiam in bonis
vsque in finem, In altitudine spem cœlestium præmiorum, In profundo inscrutabilia iudicia dei, vnde ista
gratia in homines venit. Et hunc intellectum coaptare etiam sacramento crucis, vt in latitudine accipiatur
transuersum lignum, quo extenduntur manus propter
operum significationem, In longitudine ab ipso vsque
in terram vbi totum corpus crucifixum stare videtur,
quod significat persistere, hoc est, longanimiter permanere. In altitudine ab ipso trãsuerso ligno sursum versus, quod ad caput eminet, propter expectationem supernorum, ne illa bona opera atque in eis perseuerãtia
propter beneficia dei terrena atque tẽporalia facienda
credantur, sed potius propter illud quod desuper sempiternum sperat fides, quæ per dilectionẽ operatur: In
Galat. 5. profundo autem pars illa ligni, quę in terrę abdito de-
C fixa latet, sed inde consurgit omne illud quod eminet,
sicut ex occulta dei voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius autem sic. Supereminentem verò scientiæ charitatem Christi, eam
profecto vbi illa est pax quæ præcellit omnem intellectum Sed siue hoc in his Apostolicis verbis etiam ille
senserit Euangelicus disputator, siue aliud aliquid fortasse congruentius, vides tamen etiam hoc, ni fallor, à
regula fidei non aberrare. Vnde autem nunc agimus
propter contuitũ spiritalem, cum dixisset, Qui cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi,
videt & Christum, videt & patrẽ, ne alicui tardissimo
de corporali visione dicere videretur, Nos enim, inquit, iam secundum carnem non nouimus Christum,
sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus. Quod ait hoc loco, nouim⁹,
secundum fidem dixit, quæ nunc est, nõ secundũ contemplationẽ quę tunc erit quia & illud nouimus quicquid fide non ficta etiam si nondum per speciem contuendo, iam tamẽ inconcusse credẽdo retinemus. De-
2. Cor. 5. nique cum dixisset, Iam nõ secundum carnem Christum nosse, sicut Apostolus ait, & addidisset testimoniũ
Thren. 4. de propheta. Spiritus enim ante faciem nostrã Christus dominus: continuo subiecit, Qui nos in omnem D
plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur,
vt videri posit à nobis. Certe manifestum est quòd illam noticiam, vbi dixerat, nouimus, ex fide posuit, ex
qua modo iustus viuit, nõ ex contẽplatione qua deum
videbimus sicuti est. Hanc enim sibi & nobis cõsequenter optauit futuramq; significauit dicendo: Qui nos in
omnem plenitudinẽ dei misericordia sua implere dignetur, vt videri posit à nobis Hanc plenitudinem Cap. 12.
dei quidam † in sermone Apostoli sic intellexerunt, vt † Emanuia
putarent nos hoc futuros omnino quod deus est. Hæc nos hæreenim verba sicut recognoscis, Apostolus posuit ita lo- ticos intelquens, Cognoscere etiã supereminentem scientiæ cha ligit.
ritatem Christi, vt impleamini in omnem plenitudi- Ephe. 3.
nem dei. Quapropter, inquiunt, si aliquid minus quàm
deus habebimus, & in aliquo minores ei inus, quo modo implebimur in omnem plenitudinẽ dei? Sed quoniam implebimur, profecto erimus æquales. Auersaris
istum vtiq; & detestaris humanæ mẽtis errorem, scio,
& rectè facis. Sed quo modo intelligẽda sit ista plenitudo, quia dictum est implendos nos esse in omnẽ plenitudinem dei, postea si deus voluerit pro viribus quas
dederit disseremus. Nunc autem quod mihi proposue- E
ras, & ad explicãdum difficile videbatur, vtrum expli- Epilogus
catum sit, diligenter attende, recolẽdo quæ dicta sunt. ante dissertorum.
Si enim quæris, vtrum posit deus videri? Respondeo,
potest Si quæris, vnde sciam? Respondeo, quia in veracissima scriptura legitur, Beati mundi corde, quoniam Matth. 5.
ipsi deum videbũt. & cætera talia Si quæris quo modo
dictus sit inuisibilis si videri potest? Respondeo, inuisibilem esse natura, videri autem cũ vult sicut vult plurimis enim visus est, non sicuti ẹst, sed quali specie illi
placuit apparere. Si quęris, quo modo cũ vidit vel Cain Gene. 4.
sceleratus, quãdo de suo scelere ab illo interrogatus &
iudicatus est: vel etiã ipse diabolus, quando venit cum Iob 1. & 2.
angelis vt cum illo assisteret, si beati mundo corde†, † mundicordes.
quoniam ipsi deum videbunt: Respondeo non quidẽ
esse consequens, vt etiam videant deum qui voces ab
eo factas aliquãdo audiunt. Neq, enim viderunt eum
qui audierunt quando dixit ad filium, Et clarificaui & Ioan. 12.
clarificabo iterum. Veruntamen non esse mirandum,
si aliqui etiam non mundo corde vident deum in spe- F
cie, quã voluntas eius fecerit, latente inuisibili & apud
se incõmutabili manente natura. Si quæris vtrũ etiam
sicuti est, posit aliquãdo videri? Respondeo, filiis hoc 1. Ioan. 3.
esse promissum, de quib⁹ dictum est, Scimus quia cum
apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum
sicuti est. Si quæris, vnde eum videbimus? Respondeo,
vnde angeli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut
enim videntur ista quæ visibilia nominantur, deũ ne- Ioan. 1.
mo vidit vnquam, nec videri potest, quoniã lucem ha 1. Timo. 6.
bitat inaccessibilẽ, & est natura inuisibilis sicut incor-
ruptibilis, quæ cõtestim posuit Apostolus dicens, Re- 1 Timo. 1.
gi autem seculorum inuisibili, incorruptibili quia sicut
nunc incorruptibilis nec postea corruptibilis, ita non
solum nunc, sed etiam semper inuisibilis. Nec in loco
enim videtur, sed mũdo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur,
nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnigenitus au- Ioan. 1.
tem filius qui est in sinu patris, diuinitatis naturã atque
substantiam insonabiliter narrat, & ideo dignis idoneisque tanto conspectu oculis etiã inuisibiliter monstrat Ipsi enim sunt oculi, de quibus Apostolus dicit, Il- Ephes. 1.
luminatos oculos cordis vestri Et de quibus dicitur, Il Psal. 12.
lumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne-

Gte, nequando dicat inimicus &c. Dominus enim spiri-
1.Cor 3. ritus est. Vnde qui adhæret domino vnus spiritus est.
1.Cor.6. Proinde qui potest deum inuisibiliter videre, ipse deo
Cap.15. potest incorporaliter adhærere. Puto iam non esse
in quæstione quã proposuisti, amplius quod requiras.
Sed in hac tota nostra disputatione, cõsidera quid vi-
deris, quid credideris, quid adhuc nescias, siue quia nõ
dixi, siue quia non intellexisti, siue quia non iudicasti
esse credendum. & ea quæ vera esse vidisti adhuc dis-
cerne vnde videris, vtrum recolendo illa te vidisse per
corpus, sicut corpora cœlestia vel terrestria, an verò
nunquã corporalibus ea attigeris visibus, sed sola mẽ-
te intuens vera & certa esse perspexeris, sicut volunta-
tem tuã, de qua ego tibi credere loquenti possum, eam
verò vt abs te videtur videre ipse non possum. Et cum
hæc ita discreueris, etiam id attende vnde discernas:
quamuis enim alia corpore, alia mente videamus, horũ
tamen duorum generum ipsa discretio videtur mente
non corpore, & ea quæ mẽte conspiciuntur, non indi-
gẽt vllo corporis sensu, vt ea vera esse nouerim᷒. Quæ
autẽ per corpus videtur, nisi mens assit, quæ talia nun-
ciata suscipiat, nulla possunt scientia contineri, & quæ
nunciata quasi suscipere perhibetur, foris ea relinquit.
H Sed eorum imagines, id est, incorporeas similitudines
corporum incorporaliter commẽdat memoriæ, vnde
cum voluerit & potuerit, velut de custodia productas,
atque in conspectum cogitationis exhibitas iudicet. Et
*forte valet cum volet * etiã ista duo discernit, quid in specie cor-
porali foris reliquerit, quid et simile intus inspiciat, &
illud absens, hoc præsens esse dignoscit. Sicut me ab-
sente faciẽ mei corporis cogitas, & illa tibi est imago
præsens. Absens autem facies, cuius imago est hoc cor-
pus. Illa verò incorporea corporis similitudo est. his er-
go quæ vides diligenter fidenterq; perspectis atque di-
stinctis, attẽde quæ credis in hoc ipso sermone toto, ex
quo ad te loqui his literis cœpi, & in eis ipsis quib᷒ non
visis accommodas fidem, ipsa testium pondera discer-
nendo perpẽde. Neque enim mihi sic credis, quemad-
Ambros᷒. modum Ambrosio, de cuius libris tanta illa testimo-
nia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse
credendum, nunquid vllo modo Euangelio nos com-
parabis, aut scripta nostra scripturis canonicis coæqua-
bis? Profectò si rectè in diiudicãdo sapis, longe nos in-
fra vides ab illa authoritate distare. Et me quidem lon-
I gius, sed vtrunq; nostrum quantumlibet credas, vtrumq;
illi excellẽtiæ nequaquam cõparas. Quocirca id quod
Ioan.1. scriptum est: Deum nemo vidit vnquã. Et, Lucem habi-
1 Tim.6. tat inaccessibilem, quem nemo hominũ vidit nec vi-
Math.5. dere potest. Et, Beati mũdo corde quoniam ipsi deum
videbunt. Et quicquid aliud ex illis libris sanctis com-
memoraui, firmius credis quàm id quod dixit Ambro
sius. Nec in loco deus videtur, nec corporalibus oculis
quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec
auditur affatu, nec sentitur incessu. Talem quippe esse
intellexit vel credidit deum, qui mundo corde cõspi-
citur. Hanc autem etiam meam sententiam esse confi-
teor. Alter ergo ista, alter illa diuina verba in fide re-
cipis. De nobis enim tibi subest fortasse aliquis scrupu-
lus, ne in his diuinis eloquiis aliquid minus dilucide
intelligamus, & non sicut dicta sunt, sed sicut suspica-
mur exponantur à nobis. Fortasse enim dicis apud te-
ipsam: Quid si & mundo corde videtur deus, & in lo-
co tamen videtur? aut quid si oculis etiam corporalib᷒
1 Cor.15. deum videbunt qui mundo sunt corde, cum corrupti-
Lucæ 20. bile hoc induerit incorruptionẽ, quãdo erimus æqua-
les angelis dei? Quãtum ergo nobis credere debeas vel K
nõ debeas, fortassis ignoras, & vel plus vel min᷒ quàm
debes nobis credendo, ne fallaris attendis diuinis autẽ
scripturis, etiam nõdum perspicue intellectis creden-
dum esse non dubitas. Sed hanc considerationem cre-
dendi vel non credendi, & difficultatẽ scientiæ & du-
bitationis æstus & piam fidem, quæ diuinis debetur af-
fatibus, in tua mente ita vt sunt attẽdis & vides, nec de
his omnino quod apud te ita sint, siue vt ego dixi, siue
vt ipsa potius nosti aliquid ambigis. Vides itaq; fidem
tuam, vides dubitationem tuam, vides studium tuum
voluntatemq; discẽdi, & cum authoritate diuina mo-
uearis ad credenda quæ nõ vides, hæc te tamen crede-
re incunctãter vides, distribuis & discernis hęc omnia.

Num ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia Cap.16.
vera & certa esse contueris, tibiq; præsentia inuisibili-
ter cernis atq; discernis, vllo modo corporeos oculos
comparabis? Cum etiam de ipsis rebus visibilibus, quæ
corporalium oculorum acie quodam modo radiãtur,
& de ipsis corporeis oculis eorumq; acie, qualiscunque
& quantacunque sit quantũ distet ab inuisibilibus, non
excellentioribus quibus etiam nobis non visis fidẽ de-
bes, sed ab iis quę cõmemoraui, quæ non credis absen-
tia sed præsentia mente contueris, non eisdẽ ipsis car- L
nis oculis sed illis interiorib᷒ iudices. Cum ergo inte-
riores oculi iudices sint oculorum exteriorum, isti au-
tem illis quodam officio nunciandi & ministerio fa-
mulentur, multaq; illi videant quæ isti non vident, ni-
hil isti videant, vnde non illi tanquam præsides iudi-
cent, quis non illos istis incõparabili æstimatione præ-
ponat? Quę cum ita sint, obsecro te, cũ agitur in te ipsa
hoc tam grande negocium, cum ab exterioribus inte-
riora distinguis, atque illa istis ineffabiliter anteponis,
cumq; istis foris relictis in illis intrinsecus demoraris,
& ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiendo
iudicas, in nulla te putas, an in aliqua luce versari? Ego
enim existimo quod tanta ibi & talia, tam vera, tam clara,
tam certa videri sine luce non possunt. Ipsam igitur lu-
cem in qua cuncta illa perspicis intuere, & vide vtrum
ad eam possit accedere vllus corporeorum radius ocu-
lorum. Profectò non potest. Attende etiam, vtrum in
ea videas vlla locorum spacia vel interualla, respõde.
Nihil ibi tale vt arbitror inuenis, sed vigilanter abigis
ab aspectu intimo quicquid imaginum corporaliũ ex- M
terioris hominis sensus inuexit. Sed forte difficile est:
irruit enim de consuetudine corporalis vitæ, in ipsos
quoque interiores oculos turba phantasmatũ in simi-
litudinibus corporum, cui resistere conetur, † * saltem †*conatu.
authoritate diuina, exclamaui, dolens in illa breui epi-
stola & dixi, Audiat caro carnalibus cogitationibus Ioan.4.
ebria: Spiritus est deus. Neque enim cuiusquam magis
quàm etiam ipsam meam mentem ab huiusmodi va-
nitate illa increpatione compescui. Facilius quippe in-
clinamur ad solita, & amicum est infirmitati humanæ
animæ corporalem cõuersationem introrsus vel mit-
tere vel admittere, non vbi sana consistat, sed vbi lan-
guida quodam modo, aut incũbat, aut iaceat. Proinde
si non potes aciem mẽtis tuæ à corporearum similitu-
dinum quasi nubilo perspicue serenare, easpsas apud
teipsam vigilanter attende, intuere cœlum & terram
cogitando, sicut oculis corporis cernendo cõsueuisti,
easq; imagines cœli & terræ, quæ ante oculos cogita-
tionis productæ sunt, vide similitudines corporum es-
se non corpora. Sic ergo iudica contra teipsam pro te-
ipsa, si nõ potest omnifariam corporalium qualitatum
imaginarias

A imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere, & vnde vinceris inde conuincer. Neque enim est, vt opinor, quisquam etiam talibus imaginationibus ita deditus, vt credat sic esse in memoria sua, vel in ipso conspectu cogitationis suæ solem, lunam, stellas, amnes, maria, muntes, colles, vrbes, parietes denique domus suæ, vel etiam cubiculi sui, & quicquid per oculos corporis tale cognouit & tenet, vt locorum spaciis atque interuallis siue stent siue moueantur. Porrò si ea quæ in animo nostro sunt corporibus locisque simillima, non tamen locorum spaciis atque finibus continentur, nec interuallis localibus in nostra memoria reponūtur, quanto magis illa quæ nullam gerunt similitudinem corporum:

Gala.5. Charitas, gaudium, longanimitas, pax, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spacia tenent, nulla intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis, quo radios suos mittant & ea videant interualla, conquirunt? Nónne omnia in vno sunt sine angustia, & sine terminis nota sunt sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem, quæ tamen in tantum tibi cognita est, in quantum eam potes mentis acie contueri, quam non ideo magnam nosti,

B quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti: nec cum tibi intus loquitur, vt secundum eam viuas, vllis perstrepat sonis: nec vt eam cernas, corporalium lumen eris oculorum: nec vt eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum: nec cum tibi venit in mentē, sentis eius incessum. Ecce etiam charitas quantulacunq. in nostra voluntate consistit nobísque conspicua est, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, quanto magis deus ipse cum hoc ipse in nobis est? † Nam si interior homo noster quantulacunq. imago eius, nō de illo genita, sed ab illo creata, quamuis adhuc renouetur de die in diem, iam tamen in tali luce habitat, quò nullus oculorū corporalium sensus accedit. si ea quæ in illa luce cordis oculis intuemur, & discernuntur inter se, & nullis locorum spaciis separantur: quanto magis deus qui lucem habitat inaccessibilem corporis sensibus, quò nec ipsius nisi mundi potest esse cordis accessus? [Cum igitur lucem istam omni corporali luci] non solum iudicio rationis, sed amoris quoq. appetitu præposuerimus, quan

[† al. deus ipse cum hoc pignus in nobis est?] [2.Cor.4.] [10. de Ge. ad literam. cap 24.25. & 31.]

C to id magis valebimus, [tanto melius valebimus,] donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propicius fit omnibus iniquitatibus nostris. In hac enim viuaciore vita facti spiritales poterimus omnia diiudicare, Ipsi verò à nemine diiudicari. Animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Stulticia enim est illi, & non potest scire quoniam spiritaliter diiudicatur.

[Psal.102.] [1.Cor.2.]

Caput 17. Quod si nondum possumus præferre lucem iudicantem, ei luci de qua iudicatur: præferre vitam intelligentém, vitæ tantummodo sentienti: præferre naturam non alibi hoc & alibi aliud, sed omnia quæ habet in vno simul habentem sicuti est nostra intelligentia, ei naturæ quæ ita partibus constat, vt minus sit dimidia quàm tota, sicuti est omne corpus, superfluo de rebus tantis ac talibus disputamus. Si autem hoc iam possumus, aliquid melius quàm intellectū nostrum deū esse credamus, vt pax eius quæ præcellit omnem intellectum custodiat corda nostra & intelligentias nostras in Christo Iesu. Ipsa enim pax, quæ præcellit omnem intellectum, non est vtique minor nostro intellectu, vt cum iste sit oculis corporalibus inuisibilis, illa putetur esse visibilis: an aliud pax dei, aliud

[Philip.4.]

D splendor dei? cum [idem] ipse sit vnigenitus filius, cuius & illa charitas quæ supereminet scientiæ, cuius cognitione implebimur in omnē plenitudinem dei, non est nostræ mentis luce inferior, quæ illa illuminante tribuitur? Porrò si ista inaccessibilis est oculis carnis, quanto magis illa quæ huic incomparabiliter est supereminens, ac per hoc cum sit aliquid nostrum visibile sicut hoc corpus, aliquid verò inuisibile sicut homo interior, & cum optimum nostri, hoc est, mens atque intelligentia inuisibile sit oculis corporis, quo modo id quod est melius optimo nostri, visibile erit inferiori nostro?

Caput 18. Arbitror te iam concedere his omnibus consyderatis, rectè dictum esse, quod deus nec in loco videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et si quid in iis minus intelligimus, vel aliter sapimus, id quoque nobis reuelabit, si in quod peruenimus, in eo ambulemus. Peruenimus autem vt credamus deum nō corpus esse, sed spiritum. Peruenimus etiam vt credamus quod deum nemo vidit vnquam, Et quod deus lux est & quod tenebræ in eo non sunt vllæ, Et quod apud eum non est commutatio, nec momenti obumbratio, Et quod lucem habitat inaccessibilē, quam nemo hominū vidit, nec videre potest. Et quod pater & filius & spiritus sanctus vnus deus est sine vlla diuersitate & separatione naturæ, Et [quod mundicordes eum videbunt, &] quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, Et quòd deus charitas est, & qui manet in charitate, in deo manet & deus in deo manet, Et quod pacem & sanctificationem sectari debemus, sine qua nemo potest videre deum, Et quod corruptibile hoc & mortale corpus nostrum in resurrectione commutabitur, & induet incorruptionē atque immortalitatem, Et quia seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale, transfigurante domino corpus humilitatis nostræ, vt conforme faciat corpori gloriæ suæ, Et quod deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam, Et quod spiritu mentis nostræ renouamur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit nos. In his atque huiusmodi scripturarum sanctarum authoritatibus per fidem ambulantes, qui daro vel diuinitus adiuto intellectu spiritaliter profecerunt, & spiritalia spiritalibus

[Ioan.1.] [1.Ioan.1.] [Iacobi.1.] E [1.Timo.6.] [1.Ioan.3.] [1.Ioan.4.] [1.Ioan.4.] [Hebræ.12.] [1.Cor.15.] [Philip.3.] [Gene.1.] [Ephe.4.]

F comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quàm corpore, & ea videri mente, quæ non continentur locis, nec si locorum interuallis separarentur, minora essent in parte quàm in toto. Hinc est quod fiducialiter ille dicit, quod nec in loco deus videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnde quia & indiuisibilis † in scripturis sanctis eius substantia commendatur, & visus esse à plurimis per corpus & corporalibus locis in eiusdem authoritatibus inuenitur, aut spiritu quo corporales cernuntur imagines per aliquam licet incorpoream, tamen similitudinem corporis, sicut in somniis vel in ecstasi, secernit ille vir sanctus, dei naturam ab huiusmodi visionibus, eásque dicit esse quas dei voluntas elegisset, non quas natura formasset. Facit enim deus istas quibus vult [vt vult,] vt cui vult quando vult appareat, sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia. Si enim voluntas nostra apud se manens & latens sine vlla sui commutatione, per quas seutcunque ostendat exprimit voces, quanto facilius deus omnipotens sua latente atque incommutabiliter

[† inuisibilis]

G biliter manēte natura, in qua voluerit specie potest cui voluerit apparere, qui ex nihilo creauit omnia atque in

Caput 19.

se manens innouat omnia. Ad eam verò visionem qua videbimus deum sicuti est, mundanda corda commonuit. Quia enim corpora cōsuetudine loquendi visibilia nominātur, propterea deus inuisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudauit, cum hæc magna & summa merces deum colentibus & diligentibus promittatur, dicente ipso domino, quando corporalibus oculis visibiliter apparebat, & inuisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat.

Ioan.14.

Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi. Hæc quippe natura eius æqualiter cum patre inuisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est, quæ sicut supra dictum est, continuatim Apostolus posuit, diuinam substantiam qua potuit hominibus prædicatione commendans: quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspicient, viderint qui hoc possunt astruere: me plus mouet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit.

Caput 20.

H Et de spiritali quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc vel quærere nō recuso, si tamen de hac re disputantes illis vitiis carere possumus, quæ plerunque studiis humanis & cōcertationibus excitantur, dum supra quàm scriptum est vnus pro altero inflatur aduersus alterum, ne dum altercando quærimus vestigare quo modo possit videri deus, ipsam pacem sanctificationemque perdamus, sine qua nemo poterit videre deum, quod ipse auertat à cordibus nostris, vt ea suæ contemplationi munda reddat atque custodiat.

Audi Alexandr.

Illud tamen quia non dubito, non requiro, quod dei natura nūquam videatur in loco. Iam vtrum possit huius corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui valent differendo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, & quod me mouet in commune conferre.

ἀνθρωπομορφῖται

Sunt enim quidam qui deum ipsum omnino corpus esse præsumunt, putantes quicquid corpus nō est, nullam prorsus esse substantiam, Istos omnimodo auersandos censeo. Sunt autem alii deum quidem ipsum corpus non esse minime dubitantes, sed ideo eos qui ad vitam æternam resurgent, etiam per corpus deum visuros putant, quoniam talem sperant spiritalis corporis qualitatem, vt etiam ipsa quæ caro fuerat, spiritus fiat.

I Quod si ita est, quantum distet à superiori opinione, & quàm hoc sit tolerabilius etiam si verum non sit, puto facillime indicari. Primo quia multum interest, vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid sentiatur quàm veritas habet. Deinde quia conatus mentis vtcunque ferendus est volentis corpus conuertere in spiritum, non in corpus deum. Postremo quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterūt deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt, si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nunquam deum videbunt, quia cum videbitur, spiritus eum non corpus videbit. Tota igitur quæstio iam remansit de corpore spiritali, quatenus induat incorruptionem & immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius sollicitiusque tractanda est, maxime propter corpus ipsius domini, qui transfigurat corpus humilitatis nostræ, cōforme corpori gloriæ suæ, vt possit sibi subiicere omnia.

K Cum enim & deus pater videat filium & filius patrem, proculdubio non sunt audiendi qui visionem nolunt tribuere nisi corporibus. Neque enim dici fas est quod filium pater non videat, aut vt & ipse videat, corpore indutus est, si non nisi ad corpus pertinet visus. Quid quod in ipso mundi exordio antequam filio esset vlla forma serui suscepta, vidit deus lucem quia bona est, & firmamentum & mare & aridam & omne fœnum atque omne lignum, solem, lunam, stellas, reptilia animarum viuarum, volatilia cœli, animā viuam? *Gene.1.* Postremo vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Quod cum per quasque scilicet creaturas scriptura toties repetisset, miror vnde nata fuerit illa opinio, qua putatum est tātum ad corpora pertinere visionem. Quæ opinio de quocunque loquendi more orta sit, scripturæ tamen sanctæ non sic loqui solent, quæ nisi non tantum corpori, verumetiam spiritui magisque spiritui quàm corpori tribuerent visionem, non Prophetas propriæ videntes appellauissent, qui non corpore, sed spiritu etiam futura viderunt. *1.Reg.9.*

Caput 21.

L Sed cogitandum est, ne quid insolenter audiamus, si dixerimus corpus non solum mortalitatē & corruptibilitatē, verumetiam hoc ipsum quod corpus est per gloriam resurrectionis amittere & spiritum fieri. Eo modo quippe aut conduplicabitur substantia spiritus, si & corpus spiritus erit, aut si verus † erit spiritus hominis ita vt commutato & conuerso in spiritum corpore, neque germinatione neque incremento conduplicetur, nec omnino vllius accessu quantitatis augeatur, metuendum est ne nihil aliud dici videatur, quàm corpora non illa mutatione immortalia mansura, sed nulla potius futura & omnino peritura. *† vnus*

Quapropter donec diligenti inquisitione, si dominus adiuuerit, reperiatur quid secundum scripturas de spiritali corpore quod in resurrectione promittitur, probabilius sentiendum sit, interim nobis sufficiat quod vnigenitus filius idēmque mediator dei & hominum homo Christus Iesus, ita videt patrem sicut videtur à patre. Nos autem ad illam visionem dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorū transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum dicit Apostolus, Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, *1 Cor.13.* præsertim quia Apostolus expressius dixit Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.

M Si ergo tunc corporali deum facie cognoscemus, corporali eius nunc facie cogniti sumus. Tunc enim cognoscam, inquit, sicut & cognitus sum. Vnde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse, de qua dicit alio loco, Nos autem reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam à domini spiritu, de gloria scilicet fidei, in gloriam contemplationis æternæ? *2 Cor.3.* Hoc quippe agit hæc transformatio, qua interior homo renouatur de die in diem. De quo & Apostolus Petrus cum eum moneret ornari, nō quæ à foris, inquit, ornantur capillorum incrispationibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante deum diues. *1.Pet.3.* In qua enim facie velamen habent Iudæi non transeundo ad Christum, quoniam cum transierit quisque ad Christum auferetur velamen, ea nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit, velamen super corda eorū positum est. Ibi est igitur

facies

A facies qua reuelata nunc in fide, quamuis per speculum & in ænigmate contuemur, tunc autẽ facie ad faciem.

Capit. 22. Quæ si approbas, tene mecum sancti viri Ambrosij sententiam, iam non eius authoritate, sed ipsa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os potissimum me dominus ab errore liberauit, & per illius ministerium gratiam mihi baptismi salutaris indulsit, tanquã plantatori & rigatori meo nimium faueã. sed quia de hac re & ipse hoc dixit quod pie cogitanti & rectè intelligẽti loquitur etiam ille qui incrementum dat deus. In ipsa ergo resurrectione nõ facilè est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo Et (Matth. 5.) ideo beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi iis deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo sunt corde deum videbunt, vtque alij non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt, neque is qui deum videre noluerit, potest eum videre. Nec in loco deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur, videtur: & cum præsens est, non vide-B tur. Denique nec Apostoli omnes Christum videbant, (Ioan. 14.) & ideo ait, Tanto tẽpore vobiscum sum & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo, & lõgitudo, & altitudo, & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, vi- (2. Cor. 5.) det & patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum Spiritus e- (Threni. 4.) nim ante faciem nostrã Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis. Hæc verba sancti viri, quæ non carnalia sed spiritalia sunt, inquantum intelligis, & vera esse, non quia ipse dixit, sed quia veritas sine strepitu clamat, agnoscis: intantum intelligis, vnde adhæreas domino, teq; ipsam intrinsecus præparas incorporalem locum mansionis eius ad audiendum silentium narrationis eius, & videndam inuisibilem formã eius. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Non tamen eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit, sed cum venerit ad eos & mansionẽ fecerit apud eos, quotuam sic implebuntur in omnem plenitudinem dei, non cum fuerint & ipsi plenus deus, sed cũ perfecti fuerint, pleni deo Si autem nõ nisi cor-C pora cogitamus, & nec illud saltẽ digne cogitare possumus, vnde vel ipsa corpora cogitemus, non quæramus quid aduersum nosipsos loquamur, sed ab hac potius carnali consuetudine orando, & in anteriora nos extẽdendo corda mutidemus. Vt enim non tantum quod beatus Ambrosius, verumetiam quod sanctus Hieronymus, dicam, non solum patris diuinitatem, sed nec filij quidem, nec spiritus sancti, quia vna in trinitate natura est, possunt oculi carnis aspicere sed oculi mentis. De quibus ipse saluator ait, Beati mũdo corde, quia ipsi deũ videbunt. Nanq; sicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur Has sentẽtias de re tanta virorũ tantorum non ob hoc interponere volui, vt cuiusquã hominis sensum tanquam scripturæ canonicæ authoritatem sequendũ arbitreris. sed vt illi qui aliter sapiunt conentur mente videre quod verum est, & in simplicitate cordis quærere deum, ne tam doctos diuinorũ eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moueat quod à quibusdã minus consyderate dicitur, quid tunc videbunt oculi corporales, si deũ non videbunt? an for-

te cæci erunt vel sine causa erunt. Neq; enim attendunt D qui hæc loquuntur, quia si non erunt corpora, nec illi corporales profecto oculi erunt: Si autem erunt corpora, erunt quæ videre possint oculi corporales. Sed hæc (22. de Ciuitate dei. ca. 29.) iam satis dicta sint, quæ ab initio huius opusculi mei diligenter lecta & relecta consyderans, sine vlla forrasse dubitatione perspicies, ad videndum deum per eius auxilium, cor mundum te debere præparare. De corpore verò spiritali, si dominus iuuerit, opere alio experiemur, quid disputare valeamus

Augustinus Romaniano, hortans vt ocium datum bene collocet. Epistola CXIII.

NON hæc epistola sic inopiam chartæ indicat, vt membranas saltem abundare testetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cũ literis misi. Tu enim huic pelliculæ facilius ignosces, quia differri non potuit quod ei scripsi, & tibi non rescribere etiam ineptissimum existimaui. Sed (1. Retra. 12.) tabellas si quæ ibi nostræ sunt, propter huiusmodi necessitates, mittas peto Scripsi quidem de Catholica religione quantum dominus dare dignatus est, quod tibi volo ante aduentum meum mittere, si charta interim non desit. Tolerabis enim qualemcunque scriptu- E ram ex officina maiorum.* De codicibus præter libros (*alias, forte meorum.) de Oratore, totum mihi excidit. Sed nihil amplius rescribere potui, quàm vt ipse sumeres quos liberet, & nunc in eadem maneo sententia. Absens enim quid plus faciam non inuenio. Gratissimum mihi est, quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudij facere voluisti. Sed me ne solis placidi vultum fluctus- (Virgil 5. Aeneid.) que quietos Ignorare iubes? quanquã nec me iubes, nec ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est, vtere diuino beneficio Nec enim debemus nobis cum ista proueniunt, sed illis per quos ista proueniunt gratulari, quoniam iusta & officiosa, & pro suo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorum meritum gignit, si non teneat cum tenetur, nec multiplicet † (†implicet.) cum multiplicatur, si non cum pacatur inuoluat. †Ipsius (†putatur inuoluat.) enim veritatis ore dictum est, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Laxatis ergo (Lucæ. 16.) curis mutabilium rerum, bona stabilia & certa quæramus, superuolemus terrenis operibus nostris. Nam in mellis copia, non frustra pennas habet apicula, ne ctit † (†necat.) enim hærentem. F

Nebridius Augustino, deplorans illum quod nimium interpelletur ciuium negocijs ab ocio contemplationis.

Epistola CXIIII.

ITA ne est mi Augustine, fortitudinem ad tolerantiam negocijs ciuiũ præstas, necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quæso qui te tã bonum homines interpellent, credo qui nesciunt quid ames, quid cõcupiscas? Nullus ne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec Lucinianus? Me certe audiant. Ego clamabo, ego testabor te deum amare, illi seruire atque inhærere cupere. vellem ergo te in ius † meum vocare, ibiq; acquiescere. Non e- (†tuus.) nim timebo me seductorem tui dici à ciuibus tuis, quos nimium amas, & à quibus nimium amaris.

Augustinus Nebridio, quo modo motus animi nostri à spiritibus sentiantur, & ab iis quo modo afficiãtur. Et vnde motus iræ, de differentiis insensibilibus, de idea rerũ Hæc epistola sic erat deprauata, vt planè diuinandum esset aliquot locis. Non videtur fuisse iusta epistola, sed fragmenta sparsim annotata literis Nebridij. Epistola CXV.

G QVANQVAM mei animi cognitor sis, fortasse tamē ignoras quantum velim præsentia tua frui. Verum hoc tam magnum beneficiū deus quandoq; præstabit. Legi rectissimā epistolam tuā, in qua de solitudine questus es, & quadam desertione a familiaribus tuis, cum quibus vita dulcissima est. Sed quid aliud hic tibi dicam, nisi quod te non dubito facere. Confer te ad tuum animum, & illum in deum leua quātum potes. Ibi enim certius habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in nostra recordatione vti necesse est, sed per illam cogitationem qua intelligis non loco esse nos simul. Epistolas tuas cū considerarem, quibus non dubium tibi quærēti magna respondi, vehementer me illa terruit qua percunctaris quo modo fiat, vt nobis à superioribus potestatibus vel à dæmonibus & cogitationes quædam inserantur & somnia. Magna enim res est, cui tu quoq; pro tua prudentia perspicis, non epistola, sed aut præsenti collocutione, aut aliquo libello respondendum esse. Tentabo tamen callens ingenium tuum quædam quæstionis huius lumina præseminare, vt aut certa *† tecum ipse contexas, aut posse ad rei tantæ probabilem inuestigatio-
H nem peruenire minime desperes. Arbitror enim omnē motum animi aliquid facere in corpore. Id autem vsq; ad nostros exire sensus, tam hebetes tamq; tardos, cum sint maioris animi motus, velut cum irascimur, aut tristes, aut gaudentes sumus. Ex quo licet conijcere, cum etiam cogitamus aliquid, neq; id nobis in nostro corpore apparet, [apparere] tamen posse aereis æthereisue animantibus, quorum & sensus acerrimus, & in cuius comparatione noster ne sensus quidem putandus est. Igitur ea quæ vt ita dicam vestigia sui motus animus figit in corpore, possunt & manere & quendam quasi habitum facere, quæ latenter cum agitata fuerint & contrectata, secundum agitantis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & somnia, atque id fit mira facilitate. Si enim nostrorum corporum terrenorum & tardissimorum exercitationes, agendis organis musicis seu in funambulo, cæterisque huiusmodi spectaculis innumerabilibus ad quædam incredibilia peruenisse manifestum est, nequaquam est absurdum, eos qui aereo vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt, quæ naturali ordine penetrant, longe maiore vti facilitate ad mouendum quicquid volunt, non
I sentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetientibus. Neque enim etiam quo modo fellis abundātia nos ad iram crebriorē cogat sentimus, & tamen cogit cum hæc ipsa quam dixi abundantia facta sit irascentibus nobis. Sed hoc tamen si non vis simile à nobis prætereunter accipere, versa id cogitatione quantum potes. Nam si animo exstat assidue aliqua difficultas agendi atq; implendi quod cupit, assidue irascimur. Ira est autem quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerunque, non hominibus tantum, sed calamo irascimur in scribendo, eumq; collidimus atque frangimus, Et aleatores tesseris, & pictores penicillo, & cuique instrumento quolibet ex quo difficultatem se pati arbitratur. Hac autem assiduitate irascendi fel crescere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis rursus & facilè ac propè nullis causis existentibus irascimur. Ita quod suo motu animus fecit in corpore, ad eum rursus commouendum valebit. Possunt latissime ista tractari & multis rerum testimonijs ad certiorem plenioremq; perduci noticiam. Sed huic epistolæ adiunge illā quam tibi nuper de imaginibus & de memoria misi, & eam K
diligentius pertracta. Nam minus plene à te intellecta rescripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nunc legis, cum adiunxeris de illa quod dictum ibi est de naturali quadam facultate animi minuētis & augentis cogitatione quidlibet: fortasse etiam formæ corporū, quas nunquam vidimus vel cogitando apud nos vel somniando figurantur, tametsi actus animi nullo modo est iis quas videmus comparandus. Si autem animum ita vt æquum est, animo conferas, magis idem vel cogitare vel contemplari, aut si aliquid aliud commodius dicitur, si vllus eis inest animus, sydera quàm homines cōsyderanda sunt. Cæterum in corporū motibus, si vt soles diligenter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri potest. An tu cum deambulamus simul statim idem nos agere existimas? absit à prudentia tua. Septentrioni nanque vicinior nostrum qui deambulat, aut alterū pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est, neutrum tamen sentiri potest. Sed tu ni fallor quid intelligamus non quid sentiamus expectas. Quod si ab axe in meridiem tendamus, coniuncti nobis atque inhærētes quantum valemus, innitamurq; marmori læui & æquali, vel etiam ebori, tamen non magis potest esse L
amborum idem motus, quàm venæ pulsus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone illā [Glauciam] prolem, nihil egeris. quippe hic etiam si in illis geminis tanta est necessitas, vt prope † moueantur, quanta fuit vt singuli nascerētur. At enim hoc, inquies, ratione tantum quod autem sol ab astris differt, sensibus etiam clarum atque manifestum est, si magnitudinem me cogis respicere. Nosti de interuallis quàm multa dicantur & ad quàm incertū perspicuitas ista reuocetur. Sed vt concedā ita esse vt apparet, sic enim & credo, cuius tandem & sensum fefellit illa proceritas, ne septem pedes longiores quanquam sex longissima, *† cui te credo [nimiū quæsisse] hominem æqualem, & cum minime reperisses vsque in eius formam nostram epistolam tendere voluisse. Quare cum in terris quoque tale aliquid exstat, nihil de cœlo puto esse mirandum. Si autem te mouet, quod præter solem nullius syderis lumen implet diem, quis, quæso de hominibus tantus apparuit, quantus homo ille, quem deus suscepit longe aliter quàm cæteros sanctos atque sapientes? Quem si cum alijs hominibus conferas, maiore distantia continetur, quàm collatione solis cætera sydera. Quam sanè similitudinem diligenter intuere. Fieri enim potest mente qua excellis, vt M
quandam quæstionem de homine Christo ad id propositam transeunter dissoluerimus. Item quæris vtrū summa illa veritas & summa sapientia, & forma rerum, per quam facta sunt omnia, quam filium dei vnicum sacra nostra prophetantur, generaliter hominis, an etiam vniuscuiusq; nostrum rationem contineat? Magna quæstio. Sed mihi videtur quod ad hominem faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi esse rationem. Quod autem ad orbem temporis, varias hominū rationes in illa syncēritate viuere. Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit ignoro, nisi forte ad artes illas, quę sunt in animo nostro confugiendum est. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaq; quoties demōstrare angulū volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationem intuerer. Ita quilibet homo vna ratione qua homo intelligitur factus est, at vt populus fiat, quamuis & ipsa vna ratio est, non tamen hominis

Margin notes:

* aliàs, texeras.

3 de Ge. ad literā. ca. 9 & 10. et. 11.

Angelicam mantia.

2. de Ge. ad literam ca. 11. & 14. & 17.

† al. quippe hominum simillimos geminos &c. vt prope &c.

* forte sic legendū procertas septē pedibus longior, quamq; sex longissima.

† ac septē pedū longiorē quā que sex longissimus.

A hominis ratio, sed hominũ. Si ergo pars huius vniuersi est Nebridius sicut est, & omne vniuersum partibus constat, non potuit vniuersi conditor deus, partium rationem non habere. Quamobrem quod prima hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquã miris rursum modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio, de conuictu & secessu altissimo à tumultu rerum mundanarum, ac tranquillitate mentis: Erat & hæc deprauatissima. *Epist.* CXVI

NVNQVAM æque quicquam tuarum inquisitionum me in cogitando tenuit æstuantem, atque illud quod recentissimis literis tuis legi, vbi nos arguis, quod cõsulere negligamus, vt vnà nobis viuere liceat. Magnum crimen, & nisi falsum esset, periculosissimũ. Sed cum probabilis ratio demonstrare videatur, hic nos potius quàm Carthagini vel etiam ruri ex sententia posse degere, quid tecum agam mi Nebridi, prorsus incertus sum. Mittatúr ne ad te accommodissimum tibi vehiculum? nam bastarna innoxiete vehi posse noster Lucinianus author est. At matrẽ B cogito, vt quæ absentiam sani non ferebat, imbecilli multominus esse laturam. Veniam ne ipse ad vos? At hic sunt qui neque venire mecum queant, & quos deserere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem suauiter habitare, ij verò vt idem possint satagitur. Eam ne crebro & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipsis sim? At hoc neque simul, neque ex sententia viuere est. Non enim breuis est via, sed tanta omnino, cuius peragendæ negocium sæpe suscipere, non sit ad optatũ ocium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, vt nosti, non valeo quod volo, nisi omnino desinam quicquã plus velle quàm valeo. Profectiones ergo, quas quietas & fœlices † habere nequeas, per totam cogitare vitam, non est hominis de illa vna* vltima quæ mors vocatur cogitantis, de qua vel sola intelligis vere esse cogitandum. Dedit quidem deus paucis quibusdam, quos gubernatores ecclesiarum esse voluit, vt & illam non solum expectarent fortiter, sed alacriter etiam desyderarẽt, & earum obeundarum labores sine vllo angore susciperent: sed neque iis qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptantur, neque rursum iis qui cum sint priuati, nego-C ciosam vitam appetunt, hoc tantum bonum cõcedi arbitror, vt inter strepitus inquietosq; conuentus atq; discursus cum morte familiaritatem quam quærimus faciant: deificari enim vtrisque in ocio licebat. Aut si hoc falsum est, ego sum omniũ ne dicam stultissimus, certe ignauissimus, cui nisi proueniat quædam secura cessatio, syncerum illud bonum gustare atq; amare nõ possum. Magna secessione à tumultu rerum labentium, mihi crede, opus est, vt non duricia, non audacia, non cupiditate inanis gloriæ, non superstitiosa credulitate fiat in homine, nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solidum gaudiũ, nullis omnino læticiis vlla ex particula conferendum. Quod si in naturam humanã talis vita non cadit, cur aliquando euenit ista securitas? cur tanto euenit crebrius, quanto quis in mentis penetralibus adorat deum? cur in actu etiam humano plerunq; ista tranquillitas manet, si ex illo adyto ad augẽdum quisq; procedat? cur interdum & cum loquimur, mortem nõ formidamus, cum autem nõ loquimur etiam cupimus? Tibi dico, non enim hoc cuilibet dicerem, tibi inquam dico, cuius itinera in superna bene noui, tú ne, cum ex-

† *faciles.*
* *al. linea.*

pertus sæpe sis quàm dulce viuat, cum amori corporeo D animus moritur, negabis tandem totam hominis vitã posse intrepidam fieri, vt rite sapiens nominetur: aut hanc affectionẽ, qua ratio nititur tibi accidisse vnquã, nisi cum in intimis tuis angeris asserere audebis? Quæ cum ita sint restare vnum vides, vt tu quoque in commune consulas, quo viuamus simul. Quid enim cũ matre agendum sit, quam certe frater Victor non deserit tu multo melius calles quàm ego. Alia scribere, ne te ab ista cogitatione auerterem, nolui.

Augustinus Nebridio, significans ei, quantum profecerit in secessu, contemplatione rerum æternarum. *Epistola* CXVII.

MIRVM admodum est quàm mihi præter spẽ euenerit, quod cum requiro quibus epistolis tuis mihi respondendum remanserit, vnam tantum inueni, quæ me adhuc debitorem teneret, qua petis, vt tanto nostro ocio, quantum* esse arbitraris tecum aut nobiscum cupis, indicemus tibi quid insensibilis atque intelligibilis naturæ discernẽtia profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse, si falsis opinionibus tanto quisque inseritur, quanto magis in eis familiariusque volutatur, multo id facilius in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim in perfectum E hominem proficimus. † Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenẽ distet, nemo à pueritia quotidie interrogatus se aliquando iuuenem dicet. Quod nolo in eam partem accipias, vt nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentiæ robore peruenisse existimes. Pueri enim [sumus,] sed vt dici assolet, forsitan belli, & non mali. Nam plerunque perturbatos & sensibilium plagarum curis refertos, illa tibi notissima ratiuncula, in respirationẽ leuat, mentem atque intelligentiam oculis & hoc vulgari aspectu esse meliorem, quod non ita esset, nisi magis essent illa quæ intelligimus, quàm ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit, peto mecum consideres. Hac ego interim recreatus, cum deo in auxilium reprecato & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli cœpero, tanta nonnunquam rerum manentium præsumptione compleor, vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione, vt hæc esse credam, quę tanto insunt præsentia, quanto sibi quisque sit præsens. Recole tu quoque, nam te fateor huius rei esse diligentiorem, ne quid forte nesciens rescriptis adhuc F debeam. Nam mihi non facit fidem tam multorum onerum, quæ aliquando numerauerã, tam repentina depositio, quamuis te accepisse literas meas non dubitem, quarum rescripta non habeo.

* *Sic legẽdũ arbitror, esse aut nobiscũ arbitraris aut tecũ cupis.*
† *al. paulatim vt per ætatem proficimus.*

Augustinus Ianuario respondet, docens quid agendum sit in iis, in quibus regionum aut ecclesiarum consuetudines variant, & in quibus consentiunt. Puta de sacramentis, festis diebus, ieiunio & Eucharistia. *Epist.* CXVIII.

DILECTISSIMO filio Ianuario, Augustinus in domino salutem. Ad ea quæ me interrogasti, mallem prius nosse quid interrogatus ipse responderes. Ita enim vel approbando vel emẽdando responsiones tuas multo breuius possem respondere, & te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt dixi mallem. Sed tamẽ vt nunc responderem, malui longiorem facere sermonem quàm dilationẽ. Primo itaq; tenere te volo quod est huius disputationis caput, dominum nostrũ Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde sacramentis numero paucissimis,

2. retra. 20. Caput 1.
Iugũ X[illegible] sup. Matth. xi.

p iij obser-

G observatione facillimis, significatione præstatissimis, societatem novi populi colligavit, sicuti est baptismus trinitatis nomine consecratus, communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in scripturis canonicis cōmendatur, exceptis us quæ servitutē populi veteris pro congruētia cordis illorum & prophetici temporis onerabant, quæ & in quinq. libris Moysi legūtur.

Sacramēta duo præcipua.

Dissert. illa.

Illa autem quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe observantur, dantur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima authoritas, commendata atque statuta retineri, sicuti quod domini passio, & resurrectio, & ascensio in cœlum, & adventus de cœlo spiritus sancti, anniversaria solennitate celebrantur. Et si quid aliud tale occurrerit quod servatur ab universa quacunque se diffundit Ecclesia.

Festa pa... cissima.

Caput 2.

Alia verò quæ per loca terrarum regionesq. variantur, sicuti est quod alij ieiunant sabbato Alij verò non. Alij quotidie communicāt corpori & sanguini dominico, Alij certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, Alibi sabbato tantum & dominico, Alibi tantū dominico. Et si quid aliud huiusmodi animadverti

De ecclesiasticis dogmatibus. ...

H potest, totum hoc genus rerum liberas habet observationes. Nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentiq. Christiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam ad quamcūq. forte devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorū inter quos vivitur societate servandum est. Credo te aliquando ex me audisse, sed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me consecuta, invenit Ecclesiam sabbato non ieiunantem, cœperat perturbari & fluctuare quid ageret, cum ego talia non curabam, sed propter ipsam cōsului de hac re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium, Respondit se nihil docere me posse, nisi quod ipse faceret, quia si melius nosset, id potius observaret. Cumque ego putassem, nulla reddita ratione, authoritate sola sua nos voluisse admonere ne sabbato ieiunaremus, subsecutus est, & ait mihi. Cum Romam venio ieiuno sabbato, cum hic sum non ieiuno. Sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquā non vis esse scandalo, nec quenquam tibi. Hoc cū matri renunciassem, libenter amplexa est.

Consuetudo.

I Ego verò de hac sententia etiam atq. etiam cogitans, ita semper habui, tāquam eam cœlesti oraculo susceperim. Sensi enim sæpe dolens & gemēs multas infirmorum perturbationes fieri, per quorūdam fratrum cōtentiosam obstinationem & superstitiosam timiditatem qui in rebus huiusmodi, quæ neq. scripturæ sanctæ authoritate, neque universalis Ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire, † tantum quia subest qualiscunq. ratiocinatio cogitantis, aut quia in sua patria sic ipse consuevit, aut quia ibi vidit ubi peregrinationē suam quo remotiorē à suis, eo doctiorem factam putat, tam litigiosas excitant quæstiones, ut nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.

† perducere.

Caput 3.

Eucharistia

Dixerit aliquis non quotidie accipiēdam Eucharistiam. Quæsieris quare. Quoniam inquit, eligendi sunt dies, quibus purius homo cōtinentiusque vivit, quoad tantum sacramentum dignius accedat. Qui enim manducaverit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Alius contrà, Immo, inquit, si tanta est plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamēta talia differenda sint, authoritate antistitis debet quisq. ab altario removeri ad agendā pœnitentiam, & eadem

De consecra. dis. 2. c. quotidie, 4. seu dis 12. c. ul. 1. Cor. 11.

authoritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere, si eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam, nō ut arbitrio suo cum libet, vel auferat se communioni, vel reddat. Cæterum si peccata tanta non sunt, ut excommunicandus quisquam homo iudicetur, nō se debet à quotidiana medicina dominici corporis separare. Rectius inter eos fortasse quisquā dirimit litem, qui monet ut præcipue in Christi pace permaneant. Faciat autem unusquisq. quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neuter enim eorū exhonorat corpus & sanguinem domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit Zachæus & ille centurio, cum alter eorum gaudēs in domum suam susceperit dominum, alter dicit, Non sum dignus ut intres sub tectum meum. Ambo salvatorem honorificantes diverso & quasi cōtrario modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo populo unicuique manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat, sic in ore cuiusq. Christiani sacramētum illud quo modo sumatur æstimandum. † Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando non audet ullo die prætermittere.

K

de cōs. dis... c. Quoti...

Luca. 19.

Math. 8.

1. Retra...

† talis, ... subiūg... est modus

L Contemptum solum non vult cibus ille, sicut manna fastidium. Inde enim & Apostolus indigne dicit acceptum ab eis, qui hoc non discernebant à cæteris cibis veneratione singulariter debita. Continuo quippe cum dixisset, Iudicium sibi manducat & bibit addidit ut diceret, Non diiudicās corpus domini, quod satis toto ipso loco in epistola ad Corinthios prima, si diligenter attendatur apparet.

1 Corin...

Sit aliquis peregrinus in eo forte loco, ubi perseverātes in observatione quadragesimæ, nec quinta sabbati lavant relaxantq. ieiunium, Non, inquit, hodie ieiunabo. Quæritur causa, Quia non fit, inquit, in patria mea. Quid aliud ille nisi consuetudinem suam cōsuetudini alterius præponere conatur? Non enim mihi de libro dei hæc recitaturus est, aut universæ quacunq. dilatatur ecclesiæ plena voce certabit, aut ostendet istum contra fidem facere, se autem secundum fidem, moresq. hinc optimos aut illum violare, aut se custodire convincet. Violant sanè quietem & pacem suā de superflua quæstione rixando. Mallem tamen in rebus huiusmodi, ut & ille in huius & hic in illius patria ab eo quod cæteri faciunt non abhorreret. Si verò etiā in aliena patria cum peregrinetur, ubi maior & frequentior est populus dei, vidit, verbi gratia, bis offerri quinta sabbati hebdomadæ ultimæ quadragesimæ & mane & ad vesperam, veniensq. in patriam suam, ubi fine diei mos est offerri, male illiciteq. fieri contendat, quoniam alibi aliter ipse viderit, puerilis est sensus ille, cavendus in nobis, tolerandus & corrigendus in nostris.

Caput 4.

Ieiunium.

M

Prima ergo inquisitio tua quam in commonitorio posuisti, ex quo trium istorum generum sit attende. Quæris enim his verbis, quid per quintam feriam ultimæ hebdomadis Paschæ fieri debeat. An offerendum sit mane, & rursus post cœnā, propter illud quod dictum est: Similiter postquam cœnatum est. An ieiunādum, & post cœnam tantummodo offerendum: An etiam ieiunandum & post oblationē sicut facere solemus cœnādum. Ad hæc itaq. ita respondeo, ut quid horū sit faciendum si divinæ scripturæ præscribit authoritas, nō sit dubitandum quin ita facere debeamus ut legimus, ut iam non quo modo faciendum, sed quo modo sacramentū intelligendum sit disputemus. Similiter etiā si quid horum

Caput 5.

Eucharistia ... bus in di...

tota

A tota die per orbem frequentat ecclesia. Nam hoc quin
ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est.
Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quæris.
Restat igitur vt de illo tertio genere sit, quod per loca
regionesq; variatur. Faciat ergo quisque quod in ea ec-
clesia in quam venit, inuenerit. Non enim quicquam
eorum contra fidem fit, aut cōtra mores, hinc vel inde
meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut
propter mores, vel emendari oportet quod perperam
fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio
consuetudinis etiā quæ adiuuat vtilitate, nouitate per-
turbat. Quapropter quæ vtilis non est, perturbatione
infructuosa consequenter noxia est. Nec ideo putari
debet institutum esse multis locis, vt illo die post refe-
ctionem offeratur, quia scriptum est identidem. Et ca-
licem accipiens post cœnam dicens, & cætera. Ipsam
enim potuit appellare cœnam, qua iam corpus accepe-
rant, vt deinde calicem acciperent. Apostolus nanque
alibi dicit: Conuenientibus ergo vobis in vnum, nō est
1.Cor.11. dominicam cœnam manducare. hanc ipsam acceptio-
Capite 6. nem Eucharistiæ dominicam cœnam vocans. Illud
magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die
B illa vel offerrent vel sumerent Eucharistiam, quod in
Matth. 26. Euangelio dicitur: Cum autem illi manducarent, acce-
pit Iesus panem & benedixit: cum etiam superius dixis-
set, Cum sero factum esset, recumbebat cum duodecim,
& manducantibus eis dixit, Quoniā vnus ex vobis me
De cōse. dis. tradet. Post enim tradidit sacramentum. Et liquido ap-
2. liquido. paret, quando primum acceperunt discipuli corpus &
sanguinem domini, nō eos accepisse ieiunos. Nunquid
tamen propterea calumniandum est vniuersæ ecclesiæ,
quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit
spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os
† sen. de. 8. Christiani prius dominicum corpus intraret quàm ex-
ca. hic aut. teri† cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste ser
teneri. uatur. Neq; enim quia post cibos dedit dominus, prop-
terea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramētum ac-
cipiendum conuenire debent, aut sicut faciebant quos
Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere.
Nanque saluator quò vehementius commendaret my-
sterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere
cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passio
nem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo dein-
ceps ordine sumeretur, vt Apostolis per quos ecclesias
C dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc il-
le monuisset, vt post cibos alios semper acciperetur, cre
† modum. do quod eum morem † nemo variasset. Cum verò ait
Apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod
1.Corin.11. fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem ex-
pectate. Si quis esurit domi manducet, vt non ad iudi-
cium conueniatis, statim subtexuit, Cætera autem cum
venero ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum
erat, vt in epistola totum illum agendi ordinem insi-
nuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ip-
so ordinatum esse quod nulla morum diuersitate va-
Caput 7. riatur. Sed nonnullos probabilis quædam ratio de-
lectauit, vt vno certo die per annum, quo ipsam cœnā
dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemo-
rationē post cibos offerri & accipi liceat corpus & san-
guis domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri, vt
qui etiam ieiunauerit, post refectionem quæ hora no-
na fit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter ne-
minē cogimus dominica illa cœna prandere, sed nulli
etiam contradicere audemus. hoc tamen non arbitror
institutum, nisi quia plures & propè omnes in plerisq;

locis eo die cœnare † consueuerunt. Et quia nonnulli D
etiam ieiunium custodiunt, mane offertur ⁂ Christo ⁂ † lauare.
propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tole-
rare nō possunt, ad vesperam verò propter ieiunantes.
Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit. Nihil
mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia
baptizandorum corpora per obseruationē quadragesi-
mæ sordidata, cum offensione sensus ad fontem tracta-
rentur, † nisi aliqua die lauarentur. Istum autem diem † venirent.
potius ad hoc electum, quo cœna dominica anniuersa-
riè celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum
accepturis, multi cum his lauare voluerunt ieiuniumq;
relaxare. His vt potui disputatis, moneo, vt ea quæ præ-
locutus sum serues quantū potes, vt decet Ecclesiæ pru-
dentē ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti, si deus
voluerit alio tempore expediam.

Augustinus Ianuario, copiosius differens de ritibus ecclesiæ, vel iis quos negligi nefas est, vel iis, qui pro tempore locoq; seruari possunt, aut omitti: vel iis, qui tollendi sunt, si citra maius incommodum liceat. Has duas epistolas Augustinus recenset inter libros, ob hanc prolixiorem.

Epistola CXIX.

LECTIS literis tuis, vbi me commonuisti, vt Caput 1.
debitum redderē de residuis enodandis quæ- E
stionibus, quas iam longe ante quæsiueras, gra-
tissimum mihiq; charissimū desyderium studij tui am-
plius [differri,] tolerare non potui, & quanuis in medijs
aceruis occupationum mearū, hanc feci præcipuam, vt
ad ea quæ me interrogasti responderē tibi. Diutius au-
tē de tua epistola disputare nolo, ne hoc ipsum me im-
pediat iam tandem reddere quod debeo. Quæris quæ Quæstio pri
causa sit, cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ ma de nata
passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies li Christi.
qua traditur natus. Et deinde subiungis, si hoc fit prop-
ter sabbatū & lunam, quid sibi velit in hac re obseruatio
sabbati & lunæ. Hîc primum oportet, vt noueris, diem
natalis domini, non in sacramento celebrari, sed tantū
in memoriam reuocari quod natus sit, ac per hoc nihil
opus erit, nisi reuolutū anni diem, quo ipsa res acta est,
festa deuotione significari. Sacramentū est antē in alia
celebratione, cum rei gestæ ita rememoratio fit, vt ali-
quid etiā significari intelligatur, quod sanctè accipien-
dum est. Eo itaq; modo agimus Pascha, vt non solum Pascha.
in memoriam quod gestum est reuocemus, id est, quod
mortuus est Christus & resurrexit, sed etiam cætera quæ
circa ea attestantur ad sacramenti significationem non F
omittamus. Quia enim sicut dicit Apostolus, Mortuus Roma. 4.
est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustifica
tionem nostram. Transitus quidem de morte ad vitam
in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nā
etiam vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nō Græ-
cum, sicut vulgo videri solet, sed Hebræū esse dicūt, qui
linguam vtranq; nouerunt. Neq; enim à passione, quo-
niā Græce πάσχειν dicitur pati, sed ab eo quod transitur,
vt dixi, de morte ad vitam Hebræo verbo res appellata
est. In quo eloquio Pascha transitus dicitur, sicut perhi-
bent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tan-
gere cū dicit: Qui credit in me trāsiet de morte ad vitā, Ioan. 5.
Et maxime idem Euāgelista hoc exprimere voluisse in-
telligitur, cū celebraturo domino Pascha cū discipulis
suis, vbi cœnā eis mysticā dedit, Cū vidisset, inquit, Iesus Ioan. 13.
quia venit eius hora vt transiret de mundo ad patrem.
Trāsitus ergo de hac vita mortali in aliā vitā immorta
lē, hic est enim de morte ad vitā, in passione & in resur-
rectione domini cōmendatur. Hic transitus à nobis Caput 2.

G modo agitur per fidem, quæ nobis est in remissionem peccatorum, in spem vitæ æternæ diligentibus deum & *Gala. 5.* proximum, quia fides per dilectionem operatur, & iu- *Abac. 2.* stus ex fide viuit. Spes autem quæ videtur, non est spes. *Roma. 8.* Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, secundum hanc fidem, & spem & dilectionem qua cœpimus esse sub gratia, iam commortui sumus cum Christo, & consepulti illi per baptismum [in morte,] sicut dicit A- *Roma. 6.* postolus: Quia & vetus homo noster simul confixus est cruci cum illo, & resurreximus cum illo quia simul nos excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus. Vnde *Coloss. 3.* est & illa exhortatio. Si autem resurrexistis cum Christo quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexteram dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram Sed quia sequitur & dicit Mortui enim estis & vita vestra abscondita est cũ Christo in deo, cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. satis indicat quid velit intelligi, quia tunc transitus noster de morte ad vitam qui fit per fidem, spe peragitur futuræ in fine resurrectionis & gloriæ, cum *1. Cor. 15.* corruptibile hoc, id est, caro ista in qua gemimus modo, induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem. Nunc enim quidem iam habemus pri- H mitias spiritus per fidem, sed adhuc in nobisipsis ingemiscimus adoptionem, expectantes redemptionẽ corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. In hac spe cum sumus, corpus quidem mortuum est, propter peccatum, spiritus autem vita est propter iusticiam Sed vide quid *Roma. 8.* sequitur: Si autem spiritus eius, inquit, qui suscitauit Christũ à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Hoc igitur vniuersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuenta est, expectat in fine seculi quod in domini nostri Iesu Christi corpore præmonstratũ est, qui est ex mortuis primogenitus, quia & corpus eius cuius caput est *Caput 3.* ipse, non nisi Ecclesia est Nonnulli enim attendentes verba quæ assidue dicit Apostolus Quia & mortui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo, nec intelligentes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factam esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine tempo- *2. Timo. 2.* rum esse sperandam. Ex quibus est, inquit Hymenæus & Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes I resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam subuerterunt. Idem Apostolus eos arguens detestatur, qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde, nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionem factum *Roma. 8.* esse dicit in nobis secundum primitias spiritus? Sed quia spes quæ videtur non est spes, & ideo si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus, restat vtique redemptio corporis nostri quam expectantes *Roma. 12.* in nobismetipsis ingemiscimus Vnde est illud: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc igitur innouatio vitæ nostræ est, quidam transitus de morte ad vitam, qui primo fit per fidem, vt in spe gaudeamus, & in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior noster homo corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem, propter initium nouæ vitæ, propter nouum hominem quem iubemur induere & exuere veterem. *2. Cor. 4.* Expurgantes vetus fermentum vt simus noua conspersio, *1. Cor. 5.* quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem, primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam & ipse dicitur mensis nouorum. Quia verò in toto tempore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resur- K rectio domini triduana est Primum enim tempus est ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, vbi iam manifestatio est sacramenti prius occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero significatur, quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandam perfectionem mysticus apparere tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit à quartadecima in vicesimamprimam.

Est illic & aliud sacramentum, quod si tibi obscu- *Caput 4.* rum fuerit, quia in talibus inquisitionibus minus eruditus es, non contristeris Nec ideo me putes meliorem, quia hæc in studiis puerilibus didici. Qui enim gloriatur, in eo glorietur, inquit, scire & intelligere, quoniam *Hiere. 9.* ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi talium rerũ quæsiuerũt multa de muneribus † & motibus syderum. *† numeris.* Et qui subtilius ista scrutati sunt, incrementa & decrementa lunaria ex conuersione globi eius coniecerunt, non quod aliquid substantiæ vel accedat ei cum augetur, vel decedat cum minuitur quod deliramentum imperiti Manichæi opinantes, repleri eam dixerunt, si- *Manichæi de luna.* cut repletur nauis, ex fugitiua dei † parte, quam commixtam principibus tenebrarum, & eorum sordibus † *dei.* inquinatam corde ac ore sacrilego & credere & loqui non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt cum L magna pars dei † magnis laboribus ab inquinamen- *† al. cũ est pars dei.* to purgata de toto mundo atque omnibus cloacis fugiens, redditur deo ∗ lugenti dum redeat ∗. Repleri verò per mensem dimidium, & alio dimidio in solem refundi velut in aliam nauem. Nec tamen inter istas anathematizandas blasphemias aliquid vnquam fingere potuerunt, cur vel incipiens lucere vel desinens corniculato lumine fulgeat, aut cur à dimidio mense incipiat minui, & non ad refundendum plena perueniat. Illi autem qui hoc certis numeris indagarunt, ita vt & defectus solis & lunæ non solum cur fierent, sed etiam quando futuri erant longè ante prædicerent, & eos determinatis interuallis temporum, canonica supputatione præfigerent, literísque mandarent, quas modo qui legunt atque intelligunt nihilominus eos prædicunt, nec aliter aut aliâs accidunt quàm prædicunt. Tales ergo quibus non est ignoscendum, sicut sancta scriptura dicit quia cum tantum valerent vt possent æstimare seculum, quo modo dominum eius supplici pietate non facilius inuenerunt, ex ipsis cornibus lunæ M quæ à sole auersa sunt, siue crescentis, siue decrescentis, coniecerunt eam vel à sole illustrari & quanto magis ab eo recederet, tanto magis ab ea parte quæ terris appareret radios eius excidere quanto autem ad eum magis post dimidiũ mensem ex alio semicirculo propinquaret, tanto magis à superiori parte illustratæ ab ea parte quam terris aduerteret non posse excipere radios, & propterea videri decrescere vel si haberet suum lumen, illud haberet ex vna parte in hemisphærio, quam partem cum recedens à sole paulatim terris ostenderet, donec totam ostenderet quasi augmenta monstrare, dum non addatur quod deerat, sed perdatur quod inerat, ac rursus paulatim abscondere quod patebat, & ideo videri decrescere Sed quodlibet horum sit duorum, illud certum atque manifestum est, & cuiuis aduertenti facile cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros nisi à sole recedendo, neque minuatur nisi ad solem ex parte alia propinquando. Attende nunc quod in *Caput 5.* Prouerbiis legitur Sapiẽs sicut sol permanet, stultus au- *Eccli. 27.* tem sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui permanet, nisi

A net, nisi sol ille iustitiæ, de quo dicitur. Ortus est mihi
sol iustitiæ,& quem sibi non fuisse ortum in die nouis-
Sap.5. sima plangentes impij dicturi sunt. Et, Iustitiæ lumen
non luxit nobis, & sol[iustitiæ]nõ ortus est nobis? Nã
Mat.5. istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bo
nos & malos deus, qui etiam pluit super iustos & iniu-
stos. Ducuntur autem semper ex rebus visibilibus inui-
Luna allegoria. sibilium congruæ similitudines. Quis est ergo ille stul-
tus qui tanquam luna mutatur, nisi Adam in quo om-
nes peccauerunt? Anima quippe humana recedens a so
le iustitiæ,ab illa scilicet interna contemplatione incõ
mutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena conuer
tit, & eo magis magisq. obscuratur in interioribus ac
superioribus suis. sed cum redire cœperit ad illam in-
commutabilem sapientiam, quãto magis ei appropin-
quat affectu pietatis, tanto magis exterior homo cor-
rumpitur, sed interior renouatur de die in diem, om-
nisq. lux illa ingenij, quæ ad inferiora vergebat, ad su-
2.Cor.4. periora cõuertitur, & à terrenis quodam modo aufer-
tur, vt magis magisq. huic seculo moriatur, & vita eius
Coloss.3. abscondatur cum Christo in deo. Mutatur ergo in de-
Eccle.10. terius ad exteriora progrediens, & in vita sua proiiciẽs
Psal.9. intima sua, & hoc terræ, id est, eis qui terrena sapiunt
B melius videtur, cũ laudatur peccator in desyderiis ani-
mæ suæ, & qui iniquegerit benedicitur. Mutatur autem
in melius cum intentionem suam & gloriam à terre-
nis quæ in hoc seculo apparent, paulatim auertit, & ad
superiora ab inferioribus conuertit, & hoc terræ, id est,
eis qui terrena sapiunt deterius videtur. Vnde illi im-
pij postremo infructuosam agentes pœnitẽtiam, etiam
Sap.5. hoc inter multa dicturi sunt. Ij sunt quos aliquando
habuimus in derisum & in similitudinem improperij:
Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam.
Ac per hoc spiritus sanctus de visibilibus ad inuisibilia,
& de corporalibus ad spiritalia sacramenta similitudi-
nem ducens, trãsitum illum de alia vita in aliam vitam
quod Pascha nominatur, à quartadecima luna voluit
obseruari, vt non solum propter tempus tertium quod
supra cõmemoraui, quia inde incipit hebdomada ter-
tia, sed etiam propter ipsam tertiam conuersionem ab
exterioribus ad interiora de luna similitudo assumere-
tur, vsq. ad vicesimam vero & primam, propter ipsum
numerum septenarium, quo vniuersitatis signatio sæpe
figuratur, qui etiã ipsi Ecclesiæ tribuitur propter instar
C vniuersitatis. Ideo Ioãnes Apostolus in Apocalypsi,
Cap.6. ad septem scribit Ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista
mortalitate carnis constituta, propter ipsam mutabi-
litatem lunæ nomine in scripturis signatur. Vnde est
Psal.10. illud: Parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent
Coloss.3. in obscura luna rectos corde. Prius enim quam fiat il-
lud quod dicit Apostolus: Cũ Christus apparuerit vita
vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria, obscu-
ra videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suæ, in-
ter multas iniquitates gemens, & tunc sunt timẽdæ in-
sidiæ fallacium seductorum, quas nomine sagittarum
intelligi voluit. Vnde alio loco propter nuncios fide-
lissimos veritatis quos vbiq. parit Ecclesia dicitur: Lu-
na testis in cœlo fidelis. Et cum de regno domini psal-
Psal.88. mus cantaret: Orietur, inquit, in diebus eius iusticia &
Psal.71. abundantia pacis, donec interficiatur luna: id est, abũ-
1.Cor.15. dantia pacis intantum crescet, donec omnem mutabi-
litatem mortalitatis absumat. Tunc nouissima inimi-
ca destruetur mors, & quicquid nobis resistit ex infir-
mitate carnis, vnde nobis perfecta pax nondũ est, con-
sumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit in-
corruptionem, & mortale hoc induerit immortalita- D
tem. Vnde & illius ciuitatis muri, quæ Hiericho appel-
latur, quia in Hebręo eloquio luna interpretati dicitur, Iosue 6.
septimo circuitu testamenti arcæ corruerunt. Quid e-
nim nunc aliud agit annunciatio regni cœlorum, quã
circuitio arcæ significauit, nisi vt omnia munimenta
mortalis vitæ, id est, omnis spes huius seculi, quæ resi-
stit spei futuri seculi in dono septenario spiritus sancti
per liberum arbitrium destruatur? Ob hoc enim circũ- Liberũ arbitrium
eunte arca non impulsu violento illi muri ceciderunt,
sed sponte. Sunt & alia testimonia scripturarum, quæ
nobis ingerunt per commemorationem lunæ Ecclesiæ
significationem, quæ in ista mortalitate ab illa Hieru-
salem, cuius ciues angeli sunt, in ærumnis & laboribus
peregrinatur. Non ideo tamen putare debent stulti,
qui nolunt in melius commutari, adoranda esse illa lu-
minaria, quia ducitur ex eis aliquando similitudo ad
diuina mysteria figuranda: ex omni enim creatura du-
citur. Nec ideo debemus in sententiam damnationis
irruere, quæ ore Apostolico de quibusdam profertur,
qui coluerunt & seruierũt creaturæ potius quàm crea- Roma.1.
tori, qui est benedictus in secula. Sicut enim non ado-
ramus pecora, quamuis dictus sit Christus & agnus & E
vitulus: nec feram, quia dictus est leo de tribu Iuda: nec
lapidem, quia petra erat Christus: nec montem Sion,
quia in ipso figuratur Ecclesia. sic nec solem nec lunã,
quamuis ex ea cœlesti creatura, sicut ex multis terrestri-
bus sacramentorum figurę ad informationes mysticas
assumantur. Quapropter Manichæorũ vel Mathe- Cap.7.
maticorum deliramenta cum detestatione irridenda
sunt: quibus cum obiecerimus vana commenta, vnde
homines in errorem præcipitant, quò prius præcipitati
sunt, garruli sibi videtur, cum dicunt nobis: Cur & vos
ad solis & lunæ cõputationem Pascha celebratis? quasi
nos ordines syderum, ac vicissitudines temporum à
summo atque optimo deo conditas arguamus, & non
eorum peruersitatem, quæ rebus sapientissime conditis
ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si Mathema-
ticus nobis contradicturus est de syderibus & lumina-
ribus cœli ad sacramenta mystice figuranda similitudi
nes ducere, contradicant & augures ne dicatur nobis.
Estote simplices vt columbæ. Contradicant & Marsi Matt.10.
ne dicatur nobis: Astuti sicut serpentes. Contradicant
histriones, ne in psalmis citharã nominemus. Ac quia
ex his rebus ad mysteria verborum dei, similitudinum F
signa sumuntur, dicant si placet, vel auspicia nos capta-
re, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxu-
rias, quod dementissimũ est dicere. Non igitur nos de
sole & luna annuis menstruisve temporibus actionum
nostrarum euenta coniicimus, ne in vitæ humanæ pe-
riculosissimis tempestatibus tanquam in scopulos mi-
seræ seruitutis illisi, à libero arbitrio naufragemus. sed Liberũ arbitrium.
ad rem sacrate significandam similitudines aptas reli-
giosissima deuotione suscipimus, sicut de cætera crea-
tura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de pisci-
bus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad ser-
monem quidem multipliciter, ad celebrationem vero
sacramentorum iam Christiana libertate parcissime,
sicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In seruitu-
te autem veteris populi etiam multa celebrari impera-
ta sunt, quæ nobis tantummodo intelligenda tradun-
tur. Non itaque dies obseruamus & annos & menses
& tempora, ne audiamus ab Apostolo: Timeo ne forte Galat.4.
sine causa laborauerim in vobis. Eos enim inculpat qui
dicunt: Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia
luna

G luna sic fertur: vel, Proficiscar vt prospera cedant, quia ita se habet positio sydetum Non agam hoc mense cõmercium, quia illa stella mihi agit mensem vel agam, quia suscepit mensem. Non plãtem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quisquam sapiens arbitretur obseruatores temporum reprehendendos, qui dicunt Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est: aut non nauigem, quia adhuc sunt hybernæ reliquiæ: aut tempus seminandi est, quia hymbribus autumnalibus terra satiata est, vel si qui forte alij naturales effectus circa motum aeris & humoris ad variandas temporum qualitates in syderum ordinatissima cõuersione notati sunt, de quibus dictum est cum cõderentur: Gene.1. Et sint in signis & temporibus & diebus & in annis Si quæ autem figuræ similitudinem non tantum de cœlo & de syderibus, sed etiã de inferiori creatura ducuntur ad dispensationem sacramentorum, eloquẽtia quędam est doctrinæ salutaris, mouendo affectui discentium accommodata, à visibilibus ad inuisibilia, à corporalibus ad spiritalia, à temporalibus ad æterna.

Cap 8. Nec quisquam nostrum attendat quod eo tempore, quo Pascha celebramus, sol in ariete est, sicut illi appellant quendam syderum locum, vbi reuera mẽse nouo- H rum sol inuenitur. sed siue illi arietẽ, siue aliquid aliud eandem partem cœli vocare voluerint, nos de scripturis sanctis hoc didicimus, quod omnia sydera deus cõdidit, & locis cœlestibus quibus voluit, ordinauit, quæ stellis distincta & ordinata in quaslibet partes diuidãt quibuslibet vocabulis vocent, vbicũque sol esset mense nouorum, illic eũ reperiet hæc celebratio, propter similitudinem sacramenti renouandæ vitæ, de qua satis supra disseruimus. Quod si etiam locus ille syderum aries vocari posset propter aliquam figuræ congruẽtiam, neque huiusmodi timeret sermo diuinus aliquam sacramenti similitudinem ducere, sicut de alijs nõ solum cœlestibus, sed etiam terrestribus creaturis, sicut de Orione & Pleiadibus, sicut de monte Sina, & de monte Sion, sicut de fluminibus quæ vocantur Geon, Phison, Tigris, Euphrates sicut de ipso toties in sanctis mysterijs nobilitato fluuio Iordane rerum figurate insinuandarum mysticas similitudines adduxit. Sed quantum intersit inter syderum obseruationes ad aereas qualitates accommodatas, sicut agricolæ vel nautę obseruant aut ad notandas partes mundi cursumq, aliquò & ali- I cunde dirigendum quod gubernatores nauium faciũt, & ij qui per solitudines arenosas i interiora Austri nulla semita certa vel recta gradiũtur. aut cum ad aliquid in doctrina vtili figurate significãdum, fit nonnullorũ syderum aliqua commemoratio. Quãtum ergo intersit inter has vtilitates, & vanitates hominum ob hoc obseruantium sydera, vt nec aeris qualitates, nec regionum vias, nec solos temporum numeros, nec spiritalium similitudines, sed quasi fatalia rerum iam euenta perquirant, quis non intelligat? Cap.9. Sed iam deinceps videamus cur etiam id obseruetur, cum Pascha celebratur, vt sabbatum occurrat. Hoc enim proprium Sabbati mysterium. Christianæ religionis est. Nam Iudæi mensem nouorũ tantummodo & lunam obseruant à quartadecima vsque ad vicesimam primam. Et quia illud eorũ Pascha, quo passus est dominus, ita occurrit, vt inter mortem eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, addẽdum patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à Iudæorũ festiuitate distingueretur & quod non frustra factum esse credendum est ab illo, qui est ante tempora, & per quem facta sunt tempora, & qui venit in plenitudine temporum, & qui potestatẽ habebat ponendi K animam suam & iterum recipiendi eam, & ideo non fatalem, sed opportunam sacramento, quod commendare instituerat, horam expectabat, cum diceret. Nondum venit hora mea. Ioan. Vt igitur anniuersaria passionis eius celebratione à posteris seruarẽtur: quod enim nũc vt superius dixi, fide ac spe gerimus, atque vt ad id perueniamus, dilectione satagimus, requies est quędam ab omni labore omnium molestiarum sancta atque perpetua, in eadem nobis ex hac vita fit trãsitus, quem dominus noster Iesus Christus sua passione demonstrare ac consecrare dignatus est. Inest autem in illa requie non desidiosa segnicia, sed quædam ineffabilis trãquillitas actionis ociosæ. Sic enim ab huius vitæ operibus in fine requiescitur, vt in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed quia talis actio in dei laude agitur, sine labore membrorum, sine angore curarum, nõ ad eam sic trãsitur per quietem, vt ipse labor succedat id est, nõ sic esse incipiat actio, vt esse desinat quies Neque enim redditur ad labores & curas, sed permanet in actione quod ad quietem pertinet neq, enim in opere laboratur, neque in cogitatione fluctuatur Quia ergo per requiem ad primam vitam reditur, vnde anima lapsa est in peccatum, propterea sabbato, requies significatur. Illa autẽ L vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & primam stolam accipientibus redditur, per vnam sabbati, quem diem dominicum dicimus, figuratur. Quere septem dies Genesim legẽs, inuenies septimum sine vespera, quia requiem sine fine significat. Prima ergo vita nõ fuit sempiterna requies peccanti, requies autem vltima sempiterna est, ac per hoc & octauus sempiternam beatitudinem habebit, quia requies illa quæ sempiterna est, excipitur ab octauo, non extinguitur: neque enim aliter sempiterna esset Ita ergo erit octauus qui primus, vt prima vita non tollatur, sed reddatur æterna. Sabbatum tamen commendatum est, priori Cap.10. populo in ocio corporali temporaliter, † & vt figura Sabbatum non temporaliter celebrandum. esset sanctificationis in requiẽ spiritus sancti. Nusquã enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes priores dies, sed de solo sabbato dictum est: Et sanctifi- Gene.2. cauit deus diem septimum. Amant enim requiem siue piæ animæ, siue iniquæ sed an perueniãt ad illud quod plurimum amãt, nesciunt: nec aliquid appetunt etiam ipsa corpora ponderibus suis, nisi quiescere à motibus suis Nam sicut corpus tãdiu nititur pondere, siue deorsum versus, siue sursum versus, donec ad locũ quò nititur veniens, conquiescat. M Pondus quippe olei si dimittatur in aerem, deorsum si autem sub aquis, sursum nititur Sic animæ ad ea quæ amant propterea nituntur, vt perueniendo requiescant Et multa quidem per corpus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec saltem diuturna, & propterea magis sordidant animam, & aggrauant potius, vt syncerum eius pondus, quo in superna fertur, impediant. Cum ergo anima in seipsa delectatur, nondum re incommutabili delectatur, & ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum superior sit deus Nec in tali peccato impunita relinquitur, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat Iaco.4. gratiam. Cum autem deo delectatur, ibi veram, certã, æternam inuenit requiem, quam in alijs quærebat, nec inueniebat. Proinde admonetur in Psalmo. Delectare Psal.36. in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Roma.5. Quia ergo charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis, ideo sanctificatio in septimo die commemorata est, vbi requies commendatur.

A datur. Quia vero nec bene operari possumus, nisi dono eius adiuti, sicut dicit Apostolus: *Philip. 2.* Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, nec agere nec requiescere poterimus post omnia bona opera nostra, quæ in hac vita gerimus, nisi eius dono ad æternitatem sanctificati atque perfecti. Propterea de ipso deo dicitur. *Gene. 1. & 2.* Cum fecisset omnia opera valde bona, septimo die requieuit ab omnibus operibus suis quæ fecit. Futuram enim requiem significabat, quā post bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cum bene operamur, ipse dicitur operari in nobis, cuius munere operamur: ita cum requiescimus, ipse requiescere dicitur, quo donante requiescimus.

Cap. 11. Hinc est quod etiam tribus primis præceptis decalogi, quæ ad deum pertinent, cætera enim septem ad proximum pertinent, id est, ad hominem, quia in duobus præceptis tota lex pendet, *Matt. 22.* tertium ibi de obseruatione sabbati positum est. vt in primo præcepto patrem intelligamus, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum dei similitudo, non quia non habet imaginem deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa B quæ hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo sed cum illo. Et quia creatura mutabilis est, ac propterea dicitur, *Roma. 8.* Omnis creatura vanitati subiecta est, quoniā natura etiam vniuersa in parte demōstratur, ne quisquam filium dei verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, sequitur aliud præceptum. *Exod. 20. Deut. 5.* Non accipies in vanum nomen dei tui. Spiritus autem sanctus, in quo nobis illa requies tribuitur, quam vbique amamus, sed nisi deum amādo, non inuenimus, *Roma. 5.* cum charitas eius diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quia ergo sanctificauit deus diem septimum in quo requieuit, tertio præcepto legis insinuatur quod scriptum est de obseruatione sabbati, non vt iam in ista vita nos quiescere existimemus, sed vt omnia quę bene operamur non habeant intentionem, nisi in futuram requiem sempiternam. Memento enim maxime, quod iam supra commemoraui, qua spe salui facti simus. *Roma. 8.* spes enim quæ videtur non est spes ad ipsum autem ignem amoris nutriendum & flammandū quodam modo, quo tanquam pondere sursum vel introrsum feramur, ad requiem hæc omnia pertinent, quæ C insinuantur nobis figurate. Plus enim mouent & accēdunt amorem, quàm si nuda & sine vllis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet vt aliquid per *Allegoria.* allegoricam significationem intimatum plus moueat, plus delectet, plus honoretur, quàm si verbis propriis diceretur apertissime. Credo quod ipse animæ motus quandiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si vero feratur ad similitudines corporales, & inde feratur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem.

Cap. 12. Ideoque inter omnia illa decem præcepta solum ibi quod de sabbato positum est, figurate obseruandum præcipitur, quam figuram nos intelligendam, non etiā per ocium corporale celebrandam suscepimus. Cum enim sabbato significetur spiritalis requies, de qua dictum est in Psalmo: *Psal. 45.* Vacate & videte, quoniā ego sum deus, & quo vocantur homines ab ipso domino dicēte: *Matth. 11.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Cætera tamen ibi præD cepta propriè sicut præcepta sunt, sine vlla figurata significatione obseruamus. Nā & idola non colere manifeste didicimus, *Exo. 20. Deut. 5.* & non accipere in vanū nomen domini dei nostri, & honorare patrem & matrem, & non mœchari, non occidere, non furari, nō falsum testimonium dicere, [non concupiscere vxorem proximi,] nō concupiscere vllam rem proximi, non figurate aliud prætendunt, & mystice aliud significant, sed sic obseruantur vt sonant. Obseruare tamen diem sabbati non ad literam iubemur secundum ocium ab opere corporali, sicut obseruāt Iudæi & ipsa eorum obseruatio quia ita præcepta est, nisi aliam quādam spiritalem requiem significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus ad amorem excitādum, quo ad requiē tendimus, valere omnia quæ figurate in scripturis dicuntur, quandoquidem non solum id in decalogo figurate præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbique amatur, sed in solo deo certa & sancta inuenitur.

Dies tamen dominicus non Iudæis, sed Christianis *Cap. 13.* resurrectione domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Animæ quippe omnium E sanctorum ante resurrectionē corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione, qua corpora recepta vegetātur. Talem quippe actionē significat dies octauus, qui & primus: quia non aufert illam requiem, sed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas ex corpore, quia nec corruptio. Oportet enim corruptibile hoc indui incorruptionē, *1. Cor. 15.* & mortale hoc indui immortalitatem. Quapropter ante resurrectionem domini, quamuis sanctos patres plenos spiritu prophetico octauæ sacramentum nequaquam lateret, quo significatur resurrectio. Nam & pro octaua Psalmus inscribitur, & octauo die circuncidebantur infantes. Et in Ecclesiaste ad duorum testamētorum significationem dicitur: *Ecclés. 11.* Illis septem & illis octo reseruatum est tamen illis est occultatum, & solum celebrandum sabbatum traditum est, quia erat antea requies mortuorum: resurrectio autem nullius erat donec veniret Christus, qui resurgens ex mortuis, *Roma. 6.* iam non moreretur, & mors illi vltra non dominaretur. Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore dominico, vt præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine, iam etiam dies dominicus, id est, octauus, qui & primus inciperet F celebrari, ipsa etiam causa intelligatur, cur obseruādum Pascha, vbi agnū occidere & comedere iubentur, quod manifestissime passionem domini præfigurat, non eis ita præceptum, vt attenderent occurrere sabbatum, & cum mense nouorum & tertiam lunæ hebdomadam concurrere, vt eundem quoque diem dominus potius sua passione signaret, qui etiam dominicum, id est, octauum, qui & primus est, declaraturus aduenerat.

Attende igitur sacratissimum triduum crucifixi, sepulti, suscitati. *Cap. 14.* Horum trium quod significat crux, in præsenti agimus vita: quod autem significat sepultura & resurrectio, fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur homini: Tolle crucem tuam, & sequere me. Cruciatur autem caro, *Coloss. 3.* cū mortificantur membra nostra quæ sunt super terram, fornicatio, immundicia, luxuria, auaricia, & cætera huiusmodi, de quibus idem dicit. Si secūdum carnem vixeritis, *Roma. 8.* moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Hinc etiam de seipso dicit: Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. *Ephe. 6.* Et in alio loco: *Roma. 6.* Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul cōfixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt

vltra

G vltra non seruiamus peccato. Quandiu ergo id agunt
opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quandiu ex-
terior homo corrūpitur, vt interior renouetur de die
in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona ope-
ra quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est
requies. Sed ideo dicitur Spe gaudentes, vt cogitantes
requiem futuram, cum hilaritate in laboribus opere-
mur Hanc hilaritatē significat crucis latitudo in trans-
uerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim ope-
ra intelligimus · per latitudinem hilaritatem operan-
tis, quia tristicia facit angustias per altitudinem vero
cui caput adiungitur, expectationem retributionis de
sublimi iusticia dei, qui reddet vnicuique secundū ope-
ra sua, iis quidem, qui secūdum tolerantiam boni ope-
ris gloriam & honorem & incorruptionem quærenti-
bus vitam æternam. Itaque enim longitudo, qua totum
corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat, vnde
μακρόθυμοι. longanimes dicuntur, qui tolerant Profundum autem
quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigu-
rat. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostolus
Ephe 3. in ista designatione crucis expediat, vbi ait In charita-
te radicati atque fundati, vt possitis comprehendere cū
H omnibus sanctis quæ sit lōgitudo, latitudo, altitudo, &
profundum. Ea vero quę nondum videmus & nōdum
tenemus, sed fide & spe gerimus, in alio biduo figurata
sunt. Hæc enim quæ nunc agimus, tāquam clauis præ-
ceptorum in dei timore confixis, sicut scriptū est. Con-
Psal. 118. fige clauis à timore tuo carnes meas, in necessitatis de-
putantur, non in eis quæ per seipsa appetenda & con-
cupiscēda sunt. Vnde illud quod est optimum se dicit
concupiscere, dissolui & esse cum Christo. Manere au-
tem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quod
Philip 1. ergo, inquit. Cupio dissolui & esse cum Christo, inde
incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione,
sed clarificatur quæ tamen nunc fide retinetur. Quia
Abac. 2. iustus ex fide viuit. An ignoratis, inquit, quoniam qui-
Roma. 6. cunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius
baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptis-
mum in mortem Vnde, nisi fide? Neque enim iam in
nobis perfectum est, adhuc in nobismetipsis ingemi-
scentibus, & adoptionem expectātibus redemptionem
Roma. 8. corporis nostri Spe enim salui facti sumus. Spes autem
quæ videtur non est spes Quod enim videt quis, quid
I sperat? Si autem quod non videmus speramus, per pa-
tientiam expectamus Quod memento quàm sæpe cō-
memorem, nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri
debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus libe-
ros, ac sic in angustiis rerū temporalium aduersus deū
ore sacrilego murmuremus, quasi non exhibeat quod
promisit. Promisit quidem etiam huic vitæ necessa-
ria, sed alia sunt solatia miserorum, alia gaudia beato-
Psal. 93. rum Domine, inquit, secundum multitudinem dolo-
rum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocun-
dauerunt animam meam. Non ergo murmuremus in
difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de
Roma. 12. qua dicitur Spe gaudentes quia sequitur, In tribulatio-
1. Cor. 15. ne patiētes Noua ergo vita in fide nunc inchoatur, &
spe geritur · nam tunc perfecta erit, cum absorbebitur
mortale à vita, cum absorbebitur mors in victoriam,
cum illa nouissima inimica destruetur mors, cum im-
ἰσάγγελοι. mutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim,
Luc. 20. inquit, resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et
dominus: Erunt, inquit, æquales angelis dei. Apprehen-
si enim sumus modo in timore per fidem, tunc autem
apprehendemur in charitate per speciem. Quandiu enim
sumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem K
enim ambulamus, non per spem Ipse itaque Aposto-
lus, qui dicit: Tunc apprehendam sicut apprehēsus sum, 1. Cor. 15.
aperte se non apprehendisse confitetur. Fratres, inquit, Philip 3.
ego me non arbitror apprehendisse Sed tamen quia
ipsa spes ex promissione veritatis certa nobis est, cum
diceret Consepulti igitur sumus illi per baptismum in Roma. 6.
mortem, subiunxit & ait: Vt quemadmodum surrexit
Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in
nouitate vitæ ambulemus. Ambulamus ergo in re la-
boris, sed in spe quietis, in carne vetustatis, sed in fide
nouitatis. Dicit enim Corpus quidem mortuum est Roma. 8.
propter peccatum, spiritus autem viuit propter iusticiā.
Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à
mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per in-
habitantem spiritum eius in vobis. Hoc ex authorita-
te diuinarum scripturarum & vniuersæ Ecclesiæ, quæ
toto orbe diffunditur, consensione per anniuersarium
Pascha celebratur. In magno vtique, sicut iam in- Cap. 15.
telligis, sacramento, & in scripturis quidem veteribus
ad agendum Pascha non est præceptum tempus, nisi
ex mēse nouorum, à luna quartadecima vsque ad vice-
simamprimam ex Euangelio tamen, quia iam manife- L
stum est quo etiam die dominus crucifixus sit, & in se-
pultura fuerit, & resurrexerit, adiuncta est etiam ipso-
rum dierum obseruatio per patrū concilia & orbi vni-
uerso Christiano persuasum est eo modo Pascha cele-
brari oportere Quadragesima sanè ieiuniorum habet Quadragesima vnde.
authoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moysi
& Heliæ. & ex Euangelio, quia totidem diebus domi-
nus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissenti-
re à lege & Prophetis In persona quippe Moysi lex, in
persona Heliæ prophetæ accipiuntur, inter quos & in
monte gloriosius apparuit, vt euidētius emineret, quod
de illo dicit Apostolus, testimonium habens à lege & à
Prophetis In qua ergo parte anni congruentius obser-
uatio quadragesimæ constitueretur, nisi confini atque
contiguæ dominicæ passioni? Quia in ea significatur
hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, vt ab ipsius
mundi amicicia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blādi-
ri, & illecebrarum fucos circūspergere atq; iactare non
cessat. Numero autem quadragenario vitā istam prop- τεσσαρακοντάς.
terea figurari arbitror, quia denarius, in quo est perfe-
ctio beatitudinis nostræ, sicut in octonario, quia redit M
ad primum ita in hoc mihi videtur exprimi, quia crea-
tura quæ septenario figuratur, adhæret creatori in quo
declaratur vnitas Trinitatis per vniuersum mundum
temporaliter annuncianda: quia mundus & à quatuor
ventis dilimatur, & quatuor elementis erigitur, & qua-
tuor anni temporum vicibus variatur. Decem autem
quaterni in quadraginta consumuntur quadragena-
rius autem partibus suis computatus, addit ipsum de-
narium, & fiunt quinquaginta tanquam merces labo-
ris & continentiæ. Neque enim frustra ipse dominus
& quadraginta dies post resurrectionem in hac vita &
terra cum discipulis conuersatus est. & posteaquam
ascendit in cœlum, decem diebus interpositis [promis-
sum] misit spiritum sanctum, completo die Penteco-
stes qui dies quinquagesimus habet aliud sacramētum,
quod septies septem quadragintanouem fiunt. & cum
reditur ad initium, quod est octauus, qui & primus di-
es, quinquaginta complentur, qui celebrantur post do-
mini resurrectionem, iā in figura non laboris, sed quie-
tis & læticiæ propter hoc & ieiunia relaxantur, & stan- Orare stantes.
tes oramus, quod est signum resurrectionis. Vnde etiā
omnibus

A omnibus diebus dominicis, id ad altare obseruatur, & halleluia canitur, quod significat actionem nostrã futuram non esse nisi laudare deum, sicut scriptum est: *Psal.83.* Beati qui habitant in domo tua domine, in secula secu- *Cap.16.* lorum laudabunt te. Sed dies quinquagesimus & in scripturis commendatur, non tantum in Euangelio, quia tunc spiritus sanctus aduenit, sed etiam in veteribus libris. Nam & ibi posteaquam pascha occiso agno celebrauerunt, dies quinquaginta numerantur vsq; ad diem, quo lex data est in mõte Sina famulo dei Moysi, digito dei scripta: in libris autẽ Euãgelij apertissimè declaratur digitũ dei significare spiritũ sanctum. Cum *Luca.11.* enim vnus Euangelista dixisset, In digito dei eiicio de- *Matt.12.* monia, alius hoc idem ita dixit, In spiritu dei eiicio demonia. Quis hanc læticiam diuinorum sacramentorũ, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat vniuersi mundi huius imperiis, etiam inusitata fœlicitate pacatis? Nónne tanquam duo Seraphin clamant adinuicem concinẽtiam laudis altissimo: Sanctus, Sanctus, *Esa.6.* Sanctus dominus deus Sabaoth, ita duo testamenta fideliter concordantia sacratam cõcinunt veritatẽ deo?
B Occiditur ouis, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur lex ad timorem scripta digito dei. Occiditur Christus, qui tanquam ouis ad immolãdum ductus est, sicut *Esa.53.* Esaias testatur, celebratur verum Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatem spiritus sanctus, qui est digitus dei, contrarius hominibus sua quærentibus, & ideo iugũ asperum & sarcinam grauem portantibus, nec inuenientibus re- *1.Cor.13.* quiem animabus suis, quia charitas non quærit quæ sua sunt. Ideo animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum, declarat *2.Timo.3.* Apostolus dicens: Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra nõ proficient. Dementia vero eorum erit manifesta omnibus sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatẽtes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt: Digitus dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus spiritus sanctus requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietu- *Exo.8.* dine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ gra- C uissimæ significauerũt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes: Digitus dei est hic. Exodum lege, & vide vbi Pascha celebrauerunt, post quot dies data sit *† eremo.* lex. Loquitur deus ad Moysem in mõte † Sina die tertio mensis tertij. Nota ergo vnum diem egressus ipsius tertij mensis, & vide quid dicat inter cætera. Descende, *† & cõtestare populũ.* inquit, testare populo † & purifica illos hodie & cras, & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. *Exo.19.* Tertia enim die descendit dominus in montem Sina coram omni populo, tunc data est lex tertio scilicet die tertij mẽsis. Numera itaque à quartodecimo primi mẽsis die quo factum est Pascha, vsq; ad diem tertiũ tertij mensis, & inuenies decem & septem dies primi mensis, triginta secundi, tres tertij, qui fiunt quinquaginta. Lex in arca est, sanctificatio in corpore domini, per cuius resurrectionẽ nobis requies futura promittitur, ad quã *Ioan.7.* percipiendam spiritu sancto charitas inspiratur. Spiritus autem nondum erat datus, cum Iesus nondum erat *Psal.131.* clarificatus. Vnde prophetia illa cantata est: Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi requies, ibi sanctificatio. Vnde nunc vt amemus & desyderemus, pignus accepimus. Vocãtur autem ad D requiem alterius vitæ quò ab ista transitur, quod Pascha significat, omnes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Propterea quinquagenarius numerus ter *Cap.17.* multiplicatus, addito ad eminentiam ipsius sacramenti ipso ternario, in illis magnis piscibus inuenitur, quos iam dominus post resurrectionem nouam vitam demonstrans, à dextera parte leuari imperauit, nec retia rupta sunt, quia tunc hæreticorum inquietudo nõ erit. Tunc homo perfectus & quietus, purificatus in anima *Psal.11.* & in corpore per eloquia domini casta, argentum igne examinatum terræ purgatum septuplum, accipiet mercedem denarium vt sint decem & septem. Nam & in hoc numero sicut in aliis multiplices figuras exhibentibus, sacramentum mirabile reperitur. Nec immerito etiam psalmus septimusdecimus in Regnorũ libris so- *2.Reg.22.* lus integer legitur, quia regnum illud significat vbi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eruit eum dominus de manu omniũ inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine Dauid? Qui vtique in corpore suo quod est Ecclesia adhuc pa- E titur inimicos. Vnde illi persecutori quẽ voce mactauit, & in suum corpus traiiciens quodam modo mãducauit, sonuit de cœlo Saule Saule quid me persequeris? *Acto.9.* Quãdo autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorũ eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors? Ad hoc tempus pertinet numerus ille centum quinquagintatrium piscium. Nam & ipse numerus septimusdecimus surgens in trigonum, centum quinquagintatrium summam complet. Ab vno quippe vsque ad decem & septem surgens, omnes medios adde, & inuenies: ad vnum scilicet adde duo, fiunt vtique tria, adde tria fiunt sex, adde quatuor fiunt decem, adde quinque fiunt quindecim, adde sex fiũt viginti vnũ, adde ita cæteros & ipsum decimũseptimum, fiunt centum quinquagintatria. Hæc de scripturis firmissime tenentur, id est, Pascha & Pentecoste. Nam vt quadraginta illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesiæ consuetudo roborauit, sic etiam vt octo dies Neophytorum distinguantur à cæteris, id est, vt octauus primo cõcinat. Vt autem Halleluia per illos solos dies quinquaginta *Halleluia.* in Ecclesia cãtetur, non vsquequaque obseruatur. Nam F & in aliis diebus varié cãtatur alibi atque alibi, ipsis autem diebus vbiq;. Vt autẽ stantes in illis diebus & omnibus dominicis oremus, vtrũ vbique seruetur ignoro: tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi vt potui, & arbitror esse manifestum. De lauandis vero pedi- *Cap.18.* bus, cũ dominus hoc propter formã humilitatis, propter quam docendam venerat, commẽdauerit, sicut ipse consequenter exposuit, quæsitum est, quo nam tempore potissimum res tanta etiam facto doceretur, & illud tempus occurreret, quo ipsa cõmendatio religiosius in- *Lotio pediũ.* hæreret. Sed ne ad ipsum sacramentũ baptismi videretur pertinere, multi hoc in cõsuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiã de consuetudine auferre [non] dubitauerũt. Aliqui autẽ, vt hoc sacratiore tempore cõmendaretur, & à baptismi sacramento mutaretur † vel *† distinguerent.* diem tertium octauarũ, quia ternarius tertiũ in multis sacramentis maxime excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent elegerũt. Miror sanè quid ita volueris *De variis consuetudinibus.* vt de iis quæ varie per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua conscriberem, cum & nõ sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quę non sunt contra fidẽ, neq; cõtra bonos mores, & habent aliquid ad exhor-

G ad exhortationem vitæ melioris, vbicũque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimẽtum sit. Si enim eo modo impediat, vt maiora studiorum lucra speranda sint, quàm calumniatorum detrimenta metuenda, sine dubitatione faciẽdum est, maxime illud quod etiã de scripturis defendi potest, sicut de hymnis & psalmis canendis, cum & ipsius domini, & Apostolorum habeamus documenta & exempla & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouendum pie animum, & accẽdendum diuinæ lectionis affectum, varia
2. Retra. 19. consuetudo est, & pleraque in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt, ita vt Donatistæ nos reprehẽdant, quod sobrie psallimus in Ecclesia diuina cantica prophetarũ, cum ipsi ebrietates suas ad cãticum psalmorum humano ingenio cõpositorum, quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus, cũ in Ecclesia fratres congregantur sancta cantandi, nisi cũ legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicitur.

Cap. 19. Aliis vero particulis temporum quid melius à con-
H gregatis Christianis fiat, quid sanctius, omnino nõ video. Quod autem instituitur præter consuetudinem, vt quasi obseruatio sacramẽti sit, approbare non possum, etiamsi multa huiusmodi propter nõnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scãdala deuitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quę in diuinis libris saluberrima pręcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui
12. dist. õia mentẽ vinolentia sepelierit. Omnia itaq; talia quæ neque sanctarũ scripturarum authoritatibus cõtinentur, nec in cõciliis Episcoporũ statuta inueniuntur, nec cõsuetudine vniuersæ Ecclesia roborata sunt, sed diuersorum locorũ diuersis moribus innumerabiliter variãtur, ita vt vix aut omnino nunquã inueniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hoc inueniri possit, quo modo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramẽtis misericordia dei esse liberam voluit, seruilibus one-
I ribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiam si tempus libertatis nõ agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur.
Ecclesia multa tolerat. Sed Ecclesia dei inter multam paleam multaq; zizania constituta multa tolerat, & tamen quæ sunt cõtra fidem vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit.

Cap. 20. Itaque illud quod scripsisti quosdam fratres ita temperare à carnibus edẽdis, vt immundos qui comederint arbitrentur, apertissime contra fidem sanámque doctrinam est. Sed hic ego si diutius disputare voluero, poteris putare ante in illis obscuri aliquid hinc Apostolum præcepisse, qui etiam multa, quæ de hac re dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opi-
1. Timo. 4. nionem, vt diceret: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinæ dæmo-
† al. loquentes mendacium. niorum in hypocrisi mẽdaciloquiorum, † cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum
[redacted] gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura dei bona est, & nihil abiiciẽdum est quod cum gratiarum actione percipitur. K
Sanctificatur enim per verbum dei & orationẽ. Et alio
Timot. loco de his rebus loquitur: Omnia, inquit, munda mundis, immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Tu ipse lege cætera, & recita quibus potes, ne in se irritam faciant gratiam dei, quia in libertate vocati sunt, tantum ne libertatem in occasionem carnis assumant. Et ideo iam voluit refrænandæ carnalis concupiscentiæ causa à quibuslibet cibis temperari, quia non eis hoc permittitur superstitiose, atque infideliter facere. Hi vero qui
26. q. 2. § qui sortilegi. de paganis Euangelicis sortes legũt, etsi optandum est vt hoc potius faciant, quàm vt ad dæmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet cõsuetudo, ad negocia secularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitã loquentia oracula diuina velle cõuertere.

Cap. 21. Hæc tibi si satis esse ad ea quæ requisisti nõ putaueris, nimis ignoras & vires & occupationes meas. Tantum enim absum ab eo quod putasti nihil me latere vt nihil in epistola tua legerim tristius, quia & apertissime falsum est. Et miror quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent,
L sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plura quàm sciam. Et ideo spem in nomine Christi nõ infructuosam gero, quia non solum credidi deo meo in
Matt. 22. illis duobus præceptis totam legem prophetasq; pẽdere, sed etiam expertus sum experiorq; quotidie, quãdoquidem nullum mihi sacramentum, aut aliquis sermo admodum obscurior de sacris literis aperitur, vbi non
1 Timot. eadem præcepta reperiam. Finis enim præcepti est cha-
Roma. 13. ritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et plenitudo legis charitas. Itaque & tu charissime, siue ista siue alia, sic lege sic disce, vt memineris verissi-
2. Cor. 13. me dictum. Scientia inflat, charitas ædificat. Charitas autem non æmulatur, non inflat. Sic itaque adhibeatur scientia tanquam machina quædam, per quam structura charitatis assurgat, quæ maneat in æternũ, etiam cum scientia destruetur, quæ ad finem charitatis adhibita multum est vtilis, per se autem ipsam sine tali fine, non modo superflua, sed etiam perniciosa probata est. Scio autem quàm te cogitatio sancta custodiat, sub vmbraculo alarum domini dei nostri. Sed ideo hæc etsi breuiter monui, quoniam noui eandem ipsam charitatem tuam, quæ non æmulatur, hanc epistolam multis daturam atque lecturam. M

Augustinus Honorato respondens ad illius quinque quæstiones, quibus de suo addidit sextam, obiter exponens Psalmum 21. perstringens interim & Pelagianos. Hoc libello, nam ipse librum appellat, sese exercuit vir sanctissimus ad tractationem scripturarum, & ipse titulum addidit. Epistola CXX

2. Retract. Præfatio. QVINQVE mihi proposuisti pertractandas quæstiones atque soluendas, dilectissime mi frater Honorate, hinc inde raptas, sicut te vel legentem mouere vel cogitanti tibi in mentẽ venire potuerunt, & in cõspectum meum fusas quodã modo. Quarum solutionẽ si velim differendo ordinare, vt nõ carptim sicut propositæ sunt de singulis differam, sed vno quodam tenore sermonis eas inter se cõnectam atque contexam, difficile opus videtur. Et tamen puto facilius eas solui, si hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt, si altera pendebit ex altera, donec omnes veniant in seriem disputationis, non singillatim separatis locis, quasi vnaquæque in sua priuata intẽtione habitet, scilicet vnum aliquid intuẽtes, & vnum col-
laborantes

A laborantes sociali ratione, & indiuidua veritate.

Cap. 1. Voluisti ergo & scripto commonuisti exponi atque
Psal. 21. aperiri tibi, quid sibi velit vox illa domini: Deus deus
meus vt quid me dereliquisti. Et quid sit, quod Aposto-
Ephe. 3. lus ait: Vt in charitate radicati & fundati, præualeatis
comprehẽdere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo,
lõgitudo, altitudo & profundum. Et quæ sint virgines
Mat. 25. quinq; stultæ, quæ ve sapiẽtes. Et quæ sint tenebræ exte-
Mat. 22. riores. Et quo modo intelligendum sit, Verbum dei ca-
Ioan. 1. ro factum est. Hæ sunt certè quinq; tã breuiter à me cõ-
memoratæ, q̃ abs re propositæ quæstiones. Proinde si
† opportunissimũ. placet addamus & sextam, & illud paratissimũ † requi-
ramus, quæ sit gratia noui testamenti. Hanc omnes illæ
intueãtur, & in hãc vt opportune quæq; potuerit, opus
suum conferat nobis, non eo scilicet ordine quo eas &
tu proposuisti, & ego recolui, sed vnaquæq; cum fuerit
necessaria, velut vocata respõdeat, & officium sui ope-
Cap. 2. ris impleat. Ergo ita nascatur exordium. Est quæ-
dã vita hominis carnalibus sensibus implicata, gaudiis
carnalibus dedita, carnalem fugitans offensionem, vo-
luptatemq; consectans. Huius vitę fœlicitas temporalis
est: ab hac vita incipere necessitatis est, in ea persistere
voluntatis. In hac quippe ex vtero matris infans fundi-
B tur, huius offensiones quantũ potest refugit, huius appe
tit voluptates, nihil amplius valet. Sed postea q̃ venerit
in ætatem, qua in eo rationis vsus euigilet, poterit adiu
ta diuinitus voluntate eligere alterã vitam, cuius in mẽ
te gaudium est, cuius interna atq; æterna fœlicitas. Inest
quoque homini anima rationalis, sed interest, eiusdem
rationis vsu quonam potius volũtatem conuertat, vtrũ
ad bona exterioris & inferioris, an ad bona interioris
superiorisq; naturæ, id est, vtrum vt fruatur corpore &
tẽpore an vt fruatur diuinitate atq; æternitate. In qua-
dam quippe medietate posita est, infra se habens corpo
ralem creaturam, supra se animi sui & corporis creato-
rem. Potest igitur anima rationalis etiam temporali &
corporali fœlicitate [bene vti, si non se dederit creatu-
ræ creatore neglecto, sed eam potius fœlicitatem fece-
rit] seruire creatori, qui & ipsam suæ bonitatis abundã-
tissima largitate donauit. Sicut enim bona sunt omnia
quę creauit deus ab ipsa rationali creatura vsque ad in-
fimũ corpus: ita bene agit in his anima rationalis, si or-
dinem seruet, & distinguẽdo, eligendo, pendẽdo, sub-
dat minora maioribus, corporalia spiritalibus, inferio-
ra superioribus, temporalia sempiternis, ne superiorum
C neglectu, & appetitu inferiorum, quoniam hinc fit ipsa
† mittat. deterior, & se & corpus suum mittat † in peius, sed po-
tius ordinata charitate se & corpus suum conuertat in
melius. Cum enim sint omnes substãtiæ naturaliter bo
næ, ordo in eis laudatus honoratur, peruersitas culpata
damnatur. Nec efficit anima peruerse vtens creaturis,
vt ordinationem effugiat creatoris: quoniam si illa ma
le vtitur bonis, ille bene vtitur etiam malis: ac per hoc
illa peruerse bonis vtendo fit mala, ille ordinare etiam
malis vtẽdo permanet bonus. Qui enim iniuste se or-
dinat in peccatis, iuste ordinatur in pœnis. Volens itaq;
deus ostendere etiam terrenam temporalemq; fœlici-
tatem suum donum esse, nec aliunde nisi ab ipso spera-
† al. prioribus. ri oportere, præ omnibus † seculi temporibus dispẽsan-
dum iudicauit testamentũ vetus, quod pertineret ad ho
minem veterem, à quo ista vita necesse est incipiat. Sed
illæ fœlicitates patrum, dei beneficio cõcessæ prædicã-
tur, quamuis ad istam vitam transitoriam pertinentes.
Illa, quippe terrena munera in manifesto promittebã-
tur & tribuebantur. In occulto autem illis omnibus re-
bus nouum testamentum figurate prænunciabatur, & D
capiebatur intelligentia paucorum, quos eadem gratia
prophetico munere dignos fecerat. dispensabant ergo
illi sancti pro congruentia temporis testamentũ vetus,
pertinebant vero ad testamẽtum nouum. Nam & quã-
do temporalem fœlicitatem agebant æternam, verã &
præferendã intelligebant, & istam ministrabant in my
sterio, vt illam consequerentur in præmio. Et si quãdo
patiebantur aduersa, ad hoc patiebantur, vt euidẽtissi-
mo diuino adiutorio liberati, glorificarent deum om-
nium bonorum largitorem, non solum sempiternorũ,
quæ pie sperabant, verũetiam tẽporalium, quæ prophe-
ticè gubernabant. Cum autẽ venit plenitudo tempo Cap. 3.
ris, vt gratia quæ occultabatur in veteri testamẽto, iam Gala. 4.
reuelaretur in nouo, misit deus filium suum, factum ex
muliere, quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ om
nis fœmina nuncupatur, siue viro intacta siue iam mix-
ta. Quem autem filium miserit, fierique ex muliere vo- Quæ? Paul. scrip
luerit, quantus ille deus sit, qui hanc humilitatem pro sa sit Græcè.
lute fidelium suscipere dignatus sit, vt agnoscas, nunc
attende Euãgelium. In principio erat verbum, & verbũ Ioan. 1.
erat apud deũ, & deus erat verbũ, hoc erat in principio
apud deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso fa E
ctum est nihil. Quod factũ est in ipso vita erat, & vita
erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ
eam non comprehẽderunt. Hic ergo deus verbum dei,
per quod facta sunt omnia, filius dei est, incommutabi-
liter manens, vbiq; præsens, nullo clausus loco, nec par-
tiliter per cuncta diffusus, tanquam minorem partẽ ha-
beat in minori loco, & in maiori maiorẽ, sed vbiq; to-
tus atque ita non absens etiã mentibus impiorum, quã-
uis eum non videant, sicut nec ista lux videtur oculis
præsentata cæcorum. Lucet ergo & in tenebris talibus,
quales Apostolus significat vbi dicit: Fuistis aliquando Ephe. 5.
tenebræ, nunc autem lux in domino, sed eam tales te-
nebræ non comprehenderunt. Suscepit itaque hominẽ
quem videre homines poterant, vt sanati per fidẽ post-
ea viderent quod tunc videre non poterant. Sed ne ho
mo Christus eo ipso quo visibiliter apparebat non cre-
deretur & deus, tantumq; illi tribueretur, quantum ho-
mini excellentissimæ gratiæ atque sapientiæ, ideo fuit
homo missus à deo cui nomen erat Ioannes: Hic venit Ioan. 1.
in testimonium vt testimoniũ perhiberet de lumine, vt
omnes crederent per illum. Non erat ille lumen, sed vt F
testimonium perhiberet de lumine. Tãtus enim homo
debuit perhibere testimoniũ de illo, qui nõ tantum ho
mo verũetiam deus erat, vt [de illo diceretur q̃] in natis
mulierum nemo exurgeret maior Ioanne Baptista. Sic
enim ille cui Ioannes testimoniũ perhibebat, intellige-
retur hoc esse maior, quo nõ tantũ homo, sed etiã deus
erat. Lumẽ ergo & Ioannes, sed tale lumẽ quali testimo
nium perhibet ipse dominus dicẽs. Ille erat lucerna ar-
dens & lucẽs, quod & discipulis suis dicẽs. Vos estis lu-
men mundi, atq; vt ostenderet quale lumẽ, secutus ad-
iunxit. Nemo accendit lucernam & ponit eam sub mo Ioan. 5.
dio, sed super cãdelabrum, vt luceat omnibus qui in do- Matt. 5.
mo sunt, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus.
Istæ similitudines datæ sunt, vt quantũ possumus intel-
ligamus, vel si hoc nõdum possumus, sine vlla dubita-
tione credamus, animã rationalem nõ esse naturã dei.
Illa quippe incõmutabilis est, sed tamẽ eam posse par-
ticipando illuminari. Lucernæ quippe accendi indigẽt
& extingui possunt. Ideo quod dicitur de Ioanne: Non
erat ille lumen, ad illud respicit lumen, quod nõ parti-
cipãdo illuminatur, sed eius participatione illuminan-
tur quæ

G tur quæ ab illo illuminatur. Denique sequitur: Erat lumē verū, & tanq̄ quæreremus, quo modo discerneretur lumen verū à lumine illuminato, id est, Christus à Ioanne. Erat, inquit, lumē verum quod illuminat omnē hominem venientē in hunc mundū. Si omnē hominem, ergo & Ioannē: atque vt magis ostēderet huius diuinitatem longè præstantiore distantia: In hoc mundo, inquit, erat, & mundus per eū factus est, & mundus eū nō cognouit [Non mundus qui per eum factus est eū non cognouit.] Neq; enim habet vim cognoscendi eū nisi rationalis creatura. Quamuis etiam mūdus iste visibilis per eum factus sit, hoc est, cœlum & terra, sed mundum non cognoscentē increpando, significauit infideles cōstitutos in mundo. Deinde adiungit: In sua propria venit, & sui eum non receperunt. Siue quia & ipsi infideles inquantum homines sunt, eius sunt per quem creati sunt. Siue suos propriè Iudæos intelligi voluit, ex quibus naturā carnis assumpsit, nec tamen omnes eum nō receperūt. Sequitur enim & dicit: Quotquot autē receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex
H voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Hæc est gratia noui testamenti, quod in veteri latuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari prænunciariq; cessauit, vt intelligat anima deū suū, & gratia eius renascatur illi. Hæc quippe natiuitas spiritalis tantū est, ideo nō ex sanguinibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex deo.

Cap. 4. Hæc etiam adoptio vocatur. Eramus enim aliquid antea q̄ essemus filij dei, & accepimus [beneficium] vt fieri mus quod nō eramus: sicut qui adoptauit anteq̄ adoptaretur, nōdum erat filius eius à quo adoptatur, iā tamen erat qui adoptaretur & ab hac generatione gratiæ discernitur ille filius, qui cū esset filius dei venit vt fieret filius hominis, donaretq; nobis qui eramus filij hominū filios dei fieri. Factus est quippe ille quod non erat, sed tamen aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid verbum dei erat, per quod facta sunt omnia, & lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū, & deus apud deum. Nos quoque per eius gratiam facti sumus quod non eramus, id est, filij dei sed tamen aliquid eramus, & hoc ipsum aliquid multo inferius, hoc est, filij hominum. Descendit ergo ille vt nos ascenderemus, & manens in natura sua factus est particeps na-
I turæ nostræ, vt nos manentes in natura nostra efficeremur participes naturæ ipsius. Nō tamen sic: Nam illum naturæ nostræ participatio nō fecit deteriorē: nos
Galat. 4. autē facit naturæ illius participatio meliores. Misit itaq; deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Nā legis sacramenta percepit, vt eos qui sub lege erant redimeret, id est, quos lex reos tenebat occidente litera, dum præceptū non impleretur, antequā viuificaret spi-
Roma. 5. ritus: quia charitas dei, quæ præceptū implet, diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est
Galat. 4. nobis. Proinde cum dixisset: Vt eos qui sub lege erant redimeret, continuo subiunxit: Vt adoptionem filiorū reciperemus, vt videlicet huius gratiā beneficij discerneret ab illa filij natura, qui missus est filius, non per adoptionem factus, sed semper genitus filius, vt participata natura filiorum hominum [ad participandā suam naturā adoptaret filios hominū.] Quapropter etiam cū
Ioan. 1. dixisset: Dedit eis potestatem filios dei fieri, modumq; adiunxisset ne carnalis intelligeretur natiuitas, quod scilicet eis præstiterat id quod credunt in nomine eius, & per gratiam renascūtur spiritalem, non ex sanguinibus, neq; ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis, sed K
ex deo, mox commēdauit quasi huius vicissitudinis sacramentum. Tāquam enim mutati tantum bonum nō auderemus optare, statim subiunxit: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod vnū est ex quinq; illis, quæ tibi exponi voluisti, tāquam diceret. O homines nolite desperare vos fieri posse filios dei, quia & ipse filius dei, hoc est, verbum dei caro factum est, & habitauit in nobis. Reddite vicem, efficimini spiritus & habitate in illo qui caro factus est, & habitauit in vobis. Neque enim iam desperādum est, participatione verbi fieri posse homines filios dei, quando filius dei participatione carnis factus est filius hominis. Nos itaque mutabiles in melius cōmutandi, participes efficimur verbi: verbum autē incommutabile nihil in deterius commutatum, particeps carnis effectū est rationali anima mediante. Neq; enim homo Christus, vt Apollinaristæ hæretici putauerunt, aut non habuit animam, aut non habuit rationalē, sed more suo scriptura vt Christi humilitatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indignum aliquid refugisse videretur, carnē [pro homine] posuit. Neq; enim quia scriptum est: Videbit omnis ca- Esa. 4.
ro salutare dei, animæ ibi nō sunt intelligendæ, nihilq; L
proinde aliud dictum est, Verbum caro factū est, quàm Luce 3.
si diceretur, Filius dei filius hominis factus est, qui cū in Ioan. 1.
forma dei factus esset, sicut dicit Apostolus, non rapinā Philip. 2.
arbitratus est esse æqualis deo. Neq; enim vsurpationis erat, vt rapina diceretur, sed naturæ inerat vt esset æqualis. Semetipsum tamen exinaniuit, non formā dei amittens, sed formam serui suscipiens, humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vides quemadmodum eundem hominē, quem 3 fen. dis
deum commendat, vt persona vna sit, etiam filium ho- ca. ut ant.
minis protestetur, ne nō trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim nō augetur numerus personarū, cum accedit caro animæ, vt sit vnus homo, sic non augetur numerus personarum, cum accedit homo verbo, vt sit vnus Christus. Legitur itaque, Verbum caro factum est, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carnem mutatam diuinitatem.

Itaque Christus homo, vt per eum reuelaretur noui Cap. 5.
gratia testamenti, quoniam nō ad temporalem, sed ad æternam vitam pertinet, non vtique terrena fœlicitate commendandus fuit. Inde subiectio, inde passio, inde flagella, sputa, contumeliæ, crux, vulnera, & tanquam superato subiectoq; mors ipsa, vt fideles eius discerēt quale pietatis præmium ab illo, cuius filij facti essent, petere M
atque sperare deberent, ne ad hoc pro magno seruirēt deo, vt terrenam fœlicitatem adipisci quærerēt qui seruirent ipsi, abiicientes & cōculcantes fidem suam, æstimando eam mercede vilissima. Vnde beneficentissima prouidentia omnipotens deus terrenam fœlicitatem concessit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis. Hinc ille psalmus septuagesimus & secundus inducit hominem pœnitentem, quod aliquando corde nō recto deo pro hac mercede seruierit, quia cum pollere atque excellere impios videret, turbatus cœperat cogitare quod deus humana nō curet. Et cum ab ista cogitatione eum sanctorum ad deum pertinentiū reuocaret authoritas, suscepit atque intendit agnoscere tam grande secretū, quod ei laboranti nō patefactum est, donec intraret sanctuariū dei, & intelligeret in nouissimo, hoc est, donec accepto spiritu sancto disceret desyderare Tal. man
potiora, & prospiceret quæ pœna futura sit impiis†, qui qui fuerit
tanta etiam quadam fœlicitate temporaliter floruis- quadā Cr.
sent.

A sent. Hunc psalmum septuagesimum secundum, nocte qua illucescebat solēnitas beatissimi Cypriani per ministerium nostrum expositum lege & diligenter aduerte. Proinde homo Christus idemque [deus] Christus cuius misericordissima humanitate, atque in cuius forma serui discere deberemus, quid in hac vita cōtemnendum, & quid in alia sperādum esset, in ipsa passione, in qua sibi [eius inimici magni victorésq; videbantur, suscepit vocem infirmitatis nostræ, qua simul crucifigebatur] vetus homo noster, vt euacuaretur corpus peccati, & dixit. Deus meus deus meus, vt quid me dereliquisti? & hoc vnū de quinque propositis tuis. Sic incipit psalmus vicesimus primus, qui de passione ipsius & reuelatione [gratiæ] quam fidelibus faciendis liberandisq; attulit in prophetia, tanto ante cantatus est.

Frobenianū habebat, In qua sibi ab eius inimicis figebatur, &c

Psal.21.

Cap.6. Proinde eundem psalmum cuius prophetiam dominus ad se pertinere demonstrans, eius primum versum exclamauit cum penderet in ligno, cōmemorando exponendoq; percurram, vt ex hoc intelligas quēadmodum gratia testamenti noui nec eo tempore tacebatur, quando in vetere homine velabatur. Dicitur enim ex B persona Christi, quod ad formam serui attinet, in qua portatur nostra infirmitas. Dixit enī & de illo Esaias, *Esa.53.* ille infirmitates nostras portat & pro nobis in doloribus est. *2.Corin.12.* Ex huius igitur infirmitatis voce de qua Paulus in eo quod petebat non exauditus, & ideo quodam modo derelictus, audit tamen à domino: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ex voce ergo huius infirmitatis nostræ, quam in se transfigurauit caput nostrum, dicitur in hoc psalmo: „Deus „meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti? In eo quippe derelinquitur deprecans, in quo non exauditur. Hanc in se vocem transfigurauit Iesus, vocem scilicet corporis sui, hoc est, Ecclesiæ suæ à vetere homine in nouum reformandæ, vocem scilicet infirmitatis suæ humanæ, cui deneganda fuerant bona veteris testamenti, vt bona noui testamenti optare atque sperare iam disceret. In illis autē veteris testamenti bonis ad veterem hominē pertinentibus, præcipue cōcupiscitur vitæ huius productio temporalis, vt aliquanto diutius teneatur, quia semper nō potest. Ideo diem mortis omnes quidem affuturum sciunt, & eum tamen omnes aut C pene omnes differre conantur, etiam qui post mortem se beatius credunt esse victuros. Tantā habet vim carnis & animæ dulce consortium. *Ephe.5.* Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius etiam infirmitate discedere, quamuis eam se sine infirmitate in æternum recepturam esse confidat. Proinde mente seruiens legi dei, carne autem trahens desideria peccati, quibus obedire vetat Apostolus, mentis quidem ratione concupiscit homo pius dissolui, & esse cum Christo, sed id sensu carnis recusat & refugit, & si fieri posset, non vult expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur mortale à vita, id est, vt ab infirmitate ad immortalitatem, etiam ipsum corpus sine morte media transferatur. Sed hæc verba quibus humanus dies & vitæ huius prolixitas concupiscitur, verba sunt delictorum, & longe sunt ab ea salute, cuius nondum rem, sed iam spem gerimus, de qua *Roma.8.* scriptum est: Quia spe salui facti sumus. Spes autē quæ videtur, non est spes. Ideoq; & in isto psalmo cū dixis*Psal.21.*set: Deus meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, continuo subiungit: Longe à salute mea ver„ba delictorum meorum, id est, hæc verba delictorum „meorum sunt, & longe ab illa salute mea sunt quam mihi non veteris, sed noui testamenti gratia pollice- D tur. Quanquam etiam sic distingui posset. Deus meus deus meus respice in me, quare me dereliquisti longe à salute mea tanquam diceret, relinquēdo me, hoc est, non me exaudiendo, longe factus es à salute mea, præsenti scilicet salute huius vitæ. vt alius sensus sit, verba delictorum meorum, id est, ista quæ dixi verba sunt delictorum meorum, quia verba sunt carnalium desideriorum. Hæc ex persona sui corporis Christus dicit quod est Ecclesia. Hęc ex persona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfigurauit in eam, quam sumpsit ex virgine similitudinem carnis peccati. Hæc sponsus ex persona sponsæ loquitur, quia vniuit eam sibi: quomodo & apud Esaiam, vbi dicit. Sicut sponso alligauit *Esaiæ 61.* mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento. Alligauit mihi & ornauit me, tanquam vnius vox est, & tamen sponsum & sponsam, Christum intelligimus & Ecclesiam. Sed erunt duo in carne vna, Sacra- *Ephe.5.* mentum magnum: dixit Apostolus, in Christo & in Ecclesia. Igitur non iam duo sed vna caro. Si ergo caro vna, profecto competenter etiam vox vna. Quid hic quæris humana infirmitas vocem verbi, per quod fa- E cta sunt omnia? Audi potius vocem carnis, quæ facta *Ioan.1.* est inter omnia, quoniam verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Audi potius medicinæ vocem, qua sanaris vt videas deum, quem tibi videndum distulit, hominem autē videndum attulit, [occidendū obtulit,] mirandū † contulit, credendū transtulit, vt ista fide ad *†imitandū* videndū deum mētis oculus sanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore capitis? Ecclesia in illo patiebatur, quādo pro Ecclesia patiebatur. Sicut etiam in Ecclesia patiebatur ipse, quādo pro illo Ecclesia patiebatur. Nam sicut audiuimus Ecclesiæ vocem in Christo patientis: Deus deus meus respice, &c. *Psal.21.* Sic etiam audiuimus Christi vocem in Ecclesia patientis: Saule Saule quid me persequeris? *Acto.9.* Cum itaq; non *Cap.7.* exaudimur ad temporalia bona retinenda, vel adipiscenda, quando pro his deprecamur deū, in eo quo nos nō exaudit, derelinquit nos, sed ad potiora, quæ vult vt intelligamus & præferamus & concupiscamus, non nos derelinquit. Vnde sequitur psalmista & dicit: Cla- *Psal.21.* mauit ad te per diem nec exaudies, & nocte. etiam hic „ subauditur, nec exaudies. Sed vide quid adiūgit: Et non F ad insipientiam mihi. Hoc ergo dicit. Non me quidem exaudies clamantem per diem, id est, in rebus prosperis, vt eas non amittam, & nocte, id est, in rebus aduersis, vt prospera quæ amissa sunt redeant. Verū hoc mihi non ad insipientiam facies, sed potius vt sapiā, quid iam per noui testamenti gratiam à te expectare, quid desyderare, quid poscere debeam. Clamo quippe ego, vt hic mihi bona temporalia non auferantur. Tu autē in sancto habitas laus Israel. Nolo vt derelinquas con„cupiscentiam meam, qua carnalem fœlicitatem requiro. Verum hæc est in sordibus vetustatis, tu autem quæris mundiciam nouitatis, non exaudiendo istam cupiditatem relinquis, quia charitatē in qua habites requiris. Charitas autem dei diffunditur in cordibus nostris, *Roma.5.* sed per spiritum sanctū qui datus est nobis, Ideo in sancto habitas laus Israel, laus videntium te, quia nō in se laudātur, sed in te. Quid enim habēt quod nō acceperūt, vt qui gloriatur, in domino glorietur? Hæc est gratia noui testamenti. Nam in veteri testamento, quando commendabas, nō nisi à te peti sperariq; debere etiam ipsam terrenam temporalémque fœlicitatem. In te „ sperauerunt patres nostri, sperauerunt & eruisti eos, ad „

G te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. Illos quippe patres inter inimicos suos viuentes, & diuitiis impleſti, & ab hostibus eruisti, gloriosasque victorias reportare fecisti, & de diuersis eos mortibus liberasti. (Gene. 22.) Pro alio, id est, pro Isaac subiecisti ne feriretur arietem. (Iob. 42.) Alium, id est, Iob de putredine sanum, & ei dupla quæ amiserat reddidisti. (Danie. 14.) Alium, id est, Danielem inter leones esurientes illæsum integrumque seruasti. (Danie. 3.) Aliorum, id est, Ananiæ, Azariæ, Misael inter flammas deambulantium grata voce laudatus es. Tale aliquid in Christo expectabant fieri Iudæi, vnde probarent si vere filius dei esset. Ex eorum persona, & in libro Sapientiæ dicitur (Sapien. 2.): Morte turpissima condemnemus illum. Erit enim respectus in sermonibus ipsius. Si enim vere filius dei est, suscipiet eum & liberabit eum de manibus contrariorum. Hæc, inquit, cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim eos malicia eorum. Attendentes quippe tempus veteris testamenti, & illam patrum etiam temporalem fœlicitatem, in qua illis exhibenda demonstrauit deus etiam talia dona sua esse, non viderunt iam esse tem- H pus quo reuelarentur in Christo, bona æterna proprie deum præstare iustis, qui bona temporalia præstat & impiis. (Cap. 8.) Denique cum dixisset: In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & eruisti eos. Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi, vide quid adiunxerit (Psal. 21.): Ego autem sum vermis & non homo. Quod videtur quidem ad commẽdandam humilitatem simpliciter dictum, vt se in oculis persequentium, abiectissimum quiddam & cõtemptissimum demonstraret. Sed non est contemnenda altitudo secreti profunditasq; mysterij, præsertim in eis verbis, quæ tanto saluatori in prædicatione prophetię coaptantur. Dictus est hic sensus elegãtissimus à prioribus, ideo se hoc nomine Christum prænunciari voluisse, quia vermis de carne sine concubitu nascitur, sicut ille natus est de virgine. Sed in libro suo Iob (Iob. 25.), cum de creaturis cœlestibus loqueretur, quòd in dei conspectu etiam, vix ipsæ mundæ sint, quanto magis, inquit, homo putredo & filius hominis vermis? Putredinem pro mortalitate posuit, quæ iam velut conceptam gerit moriendi necessitatem, in quam peccando contru- I sus est homo, & filium hominis vermem natum de putredine quasi putrem, hoc est, de mortalitate mortalem. Ac per hoc in his verbis psalmi, aliũ sensum nos quærere admonuit. Illo quidem saluo neq; reprobato, & nõ solum scrutemur quod ait (Psal. 21.): Ego autem sum vermis, sed etiam illud quod addidit Et non homo, secundum illud quod de libro Iob commemoraui, tanquam diceret: Ego autem sum filius hominis & non homo: non quòd homo non sit Christus, de quo dicit Apostolus (1. Timo. 2.): Vnus est mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Omnis enim filius hominis homo est sed ad quendam respicit sensus iste, qui sic homo fuerit, vt nõ esset filius hominis, id est, Adam. Forte ergo sic est dictum Ego autem sum vermis & non homo, id est, Ego autem sum filius hominis, & non homo, tanquam diceretur (τῦ ἀνϑρώπου): Ego autem sum Christus, in quo omnes viuificantur non Adam, in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homines discite per gratiam noui testamenti iam vitam concupiscere sempiternã. Quid pro magno ita vos vultis a domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quando commendabat deus etiam terrenæ fœlicitatis pręter se non esse alium largitorem? Illa fœlicitas ad veterem hominem pertinet, quæ vetustas ab Adam cœpit. Ego autem sum vermis & non K homo, Christus non Adam. A veteri veteres fuistis, à nouo noui estote Ab Adã homines, a Christo filij hominum. Non enim sine causa familiarissime dominus in Euangelio se filium hominis dicit magis quàm hominẽ (Matth. 17.), nec sine causa in alio psalmo (Psal. 35.): Homines, inquit, & iumenta saluos facies domine, sicut multiplicata est misericordia tua deus. Abs te quippe ista salus hominibus iumentisq; communis. Sed habent aliam homines noui propriam quandam & ab animalium consortio separatam, quæ ad nouum pertinet testamentũ. Habent omnino. Nam de illa ibidem sequitur & dicit. Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabũtur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Certe & hic cũ superius dixisset. Homines, posterius dixit: Filij autem hominum, tanquam distinguens ab hominibus filios hominum. In illa quippe fœlicitate eius salutis, quæ communis est hominibus & iumentis, eo nomine illos appellare voluit, quo demonstrarentur ad illum primũ hominẽ pertinere quo vetustas cœpit & mors, L qui sic fuit homo, vt non esset filius hominis. Istis autem posterioribus qui sperant aliam fœlicitatẽ, & fontis vitæ ineffabilem voluptatem, & sempiterni luminis lumen, hoc nomen imposuit, quo se familiarius appellari voluit dominus eorum, in quos talis gratia reuelata est, eosq; filios hominũ potius quàm homines appellauit. Non autẽ existimes quasi locutionis regulam figi perpetua lege seruandã, vt vbicunq; legeris homines aut filios hominũ, secundum hanc distinctionem semper intelligas, sed vt se habuerit circunstantia lectionis, vnde sensus si patet hauritur, si latet eruitur. Sicut in hoc loco psalmi huius quẽ non moueat distinctionis intentio, cum ille qui dixerat: In te sperauerunt patres nostri & eruisti eos, ad te clamauerunt & salui facti sunt In te sperauerunt & non sunt confusi, subiũgit (Psal. 21.) Ego autem. non enim ait sic, & ego, sed ego autem. Quid ergo iste qui se ita distinguit? Ego autẽ sum vermis, inquit, & non homo, tanquam illis quos exaudisti & eruisti eam commendares fœlicitatem, quæ ad vetus pertinet testamentũ, quæ homini veteri tribuenda esset, qui cœpit ab Adam Ego autẽ sum vermis, hoc est, M filius hominis, non homo sicut ille homo qui non fuit filius hominis. Ac per hoc & quod sequitur (Cap. 9): Opprobrium hominũ & abiectio plebis, omnes qui cõspiciebant me, subsannabant me & locuti sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in deum, eruat eum, saluũ faciat eum, quoniam vult eum. Hoc in labiis non in corde dixerunt, insultando quod nõ fieret, nõ credendo quod futurũ esset. Factum est autẽ & hoc, sed sicut fieri oportebat in filio hominis, in quo spes æternæ vitæ fuerat reuelanda ad nouum pertinens testamentum, nõ sicut illi expectabant, & quia fieri non videbant, tanquã superato insultabant, pertinentes ad testamentũ vetus & hominẽ in quo omnes moriuntur, nõ ad filiũ hominis in quo omnes viuificabuntur. Mortem quippe intulit homo sibi filiisq; hominis, vitam vero attulit homini moriens & resurgens filius hominis opprobrium hominũ & abiectio plebis. Vsq; ad mortẽ enĩ hoc voluit pati in cõspectu inimicorũ, quo eum tanquã derelictũ putarent, vt gratia cõmendaretur noui testamenti, qua disceremus aliã quærere fœlicitatẽ, quæ nũc est in fide, (2. Corin. 5.) postea [vero erit] in specie. Quãdiu enĩ sumus in corpore, ait Apostolus, peregrinamur à domino, Per fidẽ enĩ

ambulamus,

A ambulamus, non per speciem, & ideo nunc in spe, tunc in re. Denique resurrectionem suam, quã non sicut nostram in longum differri oportebat, vt in exẽplo carnis eius disceremus, quid in nostra sperare deberemus, noluit alienis demonstrare, sed suis alienis dico, nõ natura, sed vicio quod semper est contra naturam. Mortuus est ergo in conspectu hominũ, resurrexit autem in conspectu filiorum hominum, quia mors ad hominem pertinebat, resurrectio ad filium hominis. 1.Corin.15. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur: Vt igitur exemplo suæ carnis exhortaretur fideles suos temporalem pro æterna fœlicitate contemnere, vsque ad mortem pertulit persequentes atque sæuientes, & quasi victo & oppresso superbe illudentes. Quod autem carnem suam resuscitauit, & discipulorũ conspectibus & contactibus reddidit, eisq; videntibus ascẽdit in cœlũ, ipsos ædificauit, & quod prædicare deberent, † euidentissima veritate monstrauit. Illos autem à quibus tanta mala vsque ad mortem pertulerat, quasi de illo superato & extincto gloriantes, in ea opinione dereliquit, vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri B vellet, hoc de illi⁹ mortui resurrectione crederet, quod ij qui viderunt signis contestantibus prædicauerunt, & pro ea prædicatione similia perpeti non dubitauerunt.

† aliàs, & quod expectare deberent, &c.

Cap.10. Quapropter etiam Iacobus vnus ex Apostolis eius in epistola sua, cum hortaretur fideles, qui post passionem Iacobi.5. & resurrectionem Christi adhuc in ista vita tenebantur, dispensationem veteris testamenti nouique distin- Iob.42. guẽs. Sustinentiam, inquit, Iob audistis, & finem domini vidistis, ne ideo patienter sustinerent tẽporalia mala, vt sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob. Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus factus est, & ei cuncta quæ amiserat duplicata sunt restituta, vbi etiam cõmendata est resurrectionis fides. Nam filij nõ dupli sed totidem redditi, etiã illos quos amiserat resurrecturos significauerũt. Sic ipsi quoq; illis prioribus iuncti, à restitutione dupli nõ inuenirẽtur alieni. Vt ergo nõ talem remuneratione sperarẽmus, quando mala temporalia pateremur, nõ ait Sustinentiam & finẽ Iob audistis, sed [ait Sustinentiam Iob audistis, &] finẽ domini vidistis tanquam diceret: Mala tẽporalia sicut Iob sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona C sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ in domino præcesserunt. Iob ergo de illis patribus erat qui exclamauerunt, & salui facti sunt. Cum enim dicit: Psal.21. Ego autẽ, satis insinuat qua salute illos saluos esse factos velit intelligi, in qua ipse vtiq; derelictus est, non quòd illi à salute æterna fuerint alieni, sed in occulto. tunc erat quod in eis † fuerat reuelandũ. In veteri quippe testamẽto velamen est, quod tunc auferetur, cũ ad Chri- Matth.27. stum quisq; inde transierit. Quo crucifixo, velum etiam tẽpli scissum, vt significaretur quod Apostolus de velamine veteris testamenti dixit, quo modo in Christo euacuatur. Nam & in illis patribus quamuis rarissima, tamen fuerunt & vsq; ad mortem exempla patientiæ, Lucæ11. à sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ, quorum sanguinem dicit dominus Iesus & ab eis exigendum, qui in patrũ suorum, à quibus illi occisi sunt, iniquitate persisterent. Et in nouo testamento nec defuit nec deest bonorum fidelium multitudo, qui etiam in ista temporali fœlicitate præpolleant, & in ea largitoris dei bonitatem misericordiamq; experiantur, tenentes tamen quod dispensator noui testamenti, diuitibus 1.Timo.6. huius seculi Apostolus præcepit, nõ superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui

† in Christo

præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt be- D nefaciãt diuites, sint in operibus bonis facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam qualis in Christi non tantum spiritu, verumetiam carne manifestata est, cum resurrexit à mortuis, non qualem Iudæi in illo perceperunt, quando eum de manibus eorũ deus non eruit, eũq; dereliquisse visus est exclamantẽ, Deus meus deus meus vt quid me dereliquisti? vt eo modo in se transfiguraret martyres suos, qui etsi mori nollent, quod etiam Petro dixit: Alter te cinget & feret quò Ioan.21. tu non vis, significans qua morte clarificaturus erat deum, & ob hoc a deo suo derelicti viderentur ad tempus, cum eis præstare nollet quod vellent, illam vocem cordis mitterent, illumq; adhiberent pietatis affectũ, quem passione impendente ore proprio dominus expressit, eos in se identidem transfigurans. Verum non Matth.26. quod ego volo, sed quod tu vis pater. In quo enim Cap.11. primitus nisi in ipso capite nostro apparere debuit, propter quam causam Christiani sumus. Propterea nõ ait Deus meus deus meus dereliquisti me, sed causam Psal.21. commonuit requirendam cum addidit Vt quid dere- E liquisti me, id est, quare, propter quid, quam ob causam? Profecto enim erat aliqua causa, eaq; non parua, vt Noe liberaret de diluuio, Loth de cœlesti incendio. Isaac de imminenti gladio, Ioseph de calumnia mulieris & custodia carceris, Moysem ab Aegyptus, Raab ab excidio ciuitatis, Susannam à testibus falsis, Danielem de lacu leonum, tres viros ab ignibus, aliósque patres qui exclamauerunt & salui facti sunt, & Christum de manibus Iudæorum non liberaret, eumq; in potestate sæuientium vsque ad mortis exitum derelinqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud quod paulopost in eodem psalmo dicit. Non ad insipientiam mihi, hoc est, corpori meo, Ecclesiæ meæ, minimis meis. Nam & in Euangelio, quod vni ex mini- Matth.25. mis meis fecistis, inquit, mihi fecistis. Sic itaque dictũ est Et nõ ad insipientiam mihi quo modo dictum est: Mihi fecistis Et sic dictum est: Quare me dereliquisti? quo modo dictũ est. Qui vos recipit, me recipit: & qui Lucæ10. vos spernit, me spernit. Non ergo ad insipientiam nobis, sed vt sapiamus: non propter istam vitam, in qua nos deus aliquando vsque ad mortem persequentium F manibus derelinquit, sed propter illam sempiternam nos debere esse Christianos, quia hoc in illo præcessisse intueimur, ex cuius nomine sic vocamur. Ecce ita factum est, tamen multi non ob aliud volunt esse Christiani, nisi vt huius vitæ fœlicitate perfruantur, ideoque illa deficiente deficiunt. Quid si non in ipso nostro capite tam insigne constitueretur exemplum, quo disceremus pro cœlestibus terrena contemnere, nõ respicientes quæ videntur, sed quæ non videntur? Quæ 2.Corin.4. enim videntur, temporalia sunt quæ autem non videntur, æterna. Quos in se vocibus illis transfigurare dignatus est. Nam quantum ad ipsum attinet, quo modo vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat in illam horam. Aut quo modo sic loquebatur quasi quod nollet ei accideret, cum potestatem haberet po- Ioan.10. nendi animam suam, & iterum sumendi eam, nec eam quisquam tolleret ab illo, sed eam ipse poneret & resumeret, sicut in Euãgelio dicit? Sed procul dubio nos in illis vocibus eramus, & caput pro suo corpore loquebatur, non disiuncta significatione vocis, vbi connexio non disiungitur vnitatis. Denique in psalmo sequitur, Cap.12. & orans aduerte quid dicat. Et tu, inquit, extraxisti me

G de ventre, ſpes mea ab vberibus matris meæ, [in te ia-
„ ctatus ſum ex vtero, de ventre matris meæ] deus meus
„ es tu · tanquam diceret, de alia re & ab alia re in aliam
„ rem me traiecisti, vt tu ſis mihi bonum pro terrenis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre ſortitus ſum, cuius vbera ſuxi. Hæc enim vetuſtas eſt de qua me tu extraxiſti, & illa carnalis natiuitatis bona ſunt, à quibus tu ſpes mea es. Inde enim ad te conuerſus ſum ex vtero, id eſt, ex iis quæ in vtero incboaui. In te iactatus ſum, ad te ſcilicet tranſiens, totum me tibi committens. Ideoque de ventre matris meæ, id eſt, de bonis carnis quam ſumpſi in ventre matris meæ, deus meus es tu, vt de his tu ſis bonum meum ea locutione dictum eſt, ac ſi diceretur, verbi gratia, de terra cœlum habito, hoc eſt, hinc illò emigraui. & iſta noſtra in illum transfiguratio eſt, qui per gratiam teſtamenti noui mutamus vitam, tranſeuntes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem ſacramento ſuæ paſsionis reſurrectionisque ſignificatis, carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem, vitam vero non mutauit de vetuſtate in nouitatem, quæ nunquam fuit in impietate,
H vnde tranſiret ad pietatem. Quanquam non defuerũt qui hoc quod dictum eſt: De ventre matris meæ deus meus es tu, ideo ad ipſum caput noſtrum pertinere ſentirent, quoniam pater intantum eſt deus eius, inquantum homo eſt in forma ſerui, non inquantũ illi æqualis in forma dei eſt. Ideo de ventre matris meæ deus meus es tu, ac ſi diceret, ex eo quod homo factum ſum, deus meus es tu. Sed quid eſt, tu extraxiſti me de ventre, ſi ad ipſum Ieſum de virgine procreatum refertur? quaſi alios deus non extrahat, in cuius prouidentia eſt omnis ordo naſcendi: an inde ſignificare voluit partum virginis ſeruata virginis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxiſti me de ventre matris meæ, vt quod illic mirabiliter factum eſt, cum deus feciſſe dicitur, nemini incredibile videatur. Quid ergo eſt & illud: Spes mea ab vberibus matris meæ? Quo modo & hoc ad ipſum caput Eccleſiæ referri poteſt, quaſi ſpes eius, quæ in deo eſt, à matris vberibus ei cœperit, non & ante in ipſo vtero? Neque enim ſpes alia intelligenda eſt, niſi quia futurum erat, vt deus eum exaltaret à mor-
I tuis. Totum hoc quippe ſecundum id quod homo factus eſt dicitur. An forte quia vbera fœminarum ab ipſo conceptu in vbertatem promoueri perhibẽtur, ſic intelligi voluit, ab vberibus, tanquam diceret, ex quo carnem ſumpſi, cui carni fuerat ſperanda immortalitas vt non ante ſpes ei eſſet cum in forma dei eſſet, in qua nihil in melius mutandum eſſet, ſed ab vberibus matris, id eſt, ab ipſa ſuſceptione carnis, quæ concipiebatur in ſpe, cuius ſpei res futura erat, cum ad immor-
Pſal.21. talitatem de morte tranſiret. Sed quod dictum eſt: In te iactatus ſum ex vtero, quo modo coaptari capiti poſſit, ignoro, quaſi in vtero cum eſſet non in deo fuerit,
Acto.17. in quo viuimus, mouemur & ſumus, aut illius infantis anima rationalis, ex quo caro proceſsit ex vtero, deum
σκληρόν. ſperare cœperit. Niſi forte credendũ eſt, iam nato animam rationalem acceſsiſſe, quæ intra viſcera matris adhuc ei defuiſſet. Et quoniam eadem anima quæ carni iam natæ addita eſt, deo inhærebat, ideo ſecundum eandem carnẽ dictum eſſe exiſtimandũ eſt. In te iactatus ſum ex vtero, tanquã diceret, eam ſortitus ſum animam ex vtero quæ tibi cohęret. Sed quis audeat in hãc ſe temere præcipitare ſententiam, cùm ratio de aduentu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo ſic lateat, vt ſatius ſit eam ſemper quærere quandiu in hac vita ſumus, quàm aliquando inueniſſe præſumere? Ex K
illa vero in ſeipſum transfiguratione noſtra quemadmodum poſſent hæc accipi, dictũ eſt. Si quid autem dici potuit conuenientius vel potuerit, nullius præiudicamus ingenio, doctrinæ nullius inuidemus. Iam illud Cap.23.
quod ſequitur. Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio
proxima eſt, inde iam eminet, quemadmodũ dictũ eſt: »
Quare me dereliquiſti. Quo modo enim dereliquit, cum dicitur. Ne diſcedas à me, niſi quia dereliquit vitæ veteris temporalem fœlicitatem? Rogætur autẽ ne diſcedat & deſerat ſpem vitæ æternæ. Sed quid eſt, quoniam tribulatio proxima eſt, quaſi ei paſsio adhuc immineret, cũ ipſe media paſsione iſta dicere intelligatur, quæ de illo in hoc pſalmo prophetata ſunt. Hic enim dicturus eſt etiam, quæ in Euãgelio apertiſsime ſcripta ſunt.
Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam Matth.27.
miſerunt ſortem, quod factũ eſt, cum iam penderet in ligno. Quid eſt ergo tribulatio proxima eſt, in qua media loquebatur? Sed nimirũ illud vult intelligi, quia cũ caro in doloribus eſt & in pœnis, profecto anima tunc habet magnum agonem patientiæ, in qua ne deficiat,
laborandum & orandum eſt. Nihil eſt autẽ animæ ſua L
carne propinquius. Ideo mũdi huius quãlibet magnus perfectusq; contemptor, cũ alibi patitur nihil patitur. Poteſt enim adhibere vigilem rationẽ, cum amittit bona quæ extrinſecus ſunt, & ab animo ſapientis, qui ex cupiditate nõ hęret, ſine dubio longe ſunt, & nõ curare quod patitur, quia nec patitur. Cum vero amittit præcipua corporis bona, id eſt corporis vitam ac ſalutem, iam tribulatio proxima eſt animi bonis, quibus ipſe intus tanquam corporis eſt dominus, quid faciet quãlibet ratione, vt non doleat cum corpus vulneratur aut vritur, cui tanto implicatur cõſortio? vt pati poſsit, dolere non poſsit? Ideo & diabolus hunc nocẽdi ordinem tenens, illius magni viri quem poſtulauerat tentandum, prius externa bona accepit in poteſtatẽ, quibus ablatis & perditis, cum illum inconcuſſum videret, dixerat e-
nim: Dominus dedit, dominus abſtulit. ſicut domino Iob.1.
placuit, ita factũ eſt, ſit nomẽ domini benedictũ. etiam carnem cruciandam vulnere poſtulauit, tali cũ eo conſligens certamine, vt bona proxima inuaderet, hoc eſt,
corporis bona, quibus ille perditis ſi forte ſuccumberet, M
atque ad impietatem cor inclinaret, etiã bona animi deperirent, quibus perdendis iam in corpore ſæuiens vicinius tentator inſtabat. Deniq; ille vir, qui in tanta animi tentatione erat, vbi erat animi bonis proxima tribulatio, quamuis multa prophetice loquatur, lõge tamen loquitur aliter, quàm cum illa externa bona deperiſſent, in quibus filios non amiſerat ſed præmiſerat. Clamat ergo martyris anima transfigurata in Chriſtũ, cum iam in carne tribulari cœperit, & dicit deo à quo derelicta eſt in terrena fœlicitate, ſed quæ cũ illo eſt in ſpe vitæ æternæ. Ne diſcedas à me, quoniam tribulatio proxima eſt. Non eſt in agro meo, non in auro, non in pecore, non in tectis atq; parietibus, non in meorũ orbitatibus, ſed in carne mea eſt cui copulor, cui connector, cuius ſenſum nõ habere non poſſum, vnde me de proximo vrget, vt à patientiæ virtute nõ deficiã ne diſcedas à me, quoniam nõ eſt qui adiuuet, neq; amicus, neq; propinquus, neq; humana laus, neq; præteritæ recordatio voluptatis, neq; aliquid eorũ quo terrenæ fœlicitatis ruina fulcitur, neq; ipſa quæ in animo eſt meo humana virtus, quia ſi tu deſeris, quæ hominis virtus?

Quid eſt enim homo niſi ꝙ memor es eius? Circun- Cap.24.
dederunt me vituli multi, hoc eſt, minores in plebe.

Tauri

A Tauri pingues obsederunt me, hoc est, superbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os suum, clamantes,
Lucæ 23. Crucifige crucifige. Quasi leo rapiens & rugiens rapuerunt eum, comprehensum adducentes ad Præsidē, & rugierunt petendo eius mortem. Sicut aqua effusus sum, tanquam in me lapsi caderent persecutores mei. Dispersa sunt omnia ossa mea. Quid sunt ossa, nisi corporis firmamenta, corpus autē Christi Ecclesia. Firmamēta ergo Ecclesiæ, qui nisi Apostoli, qui etiam colūnæ alibi nuncupantur. Hi vtique dispersi sunt cum ad passionem ipse duceretur, vel cum esset passus & mortuus. Factum est ergo cor meum tanquam cera liquescens
Psal. 21. in medio ventris mei. Hoc sanè quemadmodum capiti nostro ipsius corporis saluatori coaptetur, inuenire difficile est. Neque enim nisi magno pauore contingit, vt cor velut cera liquescat humanum, quod vnde in illo fieri posset, qui potestatem habebat ponendi &
Ioan. 10. recipiendi animam suam? Sed profecto aut infirmorum suorum in se transtulit causam, siue illorum qui metu mortis pauescūt, sicut ipse Petrus ex egregio præsumptore tam creber negator effectus, siue illorum qui
B tristicia salubri contabescunt, sicut idem ipse Petrus cū amarè fleuit. Nam & tristicia quasi soluit cor. Vnde dicitur etiam Græcè λύη quòd hinc appellata sit λύπη.
λύω. Aut certe profundum sacramētum nos intelligere voluit, vt cordis sui nomine significaret scripturas suas, vbi eius vtique latebat consilium, quod tūc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerunt, passus impleuit. Solutæ sunt ergo scripturæ eius in iis quę perfecta sunt aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione. Quis enim iam ea non intelligit in prophetis, quando vsque ad intellectum etiam carnalis multitudinis peruenerunt, quam fortasse significauit in medio vētris sui, vt in eius corpore quod est Ecclesia quasi vētris locum habeat carnalis & infirmior multitudo? Aut si ventris nomen magis interioribus competit, ad eos potius qui perfectiores sunt scripturarum intellectum pertinere monstratum est, cum cor eius, id est, scripturæ eius quæ continēt consilium eius, in medio eorum, hoc est, in cogitatione eorum tanquā cera dissoluitur, hoc est, feruore spiritus aperitur, disputatur, exponitur.

Cap 15. Exaruit velut testa virt⁹ mea. Testa igne firmata est,
C sic & virtus corporis Christi non sicut fœnū igne con-
Eccle. 27. sumitur, sed sicut testa passione velut igne firmatur. Vasa enim figuli probat fornax, sicut alio loco scriptura dicit, & homines iustos tētatio tribulationis. Et lingua
» mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silentiū eius
» significatum videri, quod alius Propheta commendat
Esaiæ 53. cum dicit: Sicut agnus corā tondēte fuit sine voce. Sed si linguam eius, eos in ei⁹ corpore, quod est Ecclesia, intelligamus, per quos suum loquitur Euangelium, tūc eius faucibus adhærent, cum à præceptis eius nō recedunt. Quod verò sequitur: Et in puluerem mortis deduxisti me: quo modo capiti coaptabitur, quandoquidem corpus eius, quod tertia die resurrexit, non est vtiq; in pul-
Act. 2. uerem dissolutū? Nec aliter exposuerūt Apostoli, quod
Psal. 15. in alio psalmo positum est: Neq; dabis sanctum tuū videre corruptionem, nisi quia eius caro nō est corrupta, quæ tam celeriter resurrexit. Vnde item in alio psalmo
Psal. 29. dicit: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid cōfitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuā? Hoc scilicet dicēs, quòd si eo modo quo & cæteri mortuus dimitteretur in puluerē, & caro eius resurrectioni vltimæ seruaretur, nulla esset vtilitas in sanguine eius: quia nihil prodesset mors

eius, nec annunciaretur veritas dei, quæ illum cōtinuo D
resurrecturū esse prædixerat. Quid sibi vult ergo quod hoc loco ait: Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus Ecclesiā, in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur, nō ita vt ipse cito resurgunt, sed in mortis puluerem deducuntur, tunc resurrecturi, cum illud tēpus venerit, de quo in Euange-
lio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumen *Ioan. 5.*
tis sunt audient vocem eius & procedēt. Aut certe tropice puluerem mortis ipsos Iudæos intelligi voluit, in
quorum manus deductus est. Scriptū est enim: Non sic *Psal. 1.*
impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus a facie terræ. Deniq; sequitur. Quoniam circun- *Cap 16.*
dederunt me canes multi, concilium malignantiū ob- *Psal. 21.*
sedit me: tanquā ipsos dixerit puluerem mortis, in quē »
deductus est, quos dixit canes multos & conciliū ma- »
lignantium, canes eos videlicet appellans, qui plerūque contra innocentes latrant, cum quibus non habēt consuetudinem. Iam vero in iis quæ subiungit tanquam Euangelium recitatur. Crucifixo quippe eius exprimi-
tur in eo quod dicit: Foderunt manus meas & pedes *Ibidem.*
meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò con- E
syderauerunt & conspexerunt me. Fossę sunt enim clauis manus & pedes eius, & cum extenderetur in ligno, quodam modo numerata sunt ossa eius. Consyderatus est autem atque conspectus quid illi futurum esset, & vtrum veniret Helias & liberaret eum. Iam illud quod
sequitur, nullius expositionis indiget. Diuiserunt sibi »
vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortem. »
Verba deinde quæ subtexuntur, orantis sunt, tam in persona capitis, id est, hominis mediatoris, quàm ex persona corporis, quod est Ecclesia, quā dicit etiā vnicam suam. Tu autem domine, inquit, ne longe facias
auxilium tuum: hoc ad eius carnem pertinet, cuius re- »
surrectio non in longum est missa vt aliorum. In de- »
fensionem meam aspice: ne quid noceant inimici, qui »
sibi videntur aliquid potuisse, carnem perimēdo mortalem. Non autem nocent, si defendente gratia dei, nō eis ad malū anima superata consentiat. Sic enim & alibi prophetatum est: Terra tradita est in manus impij, hoc est, caro terrena. Erue à framea animam meam. Framea gladius est. Nec vtique tali ferro Christus oc-
cisus est, sed cruce, nec latus eius gladio, sed lancea per- F
cusserunt. Translato ergo verbo, frameā linguam dixit persequentium, sicut in alio psalmo dicitur: Et lingua
eorum gladius acutus. Vnde quia in eius carne lingua *Psal. 56.*
præualuit malignorū, orat vt animæ nihil noceat, cum dicit: Erue à framea animam meam, vt hæc in prophetia oratio, si ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, sed potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certe, quia corpus eius, hoc est, Ecclesia graues persecutiones fuerat perpessura. Frameam dixit, quia maxime trucidati sunt martyres, vnde vult eo-
rum animas erui, ne timeant eos qui corpus occidunt, *Matth. 10.*
animam autem occidere non possunt, & consentiāt ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus, inimicorum linguam frameam dicit, vnde animam suam, hoc est, animam corporis sui, animam sanctorū suo-
rum vult erui. Quod autem sequitur: Et de manu ca- »
nis vnicam meam: nihil aptius quàm vnica Ecclesia »
mihi videtur intelligi. Canem verò appellauit mundum, non ratione sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Hæc est enim canum natura, vt cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali sint, non ad eos latrent, insolitorū autem personis

G visis, etiam innocentibus, irritentur. Manu autem ca-
nis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnũ
infestum futurum corpori suo, id est, Ecclesiæ suæ, leo-
nis nomine figurauit in eo quod adiunxit: Saluum me
Prouer. 19. fac de ore leonis. Vnde est scriptum: Nihil interest in-
ter minas regis & iram leonis. quanquam & diabolum
1 Petri. 5. Apostolus Petrus leoni comparet rugienti & quærenti
circumeundo quem deuoret. Superbosq; huius mundi,
Christianis humilibus aduersaturos ostendens, conse-
quenter dicit: Et a cornibus vnicornium humilitatem
„ meam. Ideo quippe in vnicornibus superbi intelligun-
„ tur, quia superbia odit consortium, & quantum in ipso
Cap. 27. est, solus cupit eminere omnis superbus. Iam nunc
attende vbi sit fructus, vel quod derelictus est, ne exau-
diretur pro terrena fœlicitate, non ad insipientiam, sed
vt saperemus quid noui gratia testamenti desyderare
debeamus: vel quod non est derelictus, sed exauditus
in eo quod ait: Ne discedas à me qui dixerat: Quare me
dereliquisti: quod vtique contrarium est, nisi illud ad
aliud, hoc ad aliud referatur. Attende & audi quantum
H sapis, hauri quantum capis, quantumq; ipse rem tantam
eloqui valeo, imò quantum tribuit ille qui nos exaudit,
& in Christo inquantum homo mediator est inter nos
& deum, & cum Christo inquantum deus est æqualis
Ephe. 3. deo, & potens est facere, vt ait Apostolus, supra quàm
petimus aut intelligimus. Vide in hoc psalmo testamẽ-
ti noui gratiam, vide illius derelictionis, tribulationis,
deprecationis fructum, quid agatur, quid insinuetur,
† cõmendet. quid mũdetur, † quid illustretur. Intuere quid legamus
tanto ante prophetatũ, quid iam cernamus impletum.
Psal. 21. Narrabo nomen tuum, inquit, fratribus meis in me-
dio Ecclesiæ cantabo te. Fratres illius sunt de quibus in
Ioan. 20. Euangelio ait: Vade & dic fratribus meis. Ecclesia illa
est quam modo dixit vnicam suam, hæc est vnica ca-
tholica, quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque
ad vltimas gẽtes [crescendo] porrigitur. Vnde in Euan
Matth. 24. gelio dicit. Et prædicabitur hoc Euangelium in vni-
uerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc
† veniet finis. veniet filius hominis. † Quod autem ait Cantabo, hoc
est illud canticum nouum, de quo in alio psalmo dici-
Psal. 95. tur: Cantate domino canticum nouum, cantate domi-
no omnis terra. Habes hic vtraque, ex quo cantico can
taturũ se dixerit, & in cuius Ecclesiæ medio: illud per-
I tinet ad nouum canticum, hoc ad omnem terram. Ip-
se quippe cantat in nobis cuius gratia cantamus, sicut
2. Corin. 13. dicit Apostolus. An vultis experimentum eius acci-
pere, qui in me loquitur Christus? Medium vero Ec-
clesiæ ad eminentiam licet referas & ad ipsam mani-
festationem, quia omnia quanto clarius nota sunt, tan-
to magis in medio esse dicuntur, vel certe ad interio-
res Ecclesiæ, quia interiora sunt media. Neq; enim om-
nis qui labiis personat, cãtat canticum nouum, sed qui
eo modo cantat, vt Apostolus admonet dicens: Can-
Ephe. 5. tantes & psallentes in cordibus vestris domino. Intus
enim est hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & au-
ditur, quia voce laudatur qui gratis amandus est toto
corde, tota anima, tota mente, amatorẽmque suum
accendit in se gratia spiritus sui sancti. Quid enim a-
Cap. 18. liud est canticum nouum, quàm laus dei? Deni-
que sequitur, & hoc euidentius demonstrat. Cum enim
dixisset. Narrabo nomen tuum fratribus meis, quia
Psal. 21. deum nemo vidit vnquã, sed vnigenitus filius, qui est
Ioan. 1. in sinu patris ipse enarrauit, atque adiunxisset: In me-
dio Ecclesię cantabo te. quo modo cantauit, id est, quia
in nobis [cantauit cũ proficimus in nomine quod nar-
rauit fratribus suis. & quia laudem dei cantauit in no- K
bis,] continuo manifestauit dicens. Qui timetis domi-
num, laudate eum. Quis autem veraciter laudat, nisi
qui synceriter amat? Tantundem est ergo ac si diceret:
Qui timetis dominum amate eum. Dixit enim homini
sicut scriptum est: Ecce pietas est sapientia. Porrò pie-
tas cultus dei est, nec colitur ille nisi amando. Summa
igitur & vera sapientia est in præcepto illo primo. Di- Matth. 22.
liges dominum deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota
anima tua. Ac per hoc sapiẽtia est charitas dei, nec dif- Roma. 5.
funditur in cordibus nostris, nisi per spiritum sanctũ, Eccle. 1.
qui datus est nobis. Initium autem sapientiæ timor do- 1 Ioan. 4.
mini. Et timor nõ est in charitate, sed perfecta charitas
foras mittit timorem. Proinde pręmissus timor in cor
nostrum, pellit inde consuetudinẽ malorum operũ &
seruat charitati locum, qua tanquam domina veniẽte,
vt illa insideat, abscedit. Ergo qui timetis dominũ lau-
date eum, vt deum nõ seruiliter, sed libere colatis, eum
amare discite, quem timetis, & poteritis laudare quod
amatis. Timentes enim deum homines veteris testamẽ
ti, propter literam terrentem & occidentem, nondum L
habentes spiritum viuificantem, currebant cum sacri-
ficiis ad templum. Et quamuis in figuram futuri sangui-
nis quo redempti sumus, tamen nesciẽtes quid per eos
præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc
vero in gratia noui testamenti, qui timetis dominum
laudate eum. Ipse quippe in alio psalmo, illa mutanda
prænuncians, quæ tunc in vmbra futuri offerebantur:
Non accipiam, inquit, de manu tua vitulos, neque de Psal. 49.
gregibus tuis hircos. Et paulo post, vt ostenderet sacri-
ficium noui testamenti, quando illo illa fuerant cessa-
tura, Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & redde al
tissimo vota tua. Et in fine eiusdem psalmi: Sacrificiũ,
inquit, laudis glorificabit me, & illic via est qua osten-
dam illi salutare meum. Salutare dei Christus est, quẽ
infantem Simeon senex cum agnouisset in spiritu,
eumque sumpsisset in manus, Nunc dimittis, inquit, do Luca 2.
mine seruum tuum secundum verbum tuum in pace,
quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui ti- Cap. 19.
metis ergo dominum laudate eum, vniuersum semen „
Iacob magnificate eum. Non vacat, quod ei non suffi-
cit dicere, semen Iacob, nisi adderet vniuersum, ne in
solis eis intelligeretur, qui ex Israelitis fuerant croditu-
ri. Semen Iacob ipsum est semen Abrahæ omnibus au- M
tem in Christum credentibus, non solis qui ex Israel
fuerant fideles Apostolus dicit: Ergo Abrahæ semen Gala. 3.
estis secundum promissionem hæredes. Ibi nanque
commemorauit præfigurationem noui testamenti, in
eo quod scriptum est: In Isaac vocabitur tibi semen,
non vtique in Hismaël ancillæ filio. In quibus duobus
filiis Abrahæ seruo & libero, & duabus mulieribus, an-
cilla & libera, scribens ad Galatas, duo testamenta di- Gala. 4.
cit in allegoria præfigurata. Vnde dicit: Non qui filij Roma. 9.
carnis, ij sunt filij dei, sed filij promissionis deputan-
tur in semine. Promissionis enim verbum, hoc est. Ad
hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Multum est &
nimis longum, diligenter enucleare cur filij promis-
sionis pertinentes ad Isaac, noui testamenti gratiæ de-
putentur. Breuiter tamen attingam, vnde tanto fru-
ctuosius cogitabis, quanto magis pie cogitaueris. Non
omnia deus quæ prædicit, promittit. Prædicit enim
etiam illa quæ non ipse facit, quia est omnium præ-
scius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum,
quæ potuit præscire non facere. Promittit autem
quæ ipse facturus est, nec ea mala sed bona. Quis enim
promit-

A promittit mala? Quamuis itaque mala inferat, mala non peccata sed supplicia, minatur tamen ea potius quam promittit. Omnia largitur & præscit, sed peccata prædicit [supplicia minatur, beneficia pollicetur.] Filij ergo promissionis, filij sunt beneficij. Hæc est gratia quæ gratis datur, non meritis operantis, sed miseratione donantis. Hinc gratias agimus domino deo nostro, quod est magnum sacramentum in sacrificio noui testamenti, quod vbi & quãdo & quo modo offeratur cum fueris baptizatus inuenies.

Cap. 20. Deinde sequitur & dicit, Timeat eum omne semen Israel, qui Iacob ipse & Israel vnus homo erat habens duo nomina, nõ in paruo sacramento. sed vno libro non possunt dici omnia, in quo iam multum progressi sumus & nondum de alijs tribus quæstionibus aliquid diximus, hoc est, de tenebris exterioribus, & latitudine & longitudine, altitudine & profundo, & de quinque & quinque virginibus. Quod ergo dixit supra: Vniuersum semen Iacob: hic consequenter ait: Omne semen Israel. Sed quare superius, Magnificate eum: & posterius, Timeat eum. Magnificatio laudi congruit, de qua dixerat, Qui timetis dominum laudate eum: vnde iam multa dis-

B serui. Ibi quippe amor vel charitas dei perfecta foras

1. Ioan. 4. mittit timorem. Cur ergo iterum timeat eum omnis

Roma 8. Israel? Non enim accepistis, inquit Apostolus, spiritum

Roma. 11. seruitutis iterum in timorem. Sed idem Apostolus oleastro inserto in oliuam timorem præcipit, hoc est, gentibus additis radici Abraham, Isaac, Iacob, vt & ipsi fierent Israel, id est, pertinerent ad semen Abrahæ. Quam insertionem oleastri amputatis propter infidelitatis superbiam naturalibus ramis, etiam ipse dominus in Euangelio prædixit occasione illius Centurionis, qui in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel.

Matth. 8. Et adiunxit, Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni ibunt in tenebras exteriores, illic erit ploratio & stridor dentium. Ita significans inseri oleastrum propter humilitatem. Dixerat quippe ille Centurio: Non sum dignus vt sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum

C naturalium propter superbiã, scilicet eorum qui ignorantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. De iis quippe vana elatione tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras exteriores, quia iactantes se de semine Abrahæ, semen Abrahæ fieri noluerũt, vt essent filij promissionis, quia fidem noui testamenti non receperunt, vbi iusticiam

† alias, vbi iusticia dei cõmedatur dei contempserunt, † & suam constituere volentes, id est, tanquam de suis meritis & operibus præfidentes spreuerunt esse filij promissionis, hoc est, filij gratiæ, filij misericordiæ, vt qui gloriatur in domino glorietur, credens in eum qui iustificat impium, hoc est, qui ex impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iusticiam, & impleatur in eo, non quod postulabat eius meritum, sed quod à domino promissum est beneficium. Cum iis igitur ageus Apostolus qui oliuæ per gratiam inse-

Roma. 11. rebantur, Dicis, inquit, Fracti sunt rami, vt ego inserar. Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem

Ephe. 2. fide sta, noli altum sapere, sed time. Dei est enim beneficium non meritum tuum, quod & alibi dicit. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Christo, in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in il- D lis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratiæ inest ti-

Roma. 11. mor, de quo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Ti-

1. Ioan. 4. mor autem iste alius est, non est ille seruilis, quem cha-

† iudicatur ritas foras mittit. Illo enim timetur, ne iudicetur † in tormentum supplicij: isto autem, ne amittatur gratia beneficij.

Cap. 21. Quapropter quamuis fidelibus ad nouum testamentum pertinentibus dicat Apostolus quod paulo ante commemoraui, Non enim accepistis spiritum

Roma. 8. seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum

Gala. 5. adoptionis filiorũ in quo clamamus, Abba pater, id est, vt fides in nobis sit, quę per dilectionem operatur, non tam timendo pœnam, quàm amando iusticiam tamen quia non fit anima iusta, nisi participatione melioris, qui iustificat impium, quid enim habet quod non ac- 1. Corin. 4. cepit? non debet sibi tribuendo quod dei est, ita gloria-

Roma. 11. ri tanquam non acceperit. Ob hoc enim dictũ est: Noli altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur iis etiam qui ex fide viuentes hæredes sunt noui testamẽti,

Roma. 12. atque in libertatem vocati. Altum enim sapere, di- E ctum est superbire. Quod alio loco econtrario satis ὑψηλοφρονεῖν. ostendit, vbi ait: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes: [Ex hoc quod ait humilibus consentientes,] vtique aperuit nihil aliud se dixisse alta sapien-

1. Ioan. 4. tes, quàm superbientes. Timor ergo non est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed illum seruilem quo cum se quisque ab opere malo abstinet, pœna terretur, nõ iusticia delectatur. Hunc charitas foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiam si proponatur impunitas. Non illum quo timet anima, ne amittat ipsam gratiam, qua in illa factum est, vt eam non peccare delectet, quo timet ne deus eam deserat, etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor castus est, non eum charitas eiicit, sed asciscit. De illo

Psal. 18. quoque scriptum est: Timor domini castus permanens in seculum seculi: nequaquam istum diceret permanẽtem, nisi sciret alium qui non permaneret. Et bene istũ castum dixit. Hoc enim non caret amor, quo anima

De verbis Apostoli ser. 13. 18. & 19. inhæret deo, quæ dicit in alio psalmo, Perdidisti omnem qui fornicatur abs te, mihi autem adhærere deo bonum est. Nam & coniunx quæ adulterinum animũ gerit, etiam si timore viri non adulterium perpetrat, tamen quod deest operi inest voluntati. Casta verò a- F liter timet. Nam & ipsa timet virum, sed caste. Deni-

3. sent. dist. 34. nõ potes que timet illa ne vir infestus adueniat, ista ne offensus abscedat. Non amanti enim præsentia viri molesta est, amanti autem absentia. Timore itaque casto permanenti in seculum seculi, timeat deum omne semen Is- " raël. Timeant quem diligunt, nõ alta sapiendo, sed hu- " milibus consentiendo, cum timore & tremore suã ipsorum salutem operando. Deus est enim qui operatur in eis & velle & operari pro bona voluntate.

Cap. 22. Hæc est iusticia dei, hoc est, quod deus donat homini, cũ iustificat impium. Hanc dei iusticiam ignorantes superbi Iudæi, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti, hac superbia deiiciuntur, vt humilis inseratur oleaster. Et illi ibunt in tenebras exteriores, de Tenebræ exteriores. quibus inter alia requisisti, venientibus ab Oriente & Occidente multis, qui recumbant cum Abraham, Isaac & Iacob in regno cœlorum. Sunt enim modo in exteris tenebris, vnde correctio desperanda non est, quam si contempserint, ibunt in tenebras exteriores, vbi cor-

1. Ioan 1. rectionis locus nõ erit, quoniã deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed lux cordis non istorum qui in carne sunt oculorũ, nec omnino talis qualis huius lu-

G cis visibilis phantasia cogitatur, quanquã & ibi est vi-
dere, sed longe aliter, longe dissimiliter. Qualis enim
lux est ipsa charitas, quis verbis explicet? Quis earum
rerum, quæ sensibus carnis subiacent, vllo demonstret
exemplo? An forte lux non est charitas? Audi Aposto-
lum Ioannem. Ipse quippe dixit, quod modo cõmemo-
raui, quoniam deus lux est, & tenebræ non sunt in eo
1.Ioan.4. vllæ. Qui rursum dicit. Deus charitas est. Ac per hoc
Roma.5. si deus lux est, & deus charitas est, profecto charitas lux
ipsa est quæ diffunditur in cordibus nostris per spiri-
1.Ioan 2. tum sanctum, qui datus est nobis. Item dicit: Qui odit
fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc. Istæ sunt te-
nebræ, in quas diabolus & angeli eius multũ superbiẽ-
1.Corin.15. do progressi sunt. Charitas enim non æmulatur, nõ in-
flatur. Ideo non æmulatur, quia non inflatur. Vbi enim
præcedit inflatio, continuo sequitur æmulatio, quoniã
superbia mater est inuidentiæ. Diabolus igitur & an-
geli eius à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis
in superbiam inuidiamq; progressi, velut glaciali du-
ricia torpuerunt. Et ideo per figuram tanquã in Aqui-
H lone ponitur. Vnde cum generi humano diabolus in-
Cant.4. cubaret, ventura gratia Saluatoris, dicitur in Cantico
canticorum: Exurge Aquilo & veni Auster, perfla or-
tum meum & fluent aromata. Exurge qui irruisti, qui
subditis incũbis, qui possessos premis. Exurge vt à tuo
pondere releuati erigantur, quorum animas premen-
do curuasti. Et veni Auster, inquit, spiritum inuocans
gratiæ flantem de Meridie, velut à parte feruida & lu-
2.Corin.2. minosa, vt fluãt aromata. Vnde Apostolus dicit: Chri-
sti bonus odor sumus in omni loco. Hinc etiã dicitur
Psal.125. in quodam psalmo. Conuerte domine captiuitatem
nostram, sicut torrens in Austro. Captiuitatem, scilicet
qua sub diabolo, tanquã sub Aquilone tenebantur, vbi
abundante iniquitate friguerant, & quodã modo con-
Math.24. gelauerant. Hinc enim & euangelium dicit: Quoniam
abundabit iniquitas refrigescet charitas multorum. At
verò flante Austro glacies resoluitur & torrentes fluũt,
id est, peccatis remissis, populi ad Christum charitate
Eccles.3. concurrũt. Hinc & alibi scriptũ est: Sicut glacies in se-
Cap.23. reno, ita soluentur peccata tua. Proinde rationalis
creatura, siue in angelico spiritu, siue in anima huma-
na, ita facta est, vt sibi ipsa bonũ, quo beata fiat esse non
possit, sed mutabilitas eius si conuertatur ad incommu
I tabile bonum, fiat beata. Vnde si auertatur, misera est:
auersio eius viciũ est, & conuersio eius virtus eius est.
Natura ergo non est mala, quia creatura spiritus vita
est rationalis, quæ etiam priuata bono, cuius participa-
tione beatificatur, id est, etiã viciosa, melior est eo cor-
pore quod summum est in corporibus, id est, hac luce
quæ sentitur oculis carnis, quia & ipsa est corpus. Om-
ni autem corpore quælibet incorporea natura pręstan-
tior, non mole, quia non nisi corporum est moles, sed
vi quadã qua supergreditur omnem phantasiam, quã
voluitat animus haustam de sensibus corporis. Sed quẽ-
admodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt, si-
cut terra & aqua & ipse aer, meliora fiunt participa-
tione melioris, id est, cum luce illuminantur & feruo-
re vegetantur: sic incorporeæ creaturę rationales ipsius
creatoris fiunt participatione meliores, cum ei cohæ-
rent purissima & sanctissima charitate, qua omnimo-
do si caruerint, tenebrescunt & obdurescunt quodam
modo. Proinde infideles homines tenebrę sunt, qui per
fidem conuersi ad deum quadam præmissa illumina-
tione lux fiunt. In qua proficiendo si ex fide ad speciem
peruenerint, vt id quod credũt etiam conspicere, sicut

tantum bonum potest conspici, mereantur, perfectam K
recipient imaginem dei. Talibus enim dicit Aposto-
lus. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in do- Ephe.5.
mino. Porrò diabolus & angeli eius, tenebræ sunt in-
fidelibus hominibus deteriores. Plus enim ab illa cha-
ritate auersi, in suum fastum obstinationemq; progres-
si sunt. Et quoniam extremo iudicio Christus dicturus
est eis quos ad sinistram discernet, Ite in ignem æter- Math.25.
num, qui paratus est diabolo & angelis eius, his mali-
gnis spiritibus coniungendos simulq; damnandos, di-
cet ituros in tenebras exteriores, id est, in societatẽ pœ-
nalem diaboli & angelorum eius. Huic pœnæ contra-
rium est quod bono seruo dicitur: Intra in gaudiũ do-
mini tui, vt quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tãto sit
lumen illud interius. Non hæc per locorum interual-
la inani phantasmate cogitanda sunt, Localia spacia
non occupant, nisi corporum moles. Non est hoc spi-
ritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus
deus omnium benignissimus conditor, & iustissimus
ordinator. Voluntatibus & affectibus ista vel propin-
quare, vel longe fieri, vel intrare, vel exire dicuntur: sed L
qui malo opere, id est tenebroso delectantur facientes,
secutura est pœna quę torqueat, ideo domin' vbi dixit:
Tenebras exteriores, addidit etiã, Ibi erit fletus & stri-
dor dentium, ne talibus oblectationibus, qualibus hic
iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque iniusti-
cia tenebrescunt, etiam in illo supplicio se vsuros cle-
menter existiment: quia enim volentes iniuste vtun-
tur bonis, iuste nolẽtes cruciabuntur malis, [vnde pos-
sunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ corpora-
les. Corpus quippe est anima exterius, vt sint animæ
mala] quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis
oblectatur, exteræ tenebræ corporis autem mala qui-
bus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ,
quas solas timent, qui seruili adhuc timore detinentur.
Nam si eis liceret, in illis exteris quæ sunt in peccatis
impune semper volui & inuolui, profecto nunquam
vellent accedere ad deum & illuminari, & inhærere il-
li per charitatem, vbi est timor castus permanens in se-
culum seculi, qui timor non cruciat, sed tenaciorem fa-
cit animam boni illius: quod si dimiserit, cadet. Cap.24.
Timeat eum omne semen Israel. Et vide causam quam M
coniungit: Quoniam non spreuit, inquit, neque despe- "
xit precem pauperis. [Pauperem humilem dicit. Hinc "
est noli altum sapere, sed time: Timeat ergo eum om-
ne semen Israel quoniam nõ despexit eius precem, qui
non altum sapuit sed timuit. Potest hoc & capiti co-
aptari, quia ipse saluator corporis propter nos pauper
factus est cũ diues esset, vt eius paupertate ditaremur.
Ex forma enim serui pauper factus est, ex qua & pre-
cem fudit in ea quippe humiliauit factus obediens vsq;
ad mortem. Vide ergo quid dicat: Quoniam non spre-
uit neque despexit precem pauperis] neque auertit fa- "
ciem suam à me. Vbi est illud, Quare me dereliquisti, si "
nõ auertit faciem suam ab eo, nisi quia & derelinquens
non derelinquit, quãdo in bonis temporalibus nõ ex-
audit, & non ad insipientiam nobis [sed vt sapiamus
quid auferat & quid offerat nobis] Non, inquit, spre-
uit neque despexit precem pauperis, neque auertit fa-
ciem suam à me, Et cum clamarem ad eum exaudiuit
me. Fecit ergo quod pauloante rogatus est, vbi cũ de-
precãs dixit: Ne discedas à me. Si enim exaudiuit, pro-
fecto fecit, nõ vtique discessit, nõ ergo dereliquit [hoc "
modo qui alio modo dereliquit,] vt saperem*, quo mo "
do magis non ab eo derelinqui velle debemus. Apud
te laus

A te laus mea. Quid ergo noscent qui tanquam victo in-
sultant quod me in temporalibus dereliqueris? In Ec-
clesia magna confitebor tibi, nō quanta ista synagoga
est quæ irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia ma-
gna diffusa per omnes gentes quę credit in resurrectio-
nem nō derelicti. Hæc est vnica illa quam petit de ma-
nu canis erui, de qua etiam pauloante dixit: In medio
Ecclesiæ cantabo tibi. Et nunc quod ait. Confitebor ti-
bi. In eis vtique qui confitebuntur, in quibus & loqui-
tur. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed
Matth.11. & laudis dei, sicut ipse in Euangelio. Confitebor tibi,
inquit, pater domine cœli & terræ, quia abscōdisti hæc
à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.
Ideo sequitur & dicit: Vota mea reddam coram timen-
tibus eum. Edent pauperes & saturabuntur & lauda-
bunt dominum qui requirunt eum. Ipsi sunt paruuli de
quibus dixit: Et reuelasti ea paruulis, timentes eum, &
pauperes, id est, humiles qui non alta sapiunt, sed ti-
ment timore illo casto, non quo pœna formidatur, sed
†*aliâs, cō- quo gratia †*commendatur. Vota verò sua, sacrificium
seruatur. vult intelligi corporis sui quod est fidelium sacramen-
tum. Ideo cum dixisset: Vota mea reddam coram ti-
B mentibus eum, continuo subiunxit: Edent pauperes &
saturabuntur. Ipsi enim saturabuntur pane qui de cœlo
descendit, qui ei cohærentes & eius pacem dilectio-
nēmque seruantes imitantur eius humilitatē. Ideo pau-
peres in hac paupertate & saturitate præcipue Apostoli
claruerunt. Et laudabunt dominum, inquit, qui requi-
runt eum, intelligentes non meritorum suorum, sed il-
lius esse gratiæ quod saturati sunt. Requirūt enim eum,
quia non sunt ex eis qui sua quærunt nō quæ Iesu Chri-
sti. Denique & si caro eorum qui eum laudant patitur
temporalem tribulationem vel mortem, viuent corda
eorum in seculum seculi. Hæc vita cordis non est in
sensibus corporis, secreta est in luce quæ intus est, non
in tenebris quæ foris sunt, in finem præcepti, non in
1.Tim.1. initio peccati. Finis autem præcepti charitas est de cor-
1.Cor.13. de puro & conscientia bona & fide non ficta. Charitas
quæ non æmulatur, non inflatur, quia non altum sapit,
sed timet, & ideo cohæret timore casto permanente in
seculum seculi. Initium autem omnis peccati superbia,
qua diabolus irreuocabiliter in exteriora progressus est,
C hominemq; inuidendo & ei simile aliquid suadēdo de-
iecit. Cui homini in quadam scriptura dicitur, Quid
Eccle.10. superbit terra & cinis? Quoniam in vita sua proiecit
intima sua. In vita sua dictum est, tanquam in propria
sua, & quasi priuata, qua delectatur omnis superbia.
Cap.25. Vnde charitas in commune magis quàm in priua-
tum consulens, dicitur non quærere quæ sua sunt. Hac
viuunt corda in seculum seculi, tanquam saturata pa-
Ioan 6. ne cœlesti. De qua saturitate ipse dicit: Nisi manduca-
ueritis carnem meam & sanguinem meum biberitis,
non habebitis vitam in vobis. Merito ergo istorum qui
saturantur, viuent corda eorum in seculum seculi. Vi-
ta enim Christus est qui habitat in cordibus eorum, in-
1.Corin.13. terim per fidem, pòst etiam per speciem. Videnr enim
nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad
faciem. Vnde ipsa charitas nunc in bonis operibus di-
lectionis exercetur, qua se ad subueniendum quaqua
versum potest, porrigit, & hæc latitudo est: nunc lon-
ganimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter te-
nuit, perseuerat, & hæc est longitudo: hoc autem totum
propter adipiscendam vitam facit æternam quæ illi
promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit ve-
rò ex occulto ista charitas vbi fundati quodam modo

& radicati sumus, vbi causæ voluntatis dei non inuesti- D
gantur, cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus Ephe.2.
iustitiæ quę fecimus nos, sed secundum eius misericor- Titum.3.
diam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, & Iacobi.1.
hæc voluntas eius in abdito est. Cuius secreti profun-
ditatem quodam modo expauescens Apostolus cla-
mat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, Roma.11.
quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles
viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Et hoc
est profundum. Altitudo quippe commune nomen est
excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, subli-
mitatis eminentia commendatur, cum autem in pro-
fundo, difficultas inuestigationis & cognitionis. Vnde
& illud de deo dicitur: Quàm magnificata sunt opera Psal.91.
tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes
tuæ. Et iterum. Iudicia tua velut abyssus multa. Hinc Psal.35.
igitur est illud Apostoli quod requirendum inter cæte-
ra posuisti. Huius rei gratia, inquit, flecto genua mea ad Ephe.3.
patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis pa-
ternitas in cœlis & in terra nominatur, vt det vobis
secundum diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari
per spiritum eius, in interiori homine habitare Chri-
stum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radi- E
cati [& fundati] per fidem præualeatis comprehendere
cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo & latitudo,
altitudo, & profundum, Scire etiam supereminentem
scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem
plenitudinem dei. Attende omnia diligenter. Huius Cap.26.
rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini
nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis Ephe.3.
& in terra nominatur. Quæris, cuius rei gratia hoc su-
pra dixerat, Propter quod peto non infirmari in tri-
bulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non
infirmentur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis
sustinebat, & propter hoc genua flectebat ad patrem.
Proinde non infirmari vnde illis sit, sequitur & dicit:
Vt det vobis secūdum diuitias gloriæ suæ virtutē cor-
roborari per spiritum eius. Hæ sunt diuitiæ, de quibus
dicit, O altitudo diuitiarum. Abditas enim habet cau- Roma.11.
sas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus
quod non accepimus. Deinde sequitur, & quid optet Ephe.3.
adiungit, In interiori, inquit, homine habitare Chri-
stum per fidem in cordibus vestris. Hæc est vita cor-
dium qua viuimus in seculum seculi, ab initio fidei vs- F
que ad finem speciei. vt in charitate, inquit, radicati &
fundati præualeatis comprehēdere cum omnibus san-
ctis. Ista est communio cuiusdam diuinę cœlestisq; rei-
publicæ, hinc saturantur pauperes, non sua quærentes,
sed quæ Iesu Christi, id est, non commoda priuata se-
ctantes, sed in commune vbi salus omnium est consu-
lentes. Nam de ipso pane quo tales saturantur, quodam
loco Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi
sumus. Quid ergo comprehendere? quæ sit, inquit, lati- 1.Cor.10.
tudo sicut iam dixi, in bonis operibus, quibus beneuo-
lentia porrigitur vsque ad diligendos inimicos & lon-
gitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiæ
tolerentur. & altitudo, vt pro his æternum quod in su-
pernis est præmium, non vanum aliquid, aut tempora-
le speretur. & profundum, vnde gratuita gratia dei se-
cundum secretum & abditum voluntatis eius existit.
Ibi enim radicati, ibi sumus fundati, Radicati propter
agriculturam, Fūdati propter ædificationem quæ quo-
niam non est ab homine, dicit alio loco idem Aposto-
lus: Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Hoc totum 1.Corin.3.
agitur cum in hac nostra peregrinatione fides per dile-
ctionem

G ctionem operatur. In futuro autem seculo perfecta &
Trõscientia. plena charitas sine vlla malorum tolerantia,† non fide
credit quod non videt, nec spe desyderat quod non te-
net, sed in æternum veritatis incommutabilem speciem
contemplabitur, cuius sine fine quietum opus erit, lau-
dare quod amat, & amare quod laudat. De hac sequen-
Ephe.3. ter dicit: Scire etiam supereminentem scientiam chari-
tatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem
dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur. qui enim
quia voluit mortuus est: quo modo voluit mortuus est.
Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo
quoque latitudinis huius & longitudinis & altitudi-
nis & profunditatis magister existeret. Nam latitudo
est in eo ligno, quod transuersum desuper figitur. Hoc
ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus.
Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram
conspicuum est. Ibi enim quodam modo statur, id est,
persistitur & perseueratur, quod longanimitati tribui-
tur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo, quod
transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est,
ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expe-
H ctatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet
quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, pro-
funditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multo-
rum ingenia conteruntur id vestigare conantia, vt ad
Roma.9. extremum eis dicatur: O homo tu quis es, qui respon-
deas deo? Viuent ergo corda saturatorum [pauperum]
in seculum seculi, hoc est, humilium charitate flagran-
tium, non sua quærentium, sed sanctorum societate gau
dentium. Hoc primitus in Apostolis factum est: Sed
laudando deum, id est, prædicando gratiam dei, quo-
niam dictum est. Laudabunt dominum qui requirunt
eum, quid populorum acquisierint in eo quod sequi-
Cap.21. tur vide. Commemorabuntur, inquit, & conuerten-
" tur ad dominum vniuersi fines terræ, Et adorabunt in
πατριαὶ. conspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam do-
" mini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ille irri-
sus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit,
& tradet in fine deo & patri, non vt ipse amittat, sed
quod in fide seminauit cũ venit minor patre, hoc per-
ducat ad speciem, in qua æqualis non recessit à patre.
" Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ:
" Diuites terræ superbos intelligere debemus, si recte su-
I perius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in
Matth.5. Euangelio dominus dicit: Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cœlorum. Ipsi enim sunt mi-
tes, lugentes, esurientes, & sitientes iusticiam, misericor-
des, mundicordes, pacifici, & qui persecutioné patiun-
tur propter iusticiam, quibus prædicationibus singilla-
tim beatitudinem adiunxit. Contra ergo diuites terræ
hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra
Psal.21. ita distincti sunt, vt de pauperibus supra diceretur Edét
pauperes & saturabuntur. Hic verò Manducauerunt &
adorauerunt omnes diuites terræ. Et ipsi quippe addu-
cti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore &
sanguine eius: sed adorant tantum non etiam saturan-
1.Petr.2. tur, quoniam non imitantur. Manducantes enim [pau-
perem], dedignantur esse pauperes: quia Christus pro
nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt sequa-
mur vestigia eius. Veruntamen quod humiliauit semet-
ipsum factus est obediens vsque ad mortem, mortem
autem crucis aspernantur diuites, & similia perpeti re-
spuunt, tumore non magnitudine, infirmitate ergo non
Philip.2. sanitate. Sed quia ergo deus excitauit eum à mortuis,
& donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt
in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terre- K
strium & infernorum, fama celsitudinis eius, & gloria
nominis eius in ecclesia vsquequaque diffusa, permoti
& ipsi veniunt ad mensam, manducãt & adorant, non
tamen saturantur, quia nõ esuriunt & sitiunt iusticiam.
Tales enim saturabuntur, quanquam perfecta saturi-
tas in illa vita æterna erit, cum ex ista peregrinatione
venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab
ænigmate ad perspicuam veritatem. Non tamen in-
conuenienter saturatus dicitur paupertate* Christi, qui *al paup
pro iusticia eius, hoc est, pro participatione verbi æter-
ni, quam inchoauit interim fide, omnia temporalia
non solum temperanter contemnit bona, verumetiam
patienter sustinet mala. Tales fuerunt piscatores & pu- 1.Cor.1.
blicani, quia abiecta huius mundi elegit, vt confunde-
ret fortia. De his dictum est: Edent pauperes & satu- Psal.21.
rabuntur. Sed quia istam saturitatem non apud seip-
sos reuerunt, quodam modo enim ructãctes domi-
num laudauerunt, id est, prædicauerunt quærentes eum
non sua quærentes, sed in eum charitate flagrantes, eo-
rum prædicatione commotus est mundus, vt comme-
morarentur & conuerterentur ad dominum vniuersi L
fines terræ, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ
patriæ gentium. Quoniam domini est regnum & ip-
se dominabitur gentium. Hac Ecclesiæ dilatatione e-
tiam superbi, id est, diuites terræ adducti sunt, & man-
ducauerunt, & quamuis non saturati tamen adorant.
Hunc quoque ordinem propheta psalmi hoc loco te- "
nuit, quem videmus impleri. Adiungit autem, In con- "
spectu eius procident omnes qui descendunt in ter-
ram, id est, omnes bona amando terrena, non in cœ-
lum ascendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus:
Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, Coloss.3.
[vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt
sapite,] non quæ super terram: sed potius quanto sibi
bonis terrenis fœliciores videntur, tanto magis in ter-
ram descendunt, hoc est, in terrena deprimuntur. Et
ideo in conspectu eius procident, id est, vbi ipse videt,
non vbi homines vident, qui eos excelsos sublimesque
arbitrantur. Et anima, inquit, mea ipsi viuet. Ipsi vti- Cap.21.
que non sibi, sicut superborum priuato bono suo lætan-
tium, & à communi omnium bono, quod deus est, ina-
ni elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus, & cõ- M
muni potius vero omnium bonorum perfrui, quàm
priuato nostro gaudere quæramus. Vt qui viuit iam
non sibi viuat, sicut ait Apostolus. sed ei qui pro ipsis 2.Cor.5.
mortuus est & resurrexit. Pro hoc enim mediator effe-
ctus est, vt nos reconciliet deo per humilitatem, à quo
per impiam superbiam longe recesseramus. Neque e-
nim tantum illud scriptum est, quod supra posui, Ini-
tium omnis peccati superbia: sed etiam hoc ibi legitur,
Initium omnis superbiæ, homines apostatare à deo. Eccles.10.
Non ergo sibi viuat quisque, sed Christo, faciens non
suam sed ipsius voluntatem, & manens in eius chari-
tate, sicut & ipse fecit voluntatem patris, & manet in
eius charitate. Hæc quippe nos admonens & exemplo
suo exhortans, in Euangelio suo locutus est. Si autem
ipse cum in forma dei æqualis esset patri, tamen per for
mam serui, quam propter nos accepit, nõ suam volun-
tatem, sed patris se facere commendauit, quanto ma-
gis nos propria priuatáque nostra voluntate contemp-
ta qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, vt
illuminentur vultus nostri, & non erubescant, debe-
mus accedere, quod illuminat omnem hominem ve- Ioan.1.
nientem in hunc mundum, vt anima nostra ipsi viuat.

Hoc enim

A Hoc enim de nobis consequenter adiungit, cum dicit
“ Et semen meum seruiet illi, quoniam qui seminat bo-
“ num semen, filius est hominis, bonum autem semen
Cap.29. hi sunt filij regni. Hæc porrò omnia quæ in psal-
mo isto dicta sunt, quia non ad præsens [tempus] sed ad
futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis
rebus apparet, sic eum concludere voluit, vt ostenderet
se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita,
“ sed futura prophetare. Annunciabitur, inquit, domino
“ generatio ventura & annunciabūt [cœli] iusticiam eius
4 sen.dist. populo, qui nascetur quem fecit dominus Non ait An-
45 cap. sed nunciabitur dominus generationi venturæ, sed an-
fine. nunciabitur dominus generatio ventura. Quod non
sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annun-
cietur vt sciat, sed sicut annunciant angeli, non solum
nobis beneficia dei, verumetiam illi preces nostras.
Tobiæ 12. Nam scriptum est vbi angelus hominibus dicit: Ego
obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc deus
Matth.6. nouerit quid velimus, vel quo indigeamus Nouit enim
pater vester, ait dominus, quid vobis necessarium sit
priusquam petatis ab eo Sed quia necesse habet ratio-
nalis creatura obtemperans deo, temporales causas ad
B æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se
fiat, siue consulendo quod faciat, qui prius mentis affe-
ctus est, vt ipsa construatur, non vt deus instruatur.
Nam & hæc quædam contestatio rationalis creaturæ
est, quod non sibi ipsa sit bonum, quo beata fiat, sed il-
lud incommutabile cuius participatione etiam sapiens
efficitur. Siue ita dictum est: Annunciabitur domino
generatio ventura: ac si diceretur, domino placebunt
[qui annunciabunt] non sibi, vt ita sit domino annun-
Roma.14. ciare, sicut est domino viuere. Sic dictum est: Qui man-
ducat, domino manducat. & qui non manducat, do-
mino non manducat. Ad hoc quippe addidit: Et gra-
tias agit deo, vt ostenderetur quid esset, domino facit,
id est, in eius laudem facit. Tunc enim rectè, tunc iuste,
tunc pie fit, cum opus bonum in eius laudem fit, cuius
gratia donatur vt fiat. Ac per hoc etiam si eo modo
quispiam hæc verba intelligere velit, vt eorum iste or-
do sit, Annunciabitur domino generatio ventura, id
est, generatio annunciabitur, quæ domino ventura est,
generatio scilicet piorum atque sanctorum: quia im-
C piorum & sceleratorum generatio non domino, sed si-
bi ventura est, ab eadem significatione non receditur,
qua intelligatur animæ participatio in idipsum, id est,
rationalem creaturam cum sit mutabilis, non fieri bea-
tam nisi à proprio suo mutabili ad immutabile bo-
num, idémque commune quod deus est, à quo superba
impietate abstitit, humili pietate conuersa subsistat. In
quo affectu proficiens, quicquid boni facit domino fa-
cit, hoc est, in eius laudem, cuius gratiam percepit vt fa-
ciat, vnde est actio gratiarū, quæ intimo fideliū myste-
Cap 30. rio celebratur. Illud autem quod sequitur, Et an-
“ nunciabunt iusticiam eius populo qui nascetur, quem
“ fecit dominus superioris sensus confirmatio est. Nam
quod ibi dictum est. Annunciabitur domino genera-
tio ventura: hic est dictum, hæc annunciabit iusticiam
eius Ipsa quippe generatio, quæ ventura prophetata est
piorum, atque sanctorum iusticia dei est, non ipsorum.
Roma.1. Ne sint ex illis qui ignorantes dei iusticiam, & suam vo
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti Illa
nanque iusticia dei commendatur in eo quod dicitur,
Ignorantes dei iusticiam, qua nos ex eius gratia iusti su-
mus, vt ipsa dei iusticia nos simus cum iuste viuimus,
credentes in eum qui iustificat impium. non illa qua
ipse iustus est æterna sua & incommutabili iusticia. Hęc D
itaque iusticia, qua nos dei munere iusti simus, signifi-
catur in psalmo illo, vbi scriptum est. Iusticia tua sicut Psal.35.
montes dei. Montes quippe dei, sancti eius sunt, de qui-
bus alibi dicitur Suscipiant montes pacem populo tuo. Psal 71.
Et multa de his montibus scripta sunt figurata locu-
tione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia
hoc ipsum quod deus iustificat homines, nimis occul-
to iudicio facit, quoniam gratuita gratia Si autem gra- Roma.11.
tia, non ex operibus, alioquin gratia iam non esset gra-
tia. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo iusti-
ficamur, non quia præcesserunt iustificamur. Et hoc
est profundum, de quo superius iam multa diximus.
Continuo in eodem psalmo cum dixisset: Iusticia tua Psal.35.
velut montes dei, subiunxit: Iudicia tua velut abyssus
multa. Inde venit ad salutem hominibus iumentisque
communem, quia & ipsa ex misericordia dei est, & di-
cit: Homines & iumēta saluos facies domine, sicut mul-
tiplicata est misericordia tua deus. Vt hinc intelliga-
mus etiam illam salutē sempiternam & immortalem,
de qua dicit Apostolus. Spe enim salui facti sumus, simi- Rom.8.
liter vt istam, quæ hominibus iumentisque communis E
est, gratis nos accipere non ex operibus, ne forte quis
extollatur, quia opera sua ex ipsius iustificatione opera-
mur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Ephe.2.
Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus, vt in illis
ambulemus. Et illa [salus] ergo gratuita est, de qua in
alio psalmo dicitur Domini est salus & super populum
tuum benedictio tua. Sicut ergo quod legitur: Domi- Psal 3.
ni est salus, non ea salus intelligitur qua dominus sal-
uus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluos facit. Sic cum
legitur dei iusticia, in eo quod scriptum est. Ignoran- Roma.10.
tes dei iusticiam, & suam volentes constituere, non est
illa intelligenda, qua deus iustus est, sed qua iusti sunt
homines, quos gratia sua iustificat. Inde enim sa[illegible]i vn- Matth.9.
de iusti, quoniam quod ait: Non est opus sanis medicus
sed male habentibus, exposuit in consequentibus di-
cens. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non igi- Titum.3.
tur secundum opera iusticiæ, quæ nos fecimus, sed se-
cundum suam misericordiam saluos nos fecit per laua-
crum regenerationis. In qua gratia spe salui facti su-
mus. Vnde in illo psalmo subiungitur: Filij autem ho-
minum sub tegmine alarum tuarum sperabūt, Inebria- F
buntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis
tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in
lumine tuo videbimus lumen. Prætēde misericordiam
tuam scientibus te, & iusticiam tuam iis qui recto sunt
corde. Huic igitur iusticiæ dei contraria superbia est,
qua fiditur tanquam de operibus proprijs. Ideoque ibi
sequitur: Non veniat mihi pes superbiæ. Hæc iusticia
dei, qua eius fide iusti sunt interim viuentes ex fide, do-
nec perfecta iusticia perducantur ad speciem, sicut sa-
lute perfecta, etiam ad ipsius corporis immortalitatem,
gratia noui testamenti. Vnde alio loco dicit Aposto- 2.Cor.5.
lus: Pro Christo legatione fungimur, tanquam deo ex-
hortante per nos. Obsecramus pro Christo reconcilia-
ri deo: ac inde subiungit Eum qui non nouerat pecca-
tum, peccatum pro nobis fecit, id est, sacrificium pro
peccatis. Nam & ipsa in lege peccata appellabantur,
quæ pro peccatis offerebantur Vt nos simus iusticia dei
in ipso, id est, in eius corpore quod est Ecclesia, cui ca-
put est. Nos sumus iusticia dei, quam ignorantes illi & Roma 10.
suam volentes constituere, id est, tanquam de suis ope-
ribus gloriantes, iusticiæ dei non sunt subiecti. Inde &
in hoc psalmo cum dixisset: Annunciabunt iusticiam Psal.21.
eius,

G eius, sequitur & adiungit, populo qui nascetur quem fecit dominus. Quis est iste enim populus quem non fecit dominus, secundū id quod homines sunt, qui etiam pecora creauit à quo est omnis vita, omnisque facta & creata natura? Sed ita intelligendum est: Quem fecit dominus, vt non solum quod homines sunt, verumetiam quod iusti sunt ab illo facti intelligantur, secundum illud quod iam nō semel commemoraui ab Apostolo dictum,
Ephe.2. Ipsius enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt
Cap.32. in illis ambulemus. Animę igitur rationalis mutabilitas admonetur, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni, iustam, saluam, sapientem, beatam se esse nō posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eaque auersione viciatur, nec sanari per seipsam potest, sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ. Vnde non altum sapiat, sed timeat, eoq; timore casto, inhæreat deo, qui eam à propria immundicia qua inordinate bona inferiora
H dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali munda-
Virgines fatuæ. uit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætātibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam, vbi illis testis est deus, bona operantibus sed sit in virginibus sapien-
2.Cor.1. tibus, vbi dicat quod ait Apostolus: Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est ab adulantibus. Adulatores nanque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo
Psal.140. dicitur in psalmo: Emendabit me iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi, & quodam modo colaphizari, quàm vt ei caput
* forte, crescat. in superbiam crescat * peccatoris adulatione laudari*. Irridentium quippe responsio mihi videtur, cum eis à
* forte, laudato. sapientibus virginibus dicitur, Ite potius ad vendentes & emite vobis, sicut in quodam libro Sapientiæ scrip-
Matth.25. tum est, vbi contemptoribus dicit: Et ego perditioni
Prouer.1. vestræ superridebo. Illa autem responsione, qua petentibus oleum dictum est: Ne forte non sufficiat nobis,
I non desperanter, sed humiliter dictum est. Quis enim sic præsumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio dei posse sufficere, nisi misericors miseri-
Iaco.2. corditer iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus dominus dicit:
Matth.5. Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Hucusque pertendit intētio virginum sapientium, vt ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur deus à quo illis est quod bene operantur. Ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram deo, vbi eleemosynam in occulto [pater qui videt in occulto] reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram deo fit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At vero stultarum virginū hoc oleum non secū portantium deficiunt lampades, id est, nō perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes, vt viderentur ab hominibus, nō vt glorificaretur pater qui in cœlis est: quæ intentio perennis est K gloriæ, qua nouit anima deo se debere quod iustificata est ad facienda bona opera, & ideo in illo nō in se lau-
dari amat. Vnde alibi homo dei cātat: In domino lau- Psal.33.
dabitur anima mea, vt qui gloriatur, in domino glo- 1 Corin.1.
rietur. Sed quid est quod in eadem Euangelij le- Cap.32.
ctione scriptum est: Omnes sponso tardante dormisse- Math.25.
somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio, ad quod faciendū venturus est Christus, abundante iniquitate charitas refrigescit, quo modo ibi ponemus virgines sapientes, cum potius in illis sint de
quibus dicitur. Qui autem perseuerauerit vsque in fi- Math.24.
nem, hic saluus erit? Dictum est ergo, dormierunt omnes: quia non tantum stulti, qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt, vt laudetur deus, experiuntur istam mortem. Ex vtroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in scripturis dormitium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit: De dormientibus au-
tem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco. Ex quibus 1.Thess.4.
plures manent vsque adhuc, quidam autem dormie- L
runt. Et alia innumerabilia in hoc testimonia aperte per scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde
& ille ait: Consanguineus leti sopor. Et si aduertas Maro.
multa inuenies etiam in secularibus literis vbi mors ὕπνος
somno comparatur. Significauit ergo dominus futu- καὶ θάνατος.
rum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamq; eius expectaretur aduentus, tanquam propinquis atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuiam sponso & sponsæ. Sponso quidem filio dei, sponsæ autem, siue quia in eo corpore venturus est quod sumpsit ex virgine, siue quia ipsa Ecclesia tunc clarior apparebit, vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus, eius
magnitudo monstrabitur. Virgines propter conti- Cap.33.
nentiam nūcupauit. Decem vero, id est, quinq; & quinque, propter numerum quo censentur corporis sensus, in quibus habitat continentia, cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades sicut dictum est, bona sunt opera, maximeq; ad misericordiam pertinētia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabi-
lis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis inten- M
tione fiat. Ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit quod stultæ non sumpserunt oleum secum, sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis, hoc est, in cordibus suis, vbi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam, cum
dictum esset: Sacrificate sacrificium iusticiæ, & sperate Psal.4.
in domino, multi, inquit, dicunt, quis ostēdit nobis bona? Deinde vt manifestaret, cuius boni amore debeamus operari iusticiam, hoc est, sacrificare sacrificiū iusticiæ & sperare, Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusq; participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in cōspectu hominum lucentia non extinguantur, quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vicium sic laude delectentur humana, vt eius gau-

dio si

A dio si quid boni agunt feruere & lucere videantur.
Cap 34. Tardante autem sponso dormierunt omnes. Non
enim tunc veniet, cum speratur, sed media nocte cum
valde obscurum, id est occultũ erit, an veniat Vnde di-
cit, media nocte clamorem factum: Ecce sponsus venit
Matth 25. exite obuiam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa
1. Corin. 15. quam commemorãs Apostolus dicit: Canet enim tuba
1. Thess. 4. & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquod
Ioan 5. euidentissimũ [& præclarissimum] signum vult intelli-
gi. Quã vocem archãgeli & tubam dei alio loco dicit.
Quæ etiam vox ipsius domini Iesu Christi in Euãgelio
dicitur, quã audient ij qui in monumentis sunt & pro-
cedent Surgunt ergo omnes virgines illæ & sapientes
& stultæ, & aptant lampades suas, id est, rationem præ-
parant reddere de operibus suis. Sed tunc in illius cla-
moris euidẽtia & resurrectione mortuorum, quia nul-
la erit dubitatio iam instãtis præsentisq; iudicij, subtra-
hetur omne solatium laudis humanæ. Neque enim va-
cabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratifi-
cari atq; suffragari alteri quando vnusquisque propriũ
onus portabit, & de suorum factorum reddenda ratio-
B ne cogitabit: ac per hoc feretur animus quidem virgi-
num stultarum consuetudine propria, sed non inuentis
laudibus humanis deficiet. Neque enim germanitus di-
Psal. 21. xerunt. Apud te laus mea, vel, In domino laudabitur a-
Psal. 33. nima mea, Aut in domino gloriatæ sunt, cum ignoran-
Roma. 10. tes dei iusticiã, suam iusticiam constituerant, ac per hoc
petunt à sapientibus oleum, hoc est, aliquam cõsolatio-
nem, nec inueniunt nec accipiunt, illis respondentibus
se nescire, vtrum sibi sufficiat ipsa cõscientia, qua expe-
ctant misericordiam sub illo iudice, qui cũ in throno
sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis
gloriabitur mundum se esse à peccato, nisi superexultet
misericordia iudicio, quæ super eos erit, qui misericor-
diæ opera illa intentione fecerũt, vt eorum misceretur,
à quo se sciebant accepisse quod habebant: nec gloria-
bantur quasi non acceperint, sed per ipsos habuerint
quod placebant, sicut stulti qui & sibi placent tanquam
de bono à se sibi parato, & ab adulantibus vel erranti-
Gala. 6. bus, ita laudantur, ac si ipsi sint aliquid. Qui autem pu-
tat se esse aliquid, cum nihil sit, sicut dicit Apostolus, se-
ipsum seducit. Opus autẽ suum probet vnusquisque, &
tunc in seipso tantum gloriam habebit, & nõ in altero,
C hoc est, portare oleũ secum, non ex aliena laude depen-
dere Sed quam gloriam in se habebit, nisi eam cui dici-
tur: Gloria mea & exaltans caput meum, vt quod sæpe
dicendum est, qui gloriatur, in domino glorietur. Pro-
inde sapientia, quę in sapientibus virginibus habitat, se-
cundum illud quod ante prædixit, cum ait cõtempto-
Prouer. 1. ribus & sanam doctrinã accipere recusantibus Et ego
Matth. 25. vestræ perditioni superridebo, dicit stultis virginibus:
Ite potius ad vendentes, & emite vobis, tanquam dice-
ret: Vbi sunt qui vos fallebant mendosissimis laudibus,
quando & à vobis fallebamini, quia in vobis nõ in deo
gloriabamini? Quod autem dicit. Et dum eunt emere,
venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerũt cum eo:
hoc mihi videtur intelligendum, quod vicioso cordis
affectu inhiabant inani gloriæ, quã vana mentis elatio-
ne sectatæ sunt Et ipse appetitus significatus est in eo
quod dictum est, dum eunt emere venit sponsus, & in-
troierunt cum eo ad nuptias quæ paratæ erant, hoc est,
quæ veram fidem, veramq; pietatem corde gestabant,
qua possent contemperari numero societatiq; sancto-
rum, non in seipsis, sed in domino gloriantiũ, vt intra-
rent cum eis in illud gaudium, de quo dicitur. Intra in
gaudium domini tui: vbi erit perfecta participatio in- D
commutabilis boni, cuius modo velut arra quædã per
fidem tenetur, vt secundum hanc gratiam viuamus, in-
quantum deo non nobis viuimus. Proinde quod Cap. 35.
sequitur: Nouissime veniunt & reliquę virgines dicen- Matth. 25.
tes Domine domine aperi nobis: non dictum est eas e-
misse oleum, & sic venisse, neq; enim iam erat vnde, sed
misericordiam sero quæsisse cum iam tempus iudicãdi
esset, à probis & reprobos separandi. Recte autem illis
respondetur, Amen dico vobis, nescio vos Ille quippe
hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed nescio vos, nihil
aliud est, quàm nescitis me, quando de vobis potius eli-
gitis considerari*† quàm de me. Cũ enim dicitur quod *† alias, fi-
nos cognoscit deus, cognitionem sui nobis præstat, vt fidere.
per hoc intelligamus, ne hoc quidẽ nobis esse tribuen-
dum, quod nos scimus deũ, sed eam quoque scientiam
illius misericordiæ tribuamus. Vnde cum quodam lo-
co Apostolus diceret Nunc autem cognoscẽtes deum:
correxit & ait: Immo cogniti à deo, quid aliud volens
intelligi, nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Ne-
mo autem cognoscit deum, nisi qui intelligit illum esse
summum atque incommutabile bonum, cuius partici- E
patione fit bonus. Quod in huius psalmi conclusione Psal. 21.
positum est: Annunciabunt iusticiam eius populo qui
nascetur quẽ fecit dominus. Inde est illud quod in alio Psal. 99.
psalmo Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc enim nõ ad
eam naturam qua homines sumus, cuius naturæ idem
ipse creator est, qui cœli & terræ, syderum omniumq; a-
nimantium, sed ad illud potius referendum est, quod
Apostolus ait. Ipsius enim sumus figmẽtum creati in Ie- Ephe. 2.
su Christo in operibus bonis quæ præparauit deus vt in
illis ambulemus. Arbitror tibi satis esse solutas tuas Cap. 36.
quinq; quæstiones, dum in ista mea veluti sexta immo-
rarer, quã mihi proposui de gratia noui testamẽti, prop
ter quam verbũ caro factũ est, id est, qui filius dei erat, Ioan. 1.
homo factus est, naturã suscipiendo nostram, non mu-
tando† suam per quod & [nobis] suam recipientibus ea † amittẽdo.
potestas daretur, vt qui eramus homines, filij dei fiere-
mus participatione incommutabilis boni in melius cõ-
mutati, non ad temporalem fœlicitatem, sed ad vitæ æ-
ternæ, quæ sola beata est, adoptionem. Vnde placuit e- Epilogus.
tiam propheticum psalmum percurrere. Cuius primum
versum in passione cõmemorauit, ostendens quo mo-
do nos deus derelinquat, & quo alio modo nõ recedat F
à nobis, ad bona æterna nos colligens, temporalia vero
aliquando vtiliter tribuens, & aliquãdo vtiliter subtra-
hens, vt eis non hærere discamus, ne cõtempta luce in-
teriore, quæ ad nouam pertinet vitam, vnde etiã psal-
mus iste ipse pro susceptione matutina, tãquam pro lu-
ce noua nomen accepit, ne in exteris tenebris libenter
habitemus: vnde in exteriores mittuntur, qui ex istis ex-
teris, non se ad interiora conuertunt, ne diabolo & an-
gelis eius sociati extrema damnatione puniamur Intel-
ligentes igitur peregrinationem nostram in hac vita,
mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudi-
nem bonorũ operum, & longanimitate vsque in finem
perseuerantes, atq; habẽtes cor sursum, vbi Christus est
in dextera dei sedens, totumq; hoc non nobis, sed illius
misericordiæ tribuentes, cuius profunda iudicia om-
nem scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter
fabulosa, sed vtiliter verax latitudo, lõgitudo, altitudo,
profundum, vnde perueniamus ad eam supereminen-
tem scientiam charitatis Christi, & impleamur in om-
nem plenitudinem dei Scio autem quàm nõ super- Cap. 37.
uacua solicitudine, per hanc occasionem quæstionum
mihi

G mihi à te propositarum, noui testamenti gratiam tibi voluerim copiosius commēdare. Habet enim aduersarios qui eius profunditate turbati, non deo tribuere, sed potius sibi volunt arrogare quod boni sunt. Nec tales sunt quos facile contemnas, sed continenter viuentes, atque in bonis operibus laudabiles, nec falsum Christū sicut Manichæi, aliiq; plurimi hæretici, sed eundem verum æqualemq; patri & coæternum, veraciterq; hominem factum, & venisse credentes, & venturū expectantes. sed tamen ignorantes dei iusticiam, & suam constituere volentes. (Roma. 10.) Neque enim frustra dominus, cum & illas cōmemoraret quæ secum intrauerunt ad nuptias, & (Matth. 25) illas contra quas ianuas clausit, & quibus respōdit: Nescio vos, vtrasque virgines dixit, propter cōtinentiam: & quinque, propter cōcupiscentiam carnis edomitam, quinario præditā sensu: ornatas vtrasque lampadibus, propter bonorum operum bonæq; conuersationis in conspectu hominum luculētissimam laudem: vtrasque obuiam sponso euntes, propter expectationē qua Christi speratur aduentus. sed tamen alias sapiētes, alias stultas, quod sapientes oleum acceperunt in vasis suis, stul-H tæ hoc non ferebant secum in tam multis pares, hoc solo eas dispares demonstrat, [hoc solo diuersa eis & cōtraria nomina imponit.] Quid enim tam coniunctum quàm virgines & virgines, & quinq; & quinque, & lāpadibus ornatæ obuiam sponso euntes, & istę & illæ. Et quid tam contrarium quàm sapientes & stultæ? videlicet quod istæ oleum in vasis, hoc est, intelligētiam gratiæ dei portāt in cordibus suis, sciētes quod nemo pos- (Sapien. 8.) sit esse cōtinens nisi deus det, & hoc ipsum sapiētiæ deputantes, scire cuius hoc donum sit. Illæ autem largitori omnium bonorum gratias non agentes, euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor (Roma. 1.) earum, dicentes se esse sapientes stultæ factæ sunt. De quibus sane nullo modo nunc desperandum est antequam dormiamus. Sed si ita dormierint, cū factus fuerit clamor ille, quo adesse iam nunciabitur sponsus, & euigilantes, hoc est, resurgentes remanserint foris, non quia virgines nō sint, sed quia nescientes vnde habeāt quod sunt, stultæ virgines sunt, merito foris erunt, quia intranea non secutæ fuerunt†. (†al. quia internū affectū gratiæ non secū ferunt) Quando tales ergo repereris, non tibi persuadeant inanitatem vasorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Vnde ait Apostolus: Quisquis se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens quid dixe- (1. Cor. 8.) rit, quisquis autem, inquit, diligit deum, hic cognitus est ab illo. Nec sic dicere voluit, cognouit eum, sed dicendo, cognitus est ab illo, expressius voluit commendare, (Roma. 5.) etiam hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enim dei diffunditur in cordibus nostris, non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Necesse est autem vt parum diligat eum, qui non ab illo, sed à seipso bonū se arbitratur effectū. vnde autē fieri potest vt talis non in seipso, sed in domino glorietur. Qui enim gloriatur quod sit bonus, in illo debet gloriari, à quo factus est bonus. ac per hoc qui se à semetipso factum bonum arbitratur, consequens est, vt in seipso nō in domino glorietur. Omnis autem intentio gra- (Iacobi. 1.) tiæ noui testamēti, qua sursum cor habemus, Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, id agit ne simus ingrati atque in ipsa gratiarum actione nihil aliud agitur, nisi vt qui gloriatur, in domino glorietur. Habes librū, etsi prolixum, tamē quantum existimo non superfluum. Sed ama etiam Ecclesiasticas legere literas, & non multa inuenies quæ requiras ex me, sed legendo & ruminando, si etiam pure dominum largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna sunt, aut certe plurima, ipso magis inspirante, quàm hominum aliquo commonente perdisces. quanquam eo ipso quo forinsecus bene admonentem iudicio non errante approbamus, quid aliud quàm internum lumen, magistrum nos habere testamur. K

Augustinus Probæ viduæ diuiti præscribit quo modo sit orandus deus.

Epistola CXXI.

AVGVSTINVS Episcopus seruus Christi seruorumq; Christi, religiosæ famulæ dei Probæ in domino dominorum salutem. Et petisse (Cap. 1.) te & promisisse me recolens, vt de orādo deo, ad te aliquid scriberem, vbi tribuente ipso quem oramus, tempus facultasque concessa est, oportuit vt debitum meum iam iamq; persoluerem, & pio studio tuo in Christi charitate seruirem. Quàm me autem lætificauerit ipsa petitio tua, in qua cognoui quantam rei tantæ curam geras, verbis explicare non possum. Quod enim magis oportuit esse negocium viduitatis tuæ, quàm L persistere in oratione nocte ac die secundum Apostoli admonitionem? Ille quippe ait: Quæ autem vere vidua (1. Tim. 5.) est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione nocte ac die. Vnde mirum videri potest, cum iis secundum hoc seculum, nobilis, diues, tantæq; familiæ mater, & ideo licet vidua, non tamen desolata, quo modo occupauerit cor tuum, præcipueque sibi vendicauerit orandi cura, nisi quia prudenter intelligis, quod in hoc mundo, & in hac vita nulla anima possit esse secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profecto facit quod discipulis suis, non pro seipsis, sed pro humano genere contristatis, & desperantibus quenquam posse saluari, posteaquam ab illo audierunt: Fa- (Matth. 19.) cilius esse camelum intrare per foramen acus, quam diuitem in regnum cœlorum, mirifica & misericordissima pollicitatione respondit. Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est, vt etiam diues intret in regnum cœlorum, inspirauit tibi piam solicitudinem, de qua me consulendum putasti, quo nam modo tibi esset orandum. Ille nanque cum etiam hic adhuc esset in carne, Zachęum diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atque ascensione glorificatus, multos postea diuites impartito spiritu sancto M fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum cupiditate ditiores. Quo modo enim tu hic studeres orare deum, nisi sperares in eo? Quo modo autem sperares in eo, si sperares in incerto diuitiarum, & contemneres præceptum saluberrimum, quo Apostolus ait: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, ne- (1. Tim. 6.) que sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Debes itaque (Cap. 2.) præ amore huius veræ vitæ, etiam desolatam te putare in hoc seculo, in quantalibet eius fœlicitate verseris. Nam sicut est illa vera vita, in cuius comparatione vtique ista quæ multum amatur quamlibet iucunda atque producta sit, nec vita dicenda est. sic est etiam solatium verum, quod per Prophetam dominus promittit dicens: Dabo illis solatium verum, pacem super pacem, sine quo solatio quæcunque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio quàm consolatio reperitur.

A Diuitiæ quippe atque fastigia dignitatum, cæteráque
huiusmodi, quibus se fœlices esse putant mortales ve-
ræ illius fœlicitatis expertes, quid afferunt consolatio-
nis, cum sit eis non indigere quàm eminere præstan-
tius, quæ plus excruciant adeptæ timore amissionis,
quàm cócupitæ adeptionis ardore? Talibus bonis non
fiunt homines boni, sed aliunde boni facti bene vten-
do faciunt, vt ista sint bona. Non sunt ergo in iis vera
solatia, sed ibi potius vbi vera vita. Nam inde necesse
est, vt fiat homo beatus, vnde fit bonus. Homines au-
tem boni videntur etiam in hac vita præstare non par-
ua solatia. Nam si paupertas angit, si luctus mœstifi-
cat, si dolor corporis inquietat, si contristat exilium, si
vlla calamitas alia vexat, assint boni homines, qui non
solum gaudere cum gaudentibus, verumetiam flere
cum flentibus norunt, & salubriter alloqui & collo-
qui sciunt, plurimum illa aspera leniuntur, releuantur
grauia, superantur aduersa. Sed ille hoc in eis & per
eos agit, qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ
circunfluant, nulla orbitas accidat, assit sanitas carnis,
incolumi habitetur in patria, & cohabitent mali ho-
mines, in quibus nemo sit cui fides adhibeatur, à quo
B non dolus, fraus, iræ, discordiæ, insidiæ timeantur at-
que sustineantur. Nônne illa omnia fiunt amara &
dura, nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in qui-
buslibet rebus humanis nihil est homini amicum sine
homine amico. Sed quotusquisque talis inuenitur de
cuius animo & moribus sit in hac vita certa securitas?
Nam sicut sibi quisque nemo alter alteri notus est, &
tamen nec sibi quisque ita notus est, vt sit de sua cra-
stina conuersatione securus. Proinde quamuis ex fru-
ctibus suis multi cognoscantur, & alij quidem bene
viuendo proximos lætificent, alij male viuendo con-
tristent, tamen propter humanorum animorum igno-
1.Corin.4. ta & incerta, rectissime Apostolus admonet, vt non
ante tempus quicquam iudicemus donec veniat do-
minus, & illuminet abscondita tenebrarum, & mani-
festet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique
à deo. In iis igitur vitæ huius tenebris, in quibus pere-
2.Cor.5. grinamur à domino quandiu per fidem ambulamus,
non per speciem, desolatam debet se Christiana ani-
ma putare ne desistat orare: & scripturarum diuina-
rum sanctarúmque sermoni discat tanquam lucernæ
C in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec
2.Pet.1. dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Hu-
ius enim lucernæ quidam fons ineffabilis lumen illud
est, quod sic lucet in tenebris, vt non comprehenda-
tur à tenebris, cui videndo, fide corda mundana sunt.
Acto 15. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum vide-
Matth.5. bunt. Et scimus quoniam cum apparuerit, similes ei e-
1.Ioan.3. rimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Tunc erit
vera vita post mortem, verúmque solatium post deso-
lationem. Illa vita eximet animam nostram de mor-
Psal.114. te, & illud solatium oculos nostros à lachrymis. Et
quoniam ibi iam non erit vlla tentatio, ideo sequitur
in eodem psalmo: Pedes meos à lapsu. Porrò si nulla
tentatio, iam nulla oratio. Non enim ibi adhuc erit
promissi boni expectatio, sed redditi contemplatio:
Vnde, Placebo, inquit, domino in regione viuorum,
vbi tunc erimus, non in deserto mortuorum, vbi nunc
Coloss.3. sumus. Mortui enim estis ait Apostolus, & vita vestra
abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Chri-
stus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum
ipso in gloria. Hæc est enim vera vita, quem iubentur
bonis operibus apprehendere diuites: & ibi est verum
solatium, quo solatio nunc vidua desolata, etiam quæ D
filios & nepotes habet, & domum suam pie tractat, 1.Tim.5.
agens cum omnibus suis, vt ponant in deo spem suam,
dicit tamen in oratione: Sitiuit in te anima mea quam Psal.42.
multipliciter tibi caro mea, in terra deserta & sine via
& sine aqua: quod ista moribunda vita, quibuslibet
mortalibus solatiis frequentetur, quibuslibet itineran-
tibus comitetur, quantalibet rerum copia cumuletur,
nosti quippe ista omnia quàm incerta sint. Et in illius
promissæ fœlicitatis comparatione quid essent, etiam
si incerta non essent? Hæc dixi quoniam sermonem
meum vidua diues & nobilis, & tantæ familiæ mater,
de oratione quæsisti, vt etiam tecum in hac vita per-
manentibus & obsequentibus tuis, te sentias desola-
tam, nondum vtique apprehensa illa vita, vbi est ve-
rum certumque solatium, vbi implebitur quod in pro-
phetia dictum est. Satiati sumus mane misericordia tua, Psal.89.
& exultauimus & iocundati sumus in omnibus diebus
nostris. Iocundati sumus pro diebus quibus nos humi-
liasti, annis quibus vidimus mala. Antequam er- Cap.3.
go ista consolatio veniat, quantacunque temporalium
bonorum fœlicitate circunfluas, vt persistas in oratio-
nibus die ac nocte, desolatam te esse memineris. Non E
enim Apostolus qualicunque viduæ hoc munus tri- 1.Tim.5.
buit, sed quæ vere, inquit, vidua est & desolata, spera-
uit in domino, & persistit in orationibus die ac nocte.
Quod vero sequitur, vigilantissime caue, Quæ autem
in deliciis agit, viuens mortua est. Agit enim homo
in his quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus bea-
tum se esse credit. Quapropter quod scriptura dixit de
diuitiis: Diuitiæ si affluant, ne apponas cor: hoc etiam Psal.61.
de deliciis tibi dico. Deliciæ si affluant, ne apponas
cor. Non ideo te magnipendas, quod non desunt,
quod affatim suppetunt, quod velut ex fonte largissi-
mo terrenæ fœlicitatis fluunt. Omnino hæc in te despi-
ce atque contemne, ne in iis quicquam requiras præ-
ter integram corporis valetudinem. Hæc enim con- Bona vale-
temnenda non est propter necessarios vsus huius vitæ, tudo.
antequam mortale hoc induatur immortalitate, hoc 1.Cor.15.
est, vera & perfecta & perpetua sanitate, quæ non tem-
porali † deficiens infirmitate, corruptibili voluntate re- †terrena.
ficitur, sed cœlesti firmitate persisteos, æterna incor-
ruptione vegetatur. Nam & ipse Apostolus: Carnis, in- Roma.13.
quit, prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis, quia F
gerimus curam carnis, sed ad necessitatem salutis. Ne- Ephe.5.
mo enim vnquam carnem suam odio habuit, sicut
item ipse dicit. Hinc est enim quod Timotheum, ni- 1.Tim.5.
mium, sicut apparet, corporis castigatorem admo-
net, vt modico vino vtatur, propter stomachum &
frequentes suas infirmitates. Has ergo delicias, in qui-
bus vidua si agit, hoc est, si in delectatione carnis hæ-
ret atque habitat, viuens mortua est, multi sancti & san-
ctæ omnimodo cauentes, ipsas velut matres delicia-
rum diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt, &
tali modo in cœlestibus thesauros tutius condiderunt.
Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio non facis, tu
scis quo modo de iis rationem reddas deo. Nemo e-
nim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis
qui in ipso est. Nos non debemus ante tempus quic- 1.Cor.2.
quam iudicare, donec veniat dominus, qui & illumi- 1.Cor.4.
nabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogita-
tiones cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Perti-
net tamen ad vidualem curam tuam, deliciæ si affluant
ne apponas cor, ne in eis putrescendo moriatur, quod
sursum esse debet vt viuat. Te in illorum numero de-
puto,

G puto, de quibus scriptum est: Viuent corda eorum in
Psal.21. seculum seculi. Audisti qualiter ores, nunc audi &
Cap.4 quid ores, vnde me maxime consulendum putasti, quo-
Roma.8. niam te permouet quod ait Apostolus Quid enim o-
remus sicut oportet nescimus, & timuisti ne magis tibi
obsit, non sicut oportet orare, quam non orare. Quod
sic itaque dici breuiter potest. Ora beatam vitam. Hanc
enim habere omnes homines volunt. Nam & qui pes-
sime & perdite viuunt, nullo modo ita viuerent, nisi
eodé modo se esse vel posse fieri beatos putarent. Quid
ergo aliud oportet te orare, nisi id quod cupiũt & mali
Cap.5. & boni, sed ad quod perueniunt non nisi boni? Hic
fortasse iam quæras, quid sit ipsa beata vita. In qua quę-
stione multorum Philosophorum ingenia ociaque cõ-
trita sunt, qui tamen eam tanto minus inuenire potue-
runt, quanto minus eius fontem honorauerunt, eique
gratias egerunt. Prius itaque attende, vtrum acquies-
cendum sit eis qui dicunt eum beatum esse, qui secun-
dum suam viuit voluntatem. Sed absit vt hoc verum
13. de Tri esse credamus Quid si enim nequiter velit viuere? Nón-
cap.4. ne tanto miserior esse conuincitur, quanto facilius ma-
H la eius voluntas impletur? Merito hanc sententiam e-
tiam ipsi, qui sine cultu dei philosophati sunt, respue-
runt. Nam quidam eorum vir eloquentissimus ait: Ec-
Cicero. ce autem alij non Philosophi quidem, sed prompti ta-
men ad disputandum, omnes aiunt esse beatos qui
viuunt vt ipsi velint: falsum id quidem. Velle enim
quod non deceat, idem ipsum miserrimum: nec tam
miserum est non adipisci quod velis, quàm adipisci
velle quod non oporteat. Quid tibi videntur hæc ver-
ba? Nónne ab ipsa veritate per quemlibet hominem
dicta sunt? Possumus ergo hic dicere quod Apostolus
Titum.1. ait de quodam Propheta Cretensi, cum eius illi senten-
tia placuisset, Testimonium hoc verum est. Ille igi-
tur beatus est, qui omnia quæ vult habet, nec aliquid
vult quod non decet. Quod si ita est, vide iam quæ ho-
mines non indecenter velint. Alius vult coniugari,
alius coniugio viduatus deinceps continenter eligit
viuere, alius nullum concubitum nec in ipsis nuptiis ex-
periri. Et si aliud hic alio melius reperitur, nullum ta-
men istorum possumus dicere indecenter aliquid vel-
le. sic & optare filios, nuptiarum scilicet fructum, & eis
qui suscepti fuerint vitam ac salutem, quo voto ple-
I runque occupatur etiam continentia vidualis. Nam
etsi spreto coniugio iam non optant etiam filios pro-
creare, optant tamen quos procreauerunt incolumes
viuere. Ab hac omni cura immunis est virginalis inte-
gritas Habent tamen omnes charos & charas, quibus
non indecenter optant etiam temporalem salutem Sed
cum istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt ad-
epti homines fuerint, num poterimus eos dicere iam
beatos? Habent enim aliquid quod non dedecet velle.
Sed si alia non habent maiora atque meliora & vtilita-
tis decorisque pleniora, adhuc à beata vita longe ab-
Cap.6. sunt. Placetne igitur vt per salutem istam tempo-
ralem optent sibi ac suis honores & potestates? Sanè si
vt per hoc consulant eis qui viuunt sub eis, non prop-
ter hęc ipsa, sed propter aliud quod inde fit bonum de-
cet ea velle: si autem propter inanem fastum elationis
pompámque superfluam, vel etiam noxiam vanitatis,
non decet. Quocirca si optant sibi ac suis etiam suffi-
cientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus lo-
quitur Est autem quæstus magnus pietas cum sufficien-
tia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec
auferre hinc aliquid possumus: Victum & tegumen-
tum habentes his contenti sumus Nam qui volunt di- K
uites fieri, incidunt in tentationem & laqueum, & de-
syderia multa [stulta] & noxia, quæ mergunt homines
in interitum & perditionem Radix enim omnium ma-
lorum auaricia, quam quidam appetentes à fide erra-
uerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo
sufficientiam, non indecenter vult quisquis vult, nec
amplius vult, alioquin non ipsam vult, & ideo nec de-
center vult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dice-
bat: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi. Consti- Prouer.30.
tue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne
satiatus mendax efficiar, & dicam quis me videt, aut
pauper factus furer & periurem nomen dei mei. Vides
certe & istam sufficientiam nõ appeti propter seipsam,
sed propter salutem corporis, & congruentem habi-
tum personæ hominis, quo habitu non sit inconue-
niens eis, cum quibus honeste officioséque viuendum
est In his itaque omnibus incolumitas hominis & ami-
cicia propter seipsa appetuntur: sufficientia vero rerum
necessariarum non propter seipsam, sed propter duo
superiora quæri solet, cum decenter quæritur. Incolu-
mitas porrò in ipsa vita ac salute atque integritate ani- L
mi & corporis constituta est. Itémque amicicia non
angustis finibus terminanda est. Omnes enim quibus
amor & dilectio debetur, amplectitur, quamuis in alios
propensius, in alios suspensius inclinetur. Peruenit au-
tem vsque ad inimicos, pro quibus etiam orare præci-
pimur. Ita nemo est in genere humano cui nõ dilectio,
etsi non pro mutua charitate, pro ipsa tamen commu-
nis naturæ societate debeatur. Sed ij nos multum Cap.7.
iustèque delectant, à quibus vicissim sanctè casteq; di-
ligimur. Ista cum habentur vt teneantur, cum autem
non habentur vt habeantur, orandum est. Hoccine to-
tum & hæc sunt omnia, quibus beatæ summa vitæ col-
ligitur, an aliquid aliud veritas docet quod his omni-
bus præferatur? Nam & illa sufficientia, & ipsa incolu-
mitas, vel propria, vel amicorum, quandiu tempora-
lis est, pro æternæ vitæ adeptione abiicienda est: quan-
quam fortasse corpus, animus vero nullo modo sanus
existimandus est, qui non temporalibus æterna præpo-
nit. Neque enim in tempore vtiliter viuitur, nisi ad cõ-
parandum meritum quo in æternitate viuatur. Ad il-
lam ergo vnam vitam, qua cum deo & de deo viuitur, M
cætera quæ vtiliter & decenter optantur, sine dubio re-
ferenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus, si
deum diligimus. & ex alio præcepto proximos nostros
sicut nosmetipsos ita vere diligimus, si eos ad dei simi-
lem dilectionem quantum in nobis est perducamus.
Deum igitur diligimus propter seipsum, & nos ac pro-
ximos propter ipsum nec cum ita viuimus, iam nos in
ipsa beata vita constitutos existimemus, quasi nihil sit
amplius quod oremus Quo modo enim iam beate vi-
uimus, cum illud adhuc desit, propter quod vnum be-
ne viuimus? Vt quid ergo per multa dispergimur, Cap.8.
& quærimus quid oremus, timentes ne forte sicut non
oportet oremus, ac non potius cum psalmo dicimus: Psal.26.
Vnam petij à domino, hanc requiram, vt habitem in
domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt contem-
pler delectationem dei, & visitem templum sanctum
eius? Ibi namque omnes dies non veniendo & trans-
eundo fiunt omnes, nec initium alterius est finis alte-
rius, omnes sine fine simul sunt, vbi nec ipsa vita habet
finem, cuius illi dies sunt. Propter hanc adipiscendam
vitam beatam ipsa vera vita beata nos orare docuit
non in multiloquio, tanquam eò fiat, vt exaudiamur,
quo lo-

A quo loquaciores sumus, cum eum oremus, qui nouit, si-
cut ipse dominus ait, quid nobis necessarium sit prius-
quam petamus ab eo Vnde mirum videri potest, quan-
uis multiloquium prohibuerit, cur nos sic orare adhor-
tatus sit, qui nouit quid nobis necessarium sit priusquã
Math.6. petamus ab eo, vt diceret, Oportet semper orare & non
Lucæ.18. deficere, viduæ cuiusdam proposito exemplo, quæ de
suo aduersario cupiens vindicari, iudicem iniquum
sæpe interpellando flexit ad audiendum, non iustitia
nec misericordia permotum, sed tædio superatum. vt
hinc admoneremur, quanto certius nos exaudiat mi-
sericors & iustus dominus deus sine intermissione o-
rantes, quando illa nec ab iniquo & impio iudice po-
tuit assidua interpellatione contemni, & quàm libens
atque placatus bona desyderia impleat eorũ, à qui-
bus aliena peccata nouit ignosci, si quò cupiebat ille
Lucæ.11. peruenit, quæ voluit vindicari. Ille quoque, cui amicus
de via venerat, nec quod ei apponeret habebat, ab a-
mico sibi tres panes cupiens commodari, quibus fortas-
se ipsa Trinitas vnius substantiæ figurata est, iam cum
suis seruis dormientem petitor instantissimus & mo-
lestissimus excitauit, vt daret ei quantos volebat, ma-
B gis & ipse vitando tædium quàm beneuolentiam co-
gitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cum
dormiat, à petente excitatur inuitus, quanto det be-
nignius qui nec dormire nouit, & dormientes nos ex-
citat vt petamus. Hinc est & illud: Petite & accipietis,
quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Om-
nis enim qui petit accipit, & quærens inuenit, & pul-
santi aperietur. Aut quis est ex vobis homo, à quo
filius suus panem petit, nunquid lapidem porrigit ei?
Aut si piscem petit, nunquid serpentem porrigit illi?
Aut si ouum petit, nunquid porrigit ei scorpium? Si er-
go vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis ve-
stris, quanto magis pater vester cœlestis dabit bona pe-
tentibus se? Cum ergo secundum tria illa, quę commen
dat Apostolus, fides significetur in pisce, vel propter
aquam baptismi, vel quod in huius seculi fluctibus in-
tegra est, cui contrarius est ille serpens, qui vt non cre-
ἀλληγο- deretur deo venenosa fraude persuasit: Spes in ouo,
ρία. quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam vi-
Roma.8. detur, sed adhuc speratur. Spes enim quæ videtur non
est spes: cui contrarius est scorpius, quoniam qui sperat
æternam vitam, quæ retro sunt obliuiscitur, & in ante-
C riora se extendit: cui noxium est retro respicere: scor-
pius autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam &
1.Cor.13. aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas, in pane.
Maior enim horum charitas, & in cibis vtique vincit
cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis, quoniam
dura corda respuunt charitatem. siue aliud aliquid con
gruentius ista significent, tamen qui nouit bona data
dare filiis suis, petere nos & quærere & pulsare com-
pellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis neces-
sarium sit priusquam petamus ab eo, mouere animum
potest, nisi intelligamus quod dominus & deus noster
non voluntatem nostram sibi velit innotescere, quam
non potest ignorare, sed exerceri in orationibus desy-
derium nostrum, quo possimus capere quod præpa-
rat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad ac-
2.Corin.26. cipiendum parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur:
Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus.
Tanto quippe illud quod valde magnum est, quod nec
oculus vidit, quia non est color, nec auris audiuit, quia
non est sonus: nec in cor hominis ascẽdit, quia cor ho-
minis illuc debet ascendere, sumemus capacius, quanto
id & fidelius credimus, & speramus firmius, & desyde- D
ramus ardentius. In ipsa ergo fide & spe & charitate Caput 9.
continuato desyderio semper oramus. Sed ideo per cer
ta interualla horarũ & temporũ etiam verbis rogamus
deum, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quã-
tumq; in hoc desyderio profecerimus nobisipsis inno-
tescamus, & ad hoc agendũ nosipsos acrius excitemus
Dignior enim sequetur effectus, quem feruentior præ-
cedit affectus. Ac per hoc & quod ait Apostolus, Sine 1.Thess.5.
intermissione orate, quid est aliud quàm beatã vitam,
quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eã solus dare potest,
sine intermissione desyderate. Semper ergo hanc à do-
mino deo desyderemus & oremus semper. Sed ideo ab
aliis curis atq; negociis, quibus ipsum desyderium quo-
dam modo tepescit, certis horis ad negocium orandi
mentem reuocamus, verbis orationis nosipsos admo-
nentes in id, quod desyderamus intendere, ne quod te-
pescere cœperat, omnino frigescat, & penitus extingua-
tur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idẽ
Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud Coloss.4.
deum. non sic accipiendum est, tanquã deo innotescãt,
qui eas & antequam essent vtiq; nouerat, sed nobis in-
notescant apud deũ per tolerantiam, non apud homi- E
nes per iactantiam. Aut forte etiam innotescant ange-
lis qui sunt apud deum, vt quodam modo eas offerant
deo, & de his consulant, & quod eo iubẽte implendum
esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc
nobis vel euidenter vel latenter apportent. Dixit enim
angelus homini. Et nunc quãdo orabas tu & Sara, ego
obtuli orationem vestram in conspectu claritatis dei. Tobiæ 12.
Quæ cum ita sint, etiam cum diu orare vacat, id est, Caput 10.
cum alia bonarũ & necessariarum actionũ non impe-
diuntur officia, quanuis & in eis, vt dixi, desyderio illo
semper orandum sit, non est improbũ nec inutile. Neq;
enim, vt nonnulli putant, hoc est, orare in multiloquio
si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diutur-
nus affectus. Nam & de ipso domino scriptũ est, quod Lucæ.6.
pernoctauerit in orãdo, & quod prolixius orauerit, vbi
quid aliud quàm nobis præbebat exemplum, in tẽpore
precator opportunus, cum patre exauditor æternus? Di-
cuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere ora- Breuis et cre
tiones, sed eas tamen breuissimas & raptim quodã mo- bra oratio.
do iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti pluri-
mum necessaria est, per productiores moras euanẽscat
atq; hebetetur intẽtio. Ac per hoc etiam ipsi satis osten- F
dunt, hanc intentionẽ, sicut non est obtundenda, si per-
durare non potest, ita si perdurauerit, non cito esse rum
pendã. Absit enim ab oratione multa loquutio, sed non
desit multa precatio, si feruẽs perseuerat intentio Nam
multum loqui, est in orando rem necessariã superfluis
agere verbis. Multũ autem precari, est ad eum quẽ preca
mur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nã ple-
runq; hoc negocium plus gemitibus quàm sermonibus
agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autẽ lachrymas no-
stras in conspectu suo, & gemitus noster nõ est abscon
ditus ab eo qui omnia per verbũ condidit, & humana
verba non quærit. Nobis ergo verba necessaria sunt, Caput 11.
quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus,
non quibus dominum seu docendum seu flectendum Lucæ.11.
esse credamus. Cum ergo dicimus. Sanctificetur nomẽ Expositio o-
tuum, nosipsos admonemus desyderare, vt nomen eius rationis do-
quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctũ minicæ.
habeatur, hoc est, non contemnatur, quod non deo sed
hominibus prodest. Et in eo quod dicimus Adueniat
regnum tuum, quod seu velimus seu nolimus, vtiq; ve-

Marzo. 2. mLl.369.VC:
3. ML1369.mL1369.P.L.V.C:
4. MLlV.369999.VC. cūp. las 2. P pax
5. mLl.369.
6. mLl.369.V.C: oficiū Defunt. dupi
P. V.13 mL.69. 7. mLl3.69.V.C:
P.699.31 V.V.S. 8. mLl.3.69VC: cūP. la ultima Pen. Pax
P. mL.69.13. 9. mLl369V.
10. m.V.3369V.LCC:
11. mLl.369.VC.
12. mLV.336699.V.C:
13. mLl33.69V.C: cūp. la de V Pax
14. mLl369.V.C:
15. mLl3669.9.VV.CC:

fer. 5. mL. V369V.C: Cūp. 2. P. Pax.
6. mLl369.V.C:
Sab. mL. V 369VCC:
Dom. mLl3869VC:

G niet, desyderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt nobis veniat, atq; nos in eo regnare mereamur. Cum dicimus: Fiat volũtas tua sicut in cœlo & in terra, nobis ab illo precamur ipsam obedientiam vt sicut nobis fiat voluntas eius, quemadmodum fit in cœlestibus ab angelis eius. Cum dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, per id quod dicitur, hodie, significatur hoc tempore, vbi vel illam sufficientiam petimus, à parte quæ excellit, id est nomine panis totam significantes, vel sacramentũ fidelium, quod in hoc tempore necessarium est, non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam fœlicitatem assequendam. Cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, nos admonemus & quid petamus, & quid faciamus, vt accipere mereamur. Cum dicimus: ne nos inferas in tentationem, nos admonemus hoc petere, ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cum dicimus: Libera nos à malo, nos admonemus cogitare nondum nos esse in eo bono, vbi nullum patiemur malum. Et hoc quidem vltimum, quod in dominica oratione positum est, tam late, tamq; euidenter & manifeste patet, vt homo Christianus in qualibet tribu-
H latione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipsas inemo-
Caput 12. riæ nostræ commendari oportebat. Nam quamlibet alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format vt clareat, vel consequendo attendit vt crescat, nihil aliud dicimus quàm quod in ista dominica oratione positum est, si recte & congruenter oramus. Quisquis autem id dicit quod ad istam Euangelicam precem pertinere non possit, etiam si non illicite orat, carnaliter orat: quod nescio quemadmodum nõ dicatur illicite, quandoquidem spiritu renatos non nisi
Eccli. 36. spiritaliter decet orare. Qui enim dicit verbi gratia: Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis. Et prophetæ tui fideles inueniãtur. quid aliud dicit,
Psal. 79. quàm Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit: Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus: quid aliud dicit, quàm Veniat regnum tuũ? Qui
Psal. 118. dicit: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas: quid aliud dicit, quàm
I Fiat voluntas tua sicut sicut in cœlo & in terra? Qui di-
Prouer. 30. cit: Paupertatem & diuitias ne dederis mihi: quid aliud dicit, quàm Panem nostrum quotidianũ da nobis ho-
Psal. 131. die? Qui dicit: Memẽto domine Dauid & omnis man-
Psal. 7. suetudinis eius: aut, Domine si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quàm Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Qui dicit:
Eccli. 23. Aufer à me concupiscentias ventris, & desyderium cõcubitus ne apprehendat me: quid aliud dicit, quàm Ne
Psal. 58. nos inferas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis deus, & ab insurgentibus super me libera me: quid aliud dicit, quàm Libera nos à malo? Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista dominica contineat & concludat oratio. Vnde liberum est alijs atque alijs verbis, eadem tamen in orando dicere, sed non debet esse liberum alia dicere. Hæc & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atque pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt: quamuis alius pro isto, alius pro illo, sicut se habẽt propinquitates vel longinquitates necessitudinum in corde orantis oriatur, aut extollat affectus. Qui autem dicit in oratione, ver- K
bi gratia: Domine multiplica diuitias meas, aut da mihi tantas quantas illi vel illi dedisti, aut honores meos auge, aut fac me in hoc seculo præpotentem atque clarentem, vel si quid huiusmodi est, & hæc dicit, eorum habens concupiscentiam, non id attendens, vt ex his secundum deum prosit hominibus, puto eum non inuenire in oratione dominica quò possit hæc vota coaptare. Quamobrem pudeat saltem petere quæ non pudet cupere, aut si & hoc pudet, sed cupiditate vincit, quanto melius hoc petitur, vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet, cui dicimus, Libera nos à malo.

Habes quantum arbitror, non solum qualis ores, Caput 13.
verumetiã quid ores, non me docente, sed illo qui omnes nos docere dignatus est. Beata vita quærenda est, hæc à domino deo petenda est. Quid sit beatum esse, à multis multa sunt disputata, sed nos ad multos & ad multa vt quid dicimus? Breuiter in scriptura dei veraci- Psal. 143.
térque dictum est: Beatus populus cuius est dominus deus ipsius. In ipso populo vt simus, atque ad eum contemplandum, & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus, finis præcepti est charitas de corde puro, & 1. Timo. 1.
conscientia bona, & fide nõ ficta. In eisdem tribus, pro conscientia bona spes posita est. Fides ergo & spes & L
charitas ad deum perducunt orantem, hoc est, credentem, sperantem, desyderantem, & quæ petat à domino in dominica oratione consyderantem. Ieiunia & ab alijs voluptatibus sine salutis neglectu carnalis concupiscentiæ refrænatio, maximéque eleemosynæ multum adiuuant orationem, vt possimus dicere, In die tribu- Psal. 76.
lationis meæ deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo, & non sum deceptus. Quo modo enim deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur, nisi operibus exquiratur? Adhuc est fortasse quod quæ- Caput 14.
ras, cur Apostolus dixerit. Quid enim oremus sicut o- Roma. 14.
portet nescimus. Neque enim vllo modo credendum est vel ipsum, vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eum dixisse, quod nec temere potuit, nec mendaciter dicere, nisi quia molestiæ tribulationésque temporales plerunque prosunt, vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam, exercendamve patientiam, cui probatæ & exercitatę clarior merces vberiorq; seruatur, vel ad quęcunque flagellanda & abolenda peccata: tamẽ nos ne- M
scientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari. Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostendit alienum, nisi forte quid oraret sicut opor- 1. Cor. 12.
tet sciebat, quando in reuelationũ magnitudine ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ, qui eum colaphizaret propter quod ter dominũ rogauit vt eum auferret ab eo, vtique sicut oportet nesciens quid oraret. Deniq; dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret, audiuit: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut oportet nescimus, & tamen quia dura, quia molesta, quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt, vniuersali humana voluntate vt à nobis hæc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo nostro, vt si ea non abstulerit, non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum, bona speremus ampliora. sic enim virtus in infirmitate perficitur. Nonnulli quippe impatientibus dominus deus quod petebant concessit iratus, sicut cõtrà Apostolo negauit propicius. Nam legimus If- Nume. 11.

A raëlitæ quid & quo modo rogauerint & acceperint, sed
expleta concupiscentia, impatientia est grauiter casti-
1.Reg.8. gata. Dedit & regem petentibus secundum cor eorum,
Iob.1.&2. sicut scriptum est, non secundum cor suum. Dedit e-
tiam quod diabolus postulauit, vt probandus eius fa-
Luce.8. mulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundos
spiritus, vt in multos sues legio dæmonum mitteretur.
Hæc scripta sunt, ne forte se quisque magnipendat si
fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit, quod
non impetrare plus prosit: aut se abiiciat, & de diuina
erga se miseratione desperet, si non exaudiatur cum
forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius,
vel à prosperitate corruptus penitus euertatur. In tali-
bus ergo quid oremus sicut oportet nescimus. Vnde
si aliquid contrà quàm oramus acciderit, patienter fe-
rendo & in omnibus gratias agendo, hoc potius opor-
tuisse quod dei, non quod nostra voluntas habuit, mi-
nime dubitare debemus. Nam & huiusmodi exemplũ
Matth.26. præbuit nobis ille mediator, qui cum dixisset: Pater si
fieri potest, transeat à me calix iste, humanam in se vo-
luntatem ex hominis susceptione transformans, conti-
B nuo subiecit, Verum non quod ego volo, sed quod tu
Roma.5. vis pater. Vnde non immerito per vnius obedientiam
iusti constituuntur multi. Quisquis autem illam vnam
petit à domino, & hanc requirit, certus ac securus petit,
nec timet ne forte obsit cum acceperit, sine qua nihil
prodest quicquid aliud sicut oportet acceperit. Ipsa est
enim vna, vera, & sola beata vita, vt contemplemur
domini delectationem in æternum, immortales at-
que incorruptibiles corpore & spiritu. Propter hanc
vnam cætera requiruntur, & non indecenter petun-
tur. Istam quisquis habuerit omnia quæ vult habebit,
nec aliquid ibi velle est, qui nec habere poterit quod
non decebit. Ibi quippe est fons vitæ, quem sitire nunc
oportet in oratione, quandiu in spe viuimus, & quod
speramus nondum videmus, in protectione alarum
Psal.35. eius, ante quem est omne desyderium nostrum, vt in-
ebriemur ab vbertate domus eius, & torrente volupta-
tis eius potemur: quoniam apud eum est fons vitæ, &
in lumine eius videbimus lumen: quando satiabitur in
bonis desyderium nostrum: & nihil erit vltra quod ge-
mendo quæramus, sed quod gaudendo teneamus. Ve-
runtamen quia ipsa est pax quæ præcellit omnem in-
C tellectum, etiam ipsam in oratione poscendo, quid o-
Roma.8. remus sicut oportet, nescimus. Quod enim sicuti est
cogitare non possumus, vtique nescimus, sed quicquid
cogitanti occurrerit, abiicimus, respuimus, improba-
mus, non hoc esse quod quærimus nouimus, quamuis
Caput 15. illud nondum quale sit nouerimus. Est ergo in no
bis quædam, vt ita dicam, docta ignorantia, sed docta
spiritu dei, qui adiuuat infirmitatem nostram. Nam cũ
dixisset Apostolus. Si autem quod non videmus spera-
mus, per patientiam expectamus. Ibi subiecit, Simili-
ter & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Quid e-
nim oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus in-
terpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui au-
tem scrutatur corda, scit quid spiritus sapiat, quia se-
cundum deum interpellat pro sanctis. Quod non sic
est intelligendum, vt existimemus sanctum spiritum
dei, qui in trinitate incommutabilis deus est, & cum
patre & filio vnus deus, tanquam aliquem qui non sit
quod deus est interpellare pro sanctis. Dictum quip-
pe est: Interpellat pro sanctis, quia interpellare sanctos
Deut.13. facit, sicut dictum est: Tentat vos dominus deus ve-
ster, vt sciat si diligatis eum, hoc est vt scire vos faciat.

Tomus secundus.

Interpellare vtique sanctos facit gemitibus inenarrabi- D
libus, inspirans eis desyderium etiam adhuc incogni-
tæ tantæ rei, quam per patientiam expectamus. Quo
modo enim narratur, quando desyderatur quod igno
ratur? Nam vtique si omnimodo ignoraretur, non de-
syderaretur: & rursus, si videretur, non desyderaretur,
nec gemitibus quæreretur. Hæc omnia consyde- Caput 16.
rans, & si quid aliud de hac re tibi dominus insinuaue-
rit, quod vel mihi non occurrit, vel dici à me longum
sint, concerta in oratione vincere hoc seculum, ora in
spe, ora fideliter & amanter, ora instanter atque patien-
ter, ora sicut vidua Christi. Quamuis enim ad omnia
membra eius, hoc est ad omnes qui in eum credunt, &
eius corpori sociantur, sicut docuit, orare pertineat, spe-
cialiter tamen diligentior cura orationum in scriptura
eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerũt Annæ
honorabiliter nominatæ. vna coniugata, quę sanctũ Sa 1.Reg.1.
muelem peperit, alia vidua quæ sanctum sanctorũ cum
adhuc infans esset agnouit. Orauit & coniugata in do-
lore animi & afflictione cordis, quia filios nõ habebat:
tunc ipsum Samuelem impetrauit, & acceptum deo red
didit, quia cum posceret vouit. Sed oratio eius quo mo- E
do ad orationẽ illam dominicam pertineat, non facile
reperitur, nisi quia in eo quod ibi positũ est. Libera nos à Matth.6.
malo, non paruum malum videbatur, & nuptam esse, &
fructu carere nuptiarum, cum sola excuset nuptias pro-
creandorũ causa filiorũ. De illa vero Anna vidua vide[illegible]
quid scriptum sit: Quia non discedebat de templo, ieiu- Luce.2.
niis & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Nec aliũ- 1.Timo.5.
de Apostolus quod & supra cõmemoraui: Quæ autem
verè vidua est, inquit, & desolata, sperauit in domino,
& persistit in orationibus nocte ac die. Et dominus cũ Luce.18.
semper ad orandum & non deficiendum nos hortare-
tur, viduam cõmemorauit, quæ licet iniquũ & impium
iudicem, ac dei & hominum contemptorẽ ad audien-
dam causam suã assidue interpellando cõuertit. Quàm
ergo præ cæteris viduæ debeant vacare orationibus, sa-
tis hinc intelligi potest, quod omnibus ad suscipiẽdum
orandi studium de viduis propositũ est exhortationis
exemplum. Quid autem in hoc operis genere in viduis
electum est, nisi destitutio & desolatio? Quapropter si se
omnis anima intelligat in hoc seculo destitutam atque
desolatam quamdiu peregrinatur à domino, profecto
quandam viduitatem suam deo defensori assidua & in F
pensissima precatione commendat. Ora ergo vt vidua
Christi, nondum habens eius conspectum, cuius preca-
ris auxiliũ. Et licet sis ditissima, sicut pauper ora. Non-
dum enim veras futuri seculi diuitias habes, vbi nulla
damna formides. Licet habeas filios & nepotes, nume-
rosamq. familiam, quod & supra dictum est, sicut de-
solata ora: incerta sunt enim omnia temporalia, etiam
vsq. in finem vitæ huius in nostram consolationẽ man
sura. Tu autem si ea quæ sursum sunt quæris & sapis, æ-
terna & certa desyderas, quæ quandiu nondum habes,
etiam saluis omnibus atq. obsequentibus tuis, tanquam
desolatã deputare te debes. Et si tu, profecto etiam tuo
exemplo religiosissima nurus tua, & aliæ sanctæ viduæ
virginesque sub vestra cura securius constitutæ. quan-
to enim magis domum vestram pie tractatis, tanto in
pensius orationibus instare debetis, rerum præsentium
non occupatæ negociis, nisi quæ flagitat causa pietatis.
Sanè memineritis & pro nobis non negligenter ora-
re. Nolumus enim sic nobis honorem quem periculo-
sum gerimus deferatis, vt adiutoriũ quod necessarium
nouimus auferatis. A familia Christi oratum est pro

r ii Petro,

G Petro, oratum est pro Paulo, & nos in eius familia esse gaudemus, & incomparabiliter plus quàm Petrus & Paulus orationum fraternarum auxilijs indigemus Orate certatim concordi sanctóque certamine. non enim aduersus alterutrum certatis, sed aduersus diabolum sanctis omnibus inimicum. In ieiunijs & vigilijs, & omni castigatione corporis quamplurimum adiuuatur oratio Faciat quæq; vestrum quod poterit: quod altera minus potest, ea quæ potest faciat, si in altera diligit, quod ideo quia non potest ipsa non facit proinde quæ minus valet, non impediat plus valentem, & [Roma.13.] quæ plus valet, non vrgeat minus valentem. Conscientiam [Ephe.3.] quippe vestram deo debetis Nemini autem vestrum aliquid debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Exaudiat te dominus, qui potens est facere supra quàm petimus aut intelligimus.

Augustinus Victoriano presbytero, consolans eum ad tolerantur accipienda mala quæ Barbari in Italiam & Hispaniam incursionem facientes, inferebant sanctis viris & sacris virginibus.

Epistola CXXII.

H DOMINO dilectißimo & desyderãtißimo fratri & compresbytero Victoriano, Augustinus in domino salutem. Literæ tuæ impleuerũt grandi dolore cor nostrum, quibus petisti, vt prolixo opere aliqua responderem, cum talibus malis magis prolixi gemitus & fletus, quàm prolixi libri debeantur. Totus quippe mũdus tantis affligitur cladibus, vt penè pars nulla terrarum sit, vbi non talia qualia scripsisti committantur atq; plangantur. Nam ante paruum tempus etiã in illis solitudinibus Aegypti, vbi monasteria separata ab omni strepitu, quasi secura delegerant, à Barbaris interfecti sunt fratres Iam vero quæ modo in regionibus Italiæ, quę in Gallijs nefaria perpetrata sint, etiam vos latere non arbitror de Hispanijs quoq; tot prouincijs, quæ ab his malis diu videbantur intactæ, cœperunt iam talia nunciari. Sed quid longe imus? Ecce in regione nostra Hipponensi quoniam eam Barbari non attigerunt, clericorum Donatistarum, & Circuncellionum latrocinia sic vastant ecclesias, vt Barbarorum fortasse facta mitiora sint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod isti, vt in oculos clericorum nostrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam cætera plagis horrendis vulneribúsque sauciarunt? Deprædantur etiam domos, aliquas & incendunt, fructus ari-I dos diripiunt, humidos fundunt & talia cæteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm ista ad te dictarem, ex vno loco per huiusmodi terrores xl & octo animæ mihi rebaptizatæ nunciatæ sunt Plangenda sunt hæc, non miranda, & exclamandum ad deum, vt non secundum merita nostra, sed secundum misericordiam suam à tãtis malis liberet nos. Nam quid vtique sperandum fuit generi humano, cum hæc & in Prophetis & in Euangelio tanto ãte prædicta sint? Non itaq; debemus tam nobisipsis esse contrarij, vt credamus quando leguntur, & queramur quãdo complentur: sed potius & illi qui increduli fuerãt, cum hæc in sanctis libris conscripta legerent vel audirent, nunc saltem credere debent cum compleri iam vident vt de his tam magnis pressuris tanquam in torculari domini dei nostri, sicut amurca infidelium murmurantium & blasphemantium fluit, ita oleum quoque fidelium confitentium & orantium exprimi & liquari non [1. de Ciuitate dei c. 30.] cesset Illis enim qui contra Christianam fidem querelas impias iactare non quiescunt, dicentes, quod ante-K quam ista doctrina per mundum prædicaretur, tanta mala non patiebatur genus humanum, facile est ex Euangelio respondere dominus enim dicit: Seruus ne-[Lucæ 12.] sciens voluntatem domini sui & faciens digna plagis, vapulabit paucis. Seruus autem sciens voluntatem domini sui, & faciens digna, plagis vapulabit multis Quid ergo mirum si Christianis temporibus iste mundus tanquam seruus iam sciens voluntatem domini sui & faciens dignas plagis, vapulat multis? Attendunt quanta celeritate Euangelium prædicatur, & non attendunt quanta peruersitate contemnitur Serui autem dei humiles & sancti dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipsis impijs & cum ipsis patiuntur habent consolationes suas, & spem futuri seculi Vnde dicit Apostolus Non sunt condignæ passiones huius tempo-[Roma.8] ris† ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis Pro-[† seculi.] inde charissime etiam illis quorum verba dicis te perferre non posse, quoniam dicunt Si nos peccatores ista meruimus, quare & serui dei Barbarorum ferro peremptí sunt, & ancillæ dei captiuæ ductæ sunt, humiliter & veraciter & pie responde. Quantãlibet enim iusticiam seruemus, quãtamlibet domino obedientiam exhibeamus, nunquid meliores esse possumus illis tribus L viris, qui in camino ignis ardentis pro conseruanda lege dei proiecti sunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias vnus ex tribus, qui aperiens os suũ, in medio ignis dixit. Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & [Dan. 3.] laudabile & gloriosum nomen tuum in secula, quoniam iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & omnia opera tua vera, & rectæ viæ tuæ, & omnia iudicia tua veritas, & iudicia veritatis fecisti per omnia quæ intulisti nobis & ciuitati sanctæ patrum nostrorum Hierusalem. quoniã in veritate & iudicio intulisti nobis omnia hæc propter peccata nostra, quoniam peccauimus & legi tuæ non paruimus, & mandatis tuis nõ obaudiuimus, vt bene nobis esset & omnia quę intulisti nobis, iudicio vero intulisti, & tradidisti nos in manus iniquorum inimicissimorum transfugarum, & regi iniusto & pessimo vltra vniuersam terram. Et nunc non est vt possimus aperire os. Vere confusio & opprobrium facti sumus seruis tuis, & eis qui te colunt. Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum domine, & ne despexeris testamentum tuum domine, & ne abstuleris misericordiam tuam à nobis, propter Abraham qui à te dilectus est, & propter Isaac seruum tuum, & M Israel sanctum tuum, quibus loquutus es, multiplicaturum te semen eorũ vt astra cœli & arenam maris quoniam domine minimi facti sumus præ omnibus nationibus, & sumus humiles hodie in terra propter peccata nostra. Vides certe frater, quales viri, quam sancti quàm fortes in medio tribulationis, vbi tamen eis parcebatur, & eos vrere ipsa flamma verebatur, peccata sua confitebantur, pro quibus se digne & iuste humiliari nouerant nec tacebant. Nunquid etiam meliores esse possumus ipso Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit deus ad principẽ Tyri Nunquid tu sapientior quàm [Ezech 18.] Daniel? Et qui ponitur vnus in tribus iustis quos dicit deus solos se esse liberaturum, ostendens vtique in illis tres quasdam formas iustorum, quos ita se liberatu-[Ezech 14.] rum dicit, vt nec filios suos secum liberent, sed ipsi soli liberentur, Noe, Daniel & Iob. Lege tamen etiam precem Danielis, & vide quemadmodũ in captiuitate positus peccata non tantum populi sui, verumetiam sua confiteatur, & pro his dicat per iusticiam dei se ad illam captiuitatis pœnam & opprobria peruenisse Sic enim scriptum

A scriptum est. Et dedi faciem meam ad dominum deum
Daniel.9. vt quærerem preces & obsecrationes in ieiunationibus
ἐν σποδῷ καὶ & sacco, & precatus sum dominum deum meũ & confessus sum, & dixi. Domine deus magne & mirabilis, & qui seruas testamentum tuum, & misericordiam diligentibus te, & seruantibus præcepta tua, peccauimus, aduersus legem fecimus, impie egimus, & recessimus & declinauimus à præceptis tuis, & à iudicijs tuis, & non exaudiuimus seruos tuos prophetas, qui loquebantur in nomine tuo ad reges nostros, & ad omnem populum terræ. Tibi domine iusticia, nobis autem cõfusio faciei, sicut dies hic viro Iuda & habitantibus Hierusalem, & omni Israel, qui proximi sunt & qui longè sunt in omni terra, in qua eos disseminasti propter contumaciam eorum, quia improbauerunt te domine. Nobis autem confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris, quia peccauimus tibi domine deo nostro miserationis & propiciationis, quoniã recessim⁹ & nõ audiuimus vocẽ domini dei nostri, vt essemus in præceptis legis huius, quam dedit in conspectu nostro per manus seruorum eius prophetarũ omnium Israel. Peccauerunt enim aduersus legẽ tuam, & declinauerunt ne
B audirent vocem tuam, & superuenit nobis maledictio & iusiurandum, quod scriptum est in lege Moysi serui dei. quoniã peccauimus, & statuit sermones suos quos loquutus est ad nos, & ad iudices nostros, qui iudicabãt in nos, superducere mala magna, quæ nunquam facta sunt sub omni cœlo, secundũ ea quæ facta sunt in Hierusalem, sicut scriptũ est in lege Moysi. Omnia mala hęc venerunt ad nos, & non rogauimus dominũ deum nostrum vt auerteret à nobis delicta nostra, & vt intelligeremus omnẽ veritatem tuam. Et vigilauit dominus deus ad omnẽ sanctum suum, & perduxit ea quæ fecit ad nos, quoniam iustus dominus deus noster in omnĩ mundo suo quem fecit, & non audiuimus vocẽ eius. Et nũc domine deus noster, qui eduxisti populum tuũ de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen sicut dies hic, delicta aduersus legem tuam fecimus, domine
Sic distinguit Græc. in omnibus misericordia tua. Auertatur itaque impetus tuus, & ira tua à ciuitate tua Hierusalem, [& monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum, Hierusalem] & populus tuus in confusionem venit omnibus qui circum nos sunt. Et nunc exaudi deus noster preces serui tui, & orationem eius, & ostende nobis faciem tuam ad sanctificationem tuã, quæ deserta est. Propter te inclina domine deus meus
C aurem tuã & exaudi, aperi oculos tuos, & vide interitũ nostrũ, & ciuitatis tuæ Hierusalem, super quã inuocatũ est nomen tuum quoniam non in nostra iusticia iactauimus preces nostras in cõspectu tuo, sed ad misericordiam tuam quæ magna est, Exaudi domine, propiciare domine, intende domine, & ne tradideris propter te deus meus, quoniam nomen tuum inuocatum est, in ciuitate tua super populum tuum. Et adhuc me loquente & orante & enumerante peccata mea & peccata populi mei, [audiui vocem dicentem mihi: Daniel intellige verba quæ loquor tibi, quia ego missus sum ad te &c.] vide quemadmodum sua peccata prius dixit, & postea populi sui. Et hanc dei commendat iusticiam, & hanc dei laudem dicit. quia non iniuste, sed pro peccatis eorum flagellat etiã ipsos sanctos suos. Si ergo ista dicunt qui excellẽtissima sanctitate ignes & leones circa se innoxios habuerunt, quid nos oportet dicere in humilitate nostra, qui tam longè illis impares sumus, quantãcunq; iusticiam seruare videamur? Sed ne aliquis existi-

met illos dei seruos, quos dicis à Barbaris interfectos, D
sic illam mortem euadere debuisse, quo modo tres illi viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus est, sciant illa propterea facta miracula, vt eos verum deum colere crederent reges, à quibus in illa supplicia tradebantur. Hoc enim erat in occulto iudicio & misericordia dei, vt illis regibus eo modo cõsuleret ad salutem. Antiocho autẽ regi, qui Maccabæos pœnis crudelibus interemit, noluit ita consulere, sed eorum gloriosissimis passionibus cor duri regis acriori seueritate puniuit. Lege tamen, etiam vnus illorum qui sexto loco patiebatur quid dicat. Ita enim scriptum est. Et post hunc sextum 2.Macc.7.
applicuerunt. Cumq; hic tormentis excruciatus moreretur, dicit: Noli te seducere propter nos, hæc patimur peccantes in deum nostrum, & facta sunt hæc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui aduersus deum & legem eius legibus tuis pugnare voluisti. Vides etiam isti quàm humiliter & veraciter sapiant, qui pro peccatis suis se flagellari a domino confitentur. De quo scriptum est. Quem enim diligit do- Prouer.3.
minus corripit, flagellat autem omnem filium quẽ re- Hebræ.12.
cipit. Vnde & Apostolus: Si enim nosmetipsos iudica- 1.Cor.11.
remus, à domino non vtique iudicaremur. Cum iudi- E
camur autem, à domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, & quantũ potes caue, & cauendum doce, ne aduersus deũ in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bonos dicis dei seruos & fideles & sanctos, gladio Barbarorum peremptos. Quid autem interest, vtrũ eos febris an ferrum de corpore soluent? Non qua occasione exeant, sed quales ad se exeant dominus attendit in seruis suis, nisi quod maiorem habet pœnã languor diuturnus quàm citissimus exitus & tamen etiam ipsum languorẽ diuturnũ & horrendum legimus qualem passus est Iob ille, cuius certe iusticiæ deus ipse qui falli non potest, tale perhibet testimonium. Grauissima sanè & multũ do- 1 de Ciuitate dei.c.14.
lenda est illa captiuitas fœminarum castarum atq; sanctarum sed non est captiuus earũ deus, nec captiuas deserit suas, si nouit suas. Nam & illi sancti quorum passiones & confessiones de scripturis sanctis cõmemoraui, ab hostibus ducti atq; in captiuitate positi, illa dixerunt quæ conscripta leguntur à nobis, vt discamus captiuos dei seruos non deseri à domino suo. Vnde autẽ scimus quid etiam per istas omnipotens & misericors deus in ipsa terra Barbarica fieri velit mirabilium suorũ. Tantum ne cessetis pro illis ingemiscere ad deũ, & quærere quantum potestis, & quantum ipse permittit, cum tẽpus F
& facultatem dederit, quid de illis factũ sit, vel quæ vestra possint habere solatia. Nam Sitisensis ante paucos annos Seueri episcopi neptis sanctimonialis à Barbaris ducta est, & per mirabilem dei misericordiam, cum honore magno suis parentibus restituta est. Domus enim illa Barbarorum vbi captiua ingressa est, subita cœpit dominorum infirmitate iactari, ita vt omnes ipsi Barbari, tres, nisi fallor vel amplius fratres periculosissima infirmitate laborarent. Quorum mater animaduertit puellam deo dedicatã, & credidit quod eius orationibus sui filij possent ab imminentis iam mortis periculo liberari, petiuit vt oraret pro eis, pollicens quod si salui facti essent, eam suis parentibus redderent. Ieiunauit illa & orauit, & exaudita continuo est. Ad hoc enim factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentino dei beneficio salute percepta, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater promiserat impleuerunt. Ora ergo deum pro eis, & roga vt etiam ipsas doceat

G talia dicere, qualia supra memoratus sanctus Azarias, inter cætera in oratione & cõfessione sua fudit ad deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ, quo modo erant illi in ea terra vbi nec sacrificare more suo poterant domino, sicut nec istæ possunt, vel ferre oblationẽ ad altare dei, vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerant deo. Donet ergo eis dominus vt ei dicant quod

Daniel. 3. Azarias dixit in consequentibus precum suarum. Non est in hoc tempore princeps & propheta & dux, nõ holocausta neque oblatio, neque supplicationes nec locus ad sacrificandum in conspectu tuo & inuenire misericordiam, sed in anima contrita & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum & taurorum, & in multitudine agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrũ in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te, quoniã non erit confusio iis qui in te confidunt. Et nunc sequimur toto corde & timemus te, & quærimus faciem tuam domine, ne confundas nos, sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & libera nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo domine, & reuereantur omnes qui ostendunt seruis tuis

H mala, & confundantur ab omnipotentia tua, & virtus eorum cõteratur, & sciant quoniã tu es dominus deus solus, & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis di-

32. q. 5. ad deum. centibus & ad deum ingemiscentibus, omnino suis aderit qui suis adesse consueuit. Et aut nihil in earũ castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet, aut si permittit, cum earum animus nulla consensionis turpitudine maculatur, etiam carnẽ suam defendet à cri-

1 de Ciuitate dei. c. 16. 18. & 29. mine. Et quicquid in ea nec commisit, nec permisit libido patientis, solius erit culpa facientis, omnísque illa violentia nõ pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulnere deputabitur. Tantum enim in mente valet integritas castitatis, vt illa inuiolata, nec in corpore possit pudicicia violari, cuius membra potuerint superari. Hæc epistola pro tuo desyderio breuis, pro meis tamen occupationibus multum prolixa, & propter perlatoris festinationem nimis accelerata sufficiat charitati tuæ. Multo vberius vos dominus consolabitur si scripturas eius intentissime legeritis.

Augustinus Orontio resalutans illum.

Epistola CXXIII.

1 DOMINO eximio meritoq; honorabili & suscipiẽdo filio Orontio, Augustinus. Ago gratias quod aduẽtum eximietatis tuæ literis etiã præuenire dignatus es, & ante contuitũ misisti colloquiũ, vt tuo prius affatu quàm aspectu frueremur, & diu desyderatã noticiam epistolari solatio quodam modo prægustantes, expectaremus auidius & ardẽtius, quod iocundius gratiúsque caperemus, domine eximie meritoq; honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrẽtibus officiis debitũ resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nunciatam, optansq; continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beneuolentię reposcendo addidisti dicẽs. Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri, nullo modo audeo desperare, sanctitatis eiusdẽ, cuius haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solum laudandum, verumetiã nobiscum participandum, & tuæ prudentię placiturũ, vt deus incomparabiliter atque incõmutabiliter bonus, qui per suam potentiam tam bonæ tuæ mentis est institutor, sit etiam per gratiam restitutor. Incolumem te deus omnipotens fœliciorémque tueatur domine eximie meritóque honorabilis ac suscipiende fili. K

Augustinus Olympio ad dignitatem prouecto, vt ea recte vtatur, commendans ei causam Bonifacij.

Epistola CXXIIII.

DOMINO dilectissimo & in membris honorabiliter amplectendo filio Olympio, Augustinus. Quicquid sis secundum seculi huius cursum, nos tamẽ charissimo & syncerissimo conseruo Olympio Christiano fidelissime scribimus. Hoc enim tibi esse scimus omni gloria gloriosius, & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit honorẽ te adeptum esse celsiorem, quæ vtrum vera esset, nondum apud nos fuerat confirmatum, cum hęc scribendi prouenit occasio. Sed quoniam nouimus te à domino didicisse, non alta sapere, sed humilibus cõsentire, quolibet culmine prouectus esses, non aliter quàm soles literas nostras te accepturum esse præsumimus, domine dilectissime, & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporali vero fœlicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minime dubitamus, vt quãto plus potes in hac terrena republica, tanto plus impendas cœlesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati, quod tibi vberius rependatur in regione viuentium, & in vera pace securorum, ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coepiscopi mei Bonifacij petitionem tuæ rursus charitati cõmendo, ne forte nunc fieri possit quod ante non potuit. Cum enim posset sine vlla forsitan quęstione quod præcessor eius, quamuis sub alieno nomine cõparauerat & sub ecclesiæ nomine possidere iam coeperat, consequenter etiã ipse retinere nolumus tamẽ quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neq; enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus, postquàm Episcopus factus est, renunciaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorũ, exacta quadam cautione, in qua certũ ei põdus debebatur argenti, hoc exiguo sacello† vnde victum sustentaret tanquã ecclesiæ comparauit, sub nomine tunc potentissimæ domus, vt etiã ex ipsis morem suum sequens cum fisco nõ solueret, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem, qui eidem ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit hos agros suscipere, & cũ posset pro solis fiscalibus debitis, quę de memoratis possessiunculis ille contraxerat imperiale beneficium postulare, totũ maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de ascario†*emerat, vt eas ecclesia si fieri potest, nõ occulta episcopi iniquitate, sed manifesta Christiani imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non potest, melius inopiæ laborem serui dei tolerant, quàm vt necessariorum facultatẽ cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris: quia id quod primo impetratum est, noluit allegare, ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: non enim erat ad desyderata responsum. Nunc vero cum sis eadem benignitate qua soles, sed amplior potestate, nõ desperamus adiuuante domino, meritis tuis hoc facile posse concedi. Cum etiam si tuo nomine eadem loca peteres, & memoratæ ecclesiæ ipse donares, quis reprehenderet, aut quis nõ maxime prædicaret petitionem tuam, non terrenæ cupiditati sed Christianæ pietati seruientem? Domini dei nostri misericordia te in Christo fœliciorem tueatur domine fili.

Margin notes: Roman. 12. — L — † aliàs, huic exiguo agello. — M — * forte, arcario. † fiscario.

Augustinus Cornelio scortis dedito, admonẽs illum, vt vxoris defunctæ pudicitiã imitetur, si velit illius impetrare laudes.

Epistola CXXV.

DOMINO

A DOMINO dilectissimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus. Scripsisti mihi vt ad te aliquam prolixam epistolam cõsolatoriam darem, quod grauiter optimæ vxoris morte mouearis, sicut sanctum Paulinum ad Macarium fecisse meministi. Et illa quidem anima in societatẽ recepta fidelium atq; castarum, laudes nec curat, nec quærit humanas: sed quia propter eos fiunt ista qui viuunt, prius est vt tu qui consolari eius laude desyderas, ita viuas, vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neq; enim dubito quod eam non credas ibi esse, vbi illæ sunt quæ vel adulteris lectulũ coniugalem polluerunt, vel nullo coniugio delicatæ fornicationi † fluxerũt. (†talias, deligatæ, fornicatione.) Quare de illius laude viro longè dissimili quasi fugare velle mœsticiã, adulatio est, nõ consolatio. Nam si eam diligeres, sicut ipsa te dilexit, seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obisses, nullo modo credenda sit cuiquam fuisse nuptura, nónne si vere obitum eius laudibus eius consolandus doleres, ne vnam quidem ac licitam post illam coniugem quæreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum aspere agis? quid dure obiurgas? Nónne inter hæc verba, ecce semiuiuus †, dum vita ducitur prius finienda quàm corrigenda est? (†semimus.) B Vis vt ignoscam satiabili † securitati tuæ? (†exsatiabili.) quanto satius tu ignoscis si non amabili, certe miserabili solicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuehebatur, & longè aliter erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, & tamen ait: Cupio patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri. Quanto iustius ego dico, cum ipse noueris quàm tibi amicum animum geram, in æternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramentique diuini, cupio frater Corneli, me esse clementem, cupio in tantis tuis meisque periculis non dissolutum videri? Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit indies speculorum † numerus, (†pellicum.) eiusdem autem numeri dominũ, imò vero seruum insatiabilem per tot scorta libidinis diffluentem, & laudes defunctæ castæ coniugis à nobis velut ad mitigandam mœsticiam suam iure amiciciæ flagitantem Episcopi patienter audimus? Quod cum esses? non dico catechumenus, sed in errore nobiscum perniciosissimo constitutus iuuenis, in moribus † nobis ab hoc te vicio temperatissima voluntate correxeras, (†timoribus.) quò nõ post longum tempus sordidius es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam de fide, etiam nobis ecce iam senibus & insuper Episcopis C nondum emẽdaris. Vis de bonæ vxoris morte per nos consolari, nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia non possumus obliuisci tãta erga nos merita tua, ideo cruciãdi adhuc sumus moribus tuis, ideo contemnendi, & pro nihilo habendi quãdo gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandum, deus attendatur, Christus cogitetur. Apostolus audiatur dicens: (1. Cor. 6.) Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Si qualiscunque Episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus domini tui cogita in corpore tuo. Postremò quo modo de die in diem differendo peccas, cum extremum diem tuum nescias? Nunc probato quas tu ab ore nostro laudes Cyprianæ desyderes. Certè si adhuc in schola rhetorum verba discipulis vẽderem, prius ab eis mercedem sumerem. (Verba vendere.) Vendere tibi volo laudem pudicissimæ coniugis tuæ, prius mihi mercedem da, pudiciciam tuam. Da, inquam, & accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuam, puto quòd non sit apud

Tomus secundus.

te digna Cypriana, cuius laudibus anteponis amorem D concubinarum tuarum, quod vtique faciens permanete in illo amore, quàm ad istas laudes peruenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo, cum pro te videas esse quod posco? Quid precaris subiectus, quod potes iubere correctus? Mittamus muneta spiritalia cõiugi † tuæ, (†spiritus cõiugis.) tu imitationem, ego laudem quanquam sicut supra dixi, laudem ab hominibus iam illa non quærat, imitationẽ vero tuam tantum quærit etiam defuncta, quantum te dilexit etiam dissimilem viua. Faciam de illa quod vis, cum tu feceris quod & ego volo & illa. Si (Lucæ.16.) enim diues ille superbus atq; impius, sicut in Euangelio dominus loquitur, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splẽdidè, cum malorũ meritorum pœnas apud inferos lueret, neque de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset, recordatus est quinq; fratres suos, & rogauit ad eos eundem pauperem mitti, cuius requiem in sinu Abrahæ longe prospiciebat, ne & ipsi venirẽt in illum locum tormentorum: quãto magis tua coniunx te recordatur? quanto magis te casta non vult ad pœnas venire mœchorum? Si fratres suos nec superbus ad pœnas venire voluit superborum, & cum frater nollet fratribus E in malis se esse coniunctum quãto minus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum? Lege ipsum locum in Euangelio. Christi est vox pia, Crede deo. Doles videlicet coniugem mortuam, & putas si eam laudauero, quod meis afflatibus consolaberis, disce quod doleas si cum illa nõ eris. An magis tibi dolendum est, quod à me nondum laudatur, quàm mihi, quod à te non amatur? Nam vtiq; si amares, cũ illa esse post mortẽ desyderares, quod profecto non eris, si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem, ne quod mendaciter exigis, iuste denegem. Et alia manu. Dominus nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectissime & honorabilis frater.

Augustinus Antonio gratias agit pro laudibus, collaudans quod ingenue professus sit dogma catholicum.

Epistola CXXVI.

AVGVSTINVS Antonio. Cùm à duobus tibi scripta deberentur, cumulatissime maior pars reddita est, quod vnum nostrum præsentẽ vides, cuius ex ore cum me quoq; aspicis †, (†accipis.) poteram non rescribere, nisi ipso iubente fecissem, quo proficiscente superuacaneum videbatur esse quod feci. F Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor, quam si coram adessem, cum & epistolam meam legis, & eum audis, in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio literas sanctitatis tuæ consyderaui atque digessi, quod & Christianum animum tuum sine vllo fuco iniqui temporis & in nos [amicissimum] præ se gerunt. Gratulor tibi, & gratias ago deo & domino nostro de spe & fide & charitate tua, tibique apud eum, quod de nobis tam bene existimas, vt fideles dei seruos esse credas, idq; ipsum in nobis corde purissimo diligas: quanquam hinc etiam gratulandum beneuolentiæ tuæ potius, quàm gratiæ tibi agendæ sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit qui eum diligit, quem credit bonum, siue ille se ita, siue aliter quàm creditur habeat. Vnus tantum in hac re cauendus est error, ne quisque non de homine, sed de ipso hominis bono aliter sentiat, quàm veritas postulat. Tu vero frater dilectissime, qui nullo modo erras credendo vel sciendo, magnũ bonum esse libenter deo casteq; seruire, cum quemlibet hominũ propterea diligis,

G quod huius boni participem credis, tecum est fructus
tuus, etiã si ille non ita sit. Quapropter tibi de hac re gra
tulandum est, illi autem nõ, si propterea diligitur: sed si
talis est qualem esse existimat, a quo propterea diligitur.
Quales itaq; nos simus, quantumq; in deum promoue-
rimus, ipse viderit, cuius non solum de hominis bono,
sed homine ipso nõ potest errare iudiciũ. Tibi ad mer-
cedem beatitudinis, quod ad hanc rem attinet, satis est,
quod nos tales credẽs quales oportet esse seruos dei, to-
to sinu cordis amplecteris. Gratias vero tibi vberes agi-
mus, quod nos cum laudas, tanquã tales simus, mirabili-
ter hortaris, vt tales esse cupiamus vberiores etiã, si non
solum te commẽdes orationibus nostris, sed etiã non
prętermittas orare pro nobis. Gratior est enim deo pro
fratre deprecatio, vbi sacrificiũ charitatis offertur. Par-
uulum tuum plurimum saluto, & secundum præcepta
domini salutaria opto grandescere. Domum quoq; tuæ
vnam fidem & deuotionem veram, quæ sola catholica
est, prouenire desydero & precor in quam rem, si quam
forte aliam nostram operam necessariam existimas, ne
tibi vendicare dubites & communi domino fretus &
iure charitatis. Illud sanè admonuerim, religiosissimã
prudentiam tuam, vt amorem dei non irrationabilem
H vel inseras infirmiori vasi tuo, vel nutrias, diuina le-
ctione grauique colloquio. Nemo enim solicitus de
statu animæ suæ atque ob hoc sine pertinacia inquiren
dæ voluntati domini intẽtus est, qui bono demonstra-
tore vsus non dinoscat, quid inter schisma quodlibet
atque vnam catholicam intersit.

Augustinus Donato Proconsuli Africæ, vt Donatistas coerceat non occidat.

Epistola CXXVII.

DOMINO eximio meritòque honorabili insi-
gniterq; laudabili filio Donato Augustinus in
domino salutẽ. Nollem quidem in his affli-
ctionibus esse Africanam ecclesiam constitu-
tam vt terrenæ vllius potestatis indigeret auxilio. Sed
Roma.13. quia sicut Apostolus dicit, Non est potestas nisi à deo:
proculdubio cum per vos syncerissimos catholicæ ma
Psal.123. tris filios eidem subuenitur, Auxilium nostrũ in nomi-
ne domini est qui fecit cœlum & terrã. Quis enim non
sentiat in tantis malis non paruam nobis consolationẽ
diuinitus missam, cum tu vir talis & Christi nominis a-
I mantissimus, Proconsularibus es sublimatus insigni-
bus, vt ab sceleratis & sacrilegis ausibus inimicos eccle-
23. quæst. 5. unum. siæ bonæ tuæ voluntati potestas sociata cohiberet, do-
mine eximie meritoq; honorabilis insignitérque lauda
bilis fili. Deniq; vnũ solum est quod in tua iusticia per-
timescimus, ne fortè quoniã quicquid mali cõtra Chri
stianam societatẽ ab hominibus impiis ingratisq; com-
mittitur, profecto grauius est & atrocius, quam si in ali-
os talia committantur, tu quoque pro immanitate faci-
norum, ac non potius pro lenitatis Christianæ consy-
deratione cẽseas coercendum, quod te per Iesum Chri-
stum ne facias obsecramus. Neque enim vindictam de
inimicis in hac terra requirimus, aut vero ad eas angu-
stias animi nos debent coarctare quæ patimur, vt obli-
uiscamur quid nobis præceperit, pro cuius veritate ac
nomine patimur, qui diligimus inimicos nostros & o-
Hæreticos corrigi vult ramus pro eis. Vnde ex occasione terribilium iudicum
ac legum ne æterni iudicij pœnas incidant, corrigi eos
cupimus, non necari, nec disciplinam circa eos negli-
gi volumus, nec suppliciis quibus digni sunt exerceri.
Sic igitur eorum peccata compesce, vt sint quos pœni-
teat peccasse. Quæsumus igitur vt cum ecclesiæ causas
audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel affli- K
ctam esse cognoueris, potestatem occidendi te habere
obliuiscaris, & petitionem nostram non obliuiscaris.
Non tibi vile sit neque contemptibile fili honorabili-
ter dilectissime, quod vos rogamus ne occidantur, pro
quibus dominum rogamus vt corrigantur, excepto e-
tiam quòd à perpetuo proposito recedere nõ debemus
vincendi in bono malum. Illud quoque prudentia tua
cogitet, quòd causas ecclesiasticas insinuare vobis ne-
mo præter ecclesiasticos curat. Proinde si occidẽdos in *23. q. 5. nõ*
his ° sceleribus ° homines putaueritis, deterrebitis nos
ne per operam nostrã ad vestrum iudicium aliquid ta-
le perueniat: quo comperto illi in nostram perniciem
licentiore audacia grassabuntur, necessitate nobis im-
pacta ° & indicta, ° vt etiã occidi ab eis eligamus quàm
eos occidẽdos vestris iudiciis ingeramus. Hanc admo-
nitionem, petitionem, obsecrationem meam, ne quæso
aspernanter accipias. Neque enim te arbitror nõ reco-
lere, magnã me ad te & multo quàm nũc es altius sub-
limatum, etiam si Episcopus nõ essem fiduciam tamen
habere potuisse. Cito interim per edictum† excellentiæ *† ab aliis præ dicta.*
tuæ nouerint hæretici Donatistæ manere leges contra
errorem suum latas, quas iam nihil valere arbitrantur
& iactant, ne vel sic nobis parcere aliquatenus possint. L
Plurimum autem labores & pericula nostra quò fru-
ctuosa sint adiuuabis, si eorum vanissimã & impiæ su-
perbiæ plenissimam sectam non ita cures imperialibus
legibus comprimi, vt sibi vel suis videantur qualescun-
que molestias pro veritate atq; iusticia sustinere, sed eos
cum hoc abs te petitur, rerũ certarum manifestissimis
documẽtis apud acta vel præstantiæ tuæ vel minorum
iudicũ conuinci atq; instrui patiaris, vt & ipsi qui te iu-
bente attinẽtur, duram si fieri potest, flectant in melius
voluntatem, & ea cæteris salubriter legant. Onerosior *γνώμη.*
est quippe quàm vtilior diligentia, vt quãuis magnum
deseratur malum, & magnum teneatur bonũ, cogi tan
tum homines non doceri.

Augustinus eidem Donato, blande extimulans ad vitã vere Christianam. *Epistola* CXXVIII.

DOMINO eximio & syncerissima dilectione
honorabili fratri Donato, Augustinus in do-
mino salutẽ. Quod te administrantẽ multum
desyderans, etiã cum Tibilim venisses, videre
non potui, credo propterea factũ esse, vt animo tuo cu- M
ris publicis expedito potius fruerer, quàm vt illa saluta-
tio, me apud te ocioso, & te negocioso, neuter nostrum
quantum satis esset, desyderium temperaret. Recolens
quippe honestatem ab ineunte ætate indolis tuæ, abun-
danter idoneum tuum pectus existimo, cui se Christus
largissime infundat, fructus ei afferas in æterna & cœ-
lesti gloria, quàm temporali & terreno præconio di-
gniores. A multis enim, imò prorsus ab omnibus, quos
vel percontari vel vltro etiam prædicantes audire po-
tui, castitatem virtutẽmque administrationis tuæ con-
stanter omnino laudantibus atque præferentibus, & si-
ne vllo scrupulo dissonę varietatis accepi, & eo certius,
quòd ignorabant necessitudinem nostram, & vtrum te
vel tenuiter nossem penitus nesciebãt prædicatores tui,
ne magis eos auribus meis se dedisse quàm vera de te
spargere crederem. Ibi enim est à vanitate remota lau-
datio, vbi etiã vituperatio ab offensione secura est. Ve-
runtamen ô frater eximie & syncerissima dilectione
honorabilis, non nunc docendus es, sed fortasse admo
nendus, omnem istam gloriam famãmque popularem
non in ore vulgi esse letabilem, sed in rebus ipsis, quæ
etiam

A etiam si vulgo displiceant, proprio tamen fulgore ac
pondere non imperitorum commendatione preciosæ
sunt magisq; miserandus est qui talia improbat, quàm
ille qui de talibus improbatur iudicandus miser. Cum
vero placēt, & sibi debita laude populariter quoq; prædicantur,
nec sic quidem ipsæ maiores melioresq; fiunt
alieno iudicio, quoniam integrātur intima veritate, &
solius conscientię robore solidantur. Vnde magis hominibus
rectè existimantibus, quàm ei de quo vulgus
bene existimat, aliquid ex eo fœlicitatis accidit. Quæ
cum optime noueris, vir bone, intuere vt cœpisti fortissima
cordis acie dominum nostrum Iesum Christum,
& ab omni inani fastu omnino detumescēs, assurge in
illum, qui non ventose alleuat conuersos ad se, sed certis
fidei passibus innitentes atque ascendentes collocat
in sempiterno fastigio cœlestis atque angelicę dignitatis.
Per quē te obsecro vt rescribas mihi, tuosq; omnes,
quos in Sinitensi vel Hipponensi habes, ad catholicæ
† comiter. Ecclesiæ communionem communitei † & benigne adhorteris.
In cuius gremio etiam patrem tuum laudabilem
& egregium virum abs te genitum esse cognoui,
quem vt debito meritis eius à me officio salutes peto, &
B nos visere non graueris. Quòd etiam propter rem tuā,
quam hic habes meliorem apud deum faciendam, non
imprudenter exposco. Dei misericordia te circumplectatur,
& ab omni iniquitate conseruet.

Augustinus Olympio Comiti, vt leges Cæsaris aduersus Donatistas euulget. Epistola CXXIX.

DOMINO eximio & merito præstantissimo
multumq; in Christi charitate honorando filio
Olympio, Augustinus in domino salutem.
Quamuis mox vt audiuimus te merito sublimatum,
cum ipsa fama nōdum nobis certissima esset,
nihil aliud de animo tuo credidimus erga Ecclesiā dei,
cuius te veraciter filiū esse gaudemus, quàm quòd tuis
literis mox aperuisti, tamen etiam illis lectis, quibus vltrò
dignatus es etiam si pigri & cunctantes essemus, exhortationem
beneuolentissimam mittere, vt instruente
humilitate nostra per religiosam obediētiam tuam,
dominus cuius munere talis es, Ecclesiæ suæ iamiamq;
subueniat, maiore fiducia tibi scribim⁹ domine eximie
& merito præstantissime multumq; in Christi charitate
honorande fili. Et fratres quidem multi sancti colle-
C gæ mei, grauiter Ecclesia perturbata profecti sunt penè
fugientes ad gloriosissimum comitatum, quos siue iam
Comitatus. videris, siue literas eorum ab vrbe Roma opportunitate
cuiusquam occasionis acceperis, ego tamen licet nullum
consilium cum eis communicare potuerim, nō potui
prætermittere per hūc fratrem & compresbyterum
meum, qui vrgēti necessitate pro salute ciuis sui, etiam
media hyeme quomodocunque ad illas partes venire
compulsus est, & salutare & admonere charitatē tuam,
quā habes in Christo Iesu domino nostro, vt opus tuū
bonum diligentissima acceleretur instantia, quo nouerint
inimici Ecclesiæ, leges illas, quæ de idolis confringendis
& hæreticis corrigēdis viuo Stilichone in Africam
missæ sunt, ex voluntate Imperatoris piissimi & fidelissimi
constitutas, quo nesciente vel nolēte factum
siue dolose iactant, siue libenter putant, atque hinc animos
imperitorum turbulentissimos reddunt, nobisq;
periculose ac vehementer infestos. Hoc autem quod petendo
vel suggerendo admoneo præstantiā tuam, non
dubito omnium per Africam collegarum meorum fieri
voluntate. Arbitrorq; quacūque primitus exorta occasione
facillime posse ac debere maturari, vt nouerint
sicuti dixi homines vani, quorum & aduersantium sa- D
lutē requirimus, & leges quæ pro Christi Ecclesia missæ
sunt, magis Theodosij filium quam Stilichonem curasse
mittendas. Propterea quippe memoratus presbyter
harum perlator, cum de regione sit Mileuitana, ab
Episcopo suo venerabili fratre meo Seuero, qui tuam
mecum syncerissimam dilectionē multum salutat, per
Hipponem regium, vbi ego sum, transire iussus est quia
cum forte simul essemus in magnis Ecclesiæ tribulationibus
& perturbationibus, quærebamus occasionē scribendi
ad eximietatem tuam & nō inueniebamus. Iam
quidem vnam epistolam miseram in negocio sancti
fratris & collegæ mei Bonifacij Episcopi Cataquensis:
sed nondum ad nos peruenerāt grauiora, quæ nos vehementius
agitarent, quibus comprimendis vel corrigendis
quemadmodum meliore secūdum Christi misericordiam
consilio cōsulatur, commodius Episcopi
qui propterea nauigauerunt, cum tanta benignitate tui
cordis acturi sunt, qui potuerunt communi cōsilio diligentius
deliberatum aliquid ferre, quantum temporis
permittebat angustia. Illud tamen quo animum clemētissimi
& religiosissimi principis erga Ecclesiā pro-
uincia nouerit, nullo modo esse differēdum, sed etiam E
antequā Episcopos qui profecti sunt videas, quàm primum
tua prēstantissima pro Christi membris in tribulatione
maxima constitutis vigilantia potuerit accelerandum
suggero, peto, obsecro, flagito. Neque enim
paruum in his malis solatium dominus obtulit, quòd
te voluit multo amplius posse quàm poteras, quando
iam de tuis multis ac magnis operibus bonis gaudebamus.
Multum sanè de quorundam neque paucorum fide
firma & stabili gratulamur, qui ex occasione legum
ipsarum ad Christianam religionem vel catholicā pacem
conuersi sunt, pro quorum salute sempiterna nos
in hac temporali etiam periclitari delectat. Propterea
enim maxime ab hominibus nimium durèque peruersis,
nunc inimiciciarum grauiores impetus sustinemus,
quos nonnulli eorum nobiscū patientissime sustinent:
sed plurimum infirmitati metuimus donec discant &
valeant adiuuante misericordissima gratia domini, seculum
præsens & hominum diem cum robore cordis
valentiore contemnere. Commonitorium quod misi
fratribus Episcopis, quia sicut puto nondum ibi sunt, ab
eximietate tua illis tradatur cū venerint. Tantam quip-
pe tui syncerissimi pectoris habemus fiduciam, vt adiu F
uante domino deo nostro, non solum impertitorē auxilij
te velimus, verumetiam consilij participem.

Augustinus Circensibus à factione Donatistarum conuersis ad Ecclesiæ catholicæ societatem gratulatur, admonens vt ex animo faciant quod faciunt, & in eo persistant.

Epistola CXXX.

DOMINIS honorabilibus & meritò suscipiēdis,
charissimis ac desyderantissimis fratribus
in omni honorum gradu, Circensibus, Augustinus
Episcopus. Si id quod in vestra ciuitate nos
grauiter contristabat absumptum est, si duricia cordis
humani resistens manifestissimæ & quodam modo pu
blicæ veritati eiusdem veritatis vi † euicta est, si sapit † al. eiusdē potentia veritatis &c.
dulcedo pacis vnitatisq; charitas, & non iam reuerberat
oculos saucios, sed sanos illustrat ac vegetat, non
sunt hæc opera nostra sed dei, non hæc humanis operibus
omnino tribuerem, nec si cum apud vos essemus
tanta conuersio multitudinis nobis loquētibus & hortantibus
proueniret. Hoc agit ille & efficit, qui per ministros
suos rerū signis extrinsecus admonet, rebus au-
tem ipsis

G tem ipsis per seipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius mouerı nos oportet ad visendos vos, quoniam quicquid in vobis laudabile est factum, nō à nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus. Multo enim alacrius debemus accurrere ad spectanda opera diuina quàm nostra, quia & nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus. Vnde Apostolus dixit, Neq, qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Xenocrates Polemonem vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verumetiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit. Quāquam ergo ille sicut prudenter & veraciter intellexistis, nō deo fuerit acquisitus, sed tantum à dominatu luxuriæ liberatus, tamen ne idipsum quidem quod melius in eo factū est humano operi tribuerim, sed diuino. Ipsius nāque corporis quod est infimum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex deo creatore ac perfectore naturæ, quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne pulchrum faH ciat deus hominem, animo castū ab homine fieri? Hoc in libro Christianæ sapientiæ sic scriptum est, Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapiētiæ scire cuius esset hoc donum. Polemo ergo si ex luxurioso continens factus ita sciret, cuius esset hoc donum, & eum abiectis superstitionibus gentium pie coleret, non solum cōtinens, sed etiam veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret, quod ei non tantum ad præsentis vitę honestatem, verum & ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minus igitur mihi arrogare debeo cōuersionem istam vestram vel populi vestri, quam modo nobis nūciastis, quæ me nec loquēte, nec saltem præsente proculdubio diuinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaque pręcipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate, deo fratres, deo gratias agite, deum timete ne deficiatis, amate vt proficiatis. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, & timor hominis fallaciter congregat, obseruent qui tales sunt, quoniā deū, cui nuda est humana cōscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius vnitatis, pro suæ salutis solicitudine permouet, hoc I sibi quantum existimo iustissimum exorqueant, vt de catholica Ecclesia, id est, toto orbe diffusa potius id credant quod diuinæ scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De ipsa verò dissensione quæ inter homines orta est, qui qualesliber fuerint non vtique præiudicant promissis dei, qui dixit ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, quod creditum est cum audiretur prædictum, & negatur cum videtur impletum, hoc tātum interim breuissimum, & nisi fallor inuictissimum cogitēt, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut nō esse actam. Si acta ibi non est, innocēs est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cuius societatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus vtique sacrilega direptione separantur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat eos in ea victos quorum inde communio separata est. Eligant ergo, vtrum malint credere quod pronūciauerunt ecclesiastici cognitores, aut quod murmurāt victi litigatores. Aduersus istam complexionem dictu breuissimam, intellectu facillimam, attēdite pro vestra prudentia diligenter, quàm nihil sobrium responderi K possit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inueterati erroris vertitur. Dare veniam prolixiori fortassis epistolę quàm iucundiori: veruntamen vt arbitror, vtiliori quàm blādiori, domini honorabiles & merito suscipiendi, charissimi, ac desyderātissimi fratres. De aduentu autem nostro ad vos, vtroruq, desyderium deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamur ad visendos vos, verbis explicare nō possumus, sed vos benigne credere minime dubitamus.

1.Cor 3. *Xenocrates* *Sap.8.* *Gene,22.*

Augustinus Memorio Episcopo commendat Posidium, damnans disciplinas liberales, nisi adsit studiū pietatis. Multa de libris quos scripsit de Musica. Item de versibus Dauidicis. Epistola CXXXI.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo & syncerıter desyderantissimo fratri & coepiscopo Memorio, Augustinus in domino salutem. Nullas iam reddere debui literas sanctæ charitati tuæ sine his libris, quos à me sancti amoris iure violentissimo flagitasti, vt hac saltem obedientia respondere ē epistolis tuis, quibus me magis onerare quàm honorare dignatus es. Quanquam vbi succumbo, quia oneror, ibi etiā quia diligor, subleuor. Ne- L que enim à quolibet diligor, subleuor, & eligor, sed ab eo viro & domini sacerdote, quem sic acceptum deo sentio, vt cum animam tuam tam bonam leuas ad dominum, quoniā in illa me habes, leues & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturū me esse promiseram, Et ideo non misi, quia non emendaui: non quia nolui, sed quia non potui, curis videlicet multis & multum pręualentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, vt te, qui nos sic amas, hic sanctus frater & collega noster Posidius in quo nostram non paruam præsentiam reperies, vel non disceret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium, non literis illis, quas variarum seruı libidinum, liberales vocant, sed dominico pane nutritus quantus ei potuit per nostras angustias dispensari. Quid enim aliud dicendum est eis, qui cum sint iniqui & impij liberaliter sibi videntur erudıti, nisi quòd in literis vere liberalibus legimus, Si vos filius liberauerit, tunc vere li- *Ioan 8.* beri eritis. Per eum namque præstatur, vt ipse etiam quæ liberales disciplinę ab eis, qui in libertatem vocati non sunt appellantur, quid in se habeant liberale noscatur. Neque enim habent congruum libertati, nisi quod ha- M bent congruum veritati. Vnde ille ipse filius, Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina poetarum, vllo modo nostrę consonant libertati. Non oratorum inflata & expolita mendacia. Non denique ipsorum philosophorum garrulę argutię, qui vel deum *Contra liberales disciplinas.* prorsus non cognouerunt, vel cum cognouissent deū, non sicut deum glorificauerūt, aut gratias egerunt, sed euanuerūt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, Et immutauerunt gloriam incorrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & serpentium, vel qui istis simulacris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & seruierūt creaturæ potius quàm creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ ac superbus error, rectè liberales literæ nominentur, hominum scilicet infœlicium, qui dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum qua sola liberamur de corpore mortis huius non cognouerunt,

A runt, nec in eis ipsis quæ vera sunt, senserunt. Historia *Historia.* sanè, cuius scriptores fidem se præcipue narrationibus suis debere profitentur, fortaßis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cum siue bona siue mala hominum, tamen vera narrantur. Quanuis in eis cognoscẽdis qui spiritu sancto non adiuti sunt, rumorésque colligere ipso humanæ infirmitatis conditione compulsi sunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis omnino non video. Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, si voluntatem mentiendi non habẽt, nec homines fallũt, nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia in omnibus rerum motibus qui numeri valeant, facilius consyderatur in vocibus, eaq; consyderatio quibusdam quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis, in quibus vias ostendit se sapientia hilariter, & in omni prouidentia occurrit amantibus, initio nostri ocij, cum à curis ma- *1. Retract.* ioribus magísque necessarijs vacabat animus, volui per ista quæ à nobis desyderasti scripta proludere, quando conscripsi de solo rhithmo sex libros, & de melo scribere alios forsitan sex, fateor, disponebam, cum mihi ocium futurum sperabam. Sed postea quàm mihi cu-
B rarum Ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illæ deliciæ fugêre de manibus, ita vt vix nunc ipsum codicem inueniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem, nec iussionem contemnere nequeo. Quod sanè opusculum si potuero mittere, non quidem me tibi obtemperasse, veruntamen te hoc à me tantopere flagitasse pœnitebit. Difficillime quippe intelliguntur in eo quinque libri, si non asit qui non solum disputantium poßit separare personas, verumetiam pronunciãdo ita sonare morulas syllabarum, vt eis exprimantur sensumq; aurium feriant genera numerorum: maxime quibusdam etiam silentiorum dimensa interualla miscentur, quæ omnino sentiri nequeunt, nisi auditorem pronũciator informet. Sextum sanè librum quẽ emendatum reperi, vbi est omnis fructus cæterorum, non distuli mittere charitati tuæ, fortaßis ipse tuã non multum refugiet grauitatem. Nam superiores quinque vix filio nostro & cõdiacono Iuliano, quoniam & ipse iam nobiscum commilitat, [lectione &] cognitione digni videbuntur. Quem quidem nõ audeo dicere plus amo quàm te, quia nec veraciter dico, sed tamen audeo dicere, plus desydero quàm te. Mirum videri potest quẽ-
C admodum quem pariter amo, amplius desyderem, sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum. Puto enim quòd si ad nos te iubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adolescentem decet, maxime quia nõdum curis maioribus detinetur, & teipsum mihi expeditus apportabit. Quibus numeris consistant versus Dauidici non scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri necesitate ab interpretandi veritate amplius quàm ratio sententiarum sinebat digredi cogeretur. certis tamen eos constare numeris, credo illis qui eam linguam probe callent. Amauit enim vir ille sanctus Musicam piam, & in ea studia nos magis ipse quàm vllus alius author accendit. Habitetis omnes in æternum in adiutorio altißimi, qui habitatis vnanimes in domo, pater materq; fratres filiorum, & cũcti vnius patris filij, memores nostri.

Augustinus Florentinæ puellæ studiosæ, offerens suam docendi operam, si proferat quid velis exponi.
Epistola CXXXII.

D OMINAE eximiæ meritóque honorabili in D Christo ac suscipiendæ filiæ Florentinæ, Augustinus Episcopus in domino salutẽ. Sanctum propositum tuum & inuisceratus cordi tuo timor domini castus permanens in seculum seculi, *Psal 18.* curam pro te nostrã non solum in precibus apud deũ, verumetiam in admonitionibus ad te ipsam non mediocriter suscitat. Quod quidem in epistolis meis, quas ad matrem reuerentiæ tuæ, debito mihi cũ honore nominandam dedi, nõ semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere literas meas, tunc demum si quid fortè opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerando studio tuo omniumque talium, quãtum possum liber a seruitute debere me noui, non te esse tacituram & rescribendo insinuaturã. Ecce feci quod te voluisse, quanuis nõ per te, comperi, ne viderer tibi ostium fiduciæ inhumaniter claudere. superest vt promas ipsa, si quid ex me quærendum putas. Aut enim scio quod inquisieris, & non negabo. Aut ita nescio, vt nullo fidei salutisq; detrimẽto nescio, & de hoc etiam teipsam si potuero faciã reddita ratione securã: Aut certe si & nescio & tamen sciendum est, vel impetrabo à domino ne tibi desim. Nam sæpe officium im- E pertiendi meritum est accipiendi: vel ita tibi respõdebo, vt noueris pro hac ipsa re quã pariter nescimus ad quem pulsare debeamus. Hæc ideo prælocutus sum, ne te pro certo speres quicquid à me quæsiueris auditurã, & cũ hoc [non] prouenerit, audacter potius quàm prudenter me fecisse arbitreris, quod tibi quærendi si quid voles facultatem dedi. Hoc enim feci non doctor perfectus, sed cum docendis perficiendus, domina eximia meritóque honorabilis in Christo ac suscipienda filia. Equidem etiam in iis rebus quas vtcunq; scio, magis te cupio esse scientem, quàm scientiæ nostræ indigẽtem. Neque enim vt quod scimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes sumus dociles deo quod vtique in illa superna patria, cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur, vt nõ dicat homo proximo suo, Cognosce *Hiere. 31.* dominum. Omnes enim cognoscent eũ, sicut scriptum est, à minore vsque ad maiorem eorum. Et solicitißime cauendum est in docendo superbię vicium, quod in discendo nõ ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonet dicens: Sit omnis homo velox ad audiendum, tar- *Iaco 1.* dus autem ad loquendum. Et ille in Psalmo ait: Audi- *Psal. 50.* tui meo dabis gaudium & exultationem & lætitiã: F continuóque subiecit, Ex exultabũt ossa humiliata. Vidit enim in audiendo facillime seruari humilitatem, quæ difficilis est in docendo, quoniã necesse est vt doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vides ne quemadmodum periclitemur à quibus hoc expectatur, vt non solum doctores simus, verumetiam cum simus homines diuina doceamus? Sed laborum periculorúmque nostrorũ singulare est solatium, cum ita proficitis, vt illò perueniatis, vbi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non tantum nos, nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? Non ergo nos tantum periculo isto, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cum dicit: Ne in magnitudine reuelationum *2. Cor. 12.* mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis &c. Vnde & ipse dominus tumoris huius admirabilis medicus, Nolite, inquit, ab hominibus vocari rabbi, vnus *Matt. 23.* est enim magister vester Christus. Quod retinẽs idem ipse doctor gentiũ dicit. Neque qui plantat est aliquid, *1. Cor. 3.*

neque

G neque qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Hoc &
ille meminit, qui in natis mulierum, quanto magnus
erat, tanto se in omnibus humiliabat, indignum se af-
Lucæ 3. firmans qui Christi calciamenta portaret. Quid enim
Ioan. 1. aliud ostendit vbi ait: Qui habet sponsam sponsus est,
... 3. amicus autem sponsi stat & audit eum, & gaudio gau-
det propter vocem sponsi? Hic est ille auditus de quo
Psal. 50. paulo ante commemoraui in Psalmo positum, Auditui
meo dabis exultationem & læticiam, & exultabunt os-
sa humiliata. Proinde tanto me certius, tanto solidius,
tanto sanius gaudere scias de fide & spe & dilectione
tua, quanto minus indigueris, non tantum à me quic-
quam discere, sed ab vllo prorsus hominum. Veruntamen
quia cum illic essem, te quidem per ætatem vere-
cundante, boni parentes & amantissimi bonorum stu-
diorum tuorum, quanto pietatis veræque sapientiæ ar-
dore flagrares mihi intimare dignati sunt, & beneuo-
lentissime petierunt, ne tibi instruendæ in quo opus es-
set meam operulam denegarem: admonendam te his
literis credidi, secundum supradictas optiones, vt quæ-
ras quod vis, ne sim superfluus si conatus fuero docere
quod scis, dum tamen firmissime teneas, quod etsi ali-
H quid salubriter per me scire potueris, ille te docebit qui
est interioris hominis magister interior, qui in corde
tuo tibi ostendit verum esse quod dicitur, Quia neque
qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremē-
tum dat deus.

Augustinus Italicæ cuidam de clade Romanorum à Barbaris illata, de perpetiendis malis spe vitæ cœlestis.

Epistola CXXXIII.

RELIGIOSISSIMAE atque in Christi mem-
bris meritò sanctęque laudabili famulæ dei
Italicæ, Augustinus in domino salutē. Tres
epistolas tuæ benignitatis acceperam cum ista
rescripsi. Vnam, quæ adhuc meas literas exigebat: alte-
ram, quæ ad te iam peruenisse indicabat: tertiam, quæ
beneuolentissimam pro nobis curam tuam etiā de do-
mo clarissimi & egregij iuuenis Iuliani, quæ nostris
adhæret parietibus, continebat. Qua accepta continuo
respōdere non distuli, quia procurator eximietatis tuæ
cito se Romam posse mittere scripsit, cuius literis gra-
uiter contristati sumus, quòd ea quæ illic in vrbe vel
circa vrbem geruntur, non nobis insinuare curauit, vt
certum apud nos fieret quod incertæ famæ credere no-
I lebamus. Fratrum quippe literis ante transmissis, quan-
uis molesta & dura, multa tamē leuiora nunciata sunt.
Plus sanè quàm dici potest miratus sum, quòd nec tan-
ta occasione hominum tuorum fratres sancti Episcopi
scripserint, nec epistola tua quicquam nobis de tantis
tribulationibus vestris insinuauerit, quæ vtique per vi-
scera charitatis nostræ sunt, nisi forte faciendum non
putasti quod nihil prodesse duxisti, aut nos tuis literis
mœstificari noluisti. Prodest aliquid, quantum ego ar-
bitror, etiam ista cognoscere. Primò, quia iniustum est
Roma. 12. gaudere velle cum gaudentibus, & flere non velle cum
Roma. 5. flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur,
patientia probationem, probatio spem, spes autem non
confundit, quia charitas dei diffusa est in cordibus no-
stris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Absit
itaque vt recusemus audire etiam quæ amara & tristia
sunt erga charissimos nostros. Nescio quo enim modo
1. Cor. 12. minus fit quod patitur vnum membrum si compatiun-
tur alia membra. Nec ipsa mali relatio fit per commu-
nionem cladis, sed per solatium charitatis, vt quanuis
alij ferendo patiuntur, alij cognoscendo compatiūtur,
communis sit tamen tribulatio, quibus probatio, spes, K
dilectio spiritúsque communis est. Omnes autem nos
dominus consolatur, qui & hæc temporalia mala præ-
dixit, & post hæc bona æterna promisit. Nec debet cum
præliatur infringi, qui vult post prælium coronari, vi-
res illo subministrante certantibus qui præparat inef-
fabilia dona victoribus. Rescripta illa nostra non tibi
ad nos auferant scribendi fiduciam, præsertim quia ti-
morem nostrum non improbabili defensione lenisti.
Paruulos tuos resalutamus, & in Christo tibi grande-
scere optamus, qui iam in hac ætate cernunt quàm sit
amor huius seculi periculosus & noxius, atque vtinam
cum magna & dura patiuntur, parua & flexibilia cor-
rigantur. De domo illa quid dicam, nisi benignissimæ
tuæ curæ gratias agam? Nam eam quam dare possumus
nolunt, quam volunt autem dare non possumus. Neque
enim sicut falso audierunt, à decessore meo relicta est
Ecclesiæ, sed inter antiqua eius prædia possidetur, &
antiquæ alteri Ecclesię sic cohęret, quemadmodum ista
de qua agitur alteri.

Augustinus Pammachio viro senatori, gratulatur quod eam Numidiæ partem cui præerat adhortatus sit literis, vt à Donatistis conferrent sese ad Ecclesiæ communionem. L

Epistola CXXXIIII.

DOMINO eximio & merito suscipiendo, at-
que in Christi visceribus dilectissimo filio
Pammachio, Augustinus in domino salutē.
Bona opera tua Christi gratia germinan-
tia, te nobis in membris eius honorādum, & planè no-
tissimum dilectissimumque fecerunt. Neque enim si quo-
tidiæ faciem tuam viderem, notior mihi esses, quàm cū
interiorem tuum pacis decorem, pulchrum ac verita-
tis luce radiantem, in vnius tui facti candore conspexi,
conspexi & agnoui, agnoui & amaui. Huic nunc lo-
quor, huic scribo, dilecto amico meo, qui mihi corpo-
re absenti absens innotuit. Veruntamen iam simul era-
mus, & coniuncti sub vno capite viuebamus, in cuius
charitate nisi radicatus esses, nō tibi tam dilecta catho-
lica vnitas foret, nec colonos tuos Afros, eò terrarum,
vnde Donatistarum furor exortus est, hoc est, in media
consulari Numidia constitutos tali admoneres allo-
quio, tāto feruore spiritus animares, vt deuotione prōp-
tissima ad sequendum eligerent, quod te talem ac tan-
tum virum, non nisi agnita veritate sequi cogitarēt, &
tam longe à te locorum interuallis remoti irent sub M
idem caput, atque in eius membris in æternum tecum
deputarentur, cuius præcepto tibi temporaliter seruiūt.
In hoc ergo tuo facto te cognitum amplectens, exulta-
ui vt gratularer tibi in Christo Iesu domino nostro, ti-
bique has gratulatorias literas mitterem, qualecunque
specimen cordis & amoris erga te mei. Neque enim
amplius potui. Sed quæso ne tu hactenus quicquid te
diligo metiaris, perlectam transi hanc epistolam trans-
itu inuisibili qui intus fit, & perge cogitando in pectus
meum, & cerne quid illic de te agatur. Patebit enim
oculo charitatis cubiculum charitatis, quod claudimus
aduersus nugas tumultuosas seculi, cum illic deū ado-
ramus: & videbis ibi delicias læticiæ meæ de tam bono
opere tuo, quas nec lingua effari, nec stylo exprimere
valeo, calentes atque flagrantes in sacrificio laudis eius,
quo inspirante hoc voluisti, & quo adiuuante potuisti.
Gratias deo super inenarrabili dono eius. O quam mul-
torum tecum pariter senatorum, pariterque sanctæ Ec-
clesiæ filiorū, tale opus desyderamus in Africa, de qua-
li tuo lætamur. Sed illos periculosum est exhortari, tibi
securum

A securum est gratulari. Illi enim forte non facient, & tanquam nos in animo eorum vicerint inimici Ecclesiæ, decipiendis insidiabuntur infirmis. Tu vero iam fecisti, vnde inimici Ecclesiæ, liberatis confundantur infirmis. Proinde sufficere visum est, vt ipse quib' Christiano iure potueris, amica fiducia istam epistolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri posse in Africa eredũt, quod forte dum putant fieri non posse, pigrescũt. Insidias autem quas ipsi hæretici distorto corde moliuntur, quoniam nisi eos arbitratos † valere aliquid in possessione Christi, animo tuo, nec rescribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimum commendo eximietati tuæ, ne in tã magna tamq; inopinata salute hominum, de quibus per te catholica mater exultat, asperneris etiam superflua metuentes.

† al. quoniã ipsi arbitrã tur &c.

Augustinus Seuero abbati, blandissime monens, ne mutuis laudibus certet, sed potius ea tractet, quæ propius pertinent ad pietatem. Epistola CXXXV.

DOMINO beatissimo atque dulcissimo, venerabili nimiumq; desyderabili fratri & consacerdoti Seuero, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecũ sunt fratres in domi-

B no salutem. Epistola mea quam pertexit charissimus filius & cõdiaconus noster Timotheus, iam parata erat profecturo, quando filij nostri Quodvultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis. Inde factũ est vt cõtinuo proficiscens, non afferret responsionẽ meã, quoniam post illorum aduentum quantulumcunque apud nos immoratus est, & profecturus per horas singulas videbatur. Sed etsi per eum respondissem, adhuc debitor forem. Nam & tunc quod videor respondisse debitor sum, nõ dico charitatis, quam tanto magis debemus, quanto amplius impenderimus, cuius nos perpetuos debitores ostẽdit Apostolus, dicẽs, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, sed ipsius epistolæ tuæ, quando enim sufficiam tuæ suauitati, tantæq; auiditati animi tui, quam mihi lecta nunciauit? Rem quidem mihi in te notissimam insinuauit, verũtamen etsi nõ mihi rei nouæ insinuatrix, noua tamen rescriptorum exactrix fuit. Miraris fortasse, cur me huius debiti persolutorem imparem dicam, cum tu de me tam multum sentias, qui me tanquam anima mea noueris. Sed hoc ipsum est quod mihi magnam difficultatem facit respondendi literis tuis, quia & quantus mihi vi-

Roma. 13.

C dearis parco dicere propter verecũdiam tuam, & vtiq; minus dicendo cum tu in me tantam laudem contuleris, quid nisi debitor remanebo? Quod non curarem si ea quæ de me ad me locutus es, non ex charitate syncerissima dicta scirem, sed adulatione inimica amicitiæ. Hoc quippe modo ne debitor fierem, quia talia rependere non deberem: sed quanto magis noui quàm fideli animo loqueris, tanto magis video quanto debito grauer. Vide autem quid mihi contigit, vt me quodã modo ipse laudauerim, qui me à te fideliter laudatũ dixerim. Sed quid aliud dicerem, quàm id quod de te admonuit quem nosti. Ecce mihi nouam feci quęstionem, quam tu non proposuisti, & eam fortassis expectas vt soluam, ita mihi parum erat quòd debitor eram, nisi etiam me ampliore debito ipse cumularem. quanquam hoc facile sit ostendere, & si non ostendam facile tibi videre, & vera infideliter dici posse, & non vera fideliter. Qui enim sic credit vt loquitur, etsi non vera loquitur, fideliter loquitur. qui autem nõn credit quæ loquitur, & si vera loquitur, infideliter loquitur. Nũquid ergo dubito quòd ea de me eredas quæ scripsisti? Quæ cum in me non agnosco, potuisti fideliter de me non

D vera dicere sed nolo te vel beneuolentia sic falli cui beneuolẽtiæ debitor sum, quia & tam fideliter & tam beneuole ea quæ vera sunt possem de te dicere, nisi vt supra dixi, verecundiæ tuæ parcerem. Ego autem quando laudor à germanissimo & familiarissimo animæ meæ, velut à meipso lauder, sic habeo. Quod cernis quàm molestum sit etiã vera si dicantur. Quanto potius, quia etiam cum sis altera anima mea, immo vna sit anima tua & mea, sic in me falleris putando mihi adesse quæ desunt, quo modo & de se ipse vnus homo falli potest? Quid non tam ideo nolo ne quem diligo tu fallaris, verumetiam ne minus ores vt sim quod iam me esse credis nec in eo sum tibi debito, vt eodẽ progressu beneuolentiæ credam & loquar de te bona, quę adhuc & tu tibi deesse cognoscis, sed vt animo tam quidem beneuolo ea tantum dicam bona tua dona dei, de quibus in te certus sum. Quod non ideo nõ facio ne fallar in eis, sed ne tu à me laudatus, ipse te laudasse videaris. & propter illam iusticiæ regulam, quia mihi fieri nolo. Quod si fieri debet, eligo esse debitor quãdiu puto non esse faciendum, Si autem fieri non debet, nec debitor sum. Sed noui quid mihi ad hæc respondere possis, Ita

E ista loqueris quasi prolixam epistolam tuam de laudibus meis desyderauerim. Absit vt hoc de te credã. sed epistola tua, nolo dicere quàm veris vel quàm non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me vt reprehenderem etiam te nolente flagitauit. Nam si quid aliud volebas vt scriberem, largitorem me desyderabas, non redditorem. Porrò iusticiæ ordo sic se habet, vt debitũ prius reddamus, tũ deinde cui reddimus si hoc placet aliquid & donemus: quanquam etiam talia qualia desyderasti vt scriberem, si diligentius præcepta dominica cogitemus, reddimus potius quàm donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum, vt fraternæ charitati seruientes, eum qui se adiuuari rectè velit in quo possumus adiuuemus. Sed mi frater & tu credo quod noueris, quanta sint in manibus meis, quibus ob diuersas curas quas nostræ seruitutis necessitas habet, vix mihi paucissimæ guttæ temporis stillantur, quas alijs rebus si impendero contra officium meum mihi facere videor. Quod enim vis vt ad te prolixam epistolam scribam, & hoc quidem debeo fateor, debeo prorsus hoc tam dulci, tam syncerę, tã meræ voluntati tuæ.

aqua effluit.

F Sed quia bonus es amator iusticiæ, inde te admoneo, vt de illa quam diligis hoc à me libentius audias. Certius prius esse quod & tibi & alijs quàm quod tibi tantummodo debeo, & tempus ad omnia mihi non sufficit, quando nec ad illa quæ priora sunt. Vnde omnes charissimi & familiarissimi mei, quorum in nomine Christi inter primos mihi es, rem facięt officij sui, si nõ solum alia mihi scribenda ipsi non imponant, verumetiam cæteros quanta possunt authoritate & sancta benignitate prohibeant, ne videar ego durus cum à singulis petita non dedero, dum ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cum sicut speramus & promissum tenemus, ad nos venerit venerabilitas tua, scies quibus operibus literarum & quantum occupatus sim, & instantius facies quod rogaui, vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendum volentes iniũgere à me demoliaris. Dominus deus noster impleat cordis tui tam grandem, & tam sanctum sinum quem ipse fecit, domine beatissime.

Augustinus

G *Augustinus Felici & Hilarino Episcopis, adhortans vt afflictiones patienter ferant, Bonifacium presbyterum liberans inuidia, quod diceretur ab ipso submotus ex ordine presbyterij.* *Epistola* CXXXVI.

DOMINIS dilectissimis meritóque honorandis fratribus Felici & Hilarino, Augustinus in domino salutem. Nō miror satanam fidelium animos perturbātem, cui resistite, permanentes in spe promissorum dei, qui fallere non potest, qui non solum nobis in se credētibus & sperantibus, & in eius charitate vsque in finem perseuerantibus polliceri pręmia æterna dignatus est, verumetiam temporalia scandala non defutura prædixit, quibus fidem nostram exerceri & probari oporteret. Ait enim: Quoniá abundábit iniquitas, refrigescet charitas multorum sed continuo subiecit, Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Quid ergo mirum si homines seruis dei detrahunt, & qui eorum vitam peruertere non possunt, famam decolorare conātur, cum ipsum deum & dominum eorum quotidie blasphemare nō cessent, cum eis displicet quicquid contra eorum voluntatem

Matt.24.

H iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhortor prudentiam vestram, domini dilectissimi meritoq; honorandi fratres, vt scripturam dei qui nobis hæc omnia futura prænunciauit, & aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit, contra hominum maledica vaniloquia suspicionesque temerarias corde Christianissimo cogitetis. Breuiter itaque dico charitati vestræ, Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuisse detectū, nequaquam me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quo modo ergo iuberē de numero presbyterorum nomen eius auferri, vehementer terrente Euangelio vbi dominus ait: In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini? Cū enim causa quæ inter illum & Spem exorta est, sub diuino examine pendeat secundum placitum eorū, quod vobis si volueritis poterit recitari, quis ego sum vt audeam dei præuenire sententiam in delendo vel supprimendo eius nomine, de quo nec suspicari temere mali aliquid Episcopus debui, nec dilucide iudicare homo de occultis hominum potui, cum in ipsis causis secularibus, quando ad maiorem potestatem refertur arbitrium iudicandi, manentibus sicuti erant omnibus rebus, expectetur illa sententia, vnde iam nō

Matt 7.

Videtur esse nomen proprium.

2.q.1.nomẽ

I liceat prouocari, ne superiori cognitori fiat iniuria, si eius pendente iudicio aliquid fuerit commutatum? Et vtique multum interest inter diuinam & humanam quamlibet excelsissimam potestatem. Domini dei nostri misericordia nunquam vos deserat, domini dilectissimi & honorandi fratres.

Apparet quendam è sodalitio Augustini parum secundæ famæ iuuenem intendisse crimen Bonifacio presbytero Augustini, quòd ab eo fuerit de stupro interpellatus. Cum res euidentibus argumētis nec refelli nec coargui posset, iussus est vterque adire sepulchrum martyris, vt miraculo trāsfigeretur iudicium. Id vt clam fieret, curarat Augustinus. Verū quoniam res eruperat in notitiā hominum, hortatur omnes, ne temere iudicent, néue ob paucorum delicta, vel ipsi deficiāt à pietate, vel de omnibus male suspicentur, declarans nullā fuisse tam fœlicem sodalitatem, in qua non aliquod flagitium extiterit. *Epistola* CXXXVII.

DILECTISSIMIS fratribus, Clero, senioribus, & vniuersæ plebi Ecclesiæ Hipponensis, cui seruio in dilectione Christi, Augustinus in domino salutem. Vtinam scripturæ dei solicita mente intendentes, in quibusq; scandalis adiutorio nostri sermonis non egeritis, & ille vos potius consolaretur qui consolatur & nos qui nō solum bona, quæ sanctis & fidelibus suis est redditurus, verumetiam mala quibus erat hic mundus abundaturus ante prædixit, antè cōscribenda curauit, vt bona post seculi finem secutura certiores expectaremus, quàm mala similiter prænunciata ante seculi finem præcedētia sentiremus. Vnde & Apostolus dicit: Quęcunque enim antè scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus ad deum. Quid autem opus erat vt ipse dominus Iesus non solum diceret: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui, quod post seculi finem futurum est, verumetiam exclamaret, Væ mundo ab scandalis nisi vt nobis non blandiremur venire nos posse ad sedes fœlicitatis æternæ, nisi temporalibus malis exerciti non defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniá abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, nisi vt illi de quibus continuo locutus adiunxit: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: cum hac iniquitatis abundantia refrigescentem charitatem viderent, non perturbarentur, non expauescerent, non quasi rebus insperatis & inopinatis contristati deficerent, sed

K

Roman. 15.

Matth. 13.

Matt. 18.

Matt. 24.

L potius videntes accidere quæ futura prædicta sunt ante finem, patienter perseuerarēt vsque in finem, vt securi mererentur regnare post finem, in ea vita quæ non habet finem. Proinde charissimi in isto scādalo quod de Bonifacio presbytero nonnulli perturbantur, non vobis dico vt non doleatis. Qui enim ista nō dolent, non est in eis charitas Christi: qui autem etiam de talibus gaudent, abundat in eis malignitas diaboli. Non quia in memorato presbytero apparuit aliquid quod dignū dānatione iudicaretur, sed quia duo de domo nostra talem habent causam, vt vnus eorum sine dubio perditus habeatur, & sit alterius fama apud quosdam mala, apud quosdam dubia, etiam si non sit maculata conscientia. Dolete ista, quoniam dolenda sunt. Non tamen sic vt eo dolore vestra charitas à bene viuēdo refrigescat, sed potius ad dominum deprecandum inardescat, vt si innocens est presbyter noster quod magis credo. quia cum sensisset alterius motū impudicum & immundum, nec cōsentire voluit nec tacere, cito eum sua diuina sententia manifestatum ministerio proprio

M repræsentet. Si autem male sibi conscius, quod suspicari non audeo, voluit alterius existimationem lædere, cum eius pudiciciam contaminare non posset, sicut dicit ipse cū quo habet causam, non eum permittat suam occultare nequiciam, vt quod homines inuenire non possunt, de quolibet eorum diuino iudicio propaletur. Cum enim ista me causa diu cruciasset, nec inuenirem quo modo vnus è duobus conuinceretur, quamuis magis presbytero credidissem, cogitauerā primo sic ambos deo relinquere, donec in vno corū qui mihi suspectus erat aliquid existeret, vnde non sine iusta & manifesta caūsa de nostro habitaculo proiceretur. Sed cum promoueri in clericatu, siue illic per me, siue alibi per literas meas vehemētissime conaretur, ego autem nullo modo adducerer ei homini, de quo tātum mali existimarem manus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum subintroducere, turbulentius agere cœpit, vt si ipse in clericatu nō promoueretur, nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permitteretur. In qua eius prouocatione cū viderem Bonifacium nolle quibuslibet infirmis & ad suspicionem

A ſpicionem propenſis de ſuæ vitæ dubitatione ſcandalū fieri, paratumq; eſſe honoris ſui apud homines dānum perpeti potius, quàm in ea contentione, in qua nō poſſet ignorantibus & dubitantibus vel ad male ſuſpicandum procliuioribus ſuam demonſtrare conſcientiam, vſque ad Eccleſiæ perturbationem inaniter progredi, elegi aliquid medium, vt certo placito ſe ambo cōſtringerent ad locum ſanctum ſe peregrinaturos, vbi terribiliora opera dei non ſanam cuiuſque conſcientiā multo facilius aperirent, & ad confeſsionem vel pœna vel timore compellerēt. Vbique quidem deus eſt, & nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, & eum à veris adoratoribus in ſpiritu & veritate oportet adorare, vt in occulto exaudiens, in occulto etiam iuſtificet & coronet. Veruntamen ad iſta quę hominibus viſibiliter nota ſunt, quis poteſt eius conſilium perſcrutari, quare in alijs locis hæc miracula fiant, in alijs non fiant? Multis enim notiſsima eſt ſanctitas loci, vbi beati Fœlicis Nolenſis corpus cōditum eſt, quò volui vt pergerent, quia inde nobis facilius fideliusq; ſcribi poteſt, quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum. (Nouum iudicium.) Nam & nos nouimus Mediolani apud memoriā ſanctorum, B vbi mirabiliter & terribiliter dæmones confitentur, furem quendam qui ad eum locum venerat vt falſum iurando deciperet, compulſum fuiſſe confiteri furtum, & quod abſtulerat reddere: Nunquid non & Africa ſanctorum martyrum corporibus plena eſt? Et tamen nuſquam hic ſcimus talia fieri. Sicut enim quod Apoſtolus dicit. (1.Cor.12.) Non omnes ſancti habent dona curationum, nec omnes habent diiudicationem ſpirituum, ita nec in omnibus memorijs ſanctorum iſta fieri voluit ille, qui diuidit propria vnicuiq; pro vt vult. Quapropter cum ego noluiſſem hunc grauiſsimum dolorem cordis mei vobis perferri in noticiā, ne vos atrociter & inaniter contriſtando turbarem, fortaſsis ideo deus noluit vos latere, vt nobiſcum orationibus incūbatis, vt quod ipſe in hac cauſa nouit, nos autem noſſe non poſſumus, etiam nobis manifeſtare dignetur. (2.q.1. nouit) Nomen autem presbyteri propterea non auſus ſum de numero collegarum eius vel ſupprimere vel delere, ne diuinæ poteſtati ſub cuius examine cauſa adhuc pendet, facere viderer iniuriam, ſi illius iudicium meo vellem iudicio præuenire: quod nec in negocijs ſecularibus iudices faciunt, quando cauſę dubitatio ad maiorem poC teſtatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeāt commutare. Et in Epiſcoporum concilio conſtitutum eſt, nullum clericum, qui nondum conuictus ſit, ſuſpendi à communione debere, niſi ad cauſam ſuam examinandam ſe non præſentauerit. Bonifacius tamen hanc humilitatem ſuſcepit, vt nec literas acciperet quibus in peregrinatione honorem ſuum quæreret, vt in eo loco vbi ambo ignoti ſūt, circa ambos æqualitas ſeruaretur. Et nunc ſi vobis placet vt nomē eius non recitetur, ne iis qui ad Eccleſiam accedere nolunt, (2.Cor.11.) ſicut ait Apoſtolus, demus occaſionem quærentibus occaſionem, non erit noſtrum hoc factum, ſed eorum quorum cauſa fuerit factum. (11.q.3. quid obeſt.) Quid enim obeſt homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorātia, ſi de libro viuorum non eum delet iniqua conſcientia? Proinde fratres mei qui timetis deum, memētote quod ait Apoſtolus Petrus: (1.Pet.5.) Quoniā aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuīt, quærens quem deuoret. Quē non poteſt deuorare ſeductum ad nequiciam, famam ipſius inquinare conatur, vt ſi fieri poteſt opprobrijs hominum, & malarum linguarū detractione deficiat, & ſic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocen- D tis maculare potuerit, hoc ei perſuadere tentat, vt per maleuolas ſuſpiciones de fratre ſuo iudicet, & ſic ab illo implicatus abſorbeatur. Et quis omnes eius captiones & circūuentiones vel comprehendere vel enumerare ſufficiat? Aduerſus tamen hæc tria quæ ad cauſam præſentem pertinent propius, ne mala exempla imitādo ad nequiciā ſeducamini, ita vos per Apoſtolum alloquitur deus: (2.Cor.6.) Ne ſitis iugum ducētes cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Itē alio loco, (1.Cor.15.) Nolite, inquit, ſeduci. Corrumpūt mores bonos colloquia mala, Sobrij eſtote iuſti, & nolite peccare. Vt autem linguis detrahentium non deficiatis, ſic per Prophetam dominus dicit: (Eſa.51.) Audite me qui ſcitis iudicium, populus meus in quorum corde lex mea eſt. Opprobria hominum nolite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, nec quod vos ſpernant magni duxeritis: Sicut enim veſtimentum ita per tempus abſumentur, & ſicut lana a tinea comedentur, iuſticia autem mea in æternum manet. Iam vero ne maleuolo animo de ſeruis dei falſa ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini (1.Cor.4.) vbi ait: Nolite ante tempus iudicare quicquam, donec E veniat dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Et item illud quod ſcriptum eſt, Quæ manifeſta ſunt vobis. quæ autē occulta ſunt, domino deo veſtro. Manifeſtum eſt quidem, quia iſta in Eccleſia nō accidunt ſine graui triſticia ſanctorum atque fidelium, veruntamen conſoletur nos qui cuncta prędixit, atque vt abundātia iniquitatis non refrigeſcamus, ſed vſque in finē perſeueremus, vt ſalui eſſe poſsimus admonuit. Nam quantum ad me attinet, etſi eſt in me quantulacūque charitas Chriſti, (2.Cor.11.) quis veſtrum infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego nō vror? Nolite itaque augere cruciatus meos deficiendo vel in ſuſpicionib9 falſis, vel in peccatis alienis. Nolite obſecro vos, ne dicam de vobis. Et ſuper dolores vulnerū meorum addiderunt. Nam illi qui gaudent de iſtis doloribus noſtris, de quibus in perſona corporis Chriſti tāto ante prædictum eſt, (Pſal.68.) Aduerſus me inſultabant qui ſedebant in porta, & in me pſallebant qui bibebant vinum, multo tolerabilius ſuſtinētur, pro quibus tamen etiam ipſi orare & bonum eis velle dicimus. Ad quid enim aliud ſedent iſti, & quid aliud captant, niſi vt quiſquis F Epiſcopus vel clericus vel monach9 vel ſanctimonialis ceciderit, omnes tales eſſe credant, ſed non omnes poſſę manifeſtari? Et tamen etiam ipſi cum aliqua maritata inuenitur adultera, nec proijciunt vxores ſuas, nec accuſant matres ſuas. Cum autem de aliquibus qui ſanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falſitatis ſonuerit vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiūt, vt de omnibus hoc credatur. Hos ergo de noſtris doloribus ſuauitatem ſuæ malæ linguæ captātes, facilè eſt vt illis canibus comparemus, ſi forte in malo intelligēdi ſunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, (Luca.16.) qui ante ianuam diuitis iacebat, & quouſque veniret ad requiē ſinus Abrahæ, laborioſa & indigna omnia tolerabat. Vos me nolite amplius cruciare, qui aliquam ſpem habetis ad deum. (2.Cor.7. & 11.) Vos nolite illa vulnera quæ illi lingebāt multiplicare. Vos pro quibus periclitamur, omni hora habentes foris pugnas, intus timores, {periculum in ciuitate,} periculum in deſerto, periculum ex gentibus, periculum ex falſis fratribus. Scio quia doletis, ſed nūquid acrius quàm ego? Scio quia conturbati eſtis, & timeo

G meo ne inter linguas maledicorum deficiatis, & pereat
infirmus, propter quem Christus mortuus est. Non ex
vobis increscat dolor noster, quia non culpa nostra fa-
ctus est vester. Nam hoc est quod præcauere conatus
sum, vt si fieri posset hoc malum, nec vitandum negli-
geretur, nec in vestram noticiã perferretur, vbi infru-
ctuose cruciarentur firmi & periculose turbarentur in-
firmi. Sed qui hoc cognito permisit vos tentari, det vo-
bis vires sustinendi, & erudiat vos ex lege sua, Doceat
Psal. 93. vos & mitiget à diebus malignis, donec fodiatur pec-
catoris fouea. Audio nonnullos vestrum hoc amplius
contristari, q̃ de lapsu duorum illorum diaconorũ, qui
ex parte Donati venerant, tanquã disciplinæ Proculia-
ni insultauerint, velut gloriantes de nobis, quod ex no
stra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Quod qui-
Hiere. 3. cunq; fecistis, fateor vobis, nõ benefecistis. Ecce docuit
nos de⁹, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Nec ob-
iiciatis hæreticis, nisi quia non sunt catholici, ne simi-
les eis sitis, qui non habendo quod in causa suę diuisio-
nis defendant, nõ nisi hominum crimina colligere af-
fectant, & ea ipsa plura falsissime iactant: vt quia ipsam
diuinæ scripturæ veritatem, qua vbique diffusa Christi
H Ecclesia commendatur, criminari & obscurare nõ pos-
sunt, homines per quos prædicatur adducãt in odium,
de quibus & fingere quicquid in mentem venerit pos-
sunt. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen
illum audistis, & in illo docti estis. Ipse quippe fideles
suos securos fecit etiam de dispensatoribus malis, mala
Mat. 23. sua facientibus, & bona eius loquentibus, vbi ait, Quæ
dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt
1. Cor. 9. enim & non faciunt. Orate quidem pro me, ne forte a-
lijs prædicans ipse reprobus inueniar. Verũtamen cum
47. dis. quã gloriamini, nõ in me, sed in domino gloriemini. Quã-
tumlibet. tumlibet enim vigilet disciplina domus meæ, homo
sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo,
Gene. 49. vt domus mea melior sit quàm arca Noe, vbi tamẽ in-
Gene. 21. ter octo homines reprobus vnus inuentus est: Aut me-
lior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est, Eiice an-
cillam & filium eius. Aut melior sit quàm domus Isaac,
Malach. 1. cui de duobus geminis dictũ est, Iacob dilexi, Esau au-
tem odio habui. Aut melior sit quàm domus ipsius Ia-
Gene. 49. cob, vbi lectum patris filius incestauit: Aut melior sit
2. Reg. 12. quàm domus ipsius Dauid, cuius filius cum sorore cõ-
cubuit, cuius alter filius contra patris tã sanctam man-
I suetudinem rebellauit: Aut melior quàm cohabitatio
2. Cor. 7. Pauli Apostoli, qui tamen si inter omnes bonos habi-
taret, non diceret quod superius commemoraui, Fo-
ris pugnæ, intus timores: nec diceret cum de sanctitate
Philip. 2. & fide Timothei loqueretur, Neminem habeo qui ger-
mane de vobis solicitus sit. Omnes enim sua quærunt,
non quæ sunt Iesu Christi. Aut melior quàm cohabita-
tio ipsius domini Christi, in qua vndecim boni perfi-
47. distin. dum & furem Iudam tolerauerunt: Aut melior sit po-
quãtumlibet. stremo quàm cœlum, vnde angeli ceciderunt. Simpli-
citer autem fateor charitati vestrę coram domino deo
nostro, qui testis est super animam meam, ex quo deo
seruire cœpi, quo modo difficile sum expertus meliores
quàm qui in monasterijs profecerunt, ita non sum ex-
pertus peiores quàm qui in monasterijs ceciderunt, ita
Apoc. 22. vt hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum, Iustus iustior
fiat, & sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi con-
tristamur de aliquibus purgamentis, consolamur tamẽ
etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter a-
murcam, qua oculi vestri offenduntur, torcularia dete-
stari, vnde apothecæ dominicæ fructu olei luminosio-
ris implentur. Domini dei nostri misericordia vos ad- K
uersus omnes insidias inimici in sua pace custodiat di-
lectissimi fratres.

*Augustinus Clero & populo Hipponẽsi excusat absen-
tiam suam, adhortans vt in subleuandis pauperibus
solito sint alacriores, ob afflictiones temporarias.*

Epistola CXXXVIII.

DILECTISSIMIS fratribus conclericis &
vniuersæ plebi, Augustinus in domino salu-
tem. In primis peto charitatem vestram, & per
Christum obsecro, ne vos mea contristet absentia cor-
poralis. Nam spiritu & cordis affectu puto vos non du
bitare vllo modo me à vobis posse discedere, quamuis
me amplius contristet quàm forte vosipsos, quod infir-
mitas mea sufficere non potest omnibus curis, quas de
me exigunt membra Christi, quibus me & timor eius
& charitas seruire compellit. Illud enim nouerit dile-
ctio vestra, nunquam me absentem fuisse licentiosa li-
bertate, sed necessaria seruitute, quæ sæpe sanctos fra-
tres & collegas meos, etiam labores marinos & trans-
marinos cõpulit sustinere, à quibus me semper non in-
deuotio mentis, sed minus idonea veletudo corporis
excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite, vt quod L.
ait Apostolus, siue adueniens & videns vos, siue absens Philip. 1.
audiam de vobis, quia statis in vno spiritu, vno animo
collaborantes fidei Euangelicæ. Si vos aliqua molestia
temporalis exagitat, ipsa vos magis admonere debet,
quemadmodum de illa vita cogitare debeatis, vbi sine
aliquo labore viuatis, euadentes non molestas angu-
stias temporis parui, sed horrẽdas pœnas ignis æterni.
Nam si modo tanta cura, tanta intentione, tanto labo-
re agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incidatis,
quantum vos oportet esse solicitos, vt sempiternas mi-
serias fugiatis. Et si mors sic timetur, quæ finit tempora-
lem laborem, quo modo timẽda est quæ mittit in æter-
num dolorem. Et si deliciæ seculi huius breues & sordi-
dæ sic amantur, quanto vehementius futuri seculi gau-
dia pura & infinita quærenda sunt? Ista cogitantes no-
lite esse pigri in operib⁹ bonis, vt ad vestri seminis mes-
sem suo tempore veniatis. Nunciatum enim est mihi,
quòd morem vestrum de vestiẽdis pauperibus fueritis
obliti, ad quam misericordiam cum præsens essem vos
exhortatus sum, & nunc exhortor, ne vos vincat & pi-
gros faciat contritio huius mundi, cui talia videtis ac-
cidere, qualia dominus & redemptor noster, qui mẽti- M
ri non potest, ventura prædixit. Non solum ergo non
debetis minus facere opera misericordię, sed etiam de-
betis amplius quàm soletis. Sicut enim ad loca muni- Simile ele-
tiora festinatius migrãt, qui ruinam domus vident cõ- gans.
tritis parietibus imminere: sic corda Christiana quanto
magis sentiunt mũdi huius ruinam crebrescentibus tri
bulationibus propinquare, tãto magis debẽt bona quæ
in terra recondere disponebãt, in thesaurum cœlestem
impigra celeritate transferre: vt si aliquis humanus ca-
sus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoso emigrauit: si
autem nihil tale fuerit subsecutum, nõ contristetur qui
quandoq; moriturus, immortali domino ad quem vẽ-
turus est bona propria commẽdauit. Itaque fratres mei
dilectissimi, ex eo quod quisque habet, secundum suas
vires quas ipse nouit, facite quod soletis, alacriore ani-
mo quàm soletis, & inter omnes seculi huius molestias
Apostolicam exhortationẽ corde retinete, vbi ait: Do- Philip. 4.
minus in proximo est, nihil soliciti fueritis. Talia mi-
hi de vobis nuncientur, quibus nouerim, non propter
meam præsentiam, sed propter dei præceptum qui nũ-
quam

A quam est absens, vos solere facere, quod multis annis
me præsente, & aliquando etiam me absente fecistis.
Dominus vos in pace conseruet, & dilectissimi fratres
orare pro nobis.

Audax Augustino, flagitans illius scripta.
Epistola CXXXIX.

DOMINO verè prædicabili ac nimium suspi-
ciendo, omniq; laudum genere prosequêdo
patri Augustino, Audax in domino salutem.
Habeo gratiam beatitudini tuæ, quod libenter mei
sumpseris tentamenta sermonis. Tunc enim bonæ fi-
dei filiis datur audacia, cum paterni fontis hymbribus
fuerit irrorata. Prouocaui itaque te dulcis antistes, nõ
vt prælargi pectoris pusillum libamen acciperem, sed
vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Thesau-
rum sapientiæ desyderaui, sed minus accepi quàm vo-
lui, licet minus non debet dici, sed munus, quod oracu
lum legis contulerit Augustinus, sacrator iustitiæ, in-
staurator spiritalis gloriæ, dispensator salutis æternæ.
Tam tibi mũdanus orbis notus est, quàm notarius tam
tu ei cognitus, quàm probatus. Opto itaque sapientiæ
floribus pasci, & viui fontis haustibus irrigari. Præsta
B cupienti quod vtrique prosit. Potest enim seminudi ro-
boris velamẽ genitale viridari, si meruerit tuis sensim
fluentis augeri. Itaque humilitatis meę præsentiã spon-
deo non tam stylo quàm voto, si venerabilitatis tuæ
scripto promissu relegero. Diuina te clementia tueatur
annis innumeris domine venerabilis.

Cur mihi fons orbis paruo sermone meauit?
An minus apta suis sperauit corda fluentis?
Cum pateat mens omnis aquis, spectetq; loquacem.
Religionis opem, gratos da sensibus hymbres,
Versus hexameter. Exspectat quos plena fides Christi de stipite pendens.

Augustinus Audaci, excusat occupationes suas, admonens vt vel intendat euoluẽdis ipsius libris, vel præsens audiat ipsum loquentem. *Epist.* CXL.

DOMINO dilectissimo & in Christo prædi-
cando nimiumq; desyderabili fratri Audaci,
Augustinus in domino salutem. Breuem epi-
stolam tuam, sed planè vehementem flagitatricẽ pro-
lixæ epistolæ meæ, non inuitus, immo etiam lætus ac-
cepi. Non quòd facilè sufficerẽ auiditati, sed quòd gra-
tularer charitati tuæ, quia etsi non de idoneo expetis,
C bonum est tamẽ quod expetis. Et ad longam quidem
epistolam conscribendam magis mihi ocium quàm fa
cultas deest, occupatissimo scilicet ecclesiasticis curis,
à quibus pauculę temporũ stillæ vix recreant, vel cogi-
tantem aliquid, vel ea quæ magis vrgent, & mihi vi-
dentur pluribus profutura dictantem, vel reficientem
corporis vires nostræ necessarias seruituti. Nam verba
non desunt, quibus possit multa charta compleri, sed
quod à nobis in eadẽ sermonis prolixitate desyderas,
ad hoc me idoneum non esse respondeo. Thesaurum
enim sapientiæ te desyderasse dixisti, sed minus acce-
pisse quam voluisti, cum ego ex illo thesauro mẽdica-
bunda prece quotidianam stipem rogem, vixq; impe-
trem. Oraculum autẽ legis quo modo sum, de cuius lo-
Lauis. cis atq; abditis penetralibus nescio longe plura quam
scio, eiusq; multiplices sinus opacosq; secessus adire ac
penetrare nõ valeo sicut volo, & me non aliud quàm
minus dignum esse cognosco? Porrò sacrator iustitiæ
quis ego, cui me sacratum esse permagnũ est? Iam verò
quod instauratorem spiritalis gloriæ me appellas, da
veniã, multũ cui loquaris ignoras. Ipse quippe adhuc
in hac gloria sic instauror, vt de die in diẽ non solum
quantum accedam, sed vtrum omnino aliquid accedã D
latere me fatear. Dispensator planè salutis æternæ, cum
cæteris innumerabilibus conseruis meis sum. Quod si
volens facio, mercedem habeo. Si autẽ inuitus, tantum *1. Cor. 9.*
dispẽsatio mihi credita est: neq; enim esse salutis illius
dispensatorẽ per verbum ac sacramẽtum, iam hoc est
etiam esse participem. Nam si per bonos non dispensa-
retur, non rectè Apostolus diceret, Imitatores mei esto- *1. Cor. 4.*
te sicut & ego Christi. Rursus si per malos non dispẽ-
saretur, non de quibusdã dominus diceret. Quę dicũt *Matth. 23.*
facite, quæ autẽ faciunt, facere nolite. Dicunt enim & *1. Cor. 4.*
non faciunt. Multi ergo dispensatores sunt, per quorũ *1. Cor. 7.*
ministerium peruenitur ad æternã salutem. Sed quæri- *Roma. 12.*
tur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, & in-
ter ipsos fideles, in quorũ me numero ille qui nõ falli-
tur cõputet, alius est sic, alius autem sic, sicut vnicuique
deus partitus est mẽsuram fidei. Itaq; frater charissime
atq; dulcissime, pascat te dominus potius sapientiæ flo-
ribus, & viui fontis haustib⁹ irriget. Si quid autem ope-
rulam meam religiosissimo studio tuo conferri posse
arbitraris, quia & capacem te esse intelligo, & auidum
sentio, magis in alia nostra opuscula, quæ multis volu-
minibus cõprehenduntur, tibi animus intẽdendus est, E
quàm per epistolas aliquid sperandũ, quod tuum desy-
deriũ possit explere. Aut certe in præsentia sume quod
potero, quã te puto tuam nobis ideo nõ exhibere, quia
non vis. Quid enim magnũ est adiuuante domino vt
homo liber a cuiusquam loci munere venias ad nos, si-
ue nobiscum diu futurus, siue peracto saltem pauxillo
temporis rediturus? Ecce pene factũ est, quod in quin-
que versuũ tuorum tertio posuisti, vt magis loquacem
quàm eloquentem haberes epistolam meam. Quod au-
tem in quinto atq; vltimo versu septẽ pedes sũt, nescio
vtrum numerus tuũ fefellit auditũ, an experiri voluisti,
vtrum ego adhuc ista diiudicare meminerim, quę for
te iam obliti sunt, qui talium aliquãdo studiosi postea
plurimũ in ecclesiasticis literis profecerũt. Psalterium
à sancto Hieronymo translatũ ex Hebræo non habeo.
Nos autẽ non interpretati sumus, sed codicũ Latinorũ
nonnullas mendositates ex Græcis exemplaribus emẽ-
dauimus. Vnde fortassis fecerimus aliquid cõmodius
quàm erat, nõ tamen tale quale esse debebat. Nam etiã
nunc, quæ forte nos tunc præterierunt, si legentes mo- F
uerint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod
perfectum est, tecum nos quoque requirimus.

Augustinus Maximæ studiosæ fœminæ, cõsolans illã super afflictione Barbarorum & Donatistarum. *Epis.* CXLI.

HONORABILI & eximiæ atque in mẽbris
Christi laudabili famulæ dei Maximę, Augu-
stinus in domino salutem. Quantũ nos stu-
dium sanctum lætificat, tantũ rursus contri-
stat quod per errores noxios & perniciosissimos pro-
uinciam vestram nimium periclitari significas. Sed
quia ista futura prædicta sunt, mirandum nõ est quod
exurgant, sed vigilandum est ne noceant. Hæc autem
deus liberator noster exurgere non permitteret, nisi
sanctis eius etiam per huiusmodi tentationes erudiri
expediret. Comparant sibi quidem illi sua voluntate
peruersa, & præsentis meritum cæcitatis, & futuri æter-
ni supplicij, si per contumaciam indociles fuerint, seq;
cum in hac vita sunt corrigere atque emendare negle-
xerint. Veruntamen sicut ipsi male vtuntur bonis dei,
qui facit solem suũ oriri super bonos & malos, & pluit *Matth. 5.*
super iustos & iniustos, qui eos per patientiam suam *Roma. 2.*
ad pœnitentiam vocat, cum thesaurizant sibi iram in
S die iræ,

G die iræ, & reuelationis iusti iudicij dei. Sicut ergo ipsi benignitate & patientia, id est, bonis dei male vtuntur dum nõ corriguntur. sic contrà deus etiã malis eorum bene vtitur, non solum ad iusticiam suã, qua his digna in fine retribuet, sed etiã ad exercitationem & profectum sanctorũ suorum, vt ex ipsa etiã malorũ peruersitate boni proficiant, & probentur & manifestentur, sicut Apostolus ait: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. *1.Cor.11.* Nam si nullus etiã malorum bonus vsus esset deo ad vtilitatẽ electorum suorũ, qui etiam de malo Iudæ tantũ bonũ nobis præstitit, vt Christi sanguine redimeremur, poterat eos aut nasci non permittere, quos malos futuros esse præsciebat, aut in ipso eorũ initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit esse, quãtum nouit expedire atq; sufficere admonendæ atq; exercendæ sanctæ domui suæ. Ideo nostram de illis tristiciam consolatur. quia & ipsa tristicia, quã pro illis habemus, nos releuat, illos autẽ in sua peruersitate perseuerãtes grauat. Gaudium verò quod percipimus, quando aliqui ex eis correcti in melius cõmutantur, & sanctorum societati copulãtur, nulli gau-

H dio in hac vita cõparari potest. Propterea scriptũ est, *Prouer.9.* Fili, si sapiens fueris, tibi sapiẽs eris & proximis tuis. Si autem malus euaseris, solus hauries mala. Quia cũ gaudemus de fidelibus & iustis, & illis & nobis prodest bonum eorum. Cum autẽ contristamur de infidelibus & iniquis, illis solis nocet & eorum malicia, & nostra tristicia. Nos autem etiã hoc plurimũ adiuuat apud deũ, quod pro eis misericorditer contristamur, & pro ipsa tristicia cõgemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in Christo laudabilis famula dei, & mœsticiam tuã de talib⁹, & vigilantiam atq; cautelam cõtra tales quã tuis literis expressisti, multum approbo & laudo, atque vt in hac via perseuerantet ambules, pro meis viribus quia hoc exigis, & hortor & moneo, vt miserearis eorum tanquam simplex vt columba, caueas autem illos tanquam astuta sicut serpens, desq; operam quantum potes, vt qui tibi adhærent tecum in recta fide permaneant, aut ad fidem rectam, si forte in aliquo aliqui deprauati sunt, corrigantur. De homine autem, quem suscepit verbum dei, cum caro factum est & habitauit in nobis, emendarem aliquid, si in eo quod credis falsum

I aut peruersum inuenirem. Hoc ergo crede quod credis, quia in illo homine totam naturam nostram suscepit filius dei, id est, & animam rationalem & carnem mortalem sine peccato. Infirmitatis enim nostræ particeps factus est non iniquitatis, vt per infirmitatem communem solueret iniquitatem nostram, & adduceret nos ad iusticiam suam, bibens mortem de nostro, & propinans vitam de suo. Sed si habes aliquam scripturam eorum, in qua asserunt quod huic fidei sit contrarium, dignare eam mittere, vt non solum fidem nostram dicamus, sed eorum quoque perfidiam quantum possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum, quod peruerse & impie sentiunt, aliquibus testimoniis diuinarum scripturarum conantur astruere. In quibus eis ostendendum est, quàm non rectè intelligant literas sacras conscriptas ad fidelium salutem. tanquam si quisquam se medicinalibus ferramẽtis grauiter vexet, quæ vtique non ad vulnerandum, sed ad sanandum sunt instituta. Multum autem laborauimus & laboramus, quantum dominus donat cõtra diuersos errores arguendos. Sed laborum nostrorum opuscula si forte habere desyderas, mitte qui tibi describant. Voluit enim deus vt hoc facillime possis, qui tibi dedit vnde possis. K

CXLII.

HOc loco sequebatur Epistola prolixa ad Demetriadem virginem, quam quidam putãt Iuliani Pelagiani. Certe nec Augustini nec Hieronymi constat esse: eam hoc loco summouimus, cuius amore si quis tenetur, reperiet inter epistolas eruditas, sed falsò Hieronymo inscriptas. Quorsum enim attinet iisdem singula onerare volumina? Numerum tantum priorem manere passi sumus.

† Inuenies hanc in fine Tomi repositam.

Augustin⁹ & Alipius Iulianæ viduæ matri Demetriadis virginis, ne fallatur epistola quam eloquens quidam ad illam scripsit. Quidam suspicantur esse Iuliani, sed non alienam ab errore Pelagianorum. *Epist.* CXLIII.

DOMINAE debitis in Christo officiis honorandæ & meritò illustri filiæ Iulianæ Alipius & Augustinus in domino salutem. Grate admodum nobis iocundeq; accidit, vt simul nos constitutos apud Hipponem tuæ reuerentiæ literæ reperirent, quibus hæc rescripta pariter redderemus, cognita vestra incolumitate gaudentes, vicissimq; nostram quam vobis charam esse confidimus mutua di- L lectione nunciãtes, domina debitis in Christo officiis honoranda & merito illustris filia. Scire autẽ vos optime scimus, quantũ vobis debeamus religionis affectũ, quantaq; nobis & apud deum & inter homines sit cura de vobis. Licet enim vos per literas primum, deinde etiam præsentia corporali pia & catholica, hoc est, vera membra Christi exiguitas nostra cognouerit, tamẽ etiam per ministerium nostrum, cum accepissetis verbum auditus dei, sicut dicit Apostolus, Accepistis non *1 Thess.* vt verbum hominum, sed sicut est vere verbũ dei. Cuius ministerij nostri adiuuante gratia & misericordia saluatoris in domo vestra tantus fructus exortus est, vt humanis nuptiis iam paratis, sancta Demetrias spiritalem sponsi illius præferret amplexum, cui speciosi præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem fœcunditatem, nec ad amittendam carnis integritatem virgines nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio à fideli & nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectis, cum post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc M ingens dei donum quod per seruos quidem suos plantat & rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operariis prouenisse, vestrarum literarũ lætissimo nũcio & veraci testimonio disceremus. Quæ cum ita sint nemo nos improbos dixerit, si in vobis admonẽdis vt contraria gratiæ dei dogmata deuitetis, necessitudine sumus propensiore soliciti. Nam licet nos Apostolus non solum opportune, verumetiam importune prædicando verbo instare præcipiat, non tamen in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagina nostra importuna videatur, quando id quod ad sanam doctrinam non pertinet, vos vt vigilanter euitetis alloquimur. Hinc ergo est quod admonitionem nostrã tam grato animo suscepistis, vt in epistola tua ad quam nũc rescribimus diceres, Sanè quòd me hortatur reuerentia vestra, ne aures indulgeã his hominibus, qui prauis tractatibus venerandã fidem sæpe corrumpũt, gratias vberes ago tã piæ admonitioni. Quod itaq; adiungis & dicis, Sed nouerit sacerdotiũ vestrum longe me ac domunculam meã ab huiusmodi personis esse discretã, omnisq; familia nostra adeo catholicã sequitur fidem, vt in nullã hæresim aliquãdo deuiauerit, nec

A rit, nec vnquã lapsa sit, nõ dico in eas sectas quę vix ex-
piantur, sed nec in eas quæ paruos habere videntur er-
rores, hoc est quod nos magis magisq; compellit non
tacere apud vos de iis qui etiam illa quæ sana sunt, vi-
ciare conantur. Domũ enim vestram non paruã Chri-
sti ecclesiam deputamus. Nec sanè paruus est error il-
lorum, qui putãt ex nobisipsis nos habere, siquid iusti-
ciæ, continẽtiæ, pietatis, castitatis in nobis est, eo quòd
ita nos condiderit deus, vt vltra, pręter quod nobis re-
uelet scientiam, nihil nos adiuuet, vt ea quæ facienda
discendo nouimus, etiam diligendo faciamus, naturã
scilicet atque doctrinam definientes tantummodo es-
se gratiam dei & adiutorium, vt rectè iusteq; viuamus.
Ad habendam verò bonã voluntatem, vbi est hoc ip-
sum quod iuste viuimus, & ipsa charitas quæ in omni-
bus dei donis ita excellit, vt etiã deus dicta sit, qua vna
adimpletur in nobis si quid diuinę legis & admonitio-
nis implemus, nolunt nos diuinitus adiuuari, sed nos-
ipsos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere.
Non vobis videatur error iste mediocris, profiteri vel-
le Christianos, nec velle audire Apostolum Christi qui
Rom.5. cum dixisset, Charitas dei diffusa est in cordibus no-
B stris, ne quisquam eam se habere nõ nisi per proprium
putaret arbitrium, cõtinuo subiunxit, Per spiritum san-
ctum qui datus est nobis. Hanc esse magnam gratiam
Psal.67. saluatoris, qui ascẽdens in altum, captiuauit captiuita-
tem & dedit dona hominibus, quisquis nondum con-
fitetur, quãtum & quàm exitiabiliter erret, intelligis.
Quo modo ergo a vobis, quib⁹ tantam dilectionẽ de-
bemus, admonẽdis vt talia caueatis, dissimulare posse-
mus, cum legissemus librum, quem ad sanctam Deme-
triadem quisnam scripserit, vel vtrum ad vos peruene-
rit, vestris potius rescriptis nosse volum⁹. In quo libro,
si fas est, legat virgo Christi vnde credat virginalem
suã sanctitatem, omnesq; spiritales diuitias non nisi ex
seipsa sibi esse, atq; ipsa priusquam sit plenissime beata,
discat deo esse, quod absit, ingrata. Verba enim ad illã
scripta in eodem libro sunt ista: Habes ergo & hic, in-
quit, per quæ merito præponaris aliis, immo hinc ma-
gis, Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum
intelliguntur esse non tua, Spiritales verò diuitias nul-
lus tibi præter te conferre poterit. In his ergo iure lau-
danda, in his meritò cæteris præferenda es, quæ nisi ex
C te & in te esse non possunt. Cernis nempe quãta in his
verbis sit cauẽda pernicies. Nam vtique quod dictum
est, Non possunt esse ista bona nisi in te, optime & ve-
rissime dictum est, iste planè cibus est. Quod verò ait,
Non nisi ex te, hoc omnino virus est. Absit vt hęc libẽ-
ter audiat virgo Christi, quæ pie intelligit propriã pau
pertatem cordis humani, & ideo illic nisi sponsi sui
donis nescit ornari. Audiat ergo potius Apostolum di
2.Cor.11. centem, Desponsaui vos vni viro, virginem castam ex-
hibere Christo. Timeo autẽ ne sicut serpens Euam se-
duxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrumpan-
tur à castitate quæ est in Christo. Et propterea de his
quoque spiritalibus diuitiis, non istum qui dicit, Nul-
lus tibi eas præter te cõferre potest, & nisi ex te & in te
2.Cor.4. esse non possunt: sed illum audiat qui dicit, Habemus
thesaurum istum in vasis fictilibus, vt eminentia vir-
tutis sit dei & non ex vobis. De ipsa quoque sacra con-
tinentia virginali, quod non sibi sit ex seipsa, sed sit dei
donum, quamuis credenti volentiq; collatum, eundem
1.Cor.7. audiat veracem piumq; doctorẽ, qui cum hinc ageret
ait, Vellem omnes esse sicut meipsum, Sed vnusquisque
propriũ donum habet à deo, alius sic, alius autẽ sic. Au-

diat etiã ipsum, non tantũ suum, sed vniuersæ ecclesiæ D
vnicum sponsum de tali castitate atque integritate di-
centem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus Matth.19.
datũ est, vt intelligat ex eo quod habet tam magnum
bonum atq; præclarũ, se potius deo & domino nostro
gratias agere debere, quàm cuiusquam verba, quod ve-
lut ex seipsa id habeat, vt nõ dicamus assentantis adu-
latoris, ne de occultis hominũ temere iudicare videa-
mur, certe errãtis laudatoris audire. Omne quippe da- Iaco.1.
tum optimum & omne donum perfectum, sicut dicit
etiam Apostolus Iacobus, desursum est descẽdens à pa
tre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, qua te fi-
lia volentem gaudentemq; vicit, natu posterior, actu
prior, genere ex te, honore ante te, ætate subsequẽs, san-
ctitate præcedẽs: in qua etiam tuum esse cœpit quod in
te esse non potuit. Illa quippe carnaliter non nupsit, vt
non tantum sibi, sed etiã tibi vltra te spiritaliter auge-
retur, quoniã & tu ea cõpensatione minor illa es, quod
ita nupsisti vt nasceretur. Hæc dei dona sunt, & vestra
quidem sunt, sed nõ ex vobis. Habetis enim thesaurum 2.Cor.4.
istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus tan-
quam in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei &
non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & vestra es- E
se, & ex vobis non esse. Nam & panẽ quotidianum di- Luc.11.
cimus nostrum, sed tamen addimus, da nobis, ne pute-
tur esse ex nobis. Proinde sicut scriptum est: Sine inter- 1.Thess.5.
missione orate, in omnibus gratias agite, Oratis vt per-
seueranter & proficienter habeatis, gratias agitis, quia
non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam
massa mortis perditionisq; discernit? Nonne ille qui Luc.19.
venit quęrere & saluare quod perierat? An verò quãdo
Apostolo dicente audierit homo: Quis enim te discer- 1.Cor.4.
nit? responsurus est, Bona volũtas mea, fides mea, iusti-
cia mea, & non cõtinuo quod sequitur auditur⁹. Quid
enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti,
quid gloriaris quasi non acceperis? Nolumus ergo vt
virgo sacra, cum audit vel legit, Spiritales diuitias nul-
lus tibi pręter te cõferre poterit, In iis iure laudanda, in
iis merito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te
esse non possunt, Nolumus prorsus ita glorietur quasi
non acceperit. Dicat quidem In me sunt deus vota tua Psal.55.
quæ reddã laudes tibi. Sed quia in illa non etiã ex illa,
meminerit etiã dicere, Domine in voluntate tua præ- Psal.29.
stitisti decori meo virtutem: quia etsi etiã ex illa prop- F
ter arbitrium proprium, sine quo nõ operamur bonũ,
non tamẽ sicut iste dixit, nõ nisi ex illa. Propriũ quip-
pe arbitriũ nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona volũ-
tas esse in homine potest. Deus est etiã, inquit Aposto-
lus, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona Philip.2.
volũtate, Nõ sicut isti sentiunt tantũ modo scientiã re-
uelando vt nouerimus quid facere debeamus, sed etiã
inspirando charitatẽ, vt ea quæ discẽdo nouimus, etiã
diligẽdo faciamus. Nã vtiq; nouerat ille quàm magnũ
bonũ esset cõtinẽtia qui dicebat: Et cũ scirẽ quia nemo Sapien.8.
potest esse cõtinens nisi de⁹ det, Non solũ ergo sciebat
quãtum esset hoc bonũ, & quàm desyderabiliter esset
concupiscendũ, verũetiam quod nisi dãte deo esse nõ
posset, Docuerat enim eũ sapientia. Nam hoc dicit, Et
hoc ipsum erat sapiẽtiæ, scire cui⁹ esset hoc donũ. Nec
tamen ei sciẽtia suffecit, sed ait, Adij dominum & de-
precatus sum illum. Nõ igitur tantũ modo in hoc nos
adiuuat deus vt sciamus quid agendũ sit, verũ etiam vt
amãdo agamus quod discẽdo iam scimus. Nemo itaq;
potest esse nõ solũ sciens, verũetiam continẽs, nisi deus
det. Vnde cum iam ille haberet scientiam, precabatur

G vt haberet & cótinentiam, vt esset in illo quod sciebat
quia non esset ex illo: aut si propter liberum arbitrium
proprium aliquantum & ex illo, non tamen nisi ex illo
quia nemo potest esse continés nisi deus det. Iste autem
de spiritalibus diuitiis, in quibus est vtiq; etiã ipsa lu-
minosa & speciosa cótinentia, nó ait, In te & ex te esse
possunt, sed ait, nisi ex te & in te esse nó possunt: vt qué-
admodú non ei sunt alibi nisi in illa, sic ei nó aliunde
nisi ex illa esse posse credãtur, & ob hoc (quod misera-
tor dominus à corde ei⁹ auertat) sic glorietur quasi nó
acceperit. Et nos quidẽ de sanctę virginis disciplina &
humilitate Christiana, in qua nutrita & educata est, hoc
existimamus, quòd illa verba cum legeret, si tamen le-
git, ingemuit & pectus humiliter tutudit, ac fortassis &
fleuit, dominúq; cui dicata & à quo sanctificata est fi-
denter orauit vt quo modo illa nó sunt verba ipsi⁹, sed
alterius, ita non sit talis & fides eius qua se aliquid ha-
bere credat, de quo in se non in domino glorietur. Nã
gloria quidẽ eius in ipsa est, non in verbis alienis, sicut
Gala.6. Apostolus dicit. Opus autẽ suum probet vnusquisq;, &
tunc in semetipso gloriã habebit, & non in altero. Sed
Psal.3. absit vt gloria sua ipsa sit, & non ille cui dicitur, Gloria
mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salu-
H briter gloria eius, cum deus qui in illa est, ipse est glo-
ria eius, a quo habet omnia bona quib⁹ est bona, & ha-
bebit omnia quibus melior erit, inquãtum in hac vita
melior esse poterit, & quibus perfecta erit, quando fue-
Psal.3. rit diuina gratia nó humana laude perfecta. In domi-
no enim laudabitur anima ei⁹, qui satiauit in bonis de-
sy derium eius, quia & hoc desyderium ipse inspirauit,
ne virgo eius sic in aliquo bono glorietur quasi nó ac-
ceperit. De hoc ergo eius affectu vtrum nam fallamur,
inde nos fac potius rescribendo certiores. Nam illud
optime nouimus, cú omnibus vestris cultores vos esse
& fuisse indiuiduæ Trinitatis. Sed non hinc solum er-
ror humanus obrepit, vt aliquid secus sentiatur de in-
diuidua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus perni-
ciosissime erratur, sicuti hoc est, vnde diutius fortasse
quàm satis esset vestræ fideli castæq; prudentiæ in hac
Epistola locuti sumus: quanquam qui bonum quod ex
deo est negat esse ex deo, nescimus cui faciat iniuriam
nisi deo, ac per hoc illi vtiq; Trinitati, quod malú absit
à vobis, sicuti abesse credimus. Absit omnino vt tale a-
I liquid in animo non dicimus tuo, vel sacrę virginis fi-
liæ tuæ, sed in cuiusque extremi meriti famuli vel fa-
mulæ vestræ liber iste fecerit, ex quo nonnulla verba
quæ facilius intelligi possent ponenda credidimus. Si
autem diligentius intendatis, etiam illa quę ibi viden-
tur velut pro gratia siue adiutorio dei dicere, sic inue-
nietis ambigua, vt possint referri vel ad naturã vel ad
doctrinam, vel ad remissionem peccatorum. Nam &
quòd coguntur cófiteri, orare nos debere ne intremus
in tétationem: possunt ad hoc referre, vt hactenus nos
ad id respondeant adiuuari, quatenus orantibus atque
pulsantibus nobis aperiatur intelligentia veritatis, vbi
discamus quid facere debeamus, non vt vires accipiat
voluntas nostra quibus id quod discimus faciamus. Et
quod nobis in gratia vel adiutorio dei dicút dominú
Christum bene viuendi propositum exẽplum, ad eam-
dem doctrinam reuocant, quia scilicet in eius exẽplo
discimus quemadmodum viuere debeamus. Non autẽ
volunt ad hoc nos iuuari, vt quod discẽdo cognosci-
mus, etiam diligẽdo faciamus. Aut certe in eodẽ libro
inuenite aliquid si potestis, vbi excepta natura, excepto
quod ad eandẽ naturam pertinet arbitrio voluntatis,
excepta remissione peccatorum & reuelatione doctri- K
næ, tale dei adiutorium confiteatur, quale cófitetur il-
le qui dixit, Cum scirẽ quia nemo potest esse continés Sapien.8.
nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientię, scire cuius es-
set hoc donum, adij dominú & deprecatus sum illum.
Neque enim iste aut naturam peccando volebat acci-
pere in qua códitus erat, aut de naturali voluntatis ar-
bitrio satagebat cum quo códitus erat, aut remissioné
peccatorum desyderabat, quin potius continẽtiam ne
peccaret optabat, vel quid faciendum esset scire cupie-
bat, cum iam se scire fateretur cuius esset hoc donum.
Sed vtique tantas voluntatis vires, tantum dilectionis
ardorem volebat accipere spiritu sapientię, qui suffice-
ret ad implendam magnitudinem continentiæ. Si er-
go tale aliquid illic inuenire potueritis, vberrimas gra
tias agimus, si rescribendo insinuaré dignemini. Satis
enim dici non potest quantú cupiamus in eorum ho-
minum scriptis, qui propter acrimoniam atque facun-
diam legũtur à plurimis apertam confessionem illius
gratiæ reperiri, quam vehementer commendat Apo- Heb.11.
stolus, qui etiã ipsius mensuram fidei, sine qua impos- Abac.2.
sibile est deo placere, ex qua iustus viuit, quæ per dile- Galat.5.
ctionem operatur, ante quam & sine qua omnino nul- Roma.14.
la cuiusquam bona opera existimanda sunt, quoniam L
omne quod non est ex fide, peccatú est, deú dicit vni-
cuique partitum, Nec sola reuelatione scientiæ nos di-
uinitus adiuuari, vt pie iusteq; viuamus, quæ sine cha-
ritate inflat, verumetiam inspiratione charitatis ipsius,
quæ plenitudo legis est, & quę cor nostrum vt scientia
non inflet, ædificat. Sed adhuc nusquã tale aliquid in
eorum literis potuimus inuenire. Maxime autem hoc
in isto libro esse vellemus, ex quo descripta illa verba
posuimus, vbi virginem Christi ita laudans tanquam
spiritales diuitias nullus ei præter ipsam conferre pos-
sit, & tãquam nisi ex ipsa esse nó possint, non vult eam
in domino gloriari, sed sic gloriari quasi nó acceperit.
In quo libro quãuis nec ipsius nec tuæ reuerentiæ no-
men expresserit, tamen à matre virginis vt ad eã scri-
beret, à se postulatum esse commemorat. In quadã ve-
rò epistola sua idem Pelagius, vbi & nomẽ suum aper-
tissime ponit, nec nomen sacræ virginis tacet, dicit ad
eam se scripsisse, & eiusdem sui operis testimonio pro-
bare nititur se gratiam dei quam vel tacere vel negare M
asseritur, apertissime confiteri. Sed vtrum ipse sit liber,
in quo de spiritalib⁹ diuitiis illa verba posuit, vel vtrú
ad vestram peruenerit sanctitatẽ, rescriptis vestris peti-
mus nos dignemini facere certiores.

Augustinus Anastasio, exhortans ad amorẽ charitatis, quæ nobis non contingit, nisi ex dono dei. Episto CXLIIII.

DOMINO fratri sancto & desyderabili Ana-
stasio, Augustinus in domino saluẽ. Salutã-
di synceritatem tuam fidissima occurrit oc-
casio, honorabilium seruorú dei, fratrum no-
strorum Lupicini & Cócordialis, per quos etiã si non
scriberẽ, posset charitas tua omnia quæ apud nos agú-
tur addiscere Scio enim quantum nos in Christo dili-
gas, quia & tu scis quantum in illo vicissim diligaris à
nobis, Et ideo nó dubitaui te contristari potuisse, si eos
vidisses sine literis meis, quos à nobis profectos & tãta
nobis familiaritate coniunctos ignorare non possis,
Simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex
quo sumpsi epistolam tuam, nisi núc primum rescrip-
sisse me nescio. Tantis enim curis obstricti & distenti
sumus, vt etiã hoc nesciã. Vobis autẽ quemadmodum
sit & vtrum vobis aliquam requiem, quantum in hac
terra

A terra poteſt, dominus præſtiterit, valde noſſe cupimus:
Rogāq̄; 1a quoniam ſi glorificatur vnum membrum, congaudēt
1.Cor.12. omnia membra, atque ita plerunque cōtingit, vt dum
aliquos fratres noſtros in quantulacunque requie cō-
ſtitutos in medijs noſtris anxietatibus cogitamus, non
parua ex parte recreemur, tanquā & nos id ipſis quie-
tius tranquilliusq; viuamus, quanuis etiam cum mole-
ſtiæ in huius vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam re-
quiem nos deſyderare compellunt Mūdus quippe iſte
periculoſior eſt blandus quàm moleſtus, & magis ca-
uendus cum ſe illicit diligi, quàm cum admonet co-
gitq; contemni. Nam cum omnia quæ in illo ſunt, cō-
1.Ioan.2. cupiſcentia ſint carnis & concupiſcentia oculorum &
ambitio ſeculi, ſępe etiam iis qui talibus ſpiritalia, inui-
ſibilia, æterna præponunt, inſerit ſe terrenæ ſuauitatis
affectus, & delectationibus ſuis noſtra comitatur offi-
2. ſen diſt. cia. Quanto enim ſunt charitati futura meliora, tanto
16 ca.nam ſunt infirmitati violentiora præſentia Et vtinam ij qui
vi. ea videre & gemere nouerunt, vincere & euadere me-
reantur. Quod ſine dei gratia nullo modo voluntas
implet humana, quia nec libera dicenda eſt, quādiu eſt
vincētibus & vinciētibus cupiditatibus ſubdita. A quo
B enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt Et ſi
2 Pet.2. vos filius liberauerit, ait ipſe dei filius, tunc vere liberi
Ioan.8. eritis. Lex itaque docendo & iubendo quod ſine gratia
impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmi-
tatem vt quærat demonſtrata infirmitas ſaluatorem, à
quo ſanata voluntas poſsit quod infirma non poſſet.
Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritum
largiorem, diffundit ſpiritus charitatem, implet chari-
Gal.3. tas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, ſub cuius mi-
nacisſima ſeueritate qui inuocauerit nomen domini,
ſaluus erit. Quo modo autem inuocabunt in quē non
Rom.10. crediderunt? Proinde ne litera ſine ſpiritu occidat, ſpi-
ritus viuificans credentibus & inuocātibus datur, cha-
ritas verò dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiri-
Roma.5. tum ſanctum qui datus eſt nobis, vt fiat quod idē Apo
Roma.13. ſtolus dicit. Plenitudo legis charitas. Ita bona eſt lex
illi qui ea legitime vtitur. vtitur autem legitime qui in-
telligens quare ſit data, per eius comminationem con-
fugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ qua iuſtifi-
catur impius quiſquis ingratus velut ad legem implē-
Roma.10. dam de ſuis viribus fidit, ignorans dei iuſticiā & ſuam
volens conſtituere, iuſticiæ dei non eſt ſubiectus, Ac
C per hoc fit ei lex nō abſolutionis adiutorium, ſed vin-
culum criminis. Nō quia lex malum eſt, ſed quia pec-
catum ſicut ſcriptum eſt per bonum talibus operatur
mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui
per mandatum ſcit quàm malum ſit quod admittit.
Inaniter autem putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœ-
næ timore non peccat, quia etſi non impletur foris ne-
gocium malæ cupiditatis, ipſa tamen mala cupiditas
intus eſt hoſtis. Et quis coram deo innocens inuenitur,
qui vult fieri quod vetatur, ſi ſubtrahas quod timetur?
Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt qui vult facere
quod non licet fieri, ſed ideo non facit quia impune
non poteſt fieri. Nam quantum in ipſo eſt, mallet non
eſſe iuſticiam peccata prohibentem atque punientem.
Et vtique ſi mallet non eſſe iuſticiam, quis dubitauerit
quod eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quo modo iu-
ſtus eſt, iuſticiæ talis inimicus, vt eam ſi poteſtas detur
præcipientem auferat, ne comminantem vel iudican-
tem ferat? Inimicus ergo iuſticiæ eſt, qui pœnæ timore
non peccat: amicus autem erit, ſi eius amore non pec-
cet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehen-

nas metuit, non peccare metuit, ſed ardere. Ille autem D
peccare metuit, qui peccatum ipſum ſicut gehennas
odit. Ipſe eſt timor domini caſtus permanens in ſecu- *Pſal.18.*
lum ſeculi Nam ille timor pœnæ tormentum habet & *1.Ioan.4.*
nō eſt in charitate, eumq; perfecta charitas foras mit-
tit. Tantum porrò quiſque peccatum odit, quantum
iuſticiam diligit, quod non poterit lege terrente per li-
teram, ſed ſpiritu ſonante per gratiam. Tunc fit quod
Apoſtolus admonet, Humanum dico propter infirmi- *Roma.6.*
tatem carnis veſtræ, ſicut enim exhibuiſtis membra ve-
ſtra deſeruire immundicię & iniquitati ad iniuſticiam,
ſic nunc exhibete membra veſtra deſeruire iuſticiæ in
ſanctificationem Quid enim eſt, ſicut illud, ita & hoc,
niſi, quemadmodum ad peccandum nullus vos coge-
bat timor, ſed ipſius libido voluptasq; peccati, ſic ad iu
ſte viuendum non vos ſupplicij metus vrgeat, ſed du-
cat delectatio charitasq; iuſticiæ? Et hęc quidem quan-
tum mihi videtur nondum eſt perfecta, ſed quodam
modo adulta iuſticia. Neque enim fruſtra præmitte-
ret, Humanum dico, propter infirmitatem carnis ve-
ſtræ, niſi quia plus aliquid dicendum fuit, ſi iam illi fer-
re potuiſſent. Plus quippe ſeruitutis debetur iuſticiæ,
quam peccato ſolent homines exhibere. Nam pœna E
corporis etſi non à voluntate, tamen reuocat ab opere
peccati. Nec facile quiſquam eſt qui palàm commit-
tat quod per illicitam & immundam percipiat volu-
ptatem, ſi cruciatus vindictæ certum eſt continuo ſe-
cuturos. Iuſticia verò ſic amanda eſt, vt ab eius operi-
bus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant,
atque inter manus crudelium inimicorū luceant ope- *Matth.5.*
ra noſtra coram hominibus, vt quibus placere poſſunt,
glorificent patrem noſtrum qui in cœlis eſt. Hinc eſt
quod ille fortisſimus iuſticiæ dilector exclamat, Quis *Roma.8.*
nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an an-
guſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter *Pſal.43.*
te mortificamur tota die, deputati ſumus vt oues occi-
ſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui
dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque
vita, neque angelus, neque principatus, neq; præſentia,
neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque pro-
fundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à cha-
ritate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide
quemadmodum non vtcunque ait, Quis nos ſeparabit
à Chriſto, ſed oſtendens vnde cohæreamus Chriſto, F
quis nos, inquit, ſeparabit à charitate Chriſti? Charita-
te igitur Chriſto, non pœnæ timore cohæremus. De-
inde commemoratis eis quæ videntur habere violen-
tiam, nec tamen habent valentiam ſeparandi, ita con-
cluſit, vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat
Chriſti. Et quid eſt à charitate Chriſti, niſi à charitate
iuſticiæ? De illo quippe dictum eſt, Qui factus eſt no- *1.Cor.1.*
bis ſapiētia à deo & iuſticia, & ſanctificatio, & redēp-
tio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in *Hiere.9.*
domino glorietur Sicut ergo ille eſt iniquiſsimus, quē
nec pœnæ corporales deterrent ab immūdis operibus
ſordidæ voluptatis Ita ille iuſtiſsimus qui nec pœnarū
corporalium terrore reuocatur à ſanctis operibus lu-
minoſiſsimæ charitatis. Quæ charitas dei quod perpe-
tua cogitatione tenendum eſt, diffunditur in cordibus *Roma.5.*
noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, vt qui
glorıatur, in domino glorietur Cum ergo nos huius
charitatis qua lex veriſsime impletur, pauperes egen-
tesq; ſentimus, non de inopia noſtra diuitias eius exi-
gere, ſed orando petere, quærere & pulſare debemus, vt

G ille apud quē est fons vitę, det nobis inebriari ab vbertate domus suæ, & voluptatis suæ potare torrente, quo *Psal. 35.* mundati atque vegetati, non solum tristicia non absorbeamur, verumetiam gloriemur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia *Roma. 5.* probationem, probatio spem, spes verò non cōfundit: non quia per nosipsos hoc possumus, sed quoniā charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Delectauit me ista saltem per literas loqui tecum, quę cum præsente nō potui, & hoc non propter te, qui non alta sapiens consentis humilibus, sed propter quosdam qui nimium arrogāt humanæ voluntati, quam lege data putant ad eam implendam sibi posse sufficere, nulla super doctrinā legis gratia sanctæ inspirationis adiutam. Per quorum disputationem infirmitati hominum miseræ atque indigæ suadetur, vt nec orare debeamus ne intremus in tētationem. Non quia hoc audent aperte dicere, sed eorū sententiam velint nolint hoc vtique sequitur. Nam vt quid nobis dicitur? Vigilate & orate ne intretis in tē- *Matth. 26.* tationem? Vt quid etiam secundum hanc exhortationem cum doceret orare, præcepit vt dicamus, Ne nos H inferas in tentationem, si hoc non impletur ex adiutorio gratię diuinæ, sed id totum est in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt, & orate pro nobis vt salui simus secundum illam salu- *Matth. 9.* tem de qua dicitur, Nō est opus sanis medicus, sed male habentibus. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Orate ergo pro nobis vt iusti simus, quod quidem homo non potest nisi norit & velit, & erit continuo qui plene voluerit, sed hoc ipsum in eo nō erit nisi gratia spiritus sancti & adiuuetur vt possit.

Augustinus Sebastiano, de pia tristicia, quam boni ferūt ex ex impietate malorum. Huic epistolæ subscripsit Alipius.

Epistola CXLV.

DOMINO sancto desyderabili & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano, Augustinus in domino salutem. Quāuis ab animo nostro nullo modo te separatū esse permittat dulce vinculū charitatis, & indesinenter tuos sanctos mores atq; colloquia recolamus, tamen bene fecisti & gratias agimus quod nobis etiam corporalis salutis tuæ nuncios apices mittendo, nos plurimum exhilarasti. Sensi autem in epistola tua, quod tædium te detinuerit I à peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim spi- *Psal. 118.* ritu viuis quo dictum est Vidi insensatos & tabescebā. Pia est ista tristicia, &, si dici potest, beata miseria, vitiis alienis tribulari nō implicari, mœrere non hærere, dolore contrahi non amore attrahi. Hæc est persecutio quam patiuntur omnes qui volūt in Christo pie viuere, secundum Apostolicam mordacem veramq; sententiam. Quid enim hic magis persequitur vitam bonorum, quàm vita iniquorū, non cum cogit imitari quod displicet, sed cum cogit dolere quod videt? Quoniam coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientē, cruciat sentiētem. Nam sæpe & diu impiorum corporibus à secularibus potestatibus, & quorumlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus à malis hominum moribus nunquā vsque ad huius seculi finem. Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse *2. Timo. 3.* Apostolum? Quia omnes qui volūt in Christo Iesu pie viuere, persecutionē patientur, & tanto amarius, quāto interius, donec diluuiū transeat, vbi arca continet coruum & columbam. Sed inhere frater illi à quo audisti, *Matth. 24.* Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cōiungere domino, vt crescat in nouissimis vita tua Scio K enim non deesse recreationē cordis de fratrib⁹ bonis, Huic adiunge promissiones dei fideles, magnas, certas, sempiternas, ipsiusq; tolerantiæ imperturbabilem ineffabilemq; mercedē. Et vide quàm verum domino cā- *Psal. 93.* tes, Secūdum multitudinem dolorum meorū in corde meo, consolationes tuæ iocundauerunt animā meam. Mitte fratri Firmo literas nostras. Sanctitatem tuā & familiā dei, quæ tuo ministerio gubernatur, fratres & sorores, quæ apud nos sunt nobiscū in domino resalutant. Et alia manu. Incolumes pro nobis oretis dilectissimi & sancti fratres. Ego Alipius impensissime saluto syncertitatem tuam, omnesq; tibi in domino cōiunctos. Atque vt hanc tanquam meam epistolam deputes peto. Etsi enim aliam propriā mittere potuissem, tamen malui hunc subscribere, vt vnanimitatem nostram vna etiam pagina testaretur.

Augustinus Consentio, respondens illius quæstionibus, de corpore Christi & nostris corporibus, qualia futura sint in resurrectione. *Epist.* CXLVI.

DILECTISSIMO fratri Consentio, Augustinus. Quantum ad oculos attinet corpo- L rales quosdam videmus nec nouimus quorū à nobis studia vitaq; nesciūtur, quosdam nouimus nec videmus quorum nobis charitas & affectus innotuit, in quibus & te annumeramus, & ideo te magis videre desyderamus, vt in iis sis quos & videmus & nouimus. Nam illi qui ignoti nostris oculis ingeruntur, non solum desyderabiles nō sunt, sed vix tolerabiles sunt, nisi aliquibus signis pulchritudo in his hominis interioris appareat. Quorum autē sicut tuus nobis prius animus intelligendo quàm videndo corpus apparuit, iam quidem nouimus eos, sed ideo etiam videre desyderam⁹, vt per illud quod conspicitur oculis, multo iucundius & familiarius eo, quem iam nouimus amico interiore perfruamur. Verū & hoc de te nobis deus fortasse donabit, quietioribus & trāquillioribus sicut optamus rebus humanis, vt id honestæ charitatis sit potius quàm molestæ necessitatis. Nunc ad ea respōdeam sicut domino adiuuante potuero, quæ præter epistolam in alia chartula à me quærenda misisti. Quæris vtrū nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat, aut reliqua carnis liniamenta. Quid si adderes, vtrum etiam vestimenta, nōnne augeretur quæstio, qua causa, nisi quia M ea quæ in vsu vitæ huius nostræ corruptibilia nouim⁹, sine corruptione cogitare vix possumus, cum diuinorū miraculorum quædam documenta iam data sint, ex quibus liceat conie ctare maiora? Nam si vestis Israelitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calciamentorū tam diu sine labe durauit, potest vbique deus quorumlibet corporum, per quātum voluerit tempus incorruptā protēdere qualitatem. Ego proinde domini corpus ita in cœlo esse cre- *Deus vestitus est in cœlo.* do, vt erat [in terra] quādo ascendit in cœlum. Dixerat autem discipulis, vt in Euangelio legimus, de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus sed spiritū esse putantibus, Videte manus meas *Luc. 24.* & pedes, palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. Sic eorū cum esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est cū iret in cœlum deductus aspectib⁹. Ibi vox angelica sonuit, Sic veniet quēadmodum eum videtis euntem in cœlū. Fides adsit, & nulla questio remanebit Nisi forte de sāguine requirendum est, quia cum dixisset, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet: non addidit,

A didit, sanguinem Nõ ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio si placet, finita sit quæstio Fortassis enim, accepta occasione sanguinis, vrgebit nos molestior perscrutator, & dicet, Si sanguis, cur non & pituita, cur nõ & fel flauum, *Act. 2.* & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturã carnis temperari etiam medicinæ disciplina testatur. Sed quodlibet quisque addat, corruptionẽ addere caueat, ne suæ fidei sanitatem castitatémque corrumpat. Ex consuetudine rerum expertarum, inexperta opera diuina, infirmitas metitur humana, & argutule se garrire arbitratur cum dicit, Si caro est, & sanguis est. si sanguis, & cæteri humores. si cæteri humores, ergo & corruptio Eo modo diceret, Si flamma est, & ardet: si ardet, & vrit: si vrit, ergo virorum trium in fornacem ignis ab impio rege missorum corpora incendit Si autem hoc in tribus viris miraculum factum esse nõ dubitat, quisquis de diuinis operibus rectè sapit, cur non creditur qui fecit illa corpora non posse igni corrumpi, fecisse illud corpus nec igne nec fame nec morbo nec senio, ne vlla vi alia, qua solet humana corpora labefactare corruptio? Quod si quisquam dicit nõ car-B ni trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem, sed ipsi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veremur ne carnem facere nequiuerit non posse corrumpi, qui fecit ignem non posse corrumpere? Nam si illud non de carnis, sed de ignis mutatione intelligitur, multò est mirabilius. Simul enim & hominum corpora non vrebat, ne posset nocere, & ligna fornacis vrebat vt posset ardere. Sed qui etiam ista non credunt, nimiũ de diuina potestate diffidunt, nec cum eis vel ad eos nunc sermo nobis est. Qui autem ista credunt, ex his etiam illa vtcunque coniiciant quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum quibusdam manentibus auferre, quas voluerit qualitates. ac per hoc valet etiam membra mortalia formæ liniamẽtis manentibus, corruptione verò mortalitatis emortua, stabili vigore firmare. vt absit labes, assit effigies: assit motio, absit fatigatio: assit vescendi potestas, absit *1. Cor. 15.* esuriendi necessitas. Quod ergo legitur apud Apostolum, Caro & sanguis regnum dei nõ possidebunt. soluitur quidem quæstio etiam isto modo quem tu com-C memorasti, vt carnis & sanguinis nomine, opera carnis & sanguinis intelligantur: verum quia non de operibus, sed de modo resurrectionis loquebatur Apostolus, & eam quæstionem disputando versabat, melius eo loco intelligitur caro & sanguis pro corruptione carnis & sanguinis posita. Si enim nomen carnis significat operationem, cur non significet etiam corrup-*Esa. 40.* tionem sicut dictum est, Omnis caro fœnum? Nam & hic ipsa corruptibilitas significata est. Sequitur enim, Et omnis honor carnis vt flos fœni: fœnum aruit, flos decidit Nunquid nam hoc etiam illi carni competit, *Luc. 24.* de qua dictum est, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere? Nam quo modo arescat aut decidat, cum scriptum sit, quod *Roma. 6.* Christus surgens à mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur? Proinde ipsam Apostolicam sententiam desuper inspice, totámque consydera: cum resurrectionem mortuorum persuadere vellet eis qui dicebant, quod resurrectio mortuorum non est, Christi resurrectione præmissa in exemplum, inter cæ-*1. Cor. 15.* tera quæ ibi disseruit, intulit sibi quæstionem atque ait Sed dicet aliquis, quo modo resurgẽt mortui, quo au-

tem corpore venient, id est, quali corpore? Deinde adhi- D bens documenta seminum. Stulte, inquit, tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur, & quod seminas non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum fere tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem illi dat corpus quo modo voluerit, & vnicuique seminum proprium corpus. Secũdum hoc ergo dixerat Non corpus quod futurum est seminas. Neq; enim non triticũ erit ex tritico sed quia nemo seminat herbam vel stipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exurgunt, ideo ait, Sed nudum granum: hinc volens ostendere, quia si deus potest addere quod nõ erat in nudo semine, multo magis potest reparare quod erat in hominis corpore. Iam verò quod adiungit, ad differentiam pertinet resurgentium, propter diuersas glorias fidelium atque sanctorum. Non omnis, inquit, caro eadem caro: alia quippe hominum, alia autem caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, & corpora cœlestia, & corpora terrestria sed alia est cœlestium gloria, & alia terrestrium: & alia gloria solis, alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. Stella enim à stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. In his omnib' iste sensus est, Si ge- E nera carnis cum sint cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diuersitatibus animantium: & si corpora cum sint omnia visibilia, differunt tamen pro diuersitatibus locorũ: vnde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium: & si in locis sublimibus cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipsa claritatibus luminum, non mirum est quod in resurrectione mortuorum distabit gloria meritorum. Hinc iam venit ad illud, quod communiter habet omnis caro, quę ad vitam resurgit æternam, & dicit. Seminatur in corruptione, surget in *1. Cor. 15.* incorruptióe: seminatur in cõtumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute. seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. In his verbis Apostoli, nunquid fas est putare melius corpora nostra resurrectura quàm Christi? cum de illo sit propositum exemplum quod fideliter intẽdere & per eius gratiam sperare debeamus. Ac per hoc nullo modo potuit corpus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in incorruptione resurrecturũ promittitur, nec potuit illud sine gloria, si nostrũ resurget in gloria. Quæ autem ibi gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; absurdum F est, vt credamus illud corpus & in infirmitate esse seminatũ, id est, mortificatũ, & in infirmitate resurrexisse, cum corpus nostrũ seminetur in infirmitate, resurgat in virtute: & dicat idem Apostolus de Christo Etsi *1. Cor. 13.* crucifixus est ex infirmitate, sed viuit in virtute dei. Quis verò tam absurde sapiat, vt credat illud corpus animale seminatum, animale resuscitatum, si nostrum seminatur animale, resurget spiritale? Constat itaque, neque vllo modo dubitandũ est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulchro non viderit, vnde scriptum est, Nec dabis sanctum tuum videre *Psal. 15.* corruptionem, clauis tamẽ & lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere & quod in cõtumelia passionis mortisq; seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ: & quod ex infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtute regnare: & quod erat corpus animale, quoniam ex Adam sumptũ est, nunc esse spiritale, quoniam spiritui iam inseparabiliter copulatum est. Cum enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium scripturarũ, illud posuit quod in Genesi legitur: Si est, inquit, corpus animale, est & *1. Cor. 15.*

 spiritale,

G spiritale, sicut scriptum est Factus est primus Adam in animam viuentem, vel in animã viuam Recolis certe quemadmodum scriptum sit (Gene. 2.) Et insufflauit deus in faciem eius flatum vitæ, & factus est homo in animam viuam Dictum est autem etiam de animalibus (Gene. 1.) Producat terra animam viuam Intelligitur ergo corpus animale dici simile cæteris animalibus propter mortis dissolutionem & corruptionem, quæ quotidie cibo reficitur, & postea superata animantis compago dissoluitur. (Origenistæ.) Spiritale autem corpus, quod iam cum spiritu immortale est: quamuis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus spiritale, cum iam & ipsum corpus mutatur in spiritũ, & quod homo erat ex corpore & spiritu, vtrunque ac totum spiritus erit: quasi dixerit Apostolus: Seminatur corpus, surget spiritus. Dixit autem, Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Proinde sicut animale corpus nõ est anima sed corpus, ita & spiritale corpus non spiritum debemus putare, sed corpus. Quis porrò audeat opinari, vel Christi corpus nõ spiritale resurrexisse, vel si spiritale surrexit, iam non corpus fuisse, sed spiritum: cum hanc opinionem discipulorum refellat, (Lucæ 24.) vbi cum eum videntes existimarent se H spiritum videre, ait Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere Iam igitur illa caro spiritale erat corpus, nec tamen spiritus erat, sed corpus, nulla vlterius morte ab anima resoluendum atque separãdum sicut corpus animale, quale animatum est dei flatu, cum factus est homo in animã viuam, etiam ipsum ex animali spiritale sine mortis interuentu futurum, nisi transgressio præcepti prius commisso peccato infligeret pœnam, quàm deus seruatę iustitiæ daret coronã. Vnde dominus Christus per nos ad nos venit, cum peccatores iustus inuenit, per stratũ quodam modo humilitatis nostrę, sed nõ cum morbo iniquitatis nostrę. Nam per animale nobis, hoc est, per mortale corpus apparuit, qui vtique si voluisset, cũ corpore immortali primitus aduenisset. Sed quia nos humilitate filij dei sanati oportebat, vsque ad nostrã infirmitatem descendit, & fidei nostræ meritum ac præmium, virtute suæ resurrectionis ostendit. Ideo sequitur Apostolus & dicit (1. Cor. 15.) Nouissimus Adam in spiritum viuificantem siue intelligatur primus Adã, qui de puluere ante formatus est: nouissimus autẽ Adam, qui de virgine procreatus est siue in vnoquoq; homine vtrũq; I cõpleatur, vt primus Adam sit in corpore mortali, nouissimus Adam idem ipse in corpore immortali tamẽ inter animam viuentem & spiritum viuificantem hoc interesse voluit, vt illic sit corpus animale, hic spiritale Anima quippe in corpore animali viuit quidem, sed non viuificat vsque ad auferendam corruptionem. In corpore verò spiritali quoniam perfectè adhærens domino, vnus spiritus est, sic viuificat vt spiritale corpus efficiat, absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem Proinde sequitur (1. Cor. 15.) Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale, postea quod spiritale Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis qualis terrenus, tales & terreni. & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est. Quid est, Qualis terrenus, tales & terreni nisi mortales ex mortali? Et quid est, Qualis cœlestis, tales & cœlestes: nisi immortales per immortalem? Illud per Adã, hoc per Christum Dominus enim ad hoc terrenus factus est, cum esset cœlestis, vt eos qui terreni erant, faceret cœlestes. hoc est, ideo ex immortali mortalis factus est, assumendo serui formam, non domini mu- K tando naturam, vt eos qui mortales erant, faceret immortales, impertiendo dominicam gratiam, non seruilem iniuriam retinendo. Cum igitur de resurrectione corporis Apostolus disputãs, doceret nostra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemptibilibus gloriosa, ex infirmis fortia, ex animalibus spiritalia, hoc est, ex mortalibus immortalia, subiecit vnde agitur atque ait, Hoc autem dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei possidere non possunt Et ne quisquam putaret secundum substantiam carnis hoc Apostolum definisse, aperuit quid diceret subiungendo, Neque corruptio incorruptionem possidebit. Tanquam diceret, quod dixi, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt: ideo dixi, quia corruptio incorruptionem non possidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & sanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Denique tanquam ei diceretur, Quo modo caro erit, & caro non erit? Caro quippe erit, quoniam dominus post resurrectionem ait, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere: Caro autem non erit, quoniam caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Exponit quid L dixerit, adiiciens Ecce mysterium vobis dico, Omnes quidem resurgemus, vel sicut Græci codices habent, Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur. Hanc immutationem vtrum in deterius an in melius intelligi voluerit, inferiora demonstrant. In atomo, inquit, hoc est in puncto temporis, quod (ἄτομον.) diuidi non potest. In ictu oculi, hoc est in summa celeritate. In nouissima tuba, hoc est, in nouissimo signo, quod dabitur, vt ista compleantur. Canet enim tuba, inquit, & mortui resurgent incorrupti, & nos commutabimur. Ergo istam commutationem in melius sine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iusti & iniusti resurrecturi sunt Sed, sicut dominus in Euãgelio loquitur, qui bene fecerunt, in resurrectionem (Ioan. 5.) vitæ: qui male egerunt, in resurrectionem iudicij. Iudicium appellans pœnam sempiternam, sicut alio loco, Qui non credit, inquit, iam iudicatus est Proinde (Ioan 3.) illi qui ad iudicium resurrecturi sunt, non commutabuntur in illam incorruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati potest. Illa nanque fidelium est atque (Esaiæ 66.) sanctorum, isti verò perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eo- M rum non morietur. Quid sibi ergo vult ista distinctio, Et mortui resurgent incorrupti, & nos commutabimur nisi quia omnes incorrupti resurgent? Sed ex his etiam iusti immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla possit nocere corruptio ac per hoc qui in ea non cõmutabuntur, incorrupti quidem resurgent integritate membrorum, sed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cum audierint Ite maledicti in ignem (Matth. 25.) æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius A quo auditu malo iustus non timebit. De illa verò commu- (Psal. 111.) tatione iustorum cum dixisset, Nos commutabimur, tanquam quæreremus quo modo istud fiat, vel qualis illa commutatio futura sit, adiungit & dicit. Opor- (1 Cor. 15.) tet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem Nõ, vt opinor, dubitandum est secundũ hoc dictum, Caro & sanguis regnum dei non possidebũt. quia nõ ibi erit corruptio & mortalitas carnis & sanguinis Secundum has enim qualitates hoc loco carnem & sanguinem nũcupauit. Quocirca, vt aliquid exẽpli gratia ponã, quod interim

occurrit,

A occurrit, sicut scriptum est Ne forte tentauerit vos qui
1.Thessa.3. tentat, & inanis sit labor vester atque hic intelligitur
diabolus, tanquam deus omnino non tentet de quo a-
Iacob.1. lio loco scriptura dicit. Ipse autem neminem tẽtat nec
Deute.13. cõtraria est ista sentẽtia ei qua dicitur: Tentat vos do-
minus deus vester sed soluitur quæstio, cũ vocabulum
tentationis diuersas intelligentias habeat, eo ꝙ alia sit
tentatio deceptionis, alia tẽtatio probationis secundũ
illã nõ intelligitur qui tentat, nisi diabolus, secundum
hanc vero tentat deus Ita cũ dicitur, Caro possidebit
regnũ dei, & caro nõ possidebit regnum dei etiã huius
nominis intelligẽtia discernatur, & nulla erit quæstio:
quoniã caro secũdum substantiam, secundũ quam di-
Luce.24. ctum est, Spiritus ossa & carnem non habet sicut me
videtis habere, possidebit regnum dei Caro autem, cũ
1.Cor.15. secundum corruptionem intelligitur, non possidebit.
Hoc enim expositum est, cũ diceretur, Caro & sanguis
regnum dei non possidebunt in eo quod continuo ad-
ditum est, Neque corruptio incorruptionẽ possidebit,
Quæstio se- sicut satis quantum arbitror disseruimus. Quod autem
cũda, an sin quæris, vtrum sigillatim à creatore deo corporũ linia-
bus corpo- menta formẽtur non te mouebit, si quantũ potest hu-
ra reformẽ- mana mens potentiam diuinæ operationis intelligas.
tur. Quo modo enim negare poterimus deum etiam nunc
Ioan.5. operari cuncta quæ creantur, cum dominus dicat: Pa-
B ter meus vsque nunc operatur? Vnde illa cessatio septi-
mi diei ab ipsis naturis condendis intelligenda est fa-
cta, non ab earum administratione, qua conditæ refe-
runtur. Cùm ergo natura rerum à creatore administre
tur, & per ordines præfinitis locis & temporibus suis
cuncta nascantur, deus vsque nunc operatur. Nam si
Hiere.1. deus nunc ista nõ format, quo modo legitur: Priusquã
te formarem in vtero, noui te. Quo modo etiam accipi
Matth.6. potest. Quod si fœnũ agri, quod hodie est & cras in cli-
banum mittitur, deus sic vestit: nisi forte credendũ est
fœnum à deo vestiri, & à deo corpora non formari?
Cum enim dixit, vestit, non de præterita ordinatione,
sed de præsenti operatione satis indicat. Vnde est etiã
illud Apostoli de seminibus, quod supra commemora-
1.Cor.15. ui. Non, inquit, corpus quod futurum est seminas, sed
nudum granũ, ferè tritici, aut alicuius cæterorum Deus
autẽ illi dat corpus quo modo voluerit. Non dixit, de-
dit aut disposuit, sed dat, vt creatorem intelligas effica-
C ciam sapientiæ suæ rebus, quæ quotidie suis tẽporibus
oriuntur, condendis adhibere. De qua sapiẽtia dictum
Sapien.8. est: Pertẽdit à fine vsque in finem fortiter, & non dixit,
disposuit, sed disponit omnia suauiter. Multum est au-
tem vel tenuiter sapere quo modo cõmutabilia & tẽ-
poralia non commutabilibus & temporalibus creato-
ris motibus, sed æterna & stabili virtute condantur.
Quæstio 3. De illo sanè quod percontandum putasti, vtrum bapti
zati omnes, si absque pœnitẽtia diuersis criminibus ir-
10.de Gen. retiti, de corpore exierint, veniã quolibet tempore cõ-
ad literam secuturi sint, librum non paruæ quantitatis iam scripsi,
capite.23. quem si describere curaueris, fortaße nihil vlterius hinc
Quæst. 4. requires Vis etiam per me scire, vtrum dei flatus ille in
7.de Gene. Adam idem ipse sit anima Breuiter respondeo Aut ip-
ad literam se est, aut ipso anima facta est. Sed & si ipse est, factus
ca.2.3.4. est. De anima quippe loquitur per Esaiam prophetam
& 5. deus, vbi dicit. Omnem flatum ego feci, quod sequẽtia
Esa.42 & satis indicãt Sequitur enim Propter peccatum modi-
57. cum quid cõtristem illum? Id est, ipsum flatum, & cæ-
tera, quæ nisi de anima humana intelligi nequeunt. In
hac enim quæstione maxime cauendum est, ne anima
non à deo facta natura, sed ipsius de substantia tanquã
vnigenitus filius, quod est verbum eius, aut aliqua eius D
particula esse credatur, tanquam illa natura atque sub-
stantia, qua deus est quicquid est, commutabilis esse pos
sit. Quod esse animam nemo non sentit, qui se animã
habere sentit. Cum ista dictarem, perlator iam ventum
expectans, me vehementer vt nauigaret vrgebat. Itaq;
si quid hic incondite atq; inculte dictum legeris, vel si
totum ita esse perspexeris, doctrinæ da operam, lin-
guæ veniam.

Augustinus Proculiano Episcopo, vt apparet partis Donatianæ, inuitans illum, vt mutua collatione Schisma componatur. Epistola. CXL VII.

DOMINO honorabili & dilectissimo Proculiano, Augustinus. Propter imperitorum ho-
minũ vanitates diutius apud te de titulo epi-
stolæ meæ disputare non debeo. Cum enim nos reuo-
care inuicem ab errore conamur, quamuis ante plenis-
simam discusionem causæ quibusdam videri posset
quis nostrum erret incertum seruimus tamen inuicem
nobis, si bono animo nobiscum agimus, vt à peruersita
te discordiæ liberemur. Quod me syncero corde agere
& cum tremore Christianæ humilitatis, etiam si pleris- E
que hominibus apertum non est, videt tamen ille cui
nulla corda clauduntur. Quid autẽ in te honorare non
dubitem, facile intelligis. Non enim errorem schisma-
tis, vnde omnes homines, quantum ad me attinet, cu-
pio sanari, dignum honore aliquo existimo. Sed te an-
te omnia, quod ipsius nobis humanę societatis vinculo
astringeris, & quod nonnulla in te præminent placi-
dioris mentis indicia, quibus nullo modo desperãdum
est, facile te posse veritatem, cum fuerit demonstrata,
complecti, sine vllo æstu dubitationis honorãdũ puto.
Dilectionis autem tantum tibi debeo, quantum nobis
imperat ipse qui nos dilexit vsq; ad crucis opprobriũ,
Sed ne mireris quod apud beneuolentiam tuam diu ta
cui, non putabã in hac te esse sententia, quam mihi fra-
ter Euodius, cui fidem non habere nõ possum, gaudẽs
indicauit Nam cum forte contigisset, vt in vnam do-
mũ conueniretis, & sermo inter vos de spe nostra, hoc
est, de Christi hæreditate ortus esset, ait dixisse benigni
tatem tuam, velle te & bonis viris sedentibus conferre F
nobiscum Quod te multum gaudeo nostræ humilita-
ti offerri dignatum Neque vllo modo possum tantam
occasionem benigni animi tui deserere, vt quantum
vires dominus præbere dignabitur, quæram tecum at-
que discutiam, quæ causa, quæ origo, quæ ratio in eccle
sia Christi, cui dixit Pacem meam do vobis, pacẽ meã Ioan.14.
relinquo vobis, tam lugendæ atque plangendæ discessionis extiterit. Audiui quidem de memorato fratre te
fuisse conquestum, quod nescio quid tibi contumeliose
responderit. quod quæso te ne illam contumeliam de-
putes, quam certũ mihi est non de superbo animo pro-
cessisse. noui enim fratrem meum, sed si quid in dispu-
tando pro fide sua, & pro ecclesiæ charitate dixit for-
tasse feruentius, quàm tua grauitas nollet audire, non
illa contumacia, sed fiducia nominanda est. Collatorẽ
enim & disputatorem, non assentatorem & adulatorẽ
se esse cupiebat Nam hoc est oleũ peccatoris, quo Pro- Psal.140.
pheta non vult impinguari caput Ita enim dicit Emẽ-
dabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleũ autẽ
peccatoris non impinguet caput meum Mauult enim
seuera misericordia iusti emẽdari, quàm leni adulatio-
nis vnctione laudari. Vnde etiam illud propheticum
est. Qui vos fœlices dicunt, in errorem vos mittunt. Esaie.3.
Ideoque de homine, quem falsæ blandiciæ faciunt ar-
rogantem,

παροιμία. rogantẽ, recte etiã vulgo dicitur. Creuit caput. Impin- G guatũ est enim oleo peccatoris, hoc est, nõ aspera veritate corrigẽtis, sed leni falsitate laudantis. Neque hoc in eam partem peto accipias, quasi ego te à fratre Euodio tanquam à iusto emendatum intelligi velim. Vereor enim ne me quoq; aliquid contumeliose in te dicere existimes, quod vehementer caueo quantum possum. Ioan. 14. Sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Itaq; de cuiuslibet hominis ore nobis verum cum aliqua asperitate sonuerit, non ab illo homine qui forte peccator est, sed ab ipsa veritate, hoc est, à Christo qui iustus est, emendamur, ne nostrum caput blandæ, sed perniciosæ adulatiõis vnctio, hoc est, oleum peccatoris impinguet. Quanquam etiam si frater Euodius aliquantum pro suæ communionis defensione turbatior, aliquid elatius animo cõmotiore dixisset, ætati hominis & necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamẽ quod promittere dignatus es, peto memineris, vt sedẽtibus quos ipse delegeris, dummodo verba nostra non inaniter ventilentur, sed stylo excipiantur: vt & tranquillius & ordinatius disseramus, & si quid forte à nobis dictum de memoria lapsum fuerit, recitatione renocetur, & rem tam magnam & ad salutem omnium H pertinentem cum cõcordia requiramus. Aut si placet, nullo medio interposito, prius nobiscũ siue per epistolas, siue per collocutionẽ atque lectionem vbi placuerit conferamus, ne forte intemperantes nonnulli auditores malint quasi nostrũ expectare certamen, quàm de nostra salute in nostra collocutione cogitare, vt quod fuerit inter nos terminatũ, postea per nos populus nouerit, aut si per epistolas agi placet, ipsę plebibus recitẽtur, vt aliquãdo nõ plebes, sed plebs vna dicatur. Prorsus sicut volueris, sicut iusseris, sicut tibi placuerit, libẽter amplector. Et de animo beatissimi & venerabilis mihi patris Valerij nunc absentis tota securitate polliceor, hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Noui enim quantum diligat pacem, & nulla vani fastus inanitate iactetur. Rogo te quid nobis est cum veteribus dissensionibus, vt hucusq; vulnera illa durauerint, quæ animositas hominũ superborum nostris membris inflixit? quorum vulnerum putrefactione etiam dolorẽ perdidimus, quo solet medicus implorari. Vides quãta & quàm miserabili fœditate Christianæ domus fami- I liæq; turbatæ sint. Mariti & vxores de suo lecto sibi cõsentiunt, & de Christi altari dissentiunt. Per illum sibi iurant, vt inter se pacem habeant, & in illo habere nõ possunt. Filij cum parentibus vnam domum habent suam, & domum dei non habent vnam. Succedere in Philip. 2. eorum hæreditatem cupiunt, cũ quibus de Christi hæreditate rixantur, serui & domini cõmunem deum diuidunt, qui formam serui accepit, vt omnes seruiendo liberaret. Honorant nos vestri, honorant vos nostri. Per coronã nostram nos adiurant vestri, per coronam vestram vos adiurant nostri. Omnium verba suscipimus, neminẽ offendere volum⁹. Quid nos solus Christus offendit, cuius mẽbra laniamus? Et homines quidẽ causas suas seculares apud nos finire cupientes, quãdo eis necessarij fuerimus, sic nos sanctos & dei seruos appellant, vt negocia terræ suæ peragant: aliquando agamus & negocium salutis nostræ, & salutis ipsorũ, non de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie submisso capite salutamur, vt dissensiones hominũ terminemus, sed de ipso capite nostro tam turpis inter nos & perniciosa dissensio est. Quantumlibet capita submittant, qui nos salutant, vt eos concordes in terra faciamus, de cœlo vsq; ad cru- K cem submissum est caput nostrum, in quo concordes non sumus. Rogo te atq; obsecro, si est in te aliqua humanitas, quam multi prædicant, hic appareat bonitas tua, si nõ propter honores trãsitorios simulatur, vt cõtremiscant in te viscera misericordiæ, & velis aliquãdo rem discuti instando nobiscũ orationibus, & omnia pacifice conferendo: ne miseræ plebes, quæ nostris honoribus obsequuntur, premant nos obsequijs suis in iudicio dei, sed potius nostra nõ ficta charitate nobiscum reuocatæ ab erroribus & dissensionibus, in veritatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis dei beatum esse, domine honorabilis & dilectissime.

Augustinus Valerio Episcopo suo, cui erat collega, præsertim in dispẽsando verbo dei, demõstrat quàm difficile sit sacerdotem piũ agere, obsecrans vt patiatur ipsum in secessu precibus & studio hoc agere, vt sit idoneus imposito muneri.

Epistola CXLVIII.

DOMINO beatissimo & venerabili, in cõspectu domini syncera charitate charissimo patri Valerio, Augustinus presbyter in domino 40. dist. ante omnia. salutem. Ante omnia peto, vt cogitet religiosa prudentia tua nihil esse in hac vita, & maxime hoc tem- L pore facilius & lętius, & hominibus acceptabilius Episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfunctoriè atq; adulatoriè res agatur: sed nihil apud deũ miserius & tristius & dãnabilius. Itẽ nihil esse in hac vita, & maxime hoc tẽpore difficilius, laboriosius, periculosius Episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, sed apud deũ nihil beatius, si eo modo militetur quo noster imperator iubet. Quis autem iste sit modus, nec à puericia, nec ab adolescentia mea didici: & eo tempore quod discere cœperam, vis mihi facta est, merito peccatorũ meorum. Nam quid aliud existimẽ nescio, vt secundus locus gubernaculorũ mihi traderetur, qui remum tenere non noueram. Sed arbitror dominum meum propterea me sic emendare voluisse, quod multorum peccata nautarũ, antequã expertus essem quid illic agitur, quasi doctior & melior reprehendere audebam. Itaque postquã missus sum in medium, tũc sentire cœpi temeritates reprehensionum mearum, quanquam & antea periculosissimum iudicarem hoc ministerium. Et hinc erant lachrymæ illæ, quas me fundere in ciuitate ordi- M nationis meæ tempore nonnulli fratres animaduerterunt, & nesciẽtes causas doloris mei, quibus potuerunt sermonibus, qui omnino ad vulnus meũ non pertinerent, tamẽ bono animo consolati sunt. Sed multo valde multo amplius expertus sum quàm putabã, nõ quia nouos aliquos fluctus aut tempestatẽ vidi, quas ante nõ noueram, vel non audierã, vel non legeram vel nõ cogitaueram, sed ad eas euitandas aut perferendas solertiam & vires meas omnino non noueram, & alicuius momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, & rebus ipsis ostendere voluit meipsum mihi. Quod si non dãnando sed miserãdo fecit, hoc enim spero, certe vel nunc cognita ægritudine mea, debeo scripturarũ eius medicamenta omnia perscrutari, & orando ac legendo agere, vt idonea valetudo animæ meæ ad tam periculosa negocia tribuatur: quod ante nõ feci, quia & tẽpus nõ habui. Tunc enim ordinatus sum, cum de ipso actionis tempore ad cognoscendas diuinas scripturas cogitaremus, & sic nos disponere vellemus, vt nobis ocium ad hoc negocium posset esse. Et quod verũ est, nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus, quale

me nunc

A me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici quid sit homini necessariũ, qui populo ministrat sacramentum & verbum dei, vt iam non mihi liceat assequi, quod me nõ habere cognoui. iubes ergo vt pereã pater Valeri? Vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam ecclesiã, cui me sic ministrare voluisti, & tamen certus sum quod & me, & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicissem. Sed dicit fortasse sanctitas tua. Vellem scire quid desit instructioni tuæ. Tam multa autem sunt, vt facilius possim enumerare quæ habeo, quàm quę habere desydero. Audeo enĩ dicere, scire me & plena fide retinere quid pertineat ad salutẽ nostram. Sed hoc ipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant? Et sunt fortasse aliqua, imò non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis possit homo dei rebus ecclesiasticis ordinationibus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore vel mori, vt illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia B & mansueta suspirant. Quo modo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse dominus dicit, petendo, quærendo, pulsando, id est, orando, legendo, plangendo? Aut quod negocium mihi paruũ tempus vel vsq; ad Pascha impetrari volui per fratres à tua syncerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. Quid enim respõsurus sum domino iudici. Non poteram ista iam quærere, cum ecclesiasticis negociis impedirer? Si ergo mihi dicat, Serue nequam, si villa ecclesiæ calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigaui sanguine meo, si quid agere pro ea posses apud iudicem terræ, nõnne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogentibus pergeres, & si contra te iudicaretur, etiam trans mare proficisceretis, atque hoc modo vel annuam vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animæ sed corpori pauperum necessariã, quorum tamen famem viuæ arbores meæ multo facilius mihíque gratius si diligenter colerẽtur explerent? Cur ergo ad discendam agriculturam meam, vacationem temporis tibi defuisse causaris? Dic mihi quid resC pondeam rogo te? An forte vis dicam, Senex Valerius dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quãto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, vt te nec pro lucro animæ nostræ audeamus offendere. Sic autem mihi deum & Christum testem facis innocentiæ & charitatis, & synceri affectus quem circa nos habes quasi ego non de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem & affectum imploro, vt miserearis mei, & concedas mihi ad hoc quod rogaui tempus quantum rogaui, atque adiuues me orationibus tuis, vt non sit inane desyderium meum, nec infructuosa ecclesiæ Christi atque vtilitati fratrum & cõseruorum meorum absentia mea. Scio quod illa charitate pro me orante, maxime in tali causa non aberit † dominus, & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore quàm postulaui, me saluberrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum.

†despices.

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine & cohibenda ira.

Epistola CXLIX.

D FRATRI Profuturo Augustinus. Secundũ spiritum quantum domino placet, atque vires ipse præbere dignatur, recte sum⁹, Corpore autẽ ego in lecto sum. Nec ambulare enim nec stare nec sedere possum, rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam sic, quoniã id domino placet, quid aliud dicendum est, nisi quia recte sumus? Potius enim si id nolumus quod ille vult, nos culpãdi sumus, quàm ille non recte aliquid vel facere existimandus est. Noli hæc omnia, sed quia mihi es alter ego, quod libentius tecum loquerer, nisi quod mecum loquor? Cõmendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras, vt ores pro nobis, ne diebus intemperanter vtamur, vt noctes æquo animo toleremus, vt etiam si ambulemus in medio vmbræ mortis, nobiscum sit dominus ne timeamus mala. Quod senex Megalius defunctus sit, iam vos audisse quis dubitet? Erant autem à depositione corporis eius cum hæc scriberem, dies ferme viginti quatuor. Vtrũ iam videris †, disponebas eE ius successorem primatus eius, si fieri potest nosse volumus. Non desunt scandala, sed neque refugium. Nõ desunt mœrores, sed neq; cõsolationes. Atq; inter hæc quàm vigilandum sit, ne cuiusquam odium cordis intima teneat, neque sinat vt oremus deum in cubili nostro clauso ostio, sed aduersus ipsum deum claudat ostium, nosti optime frater. Subrepit autem dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta. Ita enim inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat vasq; corrumpat. Quapropter multo melius nec iuste cuiquam irascimur, quàm velut iuste irascendo in alicuius odium iræ occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis ista solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quàm forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi cõtra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiã iræ iuste pulsanti nõ aperire penetrale cordis, quàm admittere nõ facile recessuram, & peruenturam de surculo ad trabẽ. Audet quippe impudenter etiam crescere citius quàm putatur. Non enim erubescit in tenebris, cum super F eam sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta sollicitudine ista scripserim, si recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus sis. Fratrem Seuerum, & qui cum eo sunt salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus si per festinationem perlatoris liceret. Peto autem vt apud eundem fratrem nostrum Victorem cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias quod Constantinam dum pergeret indicauit, petendo adiuues propter negocium quod ipse nouit, de quo grauissimũ pondus pro ea re multum deprecantis Nectarij maioris patior, per Calamam remeare ne grauetur. sic enim promisit mihi. Vale.

Rhagades, Celsus, Plini⁹ & Dioscorides, aliiq; medici referunt inter vitia sedis, quoniam antè scissurã comitatur tumor, addũ & alterũ vocabulum exochadis.

†Inueneris

γνώμη.

παροιμία.

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis nõnihil sentire, declarans de rebus ineffabilibus parcissime eloquendum. *Epist.* CL.

DOMINO eximio meritóque honorabili & desyderabili Elpidio, Augustinus. Quis nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, alia quæstio est. Gratũ sane habeo quod me quãuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beneuolentiæ

mercedem

G mercedem retribuat deus, & nosse te faciat quod nosse te putas. Res enim ardua est, vt existimo, & quæso te ne in vllam contumeliæ partem acceperis, quod tibi tantæ cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatę scientiæ præiudicium, si nō præcepta vera, quæ nequaquam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota nostra, quæ mihi etiam in docto habere de te licet, non enim petite, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auribus tuis, potiusq; mihi succenseas quod nō tibi iam sim sapienti gratulatus, quàm gratias agas quod tibi sapiētiam deprecatus sim. Veruntamen si ego portans Episcopalis nominis sarcinam, libentissime amplector beneuolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, vt scribis, doctissimis viris etiam trans mare mittere dignatus es, ad reportādos ex eorum disputationibus vberes fructus quod deniq; ad detegendas totius erroris caligines, libellum cuiusdā Episcopi vestri, ingenio & viribus elaboratum, ad me perferendū solicita benignitate curasti: quāto est æquius te bono animo accipere, quod ea quę nullo humano ingenio & virib⁹ dari possunt, à domino deo tibi vt cōcedātur optaui? Apostolus enim, inquit: Non spiritū huius mundi accipimus, (1. Cor. 2.) H sed spiritū qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis, quæ & loquimur nō in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed docti spiritu, spiritalib⁹ spiritalia comparantes. Animalis autem homo nō percipit quæ sunt spiritus dei. stulticia est enim illi. Magis ergo tecū, si fieri posset, mallem quærere quousq; appellandus sit animalis homo, vt si eum iam transcendimus, recte fortasse illa quæ supra humanam mentem atque intelligentiam incommutabiliter† manent, aliqua ex parte nos attigisse gaudeamus. (†incomparabiliter.) Cauēdum est enim ne propterea videatur stultum, cum filium patri audimus æqualem, quia hominem animalem adhuc agimus, de quo dictum est, quod stulticia sunt illi quæ sunt spiritus dei. quanquam sanè maiestas illa supra cuncta sublimis à spiritalibus cogitari possit, à nullo autem possit effari. videre tamen, quātum arbitror, facile est, non esse factum per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Si enim per seipsum factus est, erat antequam fieret, vt fieri per se posset. Quod certe tanto absurdius dicitur, quanto vanius cogitatur. Si autem non per se factus est, non est per quem facta sunt omnia † (†al. nō est factus omnium.) quoniā quicquid factū est, per ipsum factū est. Omnia I enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. (Ioan. 1.) Miror parum attendi quæ tam expresse Euāgelista voluit intimare vt neminem dissimulare permitteret. Nō enim satis fuit dicere, Omnia per ipsum facta sunt, nisi adderet, Et sine ipso factum est nihil. At ego quamuis tardus, & nondum detersa caligine, saucium mentis oculum gerens ad intuēdam patris & filij incomparabilem ineffabilēmque præstantiam, tamen hoc tota facilitate complector, quod nobis in Euangelio propterea præseminatum est, non vt hinc comprehenderemus illam diuinitatem, sed vt hinc admoneremur nō oportere nos de temeraria comprehensione iactare. Si enim omnia per ipsum facta sunt, quicquid non per ipsum factum est, non est factum: ipse autem per se factus non est. Non est igitur factus, & omnia per ipsum facta esse ab Euangelista credere cogimur. Ab eodem ergo cogimur eum factum esse non credere. Item si sine ipso factum est nihil, ipse ergo nihil est. aut factum non esse, non autem sine se factum esse. Restat vt fateamur, aut non sine se factum esse, quia sine se factus est. Quòd si opinari sacrilegum est, non possumus dicere, Si enim ipse se fecit, iam erat antequam fieret. Si autem K ad se faciendum alteri, à quo factus est, adiutoriū præbuit nihilominus vt se adiuuante ipse fieret, iam erat antequam fieret. Relinquitur itaque vt sine se factus sit. Quicquid autem sine illo factum est, nihil est. Aut nihil est igitur, aut factus non est. sed non est nihil, factus igitur nō est. At si factus nō est, & tamen filius est, sine dubio natus est. Quo modo, inquis, potuit de solo patre nasci filius æqualis ei de quo natus est? Iam hoc enarrare non possum, & cedo Prophetiæ dicēti, Generationem eius quis enarrabit? (Esa. 53.) Quod si tu de humana generatione qua per virginem natus est accipiendum putas, ipsę te discute, & interroga animā tuam, vtrum si in humana generatione defecit, audeat enarrare diuinam. Noli ergo, inquis, dicere æqualem. Cur non dicam quod dixit Apostolus. Non rapinā, inquit, arbitratus est esse se æqualem deo. (Philip. 2.) Etsi enim æqualitatē illam non explicauit humanæ menti nondum purgatæ, posuit tamen in verbo quod in re possit inueniri purgata. Demus itaque operam mundando cordi nostro vt inde exurgat acies, qua ista videre valeamus. Beati enim, inquit, mundicordes, quoniā ipsi deum videbūt. (Matth. 5.) Ita excedētes animalis hominis caliginosas imagines, L ad serenitatem illam synceritatemq; veniemus, qua videre possimus quod dici nō posse videamus. Nam libello quem dignatus es mittere, si mihi sit ocium facultasq; tribuatur ad singula respōdere, arbitror te cogniturum, tanto minus quemque vestiri lumine veritatis, quāto magis sibi videtur nudam depromere veritatē. Quis enim ferat, vt alia omittam, & hoc solum interim commemorem quod maxime ingemui, cum Apostolus Paulus dicat. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, (1. Cor. 13.) istum iam dicere omni integumēto resecto nudā se depromere veritatem, qui si diceret nudam videmus veritatem, nihil esset cæcius ista arrogātia visionis. Non autem dixit videmus, sed depromimus, vt nō solum iam veritas intentioni mentis patere, sed etiam potestati linguæ subiacere videatur. Multa sunt quæ de Trinitatis ineffabilitate dicantur, nō vt ipsa dicatur, alioquin nō est ineffabilis, sed vt illis dictis, illa dici nō posse intelligatur. Verum iam vt arbitror modum excessit Epistola mea, cū per tuā me admonueris breuiter scribere: Sed quia institutione veterum te excusare dignatus es, non tibi absurdus videbor, si modum quarūdam Epistolarum M Ciceronis, quia eius quoque in literis tuis mentionem fecisti, non te pigeat recordari.

Augustinus Nebridio, quibus in rebus sita sit vera beatitudo.

Epistola CLI.

NEBRIDIO Augustinus. Vtrum nescio quo, vt ita dicam, blandiloquio tuo factū putem, an verè ita se res habeat, incertum apud me est. Nam repēte accidit, nec satis deliberatum est, quatenus debeat committi fidei. Expectas quid istud sit. Quid censes? Prope persuasisti mihi, nō quidem beatū esse me, Nam id solius sapientis prædium est, sed certe quasi beatum: vt dicimus hominem, quasi hominem in comparatione illius quem Plato nouerat, aut quasi rotunda, & quasi quadra ea quæ videmus, cum longe ab eis absit quæ paucorum animus videt. Legi enim literas tuas ad lucernam iam cœnatus, proxima erat cubitio, sed nō ita etiam dormitio, Quippe diu mecum in lecto situs cogitaui atq; has loquelas habui, Augustin⁹ ipse cum Augustino. Nōnne verū est, quod Nebridio

placet

A placet beatos nos esse? Nō vtique. Nam stultos adhuc esse nec ipse audet negare. Quid si etiam stultus beata vita contingit, adiurū, quasi vero parua, vel alia vlla miseria sit quàm ipsa stulticia. Vnde ergo illi visum est, an lectis illis libellis etiam sapientē me ausus est credere? Non vsq; adeo temeraria est læticia gestiens, præsertim hominis cuius quāti ponderis cōsyderatio sit bene nouimus. Illud igitur scripsit quod nobis putauit dulcissimum fore, quia & illi dulce factū est, quicquid posuimus in iis literis: & scripsit gaudēs, nec curauit, quid (2. Retra. 4.) committēdum gaudenti calamo esset. Quid si Soliloquia legisset? lætaretur multo exundantius, nec tamen reperiret plus aliquid quod me appellaret quàm beatū. Cito ergo summum nomen effudit in me, nec sibi aliquid reseruauit, quod de me lętior asseueret. Vidē læticia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita? vbi? vbi nam? O si ipsa esset, repelleret atomos Epicuri. O si ipsa esset, sciret nihil deorsum esse præter mundum. O si ipsa esset, nosset extrema sphæræ tardius rotari quàm mediū, & alia similia quæ similiter nouimus. Nunc verò quo modo vel qualiscunque beatus sum, qui nescio cur tantus mundus sit, cum rationes figurarum per quas est, nihil prohibeant esse quanto quis voluerit ampliorē: An B non mihi diceretur, imò nō cogeremur confiteri corpora in infinitum secari, vt à certa velut vas † († basi.) in quantitatem certam certus corpusculorum numerus surgeret? Quare cum corpus nullum esse minimum finitur, quo pacto sinamus esse amplissimum, quo amplius esse non possit: nisi forte illud quod Alipio aliquando dixi occultissime, habet magnam vim: vt quoniam numerus ille intelligibilis infinite crescit, non tamen infinite minuitur, nam nō eum licet vltra monadem resoluere, Contra sensibilis, nam quid est aliud sensibilis numerus, nisi corporeorum vel corporum quantitas, minui quidē infinite, sed infinite crescere nequeat. Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius quàm minus atque minus semper posse fieri? Quid ditius quàm crescere quantū velis, ire quò velis, redire cum velis, quousq; velis, & hoc multū amare quod minui non potest? Quisquis namque intelligit istos numeros, nihil sic amat vt monadem, nec mirum cum per eam fiat vt cæteri amentur. Sed tamē cur tantus est mundus? Poterat enim esse vel maior vel breuior: C nescio. Tale est enim: Et, cur hoc loco potius quàm illo. Nec in ea re debet esse quæstio, vbi quicquid esset, quæstio esset. vnum illud multum mouebat, quod infinite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est, de vi contraria intelligibilis numeri. Sed expecta, videamus quid sit hoc nescio quid, quod suggeritur menti, Certe sensibilis mūdus, nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirum autem est quod in imaginibus videmus quæ specula referunt: nam quamuis ingentia specula sint, nō reddunt maiores imagines quàm sunt corpora etiam breuissima obiecta In paruis autem speculis sicut in pupillis oculorum, etsi magna facies sese opponat breuissima imago, pro modo speculi formatur Ergo & imagines corporum minui licet, si specula minuantur, augeri si augeātur non licet? Hic profecto aliquid latet, sed nunc dormiendum est. Neque enim Nebridio beatus quęrendo videor, sed fortasse aliquid inueniendo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio, cui tanquam vnicæ meę blandiri soleo, & ea me nimis oblectare. Vnde constamus? ex animo & corpore. Quid horum melius? videlicet animus. Quid laudatur in corpore? nihil aliud video quàm pulchritudinē. D Quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadā coloris suauitate Hæc forma vbi vera melior, an vbi falsa? Quis dubitet vbi vera est esse meliorem? Vbi ergo vera est? in animo scilicet. Animus igitur magis amandus quàm corpus. Sed in qua parte animi est ista veritas? in mente atque intelligentia. Quid huic aduersatur? sensus. Resistēdum ergo sensib⁹ totis animi viribus liquet. Quid si sensibilia nimiū delectāt? Fiat vt non delectent. Vnde fit? consuetudine iis carendi appetendiq; meliora. Quid si moritur animus? ergo moritur veritas, aut non est intelligentia veritas, aut intelligentia non est in animo, aut potest mori aliquid in quo aliquid immortale est? Nihil autem horū fieri posse Soliloquia nostra iam cōtinent, satisq; persuasum est, sed nescio qua consuetudine malorum territamur atq; titubamus. Postremò etiam si moritur animus, quod nullo modo posse fieri video, non esse tamen beatam vitam in læticia sensibilium, hoc ocio satis exploratum est. His rebus fortasse atque talibus Nebridio meo si non beatus, at certe quasi beatus videor. Videar & mihi quid inde perdo, aut cur parcam bonę opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde oraui vt solebā atq; dormiui. Hæc placuit scribere tibi. Delectat enim me E quod mihi gratias agis, si nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo, quia sic tibi placeo. Apud quem ergo libētius me aperiā, † († al. libētius ineptiam.) quàm cui displicere nō possum? At si in potestate fortunæ est vt hominē amet homo, vide quàm beatus sim, qui de fortuitis tam multū gaudeo, & talia bona fateor desydero mihi vbertim accrescere. Fortunæ autē bona verissimi sapiētes, quos solos beatos fas est vocari, nec timeri voluerūt, nec cupi an cupiri, tu videris, Et belle accidit. Nam volo me declinationis huius gnarum facias. Cum enim adiungo verba similia, incertior fio. Nam ita est cupio, vt fugio, vt sapio, vt iacio, vt capio, sed vtrum fugiri an fugi, vtrum sapiri an sapi, sit modus infinit⁹, ignoro. Possem attendere iaci & capi, ni vererer ne me caperet & pro ludibrio iaceret quò vellet, qui aliud iactū & captum, aliud fugitum, cupitum, sapitum, esse conuinceret. Quæ item tria, vtrum penultima longa, an inflexa, (Accentus.) an graui breuique pronuncianda sint, similiter nescio. Prouocauerim te ad Epistolam longiorē, peto vt paulo diutius te legā Nam nequeo tantum differere, quā- F tum volupe est legere te.

Augustinus ad populum factionis Donatianæ, quo modo illorum Episcopi in concilio conuicti sint, hortans vt nunc saltem redeant ad Ecclesiæ communionem ne pòst non fecisse sero pœniteat. *Epistola* CLII.

SILVANVS senex, Valentinus, Aurelius, Innocentius, Maximinus, Optatus, Augustin⁹, (2. Retract. 40.) Donatus, & cęteri Episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas. Cum in auribus nostris fāma crebresceret, hoc vobis vestros Episcopos dicere, cognitorem præmio fuisse corruptū, vt contra eos sententia proferretur, vos autem ista facile credere, ac propterea multos vestrum adhuc nolle acquiescere veritati, placuit nobis cogente domini charitate ex concilio nostro hæc ad vos scripta dirigere, quib⁹ primitus admoneremini illos vobis victos atque conuictos hęc mendacia iactare. qui etiam in suo mandato quod pro illa collatione fecerunt, & suis nominib⁹ atque subscriptionibus firmauerunt, nos illic traditores & persecutores suos esse dicentes, in falsitate atque mendacio manifestissimo

G fhſsimo detecti atq; conuicti ſunt, ita vt volentes glo-
riari de multitudine coepiſcoporũ ſuorũ, inter aliquo-
rum abſentiũ nomina etiã mortui nomẽ infererent, Et
cum quæreretur vbi eſſet, ſubita perturbatione cæcati,
ipſi eum cõfiterẽtur in itinere defeciſſe. Et cũ interro-
garẽtur, quo modo potuerit apud Carthaginẽ ſubſcri-
bere qui in itinere iam defecerat, vehemẽtius perturba
ti, alio mẽdacio ſe obligauerunt, reſpondentes eum à
Carthagine redeuntẽ fuiſſe defunctum. De quo mẽda-
cio exire omnino minime potuerũt. Ecce quib⁹ credi-
tis, vel de antiqua traditione, vel de cognitoris corrup-
tione, qui mandatũ ſuum vbi nobis obiecerũt crimen
traditionis, nõ potuerunt cõſcribere ſine crimine falſi-
tatis. Proinde quæ maxime neceſſaria credidimus, his
literis tanquã breuiario collecta inſeruim⁹, ne forte ad
magna geſtorũ volumina vel peruenire nõ facile poſ-
ſitis, vel ea legere laborioſum putetis. Carthaginem ve-
nimus, & nos & Epiſcopi veſtri, & quod prius nolebãt
& indignum eſſe dicebant, in vnũ conuenimus, Electi
ſunt ex nobis & ex ipſis, ſeptẽ hinc, & ſeptem inde, qui
pro cauſa omnium loquerentur. Electi ſunt alij ſeptem
hinc, & ſeptẽ inde, cum quibus vbi opus erat cõſilium
H pertractarent. Electi ſunt quatuor hinc, & quatuor in-
de, qui geſtis conſcribendis cuſtodes eſſent, ne infalſa-
tum aliquid ab aliquo diceretur. Dati ſunt etiam à no-
bis & ab ipſis notarij quatuor hinc, & quatuor inde, vt
bini cum exceptoribus iudicis alternarent, ne aliquis
noſtrum ſe dixiſſe aliquid cauſaretur quod non fuiſſet
exceptum. Huic tantæ diligentiæ etiam illud eſt addi-
tum, vt & nos & ipſi quemadmodum ipſe iudex ver-
bis noſtris ſubſcriberemus, ne quiſquam diceret in illis
geſtis aliquid vel poſtea fuiſſe corruptum. Cum enim
adhuc viuẽtibus eis qui ſubſcripſerunt, innotuerint ea-
dem geſta omnibus locis in quibus oportet vt innote-
ſcant, ſic etiam ad poſteros cõfirmata veritas perdura-
bit. Nolite ergo eſſe ingrati tãtæ miſericordiæ dei quæ
per iſtam diligentiã vobis miniſtrata eſt. Nulla excu-
ſatio iam remanſit, nimiũ dura, nimiũ diabolica ſunt
hominum corda, quæ adhuc tantæ manifeſtationi ve-
ritatis obſiſtunt. Ecce Epiſcopi partis veſtræ, quos om-
nes elegerunt vt pro omnibus loquerẽtur, conati ſunt
quantum potuerunt, vt omnino ipſa cauſa non agere-
tur, propter quam tantus numerus Epiſcoporũ vtriuſq;
I partis de vniuerſa Africa, & de tam longinquis locis
Carthaginem venerat. Et cum omnis anima ſuſpenſa
expectaret in tãta collectione quid ageretur, illi vehe-
menter inſtabant vt nihil ageretur. Quare hoc? niſi
quia cauſam ſuã malam ſciebant, & faciliime ſe poſſe
conuinci ſi ageretur dubitare non poterant? Ipſe ergo
animus eorum quo timebãt ne cauſa ageretur, iam vi-
ctos eos eſſe mõſtrabat. Si enim extorquerent quod vo-
lebant, vt iam collatio ipſa nõ fieret, nec diſputationi-
bus noſtris veritas appareret, redeuntes à Carthagine,
quid vobis erant reſponſuri, quid demonſtraturi? Cre-
do prolaturi erant geſta & dicturi vobis, nos inſtaba-
mus vt cauſa non ageretur, illi inſtabant, vt ageretur.
Vos expectatis videre, quid egerimus, Ecce legite vbi
eos vicimus, vt nihil ageremus. Forte & vos reſponde-
retis ſi cor haberetis. Nihil ergo acturi, vt quid iſtis?
vel potius qui nihil egiſtis vt quid rediſtis? Denique
poſteaquam non potuerunt efficere quod conati ſunt,
id eſt, vt cauſa non ageretur, ipſa actio demonſtrauit,
quid timuerint, quando in omnibus victi ſunt. Cõfeſſi
ſunt enim contra eccleſiam catholicam, quæ toto ter-
rarum orbe diffunditur, nihil ſe habere quod dicerent,
quia diuinis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis op- K
preſsi ſunt, quib⁹ eccleſia deſignatur, incipiens ab Hie-
ruſalem creuiſſe per loca, in quibus Apoſtoli prædica-
uerunt, & nomina eorundem locorum in ſuis epiſto-
lis & actis conſcripſerunt, & inde diffundi per cæteras
gentes contra iſtam eccleſiam ſe non habere cauſam
manifeſta voce profeſsi ſunt, vbi eſt euidentiſsima in
nomine dei noſtri victoria. Cum enim confirmant ec-
cleſiam, cui nos communicare, ipſos autem non com-
municare manifeſtum eſt, olim ſe victos eſſe teſtantur,
& vobis, ſi ſapitis, apertiſsime indicant, quid dimittere
& quid tenere debeatis, non in ea falſitate, qua vobis
non ceſſant adhuc vſq; mentiri, ſed in illa veritate quã
victi coacti ſunt confiteri. Quiſquis ergo ab hac catho 23. q. 4. § quia à catholica.
lica eccleſia fuerit ſeparatus, quantumlibet laudabiliter
ſe viuere xiſtimet, hoc ſolo ſcelere quod à Chriſti vni-
tate diſiunctus eſt, non habebit vitam, ſed ira dei ma-
net ſuper eum. Quiſquis autem in hac eccleſia bene vi-
xerit, nihil ei præiudicãt aliena peccata, quia vnuſquiſ-
que in ea proprium onus portabit, ſicut Apoſtolus di-
cit: Et quicunq; in ea corpus Chriſti manducauerit in- Galat. 6.
digne, iudicium ſibi manducat & bibit. Nam etiã hoc
ipſe Apoſtolus ſcripſit. Cum autem dicit, Iudicium ſibi 1. Cor. 11.
manducat, ſatis oſtendit, quia nõ alteri iudicium mã- L
ducat, ſed ſibi. Hoc nos egimus & oſtendimus & obti-
nuimus, quia communio malorum non maculat ali-
quem participatione ſacramentorum, ſed conſenſione
factorum. Nam ſi in factis malis non eis quiſque con-
ſentiat, portat malus cauſam ſuam & perſonam ſuam,
nec præiudicat alteri, quem in conſenſione mali ope-
ris, ſocium non habet criminis. Hoc enim ipſi voce
apertiſsima coacti ſunt confiteri, non tunc quãdo iſta
dicebamus, ſed poſtea cum aliud ageretur. Nam cum
ventum fuiſſet ad cauſam etiam Cæciliani, quam nos
ab eccleſiæ cauſa diſtinguebamus, vt ſi forte malus eſ-
ſet inuentus, ipſum anathematizaremus, non tamen
propter ipſum eccleſiã Chriſti relinqueremus, cui per
malam ſuam cauſam præiudicare non poſſet. Cum er-
go etiam ad ipſam Cæciliani cauſam ventum fuiſſet,
& legiſſent illi concilium Carthaginenſe, vbi recita-
bant ſeptuaginta plus minus Epiſcoporum ſententias
contra Cæcilianum abſentem prolatas, Reſpondimus
eis, ſic non obeſſe illud Epiſcoporum cõcilium abſen-
ti Cæciliano, quemadmodum nõ obfuit plurium Epiſ M
coporum partis Donati concilium abſenti Primiano,
quando enim in Maximiani cauſa plus minus centum
Epiſcopi damnauerunt. Tunc illi nominata cauſa Ma-
ximiani, vnde ſciunt ſe etiam quos damnauerant, in
honore integro ſuſcepiſſe, & baptiſmum in ſacrilego
Maximiani ſchiſmate datum ſe confirmaſſe, & nõ de-
ſtruxiſſe, & in ſua Vagaitana ſententia, qua eos dam-
nauerunt, quibuſdam qui in ipſo ſchiſmate fuerũt, di-
lationem dediſſe & dixiſſe, quod eos nõ polluerint ſa-
crilegi ſurculi Maximiani plantaria. Iſta ergo cauſa
poſteaquam eorum aures percuſsit, expaueſcentes &
perturbati & obliti vnde ſuperius contra nos conten-
debant, cõtinuo dixerunt, Nec cauſa cauſæ, nec perſo-
na perſonæ præiudicat: & confirmauerunt verbis ſuis
quod nos antea de eccleſia dicebamus: quia nõ ſolum
catholicæ tranſmarinæ, contra quam ſe confeſsi ſunt
non habere quod dicerent, verumetiam catholicę A-
fricanæ, quæ illi vnitatis communione coniungitur,
cauſa & perſona Cæciliani, qualiſcunque fuiſſet, præiu-
dicare non poſſet: ſi Maximianus, qui cum cæteris ſo-
cius ſuis Primianum damnauit, ſi etiam Felicianus,
qui ſimul

A qui simul Primianum damnauit, & postea in causa Primiani à Donati parte damnatus est, non præiudicat parti Donati, cui modo Episcopus sicut antea fuerat receptus, adiungitur: sic etiam ipsis socius suus Maximianus non præiudicat, quibus isti dilationem dederunt, dicentes eos ab illo cum quo fuerunt non fuisse pollutos, quia nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt, & quia non potuerunt efficere vt causa non ageretur, hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficile legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere, ne propter nescio quæ, nescio quorum hominũ crimina, oderitis vnitatem catholicæ ecclesiæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt, nec causa causę præiudicat, nec persona personę. Nam & in ipsa causa Cæciliani, quam licet ad ecclesię causam nõ pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiã ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissime victi sunt, nihilq; eorum quæ in Cæcilianum intendebant probare potuerũt. Insuper etiã de criminibus traditionis, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauim9 aliquos eorum Episcoporũ, qui sententias in absentem

Cæcilianus

B dixerant Cæcilianũ, manifestissimos fuisse traditores. Cõtra ipsa gesta illi quia non habebant quod dicerẽt, falsa esse dixerũt, sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiã confessi sunt, vel potius pro magna gloria professi sunt, Cæcilianum apud Constantinũ imperatorem à suis præcessoribus accusatum. Et addiderunt mendaciũ, quòd illis accusantib9 fuerit ab imperatore damnat9. Ecce & hinc victi sunt, vnde vobis solẽt nebulas erroris offundere, cõcitantes nobis inuidiam, & in odium vestrũ nos adducẽtes, quia ecclesiæ causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eorũ de quorum omnibus gloriantur, ecclesiæ causam egerunt apud imperatorem, persequuti sunt accusando Cęcilianum, apud imperatorem damnatũ dixerunt. Iam non vos inducant vanissimis & mẽdacissimis verbis, redite ad cor vestrum, timete dominũ, cogitate veritatem, relinquite falsitatem. Quicquid enim iam passi fueritis imperialibus legibus, quod non pro iusticia, sed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos esse iniustos, quia sic vobiscum agi non debuit, vt impera-

C tor vos ab ista iniquitate cõpesceret. Episcopi enim vestri confessi sunt maiores suos sic egisse cum Cæciliano quo modo vobiscũ agi nõ vultis, & tamẽ quòd Cęcilianum apud imperatorẽ persecuti fuerint, etiam ipsis confitentibus & profitẽtibus satis constitit. Quod autem Cęcilianus fuerit ab imperatore damnatus, omnino nõ constitit, immo etiã constitit eum accusantibus & persequẽtibus maiorib9 eorum, & bis numero prius ab episcopis, & ab ipso postea imperatore fuisse purgatum. Hoc etiam ipsi confirmauerunt talia postea quasi pro causa sua proferẽdo, vt magis contra ipsos esse inuenirentur, & pro causa Cæciliani etiam illa quæ protulerunt recitarentur. Quoscunque ergo accusare voluerunt, nullis certis documentis probare potuerunt. Quicquid autem nos & pro ecclesiæ causa & pro Cæciliani causa diximus, & verbis suis & lectionibus à se prolatis etiam ipsi confirmauerunt. Nam protulerunt primo codicem Optati, vnde quasi probarẽt Cæcilianum ab imperatore damnatum. Qui codex cum contra illos legeretur, & magis ostenderet Cæcilianum fuisse purgatum, ab omnibus risi sunt. Sed quia ipse risus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis suis apud

Optatus.

acta risos se esse testati sunt. Iterũ recitauerunt, & pro- D tulerunt libellum imperatori Constantino à suis maioribus datum, vbi questi sunt quòd eos memoratus imperator grauiter persequeretur, ac sic eodẽ libello manifestarunt se apud imperatorem à Cæciliano fuisse superatos, falsumq; esse quod dixerant eum ab imperatore damnatum. Tertio protulerunt literas eiusdẽ Constantini ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter detestatur, & propterea dicit de exilio relaxandos & furori suo dimittendos, quia iam deus cœperat in illos vindicare. Ac sic etiam istis imperatoris literis confirmauerunt se falsum dixisse, quòd Cæcilianus ab imperatore damnatus sit, cum potius imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehemẽter execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterentur, vt deo iudice sicut etiam cœperant punirentur. Postea Felicis Abtungensis ordinatoris Cæciliani in medium causam miserunt, dicentes eundem Felicem fuisse traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus. Et eiusdem Constantini imperatoris pro Cæciliano contra seipsos literas protulerunt, vbi ad Proconsulem scripsit, vt ad comitatum suum mitteret Vigentium. Iste autem Vigentius confessus fuerat in cognitione Heliani Proconsulis, falsum se fecisse aduersus Felicem Cæci- E liani ordinatorem. Dicebant ergo isti non sine causa voluisse imperatorẽ, vt ad se mitteretur Vigentius, nisi quia Cæciliani adhuc causa pendebat: & conabantur immittere suspicionem vanissimã, quod postea quàm Vigentius ad comitatum directus est, tunc imperator contra Cæcilianum protulerit iudicare, & illud iudicium suũ quod nos recitaueram9, vbi inter partes cognouerat Cæcilianúmque purgauerat, sententia posteriore rescindere. Sed dicebatur eis, vt hoc potius legerent, & nihil omnino proferebant. Illæ autem literæ imperatoris, quibus ad se mitti iussit Vigentium, quas contra seipsos pro Cæciliano recitauerunt, hoc continent, quòd Helianus Proconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem, eundémque Felicem à crimine traditionis innocentem fuisse constiterit. Sed Vigẽtium ad comitatum propterea iubere transmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non desinebant, apparere & intimari posset, & frustra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduersus eum violenter insurgere voluisse. Quis eos F crederet ista contra se recitasse pro nobis, nisi dei omnipotentis nutu factum esset, vt non solum verba eorum gestis tenerentur, sed etiam manus subscribentium legerentur? Nam & ordinem consulum & dierum qui gestis expressus est, si quis nunc diligenter aduertat, inueniet primo Cæciliano Episcopali iudicio fuisse purgatum. Deinde non multo post Felicis Abtungensis causa ab Heliano Proconsule examinata est, vbi eum constitit innocẽtem. In qua causa ad comitatum mitti iussus est Vigentius, & longè postea ipse imperator causam inter partes cognouit atque finiuit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos iudicauit. In quo ordine consulum & dierum satis ostenditur fallaciter eos & calumniose dixisse, quòd imperator misso ad comitatum Vigentio, iudicium suum mutauit, & Cæcilianum quem prius purgauerat, postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra seipsos tanta legerunt, sed etiam per ordinem consulum euidentius conuincuntur, post causam Felicis Procõsulari iudicio terminatam, in qua iussum est, vt ad co-

mitatum

Cõstãtinus

Verinus.

G mitatum Vigentius mitteretur, nec paruo interuallo sed longe postea memorati imperatoris iudicio inter partes habito, Cæcilianum fuisse purgatum. Non ergo vobis dicant, quia præmio corrupimus iudicem. Quid enim aliud solent victi homines dicere? Aut si aliquid dedimus iudici, vt cõtra illos pro nobis pronũciaret, ipsis quid dedimus, vt contra se pro nobis tanta non solum dicerent, verumetiam recitarent? An forte volunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cum dicant iudicem præmio à nobis esse corruptum, ipsi tamẽ multa quæ pro nobis contra seipsos dixerunt & recitauerunt, gratis nobis omnia præstiterunt? Aut certe si propterea dicunt, quòd nos vicerint, quia melius egerint causam Cæciliani quam nos, hoc planè credatis illis. Nos enim duas lectiones pro illo sufficere putaueramus: illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, credite, & teneamus pariter vnitatem quam iubet & diligit deus. Si autem nobis non vultis credere, gesta ipsa legite, aut vobis vt legantur admittite, & an vera sint quæ scripsimus vobis ipsi probate. Si autem nihil ho-

H rum facere vultis, & manifestissima veritate conuictam partis Donati falsitatem adhuc sequi desyderatis, mundi erimus à pœna vestra quando vos sero postea pœnitebit. Si verò id quod vobis præstitit deus nõ contempseritis, & post causam tam diligenter actam, & tam diligenter manifestatam, peruersam consuetudinem relinquentes, paci Christi & vnitati consenseritis, de vestra correctione gaudebimus: & sacramenta Christi quæ in sacrilegio schismatis ad iudiciũ habetis, vtilia & salubria vobis erunt, cum in catholica pace habueritis caput Christum, vbi charitas cooperit

1.Pet.4. multitudinem peccatorum. Hæc ad vos scripsimus octauodecimo Kalend. Iulias, piisimo Honorio Augusto imperante, vt quando possint ad quosque vestrum istæ literæ peruenirent.

Publicola Augustino proponit multas quæstiones.
Epistola CLIII.

DILECTO & venerabili patri Augustino episcopo, Publicola. Scriptum est. Interroga

Deut.23. patrem tuum & indicabit tibi: seniores tuos, & dicent tibi. Vnde & mihi exquirendam le-

I gem de ore sacerdotis iudicaui in causa tali. Quæ qualis sit, per literas expono, simulet iam vt ego instruar in diuersis causis. Singulas autem quæstiones & diuersas per capitula signari feci, ad quas singillatim dignare respondere. In Arzugibus, vt audiui, decurioni qui limiti præest, vel tribuno solent iurare Barbari, iurantes per dæmones suos qui ad deducendas bastagas pacti fuerint, vel aliqui ad seruandas fruges ipsas singuli possessores vel conductores solent ad custodiendas fruges suscipere, quasi iam fideles epistolam decurione mittente, vel singuli transeuntes (quibus necesse est) per eos trãsire. Mihi disceptatio in corde nata est, si ille possessor, qui susceperit Barbarum, cuius fides per dæmonum iurationem firma visa est, non coinquinatur, vel ipse, vel illa quę custodit, vel ille qui deducitur à deductore Barbaro. Sed hoc debes scire, quia qui iurat Barbarus à possessore pro seruandis frugibus accipiat aurum vel à viatore deductor, sed tamen cum hac veluti mercede quæ solet dari à possessore vel à viatore, iuramentum etiam illud in medio est mortale datum decurioni vel tribuno. Quod perturbat me ne polluat illum qui suscipit Barbari iuramentum, vel illa quæ custodit Barbarus. Quacunque etiam cõditione etiam K auro dato & obsidibus datis, vt audiui, tamen iuramẽtum iniquum medium intercessit. Dignare autem mihi definite rescribere & non suspense. Quod si ipse scribas dubitanter, ego maiores dubitationes incidere possum quàm antequam interrogassem. Hoc etiam audiui, quia ipsi homines conductores qui præsunt rei meæ, iuramentum per dæmones suos iurantibus Barbaris accipiunt pro reseruandis frugibus. Si ergo cum illi iurant per dæmones suos vt custodiant fruges, non polluunt ipsas fruges, vt si inde manducauerit Christianus sciens, vel deprædatio † ipsarum rerum fuerit, † de prem. coinquinetur, significare dignare. Item ab alio audiui quòd conductori non iuratur à Barbaro, & alter dixit, quia iuratur conductori. Si etiam falsum mihi dixit ille, qui dixit iurari cõductori, si iam pro hoc quod solum audiui non debeo vti de ipsis frugibus, vel de precio ipsarum propter auditum solum, quia dictum est, Si autem quis dixerit hoc immolaticium est idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, si tamen etiam hæc causa similis est causæ de immolaticio? L

Quod si ita est, quid debeo de ipsis frugib⁹, vel de precio ipsarum facere? Si debeo requirere de vtroque, qui mihi dixit, quia non iuratur conductori, aut qui dixit quia iuratur cõductori, & dictum vniuscuiusque probare per testes, qui verum dixit de illis duobus, & tandiu non contingere de ipsis frugibus, vel de precio quandiu mihi probatum fuerit si verum dixit ille qui dixit quia non iuratur conductori? Si Barbarus qui per iuramentum suũ iurat malum, fecerit illum Christianum conductorem vel Tribunum qui limiti præest iurare sibi pro fide illi seruanda pro custodiendis frugibus, per ipsum iuramentum mortale per quod ipse iurat, si solus ille Christianus coinquinatus sit, an nõ illa quorũ causa iurat. Aut si Paganus qui limiti præest iurauerit Barbaro pro fide illi seruãda per mortale iuramentum, si nõ coinquinat pro quib⁹ iurat. Si quem misero ad Arzuges si licet ei iuramentum accipere à Barbaro, illud mortale, & si nõ coinquinatur si susceperit tale iuramentum Christianus? Si de area trituratoria tritici vel cuiuscunque leguminis, aut torculari, de qua dæmoni oblatum est, si licet inde manducare Christianum scientem. De luco si licet ad aliquẽ vsum suũ M

Christianum scientem ligna tollere? Si quis vadens ad macellum vt emat carnem quæ non sit immolaticia, & cogitationes duas habuerit in corde, quod immolata sit, & non sit immolata, & illam tenuerit cogitationem qua non immolata, si manducauerit an peccat? Si quis bonam rem de qua dubitat an bona aut mala sit faciat et putat bonam, cum tamen putasset & malam, si peccatum asscribatur ei? Si quis dixerit quod immolaticium est mẽtiens, & postea dixerit iterum quia mẽtitus est, & ad fidem verè mentitus est, si licet Christianum inde manducare aut vendere, & de precio vti ex eo quod audiuit? Si Christianus aliquis ambulans passus necessitatem, victus fame vnius diei vel bidui, vel multorum dierum, vt iam durare non posit, ita occurrerit vt in ipsa necessitate famis in qua sibi videt iam mortẽ proximare, inuenerit cibum in idolio positum, vbi nullus sit hominum, & non posit inuenire alium cibum, debet mori aut exinde cibari? Si Christianus videat se à Barbaro vel à Romano velle interfici, debet eos ipse Christianus interficere ne ab illis interficiatur. Vel si licet sine interfectione eos repellere vel impugnare, quia dictum est, Non resistere ma- Matth.5.

lo? Si

A Io. Si murū possessioni debet Christianus facere propter hostem, & si ille Christianus, qui fecerit murum causa non existit homicidij, cum inde aliqui cœperint pugnare, & interficere hostes? Si licet de fonte bibere, vel de puteo, vbi de sacrificio aliquid missum est? Si de puteo qui in templo est & desertū factum est, debet Christianus bibere. Si in templo quod colitur idoli puteus, ibi sit vel fons, & nihil ibi factum sit in eodē puteo vel fonte, si debet haurire aquas inde Christianus & bibere? Si Christianus debet in balneis lauare, vel in thermis in quibus sacrificatur simulachris? Si Christianus debet in balneis, quibus in die festo suo Pagani loti sunt lauare, siue cum ipsis siue sine ipsis. Si in solio vbi descenderunt Pagani ab idolis venientes in die festo suo, & aliquid illic in solio sacrilegij sui fecerint, & scierit Christianus, si debet in eodem solio descēdere? Si Christianus inuitatus ab aliquo appositam habuerit carnem in escam, de qua dictum fuerit illi quia immolaticia est, & non manducauerit eam postea autem ab aliquo translatam ipsam carnem aliquo casu inuenerit venalem & emerit eam, aut appositā habuerit ab aliquo alio inuitatus

B & nō cognouerit eā & māducauerit, si peccat? Si de orto vel de possessione idolorū, vel sacerdotum eorum debet Christianus sciens, olus emere vel aliquem fructum & inde edere? Sanè de iuramento vel de idolis vt laborem non patiaris in requirēdo, quæ vt dominus donauit, inuenimus, ante oculos tuos volui proponere. si quid autē aliud apertius aut melius in scripturis inueneris, dignare mihi significare. Vnde quæ inue-

Gene. 31. nimus, hæc sunt, vbi Laban dixit ad Iacob, Deus Abraham & deus Nachor quem autem deum, non signifi-

Gene. 26. cauit scriptura. Et iterum ad Abimelech quando venit ab Isaac vbi iurauit, vel qui cum illo erant, sed quale iuramentum, nō significauit scriptura. Iterū de idolis, vbi

Iudicū 6. ad Gedeon dictum est à domino in libro Iudicū, vt de

Iosue 6. vitulo quem occiderat holocaustum faceret. Et in Iesu Naue de Hiericho, vt omne aurum, argentum & æramentum inferretur in thesauris domini, & sanctū vocatum est de ciuitate, quæ anathema est. Et quid est illud, quod in Deuteronomio positū est? Nō inferes abo-

Deute. 7. minationē in domum tuā, & anathema eris sicut hoc ipsum est? Dominus te seruet, saluto te, ora pro me.

C *Augustinus Publicolæ dissoluit aliquot ex propositis quæstionibus.* *Epistola* CLIIII.

HONORABILI & dilectissimo filio Publicolæ, Augustinus in domino salutē. Aestus animi tui posteaquam didici literis tuis, etiā mei continuo facti sunt, non quo me omnia talia permouerent, qualibus indicasti te esse permotū, sed quo modo tibi auferrentur hi æstus, fateor, æstuaui, maxime quia petis vt definite tibi rescriberē, ne in maiores dubitationes incideres, quam antequā interrogasses. Hoc enim video nō esse in mea potestate. Nam quomodolibet scripsero quæ mihi videntur esse certissima, si tibi non persuasero, proculdubio eris incertior. Non autem sicut mihi adiacet suadere, eo modo adiacet etiā

22. q. 1. Monet. persuadere cuilibet. Verūtamen ne tuæ dilectioni negarem operulam meā, post aliquantam deliberationē

3. sentē. dis. rescribendum putaui. Mouet te certe, vtrum eius fide

39. cap. post vtendum sit, qui vt eam seruet per dæmonia iurauerit.

hæc. Vbi te volo prius consyderare, vtrum si quispiam per

Prima quæstio de iurerando. deos falsos iurauerit se fidem seruaturū, & eam nō seruauerit, non tibi videatur bis peccasse? Si enim tali iuratione promissam custodierit fidem, ideo tantum pec-

casse iudicaretur, quia per tales deos iurauit. Illud autē D nemo rectè reprehēderet, quia fidem seruauit. Nunc vero quia & iurauit per quos non debuit, & contra pollicitam fidē fecit quod non debuit, bis vtiq; peccauit. Ac per hoc qui vtitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos, & vtitur non ad malā rem, sed ad licitā & bonam, nō peccato eius se sociat quo per dæmonia iurauit, sed bono pacto eius quod fidem seruauit. Neque hic eandem fidē dico seruari qua fideles vocantur qui baptizātur in Christo. Illa enim longe alia est longeq; discreta à fide humanorū placitorum atq; pactorū. Ve-

runtamen sine vlla dubitatione minus malum est per 22. q. 1. sed deum falsum iurare veraciter, quàm per deū verum fal- quæritur. laciter. Quanto enim per quod iuratur magis est san- 3. sen. dist. ctum, tanto magis est pœnale periuriū. Alia ergo quæ- 39. cap. post stio est, vtrum non peccet qui per falsos deos sibi iurari hæc. fecit, quàm ille qui ei iurat per deos falsos, quos colit. Cui quæstioni possunt illa testimonia suffragari, quæ ipse commemorasti de Laban & Abimelech, si tamen Abimelech per deos suos iurauit, sicut Labā per deum Iacob. Hæc, vt dixi, alia quæstio est, quæ me merito fortasse moueret, nisi illa exēpla occurrissent de Isaac & E

Iacob, & si qua alia possunt inueniri. Si tamen illud nō 22. q. 1. in adhuc mouet quod in nouo testamēto dictum est. Ne nouo. omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea di- Matth. 5. ctum videtur, non quia verum iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est. A quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuremus admonuit. Sed tibi aliud videri scio, vnde nunc disputandum non est, vt illud potius agamus vnde me consulēdum putasti. Proinde sicut nō iuras, ita nec alium, si hoc placet iura- 22. q. 1. quā re compellas, quanuis dictum sit ne iuremus. nusquam uis. autem in scripturis sanctis legi meminerim, ne ab alio iurationem accipiamus. Alia vero quæstio est, vtrum ea pace debeamus vti, quæ inter alios inuicem iurantes facta est. Quod si noluerimus, vbi viuamus in terris, nescio vtrum inuenire possimus. Neque enim tantummodo limiti, sed vniuersis prouinciis pax conciliatur iuratione Barbarica. Vnde & illud sequetur, vt non fruges tantum quæ ab eis custodiuntur qui per deos falsos iurauerunt, sed vbique inquinata sint omnia, quæ ipsa pace muniuntur, quam iuratio illa confirmat. Quod si F absurdissimum est dicere, nec illa te moueant quæ mo-

uebant. Item si de area vel torculari tollatur aliquid ad 26. q. 2. si sacrificia dæmoniorum sciente Christiano, ideo pec- de area. cat si fieri permittit, vbi prohibendi potestas est. Quod si factum non comperit, aut prohibendi potestatem non habuit, vtitur mundis reliquis fructibus, vnde illa sublata sunt, sicut fontibus vtimur de quibus hauriri aquam ad vsum sacrificiorum certissime scimus. Eadem est etiam ratio lauacrorum. Neque enim spiritum deducere de aere dubitamus, in quem scimus ire fumum ex aris omnibus & incensis dæmoniorum. Vnde apparet illud esse prohibitum, ne in honorem alienorum deorum aliqua re vtamur, aut vti existimemur, sic eam accipiendo, vt quanuis animo contemnamus, eos tamen qui nostrum animum ignorant ad hæc honoranda ædificemus. Et cum templa, idola, luci, & si quid huiusmodi data potestate, euertuntur, quanuis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari. ideo tamen in vsus nostros priuatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid vsurpare, vt appareat nos pietate ista destruere non auaricia. Cum vero in vsus communes non proprios ac priuatos, vel in honorē dei veri conuertuntur, hoc de illis

G fit quod de ipsis hominibus, cum ex sacrilegis & impiis in veram religionem mutantur. Hoc deus intelligitur docuisse illis testimoniis quæ ipse posuisti, cum de luco alienorum deorum iussit ligna ad holocausta adhiberi. Et de Hiericho vt omne aurum, argentum & æramentum inferretur in thesauros domini. Quapropter etiam illud quod in Deuteronomio scriptum est Non cōcupisces argentum vel aurum illorum, nec accipies inde tibi, ne excedas propter illud, quoniam abominatio est domino deo tuo & non conferes execramentum in domum tuam, & eris anathema, sicut & illud est, & offensione offendes & coinquinatione inquinaberis abominatione illa, quia anathema est: Satis apparet aut ipsos priuatos vsus in talibus esse prohibitos, aut ne sic inde aliquid inferatur in domum vt honoretur. Tunc enim est abominatio & execratio, non cum talibus sacrilegis honor apertissima destructione subuertitur. De escis autem idolorum nihil amplius nos debere obseruare quàm quod præcepit Apostolus, certus esto. Et ideo de hac re verba eius recole, quæ si obscura essent, pro modulo nostro exponere-

Iudic. 6. *Iosue 6.* *Deute. 7.*

H mus. Non autem peccat, qui cibum postea nesciens manducauerit, quem prius tanquam idolothytum respuit. Olus vel quilibet fructus in quolibet agro natus, eius est qui creauit. Quia domini est terra & plenitudo eius. Et omnis creatura dei bona est. Sed si illud quod in agris nascitur consecratur idolo vel sacrificatur, tunc inter idolothyta deputandum est. Cauendum est enim, ne si putauerimus nō vescendum olere quod nascitur in orto tēpli idoli, consequens sit, vt existimemus non debuisse Apostolos apud Athenas cibum sumere, quia ciuitas erat Mineruæ eiusque numini consecrata. Hoc & de puteo responderim, vel fonte qui in templo est. Plus autem mouet re vera si aliquid sacrificiorum in fontem vel puteum proiciatur. Sed eadem ratio est aeris qui omnem eorum fumum recipit, de quo supra diximus. Aut si hoc ideo putatur distare, quia illud sacrificium, de quo fumus aeri confunditur, non fit ipsi aeri, sed idolo alicui vel dæmonio, aliquando autem sic mittuntur sacrificia in aquas vt ipsis aquis sacrificetur, non ideo vtique solis huius luce nō vtimur, quia ei sacrilegi vbi possunt, sacrificare non cessant. Sacrificatur etiam ventis, quibus tamen vtimur

Psal. 23. *1. Timo. 4.*

I ad tantas nostras commoditates, cum eorundem sacrificiorum suorum fumum ipsi quodam modo haurire & vorare videantur. Si quis dubitat de aliqua carne, vtrum immolaticia sit & non est immolaticia, si eam cogitationem tenuerit quòd immolaticia non sit & ea vescatur, non vtique peccat. quia nec est, nec iam putatur immolaticia, etsi antea putabatur. Neq. enim non licet corrigere cogitationes à falsitate in veritatem. Si quis autem bonum putauerit esse quod malum est, & fecerit hoc putādo, vtique peccat. Et ea sunt omnia peccata ignorantiæ, quando quisque bene fieri putat quod male fit. De occidendis hominibus ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro ciuitate, vbi etiam ipse est, accepta legitima potestate si eius congruit personæ. Qui vero repelluntur aliquo terrore, ne male faciant, etiam ipsis aliquid fortasse prestatur. Hinc autem dictum est, Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit, non vt correctionem hominū negligamus. Vnde nec reus est mortis alienæ, qui cum suæ possessioni murum circūduxerit, aliquis ex ipsorum vsu percussus intereat. Neque e-

23 q. 5 de occidēdis. Vim vi repellere.

K nim reus est Christianus, si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcem iaciendo aliquem occidat, aut ideo non debent Christiani boues habere cornua, aut equus vngulas, aut dentes canis. Aut vero quoniam Apostolus Paulus satis egit, vt in Tribuni noticiam perferretur, insidias sibi a quibusdam perditis præparari, & ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent. Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret. Absit vt ea quæ propter bonum ac licitum facimus aut habemus, si quid per hæc præter nostram voluntatē cuiquā mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramēta domestica & agrestia sunt habenda, ne quis eis vel se vel alterum interimat. Nec arbor aut restis, ne quis se inde suspendat. Nec fenestra facienda est, ne per hanc se quisque præcipitet. Quid plura commemorem, cum ea commemoranda finire non possim? Quid enim est in vsu hominum bono ac licito, vnde nō possit etiam pernicies irrogari. Restat ni fallor vt dicamus aliquid de illo viatore Christiano, quem cōmemorasti victum famis ne-

Actuu.

L cessitate, si nihil vspiam inuenerit nisi cibum in idolo positum, vbi nullus alius est hominum, vtrum ei satius sit fame emori quàm illud in alimētum sumere. In qua quæstione, quoniam non est consequens, vt cibus iste idolothytum sit. Potuit enim vel ab eis qui ibi ab itinere diuertentes corpus refecerant, obliuione seu voluntate dimitti, vel illic ob aliam causam quamlibet poni, Breuiter respondeo, Aut certum est esse idolothytum, aut certum est non esse, aut ignoratur. Si ergo certum est esse, melius Christiana virtute respuitur. Si autē vel non esse scitur vel ignoratur, sine vllo consciētiæ scrupulo in vsum necessitatis assumitur.

Augustinus Martiano veteri amico gratulatur, quod catechumenus sit factus, hortās illum vt baptismum accipiat & Eucharistiam.

Epistola CLV.

DOMINO merito suscipiendo & in Christo dilectissimo ac desyderantissimo fratri Martiano, Augustinus in domino salutem. Abripui vel potius obripui, & quodā modo furatus sum memetipsum multis occupationibus meis, vt

M tibi scriberē antiquissimo amico, quē tamen nō habebam quandiu in Christo nō tenebam. Nosti quippe vt definierit amiciciam Romani, vt ait quidam, maximus author Tullius eloquij. Dixit enim & verissime dixit: Amicicia est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolētia & charitate consensio. Tu autem mi charissime aliquando mihi consentiebas in rebus humanis, cum eis more vulgi frui cuperem, & mihi ad ea capessenda quorum me pœniret fauendo velificabas, immo vero vela cupiditatum mearum cum cæteris, tunc dilectoribus meis inter præcipuos aura laudis inflabas. Porrò in rebus diuinis, quarum mihi illo tempore nulla luxerat veritas, vtique in maiore illius definitionis parte nostra amicicia claudicabat. Erat enim rerum tantummodo humanarum, non etiam diuinarum, quamuis cum beneuolentia & charitate consensio. Et postea quàm illa cupere destiti, perseuērante quidem beneuolentia, saluum me esse cupiebas salute mortali, & ea rerum prosperitate fœlicem quam mundus optare consueuit. Etiam sic itaque aliquantum tibi erat mecum rerum humanarum beneuola & chara consensio. Nunc vero quantum de re gaudeo, quibus explicem verbis, quādo eum quem quoquo modo

Lucanus

habui

A habui diu amicum, habeo iam verũ amicum. Accessit enim et iam rerũ consensio diuinarum, quoniã qui mecum temporalem vitam quõdam iucundissima benignitate duxisti, nunc spe vitæ æternæ mecum esse cœpisti. Modo vero etiã de rebus humanis inter nos nulla dissensio est, qui eas rerum diuinarũ cognitione pensamus ne plus eis tribuamus, quàm modus earũ iustissimus postulat: nec eas in aliquo contemptũ abiiciendo, creatori earum domino rerum cœlestium atq; terrestrium faciamus iniuriam. Ita fit vt inter quos amicos non est rerum consensio diuinarum, nec humanarum plena esse possit ac vera. Necesse est enim vt aliter quàm oportet humana æstimet, qui diuina contemnit, nec hominem recte diligere nouerit, quisquis eum nõ diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi plenius amicus est qui eras ex parte, sed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amiciciam veram tenebas. Rerum quippe diuinarum ex quibus recte humana pensantur, socius mihi nondum eras, siue quãdo nec ipse in eis eram, siue postea quàm ego eas vtcunque sapere cœpi, à quibus tu longe abhorrebas.

B Nolo autem succenseas, nec tibi videatur absurdum, quòd illo tempore cum in vana huius mundi æstuarem, quamuis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus, quando nec ipse mihi amicus eram, sed potius inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, & re vera quia diuina sententia est, qua scriptum est in sanctis libris: Qui diligit iniquitatem odit animam suam. *Psal.10.* Cum ergo odissem animam meam, verum amicum quo modo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipse meipsum patiebar inimicum? Cum vero benignitas & gratia saluatoris nostri illuxit mihi, non secundum merita mea, sed secundum ipsius misericordiam, tu ab hac alienus, quo modo esse posses amicus meus, qui vnde beat⁹ esse possem penitus ignorabas, & non in hoc me amabas in quo mihi ipse iam fueram vtcunque amicus effectus? Gratias itaque deo, quòd te mihi amicum facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate consensio in Christo Iesu domino nostro verissima pace nostra. Qui duobus præceptis cuncta præconia diuina conclusit dicens:

C Diliges dominum deũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In iis duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. In illo primo rerum diuinarum, in hoc secundo rerum humanarum est cum beneuolentia & charitate consensio. Hæc duo si mecum firmissime teneas, amicicia nostra vera ac sempiterna erit, & non solum nos inuicẽ, sed etiam ipsi domino sociabit. Quod vt fiat, exhortor grauitatem & prudentiam tuam, vt iam etiam fideliũ sacramenta percipias. Decet enim ætatem, & congruit quantum credo moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum quidem de Terentio recolens versum, sed tamen aptissimum & vtilissimum. *Terentius.* Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat. Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo, iam profecto sic viuis, vt sis dignus baptismo salutari remissionem præteritorum accipere peccatorũ. Iam omnino non est cui alteri præter dominum Christum dicat genus humanum. *Virgilius.* Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri, Irrita perpetua soluent formidine terras. Quod ex Entheo, † id est, ex sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius, quoniam for- *†Cumæo.* tassis etiam illa vates aliquid de vnico saluatore in spiritu audierat quod necesse habuit confiteri.

D Hæc tibi domine merito suscipiende & in Christo dilectissime, ac desyderãtissime frater, siue pauca, siue forsitan multa sint vtcunque occupatissimus scripsi, tua mereri scripta desydero, & te nomen dedisse inter competẽtes, vel daturum esse, iamiamq; cognoscere. Dominus deus noster in quem credidisti, & hic & in futuro seculo te conseruet domine merito suscipiende & in Christo dilectissime ac desyderantissime frater.

Augustinus Probam resalutat, & gratias agit quod de salute ipsius fuerit solicita. Epistola CLVI.

DOMINAE insigni & merito illustri & præstantissimæ filiæ Probæ, Augustinus. Est quidem ita vt dicis, quòd in corpore corruptibili anima constituta terrena quadam cogitatione † constringitur, & tali onere quodã modo depressa curuatur, vt in imo multa quàm in summo vnũ facilius cõcupiscat & cogitet. *† cõtagione* Nam hoc etiã sancta scriptura ita dicit: Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. *Sapien.9.*

E Sed ideo venit saluator noster, qui mulierem illam in Euangelio per decem & octo annos curuam, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit, vt anima Christiana non frustra audiat, Sursum cor: Nec frustra respondeat, se habere ad dominũ. *Lucæ.13.* Quod intuens recte facis, mala huius mundi tolerabilia ducere spe futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertuntur in bonũ dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercent patientiam, de qua re Apostolus ait: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. *Roma.8.* Omnia, inquit, Non solum ergo illa quæ appetuntur vt suauia, verumetiam illa quæ, vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. Et secundum præcepta diuina in omnibus gratias agimus ei de quo dicimus Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo: *Psal.33.* Et bonum est mihi quoniã humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Psal.118.* Neque enim reuera si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum veræ certæq; securitatis appeteret, domina insignis & merito illustris & præ-

F stantissima filia. Reddens itaque debitum prẽstãtiæ tuæ salutationis obsequium, agensque gratias quod salutis nostræ religiosissimam curam geris, posco tibi à domino futuræ vitæ præmia, præsentisque solatia, omniũq; vestrum in quorum cordibus per fidem habitat Christus, me dilectioni orationiq; commẽdo. Et alia manu.

Deus verus & verax veraciter consoletur cor tuum, & protegat salutem tuam, domina insignis & merito illustris ac præstantissima filia.

Augustinus Optato demonstrat, quod de animarum origine certũ sit, quod adhuc salua fide rectitudine quæri nesciri ve possit. Epistola CLVII.

DOMINO beatissimo & syncera dilectione desyderabili fratri & coepiscopo Optato, Augustinus in domino salutem. Quamuis tuæ sanctitatis nullas ad meipsum daras acceperim literas, tamen quia illæ quas ad Mauritaniam Cæsariensem misisti, me apud Cæsaream præsente venerunt, quò nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo Apostolicæ sedis Episcopo Ecclesiastica necessitas traxerat, factum est vt ea quæ scripsisti etiam ipse perlegerem, tradente mihi eandem epistolam tuã famulo dei sancto *a. retra.56.*

G Renato, in Christo nobis fratre charissimo, Quo petente & mihi licet alijs occupato vehementer instante, ad ea sum respondere cõpulsus. Accessit huc etiam alterius sancti & cum debito honore nominandi fratris nostri, & quantum ab illo comperi necessarij tui Muressis cum in supradicto oppido remoraremur aduentus. Qui mihi retulit etiam sibi missas de hac re literas venerationis tuæ, Et me de hac ipsa quæstione consuluit, vt quid inde sentirem, vel meis vel suis rescriptis ad te faceret peruenire, vtrum scilicet animæ vt corpora propagatione nascantur, sintq. ex illa vna quę primo homini creata est An creator omnipotens, qui vtique vsque nunc operatur, sine vlla propagatione nouas faciat singulis proprias De qua re antequam aliquid admoneam, synceritatem tuã scire volo, in tam multis opusculis meis nunquã me fuisse ausum de hac quæstione definitam proferre sententiam, & impudenter referretur in literas ad alios informandos, quod apud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum atq. causarum consyderatione permouear, vt in neutrã assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter
H vtrãque disceptem, nimis longum est hac epistola exprimere. Nec tam necessarium, vt hoc omisso nõ possit de hac quæstione quod satis est deputari, & si non ad auferendam cunctationẽ, certe ad cauendam temeritatem. Illud enim vbi vel maxime fides Christiana consistit, quod per hominem mors, & per hominem resur-
1.Corin.15. rectio mortuorum, Sicut enim in Adam omnes mo-
Roma.8. riuntur, ita & in Christo omnes viuificabũtur Et quod per vnum hominẽ peccatum in hunc mundũ intrauit, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertransijt in quo omnes peccauerunt. Et quod iudicium quidem ex vno in condemnationẽ Et quod per vnius delictum in omnes homines ad condemnationẽ, & per vnius iustificationẽ in omnes homines in iustificationem vitæ Et si qua alia testimonia declarant neminem nasci ex Adã, nisi vinculo delicti & damnationis obstrictum, neminemq. inde liberari nisi renascendo per Christum, tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem, & ad eam quæ per Christũ datur pusillis & magnis dei gratiam pertinere Vnde si origo animæ lateat, dum tamen redemptio clareat, periculũ non est. Neq. enim in
I Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur quomodocunq. nati fuerimus. Hactenus autem dicimus sine periculo latere animæ originem, vt nõ tamen eam partẽ dei esse credamus sed creaturã. Nec de deo natam, sed ab illo factam atq. in eius genus adoptandam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate naturæ Nec eam corpus esse sed spiritum, non creatorem vtiq., sed creatum Nec ideo venisse in hoc corpus corruptibile quo grauatur, quod illic eam vitæ in cœlestibus vel in quibuslibet alijs partibus mundi antea malæ gestæ merita compulerunt. Nondum enim na-
Roma.6. tos Apostolus, cum de Rebeccæ geminis loqueretur, nihil egisse dicit boni vel mali, vt non ex operibus quibus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocante diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igitur firmissime constitutis, si tam reconditum atq; abditum est in occultis operibus dei, vt nec scripturarum diuinarum manifesto eloquio declaretur, vtrum propterea nihil boni vel mali nondum nati egisse credendi sint, quia non ex alijs propagatas, sed mox ex nihilo creatas animas singuli accipiunt. an quia cum essent originaliter in parentibus, adhuc ipsi nulli erant, qui suas & proprias vitas agerent, illa tamen sit fides K

salua qua credimus nullum hominum, siue maioris si- 3 sen. dist.
ue paruulæ quamlibet & recentis ætatis liberari à con- 25 Cap. 2.
tagione mortis antiquæ & obligatione peccati quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnum mediatorem 1.Timo.2.
dei & hominum, hominẽ Christum Iesum, Cuius hominis eiusdemq; dei saluberrima fide, etiam illi iusti salui facti sunt, qui priusquam veniret in carne, crediderunt in carne venturũ Eadem nanq. fides est & nostra & illorũ, quoniã hoc illi crediderunt futurũ, quod nos credimus factũ Vnde dicit Apostolus Paulus Ha- 2 Corin.4.
bentes autẽ eundem spiritũ fidei, secundũ quod scriptũ Psal.115.
est Credidi propter quod locutus sum. & nos credim⁹ propter quod & loquimur Si ergo eundẽ spiritũ fidei & illi habebant qui venturũ in carne Christũ prænunciarunt, quẽ etiam illi qui eũ venisse nunciarunt, sacramenta esse potuerũt pro temporũ diuersitate [diuersa] ad vnitatẽ tamen eiusdẽ fidei concordissime recurrẽtia Scriptũ est in Actibus Apostolorũ loquẽte Aposto- Acto 15.
lo Petro. Nũc ergo quid tentatis deũ imponere iugum supra collũ discipulorũ, quod neq. patres nostri neque nos portare potuimus, sed per gratiã domini Iesu cre- L
dim⁹ nos saluos fieri quẽadmodũ & illi. Si ergo & illi, id est, patres portare iugũ legis veteris nõ valentes, per gratiã domini Iesu saluos se fieri crediderũt, manifestũ est quod hæc gratiã etiã antiquos iustos viuere fecit ex fi- Abac 2.
de Iustus enim ex fide viuit. Lex autẽ subintrauit vt abũ- Roma.5.
daret delictũ, vt superabundaret gratia per quã sanaret delicti abundãtia. Si enim data esset lex quæ viuifica- Gala.3.
re posset, omnino ex lege esset iusticia Cũ tamẽ bono lex † data sit, consequẽter adiunxit dicẽs. Sed conclusit † aliâs, Cum tamẽ bonũ lex, Gr.
scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus Danda itaq. fuerat lex quæ manifestius sibiipsum ostenderet hominem, ne superbus animus humanus à seipso se posse esse iustum pu- Roma.10.
taret, & ignorans dei iusticiam, id est, quæ homini ex deo est, & suã volens construere, id est, quasi suis viribus partam, iusticiæ dei subiectus nõ fieret. Oportebat itaque vt addito mandato cuius vox est. Non concu- Roma.7.
pisces, superbo peccatori etiam præuaricationis crimẽ accederet, atque ita gratiæ medicinam non sanata per 3 sen. dist.
legem sed conuicta infirmitas quæreret. Proinde cum 25.cap.2.
omnes iusti, hoc est, veraces dei cultores, siue ante in- M
carnationem, siue post incarnationem Christi, nec vixerint, nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum est Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat Acto.4.
saluos fieri nos, ex illo tempore valet ad saluandũ genus humanum, ex quo in Adam viciatũ est genus humanum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & 1 Corin.15
in Christo omnes viuificabuntur. Quia sicut in regno mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine Christo. Sicut per Adam omnes iniusti, ita per Christum omnes iusti [homines.] Sicut per Adam omnes mortales in pœna facti sunt filij seculi, ita & per Christum omnes immortales in gratia fiunt filij dei. Cur autem creentur etiã illi quos creator præscuit ad dãnationem non ad gratiã pertinere, beatus Apostolus tãto succinctiore breuitate, quãto maiore authoritate commemorat. Deum enim dicit volentem ostendere irã, Roma.9.
& demonstrare potentiam suam attulisse in multa patientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quem superius dixerat tanquã figulum luti ex eadem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in contume-

A tumeliam. Merito autem videretur iniustum, quod fiunt vasa iræ ad perditionem, si non esset ipsa vniuersa ex Adam massa damnata. Quod ergo fiunt inde nascendo vasa iræ, pertinet ad debitam pœnam. Quod autem fiunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo deus iram suam, nō vtique animi perturbationem, sicut est, quæ ira hominis nuncupatur, sed iustam fixamq; vindictam, quæ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque supplicij. Et homo natus ex muliere, sicut in libro Iob scriptum est, breuis est vitæ & plenus iracundiæ. (Iob.14.) Eius enim rei vas est qua plenus est, vnde iræ vasa dicūtur. Ostendit & potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumq; maliciam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis discāt agere gratias deo, quod ab eis, non suis meritis qui in eadem massa paria fuerunt,* sed illius miseratione discreti sunt. (*pares fuerāt, aut paria fecerāt.) Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Christi gratiam renascuntur, & istam vitam in illa tenera ætate finientes, in æternam transeunt & beatam, dici non potest quod libero discernuntur arbitrio ab alijs infantibus, qui sine hac gratia in ipsius B massæ damnatione moriuntur. Si autem hi soli crearentur ex Adam, qui essent per gratiam recreandi, & præter illos qui in dei filios adoptantur, nulli alij homines nascerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, non solum ostendit iram & demonstrauit potentiam suā redhibendo vindictā, & bene vtendo non bonis, sed etiam notas fecit diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ita enim quid præstetur sibi discit gratis iustificatus, dum non suo merito, sed gloria largissimæ dei misericordiæ discernitur à damnato, cū quo eadem iusticia fuerat, & ipse dānandus. Tam multos autē creando nasci voluit, quos ad suā gratiam nō pertinere præsciuit, vt multitudine incōparabili plures sint illis, quos in sui regni gloriam filios promissionis prædestinare dignatus est, vt etiā ipsa reiectorū multitudine ostēderetur, quàm nullius momēti sit apud deū iustum quātalibet numerositas iustissime damnatorū. C Atque vt hinc quoque intelligant qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ, quod tam magnæ parti eius redditū cernerent, non solum in eis, qui originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verūetiam in tam multis paruulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obstricti, sine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe ista massa iustæ damnationis reciperet debitū, nisi ex ea faceret non solum iustus, sed etiā misericors figulus, alia vasa in honorem secundum gratiam, non secundum debitum, dum & paruulis subuenit, quorum nulla merita dici possunt, & maiores præuenit, vt habere aliqua merita possint. Quæ cum ita sint, si assertio tua non eò tendit, vt nouas animas dicas propter innocentiam nouitatis sua, antequam ad peccandum libero vtantur arbitrio damnationi originali obnoxias esse non posse, sed eas fide catholica cōfiteris, etiam si in illa tenera ætate de corpore exierint in damnationem perditionis ituras, nisi sacramento mediatoris, qui venit quærere & saluum facere quod perierat liberentur, quære vbi, vel vnde, vel quando cœperint damnationis meritum habere, si nouæ sunt, ita sanè vt deū (Lucæ 19.) non facias, nec aliquam naturam quam non condidit D deus, vel peccati earum vel innocentium damnationis authorem. Ersi inueneris quod te quærere admonui, quod ipse adhuc fateor non inueni, defende quantum potes atque assere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, vt nulla propagatione ducātur, & nobiscū quod inueneris fraterna dilectione cōmunica. Si autē non inueneris, quare vel quo modo fiunt animæ infantium peccatrices, & nihil in seipsis habentes maliciæ, à quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur, cū eas credas nō ex illa prima peccatrice propagatas, sed nouas atq; insontes includi carne peccati nec sic iā temere in aliam sententiā tua deflectatur assensio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire possit, quod ipse non possis, aut aliquando inuenias quod nunc nō potes. Nam & illi qui animas ex vna propagari asserunt, quā deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionē sequuntur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, & corpulentis seminibus exoriri. Quo peruersius quid dici potest? Neque hoc Tertullianum somniasse mirādum est, qui etiam ipsum creatorem deum nō esse nisi corpus opinatur. Qua demē- E tia repulsa à corde atque ore Christiano, quisquis animam sicuti est, nō esse corpus sed spiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci, in eo quidē nullis coarctatur angustijs, quòd omnes animas etiā paruulorū quos Ecclesia non vtiq; in falsa, sed in vera peccatorum remissione baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatū propria primi hominis voluntate cōmissum, & in omnes posteros generatione trāsmissum, ac sola regeneratione purgandū. Sed cū considerari & pertractari cœperit quid dicatur, mirum si vllus sensus cōprehendit humanus, quo nā modo tanquā lucerna de lucerna accendatur, & sine detrimento alterius alter inde ignis existat, sic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: Vtrū incorporeum semen animæ, sua quadā occulta & inuisibili via seorsum ex patre currat in matrē, cum fit conceptus in fœmina. an quod est incredibilius in semine corporis lateat. Cum autem fluunt irrita sine vllis conceptibus semina, vtrum semen animæ non simul exeat, an summa celeritate, atq; atomo temporis vnde exierat recurrat, an pereat? Et si perit, quo modo ipsa cu- F ius mortale semen est, immortalis est anima? An immortalitatem tunc accipit, quando formatur vt viuat, sicut iusticia quando formatur vt sapiat? & quo pacto eam deus fingat in homine, etiam si anima seminaliter trahatur ex anima, sicut fingit in homine corporis membra, quamuis corpus seminaliter trahatur ex corpore? Si enim non spiritalis creatura fingeretur à deo, non scriptum esset: Qui fingit spiritum hominis in ipso. (Psal.32.) Et in eo quod legitur: Qui finxit singillatim corda hominum. † si per corda significatæ sunt animæ, fingi († eorum.) eas posse quis dubitet? Sed quæritur, vtrum ex vna anima hominis primi, sicut fingit singillatim facies hominum, ex vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atque huiusmodi de hac re multa quærantur, quæ nullo sensu cordis† explorari possunt, & à nostra expe- († carnis.) rientia longe remota sunt, atq; in abditissimis naturæ sinibus latent, non erubescendū est homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mentitur, nunquā scire mereatur. Quis autem negat non vnius tantū sed omnis animæ creatorē deum atq; factorē, nisi qui eius eloquijs apertissime refragatur? Sine vlla quippe am-

G biguitate per Prophetam dicit Omnem flatum ego feci, animas videlicet intelligi volens, quod verba consequentia manifestant (Esaie 42. & 57.) Non itaque vnum quem facto ex terra homini primo inspirauit, sed omnẽ flatum ipse fecit, ipse adnuc facit Quæritur tamen, vtrum omnẽ flatum ex illo vno flatu, sicut omne corpus homini ex vno illo corpore faciat an vero noua quidem corpora faciat ex vno, animas autẽ nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de seminibus facit, nisi qui ipsa semina sine seminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & aperte diuina scriptura nõ subuenit, temere hinc aliquid definire humana cõiectura præsumit (γνώμη) Secundũ vitas autẽ, quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At vero secundum originale peccatum veteres nascuntur, ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de animę origine nondũ in scripturis canonicis cõperi Nam ij qui nouas sine vlla propagine asserunt animas fieri, inter testimonia, quibus id rutuntur ostendere, ponunt etiam illa duo, quæ pauloante cõmemoraui. Qui fingit

H spiritũ hominis in ipso Et qui finxit singillatim corda hominum. De quibus vides quemadmodũ possit à resistentibus responderi. Vtrum enim cum fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est Illud tamen inter cætera testimonium mihi videtur esse præcipuũ, quod in libro Salomonis Ecclesiaste legitur: (Eccle. 12.) Et reuertetur puluis in terram sicut erat, & spiritus reuertetur ad deum qui dedit eum. Sed facillime respondetur: Corpus in terram, de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad deũ, à quo facta est prima hominis anima.

Sicut enim nostrum corpus, inquiunt, quamuis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamen redit vnde ipsum primum corpus effectum est. Sic anima nostra quamuis ex illa anima propagata, non ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit à quo ipsa prima anima facta est. Ac per hoc illud quod scriptum est de spiritu cuiusque hominis, quod redeat ad deum qui dedit eum, nõ soluit istam obscurissimã quæstionem, quia siue ex illo vno, siue ex nullo alio, deus vtique dedit eum. Itemq; illi qui propaginem animarum incõsyderata

I temeritate defendunt, inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur, nullum quasi manifestius & expressius pro se possum putare proferendum, quàm id quod in Genesi scriptum est: (Gene. 46.) Omnes autem animæ quæ introierunt cum Iacob in Aegyptum, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidentissimo testimonio possunt credi animæ in filios ex parentibus propagari, quoniam satis aperte dictum videtur, animas etiam de femoribus Iacob, non sola exisse corpora filiorum. Vt eo modo etiam illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adam, cum illi mulier eius ostenderetur (Gene. 2.) Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Non enim dixit Et anima de anima mea sed ita fieri potest, vt carne nominata vtrunque intelligatur, sicut hic animas nominauit, & tamen etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimonium certe, quasi tam clarum atque manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret, nec si ita legeretur genere fœminino, quæ exierunt de femoribus eius, vt animas intelligeremus vsquequaque exire Ideo autem non sufficeret, quoniam & animæ nomine corpus solum posse significari, modo quodam locutionis ostenditur, quo significatur per id quod cõtinetur illud quod cõtinet, sicut ait quidã. (Mart.) Vina coronant, cum coronarentur vasa vinaria Vinum enim continetur & vas continet Si- K cut ergo appellamus Ecclesiam basilicã, qua cõtinetur populus, qui vere appellatur Ecclesia, vt nomine Ecclesiæ, id est, populi, qui continetur, significemus locũ qui continet. Ita quòd animæ corporibus continentur, intelligi corpora filiorũ per nominatas animas possunt. Sic enim melius accipitur etiã illud quod lex inquinari dicit eum, (Nume 19.) qui intrauerit super animam mortuã, hoc est, super defuncti cadauer, vt nomine animæ mortuæ, mortuum corpus intelligatur, quod animam continebat. quia & absente populo, id est, Ecclesia, locus tamen ille nihilominus Ecclesia nuncupatur. Hæc responderentur, si vt dixi, fœminino genere positum esset, quæ exierunt de femoribus Iacob, id est, quæ animæ. Nunc vero cum masculinum genus sit positum, id est, qui exierũt de femoribus Iacob, quis nõ ita intelligere malit, omnes animæ eorum qui exierunt de femoribus eius, id est, animæ hominum, vt etiã sic possint intelligi secundum corpus tantummodo exisse homines de femoribus patris, quorum erant illæ animæ, per quarum numerum intelliguntur tot homines. Vellem autẽ legere libellum tuum, cuius mentionẽ fecisti in literis tuis, ne L forte aliqua ibi testimonia nõ ambigua posuisti. A me autẽ cum quæsisset amicus mihi charissimus, & diuinarum studiosissimus literarum, quid de hac quæstione sentirem, eique remota verecundia, hinc æstus meos & ignorantiã fassus essem, scripsit inde longe trans mare ad doctissimũ virũ, cui rescripsit ille, vt potius me consuleret, nesciẽs quod iam fecerat, nec aliquid à me certum ac definitũ audire potuerat (Hieronymus) Significauit tamen in eadẽ breui epistola sua, se potius fieri quàm propagari animas credere Simul etiam admonens animarũ propaginem, quia ipse in Oriente est, Occidentalem Ecclesiam solere sentire. Hac ego maiore occasione comperta, scripsi ad eum non breuẽ librum, consulens eum & petens vt prius me doceat, & tunc ad me mittat quos doceã. Qui liber meus nõ vt doctoris, sed inquisitoris, & potius discere cupientis apud me legi potest mitti vero vspiam non debet, vel cuiquam foras dari, nisi cũ rescripta domino adiuuante percepero, id quod ille sentit, promptissime ac libẽtissime defensurus, si me docere potuerit, quo modo animæ non ex Adam veniãt, M & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniãt, nisi ad remissionem peccatorum renascendo perueniant. Absit enim vt credamus vel animas paruulorum in lauacro regenerationis falsam accipere peccatorum mundationem, vel deum esse, aut aliquam naturam quam non condidit deus, illius ex qua mundantur inquinationis authorem. Donec ergo aut ille rescribat, aut ego si deus voluerit aliquo modo discam, si nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ causa sit animæ subeundi originale peccatum, quod necesse est esse in omnibus paruulis, ad quod eam nec deus cogit insontem, quia peccandi author nõ est, nec vlla mali natura, quæ non est, nihil tale audeo prædicare. Te autem si libenter vel patienter admittis, charissime frater, admoneo, ne hæresim nouã minus cautus incurras, quæ antiquissimæ fidei stabilita molitur fundamenta conuellere aduersus dei gratiam disputando, quam dominus Christus pusillis & magnis ineffabili bonitate largitur. Cuius vel authores, vel certe acerrimi notissimiq; suasores, cum Pelagius & Cœlestius extitissent, conciliorum Episcopalium vigilantia in adiutorio saluatoris, qui suam tuetur Ecclesiam, etiam à duobus venerabilibus antistitibus apostolicæ sedis, Papa Innocentio &

Papa

A Papa Zozimo, nisi correcti etiam egerint pœnitentiá, toto Christiano orbe damnati sint. De quibus exempla recentium scripturarum, siue quæ specialiter ad Afros, siue quæ vniuersaliter ad omnes Episcopos de memorata sede manarunt, ne forte ad vestram sanctitatem nondum peruenerint, vobis curauimus mitti ab eis fratribus, quibus & has literas vt tuæ venerationi dirigerent, dedimus. Hi autem non ideo sunt hæretici, quia dicunt animas originem de illa prima peccatrice non ducere, quod vel aliqua fortasse ratione vera dici potest, vel sine fidei labe nesciri. sed hinc conantur efficere, vnde omnino apertissimi hæretici iudicantur, animas paruulorum nihil mali ex Adam trahere, quod sit lauacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij de hac re argumentatio, quæ inter alia eius damnabilia etiam literis Apostolicæ sedis adiuncta est, ita se habet. Si anima, inquit, ex traduce non est, sed sola caro tantum habet traducem peccati, sola ergo pœnam meretur. Iniustum est enim, vt hodie nata anima, non ex massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum: quia nulla ratione conceditur, vt deus qui propria pec

B cata dimittit, vnum imputet alienum. Si ergo ita potes animarū asserere sine vlla propagine nouitatem, vt ratione iusta & à fide catholica nō aliena, etiam sic peccato primi hominis ostendantur obnoxiæ, assere quod sentis vt potes. Si autem non eas aliter potes à propagatione facere alienas, nisi vt simul facias ab omni peccati vinculo liberas, cohibe te ab huiusmodi disputatione omnimodo. Non est enim falsa etiam in paruulorum baptismate remissio peccatorum, nec verbotenus dicitur, sed veraciter agitur. Nā vt iam verbis vtar quæ in ipsa epistola beatissimi antistitis Zozimi legūtur: Fidelis dominus in verbis suis, eiusq; baptismus re ac verbis, id est, opere, confessione & remissione vera peccatorū, in omni sexu, ætate, conditione generis humani eandem plenitudinem tenent. Nullus enim nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui vere per peccatū fuerit ante captiuus, sicut scriptum est. Si vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritaliter. Per ipsum crucifigimur mūdo. Ipsius morte mortis ab Adam omnibus nobis introductæ atque transmissæ vniuersæ a-

Ioan. 8.

C nimæ, illud propagatione contractum chirographum rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam per baptismum liberetur non tenetur obnoxius. In his enim verbis apostolicæ sedis, tam antiqua atque fundata certa & clara est catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano. Quoniam ergo morte Christi, non vnius aut aliquatum, sed vniuersæ animæ propagatione contractum mortis chirographum rumpitur, si potes animas sic alienas à propagatione defendere, vt tamē hoc chirographo quod sola Christi morte rumpendum est rectissima ratione demonstrentur obstrictæ, nec sua propagatione, sed carnis hoc debito iuste appareant obligatæ, non solum nemine prohibēte defende, verumetiam id nobis quo modo tecum defendere possumus, ostende. Si autem aliter non potes quod de animarū nouitate sentis, asserere, nisi vt eas dicas peccato primi hominis nō teneri, aut per propagationem non suā, sed carnis, authore deo, vel nescio qua mali natura innocentissimas fieri peccatrices, melius origo animæ latet, dum tamen eam nō dubitemus dei esse creaturā, quàm vel de⁹ peccati author dicatur, vel cōtra deū aliena mali natura introducatur, vel baptisma paruulorum irritum ducatur. Vt autem & à me tua dilectio de hac quæstione aliquid audiat definitū, non

D paruī æstimandum, immo præcipue necessarium atque retinendū, quomodolibet se origo habeat animarum, siue ex illa vita, siue ex nulla alia propagentur, Mediatoris tamen animā nullum ex Adam traxisse peccatū dubitare fas non est. Si enim nulla propagatur ex altera, vbi omnes tenentur propagata carne peccati, quanto minus credendum est ex propagine peccatricis animam venire potuisse, cuius caro venit ex virgine, non libidine concepta, sed fide, vt esset in similitudine carnis peccati, non in carne peccati. Si autem peccato primæ animæ peccatricis, ideo cæteræ tenentur obnoxiæ, quia ex illa sunt propagatæ, profecto illa quā sibi vnigenitus coaptauit, aut peccatū inde non traxit, aut omnino inde non tracta est. Neque enim non potuit animam sibi trahere sine peccato, qui soluit nostra peccata, aut qui nouam creauit ei carni, quam sine parente fecit ex terra, non potuit nouam creare carni, quam sine viro sumpsit ex fœmina. Hoc sicut potui non quidem ad me datis, sed tamē ad charissimos nostros sanctitatis tuæ literis, nō peritia quā desyderasti, sed solicita di- E

lectione respondi. Si grate accipis & admonitionē fraternam etiam vtilem, non errando, sed prudenter considerando cum Ecclesiæ pace conseruas, deo gratias. Si autem me ista nondum nosse miraris, vel etiam nec miraris, & me aliquid certum de origine animarum salua ista fide quæ certissima atq; clarissima est, mutua charitate docere nō renuis, multo vberius, deo gratias. Memor nostri domino semper viuas, domine beatissime & syncera dilectione desyderabilis frater.

Augustinus Marcellino, vt quæ aduersus Donatistas in concilio Episcoporum decreta sunt publicētur, rogans vt qui nolunt resipiscere castigentur, sed citra mortis pœnā.

Epistola CLVIII.

DOMINO merito insigni multumq; charissimo ac desyderātissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutē. Gesta quæ promisit præstantia tua vehemēter expecto, & in Ecclesia Hipponēsi iamiā cupio recitari, ac fieri potest per omnes Ecclesias etiam in nostra diœcesi constitutas: vt audiant homines pleneq; agnoscant confessores iniquitatis, non dei timore extorquente pœnitentiam, sed iudiciaria diligentia crudelissimorum pecto- F

rum aperiente duriciam: siue illorum qui de homicidio & de excæcato ac debilitato presbyteri corpore cōfessi: siue illorum qui si illa scire potuissent, quamuis sibi dicerent displicere, negare non ausi sunt, refugientes catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur alienis, & in illo schismatis sacrilegio inter sceleratorum tam inmanium tantam multitudinem perdurantes: siue etiam illorum qui se inde non recessuros etiam demonstrata sibi catholica veritate, & Donatistarum peruersitate dixerunt. Non est leue quod deus agi voluit per operam tuam. Vtinam tales eorum causas cre- *Theopropia*

beas sic audias & facinora eorum atq; insana pertinacia sic sæpe prodatur, eademq; publicata gesta in omnium noticiam perferantur. Quod autem scripsit eximietas tua dubitare te, vtrum in theopropia debeas eadem gesta iubere proponi, fiat si potest illuc frequens confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior prouidendus est, non tamen vllo modo prætermittendum. Pœna sanè illorum quamuis de tantis sceleribus confessorum, rogo te vt præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & propter catholicam mansuetudinem cōmendandā. Ipse enim fructus

seu theopropiū Græcis oraculū. Videtur sic appellatus locus vbi solent Cæsarū edicta promulgari.

23. q. 5. pœna.

G ad nos peruenit confessionis illorum, quia inuenit Ecclesia catholica vbi suã erga atrocissimos inimicos seruet atque exhibeat lenitatem In tanta quippe crudelitate quæcunq; præter sanguinem vindictã processerit, magna lenitas apparebit. Quod & si modo quibusdã nostris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quasi dissolutionis & negligentiæ simile, transactis tamen motibus animorum, qui recentioribus factis solẽt turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadem gesta legere atque ostendere delectabit, domine merito insignis multũq; charissime ac desiderantissime fili. Ibi est sanctus frater & coepiscopus meus Bonifacius, & per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit commonitorium direxi, quod sic habe tanquã præsentiam meam Et quod vobis in cõmune pro Ecclesiæ vtilitate placuerit, hoc adiuuante domino fiat, qui potens est misericorditer opitulari in tantis malis Modo Macrobius Episcopus eorum stipatus cuneis perditorum vtriusque sexus, hac atque illac circumit, aperuit sibi basilicas, quas possessorum quantuliscunq; timor clauserat. Præsente autem
H procuratore viri clarissimi Celeris Spõdeo, quem tuæ dilectioni commendaui multumq; commendo, vicũque eorum frangebatur audacia nunc vero posteaquã Carthaginem profectus est, etiam in fundis ipsius basilicas aperuit, populos congregat Cum ipso etiam est ille Donatus diaconus rebaptizatus, qui cum fuerit colonus Ecclesiæ, versatus est in illa cæde præcipuus. qui tales non cum eo sunt quando & ille cum ipso est? si Proconsul vel simul ambo in illos estis sententiã prolaturi. Et forte ille persistit velle gladio vindicare, quãquam sit Christianus, & quantũ aduertere potuimus, non sit ad hæc cruenta procliuis, tamen si necesse fuerit etiam gestis iubete allegari epistolas meas, quas de hac re singulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire in potestate esse iudicis mollire sententiam, & mitius vindicare quàm [iubeant] leges. Si autem nec literis meis ad hoc consenserit, hoc saltem præstet, vt in custodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatoris impetrare curabimus, ne passiones seruorũ dei, quæ debent esse in Ecclesia gloriosæ, inimicorum sanguine dehonestentur. Scio enim in causa clericorum
I Anaunensium, qui occisi à gentilibus nũc martyres honorantur, imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant & capti iam tenebantur, pœna

2. retra. 33. similis punirentur. Libros de Baptismo paruulorũ, cum iam codicem ipsum præstantiæ tuę misissem, cur abs te rursus acceperim oblitus sum · nisi forte cum inspicerem, mendosos eos repperi & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc vsque nõ feci Epistolam quoq; ad te scribendam & his adiungendam quã cum ibi essem iam dictare cœperam, paulo addito sic esse imperfectam scias. Si autem rationem omnium dierũ & lucubrationum aliis necessitatibus impensarum tibi possem reddere, grauiter contristatus mirareris, quanta me distendant quæ differri omnino non possunt, & negare illa non permittunt, † in quæ me petẽdo & admonendo argues † volentem, & ineffabiliter quia non possum dolentem. Cum enim ab eorum hominum necessitatibus aliquantulum vaco, qui me sic angariant: vt eos nullo modo liceat euitare, nec contẽnere oporteat, non desunt quæ dictanda præpono, sic in articulis temporum constituta, vt dilationem temporũ non ferant. Sicut mihi fuit breuiatio gestorũ collationis nostræ satis operosa, cum viderem neminem se velle tanto aggeri literarũ legendo committere Sicut mihi fuit

2. retra. 35.

† al. possunt nec agere illa permittant.

† vrges.

K etiam epistola ad ipsos laicos Donatistas, de hac eadẽ collatione nostra, quam modo aliquot lucubrationib⁹ terminaui Sicut epistolæ duæ non breues, vna ad dilectionem tuam, altera ad virum illustrem Volusianum, quas vos accepisse iam credo. Sicut nunc in manibus habeo librum ad Honoratum nostrum de quæstionibus quibusdã quinq;, quas mihi proposuit, & per literas innmauit, cui nõ continuo respondere vides quàm minime oporteat Charitas enim quæ tanquam nutrix fouet filios suos, non ordine amandi. sed ordine subueniendi infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult esse, quales iam illi sunt, quos non contemnendo: sed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi necessitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediat, quibus magis inardesco, deesse non possunt, cum paululũ spacij vix datur inter aceruos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel necessitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorsus nescio. Audisti vnde mecum dominum depreceris, sed etiam quod tam instanter, & tam crebro me admones, nolo cesses, non nihil agens Commẽdo etiam ego ex- L cellentiæ tuæ Ecclesiam in Numidia constitutã, propter cuius necessitates sanct⁹ frater & coepiscopus meus Delphinus à fratribus & coepiscopis meis ibi collaborantibus & comperichtantibus missus est. Nec de hac re plura scribo, cum ipse præsente sis auditurus. Cætera in commonitoriis inuenies, quæ ad presbyterum misi, siue modo, siue per diaconum Peregrinum, ne mihi ea totiens iterare necesse sit. Semper in Christo cor tuum vigeat, domine merito insignis multũmq; charissime ac desiderantissime fili. Filium nostrum Rufinum Circensem principalem commendo eximietati tuæ.

2. retra. 42.

2. retra. 36.

Augustis Marcellino Tribuno, vt Donatistas in quæstione confessos atrocia facinora puniat citra supplicium capitis, non quod illi mereantur hanc clementiã, sed quod ita congruat Ecclesiæ mansuetudini.

Epistola CLIX.

DOMINO eximio & merito insigni atque charissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem. Circumcelliones illos & clericos partis Donati, quos de Hipponensi Ecclesia ad iu- M dicium pro factis eorum publicæ disciplinæ cura deduxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorum de homicidio, quod in Restitutum catholicum presbyterum commiserũt, & de cęde Innocẽtij alterius catholici presbyteri, atq; de oculo eius effosso, & de digito pręciso fuisse confessos Vnde mihi solicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tãta legum seueritate plectendos, vt qualia fecerunt, talia patiãtur. Ideoq; his literis obtestor fidem tuam quã habes in Christo, per ipsius domini Christi misericordiã, vt hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quãuis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præsentati videantur examini: nolumus tamen passiones seruorum dei, quasi vice talionis paribus suppliciis vindicari. Nõ quo scelestis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, sed hoc magis sufficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine insana ad sanitatis ocium legũ coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & ista damnatio Sed quis non intelligat

23 q. 5. circumcelliones

Orat pro homicidis hæreticis.

A ligat magis beneficium quàm supplicium nuncupandum, vbi nec sæuiendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina subtrahitur. Imple Christiane iudex pij patris officium, sic succense iniquitati, vt consulere humanitati memineris. Nec in peccatorum atrocitatibus exerceas vlciscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem. Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsa inquisitione seruasti, quando tantorum scelerum confessionem, non extendente eculeo, non sulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti. Qui modus coercitionis & à magistris artium liberaliũ, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in iudicijs solet ab Episcopis haberi. Noli ergo atrocius vindicare quod lenius inuenisti. Inquirendi quàm puniendi necessitas maior est. Ad hoc enim & mitissimi homines facinus occultatum diligenter atque instãter examinant, vt inueniant quibus parcant. Vnde plerunque necesse est, exerceatur acrius inquisitio, vt manifestato scelere sit vbi appareat mansuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce constitui, non propter humanam gloriam, sed vt videant, ait dominus, (Math. 5.) B bona opera vestra, & glorificẽt patrem vestrum qui in cœlis est. Et ideo non suffecit Apostolo monere, vt mansuetudinem seruaremus, sed vt eam etiam notam omnibus faceremus. (Philip. 4) Mãsuetudo, inquit, vestra nota sit omnibus hominibus. Et alio loco: (Titum 3.) Mansuetudinem ostentantes ad omnes homines. Vnde nec illa sancti Dauid quando inimico sibi in manus tradito clementer pepercit, præclarissima lenitas emineret, nisi potestas pariter appareret. Nõ te ergo exasperet vindicandi potestas, cui lenitatem non excussit examinandi necessitas. Noli facinore inuẽto quærere percussorem, in quo inueniendo noluisti adhibere tortorem. Postremo pro Ecclesiæ vtilitate missus es. Hoc Ecclesiæ catholicæ, aut vt modum dispẽsationis meæ non supergredi videar, hoc Ecclesiæ ad Hipponensium regionũ diœcesim pertinenti prodesse, hoc expedire contestor. Si non audis amicum petẽtem, audi Episcopum consulentem. Quanquam, quoniam Christiano loquor, maxime in tali causa non arroganter dixerim, audire te Episcopum conuenit iubentem, domine eximie & merito insignis atq. charissime fili. Vnde scio quidem causas ecclesiasticas excellentiæ tuæ potissimum iniun- C ctas. Sed quia credo istam curam ad virũ clarissimum atque spectabilem Procõsulem pertinere, ad eum quoque literas dedi. quas rogo vt ipse illi tradere & allegare si opus est non graueris, atque ambos obsecro ne importunam arbitremini, vel intercessionem, vel suggestionem, vel solicitudinẽ nostram. & passiones catholicorum seruorum, quæ infirmis ad ædificationem spiritalem vtiles esse debent, haud reciproca inimicorum à quibus passi sunt pœna decoloretis, sed potius refracta iudiciaria seueritate, & vestram fidem quia filij estis Ecclesiæ, & ipsius matris mansuetudinem commendare minime negligatis. Deus omnipotens præstantiam tuam bonis omnibus augeat, domine eximie & merito insignis atque charissime fili.

Augustinus Apringium iudicem rogat ac monet, vt Circumcelliones atrocia confessos mitius puniat, memor ecclesiasticæ mansuetudinis.

Epistola CLX.

DOMINO insigni & merito sublimi ac præstantissimo filio Apringio, Augustinus.

Non dubito in hac potestate, quã tibi deus hominum in homines dedit, cogitare te diuinum iudicium, vbi & iudices stabunt rationem de suo D iudicio reddituri. Christiana quippe fide te imbutum scio, vnde mihi ad excellentiã tuam maior fiducia tribuitur, non solum petendi, verumetiam monẽdi propter illum dominum, in cuius familia nobiscum cœlesti iure censeris, in quo spem vitæ æternę pariter habemus, & quẽ pro vobis in sacrosanctis mysterijs inuocamus. Proinde domine insignis & merito sublimis ac præstãtissime fili, primum quæso, vt non tibi videar importunus irruere actibus tuis, ea solicitudine quam me præcipue gerere oportet pro Ecclesia mihi credita, cuius vtilitatibus seruio, cui non tam præesse, quàm prodesse desidero. Deinde obsecro, vt quod moneo vel rogo, non dedigneris accipere, nõ cuncteris acquiescere. Circumcelliones quosdam & clericos Donatistas cura eorum, qui disciplinæ publicæ inseruiunt, præmissa notaria ad iudicia legesq. perduxit. Hi cum audirentur à viro clarissimo & spectabili tribuno & notario fratre tuo, filio meo Marcellino, non tormentis vngularum atq. flammarum, sed virgarum coerciti, horrenda facinora in fratres & compresbyteros meos à se perpetrata confessi sunt, quo scilicet vnum eorum exceptum insidijs tru- E cidauerunt, alterũ è domo raptum, oculo effosso digitóque amputato truncauerunt. Hæc cum comperissem illos fuisse confessos, ideoq. minime dubitarem sub iura tua securos esse venturos, has ad tuam nobilitatem literas accelerauí, quibus deprecor, & per misericordiã Christi obsecro, quo sic de tua maiore atq. certiore fœlicitate gaudeamus, vt eis paria nõ retribuantur, quanquam lapidis ictibus digitum præcidere oculumq; cõuellere leges puniendo non possunt, quod isti sęuiendo potuerunt. Vnde securus sum de ijs qui hoc se fecisse confessi sunt, quod hanc vicissitudinem non reportabunt, sed ne vel ipsi vel illi, quorum homicidium patefactum est, per tuæ potestatis sententiam mulctentur, hoc timeo, hoc ne fiat & Christianus iudicem rogo, & Christianum Episcopus monęo. De vobis quidem dixisse Apostolum legimus, (Roma. 13.) quòd non sine causa gladium geratis, & ministri dei sitis vindices in eos qui male agunt. Sed alia causa est prouinciæ, alia est Ecclesiæ. Illius terribiliter gerenda est administratio, huius clementer commendanda est mansuetudo. Si apud iudicem non Christianum mihi sermo esset, aliter agerem, nec tamen etiã sic Ecclesię causam desererẽ, & quãtum F admittere dignaretur instarem, ne passiones seruorum dei catholicorum, quæ prodesse debent ad exempla patientiæ, inimicorum suorum sanguine fœdarentur, & si nollet acquiescere, inimico animo eum resistere suspicater. Nunc vero quando apud te res agitur, alia mihi ratio est, alia consultatio. Rectorem te quidem præcelsæ potestatis videmus, sed etiam filium Christianæ pietatis agnoscimus. Subdatur sublimitas tua, subdatur fides tua. Causam tecum tracto communem, sed tu in ea potes, quod ego non possum. Confer nobiscum consilium, & porrige auxilium. Diligenter actum est, vt inimici Ecclesiæ, qui solent vaniloquio seductionis solicitare animos imperitos, tanquam de persecutione gloriantes, quam se perpeti iactant, horrenda facinora sua in catholicos clericos perpetrata faterentur, & suis verbis implicarentur. Legenda sunt gesta ad sanandas animas, quas pestifera suasione venenauerunt. Nunquid placet tibi, vt ad finem gestorum, si cruentum istorum supplicium continebit, legendo peruenire timeamus, vbi ponimus & ipsam cõscientiam, ne malum pro malo qui passi sunt reddidisse videantur? Si ergo nihil aliud

G aliud constitueretur frænandæ maliciæ perditorum, extrema fortasse necessitas, vt tales occiderentur vrgeret: quanquam quod ad nos attinet, si nihil mitius eis fieri posset, mallemus eos liberos relaxari, quàm passiones fratrum nostrorum fuso eorum sanguine vindicari. Nunc vero quoniam aliquid fieri potest, quo & mitis commẽdetur Ecclesia, & immitium cohibeatur audacia, cur non flectas in partem prouidentiorem leniorémque sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis Ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris & commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis Ecclesia facit propter quam facis, & cuius filius facis. Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus dei seruis: tu parce comprehensis, parce indoctis †, parce conuictis. (Margin: † ductis.) Illi impio ferro fuderunt sanguinem Christianum. Tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum.

H Illi ministro Ecclesiæ occiso extorserunt spacium viuendi. Tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spacium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem Christianum, petentibus, monentibus, intercedentibus nobis. Solent homines quando cum inimicis eorum conuictis lenius agitur, à mitiore sententia prouocare. Sed inimicos nostros ita diligimus, vt nisi de tua Christiana obediẽtia præsumamus, à tua seuera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem, fœlicioremq́; conseruet, domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

Augustinus Honorato Donationæ partis hortatur vt per literas placide reddat rationem, quod modo nomen ecclesiæ ad ipsos solos recciderit.

Epistola CLXI.

HONORATO Episcopo partis Donati, Augustinus Episcopus partis ecclesiæ catholicæ. Cõsilium tuum nobis multũ placuit quod per fratrem Erotem charissimum nobis, & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es, vt literis inter nos agamus, vbi nullus turbarum tumultus

I perturbare posit dispositionem nostram, quæ cum tota lenitate & pace animi suscipienda & agẽda est, sicut dicit Apostolus: Seruum autem domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentiẽtes. (Margin: 2. Timo. 2.) Itaque breuiter insinuamus, quid à te responderi desyderemus. Quoniam ecclesiam dei quæ catholica dicitur, sicut de illa prophetatum est, per orbem terrarum diffusam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam euidentissima completione sanctæ prophetiæ, quam dominus etiam in Euãgelio confirmauit, & Apostoli per quos eadem ecclesia dilatata est, sicut de illa prædictum erat. Nam & in capite sacrosancti Psalterij scriptum est de filio dei: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. (Margin: Psal. 2.) Et ipse dominus Iesus Christus dicit Euangelium suum in omnibus gentibus futurum. Et Apostolus Paulus antequam sermo dei in Africam peruenisset, in ipso capite epistolæ, quam scribit ad Romanos: Per quem accepimus, inquit, gratiam & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gẽtibus pro nomine eius. (Margin: Roma. 1.) Deinde ipse ab Hierusalem in circumitu per totam Asiam vsque in K Illyricum Euangelium prædicauit, ecclesias constituit atque fundauit, non ipse, sed gratia dei cum eo, sicut ipse testatur. Quid autẽ euidentius apparere potest, quàm cum in eius epistolis nomina etiam regionum vel ciuitatum inuenimus? Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses scribit. Ioannes etiam scribit ad septem ecclesias, quas cõmemorat in illis partibus constitutas. In quibus etiam vniuersas ecclesias septenario numero intelligimus commendari, Ephesum, Smyrnam, Sardos, Philadelphiam, Laodiciam, Pergamum, Thiatyram. (Margin: Apoc.) Quibus omnibus ecclesiis nos hodie communicare manifestum est: sicut manifestum est, vos istis ecclesiis non communicare. Quærimus ergo vt nobis respondere non graueris, quam causam forte noueris, qua factum est, vt Christus amitteret hęreditatem suam per orbem terrarum diffusam, vt subito in solis Afris, nec ipsis omnibus remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Africa, quia per omnes terras eam deus esse voluit & prædixit. Pars autem vestra quæ Donati dicitur, non est in omnibus illis locis, in quibus & literæ & sermo & facta apostolica cucurrerunt. L Sed nedicatis, non vocari ecclesiam nostram catholicam, sed Macarianam, sicut eam vos appellatis, nosse debes, quod facillime potest in illis omnibus partibus, vnde istas terras Euangelium Christi perfudit, nec nomen Donati sciri, nec nomen Macarij. Vestra autem quæ Donati pars dicitur, nec vos negare potestis, & omnibus notum est vbicunque est vestra communio. Dignare ergo rescribere nobis, vt sciamus quo modo fieri posit, vt ecclesiam suam Christus de toto orbe perdiderit, & in vobis solis habere cœperit. Vestrum enim est hæc ostendere, nam nobis sufficit ad causam nostram quod compleri prophetiam & scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui, quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi, vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu, adiuuante deo quantum ipsa necessitas postulat.

Augustinus ostendit Episcopis Donatistarum, quanta impudentia persistant in suo schismate, tot iudicus conuicti.

Epistola CLXII. M

DOMINIS dilectissimis & merito prædicandis fratribus Glorio, Eleusio, Felici Grammatico, & cæteris omnibus, quibus hoc gratũ est, Augustinus. Dixit quidem Apostolus Paulus. Hæreticũ hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est eiusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus. (Margin: 24. q. 3. dixit Apostolus. Tit. 3.) Sed qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos duputandi. Tales ergo vos nisi esse crederem, nullas fortasse vobis literas mitterem. Quanquam & ipsum hæreticum quamlibet odiosa superbia tumidum & pertinacia malæ contentionis insanum, sicut vitandum monemus, ne infirmos & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuscunque modis possumus corrigendum. Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas iam olim propter suam

A suam peruersitatem ab vnitate catholica, quæ toto orbe diffusa est non accipiunt, sed tales priuatas, qualibus nobis vti etiam ad Paganos licet, quas illi etsi aliquando legerunt, respondere tamen eis, siue noluerunt, siue vt magis creditur nequiuerunt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officium charitatis, quam non solum nostris sed & omnibus nos debere sanctus spiritus docet, qui nobis ait per Apostolum: *1.Thess.3.* Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate, in inuicem & in omnes. *2.Timo.2.* Monet etiam alio loco, in modestia corripiendos diuersa sentientes, ne forte, inquit, det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Hæc prælocutus sum, ne quis me existimet impudentius vobis quàm prudentius scripta misisse, & hoc modo vobiscum de negocio animæ vestræ aliquid agere voluisse, quia nostræ communionis non estis, cum tamen si de negocio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid scriberem, nemo fortasse reprehenderet. Vsqueadeo charus est hic mundus hominibus, vt sibimetipsis viluerint. Erit ergo mihi ad defensionem testis hæc epistola in iudicio dei, qui nouit quo animo fecerim, & qui dixit: *Matth.5.* Beati pacifi- B ci, quia ipsi filij dei vocabuntur. Ergo vt meminisse dignamini, cum essemus in vestra ciuitate, & nonnulla vobiscum de communione Christianæ vnitatis ageremus, prolata sunt à partibus vestris gesta quædam, quibus recitatũ est quod septuaginta fermè Episcopi *Cæcilian⁹.* Cæcilianum quondam nostræ communionis Episcopum Carthaginensis ecclesiæ cum suis collegis & ordinatoribus damnauerunt. Vbi etiam Felicis Autumnitani causa multo præ cæteris inuidiosius & criminosius ventilata est. Quæ cum essent cuncta perlecta: Respondimus non esse mirandum, si homines qui tunc illud schisma fecerunt, non sine confectione gestorum, eos in quos fuerant ab æmulis & perditis concitati, absentes causa incognita temere damnandos esse putauerunt. Nos autem alia habere gesta ecclesiastica, in quibus Secundus Tigisitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præsentes & confessos traditores reliquit deo iudicandos, & eos in Episcopalibus sedibus sicuti erant manere permisit, quorum nomina inter damnatores Cæciliani numerantur, cum etiam Se- C cundus ipse concilij eiusdem principatum teneret, vbi absentes quasi traditores per eorum sententias damnauit, quibus præsentibus & confessis ignouit. Deinde diximus aliquanto post Maiorini ordinationem, quem contra Cæcilianum nefario scelere leuauerunt, erigentes altare contra altare, & vnitatem Christi discordijs furialibus dissipantes, eos petisse à Constantino tunc Imperatore iudices Episcopos, qui de suis quæstionibus quæ in Africa exortæ pacis vinculum dirimebant, arbitro medio iudicarent. Quod postea quàm factum est, præsente Cæciliano, & illis qui ad- *Melciades.* uersus eam nauigauerant, iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis Episcopo cum collegis suis, quos ad preces Donatistarum miserat Imperator, in Cæciliano nihil probari potuisse, ac per hoc illo in Episcopatu confirmato, Donatum qui aduersus eum tunc aderat improbatum. Quibus peractis rebus, cum illi omnes in pertinacia scelestissimi schismatis permanerent, pòst apud Arelatum memoratum Imperatorem eandem causam diligentius examinandam terminandamq́; curasse. Illos vero ab ecclesiastico iudicio prouocasse, vt causam Constantinus audiret. Quò postea quàm ventum est, vtraque parte assistente, innocentem Cæcilia- D num fuisse iudicatum, atque illos recessisse superatos, & in eadem tamen peruersitate mansisse. Nec de Felicis Autumnitani causa negligentiam consecutam, sed ad eiusdem principis iussionem Proconsularibus gestis etiam ipsum fuisse purgatum. Sed quia hæc omnia dicebamus tantum, non etiam legebamus, minus profecto vobis agere videbamur, quàm de nostra expectabatis instantia. Quod vbi sensimus, ad ea quæ legenda promiseramus, non distulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad Ecclesiam Gelizitanam, inde ad vestrum oppidum reuersuri bidui non pleni intermissione venerunt, atque vt nostis, quãtum tempus permisit, vno die recitata sunt vobis. Primo vbi Secundus Tigisitanus confessos traditores à collegio suo remouere non ausus est, cum quibus postea non confessum, sed absentem Cæcilianum aliósque suos collegas damnare ausus est. Deinde gesta Proconsularia, vbi Felix diligentissimo examine probatus est innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta esse meministis. Post meridiem vero recitauimus preces eorum ad Constantinum, datisque ab eo iudicibus, gesta ecclesiastica in Romana vrbe habita, quibus illi improbati sunt: Cæcilianus autem in Episcopali honore firmatus. Postremo Con- E stantini Imperatoris literas, quibus omnia multo maxime testatissima claruerunt. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento vestro agitur: non terra, non prædia, non denique salus corporis vestri in discrimen vocatur, de adipiscenda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus animas vestras. Expergiscimini aliquando, non in aliqua obscura quæstione versamur, non recondita secreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla, vel rara humana corda sufficiant, res in aperto est. Quid eminet clarius, quid cernitur citius? Dicimus temerario concilio quamlibet numerosissimo innocentes absentésque fuisse damnatos. Probamus hoc Proconsularibus gestis, quibus ab omni traditionis crimine alienus iudicatus est ille, quem maxime criminosum à vestris prolata concilij gesta sonuerunt. Dicimus à traditoribus confessis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuisse sententias. Probamas hoc in ecclesiasticis gestis, vbi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigisitanus ea quæ cognouit velut conturu pacis ignouit: F & cum quibus postea non cognouit, discissa pace damnauit. Vnde apparuit eum etiam primo non paci consuluisse, sed sibi timuisse. Obiecerat ei nanque Purpurius Limacensis, quod etiam ipse cum detentus esset à curatore & ordine vt scripturas traderet, dimissus est, vtique non frustra, nisi quia tradidit, aut tradi aliquid iussit. Hanc ille suspicionem satis probabilem metuens, accepto consilio à minore Secundo consanguineo suo, consultisque cæteris qui cum eo erant Episcopis, manifestissima crimina deo iudicanda dimisit, atque ita paci prospexisse visus est, quod falsum erat, cum sibi prospexerit. Nam si in eius corde cogitatio pacis habitaret, non apud Carthaginem postea cum traditoribus, quos præsentes atque confessos deo dimiserat, damnaret crimine traditionis, quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis enim timere debuit, ne pax vnitatis violaretur, quanto erat Carthago ciuitas ampla & illustris, vnde se per totum Africæ corpus malum quod ibi esset exortum tanquam à vertice effunderet. Erat etiam transmarinis vicina regionibus, & fama celeberrima nobilis. vnde non mediocris vtique authoritatis

Romanæ sedis principatus.

G authoritatis habebat Episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cum se videret & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum, vbi paratus esset causam suam dicere si aduersarij eius ab eo illas Ecclesias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hospitium collegarum, quos à suis inimicis contra veritatem suæ causæ peruersos esse sentiebat vel suspicabatur, vel, vt ipsi asserunt, simulabat, tanto magis Secundus si veræ pacis custos esse voluisset, cauere debuit, ne damnarentur absentes, qui iudicio eorum omnino interesse noluerunt. Neque enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui possunt aliorum collegarum iudicio, præsertim apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reseruare: vbi contra eos sententiæ dictæ in absentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum iudicium non primo adituin postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nunquam adire voluerunt. Hæc res maxime solicitare debuit Secundum, qui tunc
H erat primas, si propterea cõcilium regebat vt paci consuleret. Facile enim fortassis rabida in absentem ora placata vel frænata comprimeret, si diceret, Videtis fratres post tantam stragem persecutionis misericordia dei à principibus seculi pacem esse concessam, non debemus nos Christiani & Episcopi vnitatem dirumpere Christianam, quam iam Paganus non insequitur inimicus. Itaque aut istas omnes causas, quas clades turbulentissimi temporis inflixit Ecclesiæ, deo iudici dimittamus. Aut si aliqui in vobis sunt, qui certa istorum crimina ita nouerint, vt ea facile valeant edocere, negantésque conuincere, & talibus communicare formidant, pergant ad fratres & collegas nostros transmarinarum Ecclesiarum Episcopos, & ibi prius de istorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Afrorum male sibi conscij venire noluerunt, vt inde illis denuncietur vt veniant, ibique obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi etiam eorum prauitas & peruersitas innotescet, missaque tractatoria super eorum nomine per totum orbem terrarum quacunque iam Christi Ecclesia dilatata est, ab
I omnibus Ecclesiis eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra Ecclesiæ Carthaginis oriatur. Tum demum securi Episcopum alium plebi Carthaginis ordinabimus, cum à tota ecclesia isti fuerint separati. ne forte cum alius modo fuerit ordinatus non ei communicetur ab ecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus non videbitur, quem iam ordinatum fama celebrauit, & ad eum commeare communicatorias literas fecit, atque ita magnum scandalum schismatis in vnitate Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum præpropere nostras volumus præcipitare sententias, & non contra Cæcilianum, sed contra orbem terrarum, qui ei per ignorantiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Huic tam sano rectóque cõsilio quisquis infrænis obtemperare noluisset, quid esset facturus, aut quo modo aliquem absentium collegarum esset damnaturus, cum in potestate acta concilij non haberet contradicente primate? Quod si tanta & aduersus primam sedem seditio nasceretur, vt nonnulli damnare iam vellent quos volebat illi differri, quanto melius à talibus inquieta, & impacata molientibus, quàm à totius orbis communione dissentiretur? Sed quia non erant quæ in Cæcilianum & ordinatores eius K
transmarino iudicio probarentur, propterea nec priusquam in eum sententias dicerent, differre noluerunt, nec posteaquam dixerunt perseueranter id agere, vt ecclesiæ transmarinæ in notitiam perferretur, quorum traditorum in Africa damnatorum communionem vitare deberet. Quia si id facere tentauissent, adessent sibi Cæcilianus & cæteri, & suam causam aduersus fallaces criminatores apud transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaque concilium illud peruersum atque nefarium, maxime vt creditur traditorum fuit, quibus confessis Secundus Tigisitanus ignouerat: vt quoniam de traditione fama crebruerat, infamatis aliis à se auerterent suspicionem, vt cum homines per Africam totam credentes Episcopis falsa de innocentibus loquerentur, quod damnati essent apud Carthaginem traditores, tãquam in nebula mendacissimi rumoris, ipsi qui vere tradiderant latitarent. Vnde videtis charissimi, fieri potuisse, quod verisimile non esse quidam vestrum dicebant, vt qui essent de sua traditione confessi, causamque suam impetrauissent deo dimitti oportere, iidem iudices damnatorésque tãquam traditorum absentium postea L
consedissent. Magis enim amplexi sunt occasionem, qua possent alios falsa criminatione perfundere, & cõuersas in eos linguas hominum inquisitione criminum suorum hoc modo declinare. Alioquin si fieri non posset, vt quisque mala quæ ipse committeret in alio iudicaret, non diceret quibusdam Paulus Apostolus Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, temetipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Quod illi omnino fecerunt, vt hæc verba Apostolica integre in eos apteque conueniant. Non ergo tunc Secundus, quando eorum crimina deo dimisit, paci vnitatiq; consuluit, alioquin magis hoc apud Carthaginem prouideret, ne schisma fieret, vbi nullus aderat, cui confesso crimen donare cogeretur. Sed quod erat facillimum, tota conuersatio pacis esset absentes nolle damnare. Itaq; iniuriam facerent innocentibus, etiam si eis non conuictis neque confessis, neque omnino præsentibus ignoscere voluissent. Ille quippe accipit veniam, cuius culpa certissima est. Quanto ergo immaniores & certiores fuerunt, qui M
ea se putauerunt posse damnare, quæ incognito nec donare potuissent? Sed illic cognita dimissa sunt deo, ne alia quærerentur: hîc incognita damnata sunt, vt illa tegerentur. Sed dicit aliquis: Cognouerunt, quod etsi cõcedam, etiam sic absentibus vtique parci oportebat. Neque enim iudicium deseruerant, vbi nunquam omnino constiterant, nec in illis solis Episcopis Afris erat ecclesia, vt omne iudicium ecclesiasticum vitasse viderentur, qui se iudicio eorum præsentare noluissent. Milia quippe collegarum transmarina restabant, vbi apparebat eos iudicari posse, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere suspectos. Vbi est enim quod scriptura clamat: Antequam interroges ne vituperes quemquam, & cum interrogaueris, corripe iuste. Si ergo nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum spiritus sanctus voluit, quanto sceleratius nõ vituperati aut correpti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari potuerunt? Sed tamen isti, qui licet absentium, & nequaquam iudicium deserentium, quia nunquã affuerunt, & semper sibi cuneum illum suspectum esse declarauerũt, tamen cognita crimina damnasse dicunt, quæso vos fratres mei, quo modo cogno-

Roman.

Eccles.

A do cognouerunt. Respondetis Nescimus. Quandoqui-
dem ipsa cognitio in illis gestis explicata non est. Sed
ego vobis ostendam quo modo cognouerunt. Atten-
dite causam Felicis Autumnitani, & primo legite quàm
vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & cæterorum
causam nouerant, sicut huius qui postea innocentissi-
mus diligēti & terribili inquisitione probatus est: quā-
ro itaque iustius & tutius & citius innocentes eos exi-
stimare debemus, quorum crimina ab istis leuius accu-
sata sunt, & parciore reprehensione damnata, quando
ille inuentus est innocens, in quem multo immanius
sæuierunt. An forte sicut quidam dixit, quod quidem
cum vobis diceretur, displicuit, sed tamen prætermit-
tendum non est. Ait enim quidam Non debuit Episco-
pus Proconsulari iudicio purgari. quasi vero ipse sibi
hoc comparauerit, ac non Imperator ita quæri iusserit,
ad cuius curam de qua rationem deo redditurus esset,
res illa maxime pertinebat. Arbitrum enim & iudicem
causæ traditionis & schismatis, illi eum fecerant, qui ad
eum etiam preces miserant, ad quem postea prouoca-
runt, & tamen iudicio eorum aequiescete noluerunt.
B. Itaque si culpandus est, quem iudex terrenus absoluit,
cum ipse sibi hoc non poposcisset, quātomagis culpādi
sunt qui terrenum regem suæ causę iudicem esse volue-
runt? Si autem criminis non est prouocare ad Impera-
torem, non est criminis audiri ab Imperatore. Ergo nec
ab illo, cui causam delegauerit Imperator. Quendam
etiam suspensum eculeo in causa Felicis Episcopi ami-
cus ille voluit criminari, vt quis etiam vngulis vexare-
tur. Nunquid poterat Felix contradicere, ne tanta dili-
gentia vel seueritate quęreretur, cum eius causam inue-
niendam cognitor agitaret? Quid enim erat illud nol-
le sic quæri, quàm de crimine consiteri? & tamen ille ip-
se Procōsul inter præconum terribiles voces, & cruen-
tas carnificum manus nunquam collegam damnaret
absentem, qui iudicio eius se præsentare noluisset, cum
haberet aliud quod posset audiri. Aut si damnaret, cer-
te etiam ipsis secularibus legibus pœnas iustas & debi-
tas lueret. Quod si gesta Procōsularia displicent, eccle-
siasticis cedite. Omnia vobis ordine recitata sunt. An
forte non debuit Romanæ ecclesiæ Melciades Episco-
pus cum collegis trāsmarinis Episcopis illud sibi vsur-
C pare iudicium, quod ab Afris septuaginta, vbi primas
Tigisitanus præsedit, fuerat terminatum? Quid quod
nec ipse vsurpauit? Rogatus quippe Imperator, iudices
misit Episcopos, qui cum eo sederet, & de tota illa cau-
sa quod iustum videretur statuerant. Hoc probamus &
Donatistarum precibus & verbis ipsius Imperatoris.
Vtraque enim vobis lecta meministis, & inspiciendi ac
scribendi licentiam nunc habetis. Legite & consydera-
te omnia. Videte quanta cura pacis atque vnitatis con-
seruandæ vel restituendæ cuncta discussa sint, quemad-
modum accusatorum persona tractata, & quorundam
eorum quibus maculis improbata sit, præsentiumq; vo-
cibus liquidò cōstiterit: nihil eos habuisse quod in Cæ-
cilianum dicerent, sed totam causam in plebem de par-
te Maiorini, hoc est, seditiosam & ab ecclesiæ pace alie-
natam multitudinem transferre voluisse vt ab ea vide-
licet turba Cæcilianus accusaretur, quam solis tumul-
tuosis clamoribus nulla documentorum attestatione,
nullo veritatis examine ad suam voluntatem animos
iudicum detorquere posse arbitrabantur. nisi forte fu-
riosa, & poculo erroris atque corruptionis ebria mul-
titudo vera in Cæcilianum crimina diceret, vbi septua-
ginta Episcopi, sicut de Felice Autumnitano constitit,
absentes & innocentes collegas, tam insana temerita- D
te damnarunt. Quali enim turbæ illi consenserant, vt
aduersus innocentes non interrogatos proferrent sen-
tentias, à tali turba etiam rursus accusari Cæcilianum
volebant. Sed planè tales inuenerant iudices, quibus il-
lam dementiam persuaderent. Potestis enim pro vestra
prudentia, & illorum peruersitatem illic attendere, &
iudicum grauitatem, quemadmodum ad extremum
persuadere non possent, vt à plebe partis Maiorini, quæ
certam personam non habebat argueretur Cęcilianus,
& requisiti ab eis essent, vel accusatores, vel testes, vel
quoquo modo causæ necessarij, qui simul cum eis ex
Africa venerant, & eos præsentes fuisse, atque à Dona-
to subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus,
quod eos esset exhibiturus: quod cum non semel, sed sę-
pius promisisset, amplius ad illud iudicium accedere
noluit, vbi iam erat tanta confessus, vt nihil aliud dein-
ceps non accedendo, nisi præsens damnari noluisse vi-
deretur, cum tamen ea quæ damnanda essent, eo præ-
sente atque interrogato manifestata fuerint. Accessit a-
liud, vt à quibusdam aduersus Cæcilianum denuncia-
tionis libellus daretur: post quod factum, quemadmo- E
dum sit rursus agitata cognitio, & quæ personæ illum
libellum dederint, quóque modo nihil in Cæcilianum
probari potuerit, quid dicam, cum & audieritis omnia,
& quoties volueritis legere, possitis? De numero autem
septuaginta Episcoporum, cum quasi grauissima oppo-
neretur authoritas, quæ fuerint dicta meministis: & ta-
men viri grauissimi ab inferis quæstionibus catena
quadam inexplicabili sese nectentibus suum temperare
arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm mul-
ti essent illi Episcopi, aut vnde collecti, quos videbant
tanta temeritate cæcatos, vt in absentes & non interro-
gatos collegas tam præcipites auderent proferre sen-
tentias. & tamen qualis ipsius beati Melciadis vltima
est prolata sententia, quàm innocens, quàm integra,
quàm prouida atque pacifica: qua neque collegas in
quibus nihil cōstiterat, de collegio suo ausus est remo-
uere, & Donato solo, quem totius mali principem in-
uenerat, maxime culpato, sanitatis recuperandæ optio-
nem liberam fecit, cæteris paratus communicatorias li-
teras mittere, etiam iis quos à Maiorino ordinatos esse
constaret: ita vt quibuscunque locis duo essent Episco- F
pi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet qui
fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia
regenda prouideretur. O virum optimum, O filium
Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis. Confer-
te nunc istam paucitatem cum illa multitudine Epis-
coporum, neque numerum numero, sed pondus pon-
deri comparate: Hinc modestiam, inde temeritatem:
Hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetu-
do integritatem corrupit, nec integritas mansuetudini
repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & ti-
more furor incitabatur. Isti enim conuenerant cogni-
tione verorum criminum falsa respuere, illi falsorum
damnatione vera celare. Illis ne se tandem Cæcilianus
audiendum iudicandumq; committeret, cum haberet
tales apud quos si ei causa moueretur, innocentiā suam
facillime ostenderet: non se illis omnino committeret,
nec si peregrinus ecclesiæ Carthaginēsis subito Episco-
pus esset ordinatus, & ignoraret quid ad corrumpen-
dos animos vel improborum vel imperitorum posset
tunc pecuniosissima mulier quędam Lucilla, quam pro
disciplina ecclesiastica corripiēdo idem cum esset dia-
conus læserat. etiam hoc idem accesserat malum ad il-
lam

G Iam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio,
vbi a confessis traditoribus absentes atque innocentes
damnati sunt, pauci quidam erant qui crimina sua in-
famatis aliis tegere cupiebãt, vt homines à veritatis in-
quisitione auerterentur falsis rumoribus auocati. Pauci
ergo erant qui hoc negocium maxime curabant, quan-
uis in eis esset maior authoritas propter ipsius Secundi
societatem, qui eis pepercerat territus. Cæteri autem
Lucillæ pecunia maxime aduersus Cæcilianum empti
& instigati perhibentur. Extant gesta apud Zenophi-
lum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus à
Syluano Zertensi Episcopo, quantum ipsis gestis intel-
ligitur degradatus, cum eis satisfacere per aliorũ Epis-
coporum literas frustra conatus esset, multa patefecit
iratus, & in iudicium publicum protulit. inter quæ id
quoque commemoratum legitur, quod Lucillæ pecu-
nia corruptis Episcopis in Carthaginensi ecclesia in
Africæ capite, altare cõtra altare leuatum est. Scio quod
hæc gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse
meministis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de
typho superbiæ venientis, quod non ipsi ordinauerant
Carthagini Episcopum. Quibus omnibus rebus cum
H eos non veros iudices, sed inimicos atque corruptos
Cæcilianus conuenisse cognosceret, quando fieri pos-
set, vt vel ipse vellet, vel populus cui præsidebat permit-
teret, vt relicta ecclesia iret in domum priuatam, non
collegarum discutiendus examine, sed factionis [cu-
neo,] & odiis muliebribus trucidãdus: cum sibi præser-
tim videret apud ecclesiam transmarinam priuatis ini-
micitiis, & ab vtraq; parte dissensionis alienam, incor-
ruptum & integrum examen suæ causæ remanere. Vbi
si nihil aduersarij agere vellẽt, ipsi se ab orbis terrarum
innocẽtissima communione præciderent. Si autem il-
lic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc inno-
centiam suam aduersus eorum machinamenta defen-
deret, sicut postea factum esse didicistis. Cum tamen il-
li nimis sero quæsissent iudicium transmarinum iam
schismatis rei, iam leuati altaris horrendo scelere ma-
culati. Primo enim facerent si veritate niterentur, sed
falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi
vetusta fama præiudicante ad iudicium venire nolue-
runt. Aut quod magis credendum est, damnato prius,
sicut libuit, Cæciliano, quasi securi sibi videbantur præ-
I fidentes numero suo, nec audentes alibi commouere
causam tam malam, vbi nulla corruptione operante
posset veritas inueniri. Sed posteaquam ipsis rebus ex-
pertis sunt cum Cæciliano permanere communionem
orbis terrarum, & ad eum à transmarinis ecclesiis com-
municatorias literas mitti, non ad illum quem ipsi sce-
lerate ordinauerant, puduit eos semper tacere, quia pos-
set eis obiici, cur paterentur ignaram per tot gentes ec-
clesiam communicare damnatis. Et cur seipsi ab inno-
centis orbis terrarum communione præciderent, cum
tacendo sinerent Episcopo, quem Carthaginensibus or-
dinassent à toto orbe non communicari. Elegerunt si-
cut dicitur ad duas fraudes agere causam cum Cæci-
liano apud ecclesias transmarinas, parati ad vtrumque,
vt si eum potuissent quacunque versutia falsæ crimina-
tionis euincere, satiarent plenissime cupiditatem suam.
Si autem non possent, in eadem quidem peruersitate
durarent, sed iam tamen quasi haberent quod dice-
rent, malos iudices se esse perpessos, quæ vox est om-
nium malorum litigatorum, cum fuerint etiam mani-
festissima veritate superati. Quasi non eis ad hoc dici
posset & iustissime dici: Ecce putemus illos Episcopos
qui Romæ iudicarunt, non bonos iudices fuisse, resta- K
bat adhuc plenarium ecclesiæ vniuersæ concilium, vbi
etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, vt si ma-
le iudicasse conuicti essent, eorum sententiæ solueren-
tur. Quod vtrum fecerint probent. Nos enim non fa-
ctum esse facile probamus, ex eo quod totus orbis non
eis communicat. Aut si factum est, etiam ibi sunt victi,
quod ipsa eorum separatio manifestat. Sed tamen quid
postea fecerint, Imperatoris literis sufficiẽtissime osten-
ditur. Iudices enim ecclesiasticos tantæ authoritatis
Episcopos, quorum iudicio & Cæciliani innocentia &
eorum improbitas declarata est, non apud alios colle-
gas, sed apud Imperatorem accusare ausi sunt, quòd
male iudicarint. Dedit ille aliud Arelatense iudicium,
aliorum scilicet Episcoporum, non quia iam necesse e-
rat, sed eorum peruersitatibus cedens, & omnimodo cu-
piens tantam impudentiam cohibere. Neque enim au-
sus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas &
fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum,
qui Romæ sederant ipse iudicaret, sed alios, vt dixi,
Episcopos dedit, à quibus tamen illi ad ipsum rursum
Imperatorem prouocare maluerunt. Qua in re illos
quemadmodũ detestetur audistis, atque vtinam saltem L
ipsius iudicio insanissimis animositatibus suis finem po-
suissent, atque vt eis ipse cessit, vt de illa causa post Epi-
scopos iudicaret, à sanctis antistitibus postea veniã pe-
titurus, dum tamen illi quod vlterius dicerent non ha-
berent, si eius sentẽtię non obtemperarent, ad quem ipsi
prouocauerunt, sic & illi aliquando cederent veritati.
Iussit enim ille vt ei partes ad agendã causam Romam
occurrerent. Quò cum Cæcilianus nescio qua causa nõ
occurrisset, interpellatus ab eis, præcepit vt Mediola-
num sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere cœ-
perũt, fortasse indignati, quia nõ est eos imitatus Con-
stantinus, vt iam statim atq; velociter Cæcilianũ dam-
naret absentem. Quod vbi cognouit prouidus Impera-
tor, reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediola-
num peruenire. Quò cum etiam Cæcilianus peruenis-
set, ipsum quoque sicut scripsit exhibuit, cognitaq; cau-
sa, qua diligentia, qua cautela, qua prouisione, sicut eius
indicant literæ, Cæcilianum innocentissimũ, illos im-
probissimos iudicauit. Et adhuc baptizant extra eccle-
siam, & si possint rebaptizant ecclesiam, sacrificant in
dissensione & schismate, & pacis nomine populos salu- M
tant, quos à pace salutis exterminant, conscinditur vni-
tas Christi, blasphematur hæreditas Christi, exsufflatur
baptisma Christi: & nolunt in se ista per ordinarias hu-
manas potestates flagellis tẽporalibus emendari, ne in
æternas pœnas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos
eis obiicimus furorem schismatis, rebaptizationis insa-
niam, ab hæreditate Christi, quæ per omnes gentes dif-
fusa est, nefariam separationem. De codicibus non tan-
tum nostris, sed etiam eorum recitamus ecclesias, qua-
rum nomina hodie legunt, & quibus hodie non com-
municant. Quæ cũ recitantur in conuenticulis eorum,
lectoribus suis dicunt: Pax tecum & cum ipsis plebibus,
quibus illæ literæ scriptæ sunt, pacem nõ habent. Et ipsi
nobis obiiciũt vel falsa crimina mortuorum, vel etiam
si vera, tamẽ aliena, non intelligentes in iis quæ nos eis
obiicimus omnes illos teneri: in iis vero quæ nobis ob-
iiciunt, paleam vel zizaniã messis dominicę reprehẽdi,
ad frumenta autem crimen nõ pertinere: neque consy-
derantes quia quibus mali placent in vnitate, ipsi com-
municant malis: quibus autem displicent, & eos emen-
dare non possunt, neque ante tempus messis audent zi-
zania

A zania eradicare, ne simul eradicent & triticum, non factis eorum, sed altari Christi cõmunicant: ita vt nõ solum non ab eis maculentur, sed etiã diuinis verbis laudari prædicariq; mereantur, quoniam ne nomẽ Christi per horribilia schismata blasphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro bono æquitatis oderunt. Si habent aures, audiãt, quid spiritus dicat ecclesiis. Sic enim in Apocalypsi Ioannis legitur: Angelo, inquit, ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum. Scio opera tua & laborem & patientiam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces, & patientiam habes & sustinuisti eos propter nomen meum, & nõ defecisti. Quod si de angelo superiorum cœlorum, & non de præpositis ecclesiæ vellet intelligi, non consequenter diceret: Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primã reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo cãdelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Hoc superioribus angelis dici nõ potest, qui perpetuam retinent B charitatem, vnde qui defecerunt & lapsi sunt, diabolus est & angeli eius. Ergo primam charitatem dicit, quia sustinuit pseudoapostolos propter nomen Christi, quã iubet vt repetat & faciat priora opera sua. Et obiciuntur nobis crimina malorum hominum, non nostra, sed aliena, & ipsa partim incognita: quæ si etiã vera & præsentia videremus, & zizaniis propter frumenta parcentes, pro vnitate toleraremus, nõ solum nulla reprehensione, sed etiam non parua laude nos dignos diceret, quicunque scripturas sanctas nõ corde surdus audiret. Tolerat Aarõ multitudinem idolum exigentem & fabricantẽ & adorãtem. Tolerat Moyses aduersus deum tot milia murmurantia, & toties offendentia sanctũ nomen eius. Tolerat Dauid Saülem persecutorem suum, sceleratis moribus cœlestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem, occisum vindicat, Christum etiam domini propter sacramentũ venerandæ vnctionis appellat. Tolerat Samuël nefandos filios Heli, peruersosq; filios suos, quos populus quia tolerare noluit diuina veritate† accusatus, diuina seueritate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem C dei. Tolerat Esaias in quos tam multa vera crimina iaculatur. Tolerat Hieremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisæos & scribas, quales illo tẽpore fuisse scriptura testatur. Scio me multos prætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cœlestia, inuenient omnes sanctos dei seruos & amicos semper habuisse, quos in suo populo tolerarent, cum quibus tamen illius temporis sacramenta communicãtes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, studentes, sicut ait Apostolus, seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Attendant etiam post domini aduentum, vbi multo plura huius tolerantiæ per totum orbem inueniremus exempla, si omnia scribi & in authoritatem redigi potuissent, tamen hæc ipsa quæ habemus aduertite. Tolerat ipse dominus Iudam, diabolum, furem & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt precium nostrum. Tolerant Apostoli pseudoapostolos, & inter sua quærentes non quæ Iesu Christi, Paulus non sua quærens, sed quæ Iesu Christi cum gloriosissima tolerantia conuersatur. Postremo, quod paulo ante commemoraui, diuina voce laudatur sub angeli nomine præpositus ecclesiæ, quod cum odisset malos, eos tamen tẽtatos D & viuẽtes pro nomine domini tolerauit. Ad summam seipsos interrogent: Nõnne tolerantur ab eis cædes & incendia Circũcellionum, qui sunt veneratores præcipitatorũ vltro cadauerum, & sub incredibilibus malis vnius Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco iam dicere singularũ per Africam regionum & ciuitatum & fundorum tyrannicas potestates, & publica latrocinia. Melius enim vobis hæc vosipsi dicitis, siue in aurem, siue palàm, sicut libitũ fuerit. Quocunque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo neq; hinc istos, quos ibi diligitis accusamus. Non enim nobis displicent, quia tolerãt malos, sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma, propter altare contra altare, propter separationẽ ab hæreditate Christi toto orbe diffusa, sicut tanto ante promissa est. Violatam pacem, conscissam vnitatem, iterata baptismata, exufflata sacramenta, quæ in sceleratis quoque hominibus sancta sunt, plangimus & lugemus. Quæ si paruipendunt, intueantur exempla quibus demõstratum est, quanti hæc penderit deus. Qui fecerunt idolum, vsitata gladij morte perempti sunt: qui vero schisma facere E voluerunt, hiatu terræ principes deuorati, & turba consentiens igne consumpta est. Diuersitate pœnarum, diuersitas agnoscitur meritorum. Traduntur in persecutione sancti codices, confitentur traditores, & deo dimittuntur. Non interrogãtur innocentes, & ab hominibus temerariis damnãtur. Probatur integer certis indiciis, qui inter absentes damnatos multo vehementius cæteris criminatus est. Iudicium Episcoporum ad Imperatorẽ appellatur. Iudex eligitur Imperator, Iudicans contemnitur Imperator. Quæ tũc acta sunt legistis, quæ nunc agantur videtis: si de illis in aliquo dubitatis, ista iam cernite. Certe non chartis veteribus, non archiuis publicis, non gestis forensibus aut ecclesiasticis agimus. Maior liber noster orbis terrarum est, in eo lego cõpletum, quod in libro dei lego promissum. Dominus, inquit, dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Huic hæreditati qui nõ communicat, quoslibet libros teneat, exhæredatum se esse cognoscat. Hanc hæreditatẽ quisquis expugnat, alienũ se esse à familia dei satis indicat. Certe de traditione diuinorum librorum vertitur quæstio, vbi hære- F ditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentũ tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit ô pars Donati, quid tibi fecit ecclesia Corinthiorum? Quod autem de ista dico, de omnibus talibus & tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaueritis nosse potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit, lucem Christi orbis amisit? Tandem sentiant quod fecerũt, merito certo annorum internallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quærite per quam fœminam Maximianus, qui dicitur esse Donati propinquus, sese à Primiani communione præciderit, & quemadmodum congregata Episcoporum factione, Primianum damnarit absentem, & aduersus eum Episcopus ordinatus sit: quemadmodum Maiorinus per Lucillam congregata Episcoporũ factione Cæcilianum damnauit absentem, & cõtra eum Episcopus ordinatus est? An forte quod à cæteris Afris suæ communionis Episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis. & quod à transmarinis vniuersis Episcopis aduersus factionem Maiorini

Cæcilianus

Apoc. 2.

† authoritate.

Ephe. 4.

Psal. 2.

G Cæcilianus purgatus est, valere non vultis? Rogo fratres mei, quid magnum peto, quid difficile à vobis intelligi cupio? Multum quidem interest, & incomparabiliter distat, vel authoritate vel numero Africana ecclesia, si cum cæteris orbis partibus conferatur: & lõge minor est, etiam si vnitas hic esset, longe omnino minor est cumparata cæteris Christianis omnibus gentibus, quàm pars Maximiani comparata parti Primiani. peto tamen & iustum esse arbitror, vt tantum valeat concilium Secundi Tigisitani, quod Lucilla conflauit aduersus absentem Cæcilianum & Apostolicam sedem, totumq; orbem Cæciliano communicantẽ, quantum valet concilium Maximianensium, quod similiter fœmina nescio quæ conflauit aduersus absentẽ Primianum, & ceteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? Quid æquius postulatur? Videtis hæc omnia & nostis & gemitis, & tamen videt & deus quod & vos in tam pestifera & sacrilega præcisione nulla res cogit remanere, si pro adipiscendo spiritali regno, carnalem superetis affectum, & amicicias hominum, quæ in iudicio dei nihil proderunt, pro deuitandis sempiternis pœnis non timeatis

H offendere. Ecce ite, consulite, quid contra hæc nostra possint respondere cognoscite si proferũt chartas, proferimus chartas. si falsas nostras esse dicunt, hoc nos de suis dicere non indignentur. Nemo delet de cœlo constitutionem dei, nemo delet de terra ecclesiam dei: ille totum orbem promisit, ista totum orbẽ repleuit, & malos habet & bonos, sed nec in terris amittit nisi malos, nec in cœlum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo, quem de munere dei, nouit ipse, quanta & pacis & vestra dilectione deprompsimus, correctio si velitis, testis vero etsi nolitis.

Augustinus refert quæ cœpta sint agi de concordia cum Fortunio Donatistarum Episcopo, monens & hortans, vt sine tumultu, quod placide cœptum est, perficiatur conuentu frequentiore.

Epistola CLXIII.

DOMINIS dilectissimis & prædicabilibus fratribus Eleusio, Glorio, & Felici, Augustinus.

Fortunium, quẽ Tubursicum habetis Episcopum, per eandem ciuitatem, quanquam festinantissime, cum ad Zertẽsem ecclesiam pergeremus,

I experti sumus, ita omnino vt de illo soletis benignissime polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renunciaremus volẽtes eum videre, non abnuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati eius id à nobis deferẽdum videbatur potius, quàm exigendum, vt ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos forte aggregatos nobis illud tempus inuenerat. Cum autem apud eum consedissemus, rumore disperso nõ parua præterea turba cõfluxit, sed in tota illa multitudine perpauci apparebant, qui vtiliter ac salubriter agi causam illam, & tantam, reiq; tantæ quæstionem prudenter & pie discuti cuperent. Cæteri vero magis ad spectaculum quasi altercationis nostræ propè theatrica consuetudine, quã ad instructionem salutis Christiana deuotione conuenerãt. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intente nobiscum atque modeste saltem & ordinate colloqui potuerunt, exceptis, vt dixi, paucis, quorum religiosa & simplex apparebat intentio. Itaque libere pro sui cuiusque animi motu immoderate loquentium omnia strepitu turbabantur, nec euincere siue nos siue ipse rogando, interdum etiam obiurgãdo potuimus, vt nobis modestum silentium præberetur. Res tamen vtcunque agi K cœpta est, & aliquot horas in alterno sermone protraximus, quantum vocibus interquiescentibus varie tumultuantium sinebamur. Sed in ipso disputationis exordio, cum videremus ea quæ dicebantur subinde labi de memoria vel nostra, vel corũ, quorum salutem maxime curabamus. & vt esset nobis cautior modestiorq; tractatio, simul vt & vos atque alij fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legendo cognosceretis, postulauimus vt à notariis verba nostra exciperentur. vbi diu ab illo vel ei cõsentientibus reluctatum est, postea tamen ipse concessit. Sed notarij qui aderant, atque id strenue facere poterant, nescio qua causa excipere noluerunt. Egimus saltem vt fratres, qui nobiscum erant, quanquam in hac re tardius possent exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensum est. Cœperunt verba nostra excipi, & aliqua abinuicẽ ad tabulas dicta sunt. Postea inordinatas perstrepẽtium interpellationes, & propterea nostram quoque turbulentiorem disputationem notarij nõ valentes sustinere, cesserunt, nobis sanè nõ desistẽtibus, & vt cuiq; facultas dabatur multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis nostris quantum recordari potui, causæ totius L actione dilectionem vestram fraudare nolui. Potest is enim ei literas meas legere, vt vel approbet vera me scripsisse, vel ipse vobis, si quid melius recolit, incunctanter insinuet. Primo enim vitã nostram, quam vobis beneuolentius fortasse quàm verius narrantibus, se cõperisse dicebat, prædicare dignatus est, adiungens se dixisse vobis, nos omnia quæ de nobis insinuaueratis, bene facere potuisse, si in ecclesia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quæ nam illa esset ecclesia, vbi viuere sic oporteret, vtrum illa quæ sicut sancta tanto ante scriptura prædixerat, se terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret. Hic primo asserere conatus est vbique terrarum esse communionem suam. Quærebã vtrum epistolas communicatorias, quas formatas dicimus, posset quò vellem dare, & affirmabam quod manifestum erat omnibus, hoc modo facillime illam terminari posse quæstionem. Parabam autem, vt si consentiret, ad illas ecclesias à nobis tales literæ mitterentur, quas in Apostolicis authoritatibus pariter legeremus illo iam tempore fuisse fundatas. Sed quia res aperte falsa erat, permixtis M verbis cito inde discessum est: inter quæ verba Euangelicam illam domini admonitionem cõmemorarat, qua dixit: Cauete à pseudoprophetis, multi ad vos venient in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces: Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Quæ verba dominicum diceremus eadem de illis à nobis posse recitari, ventum inde est ad exaggerationem persecutionis, quam sæpe suam partem pertulisse dicebat, hinc volens ostendere suos esse Christianos, quia persecutionem paterentur. Inter quæ verba cum ego pararem ex Euangelio respondere, idem capitulum commemorauit prior, vbi dominus ait. Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, quoniam ipsorũ est regnum cœlorum. Quo loco ego gratulatus, subieci statim, Id ergo esse quærendum, vtrum illi persecutionem propter iusticiam passi fuerint. In qua quæstione discuti cupiebam, quod quidem omnibus clarum erat, vtrum eos in vnitate ecclesiæ constitutos, an schismate iam diuisos, Macariana tempora inuenerint, vt qui videre vellent, vtrum propter iusticiam persecutionem passi fuerint: id potius attenderent, vtrum se rectè à totius

Strenue pro colorum.

Math. 7.

Math. 5.

orbis

A orbis vnitate præciderint. Quod si iniuste fecisse inue-
niretur, manifestum esset eos propter iniusticiã potius,
quàm propter iusticiã passos persecutionem: & ideo nu-
mero beatorum adiungi non posse, de quibus dictum
est: Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iusticiam.
Ibi commemorata est famosior quàm certior codicum
illa traditio. Sed respondebatur a partibus nostris, prin
cipes illorum potius fuisse traditores. Quod si in hac re
nostrorum literis nollent credere, nec nos cogi oporte-
re vt literis credamus ipsorum. Sed tamen sequestrata
ista dubia quæstione, quærebam quo modo se isti iu-
ste separassent ab innocentia cæterorum Christiano-
rum, qui per orbem terrarum successionis ordinem cu
stodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus
ignorarent, qui fuerint in Africa traditores, qui certe
non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedi-
bus Episcopalibus audiebãt. Respondit tam diu trans-
marinarum partium ecclesias mansisse innocentes, do-
nec consensissent in eorum sanguinem quos Macaria-
nam persecutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem
quidem dicere, nec inuidia Macariani temporis inno-
centiam transmarinarum ecclesiarum cõtaminari po-
B tuisse, quandoquidem nullo modo probaretur illis au-
thoribus fecisse etiam quæ fecerat. Sed de compendio
quærere malui, si Macarij sæuicia, ex quo in eam cõsen-
tisse dicebantur transmarinæ ecclesiæ, suam innocen-
tiam prodiderunt, vtrum saltem probaretur vsq; ad il-
la tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæte
risq; orbis partium in vnitate mansisse. Tunc protulit
quoddam volumen, vbi volebat ostendere Sardicen-
se cõcilium ad Episcopos Afros qui erant communio-
nis Donati, dedisse literas. Quod cũ legeretur, audiui-
mus Donati nomẽ inter cæteros Episcopos, quibus illi
scripserant. Itaq; flagitare cœpimus vt doceretur, vtrum
ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominantur.
fieri enim potuisse, vt alicui Donato alterius heresis Epi
scopo scripserint, cum maxime in illis nominibus nec
Africę mentio facta fuerit. Quo modo ergo posset pro-
bare Donatum partis Donati Episcopum nomine illo
accipiendum esse, quãdo ne id quidem probare posset,
vtrũ ad Africanarum specialiter ecclesiarum Episcopos
illæ literæ missæ fuerint. Quanquam enim Donati no-
men Afrum esse soleat, non tamen repugnaret à vero,
vt vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro,
C vel aliquis Afer in illis partibus constitueretur Episco-
pus. Neq; enim in eis vel diẽ vel consulem inuenimus,
vt saltem consyderatis tẽporibus certi aliquid eluceret.
Sane quoniã nescio quando audieramus Arrianos, cũ
à cõmunione catholica discrepassent, Donatistas in A-
frica sibi sociare tentasse, ad aurẽ mihi hoc ipsum frater
Alipius suggessit. Tũc accepto ipso volumine, eiusdem
concilij statuta consyderans, legit Athanasium Episco-
pum Alexandrinum catholicũ, cuius maxime aduersus
Arrianos acerrimarum disputationum conflictus emi-
nuit, & Iulium ecclesiæ Romanæ Episcopum, nihilomi
nus catholicum, illo concilio Sardicensi fuisse impro-
batos. Vnde apud nos constitit Arrianorũ fuisse conci-
lium, quibus isti Episcopi catholici vehementissime re-
sistebant. Itaq; ad diligentiorẽ etiam temporum discus-
sionem voluimus ipsum volumen accipere atq; auferre
nobiscum. Qui noluit dare dicens, ibi nos habere illud,
quando aliquid in eo cõsyderare vellemus. Rogaui e-
tiam vt manu mea notari permitteret: fateor timens ne
mihi forte causa exigente, cum perendum esset, pro illo
aliud proferretur, neq; hoc voluit. Deinde mihi cœpit

instare, vt ad interrogationẽ suam breuiter responde- D
rem, quærens à me quam iustum putarẽ, eum qui perse-
queretur, an eũ qui persecutionẽ pateretur. Cui respon-
debã, non recte ita interrogari. Fieri enim posse, vt am
bo iniqui sint, fieri etiam posse vt iniquiorẽ iustior per-
sequatur. Non ergo esse consequẽs, vt ideo sit quisq; iu-
stior, quia persequutionem patitur, quanuis id plerunq;
iustiori contingat. Deinde cum viderẽ in hoc eum
multum immorari, vt iusticiam suæ partis ex eo certam
vellet intelligi, quia persequutionẽ passa fuerit, quæsiui
ab eo, vtrum iustum & Christianum putaret Episcopũ
Mediolanensis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur vtiq;
negare quod ille vir Christianus esset & iustus, quia si
fateretur, statim obiiceremus quod eum rebaptizãdum
esse censeret. Cum ergo eloqui cogeretur, quibus ille nõ
esset habendus Christianus & iustus, cõmemoraui quã-
tam persequutionẽ pertulerit, circundata etiã militibus
armatis ecclesia. Quæsiui etiam, vtrum Maximianum,
quia & is apud Carthaginem schisma fecerat, & iustũ
& Christianũ putaret. Non poterat nisi negare. Com-
memoraui ergo etiã illum talem persequutionem per-
tulisse, vt ecclesia eius vsq; ad fundamenta dirueretur.
His igitur exemplis ei si possem persuadere moliebar, E
vt iam desineret dicere persecutionis perpessionẽ Chri
stianæ iusticiæ certissimum esse documẽtum. Narrauit
etiã in ipsa schismatis nouitate maiores suos cum cogi
tarent culpã Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo
velle sopire, dedisse quendam interuentorẽ populo suę
cõmunionis apud Carthaginem constituto, antequam
Maiorinus aduersus Cæcilianũ ordinaretur. Hunc er-
go interuentorẽ in suo conuenticulo à nostris dicebat
occisum. Quod fateor nunquam antea prorsus audie-
ram, cum tam multa ab eis obiecta crimina refelleren-
tur, & redarguerentur à nostris, atque in eos plura &
maiora iacerentur. Sed tamen postea quàm hoc narra-
uit, rursus à me instanter cœpit quærere quem iustum
putarem, eúm ne qui occidit, an eum qui occisus esset,
quasi iam mihi probauisset, ita vt narrauerat esse cõmis-
sum. Dicebã ergo prius, vtrum verum esset, esse quæren
dum. Non enim temere credi oportere quæcunque di-
cuntur, & tamen fieri potuisse, vt vel ambo æque mali
essent, vel etiã priorem quisquã malus occideret. Re ve-
ra enim fieri potest, vt sceleratior sit rebaptizator totius
hominis, quàm solius corporis interemptor. Vnde etiã
illud quod à me postea quæsiuit, iam quærendum nõ e- F
rat. Ait enim etiam malum nõ debuisse occidi à Chri-
stianis & iustis, quasi nos eos qui hæc in catholica faci-
unt, iustos vocemus, quæ tamen nobis ab istis dici faci-
lius quàm probari solent, cum tam multas violentissi-
mas cędes & strages plerіq; ipsorum & episcopi & pres-
byteri & quilibet clerici congregatis turbis hominum
furiosissimorum, non catholici tantum, sed nonnun-
quam etiam suis, vbi possunt, inferre non cessent. Quæ
cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis
suorum, quæ ipse plus nouit, vrgebat vt dicerem, Quis
iustorum vel malum aliquem occideret? Quod etiam
si ad causam iam non pertinebat, fatebamur enim hæc
vbicunq; sub nomine Christiano fierent, non fieri à bo-
nis, sed tamen vt admoneretur quid esset quærendum,
respondimus, quærentes vtrum Helias iustus ei videre-
tur fuisse. Quod negare non potuit. Deinde subiecimus
quàm multos pseudoprophetas sua manu peremerit.
Hic reuera vidit quod videndum erat, alia licuisse tunc
iustis. Hæc enim prophetico spiritu authoritate dei fa-
ciebãt, qui proculdubio nouit, cui etiam prosit occidi.

G Exigebat ergo vt docerem iam noui testamenti temporibus, qui iustorum aliquē occiderit, etiam sceleratum & impium. Tunc reditum est ad superiorem tractatum, quo volebamus ostendere, neq; nos illis debere obiicere suorum scelera, neq; illos nobis, si qua inuenirentur talia facta nostrorum. De nouo enim testamento ostendi quidem non posse, quod iustus quisquā interfecerit aliquē, sed tamen illud probari posse ipso exemplo domini, sceleratos ab innocētibus fuisse toleratos. Traditorem enim suum, qui iam precium eius acceperat, vsq; ad vltimum pacis osculum inter innocētes secum esse perpessus est. Quibus non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominem, & tamen primum sacramentum corporis & sanguinis sui, nondum illo excluso communiter omnibus dedit. Quo exemplo cum prope omnes mouerentur, tentauit dicere, ante passionem domini communionem illam cum scelerato non obfuisse Apostolis, quia nondum habebant baptismū Christi, sed baptismum Ioannis. Quod postea quàm dixit, cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo scriptum esset, quod Iesus baptizauerit plures quàm Ioannes, cum ipse nō baptizaret,

Non occidit iustus.

H sed discipuli eius, hoc est, per suos discipulos baptizaret? Quo modo ergo dabant quod non acceperant? quod ipsi maxime solent dicere. An forte Christus baptismo Ioannis baptizabat? Deinde in hac sententia mulia quæsiturus eram, quo modo ab ipso Ioanne nunc quæsitum sit de baptismo domini, & responderit quod ille haberet sponsam, & ille esset sponsus. Nunquid ergo fas erat vt baptismo Ioannis baptizaret sponsus, id est, baptismo amici vel serui? Deinde quo modo poterant Eucharistiam accipere nondum baptizati? aut quo modo Petro volenti vt totum se lauaret, responderit: Qui lotus est semel, non eum oportet iterum lauari, sed est mundus totus? Perfecta enim mundatio non in Ioannis, sed in (nominis) domini baptismo est, si eo se dignum qui accipit præbeat. si autem indignum, sacramenta in eo non ad salutem, sed ad perniciem permanebunt. Tamen cum ego ista quæsiturus essem, etiam ipse vidit de baptismo discipulorum domini non sibi fuisse quærendum. Inde itum est in aliud, multis vt poterant vtrinque sermocinantibus. inter quę dictum est, quòd adhuc eos nostri persecuturi essent, nobisque dicebat, videre se velle quales nos essemus in illa persecutione præbituros, vtrum consensuri essemus tali sæuiciæ, an nullum commodaturi

Ioan. 13.

I consensum. Nos dicebamus deū videre corda nostra, quæ ipsi non possent & illos temere sibi adhuc ista metuere, quæ si contigerint, à malis contingere, quibus deteriores ipsi habent: nec tamen ideo nos a catholica cōmunione segregare debere, si quid forte nobis inuitis, vel etiam, si valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cū tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo: Sufferentes inuicē in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Quam pacem atque tolerantiam, illos non tenuisse dicebamus qui schisma fecerunt, vt nunc inter suos qui mitiores eorum sunt grauiora tolerēt, ne scindatur quod scissum est, cum leuiora nollent pro ipsa vnitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuisse temporibus veterum pacem vnitatis, & tolerantiam tanta commendatione prædicatam, sicut exemplo domini & noui testamenti charitate. & tamē Prophetas illos & sanctos viros dicere solere in populum scelera eorum, cum tamen se ab illius populi vnitate & à communione pariter accipiendorum sacramentorum, quæ tunc fuerunt, diuellere non tentassent.

Ephe. 4.

K Inde nescio quo modo ventum est ad commemorationem beatæ memoriæ Genethlij Episcopi, quod nescio quam constitutionē datam, contra illos compressisset, & effectum habere non sineret. Laudabant illum omnes & benignissime præferebant. Inter quas laudes à nobis subiectū est, quod etiam ipse tamen Genethlius, si in eorum manus incidisset, rebaptizandus censeretur. Et hæc iam stantes loquebamur, quia discedendi tempus vrgeret. Ibi plane ille senex dixit, iam formam esse factam, vt quisquis ad eos fidelium à nobis venerit baptizetur, quod eum inuitum & cum dolore animi dicere, quantū poterat apparebat sanè. cum etiam ipse multa mala suorum apertissime gemeret, atque ostenderet, quod totius ciuitatis eius testimonio probabatur, quàm esset remotus à talibus factis, & quæ ipsis suis dicere soleat modesta conquestione proferret, nósque commemoraremus illud Ezechielis Prophetæ, vbi aperte scriptum est: Nec filij culpam patri, nec patris culpā filio eius imputandam: vbi dictum est: Sicut enim anima patris mea est, ita & anima filij mea est. Anima enim quæcunque peccauerit sola morietur: placuit omnibus in talibus

Ezech. 18.

L disputationibus violēta facta malorum hominum nobis abinuicem obiici non debere. Remanebat ergo schismatis quæstio. Itaque hortati eum sumus, vt etiam atq; etiam placido atq; pacato animo annitatur nobiscum, vt diligenti examinatione tanta inquisitio terminum sumat. Vbi ille benigne cum diceret, nos solum ista quærere, nolle autē nostros hæc quæri, ea facta pollicitatione discessimus, vt exhiberemus ei plures collegas nostros, certe vel decē, qui tanta beneuolentia & lenitate & tam pio studio id quæri vellent, quantū in nobis cū iam animaduertisse atq; approbare sentiebamus. Hoc etiam de suorū numero & ipse pollicitus est. Vnde vos hortor & obtestor per domini sanguinē, vt eum promissi sui cōmoneatis, & grauiter instetis, vt res cœpta peragatur, quam prope ad finem peruenisse iam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillime potestis inuenire in Episcopis vestris tam vtilem animum & voluntatem, quàm in isto sene perspeximus. Postero enim die ipse ad nos venit, & hæc iterum quærere cœperamus. Sed quia ordinandi Episcopi necessitas nos inde iamiámque rapiebat, diutius cum illo esse nequiuimus. Iam enim miseramus ad Maiorem Cœlicolarū, quem audieramus noui apud eos baptismi institutorem institisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, vt cum illo

M quantum ipsius temporis patiebantur angustiæ, aliquid loqueremur. Quem posteaquam venturum comperit, videns nos aliud suscepisse negocium, cum & ipsum nescio quæ necessitas profectionis vrgeret, benigne à nobis placideque discessit. Videtur autem mihi, vt turbulentas turbas & impedimentum potius quàm adiumentum afferentes omnino deuitemus, & vere ex animo amico atq; tranquillo susceptum tam magnum negocium domino opitulante peragamus, ad aliquā villam nos conuenire debere non magnam, vbi nullius nostrum esset ecclesia: quam tamen villam communiter posśident homines & nostræ communionis & ipsius, sicuti est villa Titiana. Siue ergo in Tubursicensi, siue in Tagastensi talis locus, vel ille quem commemoraui, vel aliquis alius inuentus fuerit, faciamus codices canonicos præsto esse. Et si qua proferri potuerint ex vtraque parte documenta, vt postpositis cæteris, nulla si domino placuerit interpellāte molestia, quotquot diebus poterimus ad hoc vacantes, & vnusquisq; nostrum apud suum hospitem dominum deprecantes, adiuuāte

ipso

A ipso cui pax Christiana gratissima est, rem tantam & bono animo cœptam ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sanè, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

Augustinus Emeritum Donatistam, sed aliquo virum probum & liberaliter eruditum inuitat, vt respondeat qua iusta causa schisma mouerint.

Epistola CLXIIII.

2. retrac. ca. 46. & 51.

DESIDERABILI & dilecto fratri Emerito, Augustinus. Ego cum audio quenquam bono ingenio præditum, doctrinisque liberalibus eruditum, quanquam nō ibi salus animæ constituta sit, tamē in quæstione facillima sentire aliud quàm veritas postulat, quo magis miror, eo magis exardesco nosse hominem, & cum eo colloqui. vel si id nō possum, saltem literis quæ longissime volant attingere mentem eius, atque ab eo vicissim attingi desydero. Sicut te esse audio talem virum, & ab ecclesia catholica, quæ sicut sancto spiritu prænunciata est, toto orbe diffunditur, discerptum doleo atque seclusum, quam ob causam nescio. Nam certum est magnæ parti Roma-
B ni orbis, ne dicam etiam Barbaris gētibus, quibus quoque debitorem se dicebat Apostolus, quorum Christianæ fidei communio nostra cōtexitur, ignotam esse partem Donati. Nec eos omnino scire vel quādo, vel quibus causis exorta sit ista dissensio. Quos vtique omnes Christianos ab eis criminibus, quæ Afris obiicitis, nisi innocentes esse fatearis, cogeris dicere, omnium malefactis obnoxios, cum apud vos perditi vt mitius dixerim latent, vos omnes esse pollutos. Non enim neminem de vestra communione pellitis: aut tunc primum pellitis, cum primum illud vnde pellendus est fecerit. An non aliquanto tempore latentem, & postea proditum conuictumq. damnatis? Quæro igitur, vtrum vos contaminauerit eo tempore quo latebat? Respondebis nullo modo. Nullo ergo tempore contaminaret, etiam si semper id lateret: nam & mortuorum nonnulla sæpe commissa produntur, nec fraudi est Christianis, qui eis communicauere viuentibus. Cur ergo vos tam temeraria atque sacrilega direptione præcidistis à communione innumerabilium ecclesiarum Orientalium, quas semper latuit, & adhuc latet quod in Africa gestū esse aut docetis aut fingitis? Alia enim quæstio est, vtrum
C illa vera dicatis, quæ quidem nos multo probabilioribus documentis falsa esse cōuincimus, & in vestris magis eapsa quæ obiicitis, tunc probata declaramus. Sed hæc vt dixi, alia quæstio est, tunc aggredienda & discutienda cum opus fuerit. Illud tunc attendat vigilantia mentis tuæ neminem contaminari posse ignotorum ignotisque criminibus. Vnde manifestum est à cōmunione orbis, cui seu falsa seu vera crimina, quæ Afris intenditis, prorsus ignota sunt, & ignota semper fuerunt, sacrilego schismate vos esse separatos. quanquam & illud non est tacendum, etiam cognitos malos bonis nō obesse in ecclesia, si eos à communione prohibendi aut potestas desit, aut aliqua ratio conseruandæ pacis impediat. Qui sunt enim qui apud Prophetam Ezechielem, & ante vastationem perditorum signari meruerunt, & cum illi vastarentur euadere illæsi, nisi vt ibi manifestissime ostenditur qui mœrent & gemunt peccata & iniquitates populi dei, quæ fiunt in medio eorum? Quis autem quod ignorat, gemit & mœret? Ex eadem ratio-
Philip. 2. ne etiam Paulus Apostolus falsos fratres tolerat. Non enim de incognitis ait Omnes sua quærunt, non quæ Iesu Christi, quos tamen secum fuisse manifestat. Ex quo

autem genere sunt qui vel thurificare idolis vel codices D
diuinos tradere quam mori maluerunt, nisi ex eorum *Thurificati.*
qui sua quærunt, non quæ Iesu Christi? Multa testimo- *Libellati.*
nia scripturarum prætereo, ne longiorem quam necesse est epistolam faciam, & eruditioni tuæ plura per teipsum consyderanda permitto. Quod tamen satis est, video. Obsecro si tam multi iniqui in vno populo dei, eos quos contestabantur non fecerunt tales, quales ipsi erant, si multitudo illa falsorum fratrū Apostolum Paulum in vna cum eis ecclesia constitutum non fecit sua quærentem, non quæ Iesu Christi, manifestum est non hoc effici hominem, quod est malus quisquam, cū quo ad altare Christi acceditur etiam si nō sit incognitus, si tantum non approbetur, & à bona conscientia displicendo separetur. Manifestum est igitur non esse aliud cum fure cōcurrere, nisi vel furari cum eo, vel furtum eius cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, vt quæstiones infinitas atq. superfluas de factis hominum, quæ rationem nostram nihil impediunt, auferamus. Sed & vos nisi hoc sentiatis, tales eritis omnes qualis Optatus in vestra communione vobis non ignorantibus fuit.
Quod absit ab Emeriti moribus, aliorumq. taliū, quales E
apud vos esse non dubito longe à factis illius alienos. Neq. enim vobis obiicimus, nisi schismatis crimen, quā
etiā hæresim male perseuerando fecistis. Quanti autem *Nume. 16.*
diuino iudicio pēdatur hoc facinus, lege quod te legisse nō ambigo. inuenies Datan & Abiron hiatu terræ deuoratos, cæterosq. omnes qui eis consenserant, igne de medio eorū existente consumptos. Illud ergo scelus ad exemplum deuitandi dominus deus præsenti supplicio denotauit, vt cum talibus patientissime parcit, quali vltimo iudicio reseruet ostenderet. Neq; enim reprehendimus rationes vestras, si eo tempore quo vesana potentia furere iactabatur Optatus, cū eius accusator esset totius Africæ gemitus congemiscentibus vobis si tamē talis es, qualem te prędicat fama, quod scit deus me & credere & velle. Non ergo reprehendimus si eo tempore, ne multos secum excommunicatos traheret, & communionem vestram schismatis furore præcideret, eum excommunicare noluistis. Sed hoc ipsum est quod vos arguit in iudicio dei, frater Emerite, quod cum videritis tam magnum malum esse, diuidi partem Donati, vt Optatus potius in communionem tolerādus existima-
retur, quàm illud admitteretur, permanetis in eo malo F
quod in diuidenda ecclesia Christi à vestris maioribus perpetratum est. Hic fortasse respondendi angustia tentabis defendere Optatum. Noli frater, noli obsecro, nō te decet, & si aliquem alium forte deceat, si tamen quicquam decet malos, Emeritum certe non decet defendere Optatū, sed fortasse nec accusare. Ita sit sane. Vtere voce media & dic, vnusquisq. sarcinam suam portat. Tu quis es qui iudicas seruum alienum? Si ergo ad testi-
monium totius Africæ, imò vero terrarū omnium qua- *Roma. 14.*
qua versum Gildonis fama feruebat (simul enim & ille notus erat) non ausi estis vnquam de Optato iudicare, ne temere de incognitis iudicaretis, nos tandem possumus aut debemus de iis qui ante nos vixerunt, ad vestrum tantummodo testimonium temerariam de incognitis ferre sententiam, vt parum sit quod vos ignota criminamini, nisi & nos ignota iudicemus? Non enim Optatum etiam si forte falsa periclitatur inuidia, sed te defendis cū dicis, ignoro qualis iste fuerit. Quāto magis ergo quales fuerint Afri, quos ignotiores arguis, Orientalis orbis ignorat? à quibus tamen ecclesiis quarū nomina habes in libris & recitas, nefaria dissensione diui-

G geris. Si tum Mugadensem Episcopum vestrũ famosissimum & pessime diffamatum, nõ dico Cæsariensis, sed Sitifensis collega eius eiusdemque temporis ignorabat quo modo traditores Afros quicunque illi fuerint, ecclesia Corinthiorum, Ephesiorum, Colossensium, Philippensium, Thessalonicensium, Antiochenorum, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, cæterarumque orbis partium ab Apostolis in Christo ædificatarum, aut nosse potuit, aut damnari à vobis meruit, quia non potuit? & tamen eis non communicatis, & dicitis non esse Christianos, & eos rebaptizare conamini. Quid dicam? quid querar? aut quid exclamarem? Si cum homine cordato loquor, indignationis huius aculeos tecum participo. Nam vides profecto quæ dicerem si vellem dicere. An forte fecerunt inter se maiores vestri concilium & damnauerũt præter se totum orbem Christianum? Ita ne ad hoc perducta est rerum existimatio, vt cõcilium Maximianensium qui de vestra præcisione præcisi sunt, quia vobis comparati paucissimi sunt, non valeat aduersus vos, & vestrum concilium valeat aduersus gentes, hæreditatem Christi & possessionem eius terminos terræ? Miror si habet in corpore sanguinem, qui de hac re non erubescit. Rescribe ad ista quæso. A nõnullis enim qui-

H bus non potui non credere, audiui te rescripturum si tibi scriberem. Iam enim pridem misi vnã epistolam quã vtrum acceperis vel ei responderis & forte ego tuam non acceperim, nescio. Nunc interim peto ad hæc respondere ne graueris, quod tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quæstiones. Hinc enim caput est ordinatissimæ inquisitionis, cur schisma factũ sit. Nam & terrenæ potestates cum schismaticos persequũtur, ea regula

Roma.13. se defendunt, qua dicit Apostolus: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori bono operi sed malo. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est, tibi in bonum. Quod si malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Tota igitur quæstio est, vtrum nihil mali sit schisma, aut vtrum schisma non feceritis, vt pro bono opere potestatibus resistatis, non pro malo, vnde vobis acquiratis iudicium. Prop-

Matth.5. terea prouidentissime dominus non ait. Beati qui persequutionem patiuntur tantum, sed addidit, propter iu-

I sticiam. Si ergo iusticia est, quam operati estis in illa dissensione, in qua etiam permanetis, secundum ea quæ supra dixi, nosse abs te cupio. Si autem iniquitas est orbem Christianum damnare inauditum, vel quia non audiunt quæ vos audistis, vel quia non ei probatum est, quod temere credidistis, aut sine certo documento accusastis, & ideo rebaptizare velle tot ecclesias ipsius domini, cum hic adhuc esset in carne, & Apostolorum eius prædicatione ac labore fundatas. quia vobis licet, aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuentes, simul sacramenta tractantes, aut etiam scire, sed tolerare, ne pars Donati diuidatur, Illis autem in orbe remotissimo constitutis, non licet nescire quod vos de Afris aut nostis, aut creditis, aut audistis, aut fingitis: quæ tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatem, & potestatum accusare seueritatẽ? At enim & malis Christianis non licet persequi. Esto non liceat, sed nunquid hoc potestatibus ad hoc ipsum ordinatis, fas est obiicere? An Apostolum delebimus? Aut non habent codices vestri quæ pauloante commemoraui? Sed vos, inquies, talibus communicare non debetis. Quid ergo?

Vos Flauiano quondam vicario partis vestræ homini, K quia legibus seruiens, nocentes quos inuenerat occidebat, non communicastis? Sed à vobis, inquies, Romani principes aduersum nos prouocantur. Immo à vobis aduersum vosipsos, qui ecclesiam, cuius illi sicut tanto ante prædictum est, iam membra sunt. De Christo Psal.71.

enim dictum est. Et adorabunt eum omnes reges terræ, & præcisione laniare ausi estis, & rebaptizare pertinaciter audetis. Nostri autẽ aduersus illicitas & priuatas vestrorum violentias, quas & vos ibi, qui talia non facitis, doletis & gemitis, à potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequãtur, sed qua se defendant. Sicut Apostolus Paulus aduersus Iudæos con- Actu.23.

iurantes vt eum necarẽt, antequã esset Romanum imperium Christianum, egit vt ibi tuitio etiam armatorum daretur. Sed illi principes qualibet occasione cognoscentes vestri schismatis nefas, constituunt aduersus vos pro sua solicitudine ac potestate quod volunt. Non enim frustra gladium portant, dei enim ministri sunt, vindices in iram in eos qui male agunt. Postremò etiam si aliqui nostrorum nõ Christiana moderatione ista faciunt, displicet nobis. sed tamen non propter eos relinquimus Catholicam ecclesiam, si eam ante vltimum tempus ventilationis à palea purgare non possu- L

mus, quando & vos propter optatum, cum eum pellere non audebatis, partem Donati non reliquistis. At enim, (dicitis,) quare nos adiungi vobis vultis, si scelerati sumus? Quia viuitis adhuc & corrigi potestis si velitis. Cum enim nobis coniungimini, hoc est, ecclesiæ dei, hæreditati Christi, cuius possessio sunt termini terræ, vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim fractis sic ait Apostolus: Potens est enim deus iterũ in- Roman.11.

serere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte qua dissentiebatis, quamuis sacramẽta quæ habebatis, cum eadem sint in omnibus, sancta sint. Quapropter vos mutari volumus à peruersitate, id est, vt denuo radicetur vestra præcisio. Nam sacramenta quæ non mutastis, sicut habetis, approbantur à nobis, ne forte cum vestram prauitatem corrigere volumus, illis mysteriis Christi, quæ in vestra prauitate deprauata nõ sunt, sacrilegam faciamus iniuriam. Neq. enim & Saul deprauauerat vnctionem quam acceperat, cui vnctioni tantum honorẽ rex Dauid pius dei seruus exhibuit. Propterea ergo vos nõ rebaptizamus, qui radicem vobis reddere cupimus, formam tamen præcisi sarmenti si non mutata est, appro- M

bamus. Quæ tamẽ quamuis integra, nullo modo est sine radice fructuosa. Alia quæstio est de persecutionibus, quas vos dicitis pati in tanta mansuetudine & lenitate nostrorum, cum vere illicite ac priuatim vestri faciant grauiora: alia de baptismate, quod non quærimus vbi sit, sed vbi prosit. Nam vbicunque est, ipsum est, sed nõ etiam ille qui hoc accipit vbicunque est, ipse est. Itaque priuatam hominum impietatem detestamur in schismate, baptismum vero Christi vbique veneramur: quia si desertores secum imperatoris signa traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis, salua signa recipiuntur, si salua manserunt. Et si quid de hac re diligentius quærendum est, alia est, vt dixi, quæstio. Hoc enim obseruandum est in his rebus, quod obseruat ecclesia dei. Quæritur autem verum vestra, an nostra sit ecclesia dei. Quapropter illud quærendum est à capite, cur schisma feceritis. Si non rescripseris, ego apud deum quantum credo facilem causam habeo, quia viro, quem audiui excepto schismate bonum & liberaliter instructum, pacificantes literas misi. Tu videris

quid

A quid illi respondeas, cuius nunc laudanda patientia, in fine vero timéda sententia est. Si autem rescripseris ea cura, qua tibi scriptum vides, aderit misericordia dei, vt aliquando error, qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quod de Rogatensibus non dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, sicut nos Macarianos appellatis. Neque de Rucatensi Episcopo vestro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem suorũ, vt ei portæ aperirentur, & in vastationem darentur catholici, & alia innumerabilia. Desine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita vel cognita Vides enim quæ de vestris taceam, vt de origine schismatis, vbi tota causa est, res agatur. Dominus deus inspiret tibi cogitationem pacificam desyderabilis & dilecte frater.

Augustinus cum cæteris, per Generosum respondet cuiusdam Donatistæ presbyteri literis, de schismate Donatistarum.

Epistola CLXV.

B DILECTISSIMO & honorabili fratri Generoso, Fortunatus, Alipius, Augustinus in domino salutem. Quoniam nobis notam esse voluisti Epistolam quam ad te Donatistarum presbyter dedit, quanquam eam tu quoque catholicus animo deriseris, tamen vt ei potius si non desperate desipit consulas, hęc ad eum rescripta petimus perferas. Ille enim ordinem Christianitatis ciuitatis vestræ tibi vt insinuaret iussisse sibi angelum scribit, cum tu teneas Christianitatem, non ciuitatis tuæ tantum, nec tantum Africæ vel Afrorum, sed totius orbis terræ, quæ annunciata est & annunciatur omnibus gentibus. Vnde illis parum est quod præcisos esse non pudet, nec sibi subueniunt, vt cum possunt redeant ad radicem, nisi etiam secum alios præcidere, & sicut ligna arida in ignem destinare conentur. Quapropter si tibi ipsi angelus astitisset, quem sibi ille propter te astitisse, quantum arbitramur, astuta nouitate confingit, & hæc ipsa tibi dixisset, quæ iste mandato illius tibi se insinuare dicit, oporteret te Apostolicæ sen-

Gala.1. tentiæ memorem fieri qui ait: Licet si nos aut angelus de cœlo vobis euangelizauerit præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Euangelizatum est e-

C nim tibi per vocem ipsius domini Iesu Christi, quod omnibus gentibus annunciabitur Euangelium eius, &

Gala.3. tunc finis erit. Euangelizatum tibi est per propheticas

Gene.12. & Apostolicas literas, quod Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, quod est Christus, cum ei diceret deus: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Has ergo promissiones tenenti, si tibi angelus de cœlo diceret, Dimitte Christianitatem orbis terræ & tene partem Donati, cuius ordo tibi exponitur in Epistola Episcopi tuæ ciuitatis, anathema esse deberet: quia te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur & alienare à promissis dei Si enim ordo Episcoporum sibi succedentium consyderandus est, quanto certius & vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius

Matth.16. Ecclesiæ figuram gerenti dominus ait: Super hanc pe-

Petrus Ecclesiæ totius figuram gerit. tram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum nõ vincent eam. Petro enim successit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacletus, Anacleto Euaristus, Euaristo Alexander, Alexandro Sixtus, Sixto Thelesphorus, Thelesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri Eleutherius, Eleutherio Victor, Victori Zepherinus, Zepherino Calixtus, Calixto Vrbanus, Vrbano Pontianus, Pontiano Antherus, Anthe-

ro Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lu- D
cio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio Marcellinus, Marcellino Marcellus, Marcello Eusebius, Eusebio Melciades, Melciadi Syluester, Syluestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, Siricio Anastasius. In hoc ordine successionis nullus Donatista Episcopus inuenitur. Sed ex transuerso ex Africa ordinatum miserũt, qui paucis præsidens Afris in vrbe Roma Montensium, vel Cuzupitarum vocabulum propagauit. In illum autem ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis quibus dominus prouidens ait de præpositis malis, Quæ dicunt facite, quæ autem faci- Matth.23.
unt facere nolite dicunt enim & non faciunt. Vt certa sit spes fidelis, quæ non in homine, sed in domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur: Sicut isti dissipati sunt, qui legunt in codicibus sanctis, Ecclesias quibus Apostoli scripserunt, & E
nullum in eis habent Episcopum Quid autem peruersius & insanius, quàm lectoribus easdem Epistolas legentibus dicere, Pax tecum, & ab earum Ecclesiarum pace separare, quibus ipsæ Epistolæ scriptæ sunt? Tamen ne sibi etiam de Constantinensi, hoc est, ciuitatis vestræ Episcoporum ordine blandiatur, recita illi gesta apud Numacium Felicem Flauium procuratorem tunc eiusdem ciuitatis vestræ, Diocletiano octauo, & Maximiano septimo Consulibus, xj. Kalend. Iunias, quibus liquido constitit ita Paulum Episcopum tradidisse, vt Siluanus tunc eius subdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit proferens instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, ita vt ei diceret Victor quidam Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Quem iste Siluanus manifestissimum traditorem pro magno commemorat in Epistola, qua scribit à Secundo Tigisitano primæ sedis Episcopo Episcopum tunc ordinatum. Quiescat ergo superba eorum lingua, & cognoscat crimina sua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam si voluerit, gesta Ecclesiastica eiusdem F
Secundi Tigisitani in domo Vrbani Donati habita, vbi confessos traditores iudici deo dimisit Donatum Masculitanum, Marinum ab aquis Tibilitanis, Donatum Calamensem, cum quibus confessis traditoribus memoratum traditorem Siluanum eis ordinauit Episcopum. Recita illi gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus iratus Siluano, quod ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudicius prodidit, quæ certis documentis & responsionibus testium, & recitatione gestorum, & multarum Epistolarum luce clarius constiterunt Multa sunt alia quæ illi recites, si non contentiose agere, sed prudenter audire voluerit. Preces Donatistarum ad Constantinum, vt propter ipsam causam inter Afros Episcopos dirimendam iudices ex Gallia Episcopos mitteret. Literas etiam eiusdem imperatoris, vbi Episcopos misit ad vrbem Romam Gesta quoque in vrbe Roma, vbi ab Episcopis, quos ille miserat, causa cognita atque discussa est. Itemque alias literas, vbi declarat memoratus imperator eos apud se de collegarum suorum iudicio, id est, Episcoporum, quos ad vrbem Romam miserat, fuisse conquestos: vbi etiam alios Episcopos vo-

G luit apud Arelatum iudicare: vbi isti & ab ipsorum iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt. vbi postremo causam inter partes ipse cognouit: vbi eos vehementissime detestatur innocentia Cæciliani fuisse superatos. Quæ si voluerit, audiet, & tacebit, & desinet insidiari veritati. Quanquam nos non tam de istis documentis præsumamus, quàm de scripturis sanctis, vbi hæreditas Christi vsque ad terminos terræ promissa est in omnibus gentibus: vnde isti nefario schismate separati, iactant crimina in paleam messis dominicæ, quæ necesse est vsque ad finem permixta toleretur, donec vltimo iudicio tota area ventiletur. Vnde manifestum est ista crimina seu vera seu falsa non pertinere ad frumenta dominica, quæ per totum agrum, id est, istum mundum vsque in finem seculi oportet crescere. Sicut non falsus angelus in huius errore, sed dominus in Euangelio loquitur. Ideoque in Christianos innocentes, qui per totum orbem malis Christianis tanquam paleæ suæ vel zizaniis permixti sunt, multa falsa crimina & vana iactantibus his miseris Donatistis merito deus reddidit, vt Maximianistas apud Carthaginem schismaticos suos Primiani damnatores,
H extra Primianum baptizatores, post Primianum rebaptizatores vniuersali concilio suo damnarent: vt ex eorum numero post non paruum tempus quosdam in honoribus Episcopatus sui, Felicianũ Musitatum & Prætextatum Assuritanum cogente Optato Gildomano susciperent cum omnibus quos damnati extra baptizauerunt. Quod si ab eis, quos ore proprio tanquam sceleratos & sacrilegos damnauerunt, & quos illis primis schismaticis, quos viuos terra obruit, compararunt, non maculantur, cum eis rursus in honore suo receptis communicant, euigilent aliquando, cogitent quanta cæcitate, & quanta insania dicant, orbem terrarum ignotis Afrorum criminibus esse maculatum, & hæreditatem Christi, quæ promissa exhibita est in omnibus gentibus, peccatis Afrorum per contagionem communicationis fuisse deletam, quando se nolunt deletos & maculatos videri dum eis communicant quorum crimina cognita iudicarunt.
2.Cor.11. Quapropter cum Paulus Apostolus iterum dicat, quia ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis, vnde non esse mirum, si ministri eius transfigurant se sicut ministros iusticiæ, si verè iste aliquem angelum vidit erroris nuncium, & de vnitate catholica Christianos separare cupientem,
I ipse passus est angelum Satanæ transfigurantem se velut angelum lucis. Si autem mentitur & nihil tale vidit, ipse est minister Satanæ, transfigurans se velut ministrum iusticiæ. Et tamen ista omnia consyderans si nimium peruersus & pertinax esse noluerit, poterit ab omni vel aliena vel propria seductione liberari. Nos enim per occasionem tuam sine aliquo odio conuenimus, hoc circa eum seruantes quod Apostolus dicit,
2.Timo.2. Seruum autem domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem, diuersa sentientes, ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Si ergo aliquid aspere diximus, non ad amaritudinem dissensionis, sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater.

Augustinus Donatistas redarguit, & hortatur ad vnitatem ecclesiæ. Non enim conuenire vt qui communiter agnoscerent Christum ecclesiæ caput è sacris literis, ecclesiam illius corpus ex iisdem non agnoscerent, cum pariter vtrunque doceant. K

Epistola CLXVI.

AVGVSTINVS Episcopus catholicus, Donatistis. Charitas Christi, cui omnem hominem quantum ad nostram pertinet voluntatem lucrari volumus, tacere vobis nõ permittit. 2.Timo.4.
Matth.5. Si propterea nos odistis, quia pacem vobis catholicam prædicamus, Nos domino seruimus dicenti, Beati pacifici quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Et in Psalmo
Psal.119. scriptum est, Cum iis qui oderunt pacẽ eram pacificus, cum loquebar eis, debellabãt me gratis. Propterea mandauerunt nobis quidam presbyteri partis vestræ dicentes, Recedite à plebibus nostris, si non vultis vt interficiamus vos. Quanto iustius eis nos dicimus, imò vos non recedite, sed accedite pacati ad plebes nõ nostras, sed illius cuius omnes sumus: aut si nõ vultis & impacati estis, vos potius recedite à plebibus, pro quibus Christus suum sanguinem fudit: quas ideo vultis vestras facere ne Christi sint, quamuis eas sub eius nomine possidere conemini. tanquam si seruus furetur oues de grege domini sui, & quæcunque ex illis nata fuerint characterem domini sui eis infigat, ne furtum eius possit agnosci. Sic enim fecerunt maiores vestri, separauerunt L
ab ecclesia Christi populum habentem baptismũ Christi, & quicunque illis accreuerunt, baptismo Christi eos rebaptizauerunt. Sed dominus & fures punit si non se correxerint, & oues ab errore reuocat ad gregem, nec in eis suum exterminat characterem. Dicitis nos traditores. Quod nec maiores vestri in maiores nostros potuerunt, nec vos in nos probare vllo modo poteritis. Quid vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus vt causam nostram & vestram patienter audiatis, non nostis nisi superbire & insanire? Nam vtiq; ostenderemus vobis, quia potius illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum & socios eius quasi traditionis crimine damnauerunt, & dicitis: Recedite à plebibus nostris quas docetis vt vobis credant & in Christo non credant? Vos enim eis dicitis, propter traditores, quos nõ ostenditis, remansisse ecclesiã Christi in sola Africa partis Donati, quod non de lege, non de Propheta, non de Psalmo, non de Apostolo, non de Euangelio, sed de corde vestro & de parentum vestrorũ calumniis recitatis. Christus autem dicit, Prædicari in nomine suo pœnitẽtiam Luca.24.
& remissionem peccatorũ per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem. Cui ecclesiæ ex ore Christi manifestatæ, vos non communicatis, & alios in vestram perditionem trahentes, liberari non vultis. Si autem ideo vobis displicemus quia per Imperatorũ iussiones ad vnitatem cogimini, hoc vos fecistis qui vbicunq; vellemus prædicare veritatẽ, vt eam quisq; securus audiret & volens eligeret, nunquam permisistis per violentias & terrores vestros. Nolite stridere, & perturbare animas vestras, patienter si fieri potest cõsyderate quod dicimus, & recolite facta Circuncellionum vestrorũ, & clericorum qui duces eorũ semper fuerũt, & videbitis quæ causa vobis hoc excitauerit. Vnde iniuste queremini, quia vobis omnia ista vt iuberẽtur coegistis. Nam vt longè præterita & multa non repetamus, saltem recentia facta vestra cogitate. Marcus presbyter Casphalianẽsis à nemine coactus, propria voluntate catholicus factus est. Quare illũ vestri persequuti sunt, & penè occidissent, nisi dei manus per homines superueniẽtes violentias eorum compressisset. Restitutus Victorianẽsis ad catholicã nullo cogẽte se transtulit. Quare raptus est de domo sua, cæsus, in aqua volutatus, bruda† vestitus, & nescio Broda.
quot †Buda.

A quot dies in captiuitate retentus est, nec libertati propriæ fortasse restitutus esset, nisi iam penè propter ipsam causam Proculianus sibi exhibitionem videret imminere. Marcianus Vrgẽsis catholicam vnitatem propria voluntate delegit. Quare subdiaconum eius, cum ipse fugisset, prope vsque ad mortem cæsum, clerici vestri lapidibus obruerunt, quorum domus pro suo scelere euersæ sunt. Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis qui clamaret Sinitι, quisquis Maximiano communicauerit, incendetur domus eius: qui antequam ipse ad catholicam conuersus esset, & nondum de transmarinis remeasset, ad quid aliud presbyterum Siniti miseramus, nisi vt nulli molestus nostros visitaret, & in domo iuris sui positus, pacem catholicam volentibus prædicaret, quem vos inde cum graui iniuria proiecistis? Quid aliud agebamus, quando vnus nostrum Calamensis Episcopus Posidius ibat ad fundum Figulinensem, nisi vt nostri quamuis pauci qui illic erant visitarentur, & audito verbo dei ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur? Cui ambulanti viam suam, latronum more insidiati sunt, & quia in eorum insidias cadere non potuit, eum aperta violentia B in fundo Liuetensi penè viuum cum domo quò fugerat incenderant, nisi tertio suppositas flammas coloni eiusdem fundi propter periculum suæ salutis extinguerent. Et tamen cum Crispinus propter hoc factum in Proconsulari iudicio cõuinceretur hæreticus, eiusdem Episcopi Posidij intercessu decem libras auri non est exactus. Cui beneuolentiæ & mansuetudini ingratus, ad imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram dei de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Videtis quia vos contra pacem Christi violenter insurgitis, & patimini non pro ipso, sed pro iniquitatibus vestris. Quæ est ista dementia vt cum male viuitis, latronum facta faciatis. & cum iure punimini, gloriam martyrum requiratis? Si ergo vos priuata vestra audacia tam violenter cogitis homines, aut ire in errorem, aut permanere in errore, quanto magis nos debemus per ordinatissimas potestates, quas deus secundum suam prophetiam subdidit Christo, resistere furoribus vestris, vt miseræ animæ de vestra dominatione liberatæ, eruantur de vetustissima falsitate, & assuescant in apertissima ve-C ritate? Nam quos à nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam se cogi volunt, quod nobis antea & postea confitentur, vt vel sic euadant oppressiones vestras. & tamen quid est melius, proferre veras Imperatorum iussiones pro vnitate, an falsas indulgentias pro peruersitate, quod vos fecistis, & mendacio vestro subito totam Africam implestis. In quo facto nihil aliud ostendistis, nisi partem Donati, semper de mendacio præsumentem, omni vento iactari & circunferri, sicut scrip- *Prouer. 10.* tum est, Qui fidit in falsis, hic pascit ventos. Sicut enim vera fuit ista indulgentia, sic vera sunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungensis per quem ordinatus est, & quicquid aliud contra catholicos dicere consuestis, vt à pace ecclesiæ Christi infœlices separetis & infœliciter separemini. De nulla quidem nos hominis potestate præsumimus, quamuis vtique multo sit honestius præsumere de Imperatoribus quàm præsumere de Circũcellionibus, præsumere de legibus quàm præsumere de seditionibus. Sed meminimus scriptum *Hiere. 17.* esse, Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Vnde ergo præsumimus, si vultis nosse, illum cogi- *Psal. 71.* tate, de quo Propheta prænunciauit dicens, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruient illi. D Et ideo hac Ecclesiæ potestate vtimur, quam ei dominus & promisit & dedit. Imperatores enim si in erro- *11. q. 3. Imperatores.* re essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent, per quas iusti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi iuberẽt, quia deus prohiberet. Sicut iusserat Nabuchodonosor, vt aurea statua adoraretur, quod qui facere noluerunt, deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent quod quisquis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud deum frontem † non habebit qui hoc facere noluit, quod ei *† sortem.* per cor regis ipsa veritas iussit. Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis trium puerorum com- *Daniel. 3.* motus atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit, vt quicunque blasphemarent deum Sidrach, Misaach, & Abdenago, in interitum irent, & domus eorum in dispersionem. Et non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant Imperatores Christiani, cum sciant, à vobis in eis quos rebaptizatis Christum exsufflari. Si iussiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad e- E dictum regis talia iubentis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis esse, Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta, quæ fecit mihi dominus deus excelsus, placuit mihi in conspectu meo annunciare, quàm magnum & potens sit regnum eius, regnum sempiternum & potestatis eius in secula seculorum? An cum hoc audieritis, non respondetis, amen, & hoc dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis. Sed modo quia nihil apud Imperatores potestis, nobis inde vultis facere inuidiam. Si autem aliquid possetis, quanta faceretis quando nihil potestis & non cessatis? Scitote quòd primi maiores vestri causam Cæciliani ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc à nobis, probemus vobis, & si non probauerimus, facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constantinus non est ausus de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam atque finiendam Episcopis delegauit. Quod & factum est in vrbe Roma præsidente Melciade Episcopo illius Ecclesiæ cum multis collegis suis. Qui cum Cæcilianum innocentem pronunciassent, & Donatum qui schisma Cartha- F gini fecerat, sententia percussissent, iterum vestri ad imperatorem venerunt, de iudicio Episcoporum in quo victi fuerant murmurarunt. Quo modo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus Imperator alios iudices Episcopos dedit apud Arelatum Galliæ ciuitatem, & ab ipsis vestri ad ipsum Imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronunciaret. Nec sic totiens victi quieuerunt, sed de Felice Aptungitano per quem Cæcilianus fuerat ordinatus quotidianis interpellationibus ipsi Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem. Et ideo Cæcilianum Episcopum esse non posse quòd à traditore fuerit ordinatus, donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cognita ab Heliano Proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filij eius talia præceperunt. Quibus succedens Iulianus deser- *Iulianus.* tor Christi & inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permisit.

G misit. Denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de qua lapsus fuerat inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. Hæc erat eius prædicanda iusticia, quam supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerũt, dicentes homini apostatæ, quòd apud eum sola iusticia haberet locum. Huic successit Iouinianus, qui quoniam cito mortuus est, nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus, legite quæ cõtra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius, legite quando vultis quæ de vobis constituerint. Quid ergo de filiis Theodosij miramini, quasi aliud in hac causa sequi debuerunt, quàm Constantini iudicium per tot Christianos Imperatores firmissime custoditum? Ad Constantinum autem sicut diximus, sic vobis quando vultis si causam ignoratis ostendemus maiores vestri causam Cæciliani vltrò detulerunt. Defunctus est Constantinus, sed iudicium Constantini contra vos viuit, quò vestri causam miserunt, apud quem iudices Episcopos reprehenderunt, ad quem à iudicibus Episcopis appellauerũt, quem tædiosissime de Felice Aptungitano interpellauerunt,
H à quo toties conuicti & confusi redierunt, & à pernicie furoris & animositatis suæ non recesserunt, eamque vobis posteris suis hæreditariam reliquerunt, vt tam impudenter de iussionibus Christianorum Imperatorum faciatis inuidiam, cum si vobis liceret, non quidem iam Constantinum Christianum, quia veritati fauit, contra nos appellaretis, sed apostatam Iulianum ab inferis excitaretis, quasi vero si aliquid tale contingeret, esset magnum malum nisi vobis. Quæ est enim peior mors animæ quàm libertas erroris? Sed iam tollamus ista omnia de medio, amemus pacem, quam omnis doctus & indoctus intelligit præponendam esse discordiæ, diligamus & teneamus vnitatem. Hoc iubent Imperatores, quod iubet & Christus: quia cum bonum iubent, per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per Apostolum obsecrat, vt idipsum dicamus omnes, & nõ sint
1.Cor.1. in nobis schismata. Neque dicamus, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi, sed simul omnes non simus nisi Christi, quia nec diuisus est Christus. Nec Paulus crucifixus est pro nobis, quanto minus Donatus: nec in nomine Pauli baptizati sumus, quanto minus in Donati? Hoc dicunt
I & Imperatores, quia Christiani catholici sunt, non idolorum serui sicut vester Iulianus. Non hæretici, sicut quidam fuerunt, & Ecclesiam catholicam persecuti sunt, quando veri Christiani non pro hæretico errore pœnas iustissimas sicut vos, sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite quàm manifestissima veritate per cor regis quod in manu dei est, ipse deus dixerit in ista ipsa lege quam contra vos prolatam dicitis. Est autem si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: Nam si in eis qui primo initiati sunt idcirco religio baptismatis iudicatur infirma, quòd ij à quibus accipitur peccatores putentur, totiens renouari necesse erit traditum sacramentum, quotiens indignus fuerit inuentus collati baptismatis administrator, & fides nostra non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis sacerdotum & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia Episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeant, & ad quod volueritis consentimus vobis. Videte enim quàm peruerse & impie dicatur, quod dicere soletis, quia si bonus sit homo, ipse sanctificat eum quem baptizat, K
si autem malus sit & nesciat ille qui baptizatur, tunc deus sanctificat. Hoc si verum est, optare ergo debent homines vt à malis ignoratis baptizentur, potius quam à notis bonis, vt magis à deo quàm ab homine possint sanctificari. Sed absit à nobis ista dementia. Quare ergo non verum dicimus & rectè sapimus: quia semper dei est illa gratia & dei sacramentum, hominis autem solum ministerium, qui si bonus est, adhæret deo & operatur cum deo, si autem malus est, operatur per illum deus visibilem sacramenti formam, ipse autem donat inuisibilem gratiam. Hoc sapiamus omnes, & non sint in nobis schismata. Concordate nobiscum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius odistis, quia errare vos & perire non permittimus, hoc deo dicite, quem timemus minantem malis pastoribus & dicentem. Quod 23.q.6. 45. errauerat non reuocastis, & quod perierat non inquisistis. Hoc vobis per nos deus ipse facit, siue obsecrando, Ezech. 34.
siue minando, siue corripiendo, siue damnis, siue laboribus, siue per suas occultas admonitiones vel visitationes, siue per potestatum temporalium leges. Intelligite quid vobiscum agatur, perire vos non vult deus L
in sacrilega discordia alienatos à matre vestra catholica. Nihil in nos aliquando probare potuistis, vestri Episcopi conuenti à nobis, nunquam nobiscum pacifice conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat istam superbiam, quasi Paulus Apostolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde sacrilegis. Legite actus Apostolorum, & videte. Quasi ipse dominus non cum Iudæis à quibus crucifixus est, sermones de lege habuerit, eisque congruenter responderit? Postremò diabolus est primus omnium peccatorum, qui conuerti ad iusticiam nunquam poterit & tamen nec ipse dominus de lege dedignatus est ei respondere, vt intelligatis istos ideo nobiscum nolle conferre, quia causam suam perditam norunt. Nos ignoramus quid aduersus seipsos homines iactent qui calumniosis dissensionibus gaudent. In scripturis didicim^9 Christum, in scripturis didicimus Ecclesiam. Has scripturas communiter habemus, quare non in eis & Christum & Ecclesiam communiter retinemus? Nos Galat. 3.
vbi agnouimus eum de quo dicit Apostolus, Abrahæ dictę sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & se- M
mini tuo quod est Christus: ibi agnouimus Ecclesiam de qua dicit deus ad Abraham, In semine tuo benedi- Gene.11.
centur omnes gẽtes. Vbi agnouimus Christum in Psalmo de se prophetantem, Dominus dixit ad me, filius Psal.2.
meus es tu, ego hodie genui te: ibi agnouimus Ecclesiã in eo quod sequitur, Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus deorum dominus loquutus est: ibi agnouimus & Psal.49.
Ecclesiam in eo quod sequitur, Et vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Et ipse tanquam sponsus pro- Psal.18.
cedens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currẽdam viam: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo superius dicitur. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. In sole posuit tabernaculum suũ, Ipsa est Ecclesia in sole posita, hoc est, in manifestatione omnibus nota vsque ad terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt Psal.21.
omnia

A omnia ossa mea. Ipsi vero consyderauerunt & aspexerunt me, & diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo post in Psalmo ipso dicitur, Commemorabuntur & cõuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in cõspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptũ est, Exaltare super cœlos deus: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod sequitur, Et super omnem terram gloria tua. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus iudicium tuum regi da, & iusticiam tuam filio regis: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod de ipsa in Psalmo ipso dicitur, Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procidẽt Aethiopes, & inimici eius terram lingent, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Vbi agnouimus Christũ in eo quod scriptum est, lapidem de mõte sine manibus præcisum fregisse omnia regna terrarum, vtique illa quæ de cul-
B turis dæmonum præsumebãt, ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod dictum est, lapidem ipsum creuisse, & factum mõtem magnum & repleuisse omnem terram. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Præualebit dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic sequitur, Et adorabũt in cõspectu eius vnusquisque de loco suo omnes insulę gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptũ est, Deus ab Africo veniet, & sanctus de monte vmbroso, operiet cœlos virtus eius: ibi agnouimus Ecclesiam in eo quod sequitur, Et laudis eius plena est terra. Ab Africo enim posita est Hierusalem, Sicut legitur in libro Iesu Naue, vnde nomen Christi diffusum est: & ibi est mons vmbrosus, mons Oliueti, vnde ascendit in cœlum vt cooperiret cœlos virtus eius, & impleretur Ecclesia per omnem terram laudis eius. Vbi agnouimus Christũ in eo quod scriptum est, Sicut ouis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum, & cætera quæ illic de eius passione dicuntur: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic dicitur, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama
C quæ non parturis, quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui, & aulas tuas confige, nõ est quod parcas: porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant inhabitabis: Non est quod metuas, præualebis enim: nec erubescas quod detestabilis fueris. Cõfusionem enim in perpetuum obliuisceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quoniam ego sum dominus qui feci te, dominus nomẽ eius. Et qui eruit te, ipse deus Israel vniuersæ terræ vocabitur. Non nouimus quid de traditoribus dicatis, quos nunquam conuincere, nũquam ostendere potuistis: non dico quia vestri potius in tali crimine detecti & confessi manifestantur. quid ad nos pertinet de sarcinis alienis, nisi vt quos possumus corrigamus vel correptione, vel quacunque disciplina in spiritu mansuetudinis & diligentia charitatis? Quos autem corrigere non valemus, etiam si necessitas cogit pro salute cæterorum, vt dei sacramẽta nobiscum communicent, peccatis tamen eorum non communicemus, quod non fit D
nisi consentiendo & fauẽdo. Sic enim eos in isto mundo in quo Ecclesia catholica per omnes gentes diffunditur, quem agrum suum dominus dicit, tanquam zizania inter triticum, vel in hac vnitatis area tanquam paleam permixtam frumento, vel intra retia verbi & sacramenti tanquam malos pisces cum bonis inclusos vsque ad tempus messis aut ventilationis aut littoris toleramus, ne propter illos eradicemus & triticũ, aut grana nuda ante tempus de area separata, non in horreum mittenda purgemus, sed volatilibus colligenda proiiciamus, aut diruptis per schismata retibus, dum quasi malos pisces cauemus, in mare perniciosæ libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque aliis similitudinibus dominus seruorum suorum tolerantiam confirmauit, ne dum se boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & temerarias dissensiones aut paruulos perdant, aut paruuli pereant. Quod vsque adeo cœlestis magister cauendum præmonuit, vt etiam de præpositis malis plebem securam faceret, ne propter illos doctrinæ salutaris cathedra desereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim sua sunt quæ dicũt sed dei, qui in cathedra vnitatis doctrinam E
posuit veritatis. Proinde ille verax & ipsa veritas de præpositis sua mala facientibus, & dei bona dicentibus ait, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere noli- *Matt.23.*
te, Dicunt enim & non faciunt. Non vtique diceret, quæ faciunt, facere nolite nisi manifestassent mala quæ faciunt. Non ergo propter malos in mala dissensione pergamus, †* quamuis vestros maiores non execratores malorum, sed accusatores innocentium fuisse, si velitis possimus ostendere. Sed quicunque illi & qualescunque fuerint, portant sarcinas suas. Ecce scripturæ cõmunes, ecce vbi nouimus Christum, ecce vbi nouimus Ecclesiam. Si Christum ipsum tenetis, ipsam Ecclesiam quare nõ tenetis? Si in ipsum Christum, quem legitis & non videtis, tamen propter veritatem scripturarũ creditis: quare Ecclesiam negatis, quam & legitis & videtis? Hæc vobis dicendo, & ad hoc bonum pacis & vnitatis & charitatis vos compellendo, inimici vobis facti sumus, & mãdatis quia occidetis nos qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum possumus non permittimus. Vindicet nos deus de vobis, vt ipsum errorem vestrũ in vobis occidat, & nobiscum de veritate gaudeatis. Amen. F

Aug. Festo, docens rectè legibus sanari Donatistas, & indicans in regione Hipponensi nondum eos Festi literis correctos, sed adhuc insolentiùs grassari.

Epistola CLXVII.

DOMINO dilectissimo & honorabili ac suscipiendo filio Festo, Augustinus in domino salutem. Si pro errore homines & damnabili dissensione & conuicta, modis omnibus falsitate tanta præsumunt, vt eorum salutem requirenti catholicæ Ecclesiæ tam audacter insidiari minariq; non cessent, quanto magis æquum est, & oportet eos, qui pacis & vnitatis Christianæ asserũt veritatem, omnibus etiã dissimulantibus & cohibentibus manifestam, satagere instanter atque impigre, non solum pro eorum munimine qui iam catholici sunt, verumetiam pro eorum correctione qui nondum sunt? Nam si pertinacia insuperabiles vires habere conatur, quantas debet habere constantia, quæ in eo bono quod perseueranter atque infatigabiliter agit, & deo placere se nouit, & proculdubio non potest hominibus prudentibus displicere?

Quid

Psal.106. *Psal.71.* *Dan.2.* *Abac.3.* *Iosue.18.* *Esa.53.* *Esa.54.* †* *al. pereamus.*

A mi P. fr. Estē.
Guarde Dios a

Sevilla

G Quid autem infœlicius atque peruersius sicut Donatistæ faciunt, qui se persequutionem perpeti gloriantur, quam de coercitione iniquitatis suæ nõ solum nescire confundi, sed etiam velle laudari, ignorantes cæcitate mirabili vel animositate damnabili, seu scire dissimulantes quod martyres veros non faciat pœna, sed causa? Et hoc quidem aduersus eos dicerem, quos sola caligo hæretici erroris inuolueret, pro quo sacrilegio pœnas dignissimas luerent, nec tamen vlla quẽquam violenta insania lædere auderent. Aduersus autẽ istos quid dicam, quorum tam perniciosa peruersitas, vel damnorum terrore coercetur, vel docetur exilio, quàm vbique diffusa sit Ecclesia, sicut futura prædicta est, quam malunt oppugnare† quàm agnoscere? Et si ea quæ per misericordissimam disciplinam patiuntur, comparentur eis factis quæ furiosa temeritate committunt, quis non videat qui magis persecutores vocandi sunt? Quanquã filij mali eo tantum quod perdite viuunt, etiam si nullas violenter inferant manus, parentum pietatem grauius persequũtur, quàm cum illos pater aut mater, quãto amplius diligunt tãto amplius ad bonam vitam sine vlla dissimulatione compellunt. Extant publicorũ mo-
H nimentorum firmissima documenta, quæ potes legere si volueris, immo peto & hortor vt legas, quibus probatur quod maiores eorũ qui primi se ab Ecclesiæ pace diuiserunt, vltro per Anulinum tunc Proconsulẽ apud Constantinum Imperatorem accusare ausi sunt Cæcilianum. In quo vtique iudicio si vicissent, quid erat Cæcilianus ab Imperatore passurus, nisi quod in istos posteaquam victi sunt, pronunciauit? Sed videlicet si eis accusantibus atque superantibus Cæcilianus eiusque collegę pellerentur sedibus quas tenebant, vel etiam in sua conspiratione durantibus grauius punirentur, Neque enim poterat victos & resistentes regia censura contẽnere, tunc isti prouisionem suam & pro Ecclesia sollicitam curam prædicandam laudibus ventilarent. Nunc autem quia ipsi superati sunt, quia ea quæ intendebant probare minime potuerunt, si quid pro sua iniquitate patiuntur persecutionem vocant, nec tantum furorem perditum minime reprimunt, verumetiam honorem martyrum quærũt, quasi vero Christiani catholici Imperatores aduersus eorum pertinacissimam iniquitatẽ aliud sequantur quàm Constantini iudicium apud quẽ vltrò Cæciliani accusatores fuerũt, cuius authoritatem
I omnibus transmarinis Episcopis prætulerunt, vt non ad illos, sed ad illum Ecclesiæ causam deferrent, vt ab eo datum in vrbe Roma Episcopale iudicium, in quo primum victi sunt, rursus apud illum accusarent, vt ab altero apud Arelatum dato episcopali iudicio ad illum appellarent, apud quem tamen nouissime superati in sua peruersitate permanserunt. Puto quòd ipse diabolus, si authoritate iudicis quem vltrò elegerat toties vinceretur, non esset tam impudens vt in ea causa persisteret. Sed hæc humana iudicia deputentur, & circunuenire ac falli vel etiam corrumpi potuisse dicantur. Cur ergo adhuc accusatur Christianus orbis terrarum, & nescio quibus traditorum criminibus infamatur, qui vtique nec potuit nec debuit, nisi electis iudicibus potius quàm victis litigatoribus credere? Habent apud deum illi iudices causam suam siue bonam siue malam, quid fecit Ecclesia toto orbe diffusa, quæ non ob aliud ab istis rebaptizanda censetur, nisi quia in ea causa in qua quid veri esset iudicare non potuit, eis potius qui iudicare potuerunt, quàm eis qui nec superati cesserunt credendum putauit? O magnum crimen omnium gentium, quas in semine Abrahæ benedicendas promisit K deus, & sicut promisit exhibuit, quæ cum vna voce dixerint, quare nos vultis rebaptizare? Respondetur eis, quia nescitis qui fuerint in Africa sanctorum codicum traditores, & in eo quod nesciebatis iudicibus magis quàm accusatoribus credere voluistis. Si crimen alienum non grauat quenquam, quid pertinet ad orbem terrarum quod in Africa quisque commisit? Si crimen incognitum non grauat quenquam, vnde potuit orbis terrarum cognoscere, vel crimen iudicum vel reorum? iudicate qui cor habetis. Hæc est hæretica iusticia, vt quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum, pars Donati damnet orbem terrarum inauditum. Sed sanè sufficit orbi terrarum tenere promissiones dei, & in se videre compleri, quod Prophetæ tanto ante præcinuerũt, in eisdem scripturis agnoscere Ecclesiam, vbi & rex eius Christus agnoscitur. Vbi enim de Christo talia prædicta sunt, qualia completa in Euangelio legimus, illic prædicta sunt de Ecclesia qualia compleri toto orbe iam cernimus. Nisi forte quenquam prudentium permouebit, quod de baptismo solent dicere Tũc esse verum baptismum Christi, cum ab homine iusto datur, cum & hinc teneat orbis terrarum euidentissi- L
mam & Euangelicam veritatem, vbi Ioannes ait, Qui *Ioan 1.* me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem videris spiritum descẽdentem quasi columbam & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Vnde secura Ecclesia spem non ponit in homine, ne incidat in illam sententiam in qua scriptum est, Maledictus omnis qui spem suã ponit in homine, sed *Hiere. 17.* spem suam ponit in Christo, Qui sic accepit formam serui, vt non amitteret formam dei. De quo dictum est, Ipse est qui baptizat. Proinde homo quilibet minister baptismi eius, qualencunque sarcinam portet, non iste sed super quem columba descendit, ipse est qui baptizat. Illos autem vana sentientes, tanta absurditas sequitur, vt quò ab ea fugiant non inueniant. Cum enim fateantur ratum & verum esse baptismum, quãdo baptizat apud eos aliquis criminosus cuius crimina latent, dicimus eis, quis tunc baptizat, nec habent quid respõdeant, nisi deus. Neque enim possunt dicere quòd homo adulter quenquam sanctificet. Quibus respondemus, si ergo cum baptizat homo iustus manifestus, ipse sanctificat, cum autem baptizat homo iniquus occultus, tunc non ipse sed deus sanctificat, optare debẽt qui M
baptizantur ab occultis malis hominibus potius baptizari quàm à manifestis bonis. Multo enim eos melius deus, quàm quilibet homo iustus sanctificat. Quod si absurdum est, vt quisque baptizandus optet ab occulto adultero potius baptizari, quàm à manifesto casto, restat vtique vt quilibet ministrorum hominum accesserit, ideo ratus sit baptismus, quia super quem descenderit columba ipse baptizat. Et tamen cum tam perspicua veritas aures & corda hominum feriat, tanta quosdam malæ consuetudinis vorago submersit, vt omnibus authoritatibus rationibusq; resistere, quàm consentire malint. Resistunt autem duobus modis, aut sæuiendo aut pigrescẽdo. Quid igitur hic faciat Ecclesiæ medicina salutem omnium materna charitate cõquirens, tanquã inter phreneticos & lethargicos æstuans? Nunquid contemnere, nunquid desistere vel debet vel potest? Vtriusque sit necesse est molesta, quia neutris est inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargici nolunt excitari, Sed perseuerat diligentia charitatis, phreneticum castigare, lethargicum stimulare, ambos

A bos amare. Ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur: ambo moleſtati, quandiu ægri ſunt indignantur, ſed ambo ſanati gratulantur. Denique non ſicut putant & ſicut iactãt tales eos ſuſcepimus quales fuerũt, ſed omnino mutatos: quia eſſe catholici non incipiunt, niſi hæretici eſſe deſtiterint. Neque enim ſacramenta eorum nobis inimica ſunt, quæ cum illis nobis ſunt communia, quia nō humana ſunt, ſed diuina. Proprius eorum error auferendus eſt, quem male imbiberunt, nō ſacramenta quæ ſimiliter acceperunt, quæ ad pœnam ſuam portant & habent, quanto indignius habent, ſed tamē habent. Errore itaque derelicto, ſeparationis prauitate correcta, ab hæreſi ad Eccleſiæ pacem tranſeunt, quam non habebãt, ſine qua illis perniciosum fuerat quod habebant. Sed ſi cum tranſeunt ficti ſunt, nō eſt hoc iam noſtrum, ſed dei iudicium. Et tamen quidam cum ficti putarentur, quoniam iuſsionis ad nos terrore tranſierunt, tales poſterius in nonnullis tentationibus inuenti ſunt, vt quibuſdam veteribus catholicis præferrētur. Num ergo nihil agitur cum inſtãter agitur? Neq; enim ſolis humanis terroribus murus duræ cõſuetudinis ex-

B pugnatur, ſed etiam diuinis authoritatibus atque rationibus fides & intelligentia mentis inſtruitur. Quę cum ita ſint, nouerit benignitas tua homines veſtros, qui in regione Hipponenſi ſunt, adhuc eſſe Donatiſtas, nec apud eos quicquam valuiſſe tuas literas. Cur autem nō valuerint, nō opus eſt ſcribere, Sed mitte aliquem tuorum, vel domeſticorum, vel amicorum, cuius hoc fidei poſsis iniungere, qui non ad ea loca, ſed ad nos primitus veniat illis omnino neſcientibus, & nobiſcum primitus conſilio pertractato, quod agendũ domino adiuuante viſum fuerit agat. Neque enim tantum pro eis agimus cum hoc agimus, ſed etiam prō noſtris iam factis catholicis, quibus illorum vicinitas ſic infeſta eſt, vt cõtemni à nobis nullo modo poſsit. Et hoc quidem breuiter ſcribere poteram, ſed volui te habere aliquid literarum noſtrarum, quo rationem curæ meæ non ſolum ipſe cognoſceres, ſed etiam cuicunque diſſuadēti, ne tuorum correctioni operam inſtanter impēdas, nobiſq; detrahēti quod talia velimus, habeas, quod reſpōdeas. Quod ſi ſuperfluo feci quod iam iſta vel didiceras, vel ipſe cogitaueras, aut onerosus fui quod curis publicis tam occupato prolixam Epiſtolam ingeſsi, peto

C des veniam, dum tamen quod ſuggeſsi & rogaui non ſpernas. Sic te tueatur miſericordia dei.

Auguſtinus Euſebio narrat immane factum iuuenis, qui matrem cædere ſolitus, demum & mortē minatus, tranſiit ad Donatiſtas, & ab illis iterato baptizatus eſt. Rogat vt cauſa presbyteri cuiuſdã placide tractetur apud graues viros. *Epiſtola* CLXVIII.

DOMINO meritóque ſuſcipiēdo eximio atque honorabili fratri Euſebio, Auguſtinus. Scit deus cui manifeſta ſunt arcana cordis humani, quãtum pacem diligo Chriſtianam, tãtum me moueri ſacrilegis eorũ factis, qui in eius diſſenſione indigne atque impie perſeuerant, eumq; motũ animi mei eſſe pacificum, neq; me id agere, vt ad communionem catholicam quiſquam cogatur inuitus, ſed vt omnibus errantibus aperta veritas declaretur, & per noſtrum miniſterium deo iuuante manifeſtata ſe amplectendam atque ſectandam ſatis ipſa perſuadeat. Quid enim execrabilius quæſo te, vt alia taceã, quàm id quod nunc accidit? Corripitur ab Epiſcopo ſuo iuuenis, crebris cædibus matris inſanus, & impias manus nec illis diebus cum etiam ſeueritas legũ ſceleratiſsimis parcit, à viſceribus vnde natus eſt reuocãs. Minatur eidē ma-

D tri ſe in partem Donati tranſlaturum, & eam, quam incredibili furore ſolet cædere, peremturũ. Minatur ei, trãſit ad partem Donati, rebaptizatur furens, & in maternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur. Conſtituitur intra cancellos eminens atque cõſpicuus, & omnium gementiũ oculis matricidij meditator tanquam renouatus opponitur. Hæccine tandem tibi placēt vir grauiſsime? Nequaquam hoc de te crediderim. Noui conſyderationem tuam. Cæditur mater carnalis in membris, quibus genuit & nutriuit ingratum, prohibet hæc Eccleſia mater ſpiritalis, cæditur & ipſa in ſacramentis quibus genuit & nutriuit ingratum. Nõnne tibi videtur dixiſſe parricidaliter frēdens, quid faciam Eccleſiæ quæ me prohibet cædere matrem meam? Inueni quid faciam: Iniuriis quibus poteſt etiam ipſa feriatur, fiat in me aliquid vnde membra eius doleant. Vadam mihi ad eos qui nouerunt exufflare gratiam in qua ibi natus ſum, deſtruere formam quam in vtero eius accepi. Ambas matres meas ſæuis cruciatibus torqueam, quæ me poſterior peperit, efferat prior. Ad huius dolorem ſpiritaliter moriar, ad illius cędem carnaliter viuam. Quid aliud expectamus vir honorabilis

E Euſebi, niſi vt in miſeram mulierem ſenectute decrepitam, viduitate deſtitutam, à cuius cædibus in catholica prohibebatur, iã Donatiſta ſecurus armetur? Quid enim aliud furibundo corde concepit cum diceret matri, Transferam me in partem Donati, & bibam ſanguinem tuum? Ecce iam conſcientia cruentus, veſte dealbatus perficit partem pollicitationis ſuæ. Reſtat pars altera, vt matris ſanguinem bibat. Si ergo placēt iſta, vrgeatur à clericis & ſanctificatoribus ſuis, vt intra octauas ſuas totum quod vouit exoluat. Potens eſt quidem dextera domini quæ furorem illius à miſera vidua & deſolata compeſcat, & eum quibus modis nouit à tam ſcelerata diſpoſitione deterreat. Veruntamen ego tanto animi dolore percuſſus, quid facerem niſi ſaltem loquerer? An vero iſta illi faciunt & mihi dicitur, tace? Auertat à me dominus hanc amentiam. Et cũ ipſe mihi imperet per Apoſtolum ſuum, & dicat, ab Epiſcopo *Titum 1.* refelli oportere docentes quæ nō oportet, ego illorum indignationibus territus taceam? Quod enim publicis geſtis hærere volui tam ſacrilegum nefas, ad hoc vtiq; volui, ne me quiſquam, maxime in aliis ciuitatibus vbi opportunum fuerit, iſta deplorãtem fingere aliquid ar-

F bitretur, quando etiam apud ipſam Hipponem iam dicitur, non hoc Proculianum mãdaſſe, quod publicum renũciauit officium. Quid autem modeſtius agere poſſumus, quàm vt tam grauem cauſam per te tamē agam virum & clariſsima dignitate præditum, & conſyderantiſsima voluntate trãquillum? Peto igitur ſicut iam petiui per fratres noſtros bonos atque honeſtos viros, quos ad tuam eximietatem miſi, vt quærere digneris: vtrum Proculiani presbyter Victor nō hoc ab Epiſcopo ſuo mandatũ acceperit, quod officio publico renũciauit: an forte cum & ipſe Victor aliud dixerit, falſum illi apud acta proſecuti fuerint, cum ſint communionis eiuſdem? Aut ſi conſentit vt ipſam totam quæſtionem diſſenſionis noſtræ placide pertractemus, vt error qui iam manifeſtus eſt, manifeſtius innoteſcat, libenter amplector. Audiui enim quod dixerit, vt ſine tumultu populari aſsint nobiſcum deni ex vtraque parte graues & honeſti viri, & ſecundum ſcripturas quid in vero ſit perquiramus. Nam illud quod rurſus eum dixiſſe nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Con-

ſtantinam,

G stantinam, quando ibi plures ipsi erant, vel me debere ire Mileuum, quod illic sicut perhibent cõcilium proxime habituri sunt, ridiculum est dicere quod ad me pertineat cura propria, nisi Hipponensis Ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maxime cum Proculiano est. Sed si forte imparem se putat, cuius voluerit collegæ sui imploret auxilium. In aliis enim ciuitatibus tantum agimus quod ad Ecclesiam [dei] pertinet, quãtum vel nos permittunt, vel nobis imponunt earundem ciuitatũ Episcopi fratres & consacerdotes nostri. Quanquam & iste qui se tot annorum Episcopum dicit, quid in me tyrone timeat, quo minus mecum velit conferre sermonem, nõ satis intelligo. Si doctrinam liberalium literarum [non nouit,] quas forte ipse aut non didicit, aut minus didicit, quid hoc pertinet ad eam quæstionẽ quæ vel de sanctis scripturis, vel documentis Ecclesiasticis, aut publicis discutienda est, in quibus ille per tot annos versatur, vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius Episcopus Turensis Ecclesiæ, qui nullas tales didicit, quales iste dicitur formidare. Ipse assit, agat cum illo. Rogabo eum, & vt confido in nomine Christi facilè mihi H concedet, vt suscipiat in hac te vicẽ meam, & eum dominus pro veritate certantem, quantus sermone impolitum, tamen vera fide eruditum sicut confidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est, cur ad alios nescio quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tamen vt dixi etiam illos defugio, si eorum ipse poscit auxilium.

Augustinus Eusebium hortatur, vt curet vt admonito Proculiano, non ferendam clericorum suorum licentiam coerceat, alioqui se Romam rem delaturum.

Epistola CLXIX.

DOMINO eximio meritóque suscipiẽdo & dilectissimo fratri Eusebio, Augustinus. Nõ ergo recusanti voluntati tuæ iudicium sicut dicis inter Episcopos subeundum molestus exhortator aut deprecator imposui. Quod quidem etiã si suadere voluissem, possem fortasse facile ostendere q̃ valeas iudicare inter nos in tam manifesta atque aperta causa, & quale sit illud quod facis, vt nõ auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiam, qui iudiciũ reformidas. Sed hoc vt dixi interim omitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem beni-I gnitatem tuam, quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere, nisi vt quæreres à Proculiano, vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo, quod ab eo sibi dictum publicum officium renunciauit. an forte qui missi sunt, non quod à Victore audierũt, sed falsum gestis prosecuti sint. Deinde quid illi tuo de tota ipsa quæstione inter nos discutienda videretur. Arbitror autem nõ iudicem fieri eum, qui rogatur vt interroget aliquem, & quod ei responsum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nũc rogo vt facere non graueris, quia literas meas sicut etiam expertus sum nõ vult accipere. Quod si voluisset, non vtique per tuam eximietatem id agerem. Cum autem id non vult, quid possum minus agere quàm vt per te talem virũ, & qui eum diligis interrogetur aliquid, vnde me tacere mea sarcina prohibet? Quod autem mater à filio cæsa tuæ grauitati displicuit, sed ille dixisti si sciret, à communione sua tam nefarium iuuenem prohibitus esset, breuiter respõdeo, Modo cognouit, modo prohibeat. Ad-

24 q. 1. *sub diaconus.* do etiam aliud Subdiaconus quondam Spaniensis Ecclesiæ vocabulo Primus, cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata & sa- K na præcepta contemneret, à clericatu remotus est, & ipse irritatus aduersus disciplinam dei, transtulit se ad illos, & rebaptizatus est. Duas etiã sanctimoniales cum colonis suis*† de fundo catholicorum Christianorum, siue idem transtulit, siue illum secutæ etiam ipsæ, tamen rebaptizatæ sunt. Et nunc cum gregibus Circuncellionum inter vagabundos greges fœminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant disciplinam, in detestabilis vinolentiæ bacchationibus superbus exultat, gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis, vnde in catholica prohibebatur. Et hoc fortasse Proculianus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atque modestiam eidem in noticiam perferatur. Iubeat eum qui nõ ob aliud illam communionem delegit, nisi quia in catholica clericatum amiserat, propter inobedientiam & perditos mores à sua communione remoueri. Etenim ego si domino placet istum modum seruo, vt quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliatione pœnitentiæ recipiatur, quò & ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluisset. Ab eis vero consydera quæso te, quàm execrabiliter fiat, vt L quos male viuẽtes Ecclesiastica disciplina corripimus, persuadeatur eis vt ad lauacrum alterum veniãt, atque vt id accipere mereantur Paganos se esse respondeant, quæ vox ne procederet de ore Christiano, tantus sanguis martyrum fusus est, deinde quasi renouati & quasi sanctificati, disciplinæ quam ferre non potuerunt, deteriores facti, sub specie nouæ gratiæ, sacrilegio noui furoris insultent. Aut si male facio, per tuam beneuolentiam ista corrigenda curare, de me nullus queratur, si hæc illi perferri in noticiam per codices publicos fecero, qui mihi negari vt arbitror in Romana ciuitate non possunt. Nam cum deus imperet vt loquamur & prædicemus verbum, & docentes quæ non oportet refellamus, & instemus opportune atque importune, sicut dominicis & Apostolicis literis probo, nullus hominum mihi silentium de his rebus persuadendum arbitretur. Violenter autem vel latrocinantes si quid audendum putauerint, non deerit dominus ad tuendã Ecclesiam suam, qui iugo suo in gremio eius toto orbe diffuso omnia terrena regna subiecit. Nã cum Ecclesiæ quidam colonus filiam suam, quæ apud nos fuerat catechumena, & ab illis seducta est, inuitis parentibus vt M ibi baptizata etiam sanctimonialis formam susciperet, ad communionem catholicam paterna vellet seueritate reuocare, & ego fœminam corruptæ mentis nisi volentem, & libero arbitrio meliora diligentem suscipi noluissem, ille rusticus etiam plagis instare cœpit, vt sibi filia consentiret, quod statim omnimodo fieri prohibui. Tamen per Spanianam trãseuntibus nobis, presbyter ipsius stans in medio fundo catholicæ ac laudabilis fœminæ, voce impudentissima post nos clamauit, quòd traditores & persecutores essemus, qui cõuicium etiam in illam fœminam iaculatus est, quæ communionis est nostræ, in cuius medio fundo stabat. Quibus vocibus auditis, nõ solum meipsum à lite refrænaui, sed etiam multitudinem, quæ me comitabatur compescui. Et tamen si dicam, quæratur qui sint vel fuerint traditores vel persecutores. Respondetur mihi, disputare nolumus & rebaptizare volumus. Nos oues vestras insidiantibus morsibus luporum more deprædemur, vos ‹si boni pastores estis, › tacete. Quid enim aliud mandauit Proculianus, si vere ipse mãdauit, Si Christianus es, serua

*† *al. colonus suis.*

A es, serua hoc iudicio dei, nisi, nos faciamus, tu tace. Ausus est etiam idem presbyter homini rusticano conductori fundi Ecclesiæ comminari. Hæc quoque omnia per te quæso nouerit Proculianus, coerceat insaniam clericorum suorum. Vide honorabilis Eusebi, nō apud te tacui dignaberis itaque non quid tu de his omnibus sentias ne tibi arbitreris à me iudicis onus imponi, sed quid illi respondeant mihi rescribere. Misericordia dei te incolumem tueatur domine eximie & merito suscipiende ac dilectissime frater.

Augustinus Seuerino consanguineo suo, qui videtur fuisse Donatista, detestatur schisma scelestum & impudens.

Epistola CLXX.

DOMINO multū desyderabili & valde charissimo fratri Seuerino, Augustinus. Literas fraternitatis tuæ etsi valde sero, etsi præter quod speraueram, tamen lætus accepi, maximeque amphori gaudio perfusus sum, cū cognouissem hominem vestrum hac ipsa sola causa venisse Hipponē, vt ad me literas tuæ fraternitatis afferret. Cogitaui enim non sine causa hoc exortum esse in animo tuo, vt recoleres consanguinitatem nostram, nisi quia fortasse perspicis,
B sicut noui non leue pondus prudētiæ tuæ, quàm sit dolendum, vt qui secundum carnē fratres sumus, in Christi corpore non vna societate viuamus. præsertim quia facile tibi est attendere & videre ciuitatem super montem constitutā, de qua dominus ait in Euangelio, quòd abscondi non possit. Ipsa est enim Ecclesia catholica: Vnde καθολικὴ Græce appellatur, quòd per totū orbem terrarum diffunditur. Hāc ignorare nulli licet, ideo secundum verbum domini nostri Iesu Christi, abscondi non potest. Pars autem Donati in solis Afris calumniatur orbi terrarum, & non considerat ea sterilitate qua fructus pacis & charitatis noluit afferre, ab illa radice Orientalium Ecclesiarum se esse præcisam, vnde Euangelium in Africam venit. vnde terra si eis afferatur, adorant, fidelis autem si inde veniat, exufflāt & rebaptizant etiam. Hoc enim prædixit filius dei qui veritas est, se esse vitem, suos autem filios esse sarmenta, & patrem suum agricolam. Sarmentum, inquit, quod in Ioan.15.
me non dat fructum, pater meus tollet illud: Sarmentum autem quod in me dat fructum, purgat illud, vt maiorem fructum afferat. Non ergo mirum est, si de illa vite quæ creuit & omnes terras impleuit, præcisi
C sunt illi qui fructum charitatis afferre noluerunt. Qui si vera crimina obiecissent collegis suis, maiores eorū qui schisma fecerunt, ipsi obtinuissent causam suā apud Ecclesiam trāsmarinam, vnde ad istas partes Christianæ fidei manauit authoritas, vt illi essent foris, quibus eadem crimina obiiciebant. Nunc autem cum illi inueniuntur intus cōmunicare Ecclesiis Apostolicis, quarum nomina in libris sanctis habent & recitāt, isti autem foris positi, & ab illa cōmunione separati sint, quis non intelligat eos habuisse causam bonam, qui eā apud medios iudices obtinere potuerunt? Aut si causam bonam habebant, & eam transmarinis Ecclesiis probare non potuerunt, quid illos læsit orbis terrarum, vbi Episcopi collegas suos qui apud eos obiectis criminib⁹ cōuicti non erant, temere damnare non possent? Itaq. innocentes rebaptizantur & Christus in innocētibus exufflatur. Si autem iidem Donatistæ Afrorum collegarum suorum vera crimina nouerant, & neglexerunt ea demonstrare & probare transmarinis Ecclesiis, ipsi se ab vnitate Christi sceleratissimo schismate præciderunt, non habent quod excusent. & vos nostis maxime, quia tam multi scelerati apud eos emerserunt, & tole- D
rauerunt illos per tot annos, ne partem Donati cōscinderent, & non dubitauerunt illo tempore, falsas suspiciones suas obiicientes, pacem Christi vnitatémque dirumpere, & vos videtis. Sed nescio quæ carnalis cōsuetudo frater Seuerine ibi vos tenet & olim doleo, olim gemo, maxime prudentiam tuam cogitans, & olim te videre desydero, vt de hac re tecū loquerer. Quid enim prodest vel salus vel cōsanguinitas temporalis, si æternam Christi hæreditatem salutemq. perpetuam in nostra cognatione contemnimus? Hæc me interim scripsisse suffecerit, quæ duris cordibus valde pauca sunt & prope nulla, animo autem tuo quem bene noui valde multa sunt & valde magna. Non enim mea sunt qui nihil sum, nisi quod expecto misericordiā dei, sed ipsius dei omnipotentis, quem quisquis in hoc seculo cōtempserit patrem, inueniet in futuro iudicem.

Sub persona Ecclesiæ catholicæ cohortatur omnes Donatistas, vt resipiscentes redeant ad communionem.

Epistola CLXXI.

VOBIS Donatistæ, catholica Ecclesia dicit Fi- 2. Retr. 40.
lii hominum vsquequo graues corde, vt quid Psal. 4.
diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?
Vt quid vos à totius orbis vnitate nefario schis E
matis sacrilegio diuisistis? Attenditis falsa quæ vobis dicuntur ab hominibus, aut mentientibus, aut errantibus de traditione codicum diuinorum, vt in hæretica separatione moriamini, & non attēditis quod vobis ipsi codices dicunt, vt in catholica pace viuatis. Quare apertis aures ad sermonem hominum dicentiū, quod nunquam probare potuerūt, & surdi estis aduersus sermonem dei dicentis: Dominus dixit ad me, filius meus es Psal. 2.
tu, ego hodie genui te. Postula à me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nō Galat 3.
dicit, & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. In semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes. Erigite oculos cordis, & considerate totum orbem terrarū, quo modo in semine Abrahæ benedicuntur omnes gentes. Tunc ab Gene. 12.
vno credebatur quod nondum videbatur, iam vos videtis & adhuc inuidetis. Passio domini precium est orbis terrarum. Ille totum orbem redemit, & vos cū toto orbe ad lucrum vestrū non concordatis, sed potius ad damnum vestrum in parte litigatis, vt totum perdatis. F
Audite in Psalmo, quo precio redempti sumus, Fode- Psal. 21.
runt, inquit, manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi vero cōsyderauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem. Quare diuisores vestimētorum domini esse vultis, & tunicam illam charitatis desuper textam, quam nec persecutores eius diuiserunt, tenere cum toto orbe nō vultis? In Psalmo ipso legitur, quia totus orbis eam tenet. Commemorabuntur, inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ. Et adorabunt in cōspectu eius vniuersæ patriæ gentium. Quoniam ipsius est regnum, & ipse dominabitur gētium. Aperite aures cordis & audite, quia Psal. 49.
deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris eius. Si hoc non vultis intelligere, audite Euangelium, iam per os proprium loquente ipso domino & dicēte. Quia oportebat de Christo compleri omnia, quę de il- Luca. 24.
lo scripta sunt in lege & Prophetis & Psalmis, & prædicare in nomine eius pœnitētiam & remissionē om-

nium

G nium peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Quod in Psalmo dixit: Vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum, hoc in Euãgelio, Per omnes gẽtes. Et quod in Psalmo dixit, Ex Sion species decoris eius, hoc in Euangelio dixit, Incipiẽtibus ab Hierusalem. Fingitis vos ante tẽpus messis fugere permixta zizania, quia vos estis sola zizania. Nam si frumenta essetis, permixta zizania toleraretis, & à segete Christi nõ vos diuideretis. De zizaniis quidem dictum est, Quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Sed & de tritico dictum est, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Quare creditis creuisse zizania & mundum repleuisse, triticum autem decreuisse, & in sola Africa mansisse? Christianos vos dicitis, & Christo contradicitis. Ipse dixit, Sinite vtraque crescere vsque ad messem, non dixit, crescant zizania, decrescant frumenta. Ipse dixit, Ager est hic mundus, non dixit, ager est Africa. Ipse dixit, Messis est finis seculi, non dixit, messis est pars * Donati. Ipse dixit, Messores angeli sunt, non dixit, messores principes Circũcellionum sunt. Sed quia pro zizaniis triticum accusastis, vos esse zizania demonstrastis, & quod est grauius H ante tempus vos à tritico separastis. Maiores enim vestri quorum in sacrilega præcisione perseueratis, quidã gestis municipalibus codices sanctos & instrumẽta Ecclesiæ persecutoribus tradiderunt, quidam eos fatentes dimiserunt & eis communicauerunt, & vtrique Carthaginẽ furiosa factione conuenerunt, de crimine traditionis, de quo ipsi inter se iam consenserant, inauditos damnauerunt, Episcopum contra Episcopum ordinauerunt, altare contra altare erexerunt. Postea literas ad Imperatorem Constantinum vt inter Afros Episcopi transmarini iudicarent, miserunt, datis iudicibus quos postulauerant, & Romę iudicantibus non obtemperauerunt, Episcopos apud Imperatorem tãquam male iudicauerint arguerunt. Ab aliis rursus Episcopis ad Arelatum missis ad ipsum Imperatorem appellauerũt: ab ipso auditi & calumniatores inuenti, in eodem scelere permanserunt. Euigilate ad salutem, amate pacem, redite ad vnitatem. Hæc vobis quemadmodum gesta sunt, quando vultis omnia recitamus. Ille communicat malis qui consentit factis malorum, non qui tolerat in agro dominico zizania vsque ad messem, vel paleam vsque ad vltimam vẽtilationem. Si malos odistis, vos I ipsi mutamini ab scelere schismatis. Si malorum permixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertissima iniquitate viuentem per tot annos non teneretis. Quem cum modo martyrem dicatis, superest vt eum propter quem mortuus est Christum dicatis. Postremo quid vos offendit orbis Christianus, à quo vos nefario furore præcidistis? Et quid apud vos promeruerũt Maximianistæ, quos à vobis damnatos, & per iudicia publica de basilicis perturbatos, in suo rursus honore recepistis? Quid vos offendit pax Christi, contra quam vos diuiditis ab eis quos infamatis? Et quid vos promeruit pax Donati, pro qua suscipitis quos damnatis? Felicianus Musticanus modo vobiscum est. Legimus enim prius in vestro concilio damnatum, & à vobis postea in iudicio Proconsulis accusatum, & in Mustitana ciuitate gestis municipalibus oppugnatum. Si traditio codicum scelerata est, quam deus in regẽ qui Hieremiæ librum incendit morte publica *† vindicauit, quanto sceleratius est sacrilegium schismatis, cuius authores quibus Maximianistas comparastis, aperta terra viuos absorbuit? Quo modo ergo crimẽ traditionis nobis obiicitis quod non probatis, & schismaticos ve- K stros & damnatis & acceptatis? Si propterea iusti estis, quia persecutionem per Imperatores passi estis, iustiores vobis sunt isti Maximianistæ quos per iudices ab Imperatoribus catholicis missos vosipsi persecuti estis? Si baptismum vos soli habetis, quid apud vos facit baptismus Maximianistarum in eis quos baptizauit Felicianus damnatus, cum quibus est ad vos postea reuocatus? Vel vobis laicis ad ista respondeant Episcopi vestri, si nobiscum loqui nolũt, & cogitate pro salute vestra quale sit hoc ipsum quod nobiscum loqui nolunt. Si lupi concilium fecerunt vt pastoribus non respondeant, quare oues concilium perdiderunt vt ad luporũ speluncas accedant?

Matt. 24.

Matth. 13.

* al. tẽpus.

*† al. vindicauit.

Augustinus Crispinum Donatistam vrget, propositis breuiter aliquot argumentis, ad ea si possit respondeat per literas.

Epistola CLXXII.

QVIA humilitatem nostram vestri reprehendunt, ideo sic epistolam prænotaui, quod in tuam contumeliam fecisse videar, si non ita mihi abs te vt rescribatur expecto. De Carthaginensi promissione tua vel nostra instantia, quid multa commemorem? Quomodolibet ea gesserimus, trãs- L ierint ne quod restat impediant. Nunc excusatio, nisi fallor nulla est, adiuuante domino, ambo in Numidia sumus, & nobis loco terrarum inuicem propinquamus. Rumor ad me detulit adhuc te velle mecum disputando experiri de quæstione quæ nostram dirimit cõmunionem. Vide quàm breuiter omnes auferantur ambages, ad hanc epistolam respõde si placet, & fortasse sufficiet, nõ solum nobis, sed & eis qui nos audire desyderant: aut si non sufficiet, scripta atque rescripta, donec sufficiat, repetentur. Quid enim nobis commodius poterit exhibere vrbium quas incolimus tanta vicinitas? Ego enim statui nihil de hac re agere vobiscũ nisi per literas, vel ne cui nostrũ de memoria quod dicitur elabatur, vel ne fraudentur talium studiosi, qui forte interesse nõ possunt. Soletis de præteritis rebus gestis quę vultis falsa iactare, forte non mentiendi studio sed errore. Proinde si placet de præsentibus illa metiamur. Proculdubio te non fugit prioris populi temporibus & idololatriæ sacrilegium fuisse cõmissum, & a rege contemptore librum propheticum incensum, quo vtroque crimine schismatis malum non puniretur atrocius, nisi grauius pẽderetur. Profecto enim recordaris quemad- M modum schismatis authores viuos dehiscens terra sorbuerit, & eos qui consenserant, cœlo irruens ignis absumpserit. Sic nec fabricatũ & adoratum idolum, nec sacer liber exustus meruit vindicari. Cur ergo qui soletis nobis obiicere, non solum in nostris nõ probata, sed potius in vestris probata crimina eorum qui formidine persecutionis impulsi dominicos libros concremandos ignibus tradiderunt, Vos eos quos pro scelere schismatis, plenarij cõcilij vestri veridico, sicut ibi scriptum est, ore damnastis, in eodem ipso Episcopatu recepistis, in quo damnastis, Felicianum dico Musticanum & Prætextatum Assuritanum. Neque enim sicut ignorãtibus dicitis ex eo numero fuerunt isti quibus vestrũ cõcilium diem prorogauerat & præfixerat, intra quem nisi ad vestram communionem remeauissent, eadem sentẽtia tenerentur: sed de illo numero isti fuerũt quos eo die sine dilatione damnastis, quo illis dilationẽ dedistis. Probabo si negaueris. Concilium vestrum loquitur, Proconsularia gesta habemus in manibus quibus id non semel allegastis. Aliam ergo defensionem para

si potes,

A si potes, nedum negas quod conuincã, moras faciamus. Felicianus igitur & Prætextatus si innocentes erãt, quare sic damnati sunt? Si scelerati, quare sic recepti sunt? Si probaueris innocentes, cur non credamus à multo pauciotibus maioribus vestris falso crimine traditionis innocentes potuisse damnari, si à trecentis decem successoribus eorum, vbi etiam pro magno scriptum est, plenarij concilij ore veridico, in falso crimine schismatis innocentes damnari potuerunt? Si autem probaueris recte fuisse damnatos, quæ restat defensio, cur in eodẽ Episcopatu recepti sint, nisi vt exaggerans vtilitatem salubritatemq; pacis, ostendas etiam ista pro vnitatis vinculo toleranda? Quod vtinam non oris, sed cordis viribus ageres, profecto perspiceres, quàm nullis calumniis per orbem terrarum esset violanda pax Christi, si licet in Africa etiam in sacrilego schismate damnatos, in eodem ipso Episcopatu recipi pro pace † Donati. *† parte.* Item soletis nobis obijcere quod vos per potestates terrenas persequamur. Qua in re non disputo, vel quid vos pro immanitate tãti sacrilegij mereamini, vel quãtum nos Christiana temperet mansuetudo. illud dico, si hoc crimen est, cur eosdem Maximianistas per iudi- B ces ab eis Imperatoribus missos, quos per Euangelium genuit nostra communio, grauiter infectati de basilicis quas tenebant, in quibus eos inuenit ipsa concisio, & controuersiarum strepitu & iussionum potentatu & auxiliorum impetu perturbastis? in qua conflictatione quæ passi sint per loca singula recentia rerum vestigia contestantur, quæ iussa sint chartæ indicant, quæ facta sint terræ clamant, in quibus etiam Optati illius Tribuni vestri sancta memoria prædicatur. Item dicere soletis, quod nos Christi baptismum non habeamus, & præter vestram communionem nusquam sit. Possem hinc vberius aliquanto disserere. Sed contra vos iam nihil opus est, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Maximianistarum baptismum recepistis. Quotquot enim baptizauerunt quando Maximiano communicabant, cum etiam ipsos nominatim, id est, Felicianum & Prætextatum de basilicis eorum, sicut gesta testantur, diuturno conflictu iudiciorum expellere conaremini. Quotquot ergo eo tempore baptizauerunt, nũc secum & vobiscum habent, non solum per ægritudinum pericula, sed etiam per solennitates Paschales in tot Ecclesijs ad suas ciuitates pertinentibus, & in ipsis tam ma- C gnis ciuitatibus foris in scelere schismatis baptizatos, quorum nulli baptisma repetitum est. Atque vtinam probare possetis eos quos foris in scelere schismatis Felicianus & Prætextatus tanquam inaniter baptizauerant, ab eis receptis intus quasi vtiliter denuo baptizatos. Si enim rursus baptizandi erant isti, rursus ordinandi erant illi. Amiserant enim Episcopatum recedentes à vobis, si extra communionem vestram baptizare non poterãt. Nam si discedentes Episcopatum nõ amiserant, baptizare vtique poterant. Si autem amiseraut, ergo vt eis quod amiserant redderetur, redeuntes ordinari debebant. Sed noli timere, sicut certũ est cum eodem illos Episcopatu, cum quo exierant remeasse, ita certũ est omnes quos in Maximiani schismate baptizarunt, sine vlla baptismi repetitione secum vestræ cõmunioni recõciliasse. Quibus igitur sufficimus lachrymis plangere recipi baptismum Maximianistarum, & exufflari baptismum orbis terrarum? Siue auditos siue inauditos, siue iuste siue iniuste, damnastis Felicianum, damnastis Prætextatum. dic mihi, quem Corinthiorum Episcopum audiuit, aut dãnauit aliquis vestrum? quem Galatarum? quẽ Ephesiorum? quem Colossensium? Phi- D lippensium? Thessalonicensium? cæterarumq; omnium ciuitatum, de quibus dictum est, Adorabunt in conspe- *Psal. 21.* ctu eius vniuersæ patriæ † gentium. Ergo istorum bap- *† familiæ.* tismus acceptatur, & illorum exufflatur, qui nec istorũ est nec illorum, sed illius de quo dictum est, Hic est qui *Ioan. 1.* baptizat. Sed non hinc ago, ad illa quæ præsto sunt, aduerte, ea quæ oculos etiam cæcos feriunt, intuere, damnati habent baptismum & inauditi non habent. Nominatim in scelere schismatis expressi & eiecti habẽt, & ignoti longe peregrini nunquam accusati, nũquam iudicati non habent? Qui de præcisa parte Africæ rursus præcisi sunt habent, & vnde ipsum Euangelium in Africam venit non habent? Quid pluribus onero? Ad ista responde. Attende sacrilegium schismatis vestro concilio Maximianistis exaggeratum. Attende persecutiones per iudiciarias potestates, quas eis irrogastis? Attende baptismum eorum quem cum eis quos damnastis recepistis, & respõde si potes, vtrum habeatis aliquid vnde iniciatis nebulas imperitis, Cur ab orbe terrarũ longe maiore scelere schismatis separemini, quàm quod in Maximianistis vos damnasse gloriamini? Pax Christi vincat in corde tuo. E

Expostulat cum Crispino, qui quosdam mercede attractos rebaptizarat, adiurans illum vt ad obiecta respondeat.

Epistola CLXXIII.

DEVM quidem timere debuisti, sed quia in rebaptizandis Mappaliẽsibus sicut homo timere voluisti. Cur nõ valeat iussio regalis in prouincia, si tantum valuit iussio prouincialis in villa? Si personas compares, tu possessor, ille Imperator. Si loca compares, tu in fundo, ille in regno. Si causas compares, ille vt diuisio resarciatur, tu vt vnitas diuidatur. Sed nos te de homine non terremus. Nam possemus agere, vt decem libras auri secundum Imperatoria iussa persolueres. An forte propter ea non habes vnde reddas quod dare iussi sunt rebaptizatores, dum multum erogas, vt emas quos rebaptizes? Sed nos te vt dixi de homine non terremus, Christus te potius terreat. Cui volo scire quid respõdeas si tibi dicat, Crispine carum fuit precium tuum ad emendum timorem Mappaliensium, & vilis mors mea ad emẽdum amorem omnium gentium? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis quod numeratum est de sacculo tuo, quàm rebaptizãdis populis meis quod manauit de latere meo? Scio te F plura audire posse, si Christo aurem præbeas, & ex ipsa tua possessione admoneri, quàm impia contra Christũ loquamini. Si enim humano iure præsumis firme te possidere quod emisti argento tuo, quanto firmius diuino iure possidet Christ⁹ quod emit sanguine suo? Et ille quidem inconcusse possidebit totum, [quod emit,] de quo dictum est, Dominabitur à mari vsque ad ma- *Psal. 71.* re, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Sed certè quo modo confidis non te perditurũ quod in Africa videris emisse, qui Christum dicis toto orbe perdito ad solam Africam remansisse? Quid multa? Si voluntate sua Mappalienses in tuam communionem trãsierunt, ambos nos audiant, ita vt scribãtur quæ dicemus, & à nobis subscripta eis Punice interpretetur, & remoto timore dominationis eligant quod voluerint. Ex iis enim quæ dicemus apparebit, vtrum coacti in falsitate remaneant, an volẽtes teneant veritatem. Si enim hæc non intelligunt, qua temeritate eraduxisti non intelligentes? Si autem intelligunt, ambos vt dixi audiant, & quod voluerint faciant. Si quæ etiam plebes à vobis

ad nos

G ad nos transierunt, quas putas à dominis coactas, hoc & ibi fiat, ambos nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri, cui nõ appareat non vos de veritate præsumere? Sed cauenda est ira dei & hic & in futuro seculo. Adiuro te per Christum, vt ad ista respondeas.

Augustinus Pascentio comiti hæreseos Arrianæ, qui in professione fidei eluserat, ac post iactabat Augustinum ab ipso superatum, scripto reddit rationem fidei suæ, de tribus personis, & vno deo, deq́; verbo homusij.

Epistola CLXXIIII.

VOLVERAM quidem petente te atque instãte vt meminisse dignaris, immo pro merito ætatis ac dignitatis tuæ, iubẽte te de fide Christiana, etiam præsens cum præsente, inquantum mihi facultatem dominus largiretur conferre sermonem. Sed quia tibi post prandium displicuit, quod inter nos mane placuerat, vt à notariis verba nostra exciperentur, ne vlterius dicas quod te audio non tacere, non me fuisse ausum tibi dicere fidem meam, his literis accipe, quod & tu legas, & cui volueris legendũ tradas,
H & quod volueris vicissim scribendo ipse respondeas.
32.q.6.iniquum. Iniquum est enim vt quisque de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et de præterito quidem placito nostro quod condicto meridiano implere noluisti, facilè existimari potest, quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit: vtrum qui volebat vt diceretur, & timebat ne teneretur: an qui vsqueadeo nolebat eam disceptãtium iudicio subtrahi, vt mandata literis vellet etiam legentium memoriæ commẽdari, ne quisquam vel obliuione opinatus, vel dissensione irritatus, †defensione diceret ab aliquo nostrum, aut nõ esse dictum quod dictum erat, aut dictum esse quod dictum non erat? In his enim solent latebras suæ malæ defensionis inquirere, qui contentionis sunt cupidiores, quàm veritatis. Hoc autẽ nec à te, nec à me, nec de te, nec de me dici posset, si in fide cõdicti permaneres, vt verba nostra exciperentur, & scriberentur, præsertim quia tu ipse in iis verbis, quibus fidem tuam pronunciasti, quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo fraude, sed obliuione factũ esse. Nam primo dixisti, Credere te in deum patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, incapabilem: & in Iesum Christum filium eius, deum natum ante secula,
I per quem facta sunt omnia: & in spiritum sanctum. Quibus ergo auditis, cum respondissem, nondum à te quicquam dictum quod meæ fidei repugnaret, & ideo si ea scripsisses, me his etiam posse subscribere: ad hoc nescio quo modo res perducta est, vt accepta charta, eaipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu exprimere. Quod cum mihi ad legendum dedisses, animaduerti minus te scripsisse patrem, cum scripsisses deũ omnipotẽtem, inuisibilem, ingenitum, innatum. Quod vbi commemoraui non post multam allegationem, addidisti patrem: & incapabilem quidem, quod verbis dixeras, scripto prætermiseras. Sed nulla hinc à me facta commemoratio est. Deinde cum dixissem me paratum esse subscribere, adhuc illa verba etiam mea esse posse, prius quæsiui, ne quod in mentẽ venerat laberetur, vtrũ alicubi scripturarum diuinarum legeretur pater ingeἀγέννητος. nitus. Hoc autem feci, quia in exordio sermonis nostri cum Arrius & Eunomius commemorati essent, non à me, sed à fratre meo Alipio, requirente quém nam eorum secutus esset Auxentius, qui abs te fuerat non parua prædicatione laudatus, exclamando anathemanzasti & Arrium & Eunomium, tamen continuo flagitasti, vt & nos anathematizaremus homusion, quasi quisquam homo esset qui hoc vocaretur, sicut Arrius & Eu- K
nomius. Deinde vehementer exigebas, vt hoc verbum tibi in scripturis ostenderemus, & statim nobis communicares. Respondebatur à nobis, quia nos Latine loqueremur & illud Græcum esset, prius quærendum esset, quid sit homusion, & tunc exigendum vt in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetens, & inuidiose ventilans, atque in conciliis maiorum nostrorum conscriptum commemorans, vehementer vrgebas, vt ipsum omnino verbum, quod est homusion, in sanctis libris ostenderemus, nobis etiam atque etiã reuocantibus, quia lingua nostra Græca non esset, prius interpretandum & exponendum esse quid sit homusion, tum demum in diuinis literis requirendum, quia etsi fortasse nomen ipsum non inueniretur, res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim contentiosius, quàm vbi de re constat, certare de nomine? Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueramus, posteaquam ad id ventum est, vt fidem tuam sicut commemoraui scriberes, quanquam nihil in eis verbis viderem nostræ fidei esse contrarium, & propterea me dicerem paratum esse subscribere, quæsiui vt dixi, vtrum scriptura L
dei contineret hoc verbum, quod pater esset ingenitus: & cum scriptum esse respondisses, instãtius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ socius, ait mihi, Quid ergo? Tu patrem genitum dicis? Respondi, non dico. Et ille, Si ergo genitus non est, inquit, vtique ingenitus est. Cui ego, vides, inquam, posse fieri, vt etiam de verbo quod in scriptura dei non est, reddatur tamen ratio vnde rectè dici ostendatur. Sic ergo & Homusion quod in authoritate diuinorum librorum cogebamur ostendere, etiam si vocabulum ipsum ibi non inueniamus, fieri posse vt illud inueniamus, cui hoc vocabulum recte adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt audirem. Et aisti, Recte factum esse, vt ingenitus pater in scripturis sanctis non diceretur, ne illi vel tali verbo fieret iniuria. Ergo, inquã, modo facta est iniuria deo, & hoc manu tua? Quo audito fateri iam cœpit, nec te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem, vt si tibi tale videretur hoc verbum, vt ad dei pertineret iniuriam, deleres illud. Inde vbi scripturas consyderasti, credo posse id rectè dici, & posse de- M
fendi. & rursus aisti, prorsus ego hoc dico. Tum ego illud quod iamiam dixeram repetiui ita fieri posse, vt etiam homusion neque scriptum in sanctis paginis inueniatur, & tamen dictum in assertione fidei defendatur, sicut patrem in illis libris nusquam ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur. Tunc à me chartam quam dederas abstulisti & conscidisti, & constituimus postmeridianum tempus, vt adessent notarij ad excipienda verba nostra, atque inter nos ista quantum possemus diligentius tractaremus. Venimus vt nosti ad horam cõdictam, notarios adduximus, & vt tui adessent concedimus. Dixisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis non audiui ingenitum patrem. Credo quod cogitaueris quid inde mane dictũ fuerit, & præcauere volueris. Deinde poposcisti, vt ego etiam dicerẽ fidem meam. Vbi cum postulassem commemorãs antemeridianum placitum nostrum, vt ea quæ dixeras dictare potius dignareris, tũc exclamasti calumniam parare nos tibi, & ideo verba tua conscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet, atque vtinam nec tu memineris. Seruaui tamen debitam honorificentiam.

A rificētiam honori tuo, nec maledictum deputaui, quod
non à veritate, sed à potestate audiri meruissem. Tamē
quia vel ipsa verba repetiui vt pressa voce dicerem, ita
ne calumniam paramus nos tibi, vt ignoscas peto. Sed
tu bis auditus rursus fidem tuam sono clariore repetisti,
atque in verbis tuis non audiui deum filium, quod
nunquam quotiens eam dixisti tacueras. Hic ego tam
modeste vt nusquam pulsarem, vt de excipiendis verbis
nostris, quid inter nos placuerat impleretur etiā ipsam
vtilitatem de præsenti experimento suggessi, dicens,
teipsum non potuisse in memoria verba tua tibi
vsitatissima retinere, quando nunquam ea repetere valuisse
videbamus, cum non aliquid maxime necessariū
parares: quanto minus posse illos qui nos audirent ita
nostrorum meminisse verborum, vt si quid forte vel tu
de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare atque
discutere, valerent seu dictum seu non dictum liquido
recordari, in qua nobis difficultate facile notariorum
recitatio subueniret. Tunc indignanter dixisti, melius
fuisse vt meam famam semper audires, eo quod longe
inferiorem me expertus esses, quàm tibi illa iactasset.
Tūc ego commemoraui, cum te ante prandium salu-
B taremus, & eam famam nobis prædicasses, hoc me dixisse,
quod de me illa mentita sit. Hic sane aisti verum
me dixisse. Proinde cum duo tibi de me diuersa locuti
sint, aliud fama mea, & aliud ego, magis vtique gaudere
debeo me potius quàm illam repertum esse vera-
Roma. 3. cem. Sed quia scriptum est, Solus deus verax, omnis autem
homo mendax, vereor ne hoc quoque de me temere
dixerim. Neque enim in nobisipsis vel per nosipsos
veraces sumus cum sumus, sed cum ille in seruis
suis loquitur qui solus est verax. Hæc si vt narraui gesta
esse recolis, vides quàm nō debeas iactare apud homines,
quod non ausus sim tibi asserere fidem meam,
quandoquidem in fide nostri placiti stare noluisti. &
vir tantus qui pro fide quam reipublicæ debes, non timēs
maledicta prouincialium, pro fide quam Christo
debes, times calumnias Episcoporum. Deinde cum disputationi
nostræ etiam honoratos viros interesse cupieris,
miror quo modo in ipsa deuitatione calumniæ
verba tua times à notariis conscribi, & ex ore tuo à clarissimis
testibus non times audiri. Nōnne consyderas
difficile esse, vt homines suspicentur te à nobis vllam
formidasse calumniam vt verba tua excipi nolles, sed
C cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium
manu tua conscripto, simul etiam cogitasse non
tam facile te notariorum tabulas delere potuisse, quàm
facile illam chartulam conscidisti? Si autem dicis non
illa ita gesta esse vt à me narrata sunt, aut tu oblimione
falleris, non enim audeo dicere mentiris, aut ego vel
similiter fallor vel mentior. Vides ergo quàm recte dicam
ea, quæ de his maxime rebus geruntur excipi atq;
conscribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipsum recte
placuerat, nisi postmeridianus timor antemeridia-
Fides Augustini. num placitum frangeret. Audi ergo iam fidē meā,
potens est misericordia domini dei nostri, quæ præstet
me quod credidi sic loqui, vt nec eius offendam veritatem,
nec humanitatem tuam. In omnipotentem deū
patrem me credere profiteor, eumq; æternum ea æternitate,
hoc est immortalitate, dico, quam solus deus habet:
hoc & de filio eius vnigenito credo in forma dei,
hoc & de spiritu sancto qui spiritus est dei patris & filij
eius vnigeniti. Sed quia ipse dei patris vnigenitus filius,
dominus & deus noster Iesus Christus, posteaquā
Gala. 4. venit plenitudo temporis opportuni, ad diem salutis
nostræ, formam serui accepit, multa de illo in scripturis D
secundum formam dei dicuntur, multa secundum
formam serui. Quorum exempli gratia, duo quædam
commemoro, vt singula ad singula referantur. Secundum
formam dei de seipso dixit, Ego & pater vnum Ioan. 10.
sumus. Secundum formam serui, Quoniam pater ma- Ioan. 14.
ior me est. Quod autem de deo scriptum est, Qui so- 1. Timo. 6.
lus habet immortalitatem: Et, inuisibili soli deo ho- 1. Timo. 1.
nor & gloria, & cætera huiusmodi, non de patre tantū
accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam dei attinet,
& de spiritu sancto. Pater enim & filius & spiritus
sanctus vnus deus est, & solus verus deus, & solus
immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam.
Si enim de carne diuersi sexus dictum est,
Qui adhæret meretrici vnum corpus est: & de spiritu
hominis qui non est quod dominus, consequēter scriptum
est, Qui autem adhæret domino vnus spiritus 1. Corin. 6.
est: quanto magis deus pater in filio, & deus filius in patre,
& deus spiritus patris & filij vnus deus est, vbi nul- 6 de Trinitate. cap. 3.
la est diuersa natura, cum pro diuersis modo quodam
sibi cohærentibus dicatur vel spiritus vnus vel corpus
vnum? Et cum pro anima & corpore sibi cohærentibus
dicatur, vnus homo, cur non multomagis patre E
& filio sibi cohærentibus dicatur vnus deus, cum sibimet
inseparabiliter cohæreant quo modo non corpus
& anima? Et cū corpus & anima sit vnus homo quanuis
corpus & anima non sint vnum, cur non multo
magis sit pater & filius vnus deus, cum pater & filius
vnum sint, secundum illam veritatis vocem, Ego & Ioan. 10.
pater vnum sumus? Item cum homo interior & homo
exterior non sint vnum, neque eiusdem naturæ est exterior
cuius interior, quia exterior cum nūcupato corpore
dicitur homo, interior autem in sola rationali
anima intelligitur, vtrunque tamen simul non homines
duo, sed vnus dicitur: quanto magis pater & filius
vnus deus est, cum pater & filius vnum sint, quia
eiusdem naturæ vel substantiæ sunt, vel si quo alio
vocabulo congruentius dicitur id quod deus est, vnde
dictum est, Ego & pater vnum sumus. Itaque vnus
spiritus domini & vnus spiritus hominis & non sunt
vnum, & tamen ille cum cohæret domino † non sunt † deo.
duo, sed vnus spiritus: Et vnus homo interior & vnus
homo exterior non sunt vnum, & tamen eius connexione
vinculi naturalis simul vtrunque non duo, sed
vnus homo. Multo magis igitur cum filius dei dicat, F
Ego & pater vnum sumus, vnus est deus pater, & vnus
est deus filius, & tamen simul vtrunque non duo sed
vnus deus. Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem
filiorum vocatis cohæredibus Christi, vna fides
& vna spes & vna charitas, vt esset eis vna anima
& cor vnum in deum, hoc præcipue cogit intelligi
vna eademq; patris & filij natura, si ita dicendum est
deitatis, vt pater & filius qui vnum sunt, & inseparabiliter
vnum sunt, & sempiterne vnum sunt, non sint
duo dij sed vnus deus. Illi enim homines per consortiū
& communionem vnius eiusdemq; naturę, quia omnes
homines erant, vnum erant. Et si aliquando secundum
diuersitates voluntatum & sententiarum, opinionum
morúmque dissimilitudines non erant vnum, erunt
autem plenè perfecteque vnum, cum peruentum fuerit
ad eum finem vt sit deus omnia in omnibus. Deus
autem pater & filius eius, verbum eius deus apud
deum semper atque ineffabiliter vnum sunt, vnde magis,
non duo dij, sed vnus deus. Homines autem minus
intelligentes, quid propter quid dicatur, potentes

G volunt habere sententias: & scriptur s non diligenter
scrutatis, cum arripiunt defensionem cuiusque opinio-
nis, & ab ea vel nunquam vel difficile deflectuntur, dū
docti atque sapiētes magis putari quàm esse concupis-
cunt, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt
transferre ad formam dei. Et rursus quæ dicta sunt vt
ad seinuicem personæ referantur, volunt nomina esse
naturæ atque substantiæ. Fides autem nostra est, patrē
& filium & spiritum sanctum vnum deum credere &
confiteri, nec tamen eum qui filius est patrē dicere, nec
eum qui pater est filium, nec eum qui spiritus patris &
5. de Trinitate. cap. 11. filij est, aut patrem aut filium nuncupare. His enim ap-
pellationibus, hoc significatur, quod ad seinuicem refe
runtur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Nam & pa
ter cum dicitur, non nisi alicuius filij dicitur, & filius
non nisi alicuius patris intelligitur, & spiritus secundū
id quod ad aliquid refertur, spirantis alicuius est, & spi
rans vtique spiritu spirans est. Non autem ista corpo-
raliter sentiuntur, nec vsitato modo intelliguntur in
Ephe. 3. deo. Qui potens est facere, sicut dicit Apostolus, supra
quàm petimus & intelligimus. Si autem facere, quan-
to magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur,
H non secundum id quod refertur ad aliquid, sed secun-
14 de Trinitate. c. 26. dum id quod aliqua natura significatur, omnis incor-
porea natura spiritus in scripturis appellatur. vnde non
tantum patri & filio & spiritui sancto, sed omni ratio-
Ioan. 4. nali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Vn-
de dominus dicit: Spiritus est deus & ideo qui adorāt
deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum
Psal. 103. est etiam, Qui facit angelos suos spiritus. Dictum est
Psal. 77. & de hominibus quibusdam. Quoniam caro sunt &
spiritus ambulans, & non reuertens. Et Apostolus ait:
1. Corin. 2. Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus homi-
Eccle. 3. nis qui in ipso est. Item scriptum est. Quid scit spiritus
filiorum hominum si ascendat ipse sursum, & spiritus
pecoris si descendat ipse deorsum in terram? Dicitur
etiam spiritus in scripturis secundum quādam distin-
ctionem in ipsa vna vnius hominis anima. Vnde A-
1. Thes. 5. postolus dicit Vt integer spiritus vester & anima &
corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur.
1. Corin. 14. Item in alio loco, Si orauero lingua spiritus meus orat,
mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Ora-
bo spiritu, orabo & mente. Proprio autem modo quo-
I dam dicitur spiritus sanctus, secundum quod refertur
ad patrem & filium, quod eorum spiritus sanctus sit.
Nam secundum substantiam, quoniam semel dictum
est Spiritus est deus, & pater spiritus est, & filius, &
ipse spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed vnus
spiritus, sicut non tres dij sed vnus deus. Quid miraris?
Tantum valet pax, non qualiscunque vt solet intel-
ligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concor-
diam charitatemque fidelium, sed illa pax dei, quæ si-
Philip. 4. cut dicit Apostolus, supergreditur omnem intellectū
Quem? nisi nostrum, id est, omnis rationalis creaturæ?
Quapropter considerantes infirmitatem nostram, &
Philip. 3. audientes Apostolum confitentem & dicentem Fra-
1. Corin. 8. tres ego me nō arbitror apprehendisse. Et qui se putat
aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet
scire, cum diuinis scripturis quantum possumus col-
loquamur sine contentione pacati, non inani ac pue-
rili animositate studentes alterutrum vincere, vt pax
Christi potius vincat in cordibus nostris, quantū eam
nobis & in hac vita percipere posse donauit: vt cogitā-
tes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam
multis animis & multis cordibus fecit animam vnam

& cor vnum, in deum debita pietate credamus mul- K
to maxime in illa pace dei, quæ superat omnem intel-
lectum, & patrē & filium & spiritum sanctum non esse
tres deos, sed vnū deum, tanto excellentius quàm isto-
rum erat anima & cor vnum, quanta illa pax, quæ su-
perat omnem intellectū excellētior est ista pace, quam
tenebat omnium illorum cor vnum & vna anima in
deum. Filium autem hominis eundem dicimus quem
filium dei, non tamen propter formam dei, in qua est
æqualis deo patri, sed propter acceptam formam serui,
qua maior est pater. Et quia eundē filium hominis di-
cimus, propter hoc & filium dei crucifixum fatemur,
non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humani-
tatis: non ex suæ naturæ permixtione, † sed ex nostræ *† personæ.*
susceptione. Iam nunc paululum intuere quæ scriptu- *sione.*
rarum eloquia nos cogant vnum dominum deū con-
fiteri, siue tantum de patre, siue tantum de filio, siue tan
tum de spiritu sancto, siue simul de patre & filio & spi-
ritu sancto interrogemur. Certe scriptum est, Audi Is- *Deut. 6.*
rael dominus deus tuus deus vnus est. De quo dictum
putas? Si tantum de patre, non est dominus deus noster
Iesus Christus. Et vbi est vox illa clangentis & claman *Ioan. 20.*
tis, Dominus meus & deus meus: quam Christus ipse L
non reprehendit, sed approbauit dicens, Quia vidisti
me credidisti? Porrò si & filius dominus deus est, & pa-
ter dominus deus est, & ambo iam duo domini & duo
dij, quo modo erit verū, Dominus deus tuus deus vnus
est? An forte pater est vnus dominus, filius autem non
vnus dominus, sed tātū dominus, sicut sunt dij multi,
& domini multi, non sicut ille vnus de quo scriptū est,
Dominus vnus est? Quid ergo respondebimus Apo-
stolo dicenti, Nam etsi sunt qui dicuntur dij siue in cœ *1. Corin. 8.*
lo siue in terra, sicuti sunt dij multi & domini multi,
nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in
ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem
omnia, & nos per ipsum? Porrò si quod de vno deo pa
tre dicitur, cogit inde filium separare, dicāt qui audēt,
non posse iam intelligi dominum patrem, quia vnus,
inquit, dominus noster Iesus Christus. Nā si vnus, vti-
que solus. Si solus, quo modo & pater: nisi quia & ipse
& pater vnus deus & solus deus, non separato spiritu
sancto. Vnus ergo deus pater, & cum illo filius vnus
deus, quamuis non cum illo vnus pater. Itemq; vnus do M
minus Iesus Christus, & cum illo vnus dominus pater,
quamuis non cum illo vnus Iesus Christus, tanquam &
pater sit Iesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensa-
tione misericordię susceptæq; humanitatis assumptum
est. An forte quod ait Apostolus, Vnus dominus no- *1. Corin. 8.*
ster Iesus Christus, per quem omnia non vultis adiun-
gi quod dictum est vnus, ad id quod est dominus, sed
ad id quod ait, per quem omnia, vt nō vnus dominus
sed vnus per quem omnia intelligatur, vt non sit pater
per quem omnia, sed pater solus ex quo omnia, & filius
solus per quem omnia? Si ita est, iam tandem fatemi-
ni vnum dominum & deum nostrū esse patrem & fi-
lium. Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis
consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retri- *Roma. 11.*
buetur ei? Quoniā ex ipso & per ipsum & in ipso sunt
omnia, ipsi gloria. Neque enim dixit, Ex patre omnia,
& per filium omnia, sed ex ipso & per ipsum & in ipso:
quo? nisi domino, de quo ait, Quis enim cognouit sen-
sum domini? Ex domino ergo & per dominum & in
domino omnia, nō alio illo & alio isto, sed vno domi
no quia non dixit, ipsis gloria, sed ipsi gloria. Quod si
quisquam dicit id quod ait Apostolus. Vnus dominus
Iesus

A Iesus Christus per quem omnia, non intelligi vnus do-
minus, nec vnus per quem omnia, sed vnus Iesus Chri-
stus, qui vnus Iesus Christus etiã dominus dicitur, non
tamen vt vnus dominus sit, sed vt vnus Iesus Christus:
quid dicturus est cum audierit eundem Apostolũ cla-
Ephe.4. mantem, Vnus dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus
deus & pater omnium? Cum enim deum patrem hic
commemoraret vbi ait, Vnus deus & pater omnium:
proculdubio id quod ibi dixit, Vnus dominus, quẽ nisi
Iesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, de-
sinat esse dominus pater, quia vnus est & dominus Ie-
sus Christus. Quod si absurdum & impium est opina-
ri, discamus intelligere vnitatem patris & filij & spi-
ritus sancti, vt quod de vno solo deo dictum fuerit, nõ
cõtinuo prohibeamur de filio vel de spiritu sancto in-
telligere quia pater quidem non est filius, & filius non
est pater, & spiritus vtriusque non est pater aut filius,
sed tamen & pater & filius & spiritus sanctus, vnus so-
lus est verus dominus deus. Neque enim spiritus san-
ctus si aut deus aut verus deus non esset, templum eius
1.Corin.6. essent corpora nostra. Nescitis, inquit, quia corpora ve
stra templum in vobis est spiritus sancti quem habetis
B à deo? Et ne quisquam ipsum spiritum negaret deum,
continuo secutus ait, Et non estis vestri, Empti enim
estis precio magno, Glorificate ergo & portate deum
in corpore vestro, eum scilicet cuius templum corpora
vestra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum
est quod vos audio dicere, ita esse spiritũ sanctum mi-
norem filio, sicut patre minor est filius. Cum enim cor-
pora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus,
Itemq; corpora nostra templum sint spiritus sancti, si-
cut idemipse dicit Apostolus, nimiũ miror, quo modo
sint membra maioris, templum minoris. An forte iam
placet dicere spiritũ sanctũ domino Iesu Christo esse
maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiã
Matth.12. illa sententia. Quoniam qui dixerit verbum aduersum
filium hominis, remittetur ei, Qui autem dixerit ad-
uersus spiritũ sanctum, non remittetur ei neque in hoc
seculo neque in futuro. Periculosius enim peccatur in
maiorem quàm in minorem. Nec separari fas est filium
De verbis domini, ser.11. hominis à filio dei, quia ipse filius dei factus est filius
hominis, nõ mutando quod erat, sed assumendo quod
non erat. Sed absit etiam talis impietas, vt spiritus san-
ctus maior filio esse credatur. Non ergo facilè in per-
C uersum moueant quæ ita dicuntur, quasi ostendant al-
terum altero esse maiorem. Nam quædam etiam sic di-
cuntur, vt hominibus parum intelligentibus & ipse fi-
lius maior patre videatur. Quis enim cum fuerit inter-
rogatus, quid sit maius, verum an veritas, nõ potius res-
pondeat veritatem esse maiorem? Ab illa enim vera
sunt quæcunque vera sunt. Non autem ita est in deo.
Nam filium maiorem patre vtique nõ dicimus, & ta-
Ioan.14. men filius dicitur esse veritas, Ego sum, inquit, via ve-
ritas & vita. De patre autem tantummodo vos vultis
intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum verum deũ
Ioan.17. & quem misisti Iesum Christum, Vbi nos subaudimus,
etiam Iesum Christum verum deum, vt hæc sit senten-
tia, Te & quem misisti Iesum Christum cognoscant
vnum verum deum, Ne illa consequatur absurditas, vt
si propterea non est verus deus Iesus Christus, quia di-
ctum est patri, Te vnum verum deum, propterea nõ
sit dominus, pater, quia dictũ est de Christo, vn⁹ domi
nus. Veruntamẽ secundum prauũ intellectũ vel potius
errorem, maior est deus veritas, quàm deus verus, quia
verus à veritate est. Maior ergo patre filius, quia iste est
veritas, ille verus. Hãc peruersitatẽ pellit ex animo, qui D
didicerit patrem verum deũ esse gignẽdo, veritate nõ
participando. Non est autem alia substantia veri gi-
gnentis, & alia genitæ veritatis. Sed cum ad hæc con-
templanda infirmus sit oculus cordis humani, accedit
vt de contẽtione etiam turbulentus sit. Et quando ista
conspiciet? Dicit scriptura, filium dei dominum & sal-
uatorẽ nostrum Iesum Christũ, verbum dei esse & ve-
ritatem & sapientiam, & homines eum ante incarna-
tionem quam de Maria virgine accepit, sine vlla om-
nino susceptione corporeæ creaturæ, per ipsam naturã
& substantiã suam qua verbum dei est & sapientia dei,
visibilem & corruptibilẽ dicunt, dum sibi volunt con-
stare quod sentiunt, & de patre tantummodo esse di-
ctum, inuisibili incorruptibili soli deo. Rogo te, verbũ
hominis non est visibile nedum verbum dei. Iam verò Sapien.8.
sapientia illa de qua dictum est, Attingit vbique prop-
ter suam mundiciam, & nihil inquinatum in eam in-
currit, & in seipsa manens innouat omnia, & si qua si-
milia quæ numerari non possunt. Si corruptibilis est,
nescio quid dicã, nisi vt doleam præsumptionẽ huma- E
nam, & mirer patientiam diuinam. Cum verò de illa Sapien.7.
dictum sit, Candor est enim lucis æternæ, nec vestri vt
arbitror iam dicunt lucem patris, quæ quid est nisi eius
substantia, fuisse aliquando sine candore à se genito, si-
cut ista in diuinis & spiritalibus & incorporeis & incõ
mutabilibus credi, & vtcunque intelligi possunt. Au-
dio enim iam eos emendasse, an forte falsum est hoc
eos aliquando dixisse, quod fuerit aliquando pater sine
filio, tanquam fuerit lux æterna sine candore quem ge
nuit. Quid ergo dicemus? Si natus est fili⁹ dei de patre,
iam pater destitit gignere: & si destitit, cœpit. Si autem
cœpit gignere, fuit aliquando sine filio. sed nunquã fuit
sine filio, quia filius eius sapientia eius est, quæ candor
est lucis æternæ. Ergo semper gignit pater & semper
nascitur filius. Hic rursus timendum est, ne putetur im-
perfecta generatio, si nõ dicimus natum esse sed nasci.
Compatere mecum obsecro in his angustiis humanæ
cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad spi-
ritum dei per prophetam dicentem, Generationẽ eius
quis enarrabit? Hoc vnum peto interim vt diligenter Esaie.53.
exquiras, vtrũ alicubi diuina scriptura de diuersis sub-
stantiis dixerit, quod vnum sint. Si enim non inueni- Inuenitur.
tur dictũ nisi de iis rebus, quas constat esse vnius eius-
demq; substantiæ, quid opus est vt rebellemus aduersus F
veram & catholicã fidem? Si autem inueneris alicubi
hoc scriptũ, etiam de diuersis substantiis, tunc aliud co
gar inquirere, vnde ostendam rectè homusion dictum
patrem & filium. Nam si illi qui scripturas nostras, aut
nesciunt, aut non laboriose scrutantur, & tamen filium
eiusdem substantiæ & æqualem patri credunt, dicãt eis
qui hoc nolunt credere, cum tamen deum patrẽ filium
habere vnigenitum credant, noluit deus habere æqua-
lem filium, aut non potuit? Si noluit inuidus est. si non
potuit, infirmus est: vtrumuis autem horum de deo sen
tire sacrilegum est: nescio vtrum possint inuenire quid
dicant si nolint res absurdissimas & stultissimas dice-
re. Ecce quantum potui exposui tibi fidem meã & plu-
ra quidem dici possunt & diligentius disputari. Sed ve
teor ne ista ipsa quę dixi, oneri sint occupationib⁹ tuis,
tamen ea non solum dictata conscribi volui, sed etiam
manu mea subscribẽda curaui, quod quidem & antea
voluerã, si quod inter nos placuerat seruaretur. Sed mo
do certe puto iã nõ à te debere dici, timuisse me tibi di
cere fidem meã, quando nõ solum dixi, sed scriptã sub-

G scripsi, ne me quisquam dicat aut dixisse quod non dixi, aut non dixisse quod dixi Hoc fac & tu, si iudices quæris, non qui in ore tuo revereâtur personam tuam, sed qui in literis tuis exerât libertatẽ suam. Si enim calumniam times, quod nullo modo auderẽ dicere, nisi hoc ipse dixisses, licet tibi non subscribere. Nam & ego propterea nolui nomen tuum scribi in his meis literis, ne hoc forte noluisses Facile est vt quisq; Augustinum vincat, videris vtrũ veritate an clamore. Non est meũ dicere, nisi quia facile est vt quisque Augustinum vincat, quanto magis vt vicisse videatur. Aut & si non videatur, vicisse dicatur facile est. Hoc nolo magnũ putes, nolo pro magno appetas. Nam cũ aduerterint homines in hac re tam ingentem famẽ † cordis tui, multi gaudebunt se inuenisse occasionem, vt ad pauca euge euge tam potentem virum faciant amicum Nolo dicere quia si non faueant, vel si contrariam sententiam proferant, etiam formidare poterunt inimicum, inepte quidem & stulte, sed tamen pleriq; homines ita sunt. Noli ergo attendere quo modo vincatur Augustinus, qualiscunq; vnus homo, sed attende potius vtrũ vinci possit Homusion, non ipsum verbum Græcũ, quod fa-

† flammam

H cile est non intelligẽtibus irridere, sed illud quod scriptum est, Ego & pater vnum sumus Et, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos Item paulopost, Non pro his autem rogo tantum, inquit, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mũdus credat quia tu me misisti, & ego claritatem quã dedisti mihi dedi illis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus: Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnũ. Vide quotiens dixit, Sint vnum sicut & nos vnũ sumus, nusquam tamen dixit, Ipsi & nos simus vnum, sed sicut ego & tu sumus vnũ, sic & ipsi in nobis sint vnũ. Quia sicut illi erant vnius eiusdemq; substantiæ, quos etiam vnius participes vitæ æternæ facere volebat, ita de patre & filio propterea dictum est, Vnũ sumus, quia vni⁹ sunt eiusdẽq; substantiæ, & non participes vitæ æternę, sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere secundum formam serui, Et ipsi vnũ sumus, aut vnum si-

Ioan.10.

Ioan.17.

6. de Trinitate ca 3.

I mus nec tamen hoc dixit, quia vnam substantiã patris & suam, & vnã illorum volebat ostendere. Si autẽ dixisset, Vt tu & ipsi vnum sitis, sicut ego & tu vnum sumus, aut, Vt tu & ego & ipsi vnum simus, sicut ego & tu vnum sumus, nemo nostrum recusaret posse dici vnũ sunt, etiã diuersas substãtias Nunc autem vides quàm non ita sit, quia nõ ita dixit, & sæpe dicendo vehementer commendauit quod dixit. Inuenis ergo aliquid in scripturis vnum de diuersis naturis, sicut supra ostendimus, sed additur vel subauditur, quid vnum, sicut ex anima & corpore dicimus vnum animal & vna persona & vnus homo vel est vel sunt. Sine aliqua verò adiunctione dici vnum sunt, si inueneris in scripturis, nisi de iis quæ vnius substantiæ sunt, iustissime flagitabis, vt aliud proferamus vnde homusion demonstremus. Sunt enim & alia multa, sed interim de hoc vno cogita deposito studio contẽtionis, vt habeas propiciũ deum Non enim bonum hominis est, hominem vincere, sed bonum est homini vt eũ veritas vincat volentem, quia malũ est homini, vt eũ veritas vincat inuitũ. Nam ipsa vincat necesse est, siue negantem siue confitentem Da veniam si quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi enim de grauitate & prudentia tua, quia potes consyderare, quantam mihi respondẽdi necessitatem impo- K sueris aut si hoc nõ recte feci, & huic da veniam. Huic scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus subscripsi.

Augustinus Pascentio de eadem re, vrgens vt explanet fidem suam *Epistola CLXXV.*

SI dicis te mihi dixisse fidem tuam, & me tibi noluisse dicere fidẽ meam, quod te audio nõ tacere, recordare obsecro quàm vtrunque sit falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidẽ tuã, & ego tibi fidem meã non dicere nolui, sed ita dicere volui, vt nemo posset dicere, aut dixisse me aliquid quod non dixerim, aut non dixisse quod dixerim diceres autem mihi fidem tuam, si hoc diceres, vnde dissentis à nobis. Si diceres, Credo in deum patrem qui filiũ fecit primam creaturam ante omnes cæteras creaturas, & in ipsum filium, nec ęqualem patri, nec similem, nec verum deum, & in spiritum sanctum factum per filiũ post filium Hęc enim vos audio dicere Aut si forte falsum est quod ista dicatis, hoc poti⁹ abs te volo scire. Si autem verum est quia ista dicitis, volo scire quemadmodum ea de scripturis sanctis defendatis. Nunc autẽ dixisti, credere te in deum patrem omnipotentem, in- L uisibilem, immortalem, non ab aliquo genitum, & ex quo sunt omnia Et in filium eius Iesum Christũ, deum natũ ante secula, per quẽ facta sunt omnia. Et in spiritũ sanctum. Hæc fides non est tua, sed vtriusque nostrum, quemadmodum si adiungeres quod eundẽ filium dei Iesum Christum etiam Maria virgo peperit, quod pariter credimus, & si qua alia communiter confitemur. Si voluisses ergo tuam dicere, non istam diceres, quæ communis est nobis, sed illã potius in qua dissentimus à vobis. hæc & præsens dicerẽ, si quemadmodum placuerat verba nostra exciperentur. Sed quia hoc noluisti, dicens te à nobis timere calumniã, & à placito cui mane consenseras, post prandiũ recessisti, vt quid dicerem, quod quemadmodũ velles me dixisse narrares, & ego non haberem vnde ostenderem quid vel quemadmodũ dixerim Noli ergo vlterius iactare quod tu fidẽ tuam dixeris, & ego meam non dixerim: quia sunt homines qui consyderẽt me potius habuisse fiduciam fidei meæ, qui eam scribi voluerim, te autẽ non habuisse M dum quasi calumniam pertimescis. Paratus ergo eras negare si tibi obiceretur quod contra fidem meam aliquid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentiri feceris. Quod si obiectum non eras negaturus, cur dictũ scribi noluisti, præsertim cum magnopere voluisses etiã honoratos viros nostro interesse sermoni? Cur ergo volens calumniam deuitare notariorũ stylum timebas, & clarissimorum testimonium nõ timebas? Si autẽ sic vis vt etiam ego dicam fidem meã quo modo te dicis dixisse tuam, ego etiã breuius possum dicere, Credere me in patrem & filium & spiritum sanctum. Si autem proprium aliquid vnde dissentis à me vis audire, Credo in patrem & filium & spiritum sanctum, nec filium dicẽs patrem, nec patrem filiũ, nec vtriusq; spiritũ sanctum, vel patrem vel filiũ, & tamẽ patrem deũ, & filiũ deum, & spiritũ sanctum deum solũ æternum & immortalem propria sua substãtia, sicut deus solus & æternus & immortalis est, ea diuinitate quæ est ante secula. Hoc si tibi displicet, & placet à me audire quẽadmodũ de scripturis sanctis asseratur, lege etiam illud quod prolixius conscriptũ misi benignitati tuæ. Si autem illud tibi nõ vacat legere, nec mihi vacat frustra verba iactare Possum tamẽ quãtũ dominus dederit facultatis vel dictãti

tibi vel

A tibi vel scriberi, ego quoq; vel dictando vel scribẽdo ad quod volueris respondere. Huic scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus subscripsi.

Pascentius Augustinum contumeliose cõpellat, vrgens vt profiteat, quis è tribus personis, sit vnus deus, ad conflictum sub arbitris prouocans. Epistola CLXXVI.

OPTAVERAM te frater dilectissime pristini erroris tui consilium deponere, nũc miror te in ipso adhuc permanere, sicut epistola quã ad me misisti, clamat. Nã ita est dignatio tua, sicut sitiens nimio calore accensus, si inuenerit aquam cœnosam & se ingurgitauerit, postea etiam si lympidissimam & frigidam reperiens biberit, non satis proficere potest, quandoquidẽ cœno semel eius cor & anima obruitur. Denique quod pace tua dicam, ita est consilium præstantiæ tuæ, sicut arbor curua & nodosa quæ nihil in se rectum habet & aciem peruertit oculorum. Rescribit mihi sanctitas tua, patrem deum, filiũ deum, spiritum sanctum deum, sed vnum deum. Quis è tribus vnus deus? An forte est vna persona triformis quę hoc nomine nuncupetur? Tu si voluisses & considerares de professione tua, resideres mecum cum coepiscopis
B tuis puro ac pacifico animo & spiritu, & conferres de iis quæ sunt dei, & quæ ad gloriam & gratiam spiritalem pertinent. Vnde quid opus est scribere & rescribere quod nos non ædificat.

Augustinus deum vnum profitetur, triformem negat, conflictum non detrectat, si excipiantur quæ dicuntur. Epistola CLXXVII.

LITERAE tuę nec ad reddẽda conuicia me prouocare, nec à reddendis literis reuocare potuerunt. Ea quippe quæ scripsisti mouerẽt me, si à veritate dei non à potestate hominis dicerentur. Dixisti consilium meum arborem curuam & nodosam, quę nihil in se rectum habet & aciem peruertit oculorum. Quid in me diceres si a placito quod inter nos mane statueramus ego recessissem, & in re facillima quæ rectè placuerat curuam refragationem & nodos difficultatis posuissem? Neq; enim aqua cœnosa ingurgitatum me iudicares, sed perfidiæ, quod multo peius est ebrietate submersum, si non talis post prandium redissem, qualis ante prandium recessissem. Sed ecce nunquid non rescripsisti quod voluisti, & nullam calumniam formidasti. Sic ergo potes & cætera, vt sit
C quod vel nosipsi vel alij possint considerare & iudicare. Quod enim dicis triformem dei personam me credere, si legere dignatus fuisses quod aliud aliquando prolixius misi, & ad ea quæ ibi scripta sunt respondere voluisses, hoc fortasse non diceres. Sed tamen ecce, & hoc ipsum quod triformem dei personam dicam, & dictasti & conscriptum misisti, & nullam calumniam timuisti. Ecce ostendisti verum esse quod dico, non ideo te sicut placuerat cum simul essemus verba tua dictare noluisse, quia calumniam timebas, sed quia de veritate non confidebas modo quia iam tibi placuit dictare, an triformem dei personam credam, respondeo non me ita credere. Vna quippe forma est, quia vna, vt ita dicam, deitas, & ideo vnus deus pater & filius & spiritus
1. Corin. 6. sanctus. Tu autem peto digneris breuiter respondere, quo modo accipias quod ait Apostolus, Qui adhæret meretrici, vnum corpus est, qui autem adhæret domino, vnus spiritus est. Diuersi enim sexus corpora sibi adhærentia, vnum corpus dixit, Et cum spiritus humanus nullo modo possit dicere, Ego & dominus vnum sumus: tamen cum adhæret domino vnus spiritus est:

quanto magis ille qui verissime dixit, Ego & pater vnũ D
Ioan. 10. sumus, quia inseparabiliter patri cohæret, ipse & pater vnus deus est? Si tamen vel hoc verbum admittitur in illa diuinitate, vt dicamus cohæret, quod nunquã omnino vel fuit vel esse poterit vlla distantia separatum. Ad hoc responde, vtrum tibi placeat biformem spiritum dici, quãdo qui adhęret domino vnus spiritus est. Quod si tibi non placet, nec ego triformem deum dixi patrem & filium & spiritum sanctum, sed vnum deũ. Si autem in præsentia vis vt colloquamur, gratiã quidem habeo dignationi & beneuolentiæ tuæ. Sed sicut iam mihi aliud quod voluisti rescribere dignatus es, ita dignare rescribere dictaturos nos esse quæ dicturi sumus, & non deero voluntati tuæ, quantum me adiuuerit dominus. Nam si scribis & scribo, non nos ædificat, quo modo nos ædificat, Dicis, dico, vbi post verborum strepitum non inuenimus quod legendo recenseamus. Augustinus hæc dictaui, & relectis subscripsi. Abstineamus nos à conuiciis ne tempus inaniter impendamus, & ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Non est epistola, sed altercatio, ad quam prouocarat Pascentius Arrianus, homo simpliciter impudens. Habita est autem notariis quæ dicebantur excipiẽtibus, arbitro Laurentio, Hippone regio, in domo Anicia, secundum Augustini sententiam pronunciatum est. Mirum est autem Pascentium tam male instructum ad certamen venisse, cum tam gloriose prouocarit. E Epistola CLXXVIII.

LAVRENTIVS vir clarissimus partibus & personis in commune positis dixit: Dei discutiendum est negocium, naturæq; eius, in qua plerique labuntur homines, examinanda perfectio, si post illud totum quod pars parti, persona personę conuicij intulit pridem, iam in vtrisque maneat serenitas animorum, venerande Augustine & Pascenti nobilissime dignamini profiteri. De domino enim disputans animus debet serenior inueniri, quia repulsis animositatis caliginibus, menti se puræ ad intelligendam naturæ suæ magnitudinem facilius offeret. Fidem igitur vestram ex professione opinionum primitus agnoscere volo, tum demum requirere vtrũ liceat præter scripturarum diuinarum eloquia vsurpatiuæ defensionis merito aliquid affirmare. Augustinus Episcopus dixit: Sunt aliqua fidei necessaria a patribus posita, quæ F in verbis diuersarum linguarum aliter sonãt, aliud intus continent in secreto: sicut ipsa caro Christi dei & hominis, hominis pleni infirmitatem ostendebat exterius, diuinitatis virtutem gerebat interius. Tamen fidem reipublicæ debens vir clarissimus Pascentius, qua ipse extitit prouocator, fidei quoque suæ quam Christo debet, qua etiam suam credit animã gubernari, dignetur nomen edicere, quia potestatis, ętatis etiam, simulq; prouocationis eius ordo sic fieri iustissime flagitat. Mihi enim placet te iudicem præsidere, quod etiã ipsi placuisse manifestissime comprobatur. Laurentius vir clarissimus dixit: Tuæ excellentiæ merito Pascenti vir nobilissime nos admodum paruisse clarũ est. Tremens enim in tantæ rei negocio parius præsideo cognitor, formidans, ne de tantæ omnipotentiæ natura secus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me meum animũ animamq; memini constrinxisse, nec tuas intẽtiones vlla intẽtione palpare, nec aliquid à iusticia longius cohibere. Tua enim dilectione iudex in cognitione si dei inter vtrosq; videor præsidere. Partis ergo è diuerso sistẽtis, cui defensionis verba Augustin⁹ vir gra

 uissimus

G uissimus se impensurum ostendit postulationem qua petit, quia & ratione non caret, dignare affectu anticipare, nomenq; simul propriæ religionis edicere. Pascentius vir clarissimus dixit: Nec præsens prudentissimus suæ fidei Episcopus Augustinus me negare potest Christianum in patrem ingenitum, & in filiū genitum, & in spiritum sanctum me credere profiteor, sed non vnius æqualisq; substantiæ vel naturæ. Et quoniam hesterna die, cum laudabiliter sanctum virum, & omnis scientiæ Auxentium nominatem, & quem idem vir è duobus fuisset secutus, vtrum Arrium an Eunomium idem frater Augustinus scrupulosius inquireret, ego anathema memoratum continue Arrio & Eunomio dicere non dubitaui, flagitās vt ipse quoque homusion anathematizaret, eo quod scriptum in libris dominicis minime reperiatur. Quod facere omnino in nullo
Homusianus consensit, vnde se proculdubio homusianum euidēter ostēdit & quàm pergraue sit, ipse prorsus aduertis, scripturarum authoritate calcata, illud ponere quod eadem scriptura non dixit. Si quid enim præter authoritatem diuinorum voluminum ponitur, vacuum approbatur.

Laurentius vir clarissimus dixit. Aduertis ne vene-
H rabilis Augustine, quid pro sua prosecutione designet, vel quàm integro prosecutionis modo sententiā suam vir clarissimus Pascentius firmet. Augustinus Episcopus dixit. Catholicum me homusion in sancta Trinitate credentem hac professione respondeo, firmetur tantūmodo eiusdem viri spectabilis Pascentij responsio, si nihil præterquam quod scriptum est, quisquam nostrū debeat vel audeat in defensione fidei applicās, nominare. Aut enim licebit, & nulli, maxime Græcis vbi fides orta est, denegabitur: aut non licebit, & calumnia iustissime repelletur. Postea tamen homusion verbum Græcum vnitatem ostendens, quid contineat, quid habeat, quidve maneat, exponetur. Laurentius vir clarissimus dixit. Etiam ab Augustino honorabili viro rectissime respondetur. Aut enim vt ipse prosecutus est, licebit aliquid quod scriptum non est, defendendæ fidei merito ponere, & ponendum est licite: aut non licebit, & vtrunque penitus denegandum est integre. vnde opus non est agnito iam vocabulo sonante professionem vlterius quicquam inquirere, nisi vt ipsum homusion nobis venerabilis Augustinus suæ religionis Episcopus scriptum ostendat in lege. Au-
I gustinus Episcopus respondit rectissimam iusticiæ lineam tenens, O nobilissimæ fidei vir presidēs, agnosce rationēmque perpende, quia de tuo non solum alij sapientissimi viri iudicio iudicabunt, verumetiam deus verissimus, qui est omnium iudex plenius iudicabit. Non enim differentis dei spernendum est iudicium, nonnunquam & in præsenti iudex vltor assurgit. Fidei ergo nostræ iam dignare rationem inquirere, symbolumq; quo fides vtcunque constat, singulos præcipe tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius vir clarissimus dixit. A iusticia nulla ratione discordat, vt ipse digneris qui petitor es, Pascenti vir clarissime, tuæ fidei symbolum recitare. Tunc Pascentius sono clariori symbolum recitans, credere se in deum patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, & incapabilem dixit, & in Iesum Christum filium eius deū natum ante secula, per quem facta sunt omnia, & in spiritum sanctum. Augustinus Episcopus respondit. Memorem esse amplitudinem vestram in dei negocio, præsideas cognitor prosecutionis nostræ nō dubito, quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum esse in fidei ratione, preterquam quod scripturæ conti-
K nent, asseruit. qui licet fidei catholicæ homusion verbū pro macula nominis secundum suos authores nitatur opponere, ex eo quod posuit, vel potius vetuit, hinc magis & homusiō à Græcis sacerdotibus positum verbum in assertionem fidei dici debere rectè defendimus, & aliqua quæ scripta non sunt, ab ipsis potius temere posita vel dicta modo probamus. Laurētius vir clarissimus dixit. Cursum vt video, honorabilis Augustinus negocij præsentis calcem sese obtinuisse declarat, seseq; docturum astruens, aliqua quæ scripta non sunt, tuæ Pascenti clarissime authores fidei posuisse, quæ sequeris. Quæ si in lege nō posita, & à vobis propria vsurpatione fidei merito posita esse docuerit, iam quærendum erit, quia iam licere manifestum erit, quid in intimis homusion verbum habeat, ad quam rem pertineat, cuiq; rei rectè hoc verbum adhibitum iudicetur, iusteque inuentum vel positum ipsa fidei perfectio roborabit. Pascentius vir clarissimus dixit. Non decet nos aliquid sine authoritate scripturarū ponere diuinarum, quid est tamen seposito calumniæ artificio, quod dicit vel proponit è diuerso defendēs frater Au-
gustinus, absque legis authoritate nos alicubi posuisse L
vel dicere, publicet palàm, & si cōuicerit, nec homusiō iniuste ab ipsis positum, etiam ego iam publice conclamabo, statimq; eorum communioni socius fio. Laurentius vir clarissimus dixit: Nihil tam optimū tamq; libertati fideiq; & animæ congruum, quàm longa tergiuersatione, quam potuit stoliditas enutrire, ocyus derelicta, animositatis qua deo fit iniuria obstinata aliquandiu nebula repellatur, atque quæ occulta in linguis varijs sunt euidentiore luce pandantur. Sed ne in longum negocium iam propè victoria pacatū oratio protrahat diuturna, quod absque legis authoritate à Pascentio viro clarissimo, vel ab eius authoribus reclamas positum, dignare iam Augustine vir sanctissime publicare. Augustinus Episcopus respondit. In assertione fidei patrem ingenitum & incapabilem dixit, cum nec ingenitum nec incapabilem scriptura patrem alicubi testetur: qui licet ingenitus pater sit, quia hoc ipsum vtrique confitemur, tamen hoc nullius scripturæ seu veteris seu nouæ continet textus. Est enim ingenitus, qui à nullo est genitus. sed hoc est ingenitus quod
genitus, vtpote de deo deus. Non enim quia Adam in- M
genitus approbatur, idcirco est homo: & Abel quia de ipso est genitus, non est homo: hominem genuit quod est, ingenitus homo: deus quod est genuit eiusdem substantiæ, eiusdem essentiæ sine tempore, sibi coæternum genuit. Ante quem nihil est temporis, non accipit modum. Est igitur ingenitus pater, quia vt dictum est, à nullo est genitus, sed est genito coæternus: quo modo ignis in substantia sua, in qua est à creatore creatus, est quidē ingenitus, sed genito à se splendori consubstantialis est & coæternus. Hanc dei Trinitatis substātiam vnam Homusion verbo Græci complecti breuiter maluerunt. Non enim nomen est, sed res terribilis est in verbo huiuscemodi sonans. Quod verbum aperte ipse filius declarat, cum dicit: Ego & pater vnum sumus. Ioan. 10.
In isto vno consistit substantia vna: nam ex eo quod est vna, & ipse filius manet in ea, vnde etiam iam circumamictus carnis veræ trabea dicit. Nemo nouit fi- Matth. 11.
lium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ecce & filius per seipsum inuisibilis approbatur. Quid est quod quasi acutius in fidei ponere assertione nituntur? Incapabilem autem nec

legunt

A legunt nec iuste defendunt. Quo modo etiam incapabilis pater, quem capit filius totum, ipso dicente *Ioan. 14.* Ego in patre & pater in me. De quo etiam Paulus Apostolus *Philip. 2.* dicit: Quoniam cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis deo: qui formam implet dei, nihil habet minus deo. Quo modo ergo incapabilis pater dicitur, qui capitur totus à filio? Ecce enim quæ scripta non sunt in lege vspiam, à vobis temere ponuntur in symbolo, vbi nihil magis aliter oportet inseri, præter quam scripturæ veridicæ continet modus. Cur vobis de homusion verbo visum est fidei catholicæ inuidiam excitare, quæ substantiam dei vnam simpliciter credens, hoc verbum à Græcis patribus in assertionem fidei defendendo accepit? In concione enim, hoc est in symbolo quod est inter animas nostras & deum, quid visum est hominibus aliquibus ponere, quæ scripta nō reperiuntur in lege? Neque enim alicubi ingenitus aut incapabilis pater, Laudantes enim deū, dicere solemus in precibus, eius magnitudinem admirantes: Qui capit omnia, quem capit nemo, scilicet hominum. Nam totus capitur à filio, cuius formam implet filius vnius incommutabilis naturæ secreto. B Ergo neque solus inuisibilis pater, sed & filius inuisibilis. sicut hominibus inuisibilis pater, ita inuisibilis hominibus filius secundum illud secretum quod manet in patre. Non ergo iuste positus est inuisibilis solus pater in symbolo, sed inuisibilis tota trinitas deus, excepta carne suscepta *1. Timo. 1.* à filio, de qua dicit Apostolus: Inuisibili soli deo honor & gloria in secula seculorum. Totus ergo habitat pater in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte, sed implet in pleno. Hanc Apostoli Pauli sententiam, qua dicit intimatq; dei mortalibus secreta, Qui cum in *Philip. 2.* forma dei esset, aliqui male pronunciantes male sentiendo bene digesta, non esse ausum filium dei per imparilitatem æqualem, sed per rapinam fieri deo patri prorsus affirmant, quod inique sentitur. Si enim diceret, Qui cum deus esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, posset angustiis fidei suæ quilibet qualecunque etsi debile de qua sine mora excluderetur, spacium inuenire. nunc verò, quia cum in forma dei esset, dixit, omnem machinationis iniustæ aditum interclusit: vbi est forma, nihil habet prorsus minus omnino *2. Corin. 5.* natura. Deus enim, ait idem Apostolus, erat in Christo, mundum reconcilians sibi. Quo modo enim su- C sciperet minor maiorem, nisi se vna natura cognosceret parem? Neque enim liniamentis spaciisque membrorum hæc dei forma distenditur, vt pater filium in se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem osten- *Ioan. 14.* dat manentem, sicut ipse ait: Pater in me manens, facit opera mea aut euacuatur cum spiritum sanctum suum pater & filius omnem creaturam suam proferat illustrantem, quo modo cogitari non potest, quo modo explicari non potest, simul secum vnum est, quod secundum incommutabilem omnino substantiam in trinitate deus est. Ecce quid est homusion, quod exprobratur iniuste. Non enim verbum solum, sed res in verbo. nec solus sermo sonans auribus, sed substantia vna est dei credenda in mentibus. Si enim in homine credente in se totus deus credendus est habitare, quo modo filium totum in se pater, aut filius patrem non credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre, & pater in eo manet, & ex patre & filio sanctus credendus est spiritus non solum processisse, sed semper ad peragenda opera trinitatis, omnino procedere, sicut eadem trinitas Abraham amicum suum in vnitate nominis di-

gnata est visitare. Quid est quod calumniantur de ho- D musion verbo Græco, quia scriptū in lege nusquam inueniatur? Cur nō vident culpam suam? Cur sibi nō displicent, cum ponūt in symbolo verba vel nomina quæ non sunt vlla scriptura digesta? Qui disponit arguere, non faciat vnde alium nititur accusare. Inspiciunt de verbo simplici & ratione fidei pleno, quasi de stipula oculum fratris, & suum sauciatū præter scripturas ponendo quod credunt, tanquā de immanitate non perudēt trabis. Ecce homusion recte probamus positum, & in assertionem fidei, qua trinitatis vnitas à catholicis creditur à Græcis patribus dictum. Quid si Græcus ipse obiiciat, non Latino, non Barbaro, sed sibi magis licere verba ad fidem pertinentia diuulgare. Nam sciēdum est, Amen & Hallelu ia, quod nec Latino nec Barbaro licet in suam linguam trāsferre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa aut in cuncta Barbaria, sed in Syria vel Græcia, vbi & ipsa caro voluit de virgine nasci dominica, decuit vel oportuit verba fidei compendiose firmare. Denique nō Latino, non Barbaro stylo venerandus ille Moyses, nō Prophetæ, non Apostoli, non ipsi Euangelistæ, sed aut E Hebræo, aut Græco scripturas eloquio dominicas firmauerunt, quas postea viri probati ac disertissimi in omnibus periti linguis, de Hebræo primitus in Græco, de Græco in Latino stylo edisserere cum labore nimio maturarunt. ὁμοούσιος ergo exponitur, Vnius substantiæ pater & filius & spiritus sanctus. Nemo ergo iam calūnietur verbo, quia licet scriptum nō sit, quod habet interius vel sonat, ostendit, non per aliquē alium, sed per vnam diuinitatis substantiam, in qua filius patri loquitur, dicēs. Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi vi- *Ioan. 17.* derint qualiter ausi fuerint nomina, quæ scripta in lege non sunt, vel verba in symbolo cōtinuare, nō aliud nisi ostendere genitum ab ingeniti, quod sit incapabilis potentia, patris filium segregare. Deus enim pater *Quur hic* substantia sua genuit filium æqualē sibi: docet hoc ve- *non citatur* ridicus ille secretorum interpres diuinorum Ioannes. *testimoniū* Propterea iudæi volebant, inquit, eum interficere, quia *patris vbi* non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum di- *& spiritus.* cebat deum, æqualem se faciēs deo. Consubstantialem *Ioan. 5.* itaque sibi genuit filium pater, quia nō accepit tanquā creatura indigens vnde genuisset, tota copia quod ipse est hoc genuit, perfectum genuit, quia sine tempore est ipse qui genuit & quem genuit. Si homo generat quod F est, deus non potuit generare quod est? Accepit homo ab ipso deo, & tamē licet acceperit, hoc generat quod accepit: à nullo accipiens pater deus quod est generare non potuit? Hanc æqualitatem substantiæ ὁμοούσιον sermo Græcus ostendit, nihil austerum, sed optimum dulceq;, & hoc quod credēdum est humanis cordibus introducit. Etsi enim verbū ipsum in lege scriptū nō inuenitur, quia æqualis est patri filius, per beatum Ioannē primitus, & per Paulum postea comprobatur. Ioannes enim æqualitatem dixit, Paulus formam impleuit. In *Deute. 17.* duobus, inquit scriptura, aut tribus testib⁹ stabit omne *Matth. 18.* verbum. Per duos enim verissimos testes iā probauimus vnius substantiæ esse, æqualesq; patrem & filium, addamus & tertium, Thomam illum discipulum post dubitationem fortius confitētem dominum & deum, quem nec resurrexisse crediderat crucifixū. Dominus *Ioan. 20.* meus, inquit, & deus meus. Approbat filius dictū, quia se cognoscit à sua creatura iustissime deum & dominum proclamatum, patri vtiq; & sancto spiritui coæternum. Homusion vtiq; verbum est Græcum, & Chri-

 stus

G stus Græcum est nomen. Qui accusat per iniusticiam de verbo quod non intelligit, fidem nō accipiat, & de nomine nomen. Homusion verbum vnius eiusdemq́ substantiæ sonat in Græco, non quenquam infirmum, sed patrem & filium & spiritum sanctum. Iam ergo nemo improbet quasi verbum, sed aperte separet quisquis & quod non potest, homusion patrem & filium & spiritum sanctum. Contra hoc pugnetur quod possidet, quod habet, quod docet verbum Græcum, non contra ipsum verbum, quod auribus reinnuit syllabis articulatum: contra diuinas, contra æqualitatem naturæ, quam possidet verbum ipsum Grecum, non contra exteriorē veluti corticem ab eo, qui se audere dicit, si præualet repugnetur. Absit erubescamus catholici in vniuerso manentes, nos appellari propter fidem veram vnius eiusdemq. substantiæ, à nonnullis verbum Græcū non intelligentibus Homusiones, qui nos appellari gaudemus de Christi nomine Christianos. Neque enim in parte accipiendum est verbum Græcum, & in parte alia refellendum. Nemo ergo vtatur Christi nomine ex vocabulo Græco. Erubescat se dici Christianum, quia nomen est Græcum. Non accipiatur Paulus, qui dicit Ro-

Homusiones.

H manis scribens, In quo clamamus abba pater, in vno nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim abba Græco vocabulo patrem, & Latine nominat identidem patrem. Contemnatur idem Apostolus Paulus, & in nouissimis partibus ad Corinthios Epistolæ, vbi plebem arguens, simul Græco & Syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, sit anathema maranatha. Anathema Græco sermone dixit condemnatus: maranatha, donec dominus redeat. Iam ergo nemo appellet oleū quo fideles vnguntur Græco nomine chrisma, Homusion reprobatur vnam Trinitatem resonās, eandemq. naturam. Quid est enim quod dixit beatissimus Paulus. Si quis non amat dominum, nisi si quis humiliat se deo? Nō ergo rectè dicitur dominū amare, qui dei & domini vnius audet substantiam separare, de quo dicitur in lege: Audi Israel, domin⁹ deus tuus, deus vnus est. Non corpore vtique, liniamentisq. corporeis extensus, sed vna pater & filius & spiritus sanctus deitate perfectus. Plura quidem Græco verbo definita reperiuntur in lege, sed pro multis hæc pauca, quæ dicta

Roma. 8.
Abba.
1. Corin. 16.
Maranatha.
Deute. 6.

I sunt, sapientibus credo sufficere. Si æqualitas non est, non auderet inferior dicere superiori: Omnia mea tua sunt, & tua mea. Nec auderet dicere, Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Non, inquam, diceret, Volo, sed diceret, supplicans rogo. Absurdum igitur non est, vt in conciliis patrum Græco verbo patris & filij & spiritus sancti vna substantia firmaretur, cum super Apostolos primitus spiritus sancti propria largitate linguarū varietas fundaretur. Audiuimus enim eos, ait scriptura Actuum Apostolorum, loquentes variis linguis magnalia dei. Magnalia vtique sunt non deorum, sed dei, Græca lingua vnam substantiam credi patris & filij & spiritus sancti. Hebraicè igitur, Græcè & Latinè super crucem domini à Pilato fuit causa eius scripta. Si licuit vt Græca lingua, vel imò permisit ipse dominus, vt causa mortis eius esset scripta, cur abhorret vt substantia eius, qua deus est æqualis cum patre, Græco vocabulo approbetur ostensa? Si minime licet patris & filij & spiritus sancti vnam substantiā lingua exeri Græca, ergo nec deū laudari decet & Barbara. Sicut enim Græca lingua, quod est homusion, vna dicitur vel creditur à fidelibus Trinitatis omnino substantia, sic vna rogatur vt misereatur à cunctis Latinis & Barbaris

Ioan. 17.
Acto. 2.

K vnius dei natura, vt à laudibus dei vnius nec ipsa lingua barbara sit, vt Latinis aliena. Latine enim dicitur, Domine miserere. Sola ergo hæc misericordia ab ipso vno deo patre & filio & spiritu sancto lingua debet Hebræa vel Græca, & ipsa ad postremum postulari Latina, non autem & Barbara. Si enim licet dicere, non solum Barbaris lingua sua, sed etiam Romanis siboraarmem, quod interpretatur, domine miserere, cur non liceret in conciliis patrum in ipsa terra Grecorum, vnde vbiq. destinata est fides, lingua propria homusion confiteri, quod est patris & filij & spirit⁹ sancti vna substātia? Nam subiectionem filij patri debitam ex carnis infirmitate susceptam, etiam nos quia iustum est verissime confitemur, in qua cum infirmitate nō solum subditum, sed & seruum euidentissime confitemur, ipso dicente in prophetia ad patrem: O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ, id est, Mariæ. Patet ergo in quo sit æqualis patri filius, in quo sit non solum subditus aut inferior, sed etiam humilissimus seruus. Ipse, inquam, ostendit in quo sit humilis, in quo sit equalis, vnde omnipotens, vnde infirmus, vnde abiectus, vnde speciosus, vnde diues, vnde egestati subiectus.

Kyrie eleison.
Gothicam linguam Romæ captæ dicit.
Psal. 115.

L Laurentius vir clarissimus dixit: Euidentissime claruit defensionem assertionis fidei suæ Augustinum virum clarissimum communisse, multaque magis tuos authores vir clarissime Pascenti absque scriptura temere posuisse, nec esse nomen fidei homusion, sed æqualitatem magis ipsius Trinitatis. Sed si inueniuntur in lege verba quæ improbata sunt, dignare vir nobilissime respondere, vt certe nobis pares ire possitis. Nam proculdubio intueris à nobis præsentem virum Augustinum suis assertionibus nimium transilire. Apud te enim nobilissime vir eligo quàm apud deū perennis reatus culpas incurrere. Pascentius vir clarissimus respondit: Scripta, quæ proposui, nō sunt quidem in lege, sed debere propter honorem patris astrui rectè defenduntur. Laurentius vir clarissimus dixit: Sic ergo & homusion, quod in dubium veniebat te proponente, & si scriptum non est, res ipsa tamen, quæ latet in verbo, vera est. Credatur honorifice vnitati, ne fiat iniuria Trinitati.

Sententia.

M *Augustinus Probæ & Iulianæ nobilibus viduis gratulatur de Demetriade, quæ virginitatis velum acceperat, agens gratias pro munusculo misso.*

Epistola CLXXIX.

DOMINARVM honore dignissimis, merito illustribus & præstantissimis filiabus Probæ & Iulianæ, Augustinus in domino salutem. Implestis gaudio cor nostrū, tanto iocundius quanto charius, †tanto gratius quanto citius. Vestræ nanq. stirpis sanctimoniam virginalem, quoniam quacunque innotuistis, ac per hoc vbique fama celeberrima prædicat, velocissimum volatum eius fideliore atque certiore literarum nuncio præuenistis, & prius nos fecistis exultare de cognito tam excellenti bono quàm dubitare de audito. Quis verbis explicet? quis digno præconio prosequatur, quantum incomparabiliter gloriosius atque fructuosius habeat ex vestro sanguine fœminas virgines Christus, quàm viros consules mundus? Nam volumina temporum, si magnum atque præclarum est nominis dignitate signare, quanto est maius atque præclarius cordis & corporis integritate transcendere? Magis itaque gaudeat puella nobilis genere, nobilior sanctitate, quòd sit per diuinum consortium præcipuam in cœlis consecutura sublimitatem,

† clarius

A sublimitatem, quàm si esset per humanum connubium
prolem propagatura sublimem Generosius quippe ele-
git Aniciana posteritas tam illustrem familiam beare
nuptias nesciendo, quàm multiplicare pariendo, & in
carne iam imitari vitam angelorum, quam ex carne ad-
huc numerum augere mortalium Hæc est vberior fœ-
cundiorq; fœlicitas, non ventre grauescere, sed mente
grandescere. nõ lactescere pectore, sed corde candesce-
re: non visceribus terram, sed cœlum orationibus par-
turire. Dominarum honore dignissimæ filiæ, perfrua-
mini in illa quod defuit vobis, perseueret vsque in finé,
adhærens connugio quod non habet finem. Imitentur
eam multæ familiæ dominam, ignobiles nobilem, fra-
giliter excelsæ excelsius humilem, virgines quæ sibi op-
tant Aniciorum claritatem, eligant sanctitatem. Illud
enim quantalibet cupiditate quando assequentur? Hoc
autem si plene cupierint, mox habebunt. Protegat vos
incolumes & fœliciores dextera altissimi, dominæ ho-
nore dignissimæ & præstantissimæ filiæ: pignora san-
ctitatis vestræ, præcipue ipsam sanctitatem [vestram]
præcipuam debito vestris meritis officio dilectione do-
B mini salutamus. Velationis apophoretum gratissime
accepimus.

*Augustinus Honorato Episcopo, distinctius expli-
cat, quibus, quando, & quo modo fugiendum, im-
minente periculo.*

Epistola CLXXX.

SANCTO fratri & coepiscopo Honorato, Au
gustinus in domino salutem. Charitati tuæ
misso exemplo Epistolæ, quam fratri Quod-
uultdeo nostro coepiscopo scripsi, putabam
me hoc onere caruisse, quod mihi imposuisti, quæren-
do consilium quid in his periculis, quæ tempora nostra
inuenerunt, facere debeatis. Quauuis enim Epistolam
illam breuiter scripserim, nihil me tamen prætermisisse
arbitror, quod & respondenti dicere, & quærenti au-
dire sufficeret: quandoquidem dixi, nec eos esse prohi-
bendos, qui ad loca, si possunt, munita migrare deside-
rant, & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi
charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus serui-
re debemus, non esse rumpenda. Ista quippe verba sunt
quæ in illa ipsa Epistola posui. Restat ergo, inquam, vt
nos, quorum ministerium quantulæcunque plebi dei
C vbi sumus manenti, ita necessarium est vt sine hoc eam
Psal. 30. non oporteat remanere, dicamus domino: Esto nobis
in deum protectorem & in locum munitum. Sed hoc
consilium tibi propterea non sufficit, vt scribis, ne con-
tra domini præceptum vel exemplum facere nitamur,
Matth. 10. vbi fugiendum esse de ciuitate in ciuitatem monet Re-
colimus enim verba dicentis: Cum autem persequen-
tur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem cre-
dat ita hoc dominum fieri voluisse, vt necessario mini-
sterio, sine quo viuere nequeunt, deserãtur greges quos
Matth. 2. suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse, quã-
do portantibus parentibus in Aegyptum paruulus fu-
git, qui nondum Ecclesias congregauerat, quas ab eo
2. Corin. 11 desertas fuisse dicamus? Nunquid quando Apostolus
Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fene-
Acto. 9. stram in sporta submissus est, & effugit manus eius, de-
serta est quæ ibi erat Ecclesia necessario ministerio, &
non ab alijs fratribus ibidem constitutis quod oporte-
bat impletum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus
fecerat, vt seipsum seruaret Ecclesiæ, quem proprie per-
secutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi, mini-
stri verbi & sacramenti eius, quod præcepit siue permi-
sit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quãdo eo- D
rum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur, vt
ab alijs qui non ita requiruntur, nõ deseratur Ecclesia,
sed præbeant cibaria conseruis suis, quos aliter viuere
non posse nouerunt. Cum autem omnium, id est, Epis-
coporum & clericorum est commune periculum, ij qui
alijs indigent, non deserantur ab his quibus indigent.
Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui ha-
bent remanendi necessitatem, non relinquantur ab eis,
per quos illorum est Ecclesiastica supplenda necessitas,
vt aut pariter viuant, aut pariter sufferant, quod eos pa-
terfamilias volet perpeti. Quod si contigerit, vt siue alij
maius, alij minus, siue omnes æqualiter patiantur, qui
eorum sint qui alijs patiuntur apparet, illi scilicet qui
cum se possent talibus malis eripere fugiendo, ne alio-
rum necessitatem desererent, manere maluerunt. Hinc
maxime probatur illa charitas, quam Ioannes Aposto- 1. Ioan. 3.
lus commendat dicens: Sicut Christus animam suam
pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratri-
bus ponere. Nam qui fugiunt, vel suis deuincti necessi-
tatibus fugere non possunt, si comprehensi patiuntur,
pro seipsis non pro fratribus vtique patiuntur. Qui ve- E
ro propterea patiuntur, quia fratres qui eis ad Christia-
nam salutem indigebant deserere noluerunt, sine du-
bio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde illud quod
Episcopum quendam dixisse audiuimus: Si dominus
nobis imperauit fugam in eis persequutionibus vbi po-
test fructus esse martyrij, quanto magis debemus fuge-
re steriles passiones, quando est barbaricus & hostilis
incursus? verum est quidem & acceptabile, sed his quos
Ecclesiastici officij non tenent vincula. Nam qui cla-
des hostiles ideo non fugit, cum possit effugere, ne de-
serat ministerium Christi, sine quo non possunt homi-
nes vel fieri vel viuere Christiani, maiorem charitatis
inuenit fructum, quàm qui non propter fratres, sed
propter seipsum fugiens atque comprehensus non ne-
gat Christum, suscepitque martyrium. Quid est ergo
quod in Epistola tua priore posuisti? Dicis enim, Si in
Ecclesijs persistendum est, quid simus nobis vel populo
profuturi non video, nisi vt ante oculos nostros viri ca-
dant, fœminæ constuprentur, incendãtur Ecclesiæ, nos
sub tormentis deficiamus, cum de nobis quęritur quod
non habemus. Potens est quidem deus audire preces fa-
miliæ suæ, & hæc quæ formidantur auertere, nec ideo F
tamen propter ista quæ incerta sunt, debet nostri offi-
cij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernicies
non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter
diligentius solicitiusq; curandæ. Nam si certa essent ista
mala, quę timẽtur ne in locis in quibus sumus, forte cõ-
tingant, prius inde fugerent omnes, propter quos ibi
manendum est, & nos manendi necessitate liberos red
derent. Non enim quisquam est, qui dicat ministros
manere oportere, vbi iam non fuerint quibus necesse
sit ministrare. Itaque quidam sancti Episcopi de Hispa-
nia profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, par-
tim peremptis, partim obsidione consumptis, partim
captiuitate dispersis. Sed multo plures, illic manentibus
propter quos manerent, sub eorundem periculorũ den-
sitate manserunt. Et si aliqui deseruerunt plebes suas,
hoc est, quod dicimus fieri non debere. Neque enim ta-
les docti authoritate diuina, sed humano vel errore de-
cepti, vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indif-
ferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de
ciuitate in ciuitatem esse fugiendum, & mercenarium
non exhorrent, qui videt lupum venientem & fugit,
quoniam

G quoniam non est ei cura de ouibus? Cur non istas duas dominicas veràsque sententias, vnam scilicet vbi fuga sinitur aut iubetur, alterã vbi arguitur atque culpatur, sic intelligere student, vt inter se reperiantur non esse contrariæ, sicut non sunt? Et hoc quo modo reperitur, nisi attendatur quod iam superius disputaui, tũc de locis, in quibus sumus premẽte persequutione fugiẽdum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministretur, aut [etiam fuerit &] potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem causa fugiendi: sicut in sporta submissus, quod supra memoraui, fugit Apostolus, cum à persecutore proprie ipse quæreretur, aliis vtique necessitatem similem non habentibus, à quibus illic ministerium absit vt desereretur Ecclesiæ. Sicut fugit sanctus Athanasius Alexandrinus Episcopus, cũ eũ specialiter apprehendere Constantius cuperet Imperator, nequaquam à cæteris ministris deserta plebe catholica, quæ in Alexandria commanebat. Cum autem plebs manet & ministri fugiunt, ministeriúmque subtrahitur, quid erit nisi mercenariorum illa fuga damnabilis, quibus non est cura de ouibus? Veniet enim lupus, non homo, sed diabolus,
H qui plerũque fideles apostatas esse persuasit, quibus quotidianum ministerium dominici corporis defuit, & peribit infirmus in tua non scientia, sed ignorantia frater, propter quem Christus mortuus est. Quod autem ad eos attinet, qui in hac re non falluntur errore, sed formidine superantur, quare non potius contra suum timorem domino miserante atque adiuuante fortiter dimicant, ne mala sine comparatione grauiora, quæ multo amplius sunt tremenda, contingant? Fit hoc vbi dei charitas flagrat, non mundi cupiditas fumat. Cha-
2. Cor. 11. ritas enim dicit. Quis infirmatur & non ego infirmor? Quis scandalizatur, & non ego vror? Sed charitas ex deo est. Oremus ergo vt ab illo detur à quo iubetur. Et per hanc magis timeamus ne oues Christi spiritalis nequiciæ gladio in corde, quàm ne ferro in corpore trucidentur, vbi quandocunque quocunque mortis gene-
32. q. 5. magis. re morituri sunt. Magis timeamus ne sensu interiori corrupto, pereat castitas fidei, quàm ne fœminæ violenter constuprentur in carne: quia violentia non violatur pudicicia, si mente seruatur, quoniam nec in car-
I ne violatur, quando voluntas patientis sua turpiter car-
1. de Ciuit. dei ca. 16 & 18. ne non vtitur, sed sine consensione tolerat quod alius operatur. Magis timeamus ne lapides viui extinguantur deserentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terrenorum ædificiorum incendantur præsentibus nobis. Magis timeamus ne membra corporis Christi destituta spiritali victu necentur, quàm ne membra corporis nostri oppressa hostili impetu torqueantur. Non quia ista non sunt vitanda cum possunt, sed quia potius ferenda sunt, quando vitari sine impietate non possunt: nisi forte quisquam contenderit non esse ministerium, impium, qui tunc subtrahit ministerium pietati necessarium, quando magis est necessarium. An non cogitamus, cum ad istorum periculorum peruenitur extrema, nec est potestas vlla fugiendi, quantus in Ecclesia fieri soleat ab vtroque sexu, atque ab omni ætate concursus, aliis baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, aliis etiam pœnitentiæ ipsius actionem, omnibus consolationem & sacramentorum confectionem & erogationem? Vbi si ministri desint, quãtum exitium sequatur eos qui de isto seculo vel non regenerati exeunt vel ligati. Quãtus est etiam luctus fidelium suorum, qui eos secum in vitæ æternæ requie non habe-
K bunt? Quantus denique gemitus omnium & quorundam quanta blasphemia de absentia ministeriorum & ministrorum? Vide quid faciat malorum temporalium timor, & quanta in eo sit acquisitio malorum æternorum. Si autem ministri assint pro viribus, quas eis dominus subministrat, omnibus subuenitur alij baptizantur, alij reconciliantur, nulli dominici corporis communione fraudantur, omnes consolantur, ædificantur, exhortantur, vt deum rogent qui potẽs est omnia quæ timentur auertere, parati ad vtrunque, vt si non potest ab eis calix iste transire, fiat voluntas eius qui mali aliquid non potest velle. Certe iam vides quod te scripseras non videre, quantum boni consequantur populi Christiani, si in præsentibus malis non eis desit præsen- Philip. 2.
tia ministrorum Christi quorum vides etiam quantum obsit absentia, dum sua quærunt non quæ Iesu Christi, 1. Cor. 13.
nec habent illam de qua dictum est, non quærit quæ sua sunt, nec imitantur eum qui dixit Non quæro quod mihi vtile, sed quod multis vt salui fiãt. Qui etiam persecutoris principis illius insidias nõ fugisset, nisi se aliis quibus necessarius erat, seruare voluisset. Propter quod ait. Compellor autem ex duobus concupiscentiam ha- Philip. 1.
bens, dissolui & esse cum Christo multo magis optimum, manere in carne necessarium propter vos. Hic L
forte quis dicat, ideo debere dei ministros fugere à talibus imminentibus malis, vt se pro vtilitate Ecclesiæ temporibus tranquillioribus seruẽt. Recte hoc fit à quibusdam, quando nõ desunt alij per quos suppleatur ecclesiasticum ministeriũ, ne ab omnibus deseratur, quod fecisse Athanasium supra diximus. Nam quantum necessarium fuerit Ecclesiæ, quantúmque profuerit quod vir ille mansit in carne, catholica fides nouit, quæ aduersus Arrianos hæreticos ore illius & amore defensa est. Sed quando est commune periculum, magísque timendum est, ne quisquam id facere credatur, non consulendi voluntate, sed timore moriendi, magísque fugiendi obsit exemplo, quàm viuendi prosit officio, nulla ratione faciendum est. Denique sanctus Dauid, ne se committeret periculis præliorum, & fortassis extingueretur, sicut ibi dictum est, lucerna Israel, à suis hoc petentibus sumpsit, non ipse præsumpsit, Alioquin multos imitatores fecisset ignauiæ, qui eum crederent hoc fecisse non consyderatione vtilitatis aliorum, sed suæ M
perturbatione formidinis. Occurrit aliquãdo alia quæstio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc vtilitas negligenda non est, vt aliqui ministri propterea fugiant imminente aliqua vastitate, vt seruentur qui ministrent eis, quos post illam cladem residuos potuerint inuenire, quid fiet vbi omnes videntur interituri, nisi aliqui fugiant? Quid si enim hactenus sæuiat illa pernicies, vt solos ministros Ecclesiæ persequatur? Quid dicam, an relinquenda est à ministris fugientibus Ecclesia, ne à morientibus miserabilius relinquatur? Sed si laici non quæruntur ad mortem, possunt occultare quoquo modo Episcopos & clericos suos, sicut ille adiuuerit, in cuius potestate sunt omnia, qui potest & non fugientem per mirabilem conseruare potentiam. Sed ideo quærimus, quid nos facere debeamus, ne in omnibus fugiendo diuina miracula tentare dominum iudicemur. Non quidem talis est ista tempestas, quãdo laicorum & clericorum est commune periculum, sicut in naui vna commune periculum est mercatorum atque nautarum. Verum absit vt tanti pendenda sit hæc nauis nostra, vt debeant eam nautæ, & maxime gubernator periclitantem deserere, etiam si in scapham transiliendo

A filiendo vel etiã notando posſit effugere. Quibus enim metuimus ne noſtra deſertione pereant, non temporalem mortem, quæ quandoque ventura eſt, ſed æternam quæ poteſt ſi non caueatur venire, & poteſt ſi caueatur etiam non venire, metuimus. In communi autem periculo vitæ huius cur exiſtimamus vbicunque fuerit hoſtilis incurſus, omnes clericos & non etiam omnes laicos eſſe morituros, vt ſimul finiant hãc vitam, cui ſunt clerici neceſſarij? Aut cur non ſperemus ſicut laicos aliquos, ſic etiam clericos remãſuros, à quibus eis neceſſarium miniſterium valeat exhiberi? Quãquam inter hos dei miniſtros inde ſit diſceptatio, qui eorum maneant ne fuga omnium: & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia. Tale quippe certamen erit inter eos, vbi vtriq; ferueant charitate, & vtrique placeant charitati. Quæ diſceptatio ſi aliter non potuerit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiãt ſorte legendi ſunt. Qui enim dixerint ſe potius fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum ſuſtinere noluerunt: aut arrogantes, quia ſe magis qui ſeruandi eſſent, neceſſarios Eccleſię iudicarunt. Deinde B fortaſsis ij qui meliores ſunt, eligent pro fratribus animas ponere & hi ſeruabũtur fugiendo, quorum eſt minus vtilis vita, quia minor conſulendi & gubernandi peritia. Qui tamen ſi pie ſapiunt, contradicent eis quos vident, & viuere potius oportere & magis mori malle

Prouer.18. quàm fugere. Ideo ſicut ſcriptum eſt: Contradictiones ſedat ſortitio, & inter potentes definit. Melius enim deus in huiuſcemodi ambagibus quàm homines iudicat, ſiue dignetur ad paſsionis fructũ vocare meliores & parcere infirmis, ſiue iſtos facere ad mala perferenda fortiores, & huic vitæ ſubtrahere, quorũ non poteſt dei Eccleſiæ tantum quantum illorum vita prodeſſe. Res quidem fiet minus vſitata, ſi fiat iſta ſortitio. Sed ſi facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis non eam niſi imperitus aut inuidus congrua prædicatione laudabit? Quod ſi non placet facere, cuius facti non occurrit exemplum, nullius fuga faciat vt Eccleſiæ miniſterium maxime in tantis periculis neceſſarium ac debitum deſit. Nemo excipiat perſonam ſuam, vt ſi aliqua gratia videtur excellere, ideo ſe dicat vita & ob hoc fuga eſſe digniorem. Quiſquis enim hoc putat, nimium ſibi placet. Quiſquis autem etiam hoc dicit, omnibus diſ-

C plicet. Sunt ſanè qui arbitrantur Epiſcopos & Clericos non fugientes in talibus periculis, ſed manentes facere vt plebes decipiantur, cum ideo non fugiunt quia manere ſuos præpoſitos cernunt. Sed facile eſt hanc reſpõſionem vel inuidiam declinare, alloquẽdo eaſdem plebes atque dicendo, non vos decipiat quod de loco iſto non fugimus. Non enim propter nos ſed propter vos potius hic manemus, ne vobis non miniſtremus quicquid ſaluti veſtræ, quæ in Chriſto eſt, nouimus neceſſarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab iſtis quibus tenemur vinculis, ſoluiſtis. Quod tunc puto eſſe dicendum, quando vere videtur vtile eſſe ad loca tutiora migrare. Quo audito ſi vel omnes vel aliqui dixerint, in illius poteſtate ſumus, cuius iram nullus quocunque vadit, euadit, cuius miſericordiam vbicũque ſit poteſt inuenire, qui nuſquam vult ire, ſiue certis neceſsitatibus impeditus, ſiue laborare nolens, ad incerta ſuffugia & non ad finienda, ſed ad mutãda pericula, proculdubio iſti deſerendi non ſunt miniſterio Chriſtiano. Si autem hoc audito abire maluerint, nec illis manẽdum eſt qui propter illos manebant, quia ibi iam non ſunt propter quos manere adhuc debeant. Quicunq; igitur iſto mo-

do fugit, vt Eccleſię neceſſariũ miniſterium illo fugiente non deſit, facit quod dominus pręcepit ſiue permiſit. D

Qui autem ſic fugit, vt gregi Chriſti ea quibus ſpiritaliter viuit, alimenta ſubtrahãtur, mercenarius ille eſt, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam nõ eſt ei cura de ouibus. Hæc tibi quia me conſuluiſti frater dilectiſsime, quia exiſtimaui veritate & certa charitate reſcripſi, ſed ne meliorem ſi inueneris ſequaris ſententiam non præſcripſi. Melius tamen quod in his periculis faciamus, inuenire nõ poſſumus, quàm orationes ad dominum deum noſtrum, vt miſereatur noſtri. Quod ipſum vt ſcilicet dei Eccleſias non deſererent, dei dono nonnulli prudentes & ſancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtrectantium à ſui propoſiti intentione minime defecerunt.

CLXXXI.

Hoc numero ſequebatur Epiſtola cum inſcriptione ad Italicam, decerpta ex Epiſtola 122. ad Paulinam: quod ab ocioſo ſcriba factum eſſe liquet. Nam ſi Auguſtinus bis eadem ſcribere voluiſſet ad ambas, adieciſſet aliqua propria, aut certe hoc ipſum teſtatus fuiſſet, ſe fragmentum illius Epiſtolæ mittere. E

Quid precemur iſtis ocioſis, qui talibus nænijs ac nugis onerant lectorem. Nec oratio nec ſenſus quicquam habet Auguſtini, ſed ex hiſtoria quiſpiam confinxit hæc argumenta. Cuiuſmodi ſunt epiſtolæ Theophili ad Hieronymum, Hieronymi ad Theophilum, Senecæ ad Paulum & Pauli ad Senecam. Quanquam fortaſſe non tam ſuccenſere decet iis, qui exercendi ſtyli gratia tractant hoc genus argumentorum, quàm illis, qui tam nullius naſi ſunt vt hæc ſerio tribuant authoribus, quorum nomina præferunt. Ob antiquitatem tamen paſſi ſumus eas reſidere, quanquam nil habentes quur legi debeant.

EPISTOLA CLXXXII.

DOmino ſublimi ſemper magnifico filio Bonifacio, Auguſtinus Epiſcopus. Ornet mores tuos pudicicia cõiugalis, ornet ſobrietas & frugalitas. Bene enim agere & illicita non prohibere, conſenſus erroris eſt. Quædam dum de Eccleſia egreditur Chriſti virgo ſacrata, ebriam Gothi Herpæ mentem & corpus incurrit. Habeat quæſo miles ſub comite poſitus diſciplinam. Graue eſt enim vt quem non vincit homo, vincat libido: Aut volutetur vino, qui non vincitur ferro. F

EPISTOLA CLXXXIII.

DOmino merito honorabili patri Auguſtino Epiſcoporum ſummo, Bonifacius. Tuæ ſanctitatis epiſtolam admonitu me terrificante ſuſcepi. Etenim venerabilis papa ſi thorus ille legitimus pauidos habet acceſſus, quo debet puniri ſupplicio, diuinas qui temerat rationes? Arguetur ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit, & quem libido præuenit, gladius vltor abſumet: eumq; quem inſobrium in tantis anguſtiis fama veridica publicauit, carceris periturum quocunque ſupplicio cuſtodia retinebit.

EPISTOLA CLXXXIIII.

EGo quos diligo arguo & caſtigo, non occidi deſydero, nec carcere pleno ſquallore retrudi, Sola ſufficit admonitio. Poterit enim, ſi ei diuinitus concedatur, tempus pœnitentiæ condonari, qui domini templum auſus eſt violare. Sit ergo ipſe qui fecit, ſui arbiter voti. Fas enim non eſt vt reus Epiſcopi ſuggeſtionibus occidatur, qui veniæ ſi pœnituerit reſeruatur. Nam ſi in Barbarorũ erroribus velimus cum decet exercere vindictam, paucos reperiemus, nec ipſos animoſos ad pugnam fore.

G

EPISTOLA CLXXXV.

Domino sublimi semperq́; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Africæ littus, vt audio, miles attigit transmarinus: sed huius meriti dux à catholica veritate dissentit. Quid orem sicut oportet, ignoro. Ab Italia hostis est publicus nunciatus, contra victricia signa superbas erigens hastas. Pacem inter nos fieri vellem, si scirem plenius quod ignoro. Adest quidem Africæ olim paratum in Italia bellum, sed tamen non inuideo fili charissime Romaniæ. Sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate catholicus hæretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominum, non militem timebis, non Gothum, non Hunum.

EPISTOLA CLXXXVI.

Domino sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Scio quòd si tua sanctitas pro mea vita solicita, & quæ aduersus me tyrannus ille ordinauerit ac disponat, antequam tuum sacerdotium scriberet, nouit obuiamus ad mortem vltro tendentibus, quos nostræ victoriæ, vt credimus, faciet Christus H addictos. Sed si erga me meósque omnes aliud voluerit ordinare diuinitas, precare vt animam liberet deus, & dabitur competens aduersario secunda vice responsio. In pugna enim vtriusque desæuit furor, sed deus inspicit causas. Igitur ora vt dixi, & vincet vna Trinitas nobis.

EPISTOLA CLXXXVII.

17.q.4. Miror. Dilectissimo & spectabili viro filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Miror quo modo tam subito fidei murum aries rupérit inimici. Noui enim qua religione semper sis Ecclesiam dei veneratus. Quo instigante facere ausus es, hominem de Ecclesia rapuisti. Tuus si de tuo amico forte præsumeret fugitiuus, posset proculdubio intercessoris causa veniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur deus offenditur? Daniel.4. Sed si de potestate præsumitur, Nabuchodonosor regem intende, qui causa superbiæ in bouem est ex homine commutatus. Non vt confundam te hæc scribo, sed vt filiũ meum charissimum moneo. Ecclesiæ igitur illæsum reuoca, quem vt irreligiosissimus rapuisti. Oblano vero domus tuæ à clericis ne suscipiatur, indixi: Communionemq́; tibi interdico, donec peracta pro I ausibus vel errore à me definita tibimet pœnitentia & tempore condonato, pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium deo.

EPISTOLA CLXXXVIII.

Humilis saluto, quod primum est. Suscepi autem tremens sanctitatis tuæ verba verberibus plena. Scio quòd veniæ præparatur, qui ab Augustino perfectissimo sacerdote corripitur: nec debet Episcopo denegare quod voluntas facit aut casus. Ipse enim sibi denegat curam, qui suam medico non publicat causam. Hominem ergo pijssime pater è liminibus Ecclesiæ raptum iuis sanctis aspectibus iussio mea furorq́; subduxit. Alieno non sunt ista facta consilio, dei & sanctorum eius regimine viuo. Illum itaque virum morte dignissimum, quem vt dixi meus de Ecclesiæ foribus furor abstraxit, vitæ tuis iussionibus donamus illæsum. Agnosco culpas. Indignæ meæ lachrymæ iungantur tuis fletibus iustis, quo possit hæc nota nigro scripta titione deleri. Ecclesiæ mihi introitus nõ negetur: illic spero veniam vbi admisi culpam. Oblano vero domus meæ vt tua sanctitas iussit, ad cœlestis regis mẽsam eius manibus offeretur.

EPISTOLA CLXXXIX. K

Domino sublimi, semperq́; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Dum quodam in loco positus tuæ eximietatis transitus intueret, placuit meis aspectibus tuę sublimitatis motus ille ac terribilis gressus. Sed postquam illud læuigatum sacro chrismate caput portã cum paucis ciuitatis exiuit, subito vomunt equites domus, ciuitas fundit exercitum, strepunt arma, concrepant tubæ, cunctis crispatæ ventis stuppæ dependent, ferreæ tunicæ virorum fortium membra constringunt, sessoris & equi renibus setigera vestitur, †intensus geritur arcus, pulchra cuncta cõspexi, nihil melius Bonifacio comite vidi. † aliàs, setigera theca vestitur. Sed postquam ad palmas vt comperi tua sublimitas venit, ad illum breuem quidem, sed plenum periculis maris transitum quod vix aliquando naue transitur, præceperas matutino tempore transmeare, ne noctis obscuritas mali aliquid procuraret, Gudila eximietatis tuæ fidelissimus seruus equo ipsius maris dum natat in brachio interdicti littoris tetigit oras, nec statim licuit reuerti profecto. Maris enim tumor increscens reuersuro transitum denegauit. Hoc illos tuos vigilantissimos sensus latere L non potuit. Iram ratio prouocauit, culpa veniam †suasit † timorem. ad fugam, sed fœlix fuga est quæ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronum tuum sanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipse mihi & imperauit vt pro eodem apud religionem tuam postulator accedam. Habeat igitur quæso veniam, quoniam † nec † quem. turbatus vndis equus caruit, nec gurges altus absorbuit, quem deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim vt deprecor ab ira domini alienus, quotiens petitus à te offensus non fuerit Augustinus.

EPISTOLA CXC.

Domino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Furens paratoq́; qui obuio bello, † sanctitatis tuæ frangor † aliàs, Furens parato quis obuiat bello. imperio. Gudilam fortissimum semper quem volo viuere virum, metuo ne eum aliquando in virtute sua leuitas † faciat interire. Potest quidem præcinctus armis † inuitum sua leuitas quantos inimicos repererit trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicitur victor occisus. Nã equo vectus, maris brachium quod natando perrexit luxuriæ M non fuerat, sed virtutis. Arbitror enim quod nocte cogitarit aliquid hostibus facere, cui sole ingresso finis diei consilia parata subduxit. Hoc vero dolui, quod natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beatiq́; Stephani imperata iussa vestra refero. Spondeo enim ipsi tibiq́;, quod Gudila vobis est iubentibus veniæ condonatus.

EPISTOLA CXCI.

Domino venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Castinus ille, priuatus ex consule, vitæ meæ ac nominis omnibus vt notum est persecutor, peiores cõmittens ac furens †factiones, quasi mearum à me gestarum immemorẽ Datium † fugam. Italia fugiens, meis se in Africam defensionibus tradidit committendum. Omitto beatissime pater olim mihi ab eodem ingestas miserias, ostensa pericula fugiens eum nũc vsq; viuo. Threx natus vix Scythã euasi, durarum inuido sub cõsule miles. Sed diuina potẽtia quæ nouit planare sublimia, & altius eleuare prostrata, fecit de † aliàs, victoriam nobis quam nouit adduxit. superbo quod voluit, & hostem meũ me quieto victoriam mihi quam nouit adduxit. †Sufficit pro funere victi tanta deiectio, adorauit Sarathan clarus, timuit senator

A nator barbarum caput, tremuit militem dux. Doloris dicuntur ista pater sancte Corburno. Nam veneror illustrissimum consulem, & primũ conspicio senatorem: sed ne consueta fallacia mali erga me, vt solet, aliquid moliatur, putetque se suis fraudibus Romanis ducibus profuturum, & in meo versetur exitio, integrum de suis sensibus det tuæ beatitudini sacramentum, si nullus in eius corde versatur dolus. Ego autẽ per omnia quæ sancta sunt iuro, quoniam si apud eum animi reperero puritatem, eum incolumem ac sublimem Italię [Romæq.] reddam, frustratis inimicis eius & domus. Hostis autẽ erit suæ animæ, si aliquid in eo sinistræ partis inuenero.

EPISTOLA CXCII.

DOmino insigni meritoq́; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Vir illustrissimus Castinus sacramẽto se prodidit, quod sit ab omni culpa & erroribus alienus. Quem tibi vt dicis fœderatus ille Sonia adhuc te in palatio positũ falsis suggestionibus concitabat. Sed ne totum quod tũc agebatur mittatur in medium, detur prolixitati cõpendium. Dauid ille opilio regnũ parcendo inimicis obtinuit. Chri-
B stus pro Iudæis, qui eum crucis patibulo confixerunt, patrem ne irasceretur rogauit, & indignis hominibus veniam misericors condonauit. Crede igitur homini, qui mihi fidele tradidit sacramẽtum, & quærit me pollicitante tua defensione vitæ subsidiũ. Scio enim quod eius salutis mihi promissa complebis.

EPISTOLA CXCIII.

DOmino venerabili sancto patri Episcopo Bonifacius. Graue nobis est bellum. Inimicus nunc nostra pectora pulsat. Deo funde preces vt soles, tua sit nobis comes oratio: rauca buccina, terrifica tuba, puto quod & sydera terreat: hostium clamor immanis adest, sed his non terremur. Nouimus enim ista non hodie. Ergo venerande Christi sacerdos, pete deum vt iacula in hostes dirigat nostra, ac seipsi trucident mutua cæde.

EPISTOLA CXCIIII.

† filio. DIlectissimo & spectabili viro † Bonifacio, Augustinus Episcopus. Grauis de pugna conquereris: dubites nolo, vtile tibi tuisq́; dabo consi-
† oculis. lium, arripe manibus arma. Oratio auris pulset autho-
C ris: quia quando pugnatur, deus apertis oculis † spectat, & partem quam inspicit iustam, ibi dat palmam.

EPISTOLA CXCV.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Manus superba deo iuuante cecidit, quæ ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex aduersis ceciderunt, de nostris autem Christo iuuante nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis vltio sæpe procedat.

EPISTOLA CXCVI.

DOmino insigni meritoq́; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Lecto me vacare nobilitatem tuam latere non credo, vltimúmque diem mihi exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Ciuitatem quæso serua Romanam, Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præsumas, de authore gloriare virtutum, & nullum curabis penitus inimicum, Vale.

EPISTOLA CXCVII.

NVnquam diuinitas preces ac lachrymas despicit peccatorum. Cupis ipse quidem de hac vita securus ad cœli regna migrare. Sed nobis opus es fessis in tantis adhuc periculis constitutis. Ita- D
que ora nobiscum vt tua nobis salus aliquãtulum temporis condonetur.

CXCVIII.

Quæ hic erat, transtulimus in locum Epistolæ III. quam loco submouimus, eò quòd haberet indoctam loquacitatem, & omnino nihil Augustini.

Mulier quædam inscio marito susceperat votum continentiæ. Post tamen maritus assensus est, & continenter cum ea vixit. non sinens tamen vt monachæ vestem sumeret. Tandem inscio marito duobus facultates omnes veluti pauperibus erogauit, cum haberet filium puerum ex eodem viro. Maritus ~~suspicans eo monachos esse ex eorum numero qui penetrant ac prædantur domos alienas~~, resiliit à proposito, & cœpit mœchari. Hanc obiurgat de perperam factis, hortans, vt quantum potest reconcilietur viro suo.

Epistola CXCIX.

DOMINAE religiosissimæ filię Ediciæ, Augustinus in domino salutem. Lectis literis reuerentiæ tuæ, & earum perlatore interrogato quæ interroganda restabant, vehementer do- E
lui sic te voluisse agere cum marito, vt ædificium continentiæ, quod in eo iam construi cœperat, amissa perseuerantia in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iamq́; actu ipso moribusq́; susceptam reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitum profundiorem lugendus est, qui iam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi, perniciosus sibi tanquam in te acerbius sæuiat, si ipse pereat. Hoc autem tantum mali accidit, dum tu eius animum non qua debuisti moderatione tractasti. quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis non miscebamini, in cæteris tamen rebus coniugali obsequio viro tuo mulier seruire debuisti, præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conuersatione subdita oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut Apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum, quod superat pudici-
ciam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoque eius F
accederet, nisi forte non legeras, nec audieras, vel non
attenderas Apostolum dicentem: Bonum est homini 1 Cor. 7.
mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquęque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi
ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. & iterum 33 q. 5. secũ
ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter intem- dũ verba.
perantiam vestram. Secundum hæc verba Apostolica, etiam si se ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam, si non suæ, sed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret: quanto magis te, quam magis subiectam esse decuerat, ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea nõ faceres, ne periret maritus. Sed hoc, vt dixi,

G vt dixi, merito † omitto, quoniam postea tibi nolenti sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad eadem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum continentissime diu vixit, suóque consensu à pacto illo, quo ei debitum carnis negabas, ipse te absoluit. Non ergo iam in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari consensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem reddere ambo debuistis à quo proposito si lapsus est ille, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum, sed post quantumlibet tempus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi quod ait Apostolus. Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir: de qua potestate sic tibi iam permiserat continentiam, vt eam tecum & ipse susciperet. Sed illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia tanto humilius & obedientius ei obsequi in domestica conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi rem tam magnam etiam imitando concesserat. Non enim quia pariter temperabatis à commixtione carnali, ideo tuus maritus esse destiterat, immò vero tanto

† peccato.

33. quæstione. 5. quod deo.

H sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de tuo auro vel argento, vel quacunque pecunia, aut rebus vllis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti, ne scandalizares hominem, qui deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua carne licita potestate posset exigere, continenter abstinuerat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ, quo se dilectus ille innexuerat, contemptus abrumperet, & iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim mihi retulit perlator Epistolæ tuæ, cum cognouisset, quòd omnia vel penè omnia quæ habebas, nescio quibus duobus transeuntibus monachis tanquam pauperibus eroganda donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei seruos, sed domus alienæ penetratores, & tuos captiuatores, & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam, quam tecum subierat indignatus abiecit Infirmus enim erat, & ideo tibi quæ in communi proposito fortior videbaris, non erat præsumptione turbandus. quia etiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas forte pigrius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis inopinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitaretur obsequiis: vt etiam hoc quod temere sola fecisti, multo consultius dilectione concordi, multóque ordinatius & honestius ambo faceretis, ne blasphemarentur serui dei. si tamen hoc fuerunt qui marito absente atque nesciente, ab ignota muliere & ab aliena vxore tanta sumpserunt, & laudaretur deus in operibus vestris, quorum esset tam fida societas, vt à vobis communiter teneretur, non solum summa castitas, verumetiam gloriosa paupertas. Nunc autem inconsyderata festinatione attende quid feceris. Vt enim de illis monachis, à quibus te ipse non ædificatam sed spoliatam esse conqueritur, ego bene sentiam, nec homini præ ira turbatum oculum habenti contra dei fortasse famulos facile consentiam, nunquid tantum bonum est quod pauperum carnem largioribus eleemosynis refecisti, quantum malum est, quod viri tui mentem à tam bono proposito subruisti? An cuiusquam tibi vitæ temporalis salus charior esse debuerat quàm huius æterna? Nonne si ampliorem misericordiam cogitans, ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne scandalizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi deus eleemosynas imputaret? Proinde si recolis quid acquisiueras, quando lucrata fueras virum tuum, vt tecum Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas eleemosynas tuas quibus cor eius euersum est, quanto grauiore damno percussa fueris, quàm sunt illa lucra quæ cœlestia cogitabas. Si enim habet ibi magnum locum panis fractus esurienti, quãtum locum ibi credenda est habere misericordia, qua homo eripitur diabolo tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti? Neque hoc ita dicimus, vt si quisquam scandalizatus fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum putemus. sed alia causa est alienarum, alia necessariarum in societate aliqua personarum alia fidelis, alia infidelis alia parentum erga filios, alia filiorum erga parẽtes. Alia postremo ea, quæ in his rebus vel maxime intuenda est viri & vxoris, vbi mulierem coniugatam non licet dicere, Facio quod volo de meo: cum & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quædam, vt commemorat Apostolus Petrus, mulieres sanctæ, quæ in deum sperabant, ornabant se subiectæ suis viris, sicut Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocãs, Cuius, inquit, factæ estis filiæ, cum ad Christianas non ad Iudæas fœminas loqueretur. Quid autem mirum, si pater communem filium nolebat huius vitæ sustentaculis à matre nudari, ignorans quid sectaturus esset, cum in ætate grandiuscula esse cœpisset, vtrum monachi professionem, an Ecclesiasticum ministerium, an coniugalis necessitudinis vinculum? Quamuis enim ad meliora excitandi & erudiendi sint filij sanctorum, vnusquisque tamen proprium donum habet à deo, alius sic, alius autem sic. Nisi forte talia prospiciens & præcauens reprehendendus est pater, cum beatus Apostolus dicat: Quisquis autem suis & maxime domesticis non prouidet, fidem denegat, & est infideli deterior. Cum vero de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait, Non vt aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo cõsilium de omnibus haberetis, pariter moderaremini quid thesaurizandum esset in cœlo, quid ad vitæ huius sufficientiam vobis & vestris vestróque filio relinquendum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in his disponendis atque faciendis si quid tibi forte melius videretur, suggereres viro reuerenter, eiusdemque authoritatem tanquam tui capitis sequereris obedienter: vt omnes qui sanum sapiũt, ad quos posset hoc bonum vestrum fama perferre, de domus vestræ fructu ac pace gauderent, & aduersarius revereretur, nihil habens de vobis dicere praui. Porrò si de faciẽdis eleemosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt domini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentiæ pacta seruante consilium communicare deberes, eiusdemque non spernere voluntatẽ, quanto magis de habitu atque vestitu nihil tibi præter eius arbitrium mutandum vel vsurpandum fuit, vnde nihil diuinitus legimus imperatum. Scriptum est quidem mulieres esse debere in habitu ornato: auróque circumposito, & intortio crinium, & cætera huiusmodi quæ vel ad inanem pompam, vel ad illecebram formæ † adhiberi solent, merito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo personæ habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis salua religionis obseruantia cõuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat in hac re vsque ad dissensionis scandalum perducendus,

Monachi.

I (margin letter beside "grius mouebatur")

K L M (margin letters, right column)

1 Petri. 3.

1. Cor. 7.

1 Tim. 5.

1. Timo. 2.

† forma.

33. quæst. 4. quod deo.

A dus, magis inobedientiæ malo, quàm vllius abstinentię bono. Quid enim est absurdius, quàm mulierem de humili veste viro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quàm in nigellis vestibus repugnare? Quia etsi te indumentũ monachæ delectabat, etiam hoc gratius posset marito obseruato exoratóque sumi, quam illo inconsulto contemptóque præsumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, quod cõiuge tuo nondum defuncto, nõ indueretis sicut Anna, sed sicut Susanna. Neque enim & ille qui tecũ iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si cõiugale non viduale voluisset vt acciperes indumẽtum, ad indecentem quoque te compulisset ornatum. Quò & si aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres, Hester illa regina deum timens, deum colens, deo subdita, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum, tamen subiecta seruiebat. quæ cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pan-
B num menstrualem: & ita orãtem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & duorum alienorum falsorumque cultorem. Tu autem si & ille in proposito quod tecũ susceperat, perduraret, nec à te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelem, & verum deum tecũ colentem, sed etiam continentem, qui proculdubio propositi vestri non immemor, & si ad cõiugalia te cogeret indumenta, ad superba tamen ornamenta non cogeret. Hæc ubi scripsi, quoniam me consulendum putasti, nõ vt tuum rectum institutum sermone meo frangerem, sed quòd te inordinate & incaute agente viri tui factum dolorem. De cuius reparatione debes vehementissime cogitare, si vere ad Christum vis pertinere. Indue itaque humilitatẽ mentis, & vt te deus conseruet perseuerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & assiduas orationes, sacrifica lachrymas tanquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionẽ, petens veniam, quia in eum peccasti, quod præter eius consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti,
C quod faciendũ putasti, non vt te pœniteat tribuisse pauperibus, sed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cętero in adiutorio domini, si & illum suæ turpitudinis pœnituerit, & continentiam quam deseruerit repetiuerit, te illi sicut decet
2.Tim.2. in omnibus seruituram, ne forte, vt ait Apostolus, det illi deus pœnitentiam, & resipiscat de diaboli laqueis, à quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum quoniam de legitimis eum, & honestis nuptiis suscepisti, magis in patris quàm in tua esse potestate quis nesciat? Et ideo ei negari non potest, vbicunque illum esse cognouerit, & iure poposcerit: ac per hoc vt secundum tuam voluntatem in dei possit nutriri & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

Augustinus Asellico Episcopo monstrat Christianos esse quidem Israelitas, & Iudæos iuxta sensum spiritalem esse, tamen ab hoc vocabulo vulgo temperandum, eò quòd Christiani non solum liberi sint à Iudaicis obseruationibus, verumetiam ab eo, quòd præceptorum obseruationem non tribuunt suis viribus vt solent Iudæi.

Epistola CC.

DOMINO beatissimo fratri & coępiscopo Asellico, Augustinus in domino salutem. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senem Donatianũ de cauendi Iudaismi disceptatione misisti, ad me ipse dignatus est mittere, atque vt eis responderẽ petendo vehementius impetrauit, quem veritus contemnere, vt possum domino adiuuante respondeo, gratum existimans etiam charitati tuæ, quòd ad te scribendo illi iubenti, quem pro suis meritis ambo veneramur, obtemperare non renui. Christianos maxime ex gentibus venientes iudaizare non oportere, Paulus Apostolus docet vbi ait, Dixi Petro coram omnibus, si tu cum sis Iudæus gentiliter & non Iudaice viuis, quemadmodum gentes cogis iudaizare? Et secutus adiunxit, Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, Scientes autem quoniam non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesu Christo credidimus vt iustificemur per fidem Christi, & non ex operibus legis, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Non solum autem illa opera legis quæ sunt in veteribus sacramentis, & nunc reuelato sacramento † nouo non obseruantur à Christianis, sicuti est circũcisio præputij, & sabbati carnalis vocatio, & à quibusdam escis abstinentia, & pecorum in sacrificiis immolatio, & neomenia & azymum, & cætera huiusmodi, verumetiam illud quod in lege dictum est, Non concupisces: quod vtique & Christianus nullus ambigit esse dicendum, non iustificat hominem nisi per fidem Iesu Christi, & gratiã dei per Iesum Christum dominum nostrum. Idem ipse quippe dicit Apostolus, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nã concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuẽtum est mihi mandatũ quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est, Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro. Nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Videmus itaq; in his Apostolicis verbis legem non solum nõ esse peccatum, sed etiam esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum, quod dictum est, non cõcupisces. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos qui cum sint carnales, putant suis viribus legem spiritalem se posse complere: & per hoc fiunt non solum peccatores, quod essent etiam si legem non accepissent, sed etiam præuaricatores, quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit, Vbi lex non est, nec præuaricatio. Lex ergo subintrauit, sicut alibi ipse testatur, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Hæc est igitur vtilitas legis, quia ostendit hominem sibiipsi, vt sciat infirmitatem suam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potius carnalis concupiscentia quàm sanetur.

Marginal notes (right column): D (beside "OMINO beatissimo"); *Galatis.* (beside "re, Paulus Apostolus docet"); *† testamẽto.* and E (beside "nunc reuelato sacramento" / "Christianis"); *Roma.7.* (beside "cupiscentiam nesciebam"); F (beside "catum vt appareat"); *Roma.4.* (beside "præuaricatio. Lex ergo"); *Roma.5.* (beside "tur, vt abundaret"). Left column: *Vestis.* (beside "bono. Quid enim").

G netur. Appetuntur enim ardentius quæ vetantur, dum
id quod spiritaliter iubetur carnalis obseruare compel-
litur. Vt autem sit spiritalis qui legẽ impleat spiritalem,
non fit ipsa lege, sed gratia hoc est, nõ imperio, sed be-
neficio non iubente litera, sed adiuuante spiritu. Inci-
pit autem homo secundum gratiam in interiori homi-
ne renouari, vt mente agat quod amat, nec carni con-
sentiat agenti quod odit, id est, vt non omnino non
concupiscat, sed vt post concupiscentias suas non eat.
Quod quidem tam magnum est, vt si omnimodo fie-
ret, & quamuis insint dum sumus in corpore mortis hu-
ius desyderia peccati, nulli eorum tamen adhiberemus
assensum, non esset vnde diceremus patri nostro qui est
Math. 6. in cœlis, Dimitte nobis debita nostra. Nec tamen ideo
tales iam essemus, quales erimus cum mortale hoc in-
duerit immortalitatem. Tunc enim nõ solum nulli de-
syderio peccati obediemus, sed nulla erũt desyderia ta-
lia quibus non obedire iubeamur. Nunc ergo vbi dici-
tur, Iam non ego operor illud, sed id quod in me habi-
tat peccatum: de concupiscentia carnis dicitur, quæ o-
Roma. 6. peratur in nobis motus suos etiam quãdo eis non obe-
dimus, dum non regnat peccatum in nostro mortali
H corpore ad obediẽdum desyderiis eius, nec exhibemus
membra nostra arma iniquitatis peccato: in qua iusti-
cia nondum consummata perseueranter proficientes,
ad eius consummationem quandoque veniemus, vbi
peccati concupiscentia non cohibenda atque frænan-
da, sed nulla sit. Hoc enim lex posuit dicendo, Nõ con-
cupisces: nõ quòd hic valeamus, sed ad quod proficien-
do tendamus. Verùm hoc fit non lege quæ hoc impe-
rat, sed fide quæ hoc impetrat: non litera qua iubetur,
† donatur. sed spiritu quo sanatur, † Non ergo meritis operantis
hominis, sed largientis gratia saluatoris. Vtilitas itaque
legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, &
gratiæ medicinam quæ in Christo est, implorare com-
pellat. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini
Rom. 10. saluus erit. Quo modo ergo inuocabunt in quem non
crediderunt? Quo modo credent quem non audierũt?
Vnde paulopost dicit, Igitur fides ex auditu, auditus au-
tem per verbum Christi, quæ cum ita sint, qui se Israeli-
tas esse carnaliter gaudent, & præter gratiam Christi, in
lege gloriantur, ij sunt de quibus idem Apostolus ait,
I quod ignorantes dei iusticiam & suam volentes cõsti-
Roma. 10. tuere, iusticiæ dei nõ sunt subiecti. Dei quippe dixit iu-
sticiam, quæ homini ex deo est. Suam vero, quam putãt
sibi sufficere ad facienda mãdata sine adiutorio & do-
no eius qui legem dedit. His autẽ similes sunt, qui cum
profiteantur se esse Christianos, ipsi gratiæ Christi sic
aduersantur, vt se humanis viribus diuina existiment
implere mandata: ac sic etiam ipsi ignorantes dei iusti-
ciam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei nõ sunt
subiecti, non quidem nomine, sed tantum errore iudai-
zãtes. Hoc genus hominum capita sibi inuenerat Pela-
gium & Cœlestium impietatis huius assertores acerri-
mos. Qui recenti iudicio dei per diligentes & fideles
seruos eius etiam catholica communione priuati sunt,
& propter cor impœnitens adhuc in sua damnatione
persistunt. Quisquis ab isto carnali & animali, atque
ideo non immerito reprehensibili atque damnabili Iu-
daismo esse quærit alienus, non solum veteres illas ob-
seruationes à se facere debet alienas, quæ iam reuelato
testamento nouo, posteaquam venerunt ea quæ per il-
las significabantur esse futura, proculdubio esse neces-
saria destiterunt, vt non iudicetur in cibo & potu & in
parte diei festi & neomeniæ & sabbatorum, quod est
vmbra futurorum, verumetiam illa quæ in lege ita præ- K
cepta sunt vt valeant ad infirmandos mores fidelium,
id est, vt abnegantes impietatem & seculares cupidita-
tes, temperanter & iuste & pie viuamus in hoc seculo.
Vnde est etiam hoc quod ex lege maxime commen-
dandum elegit Apostolus, Non cõcupisces. Et quęcun- *Roma. 7.*
que de deo & proximo diligendo sine vllis figuris sa-
cramentorum præcipiuntur in lege, in quibus duobus
præceptis etiam ipse dominus Christus dicit totam le-
gem Prophetásque pendere, sic accipit, sic amplectitur, *Math. 22.*
sic obseruanda esse non dubitat, vt quicquid in eis pro-
ficit, non sibi tribuat, sed gratię dei per Iesum Christum
dominum nostrum. Verũtamen cum quisque isto mo-
do fuerit verus germanusque Christianus, vtrum etiam
Iudæus aut Israelita dicẽdus sit, merito quæritur. Quod
quidem si non carne sed spiritu hoc esse intelligitur,
non debet ipsum nomen sibi in consuetudine sermo-
nis imponere, sed spiritali intelligẽtia retinere, ne prop-
ter ambiguitatem vocabuli quam non discernit quoti-
diana locutio, illud profiteri videatur quod est inimi-
cum nomini Christiano. Hanc autem quæstionem, id
est, vtrum qui Christianus est, etiam Iudæus vel Israeli-
ta possit intelligi, idem beatus nobis aperit & dissoluit L
Apostolus, vbi dicit, Circuncisio quidem prodest, si le- *Roma. 2.*
gem custodias. Si autem præuaricator legis sis, circun-
cisio tua præpucium facta est. Si igitur præpucium iu-
sticias legis custodiat, nõnne præpucium ei in circun-
cisionem reputabitur, & iudicabit quod ex natura est
præpucium legem perficiens, te qui per literam & cir-
cuncisionem præuaricator legis es? Non enim qui in
manifesto Iudæus est, neque quæ manifesta in carne est
circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est & cir-
cuncisio cordis, quæ spiritu non litera, cuius laus non
ex hominibus, sed ex deo est. Cum igitur audiamus A-
postolum Christi commendantem nobis Iudæum in
abscondito, non in carnis circuncisione, sed cordis, &
spiritu non litera: quis est iste nisi Christianus? Sic ita-
que sumus Iudæi, non carnaliter sed spiritaliter, quem-
admodum sumus semen Abrahæ, non secundum car-
nem sicut illi qui de ipso nomine carnali superbia glo-
riantur, sed secundum spiritum fidei, quo non illi.
Scimus enim nos fuisse promissos, quando ei dixit de-
us, Patrem multarum gentium posui te. Et quàm mul- M
ta de hac re dicat Apostolus, nouimus. Dicimus enim, *Gene. 17.*
inquit, quoniam deputata est Abrahæ fides ad iusti- *Roma. 4.*
ciam. Quo modo ergo deputata est? An cum in circun-
cisione esset, an cum esset in præpucio? Non in circun-
cisione sed in præpucio. Et signum accepit circunci-
sionis signaculum iusticiæ fidei quæ est in præpucio, vt
sit pater omnium credentium per præpucium, vt de-
putetur & illis ad iusticiam, vt sit pater circuncisionis,
non iis solum qui ex circuncisione sunt, sed & iis qui
sequuntur vestigia fidei quæ est in præpucio patris no-
stri Abraham. Et paulopost, Ideo inquit ex fide, vt se-
cundum gratiam firma sit promissio omni semini, non
ei tantum quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est
Abraham, qui est pater omnium nostrum, sicut scrip-
tum est, Quia patrem multarum gentium posui te. *Gene. 17.*
Item ad Galatas, Abraham, inquit, credidit deo & de- *Gala. 3.*
putatum est illi ad iusticiam. Intelligite ergo quoniam
qui ex fide, hi sunt filij Abraham. Prouidens autem
scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prænuncia-
uit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes, ita
vt qui ex fide sunt benedicantur cum fideli Abraham.
Iam aliquanto post in eadem Epistola, Fratres, inquit,
secundum

A secundum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Item paulo post, Omnes enim vos, inquit, vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos estis Christi, ergo Abrahæ semẽ estis secundum promissionem hæredes. Secundum istum ergo intellectum Apostolicum inueniuntur Iudæi, qui Christiani non sunt, cum ex carne Abrahæ originem ducant, nõ esse filij Abrahæ. Cum enim dicit. Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abrahæ. profecto significat eos qui ex fide non sunt, non esse filios Abrahæ. Ac per hoc nisi Iudæis eo modo sit pater Abrahã quo modo est nobis, quid eis prodest, quòd de carne eius exorti sunt, & nomen sine virtute † tenuerunt? (margin: † renuerunt.) Cum autem ad Christum transeunt & incipiunt esse ex fide filij Abrahæ, tunc erunt Iudæi, nõ in manifesto, sed in abscondito, circuncisione cordis, spiritu non litera, quorum laus non sit ex hominibus, sed ex deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex il-

B la olea, in cuius radicem idem dicit Apostolus inseri oleastrum, id est, gentes, quod vtiq; non fit per carnem, sed per fidem: neque per legem, sed per gratiam. nec per literam, sed per spiritum: neq; carnis circuncisione, sed cordis. nec in manifesto, sed in abscõdito: nec laude ex hominibus, sed ex deo, vt sit vnusquisq; Christianus sicut nõ carnalis, sed spiritalis Abrahæ filius: ita nõ carnalis, sed spiritalis Iudæus: nec carnalis sed spiritalis Israelita. Nam & de isto nomine sic Apostolus loquitur. (margin: Roma. 9.) Non enim omnes qui ex Israel hi sunt Israel, neque qui sunt semen Abraham, omnes filij. sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, nõ ij qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Nõnne mirabilia magna sunt ista profundumq; mysteriũ, vt multi ex Israel non nati, sint Israel: & multi non sint filij, cum sint semen Abrahæ? Quo modo enim non sunt, quo modo sunt†, nisi quia nõ sunt filij promissionis ad Christi gratiam pertinentes, sed filij carnis nomen inane gestantes: (margin: † aliàs, quo modo nos sumus.) ac per hoc nec illi sunt Israel sicut sumus nos, nec nos sumus Israel sicut sunt illi. Nos enim sumus secundum spiritalem regenerationem, illi secun-

C dum carnalem generationem. Intuendum est quippe ac discernendum, alium esse Israel, qui propter carnem nomen accepit, alium vero, qui propter spiritũ rem, quę illo nomine significatur obtinuit. Nunquid enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt Israelitæ? Nõnne Hismaël ex illa natus est, & non Israelitarum [sed Hismaelitarũ] gentem suo semine propagauit? De Sara nanque venit Israel per Isaac, qui ex promissione natus est Abrahæ. Tamẽ cum secundum propaginem carnis se ita res habeat, venitur ad intellectum spiritalem, & inueniuntur ad Saram nõ pertinere carnales Israelitę, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potius Christiani, qui non secundum Hismael filij sunt carnis, sed secundum Isaac filij sunt promissionis, non ad ipsius Isaac carnale semen, sed ad spiritale mysteriũ pertinentes. (margin: Gala. 4.) Ita quippe ad Galatas Apostolus loquitur. Dicite mihi sub lege esse volentes, legem non audistis? Scriptum est enim, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Sina enim

mons est in Arabia, qui coniunctus est huic, quæ nunc D est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. (margin: Esa. 54.) Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed sicut tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Ecce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ, [Nos autem fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ]. qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secundum istam spiritalem atque Apostolicam intelligentiam nos potius pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudæi autem qui ex illa carnis propaginem trahunt, ad Agar potius ancillam pertinere monstrantur, de qua carnis propagationem non trahunt. In nepotibus etiam Abrahæ & Saræ, id est, filiis Isaac & Rebeccæ, illis geminis Esau & Iacob, qui postea vocatus est Israel, Hoc ipsum magnum & profundum mysterium reperitur. De quo idem Apo- E stolus loquens, cum per Isaac promissionis filios commemorasset ad Christi gratiam pertinentes. Non solum autem illa, inquit, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. (margin: Roma. 9.) Nondum enim natis, nec qui egerint aliquid boni aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. (margin: Malach. 1.) Hæc certe doctrina Apostolica atque Catholica satis euidenter indicat nobis, secundum originem carnis ad Saram Iudæos, id est, Israelitas, [ad Agar vero Ismaelitas] pertinere. Secundum autem mysterium spiritus, ad Saram Christianos, ad Agar Iudæos. Item secundum originẽ carnis ad Esau, qui dictus est etiam Edom, gentem Idumeorũ, ad Iacob autem qui dictus est etiam Israel, gentem Iudæorũ. Porrò secundum mysterium spiritus, ad Esau Iudæos, ad Israel pertinere Christianos. Ita quippe impletur quod scriptum est: Maior seruiet minori, id est, prior natus populus Iudæorum, posteriori nato populo Christianorum. Ecce quemadmodum sumus Israel adoptione diuina, non humana cogna- F tione gloriantes, nec in manifesto, sed in occulto, nec litera sed spiritu, nec carnis, sed cordis circuncisione Iudæi. Quæ cum ita se habeant, non tamen debemus consuetudinem sermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus discernendis frequentata vocabula perturbara significatione miscere, vt eos qui Christiani sunt, & appellatione vsitatissima Christiani vocantur, inusitato vocabulo aliquis affectet appellare Iudæos, vel cum sit ipse voceturque Christianus, Israelitæ potius nomine delectetur, & quod in mysterio debet semper intelligere, parcius autem ore proferre, hoc in quotidiana loquendi consuetudine magis eligat frequentare inepta insolentia, & si dici potest imperita scientia. Nunquid enim Apostoli, per quos ea didicimus ista nesciebant, quo modo nos potius simus semen Abrahæ secundum Isaac promissionis hæredes, & Iudæi spiritu non litera, cordis circuncisione non carnis, & non secundum carnem Israel, sed Israel dei? Sciebant vtiq; ista multo sapientius certiusq; quàm nos, & tamẽ in loquendi cõsuetudine Iudæos & Israelitas eos appellabant, qui secundum carnem de Abrahæ stirpe tunc existebant. Nanque ait Apostolus, Iudæi (margin: 1 Cor. 1.)

y signa

G signa petunt, & Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam. Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Quod dixit Græcos, hos etiam gentium nomine significauit, eo quòd hæc lingua maxime excellit in gentibus. Iudæos tamen ipsos vocauit, quos omnes hoc nomine appellauit. Nam si Christiani ipsi sunt Iudæi, Christianis est ergo scandalum Christus crucifixus, de
1. Cor. 10. quo dictum est, Iudæis quidem scandalum. Quis hoc nisi insanissimus sentiat? Item dicit: Sine offensione estote Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quo modo ista distingueret, si & Ecclesiam dei in quotidiana loquendi consuetudine Iudæos appellare deberet? Item ait.
Roma. 9. Quos & vocauit nō solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. Quo modo vocauit ex Iudæis si potius ex non Iudæis vocauit vt essent Iudæi? Item de Israelitis, Quid ergo dicemus, inquit? Quia gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderūt iusticiam, (iusticia autem quæ ex fide est) Israel autem persequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fi-
Roma. 10. de, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem
H offensionis. Item ad Israel autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem &
Roma. 11. contradicentem. Et secutus adiungit, Dico ergo Nunquid repulit deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Quo modo hic appellauit Apostolus Israel non credentem, & contradicentem, si Christiani sunt Israel: vel quo modo se appellauit Israelitam? Nunquid ex eo quòd Christianus factus erat? Non vtique, sed ex eo quòd secundum carnem fuerat ex semine Abrahami, de tribu Beniamin, quod non sumus nos secundum carnē, quamuis secundum fidem simus semen Abrahæ, ac per hoc & Israel. Sed aliud est quod agnoscit altioris intelligētia sacramenti, aliud quod exposcit quotidiana consuetudo vocabuli. Denique Aptius iste nescio quis de quo scripsisti quòd doceat Iudaizare Christianos, eo modo si sicut insinuauit sanctitas tua, Iudæum & Israelitam vocat,
† esus. vt ab eis † prohibeat, à quibus pro temporis illius congruentia lex per sanctum famulum dei Moysem data
I prohibebat, & cæteras illius tēporis obseruationes iam nunc apud Christianos abolitas remotasq; persuadeat, quas vmbras futurorum appellat Apostolus, vt & prophetia in illis intelligatur, & eorum obseruatio iam euacuata monstretur: vnde apparet quare se iste Aptius velit Israelitam Iudæumque vocitari, non spiritaliter sed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obseruationibus quæ nouo testamento reuelato euacuatæ sunt, tenemur obstricti, & præcepta legis huic etiam tempo-
Exod. 20. ri necessaria, qualia sunt, Non adulterabis, non ho-
Leuit. 25. micidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tanquam teipsum, non viribus humanis, quasi nostram constituentes iusticiam, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, in ea iusticia quæ nobis ab illo est obseruanda esse didicimus, docemus. Nec tamen ideo nos negamus semen Abra-
Gala. 3. hæ, quibus dicit Apostolus: Vos ergo Abrahæ semen estis, aut Iudæos in abscondito, de qualibus idem dicit:
Roma. 2. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis, quæ est spiritu nō litera, cuius laus nō ex hominibus, sed ex deo est, aut Israelitas spiritales, ad eum scilicet pertinentes, cui mi- K
nori prædictum est seruiturum esse maiorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus, eaq; mysteriorum intelligētia continemus, non verborum insolentia ventilamus.

Nectarius Augustinum rogat, vt intercedat pro suis ciuibus. *Epistola CCI.*

DOMINO insigni & merito suscipiendo fratri Augustino Episcopo, Nectarius. Quanta sit charitas patriæ, quoniā nosti prætereo. Sola est enim quæ parentum iure vincat affectum. Cui si vllus esset consulendi modus aut finis bonis, digne iam ab eius muneribus meruimus excusari. Sed quoniam crescit in dies singulos dilectio & gratia ciuitatis, quantumq; ætas fini proxima est, tantum incolumem ac florentē relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primum quòd apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt quæ merito diligamus, vel quòd in ea geniti sumus, vel quod eidem magna contulisse videmur officia. Hæc ergo domine præstantissime & merito suscipiende, nō leui populi sui errato pro- L
lapsa est. Quod quidē si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum fas non est nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentē deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Præsta hoc quod secundum naturam tuā peruides postulari: de damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur. Acceptior deo viuas domine insignis & merito suscipiende frater.

In ciuitate quadam Idololatræ, contra recens Cæsaris edictum, per occasionem sacrorum suorum impetum fecerant in Christianos, trucidatis aliquot, ac spoliatis multis: quum ob tam immane facinus formidarent Cæsaris iram, Nectarius rogat Augustinum, vt intercedat, ne innocentes cum nocentibus plecterentur. Augustinus respondet, illic alios nocentiores, alios minus nocentes, alios nocentissimos inueniri posse, innocentem neminem. Promittit tamen, vt resipiscentibus parcatur, & cum nocentibus etiam agatur mitius, sed hactenus, ne cæteri impunito exemplo M
ad audenda similia prouocentur.

Epistola CCII.

DOMINO eximio meritóque honorabili fratri Nectario Augustinus. Iam senio frigescentibus membris, feruere animum tuum patriæ charitate nec miror sed laudo, teque non tantum non tenere memoriter, verumetiam vita ac moribus demonstrare, quod nullus sit patriæ cōsulendi modus aut finis bonis, non inuitus immo etiam libens accipio. Vnde supernæ cuiusdam patriæ, in cuius sancto amore pro nostro modulo inter eos quibus ad illam capessendam consulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipsum ciuem habere vellemus: vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti, nullum consulendi modum finemque censeres, tanto effectus melior, quanto meliori ciuitati officia debita prærogares, in eius æterna pace nullum gaudendi finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem statueris consulendi. Verum hoc donec fiat, neque enim desperandum est illam te patriam posse acquirere, vel iam acquirendam prudentissime cogitare, ad quam te pater etiam qui in ista genuit antecessit. Hoc
donec

A donec fiat, da nobis veniam si propter patriam nostrã quam cupimus nunquam relinquere, contristamus patriam tuam quam cupis florentem relinquere de cuius quidem floribus, si cum tua prudentia disputemus, non est verendum ne tibi difficile persuadeatur, aut vero etiam nõ facile occurrat quemadmodum florere ciuitas debeat. Commemorauit Poeta ille vestrarum clarissimus literarum quosdam flores Italiæ sed nos in vestra patria non tam experti sumus quibus floruit terra illa viris, quàm quibus arserit armis. Immo vero non armis sed flammis, nec arserit, sed incenderit. Quod tantum scelus si fuerit impunitum, nulla digna correctione prauorum florentem te patriam putas relicturum. O flores non plane fructuũ, sed spinarum. Compara nunc, vtrũ malis florere patriam tuam pietate an impietate, correctis moribus an securis ausibus. Compara ista & vide, vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas, vtrum eam magis veriusq; cupias florere quàm nos. Intuere paululum ipsos de republica libros, vnde illum affectum amantissimi ciuis ebibisti, quòd nullus sit patriæ consulendi modus aut finis bonis. Intuere, obsecro te, & cerne
B quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga coniugale vinculum fides, castique honesti ac probi mores, quibus cum præpollet ciuitas, vere florere dicenda est. Hi autem mores in Ecclesiis toto orbe crescentibus, tanquam in sanctis auditoriis populorũ docentur atque discuntur, & maxime pietas, qua verus & verax colatur deus: qui hæc omnia, quibus animus humanus diuinæ societati ad inhabitandam æternam cœlestemq; ciuitatem instruitur & aptatur, non solum iubet aggredienda, verumetiam donat implenda.
De diuinatione dæmonum, ca. 9. Inde est quod deorum multorum falsorumq; simulachra, & prædixit euersum iri, & præcepit euerti. Nihil enim homines tam insociabiles reddit vitæ peruersitate, quàm illorum deorum imitatio, quales describũtur & commendantur literis eorum Denique illi doctissimi viri qui rempublicam ciuitatẽmque terrenam qualis eis esse debere videbatur, magis domesticis disputationibus requirebant vel etiam describebant, quàm publicis actionibus instituebant atq; formabant, egregios atque laudabiles, quos putabant homines potius, quàm deos suos imitando proponebant erudiendæ indoli iuuentutis Et reuera Terentianus ille adolescens, qui spe-
C ctans tabulam pictam in pariete, vbi pictura inerat de adulterio regis deorum, libidinem qua rapiebatur stimulis etiam tantæ authoritatis accendit, nullo modo in illud flagitium vel concupiscendo laberetur, vel perpetrando immergeretur, si Catonem maluisset imitari quàm Iouem. Sed quo pacto id faceret cum in templis adorare cogeretur Iouem potius quàm Catonem? Verum hæc ex Comœdia quibus impiorum luxus & sacrilega superstitio conuinceretur, proferre forsitan non debemus. Lege vel recole in eisdem libris quàm prudenter disseratur, nullo modo potuisse scriptiones & actiones recipi Comœdiarum, nisi mores recipientium consonarent: ita clarissimorum virorum in republica excellentium, & de republica disputantium authoritate firmatur, nequissimos homines fieri deorum imitatione peiores, non sanè verorum sed falsorum atque fictorum. At enim illa omnia quæ antiquitus de vita deorum moribúsque conscripta sunt, longe aliter sunt intelligenda atque interpretanda sapientibus. Ita vero in templis populis congregatis, recitari huiuscemodi salubres interpretationes heri & nudiustertius audiuimus. Quæso te, siccine cæcum est humanum ge-

nus aduersus veritatem, vt tam aperta & manifesta D non sentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, sculpitur, scribitur, legitur, agitur, cantatur, saltatur Iupiter, adulteria tanta committens, quantum erat, vt suo saltem Capitolio ista prohibens legeretur? Hæc mala dedecoris impietatisq; plenissima, si nemine prohibente in populis ferueant, adorentur in templis, rideantur in theatris, cum his victimas immolant, vastetur pecus etiam pauperum, cum hæc histriones agunt & saltant, effundantur patrimonia diuitum, ciuitates florere dicuntur. Horum planè florum non terra fertilis, non aliqua opulens virtus, sed illa dea Flora digna mater inuenta est, cuius ludi scenici tam effusiore & licentiore turpitudine celebrantur, vt quiuis intelligat quale dæmonium sit quod placari aliter non potest, nisi illic non aues, non quadrupedes, non denique sanguis humanus, sed multo scelestius pudor humanus tanquam immolatus intereat. *Flora.* Hæc dixi propter quod scripsisti, Quantum tibi ætas sini proxima est, cupere te vt patriam tuam incolumẽ ac florentem relinquas. Tollantur iam ista omnia vana & insana, conuertantur homines ad verum dei cultum moresque castos E & pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non opinione stultorum, sed veritate sapientium, cum hæc patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius patriæ, cui non corpore sed fide nascimur, vbi omnes sancti & fideles dei post labores, velut hyemales vitæ huius, interminata æternitate florebunt. Nobis itaq; cordi est, neque Christianam amittere mansuetudinem, neque perniciosum cæteris imitationis exemplum in illa ciuitate relinquere. Quo modo id agamus, aderit deus, si eis nõ ita grauiter indignetur. Alioquin & mansuetudo, quam seruare cupimus, & disciplina qua vti moderate nitimur impediri potest, si deo aliud in occulto placet, siue iudicanti hoc tantum malum flagello acriore plectendum, siue etiam vehementius irascenti, si non coerectis nec ad se conuersis ad tempus esse voluerit impunitum. Præscribit nobis quodam modo prudentia tua de persona episcopali, & dicis patriam tuam non leui populi sui errato prolapsam Quod quidem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum, inquis, fas non est, nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentem deum veniam alio- F rum mereri delictis Hæc omnino seruare conamur, vt seueriore censura nemo plectatur, neque à nobis, neque ab alio vllo intercedentibus nobis. salutem hominibus cupimus impertire, quæ posita est in recte viuendi fœlicitate, non in male faciendi securitate. Veniam quoque non tantum nostris, verum & aliorum instamus delictis mereri, quod impetrare nisi pro correctis omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis Quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Accipe breuiter quæ commissa sint, & noxios ab innocentibus ipse discerne. Contra recentissimas leges, Calendis Iunijs sexto † Paganorum sacrilega so- *† festo.* lennitas agitata est, nemine prohibente, tam insolenti ausu, vt quod nec Iuliani temporibus factum est, petulantissima turba saltantium in eodem prorsus vico ante fores transiret Ecclesiæ. Quam rem illicitissimam atque indignissimam clericis prohibere tentantibus, Ecclesia lapidata est Deinde post dies ferme octo, cum leges notissimas Episcopus ordini replicasset, & dum ea quæ iussa sunt, velut implere disponunt,

G iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad imponendum perditis metum, quod videbatur apud acta dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodemque ipso die, ne vel diuinitus terrerētur, grando lapidationibus reddita est: qua transacta, continuo tertiam lapidationem, & postremo ignes Ecclesiasticis tectis atque hominibus intulerunt, vnum seruorum dei qui oberrans occurrere potuit occiderunt, cæteris partim vbi potuerant latitantibus, partim quò potuerant fugientibus, cum interea contrusus atque coarctatus quodam loco se occultaret Episcopus, vbi se ad mortem quærentium voces audiebat sibiq; increpantium, quòd eo non inuento gratis tantum perpetrassent scelus. Gesta sunt hæc ab hora ferme decima vsque ad noctis partem nō minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tentauit illorum quorum esse grauis posset authoritas, præter vnum peregrinum, per quem & plurimi serui dei de manibus interficere conantium liberati sunt, & multa extorta prædantibus: per quem clarum factū est, quàm facile illa vel omnino nō fierent vel cœpta desisterent, si ciues maximeq; primates ea fieri perficiq; vetuissent.
H Proinde in vniuersa illa ciuitate non innocentes à nocentibus, sed minus nocentes à nocentioribus poteris fortasse discernere. Nam in paruo peccato illi sunt, qui metu deterriti, maximèque ne offenderent eos, quos in illo oppido plurimum posse & inimicos Ecclesiæ nouerant, opem ferre non ausi sunt. Scelerati autem omnes, quibus etsi non facientibus, neq; immittentibus, tamen volentibus ista commissa sunt, sceleratiores qui commiserunt, sceleratissimi qui immiserūt. Sed de immissione suspicionem putemus esse non veritatem: nec ea discutiamus quæ nisi tormentis eorum per quos inquirūtur inueniri omnino non possunt. Demus etiam veniam timori eorum qui potius deum pro Episcopo & seruis eius deprecandum, quàm potentes inimicos Ecclesiæ offendendos esse putauerunt. Quid eos qui restant, nullàne censes disciplina coercendos, & proponendum existimas impunitum tam immanis furoris exemplum? Non præterita vendicando pascere irā nostram studemus, sed misericorditer in futurum consulendo satagimus. Habēt homines mali, vbi & per Christianos non solum mansuete, verumetiam vtiliter salubriterque plectantur. Habent enim quòd corpore in-
I columi viuunt, habent vnde viuunt, habent vnde male viuunt. Duo prima salua sint, vt quos pœniteat sint, hoc optamus, hoc quantum in nobis est etiam impensa opera instamus. Tertium vero si deus voluerit tanquam putre noxiúmque resecari, valde misericorditer puniet. Si autem vel amplius voluerit, vel ne hoc quidem permiserit, altioris & profecto iustioris consilij ratio penes ipsum est, à nobis curam officiumque oportet impendi, quousque videre conceditur, deprecantibus eum, vt animum nostrum approbet, quo cūctis volumus esse consultum, nihilque fieri sinat, per nos quod & nobis & Ecclesiæ suæ non expedire longe melius nouit ipse quàm nos. Modo cum apud Calamam essemus, vt nostri in tam graui dolore, vel consolarentur afflicti, vel sedarentur accensi, quantum potuimus quod in tempore oportuisse existimauimus, cum Christianis egimus. Deinde etiam ipsos Paganos mali tanti caput & causam petentes, vt ab eis videremur admisimus, vt hac occasione admoneremus eos, quid facere deberent si saperent, non tantum pro remouenda præsenti sollicitudine, verumetiam pro inquirenda salute perpetua. multa à nobis audierunt, multum etiam ipsi rogaue-runt, sed absit vt tales serui simus, quos ab eis rogari de- K lectet, à quibus noster dominus nō rogatur. Vnde peruides pro viuacitate mentis tuæ, ad hoc esse nitendum seruata mansuetudine & moderatione Christiana, vt aut cæteros deterreamus eorum imitari peruersitatem, aut cæteros optemus corū imitari correctionem. Damna quæ illata sunt, vel tolerantur à Christianis, vel resarciuntur per Christianos. Animarum vero lucra quibus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhiamus, & in loco illo quæstuosius prouenire, & alijs locis illo exemplo non impediri desyderamus. Dei misericordia nobis præstet de tua salute gaudere.

Augustinus presbyter Maximino Episcopo Donatistæ, qui diaconum orthodoxum baptizasse dicebatur, vt aut fateatur factum, aut profiteatur se orthodoxum, inuitans illum vel ad colloquium, vel ad rescribendum, vt concordia Ecclesiæ sarciatur.

Epistola CCIII.

DOMINO dilectissimo & honorabili fratri Maximino, Augustinus presbyter Ecclesiæ catholicæ in domino salutem. Priusquam ad rem veniam, de qua tuæ beneuolentiæ scribere volui, L tituli huius epistolæ, ne vel te vel alium quempiam moueat, rationem breuiter reddam. Domino scripsi, quia *Galat. 5.* scriptum est: Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Cum ergo vel hoc ipso officio literarum per charitatem tibi seruiam, non absurde te dominum voco propter vnum & verum dominum nostrum, qui nobis ista præcepit. Dilectissimo autem quod scripsi, nouit deus quòd non solum te diligam, sed ita diligam vt meipsum: quandoquidem bene mihi sum conscius, bona me tibi optare quæ mihi. Honorabili vero quod addidi, non ad hoc addidi vt honorarem Episcopatum tuum, mihi enim Episcopus non es, neque hoc cum contumelia dictum acceperis, sed ex animo, quo in ore nostro debet esse, est est, non non. Neque enim ignoras, aut quisquam hominum qui nos nouit ignorat, neque te esse episcopum meum, neque me presbyterum tuum. Honorabilem igitur ex ea regula te libenter appello qua noui te esse hominem, & noui hominem ad imaginem dei & *Gen. 1.* similitudinem factum, & in honore positum ipso ordine & iure naturæ, si tamen intelligendo quæ intelli- M genda sunt seruet honorem suum. Nam ita scriptum est: Homo in honore positus non intellexit, compara- *Psal. 48.* tus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Cur ergo te honorabilem inquantum homo es non appellem, cum præsertim de tua salute, atque correctione quandiu in hac vita es desperare non audeam? Fratrem vero vt vocem, non te latet præceptum nobis esse diuinitus, vt etiam eis qui negant se fratres nostros esse dicamus Fratres nostri estis: & hoc vehementer valet ad causam propter quā scribere volui fraternitati tuæ. Iam enim reddita ratione, cur epistolæ talem ianuam fecerim, audi placidissime quæ sequuntur. Ego cum in ista regione consuetudinem hominum lugendam atq; plangendam, qui cum Christiano nomine glorientur, Christianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis poteram detestarer, non defuerunt laudatores tui, qui mihi dicerent te ista non facere. Fateor primo non credidi. Deinde consyderans posse fieri, vt animam humanam de futura vita cogitantem dei timor inuaderet, vt se ab scelere apertissimo temperaret, gratulatus credidi quòd tali proposito ab ecclesia catholica

noluera

A noluerìs esse nimis alienus. Quærebam sanè occasionem loquendi tecum, vt si fieri posset ea quæ parua remanserat, inter nos dissensio tolleretur. Cum ecce ante paucos dies diaconum nostrum Mutugennensem te rebaptizasse nunciatum est. Dolui vehementer, & illius miserabilem lapsum, & tuum frater inopinatum scelus. Noui enim quæ sit Ecclesia catholica. Gentes sunt hæreditas Christi, & possessio Christi termini terræ. Nostis & vos, aut si non nostis, aduertite, facillime à volentibus sciri potest. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc sanctitatis signa perceperit, quæ Christiana tradidit disciplina, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est. Tamen non adeo credens, quia de te mihi bene persuasum tenebam. Mutugennam ipse perrexi: & eum quidem miserum videre non potui: à parentibus vero eius audiui quòd vester iam etiam diaconus factus sit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde sentio, vt eum rebaptizatum esse non credam. Quare te frater dilectissime per diuinitatem & humanitatem domini nostri Iesu Christi obsecro, vt rescribere mihi di-

B generis quid gestum sit. Et sic rescribere, vt noueris me in Ecclesia fratribus nostris epistolam tuam velle recitare. Quod ideo scripsi, ne cum id postea facerem, quod me non sperares esse facturum, offenderem charitatem tuam, & iustam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo te impediat ad rescribendum non video. Si enim rebaptizas, nihil est quod homines de tuo collegio formides, cum id te rescripseris facere, quod te illi facere etiam si nolles iuberent. Cum autem id quantis potueris documentis faciendum esse defenderis, non solum non succensebunt, sed etiam prædicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Christianam frater Maximine, Arripe quæso te: non cuiusquam hominis in contemplatione Christi, aut reprehensionem verearis, aut exhorreas potestatem. Transit honor huius seculi, transit ambitio. In futuro Christi iudicio, nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec sanctimonialium occursantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem, vbi cœperit accusare conscientia, & conscientiarum arbiter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant, quæ hic releuant ibi grauant. Ista quæ pro tempore propter

C Ecclesiæ vtilitatem honori nostro exhibentur, defendentur forte bona conscientia, defendere autem non poterunt malam. Quod ergo tam pio & tam religioso animo facis, si tamen facis, vt Ecclesiæ catholicæ baptismum non iteres, sed approbes potius tanquam vnius verissimæ matris, quæ omnibus gentibus, & regenerandis sinum pandit, & regeneratis vbera infundit, tanquam vnius possessionis Christi, sese vsque ad terræ terminos porrigentis, si hoc vere facis, cur non erumpis in exultantem & liberam vocem? Cur lucernæ tuæ tam vtilem splendorem premis sub modio? Cur non discissis atque abiectis veteribus pellibus timidæ seruitutis, Christiana potius indutus fiducia existis & dicis: Ego vnum baptismum noui, patris & filij & spiritus sancti nomine consecratum atque signatum? Hanc formam vbi inuenio necesse est, vt approbem: non destruo quod dominicum agnosco, non exufflo vexillum regis mei. Vestem Christi & qui diuiserunt non violauerunt, & illi adhuc Christum non resurrecturum crediderant, sed morientem videbant. Si à persecutoribus vestis non conscissa est pendentis in cruce, cur à Christianis destruitur sacramentum seden-

tis in cœlo? Si veteris populi temporibus Iudæus essem, D quando alius esse melius non possem, accepissem vtique circuncisionem. Quod signaculum iustitiæ fidei tantum illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moysi angelus præfocasset, nisi mater arrepto calculo circuncidisset puerum, & hoc sacramento imminentem perniciem depulisset. Hoc sacramentum etiam Iordanem fluuium refrænauit, & reduxit in fontem. Hoc sacramentum ipse dominus quamuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim singula † illa damnata sunt, sed † *signacula* succedentibus opportunioribus decesserunt. Nam sicut circuncisionem abstulit domini primus aduentus, sic baptismum auferet secundus aduentus. Sicut enim nunc posteaquam venit libertas fidei, & remotum est seruitutis iugum, nullus Christianus circunciditur carne. sic tunc regnantibus iustis cum domino damnatisq; impiis nemo rebaptizabitur. sed illud quod ista præfigurant, id est, circuncisio cordis, & mundatio conscientiæ manebit in æternum. Si ergo illo tempore Iudæus essem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quē etiam dominus improbauit dicens: Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod sci- E mus quoniam salus ex Iudæis est. Vellet ergo Samari- *Ioan. 4.* tanus, quē Samaritani circunciderant fieri Iudæus, vacaret certe iterationis audacia, & id quod apud hæresim factum erat, quod præceperat deus, nō repetere sed approbare cogeremur. Quod si in carne circuncisi hominis non inuenirem locum vbi circuncisionem repeterem, quia vnum est illud membrum multo minus inuenitur locus in vno corde vbi baptismum Christi repetatur. Ideo qui duplicare baptismum vultis, necesse est omnino vt corda duplicia requiratis. Clama ergo rectè te facere si non rebaptizas & non solum sine trepidatione, sed etiam cum gaudio mihi inde rescribe. Nulla te tuorum consilia frater exterreant. Si enim hoc eis displicuerit, non sunt digni, qui te habeant. Si autem placuerit, credimus de misericordia domini, qui timentes sibi displicere, & conantes placere nunquam deserit, quòd inter vos & nos cito pax erit, ne propter honores nostros, de qua sarcina periculosa ratio reddetur, miseræ plebes credentes in Christum habeāt in domibus suis communes cibos, & mensam Christi com- F munē habere non possint. Nónne ingemiscimus quòd vir & vxor vt fideliter coniungant corpora sua, iurant sibi plerunq; per Christum, & ipsius corpus Christi diuersa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si per tuam modestiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei qui pro nobis suum sanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam præparet dominus, vt ad cætera membra sananda quæ per totam Africam tabefacta miserabiliter iacent, a te proficiscatur tam imitabile medicinæ documentum? Quàm vereor quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum insultatione potius quàm cum dilectione loqui videar. Sed certe amplius quid faciam non inuenio, nisi vt inspiciendum sermonem meum tibi offeram, animum deo. Tollamus de medio inania obiecta, quæ à partibus imperitis iactari contra inuicem solent: nec tu obiicias tempora Macariana, nec ego sæuitiam Circuncellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area dominica nondū ventilata est, sine paleis esse non potest. Nos oremus, atq; agamus quantum possumus vt frumentum simus.

G salutis æternæ, postea quàm dictum est: Factũ est quod iussisti, & adhuc est locus. Exi, inquit, in vias, & sepes, & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc conuiuium sanctæ vnitatis ecclesiæ, tanquam in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & sæua quæ in nostros committitis, tanquam spinis & asperitate pleni estis, vos tanquam in sepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur. Sed cum intrauerit, iam volens pascitur. Cohibe itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

IACOBVS HAEMER STVTGARTANVS, LECTORI

CVM opus hoc Epistolarum emacularemus, deprehendimus Epistolam quæ numero CXLII. fuerat, ab Erasmo Roterodamo suo loco & libro motã. Eam siue epistolam siue librum. Nam sic Augustinus eam nominat, sub finem reposuimus, cum vt omnium stomacho satisfaceremus, tum quia D. Augustinus in epistola ad Iulianã Demetriadis virginis ma-
H trem integras sententias ex hac sibi refellendas desumpsit. Et clarius nobis traduntur iuxta posita quæ sibi inuicem pugnant. Præterea paucis, quæ Pelagianam hæresim sapere continentur, sobrie prætergressis, docta & pia est epistola. Quæ vero fuerat CXI ad quendã comitem, loco deturbatam Tomus quartus operum Augustini excepit libri inscriptione. Censuram eius vt habet Frobeniana posterior editio, manere siuimus. Epistolam D. Augustini ad Cyrillum, & eiusdem ad Augustinũ, de miraculis diui Hieronymi, ad calcem nostræ editionis restituimus, ne quisquam iure queri possit per nos sibi suæ infirmitatis alimenta subtracta. Censuram eius si requiris, exhibebit Epistola Erasmi præliminaris. Porro cum situ & vetustate corrosa exemplaria euolueremus, inuenimus XXI. Epistolas hactenus nunquam impressas, quarum maior pars mutilæ sunt, quanquam aliquæ non indoctæ. Eas vt legi à nobis potuerunt, litera enim antiquitate iam fugitiua erat, numeris suis iudicio tuo subiecimus, hoc consilio, vt quas Augustini esse deprehenderis, hoc enim nomine inscribebant eas vetera, si in meliora exemplaria incideris, vel perficias vel
I emendes. Vale.

Erudita Epistola commendans Demetriadis virginis vitæ institutum, cum saluberrimis bene viuendi præceptis, nisi quod libero arbitrio nimium concedit. Cuius nonnulli errores refelluntur ab Augustino in epistola CXLIII. Dicitur esse Iuliani Pelagiani.

Caput 1.

SI summo ingenio pariq; fretus scientia officium scribẽdi facile me implere posse crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi, sine magno difficultatis timore non possem. Scribendum tamen est ad Demetriadem virginẽ Christi, virginem nobilem, virginem diuitem, & quod his maius est, ardore fidei nobilitatem diuitiasque calcantem. Quam vtiq; pro tam insignis admiratione virtutis, vt laudare omnibus facile, ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse possit in eius laude celebranda, quæ summo loco nata, in summis opibus deliciisq; nutrita, tantis támque variis huius vitæ blandimentis velut tenacissimis quibusdam irretita vinculis subito erupuerit, cunctaque simul corporis bona cum virtute mutauerit: quæ florem adhuc ipsum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id est, voluntate succiderit, & crucifigens cum Christo carnem suam, viuam sanctamque hostiam sacrauerit deo, ac nobilissimi sanguinis posteritatem vir- K
ginitatis amore contempserit? Prona autem & facilis dicendi via est, quæ ipsa vbertate materiæ cursum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum est, quibus propositum est institutionem virginis, non laudem scribere: nec tam paratas iam virtutes eius exprimere, quàm parandas: magisq; reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Est autem difficillimum cum eius persona facere, in qua cupiditas tanta discendi est, tantusq; perfectionis ardor, vt ei qualibet perfecta doctrina par esse vix possit. Meminit enim recteq; meminit, quas mundi opes gloriamq; respuerit, quibus voluptatibus renunciauerit, quas denique contempserit vitæ præsentis illecebras. Et ideo contenta nõ est communi hoc mediocriq; genere viuendi, & quod facile ipsa multorum societate vilescat, nouum aliquid & inusitatum requirit, præcipuũ ac singulare quoddam flagitat, non minus conuersationem suam quam conuersionem vult esse mirabilem. In seculo nobilis, apud deum cupit esse nobilior: tam preciosa requirit in moribus, quam contempsit in rebus. Hunc itaque tam deuotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis sitim, L
quod vnquam satiabit flumen ingenij? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum exprimere verbis poterit, quantum parata est virgo rebus implere? Nobis vero donanda est venia, qui ad ornandum domini tabernaculum, secundum vires nostras munus offerimus. Nec veremur ne temere scribendo ad tantæ nobilitatis virginẽ, vltro nos morsibus tradamus inuidiæ. Scribimus enim petente sancta matre eius, immo iubente, idq; à nobis transmarinis miro cum desyderio animi flagitante: quæ facile ostendit, quo studio, quantaq; cura in filia germen cœleste plantauerit, dum illud tam sollicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, proposito insudemus operi: nec de mediocritate diffidamus ingenij, quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. Quoties mihi de institutione morum, & sanctæ vitæ conuersatione dicendũ est, soleo primo humanæ naturæ vim qualitatemque monstrare, & quid effici possit ostendere, ac iam inde audientis animum ad species incitare virtutum, ne nihil prosit ad ea vocari, quæ forte sibi impossibilia esse præsenserit. Nunquam enim virtutũ vi- M
am valemus ingredi, nisi spe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit, consequendi desperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis tenuerim, tum hic maxime obseruandum puto, vbi eo plenius naturæ bonum declarari debet, quo instituenda est vita perfectior: ne tanto remissior sit ad virtutem animus ac tardior, quanto minus se posse credat, & dum quod inesse sibi ignorat, id se existimat non habere. Proferenda semper in notitiam ea res est, cuius vsus desyderatur, & explicandum quicquid bonũ natura potest, cum quicquid posse probatur, implẽdum est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritalis vitæ fundamenta iaciantur, vt vires suas virgo agnoscat, quas demum bene exercere poterit, cum eas se habere didicerit. Optima enim animi incitamẽta sunt, cùm docetur aliquis posse quod cupiat. Nam & in bello ea exhortatio maxima est, eáque plurimum authoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus suis admonet. Primum itaque debes naturæ humanæ bonum de eius authore metiri, deo scilicet, qui cum vniuersa mundi & quæ intra mundum sunt, opera bona & valde bona fecisse referatur, quanto putas præstantiorem ipsum hominem

Caput 2. Exordium commendans bonum naturæ humanæ.

A minem fecit, propter quem omnia etiam intelligitur il-
la cõdidisse? Quem dum ad imaginem & similitudinẽ
suam facere disposuit, antequã faceret, qualem esset fa-
cturus, ostendit. Deinde cum subiecit ei vniuersa ani-
malia, cúmque etiam constituit eorum dominum, quæ
vel mole corporis, vel virium magnitudine, vel armis
dentiũ, multo valentiora homine fecerit, declarat quã-
to pulchrius sit homo ipse cõditus, quem vel ex hoc vo
luit naturæ suæ intelligere dignitatem, dum fortia sibi
subiecta miratur animalia. Neque enim nudum illum
ac sine præsidio reliquit, nec diuersis periculis velut ex-
posuit infirmũ: sed quem inermem extrinsecus fecerat,
melius intus armauit, ratione scilicet atq; prudentia vt
per intellectum vigoremq; mentis, quo cæteris præsta-
bat animalibus, factorem omnium solus agnosceret, &
inde seruiret deo, vnde aliis dominabitur. Quem ta-
men iusticiæ dominus voluntarium esse voluit nõ co-
Eccle. 15. actum. Et ideo reliquit eum in manu cõsilij sui, posuít-
que ante eum vitam & mortem, bonum & malum: &
quod placuerit ei dabitur illi. Vnde etiam in Deutero-
Deut. 30. nomio legimus: Vitam & mortem dedi ante faciem
B tuam, benedictionem & maledictionem, elige tibi vi-
Cap. 3. tam vt viuas. Hinc iam prouidendum est, ne forte
illud remordeat te, in quo temere imperitũ vulgus of-
fendit, & ideo non vere bonum factum hominem pu-
tes, quia is facere malum potest nec ipsa naturę violen-
tia adstringitur ad immutabilis boni necessitatem. Nã
si diligenter retractes, & ad subtiliorem intellectum co
gas animum, hinc tibi melior status hominis ac supe-
rior apparebit, vnde putatur inferior. In hoc enim ge-
mini itineris discrimine, in hac vtriusque partis liber-
tate, rationabilis animę decus positũ est. Hinc, inquam,
totus naturæ nostræ honor cõsistit: hinc dignitas, hinc
denique optimi quique laudẽ merentur. hinc pręmium
nec esset omnino virtus vlli in bono perseuerãtis, si is
ad malum transire non potuisset. Volens nanque deus
rationabilem creaturam voluntarij boni munere & li-
beri arbitrij potestate donare, vtriusq; partis possibilita
tem homini inserẽdo proprium eius fecit esse quod ve-
lit: vt boni ac mali capax, naturaliter vtrũque posset, &
ad alterutrum volũtatem deflecteret. Neque enim ali-
ter spontaneum habere poterat bonum, nisi ea creatura
C quæ etiam malum habere potuisset. Vtrũque nos posse
voluit optimus creator, sed vnum facere, bonũ scilicet,
quod & imperauit, maliq; facultatem ad hoc tantũ de-
dit, vt voluntatem eius ex nostra voluntate faceremus.
Quod cum ita sit, hoc quoque ipsum q etiã mala face-
re possumus, bonũ est. Bonum, inquam, quia boni partẽ
meliorem facit. Facit enim ipsam voluntariam, sui iu-
ris nõ necessitate deuictam, sed iudicio liberam. Licet
enim nobis eligere, refutare, probare, respuere. Nec est
quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur, nisi
quòd cum omnia alia conditionis tantum ac necessi-
tatis bonum habeant, hęc sola habeat etiam voluntatis.
Sed plerique impie non minus quàm imperite, cum su-
per statu hominis quæritur, vereor dicere, quasi repre-
Roma. 9. hendentes opus domini, talem illum aiunt debuisse fie-
ri, qui omnino facere non posset malum. Dicit itaque
ei figmentum qui se finxit, quid me fecisti sic? Et impro
bissimi hominum dum dissimulant id ipsum bene ad-
ministrare, quod facti sunt, aliter se factos esse malunt:
vt qui vitam suam emendare nolunt, videantur emen-
dare velle naturam: cuius bonum ita generaliter cun-
ctis institutum est, vt in gentilibus quoque hominibus,
qui sine vllo cultu dei sunt, se nonnunquam ostendat
ac proferat. Quàm multos enim Philosophorum & au- D
diuimus, & legimus, & ipsi vidimus, castos, patientes,
modestos, liberales, abstinentes, benignos, & honores
mundi simul & delicias respuentes, & amatores iusticię
non minus quàm scientiæ. Vnde quæso hominibus a-
lienis à deo, ista quæ deo placent? Vnde autem illis bo-
na, nisi de naturæ bono? Et cum ista quæ dixi, vel om-
nia in vno, vel singula in singulis haberi videamus, cũ
omnium natura vna sit, exemplo suo sibi inuicẽ osten-
dunt, omnia in omnibus esse posse, quæ vel omnia in
omnibus, vel singula in singulis inueniantur. Quòd si
etiam sine deo homines ostendunt, quales à deo facti
sunt: vide quid Christiani facere possunt, quorum in
melius per Christum natura & vita instructa est, & qui
diuinæ quoque gratiæ iuuantur auxilio. Age iam ad Cap. 4.
animæ nostræ secreta veniamus: seipsum vnusquisque
attentius respiciat. Interrogemus quid de hoc sentiant
propriæ cogitationes: ferat sententiam de naturę bono
ipsa cõscientia: instruamur domestico magisterio ani-
mi, & mentis bona non aliunde magis quæque quàm
ab ipsa mente discamus. Quid illud obsecro est, quòd
ad omne peccatum aut erubescimus, aut timemus, & E
culpam facti nunc rubore vultus, nunc pallore mõstra-
mus ac trepidãte animo, etiam in minimis delictis te-
stem effugimus: conscientia remordemur: ex diuerso
autem in omni bono læti, constantes, intrepidi sumus.
idq; si occultum est, palam etiam fieri cupimus, & volu-
mus nisi quòd testimonio sibi est ipsa natura, quæ hoc-
ipso declarat bonum suum, quo ei malum displicet: &
dum in bono opere confidit, quid solum eam deceat,
ostendit? Hinc illud est, quod frequenter carnifice oc-
culto, in authorem sceleris conscientiæ tormenta de-
sæuiunt, & latentem reum secreta mentis pœna perse-
quitur: nec vllus post culpam impunitatis locus est, dũ
fit reatus ipse supplicium. Hinc est quòd econtrario in-
nocens etiam inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ
securitate, & cum de pœna metuat, de innocentia glo-
riatur. Est enim, inquã, in animis nosteis naturalis quę-
dam, vt ita dixerim, sanctitas, quæ velut in arce animi
præsidens, exercet mali boniq; iudicium. & vt honestis
rectisq; actibus fauet, ita sinistra opera condemnat, at-
que ad conscientiæ testimonium diuersas partes do-
mestica quadam lege diiudicat. Nec vllo prorsus inge- F
nio, aut fucato aliquo argumentorum colore decipit.
ipsis nos cogitationibus fidelissimis & integerrimis sa-
nè testibus, aut arguit, aut defendit. Huius legis, scribẽs
ad Romanos, meminit Apostolus, quam omnibus in-
sitam, velut in quibusdam tabulis cordis scriptam esse
testatur, cum inquit, Gentes quæ legem non habent, na Roma. 2.
turaliter quæ legis sunt faciunt. huiusmodi legem non
habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostẽdunt opus legis scrip-
tum in cordibus suis, testimonium reddente eis con-
scientia eorum, & inter se inuicem accusantium cogi-
tationum aut etiam defendentium. Hac lege vsi sunt
omnes, quos inter Adam atque Moysem sancte vixisse
atque placuisse deo, scriptura commemorat. Quorum
tibi exempli causa, aliqui proponendi sunt, vt facile in-
telligas quantum sit naturæ bonum, cum eam legis vi-
ce docuisse iusticiam probaueris. Abel primus hanc Cap. 5.
magistram secutus, ita dominum promeruit, vt dum ei Gene. 4.
offerret hostiam, tam grate sacrificium eius acceptum Matt. 24.
deo fuerit vt fratrem in inuidiam concitaret. Quem
iustum in Euangelio dominus ipse commemorãs, bre-
uiter perfectionem eius exposuit. Omnis enim virtu-
tum species vno iusticiæ nomine continetur. Beatum
Enoch

G Enoch ita placuisse deo legimus, vt eum ex medio mor-
Gene.5. talium raperet, & in mũdo consummatum de mundi
Eccle.44. habitatione transferret. Noe iustus in generatione sua
& perfectus asseritur cuius sanctitas eo magis est admi-
rabilis, quò prorsus à iusticia declinante mundo, solus
iustus inuentus est. Nec ab alio sanctitatis quæsiuit exẽ-
plum, sed ipse præbuit Et ideo totius orbis imminente
Gene.7. naufragio, solus ex omnibus meruit audire Intra tu &
domus tua in arcam, quia te vidi iustum in genera tio-
ne ista corã me Ante deum autem ille iustus probatur,
Gene.14. qui corpore sanctus est & corde Melchisedech sacer-
dos dei legitur cuius meritum facile ex hoc intelligi po-
test, ꝙ multo post futurum domini sacramentum antè
signauit, ac sacrificio panis & vini mysterium corporis
& sanguinis expressit, ac sacerdotij sui typo Christi sa-
Psal.109. cerdotium figurauit, cui à patre dicitur Tu es sacerdos
in æternum secundũ ordinem Melchisedech. Nã & be-
Gene 17. nedixit Abrahã principem Patriarcharum, qui per cir-
cuncisionem pater Iudæorum, per fidem gẽtium, illius
signantissime ostendit figuram, qui per fidem suam Iu-
Gene.19. dæis donauit benedictionem & gẽtibus. Loth quoque
H sancti Noe virtutem secutus, inter tot peccantiũ exem-
pla iusticiam non reliquit Et vt illũ totius mũdi exem-
plum non vicit, ita hic tota illa in qua habitabat regio-
ne peccante, contra multitudinis vicia tenuit sanctita-
2.Pet 2. tem Qui, vt beatus Apostolus Petrus ait, visu & auditu
iustus erat, & inter pessimos positus mala eorũ & oculis
auersabatur & auribus: atq; ideo simili exẽplo vt ille di-
luuio, ita hic est ereptus incẽdio. Quid Abraham ami-
cum dei, quid Isaac, & Iacob memorem? quàm perfectè
impleuerũt domini voluntatẽ vel hinc possumus æsti-
mare, ꝙ familiari quadam & præcipua dignitate, eorũ
Exo.3. se deum voluit nominari Ego sum, inquit, deus Abra-
ham, deus Isaac, & deus Iacob hoc nomen meum sem-
piternum, & memoriale in generationes generationũ.
Ioseph fidelis domini famulus à puero tribulationibus
magnis iustus ostẽditur, qui primum à fratribus Ismae-
litis in seruum addictus est, ab eisq; vẽditus, à quibus se
viderat adorandum, deinde Aegyptio domino tradi-
tus, semper tamen ingenuæ animæ tenuit dignitatem,
docuitq; exemplo suo & seruos liberos in non peccan-
do, non conditionẽ cuiq; obesse, sed mentem Hic quę-
I so remorare paulisper, & castum animum solicite vir-
go consydera. Cõcupiscitur à domina fœmina adole-
scens, nec ad concupiscẽtiam reuocatur Rogatur & fu-
git, vna hac in re & blãditur & supplicat, quæ in cęteris
imperabat. Amator dei, mulieris amore non vincitur.
Castum animũ nec ætas adolescentię permouet, nec di-
ligentis authoritas Contempta frequẽter domina, pro-
piores adolescenti insidias tẽdit. In secreto ac sine testi-
bus manu impudens apprehẽdit, ac procacioribus ver-
bis hortatur ad crimen. Nec quidem hinc vincitur, sed
vt verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter
rogatus negauerat, nunc comprehensus astringitur, &
Mat.5. antequam illud Euãgelicum diceretur Qui viderit mu-
lierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eã
in corde suo. Ille non aspectu solum, sed ipso penè cõ-
plexu prouocatus à fœmina, fœminam nõ concupiuit.
Castitatis virtutem hucusque mirata es. Nunc respice
benignitatem. Priusquã Propheta diceret Vnusquisq;
maliciam proximi sui non reminiscatur in corde suo:
ille pro odio reddidit charitatẽ, & cum videret fratres
Gene.45. suos, imò inimicos ex fratribus, cumq; ab eis cognosci
vellet, dilectionis affectum pro dolore testatus est, de-
osculabatur singulos, & irriguis fletibus pauẽtium colla
perfundẽs, odium fratrum charitatis lachrymis ablue- K
bat, quos tam viuo patre quàm mortuo, germano sem-
per dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob
necem fuit deiectus lacum, non cogitauit addictã ger-
manitatem precio, sed pro malis bonũ retribuens, Apo-
stolicum præceptum sub naturę adhuc lege compleuit.
Quid de beato Iob dicam famosissimo illo athleta Cap.6.
dei, qui post direptas opes, & funditus deleta patrimo-
nia, post filiorum ac filiarum vnũ subito interitum, ad
vltimum proprio cõtra diabolum corpore dimicauit?
Auferũtur omnia quæ extrinsecus possidebat & extra-
nea bona repente decidunt, vt magis propria clarescãt.
Omnibus prorsus velut indumentis exuitur, vt expedi-
tius & fortius nudus triumphet & hostem, quẽ ferendo
damna ante superauerat, rursus tolerãdo supplicia de-
uincat De quo tale ipsius domini testimonium est Nũ-
quid consyderasti puerum meum Iob? Non est enim si- Iob.1.& 2.
milis ei quisquã in terris, homo sine querela, verus dei
cultor, abstinẽs se ab omni malo. Nec immerito Sem-
per enim, vt ipse ait, tanq̃ tumẽtes super se fluctus time- Iob.31.
bat dominum, & præsentiæ eius pondus ferre nõ pote-
rat, nec audebat aliquãdo contẽnere, quem semper ad- L
esse credebat, dicebatq;. Securus sum, non enim repre- Iob 27.
hendit me cor meũ in omni vita mea. Qui anteq̃ do- Mat 5.
minus inimicos præciperet esse diligẽdos, dicere pote- Iob 31.
rat Si in malis inimici mei gauisus sum, si dixi in corde
meo, benefactũ est. Necdum Euãgelicum illud sonue-
rat Omni petenti te tribue & iam ille dicebat: Si exire Luce.6.
passus sum inopem ianuã meam sine viatico? Nõdum Iob 31.
legerat illud Apostoli Domini quod iustũ est & æquũ Coloss 4.
seruis præstate & confidens clamabat ad dominum. Si Iob 31.
seruo nocui, si ancillam læsi, omnia tu scis domine Pri- 1 Timo.6.
usquam quidẽ Apostolus præciperet, diuitibus nõ sub-
lime sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ, sic habuit
ille diuitias, vt se alibi diuitem esse monstraret In diui- Iob.31.
tiis, inquam, non cõfidebam, nec in lapide precioso: &
hoc non verbis tãtum, sed ipsis quoque rebus probauit,
dicebatq; per singula, Dominus dedit, dominus abstu- Iob.1.
lit, sicut domino placuit, ita factum est. sit nomẽ domi-
ni benedictum in secula. Nudus exiui de vtero matris
meę, nudus redeã illuc Quo enim affectu possideamus
aliquid, docemus cum id amisimus, & cupiditatẽ fruen-
di carendi dolor prodit, quem qui in carendo non ha- M
buit, in possidẽdo quonam modo habuit? O virum an-
te Euangelia Euãgelicum, & Apostolicũ ante Aposto-
lica præcepta, discipulum Apostolorum, qui aperiens
occultas diuitias naturæ, & in medium proferens ex se,
quid omnes possimus ostendit docuitq; quantus sit ille
thesaurus animæ, quẽ nos sine vsu possidemus, & quod
proferre nolumus, nec habere nos credimus. Post Cap.7.
multa quæ de natura diximus, etiam sanctorum exem-
plis bonum eius ostendimus, ac probauimus Et ne ecõ-
trario ad ipsius culpam pertinere putetur, quòd aliqui
iniqui fuerint, scripturarum vtar testimoniis, quæ pec-
cantes vbiq; crimine voluntatis grauant, non excusant
necessitate naturæ. In Genesi legimus. Simeon & Leui Gene.49
fratres consummauerunt iniquitatem suam ex volun-
tate sua. Ad Hierusalem dominus locutus est Propter Hiere.9.
quod ipsi dimiserũt viam meam, quã dedi ante faciem
eorum, & non exaudierunt vocem meam, sed abierunt
post voluntatem cordis sui mali Ac rursus idem Pro-
pheta. Et peccastis deo, & non exaudistis vocem eius,
& in mandatis illius, & in legitimis & in testimoniis
eius ambulare noluistis. Per Esaiam quoque Prophetã
dominus locutus est: Si volueritis & audieritis me, quæ Esa.1.
sunt

A sunt bona terræ mãducabitis. Si autem nolueritis neq; audieritis me, gladius vos consumet. Et rursum: Omnes vos occisione decidetis, quia vocaui vos, & nõ exaudistis. locutus sum & neglexistis, & fecistis malum ante conspectum domini, & quæ nolebam elegistis. Ipse quoque dominus in Euangelio ait. Hierusalem Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti. Vbi velle videmus, & nolle eligere & refutare, ibi non vis naturæ, sed libertas intelligitur. Volũtatis plena sunt vtriusque testamenti volumina, quibus tam bonum esse, quàm malum volũtarium semper ascribitur, quæ nos modo breuitatis causa omittimus: maxime cum sciamus te sacræ lectioni deditam de ipso vberius fonte potare. Neque vero nos ita defendimus naturæ bonum, vt eam dicamus malum nõ posse facere, quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur. Sed ab hac eam tãtummodo iniuria vindicamus, ne ei⁹ vicio ad malum videamur impelli, qui nec bonum sine voluntate faciamus vel malum, & quibus

Esa. 65. *Matt. 23.* *De arbitrij humani libertate.* *Nimia liberi arbitrij excellentia.* *Cap. 8.*

B liberum est vnum semper ex duobus agere, cum semper vtrũque possimus. Vnde enim alij iudicaturi sunt, alij iudicandi, nisi quòd in eadem natura dispar voluntas est. & quia cum omnes idem possimus, diuersa faciamus? Itaq; vt hoc ipsum clarius lucere possit, alia exempla sunt proferenda. Adam de paradiso eiicitur. Enoch de mundo rapitur: In vtroque dominus libertatem arbitrij ostendit. Vt enim placere potuit ille qui deliquit, ita potuit peccare iste qui placuit. Non enim à iusto deo aut ille puniri meruisset, aut hic eligi, nisi vterque vtrunque potuisset. Hoc de Cain & Abel fratribus, hoc etiam de Iacob & Esau geminis intelligẽdum est, ac sciendum, solam voluntatem causam esse, quod in natura eadem, merita diuersa sint. & Sodomorum crimina, Loth sanctitas iudicauit. Nec illud est paruũ argumentum ad probandum naturæ bonum, quòd illi primi homines per tot annorũ spacia absque vlla admonitione legis fuerunt, nõ vtique quòd deo aliquando creaturæ suæ cura non fuerit, sed quia se talem sciebat hominum fecisse naturam, vt eis pro lege ad exercendam iusticiam sufficeret. Denique quandiu recen-

C tioris adhuc naturæ vsus viguit, nec humanæ rationi velut quãdam caliginem, longus vsus peccandi obduxit, sine lege dimissa natura est. Ad quã dominus nimis iam vicijs obrutam, & quadam ignorãtiæ rubigine infectam, limam legis admouit, vt huius frequenti admonitione expoliretur, & ad suum posset redire fulgorẽ. Neque vero alia nobis causa difficultatem quoque bene faciendi facit, quam longa consuetudo viciorum, quæ nos infecit à paruo, paulatimq; per multos corrupit annos, & ita postea obligatos sibi & addictos tenet, vt vim quodam modo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo negligẽter edocti, id est, ad vicia eruditi sumus, quo mali etiam esse studuimus, cum ad incitamenta nequiciæ innocentia pro stulticia duceretur, nunc nobis resistit, contráque nos venit, & nouam voluntatem impugnat vsus vetus. Et miramur, cur nobis per ocium atque desidias nescientibus etiam quasi ab alio sanctitas conferatur, qui nullam consuetudinem boni facimus, cum malum tandiu didicerimus. Hæc de naturæ bono cursim, quasi in alio opere dicta sint, quod ideo nobis faciendum fuit, vt tibi planiorem viam ad perfectam iusticiam sterneremus, quàm eo facilius currere possis, quò in ea nihil asperum, nihil in-

Epilogus dictorum de naturæ bono.

accessibile esse cognoueris. Nam si etiam ante legem, D vt diximus, & multo ante nostri saluatoris aduentum iuste quidam vixisse & sancte referantur, quanto magis post illustrationem aduentus eius nos id posse credẽdum est, qui instructi per Christi gratiam, & in meliorem hominem renati sumus, qui sanguine eius expiati atque mundati, illiusq; exemplo ad perfectam iusticiam incitati, meliores illis esse debemus, qui ante legem fuerunt, meliores etiam quàm fuerunt sub lege dicente Apostolo. Peccatum in vobis iam non dominabitur: Non estis enim sub lege, sed sub gratia. Et quoniam sufficienter de his, vt puto, diximus, nunc instituamus perfectam virginem, quæ ex vtroque semper accensa & naturæ simul & gratiæ bonum morum sanctitate testetur. Prima igitur virginis cura, primumque studium sit, scire voluntatem domini sui, & quid ei placeat, quidve displiceat, diligenter inquirere. vt secundum Apostolum, rationabile deo reddat obsequium, totúmque vitæ suæ cursum ex eius possit ordinare sententia. Impossibile est enim ei quenquam placere, cui quid placeat ignorat: fieriq; potest vt etiam obsequendi voto offendat, qui quo modo obsequi debeat, antè E non didicit. & vt maius est, voluntatem domini facere, quàm nosse, ita prius est nosse quàm facere. Illud enĩ merito præcedit, hoc ordine. Vnde Propheta dicit. Et tu Israël noli ignorare. Et beatus Paulus. Qui autem ignorat, ignorabitur. Itemq; alibi. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas domini. Initium obedientiæ est, quid præcipiatur velle cognoscere. & pars est obsequij didicisse quid facias. Scito itaque in scripturis diuinis, per quas solas potes plenam dei intelligere voluntatem, prohiberi quędam, præcipi quædam, concedi aliqua, nonnulla suaderi. Prohibentur mala, præcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta suadentur. In duobus illis, quæ priori loco sunt, peccatum omne concluditur. In vtroque enim dei continetur imperium, & non solum præcipere, sed & prohibere ipsum, iubentis est. Generaliter nãque omnibus mandat vt iusticia, quam saluator in Euangelio breuiter quidem, sed plenissime comprehendens, ait. Quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona, hæc & vos facite illis. hoc est, vt nihil mali inferamus alijs, & præstemus omne quod bonum est, quia F volumus hoc ab alijs in nos vtrunque seruari. Hæc sententia æquo iure præcepti vniuersos tenet, nec vlli omnino transgredi licet, quod omnibus imperatum est: apertusq; contemptus dei est, vel facere prohibita, vel iussa non facere. Duo vero reliqua quę sequuntur, quorum vnum conceditur & suadetur aliud, in nostra potestate dimissa sunt, vt aut cum minori gloria concessis vtamur, aut ob maius præmium etiã ea quæ nobis permissa sunt respuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carnium vsus & vini. sed horum omnium abstinentia consilio perfectiore suadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum, & escarum indulgentia virtutem abstinentiæ clariorem facit. Contempsisti virgo coniugium, licitum tibi prius quàm contemneretur. Maioris præmij amore flagrans vouisti deo non imperatam, sed laudatam virginitatem: & consilio Apostoli legem tuam fecisti latiorem. Certaminis ingressa campum, non tam laborem cursus quam brauium victoriæ cogitasti. Legeras credo illud Euangelicum de perpetua castitate præconium, & ipsius te domini sermo ad amorem seruandæ virginitatis accenderat, qui Petri super hoc sententiam ipsa rei magnitudine

Roma 6. *Cap. 9.* *Transitus ad virginis institutionẽ.* *Prima virginis cura, primumq; studium.* *Roma 12.* *1. Cor. 14.* *Ephe. 5.* *Matt. 7.*

G tudine ac difficultate laudauit, & voluntariis spadoni-
Matth.19. bus regnum cœlorum promittēs ait: Qui potest capere
capiat. Rem itaq; tam magnam non impero, nō impo-
no, sed offero: neq; quenquā ad hoc cogo, sed prouoco.
Quanquā de viris tantum sonare videatur, nō solis ta-
men viris, sed æqualiter vtriq; sexui virginitatis palma
1 Cor.7. promittitur. Et Apostolus, de virginibus præceptum
2 Cor.13. quidem se dicit non habere dei, sed dat consilium. Di-
cit itaque: An experimentum quæritis eius qui in me lo-
Cap.10. quitur Christus? Perfectionis igitur serua cōsilium,
beatitudinē specialis aggressa propositi, serua generale
mandatum. Dixi, idemq; nunc repeto, in causa iusticiæ
omnes vnum debemus, virgo, vidua, nupta, summus,
medius, medius & imus gradus, æqualiter iubemur im-
plere præcepta. Nec à lege soluitur, qui supra legē face-
re proponit: quin immo nullus magis illicita vitare de-
bet, quàm qui respuit quæ licebant. Nec quisquam ita à
se mandata pollicetur implenda, vt ille qui amore per-
fectionis supra mandata conscendit, & cum amplius
statuit facere quàm præceptum est, ostendit minus sibi
præceptum esse quàm potuerit. Deinde qui tātæ se obe-
H dientiæ profitetur, vt etiam consilium diuinum liben-
ter audiat, quo modo nō debet audire præceptum? Illa
enim res perfectionis est, ista necessitatis. De virginita-
te dicitur: Qui potest capere capiat. De iusticia non di-
citur, Qui potest facere faciat: sed, Omnis arbor quę nō
facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.
Cōsydera quæso, quantum à consilio distet imperium.
Ibi aliquos excepit, hic generaliter omnes comprehen-
dit. Ibi præmium proponit, hic pœnam. Ibi inuitat vt fa-
cias, hic nisi feceris comminatur. Hæc igitur optima ra-
tione distinguens, animaduerte quid offeras, animad-
uerte quid debeas: immo quia vtrūque iā debes, & vir-
ginitatem, quam vltro obtulisti deo, & iusticiam quam
ipse præcepit, integrū vtrunque persolue. Ille seruus do-
mino placet, qui ita aliquid vltro operis exercet, vt ta-
men etiam imperata perficiat: qui non facit aliud pro
alio, sed vtrūque, nec mutat sed addit obsequium. Nec
te earum exempla decipiant, quæ sibi in sola castitate
plaudentes, vt post suas voluntates eant, dei volūtatem
abiiciunt: quæ perpetuæ castitatis bonum, non cum iu-
sticia, sed pro iusticia offerre volunt, & in compēsatio-
ne peccatorum præmium virginitatis annumerāt, atq;
I pro præmio impunitatem petunt. vel certè impuden-
tiori vecordia coronandas esse se putant, & in regno
cœlorum cæteris præferendas, quæ sibi transgressione
mandatorum aditum clausere cœlorum. Non omnis,
Matt.7. Christus inquit, qui dicit mihi domine domine, intra-
bit in regnum cœlorum: sed qui facit volūtatem patris
mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.
Meminerint stultas virgines à sponsi ianuis repellen-
Matt.25. das, dicendum eis. Nescio vos, illisq; iungendas esse, de
Matt.7. quibus dominus ipse ait: Multi dicent mihi in illa die,
domine domine nōnne in nomine tuo dæmonia eie-
cimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tūc
confitebor illis: Amen dico vobis nescio vos: discedite
à me omnes qui operamini iniquitatem. Tibi vero lon-
ge est alia via ingrediendum, quæ seculi amore calca-
to, semper cogitando quæ dei sunt, Apostolicam te ex-
hibere vis virginem, quæ tam spiritu sancto, quàm cor-
pore domini præstolaris aduentum, & animæ tuę lam-
padi sanctorum iugiter operum infundis oleum, & sa-
pientibus iuncta virginibus in sponsi obuiam prępara-
ris. Fugienda tibi lata via est, quam multorum ad mor-
tem euntium comitatus terit, & ad vitam æternam an-
gusti illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenēdus K
est. Deposuisti iam impedimenta vel maxima & omne
quicquid à spiritalis vitæ cursu vel retardat vel reuo-
cat, prima statim conuersione vicisti. Respuisti coniu-
gii voluptatem, posteritatis curam, illecebras deliciarū,
seculi pompam, diuitiarum cupidinem, & cum Paulo
potes dicere: Mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. Galat.6.
Cuius tale principium est: qualis debet esse perfectio?
Hanc mihi tu virtutem, hunc animum etiam in reli-
quis affer. eàque vi mētis qua viciorum occasiones de-
pulisti, vicia nunc ipsa respue. Ornetur morum sancti-
tate virginitas, & perfectum gradū vitæ perfectio sub-
sequatur. Certè si secularis vita tibi placuisset, dares o-
peram, ne quis te diuitiis, ne quis corporalibus orna-
mentis, ne quis rerum omnium copia & honore præ-
cederet: & nunc diuersitas studii diuersam vitam desy-
derat. Cura ne quis te in bene viuendo transcendat, ne
quis morum sanctitate superet, ne quis tibi in virtuti-
bus præferatur. Et in illis quæ antè diximus, non erat
tuum vt tu aut omnes vinceres, aut nemo te. Cuncta e-
nim illa foris petuntur, & quicquid aliunde speratur,
alienum est. Hęc vero in tua potestate sunt, & vere pro- L
pria, quæ non extrinsecus veniunt, sed in ipso corde ge-
nerantur. Illa enim nec omnis qui quærit inuenit, nec
qui inuenerit semper tenet: vt ea cōmodare, ita & eri-
pere casus potest. Hæc autem & omnis qui quærit in-
uenit, & qui inuenerit eripi sibi nunquam timet. Ista e-
nim sola bona sunt, quæ sine voluntate nō inuenimus
aliquando nec perdimus. Habes ergo hic per quæ Cap.11.
merito præponaris aliis immo hic magis. Nam corpo- Verba ab
ralis nobilitas atque opulētia, tuorum intelligantur es- Augustino
se non tua. Spiritales vero diuitias nullus tibi præter te in epistola
conferre potest: in his ergo vere laudanda, in his me- cxlij. citat
rito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse nō mutata.
possunt. An sola ista vita est, quæ certamen non habeat Errat ab
de profectu? Et in qua vnusquisque hoc tantum debeat eodē domnatum.
permanere quod cœpit, nec vllo augmenti desyderio
ad maiora contendat? Et cum in omnibus mundi stu-
diis profectu non satientur homines, hic tantum cœ-
pisse sufficiet? Feruentissimi in terrenis, frigidissimi in
cœlestibus sumus & summam in rebus paruis exhiben-
tes alacritatem, ad maiora torpescimus. Consyderare
pudet quātus sit feruor in seculo, qua cura singula quæ-
que studia hominum quotidie ad perfectiora nitātur. M
Literarum ardor nulla prorsus ætate extinguitur, imò,
vt secularis authoris vtar sentētia, ipsa magis ætate in-
flammatur. Diuitiarum amor insatiabilis est, expleri ne-
scit honorum cupido, celerem habituræ res finem, sine
fine quæruntur. Nos diuinam sapientiam, cœlestes di-
uitias, immortales honores, pigra quadam dissimula-
tione negligimus, & spiritales diuitias aut ne attingi-
mus quidē, aut si leuiter degustauerimus, continuo nos
putamus esse satiatos. Aliter nos diuina sapiētia ad suas
inuitat epulas. Qui edunt me, inquit, adhuc esurient, & Eccle.24.
qui me bibunt adhuc sitient. Nullus vnquam talibus
expletur epulis, nec aliquando patitur de satietate fasti-
dium. Tanto vnusquisque capacior, tanto auidior erit,
quanto inde plus hauserit. Dominus in Euāgelio Bea- Matt.5.
ti, ait, qui esuriunt & sitiunt iusticiam, quoniam ipsi sa-
turabuntur. Vult enim esurire nos hic semper ac sitire
iusticiam, vt in futuro iusticiæ retributione satiemur.

Consyderanda vis ipsa verborum est, & ita nobis Cap.12.
desyderanda est iusticia, vt in fame vel siti cibus desy-
deratur ac potus: & in hoc commune omnibus est di-
cendum his, qui immortalis vitæ præmia desyderant.
Iam

A Iam tuum est æstimare quantum animo præstare debeas, quæ maioris præmij desyderio plus facere proposuisti, quàm vel alios necesse est. Apostolus definiens Christi virginem, longe eam separauit à nupta, & diuersis studijs singularitatis meritum coniugij diuisit. (1.Cor.7.) Innupta, inquit, & virgo cogitat, quæ dei sunt, quo modo placeat deo, vt sit sancta corpore & spiritu. Quę autē nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro suo. Quæ corpore & spiritu sancta est, nec in membris nec in mente delinquit. Delinquere autem non in causa castitatis tantum esse potest, sed etiam in quacunque parte iusticiæ. Quamuis enim virgo corpore, virgo sit spiritu, & nihilominus aut manibus, aut oculis, aut auribus peccet, aut lingua, quo modo corpore sancta dicenda est? Deinde si vel odio infecta, vel inuidia, vel auaricia, vel iracundia sit, quo modo spiritu obtinet sanctitatē? Et si nupta, quæ amore coniugij cogitat quo modo placeat viro suo, quantum liberis relinquat, quæ varijs mundi astricta curis, rarius ad voluntatem dei respicit, tamen de peccatis excusare se non potest: quid faciet virgo, quæ soluta ab omnibus huius mundi impedimentis ac libera scholam quandam castitatis B ingressa est? (Cap.13.) Si vis itaque propositi tui magnitudinem æquare moribus, & per omnia deo copulari, si leue, ac suaue iugum Christi suauius tibi leuiusque vis facere, nunc maxime in beata vita curam impende, nunc stude, vt calentem recentis fidem cōuersionis nouus semper ardor accendat, & in tenera adhuc ætate facilius sanctæ cōuersationis vsus inolescat. quicquid in te primum institueris hoc manebit, & ad initiorum tuorum regulam reliqua vita decurret. Finis in ipso exordio cogitandus est: qualis ad illum vltimum diem peruenire cupis, talis nunc iam esse conare. Consuetudo est, quæ aut vicia, aut virtutes alit, quæq; in his plurimum valet, cum quibus ab ineunte ætate simul creuerit. Optimi sunt ad institutionem morum primi quique anni. Habent enim in se lentum quiddam & molle, quod facile formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi, & in cunctis ferè rebus citius assuescitur omne quod tenerum est. Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbusculas, dum ad omnem ductum sequaces sunt, in quālibet partem flecti facile est, quæ natura plerunque curuatæ, cito ad arbitrium colentis corriguntur. Tenera C adhuc & primæ ætatis animalia, sine labore domari solent: quanto citius à vagandi libertate dissueta sunt, tāto facilius vel colla iugo, vel frænis ora insuescunt. Ipsa quoque literarum studia teneris melius inserūtur ingenijs, atq; penitus inhærere sensibus solet, quod prius sederit in mente. Hoc idem plurimum etiam in bene viuēdi ratione valet, dum adhuc mobilis est ætas, & animus duci facilis, exercenda boni cōsuetudo, & iugi meditatione firmanda est. Occupādum est optimis rebus ingenium, & sanctæ conuersationis vsus altius inserēdus est. Tunc vero ad perfectionis fastigium animus ascendit, & longæ cōsuetudinis beneficio vtitur ad bene viuendi facultatem, & virtutes suas etiam ipse miratus, secum quodam modo in se putabit natū esse quod discit. (Cap.14.) Respice obsecro quantum à te sanctitatis auia materq; expectant, quæ cum te quasi nouum & illustre quoddam lumen generi suo natum esse putāt, nunc in te solam omnem curam animi transtulerūt, & propositi tui cursum miris studijs ac fauore succendunt. Cūq; ipsæ te ad honestatem morum ab ineunte ætate formauerint, nunc à te vinci cupiūt, tuamq; victoriam suam laudem esse putant. Quarum egregia erga deum fides, in professione tua maximè claruit, cum te iam nuptijs D preparatam, simul atque aliud velle didicerunt, mira cōtinuo assensus celeritate, ad id quod elegeras cohortatę sunt, & trepidam pro ætate sententiam voluntatis suæ authoritate firmauerunt, tuumq; votum commune fecerunt. Quæ cum multos suorum in altissimo dignitatis gradu viderint, de nullo ita, vt de te aliquādo lętatę sunt: nihil enim ita magnum, nihil tam præclarum in quoquam viderant. Sola quippe præstitisti generi tuo, quod longa retro ætate nō habuit: licet ediderit viri illis sexus memorabiles consulatus, & amplissimi ordinis status illustris familiæ nomina frequens adierit, nihil vnquam tamen in genere vestro hoc tuo honore fuit præstātius, qui non corporali albo, sed in libro memoriæ immortalis insertus est. Cum exceperint illi theatrales toto orbe plausus, miraq; acclamandi cōspiratione insignia consulum merita lætum vulgus expresserit, lōge tamen tui honoris est gloria maior, quę gaudium in cœlis fecit, angelisq; læticiam. Per te enim non meretriculæ locupletantur, sed aluntur virgines Christi: non venator & auriga ditantur, sed sustentantur pauperes Christi. Ad consulatū eorum diuersæ totius orbis pro- E uinciæ, ad quas domus vestræ potentia extenditur, peregrinas feras, & ignota animalia trāsmiserunt, quę crudelis arenæ solum, vel suo, vel hominū sanguine cruētarent. Ad te vero electæ quæq; virgines mittūtur, quas tu preciosissimum munus offeras deo, tuoq; exēplo ad perpetuam prouoces castitatem, nō tibi, sed tecum deo seruituras. Hæc professionis tuæ gloria rumore celebri vulgata est per cunctos: & ita ad conuersionē tuam totus exultauit orbis, vt quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterant, id semper videantur optasse. Multum his initijs, multum famæ tuę odore suspensi omnes, mirum de te nescio quid audire desyderant, & qui professionis tuę cognouere virtutem, nunc conuersationis expectāt. In te nunc puta cunctorū ora oculosq; conuersos, & ad spectaculum vitæ tuæ totum consedisse mundum. Caue ne per te tantorum animi offendantur, nec minus in te inueniant, quàm requirūt. Verū quid ego tecū de hominibus ago, eorumq; de te expectationem ad cohortationem tuā traho? Deus ipse omnium rector ac dominus, cum omni angelorū militia, certamen tuum expectat, tibiq; contra diabolū dimicanti parat æternitatis coronam, & cœleste premiū, F incitamentum victoriæ facit. Huic tāto spectaculo, vide quem animum, quam debeas offerre virtutē, & certaminis magnitudinem de expectātium dignitate metire. Hæc tibi itaq; in hoc agone subeundi præcipua (Cap 15.) cura sit, hic primus accinctus, internicionis bellum virtute deuincere, & aduersum diaboli castra in omnia pręcepta dei iurare, nec tantummodo declinare vetita, sed iussa complere. Neq; enim tibi sufficit à malis ociosam esse, si ociosa fueris a bonis, cum lex dei duplici mādatorum genere distincta sit, & mala prohibens, bona imperet, atq; ab vtraque parte contemptum vetet. Non enim tantum ille seruus cōtempsit dominum, qui prohibita fecerit, sed & qui iussa non fecerit. Dicta à nobis paulo ante sententia est. Omnis arbor quæ nō facit fru- (Matt.7.) ctum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: & blandimur nobis si à malis fructibus non grauemur, qui dānandi sumus si à bonis steriles manserimus. Iuxta hanc intelligentiam abscindet pater omnem palmitem fructum non ferentem in filio: & qui acceptum talētum in sudario abscondit, quasi inutilis seruus & nequam dānatur a domino, nec minuisse solum, sed & nō auxisse

culpabile

G culpabile est. Non ideo aliqua putes contemnenda esse mandata, quia leuiora sint. Tā enim maxima illa quàm minima a deo imperata sunt, & contemptus cuiuscūq; præcepti, præcipientis iniuria est. Vnde beatus Paulus
Philip.2. clamat & docet, Omnia facite sine murmuratione & hæsitatione, vt sitis irreprehēsibiles & simplices, sicut filij dei immaculati in medio nationis prauę & peruersę,
Cap.16. inter quos lucetis sicut luminaria in mūdo. Remoremur hic virgo paulisper, & preciosissimas margaritas quibus exornanda est sponsa Christi, per singula Apostoli verba pensemus. Omnia inquit facite: Non enim quasi ad arbitrium nostrum quædam ex mandatis dei debemus eligere, sed generaliter vniuersa complere: nec aliqua præcepta eius, quasi vilia minuscula ac parua contemnere, sed imperātis in omnibus maiestatem aspicere. Nullum quippe mandatum dei cōtemptibile nobis videri potest, si eius semper cogitemus authorem sine murmuratione & hæsitatione. Viles & ignobiles dominos palàm contemni videmus à seruulis, eisq; ad minima quæque præcepta in faciem resistimus. Et hoc in personas nobiles iam non admittitur, quantóque po
H tentiores domini, tanto serui ad obedientiam promptiores sunt. Cumq; difficiliora præcipiunt, libentius audiūtur. Certe ad regis imperium, ita omnes parati sunt, & in procinctu obedientiæ constituti, vt etiam optent iuberi, & non solum bene merituros esse se credunt si iussa fecerint, sed tanquam iam meruissent quod iussi sunt, ita pro dignitate præcipientis seruitium beneficij loco ducitur. Nobis vero deus ipse æterna illa maiestas, ineffabilis atque inæstimabilis potestas, sacras literas, & vere adorandos præceptorum suorū apices mittit, & non statim cum gaudio ac veneratione suscipimus, nec pro magno ducimus beneficio tā illustris potestatis imperium, maxime cum non iubentis quæritur commodum, sed vtilitas subsequentis. Verum econtrario fastidioso ac remisso animo, superborum ac nequam seruorum more, in os domini reclamamus & dicimus, durum est, arduum est, non possumus, homines sumus, fragili carne circundamur. O cæcam insaniam. O profanam temeritatem. Duplici ignorantia accusamus deum scientiæ, vt videatur nescire quod fecit, nescire quod iussit, quasi oblitus fragilitatis humanæ, cu-
I ius author ipse est, imposuerit homini mādata quæ ferre non possit. Simulq; proh nefas, adscribimus iniquitatem iusto, pio crudelitatem, dum eum primo impossibile aliquid præcepisse conquerimur: deinde pro his damnandum putamus hominem ob ea quę vitare non potuit, vt quod etiam suspicari sacrilegium est, videatur deus non tam salutem nostram quęsisse, quàm pœnam. Itaq; Apostolus sciens à domino iusticiæ ac maiestatis nihil impossibile esse pręceptum, aufert à nobis vicium murmurandi: quod tunc vtiq; nasci solet, cum aut iniqua sunt quæ iubentur, aut iubētis minus digna persona est. Quid tergiuersamur incassūm: & præcipiēti opponimus naturæ fragilitatem? Nemo magis nouit mēsuram virium nostrarū, quàm qui ipsas vires nobis dedit: nec quisquā melius quid possimus intelligit, quàm qui ipsam virtutē nobis nostri posse donauit. Nec impossibile aliquid voluit imperare, qui iustus est, nec dānaturus hominem fuit pro eo quod vitare non potuit
Cap.17. qui pius est. Sequitur, Vt sitis irreprehēsibiles & sim-
Philip.2. plices ad omnem morum perfectionem. Vnū hoc sufficere verbum potest, quod etiam in Episcopo eligēdo deus quæri iubet. Quàm enim circunspecta vita est, q̄ sancta est, quæ nihil reprehensionis incurrit? Quis autē sanctior potest esse, quàm qui veræ simplicitatis virtu- K
tem tenens, nunquam aliud corde premitur, aliud ore vultuq; mentitur, sicut filij dei immaculati? Non est exhortatio vehementior, quàm qua nos scriptura diuina filios dei vocat. Quis enim nō erubescat, & metuat tāto patre agere aliquid indignum: vt qui dicitur dei filius, ipse efficiatur vicij seruus? Et idcirco adiungit: Vt simus immaculati: Neque enim conuenit in filiis dei, quia ipse est fons iusticiæ, peccati maculam reperiri, in medio nationis prauę & peruersæ: hoc est dicere, Quāuis infinita vos cingat peccantium multitudo, & innumera sint exempla viciorum, vos tamen ita cœlestis natiuitatis memores esse debetis, vt inter malos viuentes omne malum vincatis. Inter quos lucetis, ait, sicut luminaria in hoc mundo. Et rursum in Euangelio legimus:
Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. *Matt.13.*
Comparatur vita præmio, vt qui in futuro solis fulgore donandi sunt, hic iam simili iusticiæ claritate resplēdeant, & infidelium cæcitatem operibus sanctitatis illuminent. Huic loco ille sensus aptandus est, quem ad
Corinthios idem Apostolus deferens ait: Alia claritas *1.Cor.15.*
solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella au- L
tem à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum, dispares sunt in regno cœlorum per singulorum merita mansiones. Diuersitas enim operum, diuersitatem facit præmiorum, quātumq; aliquis hic in sanctitate fulserit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc ergo ad omnem morum perfectionem mentis aciem intende, & ad cœleste præmium cœlestem vitam para. Resplēdeat omnibus clarissimi in modum syderis sanctitas virginis, & futuri præmij magnitudinem de nouitate conuersationis ostendat. Tibi facilior in bonis cursus est, quem malorum animi consuetudo non retinet. Nec timemus ne te à virtutibus vicia retardent, & maligno diaboli semine Christi frugem necent. Nam si etiam illi, qui longo peccandi vsu bonum quodam modo obruere naturæ, instaurari per pœnitētiam possunt, & mutata voluntate viuendi cōsuetudinem consuetudine extinguere, ac opprimi quiq; de pessimis fieri: quanto magis tu potes illa superare, à quibus non superata es? Cui non tam expellenda sunt vicia, quàm refellenda, quæ vtique non suscipere facilius est, quàm se-
mel suscepta deponere. Nec vero eorum tanta dul- *Cap.18.*
cedo est, vt ea debeamus præferre virtutibus, cum nec M
in omnibus sit delectationis illecebra, & à plerisque ea etiam quæ videntur dulcissima, respuantur. Duo nanque sunt ex omnibus vicia, quæ maxime homines decipiunt sui voluptate, gula scilicet ac libido. Quæ deponere eo difficilius est, quo eis vti dulcius est: & tamē hæc vicia tam molesta tamque delectatione sui periculosa, ita à multis calcari vidimus, vt tota ætate virgines permanserint in summa abstinentia. Vt de illis taceam, quæ post deliciarum longum luxum, & inueteratum vsum libidinis, castitati ac temperantiæ se dederint, & vtrunque vicium contraria sibi virtute mutauerint. Aliorum vero viciorum est longe diuersa ratio, quę cum nihil habeant iucunditatis, tam multum amaritudinis habent: quæq; cum ad vitandum multo sint faciliora, raro à quibus vitentur inuenies. Quid oro te inuide, delectationis pręstat inuidia, quem secretis quibusdam conscientiæ vngulis liuor ipse decerpit, & alienam fœlicitatem tormentum eius facit? Quid vero alter ab odio mercedis accipit, nisi horribiles animæ tenebras, & confusæ mentis horrorem: qui vultu semper animóque mœrente, voro quo alteri vult nocere, seipsum

cruciat?

A cruciat? Quid autem iracundo furor suus cõfert, quem sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ, ira ab omni consilio ac mẽte deturbat, vt dum irascitur, insanire credatur? Similiter curre per singula, inuenies tot animæ tormẽta, quot vicia. quæ vtiq; eo facilius vinci possunt, quo nulla illiciunt nos voluptate. Quanto illud difficilius, quãto durius, vt de castitatis labore taceam, abstinere à vino carnibusq;, ipso quoque etiam oleo, & vilem sine his cibum post biduum interdũ triduumq; vix capere, fracta ieiunio membra vigilijsq;, fomenta balnei contemnere, necessarias res negare corpori, & vim quandam inferre naturæ? Da tãtam in cæteris magnitudinem animi, & vide quid nõ possis efficere. Sed nos, proh pudor, quadam delectatione peccati, cum in quibusdam ostendimus quandam vim naturæ nostræ, in alijs omnino torpescimus. & qui voluptates corporis virtutum amore contempsimus, rursum amore viciorum tormẽta suscipimus, atque ita malis nostris credimus, vt ea nec putem' posse deponi. Quod hoc quæso consilium tuum? Quænam hæc noua viuendi ratio est? Res difficiles & laboris plenas securus aggredior, & B faciliora non posse fieri credo: vinco maxima, vincendus à paruis. Excelsa & ardua indefessus exupero: & cũ venitur ad plana, deficio. Libẽter fugio quod delectat, & non volo vitare quod cruciat. Verum hęc eorũ sunt qui dei voluntate cõtempta, id solum petunt quod laudem facilius inuenit & cito exit in famam, morũ vero bona quæ secretiora sunt, negligunt. Tu vero quæ calcasti mundum & cõcupiscentias eius, vt calcato eo gradum tibi quendam ascẽdendi ad cœlum faceres, mundi gloriam ne requiras. Illi tantum placere stude, cui sæpe displicet quod hominibus placet, & qui ipsa hominum iudicia iudicaturus est. Abstinentia tua & ieiunium eo magis deo grata sunt, quo cum bonis moribus offeruntur: vt quæ in alijs sunt vmbracula viciorum, in te sint ornamenta virtutum. Cap.19. Respice obsecro ad ipsam, qua apud deum illustrata es dignitatem: qua per baptismum in dei filio renata es, rursumq; per consecrationem virginitatis sponsa Christi esse cœpisti. Ex vtroque hic tuus honor te ad solicitudinem tui propositi admoneat: At nullus debet esse ibi negligenC tiæ locus, vbi tam præclara seruanda sunt. Preciosior quæque vestis diligentia timidiore custoditur à macula, multo quęsita auro gemma maiori solicitudine possidetur. & generaliter grandi cura magna quæque seruantur. Vnde & tu si te ipsam bene custodire cupis, debes honorem tuum semper preciũmque cogitare. Tanto enim se vnusquisque negligentius vtitur, quanto se existimat viliorem. Non ob causam aliam magis nobis in scripturis diuinis tam frequenter filiorum dei nomen imponitur, vt illud quod dicitur per Prophetas: Et ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, dicit dominus omnipotens. Ephe.5. Et Apostolus: Estote imitatores dei sicut filij charissimi. Et beatus Ioannes, inquit, Ioan.3. Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: vt qui habet hanc spem, sanctificet se, sicut & ille sanctus est: vult nobis doctrinæ cœlestis dignitatem, qua donati sumus frequẽter ingerere, & honorem nostrum peccandi pudorem facere. Vnde etiam dominus ipse ad perfectam nos benignitatem vocans, ait: Mat.5. Diligite inimicos vestros, benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est. Non est enim quod sic homines deo faciat amabiles, vt pietas mentis & bonitas, quæ tota in Christiano esse debet, vt etiam in ma- D lis abundet deíque imitetur beneuolentiam, qui solem Ibidem. suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Hoc itaque vel in primis absit, vt nemini vel in verbo etiam noceas, vt in omnibus quibuscunque prodesse studeas. & ne vicem quidem mali reddens, bona pro malis, Apostolo dicente, restituas. Roma.12. Nunquam detractio ex ore virginis procedat. Vilium satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios viles facere, quia alterius vituperatione se laudari putant & qui suo merito placere non possunt, placere volunt in comparatione peiorum. Parum diximus, non solum ipsa non detrahas, sed ne detrahenti quidem aliquando credas. Pessimum est hoc vicium quod alterum vilem facit videri. Non minus auribus quàm lingua fugias detractionem. Scripturæ memor esto, quæ dicit: Non eris consentaneus cum detrogantibus aduersus proximum tuum: & non accipies super illo peccatum. Et alibi. Sepi aures tuas spinis, & noli audire lin- Eccle.28. guam nequam. Accusator est enim auditor, qui facit detractorem: qui si auerterit aures, & vultum contra- E hat, ac oculos abnuendo contineat, male loquentem etiam tacens arguit. vt discat non libẽter dicere, quod didicerit non libenter audiri. Solicitam satis ori tuo custodiam pone. Nõ est quicquam enim in nobis, quo facilius peccare possumus, quàm lingua. Vnde sanctus Iacobus illum esse perfectum dicit, qui non offendit in Iaco.3. verbo. Et scriptura dicit. Mors & vita est in manibus Prouer.19. linguæ. Mentiri autem, maledicere & iurare lingua tua Sap.1. nesciat quia & os quod mentitur, occidit animam. Et qui maledicunt, regnũ dei non possidebunt, iuxta Apo- Galat.5. stolum. Et iurare ipse Christus prohibuit, qui dixit: Ego Mat.5. autem dico vobis, non iurare omnino. Et rursum Sit autem sermo vester, est est, non non: quod autem amplius est, à malo est. Apostolus breuiter oris vicia resecans ait: Omnis sermo malus ex ore vestro non proce- Ephe.4. dat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Sit autem sermo virginis prudens, modestus, & rarus: nec tam eloquẽtia preciosus quàm pudore. Mirentur omnes tuam te tacente verecũdiam, loquente prudentiam. Mite ac placidum semper elo- F quium tuum ornet mixta cum grauitate suauitas, cum pudore sapientia: sit certa atque librata suiq; opportunitate gratissima silentij verbíque ratio. Nec vnquam omnino virginis os loquatur, vt tacuisse melius sit cum ingenti cautione debet loqui, cui nõ solum malus, sed etiam ociosus sermo vitandus est. Cap.20. Summa tibi sciẽtia sit, noticia summa, vicia virtutesq; distinguere Quę quanquam semper contraria sibi sint, aliqua tamen ex eis tanta iunguntur similitudine, vt discerni omnino vix possint. Quam multi enim superbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, malitiam prudentiæ amplectuntur vice, & stulticiæ simplicitatis nomen imponũt, atque fallaci ac pessima decepti similitudine, vicijs pro virtutibus gloriantur? Et quanquam hæc omnia subtilissima intelligentia debeas separare, cunctasque virtutes cum suis lineis insequendo nusquam prorsus abscedere, præcipue tamen fictam humilitatem fugiens, illam sectare quæ vera est, quam Christus docuit humilitatem, in qua non sit superbia inclusa. Multi enim huius virtutis vmbram, veritatem eius sequuntur pauci. Perfacile est enim aliquam vestem habere contemptam, salutare submissius, manus & genua deosculari, inclinato in terram capite

oculisq;

G oculisq; deiectis humilitatem ac mãsuetudinem polliceri, lęta voce tenuique sermones infringere, suspirare crebrius, & ad omne verbum peccatorem ac miserum se clamare, & si vel leui sermone offensus sit, continuo attollere supercilium, leuare ceruicem, & delicatum illum oris sonum insano repẽte clamore mutare. Aliam nos humilitatẽ Christus docuit, qui nos ad exemplum Matth. 11. suum hortatur dicens: Discite à me, quia mitis sum & 1. Pet. 2. humilis corde. Qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non cõminabatur. Quam nobis hu- 1 Pet. 3. militatem beatus Petrus insinuat: Misericordes, inquit, & humiles non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Auferantur omnia figmẽta verborum, cessent simulati gestus, & ante occasionem sermo placidus. Verum humilem patientia ostendit iniuriæ. Nullus ergo vnquam in mente tua vllius sit vicij locus, nihil in te superbum, nihil arrogãs, nihil in te fastidiosum. Apud deum non est quicquam humilitate sub- Esa. 66. limius. Ipse loquitur per Prophetam: Super quem alium respiciam nisi super humilem & quietum & tremẽtem sermones meos? Et nunquam in irã exardescat animus, H quod est seminarium odij. Tantus mentẽ tuam repleat timor dei, vt indignari omnino non audeas, & irã menti vincas. Beatus Apostolus mundans animã nostram, eámque in habitaculum dei preparans, clamat & dicit: Ephe. 4. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia auferatur à vobis cum omni malicia.

Cap. 21. Adulatores vt inimicos caue, quorum sermones super oleum molles, & ipsi sunt iacula. Corrumpunt fictis laudibus leues animas, & male credulis mentibus blãdum vulnus infigunt. Creuit hoc in nostra ætate viciũ, & in vltimo fine stetit, nec augeri potest: in hanc omnes nos scholam studiumq; dedimus, vt officium putemus illudere, quodq; ipsi ab alijs libenter accipimus, id alijs quasi quoddam munus offerimus: & spe recipiẽdæ laudis, eos à quibus laudari volumus, antè laudamus. Sæpe adulantium resistimus verbis ad faciem, & in secreto mentis fauemus, maximumq; fructum cepisse nos ducimus, si vel fictis laudibus prædicamur. Nec cogitamus quid ipsi sim⁹, sed quid alteris esse videamur. Vnde eò producta res est, vt neglecta veritate meriti de sola opinione curemus, qui testimonium vitæ nostræ non I à conscientia nostra, sed a fama petimus. Beata mẽs est quæ perfecte hoc vicium vincit, nec adulatur aliquando, nec adulãti credit, quæ nec decipit alterum, nec ipsa decipitur, tantumq; hoc malum nec facit aliquando nec patitur. Nihil vnquam in te fictum sit, nihil omnino fucatum. Conscientiam tuam, quæ certe deo semper patet, in multitudine versari puta. Nunquam aliud corde, aliud ore prætendas. Quicquid pudet dicere, pudeat etiam cogitare. Illud vero notum iam omnibus, atque diuulgatum est, quàm vtilis quamq; huic proposito necessaria est ieiuniorum & abstinentiæ virtus, maxime in his annis, in quibus corpori maior æstus inest. Non manducare itaque carnem, neque bibere vinum, Apostolica voce laudatum est. Quicquid illud quod inflammare corpus potest, quod fomẽtum suggerit voluptati, castitatis amore fugiendum est. Nec tamen ita magno huius rei labore grauari te volumus, vt sub ipso statim onere succumbas: per quod multi dũ nimio feruore mentis rationem suarum virium non haberẽt, subito conciderunt, & penè ante debilitatem, quàm sanctitatem de proposito suo consecuti sunt. Optimus est in omni re modus, & laudabilis vbique mensura. Corpus non frangendum, sed regendum est. Sint ergo moderata & sancta, simplicia in omni mentis humili- K tate ieiunia, quæ ita attenuent corpus, ne animum eleuent, ne res humilitatis gignat superbiam, & vicia de virtute nascantur. Ego, inquit, cum mihi molesti essent, Psal. 34. induebar cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam. Vestis abiectio, cibi vilitas, ieiunij lassitudo, extinguere debent non nutrire superbiam. Quis rem medicinæ vulnus faciat, & inde sanè lædat quoque, vnde iam læsa curanda sunt? Aut quæ superent spes salutis, si ista animę remedia ipsa sint venena? Laborem Cap. 22. ieiunij tui misericordiæ opera commendent, & abstinentia tua pauperum refectione fit gratior. Dominus loquitur per Prophetam, Misericordiam volo & non Osee 6. sacrificium. In Euangelio Christi verba legimus: Beati Matt. 5. misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequẽtur. Sed quæso hanc curam vitæ tuæ auia materque suscipiant, illæ has partes pro te agant, illæ thesaurum tuũ in cœlum leuent. Illarum sit esurientes alere cibo, vestire nudos, visitare infirmos, peregrinos tecto suscipere, & æterni spe præmij Christo in pauperibus fœnerari, qui dixit: Quodcunq; fecistis vni ex his fratribus meis Matt. 25. minimis, mihi fecistis. Tibi vero maxime dum in pro- L posito maturescat animus, ab omnibus occupationibus recedendum est, & omne studium, omnisque cura in ornandis moribus exhibenda. Quibus ita vacare debes, & totam occupare mentem, vt non diuitem te sentias esse, nec dominam: nobilitatis ad hoc tantum memineris, vt cum claritate generis, morum sanctitate contendas: & cum nobilitate corporis, animi virtute nobiliter proficias, magisque illa nobilitate glorieris, quæ filios dei & cohæredes Christi facit. Ad quam si semper inspicias, dum credis gaudium te habere quod maius est, desinis de eo quod minus est gloriari. Omnis ista præclari generis dignitas, & illustris aui sanguinis decus ad animam transferantur. Ille clarus, ille sublimis, ille sit nobilis. Ille tunc integram nobilitatem suam seruare se putet, si dedignetur seruire vicijs ab eisque non superari. A quo enim quis superatur, hu- 2. Pet. 2. ius & seruus est. Quid enim hac seruitute animi indignius, quídve turpius, quàm cum in eo aut dominatur odium, aut regnat inuidia? quàm cum eum aut auaricia possidet, aut captum ira tenet, vel certè cætera sibi vicia vendicant? Non est quòd sibi aliquis de nobilitate ge- M neris blandiatur, si ex meliore parte sit famulus. Multo est indignius mẽte seruire, quàm corpore. Superfluum arbitror te monere, quàm parca in procedendo debeas esse, quàm rara, cum te hoc etiam secularis ab infantia honestas docuerit, & facile intelligas, id tibi multo magis in hac vita esse seruãdum, quam maxime secretum decet. Illud admoneo, vt ipsis quoque salutationibus, quæ tibi in cubiculo tuo exhibendæ sunt, certissimum modum ponas: non sint nimiæ, neque quotidianæ, ne non tantum officium, quàm inquietudinem præstare videantur. Et quanquam omne vitæ tuæ tempus di- Cap. 23. uino debeas operi cõsecrare, & nullam prorsus horam à spiritali profectu vacuam esse conueniat, cum tibi in lege domini die ac nocte meditandum sit, debet ta- Psal. 1. men aliquis esse determinatus & constitutus horarum numerus, quo plenius deo vaces, & qui te ad summam animi intentionem velut quadam lege cõtineat. Optimum est ergo huic operi matutinum deputari tempus, id est, meliorem diei partem, & vsque ad horam tertiam quotidie in cœlesti agone certãtem, hoc velut spiritalis quodam palestræ exerceri gymnasio. His tu per singulos dies horis in secretiori domus parte ora, clau-

so cubi-

A so cubiculo tuo. Adhibe tibi etiam in vrbe solitudinẽ,
& remota paulisper ab omnibus, propius deo iungere,
aspectuq; tuorũ reddita lectionis fructum & orationis
ostende. Nihil enim in hoc secreto magis agere debes,
q̃ animã diuinis eloquiis pascere, & quãtum ei per totã
sufficere possit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore sa
tiare. Ita scripturas sanctas lege, vt semper memineris
dei illa verba esse, qui legẽ suam non solũ sciri, sed etiã
impleri iubet. Nihil enim prodest facienda didicisse &
non facere. Optime vteris lectione diuina, si tibi eam
adhibeas speculi vice, vt tibi velut ad imaginẽ suam a-
nima respiciat, & vel fœda queq; corrigat, vel pulchra
plus ornet. Lectionẽ frequenter interrumpat oratio, &
animã iugiter adhærentẽ deo grata vicissitudo sancti
operis accendat. Nunc te igitur ordo instruat cœlestis
historiæ. Nunc sanctũ Dauid oblectet canticũ. Nunc
Salomonis erudiat sapientia. Nunc ad timorẽ domini
incitent dicta Prophetarũ. Nunc Euãgelica & Aposto-
lica perfectio te Christo in omnium morũ sanctitate
coniungat. Quæ paranda sunt, memoriæ penitus inse-
re, eaq; iugi meditatione cõserua: quæ maturanda sunt
frequenter reuolue, vt diuinũ hoc studium & cœlestis
B schola, & mores simul virginis ornent & sensum, tra-
dantq; tibi cũ sapientia sanctitatẽ. Vnde scriptura di-
cit: Qui quærunt deum, inueniunt sapientiã cum iusti-
cia. Sit autẽ ipsa lectio tẽperata, cui finẽ consilium, non
lassitudo imponat. Nam vt immoderata ieiunia & ar-
dor abstinẽtiæ, & enormes inordinateq; vigiliæ, intem
perantiæ coarguuntur, idq; nimietate pariunt, vt hęc ip
sa postea quidem nec mediocriter fieri possint, ita stu-
dium lectionis in reprehensionem intemperans cadit,
quodq; laudabile est in genere suo, fit de nimietate sui
Capu.24. culpabile. Generaliter quidẽ strictimq;, sed breuiter
" dicendum est In bonis quoq; rebus, quicquid modum
" excesserit, vicium est. Magna est, magna inquã, & quæ
" grãdi studio constat, perfectæ vitæ ratio, cõsummatæq;
" sapiẽtiæ est, scire quid, quo insequaris modo, & ad om-
" nem actũ præferendo consilium, nihil facere, quod fe-
" cisse pœniteat. Intra vnius horæ spacium mutatur ha-
bitus, ieiunare, abstinere, psallere, vigilare, non tam stu-
dio opus habent q̃ voluntate. Quilibet incipiẽs statim
vt voluerit ad ista perfectus est, immò illi hoc facilius
facere possunt, qui recentis corporis vires de seculo ad
propositũ afferunt. Mores vero mutare, singulasq; vir-
C tutes animi formare in se atq; perficere, grandis studij
est, & longæ cõsuetudinis. Itaq; multi in hoc proposito
senescimus, & ea propter quæ ad ipsum propositum ve
nimus non habemus. Tua vero conuersatio noua esse
debet, mira grauitas, patientia, mansuetudo, pietas.
Quicquid sanctius est, atq; perfectius, quicquid magis
deo te cõmendare potest, & maiorem in cœlo facere, id
semper sequere, id semper amplectere. Sponsa Christi
nihil debet esse ornatius Tanto maiore placẽdi studio
opus est, quanto maior est ille cui placendũ est. Seculi
vero virgines, quæ se nuptiis pręparant, & indulgentiã
magis Apostoli, q̃ consilium sequi malunt, magisq; am
plectuntur incontinentiæ remediũ, q̃ præmium con-
tinentiæ, vt sponsis placeant, eosq; in amorem sui ma-
gis incitent, mira se solicitudine formare studẽt, & na-
turalem corporis pulchritudinẽ ornandi arte cõmen-
dant. Hæc est illis per dies singulos cura præcipua, de-
centibus fucis colorare faciẽ, implicare auro crinem, &
ardentes concharum lapides capitis honorẽ facere, su-
spendere ex auribus patrimonia, brachia ornare moni
libus ac latera, & inclusas auro gemmas à collo in pe-

ctus demittere. Non minorẽ sponsus tuus requirit or- D
natum, qui cum vniuersam ecclesiã salutaris aquæ la-
uacro purificatã sine macula rugaq; reddiderit, quoti-
die cupit eam fieri pulchriorẽ, vt semel à uiciis pecca-
tisq; mundata, semper ornetur decore virtutũ. Et si hoc
à tota requirit ecclesia, in qua & viduæ continentur &
nuptæ, quantum putas expectat à virgine, quæ ex pul-
cherrimo hoc quodam ecclesiæ prato, velut augustior
quidam flos videtur electa? Assume ergo omne illũ or-
natum per quẽ placere Christo potes. Satis placere deo
crede tuam faciem, si hominibus pulchra apparere nõ
studeas Istud ornamentũ serua capitis, quod acquisiui-
sti chrismatis sacramento, cũ tibi in cœlestis regni my-
sterium diadema quoddã regalis vnctionis impositum
est. Optima ornamenta sunt aurium verba dei, ad ea so
la paratus esse debet auditus virginis, eaq; preciosissi-
mis lapidibus anteferre. Omnia prorsus membra deco
rentur operib⁹ sanctitatis, totáq; virginalis animi pul-
chritudo gẽmati monilis instar, vario virtutũ fulgore
resplendeat. Tunc vere concupiscet rex decorem tuum
diceteq; tibi. Tota formosa es proxima mea, & macula Canti 4.
non est in te. Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiã erũt
munimenta maxima, & quæ te ipsum ornare deo, & E
contra diabolum armare possint, qui per leue interdũ
quodcũq; viciũ, ad animã ingreditur & si virtutũ pro-
pugnacula nõ resistant, nostro nos repellit loco, & cõti
nuo de hoste fit dominus. Propter quod scriptura nos
adhortatur, & dicit Si spiritus potestatẽ habentis ascẽ- Ecclesiastes
derit super te, locũ tuum ne dimiseris. Ab eo iam tẽ- 10.
pore, quo primũ per virginitatis professionem domino Caput.25.
consecrata es, aduersarij in te creuit odiũ, & qui aliena
lucra pro suis damnis habet, se amisisse dicit, quicquid
te possessurã dolet. Grandi tibi opus est vigilãtia, gran
diq; cura, & tãto solicitius cauendus est inimicus, quã-
to apud eum ditior esse cœpisti. Vacuus viator & nu-
dus non timet latronis insidias. Securus à nocturnis fu
ribus dormit pauper etiam si claustra non muniat. Di-
uiti vero opes suæ latronis semper imaginãtur occur-
sum, & iugi solicitudine noctium somnum adimunt.
Vnde tuæ quoq; diuitiæ, cœlestis thesaurus, ista cautio-
ne indigent atq; custodia. Quanto ditior es, tanto de-
bes esse vigilantior. Qui enim plus possidet, plus debet
timere ne perdat. Inuidere non cessat author inuidiæ.
Et qui semel à deo ipse proiectus est, tanto maiori li-
uore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit cla- F
riorem. Qui inuidit Euæ paradisum, quanto magis in-
uidet tibi regnum cœlorum? Cuncta, mihi crede, ille
nunc circumit: vt beatus Petrus ait, deuorandi te cu-
pidus, in modum rugientis leonis ingreditur, vel mo-
re dolosi hostis vniuersa perlustrans, explorat omnes
aditus animæ tuæ, an sit aliquid infirmũ & minus tu-
tum, per quod possit irrepere rimatur nunc ille omnia,
& singula quæq; pertentans, quærit vulneri locũ Cuius
tu insidias solicite debes præuidere vt cum Paulo non
ignores astutias eius. Qui cum terribiles diaboli pote-
states principatusque describat, nos nihilominus hor-
tatur ad pugnã, hostiúmque vim pandit, vt augeat so-
licitudinem militum Non enim vult nos esse timidos
sed paratos denique non fugã suadet, sed arma sugge-
rit. Propterea, inquit, Accipite arma dei vt possitis resi- Ephe.6.
stere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Ac sta-
tim instrumenta singula spiritalis pugnæ tradẽs, addi-
dit & dixit: State ergo succincti lumbos vestros in ve-
ritate, & induti lorica iusticiæ, & calceati pedes in præ-
paratione Euãgelij pacis, in omnibus assumentes scutũ

G fidei, in quo positus omnia tela nequissimi ignea extin
guere, & gladiũ spiritus, quod est verbum dei, per oẽm
orationẽ. Et quoniam de hoc bello licet etiã fœminis
Psal. 90. triumphare, suscipe hæc arma Pauli, & tãti hortatione
ducis certam præsume victoriã. Hæc enim si tu omnia
instrumenta possideas, secura procedas ad prælium spi
ritale, nec pauebis diabolum cũ toto exercitu suo. Ca-
dẽt enim à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis,
ad te autem non appropinquabunt. Beatus quoque Ia-
cobus ille Christi miles emeritus, nõ minore nobis au-
Iacobi. 4. thoritate de hoc bello victoriã pollicetur. Subditi, in-
quit, estote deo, resistite autẽ diabolo, & fugiet à vobis.
Ostendit quo modo resistere debeam⁹ diabolo, si vtiq;
simus subditi deo, eiúsq; faciendo voluntatem, vt diui-
nam etiam mereamur gratiam, & facilius nequam spi-
ritui auxilio sanct⁹ spiritus resistamus. Neq; vero aper-
ta contra nos pugnat acie, nec publica nobiscum frõte
congreditur, sed dolo vincit ac fraude, nostraq; contra
nos vtitur volũtate, de cõsensu nostro aduersari⁹ vires
accipit, nostróq; nos, vt dici solet, iugulat gladio. Infir
mus hostis est, qui nõ potest vincere, nisi volẽtẽ. Procul
H à nobis desperatio, procul à nobis omnis recedat pa-
uor aduersariorum non adiuuemus, sed vincamus ad-
uersarios. Dant illi quidem consilium, sed nostrum est
vel eligere vel respuere quid suggerunt. Non enim co-
gendo, sed suadendo nocent: non extorquẽt à nobis cõ
sensum, sed expetunt. Vnde etiã Ananiæ dicitur: Qua-
re tentauit cor tuum Satanas, mẽtiri te spiritui sancto?
Quod vtiq; illi Apostolus nunq̃ imputaret, si id absque
ipsius voluntate diabolus fecisset. Ipsa etiã Eua ideo cõ
demnatur à domino, quia ab eo quẽ poterat superare su
perata est. Nec enim meruisset à domino iusticia puniri,
Caput. 26. quę victa est, nisi vincere ipsa potuisset. Huius nequis-
simi hostis est illa vel prima calliditas, & ars doli plena,
fatigare cogitationibus rudes animas, & nouellis in p-
posito mentibus de ipsa interdum conuersatione affer-
re mœrorem, vt facile ab huius rei profectu deterrea-
tur animus, cuius initia amara cognouerit. Itaque solet
tam sordidas nonnunq̃ & impias cogitationes insere-
re menti, vt qui tentatur, dum suũ illud putat esse quod
cogitat, deteriorem se per spiritum immundũ proposi-
to suo arbitretur effectum: multoq; puriorem animam
habuisse se credat, cũ adhuc res seculi amaret. Vult e-
I nim iis quibus inuidet callidissimus inimicus, horrorẽ
propositi ex desperatione facere sanctitatis: vt eos obsi-
dente tristicia, etsi à proposito non reuocat, certe reti-
neat à profectu. Propter quod maxime sanctarum tibi
scripturarum studium diligendũ est, illuminanda diui
nis eloquiis anima, & coruscante dei verbo, diaboli re-
pellendæ sunt tenebræ. Cito enim fugit ille ab ea ani-
ma, quam sermo diuinus illuminat, quæ cœlestib⁹ sem-
per cogitationib⁹ occupatur. In qua assiduũ est dei ver
bum, cuius vim nequam spiritus nõ potest ferre. Et id-
circo beatus illud Apostolus spiritalis belli inter cętera
instrumenta gladio cõparauit. Est autem vtilissimũ at-
que perfectum vt assuescat anim⁹ solicita semper per-
uigiliq; custodia discernere cogitationes suas, & ad pri
mum animi motum vel probare vel reprobare quod
cogitat, vt vel bonas cogitationes alat, vel statim extin
guat malas. Hic nanque fons est bòni & origo peccan-
di, omnisq; ingentis delicti in corde principium est co
gitatio, quę vnumquodque opus velut in quadam cor-
dis tabula depingat antequam faciat. Nam siue ille a-
ctus siue sermo sit, vt proferatur ante disponitur & co-
gitationum consilio discernitur quod futurum est. Vi-
des quàm breui interdum momento quæq; ista quis co K
gitet, cogitataq; perficiat, nec quicquã omnino vel lin-
gua, vel manu cæterisq; mẽbris agitur nisi cogitationes
ante dictauerint. Vnde & dominus in Euãgelio dicit: *Matth. 15.*
De corde hominis procedũt cogitationes malæ, adul-
teriũ, fornicatio, homicidia, furta, falsa testimonia, a-
uaricia, nequicia, dolus, impudicicia, oculus malus, blas
phemia, superbia, stulticia. Hæc sunt quæ coinquinant
homines. Omnis ergo solicitudo tua omni intentio-
ne debet esse in custodia. ibi te maxime oportet obser-
uare peccatum, vbi nasci solet, statimq; ad primam tẽ-
tationis repugnare faciẽ, & malum antequam crescat
extinguere. Nec enim expectandum est augmentũ eius
rei, quæ timeri debet à paruo, & quæ tanto facilius vin
citur, quanto ei citius repugnatur. Ideo clamat scriptu-
ra diuina. Omni custodia serua cor tuum. Ex ipso enim *Prouer. 4.*
exitus vitæ. Distinguendum est autem inter istas *Caput. 27.*
cogitationes quibus voluntas fauet, quas cum dilectio-
ne amplectitur, & inter eas cogitationes quæ tenuis
vmbræ modo præteruolare mentem solent, seséq; tan-
tummodo vel transeundo mõstrare, quas Græci typos
vocant, vel certe illas quæ repugnanti ac inuito animo L
suggeruntur, quibus mẽs cum horrore quodã renititur
ac resistit, quibus vt cõtristatur admissis, ita gaudet ex-
pulsis. In quibus quidem quæ se leuiter menti ostendũt
& quasi fugiendo demonstrant se, nec peccatum om-
nino nec pugna est. In iis autem cum quibus aliquan-
diu anima luctatur, quibus resistit voluntas, æquale cer
tamen est. Aut enim consentimus, & vincimur: aut re-
spuimus & vincimus, & acquirimus de pugnatione vi-
ctoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione pecca-
tum est, quæ suggestione consensum mentis dedit, quæ
malum suum blande fouet, quę in factum gestit irrum-
pere. Huiusmodi cogitatio etiã si ex aliquo impedita ca
su non impleat voluntatem, nihilominus actione cri-
minis condẽnatur à domino, vt illud in Euangelio le-
gimus: Qui viderit, inquit, mulierẽ ad cõcupiscendũ eã *Matth. 5.*
iam mœchatus est eam in corde suo apud deũ, cui nota
sunt omnia etiã anteq̃ fiant. Voluntas perfecta faciẽdi
reputatur pro opere facti. Qua de re debes (sæpe enim
repeto) quod fieri semper volo, sanctas scripturas sine
intermissione meditari, hisq; tuã replete mẽtem, & ma M
lis cogitationibus locũ auferẽs, diuinis animũ sensibus
occupate, quantúmq; deum diligas, ex dilectione legis
eius ostendere. Vnde scriptura dicit: Qui timẽt domi *Ecclesiasti-*
num, inquirent quod beneplacitum est illi: & qui dili- *cus.*
gunt eum, replebuntur lege eius. Tunc senties quãtum
ad eius amorem adiuuet te sapiẽtia, quantũ sit in te di-
uinæ legis auxiliũ, & domino cũ Dauid læta cantabis:
In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem ti-
bi. Excitãdus est enim spiritalibus stimulis semper ani- *Psal. 118.*
mus & maiore quotidie ardore renouandus. orationis
instantia, illuminatio lectionis, solicitudo vigiliarũ, &
diurna & nocturna, eius incitamenta sunt. Nihil enim
in hoc proposito ocio deterius est, quod nõ solummo-
do nõ acquirit noua, sed etiam parata cõsumit. Sanctæ
vitæ ratio processu gaudet & crescit, cessatione torpe-
scit & deficit. Quotidianis & recentibus incremen-
tis mens instauranda est, & viuendi nobis hoc iter non
de transacto, sed de reliquo metiendum. Quandiu su-
mus in hoc corpore, nunquã nos ad perfectum venis-
se credamus. sic enim melius peruenitur. Tandiu non
relabimur retro, quandiu ad priora contendimus. At
vbi cœperim⁹ stare, descẽdimus, nostrũq; nõ progredi,
iã reuerti est. Cesset omnis ignauia, & inutilis de præ-
terito

A terito labore securitas Si volumus non redire, curren-
dum est. Beatus Apostolus de die in diē viuens deo, nec
Philip.3. quid ante fecisset, sed quid facere deberet semper attē-
dens dicebat: Fratres ego me non arbitror cōprehen-
disse aliquid. Vnum autem, quæ quidē sunt retro obli-
uiscens, ad ea vero quæ sunt priora, me extendens, ad
destinatum persequor brauium supernæ vocatiōis dei.
Galat.2. Si beatus Paulus ille vas electionis, qui ita Christō in-
dutus erat, vt diceret Viuo autē iam nō ego, viuit vero
in me Christus adbuc tamē se extendit, crescit, & pro-
ficit quod nos facere debemus, quibus optādum est, vt
in fine nostro Pauli principio comparemur? Ergo tu
1.Cor.4. bunc imitare qui dixit. Imitatores mei estote, sicut &
ego Christi. Obliuiscere omne præteritum & quotidie
incboare te puta, ne pro præsenti die, quo debes seruire
deo, præteritum imputes. Optime quæsita custodies si
semper inquiras damnum parata sentient, si parare ces-
Caput.18. saueris. Dicas forsitan, grandis labor est, sed respi-
ce quod promissum est. Omne opus leue fieri solet, cum
eius precium cogitatur, & spes præmij solatium est la-
boris. Sic durus agricola inaratum diu campū, & pin-
B guiores ocio glebas, violēto vomere scidisse se gaudet,
& mirum in modum ipsa operis difficultate lætus, spē
segetis de labore metitur. Sic negociator auidus maria
contēnit, spectare ausus fluctuum spumas, rabieq̃ ven-
torum, dumq̃ in omni labore ac periculo lucrum co-
gitat, & lassitudinem simul obliuiscitur & timorē. Cō-
sydera quæso magnitudinem prēmij tui, si tamen con-
syderari potest, quicquid immēsum est, post abscessum
animæ, post carnis interitum, post fauillas & cinerē, in
meliorem statum virgo reparāda es, mandatum terræ
corpus in cœlum eleuandum est. Post hæc angelorū es
donanda consortio, regnum acceptura cœlorum, & in
Psal.115. perpetuum regnatura cū Christo. Quid ergo retribues
domino, pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid tāto re-
muneratore dignum facies? Aut quem laborem durum
putabis cuius tāta sunt præmia? Vnde beat⁹ Apostolus,
Roma.8. Nullæ, inquit, sunt condignæ passiones huius temporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Quid
enim dignum vel facere vel pati possumus in breui hoc
Caput.29. tempore vitæ nostræ, cum id immortalitate sit recom-
2.Cor.4. pensandum? Propter quod idem Apostolus ait: Id
enim quod in præsenti sæculo est momentaneum ac
C leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimita-
te æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Respuā-
tur honores, despiciantur diuitiæ, ipsa quoque vita no-
stra martyrij amore contemnatur. Et hęc omnia etiam
si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen
quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi qui sem-
per cupiunt possidere. Quàm multos memoria nostra
retines in maximis honoribus ac diuitiis constitutos,
repente de summo illo potentiæ fastigio concidisse &
eos qui tumore elati, aliud quiddam quàm homines
esse se putabant, exitu tandem suo docuisse nos quid
fuerint? Quid enim in hoc mundo stabile? Quid vero
firmum est? Quid porrò non breue & incertum & ca-
sui non seruiens? Quale istud bonum est, quod semper
timeas amittere? quod vel auferendum abs te metuas,
vel à te relinquendum scias? Nam etsi nullo eripiatur
casu, vel morte certe perdendū est. Et si vita nostra ten
datur per mille annos, & ad extremū illum totius diē
ætatis, quotidiana deliciarū voluptate veniamus, quale
hoc quæso diu est quod fine deletur? Aut quis illius vo-
luptatis fructus est, qui statim vt cessauerit, videbitur
tibi non fuisse? Age iam, transactum vitæ tuæ tempus
animo reuolue. Nōnne videbitur tibi vmbra quædam D
fuisse, quod transiit, & instar somnij tenuis incertum
esse omne quod videtur? Hoc idem & decrepitus senex
sentire potest Cui cōuenit dicere cum Propheta, Dies
mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum Psal.21.
arui. Quòd si hæc etiam bic possumus dicere, vbi Caput.3.
quamuis breuis, tamen quia præsens est, vita ista ma-
gnipenditur, quid in futuro dicturi sumus, vbi maiori
ætatis scientia, trāsactum omne pro nihilo est? Hæc tu
tecum diligenter reuoluens, & breuitatem vitæ huius
æternitatis contemplatione despiciens, ipsum quoque
contemptum mundi maiori cum virtute contemne, &
ad illum tantum diem para te, in quo mundi gloria fi-
nienda est. Illum inquam diem, quem saluator diluuio
comparauit, qui multos fallaci securitate deceptos, fur-
tiuu, vt ait Apostolus, cōprehendet aduentu. Quē bea- 1.Thess.5.
tus quoque Petrus describens ait: Adueniet autem dies 2.Petri.3.
domini sicut fur, in qua cœli magno impetu transibūt,
elementa vero à calore resoluentur. Cum hæc omnia
dissoluenda sint, quales oportet nos esse in sanctis con-
uersationibus & pietatibus expectantes & properan-
tes in aduentu domini dei, in quo cœli ardentes soluen E
tur, & elementa ignis ardore tabescent? Recens factum
est, & quod ipsa audisti, cum ad stridulæ buccinæ sonū
Gotthorūq; clamorem lugubri oppressa metu domina
orbis Roma cōtremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? vbi
certi & distincti vllius dignitatis gradus? Permixta om
nia & timore confusa, omni domui planctus, & æqua-
lis fuit per cūctos pauor. Vnum erat seruus & nobilis,
eadem omnibus imago mortis. Nisi quia magis eam
timebant illi, quibus fuerat vita iucundior. Si ita mor-
tales timemus hostes & humanam manum, quid fa-
ciemus cùm clangore terribili tuba intonare de cœlo
cœperit? & ad illam archāgeli vocē omni buccina cla-
riorem, totus simul remugiet mundus? cum viderimus
super nos non manufacta arma concuti, sed & virtu-
tes cœlorum commoueri, sicut Propheta dicit cum ve-
nerit dominus ponere orbem terræ desertū & pecca-
tores perdere ex eo, quis tunc nobis pauor, quæ caligo,
quæ tenebræ, cum nos sæpius ac totiens admonitos, & Math.24.
tamen imparatos dies repererit? Tunc, inquit, plangent Lucæ.23.
super se omnes tribus terræ: & videbūt filium hominis
venientem in nubibus cœli cum virtute multa & ma-
iestate. Tunc dicent montibus, cadite super nos: & col-
libus, operite nos & petris, aperite vos nobis. Verū hæc
eorum sint, qui variis huius mundi detēti curis, de mū- F
di non cogitant fine. Tu vero cui aduētus Christi die-
rum noctiumq; meditatio est, cui pro conscientiæ pu-
ritate domini est optanda præsentia, quæ consumma-
tionem seculi quasi certū præmij tui tempus expectas,
exultationē de cœlo capies non timorē. Tunc enim tu
sanctorū mixta choris, & sanctis comitata virginibus,
in sponsi obuiā subuolabis & dices, Inueni quē quęsiuit
anima mea Nec vllius iam temporis separationē time-
bis, quæ semel immortalitatis gloria & incorruptionis
splendore donanda es, & cū Christo semper futura es.
Apostolo dicente: Quoniā ipse dominus in iussu, & in
voce archāgeli, & in tuba dei descēdet de cœlo, & mor 1.Thess.4.
tui qui in Christo sunt resurgēt primi Deinde nos qui
viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cū illis in nu
bibus obuiā domino in aēra, & ita semper cū Christo
erimus. Hæc sit igitur cura tua semper, hoc studium,
hæc iugiter virginis corde voluantur, in his totius diei
versetur labor, in his noctis somnus reponatur, in
hoc anima rursus euigilet. Etenim nullus labor du-

G rus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur.

Sanctis Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum, de magnificis admirandisque sancti Hieronymi virtutibus ac praeconiis, elegantissimo stylo differentis.
Epistola. CCV.

GLORIOSISSIMI Christianæ fidei athletę, sanctæ matris Ecclesiæ lapidis angularis, in quo admodum firmata cōsistit: nunc vero in cœlesti gloria dei syderis radientis olim Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille silendū ne putas, aut lingua balbutientis pueri, virum pollutum labus me locuturū fore reris? Cœli enarrāt gloriam dei, & omnia quæ fecit dominus cum in sanctis suis laudant. Silere debet rationalis creatura à laude dei, irrationali nō silente? Taceā, aut loquar? Cum si taceā lapidibus iubetur clamare Certe loquar & nō tacebo, totis viribus & nisibus laudare Hieronymum: Qui quamuis indignus & insufficiens laudator existam, cum non sit pulchra in ore peccatoris laus, tamē ab eiusdem laudi- H bus minime cessabo. Firmetur itaque manus, & lingua nostra palato nō adhæreat quoniam certe magnus est iste vir sanctissimus, mirabilis, & metuendus super omnes qui in circuitu nostro sunt, magnus certe in vitæ excellentissimæ sanctitate, magnus in sapientiæ ineffabilis profunditate, magnus in maioris nūc gloriæ quātitate. Mirabilis in prodigiis insuetis, metuendus ob sibi à domino traditam potestatem. Quàm itaque magnus sit iste gloriosissimus Hieronymus, in suæ vitæ excellentissimæ sanctitate, quo modo patefaceret mea lingua, cum præcipue cunctorum non sufficerent mortalium linguæ, vt eius excellentiam explicarent?
Liceat ergo dici, alter hic Helias, alter hic Samuel, alter hic Ioannes Baptista vitæ excellentissimæ sanctitate. Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum & vestium asperitatibus carnem macerauerunt. Non minoris vitæ Hieronymus gloriosissimus, eremita idem per quadriennium in eremo ferarum tantū socius perstitit. Quinquaginta annis vt venerabilis Eusebij eiusdem discipuli literæ, quas pridie recepi, plenius fatebantur: & vt me certius tu idem nosti, vinum & siceram aliqualiter non gustauit. Ab omni carnium & etiā piscium esu ita se abstinuit, quòd vix ea nominare vole- I bat. Coctum quid non nisi in vltima ægritudine bis comedit. Cilicino sacco carnem veluti AEthiopis macerans, desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum aliud nisi terram nunquam sciuit. Non nisi semel fructibus aut hærbarum folus siue radicibus pastus in die, post vesperas se orationibus præbēs, deinceps vsque ad secundam noctis horam quotidie vigilabat postmodū vero somno fessus in terra dormiens vsque ad mediā noctem quiescebat Qua quidem continue surgens, lectionibus & scripturis sanctissimis, quibus tota radiat ecclesia, vti lapidibus preciosis, intentus, vsque ad esus horam perdurabat. Ita leuissima flebat peccata, vt quis eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die carnem diris verberibus flagellabat, ita vt ex eius corpore riuuli sanguinis effluerent. Quin verbum ociosum aliquid vt pestem maximam fugiebat. Sibi ocium nullum erat, semper aut sacris lectionibus, aut scribēdo, aut docendo cūctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si sanctorum singulorum perquirerem vitas eo vt puto maiorem neminem inuenirem. Sed quia eum superius alterum Samuelem nominauimus, fuisse huic similem Samuelē ostendamus. Hic certe Samuel, qui de vanis K literarum studiis verberibus euocatus, sacræ scripturæ ministerio deputatur In cuius vult⁹ lumine diuina gratia influente, vtriusque testamenti lumen vidimus, & in cuius brachij fortitudine hæreticorū pars maxima est dispersa Hic certe gloria virtutis nosteę transferens vtrunque testamētum ex Hebræorū lingua in Græcam pariter & Latinam, disponènsque ipsum posteris in æternum, declarans ænigmata & obscura dubia & nodosa, præparans officiorum seriem cūctis ecclesiæ ministris, totam penè ecclesiam ædificauit. Vnde bene magnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate. Liberales autem scientias ita perfecte sciuit, quòd relatione omniū nullus adhuc sibi similis apparet De scripturis vero sacris vti multarum suarum epistolarum, quas ad me direxit, experiētia didici, æqualem sibi neminem vnquam noui. Hebraicorum, Græcorum, Chaldæorum, Persarum, & Medorum, Arabicorum, & penè omnium nationum linguas & literas, tanquam si fuisset in eisdem natus & educatus, sciuit. Quid plura dicam? Quæ Hieronymus ignorauit in natura, nullus hominum vnquam sciuit. Non me ista venerabilis pater L existimes dicere, vt putē te Hieronymi & vitam & virtutes peius me scire, cum sibi socius extiteris multo tēpore Sed testor deum, quoniam ob tam ineffabilis viri sanctitatem, si voluissem tacere, non potuissem. Confitentur mirabilia opera sanctitatem suam & ipsi cœli, in quibus magnus habitat sine fine. Nulli itaque dubiū est intra patris mansiones, ipsum vnam ex maioribus & sublimioribus sedibus obtinere. Cū enim homo ibidem secūdum opera præmietur, & iste perfectioris penè vitæ extiterit, clare patet ipsum vnum de maioribus & sublimioribus cœlestis Hierusalem ciuibus fore. Quod vt à nobis plenius & certius credatur, in mundo præ cunctis, quorum nostra recordatur ætas, valde mirabilis apparet prodigiis insuetis, & miraculis infinitis, quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis literis intimauit. De cæteris vero prodigiis, quæ mirabiliter fiunt quotidie: vt cotitinue intelligo relationibus cupiens plurimorum auidius peraudire, tibi pater charissime supplico, vt mihi in breui volumine quæcunque poteris vera & vtilia miracula collecta, quam citius facultas aderit, eiusdē Hieronymi sanctissimi de- M uotione transmittere non deneges. Sed vt multa merita Hieronymi sanctissimi non lateant: quid erga me diuina annuente clementia, in ipso sui obitus die acciderit, enarrabo. Eodem nanque die & hora qua exutus putredinis & immundiciæ carnis toga Hieronymus sanctissimus vestimentū perpetuę immortalitatis, inęstimabilis lęticiæ & gloriæ induit, erā Hippone in cellula mea quiescens auide cogitās qualis inesset animabus beatorū, qui cum Christo gaudēt, glorię, & lęticiarum quantitas, cupiens inde ex hac materia breuē componere tractatū, precibus cōpulsus nostri Seueri quondam venerabilis Martini Turonensis episcopi discipuli, charta, calamo, pugillariq; in manibus susceptis, vt breuē scriberē epistolā sanctissimo Hieronymo destinandā, vt quicquid ex hoc sentiret responderet. Sciebā enim in tam difficili quæstione à nullo alio viuentium me posse melius doceri & euidentius Cūq; iam scribēs salutationis exordiū Hieronymo prænotarē, ineffabile subito lumen nostris inuisum tēporibus, nostrisq; minime linguis declarādum, cū ineffabili inauditaq; odorū oīm fragrātia cellulā in qua stabā itrauit, hora iā cōpletorij. Quo à me viso, stupore admirationèque commo-

tus,

A tus, animi & membrorũ virtutes repente amisi. Nesciebam enim tũc quòd dextera mirabilis dei exaltasset seruum suum, notas faciens in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quòd deus antiquæ miserationis seruũ suum fidelem à carnis immundicijs dissoluisset, & tam sublimem ei in cœlo sedem parasset. Nesciebam certe inuestigabiles vias domini. Nesciebam thesauros infinitæ dei sapientiæ & scientiæ. Secreta & occulta dei iudicia nõ cognoscebam quoniam quos vult facit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire. Quos autem prædestinat, vocat, iustificat, & beatificat, pro vt decernit conuenire. Itaque quia talem oculi mei nunquam perspexerant lucem, olfactus meus odorem non senserat, tam nouis, tam inauditis miris obstupescebam. Inter hæc autem meis in me perstrepentibus cogitationibus quid hoc esset, de luce hæc dicens verba, vox emicuit. Augustine, Augustine quid quæris? Putas ne breui immittere vasculo mare totum? Breui includere pugillo terrarum orbem? Cœlum firmare ne visitatos exerceat motus? Quæ oculus nullius hominum videre potuit, tuus videbit? Quæ auris nulla per sonum hausit, audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus in-
B tellexit, nec etiam cogitauit, existimas te posse intelligere? Infinitæ rei quis erit finis? Immensa qua mensura metieris? Potius totum mare in arctissimo clauderetur vasculo, potius terrarum orbem paruulus teneret pugillus, potius cœlũ à motu continuo desisteret, quàm gaudiorum & gloriæ quibus beatorum animę sine fine potiuntur, minorem intelligeres particulam, nisi vti ego experientia docereris. Discurre adhuc breue temporis spacium. Impossibilia facere ne coneris, donec impleatur tuus vitæ cursus. Hic non quæras quæ non alibi, nisi quo tam fœliciter properas, inueniri possint. Hic satage talia exercere opera, vt postmodum ibi quę aliqualiter hic intelligere cupis, in æternum habeas. Inde qui intrant nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore stupens, admiratione tam inuisa penè amens, omni quasi vigore carens, his verbis aliqualem sumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas vtinam mihi foret, qui tam fœlix es, tam gloriosus, tam honorifice ad illa properans gaudia, qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, non ambigere. At ille inquit: Nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui trans-
C mittendam epistolam iam scribens cœpisti, sum anima, quæ hac in hora in Bethleem Iuda carnis onere deposito, Christo omnique cœlesti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illustrata splendore, illo induta immortalitatis deaurato vestimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate, terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, omni beatitudine & fœlicitate vallata, iam nullum deinceps expecto gloriæ defectum, sed augmentum. Tam gloriose tamque ineffabiliter pergo ad regna cœlorum sine fine mãsura. Quãdo iterum iungar corpori glorificando & non morituro, sed gloriam quam nunc sola habeo habituro, in illa scilicet vniuersæ carnis resurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me collectis viribus, præ gaudio à lachrymis non cessans, sic respondi. Vtinam virorũ eximie tui mererer fieri pedissequus. Sed quæso tui serui, quanquam vilissimi, quem dilexisti in mundo nimia charitatis affectione, recorderis: vt tuis interuentionibus à peccatis emender, tua gubernatione recto calle inoffenso pede procedam, tuis defensionibus assiduis ab inimicis mihi continue insidiantibus prote-

gar, tuóque sancto ductu salutis portũ attingam. Pla- D
ceret vtinam voluntati tuæ aliqua mihi interroganti respondere. At illa: Quid optas, dicito, me omni tuę voluntati responsuram sciens. Vellem, inquam, intelligere Vtrum beatorũ animæ quædam velle præsumãt, quę obtinere nequeant. At illa Vnum Augustine noueris, quòd sanctorum animæ ita in illa æterna gloria in deo sunt solidatæ & firmatæ, quòd nulla sibi inest alia voluntas nisi dei, quòd nil velle aliud possunt, nisi quę deus vult. Ideo quæ volunt obtinere possunt. Etenim quæcunque volunt, & deus & vult & adimplet. Nemo quippe nostrum suis fraudatur desyderiis, quia nil præter deum aliquis nostrum optat quoniam vero semper vt volumus deum habemus, nostra semper desyderia sunt plenissime adimpleta. Longa quidẽ pater charissime Cyrille verborum texeretur series, si omnia quæ gloriosa illa anima mihi perscrutanti patefecit, scriberem in hac breuitatis epistola. Spero enim quòd Betbleem ad tantas reliquias visitandas permittente deo veniam non post multos annorum circulos, vbi tunc quæ audiui, & in scriptis tradidi, videbis perspicaciter. Pluribus itaque horis illa gloriosissima anima
ibidem mecum manẽs, trinitatis sanctissimæ vnitatẽ, E
& vnitatis trinitatem, filij à patre generationem, spiritus sancti à patre & filio processionem, angelicas hierarchias & ordines, & eorundem beatorum spirituum mysteria, beatarum etiam animarum fœlicia, gaudia, & alia vtilia & grauia humanis intellectib⁹, quàm subtiliter, quàm euidenter, q̃ mirabiliter & delectabiliter mihi patefecerit audio, si omniũ hominum linguis loquerer, nõ explicarem sermone. Deinde à meis oculis lux illa disparuit Sed multis postmodum diebus ineffabilis odoris suauitas remansit. Quàm mirabilis ergo iste est, faciens tot mirabilia, tot & tanta insueta prodigia hominibus Ad ipsum ergo ore nostro clamemus & exultemus, demusque gloriam laudi eius, quoniam certe dignus est omni laude, nec sumus sufficientes ipsum laudare. Introiuit enim in domum domini candidus & pulcberrimus, vbi sine dubio de sublimioribus & præclarioribus gloriæ sedem obtinet. Quod, vt iterum clarius veritatis lumen pateat pluribus testibus
quàm vno, censui quid supra dictus noster Seuerus, vir F
doctrina & sapientia pollens, cum tribus alijs in ipso die, & hora obitus Hieronymi, in Turonensi ciuitate viderit, meæ addere visioni: de quo mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis. Volens itaque deus vt, sublimis Hieronymi gloria mundum non lateret, veluti sanctitas sublimis, & penè cunctorum viuentium excellentissima non latebat, ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando à sanctitatis deuiarent tramite: & vt etiam alij sibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius sanctitatis & virtutis inhærerent vestigijs. Minuit enim laborem põderis, præmiorum spes, die & hora qua idem gloriosus Hieronymus fœliciter expirauit, elargiendam sibi gloriam, Seuero & tribus alijs cum eo stantibus taliter declarauit. Hora completorij die illo in domo sua Seuerus cũ tribus alijs viris catholicis, quorum duo monasterij quõdam venerabilis Martini erant monachi, in diuinis legens locutionibus, in cœlo, in æthere terraque canticũ suauissimorum inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repente audiunt voces, & organorũ, tympanorum, Psalteriorũ, & totius symphoniæ, & instrumentorum sonos, quibus cœlũ & terra, & omnia, vt sibi videbatur

G videbatur, vndiq; resonabant quorum suauitatibus eorum animæ penè à corporibus exhalabant. Stupefacti ilico omnes illi eleuantes oculos cœlum totũ, æthera, & omnia quæ eorum continentur ambitu, quadã viderũt luce septies solis luce præclariore clarescere ex qua omnium odorum aromata erũpebant. Hæc illi tam mirãda cernentes, deum exorauerũt precibus, vt eos cur talia fierent non lateret. Quibus vox de cœlo veniẽs ista dixit. Nulla vos moueat admiratio, nec vobis videatur admirabile, si talia & videtis & auditis. Hodie enim regum rex, & dominus dominantiũ, Christus dominus exeunti de hoc nequã seculo animæ gloriosissimi Hieronymi presbyteri in Bethleem Iudę commorantis, totus festiuus obuiam venit, vt eam præ cæteris tãto honorificentius, tanto & excellentius & sublimius ad sua introducat regna, quãto præ cæteris sublimioris & sanctioris vitæ meritus fulget. Hodie omnium angelorum ordines exultantes, & talibus vocibus alternatim cũcti concinentes suo ciui sociãtur. Hodie omnium patriarcharum & prophetarum cœtus, Hodie apostolorum & discipulorum chorus, Hodie omnes sancti martyres, H Hodie confessores, Hodie gloriosa dei genitrix sanctis omnibus comitata virginibus, Hodie omnium beatorum animæ lætabundæ & festiuo suo occurrunt cõpatriotæ & ciui. His auditis vox siluit, sed tamen lux & cantus & odor per horã postmodum perdurãtes cessauerunt. Itaque liquido patet ipsum de sublimioribus & maioribus ciuibus fore quo & magnus & mirabilis est & metuendus super penè omnes sanctos ob sibi traditam potestatem. Nulli sit dubium, quin ita præ cæteris quæ vult posse ipsum assequi, sicut præ cæteris sua volũtas diuinæ magis cohæret voluntati. Nullus vero me tantæ audaciæ putet, vt fatear ipsum Ioanne Baptista, quo testante ipso Saluatore, nullus maior inter natos mulierũ surrexit, Petro & Paulo & cæteris duodecim Apostolis, qui ab ipso Christo electi & sanctificati sunt maiorem habere gloriam. Sed tamen etsi prohibeat ratio, ipsum illis maiorem obtinere gloriam in cœli regno aliquem audere confirmare. tamen nullas video rationes, cur sit nefas dicere, æqualem illis in gloria Hieronymum fore, dummodo illis in vitæ sanctitate discors non fuerit, cum non sit personarum acceptor deus, sed singulorum merita decernens, & reddẽs vni- I cuique quod meruit. Ast si cuiquam videatur minorẽ Ioanne & Apostolis Hieronymum, parũ videatur minorem ipsum obtinere gloriam, cum & illius sanctitatis merita, illius laboris grauia, illius scripturæ & verissimæ translationis vtriusque testamenti, officiorumque ordinationis fructus, nõ solum præsentibus, sed etiam futuris perspicaciter cernat, paulo minus fore nil ipsum ab eisdem in gloria discordem. Verum testor deũ, puto iudicabit. Porrò ne aliquibus derĩdendi laqueũ initiare videar, dum Ioãni & Apostolis in sanctitate & gloria æqualem esse Hieronymum sanctissimum fateor vnum quod expletis nondum diebus quatuor in visione vidi enarrabo, vt veritas non lateat, & ne quis me has laudes retexere credat vel amore carnali, quo homo à veritatis cognitione maxime deuiat, vel vesanæ mentis imperitia, vel alia quacunque causa velit: sed me hoc non ambigat ab homine intellexisse minime, sed per reuelationẽ quam dedit deus omnipotẽs qui suos exaltat sanctos, & exaltãdo magnificat. Quarta præeunte nocte mihi auide cogitanti, quid laudis, quidve debitæ reuerentiæ Hieronymi in breui retexerem epistola, reuelauit hoc modo. Dum itaque vt dixi, disponens hãc epistolam tibi scribere, cogitarem aptã K laudis materiam inuenire, hora adueniẽte noctis mediæ, me somnus oppressit, & ecce maxima mihi affuit angelorum multitudo, inter quos fulgẽtes plus infinito sole duo erant viri, ita similes & vniformes vt nulla in eis videretur differentia, qua alter ab altero differre posset, nisi quòd tria serta ferebat vnus in capite ex auro & lapidibus preciosis, alter vero duo. Hi cãdidissimis induti colobus, vndique auro & gemmis cõtextis, tantæ erant pulchritudinis vt non valeret quispiam imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, sub silentio paulisper steterunt. Deinde ille qui tria ferebat serta, his me verbis allocutus est. Cogitas Augustine quid laudis debeas de Hieronymo in veritate proferre. Et certe diu cogitans nondum nosti, sed huc ambo venimus vt eius tibi gloriã indicemus. Hic certe meus socius quem vides, Hieronymus ipse est. qui sicut æqualis mihi in vitæ sanctitate fuit, ita per omnia in gloria æqualis est, & quæ possum, ipse potest. & quæ volo & ipse vult. & sicuti deum video, & ipse videt, & cognoscit, & intelligit In quo omnis nostra & L sanctorum omnium consistit beatitudo & gloria. Nec habet maiorem vel minorem gloriam alter ab altero sanctorum, nisi inquantum magis & minus diuinam contemplatur speciem siue cognoscit. Sertum vero tertium quid plus illo fero, aureola martyrij est, quo vitam finiui corporis. Qui etsi in mundo labores plurimos, & ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, & hominum opprobria, & derisiones, & cætera valde grauia, quæ ita pacifice pertulit, & ita gaudenter propter deum, vt infirmitatibus exultaret, & verus martyr extiterit, & præmia martyrij non amiserit: tamen quia gladio vitam non finiuit, aureolam quæ in signum datur martyrij, talis non habet. Serta vero duo alia quæ habemus, aureolæ sunt, quæ solum virginibus & doctoribus dantur, vt ab aliis discernantur. Ad hæc vt mihi videbatur respondi. Quis enim es domine mi? Et ille Ioãnes, inquit Baptista ego sum, qui huc ad te descendi vt nunciarem tibi Hieronymi gloriam quatenus ipsam gentibus nuncies. Hoc enim noueris: quia honor & reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur, ne putes quod in cœlo sit aliqua inuidia vt in mundo. Sicut enim in mundo quili- M bet hominum cæteris præesse potius vellet quàm subesse, ita in cœlo propter charitatem ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ, quilibet sanctorũ ita alterius gloria gaudet, sicut sua. Quin & vellet quisque maior vt quisq; minor sibi esset æqualis & penè maior, quia eius gloria esset sua ita minor maioris gloria gaudet sicuti eam haberet. nec vellet eam habere vt ille nõ haberet, immò potius de sua, si fas esset, impartiret. Vnde gloria singulorum est gloria cũctorũ, & gloria cũctorum est gloria singulorũ. His dictis societas omnis illa discessit. Expergefactus itaq; à somno, tantos in me subito sensi charitatis ardores, quãtos in me nunq̃ senserã. Nã deinceps hactenus nunquam aliqualis in me vel inuidiæ, vel superbiæ, siue arrogantia fuit appetitus vel cogitatio. Testis enim est deus qui omnia antequã fiãt nouit. quòd deinde tantus in me extitit charitatis feruor, quòd plus alieno bono gaudeo q̃ meo, plus affecto omnibus subesse, q̃ supra esse. Hęc idcirco dixerim, nõ vt laudis humanæ acquirã famã, sed vt quis hæc nõ putet vana fuisse somnia, quibus sæpe deluditur mens nostra. Sæpe etenim deus abscondita & maxima per somnia referat. Magnificemus ergo dominum in sancto suo,

A cto suo, magnificemus opera sua, quoniam perfecta sunt: nec est in eis iniquitas. Sanctum domini Hieronymum propter deū cum quo regnat, secure magnificemus, quoniam in vita sua magnifice fecit, in morte sua magnifica recepit. Quapropter magnus est in medio nostri. & sanctus & excelsus in vitæ excellentissimæ sanctitate. Magnus sanctus & excelsus in sapientiæ ineffabilis profunditate. Magnus sanctus & præexcelsus in maioris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis & laudabilis & gloriosus in prodigiis inuisis, inauditis, & insuetis · metuendus, colendus, & venerandus, ob sibi traditam à domino potestatem, honorem, & gloriam sempiternam. Magnificemus ergo obsecro eum, ne taceamus, quoniam maior est omni laude. Notas faciamus in populis gloriæ suæ laudes. Non miretur homo si eum quem deus magnificauit & coluit, laudemus. Non hominem pigeat venerari & colere, quem deus coluit & veneratus est. Non putet quispiam Ioanni & Apostolis in gloria & sanctitate æquando Hieronymum, Ioanni & apostolis exercere iniuriam: quoniam ipsum illis præstare & gloria & sanctitate si possent, optarent. Gloria enim & beatitudo eius eorum est

B gloria, & beatitudo eorum est sua. Honor laus & reuerentia à nobis exhibita Hieronymo, eorum singulis exhibetur: & quæ illis singillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Ioannem Baptistam & Apostolos venerari, simul venerare illum, quoniā ipsis per omnia est æqualis. Secura igitur mente, omni depulsa formidine, Ioannem Baptistam Hieronymo æqualem, & non maiorem, quoniam nullus maior surrexit, omni deuotione & reuerētia, fateamur: quoniam si minorem facimus, Ioannis gloriæ derogamus, & magis iniurias exercemus ad laudes. Huius mei imperiti sermonis opus, quanquā insufficienter, quanquā vilissime, quanquā nihili, tamen deuote & reuerenter expletum, ad te venerabilis pater puro corde, & magna animi deuoti affectione dirigo, supplicans vt ingenioli mei verbula quæ de meæ imperitiæ pauperie in laudes eximij Hieronymi obtuli, non deridendo, sed charitate debita æquanimiter tolerando legas, & quæ minus debita dixi ad tanti viri laudes, & meæ imputes imperitiæ & epistolæ breuitati, & eius laudum immensæ immensitati. Quoniā certe si omnium mortalium linguæ

C solum eius laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor, vt dum in illo steteris loco, quo illud sacrū eximij Hieronymi cadauer quiescit, eius me interuentionibus recommendes. Quoniam nulli dubium est, quòd ea quæ optat idē Hieronymus, potest continuo obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desyderio.

Beati Cyrilli ad sanctum Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis, accurate disertissiméque scribentis.

Epistola. CCVI.

Epistolam hanc non credo esse Cyrilli, vt nec præcedētem Augustini.

VENERABILI viro, Episcopo eximio Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex, & omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia, cuius in terris sanctitas radiare non cessat: illius scilicet Hieronymi gloriosi, cuius memoria in benedictione in sæculum sæculi. Qui quantus sit & tu similiter bene nosti, eius visis maxime colloquijs & doctrinis, de quo me velle differere cum sim reprobus in toto, & indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, vt tibi

aliqua scribam de prodigijs hominibus insuetis, quæ D per illum in diebus nostris fecit dominus, vt eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus gloriosum, tamē tuis confisus orationibus, opus aggrediar vt tua poscit deuotio, & breuiloquio perstringam de multis pauca. Gloriosum huius viri obitum, visionémque meam, necnon & mirifica tunc temporis peracta te nosse non ambigo. Nam vir vtiq; reuerēdus & memorię obliuioni non dandę, Eusebius nobilis Cremonensis eius discipulus, in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina, cuius sapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui post biennium à nostræ mortalitatis miseria ereptus, suum prædilectissimum magistrum Hieronymū in cœli patria est secutus, vt nobis indicant eius crebra miracula, de quibus etiam inferius aliqualiter pertractabo, reuerendo patri Damaso Portuensi Episcopo, & Theodorio Romanorum senatori eius fratri, Seuero probissimo viro, Eustochio sanctissimæ mulieri, & tibi & multis alijs quos singillatim nominari non eget, tunc temporis per suas literas totius eius obitus seriem intimauit. Vnde amplius ea quę nosti reiterare foret superfluum, & dicendorum impedimentum. His ergo omissis ad eiusdem quę non E cessant continue clarere miracula noster se stylus vertat, vt tua poscit deuotio. Et primo ab Eusebio viro sanctissimo eiusdem Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

Error ortus post obitum beati Hieronymi.

POst obitum gloriosi Hieronymi, quædam hæresis inter Græcos, id est, secta surrexit, quæ ad Latinos vsq; deuenit, quæ suis nefandis nitebatur rationibus probare quòd animæ beatorū vsq; ad vniuersalis iudicij diem, in quo eorū corporibus erāt iterum coniungēdæ, visione & cognitione diuina, in quo tota constitit beatitudo sanctorū, priuabantur, & damnatorum animæ similiter vsq; ad diē illum nullis cruciabātur pœnis. Quorū ratio talis erat, Sicut anima cum corpore meruit vel peccauit ita cum corpore recipit præmia siue pœnas. Asserebant etiam illius sectæ nequissimi, nullum fore purgatorij locum in quo animæ quæ nondum de suis peccatis in mundo plenā egissent pœnitentiā, purgarentur. Qua quidem secta pestifera crebrescente, tantus in nos dolor irruit, vt nos amplius pigeret viuere. Quocirca meis cunctis suffraganeis Episcopis, & alijs viris catholicis cōuocatis, eis ieiunia & orationes indixi, vt suā sic agitari ecclesiam diuina nō permitteret bonitas. Mira res, & forte huic similis nunquam visa. F Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum, subsequenti nocte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus incumbenti manifeste apparens, benignâq; eum allocutione confortans, ei dixit, in hac secta pestifera minime formida cum sibi finis iam imponendus erit. Quē Eusebius nimio fulgentem splendore, ita vt in eum oculis humanis aspicere nō valeret, intuitus, quasi de graui somno euigilans, dulces per oculos fundens lachrymas, ita vt pene formare vocem non posset, quantum poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meam societatem spernis? Certe teneam te, nec dimittam, nec sine tuo quem dilexisti filio gradieris. Ad quē gloriosus Hieronymus, Non te fili dilectissime deseram. Confortare, nanque vicesimo die me sequeris, & simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisque fratribus nuncia, vt die crastina iuxta præsepe domini, vbi meum quiescit corpus, omnes in vnū conueniant, tam catholici quàm etiam illius sectę viri.

Ratio errãtium.

Recursus ad dominũ contra errorem.

Exauditio miraculosa.

G Et tu trium hominum, qui in hac sunt vrbe hac nocte defuncti, cadauera inhumata in locum in quo meum est humatum corpus facies deportari: super quibus saccum quo vtebar ponens, statim vitæ pristinæ redditi, hanc radicitus hæresim extirpabunt. Cui vale dicens gloriosus Hieronymus disparuit. Mane autem facto, ad me qui Bethleem tūc eram, venerabilis Eusebius veniens, cuncta quæ viderat enarrauit. Quo audito, immensas creatori gratias agēs, & glorioso Hieronymo, omnibus in prędicto loco, in quo pro nobis de intemerata virgine saluator natus est, & vbi etiā sacratissimū Hieronymi cadauer humatū est congregatis, prædictorum defunctorum cadauera deferri fecit. O mira erga homines dei miserantis dispensatio. Quot modis in se sperantes scit iuuare. Quantis & quot honoribus suos exaltat sanctos. Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus derisio, credentibus quòd foret exinanita manus domini. Lætetur itaque omnis fidelium cœtus, & deo in voce exultationis psallāt, quoniam suscepimus misericordiam domini in medio templi eius. Accedēs nanq; vir venerabilis Eusebius ad singulorū cadauera flexis ge-
H nibus manibusque in cœlum extensis, cunctis audientibus sic orauit: Deus cui nihil est impossibile, nihil graue, inuictæ fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia magna solus, & nullum in te sperantium spernis. nunc preces tuorum exaudi fidelium, & vt tua quā dedisti fides, intemerata inuiolatáq; per sęcula maneat, ac etiam vt horum error appareat, & per merita & intercessiones gloriosi tui Hieronymi dilecti, introduc in hæc cadauera animas quas de ipsis egredi voluisti. Qua quidem oratione finita, singulorum sacco quo supra carnē gloriosus Hieronymus vtebatur, tangens cadauer protinus in id vitæ spiritum introduxit. Qui homines apertis oculis, omnibusq; vitæ signis ostensis sunt perfecte resuscitati, & cœperunt beatarum animarū gloriā, & peccatorum pœnas, tā purgatorij q̄ inferni clara voce omnibus intimare. Nā vt mihi postmodū interroganti dixerunt, beatus Hieronymus eos cōduxerat secum in paradisum, in purgatorium, & infernū. vt quæ ibi agebātur, patefaceret vniuersis. Sibiq; dixerat, q̄ ad corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerēt pœnitentiā, qui eo die & hora qua venerabilis Eusebius
I migraturus erat, & ipsi iterum morituri erant, ac etiam si bene agerent pœnitentiā, cum eo gloriam adepturi. Quod & factū est, vt inferius declarabo. His igitur peractis, multitudo maxima populorum tam fidelium quàm etiam illius sectæ defensorum, qui ad tam grande concurrerent spectaculum, tam certum erroris indicium & veritatis experimentum, necnon beati Hieronymi merita egregia cernens, magnis vocibus immensas laudes referunt creatori, qui suos in se sperantes non deserit. Et sic Augustine charissime, pius dominus nauiculam suæ fidei sacratissimæ in huius mundi mari eructantibus malorum hominum fluctibus agitari permittit: sed minime naufragari. Quo quidem forti quæso esto animo viriliter age, non formides contra fidei persecutores magnanimiter dimicare sub vmbra alarum tam pij patris, qui suorum fidelium preces inefficaces esse non sinit, dummodo tota spe & puro fiant animo. Non enim aliter nostræ nequeunt exaudiri preces, nisi cum in deo nostra non perfecte spes consistit, vel quia petimus non petenda. Ad ipsum ergo dominum non tantum ore, sed toto corde clamemus dum affligimur: Et ipse qui dominatur in virtute sua, & nos quotidie oculo respicit pietatis, non permittet nos tentari supra id quod possumus. Sed K
ne nimis deuius à proposito modo gradiar: ad incepta redeam, & venerabilis Eusebij obitum explens primo, & virorum illorum trium similiter, quos resuscitatos nosti migrationem scribens quia eadē hora sunt & die qua Eusebius, de huius mundi & valle miseriæ exempti. Aliqua Hieronymi miracula introducam de multis pauca.

Adueniente autem die, quo venerabilis Eusebius à beato Hieronymo in visione de qua supra fatus sum, se migraturum sciebat, die tertia præeunte languore febrium concussus valide se super terram, magistri non immemor, nudum deferri fecit à fratribus, & singulos osculans fratres benigna eos consolatione confortauit, & vt in sancto manerent proposito admonuit. Deinde saccum quo gloriosus induebatur Hieronymus, deferri fecit & supra se poni iussit, ordinauitque se nudum instar gloriosi magistri in ecclesia in qua iacebat sancti Hieronymi corpus sepeliri. Post hæc communione sacratissimi corporis Iesu Christi se muniens, domino se & beato Hieronymo commendauit: & per triduum loquutione corporalique visione priuatus iacuit, circunstantibus fratri- L
bus alternatim Psalterium, passionem domini, & alia sacra continue legentibus. Durum quippe & cunctis recte in mundo degentibus formidabile hoc quod narro. Die autem quo moriturus erat, per duas horas ante animæ beatæ exitum: venerabilis Eusebius tam terribiles actus cœpit peragere, quòd circunstantes monachi pauore perterriti, velut amentes in terra iacebant. Nam quandoque transuersis oculis, manibus simul iunctis, facie terribili, vocèque dira, quasi sedens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris, mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat in terram, quantum potuit clamans: Adiuuate me fratres ne peream. Quod monachi videntes, lachrymantes & trementes eum interrogauerunt: Quid habes pater? Ad quos ille: Non videtis dæmonum agmina, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te facturum volebant, cum dicebas, non faciam, non faciā? Et ille: Conantur nanque vt diuini nominis blasphemus inueniar: & ideo me hoc non facere clamabam. Et illi: Quare pater faciem abscondebas in terram. Et ille: Ne eorum aspectū cernerē, qui tam turpis & terribilis est, quòd omnes penè formidines quæ in mūdo sunt M
respectu eius nihil sunt. Inter hæc verba actus priores reiterans, sic ad extremam horam vsque deuenit. Fratres autem qui adstabāt, pauore & dolore perterriti, velut mortui stabant, quid facere nescientes. Gloriosus deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, benignus & se amantibus misericors, sanctos suos nō derelinquit in tempore necessitatis. Ad extremam nanque horam venerabili Eusebio peruenienti, gloriosus Hieronymus apparuit, eum benigne confortans. Cuius aduentu omnis illa dæmonum turba, quasi infinita, eius timore perterrita, ab eo velut fumus euanuit: vt plures testantur monachi qui proprijs oculis dispēsatione diuina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur: nam omnes circunstātes audierunt has ab Eusebio voces, Vnde venis pater? Quare tantū morat⁹ es? quæso filium tuū ne derelinquas. Cui subito cunctis audiētibus alia vox respondit: Expecta fili, ne formides quia te nō deseram, quem tantum diligo. Qua audita voce breui inde decursa morula, venerabilis Eusebius expirauit. Qua quidē hora & illi tres qui resuscitati sunt migrauere,

Dies lētus beati Eusebij.

Res formidabilis [illegible] die mortis eius.

A uere, & vt puto cum Eusebio ad æterna gaudia peruenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam, vt nosti resuscitati sunt, se in tanta pœnitentia tradiderunt, quòd sine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iisdem tribus viris per illos dies quibus vixerunt didici, continuo toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vitæ illius quam post hanc breuem & momentaneam expectamus, rimari cupiens: à tertia diei hora diem ducens ad vesperam. Sed quamuis multa ab eisdem didicerim, tamen ad præsens breuitatis causa quędam solum referam cætera verò aliâs ea dicturus omittam. Quadam vice ad vnum eorum me iuisse contigit, quem dure lachrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries dē hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens, tandem meis coactus importunitatibus sic respōdit Si quæ pridie sum expertus non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quæso, vt quæ vidisti edisseras: Tunc ille paulisper tacens dixit: Quales credis pœnas & tormenta, non solum damna-

B tis, sed etiam in purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego De incertis quænā vera potest proferri sententia? vt enim puto nostris quibus affligimur pœnis æquari non possunt. Ad quod ille Si omnes quę in mūdo cogitari possent pœnæ, tormenta, afflictiones, minori quæ illic habetur pœnæ & tormento compararentur, solatia erunt Mallet enim quilibet viuentium omnes quæ hic videntur pœnæ & tormenta si illas experientia nosceret pœnas, vsque ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari pœnis, quas omnes homines ab Adam hucusque singillatim pertulerunt, quā vno die in inferno, siue in purgatorio, minori quæ illic habetur pœna torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor pœnarum est quæ peccatoribus iuste dantur. Scio nanque me erga deum meum peccasse. & ipsum iustum fore non dubito. Qua de re non mireris si plango cum potius si non plangerem vehementer admirari deberes. Sed potius admirare qua-

Pœnarum purgatorij grauitas.

C re homines, qui se mori non dubitant, saltem aliorum experimento tanta hic securitate viuunt nec tantas cogitant euadere pœnas. Ad hæc dolore tactus intrinseco, ita vt vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio? Sed quæso in quo tormenta differunt infernalia ab iis quæ sunt in purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differunt quia eædem sunt magnitudine pœnæ purgatorij & inferni: Sed vnum est quo differre possunt quia infernales finē nō expectāt, sed augmentum, scilicet in iudicij vniuersalis die quādo corpora ibidē cruciabuntur cum animabus: & purgatorij sunt cum fine. Nam post expletam pœnitentiam inde exempti gaudiis beatissimis perfruentur. Ad hæc ego: Sunt omnibus in purgatorio existentibus æqualia tormēta vel diuersa? Ad hæc ille Diuersa quidē In aliquibus maiora, in aliquibus vero leuiora, iuxta magnitudinem peccatorum Nam in patria etiam beatorum omnes animæ gloriosæ diuinam contemplantur speciem, in quo omnis consistit gloria. Quæ quāuis singulę tāta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt, tamen gaudiis non sunt pares: quia maiora hęc possidet, minora illa iuxta opera quæ fecerunt Sed si tibi aliqua ex hoc oriretur admiratio, quo modo sanctis possit inesse diuersitas gaudiorū, quorū causa est solus ipse deus, in quo nulla potuit vnq̄ fore diuersitas: solutio satis pa-

Cōparatio pœnarū infernalium & purgatorij.

Diuersitas pœnarū inferni. Diuersitas gaudiorū cœlestium.

tet. Nam cū diuina cōtemplatio & cognitio siue intel- D ligentia sit tota merces & gloria in aliquo potest esse sanctorum minor, in aliquo vero maior. Idcirco cum omnes simul animæ deū sicuti est videāt & cognoscāt. aliqua minus videt & intelligit, & sic minor sibi inest gloria: aliqua vero clarius videt & subtilius intelligit, & sic maiorē possidet gloriam. Sic etiā de illorū miserorum damnatorū pœnis dici potest. Nam cū omnes animæ damnatorū in vno consistāt pœnarum loco tamē diuersis cruciantur pœnis iuxta viciorū qualitates. Tātum siquidē differt inter Christianorū, qui ibi torquentur, pœnas, & Paganorū. vt Paganorū cruciamenta respectu eorū quæ falsi Christiani & peccatores sustinēt, sint quasi nulla quanq̄ ineffabilia sunt, nec à viuentibus cogitabilia vt dignum est. Nā illi gratiā dei in vacuum receperūt, nec voluerūt à peccatis corrigi, dū vixerunt: sacris cōtinue vociferātibus scripturis, quas pro nihilo putauere. Tum ego, Horribile est, inquā, quid dicis: & vtinā sedulo mortalium insisteret mentibus, vt vel tātarum pœnarum terrore à prauis cessarent, si nollent amore gloriæ. Sed quæso quid erga te pridie exeūte anima peractum est, breuiter innotesce. Ad quod ille. Adueniente, inquit, mortis meæ hora, tāta in loco, quò migraturus iacebam, nefandorum affuit spirituū multitudo, q̄ prę multitudine dinumerari omnino nō possent- E quorū species talis erat, q̄ ea nil pœnosius, nil ve horribilius excogitari potest. Potius enim quilibet hominū flāmis ardētibus arsurum se exponeret, q̄ earum formarum ictu oculi visione potiri: qui ad me venientes, omnia quęcunq; perpetraui opera contra deū, ad meā memoriam reuocabant, suadentes mihi vt amplius diuinam misericordiam, quam tam grauiter offenderam, non sperarem. Et certe noueris, q̄ nisi me diuina miseratio adiuuisset, eis resistere nō valebam. Nam dum omni vigore spiritus destitutus, eorū verbis paululum assentirē, gloriosus affuit Hieronymus, magno vallatus agmine angelorū, septies sole splendidior, me confortans: Qui vbi illos spiritus immundos fuit intuitus, me tam dure exacerbantes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequiciæ & omnis maledictionis spiritus venistis? Nesciebatis hunc meis fore fouendum auxiliis? Protinus hunc relinquentes, abite & vestras ab eo elongate nequicias, quantū distat Oriens ab occasu. Hic illa maledictorum spirituum societas perterrita, diris vlulatibus & clamoribus limen F loci in quo iacebam, excessit. Tunc gloriosus Hieronymus aliquibus imperans angelis, ne à me discederent, sed quousque reuerteretur expectarēt cum cæteris angelis festinātèr abscessit. Eodem quoque abeūte, angeli qui ad me custodiendum remanserunt, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, si forti animo perdurarem. Inter hæc autem consolationis colloquia, hora quasi decursa, secūdo beatus Hieronymus veniens, stansq; in limine, velociter, inquit, venite Tūc subito anima corpus relinquit tam grauiter & acerbe, quòd certe quāræ fuerint pressuræ & angustiæ, intellectu non caperet mens humana, nisi vt ego per experiētiam didicisset. Si enim omnis humana intelligentia, quas vellet angustias & dolores æstimaret, resp[illegible] animæ dissolutionis à corpore tamen illa pro nihilo cō putaret Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine pręsenti operi nō inscribā, audiui eo loquēte incipiebat claudi dies occasu solis, quo necesse fuit, quid ei post mortem contigerit non explere. Sed quia id prę cæteris affectabam

Differentia pœnarum damnatorū Christianorum & Paganorum.

Quæstio de anima istius resuscitati hora mortis

Responsio terribilis.

De grauitate visionis dæmonum ante exitū animæ.

Acerbitas exitus animæ à corpore.

G ſcire,ſequenti die duobus alijs cũ eo inſimul cõuocatis, ad narrationis illius ſeriẽ redij,hoc cupiens ab illis etiã duobus alijs peraudire, vt trium teſtimonio ſolidius edocerer.Itaq; cum hi iam dictare inciperent, ſic reſpõdi.

Quæſtio de animabus iſtorum poſt egreſsionẽ. Reſponſionis difficultas.

Quanquam hæc vtilia ſint, nec tæderet ſæpius ipſa fari,tamen ijs quæ iã audiui omiſsis,quæſo vt quid vobis poſt diſſolutionẽ corporis euenerit, meo hianti detegaris animo Ad hoc ille qui mihi quæ audiſti tranſacto narrauerat die. Quod Cyrille, inquit, interrogas, non eſt poſsibile plene fari : quoniam ſpiritalia noſtris minime ſenſibus comprehenduntur Scis nanque non te animam fore,tamen quid aut qualis ſit anima non cognoſcis. Deum certè ſcis omnium eſſe principium & finem, à quo incipiunt omnia atq; ad quem tendũt, & tamen quid ſit deus,aut qualis, dum carnis iſtius grauiſsimæ corruptibile portas onus,non intelligi,niſi per ſpeculum ſcilicet & in ænigmate ſic etiam de angelis, & cæteris incorporeis idem liquet. Cũ enim multa quę ſunt notiſsima in natura, noſtræ paruæ intelligentiæ defectu intelligere nõ poſſumus, ſuper cœleſtia & ſpiritalia omnino aliena à naturæ cognitione, quo modo

H intelligemus? Vt dicis,inquã,eſt, ſed vt potes quæſo dicas:

Reſponſio per circũlocutionem.

At ille, Circunloquar, inquit, id quod optas:& dicã paulominus quod non poſſum. At hi qui mecũ ea quæ pridie dixi ſunt experti,ſi ita eſt teſtificabũtur. Mea pridie anima à corpore tot vt ſupra fatus ſum preſſuris & doloribꝰ diſſoluta,ſubito in ictu oculi ineffabiliter fuit ante dei iudicãtis præſentiam deportata.

Præſentatio animæ ante iudicium.

Sed à quibus, & quo modo non cognoſco. Nec certe mirum, Nam nunc carnis mole aggrauor, tunc autem erat anima ſine carne. Fuerunt etiam ibidem iſtorum animæ, terroribus inexcogitabilibus quid iudex ageret formidãtes. Heu cur mortales neſciunt, quibus hoc eueniet quod tunc nobis certe ſi illorum nõ foret ignorantia, totiẽs non peccarẽt Nullum quæ toto tempore geſsimus peccatorum, iudicem latere potuit immò cũcta quæ fecimus, tanquam ſi forent præſentia, cunctis aſtantibus clara erant ita vt minimum noſtrorum cogitatuum, ſicuti fuerat apparebat. Conſydera quibus & quot agitabamur terroribus. Hinc dæmonum multitudo ſtabat,

Accuſatio à dæmonibus & peccatis.

mala teſtificantes quæ fecimus: locum, modum, & tempora declarãtes. Hinc noſmetipſi ad ea quæ obiciebantur : nullatenus contradicere poteramus: tum quia iudicem cuncta ſcientem, tum quia ipſum quilI bet noſtrum iuſtiſsimum cognoſcebat. Heu quid dicam? Quam ſententiam præſtolabamur, ob eius memoriam nunc formido. Hinc mala vndique vindictã iudici acclamabant,nec vllum penè apparebat bonum quo miſericordiam ſperaremus. Hinc nos dignos ſupplicio omnes qui aderant exclamabant. Cumque iam nihil deeſſet niſi ſententiam publicari, quæ peccatoribus digne datur,

Succurſus beati Hieronymi.

ecce glorioſus Hieronymus cunctis ſplendidior aſtris, beato Ioanne Baptiſta, ſummòque Apoſtolorum principe Petro, necnon angelorum ingenti multitudine comitatus, ad præſidentis iudicis thronum veniens, noſtram ſententiam ſuſpendi modico temporis: nóſque ſibi dari ob reuerentiam & deuotionem, quam ſibi contuleramus, & propter erroris defendi neceſsitatem, vt voluit, impetrauit. Deinde nos ſecum ducens, omni illa beata vallatus ſocietate, vbi fidelium animæ inæſtimabili gloria perpetuo perfruuntur, quæ ibi gerebantur, vt redderemus teſtimonium, declarauit. Poſt hæc ad purgatorium & infernum nos deducens, non ſolum quæ ibi erant indicauit. ſed voluit vt pœnarum experientiam probaK remus. His igitur omnibus ſic peractis, hora qua noſtra cadauera ſacco quo beatus vſus fuit Hieronymus, texit venerabilis Euſebius, idem glorioſus Hieronymus nobis imperauit, vt ad corpora rediremus, mandans vt de iis quæ vidimus teſtaremur, promittẽſque nobis, viceſimo die, ſi de perpetratis peccatis nos contingeret debitam pœnitentiã exercere, cum beato Euſebio, qui tunc erat ex hoc ſeculo migraturus,gloriã finis neſciam adipiſci. Sicq; corporibus noſtræ animæ ſunt coniunctæ Multa ſiquidem Auguſtine chariſsime formidanda, quæ mortaliũ impreſſa mentibus, ab eiſdem labentiũ omnium terrenorũ amorem & curã peruigilem, qua tot aberrãt homines, vt puto, funditus extirparent, patenter didici. quæ ſi his chartis imprimerẽ, plus cogitato opus procederet, nec eſſem cõpos ſoluere

Secundum.

iam promiſſa. Itaq; cũ de proximo te expectem viſitaturũ glorioſi Hieronymi reliquias, vt tuæ quas pridiè recepi, literæ fatebantur, cętera quæ tunc ad meam reducere potero memoriã, declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam, tãgẽs venerabilis Euſebij ſepulturã, vt ad miracula redeã enarranda, quæ ſuperius ſum pollicitus

L enarrare. Obitus nãq; Euſebij venerabilis & triũ hominũ prædictorum ſeriẽ in præcedentibus, quàm breuius potui, inſerui, quædam tibi, vt puto, affectuoſa interponens. Sed prædictorũ ſepulturæ ſeries ita patet. Mortuo nanq; venerabili Euſebio, plura ſunt miracula cunctis viſa, quę præcedentis vitæ ſanctitatẽ teſtauerunt. Quorum ad præſens duo ſolum dicam.

Poſt mortẽ Euſebij miracula. Primum.

Monachus quidam euſdẽ cœnobij præ lachrymis & vigilijs priuatus corporali lumine oculorũ ſtatim vt Euſebij corpus venerandum facie tetigit priſtinæ lucis gratiã eſt adeptus.

Secundum.

Dæmoniacus autem quidã dum ſacrũ corpus ad Eccleſiam duceremus, eidem obuians eſt protinus liberatus. Iuxta Eccleſiã in qua glorioſi Hieronymi cadauer ſanctiſsimũ eſt humatum, venerabilis Euſebij corpus honore debito magiſtri inſtar ſepeliuimus. In cuius etiã cœmiterio hominum illorum trium qui eadẽ ſunt hora mortui, fuerunt corpora tumulata. His ergo dictis venerabilis Euſebij cuncta ſileant, vt prægrãdia & ineffabilia locũ teneant prodigia eximij beati Hieronymi iam promiſſa.

IN amœno & iucundiſsimo ſiquidẽ mirabiliũ geſtorum ſanctiſsimi Hieronymi prato poſitus, vt ſertũ M faciens, præcipuos & decoros miraculorum flores ad huius opuſculi venuſtatem, & noſtræ poſterorumve ſaluti vtiles, legam pro poſſe. Quorum omnium quod pridie erga Sabinianum hæreſiarcham peſtiferum, quem agnoſcis, peractum eſt, primo dicam. Sabinianus nanque hæreſiarcha hæreticorũ fautor, duas in Chriſto aſſerens voluntates, & quod peius eſt, inter ſe quandoque diſcordes. Ad cuius tam inopinabilis falſitatis probationum introducebat illud quod in Euangelio Chriſtus dixit, Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte: eliciens ex hoc rationes grauiſsimas, & penè inextricabiles, quòd paſsionem Chriſtus voluerit vna fugere voluntate, & altera eandem coactè ſubire oportuerit paſsionem.

Math. 26.

Et ex his dicebat, quòd multa Chriſtus voluit quæ obtinere nõ potuit tantum in nos dolorem explicuit, quòd magnitudinẽ explicare nequimus. Peruertebat nanq; idem peſtifer anguis & lupus rapax ſe veſtimẽto ouium induens, nobis commiſſum gregem, & vt ſæuiciam diri pectoris efficacius exerceret, opuſculum quoddam cõpilauerat, falſis probans rationibus hoc ſic eſſe Quod quidẽ opuſculũ vt fidem ei daremus, glorioſo Hieronymo totius veritatis ſpeculo

intitula-

A intitulauerat. Cuius falsitatis noticiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymum Epistolam super huius erroris destructione non multum ante sui obitum edidisse, prædictum Hæresiarcham cum suis discipulis, & eiusdem nequitiæ ministris inuitaui quodam dominico die in Ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suum errorem nequissimum comprobandum. Quo die vniuersis meis suffraganeis Episcopis & alijs quam pluribus orthodoxis, necnon & ipso Hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta Ecclesia adunatis, disputatio à nona incepta, ad vesperas vsque tetendit. Cum autem idem Hæresiarcha contra nos opusculum ab ipso compositum, quod falsò glorioso intitulabatur Hieronymo, allegaret has tantas beati Hieronymi iniurias ferre non valens bonæ memoriæ Syluanus sanctæ Nazareth Ecclesiæ Archiepiscopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & deuotione colebat, vt si quid faceret, diuinum nomen & beati Hieronymi præmittebat. Vnde quasi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto Hæresiarchæ protinus insurrexit, dire eum increpans, quòd tot & tantas exercuisset nequicias. Dum autem
B inter eos longa oriretur contentio, & vterque opprobria sibi inuicem pro posse diceret, in fine sic ambo pariter statuerunt, quòd si vsque in subsequentis diei hora nona beatus Hieronymus hoc opus falsò compositum euidenter ostenderet, prædictus Hæresiarcha capite puniretur: sin autem, Archiepiscopus. Quibus finitis singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisque nostrum orationibus vacans orabat, vt nobis in opportunitatibus auxilium eueniret à domino, qui neminem vnquam in se sperantiũ spreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis, cuius certe sapientiæ non est numerus. *Psal.144.* Statuto autem die & hora, lætus Hæresiarcha in Ecclesiam cum suis nequitiæ filijs veniens, huc illúcq; discurrens quærebat dei seruum & filium, tanquam leo rugiens paratus eum deuorare, veluti si foret deus nõ intelligens, nec suorum seruorum preces exaudiens. Sed tamẽ cum solidius se fatuus stare crederet, miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in Ecclesia, quilibet sancti Hieronymi clamãs nomen. Clauserat siquidem gloriosus Hieronymus aures fingens se dormire, orationes supplicãtium non intendens, vt mirabilior appareret. At ego
C totus perfusus lachrymis, stupens & admirãs, cur Hieronymus sic abesset, quid deinceps accideret expectabam. Denique cum nil miraculi appareret, sæuire cœpit Hæresiarcha canina rabie, vt Syluanus quod promiserat, iam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat Syluanus sanctissimus, gaudens & intrepidus tanquam ad nuptias veniens, Episcopos & omnes alios catholicos, qui ad hoc cõuenerant, his cõfortabat verbis. Exultate mecum charissimi, gaudete & nolite contristari, quoniam non derelinquit deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis iam perpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens, sancte, inquit, Hieronyme adesto mihi si placet, quãquam hoc & maiori sim dignus supplicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quòd si fas non est, vt adiuuer, propicius mihi esto in hora mortis, vt gloriȩ tuȩ nesciȩ non sim expers. Hæc dicens, spiculatori collũ præbuit, vt feriat ipsum rogat. Eleuat autem spiculator ensem, antistitis venerandi caput vno ictu cupiẽs amputare. Adest subito Hieronymus gloriosus cunctis cernẽtibus, manu extensa tenet ensem, Syluano imperans vt exurgat: deinde Hæresiarcham increpans, scripturas falsò compo- D sitas innuens, eiq; minans, ab omnium euanuit oculis. Quod huic, eius similibus vtinam eueniret. Confestim vt gloriosus Hieronymus disparuit: Hæresiarchæ caput terram petijt à corpore detruncatum, tanquam si ense spiculatoris manus amputasset ictu vno. Quod tã mirabile cuncti videntes qui aderant, illico stupefacti, deo gratias egerunt & Hieronymo glorioso, & ad veritatis tramitem Hæresiarchæ discipuli rediere. Ecce quantum venerabilis antistitis fiducia in domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minime formidauit. Exemplar certe factus est venerandus antistes cæteris Christianis. Non enim Christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animã suam posuit, vt nos ab omni redimeret seruitute, & nos pro ipso cum tẽpus est, animas ponere minime timeamus. Quia nemo nisi legitime certans, potest coronam gloriæ obtinere.

VErùm quia de Syluano aliquid dictum nostri, aliud quoddam non minus, vt puto, mirabile erga eum factũ narro, cuius tot fuerunt testes, quot Nazareth vrbs & Bethleem tenent: qui proprijs oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus ob E suam deiectus superbiam in inferni profundum, venerandi antistitis Syluani nimiæ inuidens sanctitati, in eum dolis vt callidior cunctis animãtibus grauiter est commotus qui vt virum dei infamem redderet, quatenus qui suo sanctitatis exemplo releuabantur ad rectæ cõuersationis semitas, suo casu deciderẽt ad peiora, nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ iam in strato quiescenti apparuit, & se ad eã illicite accedere fingens, cõsensum sui corporis inquirebat. Ad quod perterrita mulier viri ignorans speciem, dum se cum homine solam in thalamo cerneret, nec quid faceret sciret, diras cœpit voces emittere, ita vt clamoribus assiduis omnes excitarẽtur dormientes, & non solum de illa domo, sed etiam conuicini. Qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc esset interrogauere pauidam mulierem. Interea callidus serpens sub thoro se ponẽs cœpit latere. Qui autem accurrerant, hoc audientes, quis hic homo fuerit, vbique perquirere inceperũt. Verum illi diu perscrutantes, tandem ad locum venientes vbi pestifer latitabat anguis, aliena specie occultatum hominem inuenerunt. Qui eundem candelis accensis in- F tuentes, Syluanum Archiepiscopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant stupefacti, & veluti amentes effecti, quasi quid agerent, quidve dicerent ignorabãt, scientes eiusdem sanctitatis nomen. Et quia hoc tam detestabile inopinabileq; cernebant: eum interrogauerunt, cur tãtas nequicias perpetrasset. At ille, Quid, inquit, male feci, si mulier hęc me ad huiusmodi negociũ inuitauit? Quod mulier audiens, eum fore mendacem lachrymans respondit. Tunc ille, vt homines erga dei virum ad maius odium incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit, & tam abhorrenda verba fari, quòd nullus præ turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca eum cõtumelijs & opprobrijs exacerbãtes, coacte extra domicilium expulerunt. Mane autem facto quæ gesta fuerant enarrantes: Syluanum Archiepiscopum, hypocritam & dignum incẽdio acclamabant. Qua de re quasi tota est ciuitas Nazareth commota versus Archiepiscopum, ita vt audiendo eius nomen quilibet blasphemaret. Mira huius viri patientia, & magnæ sanctitatis indicium. Volat ad innoxij antistitis

G tistitis aures tanti fama criminis, os tamen nõ mouetur ad iniurias Intet tot aduersa cor manet immobile: ad nullam se vertens impatientiã. Gratias diuino semper agens nomini, sua hæc confitetur noxia meruisse. Heu quid dicam Augustine, non solum iniurias & opprobria ferre vt possum fugio, sed etiam quibusq; verbulis frangor præmia opto, nec de laboribus curo, quãquam sciam ad regna cœlorum non aliter quempiam, nisi laborum & afflictionum tramite peruenire Quid enim aliud debeo iudicare, cum me à sanctis moribus & vita discordem inuenio, nisi & discordem in morte & præmio reperiri? Flebilia & grauia mihi adsum, si sanctorum vitam & meam recordor. Miro quippe auditu sanctorum gesta reuoluũt homines, vti ego, & tamen nil ipsi volunt peragere Porro hoc àd meam detegendam insipientiam est, quod dicam. Pluries me ab eiusdem Syluani ore audisse scio nunquam tantum se fœlicem fuisse, quantum cum se ab hominibus despici & conculcari cernebat Creuit intantum eius infamia, quòd eius opinio vsque ad Alexandriam, Cyprum, & per ciuitates affines penè ore omnium est delata. Atqui limen domus innoxij antistitis calx tangere non H audebat. Manens verò in supernis dominus spectator omnium, suos sinit labi sanctos in tribulationũ ærumnas, vt tunc fideles patientia eos reddat, sed eos exigẽte necessitate in pressuris minime derelinquit. Reuoluto itaque anno quo diaboli astutia talia erga dei hominẽ perpetrauerat, ciuitatem Nazareth, vt illatum gẽtium aliqualiter scandalum mitigaret, vir dei occulte deserens, ad Ecclesiam in qua gloriosi Hieronymi humatũ quiescit corpus, tanquam ad refugij portum veniens, se in sepulturæ loco posuit oraturus. Quo per duarũ horarum spacium sic manente, vir quidem nequiciæ spiritu inflammanis, in prædictam Ecclesiã intrans, sanctumq; reperiẽs super sepulturam in oratione positum, ad eum velut draco cucurrit ei improperans quòd mulierum mentes ad libidinosas suas voluptates cõtinue incitaret. Cui agnus innocens Syluanus se despici gaudens humilitate solita, vt ista sæpe ei diceret, blandis colloquiis inuitabat. Quod pessimus ille latro audiẽs, gladium ex vagina suo pendente lateri impudica trahens dextera, ipsum, vt in Syluani antistitis guttur immergeret, eleuauit. Cui cum hoc verbũ Succurre Hieronyme gloriose, venerãdus antistes opponeret, in gut-I tur proprium eleuatum gladium immersit viri illius dextera retrouersa Et sic vt decebat, seipsum vir nequissimus interemit, vt in lacum caderet quem effodit. Admirabile hoc, sed non minus est mirabile id quod restat. Casu itaque alius superueniens vir nequissimus, hoc quod vltione diuina perpetratum fuerat, vt vidit, protinus gladium arripiẽs, à dei viro hominem illum æstimans interemptum: Syluanum interficere conabatur. Ne nimia verba loquar, id quod primo acciderat, huic euenit. Quin nõdum vir iste secundus in terram ceciderat, quòd duo alij viri Ecclesiam intrauere. Qui id videntes, diuini ignari iudicij, hoc tantum fuisse peractum scelus à dei homine putauerunt. Quorum vnus id præ alio graue ferens, furia vesaniæ vndique inflammatus, latro cœpit quantum poterat exclamare, vsquequo tua viget malicia? Tu mulieres ad tuas libidinosas cogis voluptates, & homines interficis in occulto: certe tuæ hodie nequiciæ finis erit, & subito prosiliens cucurrit, vt eum extingueret vibrato & denudato ense. At vbi Syluanus more solito Succurre gloriose Hieronyme, exclamauit vir ille, vt duo primi, se manu & ense proprio interfecit. Vir autem alius qui cum K ipso venerat hoc intuens, tremebũdus ob visionem ad Ecclesiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficus factum putans, quantum poterat exclamare cœpit: Huc omnes accurrite, ecce maleficus Syluanus Archiepiscopus non solum mulieres vituperat, sed suis etiam incãtationibus necat homines toto posse. Fit his auditis nimius virorum & mulierum concursus verberãt aerem voces, combustione dignum Syluanum Archiepiscopum nequissimum acclamantes Hæc ad meas sonant aures. Tristis ego & lachrymans ad tantũ pergo monstrum. Stabat agnus inter lupos atrocissimos sæuientes vt canes famelici, rabie nõ minima, mitissimus & lætus tanquam fungens prosperis, nil dicẽs aliud nisi, hoc iuste patior, quia in deum meũ peccaui grauiter. Verberatur vir innocens, capitur ab omnibus, vt ad supplicia tãto lætior, quanto pœna grauior, deducatur. At dum ego manu silentium populo, eius optans furorem nimium mitigare, insinuo, eo amplius iracundia & furore populus inflammatur. Cũque iam captus Syluanus extra Ecclesiam duceretur, subito gloriosus Hieronymus, vt visum est, de loco in quo iacebat surgens, L tanto circunfusus lumine quòd radiis in eum intuentium oculi reuerberarentur, cunctis apparuit suo deuotissimo antistiti auxilia donaturus: qui sua dextera Syluani venerãdi capiens dexteram, his qui eundem captum retinebant antistitem, voce terribili vt eundem dimitterent imperauit. Tantæ siquidem fuit virtutis hæc visio, vt antequam finiretur vox talis, omnes repente tantus timor inuasit, quòd omni vigore corporis destituti in terrã velut mortui cecidere. Inter hæc mulier quædam à nefando spiritu obumbrata, catenis vincta, compedibus manicisq; ferreis alligata, plurium hominũ manibus, liberationis obtinendæ causa, ad Ecclesiam deportatur. At vbi mulieris pes tangit Ecclesiæ limẽ, vlulatus & voces terribiles, miserere mei gloriose Hieronyme, nam per te crucior ante tempus, diabolus emittere non cessabat. Cui Hieronymus gloriosus, Nefande, inquit, spiritus ab hac exi famula dei, & tuas detege quas erga Syluanum egisti fallacias, in Syluani forma omnibus te demõstrans. Tunc diabolus, vt gloriosus Hieronymus iusserat, ita vt ab omnibus Syluanus Episcopus putaretur, apparuit, & rem quam fecerat vt infamem redderet dei famulum, enarrauit. His dictis, diris clamoribus & vlulatibus nefandus spiritus M de templo disparuit. Quod vbi tam mirabile negociũ est peractum, gloriosus Hieronymus antistitis sui dexteram non derelinquens, Quid optas, inquit, voce leni, Syluane charissime tibi placitum me facturum? At ille, Mi domine vt me hic amplius non relinquas. Ad quem gloriosus Hieronymus respondit, Quod postulas ita fiat Post me velociter ergo veni hæc dicens cũctorum visui se negauit. Interuallo autem horæ vnius facto Syluanus Archiepiscopus expirauit. Fit ob hoc cunctis stupor & admiratio inaudita. Vndique virorũ & mulierum, necnon & puerorum cõfluit multitudo. Lachrymarum effusione terra madet, voces, lamentationes, vlulatus, gemitus, & suspiria in Rama sonant. Quilibet se reum eo quòd in Syluanum commisisset, veniam petens clamabat. Per totam autem sequentem noctem gentium multitudo ab Ecclesia non recessit. Itaque mane facto, clero ad antistitis funus præparato, corpus eiusdem ad Nazareth Ecclesiam honore congruo deportatur, tã istius ciuitatis quàm illius scilicet Bethleem populi multitudine comitatum. In qua quidem Ecclesia

A dem Ecclesia Nazareth, corpus illud venerandum hu-
mauimus vt decebat. Longa certe verba ac etiam ad-
miranda Syluani venerãdi præsulis merita plene pro-
mererent, sed quia dicendorum pregrandis patet arca,
eiusdem veneraudi præsulis actus finiam, quædam alia
non minus grandia breui verborum schemate nar-
raturus.

ENarrandum puto quoddam satis mirabile, quod
partim relatione veridicorũ testium didici, par-
tim oculorum visu Duo viri nobilissimi in rebus
transitoriis locupletes, licet catholicæ fidei veritatis in-
scij, tamen vt in gentili ritu geniti satis boni, gloriosi
Hieronymi mirabilia audientes, ex ciuitate Alexãdria
multis adunatis opibus, deuotione eiusdem feruidi ce-
perunt iter, vt eiusdẽ gloriosi Hieronymi reliquias vi-
sitarent. Cùmq; iam incepto itinere quoddã à trami-
te deuij introissent nemus, vbi nulla hominũ, aut equo-
rum vestigia videbantur, beati Hieronymi inuocantes
nomen, eiusdem se custodiæ tradiderunt. In eodem si-
quidem nemore, quidam latronum babens sub se plu-
res quingentis latronibus habitabat princeps, hos & il-
los ad aliquod prædestinans iter, vt transeuntes inter-
B ficerent, & ad eundem & cæteros spolia reportarent.
Is itaque princeps hos trãseuntes intuens, tribus con-
uocatis latronibus, vt ad eos interficiẽdum accederẽt,
imperauit. Qui sui principis implere iussa cupientes,
assumptis armis, illorsum via qua gradiebãtur Ale-
xandrini, concito cursu tendunt. Magna siquidẽ glo-
riosi Hieronymi merita, maiora & prodigia, forte, vt-
puto, à sanctis modicis talia nunquam visa Accelerant
latrones, vt transeuntes mactent Sed dum prope fue-
runt, quos prius solum cernebãt duos, paulominus in-
numerabiles esse vident. Inter quos vir præibat tanto
lumine circunlustrans, vt intuendi in eum aliqualiter
fas non esset. Apprehendit timor, stupor, & admiratio
hos latrones, quid aliud possint facere nesciunt nisi ad
latrones alios remeare. At vbi iam forent à longe re-
deuntes retrouersi, solum duos homines, vt prius reui-
derunt. Mirantur nimis latrones, & se illusos arbitran-
tes, cœperunt ad transeuntes homines retrogradi. At
vbi appropinquarunt. vti prius videiãt, tunc viderunt.
Magis ac magis stupefacti latrones, cernentes in va-
cuum se redisse, terga verterunt, & velociter ad suum
quid hi fecissent expectantem principem deuenerunt
C Increpat eos princeps, quid tãdiu peregissent. Sed cum
rem gestã audisset, eos insipientes & fatuos existimans,
duodecim alijs latronibus conuocatis cum eisdem ip-
semet versus homines transeuntes meat cursum. A lõ-
ge duos cernunt, sed propinqui vti primi viderant, sic
& isti. Eorundem protinus tremunt bases, trepidat cor,
fiunt velut amentes omni vigore animi destituti. Tan-
dem in se redeuntes, eos latenter sequuntur, cupientes
quid deinceps accidat, edoceri. Trepidant verò huius
nescij trãseuntes hos videntes homines, & inter se qui
hi sint auide percontantur. Denique iam occasu solis
inclinata die, cum quid in nocte faciant nesciunt, illos
duodecim latrones viatores existimantes, ad eosdem
consulendũ statuunt declinare. At vbi ad latrones ve-
niendi iter carpunt, eosdem latrones solum duos cer-
nunt: Quo vigorem latrones adepti transeuntibus &
ipsi protinus obuiarunt. Qui omnes inuicem iuncti se
simul salutarunt. Interim interrogãt latrones, qui sint,
vnde veniant, & quò pergant? At illi inquiunt, Sumus
de Alexandria, inde venientes Bethleem petimus, vt
gloriosi Hieronymi reliquias visitemus. Ad hæc latro-
num princeps. Qui, inquit, fuerunt viri qui hucusq; vo- D
biscum tantummodo veniebant. Mirantur hos talia fa-
ri viatores & se postquam nemus intrauerunt, neminẽ
nisi ipsos & tres alios vidisse, vel audisse dicunt. Quæ
gesta fuerant, tunc latronum narrat princeps, illos ob-
secrans, vt ipsi ob quã causam hoc acciderit, si noscũt,
debeant indicare. Quibus illi, ob aliã causam, nisi quia
gloriosi Hieronymi custodiæ se dederunt, hoc euenisse
se nescire dicũt. Ad hoc latrones, spiritu sancto qui vbi
vult spirat subito inspirante, omni quã prius habebant
ferocitate deposita, in terram eorum pedibus prouolu-
ti, pro excogitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad
latrones alios perduxerunt Sed quod dicã non minus
patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latro-
nes expectãtes deueniunt, post hoc quid acciderat de-
clarant, eosdem suppliciter exorantes, vt hi flagitiis so-
lutis iam expulsis, ad gloriosum visitandũ cadauer Hie-
ronymi secum irent. Fit his verbis cæteris latronibus
irrisio. Promittunt siquidem suo principi & illis alijs
necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non
cessantibus autẽ illis priora iterum loqui verba, latro-
num quamplurimi canis rabie furibundi, mox in eos
insurgunt ensibus denudatis. Potuerunt nempe rhom- E
phæas eleuare, sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia po-
stulantibus enses deponere, donec illi qui fuerant occi-
dendi, à Hieronymo postularũt, nullatenus valuerunt.
O ineffabilis clementia Saluatoris, quot modis quos
vult facit ad agnitionem sui nominis deuenire. Repẽ-
te hæc tam insueta omnis illa latronum vidẽs concio,
altis deo & glorioso Hieronymo vocibus debitas agũt
laudes, eiusdem se vouẽtes reliquias visitare Facto igi-
tur mane plures trecentis hominibus, qui tunc tẽporis
ibi erant talia perpetrantes flagitia, cum eisdẽ Alexan-
drinis ex illo exeuntes nemore ad gloriosi Hieronymi
tumulũ deuenerunt: cũctis tam insueta prodigia enar-
rantes. Baptizantur itaque gentiles Alexandrini, & cũ-
ctis mundi vanitatibus conculcatis, religiosam in quo-
dam cœnobio vitam ducunt. Latrones autẽ illi simi-
liter ad lucem veritatis sanctæq; & laudabilis vitæ di-
uina gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerũt.

SIcut Constantinopolitanis literis hac de re mihi
specialiter directis transacto non longo dierum
spacio intellexi, simile penè miraculum illi quod
supra fatus sum, duobus accidit Romanis iuuenibus, à
Romana vrbe Bethleem veniẽtibus, pro gloriosi Hie- F
ronymi visitando corpore. Quod tractabo sicuti bre-
uius potero. Cum igitur duo illi iuuenes cuidã appro-
pinquarent ruri, à Constantinopoli per duodecim fe-
rè distante miliariorum spacium, antequam rus à duo-
bus miliaribus introirent, eadẽ fere hora quorsum ve-
niebant duos contigerat homines interimi. Quorum
mortis rumore prædicti resonante ruri, loci eiusdem
viri insimul congregati circunquaque quis horum fue-
rit interfector, cœperunt inquirere vehemẽter. Cumq;
diligenter perquirerent, adesse certum neminem, nisi
prædictos iuuenes, qui iam prope venerant, reperiẽtes,
eosdem protinus tenuerunt, ab eisdem credentes fore
homines interfectos. Mirantur itaque huius ignari iu-
uenes, & horum se nil scire totis nisibus coniurabãt. At
illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eosdẽ
ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure,
quòd ad eosdem viros iusticia non spectabat, cum ac-
cusationibus ad Cõstãtinopolitanum dominum cap-
ti iuuenes destinantur. Quin ne nimis longus fiam
verbis, quod non fecerant tormentorum rigore iuue-
nibus

G nibus iam confessis, aducitur more solito sententia de-
collandi. Heu quale cor audiendo tot lamenta inno-
centiũ, quos & iuuẽtutis & pulchritudinis maxima ve-
nustas & ortus nobilissimus decorabant, posset se à la-
chrymis continere? Flentes itaque iuuenes, grauibus la-
chrymis pallidas facies irrigantes, vlulatus, gemitusque
& suspiria promere non cessantes: Gloriose dicebant
Hieronyme, hoc tale ne est præmium quod obsequen-
tibus tibi præstas? Est tale quod labore tui meruimus
itineris? Heu Romana vrbs nostri præscia ortus nõ sic
te credebamus nesciam nostræ finis. Ad locum itaque
tanti supplicij, ibidem gentium multitudine maxima
expectante, innoxij iuuenes conducuntur. O ineffabi-
lis misericordia dei nostri, qua cœlum redũdat & ter-
ra, nec vllius ad se currentis obliuiscitur misereri. Fle-
xis in loco quo plectendi erant genibus, in cœlũ vtriq;
iuuenes manibus eleuatis. Gloriose magna voce, in-
quiunt, Hieronyme nostræ salutis & auxilij portus, no-
stræq; spei anchora saluberrima & vitalis, hac inclina
hora nostris indignis supplicationibus pias aures, vt si
hoc quo punimur scelus non fecimus, tuas liberationis
H opes pietate solita sentiamus. Quòd si fecimus, exigẽte
iusticia condemnemur. Hæc vbi dixerunt, colla exten-
dunt carnificibus feriẽda, nil dicẽtes aliud, quàm Suc-
curre, succurre Hieronyme gloriose. Quid mirũ si tot
lachrymis cunctorum ad se currentiũ misericors opi-
fex Hieronymus se à miserendo non potuit abstinere,
cum circunstantium omnium, & carnificum corda ad
compassionem mouerentur? Eleuatis siquidem ensibus,
iuuenum carnifices colla feriunt, sed colla percussionũ
signa vti porphyretici lapides forẽt recipiunt. Miran-
tur carnifices, credentes se ictus fefellisse, denuo eleuãt
vt plus possunt enses, & feriunt, sed tamen vt prius in-
sensibilia iuuenum colla manent. At illi iterum atque
iterum feriunt, sed enses vti essent paleæ iuuenes nun-
quam lædunt. Oritur ex hoc inter astantes admiratio,
& stupor vehemẽtissimus omnes capit. Hincinde gen-
tium ad tam insuetam visionem confluit multitudo.
Audit hoc & ipse sentẽtiæ lator, & currit, iubet iterum
carnificibus, vt se vidente denuo feriant, & tamen om-
nimode illæsa iuuenum colla manent. Stupens magis
ac magis iudex, tantiq; ignarus miraculi, nil scit aliud
cur hæc fiant, quàm veneficia cogitare. Pręcepit itaque
ministris omni mora postposita, nudos tradi arsuros
I iuuenes rogi flammis. Circa illos mox copiosus ignis
accenditur, infunditur lignis oleum & pix, vt eorũ vi-
ta citius destruatur. Quid mirandum si compos prote-
gẽdi ab ensibus gloriosus Hieronymus, à flammis, suos
se inuocantes sedulis vocibus iuuenes potuit liberare?
Sursum ignium flammæ in immensum scandunt. At
iuuenes sub alis consistentes Hieronymi gloriosi, salu-
briter permanent, veluti in amœno si quiescerent viri-
dario & iucundo. Post hæc iudex vtrum hoc asscribẽ-
dum miraculis an veneficiis, certius cupiens experiri,
vt si hi diebus octo suspensi viuerent, quo vellent abi-
rent soluti & liberi censuit. Suspensis itaque illis, mox
Hieronymi gloriosi præsentia minime defuit, qui plã-
tas manibus tenens pedum, illæsos & viuaces statutis
diebus mirabiliter obseruauit. Currunt igitur octauo
die totius ciuitatis & circumadiacẽtium villarum vi-
ri, currit & iudex. Cernũt clare gloriosum miraculum,
patefacientibus quæ viderunt, qui ad custodiendos iu-
uenes fuerant deputati. Mirãtur omnes, vocibus in ex-
celsis laudes peragunt creatori & Hieronymo glorio-
so. Mox de eculeo innoxij iuuenes deponuntur, & ma-
ximis honorum exequiis ab omni populo venerantur. K
Verum qui in vrbem Constantinopolitanam capti &
dolore vehementissimo intrauerant, liberi honorifice
& cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuẽte
deo à multis Cõstãtinopolitani populi comitati Beth-
leem attingẽtes, veneratione debita gloriosi Hierony-
mi reliquias visitarunt: statimq; deposita secularium
omni cura, cœnobium in quo vixit gloriosus Hierony
mus, intrauerunt, & vacantes die noctúq; pœnitentiæ
& orationibus, cœlibe vita sanctitatis perspicuæ in prę-
dicto cœnobio adhuc manent.

MAgnæ admirationis, gaudij, deuotionisq; tam
præcedens iuuenum miraculum extitit, sed
multæ formidinis constat sequens in sacris
ordinibus maxime constitutis. Apud superiorem The-
baidem quoddam dominarum fuisse ante duos annos
dicitur eximium & diues monasterium, omni pulchri-
tudine & excellentia decoratum. In quo penè ducentæ
dominæ vitæ honestæ religionis reclusione continua
decorisq; moribus permanebant. Ad hoc qui insunt fi-
gant aures, ne quod vna hauserit auricula, fundat al-
tera. Nauis quantumcunque sana sit & integra, modi-
cum, immo nil prodest si alta volẽs secare maria, par- L
uum quod fundo inest foramẽ relinquat, vt dira nau-
fragia non admittat. Cur hæc sim fatus, præsentis nar-
rationis historia reserabit. Multis itaque pollens præ-
dictum monasterium virtutibus, vnum pessimum, quo
ruit, simoniæ vicium retinebat. Nam instigante diabo-
lo, in eisdem dominabus hæc obseruabatur abusio, vt si
quam vellent in monialem recipere, non tantum in-
tuitu charitatis & misericordiæ recipiendæq; bonitate,
quantum recipiebant respectu pecuniæ. Nulla enim in
monasterium intrare mansura poterat, nisi certa pecu-
niæ quantitas secum iret. In hoc siquidem erat mona-
sterio sanctimonialis quædam domina, ætate grandæ-
ua, quæ ab infantia sua ieiuniis & orationibus, omni re-
soluta cœno, deo vixerat, quæ vicium illud quampluri-
mum abhorrebat. Cui nocte quadam, vt erat solita, in
oratione positæ, gloriosus Hieronymus apparens, locũ
illum immenso lustrans lumine eidem præcepit, vt ad
abbatissam cæterásque illius cœnobij moniales mane
pergeret, nuncians quòd nisi à peccato iam inueterato
manum extraherent, vltionem diuinam subito expe-
ctarent. His dictis disparuit. Perterrita visione insueta
sanctimonialis domina, quis hic fuerit iubẽs talia nun- M
ciari in seipsa auide petractans, totam illam noctem
peregit insomnem. Crepusculo diei adueniente, omnes
in capitulo moniales propulsato tintinnabulo congre-
gauit. Quibus admirantibus ad quæ forent tanta festi-
natione in capitulo conuocatæ: sanctimonialis domi-
na ex earum assurgens medio, quæ viderat & audierat
omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cun-
ctis irrisio, hanc exclamant fatuam, multisq; garriunt
derisionibus hanc forte illa nimia ebrietate somniasse.
Illa verò accepta contumelia, patientiæ scuto se mu-
niens, de earum siquidem pertinacia nimium dolens,
sed de sua despectione gaudẽs, ad solitas redit oratio-
nes, supplicans continuo, ne suis monialibus quod au-
dierat eueniret. Transactis igitur diebus decem, nocte
media prædictę sanctimoniali dominæ hac pro re de-
uotis orationibus incumbenti, gloriosus iterum appa-
ruit Hieronymus, eidẽ vt quæ prius nunciauerat mo-
nialibus, denuo intrepide nunciaret, allocutione man-
dauit benigna. Ad quem illa, Quis, inquit, es domine
talia mihi mandans? Hieronymus, inquiens, sum, & ab
eiusdem

A eiusdem euanuit oculis Illa verò sciens earum duriciē,
quid ageret, quidve diceret, nesciebat Tandem malens
à monialibus insana & ebria reputari quàm diuinis cō-
traire præceptis, congregatis iterū monialibus quæ vi-
derat & audierat voluit intimare. Ast vt eam assurge-
re moniales pestiferæ conspexerunt, diuini nesciæ iu-
dicij sibi de proximo affuturi, antequā verba inciperet,
è capitulo cū magnis cachinnationibus exierunt Quin
transactis insuper diebus tribus dormienti prædictæ
sanctimoniali dominæ gloriosus Hieronymus ineffa-
bili quasi societate vallatus angelorum, nocte apparens
media eam excitauit, eiq; iussit protinus vt de illo exi-
ret monasterio, nec subito futuram sententiam expe-
ctaret Cum illa verò multis lacbrymis supplicaret, ne
hoc fieret, gloriosus, inquit, Hieronymus Ad abbatis-
sam & cæteras pergito omni mora postposita, eisdem
nuncians, quòd nisi pœniteāt, hac nocte diuinam sen-
tient vltionem si autem in sua permanebunt duricia,
statim exiens amplius in monasterio non moreris. His
finitis abscessit. Hæc igitur audiens sanctimonialis, an-
xia plenaq; tristicus, capitulum adiit, & cāpanam cœ-
pit vehementer, vt ad capitulum accederent moniales,
B resonare. Quo abbatissa de somno euigilans, cognos-
cènsq; ab hac fore campanam pulsatam, cum iracun-
dia ad capitulum properauit. At vbi illam vidit, diris
eam minis increpans, nullum voluit audire verbū pro-
mittens quòd nisi cessaret hoc agere, secum in mona-
sterio amplius nō maneret. Cui sanctimonialis domi-
na, ne tardes, inquit, quæso agere quæ promittis. Profe-
cto me noscas hoc in loco amplius non mansuram.
Gloriosus equidem Hieronymus apparens mihi tan-
tummodo hoc statim monasterio futurum iudicium
patefecit. Hæc audiens abbatissa deridere cœpit, hanc
æstimans vesano capite ista fari, & ostiariā conuocans,
iussit vt hanc de monasterio protinus effugaret, man-
dās eidem, vt aliqua hora sic extra dimissam postmo-
dum faceret introire, vt sic ab inceptis operibus iā ces-
saret. Hac de re læta sanctimonialis domina, quàm ci-
tius potuit è monasterio est egressa: lachrymis tamen
fusa doloribúsq; repleta pro iis quæ monasterio noue-
rat euenire. Terribilis siquidē deus fortis atque potens,
& quis resistet ei Heu cur eū homines non formidant,
scientes se nullatenus posse ab eius effugere manibus, vt
eos magnum & inenarrabile iudicium eius non com-
C prehendat saltem his miseri terreantur exemplis. Au-
diant qui in suis confidunt diuitiis, quiq; in ira conci-
tant excelsum dominum suæ auariciæ siccitate, quale
huic monasterio à deo propter pecunias faciem auer-
tenti de cœlo est iudicium iaculatum Penè limen ostij
sanctimonialis domina excesserat, quando subito totū
corruit monasterium, omnes opprimens moniales, ita
quòd ex eis viua aliqua non remansit Sanctimonialis
verò illa in quodam venerabili dominarum monaste-
rio, quod est apud inferiorem Thebaidē, hactenus san-
ctitate præcipua viua manet.

Dignum censui præmissis miraculis aliqua alia
diuini contra peccantes manifesti iudicij de-
claratiua iungere, vt si forte præ iudiciorum
multitudine peccatorum corda tenacia & plus quàm
lapidea in carnea verterentur, quatenus cum se ob pec-
cata cernerent beluas, rationem & cognitionem sui co
narentur vt fierent homines, adipisci. Abiecta etenim
ratione qua sunt homines, infra bruta animalia redi-
guntur. Græcorum quidam hereticus die quadam cum
sacerdote quodā in Hierosolymitana Ecclesia publi-
ce disputabat. Cúmq; sacerdos ob suę partis defensionē D
authoritatem quandam gloriosi Hieronymi allegaret,
vt Græci destrueret rationes, temerario pestifer Græ-
cus ore gloriosum fuisse Hieronymum, totius verita-
tis lumen, mentitum non erubuit voce fari. At qui vo-
ce talem nequiciam perpetrauerat, vocem deinceps vl-
latenus non formauit.

Quidam insuper alius hæreticus pestifer Arria-
norum in quadam disputatione cuidam glo-
riosi Hieronymi authoritatem cōtra eum in-
ducenti, vt, mentitur, sua temeritate re-
spondit, subito fuit diuina vltione percussus. Nā non-
dum verbū voce finiens, clamare per totum diem sine
aliqua cessatione non desiit Miserere mei Hieronyme
gloriose, quia à te pœnis durissimis torqueor. Et hoc
per totum illum diem quātis vocibus poterat clamās,
hora completorij miserabiliter cunctis, qui ad hæc cō-
currerant, cernentibus expirauit.

HAEreticus quidam alius pestiferæ hæresis Ar-
rianæ, cui ante meum obitum finem prius im-
ponat dominus, in Ecclesia Sion gloriosi Hie-
ronymi imaginem cernens, Vtinam, inquit, sic tecum E
viuebas meis manibus tenuissem, quia te meo gladio iu-
gulassem Hæc vt dicta dedit gladium euaginans tota
vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Quàm ma-
gnus iste Hieronymus tot faciens mirabilia, cui secun-
dum sua opera similis non apparet potuit equidem im
becillis in imaginis gutture gladium figere dextera, sed
de imagine gladium, & à gladio manum quousque res
innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quo-
que ex percussionis loco tanquam ex hominis corpore
viui sanguinis vnda fluxit, quæ vsque modo pro mira-
culo declarādo fluere nunquam cessat. Eadem insuper
hora, qua res sic acta est, iudici in atrio existenti idem
gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infixo ap-
parens, pro offensione huiusmodi vindictam fieri po-
stulauit, narrans equidē sibi factam, & hęc dicens abiit.
Stupefactus itaque iudex, cum cæteris qui astabant, ad
Ecclesiam properans, hæreticum manu gladium infi-
xum tenentem repperit. Qui protinus vt hi viderunt,
manum fuit compos à gladio remouendi. Captus itaq;
hęreticus, in sua permanens duricia, ob aliud se nō do-
lere, nisi quòd viuum non teneret Hieronymum, gar-
riens, à populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus, &
lanceis iugulatur. F

NEpos meus Ioannes quem agnoscis, omni ful-
gens pulchritudine, quem mihi in locum filij
adoptaui, vt puto, tibi pridie quid ei euenerit,
enarrauit: sed tamen vt præstantius memoriæ cōmen-
detur, silentio non transibo. Captus itaque idem Ioan-
nes ante duos annos à Persis, & Persarum regis mini-
stris venditus, propter eminentem suam pulchritudi-
nem, ad regis exercēda obsequia deputatur. Cumq; per
annum in curia non paruo dolore & tædio permansis-
set, eodē reuolutionis anni die, prandenti regi seruiens,
præ tristicia se à lachrymis non potuit continere. Hoc
rex intuens, lachrymarum ab eo auide quærit causam.
Qua comperta, in quodam eum castro custodiri fecit.
Ibi nocte quadam existente diris lachrymis vndique
madefacto, in somnis eidē gloriosus Hieronymus ve-
niens, manúmq; eius, vt sibi videbatur, capiens, ad ciui-
tatem Hierusalem secum duxit. Expergefactus mane,
putans se in castro à militibus retineri, in domo qua
maneo, se inuenit. Qui admiratione velut amens quasi
vtrū in castro vel in domicilio meo staret, nullatenus
discernebat:

G discernebat · in se postremo rediens, emissa voce dormientem familiam excitauit. Currunt igitur ad me famuli, adesse Ioannē ineffabili gaudio nūciātes. Quare dubius accurrēs, quem à Persis vinctum putabam, præsentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrāte, deo & glorioso Hieronymo laudes maximæ persoluuntur.

Sanctimonialis quædam domina, omnium penè pulcherrima fœminarū, ætate iuuencula, sed animi sapientia valde cana, beati Hieronymi deuotissima, in quodam cœnobio dominarum multa sanctitate, vt opinor, adhuc viuit cui quod audies dicitur contigisse. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc illucq; per plateas & vicos discurrere non cessant, sua stultorum hominū illaqueantes animas visione. Nullo tot diabolus animas rete capit, quot laqueo pessimo mulierum. Sanctimonialis hæc, vt omnium dominarum testimonio comprobatur, nunquam nisi eam maxima compellat necessitas, extra suam cellam gradum figit. Neque enim aliud agit opus, quin aut orationib⁹ vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo. His dirus serpens H antiquus diabolus operibus inuidens, vt eam à sancto proposito reuocaret, cuiusdam nobilissimi iuuenis animū in eiusdem sanctimonialis intantum incitauit concupiscētiam, quòd nil poterat die noctuq; aliud nisi quomodo posset eam attingere, cogitare. Circa monasterium veri luminis obcæcatus cōtinue pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namq; inscitiæ nube cāligatus extitit, vt multotiens se suis perniciosis turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere suffocandum. Stulti amoris stultum iuuenem catena de die in diem stringit, vt hæc ad sanctimonialis aures resonent ob suam non audet pudiciciam. Qua de re omni ad hoc auxilio destitutus, quendam inueniens magum, veneficia dæmonum incantationes nefandis artibus exercentem, magnam promittit, si quod optat expertus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc veneficiorum magus suis carminibus conuocatum dæmonem decipiendi causa nocte media festinè ad sanctam destinat monialem. Ad cellulam itaque accedens dęmon transire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in cella pictæ timore nimio nequit limen. Mira res Augustine, vt multiplicibus patet exemplis, tantus gloriosi I Hieronymi timor diabolo inest, vt etiam suæ picturæ non audeat apparere. Nam si cui ab eodem obsesso corpori preciosa demonstretur imago, ab eodem cōtinuo diabolus effugatur. Igitur commissum exempli opus nequā spiritus desperans, ad mittentem reuertitur, sibique negari ad monialem introitum pandit ob gloriosi Hieronymi imaginem cellæ pictam: quam deridens magus dimisit. Móxq; conuocatum alium dæmonē quàm potest mittit citius ad huiusmodi opera finienda. Fitq; secundo id quod primo. At secundus per horam forte manens coactus excelsas cœpit voces emittere, Si me Hieronyme hinc sinis recedere, huc vlterius nō reuertar. Ad hæc stupefacta mulier, quæ in orationibus in cellula inhærebat, quis istas fundat voces nimio pauore percontatur. Non cessante diabolo sic clamare, excitatæ illius cœnobij moniales, timore percussæ grandi, tremulæ ad illam accurrūt cellam, cruce domini præeunte. At vbi illum fore nequam spiritum sciunt, eundem coniurāt, vt debeat qua de causa venerit, intimare. Narrans equidem diabolus rei seriem, seque gemitibus & vlulatibus pandēs catenis ignis vinctum à Hieronymo retineri, rogat eas vt suis mereatur precibus K abeundi gratiā inuenire. At vbi hęc moniales audiunt, deo & glorioso Hieronymo laudes reddūt, suppliciter postulantes vt dæmonem hunc nullatenus reuersurum de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, diabolus magnis stridoribus ex eodem loco recedens magum adiit, eumq; capiens tantis verberibus & cruciatibus flagellauit, vt per multa horarum spacia aliquod vitale signum paulominus appareret, diris clamans vocibus. Mei cruciatus causa fuisti ad illam me destināsti monialem, certe in te eisdem verberibus vindicabor. Inter hæc autem verba tam horrida, magus cū se penè perniciei protritum cerneret, suas videns artes nullum sibi auxilium adhibere, ad totius refugij portū Hieronymum gloriosum iam naufragus se dirigens, Gloriose, inquit, Hieronyme, huc ad tuam clementiā subueni misero accurrenti, et solita misericordiæ dona prægrandia non denegans. Promitto nanq; si tuis hac hora intus auxiliis perniciei tam horribili non succūbam, quòd deinceps cunctis exutus fallaciis, à tuis obsequiis non recedam. His finitis, velut fumus ab eodem nequam spiritus euanuit. Per annum autem idem iacuit verberibus magus intantum sui corporis impos, L quòd non nisi alieno auxilio potuit se mouere. Mox idem accepta pœnitentia magus, antequā de lecto surgeret, cūctis combustis codicibus, quibus artes illas nequissimas exercebat, venditisq; omnibus quæ habebat & pauperibus erogatis, completo anno in illa se ob pœnitentiam peragendam in quadam spelunca claudens, eremo in qua per quadriennium gloriosus stetit Hieronymus multa sanctitate & vitæ & pœnitentiæ asperitate pollet. Huc quæso iuuenes omnes currant, & insani iuuenis exemplo discant, ne quod illi contigit, sibi postmodum doleant contigisse. Insanus itaque iuuenis tantis circumligatus luxuriæ laqueis, videns se omnimodæ suæ miserrimæ voluptatis desyderio nefandissimo defraudari, quadam nocte laqueo se suspendit, & sic se infœlix temporali vita potius & perpetua priuauit. Ecce quot malorum causam turpissimum luxuriæ vicium fore liquet. Nil tā ruinæ animæ pariter & corporis promptum, quātum istud nequissimum arbitror scelus. Ex ipso nanq; homicidia, ebrietates, cōtētiones, & penè vniuersa oriuntur mala, vt veteris & noui testamenti infinitis patet exemplis, necnon & continuis manifestisq; experientiis declaratur. Ad hoc autem vt M maior iuuenibus detur astutia se tuendi, Nā status vllus periculosior non est insipiētis iuuentutis statu, aliud censui exemplum mei nepotis Rufi, ętatis forte annorum decē & octo, quanquā dolore nimio, subrogare.

Non est ambiguum ista quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memoriæ reuocari, sed tamen vt præmissum est, vt omnibus & maxime iuuenibus proueniat in exemplum, silentio illa nequeo præterire. Nepos quidam meus, Rufus nomine, vtroque priuatus parente, anniculus ad meas deuenit manus, qui vtinam ex matris visceribus nō exisset, ne illi quod sustinet, contigisset: quem tanta diligētia suo infortunio enutriui vt à pluribus à me genitus putaretur. Crescens itaque in diem puer infœlix ætate sed non sapientia, ingenti pulchritudine corporis, sed non animæ decorisq; & probis moribus, honestate, bonitate, & multæ sapientiæ elegantia · quanquam varie decoratus, à cunctis dilectione superflua colebatur. Is nanque in decimooctauo ætatis suæ anno imbecillis & miserrimus expirauit. Propter quem tantus ab omnibus

A nibus insonuit luctus, vt vix per mensem finem potuerit inuenire. Sed certe luctus pro eo quod euenerat nõ sufficit. Ast ego eius nimiæ incumbens dilectioni, pluries gloriosum rogaui Hieronymum, vt mihi quid nepoti meo acciderat, reuelaret. Igitur meis annuens gloriosus Hieronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Oranti enim mihi die quodam hora nona, tantus euenit fœtor, quòd naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecũ tacitus reputans, vnde hic tantus adesset fœtor, admirarer, supra meum verticẽ eleuatis oculis, infœlicem nepotem vidi terribilis visionis, ita quòd in eum visum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus fornacis instar flammas fœtidissimas eructabat. Ad hanc itaque visionem subito me tam vehemẽs timor irrepsit, vt dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus cõpos eram. Postremo aliquãtulum in me rediens, si meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulatibus & suspiriis, Vtinam, inquit, non fuissem, ne tam diris essem cruciatibus deputatus. Nam scias me tartareis mansionibus perpetuis temporibus permansurum. Heu B quid dicam? His dictis tantus mihi dolor affuit, vt sim pluries admiratus quo modo vita protinus non discessit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem sciscitatus fui, cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers, cum in mundo tot virtutibus sic polleret. Pro nulla, inquit, me scias causa fore damnatum, nisi quia in ludis maxime delectabar. At quia in morte accepta pœnitentia quasi stulta ignorantia postposui confiteri, diuinã non merui veniam adipisci. Et hæc dicens, à meis disparuit oculis. Talis autem eo abeunte remansit fœtor, vt in locum illum hactenus nullus audeat introire. Ecce quãtum turpissimum ludi scelus diuinæ abhorrent maiestatis oculi. Timeamus ergo, ne nos bonorum rapiat inermes tam repẽtinus interitus, ne non pœnitere nos viciorum contingat, dum tempus inest, quia postmodũ pœnitentia foret frustra. Vt igitur Christianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, immo vt omnium memoria deleatur, exempla alia quędam quàm breuius potero surrogabo.

IN Samaria quindecim nondũ expletis diebus, dum miser quidam ludens, quasi omnia quæ habere poterat consumpsisset, gloriosi cœpit Hieronymi no-C men ausu temerario blasphemare. Quem nefanda blasphemiæ vix finientem verba, videntibus & stupẽtibus cunctis, mox è cœlo fulmen veniens interemit.

TRibus aliis in Tyro ludẽtibus hoc accidit quod enarro. Cum enim illi suũ vellent incipere ludum, vt ij qui se hoc ab eisdem audisse & totam rei seriem etiam se vidisse fatentur, & referunt, sic dixerunt, Quancunque potes exerce vim Hieronyme, quia te inuito ludum istum alacriter finiemus. His ita dictis suum inceperunt ludum, quo quidem primordiato, quasi vno elapso instanti, se terra aperiẽs, illos solum absorbuit, ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

QVod visu noscitur, verissimo testimonio cõprobatur. Idcirco quæ dico quanquam multis possent cõprobari testibus, tamẽ meipso teste, qui ea visiõe propria didici cõprobabo. Iuxta meã in qua in Hierusalẽ habito ædẽ, nobilissimus quidam miles fuit, transitoriis nimirum locuples, qui vnicum habens filium, eiusdem stultissimi amoris cæcitate percussus, non solum à prauis eum non corrigere, sed etiam eum ipsemet praua instruere conabatur. Parentes fatui & isti similes, mentis quæso oculos huc inclinent, vt quis finis eueniat non ignorent. Multi D enim homines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorum parentum insipientiam. Crescens nanque illius militis filius, cunctis moribus bonis destitutus, de die in diem peierando, totum suum tempus amittens in ludis & blasphemus, cunctisq; immundicus, patre causante, annum attingit duodenũ. Qui quodam aduesperascente die solus cum patre ludis insistens, ludum eodem vt gliscebat non habente, primo prorupit in hęc verba. Si quid ille potest Hieronymus, qui ludos prohibet, iam exerceat: nã se inuito hinc nõ nisi victor exurgam. Verum hæc duntaxat ipso prosequente, nequam spiritus teterrimi hominis specie cunctis videntibus locum in quo ludebat veloci gradu adiens, eundem puerum infœlicem rapuit. Sed quo eum detulit nulli hactenus hominum est comperium. Verum, vt puto, eum detulit in infernum. Eadem namq; hora casu ad quandam meæ domus fenestram, quæ loco in quo ludentes degebant pater & filius, ex opposito sita est, me posueram, quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidandæ rei gestæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tempore, quod cæteris est præstantius, experendis moribus se fulcire, ne vili- E bus caducisque moribus iuuenilis animus informatus, statum in canicie nequeat permutare. Quod enim nouæ chartæ inscribitur, de facili non deletur. Discãt etiã parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec viciorum sinant vepres radices figere non faciliter euellendas, ne flendi & hic & in futuro cedant euentus. Nam nisi fallor, ad æternorum gaudiorũ patriam deueniẽdi arctissima & sine ambiguitate aliqua à paucissimis certe cognita extat via. Eundi ad perditionem iter latissimum, & multis immo penè infinitis limitibus plenum fore constat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditionẽ suum tramitẽ struit. Quo dum hominum, non solum Paganorum, sed etiã illorum quos sacri baptismatis vnda lauit: nam de Paganis nulla oritur quæstio quòd non damnentur, maiorem fore liquet numerum multiplicibus insistẽtium flagitiis, quorum nulla penè vnquã cognoscitur emẽdatio. quinimmo, respectiue quidẽ dico pariter bonis & malis hominibus consyderatis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, sed omnes post suas improbas & pessimas ambulant voluptates. Consequenter cõcludi debet, quòd ad æternæ beatitudinis gaudia F rarissimi gradiantur. Infinitæ quinimmo omnes penè sacræ scripturæ authoritates hoc testantur. Infinita siquidem exempla possemus prespicaciter intueri, ad huiusmodi veritatem sufficientius demonstrandam. Hoc ex omnibus vnum censeri decet, nec ab hoc discrepare potest, nullum scilicet ad ęterna modo aliquo peruenire posse gaudia, nisi omnibus non particulariter, sed totaliter viciis extirpatis, virtutum studeat itinere festinare. His iam fine dato, exempla & prodigia quædam iam huius operis fini propinquus breuiter introducã. Et duo pręcipue admiranda, quę à venerabili viro Nicolao Cretensis insulæ archiepiscopo referente didici, primò dicam.

VEnerabilis idem archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotione nimia Bethleẽ veniens, vt eiusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret, vt totus charitate feruidus redire noluit, donec me sua gratissima visitatione eximius lætitiis adimpleret. Qui vti donorum præcipuus vt gratissima mihi donaria superabundantissimè more solito impertiret,

G impertiret, me visitare minime contentus, mecum di-
gnatus est iam diebus pluribus commorari, & etiam
adhuc manet, quod vtinam tempore longo duret. In
Christo namq; Augustine charissime venerabilis idem
pontifex te salutat. Quamplurics igitur mihi suorum
verborum auido venerabilis idem pontifex enarrauit,
hoc tale in ciuitate Candia cõtigisse. Sacerdos quidam
suus suæ maioris Ecclesiæ custos, impudicus, luxuriæ &
ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc se-
culo migrauit. Cuius corpore in cæterorum sepulto ba
rathro sacerdotum, vt eius punitio cunctis innotesce-
ret ad exemplum, subsequenti nocte tantus in Ecclesia,
eiúsq; cœmiteriis fuit strepitus, quòd rumore nimio in
vrbe illa commorantes excitati, pauore ingenti velut
amentes ad Ecclesiam cucurrerunt. Stât itaque omnes
circa Ecclesiam, strepitus vehementes, campanarúmq;
sonitus audientes. Diuinam quidem exorant clemen-
tiam, quatenus cur ista fiât debeat reuelare: sed nullum
exauditionis sentiunt adiuuamẽ. Diluculo hoc cessan-
te, cuncta quæ fuerant in Ecclesia reperiunt reuoluta,
& quasi vndique flammis ignium violata. Ad hoc me-
H moratus pontifex orationes indicens populo, quid se-
quenti eueniat nocte præcipit expectari. Ne nimis suc-
cumbam verbis, sequenti nocte duplex strepitus & pa-
uoris tribulatio est secuta. Qua de re, repletus populus
amaritudine & dolore, cernens nullum sibi à domino
adiutorium euenire, sicut vulnerati qui in monumen-
tis proiecti dormiunt, existebant. Die autem elucescẽ-
te, omnibus in Ecclesia orationibus cõgregatis, glorio-
sus Hieronymus subito septies solẽ splendidior in Ec-
clesiam veniens, ad altaréq; gradiens cunctis videnti-
bus & mirantibus, per horã forte sub silentio manens,
obstupẽti populo, hoc propter sacerdotis illius miserũ
cadauer sacris indigne locis conditum ad terrorẽ pec-
cantium contigisse intimauit: eidémq; mandãs vt ca-
dauer miserum tartareis post resurrectionem omnium
mansionibus deputãdum, dissepultum flammis trade-
rent protinus concremandum. Alioquin incepta pe-
stilentia non abiret. Et sic ab intuentium oculis est in-
uisus. Quod vt ordinauerat lætabundus populus pro-
tinus adimpleuit, deo & beato Hieronymo laudes præ-
cipuas persoluendo. Et sic pestis illa cessauit. Qui dein-
I ceps beatissimum Hieronymũ omnes vnanimiter de-
uotione maxima inceperunt colere.

IN eadem insuper ciuitate quidã pulcherrimus ex-
titit iuuenis, Titus nomine, honestis moribus, lucu-
lentus, carnali non ignobiliori natus progenie, præ-
diues valde, totam penè deuotionem & fiduciã habens
in beato Hieronymo. Hic siquidem iuuenis virgineo
nitens candore, in eiusdem sanctæ virginitatis propo-
sito vsque ad vicesimum annum probis vitæ moribus
perdurauit. Quo itaque tempore completo, sui fratris
nefando cõsilio incitatus, spretis tam nobilissimis vir-
ginitatis gemmis, auri preciosissimum metallum cal-
cans, ad carnis spurcicias & lutum ac fœtorem vehe-
menter declinans, puellam quandam omni pulchritu-
dine corporis renitentem sibi in matrimonio copula-
uit. In cuius amoris retibus ita se capiens, quòd aliud
præter ipsam poterat minime cogitare, de die in diem
cœpit diuina obsequia obliuisci. At quia miser dereli-
quit iusticiam, oblitus fuit deum alentẽ se, oblitus fuit
sibi dominus misereri. Completo nanque anno, quo cũ
puella iuuenis insensatus steterat, non vt matrimonio
fungeretur, sed causa explendæ libidinis copulatus, sug
gerẽte diabolica astutia, iuuenis frater puellæ illaquea-
tus amore auide diu quærens eius amplexibus frui, tan- K
dem quod optauerat est adeptus. Huc accurrant iuue-
nes & exemplo iuuenis sint experti. Fiunt nota iuueni
puellæ viro iam peracta. Tacens idẽ cogitat auide, quo
valeat modo rei certitudinem reperire. Expectat die-
bus aliquot se simulans hoc nescire. Ast die quodã or-
dinat vrbem deserens peregre proficisci. Et latens per
diem in ciuitate, nocte media domum veniens, resera-
tis seris à puella seruitrice clam, vt prius simul ordina-
uerant ambo, vsque ad thalamum, in quo eius frater &
vxor in lecto stabant, procedens sibi postulat aperiri.
Mirantur illi, & timore perterriti vehementi, pulsanti
negligunt ostium reserare. Tandẽ confractis seris tha-
lami, iuuenis ira & furore nimio fornacis instar ardẽ-
tis vndique inflãmatus, vxorem primo euaginato gla-
dio interfecit. Deinde sub thoro proprium latitantem
fratrem inueniens interemit. His ita gestis ex ciuitate
exiens, multo tempore per mundum huc illucq; errans
cum quibusdam aliis cœpit quosdam trãseuntes in iti-
nere deprædari, ac etiam iugulare. Permanenti itaque
eidem Tito per decem annos talibus negociis impli- L
cato, gloriosissimus Hieronymus salubre refugium &
vitale, die quadam iam aduesperascente luce in modũ
mercatoris se monstrauit, ne ille solummodo habitæ
deuotionis præmiis priuaretur. Nam ille quanquã tot
& tanta vicia abhorrenda cõtinue exerceret, tamen in
beato Hieronymo deuotionem aliquam retinebat, ita
vt eidem quotidie se commẽdans, boni aliquid diebus
singulis ad eius honorem facere nullatenus postpone-
bat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis sociis
ad solita nequiciæ opera conuocatis, cõcito cum eisdẽ
pergens cursu vibratis lanceis Hieronymo mercatoris
instar obuiat venienti. Móxq; in eum insurgens à so-
ciis eundem præcepit retineri, donec eius lateri gladius
infigatur. Deinde manum eleuat, interficiẽdi gladium
retinentem, vt scelus tantum valeat iam explere. Ad
hæc Hieronymus gloriosus, Amore, inquit, Hierony-
mi, quem tu diligis, aliqua loquẽdi breuis licentia mi-
hi detur, postmodum si volueris, facito id quod optas.
Ad hæc & Titus, Amore, inquit, eius quem nominasti,
& loquendi & viuendi licentia tibi vt postulas conce-
datur, tantum quæ portas mercimonia iam depone. At
gloriosus Hieronymus, Ego ipse sum Hieronymus qui M
huc propter tuam liberationem veni, ne mihi à te im-
pensa obsequia in vacuum præterirent. Te tot quæ ges-
sisti peccaminum iam pœniteat, ad teipsum redeas, ne
formides: hucusque me noueris propter tuam salutem
& animæ & corporis supplicem erga te apud iratam
diuinam iusticiã extitisse, ne in te dignas tibi sæuicias
exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge cal-
lem, & peccatorum onera iam depone, alioquin me tui
custodem & apud deum supplicem non habebis. His
dictis Hieronymus gloriosus ab illorum oculis dispa-
ruit. Ad hoc stupefactus Titus, & qui cum illo erant,
timore & admiratione tam ingenti ad terram proci-
dens, per horam nõ potuit eleuari. Tunc subito in Ti-
tum, & qui cũ illo erant spiritus sancti gratia est effusa,
& lux eos cœlitus illustrauit. Qui protinus in viros al-
teros iam mutari, spretis cũctis spurciciis viciorum, ad
pœnitentiæ tramitem rediere. Deinde ad eremorũ an-
tra deuia & ignota properãtes, in magnis se corporum
asperitatibus, & vita sanctissima tradiderunt.

MIraculum aliud quod veridicorum testimo-
nio solidissime in superioribus AEgypti par-
tibus peractum intellexi, quatenus homini-
bus &

A bus & maxime iuuenibus quantumcunque castis proueniat in exemplum, ad euitandum periculum mulierum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum. Monachus quidam iuuenis & decorus, honestate præcipuus, morum maturus, qui senex virginalis pudicitiæ custos, cunctisq; illius monasterij monachis speculum sanctitatis, gloriosissimi Hieronymi amator deuotissimus fuit 12. degens annis in monasterio, continue orationibus vacans & studio scripturarum. Hic amore castitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum visus ineffabiliter abhorrebat, ita vt earum memoriam formidaret. Huic proposito diabolus antiquus serpens, & hominum inimicus, inuidens, suæ nequitiæ inueteratæ contra eum dolos & artes multiplices incitauit, continue cogitationum stimulis iuuenem pessimus tẽtator affligens die noctúq; à tẽtationibus duobus mensibus non cessauit. Iuuenis verò prouidus sese domini & beati Hieronymi, cuius dilectionis ardore feruebat, commendans custodiæ victrici, tentamenta diabolica ieiuniis & orationibus triũphabat. Confluant huc quæso iuuenes atque senes, & quanti sit casus mulierũ fallax pulchritudo hic doceãtur, maxime per exemplum.

B Cernens se asperis perfidus diabolus à iuuene superari, tanquam leo rugiens subtiliores nocendi artes cœpit quærere, vt iuuenem deuoraret. fit itaque inter eos pugna grauis. Hinc astutus consuetis castra aduersus iuuenem struit pessimus inimicus, hinc iuuenis orationes & gloriosi Hieronymi protectio castrorum sternunt munitiones, & vires eorum triumpho nobili vilipendunt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis visitationis causa ingruente, ex monasterio in ciuitatem ad paternam ædem venire iuuenis est compulsus. Nam se pater dolore nimio moriturum si visione frustraretur filij, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens monachus, timens ne mulierum visu cor mundum & virgineo cãdore nitidum violaret, potius, nisi fratrum sui cœnobij fuisset supplicationibus inclinatus, erga patrem crudelitatem volebat propter dominum exercere, quàm eidem infirmanti compati à monasterio recedendo. Sciebat enim monacho nil tam nocuum, detestabile, & mortale, quàm vicos & ciuitates & gẽtium multitudinem circumire. Nulla certe permanet in homine quies mentis, qui multorũ verbositatibus & vaniloquiis implicatur. Quod aqua piscibus, monachis

C idem præcipue silentium operatur. In paterna itaq; manens æde monachus, diebus tribus tędio tam vehemẽti affectus est, quòd sibi potius videbatur tetris se fore carceribus mãcipatum. Completo die tertio, dum eum cum sorore sua quadam pulchritudinis inauditę, infirmitatis causa patris crura simul contingeret confricare, casu sororis dextera eiusdem tangente dexterã, tam diris libidinis & eiusdem sororis ineptæ & abominabilis concupiscentiæ fuit subito iaculis cor eiusdẽ monachi instigante diabolo vulneratum, quòd penè eam ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, nisi extitisset timor verecũdiæ, inuitabat. Heu quid dicam? Quæ monachis illis inerit obseruantia castitatis, qui continue mulierum visibus potiuntur insimul colloquendo? Sic manet in castitate homo faciem intuens assidue mulierum, sicut manet palea stans in igne. Fallax certe & ruinæ maxime propinquus casus, ineuitabileq; periculum est fœminæ pulchritudo. Timor certe monacho euenit, quẽ timebat, & sibi accidit, quod tanto tempore verebatur, nec sine exemplo maximo aliorũ, non illud iussum est parentibus obedire, in quo animæ periculum formidatur. A monasterio inuite mo- D nachus egreditur, sed ardore libidinis tã nefandæ cor inflaminante nil aliud quàm sororis hoc nesciẽtis scelus, faciem improbis oculorum visibus videre cogitans pene vnquam fuisse monasterium recordatur. Sanatur interim pater, at monachus excusationibus adinuentis tardat de die in diem ad monasterium remeare. Manente eodem in paterna domo tribus mensibus, hunc monachos, hunc patrẽ maxima mouit admiratio, omnémq; familiam, cur istum tã vehemens irrepserit mutatio, & alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei causam, idcirco effectum eos contingit ignorare. Ad monasterium cum duobus ad se ex monasterio destinatis monachis tandem reuertitur, illud referens tædium redeundo, quod prius detulerat exeũdo. Cœpit itaque in monasterio corpus degere monachi, cor verò à sorore aliqualiter non recedit: hoc sibi fit studiũ scripturarũ, vt attingat pessima quæ affectat. Hæc contemplatio diuinorum, vt peccatorum modum inueniat explendorũ. Percutitur alienus sui, & à veritatis cognitione deuius continue à diabolo, cuius iugo grauissimo imbecille collum submisit libidinis nouæ telis. Sicut fumus deficiunt dies eius, confringuntur sicut in frixorio ossa E eius, & infirmatur doloribus vita eius, irrationabili fit similis animali. Obliuiscitur in toto diuinam clementiam exorare, tota die cogitans, quis modus appareat habilis, vt poculũ mortis valeat degustare. Heu quàm sunt inopes & miseri, & omnibus bonis egẽtes & exules, qui à domino se elongant. Tãto fit peius brutis animalibus vir in peccatis, quibus ab anima deus maiori spacio elongatur, quàm id quo cœlum à terra distat, & Oriens ab occasu, quàm ab eisdem præstat, cum diuina gratia est fulcitus. Cogitanti denique monacho, veritatis luminis nescio, nefandissimæ & auditu horribilis voluptatis adipiscendæ reperire modum mali consilij seminator diabolus, hoc sibi tale insinuat cõsilium occulto cogitamine vani cordis, vt scilicet intempestæ noctis medio cunctis dormientibus, veste deposita monachali, sumptóq; habitu laicali ex monasterio exiens, paternas clam adeat mansiones, & domum crepusculo noctis latenter intrans sub thoro sororis lateat, donec dormiente ipsa ad eandem accedat, suę voluptatis libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitiæ consilium erogatum, studetq; ipsum toto posse quam F potest breuius effectui mancipare. Sequentis igitur aduenienti noctis medio, sub silẽtio ad fores cœnobij claues gerens manibus properat, sed ad ostia veniens per totam illam noctem huc illúcq; discurrens, quo sint in loco posita nõ inuenit. Stupore & admiratione perterritus, cur hæc sint nesciens intueri, iam matutinali qua ad laudes debitas dominicas monachi excubabãt, propinquante hora, compellitur ille ad cellulam retrogradi. Manet in cellula ille admirãs per diem illum: proponit sequenti nocte facere quod non fecit, audet imbecillis dextera quæ non potest, sperat stultũ pecus contra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quid insensate reris? Putas agere vile pecus quæ leo fortissimus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriosissimi Hieronymi genua flectere, ipsum vlterius non salutes, & tibi potestas protinus concedetur, vt cadas in foueam quam effodis, vt dira naufragia iam admittas. Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo seruitia, quoquomodo fiant, mercedibus vacuari. Retinebat siquidem in cellula monachus ille deuius & errans & diabolico domino mancipatus, imaginem gloriosi

Hieronymi

G Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis an-
tiqua consuetudine flectens genua, se eidem pluries cō-
mendabat. Idcirco vt eius mira clementia cunctis in-
notesceret, illo eū die retinebat ne malū faceret quod
volebat Ignorans verò hæc ille monachus, subsequen-
ti nocte ad cœnobij iterum fores pergit. Sed quod præ-
cedenti nocte fecerat, id hac fecit. Ne igitur inhæream
verbis, per vnum ferè mensem singulis noctibus con-
tinue hoc euenit Completo itaque vt puto mensis cir-
culo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidā
illius monasterij monacho apparuit in strato suo quies-
centi nocte, eidem reuelando quid iste monachus fa-
ciebat, mandansq; illi vt debeat eidem monacho sic er-
ranti declarare quo modo ipse eum, ob sibi impensam
reuerentiam, custodiuit, vt ostia non videret ad cogi-
tatum perpetrandum scelus, & quòd nisi sibi velox de
inceptis subsequatur emendatio, sese de ipsius custodia
remouebit discessitq; protinus ab eodem. Mane autem
facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarra-
uit At ille se quid hic dicat non intelligere pluribus
detestans sacramentis, cœpit dicere propter cerebri va
H cuitatem hæc somnia euenisse. Tacet monachus & re-
cedit, hic gaudens proponit nocte sequēti, nullam am-
plius exhibens solitam Hieronymo reuerentiam, ostia
monasterij ad nequam opus quod tandiu affectauerat
peragendum, ad suum libitum reserare. Vt breuiter di-
cam, quod miser diu hianti animo cogitauerat, mala
operandi à Hieronymo honore solito priuato sibi tra-
dita potestate, vt voluit sic effecit: sed tamē in fine glo-
riosissimi Hieronymi clementia non defecit. Recedēs
itaque ille de monasterio nocturna hora, alieno habitu
occultatus, patris domum adueniens per diē illum vn-
diq; circumiuit. Cumq; noctis crepusculo domum in-
trasset, ad lectum in quo virgo soror quiescere tunc so-
lebat clam procedens, tam diu sub eodē latitauit quan-
diu sororem dormire potuit æstimare. Tunc idē exiēs,
expoliatis vestibus, sororis se dextero lateri applicauit.
Ad hæc soror leui somno dormiēs excitatur, & virum
iuxta se manu sentiens admodum expauescens, diris
emissis clamoribus ad se omnes pariter euocauit. Cur-
runt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tan-
dem in lecto inueniunt hunc iacentem. Mirantur pa-
I rentes & stupent, cernunt hoc cuncti qui cucurrerant,
& condolent. Interrogat à filio pater discriminis tanti
causam, reatum suum filius silētio confitetur. Vt enim
dixi, voluit gloriosus Hieronymus hunc suam stulticiā
experiri, vt in posterum humilior & astutior fieret ad
cauendum, & in prælio se tuendum & ne amplius ex-
emplo suo quis de sanctitate confideret & speraret.
Quanto enim maior inest homini sanctitas, dum in
mari mundi huius procelloso, & inimicorum agmini-
bus pleno, imbecilli carnis nauicula nauigat, tanto ma-
ior est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille
tentator diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus
pergit, leuissime capitur. Qui in cunctis timet, ab om-
nibus diabolis hic timetur. Certe plus nil nocet, quàm
spreto aliorum consilio, vt propria voluntas præcipit
ambulare. Qui suæ tantum voluntati credit in cunctis
quæ facit, finem odibilem adinueniet. Magnus exēplo
iam finito timor de fragilitate nostra maxima, & de
diabolica calliditate & astutia nobis omnibus demon-
stratur: magna & spes veniæ peccatoribus declaratur.
Cernens nanque se monachus sic à diabolo deturbatū,
delusum, ac etiam in tanta miseria captiuatum, proti-
nus suffragiis gloriosissimi Hieronymi, cuius semper
deuotus extiterat, suam miseriam & culpam vehemen K
tissimam recognoscens in seipsum redit, & de eadem
paterna exiens domo, omni retardatione abiecta lugēs
& dolens, ad fontē pœnitentiæ properauit Deinde ve-
rò in suo monasterio per annos duos in tanta se absti-
nentiæ asperitate afflixit, vt foret cor hominum insuf-
ficiēs cogitare & completo annorum duorum spacio,
ante dies modicos ex hoc seculo fœliciter expirauit.

VEnerabilis Damasi Portuensis Episcopi pridie
receptis literis, aliqua eis inscripta corde auido
intellexi, quæ ob eius reuerentiam non dimit-
tam. Romæ cardinalis quidā Cælestinus nomine, Hie-
ronymi gloriosi æmulus & detractor, dum die quodam
in conuentu existens cardinalium, more solito ore au-
daci & temerario in eiusdem iniuriæ verba prorupe-
rat, dolore subito viscerum impellente, ad occulta na-
turæ loca properans, viscera omnia protinus emana-
uit & antequam illinc recederet expirauit.

ALius quoque presbyter cardinalis Andreas no-
mine, isti non similis, sed gloriosissimi Hiero-
nymi deuotissimus atque cultor, pridie in ea-
dem Romana vrbe multis circum astantibus expira-
uit Qui cum iam in Ecclesia esset paratis exequiis, quæ L
solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assi-
stente summo pōtifice cum penè toto clero & populo
Romanorum, qui ad eundem Andream conuenerant
honorandum, emissis vlulatibus & crebris gemitibus
in feretro cunctis stupentibus, & veluti amentibus ef-
fectis, tanquam si à somni dormitione excitaretur, mi-
rabiliter exurrexit. Cumq; à Romano pontifice remo-
to de Ecclesia maiori beati Petri Apostoli vniuerso po-
pulo, clausisq; foribus interrogaretur, intulit ista verba:
Dum starem diuino examini iudicandus, & iam pro-
pter vestium & ciborum quibus hactenus vsus erā ni-
miam superfluitatem tartareis cruciatibus condemna-
rer, subito adueniens quidam sole splendidior, niueq;
candidior, quem fuisse gloriosum Hieronymum ad se
inuicem referentibus qui astabant intellexi, præsidenti
iudici flexis genibus animam meo corpori iungi por-
rectis precibus impetrauit. Quibus finitis verbis, in ictu
oculi inde recedens, anima vti cernitis corpori est con
iuncta. Ad hoc miratur summus pontifex & cæteri au- M
dientes. Fiunt hæc nota populo extra Ecclesiam expe-
ctanti, & confractis Ecclesiæ foribus protinus Ecclesiā
intrant, omnes magnis vocibus deum & gloriosum
Hieronymum collaudantes.

MVlta nos mentis afflictio cōmouet & contri-
stat, intellecto quòd quāplurimi Episcoporū
deum & dominū Iesum Christū, cuius vicem
gerunt, abnegātes, terrenorū, quorū deus venter est, ve-
stigiis inhærentes, de stipendiis pauperum & sanguine
Iesu Christi delicatissimis ferculis, cū histrionibus &
cæteris diuitibus suā ventris replent ingluuiem, ad fœ-
ditatem luxuriæ incitandā, vestimentorumq; de die in
diem superfluitatibus abutūtur, de pauperibus, quorum
mercedem raptā manu latrocinij deuorant, fame mo-
rientibus & frigore, non curātes. Hi certe nō Episcopi,
sed diaboli vocādi sunt. Episcopus autē aut sanctissim⁹
aut diabolicus est. Magni certe meriti est status Episco
palis, sed periculi infiniti Leuissimum peccatū aliis im
putandum, grauissimū Episcopo imputatur Pontificis
etenim viciū in subditos diffunditur per exemplū. Ma-
iora recipienti, ratio maior crescit Quot enim ouium
Christi vel negligentia Episcopi, vel exēplo in peccata
deuiant, de tot tenetur domino reddere rationem Heu
quid

A quid Augustine charissime dicam? Graue nobis inest pondus, grauis sarcina. Sed debiles ego habēs humeros, quid portabo? Sunt certe angustiæ mihi, vndiq. me torquentes. At dum graues mihi promptos casus intueor, timore maximo succrescente, continue affligor & contristor. Securius est Episcopalem statū fugere quàm appetere. Laudo certe Episcopatum tanquam vicariatum domini nostri Iesu Christi: sed illos qui in eo vitā agūt multum terrenorum, qui mundi gloriā & pompas appetunt, non collaudo immò eis consulo vt eum fugiāt quantum possunt. Melius certe fuisset eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes ad infima & profundiora loca descendere. tanto præ cæteris cruciandi, quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligo enim Episcoporū plurimos, potius nomen gerere quàm essentiam: potius lupos rapaces fore Christi ouium quàm pastores: destructores magis esse Christi ecclesiæ quam rectores: qui Christianorum eleemosynas deprædantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestium deuorant & cōsumunt, quod absurdum est,
B abominabile, & deflēdum. Hæc idcirco dixerim, vt talis abominatio cunctis gentibus innotescat, quatenus si deum non metuunt, homines verentes suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quæso hi tales Episcopi quæ narrando proponimus, & saltē aliorum calamitatibus terreantur.

IN superioribus Aegypti partibus in deserto quodā ab hominibus propter vitæ incōmoda inhabitabili, quidā degebat Monachus Helias nomine, antiquissimus, & magna vitæ sanctitate radiās: qui viuente beatissimo Hieronymo, eidem familiaris valde fuit: quem beatissimus Hieronymus habuisse propheticę spiritū pluries enarrauit. Hic die quodā vt plures mihi testificarūt monachi, vita venerabiles fideq. digni, qui se dixerūt ab eiusdem sancti viri ore multotiens audiuisse, solitis incumbens orationibus, somno repētino adueniente aliquantulum obdormiuit: & ecce in visione, quo quidem modo multotiens deus omnipotēs grandia & occulta suis fidelibus reserat sacramēta in quodam palatio miræ pulchritudinis, ineffabilis & à mortalibus nunquam visæ, vt sibi videbatur, erat. Cum per horā per palatium illud huc illucq. gradiens, eius admiraretur pulchritu-
C dinem vehementem, vidit quoddā præparari tribunal à quibusdā nimiæ pulchritudinis iuuenibus, stratis tapetis & vestibus auro & gemmis & multa artificij varietate decoratis circunquaq. pariete inuoluto. In quo postmodum rex quidā maximus & decorus, cuius aspectus tantæ erat suauitatis, vt nil vellet aliud qui haberet magna desyderat, virorum sole lucidior comitatus societate veniens se posuit vt iudicia exerceret. Inter hæc cuiusdam anima, quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit, nequam spiritibus, catenis igneisque vinculis vincta instar fornacis flammas erūpens sulphureas, deportata, maiestati regiæ præsentatur. Quæ prius quàm de aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus se infernalibus mansionibus dignissimā acclamare: hanc inter cæteras maxime assignans principalem causam, quoniam vanis pompis intentus, in cōuiuijs & vestibus, & huiusmodi stulticijs delectabatur. Quibus finitis, lata per iudicem sententia, vt pœnis infernalibus traderetur cruciandam, donec corpori iuncta duplices pœnas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituū turba, inde cum diris clamoribus recesserunt. Deinde alterius cuiusdā anima quā fuisse Theodonij senatoris fratris venerabilis Damasi prædicti Episcopi Portuensis similiter intellexit, ante maiestatē regiam circunstantibus multis nequam spiritibus cū grauissime accusantibus præsentatur. Cumq. à diabolis in lōgum accusatio traheretur, & nullus ex aduerso aliqua responderet, vir quidam septies sole splēdidior, & vt sibi videbatur, penè cæteris astantibus eminentior, ad regis sedens dexteram, in pedibus se erexit. Quo quidem surgente silentium rex manu propria à cunctis fieri imperauit tunc qui steterat omnibus opponens accusantibus, hunc suum fuisse fidelissimū & deuotum, & ei cōtinue exhibuisse reuerentiam specialem, eisdē mox loquēdi audaciam abstulit, & taciturnitatem prænotauit. Postmodū verò ille flectens ante regem genua, huic suo fidelissimo veniam & æternā requiem solita pietate & misericordia infinita clementissime elargiri, ita tamen quòd pro cōmissis in mūdo flagitijs in purgatorio purgaretur, suis precibus vt voluit est adeptus. Tūc omnis illa nefandorum spirituum multitudo gemens & vlulans de illo loco protinus se remouit. Interuallo autem facto horæ vnius, iuuenis quidam pulcherrimus concito gradu per palatium veniens ad huncq. accedens, qui E tam eminens & pręclarus in auxiliū exurrexerat Theodonij senatoris, se fore dixit à Petro patricio Romanorum eius deuotissimo missum, quatenus eiusdē preces exaudiens, sibi impetrare à domino filium dignaretur. Ad hæc rex. Quod, inquit, à filio meo Hieronymo Petrus postulat, certe fiat. His omnibus sic finitis, à somno illo mox Helias monachus excitatur, laudes immensas deo reddens, & Hieronymo glorioso. Qui diem illum in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die Episcopum Anconitanum & Theodonium senatorem ex hoc sæculo migrauisse. Quo liquidè patet, hæc vana somnia non fuisse.

MAgnam putabas Augustine charissime aliquibus admirationē inducere, veluti si quid nouum & inauditum eis proponens, dum in tuis pristinis literis quas recepi, Ioanni Baptistæ & cæteris Apostolis Hieronymū sanctissimū æqualem in sanctitate & gloria, rationibus sine dubio efficacibus, & visionibus mirificis cōprobabas Certe non est aliqualis ambiguitas verissima & omni fide & deuotione dignissima ita fore. Nec puto aliquibus eius vitā sanctissimam, & eius tanta prodigia hominibus insueta nō ignoran- F tibus, admirationis aliquid euenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatē huiusmodi declarandam, quòd meas leuissimas & imperitas nūc illis opponere non deceret, ideo omissis omnibus visionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus Episcopus Alexandrinus se vidisse suis ad me diebus plurimis iam elapsis destinatis literis affirmabat, breuiter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum, anno cōpleto in die natiuitatis gloriosissimi Ioannis domini præcursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more solito in Ecclesia solus, ante altare eiusdem præcursoris domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam & excellentiā multa spiritus dulcedine cōtemplaretur, repētino somno aliquantulum obdormiuit, & ecce in Ecclesiam vt sibi clarissime videbatur, binatim quorundam speciosissimorū hominū vltra humanam æstimationem cantus alternatim suauissimos concinentium turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidē flectentes genua, ad sedendū singuli se ponebāt. Cumq.

G illorũ hominũ iam esset Ecclesia valde plena, post om-
nes duo viri eminẽtiores cæteris, in toto similes, atque
pares, infinities sole lucidiores, stola induti lucidissima,
candidissima, auro & gemmis vndiq; ineffabiliter ru-
tilante, veniẽtes, Ecclesiã pariter intrauerũt. Ad quorũ
introitum omnes in Ecclesia residentes, protinus flexis
genibus eisdem summã reuerentiã persoluerunt. Tunc
duo illi viri ante altare ab eisdem reuerentia exhibita,
in duabus cathedris aureis mira lapidũ preciosorũ va-
rietate & pulcherrime decoratis, sibi à quibusdã pul-
cherrimis iuuenibus præparatis, ambo pariter cõsede-
runt, & sic silentes aliquantulũ permanserunt. Interim
inter illos silentio facto, cœpit alter eorũ duorum alte-
rum impellere ad loquendum. Cumq; lõga adinuicem
altercatio oriretur, quis primo inciperet prædicare, cœ
perunt singuli, vt Hieronymus Ioannis, cuius erat die
illa solennitas, laudes & magnificentias explicaret, ma-
gnis vocibus acclamare. Tunc vnus illorum sermonẽ
mox incipiens, laudes beatissimi præcursoris domini
H tanta loquelę dulcedine, tãtoq; verborũ ornatu, necnõ
& sententiæ grauitate contexuit, quòd fas nõ esset lin-
guæ hominũ declarare. Finito itaq; sermone illo, alter
quem Ioannẽ Baptistam cuncti qui aderant, nomina-
bant, eidẽ grates referens multiplices, hoc circunstãti-
bus ad eius honorem & gloriã est locutus. Socius iste
meus charissimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria,
æqualis etiã in sanctitate, seriem mearũ laudum est ha-
ctenus prosecut⁹, idcirco dignũ est vt eius laudibus nũc
insistam. Hic vere lux est Ecclesiæ, tenebras effugãs er-
rorum, & cunctos illuminans homines veritatis clari-
tate cæcos. Hic fons est aquæ sapientię salutaris, ad quẽ
sitientes dum accedunt, largissime satiantur. Hic arbor
altissima, cuius cacumen cœlũ ascẽdit, sub cuius doctri
næ frondibus de suaui eiusdẽ oris fructu, aues cœli sci-
licet homines multum intelligentes & bestiæ terræ, sci-
licet homines parum intelligentes vberrime satiantur.
Hic mecum fuit in seculo eremita, & certe non minus
me carnem abstinentiis macerauit. Hic mecum virgo
nitidus atq; purus, Hic mecũ fuit prophetico spiritu il-
I lustratus, Hic mecũ doctor extitit veritatis. Ego prop-
ter iusticiam & veritatem vitã corporeã dereliqui. hic
etsi sic non amiserit vitam corporalẽ propter iusticiæ
& doctrinæ suæ perspicacissimæ veritatem, tẽpus suum
tamen totum gessit in seculo in martyrio, afflictioni-
bus, & dolore. Ego Christianæ fidei præcucurri nũcius
& gentium inuitator: hic postmodũ veniens eiusdem
fidei extitit sustẽtator, & ab hæreticis eandẽ laceranti-
bus defensator. Ego semel in baptismate manibus pro-
priis Christum tetigit in Iordane: hic ipsum nõ solum
manibus propriis habuit multotiẽs in altari, sed & ore
proprio mãducauit. Hic mihi in sanctitate per omnia
fuit æqualis, nũc autem æquali ambo æternæ vitæ præ-
mio insimul cõgaudemus. Hęc & alia multa prosequẽ-
te beato Ioanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit
totaliter memoriæ cõmendare, iã hora diei prima ad-
ueniente, Ecclesiam custos intrans Episcopum intuitus
dormientem, eundẽ manibus excitauit. Expergefactus
itaq; põtifex, stupore, & admiratione, & gaudio admo-
dum plenus, quæ viderat custodi cũ lachrymis enarra-
uit: deinde illo die missam solennissime celebrans, vi-
sionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinitò plura quæ dici possent miracula ve-
rissima, & vtilia enarranda, quàm ea quæ in bre-
ui hoc opusculo sunt scripta. Sed ne prolixitate
operis aliquid legentibus tædij oriatur, vno solo mira-
culo, quod nondum expleto mense in Bethleem pera- K
ctum est, perfectus huic operi finis erit. Die dominico
transacto post octauas Pentecostes, omnibus meis suf-
fraganeis Episcopis, & multitudine maxima tam viro-
rum quàm mulierum in Ecclesia, in qua sacratissimum
quiescit Hieronymi cadauer, insimul congregatis, ho-
nore debito & veneratione tam debita quam deuota,
primo egomet sacris indutus vestibus, ad locum foueę,
in qua corpus venerãdum iacet, accedens, terram cœpi
effodere sepulturæ, quatenus sacratissimum illud cor-
pus inde ablatũ in tumulo marmoreo mira pulchritu-
dine vndique decorato, quod hac de causa fuerat fabri
catum, postmodũ poneretur. Cum iam fouea foret va-
cua, cunctis cernentibus corpus sanctissimũ in medio
foueæ, tanquã in aere à nulla parte terram tangẽs per-
manebat integrum, nec corruptione aliqua violatum.
Quod inde eleuantes cum odore tam vehementissimo
& suaui, quòd talem olfactus hominum nunquã sensit,
collocauimus in altari, quatenus à populo reliquię san-
ctissimæ viderentur. Quot autem illo die me cunctisq;
qui aderant, astantibus sunt peracta miracula gloriosa,
explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sedecim L
illas reliquias tangentes facie, visum protinus recepe-
runt. Tres precipue dæmoniaci catenis vincti, in illam
Ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati,
sunt protinus liberati. Mulieris cuiusdam viduæ pau-
perculæ puerulus, eius vnicus filius in Ecclesia fuit præ
gentium multitudine suffocatus, quẽ mater inueniens,
dolens & lugens, mox in vlnis puerile cadauer ad fo-
ueam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi glo-
riosi deferens, eum in foueã proiecit, hæc dicens verba:
Sancte Hieronyme gloriose, hinc nõ recedam, donec
restituas mihi vnicum meum filium, quem amisi. Mira-
bilis certe deus in sanctis suis, faciens prodigia insueta.
Statim vt terram extincti pueruli corpus tetigit, eidem
anima est coniuncta. Quidam vir corpus cuiusdam sui
filij de sepultura, in qua per triduum steterat, extractum
mox ad foueam illam detulit, & illud in foueam sic
proiecit. qui inuenis fuit illico vitæ pristinæ restitu-
tus. Innumerabilia penè forent miracula, quæ peracta
sunt à mane vsque ad vesperas, quo quidem tempore
gloriosum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum
in altari extitit collocatum. Sed tamen ad huius huius- M
modi miracula vlterius non procedam. Vnum quod
nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissi-
mum in monumento quod præparauimus, posui-
mus: sed mane monumentum vacuum est inuẽtum,
& corpus sanctissimum foueæ pristinæ inuenimus re-
stitutum. Quod dum ego plurimum admirarer, nocte
sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparẽs
in visione, plurima mihi grandia patefecit. Sed inter
cætera, talia mihi verba dixit, Noueris Cyrille, quòd
corpus meum de fouea in qua iacet, nullatenus extra-
hetur, quousque ciuitas Hierusalem ab infidelibus ca-
pietur. Quo quidem tempore Romam delatum, ibidẽ
multo tempore requiescet. Ad hæc expergefactus, quæ
viderã cunctis Episcopis & aliis viris catholicis enar-
raui. Quid & quando hæc euenient, aliter non agnos-
co. Si quid vtile aut bonum in hac epistola dixi, non
meis sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur.
Si quid verò superfluum inutile & non bonum solum
meæ insipientiæ & negligentiæ causa hoc accidisse, ab
omnibus iudicetur. Mei Augustine charissime in tuis
orationibus memor esto.

τέλος.

 Augustinus

A *Augustinus Bonifacio comiti vitam Christianam compendio depingit: ostendens obiter Christiano pro pace publica arma tractare licere. Videtur missa esse cum Epistola .L. cuius initium ad eundem Bonifacium est, Laudo & gratulor.* *Epistola I.*

DOMINO eximio, & merito insigni atque honorabili filio Bonifacio, Augustinus in domino salutem. Iam rescripseram charitati tuæ, sed cum Epistolæ dirigendo occasio quæreretur, superuenit dilectissimus filius meus Faustus pergens ad eximietatem tuam. Qui cum ipsas literas, quas iam feceram, accepisset tuæ beneuolentiæ perferendas, suggessit mihi multum te desyderare vt aliquid tibi scriberem quod te ædificet ad sempiternam salutem, cuius tibi spes est in domino nostro Iesu Christo. Et quamuis mihi occupato tantum instiut vt facere non differrem, quantum scis quòd te synceriter diligat. Festinanti ergo vt occurrerem, malui festinanter aliquid scribere, quàm religiosum tuum desyderium
B retardare, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili. Quod ergo breuiter possum dicere, Dilige dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua & dilige proximum tuum tanquam te ipsum. Hoc est enim verbum quod breuiauit dominus super terram, dicens in Euangelio,
Matth. 22. In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ.
Marci. 12. In hac ergo dilectione quotidie profice, & orãdo & be-
Luca 10. ne agendo, vt ipso adiuuante, qui tibi eam præcepit atque donauit, nutriatur & crescat, donec hæc te perfe-
Roma. 5. cta perficiat. Ipsa est enim charitas, quæ, sicut Apostolus dicit, diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctum qui datus est nobis. Ipsa est de qua iterum dicit,
Roma. 13. Plenitudo legis charitas. Ipsa est per quam fides ope-
Gala. 5. ratur. Vnde iterum dicit, Neque circuncisio quicquam valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur. In hac ergo omnes sancti patres nostri & Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli placuerunt deo. In hac omnes veri martyres vsque ad sanguinem contra diabolum certauerunt: & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, peruenire cupientes non ad regnũ mor-
C talium, sed regnum cœlorum non ad temporalem, sed ad sempiternam hæreditatem non ad aurum & argentum, sed ad diuitias incorruptibiles angelorum. nõ ad aliqua bona huius seculi, in quibus cum timore viuatur, nec ea quisquam secum potest auferre dum moritur, sed ad videndum deum. Cuius suauitas & delectatio excedit omnem non solum terrestrium, verumetiã cœlestium corporum pulchritudinem, excedit omnẽ decorem animarum quãtumlibet iustarum atque sanctarum, excedit omnem speciem supernorum angelorum atq; virtutum, excedit quicquid de illo nõ solum dicitur, verumetiam cogitatur: neque hãc tam magnã promissionẽ, quia valde magna est, ideo desperemus, sed potius quia valde magnus eam promisit accepturos nos esse credamus. † Sicut enim dicit beatus Ioan-
† I. Ioannis. 3. nes Apostolus, Filij dei sumus, & nõdum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est. Noli existimare neminem deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio qui domino di-

xit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed D
Matth. 8. tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habẽs sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit de quo & dominus, Amen dico vobis, nõ inueni tantã fidem in Israël. In his erat & ille Cornelius, ad quẽ missus angelus dixit, Corneli, acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & exauditæ sunt orationes tuæ: vbi eum admonuit, vt ad beatum Petrũ Apostolũ mitteret & ab illo audiret quæ facere deberet. Ad quem Apostolũ vt ad eum veniret, etiã religiosum militem misit. In his erant & illi qui baptizandi cũ venissent ad Ioannem sanctũ domini præcursorẽ, & amicũ sponsi, de quo dominus ipse ait, In natis mulierum nõ surrexit maior Ioãne Baptista: & quæsissent ab eo quid facerent respondit eis, neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Non eos vtique sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendiũ sufficere debere præcepit. Maioris quidem loci sunt apud deum qui omnibus istis secularibus actionibus derelictis etiã summa continentia castita- E
tis ei seruiunt: Sed vnusquisque, sicut Apostolus dicit, proprium donum habet à deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orando pugnant contra inuisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis cõtra visibiles Barbaros. Vtinam vna fides esset in omnibus, quia & minus laboraretur, & facilius diabolus cum angelis suis vinceretur. Sed quia in hoc seculo necesse est vt ciues regni cœlorum inter errantes & impios tẽtationibus agitentur, vt exerceãtur, & tanquam in fornace sicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum solis sanctis & iustis viuere: vt hoc suo tempore mereamur accipere. Hoc ergo primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua, etiam ipsa corporalis donũ dei est. Sic enim cogitabis de dono dei non facere contra deum: fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, vt liberet deus à necessitate & conseruet in pace. Non enim pax quæritur vt bellum excitetur, sed bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Beati enim pacifici, ait dominus, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Si autem pax humana tam dulcis est pro tẽ- F
porali salute mortalium, quanto est dulcior pax diuina pro æterna salute angelorũ. Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Ornet mores tuos pudicicia cõiugalis, ornet sobrietas & frugalitas: valde enim turpe est, vt quem non vincit homo, vincat libido: & obruatur vino qui non vincitur ferro. Diuitiæ seculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo: Si autem adsunt, per bona opera seruentur in cœlo. Animum virilem & Christianum, nec debent si accedunt extollere, nec debent frangere si recedunt. Illud potius cogitemus quod dominus ait. vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum. & vtique cum audimus vt cor sursum habeamus, non mendaciter respondere debemus quod nosti quia respondemus. & in his quidem bene
Matth. 6. studiosum te esse cognoui, & fama tua multum delector, multũq; tibi in domino gratulor, ita vt hæc Epistola magis tibi sit speculũ, vbi qualis sis videas, quàm

G vbi discas qualis esse debeas: veruntamen quicquid siue in ista siue in scripturis sanctis inueneris quod tibi ad bonam vitā adhuc minus est, insta vt acquiras & agendo & orando & ex iis quæ habes gratias age deo tanquam fonti bonitatis vnde habes: atque in omnibus bonis actibus tuis illi da claritatem, tibi humilitatem. Sicut enim scriptū est, Omne datum optimum & omne
Iacobi 1. donum perfectum desursum est descendēs à patre luminum. Quantuncunque autē in dei & proximi charitate atque in vera pietate profeceris, quandiu in hac vita conuersaris sine peccato te esse nō credas. De ipsa
Iacobi 7. quippe legitur in literis sanctis, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Proinde quoniam semper, quàm diu es in hoc corpore, necessarium est tibi in
Matth. 6. oratione dicere quod dominus docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Memēto cito ignoscere, si quis in te peccauerit & à te veniam postulauerit, vt veraciter possis orare, & peccatis tuis veniam valeas impetrare. Hæc dilectioni quidem tuæ festinăter scripsi, quoniam me festinatio perlatoris vrgebat. Sed deo gratias ago, quoniā bono desyderio tuo qualitercunque non defui. Semper te
H misericordia dei protegat, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili.

Euodius Augustino quæstionem proponit de ratione & deo, rationis cum deo coæternitatem astruens. Apparet hanc seorsum Epistolæ inclusam transmissam esse.

Epistola II.

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Perfecta ratio illa est, quæ omnium rerum præstat scientiam: & maxime æternarum rerum, quæ intellectu comprehenduntur: hanc æternam esse, æternam esse debuisse, ęternum illud esse, quod nec cœpit, nec mutatur, nec variatur, ipsa docet atq; ostendit ratio: quam necesse est esse æternam, non solum quòd æterna doceat & demonstret, sed multo magis, quod ipsa æternitas non potest esse sine ratione. Quæ arbitror non esset æternitas, si ratio ipsa æterna nō fuisset. Deinde deum esse vel esse debuisse, nec aliter fieri quàm vt deus esset, ratio demonstrat. Quæ vtique siue essent, qui hoc scirent, siue non essent, tamen cum æternus sit deus, dubitandum non est æternam rationem, quæ deum esse oportuisse intenderet, & ita autem vt illi se demonstraret esse coæternam. Sunt autem quædā
I quæ ratione coguntur vt sint, vt anterior sit ratio, & effectus posterior eius rei, quam futuram esse ostendit ratio: vt verbi gratia, Cum mundus factus est, ratio habuit vt fieret mundus. Prior ergo ratio quàm mundus est. Ea ergo quæ sciuit ratio futura esse, subsecuta sunt,
Ratio & deus vtrū alteri præferendum. vt sit princeps ratio, postea mundi operatio. Iam nunc quoniam ratio ostendit deum esse, vel necesse esse vt deus esset, quid cui præponemus? Rationem deo, aut rationem mundo, aut deum rationi, sine qua deum nullatenus esse probabile est? Si enim deum esse æternum,
Ratio coæterna deo. est ratione esse æternum, quæ est ratio? Ergo aut deus est, aut dei est, vt ipsa docet ratio. quæ si ipsa est deus, ratio ostēdit deum esse rationem, & possunt ista coæua & coæterna esse. Si autem dei est similitudo hæc ratio, ostēdit rationem dei esse similiter & hoc erit coæuum & coæternum. Deum autem esse similiter fieri nō posse, nisi esset deus, ipsa ratio ostendit. quæ ratio si auferatur, quod dictu nefas est, non erit deus, si ratio non ostenderit necesse esse deum. Tunc ergo deus est, cum est ratio vt sit deus. Deus ergo quia est sine dubio est ratio quæ docuit quia est. Quid ergo est, si dici potest in deo primum, ratio an deus? Sed deus non erit, nisi K
fuerit quæ doceat deum esse debere. Ratio quoque non erit, nisi deus erit. Nihil ergo ibi primum & postremū. Natura ergo hęc diuina simul quodā modo habet, & rationem & deum. Vnum autem vnum generat, aut ratio deum, aut deus rationem. Subiectum autem aut in subiecto forte dicatur, ratio & deus. Deus & ratio vnus in vno. Bene autem deus generat rationem: quia ratio deum esse demonstrat. Intelligitur autem deus à ratione vt filius à patre, & ratio a deo, vt pater à filio. Nam & ipsa ratio cum deo deus est. Neque enim deus aliquando sine ratione fuit, aut ratio sine deo. Tunc enim deus est si est ratio, & tunc filius si est pater: vt si ratio auferatur, sicut dictum est, quod dici fas non est, ne ipse quidem deus est. Per eius enim rationem est actus & operatio vt sit deus. Rursus eadem dicamus. Si ratio non fuit, deus non fuit: & si deus non est, ratio non fuit. Ratio ergo & deus sempiterna res: & deus & ratio simili modo res sempiterna. Connexio autem atque vnitio rationis ad deum, & dei ad rationem, patris ad filium, filij ad patrem. Principia sibi quodam modo & causas existendi præstant. quia alterum sine altero esse non potest. Deficitur in verbis, & quodcun- L
que dicitur ne sileatur. Vtrum autem germen rationis deum dicamus, an dei germen rationem, quia nec fructus sine radice esse potest, nec sine fructu radix aliquid est, similitudo sit ducta: vt quiddam intelligentiæ de deo signetur, viuit enim & in grano tritici ratio fœcundans, quo sterile non sinitur esse. Sed iterum si granum tritici nō esset, ex qua re ista produceret, ratio nō haberet. Cum igitur ratio quæ deus est, aut ostendat deum rationem, aut rationem esse deum, vnum quodam modo alterum ostendens: non ostenditur pater nisi per filium, nec filius ostenditur nisi per patrem: & tunc quasi in silentio sit filius, quando per patrem venitur ad filium, vt vnum quodam modo abscondatur, alterum demonstretur, vt demonstrans se vnus, demōstret & alterum, nec possit vnus sciri, vt lateat alter: quia qui me videt, inquit, videt & patrem: & nemo venit ad patrem, nisi per me: & nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Arduum vehementerq; difficile negocium inimus, vt aliquid de deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ sunt sine quadam specie non intelliguntur, & incognoscibilia sunt: sic multo magis sine filio hoc est si- M
ne ratione incognitus est deus. Quid enim? An aliquādo sine ratione pater alogus fuit? Quis hoc audeat dicere? Cognoscēdum itaque ratione deum vnum ex vno, vel vnum in vno simul vnum esse. quia vnus est deus, cui necesse est illam inesse dilectionem, quia semper habendam ipsa ratio docet vel deus præcipit dilectionē vel exhibendam esse.

Euodius Augustino, de eo quod ad Volusianum scripserat de Virginis conceptione, Si ratio quæritur &c. Et de eo quod ad Italicam scripserat, dei substantiam oculis corporeis cerni non posse. *Epistola III.*

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Per Iobinum qui ad possessionem Marcianensem missus erat, dudum vnam quæstionē de ratione & deo missa Epistola mea interrogaui, cuius adhuc responsum non merui. Sed quia epistolas sanctitatis tuæ, vnam ad illustrem virū Volusianum, & alterā ad Italicam illustrē in Christo fœminā in manib⁹ legētes habuimus, occurrit quod in Episto- *Quæ sunt in vtraque Epistola præcedenti 3. &c.*
la de

A la de domini Iesu Christi dei nostri carnali in virgine
conceptione, & ex ea natiuitate posuisti Si ratio quæri-
tur, non erit mirabile· Si exemplum poscitur, non erit
singulare & visum est posse de omni natiuitate & ho-
minis vel cuiuslibet animantis tale aliquid dici Si ra-
tio enim eius quæratur, non indagabitur, & erit mira-
bile: & si exemplum poscatur, quia nihil tale sit in exem
plis, erit singulare. Neque enim quis conuentus viri &
fœminæ vel cuiuslibet conceptionis aliquãdo, quod in
secreto formatur, ratione poterit exponi Aut verò se-
minum ex terra nascentiũ, primiius putrescentiũ, post-
ea fructificantium vlla ratio inuenietur. Non enim &
hoc mirabile non est, vermẽ vnum si vllo parẽte, si ad
singularitatẽ aliquid requiratur, intra pomũ virgineo
conceptu formatum, perfectũ inueniri? vnde ad exem-
Psal. 21. plum arbitror dictum, Ego vermis & non homo. De
conceptionibus ergo, siue coniunctorũ, siue singulariũ,
nescio quæ nam possit ratio exhiberi Non ergo de cõ-
ceptione virginis tantũ nõ redditur, sed de nulla qui-
dem arbitror cõceptione posse persolui rationem. Sed
Pli. lib. 7. exemplum poscitur, Ecce & de vento dicuntur equæ,
Vir. geor. 3. & de cinere gallinæ, & de aqua anates, & alia nõnulla
B animalia sine virili semine fœtus proprios edere. Certe
si integræ non reddunt, tamen possunt illibate conci-
pere quo modo ergo ponitur, si exemplum poscitur nõ
erit singulare, quando tot exempla procedunt? Nasci e-
tiam in corporibus, non solum fœmineis, verumetiam
virorum, intrinsecus dico, quædam animalia, notũ est
omnibus Ecce exempla, ecce miracula, de quibus ratio
nullatenus redditur. Aut si ad hoc redditur, quia in vir
gine homine nihil tale vnquam contingit, tamen sunt
exempla in aliis rerum naturis, quia nata & sine semi-
nibus concipiuntur, ex quibus penitus ratio reddi ne-
quaquam potest. Tamẽ nec in generatione est aliquid
tale inuenire quod sic edat partus, vt integritas natu-
ræ non violetur. Soleo enim audire quod aranea sine
vlla virili conceptione, & partus corruptione illa om-
nia fila ex quibus tentis hærere solet, secundum natu-
ræ suæ modum proferat mirabiliter, & sibi tantũ quasi
singulari præstitũ esse demonstrat Ergo si & hoc quæ-
ratur, non tantum mirabile est, & exempla talia rerum
dari nullatenus possunt. Metuo enim ne ob hoc ipsa
præcesserint in exemplis, vt qui non credidissent vir-
ginem concipere posse, his exẽplis conuincerentur esse
C quidem mirabile, sed tamen non erit singulare Nam
omnia dei opera mirabilia quia in sapientia facta sunt.
Si ergo hoc nobis obiiciatur, quid respõdebimus· Illud
etiam me vrget vehemẽtissime, quod sic potest dici in
corporis ipsius domini clarificati substãtia, quia & ipsa
poterit videri dei substantia. Aisti enim in epistola ad
Italicam, non posse Et certum est, vt cum rationẽ red-
dere cœperimus, quia nõ potest hoc nobis obiiciatur,
quia si quod illa conceptione & natiuitate factum est,
mirabile est & singulare, nec ratio quam volũt nec ex-
emplum redditur quia vnico hoc prestitum est, quem-
admodum eis ratio non redditur de cõceptione & ge
neratione, sed in illo solo inuenitur singulare: sic de ei⁹
visione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur,
sed soli illi singulariter licere diuinitatis substantiam
corpore videre Sed respondebitur rationem posse red
di, quia corporea re incorpoream rem nequaquam cer
nere liceat Metuo ne respondeatur, quia & conceptio
illa ratione exponi, & exẽplis possit firmari. Aut enim
in hominibus ratio deficiet, & exempla cessabunt, &
confirmabunt corpore suo vnigenitum videre posse

deum: aut si ratio hic reddita fuerit, consequetur ratio- D
nem reddi posse ab aliquibus nimis sapientibus viris,
& illius cõceptionis & consequẽtis generationis Quid
ergo talibus respondeatur, percunctor. Non enim cer-
tamina semino, sed quemadmodum insidiosis respon-
deatur, interrogo. Ego tamen sic credo virginis cõcep
tionem & partum, quo modo semper credidi & cor-
pore quoque clarificato deum videri non posse vtcun-
que ratione colligo Obuiandum tamen censeo homi-
nibus, qui aut seditiones ex quæstionibus solent exci-
tare, aut feruenti studio ad discendum euigilare. Ora
pro nobis Pax & charitas Christi sanctitatem tuam
nostri memorem perficiat, domine sancte venerabili-
terq; beatissime frater.

*Augustinus Fabiolæ peregrinationem eius moleste fe-
renti, de præsentia animorum nexu amicitiæ vinculo-
rum. Est corrupta & imperfecta. Eps. IIII.*

DOMINAE religiosissimæ & præstantissimæ
& in Christi charitate laudabili filiæ Fabiolæ
Augustinus in domino salutem. Quanquã
rescripta reddideris, sic tamẽ legi literas san-
ctitatis tuæ vt eis respondere debitum duxerim. Dolui-
sti enim peregrinationẽ, qua cõtingit perpetuo gaude- E
re cum sanctis, & desyderium supernæ patriæ vbi iam Locus cor-
non certarum spacio diuidemur, sed semper nimis cõ- ruptus.
templatione lętabimur merito pertulisti· fœlix es talia
fideliter cogitando, amãdo fœlicior· & ideo eris etiam
fœlicissima consequendo Sed etiam nunc diligentius
intuere vnde magis dicamur absentes, vtrum quia no-
stra inuicem corpora non videmus, an quia signa non
damus & recipimus animorum, quod est colloqui. pu-
to enim quod licet longinquis regionibus corpore se-
parati, si nostras cogitationes nosse possetis, magis esse-
mus vobiscum, quàm si vno in loco alterutrum conspi
cãtes taciti sederemus, nullam vocibus signa sensus in-
timi proferẽtes, nullis corporum motibus nostros ani-
mos indicantes. Quocirca intelligis ideo vnumquem-
que sibi esse præsentiorem quàm alterum alteri, quòd
vnusquisque sibi magis quàm alteri notus est, non fa-
ciem suam, quæ nisi assit speculum gestatur & lucet, sed
conscientiã contuẽdo quã & clausis oculis videt quã- Locus cor-
ta est, quia etiam vita, quæ pro magno habetur, nostra. ruptus.

*Augustinus Naucelionis temeritatem Donatistarum ex
condemnatione Feliciani Maximianistæ & eiusdem re-
stitutione asseuerat, conuincens eadem temeritate eos er-
ga catholicos agere. Et hæc est imperfecta, & erat cor-
ruptissima. Tractat ferè idem quod CLXXII. in nu-
mero epistolarum. Epistola V.*

DOMINO dilectissimo & honorabili fratri
Naucelioni, Alipius & Augustinus Cũ re-
tulisses nobis quid à patre nostro Clarencio F
responsum fuerit, id est, de Feliciano Mustitano non
eum negasse, & damnatum ab ipsis & postea in hono-
re suo receptum, sed innocentem fuisse damnatum,
quia absens fuerit, & absentem se fuisse probauerit hoc
dicimus, vt ad hoc respondeat, quia non licuit damna-
ri inauditum, quem innocentem fuisse ipsi modo di-
cunt qui eum damnauerunt. Aut ergo innocens dam-
nari non debuit, aut nocens recipi dãnatus nõ debuit.
Si innocens receptus est, innocens dãnatus est, si nocẽs
damnatus est, nocens receptus est. Si nesciebant qui il-
lum damnauerunt, vtrũ innocens fuerit, arguendi sunt
temeritatis, quia inauditum, innocentẽ, de quo nescie-
bant, dãnare ausi sunt: & de præsenti facto intelligimus
eadem temeritate illos damnasse etiã superiores quos

G traditionis crimine infamauerunt. Si enim potuit ab ipsis innocens damnari, potuerunt ab ipsis traditores etiam dici, qui non erant traditores. Deinde idem Felicianus damnatus ab ipsis, multo tempore cum Maximiano communicat si innocens erat quando damnatus est, quare posteriore tempore cum scelerato Maximiano cõmunicans multos baptizauit extra cõmunionem ipsorum? Testes sunt ipsi qui egerunt apud consulem, vt idem Felicianus tanquã cum Maximiano de Basilica excluderetur. Parũ ergo erat damnasse absentem, damnasse inauditum, damnasse sicut dicũt innocentem, insuper & additus est contra illum, Proconsul, ait, de Ecclesia expellatur. Vel tunc quando illum expellebant de Ecclesia, fatentur quia inter damnatos & sceleratos & Maximianistas eum deputauerunt. Quãdo ergo ille baptizabat homines, Maximiano cõmunicans, verum dabat an falsum. Si verum baptismum dabat, qui cũ Maximiano cõmunicabat, quare accusatur baptismus orbis terrarum? Si autẽ falsum baptismũ dabat, quando cõmunicabat cũ Maximiano, quare sic sunt recepti cum illo, quos in schismate Maximianus baptizauit, & nemo eos in parte nostra rebaptizauit.

H *Augustinus Palatinũ vt terrena, quod iam cœperat, contemnens, in Christi sapientia sese exerceat: adhortatoria Non est integra.* *Epistola VI.*

DOMINO dilectissimo & desyderatissimo filio Palatino Augustinus. Conuersatio tua fortior atq. fructuosior ad dominum deũ nostrum magnũ nobis attulit gaudiũ. Elegisti enim à iuuentute doctrinã, vt inuenias vsque ad canos sapientiã. Cani sunt ergo sensus hominis, & senectutis ætas vita immaculata. Quam donet tibi dominus petenti, quærenti, atque pulsanti, qui nouit bona data dare filiis suis. Quamuis enim abundant tibi exhortationes, & exhortationes ad viam salutis & gloriæ sempiternæ, maxime ipsa gratia Christi, quæ tibi salubriter in corde tuo locuta est, tamen etiam nos pro dilectionis officio, quod tibi debemus, afferun° aliquid exhortationis in hac resalutatione nostra, qua te non pigrum vel dormientem excitemus sed prouocemus, incitemus, quod currentem sapere te oportet, fili, vt perseueres, quia sapuisti vt eligens sit hoc ipsum sapientiæ

Psal.36. tuæ scire cuius donum hoc est. Reuela ad dominũ viã tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Et deducet velut lumen iusticiam tuam, & iudicium tuum velut meridiẽ: ipse faciet rectos cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Sicut spreuisti quod sperabas in seculo, ne in abũdantia diuitiarum gloriareris, quas more filiorum seculi huius concupiscere cœperas, ita nunc ad tollẽdum iugum domini & sarcinã eius in virtute tua non confundas. Et illud leue erit & hæc leuis. Pariter quippe improbantur in Psalmo, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Ergo diuitiarum gloriam non iam habebas, sed quam habere cupiebas, prudẽtissime contempsisti. Caue ne tibi subrepat in tua virtute confidere: homo es

Hiere.17. enim, & maledictus omnis qui spem suam ponit in homine Sed planè in deo tuo toto corde confide, & ipse erit virtus tua, in qua pius gratusq. confidas, cui dicas

Psal.17. humiliter & fideliter, Diligam te domine virtus mea,

1.Ioan.4. quia & ipsa charitas dei, quæ perfecta foras mittit timorem, non per vires nostras, id est, humanas, diffun-

Roma.5. ditur in cordibus nostris. Sed sicut dicit Apostolus per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vigila ergo &

Marc.14. ora ne intres in tentationem. Ipsa quippe oratio admonet te quod indigeas adiutorio domini tui, ne spem bene viuendi in te ponas. K Oras enim non iam vt accipias diuitias & honores præsentis seculi, aut aliquid vanitatis humanæ, sed ne intres in tentationem. Quod vtique si homo sibi præstare posset volendo, non posceretur orando. Quapropter vt non intremus in tentationem, si voluntas sufficeret, non oraremus quæ tamen si deesset, nec orare possemus. Assit ergo vt velimus, oremus autem vt valeamus, quod voluerimus cũ ipso donãte recte sapuerimus Quod bonum quoniam 1.Corin.4. iam accepisti, est vnde gratias agas quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, caue ne glorieris, quasi non acceperis. hoc est, quasi ex te ipso habere potueris, sciens autẽ vnde acceperis ab illo pete vt perficiatur, à quo datum est vt nõ inciperetur. Cũ timore itaq. & tremore tuam salutem operare. Deus est enim Philip.2. qui operatur in te & velle & perficere, pro bona voluntate quoniam præparatur voluntas à domino, atque ab ipso gressus hominis diriguntur, & viã eius volet Hæc Psal.36. cogitatio sancta seruabit te, vt sapientia tua pietas sit. id est, vt ex deo sis bonus, & Christi gratiæ non ingratus Desyderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori spei tuæ, quam in domino habere cœpisti. Nos autem te siue absentem corpore, siue præsentem, L in vno spiritu habere cupimus, per quẽ diffunditur charitas in cordibus nostris, vt quolibet loco fuerit caro Roma.5. nostra, nullo modo separata possit esse anima nostra. Gratissime accepimus cilicia quæ misisti, vt nos de frequentanda humilitate orario non prior ipse monuisti. Non penitus lege hic ci.

Augustinus Feliciæ virgini, quæ mala quorundam Ecclesiæ pastorum vita, non leuiter scandalizata fuerat, monẽs ne scandalis offensa ab Ecclesia recedat Docta & pia omnino. *Epistola VII*

DOMINAE merito suscipiendæ & in Christi membris honorãdæ filiæ Feliciæ, Augustinus in domino salutem. Non dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum, cum sanctus Apostolus plenus visceribus charitatis confiteatur & dicat, Quis infirma- 2.Corin.11. tur & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego nõ vror? Vnde etiam ego ipse compunctus, & pro tua quę in Christo, salute solicitus, has vel consolatorias vel exhortatorias literas ad tuam sanctitatem dandas putaui: quoniam in domini nostri Iesu Christi corpore, M quod est Ecclesia eius & vnitas membrorum eius, germanissima nobis facta es, quæ tanquã honorabile mẽbrum in eius compage diligeris, & nobiscum illius sancto spiritu viuis Vnde te admoneo, ne grauius perturberis his scandalis, quæ ideo ventura prædicta sunt, vt quando venirent reminisceremur esse prędicta, & non eis valde commoueremur. Nam hæc ipse dominus in Euangelio ita prędixit. Væ mundo ab scandalis. Oportet venire scandala, væ autem homini illi, per quẽ scan- Matth.18. dalum venit. Qui sunt ipsi homines nisi de quibus dicit Apostolus, sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Alij sunt ergo qui propterea tenent pastorales cathedras, vt Christi gregibus consulant: alij verò qui propterea in eis sedent, vt suis honoribus temporalibus & commodis secularibus gaudeant. Ista duo genera pastorum, aliis morientibus, aliis nascentibus, in ipsa catholica Ecclesia necesse est vsque ad finem seculi, & vsque ad domini iudicium peruenerint. Si enim temporibus Apostolorum fuerunt tales, inter quos falsos fratres Apostolus gemeret, & diceret, periculis in falsis 2.Corin.11. fratribus, nec eos per superbiam separaret, sed per

tolerantiam

A tolerantiam sustineret: quanto magis temporibus no-
stris necesse est vt sint, cū de tempore huius seculi quod
Math.24. propinquat ad finem, apertissime dominus dicat, quo-
niam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multo-
rum. Sed quod sequitur nos debet consolari & exhor-
Math.10. tari, Qui perseuerauerit vsq; in finē, hic saluus erit. Sicut
autem sunt pastores boni & mali, sic etiam in ipsis gre-
gibus sunt boni & mali. Boni ouium nomine significā
tur, mali verò hædi appellantur, sed commixti pariter
pascūr, donec veniat princeps pastorum, qui dictus est
vnus pastor, & quemadmodum ipse promisit, separet
sicut pastor oues ab hædis. Nobis enim imperauit con-
gregationem, sibi autem seruauit separationem quia il-
le debet separare qui nescit errare. Nā qui separare an-
te tempus, quod sibi dominus seruauit, superbi serui fa-
cilè ausi sunt, ipsi potius ab vnitate catholica separati
sunt. Nam schismate immundi mundum gregem vn-
de habere potuerūt? Vt ergo in vnitate maneamus, nec
offensi scandalis palearum aream dominicam desera-
mus, sed potius vsque in finem ventilationis frumenta
† aliàs, com perseueremus, communitam † stipulam firmo charita-
munitam. tis pondere toleremus. Ipse pastor noster in Euangelio
B de pastoribus bonis nos admonet, vt propter bona o-
pera eorum nec in eis ipsis nostrā spem ponamus, sed
eum qui tales illos fecit, patrem qui in cœlis est glorifi-
cemus, & de pastoribus malis, quos nomine Scribarū
& Pharisæorum significare voluit docentes bona & fa
Math.5. ciētes mala. Nam de bonis pastoribus ita loquitur, Vos
estis lumen mundi. Non potest ciuitas abscondi super
montem constituta, neque accendunt lucernam & po-
nunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat
omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum
coram hominibus, vt videant opera vestra & glorifi-
cent patrem vestrum qui in cœlis est. De malis autem
Math.23. pastoribus oues admonet dicēs, Super cathedrā Moysi
sedēt, quæ dicunt facite, quę autē faciunt, ipsi facere no-
lite. Dicūt enim & non faciunt. His auditis oues Chri-
sti etiā per malos doctores vocē ipsius audiunt, & vni-
tatē illius non relinquunt: quia bonū quod eos audiūt
dicere, nō est ipsorum, sed illius. Et ideo secure oues pas
cuntur, quia & sub malis pastoribus pascuis dominicis
nutriuntur. Non autē faciunt malorum facta pastorū,
quia talia opera non sunt illius, sed ipsorum. Quos au-
tem bonos vident, nō solum audiunt bona quæ dicūt,
sed etiam imitantur bona quæ faciunt. De talibus erat
C Apostolus, qui dicebat, Imitatores mei estote, sicut &
1.Corin.11. ego Christi. Iste lumen erat illuminatū à lumine sem-
Philip.3. piterno ipso domino Iesu Christo & in candelabro po
Gala.7. situm erat, quia in eius cruce gloriabatur: vnde ait, Mi-
hi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu
Christi. Et quia non sua quærebat, sed quæ Iesu Christi,
quanuis ad imitationem suam, quos per Euangelium
genuerat, hortatur, tamen corripit grauiter eos qui per
1.Corin.1. Apostolorum nomina schismata fecerunt, & obiurgat
illos qui dicūt, ego sum Pauli. Nunquid Paulus pro vo
bis, inquit, crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati
estis? hinc intelligimus & bonos pastores non sua quæ-
rentes, sed quæ Iesu Christi, & bonas oues quanuis imi-
tentur facta pastorum bonorum, tamen in eis non po-
nere spem suam quorū ministerio sunt congregatę, sed
in domino potius cuius sanguine sunt redemptę vt quā-
do forte incurrerint in pastores malos, doctrinam il-
lius prædicantes & sua mala opera facientes, quę dicūt
faciant, quæ autem faciunt, non faciant nec propter fi-
lios iniquitatis pascua deserant vnitatis. In catholica

enim Ecclesia, quæ non in sola Africa, sicut pars Do- D
nati, sed per omnes gentes sicut promissa est dilatatur
atque diffunditur, in vniuerso mundo, sicut dicit Apo- Coloss.1.
stolus fructificans & crescens, & boni sunt & mali. Ab
ea verò separati, quàm diu contra illam sentiunt, boni
esse nō possunt: quia etsi aliquos eorum bonos videtur
ostendere, quasi laudabilis conuersatio, malos eos facit
ipsa diuisio, dicente domino, Qui mecum non est, ad-
uersum me est & qui mecū non colligit, spargit. Vnde
& exhortor domina merito suscipienda & in Christi
membris honoranda filia, & quod tibi dominus præ-
stitit, fideliter teneas, eumq; corde toto diligas, & eius
Ecclesiam, qui te nō permisit virginitatis tuæ fructum
cum perditis perdere vel perire. Si enim de isto seculo
exires separata ab vnitate corporis Christi, nihil tibi
prodesset seruata integritas corporis tui. Sed deus qui
diues est misericordia, fecit iuxta te quod in Euange-
lio scriptum est, cum excusarent inuitati venire ad cœ-
nam patrisfamiliàs, inter cætera dicit seruis suis, Exite Lucæ.14.
in vias & sepes, & quoscūq; inueneritis cogite intrare.
Tu ergo quanuis dilectionē sincerissimam debeas etiā
bonis seruis eius, per quorum ministerium intrare coa-
cta es, in illo tamen debes spem ponere qui conuiuium E
præparauit, cui & tu ad vitam æternam beatamq; soli-
cita es. Ei quippe commēdans cor tuum & propositum
tuum & sanctam virginitatem tuam, & fidem & spem
& charitatē tuam, non moueberis scandalo quod abū-
dabit vsque in finē, sed stabili robore pietatis salua eris
atq; in domino gloriosa in eius vnitate perseuerando
vsque in finem. Quo modo autē hanc acceperis pro te
solicitudinem meam, quam quibus potui literis tibi in-
sinuare curaui, fac vt nouerim rescriptis tuis. Dei mi
sericordia & gratia te semper protegat.

Augustinus, libro quodam suo in eam rem conscripto, Celerem instruxerat, mera leuitate Donatistas se ab Ecclesia catholica segregasse. Cui, si eo codice satisfactum non sit promittit adhuc scripta. In fine cum amico quodam Donatista, Celeri subdito, conferre rogat.

Epistola VIII.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili
ac suscipiēdo filio Celeri, Augustin⁹ in domi
no salutē. Nullam fuisse iustam causam cur
ab orbe terrarū quo Ecclesia catholica secun-
dum Prophetica & Euāgelica promissa diffunditur, se
pars Donati dirimeret, credo quòd magis quoq; consi
derans prudētia tua facillimè intelligit. De qua re, si di F
ligentior disputatio necessaria est, memini me ad legē-
dum dedisse beneuolētiæ tuæ codicē, cū te petisse cha-
rissimus mihi filius meus Cecilius intimasset, qui codex
non paucis diebus apud te fuit, quē si rei huius cogno-
scēdæ studio, vt inter occupationes tuas legere siue vo
luisti siue potuisti, nō dubito cōperisse prudentiā tuam
nō eos habere quod probabiliter cōtradicāt. & si quid
te forte adhuc mouet, quantū deus donat ac sinit, forte
poterimus respōdere interrogāti, aut ad legendū itidē
ad te dare, domine dilectissime meritoq; honorabilis
ac suscipiēde fili. Quapropter peto vnitatē catholicam
regioni Hipponensi diligentius cōmendes hominibus
tuis maxime Paterno & Maurusio. Vigilātiā cordis tui
noui, nec opus est, arbitror, plura scribere, cū si volueris
facillime possis, & quid alij curēt & caueāt in possessio
nibus tuis, & in re tua quid agatur addiscere. In re tua
esse mihi valde affirmatū est amicū cū quo cupio cōcor
dare peto faueas ad hanc rem, vt & inter homines ma-
gnam laudem, & apud deū habeas magnam mercedē.

G iam enim mihi per quendã vtriusq. nostrum medium mãdauerat, se nescio quos violentos suos timere ne faceret, quos in re tua & te fauente timere nõ poterit, nec ipse in eo debes diligere non constantiã, sed plane pertinaciam. Turpe est enim mutare sententiã, sed veram & rectam. Nam & stultam & noxiam & laudabile & salubre est. Sicut autem constantia non sinit hominem deprauari, sic pertinacia nõ sinit corrigi: proinde sicut illa laudanda, sic ista est emendanda & PP. quem misi reliqua tuæ prudentię planius intimabit. Incolumẽ fœlicemq. te dei misericordia tueatur, domine dilectissime meritoq. honorabilis ac suscipiende fili.

Augustinus, Romulum potentem hominem, quem in Christo genuerat, obsecrat ne nimium acerbus & iniustus exactor sit tributorum administratoribus suis solutorum minitans ei, si tyrannice exigere pergat, extremum iudicium. Hæc vix legi potuit ex veteri. Vnde & post medium epistolæ subobscurior est. Epistola IX.

DOMINO dilectissimo Romulo filio, Augustinus in domino salutem. Veritas & dulcis est & amara. Quando dulcis est, parcit, & quando amara, curat. Si nõ recusas bibere quod in hac epistola offero, probabis quod dixi: vtinam sicut mihi
H nõ obest, sic nec tibi obesset quicquid contumeliarum mihi irrogas. Et vtinam vel tantum tibi obesset iniquitas quam miseris & pauperibus facis, quantũ obest ipsis quibus eam facis. Illi ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi thesaurizes in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq. secundum opera sua: cuius misericordiam deprecor, vt hic te corrigat, quo modo ipse nouit, potius quàm reseruet in illũ diẽ quãdo nullus iam erit correctionis locus: vt qui tibi dedit timorem suũ, propter quẽ de te nõ despero, aperiat tibi sensum vt videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parua enim & quasi nulla tibi videntur, quæ tam mala sunt, vt quãdo te domita cupiditas ea consyderare permiserit, riges lachrymis terram vt deus misereatur tui. Aut si ego iniquus sum qui hoc tecum ago, ne miseri & egeni homines bis reddãt quod debẽt, cũ coloni actori suo dederint, subditi prępolito & iubenti seruientes, nec ille se accepisse negare potuerit. Si ergo ego iniqu⁹ sum, quia mihi videtur iniustũ vt bis exigantur, qui vix semel reddere sufficiũt: fac quod vis. Si autem tu vides quia iniustũ est, fac quod decet, fac quod deus iubet, & ego rogo. Nam pro illis magis nouit ille quem timeo,
I sed pro te ipso te ipsum rogo, vt quo modo scriptũ est
Eccle.30. miserearis animę tuę placens deo. Et modo quidẽ non rogandus, sed obiurgandus es. Nam & hoc scriptũ est,
Apoca.3. Ego quẽ amo redarguo & castigo. Ego tamẽ si pro me rogandus esses, forte non te rogarem. Quia verò pro te rogãdus es, rogo te iratũ vt parcas tibi, vt tibi placetur ille quẽ rogas. Misi ad te die sabbati tũ adhuc pranderes vt nõ proficisceretis nisi me vidisses renunciasti ita te esse facturũ. Surrexisti die dominico, & vt audiui venisti in Ecclesiã, & orasti, & profectus es, & me videre noluisti: deus tibi ignoscat. Quid enim aliud tibi dicã nisi quod ipse nouit quia cupio. Sed scio quia nisi te correxeris, ille iustus est. Cũ autẽ tibi parcis, & mihi parcis, neq. enim tã miser sum & alienus à visceribus Christi, vt non grauissimo vulnere feriatur cor meũ, quãdo sic agunt quos in eius Euãgelio genui iterũ dicturus es, Non eis iussi vt darent Ponticano, nec possent distinguere quousq. seruirent, & quousq. non seruirẽt, maxime cum ea peteret quæ se debere sciebant. Tuas autem literas habere debuerunt, quas proferrent exactori, si te nolente exigebat, & relegerent ei non se debere dare, K
nisi cum tuas literas accepissent. Nam si verbo aliquãdo iussisti ne exactori aliquid darent, multũ est vt meminerint, multum est vt tu ipse memineris, an vere iusseris, an ipsis iusseris, an alius, an omnibus maxime quia etiam nunc alteri actori audisti datam & saluam esse ipsam pecuniam, & non tibi displicuit quia dederunt. Sed cum ego dixissem, quid si & iste interuertisset, ab ipsis iterum exigendum erat rursus? tibi cœpit displicere quia dederunt & cum mihi sæpe dixisses, nunquam te iniunxisse vices tuas vel Valerio vel Aginesi, subito cum denuo ageretur quia debuerunt ostẽdere si accrescere cœperat, & diceret tibi quòd absens erat: credo excidit tibi, qui mihi toties dixeras, & dixisti, quia habuerunt Aginesi ostendere, & ipsius agere arbitrio. Ibi ego cum dixissem, certe vices tuas istis nõ soles iniungere respõdisti, sed literas meas habebat Aginesis quasi semper illi, quibus aliquid iniungis, literas tuas recitent rusticanis hominibus vt credant quia tu iussisti. Sed quia eos vident tibi sic iungi, nõ vtique credunt temere illos aliquid audere præsumere, nisi à te data potestate. Ideo quòd inter ista incerta non apparet quid iubeas, nec possunt firmum aliquid retinere nisi literas tuas
habuerint, quas omnibus proferant, & nõ nisi tuis literis probatis obtemperent, quando eis aliquid dandum est. Sed quid opus est tam diu tecũ disputare, & onerare verbis occupationes tuas, vt forte cum irasceris verbis meis velis sæuire in homines miseros. Illis imputabitur ad meritum bonũ, quia pro salute tua, propter quã tibi tanta loquor, te patiuntur iratum. tibi autẽ nolo aliquid grauius dicere, ne putes me nõ timendo, sed male optando tale aliquid loqui. Time deum si nõ vis decipi: ipsum testem inuoco super animam meã, plus me tibi timere cũ hæc dico, quàm illis pro quibus apud te intercedere videor. Si credis, deo gratias. Si autem nõ credis, cõsolatur me quod dominus ait dicite pax huic domui, & si est ibi filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Si quo minus, ad vos reuertetur. Dei misericordia te tueatur domine dilectissime fili. L

Augustinus Pancario de presbytero quodam ab hæreticis criminis insimulato, Pancarij scilicet opera, commendat ne eiusdem presbyteri domus diripiatur. Imperfecta est. Epistola X.

DOMINO dilectissimo meritoq. honorabili filio Pancario, Augustinus in domino salutẽ. M
Cum antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanitianensibus non displiceret, vnde modo factum est vt eum sicut scripsisti, etiam de nescio quibus criminib⁹ accusare parati sint, nescio domine dilectissime meritoq. honorabilis fili. Veruntamen nullo modo nos possumus contẽnere quod presbyteri videtur obiicere, tantũ si catholici sunt qui obiiciunt. Nam hæreticorum accusationes contra catholicũ presbyterũ admittere, nec possumus nec debemus. Proinde hoc primo agat prudẽtia tua vt hæretici non sint, vbi ante aduentum tuũ non fuerunt, & audiemus causam presbyteri sicut eam oportet audiri. Illud sanè moneo, quia dignaris, quoniam & salus & existimatio tua charissima nobis est, & ipsi Germanitianẽses pertinent ad curã humilitatis nostræ, vt ea quæ à gloriosissimis Imperatoribus impetrasti, & ea quæ apud competentes iudices egisti, fidenter allegare digneris, vt appareat omnibus nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur,

Afatigentur, & grauius afflicti dispareant. Simul etiam commendo, vt eiusdem presbyteri domus nõ diripiatur, neque vastetur. Nam de Ecclesia sua nunciatum est nobis, quòd eã nescio qui velint deponere, sed non puto quòd vllo pacto possit hoc à tua religione permitti.

Hæc epistola refutat incomprehensibilitatem Platonicorum, videturq́ cum libris Academicorum transmissa. Est vt aliæ imperfecta. *Epistola XI.*

HERMOGENIANO Augustinus. Academicos ego ne inter iocandum quidem vnquã lacessere auderem. quando enim me non tantorum virorũ moueret authoritas, nisi eos putarẽ lõge in alia quàm vulgo creditum est fuisse sententia. Quare potius eos imitatus sum quantum valui, q̃ expugnaui, quod omnino non valeo. videtur enim mihi satis congruisse temporibus, vt si quid syncerum de fonte Platonico flueret, inter vmbrosa & spinosa dumeta potius in possessionem paucissimorum hominũ duceretur, quàm per aperta manans irruẽtibus passim pecoribus nullo modo posset liquidum purumque seruari. Quid enim conuenientius pecori est quàm putari animam corpus esse. Contra huiusmodi homines opi-
B nor ego illam vtiliter excogitatam dei veri artem atq; rationem. hoc autem seculo cum iam nullos videmus Philosophos, nisi forte clãculo corporis, quos quidem haud censuerim dignos tam venerabili nomine, reducendi mihi videntur homines, si quos Academicorum peruersorum ingenium à rerum comprehensione terruit, sententia in spem repeiendæ veritatis: ne id quod eradicandis altissimis erroribus pro tempore accommodatum fuit, iam incipiat inserendæ scientiæ impedimento esse. Tantum enim tunc variarum sectarum studia flagrabant, vt nihil metuendum esset, nisi falsi approbatio. Pulsus autem quisque illis argumentis, ab eo quòd se firmum & inconcussum tenere crediderat, tanto constantius atque cautius aliud quærebat, quãto & in moribus maior erat industria, & in natura rerum atq; animorum altissima & implicatissima latere veritas sentiebatur. Tanta porrò nunc fuga laboris & incuria bonarum artium, vt simul atque sonuerit, acutissimis Philosophis esse visum nihil posse comprehendi: dimittant mentes vt in æternum obducant. Non enim audent viuaciores se illis credere, vt sibi appareat quod tanto studio, ingenio, ocio, tam denique multa multi-
C plicíq; doctrina, postremo vita etiam longissima Carneades inuenire non potuit. Si verò etiam aliquantum obnitentes aduersus pigritiam, legerint eosdem libros, quibus quasi ostenditur naturæ humanæ denegata perceptio tanto tempore indormiscunt, vt nec cœlesti tuba euigilent. Quamobrem cum gratissimum habeam fidele iudicium tuũ de libellis meis, tantumq; in te momenti ponã, vt nec error in tua prudentia, nec in amicicia simulatio cadere possit, illud magis diligentius peto cõsideres, mihiq; rescribas, vtrum approbes quod in extremo tertij libri suspiciosius fortasse quàm certius, vtilius tamen, vt arbitror, quàm incredibilius putaui credendum. Equidem quo modo se habeant illæ literæ, non tam me delectat vt scribis quòd Academicos vicerim: scribis enim hoc amantius forte quàm verius, quàm quòd mihi abruperim odiosissimum retinaculũ, quo ab philosophiæ vbere desperatione veri quod est animi pabulum refrænabar.

Adhortatur in hac epistola Augustinus Zenobium, vt cœptam inter se disputationẽ semel finiret. Est manca vt præcedentes. *Epistola XII.*

ZENOBIO Augustinus. Bene inter nos cõ- D
uenit, vt opinor, omnia quæ corporeus sensus attingit, ne puncto quidem temporis eodem modo manere posse, sed labi, effluere & præsens nihil obtinere id est, vt Latine loquar, nõ esse. Horum itaque perniciosissimum amorẽ, pœnarumq; plenissimum vera & diuina Philosophia monet frænare, atq; sopire vt se totus animus, etiã dũ hoc corpus agit, in ea quæ semper eiusdem modi sunt, nec peregrino pulchro placẽt, feratur atque æstuet. Quæ cum ita sint, & cum te verum ac simplicem, qualis sine vlla solicitudine amari potest, in semetipsa mens videat, fatemur tamen congressum istum atque cõspectum tuum, cum à nobis corpore discedis, locisq; seiũgeris, quærere nos eaq; dum licet cupere. Quod profecto viciũ, si re bene noui, amas in nobis. & cũ omnia bona optes charissimis & familiarissimis tuis, ab hoc eos sanari metuis. Si autẽ tam potẽti animo es, vt agnoscere hunc laqueum, & eo captos irridere valeas, ne tu magnꝰ atq; alius. Ego quidẽ quàm diu desydero absentẽ, desyderari me volo. Inuigilo tamẽ, quantum queo, & nitor vt nihil amẽ quod abesse à me inuito potest. Quo cũ officio admo- E
neo te interim, qualiscunq; sis, inchoatã tecum disputationẽ perficiendã, si curę nobismetipsis sumus. Nam eã cũ Alipio perfici nequaquã sinerem, etiã si vellet. Non vult autem. Non enim est humanitatis eius nunc mecũ operam dare, vt inquam, multis possemus literis te nobiscum teneamus, nescio qua necessitate fugere tecum.

Locus corruptus.

Fastius quidam ære alieno obrutus ad Ecclesiam confugerat, cuius creditoribus mutua accepta pecunia Augustinus satisfecit, cum publica collatione per Christi fideles erat Fastio impertitus. *Epistola XIII.*

DOMINIS dilectissimis & desyderãtissimis sanctæ plebi cum ministro, mẽbris Christi Augustinus in domino salutem. Notissima mihi & probatissima deuotio sanctitatis vestræ in domino nostro Iesu Christo fiduciam dedit, vt etiã absens pręsumerẽ vnde pręsens gaudere consueui. Qui semper spiritu vobiscum sum, nõ solũ quia gratia domini nostri Iesu Christi tantæ suauitatis flagrare nõ cessat, sed etiam quia meipsum, qui vobis in Euangelio seruio, angustiam pati non permittitis. Cum enim frater noster Fastius debito decem & septem solidorũ ab opinatoribus vrgeretur vt redderet, quod ad præsens F
vnde explicaret se nõ inueniebat, ne corporalem pateretur iniuriam, ad auxiliũ sanctæ ecclesiæ conuolauit: illi etiam exactores cũ proficisci cogerẽtur, & ideo dilationem dare non possent, grauissimis me querelis onerauerunt, ita vt eis illum traderẽ aut quod sibi deberi ostendebant, vnde acciperent prouiderem. Cumq; obtulissem Fastio vt vestram sanctitatem de necessitatibus eius alloquerer, pudore deterritus ne facerẽ deprecatus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus à fratre nostro Oracedomo decem & septem solidos accepi, quos in causam eius continuo dedi, promittente illo quòd ad certum diem cum eis reddendis posset occurrere & consentiẽte vt si non posset occurrere, sermo de illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternam fratribus exhibere consueuistis. Nunc ergo quoniã absens est, restat vt subueniatis, non illi quem nemo compellat absentem, sed pollicitationi meæ, cuius existimatio nobis semper est præsens. Iam enim dies, ad quem se promiserat occursurũ, transactus est, & ego ei qui solidos suos fidei meæ cõmisit, quid respondeam nõ inuenio, nisi faciã quod me facturũ esse promisi. Sed quo-

G niam non sum de hac re commonitus, vt die penteco-
stes, quando aderat maior vestra frequẽtia, sermonem
inde facerem, peto vt has literas pro lingua mea præ-
sente habere dignemini, admonente vos & exhortan-
te in cordibus vestris deo & domino nostro cui credi-
distis, qui nunquam discedit à vobis timentibs & ho-
norantibus nomen suum, in quo vobis & nos semper
coniuncti sumus, quamuis corpore à vobis profecti esse
videamur. qui nobis bonorum operum semine messem
Gala 6. vitæ æternæ promittit, dicẽte Apostolo, Bonum autem
facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus
infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur
bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.
Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fide-
lis, catholicus frater noster, pro cuius supplenda neces-
sitate vos peto vt faciatis quod dominus imperat, sine
tristicia, sine murmuratione, & cum lætìcia & hilarita-
te facite deo enim creditis non homini: quia ille pro-
mittit vos nihil eorum quæ misericorditer facitis per-
dituros, sed in illo die cum vsuris immortalibus recep-
turos. Et quoniam ipse Apostolus dicit, Hoc autẽ dico
2.Corin.9. qui parce seminat parce & metet. Intelligere debetis tẽ-
H pus esse vt domũ vitæ æternæ, cũ adhuc in ista vita su-
mus, festinanter & alacriter cõparemus: quia cum finis
seculi venerit, non dabitur nisi eis qui fide sibi hoc me-
ruerunt, antequã videre potuissent. Scripsi eis etiã pres-
byteris, vt si quid minus fuerit post collationẽ sancti-
tatis vestræ, cõpleant ex eo quod habet Ecclesia, dumta
men vos secundũ quod placet hilariter offeratis quia
siue de vestro siue de Ecclesia detur, omnia dei sunt, &
deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesię sicut Apo
Philip.4. stolus dicit, Non quia quæro datũ, sed requiro fructũ:
lætificate ergo me, quia de fructibus vestris gaudere cu
pio. Vos enim estis arbores dei, quas assiduis imbribus
& per nostrum ministerium rigare dignatur. Tueatur
vos dominus ab omni malo & hic & in futuro seculo,
domini dilectissimi & desyderantissimi fratres.

Corrupta & non integra est hæc epistola, vixq; legi ex veteri potuit. Obiurgat verò Paulum quendam Episcopum, qui Ecclesiam leui sua vita granter offendebat, vt ad frugem & Episcopo dignam vitam redeat.

Epistola XIIII.

DOMINO synceriter dilectissimo & votis om
nibus beatificando fratri & cõsacerdoti Pau-
lo, Augustinus in domino salutem. Iam inex-
I orabilem me nõ vocares, nisi etiam mendacẽ
putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quãdo
mihi talia scribis, nisi me tenere aduersus te manũ dis-
cordiæ & odium detestandũ quasi in re manifesta non
caueam, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar? aut
ita velim eiicere stipulã de oculo tuo, vt in meo trabẽ
1.Corin.9. nutriam? nõ est quod putas. Ecce iterum dico & testor
Lucæ 6. deum, si tu tibi ea velles quæ tibi ego volo, iam olim se-
curus in Christo viueres, & in nominis eius gloria totã
eius Ecclesiam lætificares. Ecce iam scripsi non tantum
te esse fratrem meum, sed etiam collegam meum. Neq;
enim fieri potest, vt non sit collega meus quilibet Epis-
copus Ecclesiæ catholicæ, qualiscunq; sit, nullo Eccle-
siastico iudicio damnatus. Sed vt tibi cõmunicẽ nulla
causa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim
maxime debeo, quia in Christo Iesu per Euangeliũ ego
te genui, salubrem mordacitatem charitatis, veraciter
obiurgando. Et ita gaudeo multos in ecclesiam catho-
licã adiuuante domino per te esse collectos, vt nõ de-
beam plangere plures inde dispergi. Sic enim vulnera-
sti Ecclesiam Hipponensem, vt nisi te dominus omni K
bus curis & sarcinis secularibus expeditum, ad veram
episcopalem vitam mecum reuocauerit, tale vulnus sa-
nari nõ possit. Cum autem tu magis magisq; implicare
te non cesses, vt etiam rebus quibus renunciasti, te post
renunciationẽ inserueris, quod nec apud humanas ip-
sas leges vllo modo defendi potest: & in ea professione
viuere dicaris, cui fragilitas Ecclesiæ tuæ sufficere non
possit: vt quid quæris communionem meam, cum au-
dire nunquam volueris admonitionem meam? an vt
quicquid facis mihi imputẽt homines, quorũ querelas
sustinere non possum? Frustra autem suspicaris eos esse
obtrectatores tuos, qui tibi semper & in vita priore ad-
uersati sunt. Non est ita, nec mirũ quod multa te latent.
Sed etiam si hoc verũ esset, nihil in tuis moribus inue-
nire debuerunt, quod rectè reprehenderẽt, & vnde Ec-
clesiam blasphemarent. Adhuc me putas fortasse ideo
ista dicere, quia non accepi satisfactionẽ tuam. Immo
propterea dico, ne ipse non possim satis deo facere de
peccatis meis, si hoc tibi tacuero. Noui quia cor habes,
sed & tardum, securũ est & acutũ: cor nihil est quando
in terra est. Non est Episcopatus artificiũ transigendæ
vitæ fallacis: docebit te quod dico dominus deus, qui L
tibi interclusit omnes vias ad quas illo vti voluisti, vt
dirigat, & si intelligas in illam viam propter quam am
bulandam tibi sancta sarcina imposita est.

Augustinus Victori Episcopo, concilium Episcoporum iure primatus conuocãti, excusatoria quare ad concilium nõ venturus sit. Rogat vt prius cũ Xantippo Episcopo super iure primatus & cõcily Episcoporum conuocandi placide componat. *Epistola XV.*

DOMINO beatissimo & venerabili patri &
consacerdoti Victorino, Augustinus in do-
mino salutem. Tractoria ad me decimo idus
Nouembris venit, iam finito die, & me valde
indispositũ inuenit, vt occurrere omnino non possem.
Veruntamen siue imperitiam meam mouerit, siue iuste
motus sim, tuæ sanctitatis & grauitatis est arbitrari. Le-
gi in eadem tractoria etiã ad Mauritanas esse scriptũ,
quas prouincias scimus nobis nos habere primates.
Quòd si & ex eis ad Numidiam conuocandũ esset cõ
cilium, oportuit vtique vt aliquorum Maurorum Epis
coporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria
ponerentur. Quod in ista tractoria non reperiens, mul
tum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita per- M
turbato & neglecto ordine scriptum, vt nomen meum
tertio loco inuenerim, qui noui quàm post multos epis
copus factus sum. Quæ res & aliis iniuriosa est satis,
& mihi inuidiosa. Præterea venerabilis frater & col-
lega noster Xantippus Tagonẽsis dicit, quod eum pri-
matus ipse contingat, & erga plurimos sic habetur,
& tales mittit epistolas. Qui etiam error si facile in-
ter vestram sanctitatem cognosci & corrigi potest, nõ
debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas
tua, nomen eius prætermitti. Quòd si in mediis locis
conscriberetur, & nõ in primo poneretur, multum mi-
rarer: quanto magis mirãdum est, quòd nulla tibi eius
admemoratio facta est, qui maxime ad conciliũ venire
debuit, vt de ipso primatus ordine, quæ causa omnium
Numidarum Episcopis Ecclesiarum primatus agere-
tur. His de causis etiam venire dubitarem, ne forte falsa
esset tractoria, qua tanta peruersitas appareret. quan-
quã & angustia tẽporis & aliæ graues necessitates me
multipliciter impedirẽt. Vnde peto beatitudinẽ tuã, vt
mihi

A mihi ignoscas & primo instare digneris, vt inter tuam
sanctimoniam & senem Xantippum concorditer con-
stet, quis vestrum debeat conuocare concilium. aut cer-
te quod salubrius arbitror, sine cuiusquam præiudicio
ambo conuocate collegas vestros. eos maxime, qui vo-
bis Episcopatus ætate vicini sunt, qui facile quis ve-
strum verum dicat agnoscant: vt inter vos paucos ea-
dem præ cæteris quæstio dirimatur, & errore sublato
minores à cæteris cōuocentur: qui nec possunt nec de-
bent, nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere, &
nunc ignorant cui vestrum potissimum credant. Hanc
epistolam signatā misi annulo, qui exprimit faciem ho-
minis attendentis in latus.

*Longa & docta est hac Epistola, tractans de Baptismo par-
uulorum, contra Pelagium: quem tamen clementer hac Epi-
stola tractat. Hac per exemplaris vetustatem difficulter legi
potuit, propter quod in aliquibus locis obscura est.*

Epistola XVI.

CHARISSIMO filio Marcellino Augustinus
Episcopus seruus Christi seruorūq; Christi in
domino Salutē. De quæstionibus quas mihi
B proposueras, vt ad te aliquid scriberē, aduersus
eos qui dicunt, Adam etiā si non peccasset fuisse mori-
turū, nec ex eius peccato quicquā ad eius posteros pro-
pagando transisse. maxime propter baptismū paruulo-
rum, quem more pijssimo atque materno vniuersa fre-
quētat ecclesia & quod in hac vita fuerint futuriq; sint
filij hominum, nullum habētes omnino peccatum, iam
duos prolixos absoluerā libros. Quibus mihi visus sum
non quidem omnibus omnium occurrisse in hac causa
motibus animorū: quod vel à me vel à quoquā vtrum
fieri possit, ignoro, immò fieri non posse non dubito:
sed tamen egisse aliquid, quo de his rebus à maioribus
traditæ fidei defensores, cōtra nouitates eorum qui ali-
ter sentiunt non inermes vsquequaq; consisterent. Ve-
Pelagius. rum post paucissimos dies legi Pelagij quædam scripta,
viri, vt audio, sancti, & non paruo prouectu Christiani,
quæ Pauli Apostoli expositiones breuissimas contine-
rent. Atq; ibi cōperi cum ad illum venisset locum, vbi
Rom. 5. dicit Apostolus, Per vnum hominē peccatum intrasse
mundum, & per peccatū mortem, atq; ita in omnes ho
mines pertransisse quandam eorum argumentationem
C qui negant paruulos peccatum originale gestare, quam
fateor in illis tam longis voluminibus meis non refelli:
quia in mentem mihi omnino nō venerat, quenquam
posse talia cogitare vel dicere. Quapropter quoniā illi
operi, quod iam certo fine concluseram, nihil addere
volui, & ipsam eisdē verbis quibus eam legi, & quid mi-
hi contra videatur huic epistolæ inserendū putaui. Sic
ergo illa argumētatio posita est. Hi autē, inquit, qui cō-
tra traducē peccati sunt, ita illam impugnare nituntur.
Si Adæ, inquiunt, peccatum etiam non peccātibus no-
cuit: ergo & Christi iusticia etiam non credētibus pro-
dest: quia similiter, immò & magis dicit, per vnum
saluari, quàm per vnum ante perierunt. Huic ergo,
vt dixi, argumēto in illis duobus libris, quos ad te scrip-
si, nihil respondi neque id mihi prorsus redarguendum
proposui. Nūc ergo prius illud attende quēadmodum
cum dicunt, Si Adæ peccatum etiam non peccantibus
nocet, ergo & Christi iusticia etiam nō credētibus pro-
dest, absurdissimum vtiq; & falsissimū iudicāt vt Chri-
sti iusticia etiam non credentibus prosit. Vnde putant
confici nec primi hominis peccatum paruulis non pec-
cātibus nocere potuisse, sicut & Christi iusticia prodes-
se nullis non credentibus potest. Dicant itaque Christi
iusticia quid baptizatis paruulis prosit. Dicant omnino D
quod volūt. Profecto enim si se Christianos esse memi-
nerunt, aliquid prodesse non ambigunt. Quodlibet igi-
tur prosit, prodesse, sicut etiam ipsi asserunt, nō creden-
tibus, non potest. Vnde coguntur paruulos baptizatos
in credentium numero deputare, & authoritati sanctæ
vbiq; ecclesiæ cōsentire, quæ fidelium nomine eos cen-
set indignos quibus iusticia Christi etiam secundū istos
prodesse non nisi credentibus posset. Sicut ergo eorum
per quos renascuntur iusticiæ spiritus responsione sua
traiicit in eos fidem, quā voluntate propria nōdum ha-
bere potuerunt. sic eorum per quos nascuntur caro pec-
cati traiicit in eos noxiam, quam nondum vita propria
contraxerunt & sicut eos vitæ spiritus in Christo rege-
nerat fideles, sic eos corpus mortis in Adam generaue-
rat peccatores. Illa enim carnalis generatio est, hæc spi-
ritalis. Illa facit filios carnis, hæc filios spiritus. Illa filios
mortis, hæc filios resurrectionis. Illa filios seculi, hæc fi-
lios dei. Illa filios iræ, hæc filios misericordiæ. Ac per
hoc illa peccato originali obligatos, ista omnis peccati
vinculo liberatos. Postremò ad id quod intellectu per-
spicacissimo assequi non valemus, authoritate diuina E
consentire cogamur, bene quod ipsi nos admonent, iu-
sticiam Christi nisi credentibus prodesse non posse, &
prodesse aliquid paruulis cōfitentur. Vnde, vt diximus,
necesse est eos baptizatos in credentiū numero sine vl-
la tergiuersatione cōstituant. Consequenter igitur si nō
baptizentur, inter eos qui nō credunt erunt. Ac per hoc *1.Ioan.5.*
nec vitam habebunt, sed ira dei manet super eos quo- *Ioan.3.*
niam qui non credit filio, nō habebit vitam, sed ira dei
manet super eum. & iudicati sunt, quoniam qui nō cre- *Mar.16.*
dit iam iudicatus est & cōdemnabuntur, quoniam qui
crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui autē non
crediderit, condemnabitur. Iam nunc videant isti qua
iusticia tentent vel conentur asserere, non ad vitā æter-
nam sed ad iram dei pertinere, & diuinitus iudicari at-
que damnari homines, qui sine peccato sunt: si quēad-
modum proprium, ita nullum in eis est etiam originale
peccatū. Iam cæteris quæ Pelagius insinuat eos dicere,
qui cōtra originale peccatum disputant, in illis duobus
prolixi mei operis libris satis, quantum arbitror, diluci-
deq; respōdi. Quod etsi quibusdā vel parum vel obscu-
rum videbitur, dent veniam, & componāt cum eis qui F
fortasse illud non quia parum est, sed quia nimiū repre-
hendunt. Et qui ea quę pro natura quæstionū dilucide
dicta existimo, adhuc non intelligunt, nō mihi calum-
nientur pro negligētia, vel pro meæ facultatis indigen-
tia, sed deum potius pro accipienda intelligētia depre-
centur. Veruntamen nos nō negligēter oportet aduer-
tere, istum, sicut eum qui nouerunt loquuntur, prædicā-
dum virum, hanc argumentationē contra peccati pro-
paginem non ex propria intulisse persona: sed quid illi
dicant qui eam non approbāt, intimasse. Nec solū hoc
quod modo proposui, eiq; respōdi, verum etiam cætera
quibus me in illis libris iam respondisse recolui. Nam
cum dixisset, si Adæ, inquiunt, peccatum etiam nō pec-
cantibus nocuit, ergo & Christi iusticia etiam non cre-
dentibus prodest quod in iis quæ respōdi, cernis quàm
non solum nō expugnent quod dicimus, sed etiam nos
admoneant quid dicamus: secutus adiunxit, Deinde
aiunt, Si baptismus mundat antiquum illud delictum:
qui de duobus baptizatis nati fuerint, debēt hoc carere
peccato. Non enim potuerunt ad posteros trāsmittere,
quod ipsi minime habuerunt. Illud quoque addunt, in-
quit, quia si anima non est ex traduce, sed sola caro, ipsa
tantum

G tantum habet traducē peccati, & ipsa sola pœnam me-
retur iniustum esse dicentes, vt hodie nata anima, non
ex massa Adæ, tam antiquum peccatū portet alienum.
Dicunt etiam, inquit, nulla ratione cōcedi, vt deus, qui
Excusat propria peccata remittit, imputet aliena. Vides ne, obse-
Pelagium. cro, quemadmodū hoc totum Pelagius non ex sua sed
ex aliorum persona indiderit scriptis suis, vsqueadeo
sciens hanc nescio quam, esse nouitatem, quæ cōtra an-
tiquam Ecclesiæ insitā opinionem sonare nūc cœperit,
vt eam ipse confiteri, aut verecundatus, aut veritus fue-
rit. Et forte hoc ipse nō sentit, quod sine peccato nasca-
tur homo, cui fatetur necessariū esse baptismum, in quo
fit remissio peccatorū, quod sine peccato damnetur ho
mo, quem necesse est non baptizatum in non credenti-
bus deputari quia vtiq; scriptura Euāgelica fallere non
Mar. 16. potest, in qua apertissime legitur. Qui non crediderit
condēnabitur. Postremò quòd sine peccato imago dei
non admittatur ad regnum dei, quoniā nisi quis rena-
tus fuerit ex aqua & spiritu, nō potest introire in regnū
dei atq; ita vel in æternam mortem sine peccato præci-
pitetur, vel quod est absurdius, extra regnū dei habeat
H vitam æternam: cum dominus prædicens quod suis in
Matth. 25. fine dicturus sit, Venite benedicti patris mei, percipite
regnum quod vobis paratum est ab initio mūdi mani-
festauerit etiam quid sit ipsum regnū quod dicebat, ita
concludens, Sic ibunt illi in ambustionē æternam, iusti
autem in vitam æternam. Hæc igitur & alia quæ istum
sequuntur errorem, nimium peruersa & Christianæ re-
pugnantia veritati, credo quod vir ille tā egregie Chri-
stianus omnino nō sentiat. Sed fieri potest, vt etiā isto-
rum argumētis, qui contra peccati traducem sentiunt,
adhuc fortasse ita moueatur, vt audire vel nosse quid
cōtra eos dicatur expectet. Et ideo quid illi dicant, qui
contra peccati traducem sentiunt, nec tacere voluit, vt
quæstio discutiēda insinuaretur. & à persona sua remo-
uit, ne hoc etiam ipse sentire iudicaretur. Ego autē etsi
refellere istorum argumenta non valeam, video tamen
inhærēdū esse iis quæ in scripturis sunt apertissima, vt
ex iis reuelentur obscura aut si mens nondū est idonea,
quæ possit vel demōstrata cernere, vel abstrusa inuesti-
gare, sine vlla hæsitatione credantur. Quid autem aper-
tius tot tantisq; testimoniis diuinorū eloquiorū, quibus
dilucidissime apparet, nec præter Christi societatē ad
I vitam salutemq; æternam posse quenquam hominum
peruenire, nec diuino iudicio iniuste aliquē posse dam-
nari hoc est, ab illa vita & salute separari? Vnde fit con-
sequēs, vt quoniā nihil agitur aliud quādo paruuli bap-
tizātur, nisi vt incorporētur Ecclesiæ, id est, Christi cor-
pori membrisq; socientur, manifestū sit eos ad damna-
tionem, nisi eis consultum fuerit, pertinere. Non autem
damnari possent, si peccatum vtiq; non haberent. Hoc,
quia illa ætas nullum in vita propria cōtrahere potuit,
restat intelligere, vel si hoc nōdum possumus, saltē cre-
dere, trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc
si ambigui aliquid habent verba Apostolica, quibus di-
Roma. 5. cit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum,
& per peccatū mors, & ita in omnes homines pertrāsiit.
possuntq; ad aliam duci transferriq; sentētiam, nūquid
Ioan. 3. & illud ambiguum est, Nisi quis renatus fuerit ex aqua
Luca. 1. & spiritu, non potest intrare in regnum dei? Nūquid &
illud, Vocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum fa-
ciet populū suum à peccatis eorum? Nunquid etiam il-
Math. 9. lud, Quia non est opus sanis medicus, sed ægrotātibus,
Mar. 2. hoc est, quia non est necessarius eis qui nō habent pec-
Ioan. 6. catum, sed eis qui saluādi sunt à peccato? Nūquid etiam
illud Quia nisi manducauerint homines carnem eius, K
hoc est, participes facti fuerint corporis eius, non habe-
bunt vitam? His atq; huiusmodi aliis quæ nūc prætereo
testimoniis, diuina luce clarissimis, diuina authoritate
certissimis, nōnne veritas sine vlla ambiguitate procla-
mat, non solum in regnum dei nō baptizatos paruulos
intrare non posse, sed nec vitam æternam posse habere
præter Christi corpus, cui vt incorporentur sacramen-
to baptismatis imbuuntur? Nōnne veritas sine vlla du-
bitatione testatur, nō ob aliud eos ad Iesum, hoc est, ad
Saluatorem, & ad medicum Christum piis gestantium
manibus ferri, nisi vt per medicinam sacramentorū eius
possint à peccati peste sanari? Quid ergo cunctamur
Apostoli verba, de quibus forte dubitamus, etiā ipsa sic
intelligere, vt iis cōgruant testimoniis de quibus dubi-
tare non possumus? Quanquam toto ipso loco, vbi per
vnius peccatū multorum condemnationē, & per vnius
iustitiam multorum iustificationē Apostolus loquitur, Roma. 5.
nihil mihi videtur ambigui, nisi quod ait, Adā formam
futuri. Hoc enim reuera non solum huic sententiæ cō-
uenit, qua intelligitur futuros eius posteros ex eadē for-
ma cum peccato esse generatos sed etiam in alios & a- L
lios intellectus possunt hæc verba deduci. Nam & nos
inde aliud aliquādo diximus, & aliud fortasse dicemus
quod tamen huic intellectui non sit aduersum, & ipse
Pelagius non vno modo id exposuit. Cætera vero quæ
ibi dicuntur, si diligenter aduertantur atq; tractētur, si-
cut in primo illorum duorum libro vtcunque conatus
sum, etiam si subobscurum pariunt rerum ipsarum ne-
cessitate sermonem, non tamē poterunt alium sensum
habere, nisi per quem factum est, vt antiquitus Ecclesia
retineret fideles paruulos originalis peccati remissionē
per Christi baptismum consequutos. Vnde non imme-
rito beatus Cyprianus ostendit, quàm hoc ab initio cre
ditum & intellectum seruet ecclesia. Qui cum paruulos
à materno vtero recentissimos iam idoneos ad perci-
piendum Christi baptismum assereret, quoniam con-
sultus fuerat, vtrum hoc ante octauum diem fieri debe-
ret quantum potuit conatus est, eos demonstrare perfe-
ctos ne quasi pro numero dierū, quia octauo antea cir- M
cuncidebantur infantes, eos adhuc perficiendos existi-
maret. Sed cum magnum eis defensionis patrocinium
præstitisset, ab originali tamen peccato eos immunes
non esse cōfessus est Quia si hoc negaret, baptismi cau-
sam, propter quem percipiendum eos defendebat, aufer
ret. Potes ipsam epistolam memorati martyris de bap-
tizandis paruulis legere si volueris Neque enim potest
deesse Carthagini Verum in hac etiam nostra, quan-
tum præsenti quæstioni satis visum est, pauca inde trās-
ferenda arbitratus sum. Quæ prudenter attende Quan-
tum vero, inquit, ad causam infantium pertinet, quos
dixisti intra secundum vel tertium diem quo nati sunt
constitutos, baptizari non oportere: & considerādam
esse legem circuncisionis antiquę, atque intra octauum
diem eum qui natus est, baptizandū & sanctificandum
non putare: longe aliud concilio sancto visum est In
hoc enim quod tu putabas esse faciendum, nemo con-
sensit, sed vniuersi potius iudicauimus nulli hominum
nato misericordiam dei, & gratiam denegādam. Nam
cum dominus in Euangelio suo dicat, Filius hominis Ioan. 12.
nō venit animas hominum perdere, sed saluare: quan-
tum in nobis est, si fieri potuerit, nulla anima perden-
da est Aduertis ne quid dicat, quemadmodum sentiat,
non tantum carni, sed animæ quoq; infantis exitiabile
esse atque mortiferū, sine illo salutari sacramento exire

de hac

A de hac vita vnde si iam nihil aliud diceret, intelligere nostrum fuit, sine peccato animam perire nõ posse Sed vide paulopost defendens innocentiam paruulorum, quid tamen de illis apertissime fateatur. Cæterum si homines, inquit, impedire aliquid ad consecutionem gratiæ posset, magis adultos & prouectos & maiores natu possent impedire peccata grauiora. Porrò autẽ si etiam grauissimis delictoribus, & in deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint remissio peccatorum datur, à baptismo atq; gratia nemo prohibetur. quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima natiuitate cõtraxit? Qui ad remissionem peccatorum accipiẽdum, hoc ipso facilius accedit, quòd illi remittuntur nõ propria, sed aliena peccata. Vides quanta fiducia ex antiqua & indubitata fidei regula vir tãtus ista loquitur, quia hæc documenta certissima ideo protulit, vt illud quod erat incertum, vnde consuluerat ille cui rescribit, & vnde concilij decretum consensisse † commemorat, vt scilicet etiam ante octauum diem, ex quo die natus esset infans, eũ si afferretur baptizare nemo dubitaret. per hæc

taldas, sõsis nutum esse

B firmamenta probaretur? Neque enim hoc tunc quasi nouum, aut quasi aliqua cuiusquam cõtradictione pulsatum, cõcilio statuebatur seu firmabatur, quòd obstricti originali peccato tenerentur infantes. Sed cum illic alia consultatio versaretur, & disceptaretur propter legem carnalis circũcisionis, vtrum eos & ante octauum diem baptizari oporteret: ideo ei qui hoc negabat nemo consensit quia iam non consulendum, nec disceptandum, sed firmum certumq; habebatur, animam saluti æternæ perituram, si hanc vitam sine illius sacramenti consecutione finiret: & quamuis ab vtero recentissimi paruuli solo reatu essent peccati originalis obstricti, quare illis etsi multo facilior quòd alienorũ, sed tamen esset necessaria remissio peccatorum His certis illa incerta de octauo die quæstio dissoluta est, atque in concilio iudicatum, homini nato ne in æternũ pereat, omni die debere succurri cum etiam de ipsa carnali circũcisione ratio redderetur quod vmbra esset futuri, non quòd intelligeremus etiam baptismum octauo die, ex quo natus est homo, dari oportere. sed nos in Christi resurrectione spiritaliter circuncidi, qui tertio quidem

C post diem passionis, in diebus hebdomadarum, quibus tempora pronoluuntur, octauo hoc est, post sabbatum primo die a mortuis resurrexit Et nũc nescio cuius nouæ disputationis audacia quidam nobis facere conantur incertum, quod maiores nostri ad dissoluenda quędam, quæ nonnullis videbantur incerta, tanquam certissimum proferebant. Quando enim primitus hoc disputari cœperit nescio illud tamen scio, quòd etiã sanctus Hieronymus, qui hodièque in literis ecclesiasticis tam excellentis doctrinæ fama ac labore versatur, ad quasdam soluendas in suis libris quæstiones etiam hoc certissimum adhibet sine vlla disceptatione documentum. Nam in eo, quod in Ionam Prophetam scripsit, cum ad eum venisset locum vbi cõmemorantur etiam paruuli ieiunio castigati maior inquit ætas incipit, vsq; ad minorem peruenit. Nullus enim absq; peccato, nec si vnius quidem diei fuerit vita eius, & innumerabiles anni vitæ illius Si enim stellæ mundę non sunt in conspectu dei, quanto magis vermis & putredo, & ij qui peccato offendentis Adam tenentur obnoxij? Hunc doctissimum virum, si facile interrogare possemus, quàm multos vtriusque linguæ diuinarum scripturarum tractatores, Christianarumq; disputationũ scriptores com- D memoraret, qui non aliud ex quo Christi est Ecclesia constituta senserunt, non aliud à maioribus acceperũt, non aliud posteris trãdiderũt? Ego quidẽ quamuis longè pauciora legerim, non memini me aliud audisse à Christianis, qui vtrunq; accipiunt testamentum, nõ solum in Ecclesia catholica, verumetiam in qualibet hæresi vel schismate constitutis. non memini me aliud legisse apud eos quos de his rebus aliquid scribẽtes legere potui, qui scripturas canonicas sequerentur, vel sequi se crederent, credive voluissent. Vnde nobis hoc negocium repẽte emerserit nescio. Nam ante paruum tempus à quibusdam transitorie colloquẽtibus, cursim mihi aures perstrictæ sunt, cum illic apud Carthaginem essemus, non ideo paruulos baptizari, vt remissionem accipiant peccatorum, sed vt sanctificentur in Christo. Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit, vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant de quorũ essem authoritate solicitus, facile hoc in trãsactis atque abolitis habui. Ecce cõtra Ecclesiam studio flammante defenditur ecce scribendo etiam memoriæ commendatur: ecce res in hoc discrimnis adducitur, E vt hinc etiã à fratribus consulamur: ecce contra disputare atque scribere cogimur. Ante paucos annos Romę quidam extitit Iouinianus, qui sanctimonialibus etiam *Iouinian**. ætate iam prouectioribus nuptias persuasisse dicatur, nõ alliciendo, quo earum aliquam ducere vellet vxorem, sed disputãdo virgines sanctimoniæ dicatas nihil amplius fidelibus coniugatis apud deum habere meritorum. Nũquam tamen hoc ei cõmentum venit in mentem, vt asserere conaretur, sine originali peccato nasci hominum filios Et vtique si hoc astrueret, multo procliuius vellent fœminæ nubere, fœtus mundissimos parituræ. Huius sanè scripta, quã & scribere ausus est, cum fratres ad Hieronymum refellenda misissent, non solum in eis nihil tale comperit, verũ etiam ad quædam eius vana cõfutanda, hoc tanquam certissimum de hominis originali peccato, vnde vtique nec ipsum dubitare credebat, inter multa sua documenta deprompsit. Id agentis hęc verba sunt, Qui dicunt se, inquit, manere in Christo, debent sicut ille ambulauit & ipsi ambulare. Eligat aduersarius è duobus quod vult, optionẽ ei damus. Manet in Christo, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet vt Christus. Si autem temerarium est simi- F litudinẽ virtutũ domini polliceri, non manet in Christo, quia non ingreditur vt Christus Ille peccatum non *Esa. 53.* fecit, neque inuẽtus est dolus in ore eius qui cum malediceretur nõ maledixit, & tanquam agnus coram ton- *Ioan. 14.* dente sic non aperuit os suum ad quem venit princeps mundi istius, & inuenit in eo nihil qui cum peccatum non fecisset, pro nobis peccatũ eum fecit deus Nos au- *Iacobi 3.* tem iuxta epistolam Iacobi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec si vnius quidem diei fuerit vita eius. Quis enim gloriabitur castũ se habere cor, aut quis confidet mũdum se esse à peccatis? Tenemurq; rei in similitudinẽ pręuaricationis Adam. Vnde & Dauid dicit: Ecce in iniquitatibus cõceptus sum, & in deli- *Psal 50.* ctis concepit me mater mea. Hæc nõ ideo cõmemoraui, quòd disputatorum quorumlibet sentẽtiis tanquam canonica authoritate nitamur, sed appareat ab initio vsque præsens ad tempus, quo ista nouitas orta est, hoc de originali peccato apud Ecclesiæ fidẽ tanta constantia custoditũ, vt ab eis, qui dominica tractarent eloquia magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda, quàm id tanquam falsum refutari ab aliquo tentaretur.

Cæterum

G Cæterũ in sanctis canonicis libris viget huius sẽtẽtiæ clarissima & plenissima authoritas Clamat Apostolus, *Roma.5.* Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatũ mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Vnde nec illud liquide dici potest, quod peccatũ Adæ etiam non peccãtibus nocuit: cũ scriptura dicit In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicũtur ista aliena peccata, tanquã omnino ad paruulos non pertineant. Siquidẽ in Adã omnes tunc peccauerunt, quãdo in eius natura illa vi insita qua hos gignere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt. Sed dicuntur aliena: quia nondũ ipsi agebant vitas proprias, sed quicquid erat in futura propagine, vita vnius hominis continebat. Nulla, inquiunt, ratione conceditur, vt deus qui ꝑpria peccata remittit, imputet aliena. Remittit, sed spiritu regeneratis, non carne generatis. Imputat vero, non iam aliena sed propria. Aliena quippe erant, quãdo ij qui propagata ea portarent, nondũ erãt. Nũc vero carnali generatione iam eorum sunt, quibus nõdum spiritali regeneratione dimissa sunt Sed si baptismus, inquiunt, mundat antiquum illud delictum: qui H de duobus baptizatis nati fuerint, debẽt hoc carere peccato. Nõ enim potuerunt ad posteros trãsmittere, quod ipsi minime habuerũt. Ecce vnde plerunq. conualescit error, cum homines idonei sunt iis rebus interrogãdis, quibus intelligendis nõ sunt idonei. Cui enim auditori, vel quibus explicẽ verbis, quo modo mortalia viciosa primordia nõ obsint eis, qui aliis primordiis immortalibus inchoati sunt, & tamẽ obsint eis quos idem ipsi quibus iam non obsunt, ex eisdẽ viciosis primordiis generauerint? Quo modo id intelligat homo, cuius tardiusculam mentem impedit etiam suę sententię præiudicium & peruicaciæ grauissimæ vinculum? Veruntamẽ si aduersus eos mihi esset causa ista suscepta, qui omnino paruulos baptizari prohiberẽt, aut superfluo baptizari contenderent, dicentes eos ex fidelibus natos, parentum meritum necessario consequi. tũc deberem ad hanc opinionem conuincẽdam laboriosius fortassis & operosius excitari Tũc si mihi apud obtusos & contentiosos, propter rerũ naturæ obscuritatem, difficultas refellendi falsa & persuadendi vera resisteret, ad hæc forte quæ in vsu atque in prõmptu essent exempla cõfugerem, vicissimq. interrogarem, vt quia eos moueret quo I modo peccatum, quod mundatur per baptismum, maneat in eis quos genuerint baptizati: ipsi explicarẽt quo modo præputium, quod per circuncisionem aufertur, maneat in eis quos genuerint circũcisi: quo modo etiã palea, quæ opere humano tanta diligẽtia separatur, maneat in fructu qui de purgato tritico nascitur. His & talibus forsitan vtcunq. conarer exemplis persuadere hominibus, qui mũdationis sacramẽta superfluo filiis mũdatorum crederẽt adhiberi, quàm recto concilio baptizatorum filij baptizentur: quamq. fieri possit, vt homini habenti vtrunq. semen, & mortis in carne, & immortalitatis in spiritu, nõ obsit regenerato per spiritum, quod obest eius filio generato per carnẽ: sitq. in isto remissione mũdatũ, quod sit etiã in illo simili remissione, velut circuncisione, velut trituratione, ac ventilatione mundandũ. Nũc vero quoniã quidem cum eis agimus qui confitentur baptizatorũ filios baptizandos, quanto melius sic agimus vt dicamus, vos qui asseritis de hominibus à peccati labe mũdatis, sine peccato nasci filios debuisse: cur non attenditis eo modo vobis posse dici, de Christianis parẽtibus Christianos nasci filios debuisse? Cur igitur eos Christianos fieri debere cẽsetis? Nũquid in eorum parentibus corpus Christianũ nõ erat, quibus K dictum est, Nescitis quia corpora vestra membra sunt Christi? *1.Cor.6.* An forte corpus quidẽ Christianũ ex Christianis parẽtibus natum est, sed nõ Christianã animã accepit? Hoc vero multo est mirabilius. Nãq. vtrumlibet de anima sentiatis, quia profecto cum Apostolo non eam creditis, antequã nasceretur aliquid egisse boni aut mali: aut de traduce attracta est, & similiter vt corpus de Christianis Christianum, sic anima etiã Christiana esse debuit, aut à Christo creata, vel in Christiano corpore, vel propter Christianũ corpus, Christiana debuit creari, seu mitti Nisi forte dicetis Christianos homines Christianum corpus gignere potuisse, & ipsum Christũ animam Christianã nõ potuisse procreare. Cedite itaq. veritati, & videte, sicut fieri potuit, quod & vos fatemini, vt de Christianis non Christianus, de membris Christi non mẽbrum Christi: atque vt occurramus etiã omnibus, qui licet falso quocunq. religionis nomine detinẽtur, de cõsecratis non cõsecratus, ita etiã fieri vt de mũdatis nõ mũdatus nascatur. Quid respõdebitis quare de Christianis nõ Christianus nascatur, nisi quia nõ facit generatio sed regeneratio Christianos? Hãc igitur vo- L bis reddite rationem. quia similiter à peccatis nemo nascendo, sed omnes renascẽdo mundãtur. Ac per hoc de hominibus ideo mundatis quoniam renatis, homo qui nascitur renascitur, vt etiã ipse mundetur. Potuerunt enim parẽtes ad posteros trãsmittere quod ipsi minime habuerunt, nõ solũ sicut frumẽta paleam, & præputium circuncisus, sed etiã, quod & vos dicitis, fideles infidelitatẽ in posteros traiiciunt, quod iam nõ est illorum per spiritum regeneratorũ, sed quo in carne generati sunt mortalis seminis vicium. Nã vtique quos paruulos per sacramentum fidelium fideles faciendos esse iudicatis, infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis At enim si anima nõ est ex traduce, sed sola caro, ipsa tantum habet traducem peccati, & ipsa sola pœnam meretur. Hoc enim sentiunt iniustum esse, dicentes, vt hodie nata anima nõ ex massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum. Attẽde obsecro rem: quemadmodum vir circunspectus Pelagius. Nam ex eius libro hæc quæ modo posui verba transcripsi, sensit quàm in difficili *Difficilis de anima quæstio.* de anima quæstione versetur Nõ enim ait, quia anima non est ex traduce. sed, si anima non est ex traduce rectissime faciẽs de re tam obscura, de qua nulla in scrip- M turis sanctis certa & aperta testimonia inuenire possumus, cunctanter loqui potius quàm fidẽter. Quapropter ego quoq. huic propositioni nõ præcipiti assertione respondeo Si anima non est ex traduce ergo quæ ista iusticia est, vt recẽs creata & ab omni delicto prorsus immunis, ab omni contagione peccati penitus libera, passiones carnis diuersosq. cruciatus, & quod est horribilius, etiã dæmonũ incursus in paruulis sustinere cogatur? Neq. enim aliquid horum caro sic patitur, vt nõ ibi anima potius quę viuit ac sentit pœnas luat: hoc enim si iustũ ostẽditur, sic etiã ostẽdi potest, qua iusticia in carne quoq. peccati subeat originale peccatũ, baptismatis sacramẽto & gratiæ miseratione mundandũ Si autẽ illud ostendi nõ potest, neq. hoc posse arbitror Aut ergo vtrũq. occultũ feramus, & nos homines esse meminerimus: aut aliàs aliud de anima opus si necesse videbitur, cautela sobria disputando moliamur. Nunc tantum illud quod ait Apostolus, Per vnum hominẽ peccatum *Roma.5.* intrauit in mundum, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãsiit, in quo omnes peccauerũt: sic accipiamus, ne tot tantisq. apertissimis diuinarũ scripturarum

A rarum testimoniis, quibus docemur præter Christi societatẽ, quæ in illo & cum illo fit cum sacramentis eius imbuimur, & eius membris incorporamur, vitam salutemq́; æternam adipisci neminẽ posse. nimis insipienter atque infœliciter repugnare iudicemur. Neq; enim alio Roma.5. sensu dictum est ad Romanos, Per vnum hominẽ peccatum intrauit mundum, & per peccatũ mors, atque ita in omnes homines pertrãsiit quàm illo quo dictum est, 1. Cor.15. ad Corinthios, Per hominem mors, & per hominẽ resurrectio mortuorũ. Sicut enim in Adã omnes moriũtur, sic & in Christo omnes viuificabũtur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictum, quoniã de resurrectione corporis magna Apostoli intentione quæstio versabatur, & ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia nõ erat quæstio de iusticia. Hic autẽ ad Romanos vtrunque posuit, & vtrũque diutissime cõmendauit, peccatum in Adam, iusticiam in Christo & mortem in Adam vitam in Christo. Quæ omnia verba sermonis Apostolici, quantũ potui sanisq; visum est, in primo, vt iã dixi, illorum duorũ libro perscrutatus aperui. Quanquã etiam ibi ad Corinthios locum ipsum de resurrectione diu tractatum sic in fine concluserit, vt nos B dubitare nõ fineret mortẽ quoque corporis merito accidisse peccati. Cum enim dixisset, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ: cum autẽ corruptibile hoc indutum fuerit incorruptionẽ, & mortale hoc immortalitatem, tũc fiet sermo, inquit, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors cõtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Deinde subiecit, Aculeus autẽ mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Quia ergo sicut Apostoli apertissima verba declarant, eo absorbetur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionẽ & immortalitatem id est, quo viuificabit deus & mortalia corpora nostra propter inhabitantẽ spiritũ eius in nobis: manifestum est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni carnis cõtraria est, aculeum fuisse peccatum. Aculeum autẽ, quo mors facta est, nõ quẽ mors fecit. Peccato enim morimur, nõ morte peccamus. Sic itaq; dictum est, aculeus mortis: quo modo, lignum vitæ. Nõ quòd hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret. Et quo modo lignum sciẽtiæ per quod sciẽtia fieret hominis, nõ quod per suam scientiã faceret homo. C Sic ergo & aculeus mortis, quo mors facta est, nõ quem mors facit. Sic enim dicimus, & poculum mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quòd moriens mortuusve cõfecerit. Aculeus itaq; mortis peccatum est. Peccati punctu mortificatum est genus humanũ. Quid adhuc quærimus cuius mortis, vtrum animæ, an corporis? vtrum primæ, qua nõ omnes morimur? an secundæ, qua tunc impij morientur? Nulla causa est exagitandi 1.Cor.15. quæstionem, nullus tergiuersandi locus. Apostoli verba quibus id agebat, interrogata respõdent. Cum mortale hoc, inquit, induerit immortalitatẽ, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatũ, virtus vero peccati lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc ipsi morti insultabitur, quæ in victoria resurrectione corporis absorbebitur: tunc ei dicetur: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur: hãc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cum mortale hoc immortalitatem induetur. Morti, inquã, corporis hoc dicetur, vbi est victoria tua, qua omnes sic visceras vt etiam dei filius tecum cõfligeret, teq; D nõ vitando sed suscipiẽdo superaret? vicisti in morientibus victa es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, tẽporalis fuit: victoria nostra qua in corporibus absorpta es resurgẽtium, æterna cõstabit. Vbi est aculeus tuus? hoc est, peccatũ, quo puncti & venenati sumus, vt etiã in corporibus nostris fieres, & ea tam longo tẽpore possideres. Aculeus autem mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes accepimus legem, nõ vt emendatione finiremus peccatũ, sed vt trãsgressione augeremus. Lex enim subintrauit vt abundaret peccatum. Et cõclusit scriptura omnia sub peccato. Roma.6. Sed deo gratias qui dedit nobis victoriã per dominum nostrum Iesum Christum, vt vbi abundauit delictum, superabundaret gratia: atque vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credẽtibus, & vinceremus mortem per immortalẽ resurrectionẽ, & aculeum eius peccatum per gratuitam iustificationem. Nemo itaque de hac re fallatur & fallat. Omnes adimit atq; aufert iste sanctæ scripturę sensus manifestus ambages. Quẽadmodum ab origine trahitur mors in corpore mortis huius, sic ab origine tractum est peccatum in hac carne peccati. Prop- E ter quod sanãdum & propagine attractum: & voluntate auctum, atque ad ipsam carnẽ resuscitandã medicus venit in similitudine carnis peccati: qui nõ est opus sanis sed ægrotantibus nec venit vocare iustos sed peccatores. Proinde quod ait Apostolus, cum fideles mone- 1 Cor.6. ret vt se ab infidelibus cõiugibus nõ disiungerent. Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: alioquin filij vestri immũda essent, nunc autẽ sancti sunt. Aut sic est accipiẽdum, quemadmodum & nos alibi, & Pelagius cum eandẽ ad Corinthios epistolã tractaret exposuit, quòd exẽpla iam præcesserãt, & virorum quos vxores, & fœminarũ quas mariti lucrifecerant Christo, & paruulorum ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana etiam vnius parentis eniceat: aut si, quod magis verba Apostoli videntur sonare & quodam modo cogere, aliqua illic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabantur vir vel mulier infidelis in cõiuge fideli: & qua sancti nascebãtur filij fidelium, siue quia in mẽstruo cruore mulieris à cõcubitu cõtinebat, quicunque vir vel fœmina id in le- F ge didicerat. Nam hoc Ezechiel inter illa præcepta ponit, quæ nõ figurate accipiẽda sunt, siue ꝓpter aliã quãlibet quæ ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitudine cõiugiorum atque filiorum sanctitatis aspergine. Illud tamen sine dubitatione tenendum est, quęcunque illa sanctificatio sit, nõ valere ad Christianos faciẽdos, atque ad dimittẽda peccata, nisi Christiani & Ecclesiastici institutione sacramenti efficiantur fideles. Nã nec coniuges infideles, quãlibet sanctis & iustis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundãtur, quę à regno dei separatos in damnationẽ venire compellit: nec paruuli, de quibuslibet sanctis iustisq; procreati, originalis peccati reatu absoluuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. Pro quibus tanto impẽsius loqui debemus, quãto pro se ipsi minus possunt. Id enim agit ista disputatio, cõtra cuius nouitatẽ antiqua veritate nitendum est, vt infantes omnino superfluò baptizari videãtur. Sed aperte hoc non dicitur, ne tã firma salubriter Ecclesiæ consuetudo violatores suos ferre non possit. Sed si pupillis opem ferre præcipiamur, quãto magis pro istis laborare debemus, qui destitutiores & miseriores pupillis etiam sub parẽtibus remanebũt, si eis Christi gratia denegabitur, quam

per

G per se ipsi flagitare nõ possunt? Illud autẽ quod dicunt, sine vllo peccato aliquos homines iam ratione vtentes in hoc seculo vixisse vel viuere optãdum est vt fiat, conandum est vt fiat, supplicandum est vt fiat, non tamen quasi factum fuerit confidẽdum. Hoc enim optantibus & conantibus & digna supplicatione deprecantibus, quicquid remanserit peccatorũ per hoc quotidie soluitur, quod veraciter in oratione dicimus. (Matth. 6.) Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quam orationẽ quisquis cuilibet homini sancto & dei voluntatẽ scienti atque facienti, præter vnum sanctum sanctorum, dicit in hac vita necessariam nõ fuisse, multũ errat, nec potest omnino illi ipsi placere quem laudat. Si autẽ seipsum talẽ putat, ipse se decipit, & veritas in eo nõ est. (1. Ioan. 1.) nõ ob aliud nisi quia falsum putat. Nouit ergo ille medicus qui non est opus sanis sed ægrotantibus, quemadmodum nos curãdo perficiat in æternam salutem: qui & ipsam mortem quãuis peccati merito inflicta sit, non aufert in hoc seculo eis quibus peccata dimittit, vt etiam cum eius timore superãdo suscipiant pro fidei synceritate certamen: & in quibusdã e- H tiam iustos suos, quoniam adhuc extolli possunt, nõ adiuuat ad perficiendã iusticiam (Psal. 142.) vt dum non iustificatur in cõspectu eius omnis viuens, actionẽ gratiarum semper indulgẽtiæ ipsius debeamus: & sic ab illa prima causã omnium viciorum, hoc est, à tumore superbię sancta humilitate sanemur. Hãc epistolã dum disputatio mea breuem parturit, liber prolixius est natus, vtinã tam perfectus, quàm tandem aliquando finitus.

Nebridius Augustino quæstionem proponit vnde nocturnæ imagines & somnia dormientibus subrepant. Debebat hæc præponi Epistolæ CXV. quæ huius est responsoria.

Epistola XVII.

AVGVSTINO Nebridius. Festinanti mihi ad rem peruenire, nullum prooemium, nullum placet exordiũ. Quid sit mi Augustine, vel qui modus est ille, quo vtũtur superiores potestates, quas cœlestes intelligi volo, cũ eis placet nobis dormientibus aliqua somnia demonstrare? Qui inquã modus est, id est, quo modo id faciũt, qua arte, quibus imaginibus, quibusq; instrumentis aut medicamentis, animumve nostrum per cogitationes suas impellũt, vt nos I etiam ea cogitando imaginemur. An ipsa in suo corpore vel in sua phantasia facta nobis offerunt & ostẽdunt. Sed si in suo corpore ea faciunt, sequitur vt & nos alios oculos corporeos intrinsecus habeamus cũ dormimus, quibus illa videmus quæ illi in suo corpore formauerunt. Si vero ad istas res non corpore adiuuantur suo, sed in phantastico suo ista disponunt, atque ita phantastica nostra cõtingunt, vt fit visum, quod est somnium, cur quæso te, nõ ego phantastico meo tuum phantasticum ea somnia generare cõpello, quæ mihi primo meo ipse formaui? Certe & mihi est phantasia, & quod volo potens fingere, cum omnino nullũ tibi facio somnium, sed ipsum corpus nostrum video in nobis somnia generare. Nam cum semel habuerit per affectum quo animæ copulatur, cogit nos idipsum miris modis per phãtasiam simulare. Sæpe dormientes cum sitimus, bibere somniamus, & esurientes quasi comedẽtes videmur, & multa talia, quæ quasi commercio quodam à corpore in animam phantastice transferuntur. Hæc pro sui obscuritate, pro nostraq; imperitia ne mireris si minus eleganter minúsque subtiliter explicata sunt: tu id facere quantum poteris laborabis.

Epistola hæc præter pauca quæ in initio sunt, tota inserta est epistolæ numero CXV. cuius initium, Quanquam mei animi cognitor sis. K

Epistola XVIII.

NEBRIDIO Augustinus. Recentissimis literis tuis respõdere malui, nõ quòd contempserim præcedẽtia quæsita tua, minúsve me delectauerint, sed quòd in respondendo maiora quàm opinaris molior. Quanquã enim longiorẽ quam longissima est epistolã tibi mittẽdam esse præscripseris, non tamen tantum habemus ocij, quãtum existimas, & quàm semper optasse nos nosti & optamus. Ne quæras cur ita sit. Illa enim facilius quibus impedior, quàm cur impediar exposuerim. Scribis cur ego & tu cum simus singuli eadem multa faciamus, sol autẽ non idem faciat quod cætera sydera. Cuius rei causam conarer. Nam si eadem nos agimus, multa & ille cum cæteris agit. Si nõ ille, nec nos. Ambulo & ambulas, mouetur & mouẽtur: Vigilo & vigilas, Lucet & lucent: Disputo & disputas, circuit & circumeunt: tametsi actus animi nullo modo est iis, quæ videmus comparãdus. Si autem animum, ita vt æquum est, animo cõferas, magis idem vel cogitare, vel cõtemplari, vel si quid aliud cõmodius dicitur, si vllus eis inest animus, sydera quàm homines cõsyderãda L sunt. Cæterum in corporum motibus, si vt soles diligẽter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri potest. An tu cum deambulamus simul, satis idem nos agere existimas? absit à prudentia tua. Septemtrioni nãque vicinior nostrum qui deambulat, aut alterum pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur necesse est. neutrum tamẽ sentiri potest. Sed tu, nisi fallor, quid intelligamus non quid sentiamus expectas. Quòd si ab axe in Meridiem tendamus, coniuncti nobis atq; inhærentes quantum valemus, innitamurq; marmori leui & æquali, vel etiam ebori, tamen nõ potest esse amborum idem motus, quàm venæ pulsus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone Glauciam prolẽ, nihil egeris. Quippe his etiam simillimis geminis tanta est necessitas, vt proprie moueantur, quanta fuit ne singuli nascerẽtur. At enim hoc, inquies, rationi tantum: quòd autem sol ab astris differt, sensibus etiã clarum atque manifestum est. Si magnitudinẽ me cogis aspicere, nosti de interuallis quàm multa dicantur, & ad quantum incertum perspicuitas ista reuocetur. Sed vt concedam ita esse vt apparet, sic enim & credo, cuius tamen & sensum fefellit illa M proceritas, ne septem pedum lõgioris quàm quæ sex lõgissimis. Qui te credo nimium quæsisse hominẽ æqualem, Et cum minime reperisses, vsque in eius formã nostram epistolam tendere voluisse. Quare cum in terris quoq; aliquid tale exstat, nihil de cœlo puto esse mirãdum. Si autem te mouet quod præter solem nullius syderis lumen implet diem: quis quęso te, hominibus tantus apparuit quãtus ille homo quem deus suscepit, longe aliter quàm cæteros sanctos atque sapientes. Quem si cum aliis hominibus cõferas maiori distãtia continentur, quàm collatione solis cætera sydera. Quam sanè similitudinẽ diligenter intuere. Fieri enim potest mente, qua excellis, vt quãdam quæstionem de homine Christo à te propositam transeuntes dissoluerimus. Itẽ quæris vtrum summa illa veritas & summa sapiẽtia & forma rerum per quem facta sunt omnia, quem filium dei vnicum sacra nostra profitentur, generaliter hominis, an etiam vniuscuiusque nostrum rationem contineat. Magna quæstio. Sed mihi videtur, quod ad hominẽ faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi esse rationem. quod autẽ ad orbem temporis, varias hominum rationes in illa synceritate viuere.

Verum

A Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit, ignoro nisi forte ad artes illas quę insunt animo nostro confugiendū est. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaque quotiēs demonstrare angulum volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationē intuerer. Ita quilibet homo vna ratione, qua homo intelligitur, factus est. At vt populus fiat quamuis & ipsa vna ratio, non tamen hominis ratio sed hominum. Si igitur pars huius vniuersi est Nebridius, sicut est: & omne vniuersum partibus confit, non potuit vniuersi conditor deus rationē partium non habere. Quamobrē quòd plurimorum hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquā miris rursum modis ad vnū omnia rediganțur. Sed tu id cōmodius cogitabis. his contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio de animæ corpore. In fine quæstiones tales ad se nihil pertinentes rogat vt dimittant.

Epistola XIX

B NEBRIDIO Augustinus. Vsitata tibi scribere non libet, noua non licet. Alterum enim video tibi non cōuenire, alterum nō mihi vacare. Nam ex quo abiit abs te, nulla mihi opportunitas, nullum ocium datum est, ea quæ inter nos quærere solemus, agitādi atque versandi. Sunt quidem hyemales nimis longæ noctes, nec à me totæ dormiuntur, sed se obuciunt magis cogitāda cum ocium est, quę definiēdo sunt ocio necessaria. Quid ergo faciam, mutus ne apud te an tacitus sim? Neutrum vis, neutrum volo. Quare age atque accipe quod de me excudere potuit vltimum noctis, quandiu exequebatur, quo hæc epistola scripta est. Necesse est te meminisse quod crebro inter nos sermone iactatum est, nosq; iactauit anhelantes, atque æstuātes de animæ scilicet velut perpetuo quodam corpore, vel quasi corpore, quod nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. Quam rem certe, siquidem loco mouetur, non esse intelligibilem clarum est. Quicquid intelligibile non est, intelligi non potest. At quod intellectum fugit, si saltem sensum refugit, ęstimare inde aliquid verisimile nō vsquequaque denegatur. Quod vero neque intelligi neque sentiri potest, temerariā nimis
C atque nugatoriam gignit opinionem. & hoc de quo agimus tale est, si tamen est. Cur ergo quæso te nō nobis ad hanc quæstiunculam indicimus ferias, & nos totos imprecato deo in summam serenitatem naturæ summę viuentis attollimus? Hic forsitan dicas, quanquam corporea percipi nequeāt, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter posse percipere. vt est quod nouimus esse corpus. Quis enim neget, aut quis hoc ius simile potius quam verū esse fateatur. Ita cum ipsum corpus verisimile sit, esse tamē in natura tale quiddam verissimum est. Ergo corpus sensibile, esse autem corpus intelligibile iudicatur. Non enim posset aliter percipi. Ita nescio quid illud de quo ad locum transeat putatur, quanquam etiam si non sensibus nostris tamen quibusdam longè vegetioribus sensibile sit, vtrum tamen sit intelligibiliter cognosci potest. Hoc si dices, veniat in D
mentem illud, quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri aut ipsa per se mente atque ratione intrinsecus, vt cum intelligimus esse ipsum intellectum: aut admonitione à sensibus, vt id quod iam dictum est, cum intelligimus esse corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id est, de deo quod apud nos est deum consulendo. hoc autem secundum de eo quod à corpore sensúque nūciatur, nihilominus deum consulendo intelligimus. Quæ si vera sunt, nemo de illo corpore vtrum sit intelligere potest, nisi cui sensus quicquam de illo nunciarit. In quo animantium numero, si vllus est, nos quoniam non esse perspicimus, illud etiam perfectum puto, quod dicere cœperam, non ad nos istam pertinere quæstionem. Hæc etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, vt nouerim cures.

Augustinus Felici de pupilla quadam ecclesiæ tutelæ commissa. Imperfecta epistola. *Epistola* XX.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili & præferendo fratri Felici Augustinus in domino salutē. Nouit optime religio tua, quā E
curam tuendis cum omnibus hominibus, tum maxime pupillis ecclesia vel Episcopi debeāt. Vnde receptis literis tuis, & exemplo literarum viri spectabilis fratris nostri, nec potui nec debui passim puellā cuiquā committere, præsertim quia eam ecclesiæ commendauit, domine dilectissime meritoq; honorabilis & præferende frater. Proinde aduentum eius expecto, vt si quid fieri oporteat eius præsentia deliberem, & faciam quod dominus faciendum esse inspirauerit &c.

Epistola hæc mutila est ad Peregrinum. Excusat autem breuitatem epistolæ ad Maximum datæ quæ incipit, Cum à sancto fratre. *Epistola* XXI.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Peregrino, Alipius & Augustinus in domino salutem. Ad honorabilem fratrem nostrum Maximum literas dedimus, credentes eum gratanter eas sumpturum. vtrum tamen aliquid profecerimus, proxima occasione quam reperire potueris dignare rescribere. Sciat sanè prolixas epistolas ad familiarissimos nostros, nō solum laicos verum etiam Episcopos, sic quo modo ista scripta est ad eos nos scribere non solere, vt & cito scribantur, & certa teneantur† commodius cum leguntur, ne forte istum morem nostrum nesciens factam sibi arbitretur iniuriam. F

Quæ est numero LXVI. epistola.

† al. charta teneatur.

Tomi secundi, qui complectitur epistolas Diui Augustini, & nonnullas aliorum ad ipsum,

FINIS.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z
A.

Omnes sunt quaterniones, præter duos vltimos quinterniones.

A talis, in cuius desertione mors æterna metuitur? Quanquam in ista morte, quam tibi tuipse inferre voluisti, non solum ad tempus, sed etiam in æternum morereris, quia & si non ad salutem, non ad ecclesiæ pacem, non ad Christi corporis vnitatem, non ad sanctam & indiuiduam charitatem, sed ad mala aliqua cogereris, nec sic tibiipse morté inferre debuisti. Consydera scripturas diuinas, & discute quãtum potes, & vide vtrum hoc fecerit aliquis aliquando iustorum atque fidelium, cum ab eis tanta mala perpessi sint, qui eos ad æternum interitum non ad vitam æternam quò tu compelleris adigebant. Audiui quod dixeris Apostolum Paulum significasse hoc fieri debere vbi ait: Et si tradidero corpus meum vt ardeam. quia videlicet omnia bona dicebat, quæ sine charitate nihil prosunt, sicut sunt linguæ hominum & angelorum, & omnia sacramenta, & omnis scientia, & omnis prophetia, & omnis fides ita vt montes transferantur, & rerum suarum distributio pauperibus prosit. Ideo videtur tibi etiam inter bona numerasse, vt sibi quisque inferat mortem. Sed attende B diligenter, & agnosce quemadmodum dicat scriptura, quòd tradat quisque suum corpus vt ardeat. Non vtique vt ipse se in ignem mittat, quando persequentem patitur inimicum. sed quando ei proponitur, vt aut mali aliquid faciat, aut mali aliquid patiatur, eligat non facere mala, quàm non pati mala. Atque ita corpus suum tradat in potestatem interfectoris, sicut tres illi viri fecerunt, qui auream statuam cogebantur adorare, & nisi facerent minabatur eis ille qui cogebat, caminum ignis ardentem. Idolum adorare noluerunt, non ipsi se in ignem miserunt, & tamen etiam de illis sic scriptum est, quòd tradiderunt corpora sua, vt neque seruirent, neq; adorarent vllum deum, sed deum suum. Ecce quomodo dixit Apostolus Si tradidero corpus meum vt ardeam. Quod autem sequitur, vide: Si charitatem non habeam nihil mihi prodest. ad istam charitatem vocaris, ab ista charitate perire non sineris, & putas tibi aliquid prodesse, si teipse præcipites in interitum, cum tibi nihil prodesset, etiam si alter te occideret charitatis inimicum? Foris autem ab ecclesia constitutus, & separatus à compage vnitatis & vinculo charitatis, æterno supplicio punireris, etiam si pro Christi nomine viuus incendereris. Hoc est enim quod ait Apostolus: Et si tra C didero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Reuoca mihi animum ad sanam consyderationem, & sobriam cogitationem: attende diligenter, vtrum ad errorem & impietatem voceris, & patere pro veritate quaslibet molestias. Si autẽ tu potius in errore atq; in impietate versaris, quò autẽ vocaris ibi est veritas & pietas, quia ibi est Christiana vnitas & sancti spiritus charitas, quid adhuc tibi esse conaris inimic⁹? Ideo præstitit misericordia dei vt & nos & Episcopi vestri tam frequenti numerosoq; conuentu Carthaginem veniremus, atque inter nos de ipsa dissensione ordinatissime conferremus. Gesta conscripta sunt, nostræ etiam subscriptiones tenentur. Lege vel patere vt tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audiui quòd dixeris posse te nobiscum de ipsis gestis aliquid agere, si omittamus verba Episcoporum vestrorũ vbi dixerũt, Nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Hæc verba vis omittamus, vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est. Sed tu dicturus es hic eos errasse, & in falsam sententiam incautius cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse, & hoc per teipsum facillimè probamus. Si enim Episcopi vestri electi

1.Cor.13.

Ecclesia. cap 18. 19.

Daniel 3.

1.Cor.13.

ab vniuersa parte Donati qui causam omnium sustine- D rent, & si quid egissent gratum & acceptum cæteræ haberent, tamen in eo quod illos temere, & non recte dixisse arbitraris, non vis vt tibi præiudicent. Verum ergo dixerunt, quia nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Et ibi debes agnoscere, quia etsi persona tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis vt præiudicet personæ Donati Mutugennensis presbyteri, quanto minus nõ debet præiudicare Cæciliani persona, etiam si mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersæ vnitati Christi, quæ non in vna villa Mutugenna concluditur, sed toto terrarum orbe diffunditur. Sed ecce facimus quod voluisti, sic tecum agimus ac si non dixerint vestri, nec causa causæ nec persona personæ præiudicat. Tu inueni quid illic dicere debuerint cũ eis obiecta esset causa & persona Primiani, qui damnatores suos & damnauit cum cæteris, & damnatos ac detestatos in suos rursus honores suscepit, & baptismum quem mortui dederãt, quia de ipsis in illa præclara sententia dictum erat, quòd mortuorũ funeribus plena sint littora, agnoscere potius & acceptare quàm E exufflare, & rescindere maluit totumq; dissolui. Quod Eccle 34. male intelligentes dicere soletis. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauacrũ eius? Si ergo non dicerent, nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat, rei tenerentur in causa Primiani. Cum autem hoc dixerunt, immunem fecerunt ecclesiam catholicam, sicut nos asserebamus, à causa Cæciliani. Sed cætera lege, & cætera discute. Vide vtrũ in ipsum Cæcilianum, de cuius persona præiudicare conabantur ecclesiæ, aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum non potius etiam pro illa multa egerint, & pluribus lectionibus, quas contra se protulerunt & recitauerunt, causam eius bonam omnino firmauerint. Lege ista vel legantur tibi. Consydera omnia, tetracta diligenter & elige quid sequaris. vtrum nobiscum in Christi pace, in ecclesiæ catholicæ vnitate, in fraterna charitate gaudere: an pro nefaria dissensione, pro Donati parte, pro sacrilega diuisione importunitatem 23.q.4 displicet. nostræ circa te dilectionis diutius sustinere. Attendis enim & sæpe repetis sicut audio quod in Euãgelio scriptum est, recessisse à domino septuaginta discipulos, & arbitrio suæ malæ atque impiæ discessionis fuisse per- F missos, cæterisque duodecim qui remanserant fuisse responsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis, Ioan.6. quia tunc primum ecclesia nouello germine pullulabat, nondumque in ea fuerat completa illa prophetia. Et a- Psal.71. dorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Quod vtique quanto magis impletur, tanto maiore vtitur ecclesia potestate, vt non solum inuitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dominus significare volebat, qui quamuis haberet magnam potestatem, prius tamen elegit commendare humilitatẽ. Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostẽdit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt, & ait seruo: Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes & debiles & Lucæ.14. cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino. Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo Exi in vias & sepes & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide nunc quemadmodum de his qui prius venerunt dictum est: Introduc eos non dictum est, compelle. Ita significata sunt ecclesiæ primordia adhuc crescẽtis, vt essent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad conuiuium

G salutis æternæ, posteaquàm dictum est: Factũ est quod iussisti, & adhuc est locus. Exi, inquit, in vias, & sepes, & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc conuiuium sanctæ vnitatis ecclesiæ, tanquam in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & sæua quæ in nostros committitis, tanquam spinis & asperitate pleni estis, vos tanquam in sepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur. Sed cum intrauerit, iam volens pascitur. Cohibe itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

IACOBVS HAEMER STVTGARTANVS, LECTORI.

CVM opus hoc Epistolarum emacularemus, deprehendimus Epistolam quæ numero CXLII. fuerat, ab Erasmo Roterodamo suo loco & libro motã. Eam siue epistolam siue librum. Nam sic Augustinus eam nominat, sub finem reposuimus, cum vt omnium stomacho satisfaceremus, tum quia D. Augustinus in epistola ad Iulianã Demetriadis virginis ma-
H trem integras sententias ex hac sibi refellendas desumpsit. Et clarius nobis traduntur iuxta posita quæ sibi inuicem pugnant. Præterea paucis, quæ Pelagianam hæresim sapere conuincuntur, sobrie prætergressis, docta & pia est epistola. Quæ vero fuerat CXI ad quendã comitem, loco deturbatam Tomus quartus operum Augustini excepit libri inscriptione. Censuram eius vt habet Frobeniana posterior editio, manere simimus. Epistolam D. Augustini ad Cyrillum, & eiusdem ad Augustinũ, de miraculis diui Hieronymi, ad calcem nostræ editionis restituimus, ne quisquam iure queri possit per nos sibi suæ infirmitatis alimenta subtracta. Censuram eius si requiris, exhibebit Epistola Erasmi præliminaris. Porro cum situ & vetustate corrosa exemplaria euolueremus, inuenimus XXI. Epistolas hactenus nunquam impressas, quarum maior pars mutilæ sunt, quanquam aliquæ non indoctæ. Eas vt legi à nobis potuerunt, litera enim antiquitate iam fugitiua erat, numeris suis iudicio tuo subiecimus, hoc consilio, vt quas Augustini esse deprehenderis, hoc enim nomine inscribebant eas vetera, si in meliora exemplaria incideris, vel perficias vel
I emendes. Vale.

Erudita Epistola commendans Demetriadis virginis vitæ institutum, cum saluberrimis bene viuendi præceptis, nisi quòd libero arbitrio nimium concedit. Cuius nonnulli errores refelluntur ab Augustino in epistola CXLIII. Dicitur esse Iuliani Pelagiani.

Caput 1. SI summo ingenio pariq; fretus scientia officium scribẽdi facile me implere posse crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi, sine magno difficultatis timore non possem. Scribendum tamen est ad Demetriadem virginẽ Christi, virginem nobilem, virginem diuitem: & quod his maius est, ardore fidei nobilitatem diuitiasque calcantem. Quam vtiq; pro tam insignis admiratione virtutis, vt laudare omnibus facile, ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse possit in eius laude celebranda, quæ summo loco nata, in summis opibus deliciisq; nutrita, tantis támque variis huius vitæ blandimentis velut tenacissimis quibusdam irretita vinculis subito eruperit, cunctaque simul corporis bona cum virtute mutauerit: quæ florem adhuc ipsum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id est, voluntate succiderit, & crucifigens cum Christo carnem suam, viuam sanctamque hostiam sacrauerit deo, ac nobilissimi sanguinis posteritatem vir- K
ginitatis amore contempserit? Prona autem & facilis dicendi via est, quæ ipsa vbertate materiæ cursum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum est, quibus propositum est institutionem virginis, non laudem scribere: nec tam paratas iam virtutes eius exprimere, quàm parandas: magisq; reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Est autem difficillimum cum eius persona facere, in qua cupiditas tanta dicendi est, tantusq; perfectionis ardor, vt ei quælibet perfecta doctrina par esse vix possit. Meminit enim recteq; meminit, quas mundi opes gloriamq; respuerit, quibus voluptatibus renunciauerit, quas denique contempserit vitæ præsentis illecebras. Et ideo contenta nõ est communi hoc mediocriq; genere viuendi, & quod facile ipsa multorum societate vilescat, nouum aliquid & inusitatum requirit, præcipuũ ac singulare quoddam flagitat, non minus conuersationem suam quàm conuersionem vult esse mirabilem. In seculo nobis, apud deum cupit esse nobilior. tam preciosa requirit in moribus, quàm contempsit in rebus. Hunc itaque tam deuotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis sitim, L
quod vnquam satiabit flumen ingenij? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum exprimere verbis poterit, quantum parata est virgo rebus implere? Nobis vero donanda est venia, qui ad ornandum domini tabernaculum, secundum vires nostras munus offerimus. Nec veremur ne temere scribendo ad tantæ nobilitatis virginẽ, vltro nos mordibus tradamus inuidiæ. Scribimus enim petente sancta matre eius, immo iubente, idq; à nobis transmarinis miro cum desyderio animi flagitante. quæ facile ostendit, quo studio, quantaq; cura in filia germen cœleste plantauerit, dum illud tam sollicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, proposito insudemus operi nec de mediocritate diffidamus ingenij, quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. Quoties mihi de institutione morum, & sanctæ vitæ conuersatione dicendũ est, soleo primo humanæ naturæ vim qualitatemque monstrare, & quid effici possit ostendere, ac iam inde audientis animum ad species incitare virtutum, ne nihil prosit ad ea vocari, quæ forte sibi impossibilia esse præsenserit. Nunquam enim virtutũ viam valemus ingredi, nisi spe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit, consequendi desperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis tenuerim, tum hic maxime obseruandum puto, vbi eo plenius naturæ bonum declarari debet, quo instituenda est vita perfectior: ne tanto remissior sit ad virtutem animus ac tardior, quanto minus se posse credat, & dum quod inesse sibi ignorat, id se existimat non habere. Proferenda semper in notitiam ea res est, cuius vsus desyderatur, & explicandum quicquid bonũ natura potest, cum quicquid posse probatur, implẽdum est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritalis vitæ fundamenta iaciantur, vt vires suas virgo agnoscat, quas demum bene exercere poterit, cum eas se habere didicerit. Optima enim animi incitamẽta sunt cùm docetur aliquis posse quod cupiat. Nam & in bello ea exhortatio maxima est, eâque plurimum authoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus suis admonet. Primum itaque debes naturæ humanæ bonum de eius authore metiri, deo scilicet, qui cum vniuersa mundi & quæ intra mundum sunt, opera bona & valde bona fecisse referatur, quanto putas præstantiorem ipsum hominem

Caput 2. Exordium cõmendans bonum naturæ humanæ.

M

FINIS.

D. Augustini Oper. Tom.